

જૈન રૌપ્ય મહોત્સવ

સ્મરણાંક

ત્રી

ગેઃ દેવચંદ્ર દામડા કુલસીદા

મુદ્રિત
કપિયા પાંચ

"જૈન" પત્રની ઓફીસ
ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

आशीर्वचन

श्रीमज्जैनसद्योपतिपतिमिदिः श्री 'जैन' पत्रप्रभा ।
गीतगोविन्दमन्त्रिमतार्थप्रकाशकस्ये मास्तः ॥
गौडगोविन्दमन्त्रिमतार्थप्रकाशकस्ये मास्तः ॥
सा मैतेष्टु निरं प्रयागमन्त्रिमतार्थप्रकाशकस्ये ॥

श्री मज्जिमन्त्रिमतार्थप्रकाशकस्ये.

इत्या- हेय-विरोध-दावद्वन्द्वान्तां कतिष्ठपथा.-
प्रभां ज्ञान-पञ्चप्रकारदिमुखी तदयद्वन्तां जर्जराम् ।
जैनीं ज्ञानमिसां विविदिषितुमदो ! दिग्दर्शिनी घोषणा,
कृत्स्निर्भयमुपदर्शजसतां श्री 'जैन' पत्रं सदा ॥
न्यायतीर्थ-न्यायविजय.

...

प्राचीनं जिनधर्मिण्यामुपकृतिं प्रौढां प्रकुरुष्वत्प्रियं ।
वेनाष्टाद्विकपाक्षिणेषु लभते पत्रेषु मुख्यस्थितिम् ॥
धर्मार्थप्रतियोधवोधनपट्ट-लेखापलीराजितं ।
'जैन' पत्रमिदं सदा विजयतां जैनोत्तमानां प्रिये ॥

श्री हेमैन्द्रसागर.

तीर्थाधिराज श्री शत्रुंजय
गिरिवरेभ्यो नमः

पताग चोर मावय

ममुददारिद्र्यरोगरिउरुदा ।

मुच्यति आविर्गयेण

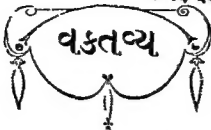
जे मेनुज परति मणे ॥२॥

નેકનામદાર મહારાજ શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહજી.

ભાવનગર.

મુદાનવીઓના ઉદ્ભવસર્યાન પાસે જઈને ઉભા રહીએ તો આટલો ફીણ મદ પ્રવાહ આગળ જતા સીધું, યમુના કે ગંગા જેવું વિશાળ રૂપ શી રીતે પામશે? શે તે એકાએક આપણી શુદ્ધિમાં ન ઉતરે માઝ માઝ માર્ગ કાપવું એ મદ અરપું ધીમે ધીમે અન્ય પ્રવાહોના સગમ અને સદકાર મેળવે છે અને તે પછી નીતિ આકાર પામી, માતાના જેટલા જ વાસ્તવ્યથી પ્રાણીમાનને પોષે છે સર્યાઓના ઉદ્ભવ અને વિકાસ પણ લગભગ આવા જ હોય છે પચીસ વર્ષ ઉપર ૧૯૦૩ ના એપ્રિલ માસની તા ૧૨ મીએ અમદાવાદ મુકામે જન્મેનું આ “જૈન” પત્ર એ જ પ્રકારના સદજ ઉદ્ભવ અને સ્વાભાવિક વિકાસનું સાક્ષીરૂપ છે જૈન તીર્થની રક્ષા તથા સ્વતંત્રતા માટે એક સાંપ્રદાયિક પત્રની જરૂર છે એ જાણનામાંથી ‘જૈન’ પત્રનું બીજ વવાયું એ વખતે અંગ્રેજ અથવા વિદેશી મુસાદ્દાને, મદિરમાં પેસતા પહેલાં જોડા ઉનારવાનું કહેતા પણ ભય અને સંકેત લાગતો પગમાં જોડા પહેરી, મ્હોમાંથી ચીરનો ધમાકો કાઢતા પાશ્ચાત્ય મુસાદ્દાને, ગોરી ચામડીના નેરે આખા બિનસિદ્ધિ એ તીર્થમંદિરમાં ઠેઠ ગભીયાર સુધી જવાને હા પકડવું એ તીર્થની ચિંતિદારને વ્યવસ્થાપકો પામે પણ નિનિતિ કે પ્રાર્થના કરવા જેવું પ્રેમ કેઈ સખ્ય ઉત્તમ ન હતો સવત્ર ૧૯૫૯ ના માર્ગશર મહિનામાં જોડા પાળીતાણા ખાતે આવી જ એક પ્રસંગ બન્યો જૈન સમાજમાં એ આજીવનના કામચલાં મચાવે, પત્ર એ અસંતોષ કે વ્યથાને વ્યક્ત કરવા પોતાના સારાં ચોકામ એવું એક પણ સ્વતંત્ર સાધન ન હતું સ્વ બચ્ચાઈએ એ જોડા પાળવા ને એક પત્ર કટાવવાનો પ્રથમ પ્રયત્ન કર્યો અને જૈનતીર્થોની સ્વતંત્રતા તથા પશ્ચિમતા પોષારતો નાહ નિર્ભયપણે ગમ્ય પો તીર્થરક્ષાના આશયથી પ્રગટ થતા પત્રને, પછી તો આસપાસના અનેક અરણ્ય આવી મળ્યાં મુનિવરોએ પોતાના પ્રવચનો પ્રવર્તાવવાં એ જ પત્રના પૃષ્ઠોના ઉપયોગ કરવા માગ્યો શાસન-પ્રભાવનાના અને સમાજ-સુધારણાના વિધિવિધ વિષયો પણ ધીમે ધીમે એ જ પત્રને વિષે સમાવેશ પામવા લાગ્યા મુનિ વિહાર અને સામાજિક ઉત્સવોના વત્તામાં પણ સમાહવા લાગ્યા એ ગીતે એક ન્હાનું શુ જરણ બીજ અસખ્ય પ્રવાહોના સદકાર તથા સગમને પામી, કમે કમે આજની રિથિતિએ પહેાવ્યું પચીસ વરસના ગાળામાં “જૈન” પત્રે તીર્થની, સઘની કે સાહિત્યની કેટકેટલી મેવા સાધી એવું સિદ્ધાવનોકન અને પોતે કરીએ, એ કદાચ આત્મચાપા ગણાય. જૈન અને જૈનેનર આગેવાનો, સાક્ષરો તથા સાહિત્યકોના, ગૈય મહોત્સવ નિમિત્તે મળેલા અભિનંદનો તથા ઉદ્ગારો જ એવો કષ્ટક ખ્યાવ આપશે.

“તીર્થલક્ષિ” ના બીજમાંથી તીર્થના સરદાણુ તથા સંશોધનનો કમ વિસ્તાર પામતો ચાલ્યો મી સિદ્ધજેનના દક્ષ અને હકુમતવાળો વિવાદ, દિગ્ગજ અને શ્વેતાબરો વચ્ચેની તીર્થ સબધી અચડામટી તથા ઉપેક્ષા પામેલા જૈનતીર્થોની કુદૃશા વિગેરે પ્રકારના અકુરો તી રીતે કૃત્યા અને એ વખતે ‘જૈન’ પત્રે વસ્તુરિથિતિ નિવેંવા તથા તેના ધર્માજ સચવવા કંટલો ભાગ

લગવ્યો તે આ પત્રના વાચકોથી અજાન નથી. આ જ્ઞાન ફરીથી અમે એટલા માટે કહીએ છીએ કે પ્રાચીન તીર્થો પ્રત્યેની મમતા અમારી રંગ-રંગમા વ્યાપ્ત છે અને એ પક્ષપાતના પરિણામે જ અમે આ ખાસ અંકમાં પણ તીર્થરક્ષા અને પ્રાચીન તીર્થોના સંશોધન ઉપર જ વધુ ભાર મૂક્યો છે.

પણ તીર્થરક્ષા એ જ કંઈ સામાજિક કે ધાર્મિક હવનનું એક માત્ર અંગ નથી. સામાજિક સંગઠન અને ધાર્મિક પરંપરાની વિશુદ્ધિ એ પણ હવનને એટલા જ ઉપયોગી છે. આપણે જેમ જેમ તીર્થો ઉપરના અન્યના આક્રમણ સહન ન કરી શકીએ. તેમ આપણા વિચાર સ્વાતંત્ર્ય અને યુગધર્મ સામેના આપણી હમલા પણ એક પળવારે ય નભાવી ન શકીએ. 'જૈન' પત્રે આવા રૂઢ, મમત્વ અને આપણીના પ્રસંગોમા પણ એટલા જ ખળથી પોતાની લડત ચલાવવાની ફરજ અદા કરી છે. એટલું જ નહિ પણ આજે દિંદના રાજદ્વારી ગગનમંડળમા જે જે વિચારકાંતિના વાયરા ધ્રુ કાઢી રહ્યા છે તેનો આ-લાસ-આપવામા, અને તે સાથે જૈનોની અંતિદાસિક વિદિષ્ટતા તથા હક તેમજ વ્યાપારી પ્રશ્નોના પ્રતિપાદનમા પણ "જૈન" પત્ર દમ્ભેશ મોખરે જ ઉઠું રહ્યું છે.

નહાની-મોટી કામો જે વખતે પોતાના સંગઠન યોજ્યા અને રાજદ્વારી તેમજ આર્થિક હક્ક મેળવવા જોરશારથી કોશિષ કરી ચૂકી હોય તે વખતે જૈનસંઘ ભૂત-કાળના સ્વપ્ન સેવતા જ ગેરી રહે એ કેમ અને? 'જૈન' પત્ર વખતોવખત એ પ્રમાદ અને આળસ્ય ઉડાડવા, કેટલાકોને ન રૂચે એવા ઉપાલભ આપ્યા છે. કેટલીકવાર એ ઉપાલભો કે નિવેદનોમા ફકારના કે અસચમ પણ ભળ્યા હશે, પણ સંઘસેવા સિવાય અમારે ધીએ કંઈ જ આશય ન હતો અને નથી, અમારા એ શુભાશયે જ અમને અનૈકાંતક વિધ્નો સામે અડગ ઉભા રહેવાની શક્તિ પ્રેરી છે. એમ આ પ્રસંગે ફરીવાર, મૂઝલાવે મારે કહી દેવું લેઈએ.

"જૈન" પત્રે પોતાનું નિયમિતપણું જળવવા અને પ્રગતિનો પંથ દાખવામા જે કંઈ પણ સ્ફુળતા મેળવી હોય તો તેમા સમાજના સદ્ભાવ ઉપરાંત મારા સદ્દારી ભાઈ શુભાશયે લડતુભાઈની ખંતભરી સ્લાનુભૂતિ પણ એટલી જ ઉપકારક માનું છું અને ચૈ. શુભાશયે તથા દરીલાલે વ્યવસ્થા અને યોજના સરકારશુભે સાથ પુરતી જાય છે. તે માટે સતોપ નોધતા સંગઠન પ્રબધમા. ક્ષિણજનીથી ધાયું પાર ઉતારવાને હમેશા તૈયાર ઉભેલા ઓશીસ તેમ જ ગ્રેસ રટાફની લાગણીને પણ હું આ પ્રસંગે કૃતાર્થભાવે યાદ કરું છું.

પ્રસ્તુત રોષ મહોત્સવ-અંક પણ અમારા પ્રત્યેના વાચકો અને વિદ્વાનોના સદ્ભાવ તથા સહકારનું જ એક આધુનિક નિદર્શન છે. છેલ્લા પચીસ વરસમા જૈન સમાજમા તીર્થ સંબંધી ઇત્તાસા-સંશોધનવૃત્તિ કેટલી વિકાસ પામી છે, ઐતિહાસિક ગવેષણાઓ કેટલી ઉડાઈએ પહોંચી છે, વિચાર સ્વાતંત્ર્ય કેટલું જોમદાર બન્યું છે અને સામાજિક પુનર્ધટના સંબંધી યાજના કેટલી આદરણીય બની છે તે હકીકત આ ખાસ અંકના પૃષ્ઠો પોતે જ ઉચ્ચારી રહ્યાં છે. આપણા વિચારવિકાસ માપવામા પણ આ અંક એક ઉપયોગી સાધન થઈ પડશે. કોઈ એક લેખને જૂદો તારવી તેની આલોચના કરવી એ અહીં ઉચિત ન ગણાય. સમુચ્ચે એટલું કહી શકાય કે ધરતીના ઉડા પડમાથી વૃક્ષ જેમ પોતાનો રસ ખેંચી શાખા, પત્ર તથા પુષ્પને પ્રાણ પૂરે છે તેમ આ અંકની શોભા અને ગૌરવ પણ સમાજના સાક્ષરો, વિદ્વાનો અને મુનિવરોને જ આભારી છે. એ સર્વ વિદ્વાન લેખકોની કૃપા અને સૌજન્ય સંભારતા ઉપ-કારભારથી માત્ર મસ્તક, મૂંડી પડે છે.

પિતર—હી એ પદવ,

ત પાછા—'જેન' એવીસ

નિજ વાતમાં નાની પસ રીના દરેકે ઉપગતા તર નમરાજ ચાવડાનું
બાલ્યજન અને તેની બામરેખા નીકાનતા આચાર્યશ્રી ગિલિ પ્રભુ અરિ

૫
૧
૬
મિ
૩
૮
ભાવનગર

જૈન રૌપ્ય મહોત્સવ રમ્ભરણાંક.

શ્રી સંઘને વંદન !

મમ્મત્તમણ્ણવરહર દદ દદ ગાટાગાટ પેદમ્મ
 ધમ્મવર રયણમદ્ધિય વામીયત્તેદ્ધતાગરત
 નિયમૂમિ વગ્ગયસિજ્ઞાયતુજ્જલજલતવિષ્ણુદ્ધમ્મ
 નદણ્ણવણ્ણ મણ્ણહર સુરભિસીત ગધુચ્છુમાવરમ
 ત્રીવદ્ધવાસુવર વદ્ધરુદ્ધિય્ણુગિવરમદ્ધદ્ધમ્મ
 દેવસાગ્ગપાગ્ગતતરયણ્ણદિપોમદ્ધિગુદ્ધમ્મ
 સઘરવર જલ્લપગ્ગણિય ત્તારપવિગયમાણ્ણહારમ્મ
 સાવગગ્ગણ્ણવરરયત મોરારયત કુદરમ્મ
 વિણ્ણપાયવરરુણિવર તુરત વિજ્જુજલતમિદ્ધરમ્મ
 વિવિદ્ધ ગુણ્ણપદ્ધપૂર્ણગવલ્લભરુદ્ધુમાદ્ધલ્લભરસ
 નાણ્ણવરરયણ્ણવિપ્પત્તકલ્લપેરુદ્ધિય નિમલ્લપૂલમ્મ
 મદ્ધામિ વિણ્ણવપ્પણ્ણો મય મહામદ્ધવિગિમ્મ

(મગ્ગાન દેવવાચર સમાધમયા)

શ્રી સંઘસ્ય પ મદામદ્ધગિમ્મ-મેઠ પવનને નરિય વુ ધ નન્ધ
 દર્શનરૂપ એક વજ્જુ બનેતુ દદ, રૂ' ગા ના । મયગા એવ વજ્જુ પી'
 ૧ ધર્મરૂપ ઉના શીતાનમેથી શોભના । બ્બને ગમખના । જન ચિત્ત-વિરત
 શિખરે છે, સદ્ભાવપુખ્ત શીતરૂપ સુગમથી મદ્ધનુ જેવું નદનન છે
 હવરવારૂપ જેની સુદર કદામો છે અને ઉત્સાદપૂર્ણ એવા યુનિવરે પી
 મગેદ્ધાથી ભરાયેલી છે કુતરનો ઉ-ઉં કરનાર એવા સકાં દેવુ એજ જેની
 ધાતુઓ છે સન્ધ્યદર્શનરૂપી જેમા રત્નો છે સમ્પીઓરૂપી ન્ધીત્તોવાણી
 ગુફાઓ છે, સવરરૂપી એક વજ્જો ન્ધખગ્ગણે વજ્જો પ્રવદ્ધ એજ જેો
 ગોલાપમાન દાઢ છે, આવાજ્જનરૂપી મોરના પ્રનૂર સમ્પી જેની ખીખી ૧૮
 વી છે મિનપથી નમ્મ એવા મેઠ યુનિવરેદ્ધરૂપી, રૂતપમાન વિજ્જીથી ગમખના
 જેના મીખરે છે વિવિધ સદ્ગુણોરૂપ ૧૭ બ્બને પુણ્યોથી ભરેલા ૬ વજ્જાના
 વન જેને વિને રહેતા છે ન્ધો ગાનરૂપ એક ગ્લોથી રેદીખમા । બ્બને કમ્પીય
 ૧૬૫ની બનેલી જેની નિર્મળ ચુતિકા છે-એવા શ્રી સપ પ એરૂપવ નને વદ્ધ દ

અં જ લી.

જેના અસંખ્ય ઉપકારની શીળી છાયામાં
આ દેહ અને આત્મા સંસ્કાર પામ્યા
તે શ્રી પૂજ્ય પિતાજીના ચરણમાં

કિંકર.

દેવચંદ.

સ્મરણ

૨૨

શિક્ષણદાતાના યોગ-
ન્યથી અનેક માણસોનો
નિપજાવ્યાં અને કીકેળવ-
તીના ખીજ વાળ્યાં.

✽

ધર્મભાવનાના નિય-
મનથી આત્મસિદ્ધિ સાધવા
ઉપરાંત ગદગદ-જેવા સ્વા-
મીનાશયન ધર્મના ધામમાં
જિનાસયનું સ્થાપન અને
શ્રી મંઘડમુદાયનો ઉદભવ
કર્યો.

✽

મહાવ્રત મંડળમાં નગર-
કોડની કૌટુંબીક કર્તવ્ય-
નિષ્ઠા વતણવી.

✽

એ અને આવી: પૂજ્ય
પિતાજી (સ્વ. દામજી
લવજી શેઠ) ની શાસન
ભક્તિ તેમ જ સમાજ
સેવાના મંભારણાં એ જ

જીવનવિકાસનો

અ મી ર સ .

વિષય-સૂચી.

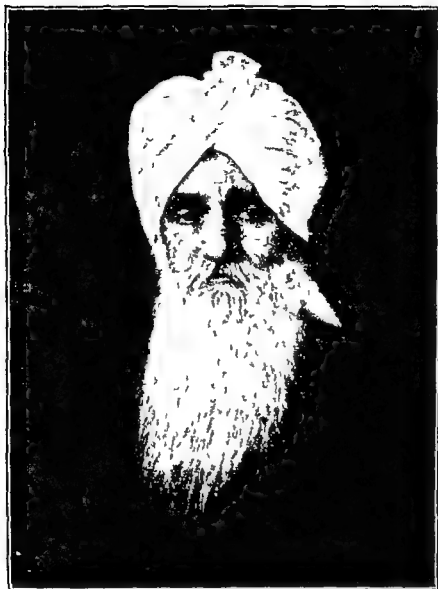

લેખક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	વકનવ્ય	ત ત્રી સ્થાનેથી	૩
૨	શ્રી સધને વદના		૭
૩	અનુલી	શેઠ દેવચંદ દામજી	૮
૪	નિર્દેશ	ગુનાનુચંદ આણુદણ દોશી આતિનાથ અમરચંદ વોરા	૬ ૬
૫	મધ્યસ્થભાવ	શ્રી નરોત્તમ જોડાભાઈ	૧૨
૬	જૈન જાહેર સરચાઓ પ્રગતિને પથે	રા “ તરણુ ”	૧૩
૭	પચીસ વર્ષનું સરવૈયું	શ્રી છોટાનાથ પ્રેમજી	૨૧
૮	આનંદ મા આનંદ	શેઠ કુરામજી અરજોન્થ (માજી મેનેજર લાવનગર સ્ટેટ પ્રેસ)	૨૩
૯	વર્તમાન પત્રની વિશિષ્ટ બુધ્ધિ	શેઠ જીવણચંદ ધરમચંદ	૨૪
૧૦	જૈન સંસ્કૃતિ વિશે મહાદેવજી	શ્રી ચંદ્રશંકર નર્મદાસ કર પઠ્યા, બી એ એલ એચ બી	૨૫
૧૧	રસબિન્દુ	શ્રી પ્રમોદિની સુરેન્દ્રલાલ ચાવિસ	૨૭
૧૨	જૈન જરનાલીકા	શ્રી અણુદાસ અ મહેતા (બસી)	૨૮
૧૩	નિશિષ્ટ પત્રકારત્વ	શ્રી ભોતીચંદ ગીરનગલાય કાપડીયા સોલીસીટર	૩૦
૧૪	ઉત્તમ પ્રગતિ સૂચક	શેઠ હસુરખાઈ લા નભાઈ	૩૧
૧૫	પરિવર્તન કાળ	ચાહ ગોરધનભાઈ વીરચંદ	૩૫
૧૬	સ્વ. ભગુભાઈના જીવત રમરકો	કાકિરભાઈ જમોદગમ કાકિર	૩૮
૧૭	રાખડના મહાપરમા	શ્રી અણીલાલ કોઠારી	૪૦
૧૮	જૈન તીર્થ “ સુવર્ણગિરિ ”	કલિદાસ પ્રેમી મુનિ શ્રી કન્યાશુવિજયજી	૪૧
૧૯	અભિનંદન (કાવ્ય)	શ્રી પાદરાજ	૫૬
૨૦	મનોવિજ્ઞાન અને મનોચોગ	શ્રી ગુનીનાથ વર્ધમાન ચાહ	૫૭
૨૧	અદિસા પ્રાપ્તિનો ઉપાય	શ્રી હરજીવનદાસ કાળીદાસ મહેતા	૬૦
૨૨	વર્તમાન જૈન સમાજ	શ્રી જગજીવનદાસ માનજી કપારી	૬૧
૨૩	સાહિત્યનો શાખ	શ્રી લીલાવતી મુન્ડી	૬૫
૨૪	સમતિ મહારાજના શિવારોષો	ડૉ. ત્રિભોવનદાસ લહેરચંદ ચાહ	૬૭
૨૫	નવયુવકોને સળોધન (કાવ્ય)	શ્રી શાન્તિવાન મગનલાલ સાંઠ્યાકર	૮૬
૨૬	જૈન સમાજની આર્થિક, સાંસારિક અને ધાર્મિક સ્થિતિ	રા અરેસ્ટ. જ. ગુનાવાળા (ન્યાયાધિકારી લાવનગર સ્ટેટ)	૮૭
૨૭	એ કોણ છે ? (કાવ્ય)	રા ચાપથી વીરવંશ ઊંચી (તત્ત્રી ‘ નવચેતન ’)	૮૯
૨૮	ગુજરાત કાઠીયાવાડની મારી તીર્થયાત્રા	ભારતીય સાહિત્ય વિચારકા સુભદ્રાદેવી	૯૦
૨૯	સન્મતિ તર્ક અને તેનું મહત્વ	૫ સુખવાનજી અને ૫ ભેચરદાસ	૧૦૯
૩૦	જૈન સાહિત્ય અને દષ્ટિકોણ	પ્રો. હીરાનાથ રમીકવાલ કાપડીયા M A	૧૨૨
૩૧	મેઘકુમાર આખ્યાન (પદ)	ચાહ શિવજી દેવસિંહ	૧૩૨
૩૨	મનુષ્ય કનહકાળ	પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયજી	૧૩૨

૩૩	ગુજરાતનો એક વૈદિક ગ્રંથ જ્વરપરાજય	રા. મોહનલાલ ડી. દેશાઈ બી.એ.એલ.એલ.બી. (તંત્રી "જૈનયુગ")	૧૩૬
૩૪	ભારતનો પ્રાચીન વેપાર ...	રા. ચીમનલાલ દલસુખલાલ શાહ ...	૧૪૨
૩૫	આપણો મોક્ષ ...	રા. કર્નયાલાલ માણેકલાલ મુનશી (તંત્રી "ગુજરાત")	૧૪૪
૩૬	જ્ઞાનદાનનો ઉત્તમ પ્રકાર ...	શ્રીયુત રામનારાયણ પાઠક (તંત્રી 'પ્રસ્થાન')...	૧૪૫
૩૭	બ્રહ્મદેશમાં જૈનોનું સ્થાન ...	રા. મદાસુખભાઈ ચુનીલાલ ...	૧૪૭
૩૮	નગ્ન સત્ય ...	રા. બંસી (તંત્રી "ચેતન")	૧૫૧
૩૯	મારવાડની મોટી પંચતીર્થી ...	શાહ ભગવાનલાલ ધારશી 'ગુલકાન્ત'	૧૫૬
૪૦	સરસ્વતી મીમાંસા ...	રા. પરમાણુદાસ કુંવરજી કાપરીયા ...	૧૬૬
૪૧	મેવાડના જૈન તીર્થો ...	શ્રી ચંદનમલ નાગોરી ...	૧૭૦
૪૨	અંતરના ઉભરા ...	શ્રી દરિલાલ સિ. શાહ બી. એ. (ઓનર્સ) એસ. ડી. મી. ...	૧૭૩
૪૩	ધર્મ અને જીવન ...	શ્રી અબાલાલ સારાભાઈ ...	૧૭૮
૪૪	મહારાષ્ટ્રનું તીર્થ કુલપાકજી...	મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી મદારાજ...	૧૭૯
૪૫	જૈન દષ્ટિએ જામનગર ...	શ્રી મોતીચંદ પાનાચંદ મહેતા ...	૧૮૨
૪૬	દક્ષિણમાં જૈનો ...	શા. લાલચંદ હીરાચંદ ...	૧૮૫
૪૭	દક્ષિણના જૈનોનો ભાગ્યરવિ	શ્રી લક્ષ્મણ રઘુનાથ બીડે ...	૧૮૬
૪૮	જૈનધર્મના મૂળ સ્વરૂપ ...	શ્રી ગનારસીદાસ જૈન. એમ. એ. પી.એચ. ડી. ઓરીયન્ટલ કોલેજ	૧૯૦
૪૯	આખનું જાતન...	ડૉ. રતીલાલ શાહ. D.O.M.S.(London)D.O.(Oxon)M.B.B.S.	૧૯૩
૫૦	શ્રી બુદ્ધિસાગરજી ભજન સાહિત્ય	શ્રી નાગકુમાર નાથલાલ મકાતી ...	૧૯૫
૫૧	દાનપ્રવાહની નિશા ...	શ્રી નરોત્તમ બી શાહ. ...	૧૯૮
૫૨	ભિક્ષુ આનંદ ...	રા. "સુશીલ" ...	૨૦૦
૫૩	કોશલદેશની કલ્યાણક મૂર્તિ	વિદ્યાલંકાર યતિ શ્રી હીરાચંદજી ...	૨૦૪
૫૪	સાહિત્ય સંરક્ષણ ...	મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મદારાજ ...	૨૦૬
૫૫	યુરોપમાં જૈન મંદિર ...	મુનિ શ્રી જ્ઞાનસુંદરજી મદારાજ ...	૨૦૮
૫૬	કાલકાચાર્ય ...	સાહિત્ય રસિક મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયજી ...	૨૦૯
૫૭	અંગ કસરત અને આત્મબળ	પ્રો. કે. કે. શાહ ...	૨૧૪
૫૮	બોર્ડિંગો ...	રા. ગુલાબચંદ મુળચંદ બાવીશી ...	૨૧૫
૫૯	દેવમંદિર ...	રા. રવિશંકર મહાશંકર રાવળ (તંત્રી 'કુમાર')	૨૧૬
૬૦	આચાર્યમણીની આત્મબિંબીત.	શ્રીમતી "દંસા" ...	૨૧૭
૬૧	શુભેચ્છા ...	શ્રીમતી રમા પટ્ટણી ...	૨૧૭
૬૨	નવયુગની ક્રાન્તિ ...	તત્વદષ્ટા મુનિ શ્રી કપુરેવિજયજી ...	૨૧૮
૬૩	જિનપ્રભસૂરિ અને સુલભ મહમ્મદ	પં. લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી (જૈન પંડિત ઓરીયન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ)	૨૧૯
૬૪	સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ ...	રા. પોપટલાલ પુંજભાઈ પરીખ ...	૨૨૬
૬૫	જૈન શીરકાઓના લાભમાં	ન્યાયનિશારદ—ન્યાયતીર્થ મુનિ ન્યાયવિજયજી ...	૨૨૭
૬૬	હેમકુટ ...	શા. કરશનલાલ વનમાળીદાસ શાહ ...	૨૨૮
૬૭	કોરડા તીર્થના પ્રાચીન ઇતિહાસ	બ્યા. વા. ઉપાધ્યાય શ્રી યતેન્દ્રવિજયજી ...	૨૨૯
૬૮	આશાવલ ...	ઝવેરી મુળચંદ આશારામ વૈરાટી (તંત્રી 'સુધોષા')	૨૩૩
૬૯	ધણું જીવો " જૈન " ...	ગોકળદાસ દારકાદાસ રાયચુરા. (તંત્રી "શારદા")	૨૩૪

અ
ભિ
ન
ન
ન
અને
ગુ
ભિ
મણી

“જૈન”
સૌથી
ન
હો
તો
ધ
અ
ક

ભાવનગરમાં પ્રસિદ્ધ થના “જૈન” આખાહિક પાનનો “ગજોત્સવ-અક” પ્રકટ થાય છે તે પ્રસંગે તે પાનને અભિનંદન અને ગુણેશ મર્ચ તત્કથો ઘટે છે હું તો બન્ને ચ આનંદ તથા ઉનાહ નહિત આપુ છું

પ્રથેક ધર્મપ્રવૃત્તિ એ વસ્તુતઃ તત્ત્વપ્રતિપાદક હોય, ધર્મ ધર્મવચ્ચેના વિગ્રહો અજ્ઞાનમૂલક છે એમ હું માનુ છું ધર્મને વિગ્રાધ હોઈ શકે તો અધર્મ માથે—ધર્માન્તરે વચ્ચે તો અલકાર જ ગોભે મર્ચે ચ ધર્મો તત્ત્વના ઉપાગ્રહો હોઈ મહાકાળી જ હોવા એઇએ મા વિદિપાયદે—પરસ્પર દે ન કીએ

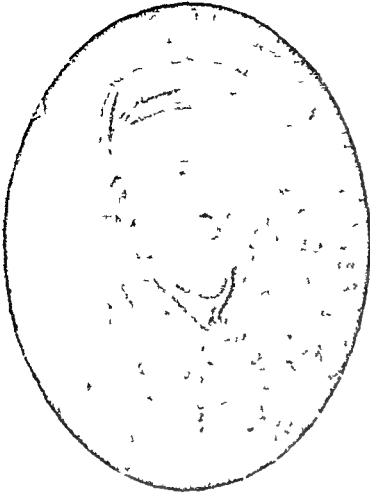
“જૈન” પત્ર પોતાની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ એકનિઘાથી કરે અને ઇતર મતપ્રવૃત્તિઓના તેમ કરવાનો અધિકાર સ્વીકારે તો પછી વિશ્વચન્દ્રના એક ઉપયુક્ત ચક્રરૂપે તે ચ્ચાને અને સમયે જ છે

લીંગ જયદો
ભાવનગર, તા ૧૧-૧-૩૦

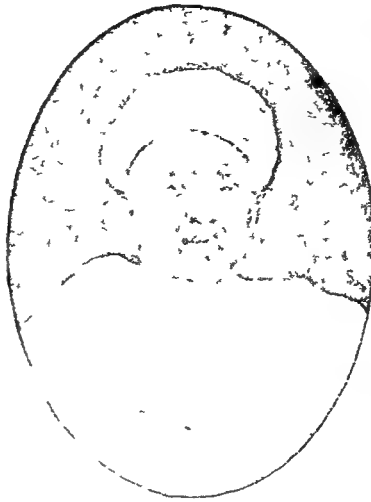
}

પ્રભાશકર ચટ્ટર્જી

શ્રી “જૈન” રીપ્ય મહોત્સવ કમિટિના માનદ અગ્રગણ્યો.

શ્રી જીવરાજલાલ ઓધવજી દોશી
B A LL B
મેઈન્ટ મર ન્યાયાધીશ—ભાવનગર સ્ટેટ

શ્રી ગીરધરલાલ આણુદણ
પ્રમુખ ભાવનગર સંઘ

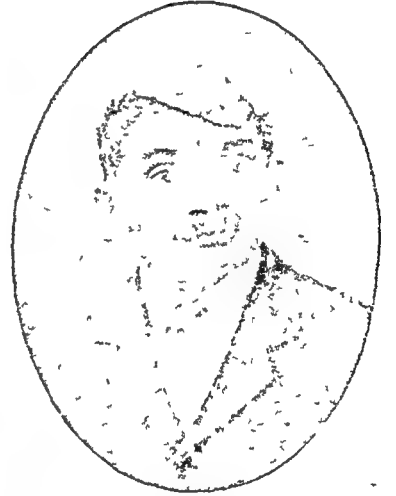
શ્રી મોતીચંદલાલ જવેરચંદ મહેતા
માણ હેડ માર્કેટ ભાવનગર હાઈસ્કૂલ
ઉપપ્રમુખ ભાવનગર સંઘ.

શ્રી કુંવરજી આણુદણ દોશી
પ્રમુખશ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા
આઈન ત્રી “શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ”

શ્રી દિવાનજીદુર ત્રિભોવનદાસ કાળીદાસ
કાઉન્સિલર—ભાવનગર સ્ટેટ કાઉન્સિલ.

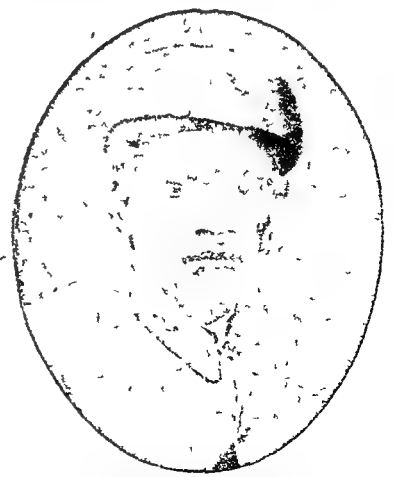
શ્રી વસંતદાસ ત્રિભોવનદાસ ગાંધી
સેક્રેટરી જૈન આત્માનંદ સભા
સંહત ત્રી “શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ”

શ્રી કેશવચંદ જવેરલાલ શાહ
સંપત ત્રી શ્રી “આત્માનંદ પ્રકાશ”

શ્રી ખાન્તિલાલ અમરચંદ વોરા
કમીશર—ભાવનગર મ્યુનિસિપાલિટી.

શ્રી ગુલાબચંદ આણુદણ દોશી
ઓનરરી મેમ્બર.

નિર્દેશ

લગભગ બે વર્ષ અગાઉ (એ ૧૯૨૮ ના એપ્રિલ માસની ૩૩ આતમા) 'જૈન' પત્રની ઓશી મમા, જિન લગવાનું સિદ્ધાંત ત્યાપી, પ્રભુજી પધવાવી, પૂર્વના સ્તોત્રોનો ગુલ્લર થઇ ગયો હતો ત્યાં જ લાવનગમ્મા ગઢેવા સાધુ-આધવી તેમ જ શ્રાવક-શ્રાવિકાના બહોળા મનુદાય સાથે અમને પણ આ લાલ લેવાની તક મળી

આપણા મામાજીક પત્રને અ રજાસિંપણે પચીસ વર્ષ પમાડ કવાનો સુવર્ણ અવસર પ્રાપ્ત થાય તેમા 'જૈન' પત્રના મચાવકોને જ નહિ, પણ સમગ્ર 'જૈન' પ્રભને અભિમાન લેવા જેવું હતું આજના માગલિક પ્રમગમા લાગ લેવાને લાવનગમ્મા જૈન મમાજ ઉપરાત જૈનેતરો પણ મોટી મપ્યામા આન્યા હતા એટલું જ નહિ પણ 'જૈન' પત્રના પચીસ વર્ષ પુરા થવ નો શુભ પ્રમગ આવ્યો છે તે

આનદ-પ્રેમના વિશાળ હોવામા 'જૈન' પત્ર અને તેના મચાવકને અભિનંદન આ પવાને દબદબાભર્યું ન મેલન ગોઠવાયુ પ્રમુખસ્થાને લાવનગર એટ કાઉન્સિલના મધ્ય દીવાન બહાદુર ત્રિભુવનદાસભાઈ કાળીદાસ વિગતર્યા અને કાર્યની શરૂઆતમા મગળાચળ પછી ભાઈ મુશીલે 'જૈન' ઓશીસ ઉપર બહાર ગામથી શુભાશીર્વાદ અને પ્રાત્માહન સૂચક આવેવા મે કટો તાગે અને અભિનંદન પત્રો મ મેલન મ-મુખ ગ્યુ કર્યા જેમા હિંદના ફરેલ મુલેથી ચતુર્વિધ મધનો 'જૈન' પત્ર તન્દ્ર એકમગમે પ્રેમપ્રવાહ વહી ગઢેલો જોધને 'જૈન' તરીકે કોને હર્ષ ન થાય !

આ પ્રસંગે જૈન-જૈનેતર આગેવાનો અને અધિકારી મહાજ ઉપરાત મહાત્મા ગાંધીજીના પુત્ર સમદાસભાઈ, 'કોમુદી' ના તત્રીશ્રી, ગાંધાના તત્રીશ્રી વગેરેની હાજરી

આનદદાયક થઇ પછી પત્રકાના જીવનનો પશ્ચિમ કગવતા ભાઈ ગયયુગએ કહ્યું કે-

"પત્રકાને હું માધકની ડો ટીમા મુક છું જો ગમે તેટલી મુ-ગકલીને પણ નામાન્ય ગમે ને તેને પ્રમથી-હરેતેમુજે વધાવી ર્યે, પણ પત્રકાનું જીવન બહુ કશું છે તેના ટેજવ ઉપર નોટીસો, કઠીયાદો, ચર્ચાપત્રો વગેરે પડયા જ હોય જેનામા નેવા, વિનય, નિર્દોષતા, પ્રભુપ્રિયતા અને મગતના વનેવા હોય અને સેવા કરવાની જ લાવના હોય તેવા પત્રકાને ગમે તેવા વિકટ મયોગોમા પણ ગાતિ જ હોય છે x x દેવચ દહાધને હું જ્યારે જ્યારે મળ્યો છું ત્યાં જોવા શ્રોતે તેમના મુખ ઉપર મે જોયા છે 'જૈન' પત્રમા ગજદારી, માહિત્ય અને મામાજીક વિપયોનુ પોપણ થાય છે તેજોતા આ ઉમવ માત્ર જૈનોનો જ નથી તેના અગ્ર લેખોનુ એક

મુતક પ્રગટ કર વામા આવે તો માહિયમા મુદ્ર ઉગેજો થાય "

+ + +

સ્વાભાવિક હવા-પાણી કે આજવાણુ એ પ્રા ળીમાત્રનું જીવન છે હતા તેના નિય-નિયમિત લાભ લેનાર મા નરીને પણ તેના વિશિષ્ટતા નદજ નામી મુગની નેમ 'જૈન' પત્રનુ પ્રમા શન જૈન કોન !!

૨૦૧૫ મહાત્મા મગવન-બારન ૧૦.

પૂ તની વિધિ પૂર્વ થવા પછી

હિત માટે કેટલું ઉપકારક થઈ પડ્યું છે તેનો ખ્યાલ લાવવાને ભાઈ રાયચુરાનું કથન સૂચક અને સમયોચિત હતું.

અમને જણાવતાં હર્ષ થાય છે કે—આ સૂચનનો જવાબ એ શુભ પ્રસંગે જ ‘જૈન’ પત્ર તરફનો રહાતુભૂતિ ભર્યો સદ્ભાવ દર્શાવવાને પૂજ્ય આચાર્યો અને મુનિવરો, ગામગામના સંઘો અને સંસ્થાઓ, સમાજના આગેવાનો અને ઉત્સાહીઓ; તેમ જ શ્રીમાનો અને સાક્ષરોએ તારે અને સંદેશા દ્વારા બતાવેલા એકસરખા સદ્ભાવમાં જ તરી આવે છે.

જે વર્તમાન પત્રની ઉપયોગીતા અને વિશિષ્ટતા માટે જૈન સમાજ આટલું અભિમાન લઈ શકે છે તેના જીવનક્રમનો રજુ થયેલો ટુંકો ઇતિહાસ પણ ગૌરવભર્યો છે.

“આજથી ૨૫ વર્ષ પૂર્વે વર્તમાનપત્રની આવશ્યકતા અને ઉપયોગીતાથી અસાત સમાજ અંધારે અથડાતો હતો. વસ્તી-પત્રક ઉપરથી જૈનોની સંખ્યા જાણવા સિવાય પોતે કોણ છે? પોતાનું રાષ્ટ્રમાં કયાં સ્થાન છે? એનો થોડા જ જૈનોને ખ્યાલ હતો. જૈનોનું સામાજિક વ્યક્તિત્વ એકબીજાથી અજાણી-અપરીચિત સ્થિતિમાં વીખરાયેલ હતું અને જૈનોનું બહિર વર્તમાન પત્રોમાં સ્થાન પણ નહોતું. આ સ્થિતિમાં શ્રી ભગુભાઈ કારભારીના હાથે ‘જૈન’ પત્રનો જન્મ થયો.

પત્રકારોની કસોટી ન્યાયાધિકારી જ સમજી શકે તેવી ગંભીર છે. ન્યાયને માર્ગે નિષ્પક્ષ રહેવાની દ્રઢતા જાળવતાં એક વર્તમાનપત્રકારના હિતેચ્છુ સહજમાં વિરોધી બને છે. ટેબલ ઉપરની ફરીયાદોને ઇન્સાફ આપતાં પત્રકારોને સાચા-ખોટા આક્ષેપો સહેવા પડે છે, ધમકીપત્રો અને નોટીસો માટે હુમલાં માથું ઉઘાડું રાખવું પડે છે, પરંતુ સેવાની ભાવના હોય તો એ સઘળું પ્રેમથી સહી લેવું જોઈએ. વર્તમાનપત્ર એ રણવાતું સાધન નથી, પરંતુ સેવા-ભોગનો યજ્ઞ છે.

‘જૈન’ પત્ર અમદાવાદમાં જન્મ્યું ત્યારે તેણે જેમ મિત્રો મેળવ્યા, તેમ હુશ્મનો પણ મેળવ્યા હતા એકતરફી રૂઢ

વાતાવરણમાંથી જનતાને સામયિક વાતાવરણમાં લઈ જવા માટે અનેકનો પ્રેમ અને વિરોધ સહેવો પડ્યો હતો. ત્રણ

વર્ષ બાદ મુંબઈ જતાં ત્યાં પણ તે જ મુશ્કેલી હતી. ટુંકામાં દશ વર્ષ દરમિયાન ભગુભાઈને શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક ભોગો આપવા ઉપરાંત પત્રકારત્વની કસોટીમાં બેલયાત્રાનો અનુભવ પણ કરવો પડ્યો હતો.”

તે પછી ‘જૈન’ પત્રનું મુકાન ભાઈશ્રી દેવચંદભાઈના હાથમાં આવ્યું. સંઘના કાર્યપ્રદેશમાં તેમની કાર્યદક્ષતા અને બહિર હિસ્મતનો અનુભવ સહેજે મળી શકતો; પરંતુ પત્રકારના ક્ષેત્રમાં તરવારની ધાર ઉપર રહેવાની મુંઝવણ તો સમય મળ્યે સમય સોળ-સોળ વર્ષના અનુભવમાં ‘જૈન’ પત્ર ગરાણર નિયમીત રીતે અઠવાડિયાનાં પ્રભાતમાં નજર સામે પડ્યું હોય. તેથી તેના નિયમીતપણાની

મુશ્કેલી કયાંથી મુઝે? બાર વર્ષ પહેલાં જ્યારે ભાવનગરમાં પ્લેગનો ઉપદ્રવ વધતાં જીવન-મરણનો સ્વાલ જનતાને મુંઝવી રહ્યો હતો. ત્યારે ‘જૈન’ પત્રની નિયમીતતા ન જોખમાય તે માટે પ્રેસના જરૂરી સાધનો સાથે તેમણે અધેવાડામાં પડાવ નાખ્યો. અને કાળ જાણે તેમની કસોટી કરતો હોય તેમ એક સામટા ત્રણ-ત્રણ આપ્તજનો પ્લેગના પંજમાં ભરણાઈ ગયાં. છતાં ‘જૈન’ પત્ર તો નિયમીત સમયે નજરે આવી ગયું જ હોય. આટલું ધૈર્ય, દૃઢતા અને બલિહોળનો અંગત અનુભવ જનતામાં વધુ સદ્ભાવ પ્રેરે તે સ્વાભાવિક હતું.

‘જૈન’ પત્રને જન્મ આપવાનો યશ અમદાવાદે અને તેના પોષણનું માન મુંબઈનગરીએ મેળવ્યું. એ બાળક પચીશ વર્ષની યુગ્ત ઉમરે પહોંચ્યા ભાગ્યશાળી થયું છે તેમ સાંભળવામાં આવે ત્યારે તેમના હૃદયમાં વાતસલ્યના કુવારા કુટવા જોઈએ અને આગળ વધીને કહીએ તો ‘જૈન’ પત્રે અનેક આઘાત-પ્રત્યાઘાતો સહીને પણ જૈનસમાજમાં વિચાર સ્વાતંત્ર્યનો યુગ વિવેક ભરી રીતે પ્રગટાવવા અને ખાસ કરીને તીર્થરક્ષા પાછળ જે અડગ સેવાર્પણ કયું છે, તેને સમાજ કેમ ભૂલે?

દિવાન બહાદુર ત્રિભોવનદાસ
કાળીદામલાઇએ પછીએ જ કહ્યું કે—

“ મામાજીક, ગજક્રીય અને
ધાર્મિક આમ ત્રણ સત્તાઓ આ
પણ ઉપર અમલ કરે છે જ્યાં
તે તે સત્તાઓ પોતાની મર્યાદાના
રહી મત્ત રીતે કાર્ય કરે જતી
હાય ત્યારે તો કદાચ મોક્ષવાતુ નહોતુ
નથી, પરંતુ નત્તાના ડેકમાં ખીન્ને
અતે દોષવાઈ જાય છે, ત્યારે તેની
સામે મોક્ષવાતી-દાખ રાખવાની
અગત્ય ઉભી થાય છે આ ઉપરથી
ન્યુમપેપરનાની આધુનિક મર્યાદા પ
શ્ચિમમાથી જન્મી અને રાજક્રીય,
મામાજીક કે ધાર્મિક પ્રશ્નો ઉકેલ
કરવામાં તેણે અગત્યનું મ્થાન ઝેકયુ
આ રીતે મત્તા સામે દુરુદ અને મત્ત
વિચારા ગુપ્ત કરી મહેતે મારા રગતે
લઈ જવાના પ્રવૃત્તિચેત્રમાં ન્યુન
પેપરે આરૂ કાર્ય કરી શકે છે ”

“ આજકાલ ન્યુમપેપરની
જરૂરીઆત વધતી જાય છે, તેમ
તેનો ગોળ પછી વધતો જાય છે
પ્રાત કાળે આનો ખ્યાલો ઊઠી,
ધણા ન્યુમપેપરે વાચવા મઠી જાય
છે આ પ્રમાણે તેની ઉપયોગીતા
અને મહત્તર વધતા જાય છે તેમ
પર અક્ષાવનારાઓની જવાબદારી
પછી વધતી જાય છે એક દાખાવાતુ
કે સામાન્ય સાધન વચ્ચે પેપર
અવાવી ન શકાય પત્રકાગ્રની કચ્છ
છે કે મત્તને વળગી ગ્રહેવા માટે
તેણે લોગ આપવાનો આદર્શ ન
પતો જોઈએ ન્યુસપેપરને હમેશા
સહવાતુ અને એક પછી એકએમ
અનેક સુકેની વચ્ચે તેને જીવવાતુ
હોય છે જ્યાંકે ગમાજ, રાષ્ટ્ર કે
ધર્મને સુધારવા હોય ત્યારે પાચો
નીચર જાનતુ જોઈએ જાહેરમાં
ઉતરવા જતા ગમે તેટલા મકેટો

‘ જૈન ’ પત્રનો અત્ત મહોત્સવ એ ભાર
નગરને પા મગગ થવા જેવો પ્રસંગ માતુ હુ
આજના વર્તમાન પત્રના યુગમાં ભાવનગરો
આગળે એક વર્તમાન પત્ર પચ્ચીશ વપતુ કાંચુ
કૃષ્ણ અને, અને જેના તરફ દિલના રૂકે ગામો
અને શહેરમાંથી ધર્મશુરો અને મથો, શ્રીમાનો
અને વિદ્વાનોના તાત્ર અને પચોથી આવીશી
ઓ અભિનંદનો વરમા વરમી રચી હોય,
જેના રાખ મહોત્સવ સમેન પા સુખન એટ
કાઉન્સિલના સત્તાધીશ સીનકર્ણ હોય ઓ જેના
મગગમહોત્સવમાં જૈનો ઓ વૈસવો, પાગરી
અને મોદમે નોના બે વિતા મહોળા સમુદાયનો
સ્નેહભરો સદકાર તરી આવનો હોય તે ભાવ
નગરો માટે એકાદો આનંદો અવરર નથી

ભાનનગરના મદાજન મજામ્મા ઓ રથા
નિઃ સંગત્ય સરથા (નુનિગીપાનિગી) મા
ભારથી અને ભાઇથી દેવચ લાખાઈ પરિચય
થો લાગથી તેમનો ઉત્પાદ, આત્મબાગ અને
રાપદાના મારૂ ખાન પચી ગવા દના
તેમના તત્ર નીચ જ્યાં ‘ જૈન ’ પત્રની ખીનત્રી
અને સમાજનો તેમના તરફ એકમજો રેમ
નેકે હુ, ત્યારે મારા આનંદમાં એક વધારો
થાય છે

‘ જૈન ’ પત્ર દાગ સમાજતુ દિત સાધવા
સાથે ભાનનગરને પછી નેમો! અધિક લાખ મને
તેની ભાવના સાથે તેમનું કલ્યાણ ધન્ય હુ

પંચુદાસ ભગનાન ઇમ
નગરો-ભાનનગર

આવે, ગમે તેવી સુકેલીઓ આવે,
તોપણ તે વધાએ જ છુટકો ”

પત્રકાગ્રની સુકેલીઓ તરફ
ધ્યાન જોયવા પછી તેઓશ્રીએ
‘ જૈન ’ પત્ર અને જૈન મમાજને
અંગે કહ્યું કે—

“ જૈનપત્રના હાલના અવ નોઈ
અતા હુ છુગી થયો છુ ‘ જૈન ’ પત્ર
ઢેવળ જૈનોતુ જ નથી પરંતુ જૈને
તરંગતુ તમા સ્થાન છે ગજક્રીય
દિલ્લે પછી ‘ જૈન ’ પત્ર સારી મેવા
જાતો છે તેમ જણાયુ નજબધા
ગણમાં કોમી હકની માગણી, ન
પત્રની દિલ્લે ચોચ ન ગણાય એવુ
નિરૂપણ મને જાણુ પમદ પડયુ
આને જાણાચારેને અંગે ધર્મના
નામે તદગરો કરનાઓ જાણુ વધી
ગયા છે મને તો લાગે છે કે આવી
તકના કરનારઓમાના ભા રે જ
કોઈ ધર્મનું નકરુચ મમજતા હશે
આવી એટી તદગરોથી લાભ ગતા
તુકશાન વધારે છે ”

“ પાકીતાળુના પ્રશ્નમાં તમે જે
લડત અવાવી છે-એ યુનીટી (એક
મ પી) જાળવી છે, તેમાં તમારો
વિરુદ્ધ જોઈ હુ તમાના સમાજમાં
ધાર્મિક તેમ જ મામાજીક દિલ્લે
ધણા સુધાના કરવાની જરૂર છે, તેનો
ઉત્તર આવા પચોદાગ થાય એમ
કંચુ હુ છુટકો છુટકુ હુ કે ‘ જૈન ’
પત્રની પચીશ વર્ષની જ્યુબીલી
આપલે અહીં ઉજવવા એકત્ર થયા
છીએ અ જ્યુબીલી જૈનમમાજ
આ કરતા મોટા સ્વરૂપમાં
ઉજવે. ”

પ્રમુખશ્રીના આ શબ્દોમાં પ્ર
જ્ઞાતક ભાગના હતી ‘ જૈન ’ પત્રની
જ્યુબીલી અધિકત ઉત્સાહ અને
અકથથી જૈન મમાજને ઉજવવાની
કચ્છનો તેમાં આદેશ હતો, અને

સમાજના અગ્રગણ્યો અને ઉત્સાહી મિત્રમંડળ પણ આ પ્રસંગે તારે અને પત્રોદ્ધાર ‘જૈન’ પત્રની સેવાનો સામાજિક સત્કાર કરવાને એ જ ઘોષણા કરી રહ્યા હતા જેના પરીણમે “જૈન” રાષ્ટ્ર મહોત્સવ કમિટિ અસ્તિત્વમાં આવી શકી. આ પ્રેરણા ત્મક બળ અને બતાવેલા સહ ભાવ માટે સમાજને જ માન ઘટે છે.

x x x

“જૈન” રાષ્ટ્રમહોત્સવ કમિટિમાં હિંદના દરેક પ્રાંત અને શહેરોના આગેવાનો, શ્રીમાનો અને સાક્ષરોનો એક-સરખો સહકાર ચોળ્યો છે; પરંતુ જ્યારે જ્યારે કમીટીના કાર્યપ્રબંધને વહેવારૂ રૂપ આપવા માટે વિચારણા થાય છે ત્યારે ત્યારે ભાઈશ્રી દેવચંદભાઈ એક જ વાત કરી રહ્યા છે કે- ‘જૈન’ પત્રનું પચીશ વર્ષની પૂર્ણાંકિત પછીનું પ્રભાત એજ સુવર્ણ-

મય ઉપાનો મંગળ પ્રસંગ હતો. આ શુભ સમયે શ્રીસંઘ-સમુદાયે મને પ્રેમ પ્રવાહથી તરબોળ કર્યો છે અને મુનિ-મંડલોએ આશીર્વાદના આદોલનો વરસાવી “જૈન” પત્રને જ્વલંત જીવન અપ્પુ” છે તે જોણું નથી.

જૈનસમાજ માટે ‘જૈન’ પત્રથી જો કંઈએ થયું હોય તો તે સમાજના પ્રેમબળને આભારી છે. મારે માટે તો હજી ઘણી ફરજો ઉભી રહી છે. આજે તીર્થરક્ષણનો પ્રશ્ન વધારે ગંભીર થતો જાય છે. જૈન સાહિત્ય ઉપર આક્રમણો પણ થયાં જ કરે છે. વળી આંતરકલેશ તથા વાડાવાડાની ખેંચતાણથી સમાજનું ઐક્ય જોખમમાં છે. આ ઘુંચા-એલા કોકડાને ઉકેલવું તેજ અમારો ધર્મ અને તેમાંજ અમારો આનંદ સમાવો જોઈએ.

‘જૈન’ પત્ર જૈન સમાજનું જ છે અને જૈન સમાજનું અભિમાન જૈન તીર્થોમાં છે. કરોડોની જનસંખ્યામાં નાનીશી જૈન કોમનું ગૌરવ જાળવી રાખનારાં જૈન તીર્થો જ ગણાય. અને ‘જૈન’ પત્રનો જન્મ પણ તીર્થરક્ષામાંથી

મંચરથ ભાવ.

આપણે આપણા કામી પ નો દાવો કરી શકીએ તો એક જ પત્ર ‘જૈન’ માટે કરી શકીએ છીએ. જે પત્ર આજકાલ કરતા પચીશ વર્ષથી એકધારી સેવા અત્યવનું આવેલ છે તે જાણી યાત્રી ગુમી થાય છે.

આ પત્રનો ઉદ્દેશ પોતે ગ્રીક્ષની સહાય ન લેતા પોતાના જ ઉપર ભરોસો રાખી ઉભેલ છે તે ખરેખર મુનિપાત્ર છે.

આ પત્ર આજ દિવસ મુખી કોઈ પક્ષ તરફ ન દોરવાઈ જતાં મધ્યસ્થ રહી કામ લે છે તે ગુમી થવા જેવું છે નીચે માટે પણ તેમની સેવા યાત્રી ઉપયોગી થઈ પડે છે. હું ઇચ્છું છું કે તેની પચીશ વર્ષની ન્યુમીટી ઉજવી કામ તેની કદર કરો.

હું ખરા અનંદરૂપથી આશા રાખું છું કે આ પત્રને દરદમેશ જૈન કોમ પોતાનું કરી માનતી રહે અને દિન-પરદિન વધી પામે.

કલકત્તા

લીં મેવક -

નરેન્દ્રભાઈ જોષીભાઈ

થયો છે. મારે જો જૈન સમાજને મમત્વ હોય તો ‘તીર્થ રક્ષા’ એ ‘જૈન’ પત્રના ધ્યેયો પેટીનું એક વિંદાપ્રત્યેય છે એ ખ્યાલમાં રાખી, જૈન તીર્થોના જ્વલંત અવશેષોનું શોધન-સંવર્ધન અને સંરક્ષણ કરવાને સમાજ વહેવારૂ ચોળના કરે; તે જ ‘જૈન’ પત્રની વારતવિક જયંતિ માતું છું અને તેમાં જ જૈન સમાજે ‘જૈન’ પત્રની કદર કરી સમજું છું.”

આ આકરી સરતનો ઉકેલ કરવા માટે સમાજમાં એકલીલી-ઉત્સાહ અને આત્મગૌરવ પ્રગટે તેની રાહ જોતાં લગભગ બે વર્ષનાં વહાણાં વાયાં અને તે અરસામાં ભાઈ શ્રી દેવચંદ-ભાઈએ તો ‘જૈન’ પત્રનો જીવન મંત્ર ફેલીતાર્થ કરવાની સાધના ચાલુ રાખીને મારવાડ કે મેવાડ, પૂર્વદેશ કે મહારાષ્ટ્ર. યુરોપ અને જર્માના દરદરના દેશોમાં

છુપાએલી જૈન તીર્થ સમૃદ્ધિની શોધખોળ કરાવી પ્રાચીન અવશેષોના ચિત્રપટ્ટો-સંસ્કૃતિઓના શોધન-પ્રકાશન પાછળ છુટા હાથે દ્રવ્ય તથા શક્તિનો ભોગ આપીને આજના રાષ્ટ્ર મહોત્સવ સમારક ગ્રંથની અમૂલ્ય સામગ્રી સમાજને ચરણે ધરીને આપણને વધારે ઋણી બનાવ્યા છે.

x x x

‘જૈન’ પત્ર જેમ પોતાનાં કર્તવ્યધર્મમાં મશ-ગુલ રહ્યું છે, તેમ ‘જૈન’ સમાજને તેની અપરિમિત સેવા સત્કારવાનો કર્તવ્ય ધર્મ રહ્યો.

આ કરજનું ઋણ અદા કરવાને આપણે ઉચત શ્રદ્ધાએ એ જ અભ્યર્થના.

ભાવનગર
વસંતપચમી
સં. ૧૯૮૬

ગુલાબચંદ આણંદજી દોશી
ખાન્તિલાલ અમરચંદ વોરા
મંત્રીઓ
‘જૈન’ રાષ્ટ્ર મહોત્સવ કમિટિ.

ઐતિહાસિક

દર્શિયે

પ્રા

ચી

ત

ચિ

ત્ર

ક

ળા

૭

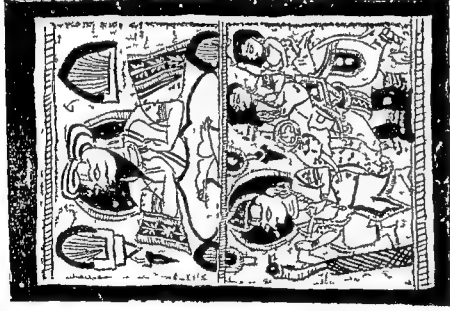
“ બેનું ”

રોપ

મહોત્સવ

અંક.

—

મહોત્સવન નમય પૂરેનું ચિત્રપટ

સાદિય સ યોગ આપુ પૂરુચ્ચ કલ નાદારના સઘરદયનના તેમના પિતાશી સીતાપચ દલ નાદારે પ્રાવીન સ રોના સ યોધન
પરી સપાન રૂવે કપરુદ' ની પ્રાવીન હરલેખીત પ્રતોના પાર્ય નાપ-ચાત્રિયા કમ યોગીયો પ્રસ ન આગેખતા આ એકમ
પ્રસવને અનુભવી વિવચાયા આદેવ છે ચિત્રપટો અતે રતુ પ્રયામા આગ્યા કે ને રૂપી પદેરુ વિન મહોત્સવન સમય
પૂરે નુ છે ન્યારે બીજી યોગવ સમયનુ છે યોગ-ચાનસ લખન પ્રણલીમા પદેરેસ બને ચિત્રગામા બદા બદા સપરે થત
પરિવર્તનનો આગે હતિદાસ આ વિતો કપરવી રહેલ રૂપી આદે છે વિનના પ્રાચીન સમાચાર અને સાદિય ચિત્રપટ
નવા હતિદાસ ઉપ વારતવિક પ્રકાશ પાડના માટે નવ સહિલના આવા પ્રાચીન ચિત્રપટનુ પચકાસુ કેટલી અમલવી ચડાવ
મી રાકે છે તે આ ઉપરથી સમજ સમરો

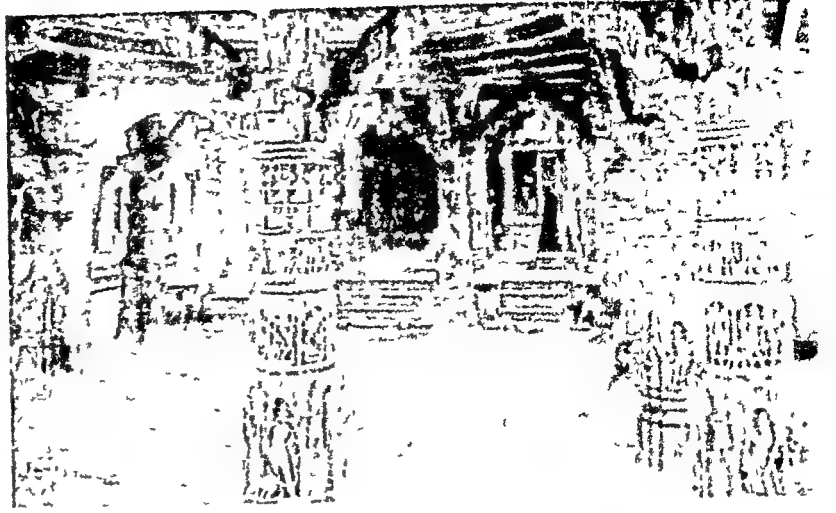
સોગન સમયનુ ચિત્રપટ

(આપુ પૂરુચ્ચ કલ નાદારના એક પૃથી)

શિલ્પકળાનાં શિખરો.

આબુ અને આરાસણ

ના ગગનચુંબી શિખરો ઉપર આવેલા દેલવાડા અને કુંભારીયાના જીનાલયોની શિલ્પકળા આજે દુનિયાની અગ્નયણીમા અદિતીય મ્થાન ભોગવે છે. જેના કેટલાક નમુના અહીં રજુ કરવામા આવ્યા છે

આબુ-દેલવારાના દેરાસરનું મીનાકારી દર્શન.

શીલ્પકળાને સાધનભૂત આરાસણ (આરસ) નગરીની ખાણોના રવામી મહારાણા મહીપાળદેવના વંશજ દાતા-નરેશ મહારાણા શ્રી ભવાનીસિંહજી

શ્રી દેલવાડા વિમલમંત્રીની હાંક.

શ્રી કુંભારીયા
રીયાજી
તીર્થના
કળાયુક્ત

શ્વે. જૈન
મંદીરોનો
મનોહર
દેખાવ.

નવ-જનની પ્રાભાવિક
જ્યોત, મસ્તૂતિના પ્રજ્વાળળો
અને જીવનમા કોઈ અનેરો થન
થનાટ જન્માવતા મહામણા કે
કેએસના અધિપતિનોનો રંગ
જોઈને આપણુ અતઃ નવ-પ્રેર
ણાથી કેટલુ પ્રયુક્ત થાય છે ?
તેના નાદે હિન્દની મુકદ્દાલ મનો
દશામા વીરત્વનો મત્ર કુંકર્યો,
હિન્દુઓને સાચા હિન્દી તરીકે
જીવવાનુ ગીખવ્યુ, સ્વાતંત્ર્યના
મુખતુ ભાન કરાવ્યુ અને આ-
ત્મનિર્ણયના હક્કની પ્રાપ્તિ માટે
જાગૃતિ જન્માવી આમ રાજ-
કીય, ધાર્મિક કે સામાજિક જીવ-
નની નિમ્તેજતા ફર કરી પૂર્વની
જલસત સસ્તૂતિને જીવત
રાખવા માટે જાહેર સંસ્થાઓ
હંમેશા મહત્વનો ભાગ ભજવે
છે એટલે જાહેર સંસ્થાઓ
સેવાની ભાવના જન્માવે, જુદી
જુદી પ્રકૃતિ અને શક્તિના મેળ
સાધી સમાજને તે મહદ્દા
ખની શકે અને થોડામા થોડી
મહેનતથી સારામા માડે કાર્ય
તે માધી શકે વળી તે સામા-
જિક ભાવનાના પાયો છે બિનુદ્ધ
ભાવે પોતાના ધ્યેયને અનુલક્ષી
જો તે સેવા બજાવે તો સમાજને
તે કોઈ દિવ્ય માર્ગે દોરી શકે

આમ જલસત મસ્તૂતિને
જીવત ગાખવાનુ વ્યવહાર
(Practical) કાર્ય જાહેર સ-
ંસ્થાઓ ઉપર રહે છે ભારે સ્વય
સેવાની ભાવના જાગૃત કરી
જાહેર સંસ્થાઓ જન્માવવી,
સમાજના મુખ-ફળ, લાભ-
હાની, ભરતી-ઓટના માપ ગુદી
કર્તવ્યદિશા દોરવી અને સ-
ંસ્થાઓની ઇમારતોને સુદૃઢ,

જૈન જાહેર સંસ્થાઓ

પ્રગતિને પંથે

છેલ્લી પા સદીનુ
ઉત્તર અવલોકન

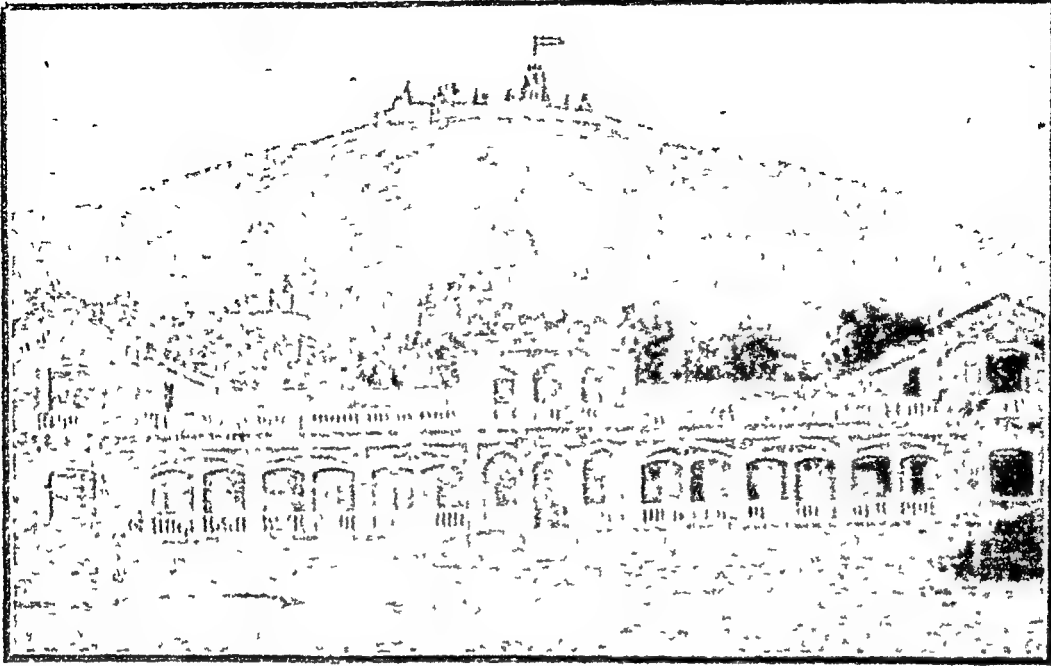
લેખક — ૧. "તરુણ"

પ્રાણવાન અને પ્રગતિવાન બનાવવાનુ પ્રજ્વાળમત
કાર્ય વર્તમાન પત્રોને શીરે ન્હે છે પતકાવત્ત,
એ પ્રબલ જીવનનુ એક અગ્ર હેશ, મમાજ,
માહિત્ય અને મસ્તૂતિનુ રક્ષક છે જનમમાજનુ
પ્રેરણાગળ લોકમતનુ આચાર્યપદ એલે વર્ણ
છે આમ વર્તમાન પત્રની પ્રેરણા અને જાહેર
સંસ્થાઓના સુયોગ મમાજમા નવુ ચેતન
જન્માવી શકે સુચવચિત પ્રાણવાન જીવનના
આવકારદાયક ન્હાયો તે દ્રાગ ઉકેલી નાકાય

ધીમે ધીમે પ્રગતિ માધતી આપણી જાહેર
સંસ્થાઓ આજે જુદુ મહત્વનુ સ્થાન લઇ બેઠી
છે, પા મદીના પર્ણિર્તન પછી મમાજનુ સુકાન
જે વ્યકિતગત મહાજનને હરત હર્તુ તે આજે
મધ્યાઓએ મેળવ્યુ છે, આપણા તીર્થસ્થાનો,
આપણુ માહિત્ય, આપણુ શિક્ષણ આપણા
સામાજિક જીવન ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરીનુ તો પા
મદી પૂર્વનુ અને આજનુ વાતાવન્ય આપણને
અનેકવિધ વિવિધ મિલ રંગોથી રમાએલ લાગ્યો
"જૈન" પત્રનો પચીસ વર્ષનો ઇતિહાસ આપ

જીને આ પર્ણિર્તનનો ખ્યાલ
આપી ગઈ એક રીતે કહીએ
તો આ પત્ર દ્રાગ આપણા તી
થોના ઇતિહાસ, તેના હડગે
અને મધ્યાઓનો અભ્યાસ આજે
વ થો, પ્રાચીન માહિત્ય-પ્રકા
ગતની જરૂરી દિશાએ આપણે
પ્રેનયા, શિક્ષણ પ્રયાગનુ મહત્વ
સમજાય અને ધર્મ કે મમાજને
નામે ચાલતી અધ પ્રણાલીકા
ઓના બધન દીક્ષા પડયા આમ
પ્રગતિને પંથે પ્રેરાતુ આપણુ
જાહેર જીવન આજે આશાનો
અકુર સુકારી ન્હુ છે

"જીવનનો આદર્શ" એ
દેવી વસ્તુ છે, તેને સ પૂર્ણપણે
પહોચી વળણુ એ પણુ દેવી ભા
વના જ કરી શકે, આપણી જાહેર
સંસ્થાઓનો આદર્શ પણુ દેવી
મ ભવે, તેને પહોચી વળવા આ
પણે પ્રયામ છે પરતુ હજુ
આદર્શ અને કર્તવ્ય માર્ગ વચ્ચે
ઘણુ અતઃ છે એટલે જ ઉત્તરવળ
યુગની આપણે આશા રાખી
રહ્યા છીએ તે યુગ-દર્શનની
પીપામા હજુ અતુપ્ત જ છે
એમ કતા એટલુ તો ચોક્કમ છે
જે, જાહેર મધ્યાઓએ મસ્તૂતિના
પ્રેરણાળળો જન્માવવામા હં સ
માજને સુચવચિત જીવન જીવ
વાનુ રીખવવામા માન પિરસા
આપ્યો છે, અને તેથી જ આપણા
વિકાસ માટે જાહેર સંસ્થાઓ
આજે અનિવાર્ય લેખાય છે હવે
છેલ્લા પચીસ વર્ષના જીવનમા
આપણા તીર્થો, માહિત્ય, શિક્ષણ
ધર્મ અને સમાજ-સેવાના
મેરમા સંસ્થાઓએ પોતાનુ યાન
કયા જાગવી નાપ્યુ છે તેનો
ઉત્તરવળ દ્રષ્ટિપાત કરીએ

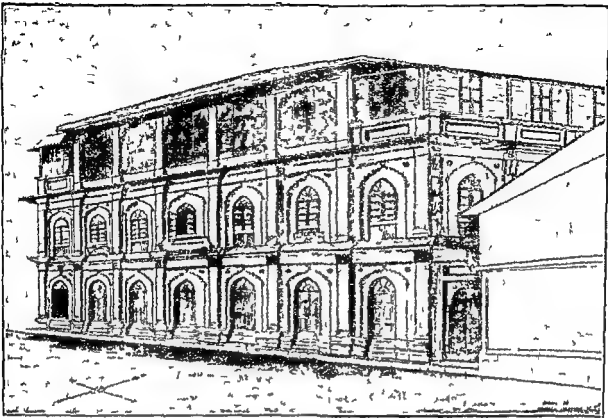
શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુદ્વાર-પાલીનાણા.

તીર્થસ્થાનો.

અજોડ શિલ્પકળા, મુરમ્મ શિખરો અને અનેરો દેવી ભાવ પ્રેરતા, હિન્દના ખૂણે ખૂણે પથરાયેલ આપણા તીર્થ સ્થાનો, એ જૈન શાસનનો જ્વલંત જીવન-ઇતિહાસ છે. જૈન જગતની પૂર્વની અનેરી જાહોજલાલી, રાજવૈભવી શ્રીમંતાઇ, વિશાળ સંજ્યાગળ અને હાર્દિક લકિતભાવની પ્રતીતિ આજે એ ભવ્ય તીર્થ-સ્થાનો આપણને કરાવી રહ્યાં છે. મુખ્યત્વે મારવાડ, મેવાડ કે બંગાળાદિ દેશોમાં આપણી પ્રાચીન તીર્થસમૃદ્ધિ વધારે પ્રમાણમાં પથરાયેલ અને જૈન સમાજનો મોટો ભાગ પણ તે પ્રદેશોમાં જ અગ્રસ્થાન ભોગવતો હતો. યુગ પરિવર્તનની સાથે એ પ્રદેશોમાં જૈન વસ્તી ધીમે ધીમે ઘટવા લાગી અને લાંબો જૈનોની વચ્ચે જાહોજલાલી ભોગવતાં ઘણાં ભવ્ય તીર્થ-સ્થાનો પણ વસ્તી વિહોણાં થયાં અને ઘણાં તો આજે છેક નિર્જન પ્રદેશમાં આવી પડ્યાં છે. આવા અને અન્ય જાહોજલાલીવાળા તીર્થોનું સુવ્યવસ્થિત સંરક્ષણ વ્યક્તિગત કરતાં તીર્થ-રક્ષક સંસ્થાઓ દ્વારા વધારે સારી રીતે થઈ શકે. આવી પ્રેરણાબળના પરિણામે આજુઠણ કલ્યાણ-જીની પેઢીનું સ્થાપન થતાં શ્રી શત્રુજય, ગીરનાર, તારંગા, કુંભારીયા, મક્ષીજી, રાણકપુરાદિ છૂટાછવાયાં તેમના હસ્તક સોંપાયેલા તીર્થો સંભાળાય છે. જ્યારે છેલ્લા પચીસ વર્ષમાં

શેઠ રૂપભદ્રે વ કેસરીમલ-રત-લામ, શેઠ વર્ધ-માન કલ્યાણજી ભટ્ટેસર, શ્રી અગીજરા પા-ર્શ્વનાથ ઉના-દેલવાડા, શ્રી અંતરીક્ષજી, હસ્તીનાપુર, સમેતશિખર, ગ્રાહ્યવાડા, આણુ, દેલવાડા, મક્ષીનાથજી, કેસરીયાજી -ઉદેપુર, આદિ જુદા જુદા તીર્થસ્થાનોમાં સ્થપાયેલી પે-

ઢીઓ તે તે તીર્થ-રક્ષાનું કાર્ય સંભાળે છે. આવા તીર્થોની પાછળ રહેલ પ્રભાવિક વ્યક્તિત્વ ઉપર ઐતિહાસિક પ્રકાશ પાડતું સાહિત્ય છેલ્લી પા સદીમાં તૈયાર થવાથી શ્રી શત્રુજય, સમેતશિખરજી, અંતરીક્ષજી, મક્ષીજી, તારંગાજી, કેસરીયાજી, પાવાપુરી, કાંકરાલી વિગેરે તીર્થો ઉપરના આપણા સ્વામિત્વ ઉપર થયેલા વ્યર્થ આક્રમણો સામે ઉભા રહી હક્કનું અળત્યારનામું રજુ કરી આપણે વિજય પ્રાપ્ત કરી શક્યા. અને શત્રુજય જેવા પ્રાણપ્રીય તીર્થોને આત્મનિર્ણય ખાતર એક જ તંત્રથી ત્યાગ કરી જગતને બતાવ્યું કે; આત્મ-માન એ જ ખરી લકિત છે. અને રાણકપુરજી, ગિરનારજી, અંતરીક્ષજી, આણુ તથા મારવાડ-મેવાડ-બંગાળ આદિ પ્રદેશોના નાના-મોટા જીર્ણવત્ થતા મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરી તેને ટકાવી રાખ્યા. આમ પચીસ વર્ષમાં સમાજે તીર્થરક્ષાની તાલીમ મેળવી; તેને જીવનમાં ઉતારવા ઉત્સુકતા બળી. એમ છતાં હજી આ ક્ષેત્ર ઘણું અણખેડાયેલ છે. વિવિધ પ્રાન્તના આપણા પ્રાચીન તીર્થોનું પ્રમાણભૂત ઐતિહાસિક સાહિત્ય, શિલાલેખો અને કળાના અવશેષોનું સંયુક્ત આગેવાનોના નેતૃત્વ નીચે સંરક્ષણ થાય, તેના હક્કોનો ઇતિહાસ સંગ્રહવાને પ્રબંધ રચાય અને ઔણ-શોધ્યાં તીર્થોનું શોધન, તેના હક્કોનો ઇતિહાસ, જીર્ણોદ્ધાર અને યોગ્ય સુધારણા થઈ શકે એ માટે તીર્થ-રક્ષક સમિ-

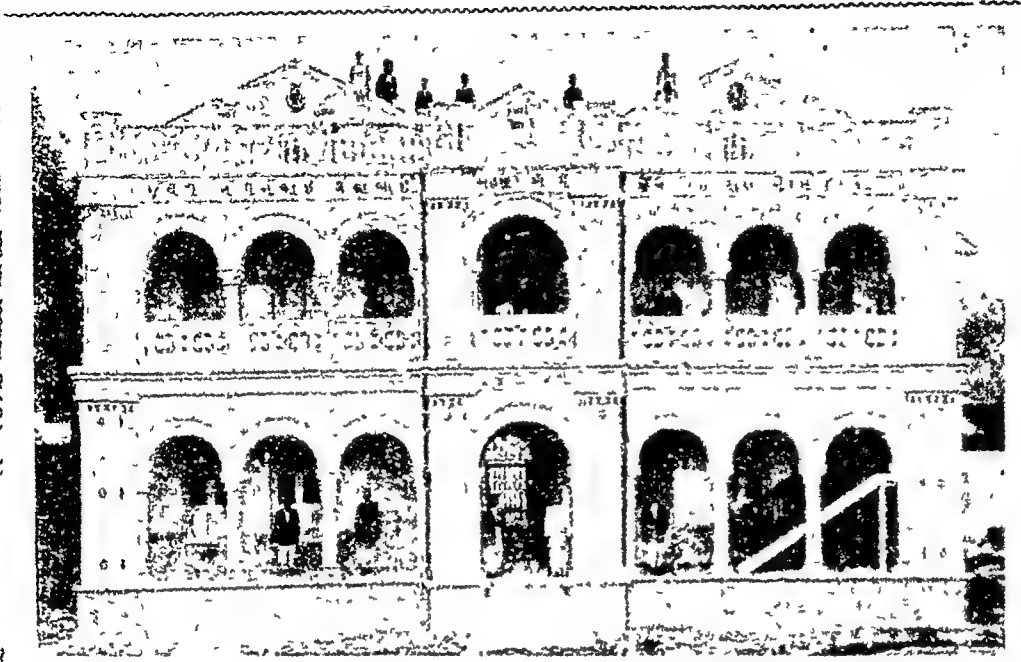
શ્રી જૈન આત્માનં સલા-ભાવનગર.

તિની અગત્યને આપણે પુરી પાડવાની છે મમરત તીર્થોનો પરિચય આપે એવો પાશ્ચિમાત્ય દૃષ્ટિએ તીર્થ-ભોમીયો (Gaude) તૈયાર કરવો એટલે કે જેની મદદથી દેશ-વિદેશના જૈન-જૈનેતર પ્રવાસીઓ જૈન-તીર્થોનો અભ્યાસ કરી શકે, તેમજ જૈન તીર્થ-કર્ષ, યથો અને એવી પ્રતિ માણોના પરિચય આપી શકે એવું પ્રમાણભૂત ચૂંતિશાસ્ત્ર (Iconography) તૈયાર કરવાની પણ અગત્ય છે આ અને આવી ફેટલીકાએ જરૂરીઆતોને પહોંચી વળવા તીર્થ-રક્ષક કમિટી સ્થાપન કરવામા આવે તો એ મર્યાદા ઠારા આપણા ઘણા અગત્યના પ્રશ્નોનો ઉકેલ થઈ શકે

માહિત્ય

તીર્થોની માફક આપણું પ્રાચીન માહિત્ય પણ કયા ક્યા પ્રભાવિક છે? ખરું કહીએ તો જૈન જગતનું ગૌરવ જેટલું પ્રાચીન માહિત્યમા છે એટલું બીજામા તથી નૈન સાહિત્યનો અભ્યાસ કરી દેશ-વિદેશના જૈનો જ નહિ પરંતુ જૈનેતર વિદ્વાનોએ ચેતાના મગતક નમન્ય, વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને તે કાગ મદદ મળી અને ન્યાય, વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોશ, નાટક, ઇતિહાસ આદિ વિષયો ઉપર જૈન માહિત્યે સારામા સાગે પ્રકાશ પાડ્યો છે પરંતુ આવા પ્રભાવિક માહિત્યનું મશોધન કરી પ્રકાશમા મૂકવું એ

પા મહી પૂર્વ મ કેચયુકત લેખાતુ એક રીતે કહીએ તો તેના તન્ક એટલે તેટલી દૃષ્ટિ જ આપણે ફે દી મકયા ન હતા શ્રી જૈનધર્મ પ્રમારક મલા-ભાવનગર, શ્રી જૈન આત્માનંદ મલા-ભાવનગર, જૈન શ્રેયસ્કર મ હળ-પ્રેમાણુ, શ્રાવક ભીમચિહ્ન માણેક-મુળધ, શ્રી હેમચંદ્ર આર્થ જૈન મલા-પાટણ અને બે પાચ માહિત્ય નેવગેનુ મામાન્ય પ્રકાશન કાર્ય એ પચીસ વર્ષ પહેલાની આપણી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિહતી ત્યાગ્ય ડી આમરદ્યાઓએ ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરી, શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યાન કંદ -સુન્દ, શ્રી આત્માનંદ જૈન ટેક્ટ મોમાયટી-અબાલા (પબ્લમ), પ હીતલાલ હંમનજી-ગતમનગર, અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રમાન્ક મ હળ-મુળધ, શ્રી વિજયકમળસરગિ પ્રાચી નોદ્યાન કંદ-સુન્દ, જૈનબુકમેલન મેધલ હીરજી-મુળધ, ગાયત્રવાડ જોરીચન્દલ મિરિજ-પડોદગ, આગમોદય નમિતિ-સુન્દ, અભિધાન નજેન્દ પ્રચાન્ક સન્ધાન્ત લામ, સુલાખકુમારી લાઇબ્રેરી-કલકત્તા, શ્રી યશોવિ જ્યજી ત્રથમાળા-ભાવનગર (મૂળ કાગી), જૈન મરતી વાચનમાળા-ભાવનગર, વિજયકમળકેમર ત્રથમાળા -દેહગામ, શ્રી રત્ન પ્રભાકર જ્ઞાન પુષ્પમાળા -ફલોધી (માગવાડ), આર્હતમત પ્રભાકર કાર્યોલય-

શેઠ નગીનદાસ ઘેલાલાઈ જૈન હાઈસ્કૂલ—સુરત.

પૂના, મુનિ મોહનલાલજી જૈન ગ્રંથમાળા—ઈન્દોર, શ્રી રાજેન્દ્ર પ્રવચન કાર્યાલય—ખુડાલા (મારવાડ), પં. કાશીનાથ જૈની—કલકત્તા. પુરાતત્વ મંદિર—અમદાવાદ, ચારિત્રસ્મારક ગ્રંથમાળા—વીરમગામ, બાળ ગ્રંથાવળી કાર્યાલય—અમદાવાદ, શાહ બાલાલાઈ છગનલાલ—અમદાવાદ, શ્રી અજરામર જૈન વિદ્યાશાળા—લોંબડી, વિજયદેવસૂરિ સંઘની પેઢી—મુંબઈ, જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમદાવાદ, મેસર્સ એ. એમ. એન્ડ કું.—પાલીતાણા, ચેતન કાર્યાલય—ખીયાવર, શ્રી મોહનલાલજી જ્ઞાનભંડાર—સુરત, આદિ સાહિત્ય સંસ્થાઓની તેમાં વૃદ્ધિ થઈ. પરિણામે જૈનાગમ, કથા, વ્યાકરણ, શિલ્પ, કાવ્ય, જ્યોતિષ, અધ્યાત્મ, તત્ત્વ અને શાસ્ત્રના અમૂલ્ય જૈન ગ્રંથો આજે નવો પ્રકાશ પામી શક્યા છે, જ્યારે ભાવનગરમાથી આત્માનંદ જૈન સભા હસ્તક ‘વસુદેવ હિન્દી’ જેવો અમૂલ્ય ગ્રંથ પ્ર. શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના નેતૃત્વ નીચે તેમનો શિષ્ય સમુદાય તૈયાર કરી રહ્યો છે અને આદર્શ માગધિ કોષની અગત્ય કલકત્તા યુનિવર્સિટીના પ્રો. હરગોવિંદદાસ ત્રિકમચંદ શેઠના સુપ્રચાસે પુરી પડી છે, તે સાહિત્ય વિકાસનું આશાજનક સરવૈયું ગણાય.

જૈન સંસ્કૃતિનો વિદેશમાં પ્રચાર થાય તે અર્થે શ્રીયુત્ત વીરચંદ રાઘવજી દ્વારા આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજે વિદેશમાં જૈન સાહિત્ય પ્રચારની દિશાનો નિર્દેશ કર્યો અને જૈન સાહિત્યના શ્રેષ્ઠ તરફ સ્વં શ્રી વિજયધર્મસૂરિ આદિના પ્રયાસથી સંસ્કૃત-પ્રાકૃતઅભ્યાસકેળું

ધીમે આજે બહાર આવી રહ્યું છે. તેમજ જેસલમેર, ખંભાત, સુરત, પાટણ, લોંબડી, ભાવનગર આદિ પ્રાચીન સાહિત્ય ભંડારો, બાળુ પૂરણચંદજી નાહારનું સંગ્રહસ્થાન, વિજયધર્મ-લક્ષ્મીજ્ઞાનમંદિર, મોહનલાલજી જૈન લાયબ્રેરી આદિ સાહિત્ય સંસ્થાઓ દ્વારા જૈન-દર્શનના ખીપાસુઓ સાહિત્ય સંશોધનમાં રસભેર અંચુપ્રવેશ કરતા થયા છે.

આમ કુલતી-ફાલતી આપણી સાહિત્ય સંસ્થાઓ, લોકરૂચીને પહોંચી વળવા સુયોગ્ય સાહિત્ય તૈયાર કરવાનું, ગુજરાતી, માગધી અને સંસ્કૃત-જેને યુનિવર્સિટીમાં એમ. એ. સુધી સ્થાન મળ્યું છે તે-ભાષામાં અનુકૂળ સાહિત્ય તૈયાર કરી તેને યુનિવર્સિટીમાં મંજૂર કરાવવાનું, પ્રભાવિક સાહિત્ય સર્જકો ઉત્પન્ન કરવાનું, બની શકે તેટલા ભોગે વિદેશમાં જૈન-સાહિત્યનો પ્રચાર કરવાનું, ડૉ. બુહલર અને પીટર્સનની દૃષ્ટિએ અપ્રગટ પ્રાચીન સાહિત્યના લીખ્તો તૈયાર કરી તેને પ્રગટ કરવાનું, શિક્ષણશાલાઓ માટે માનસશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખી ધાર્મિક પાઠ્ય પુસ્તકો (Text Book) તૈયાર કરવાનું, સંભવિત સ્થાને ‘જૈન સાહિત્ય અભ્યાસી મંડળો’ ઉભા કરવાનું, અમેરીકાની Blue Book Seriesની પદ્ધતિએ આપણા મહાન પુસ્તકોનું રહસ્ય સમન્વતી ગ્રંથમાળા તૈયાર કરવાનું, જૈન સાહિત્યના અંગોનું ગમે તે પુસ્તક મળી શકે તેવું સાહિત્ય મંચરહસ્થાન રચવાનું વિગેરે કાર્યો હાથ ધરી આપણી સાહિત્ય-સમૃદ્ધિને વધુને વધુ

સાદૃધ્યાન ખેંચાયું. પરિણામે છેલ્લી પાસદીમાં જર્મની, ઇટલી, હેન્ગર્ગ વગેરે પશ્ચિમના વિદ્વાનરૂકો લેશે સારા પ્રમાણમાં જૈન-દર્શન તરફ આકર્ષાયા. ત્યાંની આજેવાન યુનિવર્સિટીઓમાં જૈન સાહિત્યને સ્થાન મળતાં જૈનેતર-ગ્રેજ્યુએટોમાં તેનો પ્રચાર વધવા લાગ્યો અને આપણા ગ્રંથભંડારોમાં પ્રાચીન સાહિત્ય જે અંધકાર સેવતું હતું તે ધીમે

દિપાવે તો જ સાહિત્ય પાછળ આપણે જે દ્રવ્યવ્યય કરી રહ્યા છીએ તે શોચ્ય લેખાય અને તો જ “ સાહિત્ય એ જીવનને ઉત્તરત ખનાવનાર છે અને તે દ્વારા આપણી ઉત્પત્તિ છે ” એ માન્યતા આપણે બિંદ કરી શકીએ

શિક્ષણ

શિક્ષણ એટલે સ રક્ષાર અને સ રક્ષાર એટલે જીવન શિક્ષણ વિહારી જીવન એ જીવન જ ન લેખાય નવો યુગ શિક્ષણ પ્રચારનો છે કળા-કૌશલ્યના પૂર્ણતામાં છુટિ વૈભવ જ હશેગા પ્રાધાન્ય પદ વરે, નિસ્તેજ અને નિરસ જીવનમાં આત્મજ્યોત-જ્ઞાન કયાથી સભવે ? આજનો બેકારીનો જીવલેણ શેગ શિક્ષણ-પ્રચાર વિના દૂર થઈ શકે એમ કયા છે ? મમાજમાનું જીવન, આત્મભાન, સમૃદ્ધિ કે આશાભર્યો વેગ હાવવા માટે શિક્ષણ-પ્રચાર એ જ આજે અમરકારક ઉપચાર મનાય છે અને આજનો લોક-પ્રવાહ પણ એ જ દિશાએ વેગવાન પ્રગતિ કરી રહ્યો છે બહાર શિક્ષણ મ સ્થાઓમાં શેઠ પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ, શેઠ હેમાભાઈ પ્રેમાભાઈ, શેઠ કેસરીચંદ લાણીભાઈ વગેરે શ્રીમાનોના સંસ્કાર ઉપરાત શિક્ષણ પ્રચારની જે પીપાસા આજે જાગૃત થઈ છે, તેનું સ્વપ્ન પચીશ વર્ષ પૂર્વે ન હતું સાધનના અભાવે શ્રીમત સમાજ સિવાય ઇંગ્લીશ-ઉચ્ચ જ્ઞાનના અભ્યાસકો આગળ વધી શકતા નહોતા અને ધાર્મિક-જ્ઞાન પ્રચાર માટે મહેસાણા યશોવૃદ્ધિ પાંડશાળા કે છુટાછવાયા ધાર્મિક શિક્ષણ આપતી અનિયમીત પાંડશાળાઓ કે એવી સામાન્ય શિક્ષણ સંસ્થાઓને બાદ કરતા આપણી શિક્ષણ-સંસ્થા એના જન્મ-ઇતિહાસ તપાસતા છેલા બે દાયકામાં આજની ઘણી ખરી શિક્ષણ સંસ્થાઓ જન્મ-વિકાસ પામી છે ઉચ્ચ શિક્ષણનો પ્રચાર જેમ વધતો ગયો અને જીવન-નિર્વાહનો સુખ્ય આધાર કેળવણી ઉપર અવલભાતો ગયો, તેમ તેમ ગરીબ કુટુંબ, અને ગામડાના અભ્યાસ કોને રાહત આપવા માટે દાત્રાલયો ખુલ્યા સુકલા તરફ આપણે લક્ષ હોરાતુ ગયું, એટલે આપણી ઘણી ખરી શિક્ષણ સંસ્થાઓ અને બોર્ડીંગો શહેરોમાં ઉભી થઈ છે

શ્રી યશોવિજય જૈન ગુરુકુળ-પાલીતાણા, શેઠ પ્રમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજ (બહેર)-અમદાવાદ, શ્રી જૈન શ્રે મ્ બોર્ડીંગ-અમદાવાદ, શ્રી બિંદુચેત્ર જૈન બાળાશ્રમ-પાલી

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ-અધ્યાપન વિભાગ.

તાણા, શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય-સુબઈ, વીંગળાઈ પાંડશાળા-પાલીતાણા, રત્નસાગર જૈન મીડલસ્કુલ-સુરત, જૈન વિદ્યાલય-પાલનપુર, વીંગતલ પ્રકાશક મહા-શિવ પુરી, જૈન બોર્ડીંગ-ભાવનગર, બાળાશ્રમ-મહુવા, જૈન વિદ્યાર્થીજીવન-લોઝી, પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય-વરકાણા, જૈન વિદ્યાર્થી જીવન-ભાવનગર, પારવતીબાઈ જૈન કન્યા શાળા-ભાવનગર, શેઠ નરશી નાથ જૈન બાળાશ્રમ-કચ્છ-નળીયા, જૈન સ્કુલ-માલવાડા, ગહીરવિજય જૈન સ સ્કુલ પાંડશાળા-ભાવનગર, નેમીનાથ જૈન પ્રકાશકાશ્રમ-આદવડ (મહેરાપટ્ટ), શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસ વિદ્યાલય-અમદાવાદ, શેઠ નિલોબનદાસ જાણી જૈન કન્યાશાળા-(બહેર) ભાવનગર, જૈન શ્રાવિકાશ્રમ-પાલીતાણા, જૈન કન્યાશાળા-કચ્છ-મારવી, જાણી પનાવાલ જૈન હાઈસ્કુલ (બહેર) સુબઈ, જૈન વિદ્યાર્થી જીવન નાથનપુર, જૈન વનિતાવિશ્રામ-સુરત, શેઠ દેવકજી સુળ-સોરાષ્ટ્ર વિ જૈ બોર્ડીંગ-જુનાગઢ, જૈન હાઈસ્કુલ-ગમસીણ (શીરોડી), જૈન શ્રે બોર્ડીંગ-આગલી, શ્રી જીનદત્તમૂર્તિ-પ્રકાશકાશ્રમ-પાલીતાણા, ગગામ જૈન કન્યાશાળા (બહેર)-અમદાવાદ, જૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમ-સુરત, જૈન બોર્ડીંગ-ઉદેપુર, શેઠ નગીનદાસ વેલાભાઈ જૈન હાઈસ્કુલ (બહેર)-સુરત, જૈન બોર્ડીંગ-સુરત, શેઠ ગયચંદ દીપચંદ કન્યાશાળા-સુરત, જૈન શ્રે શ્રાવિકાશ્રમ-જયપુર, શ્રી યોગેશજી જૈન સ્કુલ અને કન્યાશાળા-અજમેર, શ્રી કચ્છી દયા યોગેશજી જૈન પાંડશાળા-સુબઈ, માગ ગળ જૈન કન્યાશાળા-સુબઈ, કચ્છી વીશા યોગેશજી

શ્રી જૈન શ્રવેઠ બોર્ડીંગ—ભાવનગર.

પાઠશાળા-મુંબઈ, શ્રી સત્તાવીશ કાંઠા જૈન બોર્ડીંગ-હીમતનગર, શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરૂકુળ-ગુજરાવાળા (પંજાબ), શ્રી જૈન વિદ્યાશાળા-સાદરી, જૈન વિદ્યાર્થી ભુવન-અમદાવાદ, શ્રી મહાવીર ચારિત્ર રત્નાશ્રમ-સોનગઢ અને બીજી ઘણી સંસ્થાઓ, આજે જુદા જુદા દ્રષ્ટિબિન્દુએ કાઠી-ચાવાડ, કચ્છ, ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, મારવાડ, મેવાડ, બંગાળ અને દક્ષિણાદિ પ્રદેશોમાં શિક્ષણ પ્રચાર કરી રહેલ છે. અને હિન્દના સંભાવિત સ્થાનોમાં લગભગ છસો ધાર્મિક પાઠશાળાઓ ધાર્મિક શિક્ષણનો પ્રચાર કરી રહી છે.

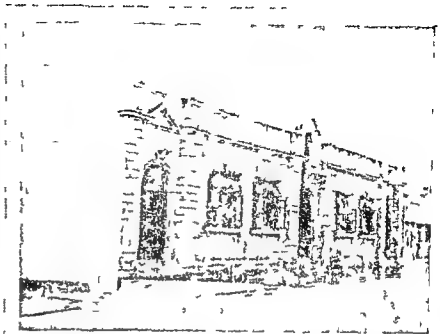
પૂર્વના મુકાબલે પા સદીનો આટલો વેગ આશાભર્યો લેખાય. એમ છતાં આજનો યુગ વિજળીના વેગે જે જ્ઞાન પ્રચાર કરી રહ્યો છે તેની તુલનાએ આપણું સ્થાન હજી નીચે છે. ધાર્મિક શિક્ષણ પાછળ હજારોના ખર્ચ કરવા છતાં જૈન તત્ત્વનો સુંદર રીતે ઉકેલ કરતા પ્રખર અભ્યાસકે હજી આપણે સારા પ્રમાણમાં તૈયાર કરી શક્યા નથી, શુભ સંસ્કૃતિના ઉત્તરણ સંસ્કારો પ્રેરી આપણા અભ્યાસક વર્ગમાં જ્ઞાન-પીપાસા જાગૃત કરી, તેને પોષે અને વધુને વધુ વિકસાવે એવા કુશળ શિક્ષણ શાસ્ત્રીઓનો આજે અભાવ છે. ગરીબી અને ગ્રામ્ય-જીવનને અંગે શિક્ષણની સગવડતા માગતા ઘણા બાળકોને છાત્રાલયમાં સ્થાનના અભાવે પોતાની શિક્ષણ માટેની ભાવના, અણ-વિકૃત્રી જ, કચવાતા મને કરમાવવી પડે છે, આપણા સ્ત્રી-સમાજના શિક્ષણનો પ્રશ્ન હજી વિચારણા નથી અને આધુનિક ઉચ્ચ શિક્ષણના મિશ્રણ-પૂર્વક, પ્રાચીન

જૈન સંસ્કૃતિ અને સંસ્કૃત-પ્રાકૃતનો પ્રચાર કરનારા કુશળ ઉપદેશકો, વિદ્વાનો અને લેખકો ઉત્પન્ન કરવાની શિક્ષણશાળાનો પ્રશ્ન મહત્વનો ઉકેલ માગે છે, તેમ જ આજના બેકાર અને વ્યાપારી ક્ષેત્રમાં આપણાં નીચે ઉતરી રહેલ સ્થાનને ઉચ્ચ કક્ષાએ લાવવા હુન્નર, વિજ્ઞાન અને વાણિજ્યનો અભ્યાસ કરાવી શકે એવી, અને નવું દ્રષ્ટિબિન્દુ રજૂ કરતી વિજ્ઞાનશાળા માટે વિચારવાનું રહે છે. આમ છેલ્લા પચીસ વર્ષમાં જે વેગથી આપણે આપણા શિક્ષણક્ષેત્રને વિકસાવ્યું છે તેમાં શિક્ષણ પ્રેમીઓ હુણ્ણો વેગ પુરે અને શ્રીમાનો તેને સંપત્તિરસથી નવ પદલવિત કરવાની ફરજ વિચારે ત્યારે જ આજના યુગ-વેગને આપણે પહોંચી શકીશું.

ધર્મ અને સમાજ.

યુગ પરિવર્તનની ભાવનાને ઝીલતું જૈન જગત્ છેલ્લી પા સદીમાં પ્રગતિના આદર્શને પહોંચીવળવા ભલે સંપૂર્ણ સફળ ન નીવડી શક્યું હોય; પરંતુ આપણા જીવનને જકડી રાખનાર રૂઢીના બંધનો સામે આશાભરી જાગૃતિ તેને જન્માવી છે તેમ તો ચોક્કસ હોવાશે. ધર્મ અને સમાજને નામે ચાલતી ઢાંલીકતા સામે નિરં પોકાર કરવા અને યોગ્ય સુધારાનું સન્માન કરી તેનો પ્રચાર કરવાનું નૈતિક જીવન જીવવાના કોડ પણ આજે આપણામાં જાગ્યા છે. લોક-માનસ કેળવી ધર્મ અને સમાજ-હિતના પ્રશ્નો લોકોને સમજાવવા, આપણા હક્કોનો સુવ્યવસ્થિત પોકાર કરી તેને જાળવી રાખવા યોગ્ય લડત ચલાવવી, સુદૃઢ અને વીર્યવાન જીવન ઘડવા માટે આરોગ્ય તત્ત્વોનો પ્રચાર કરવો એ આપણી આજની સામાજિક અને ધાર્મિક સંસ્થાઓનો આદર્શ છે. હવે પચીસ વર્ષ પૂર્વે દ્રષ્ટિપાત કરીએ : શેઠ વીરચંદ દીપચંદ, શેઠ વીરચંદ રાઘવજી વિગેરેના પ્રેરણાત્મક બળથી ઉદ્ભવેલી સુંબઈની જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા, એ હિન્દના જૈન જગતના રાજદારી ક્ષેત્રમાં આજ્ઞાનરૂપ તે સમયની પ્રાભાવિક સંસ્થા હતી. આજે આ સંસ્થાનું તેજ જૈમ આંખું પડ્યું તેમ રાજકીય દ્રષ્ટિએ આપણું જાહેર જીવન પણ પછાત લેખાય છે. એટલે આ સંસ્થાના પૂર્વ રંગ પ્રગટે એવી આશા રાખીએ. બીજી બાજુ ગામોગામના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા જૈન શ્રવે. કોન્ફરન્સે આપણી સામાજિક સંસ્કૃતિને

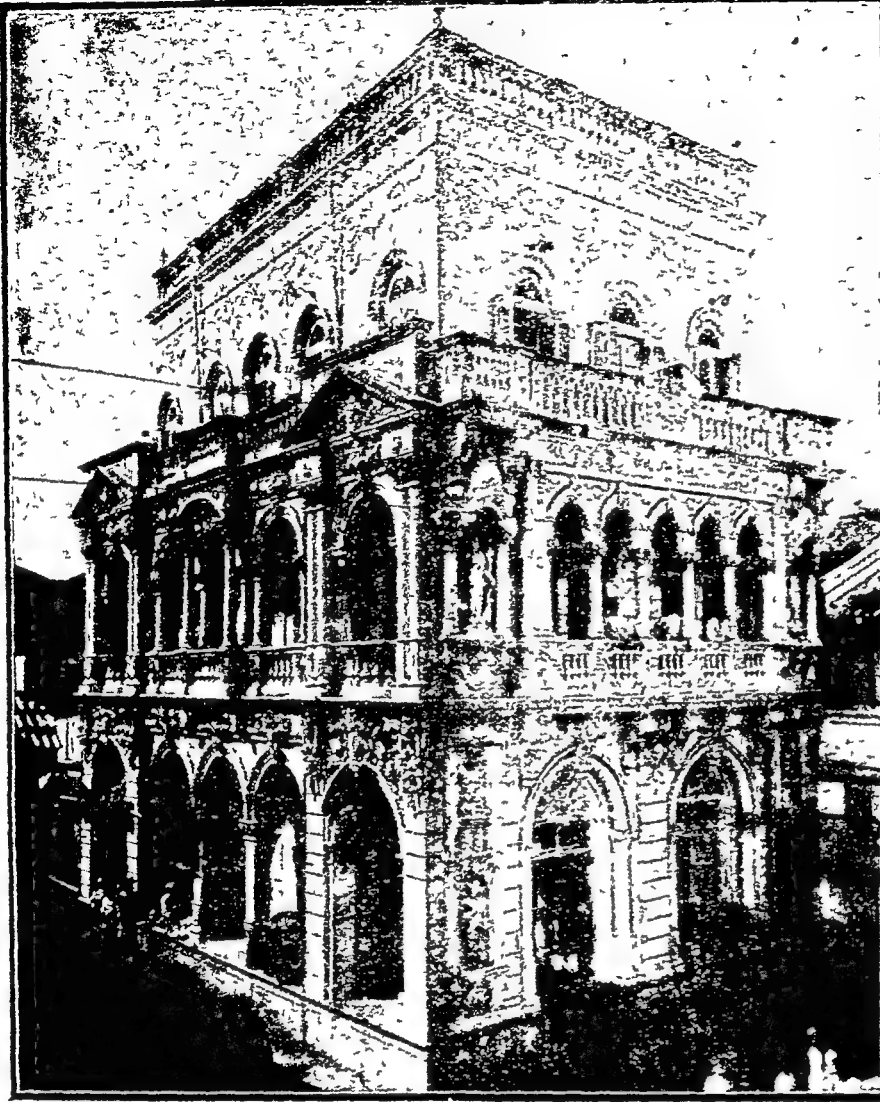
ખીલવવા જન્મ લીધો આમાજક
ઠીકન સમસ્યાઓ નબધી ઉઠાવેલ
કન્વા, ધર્મ, આહિત્ય કે જીવન
પ્રણાલીની માર્ગ નિરીક્ષા કરી વ્યવ
હાર મુધારણના મરકારે પ્રચારના
એ તેના કાર્યક્રમને આત્મા હલો
અને આશા તથા ઉદ્ધવામભર્યા તેના
પ્રાથમિક જીવને મમાજને ૬૪ આપ્યું
પણ ખરૂં આને તે લો-સહકાર માધી
પૂર્વગ લાની શંક તેા આગામી
એ મરથા હલુ પછુ ધણુ કરી
શકે ત્યાં પછી જેમ જેમ જાનિતો
વન તવાયુ વેગ કરવા લાગ્યો તેમ તેમ
અન્ય મમાજની માકક મમાજમેવાના
આદર્શ નીચે સ્વયં નેવાની મરથાઓ
વધવા લાગી પર પ્રગમોનાં મથાનેયુગ
ધર્મને અનુકુળ નવી ભાવનાઓના મ

શ્રી વીનાશ્રીમાળી જૈન મોસાઈ-નામગોળી (આક્રીકા)

આન કરવાનુ, વ્યવસ્થા અને મરુતિનાં પ્રેરણાપળો જન્માન
વાનુ કાર્ય શરૂ થયુ અને પશ્ચિમ આજે શ્રી આત્માનદ જૈન
મહામભા-લાહોર (પલ્લવ), જૈન વીનાશ્રીમાળી ઠલેખ-
અમદાવાદ મહારાષ્ટ્રીય જૈન સ્વેતારંગી કોન્કરન્સ, જૈન
સ્વયં સેવક મહા-સુખર્ષ, જૈન નવયુવક મિત્ર મહા-
લાહોર, આત્મવલ્લભ જૈન સમાજ-દેસુરી, જૈનયુવક મહા-
વડોદરા હિત વર્ધક જૈન મમાજ-દેસુરી, યગમેન્સ જૈન
એમેરિકાશન-પાલનપુર, જૈન યુવક મહા-ભાવનગર,
જૈન ધાળ મિત્ર મહા-સુખર્ષ, માનવાડ જૈન મમાજ-
સુખર્ષ, કચ્છી જૈન સ્વયં સેવક મહા-સુખર્ષ, જૈન મમાજ
સેવક મહા-જુનગર, વડવા જૈન મિત્ર મહા-ભાવનગર,
વર્ધમાન મિત્ર મહા-જોધપુર, જૈન મેવા મહા-દેહગામ,
જૈન સમાજ સેવક મહા-પાટણ, જૈન સ્વયં સેવક મહા-
પાટણ, જૈન મિત્ર મહા-પ્રભાતપાટણ, વિનાશ્રીમાળી
જૈન યુવક મહા-ઝાંઝેર, જોસવાળ જૈન મિત્ર મહા-
શિહોર, જૈન મમાજ સેવક મહા પાલીતાણા, શાન્તિનાથ
જૈન જોસવાળ મહા-સુડાન, વિનાશ્રીમાળી જૈન મહા-
શિહોર, વિજયધર્મ પ્રકાશક મલા-ભાવનગર, જૈન સ્વયં
યુધાગક મહા-ખીમત, જૈન શાન્તિ મેવા મહા-
સુડાણોલોતન, શ્રી મહાવીર મહા-ધાણેગવ, શ્રી જૈન
સ્વેત વર્ધમાન મહા-નાગોર, જૈન મિત્ર મહા-
ખીવાણી, જૈન જોસવાળ મિત્ર મહા-વડોલ, જૈન નવ
યુવક મહા-હરજી (મારવાડ), જાગેન્દ્ર જૈન મેવા સમાજ-
ચનાદ, જૈન સ્વયં સેવક મહા-અમદાવાદ, કાઠિયાવાડ
જૈન મિત્ર મહા-સુખર્ષ, લારવા શ્રીમાળી મિત્ર

મહા-આપોદ, જૈન યુવક મહા-મોરી ખાખર,
લાડવા શ્રીમાળી મિત્ર મહા-સનાગોગા (કચ્છ),
જૈનોસેવક સલા-સુડા, જોસવાળ જૈન યુવક મહા-
ભાવનગર, જૈન મિત્ર મહા-મોટાદ, જૈન મિત્ર મહા-
તણાલ, મુરત જીવા જૈન યુવક મહા-મુરત, જૈન
સ્વે તેગપથી નભા-લલકતા, જૈન યોધ બુદ્ધિ પ્રકાશક
મલા-સાણદ, જૈન જન્ધુ મમાજ-પુના, જૈન મેવા મહા-
વોડનદી, જૈન જોસવાળ મલા-મોન, જૈન મુરત મહા-
હલોઈ, જૈન મિત્ર મહા-વામદ, જૈન દેગવામી યુવક
મહા-ગેવીન, જૈન સ્વે ગજેન્દ્ર મલા-મડનગર, જૈન
મહા-આણુપા, મહાવીર મહા-ગિરગજ, સ્થલા
તીર્થ જૈન મહા-સુખર્ષ, મહાગુણ પ્રધાનક મિત્ર
મહા-છોટીમાઈ, જૈન મહાયક ક-સુન, જૈન
સ્વયં સેવક મહા-માણદ, વગેરે તેમ જ જૈન યુવક
મઘની સુખર્ષ, સુત, અમદાવાદ, પાટણ ખલાત, વિગેરે
શહેરોની મરથાઓ ધાર્મિક અને સામાજિક મુધાણુ
અર્થે જુલુ જુલુ દહિણિન્દુથી સ્વયં મેવા કરી નહેવ છે,
અને અગકસન્તે માટે અમદાવાદના અખાડા તેમ જ
મુરતમા ઝંઝેરી નગીનદાન મહાલાઈ જૈન વ્યાયામરાણાની
યોજના થઈ છે જુલુ જુલુ ભોર્ડી ગોમા પણ અગત્ય
નના અખાડા ગોઠવાઈ ગયા છે અને મારાગ્ય મલાળ
વાને પણ શ્રી ગોધાની વીનાશ્રીમાળી દવાખાનુ-સુખર્ષ,
ઝવેરી જૈન ઔપધાલય, જૈન સેનાટેરીયમ એમામીએ
ગન-સુખર્ષ, પાચધુની જૈન દવાખાનુ-સુખર્ષ, વિગેરે
થણી મરથાઓ છેલ્લા પચીસ વર્ધમા અને ખાન કરીને

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા—લાવનગર.

એક દાયકામાં જન્મેલી અને વિકસેલી જોવાય છે. તદ્-પરાંત આફ્રિકાદિ પ્રદેશમાં જૈન-વસ્તીનું પ્રમાણ વધતું જતું હોય ત્યાં પણ વિસાશ્રીમાળી જૈન સોસાયટી-નાઇરાબી, મોંબાસા વિગેરે-સ્થળે સંસ્થાઓ ઉપસ્થિત થવા પામી છે.

ભારતનું નૂતનભાવી જે વેગથી આજે ઘડાઈ રહ્યું છે એ દૃષ્ટિએ આપણે હજી ઘણું કરવાનું રહે છે. કળાને આપણા જીવનમાં સ્થાન નથી, ધર્મને નામે ચાલતી સત્તાશાહી હજી છેક નિર્મૂળ થઈ નથી, આપણું સામા-જિક જીવન પણ હજી ઘણું સુધારાઓ માગે છે. વ્યવસ્થા અને વિચાર-વિહોણો આપણો દાન-પ્રવાહ નવો પલટો માગે છે અને જળવાન તેજસ્વી જીવન માટે આપણે પૂર્ણ વિચાર પણ કયાં કરી શક્યા છીએ? આત્મજળ સ્ફુરવવા અંગજળની અનિવાર્ય અગત્ય જ્યારે આપણી

—ધરે પ્રગટાવી શકાય અને આજની ધર્મ અને સમાજ સેવક સંસ્થાઓનો દેહ ત્યારે જ આત્મભાવથી અંકીત થયો લેખાય.

આ સિવાય સાહિત્ય-વાચનદ્વારા માનસિક વિકાસ સાધતી જૈન લાયબ્રેરીઓ પણ આપણે ઠીક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત કરી છે. સંક્રાન્તિયુગના વધતા વેગને અપનાવતી સંસ્થાઓ પણ જરૂરી સ્થાને જન્મતી જાય છે. ‘જૈન’ ના પચીસ વર્ષના ઇતિહાસનું આ આજું અવલોકન.

આપણા જાહેર જીવનની આ ઉત્તવળ સંસ્થાઓને સમાજના સઘળા વિકાસો, વિચારકો, કાર્યકર્તાઓ, આગે-વાનો, શ્રીમતો અને પૂજ્ય મુનિ મહારાજો સક્રિય સદ્-ભાવથી અપનાવે અને તેને વધુને વધુ પ્રગતિવાન બનાવે એવી શુભેચ્છા સાથે વિરમીશ.

મેઠ આબુદણ કરવાસણની પેઢીના પ્રણેતા

(૧) નગરોદ્ધે મેઠાનાં દિવાબાઈ

(૨) સરનાં સાવભાઈ દસપતમાઈ (૩) રોક મન જુખાઈ બચુભાઈ

(૪) રોક કરુણભાઈ લાલભાઈ મે. L. C

(૫) મેઠ સામાનાઈ દાવાબાઈ (૬) મેઠ નમુનસાલ કાચી રા

“મેઠ” પત્રો પર્સિયન વર્ગે જગા થયા બાંી ધબો આન થયો છે. “મેઠ” પત્ર નીસ વર્ગે મુધી “મેઠ” નામને ગળે તેવી સાગમા મારી મવા કેમની બબની છે. ધર્મની મવા-મામાણક મેઠા તમ્મય રીતે બબરસામા કાદમેશ ને તૈવાગ ન રહેતુ છે ને ધર્મી આનદની વાન છે. પ્રબુ તમારા પત્રો મેઠ ન નમુનીની આવી આબુદણની રીતે ઉબવસાનો વખન આગે તે। અત કબુજર્ક કપુ કુ ધુ

આનાભાઈ રાહોભાઈ-અમદાવાદ:

મેઠનુ પાઠ પાલ પત્ર પનીસ દિવાની મેવાને ભાવ્યસાળી થયુ કોય તો મારા પાઠવા પ્રમાણે “મેઠ” પત્ર પહેલુ ન દરી, અને તેરલા વાસ્તે કેવળી મુમારખ્યાની તેના અધિપતિઓને આપીએ તેરની બોધી ૩

અલ્લર મુધીમા મેઠ પત્રે ધમ, તીર્થ અને સધની ૭ સેવા કોઈ પત્ર બતના સ્વર્ગ સિવાય તેમના નિરંતરાથી કરી છે તે બરબર પ્રસસને પાત્ર છે. ખાસ કરીને શી રાતુબય તીર્થને અે ના પાકીતામા કાથેર માટેબ અને આપની સાથે આવતા ઉપકાઓની બાબતમા તમેને દેવ ઝીની કીની બાબ તેમના પલ બારીકાઈથી અબ્બાત કરીને જે લલત તમારા પત્રમા રાલી છે તેથી મારી મે વળા મુનુબ તમારા પત્રને “મેઠ” નુ નામ આપવાની લાચકાત તમેએ બદેબર પુરવાર કરી આપી છે. તમાજ તુવાસલ ને નમે તમારા પત્રમા અવારનવર આપના દેખા પલ મનનીય તેમજ કદલ કવા લેવા છે અને તેથી હુ માનુ છુ કે તે સામા તમાજ મેઠા બોધા કહેવાય નહી

કરીથી એકવાર તમેને બનિન દન આપતા તમેએ આન મુધીમા ને નીકરવાથી રોષિખ પશના લાખમમથી કોરાવા વાર તમારા પ્રબલિખ મન પ્રમાણે ને ને ખીનાઓ થર્મી છે તેજ નીતિ કાયમ રાખીને તમાજ પત્ર અધારથી તે નકી માનને કે મેઠ સમાજમા તમાજ પત્ર પ્રથમ પકિતએ વહેગે આ તકે મેઠ સમાજને પાલુ કહેતુ કોઈએ કે આવા નિ સ્વાધ પત્રની આવા આમની પ્રસમે કરે કરવી તે પણ આપની ફરજ છે

અમુતવાસ મળીદામ-અમદાવાદ

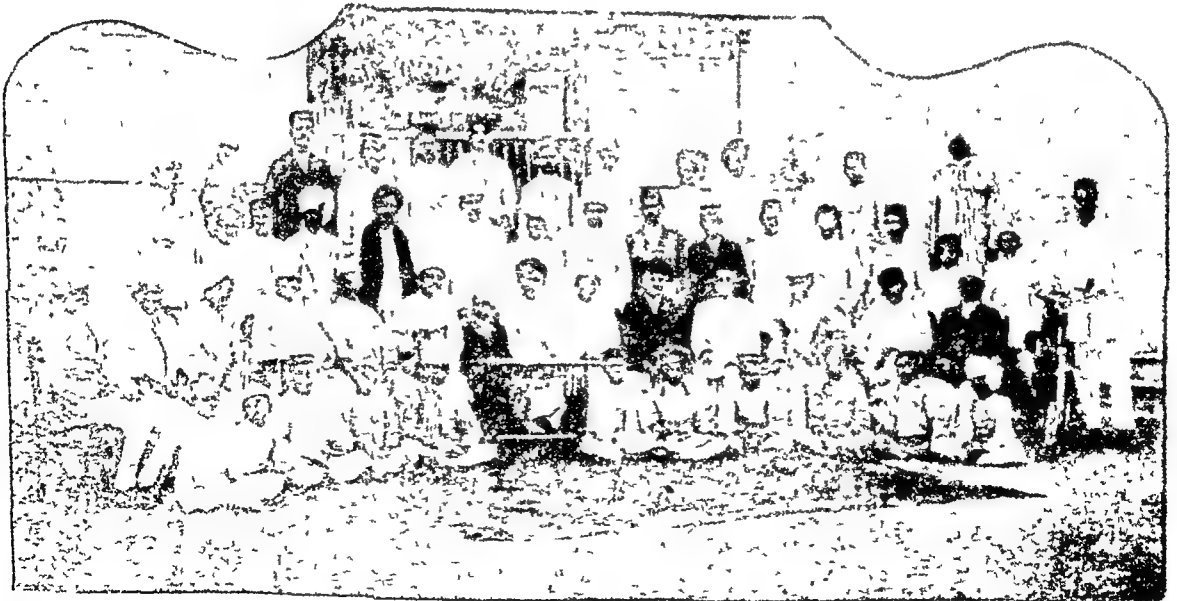

“મેઠ” પત્રની સીલ્લર નમુનીથીનો પ્રસન, એ સમાજને મરે આનુપમ અનસર અખાય સમાજના નીરવમા અમ બાન બાવવતુ આ પત્ર અમર રહે।

સાવભાઈ રોક મુનમથ દ કરમથ દ દેરાવાળા-મુબ

‘જેન’ ઓફીસનું કાર્યવાહક મંડળ—ભાવનગર.

આનંદ પ્રી. ત્રેસનો સ્થાપક—ભાવનગર.

પચીશ વર્ષનું

સરવૈયુ

વર્તમાનપત્રનું સ્થાન —

વર્તમાન જગતે વિશ્વના સચ્ચાલક શક્તિમંદિરના જે ચાર સ્તંભો વર્ણવ્યા છે તેમાં વર્તમાનપત્રનું પણ સ્થાન છે. યુરોપ, અમેરીકા વગેરે સત્તા વ્યાપક પ્રદેશોમાં રાજતંત્રની લગભગ વર્તમાનયત્રોએ હસ્તગત કરી છે અને તેની છબીવટ ભરી ચિહ્નિત્વા ઉપર ભાવી માર્ગ કાપાય છે.

રાજ્ય, સમાજ, ધર્મ વગેરે રાષ્ટ્રના પ્રભાવિક અંગો રહ્યા એ સમજાવેલો અને પુષ્ટ અને સુવ્યવસ્થિત રાખવામાં વર્તમાનપત્રો મુખ્ય ફાળો આપતા હોવાથી તેનું અસ્તિત્વ ખૂબ મહત્વનું થઈ શક્યું છે.

હિંદમાં સત્તાનું પ્રાધાન્ય હોવાથી વર્તમાનપત્રનું ક્ષેત્ર પૂર્ણ વિકાસ પ્રાપ્ત કરી શક્યું નથી છતાં આર્થિક, સામાજિક, તેમજ વ્યવહારિક અનેક મુશ્કેલીઓ સહન કરીને પણ હિંદી પ્રજાને જાગૃત કરવા-પ્રગતિને પ્રેરે ગમન કરવાનું જાન કરાવવાનો યશ વર્તમાનપત્રને જ ધરે છે. હિંદના વર્તમાનપત્રોને સત્તા સામે હાકલ કરવા જતાં ઘણાં સંઘર્ષ પડે છે, અને બીજી તરફથી પ્રજાની દૃષ્ટિમાં તેની ઉપયોગીતાનો ખ્યાલ ઓછો હોવાથી ઉત્તેજનના અભાવે તેમને ખૂબ સાકડા માર્ગમાંથી ભીંસાઈને પસાર થવું પડે છે. ને તેમાં જીવન-આખરા કે ટાંળા ટેકરાની હાલતો સહેલી પડે છે. આ વિકટ માર્ગમાંથી પચીસ વર્ષ પસાર કરવા તે હિંદના વર્તમાનપત્રો માટે અહોહાન્ય છે અને તેમાં પણ એક કોમીપત્ર તરીકે 'જૈન' પત્ર પચીસ વર્ષના તડકા-છાયા અને તેમાં પણ અડગપણે પગાર કરે તેમાં જૈનસમાજને અભિમાન લેવા જેવું ગણાય.

લેખક —

શેઠ છાટાલાલ ગ્રેમણ—મુખર્મી.

તીર્થરક્ષા —

નમય જોવો આગ્યો. ઉંઢે આને રાજ્યધર્મમાં 'હુકમ-હુકમ' સ્થાન લીધું છે અને બીજી તરફથી ધધા ધાપા વિના જનસમાજ બેકામ બનતો જાય છે, તેવે અણીને વળતે પૂર્વજોના અદબક વારમાં મળેલા દેવમંદિર અને તીર્થસ્થળોની રક્ષા માટે સમાજને સાવચેત રાખવા વર્તમાન પત્ર જોજ મુખ્ય સાધન છે.

આજે હોડતા જમાના માં બોલો તેનાજ ધાર વેચાય છે એ અવાજ મુખ વિના કેનાથી થાય ? જોત જોતા માં સ્વેતાગર અને દિગ્ગજ વચ્ચે તીર્થસ્થાનોમાં તોફાન જગ્યા, રાજ જગ વાકાને સત્તાની ભૂખ લાગી, તેવા અણીના વળતે પ્રભાવશાળી અવાજ પડે. આડવાને જૈન સમાજને 'જૈન' પત્રની સેવા અત્યંત ઉપકારક થઈ પડી જૈનપત્રે

જૈન સમાજના 'મુખ પત્ર' નું સ્થાન સાચવ્યું કેસરી ચાલ પ્રકરણને અણુસંસ્કારી સ્વાગ પહેરાવીને દિગ્ગજ રાહજોએ હા-હા કાર મચાવ્યો, હંભારના ખર્ચે લેખકો શકયા અને લાખોની સખ્યામાં રગબેરગી લખાવટો સર્જાવી ચોતરફ ફેલાવી, ત્યારે એ વાકીલાલ કે એ હુકમી ચદ્દળની ચેહમાં દળાયા વિના કે મકાઈમાં છેતરાયા વિના સચોટ દલીલોથી સત્ય નિરૂપણ કરવાની બળવેલી મેવા અને શ્રી યતુજય પ્રકરણમાં સત્તા સામે અડગ ઉભા રહીને 'જૈન' પત્રે સમાજમાં જે ચૈતન્ય પ્રગટાવ્યું, સુહૃદ ટેક, એકસ પી અને ઉત્કટ ભાવનાભરી સામાજિક જાગૃતિના સૂર પૂર્વે એ યશલાગી " જૈન " પત્રની સેવા જૈન ઇનિહાસમાં સદા સુવર્ણકિશોર કોતરાઈ રહેશે.

સાહિત્ય સેવા—

જૈન શાસનનું ગૌરવ જૈન સાહિત્યના વિકાસ દ્વારા જ થઈ શકે. ‘જૈન’ પત્રે જૈન મહાન પુરૂષોના ઇતિહાસને નવલકથાના રસલય રંગ પૂરીને અમર કર્યા. તેની ભેટોમાં ‘ધર્મખિન્દુ’ ને ‘શ્રાદ્ધવિધિ’ જેવા માર્ગદર્શક ગ્રંથો, શત્રુજય મહાત્મ્ય ને ગીરનાર મહાત્મ્ય જેવા તીર્થ પ્રભાવનાના ગ્રંથો, તીર્થંકર ચરિત્ર જેવા પૂજ્ય પ્રકાશનો અને મહાવીર તત્વપ્રકાશ ને લેખ-સંગ્રહ જેવા અધ્યાત્મ ગ્રંથોના પ્રાસાદ પીરસ્યા છે, તેમ વીમળ મંત્રી કે વસ્તુપાળ કુમારપાળ કે ભામાશાહ જેવા પ્રાભાવિક પુરૂષોનો જગતને પરિચય કરાવીને અને જ્ઞાતમસ્વામી આદિ પુરંધર ધર્મનાયકોના જીવન પ્રસંગોને ભાઈ સુશીલ જેવા પ્રખર લેખકોને હાથે આજેખીને જૈન-તર પ્રબળ પશુ જૈન પૂર્વપુરૂષોના પ્રાભાવિક પ્રસંગો ઉકેલવામાં રસ લેતી કરી શક્યા છે.

આ બધી તો તેમના સાહિત્ય પ્રકાશનની વાત થઈ; પરંતુ જ્યારે જ્યારે ભાઈ મુનશી કે મહીપતરામ જેવા કેવળ ભાષા સૌહર્દની છનછની જગાડવાને ખાતર સત્ય ઇતિહાસને આઘાત પહોંચાડવા નીકળ્યા છે ત્યારે ત્યારે ‘જૈન’ પત્રે તેના સામે સપ્રમાણ શસ્ત્ર ઉગામવામાં જે સમ-અસૂચકતા દાખવી છે તે જૈનસાહિત્યની ઓછી સેવા નથી.

સામાજિક વિકાસ—

અંધારામાં ગોથા ખાતા માનવીને જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ નવું જ જીવન અર્પે છે, તેમ અજ્ઞાનતા રૂપી અંધ-કારથી સમાજના વ્યવહારમાર્ગમાં હાનીકારક રીવાજોની જે જડ પેસી ગઈ હોય તેને સજત વાયરાથી જ ઉખેડી નાખવામાં ‘જૈન’ પત્રે અવિશ્રાંત શ્રમ સેવ્યો છે. સમાજ મુંધારણ માટે જૈન કોન્ફરન્સ કે તેવા મેળાવડામાં યોગ્ય ભાષણો કે ઠરાવો થાય છે; પરંતુ તેમાં ત્રણ દિવસના જળસિંચન પછી જો વર્ષો સુધી સુકામણું રહેતાં હોય તો થયેલ વાવણીના ફળ ક્યાંથી બમે? મંડંગો અને સંસ્થાઓ સમાજ મુંધારણ માટે પ્રયત્ન કરતા હોય તો તે-તેમના ક્ષેત્ર પુરતાં જ રહે. મુનિવરોના ઉપદેશ ફર-

‘જૈન’ પત્રની રજત-જયંતિ પ્રસંગે મહાત્મા ગાંધીજી જૈનસમાજને નીચેનો સંદેશ પાઠવે છે:—

પોતાને શ્રાવક માનનારા, અહિંસાને પરમધર્મ તરીકે જાળખનારા, બાદી સિંચાણનું બીજું વસ્ત્ર કેમ પહેરે, એ મારાથી તો સમજાયું જ નથી. શું તેઓના દયાધર્મમાં હિંદુસ્તાનના અગણિત ભૂખે મરતાઓને કંઈ સ્થાન નથી? જેની દયાની સમાપ્તિ કીડીયાડ પુરવાની કે પાંચ માછલાને બચાવવામાં થાય છે તે શ્રાવકની દયા ન હોય. શ્રાવકના વિશાળ હૃદયમાં તો પ્રત્યેક હુ:ખી પ્રાણીને સાડ નિરંતર સ્થાન હોય.

મોહનદાસ ગાંધી.

સના પુરતું કામ કરે ત્યારે વર્તમાનપત્રોની નિયમીત ઉદ્દેશ્યભણ વરસી રહેતી હોય ત્યાં પ્રાંત કે દેશના ભેદ વિના સર્વવ્યાપિ અસર નીપજવી શકે—મુંધારણના ક્ષેત્રને લીધું છંમ રાખી શકે—તેમાં શું આશ્ચર્ય?

એક વખત એવો હતો કે જ્યારે રાજ્યક્ષેત્રમાં કે સમાજ-ક્ષેત્રમાં જૈનોની આગેવાની હતી, મંત્રીઓ કે સેનાપતીઓ, નગર-શેઠો કે નાગરીકો, વહાણવટીઓ કે વ્યાપારીઓ, કળાકારો કે કો-વીદો જ્યાં ભેઠએ ત્યાં જૈનોનું અ અસ્થાન હતું. તે વખતની શાસનપ્રભાવનાના તેજની અને જૈન સમાજની સર્વોપરિ સત્તાની હબ્બુ પશુ જ્યાં ભેઠએ ત્યાં જૈન તીર્થ-ભુવનોના ગગનચુખી શીખરો ખાત્રી આપી રહ્યાં છે. એ અધિકાર-એ સત્તા એ મુસદ્દીગિરિ-એ વાણિજ્ય-એ ધર્મપ્રેમના સંભારણ તાબાં કરીને જૈન જીવનમાં

ચેતના પ્રગટાવવા અને આજે વીજળીના વેગે દોડતા જમાનામાં જૈન સમાજ પાછળ પડી ન જાય—રાષ્ટ્રના ઘડતરમાં કે રાજ્યદારી ક્ષેત્રમાં જૈનોનું સ્થાન જળવાઈ રહે તે માટે સમાજને સાવધ રાખવાને જૈન પત્ર સર્વદા જાગૃતજ રહ્યું છે.

પ્રગતિને પથે—

‘જૈન’ પત્રના પચીસ વર્ષનું સરવૈયું કાઢવાનું મારા માટે અશક્ય છે; પરંતુ એટલું તો ખરું કે આજે રેળવણીના ક્ષેત્રમાં જૈન ખીરાદરોને માટે ખોડી ગો, શાળાશ્રમો, વિદ્યાલયો, સ્કોલરશીપો અને લોન ફંડોના સાધન-સંગવડો તરફ લોકરૂચી વધતી જાય છે, જમાનો શું માગે છે? તેના વિચાર કરવાને જનતાને સુજે છે અને વ્યક્તિત્વ તથા વિચાર સ્વાતંત્ર્યનો વિકાસ થતો જાય છે. તે જાગૃતિ અને પ્રગતિના અરૂણોદયમાં ‘જૈન’ પત્રનું નિષ્પક્ષ પ્રોત્સાહન એ જૈન સમાજનું પ્રેરકબળ છે તેમ કહેવું અતિશયોક્તિભર્યું નથી.

આ અને એવી વિવિધ સેવા માટે ‘જૈન’ પત્ર અને તેના તંત્રી શ્રી દેવચંદભાઈને મુખારક બાદી આપતાં જૈન સમાજ અને જૈનશાસનની અધિકંતર સેવા કરવાં દીર્ઘાયુ: હો તેમ પ્રાર્થું છું.

“આનંદ” માં આનંદ.

ભ્યારે મે “જેન” ની જ્યુબીલીના ખબર સાંભળ્યા ત્યારે પહેલા તો મને નવાઈ લાગી કે જોનેને વળા જ્યુબીલી શાની? પરંતુ થોડીવારમાં જુના સ્મરણો તાજા થયા તો વર્ષ અગાઉ એક વખત મને દેવચંદ્રાઈએ “જેન” પત્ર ભાનન મરમા લાવવા માટે સનાદ પુરવી વર્ષમા પત્રના નિકટ માગેનો મને અનુભવ હતો અને તેમા પણ જે વર્ષમાન પત્ર એક કોમના વર્તુનમા સમાવે હોય અને જેનું ટુવા, દશ વર્ષ અમ વાન અને મુ મધ જેવા આગળ વેના શહે રોમા પશ્ચ સીક રજુ હોય તેની જવાબદારી જો જેબ મને મળે બાધતુ તે એક આદમ જેનું લાગુ પરંતુ “આનંદ” પ્રેસના માટેક તરફ મને તેમની કાર્યદ્રશ્યનાતો અનુભવ હતો તેમના માધન-સામગ્રી રિપુન દના અને ભાઈ શુનાનય” જેવો યાતિપ્રિય સાથી તેના પડખે હતો તે સરોચિના મુ નબળી સનાદ કેમ આપી શકે?

લે૦ ગ૦ દરામજી ખરોદજી,
માજ મેનેજર-ભાવનગર સ્ટેટ પ્રેસ.

ગા. મુલાખચં લલુભાઈ
મેનેજર આનંદ માં પ્રેસ

ભાવનગર સ્ટેટને પોતાનું

ગજવર પ્રેસનું સાધન છે જના ભ્યારે ભ્યારે સ્ટેટનું અને રેલવેનું કામ એક સામદ આવી પડ્યું હોય અને તેમા દેવમતિ મદારાજ શ્રી ભાવસિદ્ધ બદા-દુર, કે સી એસ આદિ હુ, અગર તો દેવમતિ

મદારાજશ્રી નદર વગ્યા, મી આઈ હ, ના અથ-પ્રકાશનના કામેની તાકીદ હોય ત્યારે ત્યારે આનંદ-પ્રેમે વખતસર પાર ઉતારવાને પાત્રી પાત્રી કરી નહોતી તે સાકાનેર વાસદા, સુઝા, ડિજેટ થણા રાજ્યોના કામેમા પણ તેમણે નિયમીતતા અને પ્રમાણિકતાથી સતોય આપ્યો પણ હતો તે અનુભવે આશાવાદી મળો

એજ “જેન” પત્રને તેઓ પચીસ વર્ષનું રૂપ પુષ્ટ અને યુવાન બનાવી શક્યા છે તેમ જ્યુબી ત્યારે થણો આન થયો.

અવગણના અને તદુરસ્તીની ચીવટથી આજે પશ્ચિમમા મરજી પ્રમાણ થતું જાય છે અને ખડ કાં તો ત્યાની પ્રજા રીડીયુ થની જાય છે, ત્યારે દિવસમા માળ ઉડેરની મેઝકાગી તથા આગેવળતાના ગાનના અનુભવની ગેરદાજરીથી અર્ધા પ્રજા તો જન્મતા જ મરણને શમ્ય થાય છે આ વાતથી જાનમાજને જાગરુ કરી આજે બાળકો અને અવગણનાની સનિમા મદન બનાવવા તથા બાળસમાદ ઉજવી બાળકોની સલાહ માટે માતાઓની ખત વધાર વો થોજના રાખી છે, તેમ વર્તમાન પત્ર પણ તેમા ઉપકરક સાધન માનુ છુ અને દેવચ બાઈ પાને તો જી-સમાજની સુધારણા માટે “સ્ત્રી સુઅર્ધણુ” વેપારી આનંદ માટે રોજુ “વેપાર સમાચાર” અને જેનો માટે “જે” પત્રનું સાધન હોવાથી વચગાળેના વર્ષોમા અને ભ્યારે મળતા ત્યાર ખાસ ધર્મને પામતા આગેવ-જૂવનો, ઔપચારો અને બાળ-ઉડેગની વિચારણ ગોળના સબધી અમારે ખૂબ વાંતો થની

એવ વર્તમાન પત્ર ભાનનગરમા ચાલે ખીરે અને તેનો રૂપો આ ૧૬ ઉજગાય તેમા ભાવનગરની પ્રજાને અભિમાન છે. જેનું છે “જેન” પત્રને એ શુભ પ્રમગ માપડોય તે માટે માગ મિત્રને મુનાન્કમની ઉ છુ અને જેન પ્રજા જેમ વિચારમા આગળ વધેન છે તેમ આમાર-સ્વ-જતા સાચીને વીંગા જેની નગસન અને તેમ છુ છુ

વર્તમાન પત્રની

પચીશ વર્ષ પહેલાંની મારી યુરો-પની મુસાફરી અને વસવાટમાં હું જોઈ શક્યો કે પાશ્વર્યની પ્રજા દિવસાનુદિવસ વ્યાપાર-સમૃદ્ધિ અને રાજતંત્રમાં સર્વો-પરીપણું જમાવી શકી છે. તેમાં વર્તમાન પત્રોનો મોટો ફાળો હતો. ત્યાં દિવસ ઉગતાં નવું ને નવું જગતને ખુલ્લેથી જોળી લાવવા અને સમગ્ર જનતાને ક્ષણેક્ષણના સંદેશ પહોંચાડવાને વર્તમાન પત્ર ખૂબ સેવા આપી રહ્યા હતા અને રાજદ્વારી ક્ષેત્ર-

માં પણ આમ અને ઉમરાવ સલાના સુકાનીઓ વર્તમાનપત્ર વિનાના નહોતા. ખીજા શબ્દોમાં કહું તો દુનિયાનું રાજતંત્ર વર્તમાન પત્રની મોરલી ઉપર નાચતું હોય તેમ દેખાતું.

એક વખત હિંદ કળાપ્રધાન દેશ હતો, વિવિધ રસવતી નીખળવવાને કુદરતની કૃપા હતી અને હિંદની જમીનના પેટમાં પણ કાચી ધાતુઓના ભંડારો ભર્યા હતા.

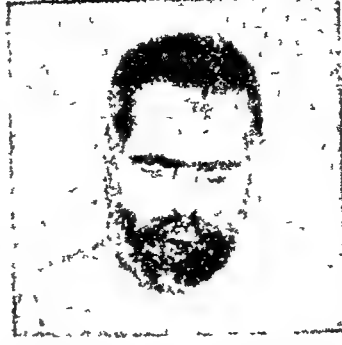
આ પ્રસંગે હિંદનું વ્યાપારી બજાર જૈનોના હાથમાં હતું. રાજદ્વારી ક્ષેત્રમાં પણ છેક અમાત્યથી માંડીને મુખી-મહાલકારીના રથાનો જૈનો સંભાળતા. મહાજનના માન, પ્રતિષ્ઠા અને નગરશેઠના પદનું પ્રભુત્વ પંકાતું.

આ બુનવટ જીવતી કરવાને હિંદ હજી બચ્યું નહોતું ત્યાં જૈનોની સાંકડી સમાજ માટે કયાંથી આશા રખાય.

આ પ્રસંગે ભગુભાઈ બહેર પ્રજા માટે 'પ્રબળધું' વિચારકો માટે 'વિવેચક', અને અંગ્રેજોનાં અનુરાગીઓ માટે પેટીયટ પોષી રહ્યા હતા. અને સદ્ભાગ્યે જૈન સમાજમાં ચેતન રેડવા 'જૈન' પત્રને જન્માવ્યું.

હિંદમાં વર્તમાન પત્રની શરૂઆતનો એ સમય હતો. આવી અણુ-ખેડાએલ ભૂમિમાં માર્ગ કાપવો કેટલો વિકટ હોય તે તો અનુભવીઓ જ જાણી શકે. એક બાળકને ઉછેરવામાં માતાને શું શું વિડંબના સહેલી પડે, તેનો ખ્યાલ બધાને ન હોય.

'જૈન' પત્રને ઉછેરતાં ભગુભાઈને ઘણું જ ખમવું પડ્યું હશે. આર્થિક મુંઝવણો અને એવી અનેક મુશ્કેલીના

આપણું અંતિમ વર્ષ કા આશીર્વાદ દેતા હું દુનિયાકે સવ પત્ર વગાડી દેવાનું કામ કરવાનું હો.

યોગાનિષ્ઠ મુનિ શાન્તિવિજયજી

વિશિષ્ટ ભૂમિકા.

ઘેરા વાદળમાંથી માર્ગ કાપતાં તેમણે દસ વર્ષ વીતાવ્યાં; પરંતુ અંતે શરીરસંપત્તિ બગડી જવાથી કાન્સમાં રહેવા સલાહ મળી. તેથી 'જૈન' પત્રની જીવનદોરી કાને સોંપવી તે માટે મારી સલાહ માગી.

તે અરસામાં મુંબઈમાં પ્રગટ થતા 'જૈન' પત્રને સંભાળતા મેં દેવચંદભાઈને જોયેલા. તેમની અંત અને કાર્યદક્ષતાનો અંગો પરિચય પણ થયેલો. તે પછી ભાવનગરથી પ્રગટ થતા 'જૈન શુભેચ્છક'

પત્રમાં પણ તેમનો સાથ સાંભળેલો અને 'વીશાધ્રીમાળી હિતેચ્છુ' નું પ્રકાશન પણ તેમને જ આભારી હતું. આમ વર્તમાન પત્રના ક્ષેત્રમાં ખેડાએલ દેવચંદભાઈના હાથમાં 'જૈન' પત્રની જીવનદોરી મૂકવાને ભગુભાઈને શ્રદ્ધા જન્મી અને પ્રેમપૂર્વક તેમને આ ઉછરતા બાળકનું કાંડું સોંપ્યું.

આ વાતને પત્ર વર્ષ વીતિગયાં. દરમિયાન 'જૈન' પત્રની થયેલી ખીસવણી અને મેળવેલો સમાજપ્રેમ અંતરિક્ષથી જાણીને સદ્ગતના આત્માને કેટલો આનંદ થતો હશે?

'જૈન' પત્રનું સુકાન દેવચંદભાઈએ હાથમાં લીધું ત્યારથી હું જોઈ રહ્યો છું કે કોઈ પણ પ્રશ્ન વર્તમાન પત્રમાં ચર્ચાને તેમણે સંતોષ નથી માન્યો; પરંતુ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની તીર્થરક્ષક કાર્યવાહીમાં કે જૈન ડેન્ડરન્સના

સમાજ પ્રગતિ પ્રદેશમાં હું તેમને રસભરી ઉત્કર્ષ સાધના કરતાં જોઈ શક્યો છું. જૈન ગુરુકુળ જેવા આશ્રમોની ખીસવણીમાં તેમની જાતિ-સેવાનો અંગત અનુભવ થયો છે. જ્યારે ઘણી સંસ્થાઓ ને સલાહોમાં પણ તેમને સાથ આપતા અનુભવ છું. અને આવી સમાજસેવાની ધગશ માત્ર શબ્દોમાં જ નહિ શોભાવતાં આમલાવે તેમાં યોગ્યતા થઈ જવાથી આજે તેઓ સમાજનો પ્રેમભર્યો વિશ્વાસ જીતી શક્યા છે.

'જૈન' પત્રના આ ઉત્કર્ષને હું અંતઃકરણથી અભિનંદન છું. અને સમાજહિત સાધવાને તે અધિક ઉત્કર્ષ પામે તેમ પ્રાર્થું છું.

લેખક—

શ્રી જીવણચંદ ધરમચંદ ઝવેરી-મુંબઈ.

અપૂર્વ મથન

ઉત્તમ સાધન

જ્ઞાનદાન એ સર્વોત્તમ દાન છે.

શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના અમોઘ ઉપદેશ
અને

પન્થાસજી શ્રી લલિતવિજયજીના અયાગ પરિશ્રમથી સ્થપાયેલ

શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલયને.

મદદ કરો.

ગોડવાડ (મારવાડ) જેવા અજ્ઞાન પ્રદેશમાં ઉપરોક્ત પૂજ્યપાદ સૂરીશ્વરજીના અમોઘ ઉપદેશવડે આ સંસ્થા સંસ્થાપિત થઈ છે, અને દિનપ્રતિદિન પ્રગતિ કરતી જાય છે. વિદ્યાલય પાસે ન તો પુસ્તક દુકાન છે, ન મકાન કે લોજન માત્ર આદિનો પુરતો પ્રબંધ છે, છતાં વિદ્યાલય, એકસો તેર જેટલી વિશાળ વિદ્યાર્થી ઝોનાની સંખ્યાને નભાવી રહી છે. વિદ્યાલયમાં હિન્દી, અંગ્રેજી, ધાર્મિક, વ્યાયામ, વકતૃત્વ અને સંગીત-તાલ શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. આ વિદ્યાલયની ખાસ વિશેષતા તો એ છે કે આજે જેન સમાજનો બહોળો ભાગ માને છે કે ઉચ્ચતા યુવાનોની ધર્મપ્રદા હકલતી જાય છે. આ વિષયને ખ્યાલમાં રાખીને વિદ્યાલય ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં આજે તો અન્ય જૈન શિક્ષણાલયોને અનુકરણરૂપ ધાર્મિક આચાર-વિચાર અને શિક્ષા તરફ વિશેષ લક્ષ આપે છે અને વિદ્યાર્થીઓ પણ તેને હેરાશથી આકર્ષે છે.

સંસ્કાર, સાંજ પ્રભુ પ્રાર્થના—દરરોજ ત્રિકાળ દેવદર્શન, શુક્રવદન, પૂજા-જપ-સામાયિક યા પ્રતિ કમણ-નવકારસ્ત્રી-તિવીહાર, અઠવિહાર અને બે આયબિલ પી તપશ્ચર્યા તો તેમની સ્વેચ્છા પૂર્વકની આવશ્યક ક્રિયા બની રહી છે. ઉભય અષ્ટમી અને ચતુર્દશીએ તમામ વિદ્યાર્થીઓ તપશ્ચર્યા કરે છે, તેમાં પણ ગણ્યા ગાંઠ્યા વિદ્યાર્થીઓ સિવાય બાકીના તો ઉપવાસ અને આયબિલ જ કરે તે વડે તેમનામાં અપૂર્વ ઝોજસ પ્રગટતું જાય છે અને તેથીજ તેઓ તેમાં શ્રદ્ધાવાન બનતા જાય છે.

આમ મરલ સદાચારી સત્ય પિપાસુ બ્રહ્મચારી વિદ્યાર્થીઓને પોષતી, કેળવણીશૂન્ય મારવાડ જેવા પ્રદેશમાં પોતાનું ગૌરવ વિકસાવતી આ વિદ્યાલય-સંસ્થાને મહાવીરના નાના-મોટા પુત્રોએ યથાશક્તિ સહાયતા કરી અપનાવવી જોઈએ.

વિદ્યાલયને નીચેની રીતે મદદ કરી શકાય છે

૧ એક સાથે સાદા લોજનના રૂા ૨૫) આપીને કે ગિદાન સાથેના રૂા ૩૦) આપીને

૨ મકાન દુકાન કે નિભાવ દુકાન યથાશક્તિ મદદ કરીને

૩ નાની મોટી યોગ્ય વસ્તુઓ આપીને કે વિદ્યાર્થીઓ માટે છંદાઓ આપીને કુલ નહિ તો કુલની પાખંડી અર્પીને આ વિદ્યાલયને જરૂર સહાયતા કરવા વિનંતી છે. વિશેષ પિંટ પેચણ કરવા કરતા એટલું જ કહેવું બસ થશે કે આ વિદ્યાલય ઉત્તતિનું એક સ્થાન છે તેનો એક એક વિદ્યાર્થી સમાજના સ્તંભ રૂપે બહાર આવે એવી તેની રૂપરેખા છે. ઉદ્યાપન અને સાધર્મી વાત્સલ્ય કરવાનું સાચું અપ્રતિમ સ્થાન છે “વહેલો તે પહેલો” લાભ લેવા વિનંતી છે.

જેનેજર,

શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય

વરકાણા તીર્થ સ્ટેશન રાણી—(મારવાડ)

સો રૂપીયામાં સ્વામીવાત્સલ્ય.

અને તે પણ

શ્રી સિદ્ધાચળની તળેટીમાંજ

અપૂર્વ લાભ લેવા ઇચ્છનારે શ્રી પાલીતાણામાં સ્ટેશન સામેજ દેખાતા

શ્રી

યશોવિજયજી

જૈન

ગુરુકુળ

ની મુલાકાત લેવા આગ્રહલરી વિનંતી છે. આ જૈન ગુરુકુળમાં લગભગ સવાસો બાળ બ્રહ્મચારીઓને રહેવા-જમવા અને ભવિષ્યના શ્રેષ્ઠીઓ તરીકે તૈયાર કરવાને દરેક વ્યવસ્થા છે.

બાળકોને અન્ન-વસ્ત્ર કે પુસ્તકના સાધનો પુરાં પાડીને શિક્ષણ આપવા માટે ખાસ માસ્તરો રોકીને ગુજરાતી ચોથા ધોરણથી અંગ્રેજી સાતમા ધોરણ (મેટ્રીક ક્લાસ) સુધી અભ્યાસ કરાવવા માટે—

ગુરુકુળમાં જ શિક્ષણશાળા

ની મોટા ખર્ચે સગવડ રાખી છે. આ ઉપરાંત બાળકોને ધાર્મિક-નૈતિક શિક્ષણની અને આરોગ્ય માટે વ્યાયામની વ્યવસ્થા છે. પ્રભુભક્તિ માટે દેરાસરજી અને માનસિક વિકાસ માટે લાઘવેરી પણ છે. વિશેષમાં હુન્નર ઉદ્યોગના શિક્ષણની યોજના છે.

જૈન સમાજને અભિમાન

લેવા લાયક આ ખાતાનો બહોળો ખર્ચ જૈનોએજ હાથોહાથ પુરો કરવાનો છે. માટે—

લગનાદિ કોઈ પણ પ્રસંગમાં, બેસતા વર્ષની બોણીમાં કે શ્રી સિદ્ધાચળની યાત્રાએ આવતાં

આ તમારાં બાળકોને યાદ કરીને કંઈને કંઈ સ્વામીભક્તિ કરવાને ન ચુકતા તમારા બાળકોને તમારે જ સંભાળવાની ફરજ છે, માટે જન્મણુ કે કપડા-વા ગમે તે સાધન સપ્તિના યથાશક્તિ વહેણુ વહેવરાવજો. સ્હાય કરનાર કોઈ પણ ભાઈ બહેનો

૩. ૨૫૦૧ થી વધુ રકમ આપી આ સંસ્થાના પૈદ્મ થઈ શકે છે

૩. ૧૦૦૧ આપીને જીદગી મુધીના ૧ લા વર્ગના મેમ્બર થઈ શકે છે,

૩. ૫૦૧ આપનાર ૨ લા વર્ગના મેમ્બર થઈ શકે છે.

૩. ૨૫૧ આપનાર ૩ લા વર્ગના મેમ્બર થઈ શકે છે.

ઉપરાંત દર વર્ષે ૩. ૨૫-૫૧-૧૨૦-૨૪૦ અને તેથી વધારે સ્હાય કરીને વાર્ષિક સભાસદ થઈ શકે છે.

૩. પાંચ-દશ હજાર

ની રકમ ભરવાથી ગુરુકુળના ઉપયોગના જરૂરી મકાનો સાથે શીલાલેખથી નામ અમર થઈ શકે છે

યાદ રાખજો કે—

- ૧ શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળમાં સવાસો તમાગજ બાળકો તાલીમ દે છે.
- ૨ વ્યવહારીક, ધાર્મિક, ઔદ્યોગિક શિક્ષણ લઈ રહેલા ભવિષ્યના વારસદાર બાલ પ્રહાર્યારીઓનો ઉત્કર્ષ કરવાનો છે.
- ૩ નિત્ય આય બીજા, યાત્રા, પૂજા અને આરાધનાનો અર્પૂ લાભ લઈ રહેલા નિર્દોષ બાળકોનું ભાવી ઘડતર અહીં ઘડાય છે.
- ૪ આ સ્થળ તીર્થભૂમિના પવિત્ર વાતાવરણમાં છે.

એકગણા દાનથી સાહસ્રગણા લાભ

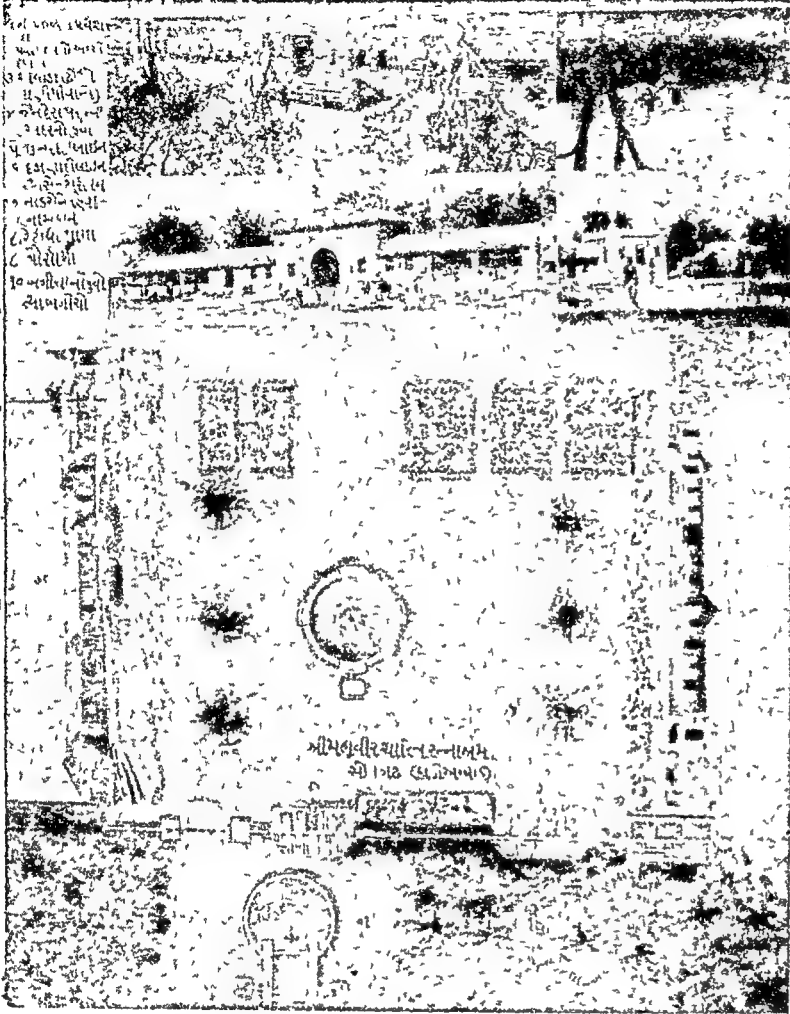
લેવા શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળને હમેશાં સંભારતા રહેશે વધારે માહેતી માટે વાર્ષિક રીપોર્ટ મંગાવો.

૩૫૩ મદદ કરવા ઇચ્છનારે	ટપાવથી મદદ મોકલનારે
પાલીતાણામાં જૈન ગુરુકુળ	કે કંઈ પુછપરછ કરનારે
ની મુલાકાત લેવા વિનંતી છે.	નીચેને સિરનામે લખવું.

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ ઓફીસ

કે—પાયધુની મુંબઈ નં. ૩

શ્રી મહાવીર ચારિત્ર રત્નાશ્રમ-સોનગઢ.

આ આશ્રમ જૈન સમાજની જરૂરીયાતને પહોંચી વળવાને શ્રી સિદ્ધક્ષેત્રની છાયામાં ઉત્તમ હવા-પાણીવાળા સ્થળમાં વૈદ્યકીય સલાહથી સોનગઢ (કાઠીયાવાડ) માં લગભગ એંશી હજાર રૂપિયા ખર્ચથી વિદ્યાર્થી ગૃહ, આરોગ્ય ભુવન અને ભવ્ય વીર પરમાત્માનું જિનાલય તથા અવેડો તેમજ આગાયત વગેરે સર્વ સાધન સામગ્રીથી તૈયાર થઈ પોતાની ભવ્યતાની અને શાન્તિની છાપ જોનારના હૃદય ઉપર ધાંડી રહેલ છે.

ઉદ્દેશ-જૈન જાળકોને રહેવા આવા પીવા વગેરેની સગવડતા સાથે ધાર્મિક વ્યાવહારિક તેમજ ઔદ્યોગિક શિક્ષણ આપવાનો છે.

અમર નામની યોજના-રૂ. ૨૦૦૦ આપનાર સંસ્થાના પેટ્રન ગણાય છે.

રૂ. ૧૦૦૦ આપનાર સંસ્થાના પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ગણાય છે.

રૂ. ૫૦૦ આપનાર સંસ્થાના બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ગણાય છે.

મદદ આપવાના અન્ય પ્રકાર—પાંચ અથવા તેથી વધારે વર્ષ સુધી વાર્ષિક રૂ. ૧૦૧) આપનાર પહેલા વર્ગના, રૂ. ૫૧) આપનાર બીજા વર્ગના અને રૂ. ૨૫) આપનાર ત્રીજા વર્ગના જનરલ કમીટીના તેટલી સુલ્લતા સલાસદ ગણાય છે.

તે ઉપરાંત મકાન બાંધકામ માટે રૂ. ૫૦૦) અથવા તે ઉપરાંત રકમ આપે છે તેનું નામ આરસની તકલી ઉપર કોતરી ચોંટાડવામાં આવે છે અને તે આ સંસ્થાની જનરલ કમીટીના કાયમના સલાસદ ગણાય છે. તો સર્વે જૈન બંધુઓ અને બહેનોને નમ્રતા પૂર્વક વિજ્ઞાપિત છે કે પેટ્રન, લાઇફ મેમ્બર, કે વાર્ષિક સલાસદ થવા આપનાં નામ સત્વર નોંધાવશો. તેમજ વિદ્યાર્થી આશ્રમને અંગે જિન મંદિર, સેનિટરિયમ, અવેડો, સદાવ્રત વગેરેમાં મદદ આપવા કૃપા કરશો.

શેઠ છોટાલાલ પ્રેમજી.

પ્રમુખ.

દેશાઈ જાદવજી વીરજી.

શેઠ નરૈતમદાસ ધનજી.

ઓ. સેક્રેટરીઓ.

દોશી વૃંદાવન મદનજી,

ઓ. ટ્રેઝરર.

સ્થાનિક ઓફિસ,—શ્રી મહાવીર ચારિત્ર રત્નાશ્રમ—સોનગઢ. (કાઠીયાવાડ.)

જૈન બન્ધુઓ અને બહેનો.

જૈન કુમારીકાઓ, સધવાઓ, અને વિધવાઓને મકાન, ભોજન, વસ્ત્ર, અને પુસ્તકો આદિ સાહિત્ય સાથે ધાર્મિક સામાજિક, અને નૈતિક શિક્ષણ આપનાર સંસ્થા. કાઠિયાવાડ મુદ્રાં આખા મુ બધ ઇલાકામા

શ્રી સિદ્ધ ક્ષેત્ર જૈન શ્રાવિકાશ્રમ પાલીતાણા

એ એકજ છે

તેમાં હાલ ૩૦ બહેનો લાલ લઈ રહી છે. માલીકીનું મકાન કરવા તથા સંખ્યાને વધારવા માટે, ખર્ચને પહોંચી વળવા મહદની ખાસ જરૂર છે. તો સિદ્ધ ક્ષેત્ર જેવા પવિત્ર સ્થળમા સ્થપાએલ આ સંસ્થાને પ્રસંગે જરૂર યાદ કરશો રીપોર્ટ ધકાય છે

તે મોકલાવવા આપનું શીરનામું લખો.—

પત્ર વ્યવહાર અને મહદ મોકલવાનું ઠેકાણું

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન શ્રાવિકાશ્રમના

ઓનરરી સેક્રેટરી

શાહ મોહનલાલ ગોવિંદજી

૬, માતીશાની ધર્મશાળા

પાલીતાણા (કાઠિયાવાડ)

એક અગત્યની વાત.

જેઠ મુહ ૧૧ ને તા ૧૬-૬-૨૬ના દિવસે હિંમતનગર મુકામે બોર્ડિંગ ખોલવામા આવી છે જેમા હાલ ચાલીસ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે ખાવા પીવાનો ખર્ચ આ સાલ લેવાનો નથી તેથી કરીને બોર્ડિંગના ફંડમાંથી રૂ ૪૦૦૦ ઉપાડવાના છે તેમજ રૂ ૨૫, મકાનને ફરનીયર ફિગેરેનો ખર્ચ હજી ઉમે છે તો ફરેક સહઅહસ્થ પોતાનો ઉદાર હાથ લાગાવી આ સંસ્થાને મદદ કરશે તેવી આશા રાખીએ છીએ

આ સંસ્થાની યોજના નીચે પ્રમાણે છે —

- ૧ રૂ ૨૫૦૧) અથવા તેથી વધુ રકમ આપનાર પહેલા વર્ગના પેટ્રન ગણાયો.
- ૨ રૂ ૧૦૦૧) અથવા તેથી વધુ રકમ આપનાર બીજા વર્ગના પેટ્રન ગણાયો
- ૩ રૂ ૫૦૧) અને તેથી વધુ રકમ આપનાર પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ગણાયો
- ૪ રૂ ૨૫૧) અને તેથી વધુ રકમ આપનાર બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ગણાયો
- દરેક વર્ગવાળા અઢીસોના હીમાબે એક આદા ભોજનની તીથી મુકરર કઠી શકે છે
- ૫ ૫૧) દર વર્ષે નિયમીત રીતે આખી પ્રથમ વર્ગના વાર્ષિક સભાસદ થઇ શકે છે
- ૬ ૨૫) દર વર્ષે નિયમીત રીતે આખી બીજા વર્ગના સભાસદ થઇ શકે છે
- ૭ ૧૨) દર વર્ષે આખી ત્રીજા વર્ગના વાર્ષિક સભાસદ થઇ શકે છે

જે સામદાયને મોજબુજી બાતની સંખ્યાન આપવાની ઇચ્છા થાય તેણે નીચેના શીરનામે સખતા પત્ર વ્યવહાર કરવો

પત્રવ્યવહાર —

સેક્રેટરી-શ્રી કાંકા સત્તાવીસ જૈન બોર્ડિંગ.
હિંમતનગર

લી. ૨૭ ડાસલભાઈ દ્વાધીશ્વર (પ્રમુખ)

વખારીયા કુતેચદ માતીશ્વર (સેક્રેટરી)

શ્રી કાંકા સત્તાવીસ જૈન બોર્ડિંગ-હિંમતનગર

શ્રીસિદ્ધક્ષેત્ર જિનદત્તસૂરીશ્વર પ્રત્યયર્થાશ્રમ પાલીતાણા.

જૈન સમાજમાં ઉપદેશકો અને ધાર્મિક શિક્ષકો ઉત્પન્ન કરવા માટે સં.૧૯૮૨ ના કાર્તિક માસમાં આ સંસ્થાનો જન્મ શ્રી સિદ્ધગિરિની છાયામાં થયો છે, જેની અંદર હરકોઈ ગંઢના અને હરકોઈ પ્રદેશના વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થઈ શકે છે. તેમને જ્ઞાન, પાન, પુસ્તક, પાગરણ, વસ્ત્ર વિગેરે સર્વ સામગ્રી મફત આપવામાં આવે છે અને તેમને ધાર્મિક, સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. આજ સુધીમાં ૫૦ ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓ આ સંસ્થાનો લાભ લઈ રહેલા છે, જેના પ્રમાણમાં ૨૫ પ્રદાચારીઓ માટે હાલ અવકાશ છે. અધિક સાધનો મળે સંખ્યામાં અધિક ઉમેરો કરી શકાયે, અત્રે પાલીતાણામાં આ સંસ્થાની પરચુરણ ટીપ કરવામાં આવતી નથી, તેમ ટીપ માટે કોઈ પણ માણસને અત્રે ફેરવવામાં આવતો નથી, છતાં સંસ્થામાં જે કોઈ ગૃહસ્થ રોકડ રકમ કે વસ્તુ લેટ-તરીકે આપી જાય છે તે ઉપકાર સાથે સ્વીકારાય છે. સંસ્થામાં શિક્ષણ કુશળ અધ્યાપકો રાખી સ્વતંત્રપણે આપવામાં આવે છે, હિસાબ પુરતી યોગવટથી રખાય છે, અને તે રીપોર્ટમાં છપાવી બહાર પાડવામાં આવે છે, સર્વ વહીવટ કમીટિની દેખરેખ તળે સુકરર કરેલા ધારા ધોરણ મુજબ મુખ્યવસ્થાથી ચલાવાય છે. સુકરર કરેલા ધોરણ મુજબ સંસ્થાના સહાયક બની શકાય છે, સ્વામિવાત્સલ્ય તરીકે તિથિઓ નોંધાવી શકાય છે અને હરેક પ્રકારની મદદ કરી શકાય છે.

ગુજરાતિ અથવા હિન્દિ ચાર ધોરણ પૂર્ણ કરનારા થોડા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવાનો હાલ અવકાશ છે, તો દાખલ થવા ઇચ્છનાર વિદ્યાર્થીઓએ તેમજ સહાય આપવા ઇચ્છતા સખી બંધુઓએ નીચેને શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

પ્રેમકરણુભરોટી.

ઓ. સેક્રેટરી શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જિનદત્તસૂરીશ્વર પ્રત્યયર્થાશ્રમ.

પાલીતાણા—કાઠીયાવાડ.

તમારાં જાળકો માટે તમારો ઉદાર હાથ ક્યારે લાંબાવશે ?

સાધર્મિક બંધુઓ પ્રત્યે તમારો વાસ્તવિક પ્રેમ વહેતો હોય તો

—૧૭— તમારા દાનનાં ઝરણાં —૧૮—

શ્રી નેમિનાથ જૈન પ્રત્યયર્થાશ્રમ.

(મહારાષ્ટ્ર જૈનગુરુકુળ)

તરફ વહાવો અને તેના પ્રેરક શ્રી સુમતિમુનિના સદ્ગ્રયાસને વિશેષ ઉત્તેજિત કરો.

સંસ્થાના નિયમો અને ધારા ધોરણ માટે લખો :—

શ્રી નેમિનાથ જૈન પ્રત્યયર્થાશ્રમ

ગૃહપતિ શાંતિલાલ ગુલાબચંદ પારેખ.

(જીલ્લા નાસિક)—ચાંદવડ.

કેળવણીનું વિશાળ કાર્યક્ષેત્ર.

મુંબઈમાં શ્રી જૈન શ્વેતાંબર અભ્યુદયશન બોર્ડ કેળવણીના ક્ષેત્રમાં જે ઉત્તમ કાળો અર્પી રહી છે તેથી સમાજ સારી રીતે પરિચિત છે. તો આશા છે, કે આવી આવશ્યકીય સંસ્થાને યોગ્ય મદદ કરવા જૈન સમાજ પોતાનો વિશાળ હાથ લંબાવવા ન ચુકે !

મદદના પ્રકાર.

લાઘક મેમ્બરો:—

એકી વખતે રૂ. ૧૦૦) આપનાર આ ખાતાના લાઘક મેમ્બર થઈ શકે છે

સહાયક મેમ્બરો:—

દર વર્ષે રૂકત રૂ. પાંચજ આપનાર આ ખાતાના સહાયક મેમ્બર થઈ શકે છે. આ બનેમાંથી કોઈ પણ ખાતાને રકમો મોકલવી તે પોતાની જાતને ચેતન આપવા બરોબર છે.

કાર્ય પ્રદેશ.

બોર્ડ તરફથી નવી તેમજ ચાલુ જૈન પાઠશાળાઓને મદદ આપી પગભર કરે છે. જે વિદ્યાર્થીઓ આગળ અભ્યાસ કરવા માગતા હોય તેમને સ્કોલરશીપો આપી ઉચ્ચ કેળવણી અપાવે છે.

દર વર્ષે ધાર્મિક પરિક્ષા બાળકો બાળીકાઓ મીઓ તેમજ પુરુષોની લે છે ને લગભગ રૂ. ૧૦૦૦ નાં ઇનામ વહેચી આપે છે

વાચનમાળાઓ તૈયાર કરવી, ઉચ્ચ કેળવણી માટે ખાસ સગવડ કરવી વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ કરે છે

દરેક જૈન લાઘઓએ આ બોર્ડના લાઘક મેમ્બર અગર સહાયક મેમ્બર થવાને ભૂલવું ન જોઈએ.

૨૦ પાયકુની
મુંબઈ પો ન ૩

શા વીરચંદ પાનાચંદ
દોશી સૌભાગ્યચંદ ઉમેદચંદ
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર અભ્યુદયશન બોર્ડ

ઓન૦
સેક્રેટરીઓ

શ્રી
મહેસાણા
જૈન શ્રેયસ્કર
મંડળ

તરફથી
છપાયેલાં
પુસ્તકોનું
સૂચીપત્ર.

શિક્ષણનાં પુસ્તકો.

નંબર.	નામ.	મૂલ્ય.
૧	બાળપોથી (જૈન શિક્ષણમાળા)	૦-૧-૬
૨	પહેલી ચોપડી સદર	૦-૨-૬
૩	બીજી ચોપડી સદર	૦-૩-૬
૪	ત્રીજી ચોપડી સદર	૦-૪-૬
૫	જૈની વાંચનમાળા શાસ્ત્રી	૦-૧-૬
૬	બે પ્રતિક્રમણ મૂળ ગુજરાતી ભાવાર્થ સાથે	૦-૩-૦
૭	બે પ્રતિક્રમણ મૂળ શાસ્ત્રી ભાવાર્થ સાથે....	૦-૩-૬
૮	પંચ પ્રતિક્રમણ મૂળ શાસ્ત્રી	૦-૭-૬
૯	પંચપ્રતિક્રમણ મૂળ ગુજરાતી ભાવાર્થ સાથે.	૦-૮-૦
૧૦	સામાયિક સૂત્ર અર્થ સહિત	૦-૧-૩
૧૧	સામાયિક સૂત્ર સાર્થ અવચરીવાળું (પોસ્ટેજ બે આના) લેટ	
૧૨	બે પ્રતિક્રમણ અર્થ સહિત	૦-૬-૦
૧૩	પંચ પ્રતિક્રમણ અર્થ સહિત	૧-૪-૦
૧૪	સમકિતના સડસઠ બોલ તથા અઢાર પાપ- સ્થાનકની સજાયા શાસ્ત્રી તથા ગુજરાતી	૦-૧-૬
૧૫	યથોચિત્ય ચોવિંશી વિવેચન સાથે	૦-૪-૦
૧૬	જિન ગુણ પદાવળી	૦-૫-૦
૧૭	જીવ વિચાર સાર્થ	૦-૫-૦
૧૮	નવ તત્ત્વ સાર્થ	૦-૧૦-૦
૧૯	દંડક તથા જાણુદ્રીપ સંગ્રહણી સાર્થ	૦ ૧૨-૦
૨૦	ભાષ્યત્રય સાર્થ	૦-૧૪ ૦

૨૧	કર્મગ્રંથ સાર્થ પ્રથમ વિભાગ	૦-૧૦-૦
૨૨	કર્મગ્રંથ સાર્થ દ્વિતીય વિભાગ	૦-૧૨-૦
૨૩	તત્ત્વાર્થ સૂત્ર સરહસ્ય	૦-૬-૦
૨૪	પાંત્રીશ બોલ વગેરે	૦-૩-૦
૨૫	રત્નાકર પચ્ચીશી	૦ ૦-૬

વાંચનનાં પુસ્તકો.

૨૬	આત્મહિતકર આધ્યાત્મિક વસ્તુ સંગ્રહ	૦-૧૦-૦
૨૭	પ્રશ્નોત્તર રત્ન ચિંતામણી	૧-૦-૦
૨૮	જૈન હિતોપદેશ ભાગ ૨-૩	

(પોસ્ટેજ ચાર આના) લેટ

૨૯	જૈન હિતોપદેશ ભાગ ૨-૩ શાસ્ત્રી (પોસ્ટેજ ચાર આના)	લેટ
----	--	-----

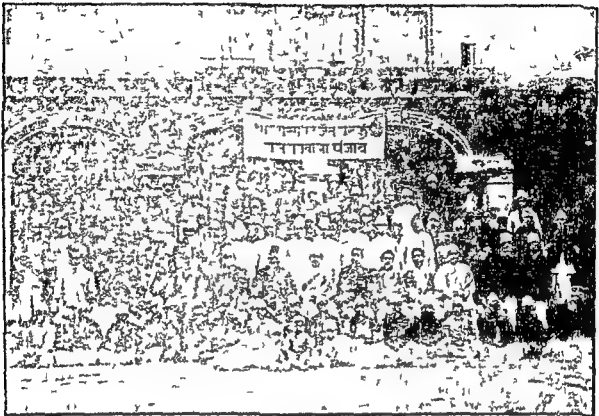
૩૦	સમાધિ વિચાર	૦ ૧-૩
૩૧	કુલક સંગ્રહ ભાવાર્થ સાથે....	૦-૧-૦
૩૨	બ્રહ્મચર્ય વ્રત	૦-૪-૦
૩૩	અભક્ષ્ય અનંતકાય વિચાર શાસ્ત્રી તથા ગુજરાતી	૦-૩-૦
૩૪	આત્મ જાગૃતિ	૦-૦-૬
૩૫	ધર્મોપદેશ તત્ત્વજ્ઞાન	૦-૦-૬
૩૬	જૈન સ્ત્રી સદ્બોધ....	૦-૨-૬
૩૭	ધર્મવીર વેણીચંદભાઈ પોસ્ટેજ અઢીઆના	લેટ

પ્રત આકારે સંસ્કૃત ગ્રંથો.

૩૮	જીવ વિચાર સટીક	૦-૪-૦
૩૯	દંડક પ્રકરણ સટીક	૦-૨-૦

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ

ગુજરાંવાલા—પંજાવ.

આચાર્ય શ્રી વિજયનાથશ્રીએ પંજાબને અનેક દેવમંદિરો
દીધાનું, તેમ સંસ્કૃતિ મંદીર સ્થાપવાની અતિમ ભાવનાનો
અભય મ ૧૯૮૧ ના મહા શુદ્ધ ૬ ના રોજ થયો.

આ શ્રી વિજયનાથશ્રીએ સદ્ગત ગુરૂની અતિમ
ભાવનાની યાદ આપી કળતરણીની અગત્ય મળવવા જ કુશી
ચારપુરમાં એક મ ધર્મેસ પંજાબના શ્રીસે ૩ ૨૮૦૦૦ ની
રૂઠિ દરી ગુજરાવાસામાંથી જમીન અને રોડ મળી ૫૦૦૦૦
નો ઉપેદે થયો અને ૫ શ્રી સલીલવિજયજી મહાગળના ઉપ
દેશ-દેશથી મુળના એક દાનીરે ૨૨૦૦૦ની રૂમ મોકલી, એવી
એક સાખ મુહર્તમાં મળ્યા અને તે રખતે અસદ રના કુચમાં
પોતાનો વડીલાતનો ધામો ધધો છોડી સેવા પગલુ થયેલા
વયોરદ્ધ બાલુશ્રી ક્રાંતિ પ્રસાદજી જૈન B, A I, I, B એ
પંજાબના શ્રી સમતી વિનતીને માન આપી નિઃસ્વાર્થ ભાવે
ગુરુકુળ મચાવન દાયમાં લીધું.

ગુજરાવાના એટલે સ્વર્ગીય આચાર્યશ્રીનું સંપાધીરયાન
નીચભૂમિ મહારાજ રજુદતસિ હની જન્મભૂમિ પંજાબ મારે
જોનાની આગાહીનું સ્થળ અને બાળો હવાની સુદર અનુકુળના

ગુરુકુળના મચાવન મારે ભુગી ભુદી સમિતિએ સ્થપાણી
દિલ્લરના દિતચિત્કોનો સાથ યોગી સિદ્ધિ-મંત્રણ અને
દન્ય-મગ્ધણ મારે દુરદીઓની વ્યવસ્થીત યોગના સાથે પંજાબ
ગુજરાવાસામાં શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ ગાળ્યા ધામ્ય.

આજે આ ગુરુકુળનો સામ વષ વિવાર્ધોએ લઈ રજા છે
તેમાં એકલા પંજાબના જ નહિ પણ યુ પી, ગેવડ, મારવાડ,
ગુજરાત, અને છેક દક્ષિણમાં સુધીના વિવાર્ધોમાં રયાન
છે નથી તેમાં મજબૂતાવને એક કે નથી જૈન-જૈનેતરનો
ભુગેરો વિવાર્ધોને જોળન, વચ પધારી અને પુસ્તકોની
દરેક સજ્જ અપાય છે, અને તેઓની સમાગ રાત્રિ વિનસ
શુદ્ધપતિ-પણે છે.

આરોગ્યતા સંભાળવા રૂકુલમાં જ ઔષધાલય અને વૈદ્ય-ડોક્ટરની વ્યવસ્થા છે. બ્યારે તંદુરસ્તી ખીલવવાને અંકસરતનો અખાડો તેમજ સ્કાઉટીંગની તાલીમ અપાય છે.

શિક્ષણમાં ધાર્મિક અભ્યાસ અને નિયમનતું અગ્રચાન છે. નૈતિક અને વ્યવહારીક શિક્ષણમાં રાષ્ટ્રીય ભાવના નથી છુટ્યા. અત્યારે ગુરૂકુલમાં

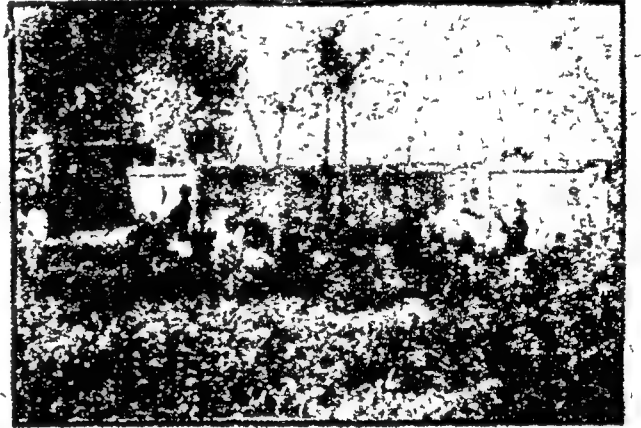
અંકસરતની તાલીમ.

અગ્રેજી ચાર ધોરણ સુધી વર્ગ ખુલ્લા છે. અને તે ઉપર ચઢતાં બે વર્ષમાં હાઈસ્કૂલના ઉધોરણો શરૂ થઈ જાય છે. હિંદી ઉપરાંત ઉર્દુ અને સંસ્કૃતનું સામાન્ય જ્ઞાન અપાય છે. અને વ્યાપારી લાઇન લેનાર માટે કામસૌઅલ કલાસ ઉઘાડવા ધારણા છે. સાહિત્ય મંદિરમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ન્યાય, કર્મગ્રંથ, તત્ત્વજ્ઞાનનું શિક્ષણ હિંદી-અગ્રેજી સાથે અપાય છે.

ઉદ્યોગનું પણ ગુરૂકુલમાં શિક્ષણ અપાય છે. તકલી અને ચરબો, શુક્રાધ-ડીંગ અને સાથુની બનાવટ જેવા શુદ્ધ ઉદ્યોગ અને ખેતીનું કામ પણ બાળકોનાનયમીત કરે છે.

ઉદ્યોગની તાલીમ.

ખેતીકાર્ય.

લલિતકળામાં શાસ્ત્રીય ધોરણે સંગીતનું જ્ઞાન અપાય છે. જ્ઞાનસિક ખીલવણી માટે પુસ્તકાલય અને વાંચનાલયની વિશાળ સગવડ રાખી છે. વિદ્યાર્થીઓ 'પ્રભાત' નામનું હસ્તલેખિત ત્રૈમાસિક કાઢી લેખનકળા વિકસાવે છે. અને ગુરૂકુલની આંતર વ્યવસ્થામાં પણ ગૃહપતિને સહાય આપીને સ્વાગ્રયના પાઠો ફેળવે છે. એ ઉપરાંત વક્તૃત્વ સભા દ્વારા ભાષણો, કથા, ભજન, પ્રહસન અને સંવાદના વિવિધ અનુભવો મેળવે છે. અને અતિથિ સત્કારથી સહભાવ ફેળવવા અને દર વર્ષે જુદા જુદા તીર્થસ્થાનોમાં પ્રવાસ કરી યાત્રના અનુભવનો લાભ આપવામાં આવે છે.

આ બધીએ શિક્ષણ સંભાળની યોજના પાછળ દર વિદ્યાર્થી દીક માસિક રૂ. ૨૫) ખર્ચ આવે છે. જે સ્થાયી ફંડનું બ્યાન અને ચાલુ નિર્વોહની આવકમાંથી વાપરતાં મદદની જરૂર રહે છે. મકાન બાંધવાનાં છે અને વિદ્યાર્થીઓ વધતા જાય છે એ બધું ધ્યાનમાં લઈ

દાનવીરો દાનનાં ઝરણાં વહેવરાવે તો આ સંસ્થા જૈન સમાજનું ભૂપણ બની શકશે.

કેવલ ૧૦૦૦) રૂ. સ્પર્ધા નિર્વાહ કોશ મેં દાન દેકર

અપના નામ અમર બનાડયે ।

પક્ષી વારી કી જો તિથિ આપ નિશ્ચિત કર દેંગે, પ્રતિવર્ષ ગુરુકુલ મેં વહ તિથિ આપકી હી ઝોર સે મનાઈ જાયગી ।

Up-to-date Residential Hotel with Homely Comforts is
ARYA NIVAS (HINDU LODGE)

RESHAM-BAZAR, MANDVI-BOMBAY

આર્ય નિવાસ. (હિંદુ લોજ).

રહેવા જમવાની એકજ અમીરી સગવડ.

એહદ હવા ઉભસવાળા સવ્ય પાંચ માળ.

રેશમ બજાર, માંડવી, મુંબઈ. ૩.

ટેલીફોન—૨૬૪૫૫.

તાર—"BOARDING"

કંઈ છપાવવું હોય તો ?

પૈસા ખરચીને ધોળા ઉપર કાળા ધાળા પાડવા કરતા, જે છાપ કામમાં લીટીએ લીટીએ
 હળા પુરી હોય, જેની સુદર છાપથી આખ કરતી હોય, જેમાં શુદ્ધ ખરાબર
 જળવાતી હોય, નિયમિતતા એ જેનો સુકાલેખ હોય તેવા,

આનંદ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસના

આદર્શ કામનો અનુભવ કર્યો

જેમાં ગુજરાતી, સંસ્કૃત, હીંદી, મરાઠી, અંગ્રેજી નાના મોટા ટાઈપ, એન્ટીક, ફેધરવેટ,
 લેખરપેપર, ગ્લેઝ, રફ નિગેરે કાગળોનો સ્ટોક, કળારસીક કારીગરો અને મુદ્ર વાચનારા
 શાસ્ત્રીઓ હોવાથી પોથી અને ચુસ્તકો, ભરતીયા કે હુડીજીકો, માનપત્ર અને કદાત્રીઓ
 વગેરે નાનું મોટું દરેક કામ સફાઈદાર અને નિયમીત થાય છે

મહારામના ઓર્ડર સલામવા ખાસ સગવડ છે તેથી જ સખાળ ધન સ્થાઓ, મહળો,
 બુકસેલરો, થય પ્રસારકો અને વેપારીઓના કામો અહીં થાય છે

સખાળ—આનંદ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ—સાવનગર.

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી જૈન ગ્રન્થમાલા કાર્યાલયમાંથી મલતા

અમૂલ્ય ગ્રન્થો.

- *૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર (હેમહંસગણિ વિરચિત.)
- *૨ સદ્વિનય પયરણ (નેમિચન્દ્ર માળડાગારિક કૃત.)
- ૩ શૃંગાર વૈરાગ્ય તરંગિણી (મોમપ્રભાચાર્ય વિરચિત) ૦-૨-૦
- ૪ નિર્વાણકલિકા (શ્રીપાદલિપ્તાચાર્ય વિરચિત) ૧-૦-૦
- ૫ હસ્તમજીવન [મૂલમાત્ર] મેટ
- ૬ આદર્શ જૈન ચરિત્રાવલી મેટ
- ૭ શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર (શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય કૃત) ૨-૦-૦
- ૮ શ્રી હસ્તમજીવનમ્ (મૂલતેમન ભાષાંતર સાથે સચિત્ર. લેખક—આચાર્ય શ્રી જયસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય મુનિ પ્રતાપમુનિ.) ૩-૦-૦

શ્રી નવપદ સિદ્ધચક્રયન્ત્ર—

આ યન્ત્ર સાત રંગોથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. નવપદની ઓલી કરનારાઓ આ યન્ત્ર પાસે રાખીને જ બધી વિધી કરવી તેમ શાસ્ત્ર ફરમાન છે. પરંતુ તેની

વિધી વરોવર ન થતી હોવાથી તેનો લામ વરોવર મલતો નથી માટે જ આ યન્ત્રની સામે જપ તથા પૂજનવિધિ કરવાથી ફલિભૂત થાય છે માટે મોટું સ્વર્ચ કરીને તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. પેલાં વે ટેકાળે આ યન્ત્ર છપાયેલ છે તે અશુદ્ધ પ્રાય છપાયેલું હોવાથી દુમોળ શુદ્ધ તૈયાર કરાવીને છપાવેલ છે. મૂલ્ય રૂ. ૧

પર્યંત આરાધના તથા નવપદ આરાધના વિધિ—

આ ગ્રન્થમાં સમાધિ મગ્ન કેમ થાય, તેના વિષયમાં પૂર્ણ ઉલેખ કરેલો છે અને આ ગ્રન્થ વાંચવાથી મનમાં અપૂર્વ આનંદ આવે છે તથા પોતાના પાપનો પોતે જ ખાલો-ચના કરી શકે પાપ નહીં કરવા મનથી ન પ્રતિજ્ઞા કરે છે. આ ગ્રન્થની સાથે નવપદ આરાધના વિધિનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. યન્ત્રની આરાધના કેવી રીતે—તથા દેવતાઓનું આહ્વાન, વિસર્જન અને મોટી પૂજાઓ વિગેરે વિષયોથી પરિપૂર્ણ તૈયાર કરેલ. ૦-૮-૦

હવે પછી તૈયાર થનારા ગ્રન્થો.

- ૧ જૈન શિલ્પ પ્રાસાદ માર્તણ્ડ
- ૨ શ્રી મોહનામ્યુદય ચમ્પૂ કાવ્ય
- ૩ ઋષિ મળ્ડલ યન્ત્ર (રંગિન) સ્તોત્ર પૂજનવિધિ સાથે
- ૪ વિસસ્થાનક યન્ત્ર (રંગિન)

- ૫ ચન્દપત્રતી સૂત્ર
- ૬ અંગવિજ્ઞાપયન્ત્રો
- ૭ ગૌતમીય મહાકાવ્ય—સટીક (ગુજરાતી ભાષા સાથે)

લક્ષો:—

શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડલ

૯, મોરસલી ગલી, મુ. ૦ હન્દોર સીટી.

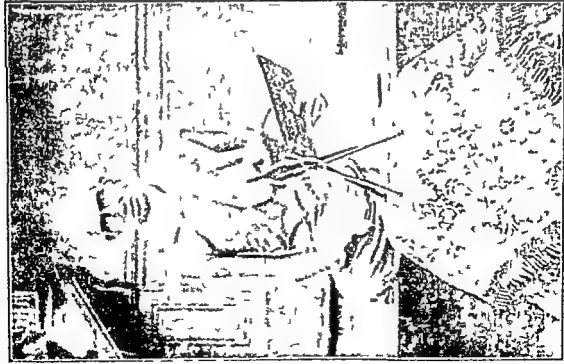
મુનિશ્રીમોહનલાલજી જૈન ગ્રન્થમાલા કાર્યાલય

ઠિ: પીપલી બજાર દ્રાસવાલા જૈન મંદિર

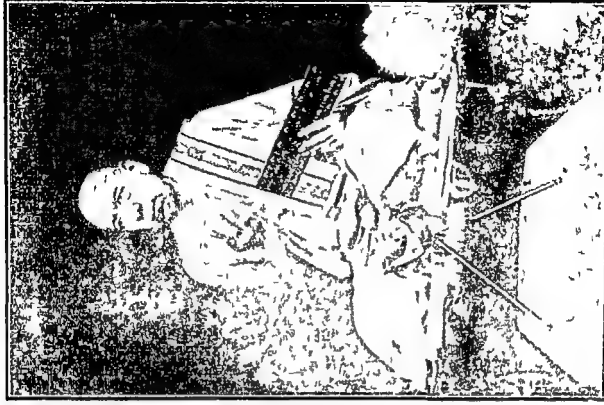
હન્દોર સિટી. (માલવા).

* આ નિશાનીવાળા ગ્રન્થો સલાસ થઈ ગયા છે.

“જીન” શેષ મહોત્સવ ત્ય કઃ

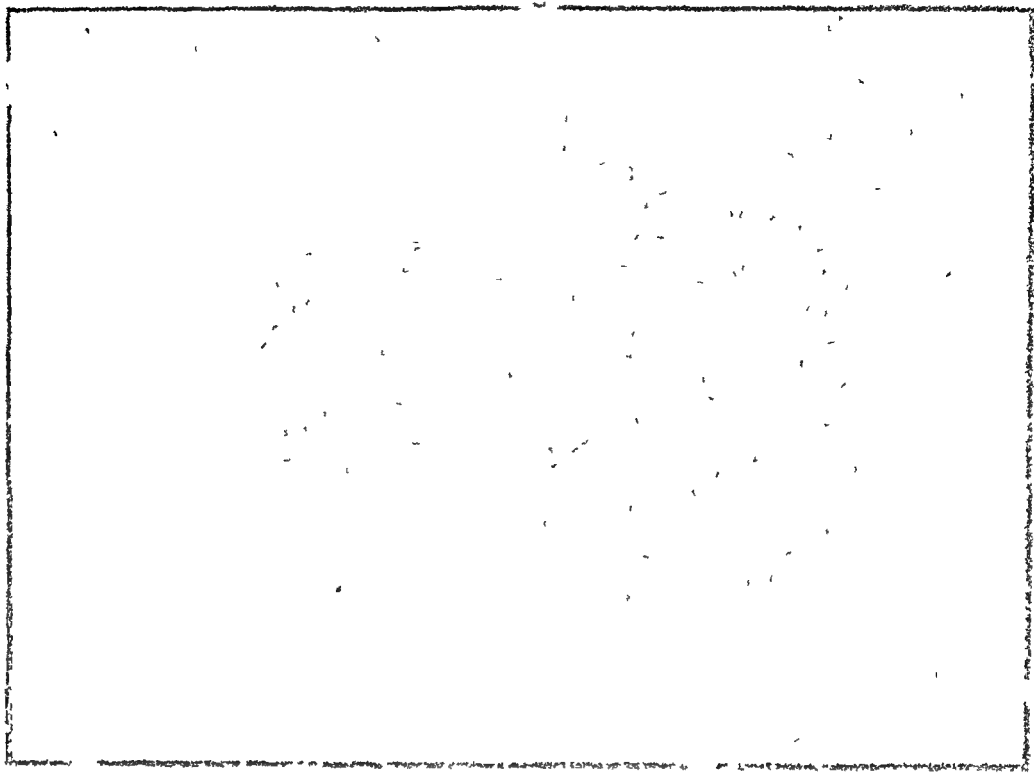

મુનિનાજી શ્રી મોહનચંદ્ર મહારાજ

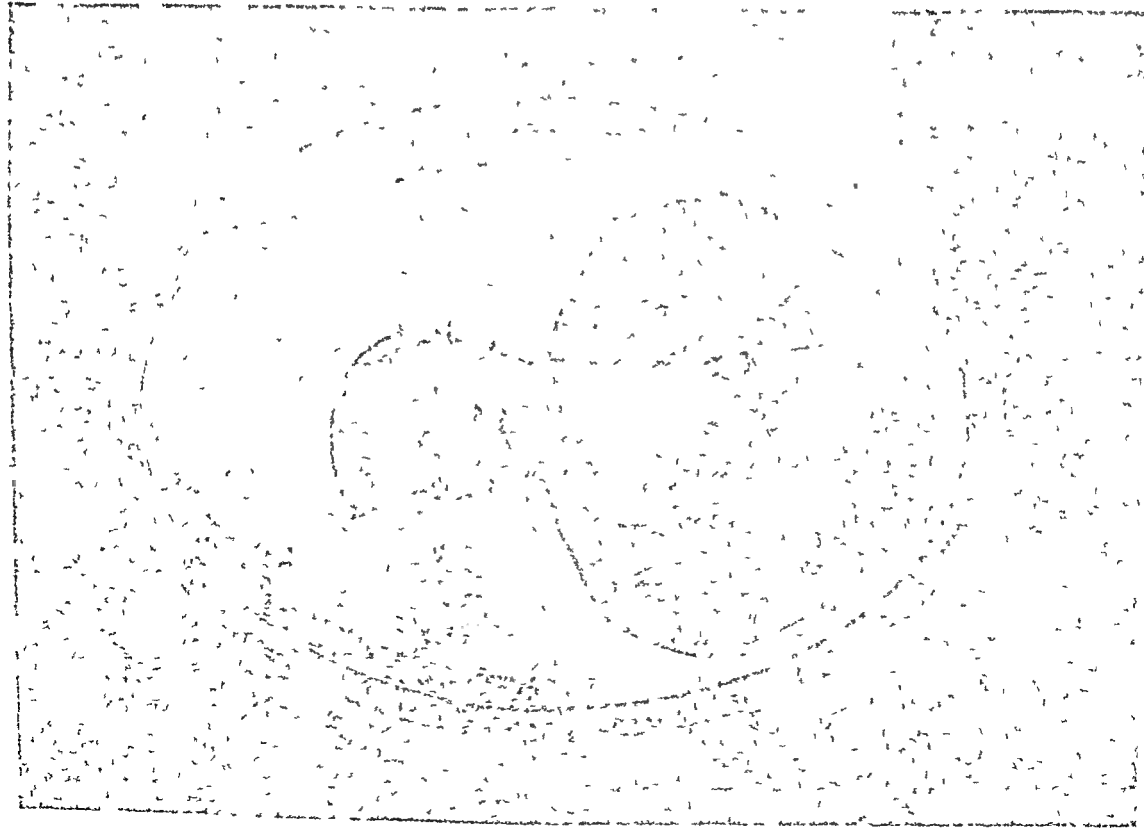

શાત્રુભૈરવ મુનિનાજી શ્રી વ્રજિવંશી મહારાજ

“जैन” शैल्य महिलासुव अंक

अश्विन १९ नवंबर १९५५-५६

अश्विन १९ नवंबर १९५५-५६

જૈનસંસ્કૃતિ વિષે

“માયી માક્ષરતા એટલે સામ્રાહી
સર્વદેશીયતા.”

સંસ્કૃતમાં એક વચન છે
“મધુરેણ સમાપયેત્” — મધુરતાથી
મમાપ્તિ કરવી યોગ્ય છે જેમ ભોજન
વિધિમાં છેવટનો અમૃત-કોળીયો
તેમ ભાષણ-લેખનમાં છેવટો મીઠો
બોલ અથવા પછી કહેવાય છે—
“All's well that ends well”

જેતુ પારસી શુજરાતી ભાષાન્તર એ લોકોની પ્રચારકતા
એ પ્રસિદ્ધ કરી નાખ્યું છે, “સા માઝ જેતુ સેવટ માઝ”
બેશક, સર્વત્ર મીઠાશ જળવાય એ તો ઉત્તમ છે, પણ મ યોગ
વશાત “સર્વત્ર” શક્ય નહોતો તો કર્હીક તો શક્ય થાય, અને
તે “કર્હીક” તે અન્ત પરન્તુ જેમ અન્ત મીઠો હોવો જોઈએ
તેમ આનંદ પણ હોવો જોઈએ જેમ “મધુરેણ સમાપયેત્”
તેમ “મધુરેણ મારમેત્” પણ કા નહિ ? હું તો માધુર્યનો
રસીયો છું—તે છે પદ્મીમાહેળ વારવાર “નાગરા શર્કર-
મિયા” — એટલે “આફિમા મીઠાગ, મધ્યમા મીઠાશ અને
અન્તમા પણ મીઠાગ” એમ જ ધોળુ રાખીશ—કમીમા
કમી “જૈન” પત્રના “જ્જતોત્તવ”ના શુભ પ્રગળે

ત્યારે માકર શરૂઆતમાંથીકાગ અને રહેા મીઠું કરેા
“જૈન” પત્રે પચીશ પૂરા કર્યા તે નિમિત્ત
ત્હોને અભિનન્દન—મહારા, અને આવી બાબતમાં આત્મ
નિર્ણીત પ્રતિનિધિત્વ જો યથાને હોય તો માન ચે મહા
શુજશતના ! અને માત્ર પત્રને જ અભિનન્દન નહિ—જેને
જેને ઘટે તે તે મર્વેને અભિનન્દન !

“જૈન” પત્રના ઉત્પાદકમૂર્તિ આદિ પુરૂષ મહત્ત
શ્રી ભયુભાઈ કૃત્તેહચક્ર કાન્ધારીના સત્કાર્યપ્રેમી પુણ્ય
માલી આત્માને અભિનન્દન !

“જૈન” પત્રના હાલના તત્રી શ્રી દેવચ દલાધને
અભિનન્દન ! અને અભિનન્દન એમના કાર્યનિષ્ઠ મહારા
ખાધુઓને !

“જૈન” પત્રના માહોને અને વાચકોને અભિનન્દન !
અને “જૈન” પત્રના “જ્જતોત્તવ-અક”ના લેખકોને ય
અભિનન્દન, જેમાં આ નવ સર્વનિવકનો મમારેશ મ યો-
જક—મદ્દાલે કર્યો છે તેમજ એકવા અભિનન્દન નહિ,

લેખક —

શ્રી ચન્દ્રશેખર નર્મદાગ ૨૦ પડ્યા,
બી એ, એન્ડેન બી, એન્ડેન

મહાર્જ અજ્ઞાન

પરન્તુ માથે સાથે શુભેચ્છાઓ પણ
ખરી જ પ્રભુ “જૈન” પત્રને દીર્ઘા
યુધ્ધ તેમ ઉત્તરોત્તર વધતી ઉપયો
ગિના અર્થે ! “જૈન” પત્ર “જૈન”
મસ્કૃતિનો યુગયોગ્ય પ્રમાર
કરી જૈન કોમની સેવા બજાવે અને
તે ઉપરાત જૈનેતરોની પણ ઉદાર
ભાવથી બાંધે એ “જૈન” મસ્કૃ-
તિની પોતાની દૃષ્ટિ, ગાપ્તકૃષ્ટિ,

માનવતાની દૃષ્ટિ મર્વેની શુભેચ્છા હોવી જોઈએ તથામ્તુ !

“જૈન” માથે મહાર્જે એક બાધુત્વઅન્થી છે જેમ
“જૈન” ના આદિ પુરૂષ શ્રીયુત ભયુભાઈ કૃત્તેહચક્ર કાન્
ભારી, તેમ શુજરાતી વાચકવર્ગમાં મુપ્રસિદ્ધ “મમાલો
ચક” ના પણ આદિ પુરૂષ એમોશી જ “મમાલોચક” નો
તત્રી ૬ વર્ષોપરન્ત હતો—એ માટેતુ મમત્વ તો તત્રીપ્ર
સ્વીકાન્ના પર્વે પણ હતુ, એ પદ શિથિલ તળીયતે
છોડાનુ ત્યારે પણ મમત્વ ચાલુ છે જેમ “જૈન” નો
વારનો દેવચ દલાધને મળ્યો છે તેમ “મમાલોચક” નો
રહેને મળ્યો હતો એક આદિ પુરૂષના આપોના બે મામ
ચિક પત્રો એક “મમાલોચક” (પ્રારંભમાં ત્રૈમાસિક—
પાદખવી માસિક) અને બીજુ “જૈન” (સાપ્તાહિક)
એ મહાર્જી બાધુત્વઅન્થી

પણ ત્યારે “જૈન” પત્રના ઉત્પાદક તત્રીમહાર્જે
—મ યોજકોએ—રહેને વિગિષ્ટ “જ્જતોત્તવ” વિષે “કૃક”
લખી આપવા મૌજ-ચજન્ય આમહ કર્યો ત્યારે તો મહાર્જી
મમતાએ મૂંઝવણતુ રવરૂપ લીધુ રહેને થયુ કે હું તે
“જૈન” પત્રના “જ્જતોત્તવ-અક” માટે તુ લખુ ?
મ યોજકોએ શુદ્ધ શુદ્ધિથી અકના છપાઈ ગયેલા પાના
જેવા આપ્યા—જેથી ધોળુ યાનમાં આરે એ ભાઈઓએ
તો મદદ માટે પાના આપ્યા, પણ એ મદદે તો મહાર્જી
સુરકેલી મોટી કરી કયા જૈન-ધર્મ-વિશાળોની વિદ્વતા
ચુકત વેળખપન અને કયા મહાર્જે જૈન મસ્કૃતિના ચળ
અધમા ચાવ માન્ મગજ ? મ ઝાંચો—પૂજા મ ઝાંચો ન્યાં
પૂજા ધૂમાય ત્યારે આપોઆપ લટકા ચાય તેમ ભામ્યો
એવ વિચાર મૂંઝવાયવા મગન્મારી “જૈનસંસ્કૃતિ વિષે
મહાર્જ અજ્ઞાન” એ જ વિષય વિષે કા ન લખતુ ? તર્ક
ગાઝનો એક શિષ્ટાચાર છે વ્યાપ્તિપ્રતિપાદક કમમાં કન
એક ઉદાહરણ બેઠુંએ, “યથા મહારસે” —મહાર્જે ત્રણ ૪

ઉદાહરણ પહેલું:—

જેમ “ જૈન ” ના સંયોજકોએ મહને આગ્રહ કર્યો તેમ આઈસલૅન્ડના એક પ્રવાસીને ત્યાંના નિવાસીઓએ આગ્રહ કર્યો: “કૈંક બોલો.” પ્રવાસી પ્રસિદ્ધ વક્તા હતો, પણ એનું આઈસલૅન્ડ વિષેનું જ્ઞાન મહારા જૈન સંસ્કૃતિના જ્ઞાન જેટલું. એણે વિષય લીધો: “આઈસલૅન્ડમાં એરૂ” હવે આઈસલૅન્ડમાં એરૂ છે નહિ ને હોય નહિ. લોકોને થયું કે વક્તા તે શું કહેશે? શ્રોતાઓ નવીન પ્રકાશની આશાએ ઉભરાયા. સલામ ડપ ચીકાર-તિલમાત્ર સ્થાન શૂન્ય નહિ. ઉત્કંઠાની અવધિ. સભાપતિ ઉભા થયા. વક્તાની વિદ્વત્તા ઉપર વ્યાખ્યાન આપ્યું. વક્તા ગભીરતાથી ઉભા થયા-જાણે સર્વજ્ઞાનમૂર્તિ! આખો મીચી ધ્યાનસ્થ થઈ પ્રભુ પ્રાર્થના કરી.

મૂકં કરોતિ વાત્સલં પદ્મં લઙ્ઘયતે ગિરિમ ।

ચત્ક્રપા તમહં વન્દે પરમાનન્દમાધવમ્ ॥

એ શ્લોક તો એ સંસ્કૃતનું સહસ્રારણ કયાંથી બોલે? પણ એવું કૈંક. પછી એઓશ્રીએ આરંભ કર્યો:—

“ સભાપતિ મહાશય અને સભાજનો !

આપના મુખ્ય પુરૂષોએ મહને આગ્રહ કર્યો છે કે મહારે આઈસલૅન્ડ વિષે આપને કહેવું-કૈંક. હું તે આપને શા વિષયે કહું ને શું કહું? આપ જાણો છો કે આજનો વિષય જાહેર થયા મુજબ “આઈસલૅન્ડમાં એરૂ” એ છે. મહારે સંપૂર્ણ શોધને અન્તે થયેલો પાકો નિર્ણય જાહેર કરવો જોઈએ કે-‘ આઈસલૅન્ડમાં એરૂ છે નહિ ને હોઈ શકે નહિ. ’ માટે બસ, સાહેબજી! હું આપનો, આપે લીધેલા પરિશ્રમ માટે, આભારી છું. થંકયુ”.

શું ધારો છો? સભાજનોને થયું હશે, જેવું “જૈન”ના વાચકોને થશે, કે “ બજ્યું રે તહાર્ થંકયું. લેવાદેવા વગરની તરદી આપી ”-કેમ જાણે એને ખીચારાને ન પડી હોય-મૂંઝવણ તો નફામાં !

ઉદાહરણ ૨ બું:—

કવિ કાઉપર એક આંગ્લ સત્તારીની મુલાકાતે ગયેલા નામ યાદ નથી, કામ યાદ છે. સત્તારીએ સત્કાર કર્યો. કવિ કાઉપરે વિવેકપ્રશ્ન કર્યો: “ દેવી કિમાજ્ઞાપયતિ?—દેવી-શ્રીની શી આજ્ઞા છે? ” સ્ત્રીની જાત-દેવી શ્રી કલાયાં. “Vanity thy name is woman”-“સ્ત્રી એટલે કલાણુજી ” વધારામાં, સ્ત્રી એટલે કંડેપનાસાગર-તરંગોનું સંભવસ્થાન !

દેવીશ્રીએ આજ્ઞા કરી સંપૂર્ણ સત્તાધીશતાથી : “ કાવ્ય કરો ”-કેમ જાણે કાવ્યો દેવીશ્રીઓની આજ્ઞાઓથી થતાં હોય. પણ શિષ્ટાચારની શિક્ષાઓમાં વિષમમાં વિષમ સ્ત્રીઓના અંચલ તરંગોનું તર્પણ કરવાનો શરધર્મ છે—chivalry છે. કંઈ અછલ વગરની વાત છે!-પણ શું કરવું? “અંધેકી હાર દે દાતાર”-“ગતાનુગતિકો લોક:” અને “કર્ણ જનઃ કુલધર્મૈરનુરંજનીય:” । ભોગ ખીચારા આગરદારના કે લોકનું મન રાખવું પડે છે. “સ્ત્રીના તરંગો તૂટી કરે એ સજ્જન” ! કવિ કાઉપરે નમ્ર પ્રશ્ન કર્યો: “વિષય?” જેમ કન્યાના મા-બાપને વર શોધવાની ચિન્તા તેમ કાવ્યના કર્તાને વિષય શોધવાની. પણ કવિઓ એમની વહુઓ પાસે વિષયો માગતા હોય તો મૂંઝવણ મટે, કારણ બૈરાં એટલે બુદ્ધા. દેવી શ્રી પુનરુવાચ : “વિષય? વિષય વિષય શું કરો છો? લખો હું બેઠી છું તે ‘સોક્ષ’ ઉપર.” “લખો મહારા ઉપર” એમ ના કહું એટલું ભાગ્ય-નહિ તો ખીચારા કાઉપરની મુશીબતનો પાર રહેત નહિ; કારણ દેવીશ્રી કાવ્ય-વિષય તરીકે પોતે ધારતાં હોય એટલાં યોગ્ય કંદાચિત્ત કવિને કવિત્વદષ્ટિએ ન પણ લાગે. વિષય રુક્યો એટલે પછી કહેવું શું? એવો બહુલાવ્યો કે બસ; “સોક્ષ” ઉપર એવું કાવ્ય લખ્યું કે જગતે બંધાયું. એનું નામ તે બુદ્ધિનો ચમત્કાર-સામાન્ય વિષયનું અસામાન્ય નિરૂપણ. જ્યાં ખીજા શુંચાય ત્યાં બુદ્ધિશાળી ઉકેલે.

ઉદાહરણ ૩ બું:—

વર્ષો ઉપર રેવાકાંઠા એજન્સીના પોલિટિકલ એજન્ટ તરીકે ડૉ. પોલન કરીને ચમત્કારી બુદ્ધિવાળા સિવિલિ-અન હતા. હંમેશાં એકવાર કહેવામાં આવ્યું: અચિન્તિત કૈં ભાષણ આપો. વિષય પૂછતાં હંમેશાં જવાબ દીધો “હું ‘No thing’-‘કાંઈ નહિ’ ઉપર જ બોલીશ.” શૂન્ય-વાદ ઉપર હંમેશાં અસતઃ સજ્જાયતે જેવું જ ગાના-નન્દમાં તરબોળ કરનાર ચમત્કારી વ્યાખ્યાન આપી શ્રોતાઓને ચકિત કરી નાંખ્યા

સંક્ષેપમાં, એ ત્રણ ઉદાહરણોથી ઉત્તેજાઈ મહેં પણ બુકાવ્યું છે. કાલિદાસે નથી કહ્યું ?

મણી વજ્રસમુત્કીર્ણે સૂત્રસ્યેવાસ્તિ મે ગતિઃ ।

વજ્રથી જેમાં છિદ્ર પાડવામાં આવ્યું છે તેવા મણિમાં જેમ દોરો જાય તેવી મહારી ગતિ છે. ઉક્ત ત્રણ ઉદાહરણોથી હું ઉત્તેજાઈ છું.

હવે જરાક ગભીર-બેશક અતિગંભીર નહિ, માત્ર તાત્પર્યગ્રહણ પૂરતા ગંભીર. અગ્રેજી સાહિત્યમૃદિના

કાન્યપ્રદેશના વિવચન વિભાગમાં બે શબ્દપ્રયોગો મામાન્ય છે. *Sa bhagavate*” ક્ષતે “*o bhagavate*” શુભગતીમાં તે શબ્દોથી સુચવાતા તાત્પર્યનો બોધ કરવા બે પ્રયોગો થાય છે (૧) આત્મલક્ષી અને પરલક્ષી, (૨) આત્મલવગમિત અને મર્વાતુલવગમિક *o bhagavate* એટલે વિપરીત, જાતા, *o bhagavate* એટલે વિપરીત, એય અત્ર કામ પૂરતુ તાત્પર્ય અહંણુ એટલું કરવાનું કે જે તાનો જાતનો અતુલવ એ સર્વનો અતુલવ હોય એમ લેખક કત્તે છે ત્યારે માત્ર આત્મલક્ષી-સ્વાતુલવ રમિક-*o bhagavate* જ ન રહેતા સુચનથી પરલક્ષી મર્વાતુલવગમિક *o bhagavate* પણ માથે માથે બને છે તત્ત્વચિન્તનની ભાષામાં યથા વિદે તથા ગ્રન્થાદે. વ્યવહારમાં, “જેવો થોભો તેવો થય” થોખા ચથ્યા છે તે નહિ તે જેવા બધા થ દાણા કાંઈ તપાસી જોવાય છે ? એ તો એક આપીને સીંચ્યો જણાય એટલે સાદા થયે સીંચેલો-ખાવા થોચ ગહારા અજ્ઞાનમાં હું મહાન ઇતિ માક્ષર-ગન્ધુઓનું “ મહા જીવન ” આહું એથે સર્વાર્થી નથી, પરંતુ શુભગતના સાક્ષરને અન્યાય કર્યાના અપરાધી થયા વિના નલામતીથી કહી શકાય કે જેમ ગહારી બાબતમાં તેમ શુભગતના સાક્ષરેના મહોટા ભાગની બાબતમાં કહી શકાય કે હું તથી અસ્પૃષ્ટ મેલિન્ડમ ફૂડ (Mellin's food untouched by hand) માક્ષર શુભગતના સાક્ષરો જૈન કે ઉસ્લામ કે જગ્યોસ્તી મસ્તુતિથી મહોટે ભાગે અસ્પૃષ્ટ કે અપસ્પૃષ્ટ છે બેશક, અપવાદો નથી એવું વક્તવ્ય નથી, અને જેને એમ લાગે કે મહાન જેવા ઇતર-સસ્તુતિ-સાતાના જ્ઞાનને ગેરધન્માક થાય છે ત્હેજે પોતાની મુબારક જાતને આ વાદ્યોવ્ય નોંધવી અપવાદયો થ સાક્ષરને વ્યાસિવિપય બનાવવાની દુષ્ટ ઇચ્છા મહાન જેવાની હોય જ નહિ ને હું ગહારીતાથી એકગર કદે છું કે છે પણ નહિ છતા

રસખિન્દુ !

લે -સા પ્રજોદાની મુરેન્દલાલ-યાસિક.

વરમાક તો વરયે જ જાય છે
જોના નિર્મોણ છે કે
ગોઈ એને ઉમંગકાવી મતકો
ને ગોઈ અપમાને,
પણ એને કયા પગવા છે ?
ફૂલ તો મુલામ આપે જ જાય છે
જોના થે નિર્મોણ છ કે
ગોઈ સમભાવી એને મુથ
ને ગોઈ પગતળે કચરી નાખે,
પણ એને પરવા નથી !
સર્જનતાના કરમાન છે કે
રનેહતા અમી પાયે જ જવા,
લલે કાઈ પીના-પીએ,
ને કાઈ ન પીએ

જે માન્યા જીનામુઓને પોતાની જન્મપ્રાપ્ત મસ્તુતિની મકુચિત તાની બહાર જવા જેટલી દૃષ્ટિની વિશ્વાવતા પ્રભુપ્રમાદે આપી હોય ત્હેમને પ્રથમ તો સત્યપ્રમથી પ્રેમ બને ઇતર મસ્તુતિઓ વિષે માન્યાવી દૃષ્ટિથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની નમ્ર વિનંતિ કરી શકાય હુનિયામાં કાર્ડ આપણે પહેલા જ કાઢ્યા જ ન્યા ડીએ એમ નથી-આપણા જેવા તો કેક થઈ ગયા અને કેક થયે ગુહસ્તા વસુધરા ! મત્ય અને ન્યાય બાગે છે કે આપણી પોતાની જન્મપ્રાપ્ત મસ્તુતિનું જ્ઞાન મપાદન કર્યો પછી ઇતર મસ્તુતિઓ વિષે પણ જ્ઞાન આપણે મર્વેએ મેળવવા થોચ છે એમ આપણે ગણીએ

કોઇને આ દૃષ્ટિ સર્વમામાન્ય અને તેથી ફૂલી અને અવ્યવહાર્ય લાગે, પરંતુ થીજ એક વિશેષ દૃષ્ટિ છે તે વિશેષ દૃષ્ટિ તે શાષ્ટ્ર દૃષ્ટિ છે થું હિન્દુઓ તે થું જૈનો, થું મુસલમાનો કે થું પારસીઓ, એક જ ભાન્તભુમિના-એક જ મહાશુભગતમયાના-મન્તાનો છે ઇન્છાએ તે અનિચ્છાએ ભિન્ન ભિન્ન ભતિઓનું અને ભિન્ન ભિન્ન મસ્તુતિઓનું પાનું માથે પચુ છ એમ કન્વામાં પ્રભુના હૃદયને અતર્ગત આશય મો હરો તે તો પ્રભુ બાવે, પણ શુભગતીઓ જેવા મમજી લોકોને માદી અક્ષર (Common sense) પણ એટલું

તો મમજીની મટે કે “પરંતુ પાનું નબાવી લે” “હાન્તિ તાદરમાનોડપિ ન ગચ્છેજનમન્દિરમ”- “ન વેદવાર્તા માપા કર્તે પ્રાણોત્તરપિ” એ દૃષ્ટિ મહોચના ઉદ્ધારમાં માત્ર આપણા બન્ધુઓને અન્યાય જ નથી, આત્મઘાત પણ છે હિન્દુ, જૈન, ઇસ્લામી, જગ્યોસ્તી, ખ્રીસ્તી અર્વેએ વિગાલ દૃષ્ટિથી, મહોટા મનથી, ધર્માન્તર-સહિષ્ણુતાથી જ માન નહિ, પરંતુ મક્રિય માર્ગાહિ-તાથી ઇતર મસ્તુતિઓથી પરિચિત થવાનો બન્ધુધર્મ-શાષ્ટ્રધર્મ બળવવા જેવો છે-વિશેષ કરી મુસિમિનોએ-એથી થે વિશેષ “માક્ષરોએ,” પ્રભુ નમન્ત આપે !

સમય સમય પરનો ઇતિહાસ કહે છે કે 'જૂના' ને ગમે તે ભોગે 'જીવી' રહેવાની અને 'નવા' ને હરકોઈ ગહાને જૂનાના પેટ પર પોતાનું સ્થાન પામવાની તાલાવેલી લાગી જ હોય છે. આ Tug of warમાં બંનેના બળની કસોટી થાય છે. પોતપોતાનું બળ એકબીજા પર અજમાવવા બંને તત્વો રણે ચડે છે. ત્યારે એ કુસ્તીના મેદાનમાં જે કોઈ બળવાન, વીર્યવાન, તેજસ્વી ને ચેતનાવન્ત વસ્તુ કે તત્વ હોય તેનો જ નિરંતર વિન્ય થાય છે. પરિણામે જીતું ને સડી ગયેલાં નિર્જીવ ખોખાઓ બળશાલી તત્વના ઠેમે ચડે છે. એ પૂરાણી લકીરો ભૂંસાવા માડે છે, અને એ પ્રતાપી 'નવ' તત્વ પોતાના પૂર્ણ પ્રકાશ સાથે નવીન પ્રાણભર્યા સંદેશાઓ પાથરી આગળ ને આગળ ધપે છે.

એ બળશાળી તત્વનો પ્રવાહ એટલો ઉચ્ચતાથી-એસખંધ આગળ ધપ્યો જાય છે કે પોતાના સપાટામાં આવતી સઘળી સડેલી નિર્માલ્ય ચીજોને બાળી ભસ્મ બનાવે છે : તૂટેલા ખડેરોને જમીનદોસ્ત કરે છે. રૂઢ માન્યતાઓને તોપને ગોળે ચડાવે છે. અને એ બધાં 'જૂનવાણી'ના છેલ્લા અવશેષોને પણ હવામાં ફૂંકરી ઉરાડી મૂકે છે ! એનો ધગધગતો સૂસવાટ ચોમેર પ્રસરી ઉઠે છે. લોકો તેને ઉત્કાન્તિ કહે છે. વિપ્લવ બળવો, કે બંડના નામથી યે સંબોધાય છે.

આવા સંક્રાન્તિ-કાળમાં આપણે આજે જીવી રહ્યા છીએ, ચોમેર ન્યા નજર નાંખો ત્યાં 'એંચાએંચી'નું સામ્રાજ્ય જમ્યું છે. આપણા હૃદય અને મગજમાં જૂના અને નવા તત્વોનું આજે યુદ્ધ મચી રહ્યું છે, એજ પ્રકારના ભાવો ને ભાવનાઓ વચ્ચે સારી ય દુનિયા આજે ઝુલે ચડી છે. આપણા માનસમાં Long Live revolutionના પડધાઓ પડે છે. દશે દિશાઓ આજે ક્રાન્તિના પોકારોથી ગાજી ઉઠી છે, રાજકીય, સામાજિક કે ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં ખસ ! ન્યા લા એજ ધ્વની ! એજ Voice વલોણું થઈ રહ્યું છે !

આવા કટોકટીના સમયમાં વર્તમાનયુગની લિત્તલિત્ત સમસ્યાઓ ઉકેલ

જૈન જરનાલીઝમ.

લે. પ્રભુદાસ અ. મહેતા.

માગે છે. કે કે પ્રકારનાં Burning questions પોતાની શાંતિ ધમ્મ છે. ત્યારે આપણી નજર રહેજે આપણાં વર્તમાનપત્રો પર પડે એ સ્વાભાવિક છે.

વર્તમાનપત્રો એ આ જમાનાનું પ્રધાન અંગ છે. કારણ કે આજની દુનિયાને થનથન નચાવનાર એજ બળવાન સત્તા છે. અને પ્રજાજીવનને ઘડી શકનાર એજ આ યુગની સર્વોપરિ મહાન્ શક્તિ છે. એનાં પ્રતાપે કે કે રાષ્ટ્રો ને પ્રજાઓ નવપ્રેરણાઓ પામી ઉત્થાનના પંથે પડ્યાં છે. પડતા જાય છે. ને આગળ વધતાં જશે સારે છાતી પર હાથ મૂકી પૂછીએ... આપણે ક્યા ? આપણા વર્તમાનપત્રો ક્યા ? પત્રકારિત્વના વિકાસમાં તેમનો કેટલો ફાળો ? અને પ્રજાજીવન કે લોકમાનસને ઘડવામાં-ફળવવામાં તેમનો શો સુંદર હિસ્સો ? નવયુગ પ્રશ્ન પૂછે છે :

આપણા વર્તમાનપત્રો જ આનો મુગો ઉત્તર આપી રહ્યા છે.

વર્તમાનના આદાસનો નિરખી બૃતકાળની ભેખડોમાંથી, ઘટનાઓમાંથી, કે જૂના લોહાઓમાંથી નવીન સૃષ્ટિનું વિધાન કરવું એ આપણી કલ્પનામાં ય નથી ! પ્રજાની નાડીઓમાં થતા ધબકારા આપી તેમાં નવલોહીનું સિંચન કરવું એ આપણા કાર્યપ્રદેશમાં જ નથી ! કહો ! નવસર્જનના સ્વપ્ના ય આપણને પછી ક્યાથી આવે ?

સાવધાન દષ્ટિ ને તાકાદવતી કલ્પ : એ આધુનિક વર્તમાનપત્રના કાર્યની સફળતાના બે મૂખ્ય અંગો છે અભ્યાસ અનુભવ ને અવલોકન એ ત્રણેની સાધના પર પત્રકારિત્વનો ખાસ વિકાસ અવલંબે છે. જવાબદારીનું ભાન અને પોતાના હૃદય પ્રત્યેની વફાદારી સમજની એ ઉચ્ચ પત્રકારીની 'નિલ ક્રિયા' ઓ ગણાય છે અને અંગત સ્વાર્થો કે લાભોની સિદ્ધિ માટે નહિ, પણ "માનવસમાજનું" કલ્યાણ થાય. એજ જેનું ઝાણ છે, એવા પત્રકારોના દર્શન માટે આજનું આપણું 'જૈન જર્નાલિઝમ' જંખવું હોય તો ?

વર્તમાનપત્રોની સંખ્યાપરથી જ પ્રજાની પ્રગતિનું માપ નીકળી શકતું હોય તો તો જૈનપ્રજા આજે પ્રગતિના આકાશમાં મહાલે છે એમ રહેલાઈથી કહેવાય ! તુચ્છતાના પ્રદર્શન સમી અગત ગાળાગાળી, સ્વાર્થસિદ્ધિ કે સિદ્ધાંતસૂત્રના વૈરવિરોધથી સમાજને સળગાવી મૂકવામાં પત્રકારિત્વના વિકાસનો આંક મૂકાતો હોત તો આપણા માનવતા પત્રો ખૂબ ખીલી રહ્યાં છે એમ રહેજે ખોલી જવાય ! પરંતુ અફસોસ ! એ બધા આકો ઠગારા છે... એ પ્રગતિના બ્યુગલો વસ્તુતઃ વિનાશના જ મૂરો કાઢે છે ! કારણ કે પત્રકારની જવાબદારીનું ભાન આપણે ભૂલ્યાં છીએ. અસ્થાને ઉભરાતાં લાગણી આવેશ કે ઉદ્ધતાઈના ઉભરામાં કે કે બાલી-શવૃત્તિના અસંયમી પત્રકારો પત્રકારિત્વની પવિત્રતાને લાઠન લગાડી રહ્યા છે ! એટલે આપણા વિચાર-પ્રાગલ્ભ્યમાં નથી કોઈ સ્થળે ભાષાની ભવ્યતા, સમજવવાની કળા, વિચારોનું હરેલપાણું, નિશ્ચયાત્મક બળ કે નથી ઉચ્ચ સિદ્ધાંત-પ્રિયતા !

આપણા પત્રોએ, જે ખરેખર જ તેઓ પોતાનો વિકાસ ચાહતા હોય તે આખી પ્રાસ-વિશાળ જ નહીં પણ મુખ્ય-ભરી માન્યતાઓ, આધના આદર્શો કે સંકેતી પ્રણીતિકાવાદના મહત્ત્વ પાછળ ખુલાસો થવા ને કરવા કરતા ‘નવા’ વિચારો મશાવરો તરીકે પ્રકાશમાં આવવું પડે. સમાજના ‘નવચર્ચન’ માટે જુના સમયથી ચાલી આવી અથવાન ગોળીવૃક્ષ વગેરેની રીતોની જરૂરથી ઉપેક્ષા નાખવા કષ્ટર કસી પડશે. અગત હુમરાઓની નિરંકુશ યોગ-દોડમાંથી પાછા ફરી સપૂણ મન્કાગિતા સહિત હંડા અભ્યાસ અને આપણી કુશાલિત વેધકે ભરીશું કરવું જોઈશે. માદી, મુકલોસ અને બુદ્ધિ ભાગે જનહિતની વિધાતકે મનો શાને પત્તાયરી પડશે.

અથ, ગૌરવ અને તેજસ્વીતા એ નવા યુગની ભાષાના શબ્દગાર છે એના ઓપ આપણા પત્રકારોએ પોતાની ભાષા પર આપવા ધટે વાળીમાં ને લેખનમાં વિચાર, વૈવિધ્ય ને વેગ નવા નવા સ્વરૂપધારી નાયકોના અતરંગમાં આગપાર ઉતરી જાય તે માટે ખાસ લક્ષ આપવું પડે. કારણકે વિચારભરિય એજ આપણા પત્રોનું આજે મુખ્ય અંગ હોવાથી તેમાં વિવિધતા કે કળા પ્રવેશી શકવા નથી પડી તો નવી ભાવના કે નવા વિચારોના અભાવે નાગણીનું જેમ પછુ આપણી ભાષામાં જણાવું નથી જે પ્રગતે લેવડે કરવાનો હાથ કરીએ છીએ તેને દોરનાગ વિચારમાં જે અનેક ચિંતનો ને અનુભવોનું દોરન જેમણે તેનું રેખાવું નથી. આ બધી ખોટ પહેલી તકે પૂરાની જરૂરી છે.

કેવળ પત્રકારો જ નહીં નજરથી જોના બરાબર શીખી જાય તો તેમની એ આપણી ‘હાનતી ચાલી કુતિવર્તિ’ એ’ દ્વારા આખી પ્રગતે નહીં દૃષ્ટિ બદલે અત્ય સમયમાં મળા શકે વિચારોની નહીં વિશાલ તેઓ શોધે તો સમસ્ત પ્રગત એ નહીં જ વિશાલ તરફ દોરવાય. પત્રકારો “રાત્રિ” તો આખી પ્રગતે દેશને કે દુનિયાને પોતાના મનમાંના નગરો રંગી શકે. ત્યાં આપણા પત્રકારો જ ‘ધારવક’ ના ‘પુષ્પ’ થી શા માટે યુક્ત રહેતા હશે?

રનાથપૂર્વ ને સક્રિય હેતુથી ડિઝેનના પત્રો પ્રગતે કોઈ રીતે લાભદાયક નથી, આજે તો હવન અને રાષ્ટ્રની ઉત્થાનનો પ્રશ્ન છે હવળી કળાથી રંગાઈ જાય અને રાષ્ટ્ર સ્વતંત્રતામાં હોરવું હોય એ જ મનુષ્યોની મુખ્ય ‘જૂથ’ છે એ જ તથા છે, આ એની વૃત્તિ એજ હવળીનો સાર છે આ સાર તારવવામાં પત્રકારો પોતાનો કાગળ આપી જાય બની શકે. આવા પત્રકારોથી જ્યારે જોઈને દુનિયા ગાઈ ઉઠશે ત્યાં જરૂર, આપણે ઉચ્ચ થઈ. ત્યાં સુધી તો આજના પત્રકારો પ્રતિ થોડીક આંધી સૂચના રજુ કરી વિરમવું છિત.

(૧) રાષ્ટ્રીયતા, સ્વતંત્રતા ને સામાજિક પ્રેમનું વાતાવરણ ઉત્તર કરવા માટે તંત્રોડ થતો કરવા પડે.

(૨) લોકનું માનસ ધરવા માટે મેસના પ્રશ્નો રજુ કરીને લોકમાં ‘વિચાર સહિત જગાડવી પડશે

જેન પત્ર તરફનું મહાપણ તેની ઉત્થાન પ્રાપ્તિ કે x x ‘જેન’ રજત મહોત્સવ એ મહા મન આનંદનો અવર

(૩) ગંગી આરોપનન્ય રમતોને મ્યાને મનુષ્યના હવનમાં સાતિ, સૌન્દર્ય, રમ, કળા ને ચેતન પૂરક તેમાં અભ્યાસક લેખો લખવા-લખાવવા પડશે.

(૪) સત્ય અને આનંદ વચ્ચે આપણે વિરોધ કે યોગ છે તથા અને ધર્મ વચ્ચે પાણો બાધી છે, તેમજ અધ્યાત્મિકતા સાથે શુદ્ધતા કે ગતવેડા નામની ગાઓને પગલાંની દીધી છે તે બધું મોટાથી દેવા ખૂન અહિંના મચાવવા પડશે અને સાચી ધાર્મિકતાને તેના સત્ય સ્વરૂપમાં રજુ કરી જેમણે.

(૫) હાનતી સમાજમાં બીનજરૂરી, અધોગમ અને અવાસ્તવિક તુ છે તેનો બાગીક અભ્યાસ કરી તેના નિવારણ માટે યાજ્ય પ્રચાર કરવો પડશે.

(૬) ‘વાઘાવી’ માં યોધાઈ નહેતું ‘જૈનત્વ’ શુગળાઈ જાય તે પહેલાં તેને યુક્ત કરવા તદુરૂત વાણરના લઈ જવાની ડટ જણવી પડશે.

(૭) ધર્મને નામે થતા ધર્મગો, ધાર્મધૂમ કે બીજા નામેને બધ કરાવવા બુદ્ધિ શુદ્ધિપૂર્વક મોજના ધરીને જનસમૂહ સામે ધરી પડે.

(૮) કહેવાતી અધ્યાત્મિકતા ને વ્યવહાર વચ્ચે જે આજે અવિરામ ધર્મથી ચાલી રહ્યું છે, તેનો નિવેડો લાવવા પ્રયત્નો મેળવવા પડે.

(૯) વિજ્ઞાનનું આજુ ક્ષેત્ર આપણે માટે સાવ અણુ બેઝલ છે તેમજ ‘સાહકાંતોષ’ ની દ્રષ્ટિએ આપણા બધા મૂના ચુકાવવા ગેર છે તો તે મનથી ઉદારોદ કરવો પડશે.

(૧૦) અને રાસના, સજ્જાયો, પદો, ભજનો કે ગદ્યલિપિઓમાં અધ્યાત્મને પૂરી રાખવાને બ ને ‘શક્તિના છપા મ ગાઓ’ ‘જૈનક્રમ’ ના પેટાળમાં પડ્યા છે તે ન મનની જનતામાં જાહેરાત કરીને તેને મિલ કરવા પડશે.

આ પ્રાથમિક કાર્યોની તરફ આપણા વન માન પડા ખૂબ કુતરનાપૂર્વક કે એમ નેકે નવયુગ પ્રેમી-વિભાજક ‘જૈન’ છાંછે છે.

‘જૈન જનાલીક્રમ’ ના આ વર્તમાન ઇનિદાસમાં ‘જૈન’ પત્રનું ત્યાન ક્યા? એ પ્રશ્ન પૂછવા કરના પ્રગત માનસ વચવામાં તેલે જેટજેટલી શક્તિનો ઉપયોગ નિઝગાથી કરો. હોય તેટલેટલું તેનું ઉચું મ્યાન ‘તેજ એની સેવા’ એજ તેની ઉપયોગીતા. અને વાસ્તવિક રીતે કરીએ તો એજ તો જનુમીવી મહોત્સવ.

પ્રાને ઇન્ડિએ કે આજનું આ ‘જૈન’ યુવાનીના યુવાની ગચ્છા ખૂન બીવી ઉડે. જૈનજનનાને સાચી લેવડે આપે અને જૈનવાગન ને ગૌરવવત, વિશાળ ને તેજસ્વી બનાવવા પશ્ચિમ દોરે પોતાની બધી શક્તિઓ અવિચર સમર્પે.

પત્રકાર

૨

ત્વ.

=====૯૯=====

પત્રકારત્વના ધધાને પા-
શ્ચાત્ય પ્રબલ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ
ખીલવીને ધીમે ધીમે પત્રકારને
એક મહાન 'સત્તા' ના રથાને
મોકલી શકી છે એ હકીકત બહુ
વિચાર કરીને સમજવા જેવી છે.
પ્રથમ નાના મોટા રથાનિક
સનાથારો મહિને પદર દિવસે
છપાવીને બહાર પાડવાની બાળ-
તમાંથી ધીમે ધીમે દરરોજ પત્ર
બહાર પડે અને એક એક પત્રની
દરરોજ બે લાખ-આઠ લાખ
નકલો પ્રગટ થાય એ સાધારણ
રીતે ન સમજી શકાય તેવો
કેયડો છે. અમેરીકામાં એવા
પત્રો છે કે એની દરરોજની દશ
લાખ નકલો બધે તે માટે બા-
રસો-પંદરસો ગાંસડી કાગળો
દરરોજ જોઈએ. તેને ગોઠાઉનમાં
રાખવાની સગવડને અભાવે એક
બાલુએ કાગળ બનતાં જાય
અને બીજી બાલુએ છપાઈને
બહાર પડતાં જાય. બે કલાકમાં
બે લાખ નકલો છપાઈ, ઘડ પડી,
ગોઠવાઈ, હાથમાં આવે, એવું
સાંચાકામ ગોઠવાયલું જોયું હોય
ત્યારે મનુષ્યસાહસ શું કરી
શકે છે એનો ખ્યાલ આવે છે.
ઇલસ્ટ્રેટેડ (ચિત્રવાળા) સાપ્તા-
હિકની નકલો લાખોથી બધે તે
દેશના અધ્યાસ, ઉત્સાહ અને
પ્રગતિ કયા પાયા પર હશે તેનો
જરા ખ્યાલ કરવા જેવું છે. આજી
બખરના છપાઓ ઉપરાંત સ્ત્રી
ઉપયોગી પત્રો જૂદા, વ્યાપારનાં
જૂદા, શેર-લોનનાં જૂદાં, રમત-
ગમતનાં જૂદાં, ઇજનેરીનાં જૂદાં,
વિમાના જૂદાં, વળી બાળોપ-

'જૈન' પત્રની ત્રીસર વ્યુજિલિનો પ્રસંગ અ-
ત્યંત આકર્ષક ગાગાય. જૈન કોમમાં સાપ્તાહિક પત્ર
ચાલે કે નહિ તે વિચારણાના દિવસો મને યાદ આવે
છે શ્રીયત ભગુલાઈના સાદસ, અગવડ અને ધીરજ
નબળ જોયાં છે. મનભેદના પ્રસંગો આવે તેમાં આ
યુગમાં મુજાવા જેવું નથી, પણ જૈન કોમના વિશિષ્ટ
પ્રત્નોપર વિચાર કરતા એક ટ્રેડ વાળિંગની જરૂરી-
આત આ પત્ર પરી પાડી છે. એણે નિરૂપાથી વિ-
વેકપર્વક વિચારો આપી કર્નવ્યપ્રેરણા કરી છે.
અને ધર્મના નેમજ કોમના દહો મારે અનેક પ્રસંગે
ધીમી કે મોટી ગર્જના પાળુ કરી છે. એ પત્રકાર
અને પત્રકારીત્વના સવારો પાલુ ચર્ચા નાખે છે અને
ધુંધવણને પ્રસંગે નપાસ કર્યા વગર ધા ફેંકવું નથી.
પત્રકારને કેટલું જાગૃત રહેવું પડે છે અને અજાણી
રાત્રે કેટલા વાગ્યા સુધી કામ કરવું પડે છે તે નો
અનુભવી જાણે, પણ ગેરસમજીતી થાય ત્યારે એનો
ખ્યાલ કરનાર વીરલ હોય છે એ તો સર્વાનો અનુભવ
છે. જ્યાં જુઓ તો અભાવ હોય, બદલામાં આક્ષેપ
હોય, વર્ગણીમાં મક્કત મેળવવાના દલાવા હોય અને
હેતુ તથા મુદ્દાના અખૂટ મોજા આક્ષેપની ભરતી
ચલાવનાં હોય ત્યાં પચીસ વર્ષ સુધી અજુમડું એ
માનપ્રદ છે, અભિનંદનીય છે, છુટ્ટ છે, અને સફળ છે.
પચીસ વર્ષની એની હયાતીએ ખતાવી આપ્યું છે કે
જૈન કોમને ખાસ વિચારવાના બહુ ભારે સવારો છે,
રાષ્ટ્રિય ભાવનાને અવિરોધે ઉઠેલી શકાય તેવા મોટા
કેયડા છે અને પ્રેમ, પ્રેરણા અને પ્રાણ અર્પણ કરે
તેવા લેખથી સુતેલા સમાજને ઢંઢોળી શકાય છે. જૈન
પત્રનો ભૂતકાળ સગર્વીન્વિત છે. લવિખ્યની કાર્યદિશા
આથી પણ વધારે ફળવતી-વેગવતી-ઉદ્ધાસવતી નીવડી
અત્યારના આખા તત્રવાહી મંડળને સામાન્ય રીતે
અને શ્રીયત દેવચંદલાઈ કુંડલાકરને ખાસ અભિ-
નંદન ધરજી એનો મુવર્ણ મહોત્સવ આથી પણ
વધારે સફળ નીવડે એમ અંતરથી ધરજી અત્ર
વિરમું છું.

મૌકિતક

(રા. મોતીચંદ ગીરધર, કાપડીયા.)

યોગી સાહિત્ય. વિજ્ઞાનનું સા-
હિત્ય. હવનંતુનું સાહિત્ય.
અસાચુનું સાહિત્ય, રૂઢીઓનું
સાહિત્ય અલગ. ઉપરાંત સાપ્તા-
હિક અને માસિક તથા ત્રિમા-
સિકનો પાર નહિ.

આ મર્વ સાહિત્ય છેલ્લા એ
વર્ષમાં ખૂબ વધતું આવ્યું છે.
પત્રકારને જનસમાજના અભિ-
પ્રાયનો પડઘો પાડનાર તરીકે
ગણવામાં આવતા હતા અને
તેથી તેમનો મત શો છે તે
જાણવાની સત્તાધિકારીને મુશ્કેલી
રહેતી; છતાં વાસ્તવિક રીતે
બને છે એમ કે અમુક બનાવ
બનતાં પત્રકાર એને એક આપી
સમાજને અથવા તેના એક
લાગને પોતાના વિચાર પ્રમાણે
દોરવી શકે છે. અમુક નવીન
બનાવ બનતાં પત્રકાર તેના પર
અભિપ્રાય આપે છે અને તે
અનુસાર જનતા દોરવાય છે.
તેથી પત્રકાર સમાજના અવાજ
કે અભિપ્રાયનો પડઘો પાડનાર
હોવાને બદલે વાસ્તવિક રીતે
અભિપ્રાયનો ઘડનાર થાય છે.
કુશળ પત્રકાર આ કાર્ય એવી
સફાઈથી કરી શકે છે કે સમાજ
પર કોઈ જાતના આક્ષેપ કે
આક્રમણ કર્યા વગર જે સુકર-
તાથી ભ્રમર પુષ્પમાંથી રસ ચૂસી
લે છે તે પ્રમાણે લાગે નહિ તેમ
એ સમાજપર પોતાના વિચારની
છાપ પાડી તેમને દોરવી શકે છે
અને છતાં એ સમાજના વિચાર-
રનો પ્રતિધ્વનિ કરનાર પ્રતિ-
નિધિ ગણાય છે.

તો પત્રકાર થઈ શકે અને એવો પત્રકાર સમાજને ઝોલ આપી શકે એમ ધ્યાન રાખી નથી એવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ઘણા વર્ષો સુધી ઉત્તમગત કરવા પડે છે, એને માટે બહુ અનુભવની કમોટિઓમાં આવવું પડે છે, એને માટે જનવલણવનો વાર્ષિક અભ્યાસ કરવો પડે છે, એને માટે અનેક પ્રકારના વિગાન માહિત્ય અને વિગિદ્ય લેખોનો ઉડા અભ્યાસ અને ચીરસ્વાચી ચિતવન કરવા પડે છે ફોલોમ્સ પત્રકાર થવું એ નાની વાત નથી

ઉત્તમગત

પ્ર
ગ
તિ
મૂલ્યક

'જૈન' પત્રને પચીસ વર્ષ પુરા થવાના ખમર જાણી અને પછો આનંદ થાય છે. જાણ હું ત્યાંથી "જૈન"

એ આપણી કોમમાં પડેલું પત્ર દોવાનું માન ધરાવે છે એટલું જ નહિ પણ પચીસ વર્ષ સુધી નિયમીત રીતે છપાઈ કોમની તથા તીર્થની મારી મેંડા મળતી છે

ખરેખર ખુશીની વાત તો એ છે કે આ પત્ર પોતાના નિભાન અર્થે એક પંચાની પાત્ર મ કોમની પામે મારી નથી આ પત્રની નીતિ દેશના સયોગો અને ષિયનિને વિચારી જૈન કોમન અમાન જાળવવા અને અંગેશ્રેમ ખીનવા પ્રયત્નની નદે કે, ને કોમના ભારી માટે ઉત્તમ પ્રગતિસૂચક છે

"જૈન" પત્રની આ મેંડા નાજારી કોમમાં તેમજ તીર્થોની ન તમા વિશેષ અમરકારક નીરત ને માટે જૈન પ્રજા મદદન સમેતનાન તેની કામ ને જાગરું છે

આ પત્રને જૈન કોમનો સવાને ઝડા મગે આજે દણ પળુ ધાત ને તેમ કું હમ્મુ પુ

ચેલું કરવું જાણ લાવનાર—અમનાદ.

અને ગમે તેને લક્ષ્ય છે એમ માની લેવા જેવું નથી

એક માનાન્ધ રાજ દારી બાળત લઈએ મગકાદે વિચાર કર્યો કે હિંદને સ્વરાજ આપવાનો પહેલો વિભાગ આપણે તે માટે તેમણે પોતાના પ્રધાન મા રકત અમુક નીતિ જાહેર કરી એ નીતિ મળી શ્યા કોલમમાં મમાય તેવો લડનથી તાર આવ્યો એના પ્રત્યેક ગણદમાં રહેલ નીતિ મમજવી, એનો આ દેશને અગે થવાનો લાભ-જોર લાભ વિચારી લેવો, એની પગ પરાએ થવાની અમર દીર્ઘ નજરથી જોઈ લેવી, એની દેગ બાળતને વર્તમાન અને ભૂત માથે જોડી એની ભવિષ્યની કપરેઆ દોરવી, તેપર તે જ દિવને મત ઉચ્ચારવો-એ કાંઈ અસાધ્યજી બુદ્ધિવૈલવ અને અદ્ભૂત નિર્ણય શક્તિ વગર એવા તેવાથી બની શકે તેવું નથી માધ્યમજી લેખક મુખ્ય લેખમાં તાજના શબ્દો ચી તરી તે પગ અભિપ્રાયના બે-ચા-વાક્યો જોઈ ગાડી કાઢી તેવી આ વાત નથી જવાબદાર પત્રકારના

આવું સુદર મધાન એ જેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે જાણવા માટે તેનામાં કઈ કઈ ભાતની ખામ આ વડત હોવી નોંધવું તે પર આપણે વિચાર કરીએ પ્રથમ તો કેડી પણ બનાવ બનતા તે પર અભિપ્રાય બાધી જવાની આવડત ડેગ વવા માટે અત્યંત વાર્ષિક અવલોકન, સર્વગ્રાહી અભ્યાસ ને વિગાળ વાચનની ખામ જરૂર પડે છે હાલમાં કલમ, શાહી અને કાગળની વિપુલતા છે, જોઈએ તેટલા મોટા પ્રમાણમાં મહેવાઈથી લખ્ય છે, તેથી ગમે તે માણસ કલમ લઈ લખવા બેસે

દીર્ઘદર્શીપણા આગળ તોરાત્યના મુકુટો નમી જાય અને અથંગ મુત્યદીઓ વિચારમાં પડી જાય. આતું નામ ખડું પત્રકારત્વ છે અને તેવા પત્રકારો અન્યારે હનિયાને દોરવી રહ્યા છે, ગત્યોને નીતિ શીખવી રહ્યા છે, પ્રત્યક્ષને સંયુક્ત કરી શક્યા છે અને આર્થિક ઉન્નતિના કાળાઓ આપી રહ્યા છે.

આવા વિશિષ્ટ પત્રકારો નવા વિચારને કેવો ઝોક આપી શકે છે તેની એક વાનગી બતાવવી ચોચ ગણાશે. આમાન્ય રીતે એમ મનાય છે કે જો દેશમાં મુલેદ શાંતિ વધારવી હોય તો લડાઈના ખરચો બંધ કરવા, લડકરની પાછળનો ખર્ચ કમી કરવો અને રૂડોનેટ જેવા ભયંકર શસ્ત્રો ગારોમાં થતા લખલૂટ ખરચ પર પૂરતો અંકુશ મૂકવો. જો સર્વ પ્રવૃત્તિઓ ઠરાવ કરે કે લડકર પાછળ ખરચ ઓછા કરવા અને તે પ્રમાણે અમલ કરે તો ધીમે ધીમે લડાઈ લડનારા ઘટ્ટી જાય અને છેવટે લડાઈ બંધ થઈ જાય આખો આ ચાલતા આમાન્ય નિયમને જોઈ લઈ તે ઉપર પત્રકાર કેવો ઝોક આપી શકે છે તે તપાસીએ.

આપણામાંના કેટલાકે મી. ડબલ્યુ. ટી. સ્ટેડનું નામ સાંભળ્યું હશે. એ મહાન પત્રકાર થઈ ગયા. વિદાયતમાં અવલોકન (રિવ્યુ) કરવાનું સાહિત્ય ઘણું કસાયલું છે. એક પુસ્તકનું અવલોકન કરવું એ ખરી કળા છે અને જેને એસી જાય તે લેખક કરતાં પણ ઘણીવાર વધારે માન મેળવે છે. એ રીવ્યુ કરનાર-અવલોકન કરનારમાં બહુદેશીય અભ્યાસ, આવડત અને પૃથક્કરણ શક્તિ હોય છે. આપણા દેશમાં એ અવલોકનની કળા હજી ખીલવવી પડે તેમ છે; પણ સદર મી. સ્ટેડ તો અવલોકન કરનારનું પણ અવલોકન કરનાર હોઈ ‘રીવ્યુ ઓવ રીવ્યુઝ’ના અધિપતિ થયા હતા. એ શૈલીનું પત્રકારત્વ આપણા દેશમાં આવતાં હજી એક-એ યુગ જોઈએ. એમના સદર માસિકની એમની હયાતીમાં દશ લાખ ઉપર નકલો ખપતી અને યુરોપનાં મોટા કારસ્તાની રાજ્યદારીઓ પણ સદર માસિકમાં તેમને માટે શું લખાય છે તે જોવા-વાંચવાને ખાસ આતુર રહેતા. આવા એ મહાન પત્રકાર હતા.

શ્રીયુત મોતીચંદ ગીંઠ કાપડીયા સાહીરીર.

એમના સંખંધી પત્રકાર તરીકે તો અનેક વાતો વાંચવા જેવી આવે છે. મુલેદ શાંતિની બાબતમાં ઉપયુક્ત વિદ્યાન્તને અંગે તેમનો વિચાર લખવા જેવો છે. તેમણે જણાવ્યું કે મુલેદ મેળવવાનું, શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનું અને તેને સ્થાયી રાખવાનું સાધન લડાઈની ઓટા પાયા ઉપર નૈયારી રાખવામાં છે. જે પ્રત્યક્ષ લડાઈ માટે ખૂબ નૈયાર હોય. જેનો કાફીઓ નૈયાર હોય. જેનું લડકર ઝાળીંગા દોરવા તૈયાર હોય, જેના કિદા મજબૂત હોય તે પ્રત્યક્ષ રાખી-રખાવી શકે અને મુલેદની ગેરંદી એ લડાઈની પૂરતી તૈયારી છે એ વાતનું મોગણે

ખૂબ સમર્થન કર્યું અને ન્યાયથી યુરોપમાં મુલેદની વાતો અને કોલકરારોને બંધકે લડાઈની ઓટા પાયા ઉપર સર્વ પ્રત્યક્ષ રીતે થવા માંડી. અન્યથા કેંદ્રી થકે તેવી જાળનાકાઓ અને જલાંતસંચારિકી નોકાઓ, મધ્યમ ગોળા કેંદ્રી થકે તેવી રૂડોનેટો અને અખટ દારૂગોળાવાળું હથ્થળ, પાયદળ લડકર વધારવાની હરીફાઈ જાગી. આ વાતની ચોચાચોચ-તાપર અભિપ્રાય આપવાનું આ સ્થાન નથી અને અભિપ્રાય આપવા માટે આપણી પાસે સાધનો પણ નથી; પણ જાણવા જેવી વાત એ છે કે વિશિષ્ટ પત્રકાર એક અભિપ્રાય બતાવ્યો એટલે એણે અમુક દિશાએ આળા યુરોપને ઝોક આપી દીધો. આ શક્તિ

એક પત્રકારમાં હોય છે. આતું નામ પત્રકારનું પ્રાણત્ય.

આવા પત્રકાર દેશનું ખમીર છે, વૈભવોનું ઘર છે, રાજના રાજ છે અને સમાજનું અંગ છે. પત્રકારત્વ શું થું કરી શકે એ જોવું હોય તો યુરોપના કોઈપણ દેશનો છેલ્લો સો-દોઢસો વર્ષનો ઇતિહાસ જોવો. એને જર બારિકાઈથી વાંચતા જણાશે કે એ પ્રદેશોમાં પત્રકાર રા કરતાં પણ વધારે સત્તા ભોગવે છે અથવા વધારે સ્પર્દ કહીએ તો રાજસત્તા જેટલી સત્તાથી એ દેશને આવી મૂકે છે અને રંકને રાય બતાવવાનું શૈય દા છતાં એ કયાંય પણ દેખાતો નથી અને છતાં તે

હાજર જ હોય છે તેના પ્રેરક વિચારો ગમે તેવા હોય તો પણ ધ્યાન જરૂર ખેંચે છે અને તેનો અમલ કેમ કરાવવો અને ચાલુ પરિસ્થિતિને આધીન કેવી રીતે થવું તેની તેને આવડત હોય છે

આપણે ત્યાં પત્રકાગ્ના ધધાતુ શિક્ષણ મળે એવી એક પણ મર્યાદા નથી અને એ કાર્ય ધીરજીવન કેમ થાય તેનું મૈદાનિક જ્ઞાન આપે તેવી કેાઇ યોજના પણ નથી એને લઈને જરા લખતા આવડે એ પત્રકાગ્ને ધધો લઈ ખેંચે છે આવા પત્રકારથી સમાજશરીરને ખામ લાલ થાય તેમ માનવા જેવું નથી જેના આદર્શો સુનિશ્ચિત ન હોય, જેનો જ્ઞાનવૈભવ અતિ વિશાળ ન હોય, જેના વિચાર વાતાવલ્યમા ગભીરતા ન હોય, જેના નિર્ણયોમા દીર્ઘદ્રષ્ટિપણ ન હોય, તે એ પત્રકારનો ધધો લઈને ખેંચે તો ગદ્ય લય કવચ યદ્ય પડે છે, વૈર-વિરોધના ધીએ વાવે છે, મહા ભગલખાટ ઉત્પન્ન કરે છે અને કચવાટને વધારે છે એવા પ્રકારના પત્રકારને પત્ર ચલાવવાનો અધિકાર નથી પત્રકારે સમાજના વિચારશરીરને ફેરવવાની જવાબદારી હોવા પહેલા ધધી તૈયારીઓ કરી રાખવી પડે છે અને તેવી તૈયારી હોય તેજીએ એ કાર્ય આદરવા જેવું છે પત્રકારની કેટલીક તૈયારી આપણે ભેળે

પત્રકારમા પ્રથમ તો ‘ સત્ય ’ હોય ભેળે કમ વગરનો લેખક કદિ સમાજ પર છાયા પાડી શકેતો નથી એને કોઈપણ બનાવ બનતાં તેનાં પરિણામોનું લાવિષ્યનું ચિત્ર તેની આગળ મીનેમાની પ્રીલમની જેમ તરવરતું ભેળે એ એક બનાવ બને એની તાત્કાલીક અમર પગ લક્ષ્ય ન રાખે, પણ એણે એના પાયા-પચાસ વર્ષ પછી થનાર પરિણામ સુધીની જગતરી કરવી ભેળે એનામા નિર્ણય કરવાની તાકાત ભેળે ધણુ મનુષ્યોએક બનાવ બનતાં એથી લાલ કે હાની થશે એનો નિર્ણય કડી શકતા નથી અથવા થોડા લાલ કે થોડી હાનિમા શુચવાઈ જઈતેની સુલના કરી નિર્ણય આપી શકતા નથી પત્રકાર થનારે નિર્ણય કરવો ભેળે-શુદ્ધ સ્પષ્ટ નિર્ણય કરવો ભેળે અને તે નિર્ણયને દલીલથી મક્કલિત કરવો ભેળે અને જેવો નિર્ણય થયો હોય તેવો સમજાવવાની સ્પષ્ટ આવડત તેનામા હોવી ભેળે

એનાથી પણ વધારે અગત્યની બાબત પક્ષપાત રહીત પણાની છે પત્રકાર ભે પક્ષપાત કરે, એ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિના નાના સમૂહનો મત ખેંચે, એ ચંચળામની ફકાર વગર એક પક્ષમા ભળી બચ તો તે લય કર થઈ

પડે છે એણે તો મમાજના મોટા ભાગના હિત તરફ એકાત દૃષ્ટિ ગળી કામ લેવું ભેળે

એ કોઈની શે’ મા અલ્પ જનાર ન હોવો ભેળે એને કોઈપણ વ્યક્તિ અતિ અભેદ, અતિ મહાન કે અતિ અગમ્ય લાગવી ન ભેળે એને પોતાના નિર્ણય ઉપર લચોમા માથે માન પણ હોવું ભેળે અને અમુક મોટા માણુમની ટીકા ન થઈ શક એવો લેહલાવ એના મનમા કદિ આવવો જ ન ભેળે મન્દવતી દેવીના પૂજક તરીકે અન્યપર સાચી ટીકા કરવાનો એનો જન્મમિદ્ધ હક્ક છે એમ એને લાગવું ભેળે અને તે પ્રમાણે જીવન પર્યન્ત વર્તવું પણ ભેળે

પત્રકારમા જ્ઞાન, વાચન અને વિચારણા ધણુ વિશાળ વિમ્નન અને ગહન હોવા ભેળે એમા નિર્ણય કરવાની શક્તિ પ્રખર, પાકી અને પ્રૌઢ હોવી ભેળે આવો મનુષ્ય સચ્ચારિત્રશાળી અને ઉચ્ચ આદર્શવાળો હોય તે ક્લેહમદ પત્રકાર બનવાને ચોચ ગણાય એના એક એક વિચાર અને નિર્ણય વાચીને જનતા દોરાય એ પત્રકાર ત્વને ‘ સત્તા ’ ગણવામા આવે છે, તેનું કારણ એટલું જ કે જે વિચાર અને નિર્ણય લોકોને જમાવતા કે ધરાવતા દિવસો લાગે છે તે વાત-બનાવ બનતા તેની દૃષ્ટિ મર્યાદામા આવે છે અને આવતાની સાથે તેનામા વિવેચન શક્તિ એટલી સ્પષ્ટ હોય છે કે તે તે બાબતોને સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરી શકે છે

પત્રકારે કોઈના ઉપર અગત્ય હુમલો કદિ કરવો ન ભેળે, નાની બાબતોને મહત્ત્વ આપવું ન ભેળે, લોકોના અમુક મોટા અભિલાષો કે પૂવગલ સુ-ઉ વિચારો કે વિષયાંસોને પોષવા ન ભેળે એણે સમાજની પ્રગતિ કરે રહે થાય તે વાત લક્ષ્યમા રાખી ક્ષણિક માન કે પ્રશસાના ચોહકા ફેસાડ ન જતા આગામી હિતની નજરે બનતા બનાવોપર નિષ્પક્ષ વિવેચન કરવું ભેળે એમ કરવામા એને માલ વગરના ડુગરોના દેખાવો નહવા ન ભેળે અને પરપોટાના માનભુખ્યાઓ ઉપર મહલાવ થવો ન ભેળે આ મદદ હકીકત મોટા પાયા ઉપર દૈનિક પત્ર કાઢનાર અસાધારણ પ્રતિભા ધરાવનાર વિશિષ્ટ પત્રકાર કેવો હોવો ભેળે તેને અંગે જણવી

પત્રકારનો ધધો લારે મોટા ભોગ માગે છે એની તૈયારીમા ગદ્ય જ્ઞાનમચ્ચ કરવો પડે છે, એને ધનમચ્ચ યંત્રો અવકાશ બહુ અપ મહે છે અને એના વખતના વપગશ ઉપર એટલી ગંધા આદંશ મહે છે કે એને ઘણી વાર દિવસ કે ગત્રિના હિમાગ વગર કામ કરવાનું રહે

છે. ખાણના મનુરો ૪૨ કલાકનું અઠવાડિયું માગે અથવા આપણી મીલના કાર્ય કરનાર ૬૦ કલાકનું કામ અઠવાડિયે કરનાર હોય તો સારો પત્રકાર ૮૦ કલાકથી ઓછે કામે કદિ નહીં ન શકે. એને મોટી રાત્રીના ઉબગરા કરવા પડે છે, એને કુટુંબપ્રેમ વિસારવા પડે છે, એને પુત્ર પુત્રીના શિક્ષણની આકરી જવાબદારી અન્યને ભણાવવી પડે છે અને એ તો એક ધૂન લગાવી કાં તો વાંચ્યા કરે અને કાં તો કાગળ, કલમ અને શાહીથી ઘસડયા કરે; પણ ઉત્તમ પત્રકારના લેખને ઘસડખોરા સાથે કદિ લેખાવવા જેવું નથી. એના એક એક વાક્ય પર મોટા મોટા વિચાર અને મહા પરિવર્તન થાય છે.

આપણે ત્યાં પત્રકારના ધંધાને લગતું રીતસર શિક્ષણ આપનાર સંસ્થાઓ નથી અને લેખકોએ પત્રકાર થવા માટે અન્યતું અવલોકન અને એ વિષય પર પરભાષામાં લખાયેલા લેખો કે પુસ્તકો વાંચવા પડે છે. કેટલીકવાર વગર સાધને અથવા અત્યલ્પ સાધને પત્રકારના ધંધામાં પડેલા કેટલો કચવાટ કરાવે છે અને પોતાની જાતને હાંસીપાત્ર બનાવે છે તેના દાખલા અબાણ્યા નથી. આપણી દૃષ્ટિ તો વિશિષ્ટ પત્રકારીત્વની હોઈ એનામાં એ દૃષ્ટિ હોય ત્યારે તેના અંતરમાં શું શું હોય છે તે શોધી કાઢવાની છે અને તે જ્યારે જોઈએ, વિચારીએ, સમજીએ કે ચર્ચીએ ત્યારે જણાય કે એક વિશિષ્ટ પત્રકારની ભાવના સર્વદેશીય હોય ત્યારે ભાવનાસૃષ્ટિમાં એનાં ઉદ્ભવન અવર્ણનીય હોય છે.

વિશિષ્ટ પત્રકારીત્વને અંગે ત્રણ બાબતોમાં ઘણો તક્ષાવત લક્ષ્યમાં રાખવા યોગ્ય છે. દૈનિક પત્રકારને વિચારને ઓક આપવાનું કાર્ય કરવાનું છે, સાપ્તાહિક પત્રકારને ઠંરેલ મગજે વિચારો બતાવવાના હોય છે અને માસિક પત્રકારોએ અત્યંત દીર્ઘદૃષ્ટિથી ઘણા મુદ્દા લક્ષ્યમાં રાખી લેખો લખવાના હોય છે. દૈનિક પત્રના લેખો ક્ષણવિનાશી પણ જળજળસ્ત તાત્કાલિક અસર કરનાર જોઈએ જ્યારે માસિકના જાળવી રાખવા યોગ્ય અને તત્ત્વ ચિંતવનના ઉંડાણમાં ઉતરનાર લેખો જોઈએ. સાપ્તાહિકનું કાર્ય એ બેની વચ્ચે આવે છે. દરેક કક્ષામાં વિશિષ્ટતા એ સામાન્ય ધર્મ છે અને તે હોય તોજ સમાજશરીરને લાલ કરી શકે છે. ઉપરાંત સ્ત્રી વિષય ચર્ચનાર કે ઇજનેરી લાઇન ચર્ચનાર, ક્ષણવિષયક વિચારોને લખનાર કે રસત ગમતના મુદ્દાથી જ પ્રકટ થતા પત્રકારોના ધર્મો તેમના લિન્ગલિન્ગ વિષયને

અંગે લિન્ગલિન્ગ હોઈ શકે, પણ દૃષ્ટિબિન્દુની વિશાળતા અને સમાજનો એકંદરે વિશેષ લાલ એ મુદ્દા હોઈ પણ પત્રકાર ભૂલી ન શકે. એ મુદ્દો લક્ષ્યમાં રાખી રચનાત્મક દૃષ્ટિએ ટીકા કરનાર, નિર્ભયપણે લેખો લખનાર અને ગમે તેટલી ટીકા થાય તે સહન કરવાની તૈયારી વાળો લેખક આખા સમાજમાં ક્રાંતિ કરાવી શકે છે અને એ વિશિષ્ટતાને જેટલે અંશે પહોંચી શકાય તેટલે અંશે પત્રકારનું પત્રકારીત્વ તરીકેનું જીવન સફળ છે.

પત્રકારે જેમ કોઈની શરમ રાખવાની ન હોય તેમ ધનની એપણા પણ એનામાં ન હોય. સાફ પત્ર ચલાવે તેને ધન જરૂર મળે છે, પણ ધન ખાતર પત્ર કાઢવું અને પત્ર કાઢવાથી ધન મળવું એ બેમાં ઘણો તક્ષાવત છે.

પત્રકારને બે જાતના ભય છે: એક એનાથી નારાજ થનાર એને બદનક્ષી માટે કોર્ટમાં ઘસડે તે અને બીજો તેને માટે ખોટી વાત ફેલાવી તે લાંચ-રૂષત લે છે અથવા ખોટી શરમ રાખે છે, એવા આક્ષેપ સામે તેને સહંતર તૈયારી રાખવી ઘટે તે. આ બન્નેમાંની એક પણ બાબતથી જે રૂરે તેણે પત્રકાર તરીકે ધંધો કરવા જેવો નથી. એની ગળથુથીમાં આ બન્ને જોખમો છે. તેની સામે થવાની અથવા તેને અવગણવાની તાકાત હોય તેણે જ એ ધંધામાં પડવા જેવું છે.

ખાકી ‘પત્ર’ એ મહાન ‘સત્તા’ છે. એનો સહુ-પયોગ કરવાથી જે-કાર્ય હજારો-લાખો રૂપિયા ખર્ચવાથી ન થઈ શકે તે કરી શકાય તેમ છે. એમાં તકો ઘણી છે અને લાલચો પણ ઘણી છે. એમાં આનંદસ્થાનોની વિપુળતા છે અને એમાં ભયની શુચ્યવણોનો પાર નથી. એમાં ઉબગરા છે, ચિંતા છે, કલેશ છે, અગવડ છે. એમાં મરંતખો છે, ફરજનો ખ્યાલ છે, સમાજનો ઉત્કર્ષ છે અને મર્યાદિત કે વિશિષ્ટ ક્ષેત્રની પસંદગી પ્રમાણે ઇચ્છાના અંકુરને નવપલ્લવિત કરવાના પ્રસંગો છે.

જ્ઞાનસમુદ્રને કાંઠે બેસી જે એમાં ઝુકાવે તેને રત્નો સાંપડે તેમ છે, પણ એ સમુદ્રમાં મહા ભયંકર વિષ પણ છે એ વાત એણે કદિ ભૂલવા જેવી નથી. પત્રકારના ધંધાની મજા ચોર છે. એ તો જેણે અનુભવી હોય તે ખરેખરી કહી શકે. દરથી તો એ મહા ‘સત્તા’ નો મોહ બહુ આકર્ષક દેખાય છે.

“જૈન” રૌપ્ય

આ શ્રી વિજયનિમ્બરીચરણ

આચાર્ય શ્રી વિજયનિમ્બરીચરણ

મહોત્સવ અંક

જા. પ. ના. ર. ન. મ. ને. મ.
વના ખનડ જાળી જૈન પત્ર
નથા તે ૧૧ કાર્તિક પંચમી મુખા
ગંગાની ઈ છોરે છોરે

આ. શ્રી
વિજયનિમ્બરીચરણ

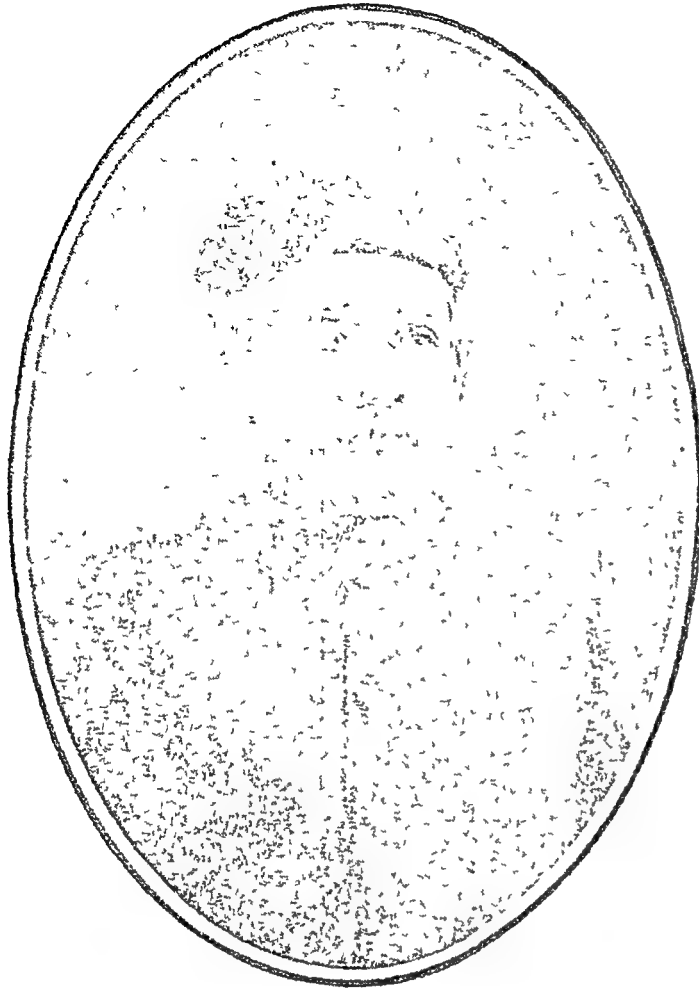

‘જૈન’ પરે વિવાદાસ્પદ વિવાદો વર્તણૂક અને મધ્યમ માર્ગ ધારણ
કરી શાલિ ભગતી રાખી છે અને દલ પાળ મધ્યમ માર્ગ ચાલી તેની
આશુખ્ય દેવી વિરોધ થ આવ એમ ઇચ્છીએ છીએ.

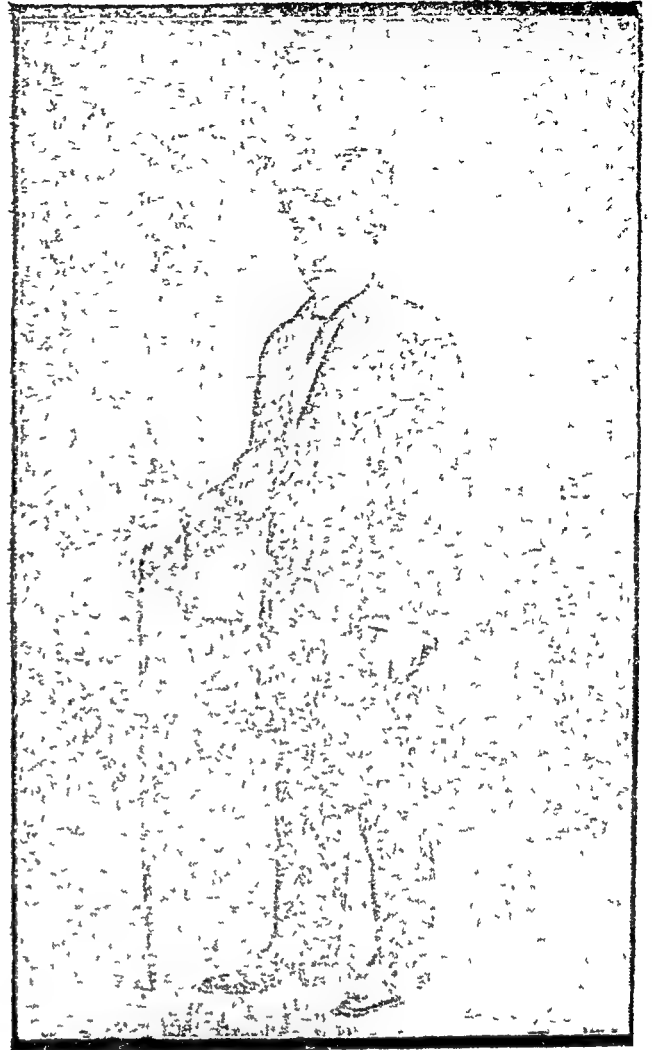
આચાર્યશ્રી વિજય કેમરસુરિય

જૈન પત્ર વધારે પ્રસિદ્ધિ સાથે આવકાર લઈ કેમ થતુ બધ
કે તેના કારણે વધારાનાર તેની પાછળ આવવામાં આવતા ‘જૈન’
નો આવ બાધી શકે કે સદ્ગુણાનુશાસી સુનિર્ણયવિનયક

ડૉ. ખાલાભાઈ મગનલાલ—વડોદરા.

માસ્તર રતનચંદ તલકચંદ જે. પી.—સુરત.

સ્વ. શેઠ અમરચંદ જસરાજ—ભાવનગર.

સ્વર્ગસ્થ
લક્ષ્મણભાઈ મોતીચંદ રાહેતા
B. A. LL. B.
માજિસ્ટ્રેટ ભાવનગરસેટે.

સ્વ. શેઠ રતનજી વીરજી—ભાવનગર.

પરિવર્તન કાળ

પાટણની ચોથી જૈન મ્હેતાબજ
કેન્દ્રેન્સનો રા ગ લગુભાઈ ક્ષેત્રે દ
કારભારીએ પ્રગટ કરેલો-રિપોર્ટ
અનાયાસે મારા હાથમાં આવ્યો તે

માહ ગૌરધનભા / વીરચક

સિનોર

બિંબ આપણે આપણા સહચારી
બધુએ જેટલું તરિત અને મર્વાંગ
પૂર્ણ ઝીલ્યું નથી, હતા પણ ન્યાર
આપણને એ માટે ઉત્સાહ ભંગ્યો

વાચતા આપણા પૂર્વકાળનું સમાજ ચિત્ર મારી નજર
આગળ ખડું થયું ! બાદવચે એથેલી વડોદરાની ભ ય
કેન્દ્રેન્સ તેની પૂર્ણાહુતિ થતા-પાટણ અને અમદાવાદે
અનુક્રમે પોતાને ત્યાં ઉત્સાહભરે આપેલું નિમંત્રણ, સ
ધની એકતા અને આતરિક પ્રેમ, રેસિડેન્ટ જનરલ સેકે
ટરીએ નિવૃત્ત થવા માગણી કરતા તેના આખા સભાજ
નોએ કરેલો એકી સાથે ઇનકાર, આ કોમળ ભાવોરપાકક
બનાવોએ મારા શુષ્ક હૃદયને પણ આર્દ્ર કર્યું !

આપણી પાછલી સ્થિતિ-વધુ નહિ તો જે કાળે “જૈન”
પત્રની સ્થાપના થાય છે તે કાળ અને તે પછી ક્રમે
ક્રમે અત્યારની વ્યાપ્ત થયેલી પરિસ્થિતિ આપણને અનેક
આત્મસંવેદનને અનુભવ કરાવે છે યુગપરિવર્તનની
ભાવનાને ઝીલતું શુભરાત ન્યારે પોતાના નવજીવનના
ઘડતર માટે સમાજવ્યવસ્થા, ગૃહવ્યવસ્થા, કેળવણી,
ધર્મચિંતન અને આર્થિક અભિવૃદ્ધિમાં પ્રયત્નશીલ
થયું હતું, એ પ્રયત્નને વિચારનો સગીન લાભ આપવા
અને નિર્દિષ્ટ સ્થળે પહોંચવા-પ્રેરવા ‘વમત’ પત્રનો જન્મ
થયો શુભરાતની આ ભાવનાએ તેની અગત્ય જૈન પ્રભા
ઉપર પણ આ અમર ભેમાડી, જેના પરિણામે ‘વમત’નો
જે સ્થળે પ્રાદુર્ભાવ થયો તેજ સ્થળે તેના એક વર્ષ પછી
તે પરિણામે ‘જૈન’ પત્રને ઉત્પન્ન કર્યું આજે તેને પચીસ
વર્ષ થાય છે એ સદીમાં આપણે આપણા ઇતિહાસ
કેવો રચીને સુકચો છે ? એનું અવલોકન આપણે વસ્તુત
કઈ રીતે કર્યું છે, તે બાણવાને ઉપયોગી થઈ પડશે

ન્યારે પૂર્વ પોતાની સનાતન અધિકારી સ્થિતિ
અનુભવતું હતું, તેમાં પશ્ચિમની ભાવનાએ વિકાર ઉત્પન્ન
કરી નવા અવતારની વૃત્તિ ઉત્પન્ન કરી પૂર્વ એકે શાશ્વત
વાદમાં પુરેપુરું આસક્ત છે, તોપણ તેને ઐહિક સુખની
ભાવના ઉપર રચાયેલી પાશ્વાત્ય સંસ્કૃતિને પોતાના જીવન
પટમાં વણ્યા મિલાવ છુટકા નથી આ મમજે ન્યારે હિંદ
ઉપર પ્રભાવ બેસાડવા માડ્યો ત્યારે એક હિંદીજન તરિકે
આપણે પણ તેમાં પ્રવિષ્ટ થયા એ કે એ સમયનું પ્રતિ

હતો ત્યારે આપણા માટે કોઈ ભુદોળ કાળ હતો
યુગને અનુરૂપ જે નવી પ્રવૃત્તિ આદરવાની હતી તેમાં
આખી સમાજ એકરસ હતી પરિવર્તન કાળના આગ
તરિકે આપણે આપણી કેન્દ્રેન્સનો પાયો નાખ્યો,
અનેક ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક કરાવે તેમાં
લાવી એકમતીથી પસાર થવાનું સફળાન્ય પ્રાપ્ત થયું,
આપણામાં એકતા અને પન્સપ બધુલાવ અવર્જ-
નીય હતા આ બધુલાવે આપણી હૃદયેગ્છા જૈવનવતી
થતી ચાલી અને તેને સાધન અને ગળ મેળવી આપ્યા
આ સંભોગે વચ્ચે આપણી ભાવી પ્રભાના ઘડતર માટે
આપણે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે જેના ફળ તરિકે ટેળવણી
આપનાગી મ સ્થાઓ, હાત થતા જતા સાહિત્યના ઉદ્ધાર,
આપણા ઇતિહાસની સામગ્રી, શિલાલેખોનો મચ્ય, ધર્મ
ભાવના, કલાના નિવાસસ્થાન, ટર્ણ જીનમંદિરોનો
યુનરુદ્ધાર, નજ્ય વ્યવસ્થામાં મકિય ભાગ, ધર્મપ્રચારના
ક્ષેત્રનો વિસ્તાર વિગેરેની ઉપવર્ધિ થઈ x જેમાંથી હર
ગોવનદાસ અને બેચરદાસ જેવા ભાષા અને તત્ત્વજ્ઞાનના
પડિતા બહાર આવ્યા ચીમનભાઈ દલાલ અને મોહન-
લાલ દેસાઈએ ભુના ભડારના દટાઈ રહેલા સાહિત્ય
રનોને બહાર આપ્યા ત્રી ડેશવલાલ મોદી, અને
આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિ અને તેમના શિષ્યોએ જૈન
સાહિત્યને પશ્ચિમમાં પ્રસિદ્ધિ આપી શ્રી જીનવિજયજીએ
શિલાલેખો અને ઇતર સાહિત્ય ઉપરથી જૈન ઇતિહાસનું
ગૌરવ વધાર્યું અને અન્યારે જર્મની જઈ જૈન પડિતા
ઇને વિદેશમાં માન અપાવ્યું ન્યાય અને દર્શન શાસ્ત્રના
પડિત સુખલાલે ન્યાયતીર્થો અને તાર્ત્તિક ચર્ચાના ગ્રંથોનું
મશોધન અને તેની ચર્ચા પ્રભાવિક ગદ્યથી શુભરાતીમાં
ઉતારી છે હીરાલાલ કાપડીયા, સુનિશ્રી કન્યાણુવિજયજી
તથા સુનિશ્રી ચતુરવિજયજી, તથા વિ નેમિસુનિના શિ
ષ્યોએ સંસ્કૃત માહિત્યના ઉદ્ધારમાં પોતાનું જીવન સમર્પ્યું

x અહીં આપેલા નામો માત્ર મુદ્દન રૂપ છે આને પુરી
માદી માનવાની ભૂલ થાય નહિ

અને લાલચદં પડિતે પ્રાકૃત સાહિત્ય અને જુની ગુજરાતીને જન સમક્ષ ધરી. સાગરાનંદ સૂરિએ જૈન આગમે અને ઇતર પ્રકરણ ઓળખું સંશોધન કર્યું. સિવાય કેટલાક પંડિતોએ અને જાહેર સંસ્થાએ પ્રાચ્યવિદ્યાના સાહિત્યને પ્રસિદ્ધિમાં આણ્યું. યોગનિષ્ઠ શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિએ અધ્યાત્મ અને નવીન લાવનાનું સાહિત્ય સરજીને આપ્યું અને એ દિશામાં શ્રી કેશરવિજયસૂરિ અને અન્ય મુનિવરો તથા લાલન વિ. ગૃહસ્થોના પ્રશંસનીય પ્રયત્નો થયા. મોતીચંદ કાપડીઆએ મૌલિક ઓળખના લાખાંતરે અને વર્તમાન ચર્ચામાં વિશદતા આણી અને મનસુખલાલ રવજીભાઈ, મનસુખલાલ કિરતચંદ, સુશીલ, પરમાનંદ, સાકરચંદ ઘડીયાળી વિગેરેએ આપણા ધ્યંયવાતા પ્રશ્નો ઉપર નવીન પ્રકાશ નાખતું પ્રભાવિક ગદ્ય ઉપજાવ્યું. વિદ્યાના ક્ષેત્રમાં આ થયેલી પ્રગતિ સાથે એના આધારભુત શિક્ષણ સંસ્થાઓ પણ અનેક અસ્તિત્વમાં આવી. જેને શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ, વીરચંદ દીપચંદ, અંબાલાલ સારાભાઈ, મણિભાઈ ગોકળભાઈ, નરોત્તમદાસ ભાણુજી, દેવકરજી મુળજી, મોતીલાલ મુળજી, મનસુખભાઈ ભણુભાઈ, કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ, વસનજી ત્રીકમજી, જીવણચંદ ધર્મચંદ, ખેતસી ખીચસી, લલ્લુભાઈ રાયજી અને વાડીલાલ સારાભાઈ વિગેરેની ધન મદદથી અને સ્વં આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિ, વિજયવલ્લભસૂરિ, બુદ્ધિસાગરસૂરિની પ્રેરણાથી તેમ અનેક સઘસેવકોના જાતિ ભોગથી એણે આપણા વિકાસમાં સંગીન મદદ કરી છે. બહેપાર અને ઉદ્યોગમાં પણ નવી પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા આપણા સાહસિક બહેપારીઓ આગળ પડ્યા છે. પણ રાજકીય અંગમાં આપણે હજી સુધી ખીલકુલ પ્રાણુ સંચાર થવા દીધો નથી. તેમાંય હવે ચેતનની સ્ફૂર્તિ થવા લાગી છે. આમ ચારે બાજુએ વિસ્તરતા જીવનને ધારણ કરવા અને યોવનવંતુ રાખવા જૈન, જૈન શાસન, જૈન વિજય, સનાતન જૈન, આત્માનંદ પ્રકાશ, જૈનધર્મ પ્રકાશ (આગળનું) બુદ્ધિ પ્રભા, ધર્મધ્વજ, જૈન સાહિત્ય સંશોધન, સુધોષા, જૈન જીવન, આનંદ વિગે પત્રો બહાર પડ્યાં; જેમાંના કેટલાક હજી અસ્તિત્વમાં છે અને બાકીનાનું અવસાન થયું. આ વર્તમાન પત્રોમાં ‘જૈન’ પત્રે જે સેવા બજાવી છે તે ચિરસ્મરણીય રહેશે. એના આદ્યતંત્રી રા. ભણુભાઈનો જાતીય ભોગ અને અભ્યાસના તંત્રીના પત્રકારિત્વના ગુણ: એ કોઈ અનોખીજ દીપ્તિથી દીપે છે. x

x આમ કહેવામાં બીજાઓની સેવા ઉતારી પાડવાનો આશય નથી. સહુ પોતપોતાની રીતિએ જૈન શાસનની સેવા કરે છે ‘જૈન’ને જે વિદ્યાતક પ્રતિરોધ સામે પોતાનો માર્ગ કરવો પડ્યો છે તેની સહુ કોઈ કદર કરશે

આ સ્થુલ ઇતિહાસ ઉપર નજર નાખતાં; આપણે પરિવર્તનકાળ, આપણું જીવન-ઘડતર કેવી જાતનું ઘડવા મથી રહ્યો છે; અને એ ઘડતરમાં આપણે કેવી જાતની યોજનાઓ ઉમેરવાની છે; તેનું યથાર્થિત ભાન થશે.

પણ હરવખત જાને છે તેમ નવી લાવનાનું આક્રમણ થતાં, જુની લાવનાઓ કંપી ઉઠે છે; અને અથડામણીમાં આવે છે. એ અથડામણિના પરસ્પર ઘર્ષણથી, પ્રાદુર્ભાવ પામેલા અગ્નિમાં લાવિજીવનનો પદાર્થ પોતાની આકૃતિ ઘડે છે. આપણે પણ આ નિયમને વશ છીએ. સુધારાના પ્રથમ મેળાપ કાળે આપણા સમાજમાં તેને વધાવી લેવાની તીવ્ર ઉર્મિ ઉદ્ભવી હતી, અને તેવા ઉત્સાહ વચ્ચે આપણે આપણી કોન્ફ્રન્સ અવિચ્છન્નપણે મેળવીએ. આમ છતાં પણ જુનો વિચાર તેના માર્ગમાં પ્રતિરોધ કરવા તલ્લી રહેતો. નવીન લાવનાનું પ્રાણદ્ય જેમ વધારે જામવા લાગ્યું, ત્યાં જુની લાવનાએ સ્પષ્ટ રૂપમાં આગળ આવી તેની સાથે વિરોધ આરંભ્યો. સમાજ સુધારાના અગ્રીભૂત કોન્ફ્રન્સના કેટલાક અંગોને વિનાશક સમજીને તેને છેદી નાખ્યાં ! અને તેની ગતિને અટકાવી. તેને મરણ સ્થિતિએ પહોંચાડવા અને પુરાણ લાવનાનું બળ મજબુત કરવા વીર સમાજની સ્થાપના તેની સાથે કરવામાં આવી. અને નવી લાવના પોતાના પગો સ્થિર કરી આગળ પગલું ભરવા પગ ઉપાડતી હતી તેને ધક્કો મારી ઉથલાવી પાડવાની એણે આરંભી; પણ એણે પોતાનો જમાવ એટલો સંગીન કરેલો હતો. કે તે સહસ્રા એમ જમીન ઉપર ઢળી પડે એમ નહોતી. આ વિરોધ ઉદ્ભવી નિકળતાં સમાજ રૂપ દેહ જર્જરિત થવા લાગ્યો. તેના કેટલાક અંગોમાંથી પ્રાણુક્રિયા મંદ થઈ ગઈ, અને કેટલાંક અંગોની સાધનના ઉપયોગહીનથી ખીલવણી થતી અટકી. વિપુલ સાધન સંપત્તિ છતાં દુઃખ અને સંતાપમાં સમાજ જીવન વ્યતીત થતું બેઠું કયા ખરા શાસનહિતચિંતકને દુઃખની તીવ્ર લાગણી ઉત્પન્ન નહિ થતી હોય ?

મુનિવર્ગના કળજમાં અને જુના સ્થાપિત ભંડારોમાં અસંખ્ય પ્રાચીન સુદ્રિત, અસુદ્રિત અને નવીન પુસ્તકોનો સંગ્રહ હોવા છતાં હજી આપણે, પ્રાચ્યવિદ્યા સંશોધનના કાર્યને ગતિવાન કરે એવું હેમચંદ્ર ઇન્સ્ટીટ્યુટ + સ્થાપી શક્યા નથી. ઘણાકાળથી એજ્યુકેશન બોર્ડની સ્થાપના થયા છતાં, જૈન શિક્ષણ સંસ્થાઓનો સર્વગ્રાહી શિક્ષણ

પ્રો આનંદશકર ધ્રુવે મુંબઈમાં યુનિવર્સિટી ગુજરાત માટે સ્થપાય તો તેની લાવના કેવી બેઠકે એ ઉપર આપેલા ભાષણમાં ઉપલો નામ નિર્દેશ કર્યો હતો.

કમ જાગી દે
થયો નથી જૈન
એસોમિએશન
જેવી સરથા
ધરાવવા છતા
આપણા મ
હજુ અખડ
સંઘલાવ વિ
સ્તરી શકયો
નથી જૈન સે
વક સમાજની
ખંધિદો બરાઈ
પણ તેની સ્પષ્ટ
કાર્યજીખા દો
શક નથી અ
ગળગળા ર
ક્ષણ અને વર્ષન

આપણી સ્કૂલ
દિને વાદળા
અને કાટકા
વાળુ ઘોર અ
ધકાર જ ચો
મેર પથરાયોહુ
લાગે છે પણ
કોઈ તજગ્વી
પુરુષના પ્રતા
પે જૈને જૈને
સુકમદિષ્ટ પ્રા
મ થઈ છે
તેઓ અધકાર
પાદળ તેજના
કિરણો જુઓ
છે પૂર્વ અને
પશ્ચિમની સ-

માટે વાતો થાય છે પણ એમા સ-
ક્રિય પગલા બરાથા નવી હજુ તો
આપણા ઘણા ક્ષેત્રો અણુમેકા-
યલા પડયા છે તેને માટે કામ
કરનાગએ મળી આવશે ત્યાંની
વાત ત્યારે છે, પણ જે પાક
આપણે ઉગાડવા માડયો છે, તેને
અન્ય કાર્યકરો હક્કત ન કહે
તો પણ બસ છે ।

પણ આપણી ગિયતિ ઉલટી
છે । સિદ્ધાંતના મતલેફને બદલે,
અગત રાગદેષો અમર્યાદ રીતે
દ્વારી નિકળ્યા છે અને શાસ્ત્રન
પ્રતિષ્ઠાને બદલે પોતાની કી
ર્તિનો વધારે વિચાર થાય છે
આ સભોગો વચ્ચે પ્રજાજીવનનો
જે હાસ યતો રહે છે, તે અમે
લેખની શરૂઆતમા જે ચિત્ર
દોરું છે તે વળતની નવજીવ
નની છોળો અને અત્યારની
વ્યાધિમસ્ત કપતા, એ જોને
મરખાવતા ભાવિ દિનપ્રતિદિન
કેવુ નિર્માતું જાય છે એ વિચાર
આવના હૃદય ગીર્ણ થાય છે

જૈન સમાજને પોતાના સાહિત્યની
દૃષ્ટિએ અભિમાન સેવાની એક તક તમોએ
આપી છે કારભારીએ એક વક્તુ રોપણુ કર્યું
દત્ત તમોએ અવિરત પ્રયત્નથી તેમને યુવા
નીમા આણી મુક્યુ એ યુવાનીમા પ્રવેશ કરતુ
“ જૈન ” પત્ર પચ્ચીસ વર્ષની જન્મતીયિ ઉજવે
છે અને જૈન સમાજ તેમને પોતાની હયાતીની
રત્નપકિતથી વધાવે છે

‘ જૈન ’ પત્ર મામાજિક અને ધાર્મિક મા
નના થતા પગલમણેમા આપત સામર્થ્ય દ
સાની દારાનિક અને ઐતિહાસિક જૈન સાહિ
ત્યના નિરોધીએને જન્મનોક ઉત્તર આપ્યા
છે-તીર્થની માનવમા તો પોતાના મામથનો
સકુપયોજ કરવાને કોષ પ્રકારની કમીના રાખી
નથી, ઐતિહાસિક સાહિત્યને નરીન કયા ગુચ
લાથી આકર્ષક બનાવી જૈન-જૈનેતર જગનના
ઇતિહાસ પ્રેમને સતોખો છે એ ઐતિહાસિક
સાહિત્યથી ઇતિહાસ કયા પ્રેમીઓ ‘ જૈન ’
પત્રના સદા ઝણી ગહેરો અને જૈનકયા સાહિ-
ત્યની વાનકી “ અર્પણ ”-ભાષ સુધીનત
‘ અપર્ણ ’ એજે તો કમાન કરી છ જૈન
સમાજ આમા એક આત્મ પત્રને અણુ યના
પમથીએ ચડતુ જ્નેષ અભિમાન નો તેમા કર્ધ
અનિસયોકિન નથી

૧ મુનિ દર્શનનિરજયછ
૨ મુનિ સ્વામી ૩ મુનિ ન્યાયમિ

શકુતિ જાતે અવિકૃત રહી એક
ધીભ ઉપર આકંમણુ કરે તેને
બદલે યુગાનુરૂપ પરસ્પર મેળ
સાધી કોઈ નવી જ કાર્યહિતક
આકૃતિમા પરિણત થઈ રહે તો
ઠીક, પુગણુ ભાવનાવાળાઓ સમ
જવુ જોઈએ કે જૈન, જૈનીઓ
છતા પણ ત પ્રજા અને પ્રજાજીવનથી જીવે
તો જ તેની મહત્તા છે અને પ
શ્ચિમની ભાવનાવાળાઓ વ્યામે
હવાળી દૃષ્ટિમાથી શાશ્વત તત્ત્વ
જીવન સાથે કેવા ધનિષ્ઠ સળ-
ધથી જોડાયયુ છે, તેનો અનુભવ
કરવો ઘટે છે

અમે એક ઉલટી મળળ
સૂચના કરી વિરમીએ છીએ કે
કરકે નય પોતાના સ્થાને સુનય
છે પુરાણ અને નવીન ભાવનાને
કામ કરવા માટે આપણે ત્યા પુ
ક્કળ મેત્ર પડયુ છે પોતપોતાની
ગીતિએ અન્યના કાર્યક્ષેત્રને લો
પ્યા સિવાય કાર્ય કર્યે જયો તો
પોતાનુ અને જૈનશાસ્ત્રનુ ધાતું
કિત ઉપતવી શકયો

લેખક:—ઠાકોરભાઈ પરમોદરાય ઠાકોર.

સ્વ. ભગુભાઈનાં

દર વર્ષે તા. ૧ લી જાન્યુઆરી આવે છે, 'પ્રજાપંથુ' ના જૂના પુસ્તકનો આંકડો બદલાવીને નવા પુસ્તકનો આંકડો દાખલ કરવામાં આવે છે. 'પ્રજાપંથુ' ની ઉંમર એક વર્ષ વધી એવો અનુદાહક ખ્યાલ આવે છે, અને તે સાથે જ 'પ્રજાપંથુ' ને જન્મ આપનાર સ્વ. ભગુભાઈની વદનરેખાઓ દૃષ્ટિની સામે તરવરે છે. આજે જ 'પ્રજાપંથુ' એ તેત્રીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે. ૨૧ ઉપરાંત વર્ષથી તે મારા સંચાલકત્વ હેઠળ જ ચાલતું આવ્યું છે. છતાં જે વખતે તેના જનકે એ પત્રને નાનાસરખા કદમાં જન્મ આપ્યો તે વખતના તેના ઉચ્ચાહની માત્રા મગજમાંથી ખસતી નથી. 'પ્રજાપંથુ' નો જન્મ થયો ૧૮૯૮ માં; પણ તે પહેલાં કેટલાંક વર્ષ અગાઉ તેમણે 'પ્રજાપંથુ' એ અક્ષરોનો કુલ-

સાંસ્કૃત્ય-જીવન.

જે સમયે વર્તમાન પત્ર એક નવીન મનાય તે કાળથી એટલે પચીસ વર્ષ જેટલા લાખા સમય પહેલાં એક સ્વાવલંબી કોમી પત્રની સ્થાપના અને એકસરખા આદર્શથી તેને આ ભુલિવાદ અને હરિશ્ચંદ્રના યુગમાં પણ ટકાવી ધ્યેયની સમીપ જવા જેટલું સુંદર કાર્ય કરવું તે કંઈ જેવી તેવી ખીના નથી "જૈન" પત્રે ધ્યેયમાં સંપૂર્ણ જૈન રહીને પણ સામાજિક, ધાર્મિક, તેમ જ રાજકીય ઉત્ક્રાંતિના સમયમાં પ્રાસંગિક પ્રશ્નોની ઠહાપણુ ભરી ચર્ચા કરી જન સમાજને સચેત રાખેલ છે.

મગનલાલ મુળચંદ શાહ
મણીલાલ સુરજમલ જવેરી.

આ. સેક્રેટરીઓ

શ્રી જૈન એસોસિએશન ઓફ ઈન્ડિયા.

વેલની કોતરણી સાથેનો મજબૂત ખ્લોક 'નિર્ણયસાગર' છાપખાનામાં કોતરણી રાખ્યો હતો અને આજે પણ 'પ્રજાપંથુ' ના મુખપૃષ્ઠ પર એજ ખ્લોક છપાય છે: એજ ખ્લોક 'પ્રજાપંથુ' નો હીરકમહોત્સવ ઉજવી શકે તેટલો હજી મજબૂત છે અને 'પ્રજાપંથુ' ના જનકે 'પ્રજાપંથુ' ના દીર્ઘાયુની ગણતરી કેટલા ઉત્સાહથી કરી હશે તેનો ખ્યાલ આપે છે! પત્ર શરૂ કર્યા અગાઉ સ્વ. ભગુભાઈએ પોતાનું 'પ્રજાપંથુ' છાપખાનું પણ શરૂ કરેલું અને છાપખાનાનું કામ થાળે પડ્યા પછી તેમણે પત્રનો પ્રારંભ કરેલો.

'પ્રજાપંથુ' સ્વ. ભગુભાઈએ લગભગ ૧૧ વર્ષ ચલાવ્યું અને ત્યાર પછી તે મને સોંપ્યું; પરંતુ 'પ્રજાપંથુ' સાથેનો મારો સંબંધ તો તેના પહેલા જ અંકથી હતો. તેના ખીજા જ અંકથી અંગ્રેજી કોલમો દાખલ કરેલા તેમાં મારો હિસ્સો મુખ્ય હતો. 'પ્રજાપંથુ' શરૂ કરવામાં સ્વ. ભગુભાઈનો આશય અમદાવાદમાં નવું જીવન લાવવાનો હતો. તે વખતે અમદાવાદમાં ચાલતાં જુનાં પત્રો ભરજીવાનીમાં ઘડપણુની નાતવાની ખતાવી રહેલાં હતાં. પ્રજાને સ્થાનિક સ્વરાજ્ય મળ્યું હતું; પણ તેનો ભોગવટો કરવાનો પ્રજાને ખ્યાલ નહોતો. અને તે વખતનાં પત્રો એ દિશાએ પ્રજાને કેળવવાનું સમજતાં પણ નહિ. પ્રોવીડન્ટ ફંડની ઠગારી સોસાઈટીઓ લોકોને લલચાવીને ધૂતી ખાતી હતી. એ પરિસ્થિતિમાં

જીવંત સમાજી

કાઈક જીવન લાવે તેવા નવા પત્રની જરૂર એ સચુભાઈને જણાઈ હતી અને લાગા વખત સુધી એ વિચાર ગર્ભમાં જ સેવાયા કર્યો હતો

* * *

સ્વં ભચુભાઈના સ્વભાવની એક ન્યૂનતા પહેલેથી કહી દઉ, તે જેવા માગ પ્રયોજક હતા તેવા આશ વ્યવસ્થાપક નહોતા તેમનામાં અધકર્તૃત્વ હતું, પત્રકાગિત્વ હતું, યોજનકત્વ હતું, પણ વ્યવસ્થાપકત્વ નહોતું આથી તે કેટલાક સુદર પુસ્તકો બહાર પાડી શક્યા પણ તેનો નાણા સબધી લાભ તો છુકનેલદોને જ મળ્યો, 'પ્રજાવધુ', 'જેન' અને 'સમાલોચક' જેવા સુદર પત્રોને તેમજે જન્મ આપ્યો, પણ એ પત્રોની તેજસ્વીતાની આખી તો તેમજે

સ્વં ભચુભાઈ કૃતેષ્ઠ કારભારી ઉત્પાદક, 'જેન'

તે પત્રોની વ્યવસ્થા પોતાના હાથમાંથી મૂકી ત્યાં પત્રી જ કરી, અને વ્યાપારમાં પણ તેમની પ્રયોજક શક્તિએ કેવા આહસોનો દેખીતો લાભ તેમની વ્યવસ્થાકાર્યની ન્યૂનતા બની ગઈ! અમદાવાદમાં તેમજે તે અરખામાં 'જેન'ને 'જેન'ની ડીક્રીનમની કપનીના કારણની એજ કપનીની હતી એક ગતલે એ પાઠ કમીશન મળતું હતું અને એ કપનીના એક વ્યવસ્થાપક મી કાલીપદ યોગેનો તેમની પ્રત્યે પચપાન હતો તે ઉપરાંત પાઠક સઘથી એન્ટ કપની કે જે તે વખતે વ્યાપાર સાથે વેપાર ખેડતી તેમાં સ્વં ભચુભાઈએક ભાગીદાર હતા આ બેટ વેપાર સાથે નફો કરી આપે તેવા હતા, ખન્તુ દીલી વ્યવસ્થાએ તેમને ઉત્તરી ખોટના ખાસમાં ઉનાચાં હતા આજ અગ્રયામાં તેમને 'પ્રજાવધુ' નામ મને ગોપવાની જરૂર પડેલી

'વેદીઅટ' નામનું એક અંગ્રેજી સાપ્તાહિક પણ સ્વં ભચુભાઈને બહાર પાડવા માટેનું ઇલામના ગદા પ્રતો આને અંગ્રેજી સાપ્તાહિકો પાછવે છે, પણ સુજ્ઞાતમાં એવા સાપ્તાહિકોને અગ્રાવ હતો આને એ 'યમદરિયા' ને સુજ્ઞાત પ્રાપ્તુ અંગ્રેજી સાપ્તાહિક ન લેખીએ અને અમમ હિંદનું અંગ્રેજી પત્ર લેખીએ તો એ ખામી ચાલુ છે આ ખામી

વિગાળ-દરિ

જન તમ તમા ધખા પત્રો નીકળ્યા અને નીકળે તમ જેન પત્રના નેટલુ આ યુષ્મ નીલ કોપમ્બ જન પત્રે ખોલે ન જોવ તે આયુષ્મ કમ પાનુ ઇલ પરિ જાની નીવડુ છે કોરે તે પત્ર જેનપમ અને સમા સ્ત્રી ગેવા-ડબ્બ, હવ કમ નવન આવને બનુમરીને જ કો હ

પુરાનાવજ ન વાપુ મવ જ વાવ્ય વગ નવમાવ મવમ 'અત્યન તેનાદરિ બિન્દની બાવ નધો વિગાળ દરિ રાખી જેન પત્રે જેનામ પમ્મા મારકે કરેલ ન આ પત્રને જેને ન મારે પુખ નધો દિવમ્બરે મેળામ્બરે કે મવ નકમ મા વિમેરે દિમાથી કે આ વિમેરે કમમ નધો અમ્બર દરિમા 'જેન' પત્રને કેમ નદિ પત્રે ?

સદમજ સુનાય બોરે

રાષ્ટ્રના

“ જૈન ” પત્રના રૂપેરી મહોત્સવના શુભ પ્રસંગે હું તમોને અને તમારા વિકાસ સાથી શ્રી સુશીલને અંતઃકરણપૂર્વક મુબારકબાદી આપું છું જૈન પત્રે સાચી નીતિને મુકમતાથી વળગી રહી આપણા સમાજની અત્યાર સુધીમાં પુષ્કળ સેવા બજાવી છે અને હવે પછીના ભવિષ્યમાં શુદ્ધ સેવાનું ધ્યેય આગળ રાખી, આગળ ધપશે એવી સંપૂર્ણ ખાતરી છે.

આપણો સમાજ જેટલો પૂર્વે ઉન્નત દશામાં હતો એટલો જ આજે અવનતિએ પહોંચ્યો છે આપણે આપણી મૂળ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હોઈએ તો “ રાષ્ટ્ર ” ના મહાયજમા પ્રગતિનાં માર્ગે પ્રેરાયેલી બીજા કોમોની સાથે રહી, ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાઓથી યથાશક્તિ આહુતિ આપવીજ નેઈએ રાષ્ટ્રની મહાન પ્રવૃત્તિ અને પ્રગતિથી આપણે હવે લાખો વખત અલગ ન રહી શકીએ રાષ્ટ્રની સેવામાં આપણા સમાજની સેવા સમાયેલી છે એ ખ્યાલ આજે આપણી સામે હોવો નેઈએ.

આપણા પવિત્ર તીર્થોનું રક્ષણ પાલુ અત્યારના પરતંત્ર ભારતમાં નહીં; પરંતુ ભવિષ્યના સ્વતંત્ર ભારતમાં જ સંરક્ષતા અને સર્જનતાથી થઈ શકશે. અંગ્રેજ સરકાર કે જેને આપણા મહાન તીર્થોની ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક મહત્વતાનું અને તે તીર્થોની આપણા જીવનક્રમ ઉપર કેટલી હદી અસર છે અને તે પૈકીના એક મહાન તીર્થના ત્યાગમાં એક એક વ્યક્તિને કેટલું અસહ્ય કષ્ટ સહન કરવું પડે છે તેનું પુરું જ્ઞાન કે ભાન નથી, તેની પાસેથી એ તીર્થોને વિષે ઇન્સાફ માગવો પડે એજ આપણી દીનદશા છે પૂર્વકાળમાં આપણાં પવિત્ર તીર્થોની સેવા અને સંરક્ષણ કેવળ પ્રચંડ ત્યાગ અને ભક્તિના પરિણામે જ થયેલ છે તે આજ ખાલી દ્રવ્યના ખર્ચથી કે ખુશામતથી કેવી રીતે થઈ શકે? આત્મશ્રદ્ધા, ત્યાગ, અને તપ ઉપર જ આપણાં સમાજ અને શાસનનું ભાવિ ઘડાશે. તે દિશામાં “ જૈન ” ખૂબ જ પ્રયત્નશીલ રહે ! આપણાં નેતાઓને અને સમાજને ઉન્નતિના માર્ગે ઉપર ભાગ બજાવવાને અને ભાગ આપવાને હમેશા પ્રેરશે એવી આશા રાખી, તમોને અત્યાર સુધીની સેવાને માટે અંતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપું છું.

લી૦ સેવક,

મણીલાલ કોઠારી

‘ પેટ્રીઅટ ’ થી દૂર થયેલી. તેના લેખો તેજસ્વી આવતા. જો તે આજ્યુ હોત તો આજે શુજરાતનું તે એક બળ થઈ પડ્યું હોત; પણ તેણે તો થોડા જ વખતનું જીવન ભોગવ્યું. આજે પણ હજી ‘ પેટ્રીઅટ ’ નું સ્થાન તો ખાલી જ છે.

* * *

સ્વ૦ ભગુલાઇની યોજક-શક્તિના જ એક ફળરૂપ ‘ જૈન ’ પત્ર છે. જૈનોમાં જૂની ઢબનાં થોડાં માસિકો હતાં પરંતુ સાપ્તાહિકનો પ્રારંભ તો ‘ જૈન ’ થી જ થયો. આજે જૈન કોમમાં સાપ્તાહિકો અર્ધા ડઝનથીએ વધુ હશે. પરંતુ તેવાં પત્રો માટેનું ક્ષેત્ર ખેડીને તૈયાર કરનાર ‘ જૈન ’ છે તે વિષે ભાગ્યે જ બે મત હશે. આ કોમી પત્રદ્વારા તેમણે જૈન કોમની સારી સેવા કરી છે. નવીન વિચારોને હિમતથી બહાર કરવા માટે સ્વ. ભગુલાઇને ઘણીવાર સાધુઓ તથા શ્રાવકો તરફથી સહન કરવું પડ્યું હતું; પરંતુ એ સહન કરવા માટે એક પત્રકાર તરીકે તેમણે કોઈવાર ખેદ દર્શાવ્યો નહોતો.

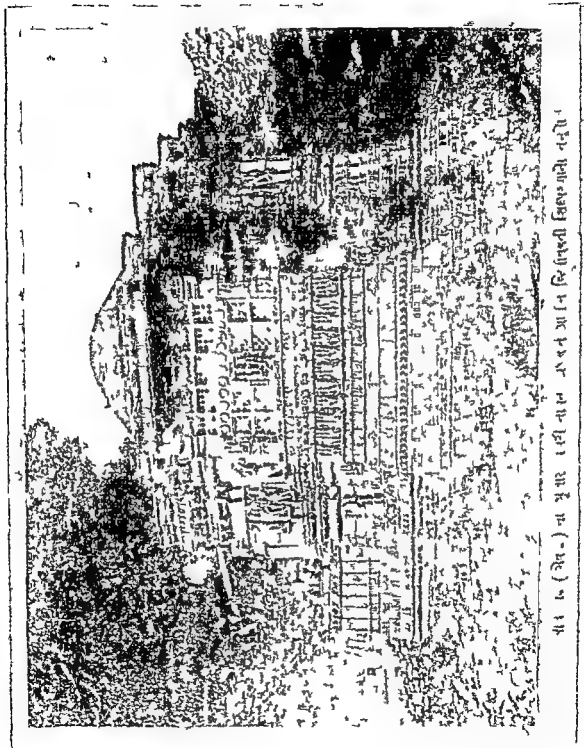
૧૯૧૩-૧૪ માં તેમની તબીબત નરમ રહેવા લાગી, ત્યારે તેમણે પોતાના એક મિત્ર મી. કે. એલ. બેન્કર પાસે

પારીસમાં જઈને રહેવા માંડ્યું. એક જૂના સ્નેહી તરીકે પારીસ ગયા અગાઉ તે મને મળવા આવેલા; પરંતુ તેમની નબળી તબીબત જોઈ મેં તેમને દરિયાઈ પ્રવાસ કરવાની સલાહ આપી નહોતી. ‘ ફ્રાન્સમાં ’ દેહ પાડવાનું નિર્માણ હશે તો ત્યાં દેહ પડશે, તેની શી ચિંતા? ” એવા ઉત્તરો કાઢીને પોતાની ઝીણી આંખોથી તે હસેલા. તે આજે સ્મરણમાં તરે છે. યુરોપીય વિશ્વહના પ્રારંભમાં તેમને પેરીસ છોડીને પશ્ચિમ ફ્રાન્સના એક સેનેટોરીઅમમાં જઈ રહેવું પડ્યું હતું જ્યાં તેમનું અવસાન થયું હતું. આજે ફ્રાન્સમાં તેમના દેહાવશેષ ઉપર ચંણાંએલું સમાધિસ્થાન વિદ્યમાન છે; પરંતુ તેમનાં જીવંત સ્મારકો તો છે “ પ્રબળધું ” “ જૈન ” અને “ સમાલોચક. ” જો ફ્રાન્સમાંથી તે તબીબત સુધારીને હિંદમાં પાછા ફર્યા હોત તો વળી સમાજ અને સંસાર સુધારા માટેનું એક નવીન પત્ર ‘ સમાજ ’ તેમના હાથે જન્મ પામત. જેની બધી યોજના અને તૈયારી કરીને જ તે પેરીસ ગયા હતા. પ્રભુ તેમના આત્માને શાંતિ આપે !

elephant

the 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

the 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

the 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

દેવોને શીઝવવા શુદ્ધ કેસર વાપરો.

આખી દુનીયામાં જે ખેતરમાં તદ્દન ચોકસુ અને કસદાર કેસર પેદા થાય છે તેજ ખેતરનું કેસર લેખસેન વગર કદાત હંમારા ભૂત છાપના હંખામાં ભગવામાં આવે છે જે દેવાલયો, મંદીરો, દેરાસરો અથવા પવિત્ર સ્થળો લેખસેન વગરનું શુદ્ધ અને ચોકસુ કેસર અને અસલ કસ્તુરી વાપરે છે તેઓ ભૂત છાપના કેમ્બર વગર બીજી કોઈપણ છાપના કેસરોને અડકતા પણ નથી સ્પેનની અંદરના બધા કેસરો કરતા ભૂત છાપનું કેમ્બર અદીયાતુ અને ચોકસુ છે તેમ ત્યાના મોટા અને જાણીતા રસાયન શાસ્ત્રીઓએ એનેલાઇઝ કરી સરટીકાઇડ દરેક છે અને સ્પેન મધેના પ્રીટીશ એલચીએ સાક્ષી તરીકે સહી કરી છે

જો તમારે તેના છાંડ એવો હોય તો હંમારી પાસેથી તે બાજતની માહિતી મગાવો અગર તો હંમારી આપ્રિસે પધારો તો હંમેને ખાતી છે કે આપને જરૂર લાભ થશે.

તમારા દેવાને હલકા કેસરથી અભડાવતા નહિ

નકલી માલથી સાવચેત રહેવા ખાસ ભલામણ છે

એકલા માલીકો કાશીનાથ અને જયવંતનારાયણ.

કેસર અને નેપાળી કસ્તુરીના વેપારીઓ-એશીયન બીલ્ડીંગ મેલાર્ડ ઇસ્ટેટ-સુબાઇ

વી. એન. લશ્કરી શું કહે છે ?

છ દગીનો રાત્ર કોણ ?

ગુલસેના પીલ્સ (૧૯૨૨)

પુરૂષોને થયેલી કમતાકાત, શરીરમાં તબ્બગરમી અને નબળાઈ વાયુ થઈ શરીરમાં જીર્ણ તાવથી તથા ધાતુપાતના રોગોથી શરીરના અવયવોના હુખાવા સાથે શરીરની નબળાઈથી ખોરાકનું પાચન નહીં થયું અને તેથી દીવસે દીવસે લોહીનું ઘટનું અને તેથી થતો ધાતુક્ષય વીગેરે દર્દોથી કટાજેવા પુરૂષો માટે, ગુલસેના પીલ્સ વાપરો, ગીશી નંબર ૧ કી ૩૧ ૫ નંબર ૨, કી ૩૧ ૨૧ પોષ્ટેજ લુહુ

સીઓની મહારાણી કોણ ?

ગુલસોનીયા પીલ્સ (૧૯૨૨)

સીઓને થયેલા જુના અને હડીલા દર્દો પેટમાં અગર પેડુમાં થતો હુખાવો અને રૂતુદોષના રોગોથી થતો સોનો ગર્ભસ્થાનના દર્દોથી ગર્ભનું નહીં રહેવું શરીરમાં તબ્બગરમીથી શરીર તવાઈ જાય શરીરના અવયવોના હુખાવા ગરીર નબળું પડવાથી ખોરાકનું પાચન નહીં થયું અને તેથી દીવસે દીવસે લોહીનું ઘટનું ન્યુમેરીયા (પ્રદર) અને હીસ્ટોરીયા દરોને મટાડવાને, ગુલસોનીયા પીલ્સ વાપરો ગીશી નં ૧ કી ૩૧ ૨૧ નં ૨ કી ૩૧ ૨ પોષ્ટેજ લુહુ

એનરા] ગુલસેના ઓરીસ. ઠે - દોશીવાડાની પોળ, નં ૪૧૬ - અમદાવાદ [એનરા

આપનીબાઈ નરમીબાઈની કુાં,
પ્રીદા બીલ્ડીંગ, પ્રી નેમ ઓટ-સુબાઇ
ગોપાલદાસ વીશરામની કુ પની, સુબાઇ.
પ્રી-એસ ઓટ, મ ગવર્ડાસ મારપીટની મારો
છ છગનલાલની કુાં પ્રી-એસ ઓટ-સુબાઇ

૨૧ જીવણલાલ ચુનીલાલ
પાનકોર નાકે-અમદાવાદ
એમ. એમ મોદીની કુાં-વડોદરા
ગા ચ દુલાલ મણીલાલ-મુરત
ગા પ્રી. એન બ્રથર્સ ભાગા તળાવ-મુરત

हमारी प्रकाशित पुस्तकें.

An Epitome of Jainism Rs 6

जैन लेख संग्रह १म खंड सचित्र:—इसमें भिन्न २ स्थानों के १००० जैन लेखों का अमूल्य संग्रह है। रेशमी जिल्द (८)

जैन लेख संग्रह २य खंड सचित्र:—इसमें भी नानास्थान के १००० लेखों का अत्युत्तम संग्रह है। सजिल्द (५)

जैन लेख संग्रह ३य खंड सचित्र:—इसमें जैन सजमेरके और निकटवर्ती स्थानों के सैंकड़ों लेखों का संग्रह है। भूमिका में वहां का प्राचीन इतिहास भी है। सजिल्द. (८)

ज्ञानावली १म खंड:—इसमें गस चौपाइयों का प्रसिद्ध संग्रह है रेशमी जिल्द.. (२)

ज्ञानावली २य खंड:—यह प्राचीन जैन भाषा साहित्य का संग्रह है। सजिल्द. (११)

स्तवनावली:—तीसरी आवृत्ति सजिल्द ... (१११)

पूजावली:—मुख्य २ पूजाओं का संग्रह, अष्टादश महोत्सव आदि में विशेष उपयोगी। सजिल्द (११)

जंबूचरित्र और परदेशी राजा की चोपाई:—चेतनविजयजी और जयमलजी कृष्ण दोनों ग्रन्थ हाज में छपे हैं (१८)

बारोमासा:—बारोमासे, रेखना, स्तुति, पक्षीसी, कवित आदि का संग्रह दूसरी आवृत्ति (१)

बड़ी साधु वंदना तथा शीलरी नववाह:—नई प्रकाशित (३)

स्नात्र विधि:—स्नात्र बड़ी अप्रकारी पूजा वगैरह (२)

श्री पावापुरी तीर्थ का प्राचीन इतिहास:—सचित्र (२)

प्रथमावली:—खास वालोपयोगी, तीसरी आवृत्ति (१११)

चम्पा:—रोचक उपन्यास (१८)

कहानी कलाकाम:—कविता में प्रसिद्ध कहानी. (१)

मिळने का पत्ता:—

(अथवा—)

श्री गुलाब कुमारी लाइब्रेरी, नाहर बीन्डिंग
४८, इण्डीयन मिरर स्ट्रीट—कलकत्ता } पालीताणा.
(काठियावाह)

ખુશાલીનો ટેલીફોન.

સેપલ મંગાવો.

કપડા રંગવાના પાકા રંગના સાબુ.

થોડી મહેનતે અને થોડા ખર્ચે સુંદર મનપસંદ રંગમાં ઘેર બેઠાં તમારા સાદા અને ખીબાં કપડાં રંગવાં હોય તો ધી મનસુર સોપ ફેક્ટરીના પ્રગથાતી પામેલા સાબુ મંગાવો.

લાલ, લીલો, પોપટી, વાદળી, શીરોળ, ખીજો, લીંબાઈ, ગુલાબી, લવ-ડર, જામલી, કાથીઆ, કેસરી, સરખતી, બદામી, કાળો અને તપકીરીયા એમ ૧૭ રંગના સાબુઓ બને છે.

રંગના કોઈપણ સેપલ માટે એક આનાની ટીકીટ બીટો.

ઊંઝન એકના પોસ્ટેજ સાથે આના પંદર.

એ. એ. મનસુરી.

દોશીવાડાંની પોળને નાકે, અમદાવાદ.

કાળાં ન થનારાં રાહગોહ

સોનાનાં ઘરાણાં.

ખમ્મીસ બટનો રૂ. ૫, અંદ્રહાર મગમાળા રૂ. ૩૦
હીરાકંઠી રૂ. ૫, વીંટી રૂ. ૧ ઘડીયાળનો છેડો રૂ. ૩૦
હાથ ઘડીયાળનો પટો રૂ. ૪, લવંગીઆ ભેડી રૂ. ૨,
એરીંગ ભેડી રૂ. ૨, બંગડીઓ ભેડી રૂ. ૨૦, રાયણ-
માળા રૂ. ૬, પોંચી રૂ. ૫, મોહનમાળા રૂ. ૫,

વાળ કાળા કરવાનો ખીબાથી સાબુ—આ સાબુથી વાળ કાળા હ મેશા રહે છે. ત્રણ ડબીનું બાકસ રૂ. ૧-૮-૦

દરાજનો મલમ—નવી તથા બુની દરાજ તરત મટી જાય છે. કી. ચાર આના ૧ ઊંઝન લેનારને દાઈ-મખીસ. ૨ ઊંઝન લેનારને રાહકોપ ઘડીયાળ, ૩ ઊંઝન લેનારને હાથ ઘડીયાળ મફત. [૧૯૬]

વજ્રદારની કુંઠ ગીરગામ

સુખ નં. ૪

૧૫ વર્ષથી અનુભવસંદૃષ્ટ થયેલ આરોગ્યનો ખજાનો

મદન સંજીવન ગોળીઓ.

શરીરમાં લોહી અને વીર્યને છતાંછલ રાખવા માટે આ ગોળીઓ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે ગમે તેવા કારણથી શુભાવેલ શારીરિક શક્તિ પાછી લાવે છે શરીરમાં કૌનતનો વધારો કરી ધાતુ બીજાકથી થયેલી ખામી તેમજ છાતીના દરદો અને છૂર્ણ લાવને નાબુદ કરી ભૂખ સારી લગાડે છે દસ્ત સાફ લાવી, શરીર નિરોગી બનાવી આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરે છે

ગોળી ૯૦ ની કુળી ૧ ના રૂ. બે

તદ્વન મફત—ભયર થાને હઠીલા દરદોથી બચતુ હોય તો અમારૂં વ્યાધિહર પ્રયોગ નામનુ પુસ્તક મફત મળાવે

વેચ રવીંગ કર જટાશ કર દ્વિવેદી
સુન્ધાળકા, (શુજરાત)

વીસમી મહીની નવીન શોધ.

સંઘલુણી (ગળતી) માટે.

અમૃતમય ઉપાય

પ્રતિષ્ઠિત અને વિકાસ વૈજ્ઞાનિક દાકતરોની દવા ખાઇ કટાળેલા સંઘલુણી (ગળતી) સુખાર્પના બંકડા, અતિસાર અને આંતરડાના ક્ષયથી પીડાતા નિરાશા-જનક દર્દીને આશીર્વાદરૂપ થઇ પડેલી પાત્રીમ વરસના અનુભવની રામબાણી દવા માટે રૂબરૂ મળેલા સવાલપત્ર મળાવે

પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો

માણુસાવાળા

માસ્તર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ.

સ્ત્રુ સ્પેશીઆલીસ્ટસ

કાળુપુર, દાહીગરાની પોળ, ઘર નં ૩૫૬ અમદાવાદ

અમારૂં બાલાન દ બચ્ચાઓને રૂઝપુટ, આન દી ૨૬૬ અને સુદર બનાવે છે

જૈન, આયુર્વેદિક કાર્મસીની અકસીર દવાઓ વાપરો.

શ્રીઓના દરેક રોગો માટે શસ્ત્રીય આસ હલાજ છે

ઉત્તમ ગર્ભામૃત-ટૅનીક

શ્રીઓને પુણી આપે છે સંકેત, લાલ પ્રદર, અનિયમિત રૂઝપાવ લોહીવા રતવા, પેટ-કમરનો દુખાવો, પેટનુ ખાલી વલવુ, કમળમુખનો! સંકેત, ગર્ભસ્થાનનુ ઉલટપાલટ થઇ જવુ, મેદ વધી પુલી જવુ, હીરડીનીઆ, વગેરે રોગો મટી જઇગર્ભસ્થાનડેકાણે આવડી, રૂઝપાવ નિયમીત થઇ ગર્ભ ધારણ કરવા લાયક અને છે અનેક શ્રીઓ વચ્ચે તપલાથી મુક્ત થઇ છે ફરી જીવિહીનો ખાસ હલાજ છે પરીછાપાઇ ભતની નથી હેલ્યા આ સંતોષે મ ગતી, વાપરવા ખામ લલાખજુ કા વામા આવે છે કિ ટીન ૧) ના રૂ ૩) તથુ

ખમી સીઝનમાં લઇ રાખય છે શીયાળામાં ખાસ કરીને, તમારો શકિતનો ખજાનો ભરી લીઓ

ચતુર બગ ભરમ.

સેવન કરવાથી ક્ષય રોગ, સમ્રદ્ધી, અછળ મળાવશે, આંતરડાનો સડો શાંતિપુઓની નબળાઇ, આઘી પછીની નબળાઇ, લોહીરીકાર ધાતુકન, મગજનુ અસ્થિરપણ, જુસન છગા ઘુલપણ દેખાવુ વગેરે મહાન રોગો મટાડી ભારેમાં ભારે જે રાક પચાવે છે દસ્ત ખૂન સાફ લાવે છે સગીર મોટુ અને અજવાન થાય છે લોહીને લાલ, ધાતુને લદ કરી, દીકા પડી ગયેલા ચેદતને પુન ગુલાબી બનાવી, કાનિયાવાન બનાવે છે સ્ત્રીસુખ આનંદથી ભોગવાય છે શકિતનો ખાસ રાખ છે લણા દરદીઓ સારા થયા છે પરીછાપાઇ ભતની નથી હેલ્યા આ સંતોષે મ ગતી, વાપરવા ખામ લલાખજુ કા વામા આવે છે કિ ટીન ૧) ના રૂ ૩) તથુ

નહાતા ઇસરાઓ માટે સ્વાદીષ્ટ અને લહેજતદાર

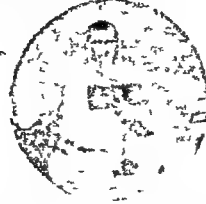
ગ્રોધાનુ-બાલામૃત ટૅનીક

આપવાથી બચ્ચાઓને ચેલી રોગોમાં બચાવે છે શરીરમાં સુખાઇ ગયા હોય, પેટ મોટુ થયુ હોય, કામ પગ મળી મથા હોય, ગ્રામ લિમ્ગી લાંલ આવતી વખતની પીડા, લોહી ઉઠી જઇ પીગા ફેરેલ જેવા થઇ ગયા હોમ-સુખ મળુ પડેલ હોય, વધરાવળ થતી હોય, વગેરે મટી જઇ રૂઝપુટ થાય છે કમરો ખાળકો નીચ સેવન કરે છે તમારા બચ્ચાને આપી ખાત્રી કરો કિમ્મત ૩ની એકનો રૂ ૧) એક

મેડદ અમે દરેક જુના અને દહીલા દરોની ખાસ દવા કરીએ છીએ તે માટે એકબાનાની રીઝીટ બીડા ચુલાસા મળાવે

વેચ-ઓત્તમચદ સુદરણ બાળાગોળી વાલા, બમનગર (દાહીતાપાડ)

શ્રી ચારિત્ર

તરફથી

સ્મારક ગ્રંથમાલા

મગર થએલાં ગ્રંથો.

દિનશુદ્ધિંદીપિકા-વિશ્વપ્રભા કિં. રૂ. ૨-૮-૦

જ્યોતિર્વિષયક અપૂર્વ જ્ઞાન આ ગ્રંથના વાચન મનનથી ઘરે બેઠાં થઈ શકે છે. ગુજરાતી સરળ ભાષામાં ગ્રંથકર્તાએ આ ગ્રંથની રચના ઉપકાર દ્રષ્ટિએ કરેલી છે. આ ગ્રંથની ઉત્તમતા માટે સુપ્રસિદ્ધ પત્રકારોએ સૌરાષ્ટ્ર, સાહિત્ય, જૈન, આત્માનંદ પ્રકાશ, જૈનજીવન, વીરશાસન વિગેરેમાં 'મુક્તકંઠ' પ્રશંસા કરી છે. રેશમી પાકી છદ્દથી બંધાયેલ ૫૦૦ પૃષ્ઠોના આ ગ્રંથ છે. દરેક ઘરમાં અને લાયબ્રેરીમાં આ ગ્રંથ સંગ્રહી રાખવા લાયક છે. શ્રીરત્નશેખરસૂરિની મુખ્ય રચના ઉપર મુનિવર્ય શ્રીદર્શનવિજયજી મહારાજ-શ્રીએ અનેક જ્યોતિષ ગ્રંથોના અવલોકન પછી આધુનિક લેખન શૈલીથી લખી બાર પરિશિષ્ટોમાં આ ગ્રંથની પૂર્ણાકૃતિ કરી છે.

શ્રી તપગચ્છ શ્રમાણુ વંશવૃક્ષ કિં. રૂ. ૦-૧૦-૦

શ્રી મહાવીર પ્રભુથી વિદ્યમાન સાધુઓ સુધીની પદ્માવલીનો નકશો (ત્રીરંગી પટવૃક્ષ)

વિહાર દર્શન ભાગ ૧-૨ સાથે કિં. રૂ. ૦-૮-૦

પાદવિહાર કરનારને માર્ગદર્શક છે. કાઠીયાવાડ, ગુજરાત, દક્ષીણ, પંજાબ, બંગાલ, વરાડ, મારવાડ, કચ્છ આદિ તમામ દેશના ગામ અને માઇલના અંતરની સમજણ સાથે (હાલ બીજી આવૃત્તિ છપાય છે.)

વિશ્વરચના ગ્રંથ

કિં. રૂ. ૧-૮-૦

જૈન દ્રષ્ટિએ પૃથ્વી-સૂર્ય-ચંદ્ર-નક્ષત્ર-તારા વિગેરેની ભ્રમણક્રિયા અગર સ્થિરતા કંઈ રીતિએ છે તે બાબત બહુજ સ્પષ્ટતાથી બતાવવામાં આવી છે. યુરોપ, અમેરીકા, જર્મન, ફ્રાન્સ, રશીયા અને ભારત વર્ષના ગ્રોહસરો અને વિદ્યાનોએ આજ સુધીમાં પ્રદાણકના ગોળા માટે જે જે મતિકલ્પનાઓ આપી છે તે ઉપર જૈન દ્રષ્ટિએ લખાયેલી યુક્તિઓ કેટલી બળવત્તર અને સ્થિર છે તે આ ગ્રંથના વાચન મનનથી સમજી શકાય તેમ છે. દાખલ કરેલા ચિત્રોથી પ્રબળ યુક્તિઓ સમજી શકાય છે. ગુર્જર સાહિત્યમાં આ ગ્રંથે આવશ્યક ખોટ પુરી પાડી છે. વર્તમાન પત્રકારોએ મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી આ ગ્રંથની મહત્તા દર્શાવી છે. દરેકે સંગ્રહવા લાયક આ ગ્રંથ છે.

દીવાળી પૂજન હિન્દી

કિં. ભેટ.

જૈન વિધિએ શારદા પૂજન.

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ શાસ્ત્રીમાં કિં. રૂ. ૦-૪-૦

(નવપદ્મ અષ્ટપ્રકારી તથા મહાવીર જયંતી પૂજા તથા રસીક સ્તવનો)

અષ્ટપ્રકારી પૂજા તથા પદસંગ્રહ કિં. રૂ. ૦-૨-૦

પૂજા તથા નવીન સ્તવનો સાથે હિન્દીમાં

મહાવીર જયંતી પૂજા કિં. રૂ. ૦-૧-૦

પંચકલ્યાણક પૂજા આધુનિક

બાલાંસમાં નથી !

જૈનાચાર્યો સચિત્ર, જૈન લીર્થોનો ઇતિહાસ, જૈન સમાજનો સીતારો, મહાવીર જન્મોત્સવ, લક્ષ પ્રશ્ન-રમલ પ્રશ્ન-આદિનાથ શકુનાવલી, પૂજા સંગ્રહ-ગુજરાતી, અષ્ટપ્રકારી પૂજા ગુજરાતી.

નિમ્નલિખિત ગ્રંથો ગુર્જર ભાષામાં તૈયાર થાય છે.

સ્યાદ્રાદમંજરી (પ્રમાણુનય તત્વ લોકાલંકાર મૂળ), ષડ્દર્શન સમુચ્ચય બૃહત્પીઠકા સહિત (શાસ્ત્રવાતા સમુચ્ચય મૂળ), વનરાજ આવડો (પુણ્ય વૈભવ), બૃહદ્ધારણ્યાયંત્ર (જ્યોતિર્વિષયક).

મળવાનાં ઠેકાણાં:—

ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા કાર્યાલય—

શાહ મફતલાલ માણેકચંદ.

ઠે:—બોરડી બજાર,

સુ. વીરમગામ (ગુજરાત).

પંડિત અમૃતલાલ અમરચંદ.

પાલીતાણા (કાઠીયાવાડ).

હજીરીમલ ગુલાબચંદજી.

ઠે:—જે. જે. હોસ્પીટાલ હોટેલની ચાલી
પો. નં. ૮ સુ. સુબંધ.

नौजवान वीरों में प्रभु महावीर का संदेश फैलानेवाला, वीर भदों को स्वतंत्र राष्ट्र की तालिम देनेवाला और धर्मपरायण भावुक जैनो में भक्तिरस का पान करानेवाला

श्री कर्पूरतत्त्वसार संग्रह (सचित्र).

ग्रंथ

प्रगट हो चुका है

जिन में—

संस्तुति, सत्तु शास्त्र, रत्नत्रय, किया, मोक्ष सम्पत्ति, पुरपार्थ, भक्ति-सेवा, जैन धर्म का प्रचार के साधन आदि विषयों पर ऐसी जोरदार धर्म लालीम दी गई है कि भिसे पढ़कर पारिव्र दिन मनुष्य भी नैतिक व धार्मिक संस्कार से विभूषित हो अपना आदर्श जीवन थोड़े ही समय में बना सका है

सेसक और सग्राहक—तत्त्वज्ञान गुणिश्री कर्पूरगुणिनी,
जन्म-राप्ती (मरुपर) बी. ए. १९६०

ग्रंथ

प्रगट हो चुका है

जिन में—

नवयुग की जाग्रती क्रांति, विद्या इत्येक का प्रचार, जाति में सुधार, कर्म की उन्नति, संगठन और शुद्धि से समाज की अभिवृद्धि, बाल वृद्ध विवाह, इत्यादि सामाजिक विषयों पर प्रभावशाली विवेचना कर नौजवान वीरों में आत्म-बल का इस तरह संचार किया गया है मानो निमित्त सामाजिक सामने कोई सत्कार्य वीर नैतिक बन्धुता बता दे।

विषय इनके भक्तिरस में लीन होने के और अन्त में इधरपरायण जीवन निर्वाहने के लिये स्वयं, सज्जाय, स्तुतियाँ, कव्वालीया, गमल, लावणीया, व्यापारिक औपदेशिक पदों, मंत्र, तंत्र, यंत्र, राम, गीतम केवली महा विद्या, मन्त्रिधर्म प्रमोत्तर आदि आवश्यक अनेक विषयों से भरपूर होने से यह एक ही “कर्पूरतत्त्वसार संग्रह” अपने पास रखने से प्रत्येक समय आपकी आवश्यकता पूरी करेगा। मेरी जन्मभूमि मरुपर (मारवाड) होने से मारवाड के माद-न्देनों को ठीक ठीक समझ में आये ऐसी हिन्दी-मारवाडी भाषा से यह ग्रन्थ तैयार किया गया है। छुद्र टाइप, बरीया फागन और देशमी भील्व किस्त मार र १-८-०

मिस्त्रेका बना —

ओ. टी. गाँधी—भावनगर (काठीयावाड)

શું જોશો ?

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર પાલીતાણા શત્રુંજય જાત્રા જતાં રસ્તા ઉપર
યાત્રાળુઓને ઉતરવા જમવાની પુરી સગવડતા વાળી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ભોજનશાળા.

સં. ૧૯૮૫ ના જેઠ શુદ્ધ ૧૦ થી ખુલ્લી મુકવામાં આવી છે, નાના મોટા કુટુંબ અને છુટા છવાયા યાત્રાળુઓ નર્ચીનપણે યાત્રા કરી વરધી આપ્યા પ્રમાણે જમણુ જમી શકે છે. ગરીબ જૈન જાત્રાળુ માટે એક દિવસ જમવાનો ચાર્જ લેવામાં આવતો નથી. મ સીક માથા દીઠ રૂ. ૧૦) દસ લેવાય છે અને છુટક જમવાના એક ટંકના ૧ જણદીઠ ચાર આના અને બે ટંકના છ આના ઘી સાથે લેવાય છે, બાળકો માટે અરધો દર લેવાય છે.

જમવા માટે પાસની ગોઠવણ કરી છે. ધર્મના નિયમો જાળવી રસોઈ બનાવવામાં આવે છે. ઊકાળેલું પાણી પીત્રાની પણ સગવડતા રાખવામાં આવે છે.

(નિયમો માટે હકીકત ઓફીસમાંથી પુરી પાડવામાં આવે છે.)

એકંદર સંસ્થાની શરૂઆત સામાન્ય સહાયતાથી થયેલી છે. પોતાની તરફથી દરેક જૈન ભાઈઓ અને બહેનો આ સંસ્થાનો લાભ લઈ અભિપ્રાય આપી શકે છે અને પડતી તુટી માટે યોગ્ય મદદ પણ કરી શકે છે. શીતસર વ્યવસ્થા પહોંચાણકો પત્રકો ચોખ્ખા વિગેરે શુદ્ધબુદ્ધિથી જોનાર માટે ખુલ્લા રાખવામાં આવે છે.

વ્રતાતિ નાની મોટી તપસ્યા કરનારા ભાઈઓ અને બહેનો માટે અનુકુળતા પ્રમાણે પારણા, ઉત્તર પારણા માટે સરસ ગોઠવણ કરી આપવામાં આવે છે.

જાત્રાળુઓએ પધારી અવશ્ય સંસ્થામાં લાભ લેવો એવી વિનંતી છે.

હમેશાં સ્વામીવાત્સલ્ય પણ થઈ શકે તે માટે ૧ દીવસ જમનારાઓનો ખર્ચ થાય તે પ્રમાણે ખર્ચનું બીજ કરવામાં આવે છે અને તે દિવસ માટેનો ચાર્જ જાત્રાળુઓ પાસેથી લેવામાં આવતો નથી.

લખો યા મળો.

વોરા રૂગનાથ કેવળદાસ ભગત પાટડીવાળા.

ઓ ૦ સેક્રેટરી શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ભોજનશાળા—પાલીતાણા.

પુન્ય કરવાનું અપૂર્વ ખાતું.

શ્રી ગૌરક્ષા--પાલીતાણા.

શ્રી પવિત્ર શત્રુજયની છાયામા મ ૧૬૫૫ ની સાલમા સસ્થાપિત થયેલી છે. હજારો લુલા, લગણ, આંધળા, મહેલા, રોગીષ, દુખતા, અગત જનનરો જ સુખાળ કે દુઃખાળા બચાવી લેવામા આવે છે. હાલમા ૩૦૦ જનનરો છે ખર્ચના મારે મદદ મોકલવાની હયાણુ સજ્જનો પ્રત્યે વિનતી છે મૂળા પ્રાણીઓની આશીષ લઈ પરમાર્થ કરવા બતામણુ છે.

પાલીતાણા.

(ઠાઠીયાવાડ)

કપાશી જમનાદાસ મેટલ

વકીલ પરશોત્તમ ત્રીકમજી.

આ સેક્રેટરી

ચાહ, માચીસના જથાખંધ વેપારી.

ધી ભારત ટી એન્ડ ટ્રેડીંગ કું. રીચીરોડ, —અમદાવાદ

The Bharat Tea & Trading Co Richey Road, —Ahmedabad

Whole sale tea & matches merchants & factories Agents

તદ્દન તાણ, મ્વાદમા ૭૫૬૪ અને મુગધીમા મપમપની, આમમ, નીલગીરી, મીવોન, વિગેરે મપ્યાત બગીચાઓની બહાર-મુગધ પુરો પાડનાર ચાહ છુટક તેમજ જરયાત ધ અમારે ત્યાંથી મળશે

માગમા સારી અને ભાવમા તદ્દન મગ્તી

માચીસ (દીવાસળી)

દરેક વેલવની અને તમામ કચોલીટીની સેક્રી માચીસ તમારા કોષ્ટક સ્ટેશન બેઠા મળશે માલ મારે અને ભાવમાં જીલ માચીસ કગતા કીકાયતે મળશે

નમુના મારે ઉપરના ઠેકાણે તુરત લખો યા મળો

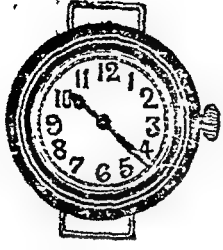
દરેક બોર્ડરનો માવ પુરવી સલામપૂર્વક જનતી ત્વરાળી ધાળીને મતોપકારક મ્ખીનિમા મળે તે પ્રમાણે સ્વાના કરવામા આવશે

બહારમા મારે મારા આમત્તમ એજ ટોની ખામ જરર છે

સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ

તથા

ઘડીયાળો.

ખરીદ કરવાનું જીનું જાણીતું અને
વિશ્વાસપાત્ર સ્થળ.

સૂચના:—

સૂચના:—

ચોખ્ખી રીયલ ગીનીના

તથા

સત્તાણના અને ગીનીગોદડના સોનાના દાગીનાઓ
દરેક અપટુડેટ ડીઝાઇનના અને દરેક
કોમમાં વપરાતા તૈયાર મળે છે.

હીરા-મોતી-માણિક તથા
પત્તા વીગેરેના દરેક જાતના
ફેન્સી ડીઝાઇનના મન-
પસંદ દાગીનાઓ તથા
સુંદર મીણાની ચીજો જોઈએ
ત્યારે તૈયાર મળે છે.

ખાત્રી કરો:—

અમારી ગેરંટી મુજબ અમારા માલના નાણા
પાછા મળી શકે છે.

ખાત્રી કરો:—

૧૦૦ ટચ ચાંદીના દરેક જાતના
વાસણો તૈયાર મળે છે તેમજ
ઓર્ડર મુજબ સુંદર રીતે ફેન્સી
ખનાવી આપવામાં આવે છે.

ઘડીયાળો.

નહાનાં મોટાં હાથના-ખીસ્સાના
તથા હીવાલના ઘણાજ ફેન્સી તથા
સુંદર નમુનેદાર જોવાલાયક છે.

ચોખ્ખી ગામઠી ચાંદીના વાસણો
તથા દરેક કોમમાં વપરાતા ફેન્સી
દાગીનાઓ અને બીજા દરેક જાતની
ફેન્સી ચીજો પણ તૈયાર મળે છે.

રીપેરીંગ કામ:—ખાત્રીપૂર્વક અને કીફાયત ભાવે થાય છે.

દરેક ચીજ ઉપર અમારું નામ N. B. J. આવે છે તેજ અમારી ચીજની
ખાત્રી ખતાવી આપે છે.

તારનું કેકાણું
Dasnarottam
Bombay.

નરોત્તમદાસ ભાઉ ઝવેરી.

ભાઉ મેનશન, શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

રહીફાન:
૨૪૯૦૨
૨૦૫૬૫

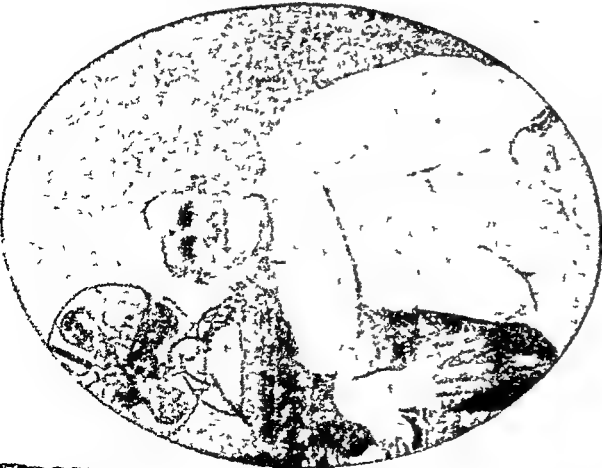
આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયનંદ (શ્રીઆત્મારામજી) યુગીશ્વરજી

૫ શ્રી બલીરવિજયજી મહારાજ

* * કોઈકીના પ્રસંગે “જેનું” પદ ની-સ્વાથી આત્મજોષે જનલલનું સરસપુ કરી રહ્યું છે
ના તેની ગરબાથી નમાવેલેના અને પવિત્ર માનવપ્રકારની વક્ષાંતરી મટે અમેા છપરાથી આગીવા,
મા’નીએ જીવન
આચાર્ય શ્રી અભિજિતમાગસ્યવિજી

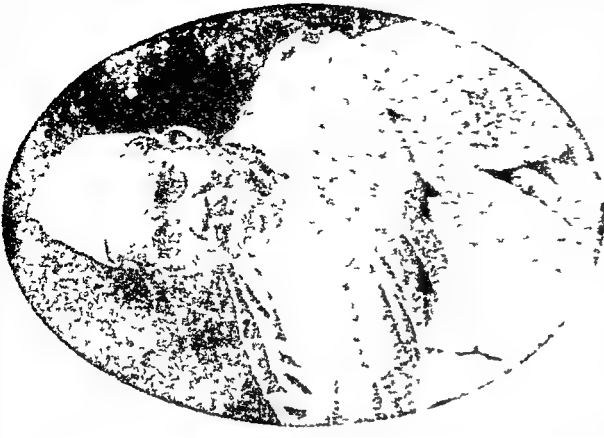
‘જેન’ પત્રના સંચાલક તરીકે થાણાં વસોથી જેન કેમની આગમની સેવા શાન્તિથી બજતી રહ્યા હો તેમાં હવેથી વિશેષ વધારો થાય તેમ ઇચ્છું છું. જેન કેમની વસ્તી દિન-પર-દિન ઘટતી જાય છે. જેન પ્રજા નિર્બળ અને ગરીબ બનતી જાય છે. સાચી ધર્મલાવતા ઘટતી જાય છે. તેના સાચાં કારણો જનતાની સમક્ષ ચાલી તેમાં આગમનો સુધારો થાય તે સંગથી વિશેષ જગતિ આપી તમારું ‘જેન’ પત્ર વિજયી નીવડે તેની પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

શ્રી ચત્રલુજ્જોતીચંદ બગડીયા,
સુબંધ.

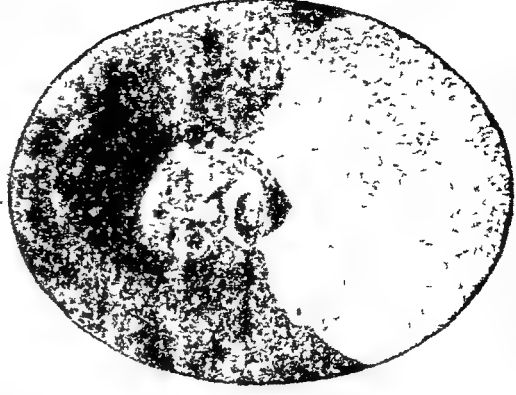

વીરચંદ પાનાચંદ શાહ બી. એ.

ઈ. સ. ૧૯૨૬ ની સુબંધ સ્થુનીસીપલ કોરોરેગનની ચુંટણીમાં કડીયાવાડના પહેલા જેન, શ્રી જેન કોન્કુકેશન ગોડ, શ્રી સિદ્ધહેત્ર જેન બાતાક્રમ, શ્રી યોધારી બીશાકીમાળી સમાજ વિંના માનદ્ મંત્રી-સુબંધ.

બાલુ કીર્તિપ્રસાદજી. ગુજરાતવાના માનદ્ નિયામક શ્રી આ ભાનંદ જેન ગુરુકુળ.

શાહ હાલચંદ લીલાધર. પાલીતાણા શ્રી વર્ધમાન તપ ખાતાના વહીવટકર્તા.

જૈન તીર્થ “સુવર્ણગિરિ”

લેખક — કવિ હામચેરી યુનિનજ શ્રીકલ્યાણવિજયજી.

આમરે સ. ૧૨૬-૧૩૫ના કાળમાં સ્થપાયેલ આ સુવર્ણગિરિ આજે પણ છેક સ્મૃતિ બહાર નથી, કારણકે સંકલ્પાર્થિ સ્તોત્રો દ્વારા જૈન જગતના મોટા ભાગ તેને આપી સમજી નહોતે. ૫૦૦ માંના યુગાન્તે એ તીર્થની મહત્તા કે બહોળાકામીના ભાગે જ કોઈએ જિયાર ક્યો હતો. આજુબી અભેડ શિવપંથના ધરીભર મરમારે તેમ જિવપંથનાથી મોટી નહેય એ અતુલ તીર્થ, કલ્યાણવિજયથી જ મોટી નહેલ એ જનનારી અને નદનનને આગણે વસેલું પ્રભુતાનો ભોલપાડ આપણે એ અપૂર્વ તીર્થના ઉત્કૃષ્ટ નેરલો પ્રભાવિક છે તેટલો જ જિયારણીય છે. તેની મોટા કળાકૃતિ અને પ્રભાવે માનસને જ નહિ ૫૦૦ જગતલને દિગ્મુદ બનાવ્યું તેમ ૧૩૬૭ માં અલાઉદ્દીનના ખૂની આક્રમણે એ મંદિરની લબ્ધનાનો લોપ ક્યો, તીર્થની અદ્ભુત કળાકૃતિ નાશલોપ થઈ ગઈ, પરિણામે ધીમે ધીમે એ તીર્થને જનતા બહારની ગઈ, ૧૬૮૩ માં એ તીર્થને પુનઃ પ્રકાશમાં લાવના તેનો જીલ્લાકાલ કનવામાં આવ્યો. આજે એ તીર્થ માનસના અમુક ભાગમાં જ પ્રસિદ્ધિ પામેલ છે, તેનો પૂર્વનાતેજ અને ધ્યાનો—કવિ હામચેરી યુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજી કેસાક મનોન પછી અહિં ઉતારે છે. છેક નિસંગઈ ગમેલા એ તીર્થની મહત્તા સમજી તે તીર્થ પ્રત્યેની ફજ આપણે મમજતા થઈ જઈએ તો લેખકના પ્રયાસને થોડા ન્યાય આપી લેખામે.

ભાવિક કૌતોએ મકલાહત રોડના અન્તમાં ઇપા થેવ વિવિધ તીર્થોનું અન્ન કાવના —

“લ્લાતોડટાગ્દપવતો મજપદ સમ્મતથોભામિષ, શ્રીમાન્ રૈવતક પ્રસિદ્ધમદિમા શુનુજયો મજ્જપા. વૈમાર કનકાચલોડુર્વદગિરિ શ્રીચિત્રવૃન્દાદય— સ્તવ શ્રીરુપમાદવો મિનરા કુર્વતુ થો મજ્જલ ॥”

આ મન્મૃત પદ અનેવાગ વાચ્યુ હશે પણ તેમને એમાં જણાવેલ તીર્થ યાનોનો અને ખાસ કરીને ‘કન કાચવ’ ॥ બાળતમાં ભાગ્યે જ નિશ્ચય ક્યો હશે કદાચ કાંઈએ એનો અર્થવિચાર ક્યો પણ હશે તો ‘કનકાચવ’ એટલે ‘મેઝપર્વત’ એટલો જ, કાલકે ‘કનકાચવ’ ‘સુવર્ણગિરિ’ અને એવા જ બીજા શબ્દો મેઝપર્વતના અર્થમાં જ વિશેષ પ્રસિદ્ધ છે, પણ અર્થ વિગતનાઓને એટલો વિચાર કન્યા એટલે કે આપણ, નજ

પદ, મેઝપર્વતગિરિ, ગિરનાર, શુનુજય, માડવનંદ, વૈભાગ ગિરિ આજુગિરિ અને ચિત્તોડ વિગેરે આ બધા અશાશ્વતા તીર્થોની નોંધ વચ્ચે શાશ્વતો મેઝપર્વત કેમ આવી શકે? ખરી વાત તો એ છે કે આ ‘કનકાચવ’ તે ‘મેઝપર્વત’ નહિ પણ એક જુદો જ પર્વત છે, જે પૂર્વ કાલમાં ધણી પ્રસિદ્ધિ પામેલો હતો છતાં વર્તમાન સમયમાં જૈન નમાજના અન્નપુષ્ટ પન્થી લગભગ છૂટા થયે છે

વગી એક બીજી પ્રાચીન મસ્તૂન પદ આપુ —

“ચમ્પારામયેરે ચ ચક્ષમપુરા મોદાવતિટાગરો, વન્દે સ્વર્ગમિતો તથા સુમિતો શ્રીદેવકે પત્તને।

૧ દયામુદિશમાં આવેલ દયામુ પવનની ટુક ઉપર પૂર્વ ‘મળપ’ અથવા ‘મળાપ’ નામ પ્રસિદ્ધ છે। તીર્થે દગુ જેનો કુદેખ આચાર્ય નિયુક્તિમયે કોલ છે ૨ ગાંધીદાસ ની પમેના પાચ પરાગ પૈળ વૈભાગિ નામને એ પર્વત છે

હસ્તોડીપુરિ પાહલાદશપુરે ચારૂપપચ્ચાસરે,
વન્દે શ્રીકર્ણાટકે શિવપુરે નાગદ્રહે નાળકે ॥ ૨ ॥ ”

આ પદ્ય એક સંસ્કૃત ઐત્યવન્દનનું છે. કહેવાની જરૂર નથી કે આમાં ઉલ્લેખાયેલાં ચર્યા, રાજગૃહ, ચક્ર,^૩ મથુરા,^૪ જોદ્ધાન,^૫ પ્રતિધાન,^૬ સ્વર્ણગિરિ, સુરગિરિ,^૭ દેવપત્તન,^૮ હસ્તોડીપુર,^૯ પાહલાપુર,^{૧૦} દશાપુર,^{૧૧} ચારૂપ,^{૧૨} પંચાસર,^{૧૩} કર્ણાટક,^{૧૪} શિવપુર,^{૧૫} નાગદ્રહ^{૧૬} અને

૩ ચક્ર એટલે તક્ષશિલાનું પ્રાચીન ‘ ધર્મચક્ર ’

૪ મથુરામાં પૂર્વે દેવનિર્મિત ‘ સ્તૂપ ’ એક પ્રસિદ્ધ તીર્થ હતું, જેનો ઉલ્લેખ પ્રાચીન જૈન સાહિત્યમાંથી મળી આવે છે, આ સ્થાન વર્તમાનમાં મથુરાના કંકાલીટીલામાં ખોદ કામ કરના મળી આવ્યું છે, ત્યાંથી કેટલીક જૈન પ્રતિમાઓ અને બે હજાર વર્ષના જુના શિલાલેખો પણ મળી આવ્યા છે.

૫ ‘ જોદ્ધાણ ’ એ કોઈ પ્રાચીન સ્થાનનું નામ છે, પણ હાલ એનો પત્તો નથી, અજ્ઞરાના સંવત્ ૧૨૨૨ના વર્ષના એક શિલાલેખમાં ‘ જોદ્ધાનક ’નો ઉલ્લેખ મળી આવે છે. ગોડવાડ અથવા ભીતરોટ પ્રદેશમાં આ સ્થાન પૂર્વે હોતું જોઈએ.

૬ દક્ષિણમાંનું ‘ પેદન ’ એજ પૂર્વકાલનું ‘ પ્રતિધાન ’ છે.

૭ સુરગિરિ એટલે ‘ દેવગિરિ ’ જે મુસલમાનોના વખતમાં ‘ દૌલતાબાદ ’ના રૂપમાં બદલાઈ ગયું છે.

૮ વેરાવળખંડર પાસેનું ‘ પાટણ ’ જે પ્રજાસપાટણના નામથી પણ ઓળખાય છે, તે પૂર્વે દેવપત્તન પણ કહેવાતું હતું.

૯ ગોડવાડમાં આવેલ વિન્નપુરથી બે માઈલ પૂર્વમાં પર્વતની તક્કાટીમાં આજે ત્યાં ‘ રાના મહાવીરજીવું ’ દેહરું છે ત્યાં પૂર્વે એક મહોટી નગરી હતી જે ‘ હસ્તિકુણ્ડી ’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ હતી, જેના કેટલાક ભગવાવશેષો હાલમાં પણ નજરે પડે છે, હસ્તિકુણ્ડી એ જ ‘ હસ્તોડીપુર ’ છે.

૧૦ ‘ પાહલા ’ એ સ્થાન ગૂજરાતમાં દસાડાની પાસે હતું ત્યાંથી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું તીર્થ નજદીક હતું.

૧૧ આ ‘ દશપુર ’ તે માલવામાં આવેલ આજ કાલનું ‘ મંદસોર ’.

૧૨-૧૩ આ બંને સ્થાનો ‘ અણહિલ પાટણ ’થી અનુક્રમે ઉત્તર અને પશ્ચિમમાં આવ્યા છે, અને આજે પણ આ નામોથી જ પ્રસિદ્ધ છે.

૧૪ ‘ કર્ણાટક ’ એ દેશનો ઉલ્લેખ ત્યાંના ‘ માણેકસ્વામી ’ ને લાગુ પડતો હોય તો નવાઈ નથી.

૧૫ ‘ શિવપુર ’ તે મારવાડનું ‘ શિવ ’ સભવે છે. કદાચ ‘ શિવાણગઢ ’ વા ‘ સિરોહી ’ પણ હોય.

૧૬ ‘ નાગદ્રહ ’ તે મેવાડમાં એકલિંગજીથી દક્ષિણ પશ્ચિમમાં ૧ માઈલને છેડે આવેલું ‘ નાગદા ’ છે, ત્યાં હજી પણ જૈન મંદિરો મોજુદ છે.

નાણક^{૧૭} એ બધાં અશાશ્વતાં તીર્થો છે, અને એ અશાશ્વત તીર્થોની નામાવલીમાં આપણા પ્રસ્તુત ‘ સુવર્ણગિરિ ’ તીર્થનો ઉલ્લેખ છે.

એવા જ અનેક સંસ્કૃત ઐત્યવન્દનો, રોત્રો વિગેરેમાં—સુવર્ણચલ, સુવર્ણભૂભૂત, ચામીકરક્ષમાધર, સુવર્ણધાત્રીધર, સુવર્ણગોત્ર, ગાંગેયભૂભૂત સ્વર્ણચલ, કંથ્યાણુભૂધર, કાન્થનગિરિ, હેમભૂભૂત, કનકાર્દ્રિ, કનકભૂધર, સુવર્ણગિરિ, કાર્ત્તરવરક્ષિતિભૂત કનકસાનુ, કનકાચલ, કનકસાનુમાન, હેમક્ષમાભૂત, સ્વર્ણક્ષેણીધર, હિરણ્યમાચલ, સુવર્ણશેલ, ગાંગેયગિરિ, તપનીયભૂધર^{૧૮} વિગેરે અનેક નામોથી આપણા આ પ્રસ્તુત તીર્થ ‘ સુવર્ણગિરિ ’ ના ઉલ્લેખો થયા છે.

આ ઉપરથી એટલું તો લગભગ નિશ્ચિત થઈ જાય છે કે ‘ સુવર્ણગિરિ ’ એ મેરૂપર્વતથી ભિન્ન કોઈક પવિત્ર જૈન તીર્થ છે, અને એના નામથી જ એ વાત સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે તે કોઈ પર્વત ઉપર હોવું જોઈએ.

પ્રદેશ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જ્યારે આ વાત નિશ્ચિત થઈ ગઈ કે ‘ સુવર્ણગિરિ ’ એ કોઈક પ્રાચીન પાર્વતીય તીર્થસ્થલ છે, ત્યારે હવે એ જણાસા સહેજે ઉત્પન્ન થવાની કે આ તીર્થસ્થલ કયા પ્રદેશમાં અને કયા પ્રાન્તમાં હોવું જોઈએ ? આનો સંતોષજનક ઉત્તર આપવામાં કેટલાક શિલાલેખો અને ગ્રંથોના ઉલ્લેખો મદદગાર થઈ પડે તેમ છે, તેથી અત્રે તેની ચર્ચા કર્યા વગર આગળ ચાલી શકાય તેમ નથી.

આણુના ‘ લૂણિગવસહિ ’ ઐત્યની પરિક્રમામાંની દેહરી નં. ૩૮ ની બહાર વરહુડિય સાં લાહડોનો કોતરારવેલો સંવત્ ૧૨૯૬ ના વર્ષનો એક વિસ્તૃત શિલાલેખ છે જેમાં લાહડે પોતે કરાવેલ ધર્મસ્થાનકોની યાદી આપેલી છે, એ જ લેખના અનુસંધાનમાં એજ વંશના સંઘપતિ દેવચન્દ્રે પોતે કરાવેલ ધર્મસ્થાનોની ટીપ આપેલી છે તેમાં તે લખે છે કે— જવાહિપુરમાં સુવર્ણગિરિ ઉપર શ્રી પાર્શ્વનાથના દહેરાની ભમતીમાં અને અષ્ટા-

૧૭ ‘ નાણક ’ તે આજ કાલનું નાણા ત્યાં જીવિત સ્વામીનું તીર્થરૂપ મંદિર આજે પણ મોજુદ છે.

૧૮ આ સુવર્ણચલાદિ ત્રેવીશ નામો ‘ સુવર્ણગિરિ ’ તીર્થની સ્તુતિ દ્વાનિ શિકાઓ પૈકી પહેલીના ૩, ૫, ૬, ૧૩, ૧૬, ૨૦, ત્રીજીના ૨૧, ૩૧, ચોથીના ૪, ૧૦, ૧૮, ૨૪, ૨૭, ૩૨, પાંચમીના ૨, ૧૮, ૧૯ છઠીના ૧૨, ૨૧ અને સાતમીના ૨, ૧૨, ૨૫, ૨૭ એ પદ્યોમાં અનુક્રમે ઉલ્લેખાયેલાં છે.

પદના દેહગમા એ ખતકે (ગોખડાઆલા)
કરાવ્યાં^{૧૮} આ ઉપચી એ વાત પડ થાય છે કે
‘ સુવર્ણગિરિ ’ તીર્થે જનાવિયુગની પાને હેતુ

વસ્તુપાલનગિરના બીજા પ્રતાવમા પણ એજ વસ્તુ
સ્થિતિને મિદ્ર કરતા એના કર્તા લખે છે કે- વસ્તુપાલ

તેજપાલના વખતમા માગવાડ રથ
જાના બુપણ મમાન અને સુવર્ણ
ગિરના ચણુગાં જેવા જવાલિ
નગરમા ગળા મમગમિહનો પુત્ર
સાત્રનતધાનિયોમા અગ્રેમર ઉદય-
મિહ નામનો પ્રમિદ્ર ગળા હતો^{૨૦}

આ ઉપચી પણ એજ વાત નિદ્ર
થાય છે કે ‘ મમગમિહ ’ નો પુત્ર
‘ ઉદયમિહ ’ માગવાડના જે જવા
લિનગનો ગળા હતો તેની પાને
‘ સુવર્ણગિરિ ’ પર્વત આવેલ હતો

જલોગના તોપખાનામાથી મળી
આવતા એક ગિલાલેખમાથી પણ
એજ માન્યતાને દેહો આપનાર
ઉદયેખ મળી આવે છે કે- મવત
૧૦૦૧ ના વર્ષમા જવાલિયુગના
વાચનગિરિ (સુવર્ણગિરિ) ગઢ
ઉપર આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્રમુનિ
પ્રતિષ્ઠાધિન શુજાતના ચૈત્રકચ મહાગળ કુમાખાદદેવે
કનાવેલ ‘ કુમરવિહાર ’ નામના પાર્થનાથ ચૈત્યમા^{૨૧}
(હત્યાદિ)

ઉપર આપેલા અને બીજા અનેક ઉદલેખોથી આ
વાત ન્યથ શર્ધ જાય છે કે ‘ સુવર્ણગિરિ ’ અને ‘ જવાલિ-

૧૧ જાવાલિપુરે શ્રી હીવર્ગમિરો શ્રી પાર્થનાથ જગત્વા પ્રાપ્ત
મધ્યે સતદ્વયમ્ ॥ ” (વક્ર લેલો બા)

૨૦ “ જ્ઞોતિ મરમલી માલવ્યો સિલગામિભે ।
જાવાલિનગરે સ્વર્ણગિરિ વૃક્ષાર કારિણિ ॥ ૫૪ ॥
રાસ સમરસિદ્ધમ્ પુત્ર દાસપ્રતામણી ।
ધીમાનુદયમિરોડસિત પ્રથિત દ્રુમીરપતિ ॥ ૫૬ ॥ ”
(વસ્તુપાલ ચરિત્ર પ્રસ્તાવ ૨ સ્કાં ૭૪-૭૫)

૨૧ “ સવત્ર ૧૨૨૧ ધી જાવલિપુરીય કાચનગિરિગડલોપરિ
પ્રમુ શ્રી હેમસુરિપ્રથિનગૂરપરપાથીઅપરામહન જોડાયમહાદેવ
ગિયજીરુમારપાલદેવકારિત શ્રીપ્રજ્ઞાપચન્દ્રપ્રમુવિવસદિતે ધી ક્ષર
વિદારાગિપાને જૈવ વેરયમ્ ”

(તેપખાનામાથી મળી આવેલ સુવર્ણગિરિ ચૈત્યના રેખનો
પ્રતિલેક ૨-૧૮)

પુગ ’ એ બાને પાને પાસે આવેલ હતા, પણ જેમ સુવ
ર્ણગિરિ આગે અપમિથિત રડ ગયો છે તેમ જવાલિપુ
પણ લાગ્યેજ ડોહના જાણવામા હશે, એટલે આ અન્યો
ન્યાયથ દોષના પરિહાર માટે પ્રથમ જવાલિપુગનો નિશ્ચય
થયો જરૂરી છે

હિતિહાસ પ્રેમી મુતિરાજમા
કન્યાણવિજયની

કાર્ણમ નામમાલોના શુજાતની
લાપાન્તગાં દીંખાં રણુછોડનાં
જવાલિપુગને આજનું જખડપુર
હોવાનું જણાયે છે, જ્યારે કેટલાક
લેખકો મિગોલી રેટમા આવેલ
આધુનિક મમથના ‘ જવાલ ’ નેજ
આવીન ‘ જવાલિપુગ ’ લખે છે,
પણ આ બાને મત ડોધ રીતે પ્રાથ
શર્ધ શકે તેમ નથી

વસ્તુપાલ અગિના ઉજા ઉલેખથી
આ વાત નિદ્ર શર્ધ છે કે ‘ જવા
લિપુગ ’ એ માગવાડમા હતું અને
તે ચહુઆણ ગળા ઉદયમિહની
ગજાધાની ગણાતું, આથી જવાલિ
પુગને જખડપુર જણાવનાર માન્યતા
નિનધાર હશે છે, અને મિરોલી
રેટમાનું જવાલ તો ચહુઆણોના
મમથમા અસ્તિત્વમા પણ હશે કે

દેમ તે ગડા લગ્ગે છે, વલી તેની પારે પર્વતનું નામ
નિવાન પણ નથી તેથી સુવર્ણગિરિ પાનેનું ‘ જવાલિપુગ ’
આજકાલનું જવાલ હોઈ શકે નહિ

મારે જવાલિપુગ કયુ ? એ પ્રશ્નને ઉત્તર હવે
નિશ્ચયે એજ આપી ચકાય કે-જેની પાને ‘ સુવર્ણ
ગિરિ ’ નામનો પર્વત આવેલો છે તે ‘ જવાલિપુગ ’
આજનું ‘ જલોગ ’ છે અને એની પાનેનો મોવનગઢ પર્વત
તેજ આપાડુ પ્રગુત ‘ સુવર્ણગિરિ ’ તીર્થ છે

જલોગના તલાવ ઉપર આવેલ આશુપાદેવીના મદિ
ની માગેની ગાવમા પટેલા જૈન મદિના પન્થર ઉપના
મવત ૧૧૭૫ ના ગિલાલેખમા,^{૨૨} જલોગના તોપખાના-
માના હીવાનખાનાની એલેગમા આવેલ મવત ૧૧૬૮ ના
વર્ષના લેખમા^{૨૩} તેમજ તોપખાનાના સુખ્ય મડખની

૨૨ “ સવત્ર ૧૧૭૨ વંદ્યાન કલિ રનો શ્રી જાવાલિ
પુરીય જૈન્દમ્ ” (નામુગની મામાના રેખનો અગ)

૨૩ “ ગૌસ ૧૧૬૪ ધીમાલીય ધેંઠ ધીગલગુન માગદમ્ત
લુનો (જા) વેરદા મન્થા દ્રાણાચા વાપાપુરો વિવારલ્લન દાર

ઉપરની જેલેરીમાં રહેલા સંવત ૧૨૨૧ ની સાક્ષના શિક્ષા-લેખમાં^{૨૪} ‘ જલવાલિપુર ’ શબ્દ લખાયેલો નજરે પડે છે, એથી એ વાત નિઃસંદેહ થઈ જાય છે કે આજકાલનું જલોર પૂર્વે ‘ જલવાલિપુર ’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ હતું, અને જ્યારે પ્રાચીન જલવાલિપુર એજ આજનું જલોર છે. એ વાત સિદ્ધ થઈ ગઈ તો પછી જલોરની પાસેનો સોવનગઢ એજ પૂર્વકાલનો ‘ સુવર્ણગિરિ ’ છે એને માટે ભાગ્યેજ બીજા પ્રમાણની જરૂર રહેશે, છતાં પણ પ્રમાણુર્થિયોના સંતોષને ખાતર આ વિષયને કેટલાક પ્રાચીન પ્રમાણુથી પુષ્ટ કરવો એ વધારે ઠીક થઈ પડશે.

આચાર્ય મેરુતુંગસૂરિ પોતાની ‘ વિચારશ્રેણિ ’ માં રાજા નાહડના રાજ્યકાલનું વર્ણન કરતાં લખે છે કે:— નાહડ રાજાના વખતમાં નવાણું લાખ રૂપિયાની મિલકત ધરાવનારાઓને પણ જ્યાં રહેવાને સ્થાન નહોતું મલતું એવા જલોરની પાસેના સુવર્ણગિરિ પર્વતના શિખર ઉપર ‘ યક્ષ વસતિ ’ નામનો મહાવીર સ્વામીનો મહા પ્રાગ્ઘાટ (ચૈત્ય) તૈયાર થયો.^{૨૫}

સંવત ૧૬૫૧ ના વર્ષમાં ખનાવેલી પોતાની ‘ જલોર નગર પંચ જિનાલય ચૈત્ય પરિપાટી ’ માં કવિ નગા ગણિ જલોરનું વર્ણન કરતાં લખે છે કે લક્ષ્મીના ભંડાર જેવું જલોર નગર સોવનગિરિની પાસે શોભી રહ્યું છે.^{૨૬}

સોવનગિરિના મંદિરમાં વિદ્યમાન પ્રતિમાઓ ઉપરના શિક્ષાલેખોમાં ‘ પણ એજ ભાવને સિદ્ધ કરનારા ઉલ્લેખો થયેલા છે કે ‘ જલોર નગરના સુવર્ણગિરિ ગઢ ઉપર સંવત ૧૬૮૩ ના વર્ષમાં મહારાજાધિરાજ શ્રી ગજ-

સહિતેન પિતૃ જ્ઞાં૦ શ્રેયોડર્થ શ્રીજાવાલિપુરીય શ્રી મહાવીર જિન ચૈત્યે કરોદિ (?) કારિત શ્રી શુભં ભવતુ । ”

(તોપખાનાના દીવાનખાનાની જેલેરીનો લેખ)

૨૪ “ સવત ૧૨૨૧ શ્રીજાવાલિપુરીય કાન્નનગિરિગઢ-સ્વોપરિ૦ ”

(તોપખાનાના મુખ્ય મંડપની જેલેરીમાના લેખનો અંશ)

૨૫ “ યસ્ય વારકે નવનવતિલક્ષ્મણપ્રતિભિપ્રાપ્તિવાસે જાલ-ઉસમીસ્યે સુવર્ણગિરિનૃદે શ્રી મહાવીરમનાથ શ્રીયક્ષવસત્યાલ્યો મહા પ્રાસાદો નિષ્પન્નઃ । ”

(વિચારશ્રેણિ પત્ર ૧)

૨૬ ‘ મધ્યમસ્થાનં તથા ઘણાં નવિ જાણું પાર,

શ્રી જાલુર નથર મલુ લપિમી મઢા ।

સોવનગિરિ પાસે મલુ વાડી વન સોહદ,

વનસપતી વહુ જાતિ માતિ દીઠઢ મન મોહદ ॥ ૩-૫ ”

(જાલો પચ જિનાલય ચૈત્ય પરિપાટી.)

સિંહજીના જયવન્ન રાજ્યમાં મુહણોત મંત્રી જયમલ-જીએ આની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ૨૨૭

ઉપરના તમામ ઉલ્લેખોથી એ વાત નિર્ણયિત થાય છે કે જલોરની પાસેનો પર્વત સોનગિરિ અથવા સોવનગઢ એજ આપણું પ્રસ્તુત ‘ સુવર્ણગિરિ ’ તીર્થ છે.

જલોર જેની તક્ષાટ્રીમાં વસેલું છે એવો સોવનગઢ એજ પૂર્વકાલનો સુવર્ણગિરિ છે એ વાત જ્યારે નિર્વિ-વાદપણે સિદ્ધ થઈ ચુકી છે તો હવે એ જિજ્ઞાસા સહેજે ઉત્પન્ન થશે કે આ સુવર્ણગિરિની જૈનતીર્થ તરીકે ક્યારથી પ્રસિદ્ધિ થઈ અને આ તીર્થમાં પહેલવહેલી કયા તીર્થંકર ભગવાનની સ્થાપના થઈ ? પાછલથી ત્યાં શા શા દેરકારો થયા ? અને વર્તમાન સમયમાં એની શી સ્થિતિ છે ?

પ્રાચીનતા.

પ્રાચીનતાનો વિચાર કરતાં એક પ્રાચીન ગ્રંથા યાદ આવે છે જે નીચે પ્રમાણે છે.

“ નવનવહલ-વલધળવહલહવાસે સુવર્ણગિરિસિહરે ।

નાહડનિવર્જાલીણં યુણિ વીરં જક્ષવસહીષ ॥ ”

આનો ભાવાર્થ એવો છે કે ‘ નવાણું લાખ રૂપિયાની સંપત્તિવાળા શ્રેષ્ઠિયાઓને પણ જ્યાં રહેવાને સ્થાન નહોતું મળતું (અર્થાત્ ખધા કોડપતિયોજ ઉપર રહેતા, એથી યોગી મુડીવાળાઓને ત્યાં સ્થાન મળતું નહિં.) એવા સુવર્ણગિરિના શિખર ઉપર નાહડરાજાના વખતના ‘ યક્ષ વસતિ ’ નામના દેહરામાં ભગવાન મહાવીરની સ્તુતિ કરે.

૨૭ “ સંવત ૧૬૮૩ વર્ષે આપાઢ વદિ ૪ ગુરૌ ધવળનક્ષત્રે શ્રી જાલોરનગરે સ્વર્ણગિરિનૃદે મહારાજાધિરાજ મહારાજ શ્રી ગજસિંહજી વિજય રાજ્યે મહુણોત મોત્ર દીપક મં અચલા પુત્ર મં૦ જેસા માર્યા જયવંતેદે પુત્ર મ શ્રી જયમલનામ્રા માં૦ સરુપદે દ્વિતીય માં૦ સુ (રં) મંદે પુત્ર નયણસી મુંદરદામ આસકરણ નરસિંહદાસ પ્રમુત્ર કુડુમ્બયુતેન સ્વશ્રેયસે શ્રી ધર્મેનાથવિવ કારિત પ્રતિષ્ઠિત તપાગચ્છ નાયક મદારક શ્રી હીરવિજયસૂરિ પટાલંકાર મદારક વિજયસેનસરિ..... ”

‘ સોવનગઢ ઉપરના મહાવીર મંદિરમાની એક પ્રતિમા ઉપરનો લેખ:—

૨૮ ‘ સુવર્ણગિરિ ’ શબ્દનો અર્થ ‘ સોનાનો પર્વત ’ એવો થાય છે. અને આને માટે એ અર્થ સાર્થક પણ છે, કારણ કે જ્યાં ત્યાં નજરે આવતા ‘ સુવર્ણભાક્ષિક ’ વાલા પત્થરો અને સોનાના રજકણો આ પર્વતમા સોનાની ખાણો હોવાના અચુક પુરાવા છે, જલોરની પ્રાચીન માન્યતા પણ આ વાતને ટેકો આપનારી છે.

૨૯ કોઈ કોઈ પ્રતિમા “ નાહડનિવર્જાલિય ” એવો પાઠ મળે છે. જે આ પાઠાન્તરને સત્યપાઠ માની લઈએ તો એનો અર્થ એ થાય કે ‘ આ સુવર્ણગિરિ ઉપરનું ‘ યક્ષવસતિ ’ ચૈત્ય નાહડરાજાએ પોતે કરાવ્યું હતું. ’

વખતમાં બન્યું હતું. નાહડનો 'રાજ્ય સમય મેરુતુંગસ-
રિના લખવા પ્રમાણે વિક્રમ સંવત્ ૧૨૬ થી ૧૩૫
સુધીનો^{૩૧} છે, એટલે 'યક્ષવસતિ' ચૈત્યનો સ્થાપનકાલ
પણ સંવત્ ૧૨૬ અને ૧૩૫ ની વચ્ચેનું કોઈપણ વર્ષ
હોઈ શકે. ^{૩૨}

૩ 'યક્ષવસતિ' માં મૂલનાયક લગવાન મહાવીરની
પ્રતિમા હતી.

આ તીર્થની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં આટલું વર્ણન
કરી હવે એની મધ્યકાલીન સ્થિતિનો વિચાર કરીએ.

મધ્યકાલીન સ્થિતિ.

મધ્યકાલનો અર્થ અત્ર વિક્રમની દશમી સદી
પછીનો સમય વિવક્ષિત છે.

વિક્રમની અચ્ચારમી-ખારમી સદીમાં અને આની
પૂર્વે આ તીર્થની શી સ્થિતિ હતી તે જાણી શકાતું નથી,
પણ તેરમી સદીમાં અને તે પછી આ તીર્થ પાછું વિશેષ
પ્રકાશમાં આવ્યું હોય એમ જણાય છે, આ સમયમાં
'સુવર્ણગિરિ' ઉપર મહાવીર સ્વામીના દેહરા ઉપરાંત
'પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય' આ 'કુમરવિહાર' અને 'અપ્રાપદ'
એ નામનાં બે દેહરાં વધુ પ્રકાશમાં આવે છે.

'પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય' કે જેનું પ્રસિદ્ધ નામ 'કવર
વિહાર' હતું, જૂનરાત-પાટણના ચૌહુકચવંશીય પરમ
જૈન મહારાજ કુમારપાલદેવે વિક્રમ સંવત્ ૧૨૨૧ ના
વર્ષમાં કરાવી તેમાં લગવાન પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા પ્રતિ-

ષ્ઠિત કરાવી હતી, અને તે પછી એ દેહરું ઉત્તમ વિધિ
પ્રવૃત્તિને માટે બૃહદ્ગચ્છીય વાદી દેવસુરિંદ્રના પદ્મવા-
ળાઓને અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

તે પછી સંવત્ ૧૨૪૨ ના વર્ષમાં આ દેશના ગહુ-
આણુ રાજ સમરસિંહ દેવનો આદેશ લઈ ભંડારી પાસુના
પુત્ર ભંડારી યશોવીર તેનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

સંવત્ ૧૨૫૬ ના જેઠ શુદિ ૧૧ ના દિવસે શ્રી
દેવાચાર્યના શિષ્ય શ્રી પૂર્ણદેવાચાર્યે રાજકુલની આરાધી
પાર્શ્વનાથ ચૈત્યમાં તોરણ વિગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને
મૂલ શિખર ઉપર સુવર્ણદણ્ડ-ધ્વજરાષણ પ્રતિષ્ઠા કરી.

સંવત્ ૧૨૬૮ ના વર્ષમાં દીપોત્સવીના દિવસે નવા
તૈયાર થયેલ 'પ્રેક્ષામધ્યમણ્ડપ' ઉપર શ્રી પૂર્ણદેવસુ-
રિના શિષ્ય શ્રી રામચન્દ્રાચાર્યે સુવર્ણમય કલશારોષણ
પ્રતિષ્ઠા કરી.

પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય સંબંધી ઉપર જણાવેલ હકીકત
જાહેરના તોપખાનાના મંડપની ગેલેરીમાંથી મળી આવેલા
એક સંસ્કૃત શિલાલેખ ઉપરથી લખવામાં આવી છે.^{૩૩}

સુવર્ણગિરિ ઉપરના પ્રસ્તુત પાર્શ્વનાથચૈત્યના મૂલ-
નાયક પાર્શ્વનાથની સ્તુતિની સાત સંસ્કૃત દ્વાત્રિંશિકાઓ
અમને એક પ્રાચીન પુસ્તક ભંડારમાંથી મળી આવેલ
છે જે કર્તાના નામ વગરની હોવા છતાં 'કવિતા' અને
વર્ણન ઉપરથી તે વિક્રમની તેરમી સદીમાં રચાયેલી હોય
એમ જણાય છે.^{૩૪}

૩૩ મૂલ સંસ્કૃત લેખ નીચે પ્રમાણે છે.

“ શ્રી વિક્રમાદિત્યનરેન્દ્રકાલાત્ સાશીતિકે યાતિ સમાસહવે ।

સત્રોક્તજાવાલિપુતે તદાઘ્રે (?) દ્વધ મયા-મસસહવ કલ્પમ્ ॥૧૧॥

(—બુદ્ધિમાગર વ્યાકરણ પ્રશસ્તિપત્ર ૧૬૮)

ઇત્યાદિ ઉદ્દેશો ઉપરથી સુવર્ણગિરિની તલાટીમાં વસેલું
જાહેર શહેર કેટલું પ્રાચીન છે તે જણાશે.

૩૧ નાહડના સંબંધમાં આચાર્ય મેરુતુંગ પોતાની વિચાર-
શ્રેણિમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“ વિક્રમસ્ય રાજ્ય ૬૪ વર્ષાણિ, તતસ્તત્પુત્રસ્ય વિક્રમચરિત્રા-
પરનામ્નો ધર્માદિત્યસ્ય રાજ્ય ૪૦ વર્ષાણિ, તતો માંદ્રારાજરાજ્યં
વર્ષ ૧૧ । તતઃ શ્રી નાહલ રાજ્યં વર્ષ ૧૪ । તતઃ શ્રી નાહડરાજ્યં ૧૦
વર્ષાણિ જાતમ્ । યસ્ય વારકે નવનવતિ લક્ષધનપતિભિપ્રાસનિવાસે
જાલરપુર સમીપસ્યે સુવર્ણગિરિશ્યે શ્રી મહાવીર સનાય શ્રીયક્ષવસ-
ત્યાલ્યો મહાપ્રાસાદો નિષ્પન્નઃ । ”

(—વિચારશ્રેણિ પત્ર ૩)

૩૨ આ ઉપરથી સુવર્ણગિરિ તીર્થ લગભગ ૧૮૫૦
વર્ષનું પ્રાચીન સિદ્ધ થાય છે.

“ સવત્ ૧૨૨૧ બ્રીજાવાલિપુરીય કામનગિરિગહસ્યોપરિ
પ્રમુખીંદ્રમસૂરિપ્રવોધિન ગુર્જરપરાધીશ્વરપરમાર્હતચૌહુકચમહારાજાધિરા-
જશ્રીકુમારપાલદેવકારિતે શ્રીપાર્શ્વનાથસત્કપ્રમુવિવસહિતે શ્રીકવર-
વિહારામિધાને જૈનચૈત્યે સદ્વિધિપ્રવર્તનાય વૃહદ્ગચ્છીયવાદીન્દ્ર શ્રી
દેવાચાર્યાણાં પક્ષે આચન્દ્રાર્ક સમર્પિતે સવત્ ૧૨૪૨ વર્ષે એતદેશા-
ધિપવાહમાનકુલતિલકમંહારાજશ્રીસમરસિંહેદેવાદેશેન માં પાસુપુત્ર માં
યશોવીરેણ સમુદૃતે શ્રીમદ્રાજકુલાદેશેન શ્રીદેવાચાર્યશિષ્યઃ શ્રી પૂર્ણ-
દેવાચાર્યઃ સવત્ ૧૨૫૬ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૧ શ્રી પાર્શ્વનાથદેવે તોરણા-
દીનાં પ્રતિષ્ઠાકાર્યે કૃતે મૂલશિખરે ચ કનકમયધ્વજદણ્ડસ્ય ધ્વજારો-
પણપ્રતિષ્ઠાયાં કૃતાયાં સંવત્ ૧૨૬૮ દીપોત્સવદિને અભિનવનિષ્પન્ન-
પ્રેક્ષામધ્યમણ્ડપે શ્રીપૂર્ણદેવસૂરિશિષ્યઃ શ્રીરામચન્દ્રાચાર્યઃ સુવર્ણમય
કલશારોપણપ્રતિષ્ઠા કૃતા । શુભં ભવતુ । ”

૩૪ બંત્રીશીથોની જે પ્રતિ અમને મળી હતી તે વિક્રમની
પંદરમી સદીમાં લખાયેલી જણાતી હતી. એની સાથે જ એક
બીજી એજ સાઇજની અપૂર્ણ પ્રતિ પડિત રામચન્દ્રકૃત સ્તુતિ
બંત્રીશીથો, સ્તુતિ 'ધોડશકો' અને પ્રચુરણ સ્તોત્રોની મળી હતી
જેમાં એક સ્થળે લખ્યાનો સંવત્ ૧૪૯૬ જણાવ્યો હતો.

આ માન બત્રીશીયોમા દરેક બત્રીશી એક એક અલકારવાળી હોઈ તે અલકારના નામથી જ તેના કતાએ પ્રતિદ્ધ કરી છે તે આ પ્રમાણે-૧ ભક્ત્યતિશયદ્વાત્રિશિકા, ૨ દુષ્ટાન્તગણસ્તુતિદ્વાત્રિશિકા, ૩ ઉપમાગ્નિસ્તુતિદ્વાત્રિશિકા, ૪ અર્ધાન્તગ્ન્યાગદ્વાત્રિશિકા, ૫ અતિરેક દ્વાત્રિશિકા, ૬ પ્રનાદદ્વાત્રિશિકા, અને ૭ અપદ્ધુતિ દ્વાત્રિશિકા ૩૫

આ બત્રીશીયોમા ભવાલિપુરના સુવર્ણગિરિ ઉપરના પાર્શ્વનાથજિનની સ્તુતિ કરેલી છે, આ અન્ધ દેવલ સ્તુત્યારમક હોઈ ઇતિહાસ કે તત્કાલીન સ્થિતિ ઉપર વિશેષ પ્રકાશ પાડી શકતો નથી, છતાં ડેન્ટીક પુરાતત્ત્વ વિષયક સૂચનાઓ આપાથી અગી આપે છે જે નીચે પ્રમાણે છે

‘ભવાલિપુરના પર્વત ઉપર પ્રસ્તુત પાર્શ્વનાથચૈત્ય હતુ અને તેમા વિરાજમાન પ્રતિમા ક્ષણવાળી ૩૬હતી’

‘જે પર્વત ઉપર આ પાર્શ્વનાથચૈત્ય હતુ તે પર્વત ઘણો ઉંચો હતો અને ‘સુવર્ણગિરિ’ કહેવાતો ૩૩’

આ મોત્ત સમ્રાટના કતા પત્નિ ગમચ્ચદ તે જ સુવર્ણગિરિના ઉપરથી જ લેખવાળા પૂર્વદેવાચાર્યના શિષ્ય ગમચ્ચદાચાર્ય છે એવું મહાર્ માનવું છે, આ પ્રતુત સાન બત્રીશીયોમા કતા રામચન્દ્ર નદિ તો એમના પરિવારના જ હોઈ બીજા આચાર્ય અથવા રામચન્દ્રાચાર્યના શિષ્ય અગમસરિ હોય તો નવાઈ નથી કારણ કે આ તીથ એમ ॥ પરિવારની જ દેખરેખમા હતુ એમ આપણે ઉપરના લેખથી અગી સમજીએ ૩૧

૫ આ સાન બત્રીશીયોમાગી પ્રતિ પાળ આપૂર્ણ છે તેથી બત્રીશીયો સાન જ નદિ પાળ આધિ દોરી નેંધયે કનાએ પ્રાપ્ત મત્રીજ બત્રીશીયો બનાવી દશે, પાળ આગીની નંધ થતાં સમ્રાટની માત ગદી ગઈ છે

૩૧ “દ્વાદશવ્રતમિય શાસનસ્ય, સર્વમીં દયાન વજ્રમુદ્ગમમિ ।
માસ્ટ જાવારિપુત્રાદિન્તી, પ્રિયસ્તુત્ત વ પાશ્વજિનાચિરગ ॥૧૧॥”
(દ્વાત્રિશિકા ૧)

એ સિવાય ૧-૩, ૧-૭, ૭-૪ વિગેરે અને પવોમા ઉપયુક્તમાત ૧૮, ૧૫ છે

૧૫-“પુલોકલક્ષ્મીપ્રણય પત્ર, કલ્યાણવવાપિ ચ વાતુકામ ।
સદે પ્રમોડપ્રસિદ્ધવાસ્તુલ નામીચરત્માચરણ-પરોહ ॥ ૧ ॥”
(દ્વાત્રિશિકા ૧)

એ સિવાય પદ ૧-૫ ૪-૭ વિગેરેમાંથી પાળ એજ માન અન્ધ થાય છે

‘સુવર્ણગિરિનુ પાર્શ્વનાથ ચૈત્ય સુવર્ણકલગથી અલકૃત ૩૬ હતુ’

‘પાર્શ્વનાથના આ મહિમાશાલી ચૈત્યથી સુવર્ણગિરિ તીર્થનો અને જિનશાસનનો મહિમા ઘણોજ વધ્યો હતો ૩’

પાર્શ્વનાથનુ આ પ્રતિદ્ધ ચૈત્ય સુવર્ણગિરિના કિલ્લાની અંદર આવેલ હતુ ૪૦

‘પાર્શ્વનાથનુ આ મહાચૈત્ય નાજા કુમારપાલે કરાવેલ ૪૧ છે’

આપુ ઉપરના લક્ષિગવમહિ ચૈત્યમા અવત ૧૨૬ ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના દિવસે કોતરાવેલ પોતાના લેખમા નાગપુત્રીય લાહડ બલોગના પાર્શ્વનાથચૈત્યની ભમતીમા થી આદિનાથની પ્રતિમા અને દેહરી કરાવ્યાનુ જણાવે છે, ૪૨ અને એજ લેખમા અનુમધાનમા એજ વશનો દેવચ્ચદ પછુ સુવર્ણગિરિ ઉપરના પાર્શ્વનાથ મહિરની ભમતીમા અષ્ટાપદમા બે ગોખડા કરાવ્યાની નોંધ કરાવે છે ૪૩

આ અન્તગેકના સૂચનોથી માફ જણાઈ આવે છે કે પાર્શ્વનાથનુ પ્રસ્તુત ચૈત્ય બાવન જિનાલય સુકત એક વિશાલ ચૈત્ય હતુ કે જેની ભમતીમા અથવા ભમતીને

૧૮ “વેવ સરાસિતનલુ સુવોજનાર્ના,
સૌન્દરદ્વિપક્તમર પ્રવત્તમ ।
સ્વર્ણાવલે કલપતિસ્વ કલ્પ યરીયા-
લાનસ્ય મદિલ્લય સહિલવજ્જમ્મ ॥ ૧૧ ॥”
(દ્વાત્રિશિકા ૧)

૧૯ “દેન કમવગિરૌ વિનિર્ધેને શાસનોપરિવપ્તરમહ ।
સુખમેનરુષવા કુમાળાં વિપ્રતો સલ્લ મુજદગદિનામ્ ॥ ૪ ॥”
(-૬૦૪)

“યવ ને સ્વચતિરિસિદ્ધિવા સૌભ દિમવિ દમપૂજ્ય ।
સ્વામ્યતે પ્રજ્ઞમેવ ર્કિ જુતર વમ વાક્યમિદ વા કલાવતામ્ ॥૧૦॥”
(દા ૦ ૪)

૪૦ “યમ્ ન સ્વતતિ સરજિમહ -સ્વર્જિન તુપરાતેનારમમ ।
સૌભસ સ્વપ્રત્યુપતેજસ સ્વુર્વેન વિગિલિ દુર્ગશાલિનામ્ ॥૧૦॥”
(દા ૦ ૪)

૪૧ “સુવર્ણકલે વિશ વાવમવ તે, ચિનદ ॥ નૈત્તુવન ચ નિર્મલમ ।
મલો કુમારસિતિવિષ્ણવાર્જુન સુવેદકન્દાદુદગદિવિષત ॥૧૨॥”
(દા ૦ ૪)

૪૨ “બી આશાભિરો ડી જર્ષનાચૈત્યવજ્જવ્યાં પ્રીમાદિવાપ
વિષ્યે રેવકુલિકા ચ ॥” (જાણુ લેખ સમદ, લસ ૧ ૨૭૧)

૪૩ ત્રીજો પુટ ના ૧ ૧૬

અડકતું અષ્ટાપદજીતું મંદિર હતું, ક્યાં શ્રેષ્ઠિ દેવચન્દ્રે બે ગોખડા કરાવ્યા હતા, અને લમતીમાં શ્રેષ્ઠિ લાડડે આદિનાથની પ્રતિમા સહિત દેહરી કરાવી હતી.

સુવર્ણગિરિ ઉપરનું પાર્શ્વનાથચૈત્ય ખાવનગિનાલયવાળું હતું. આ વાત હાલના જલોરના તોપખાનામાંની નકસીદાર સંખ્યાબંધ ધુમટિયો ઉપરથી પણ સાબિત થાય છે, કારણ કે તે તમામ ધુમટિયો જૈનદેરાની લમતીમાંની ધુમટિયો જેવી છે, મુસલમાની રાજ્યના સમયમાં ગઢ ઉપરનું ઉક્ત ચૈત્ય તોડીને તેનો પથર નીચે શહેરમાં લાવી ગોઠવીને મસીદનો આકાર બનાવી દીધો હતો જે સ્થાન હાલમાં તોપખાનાના નામથી ઓળખાય છે.^{૪૪}

અષ્ટાપદ ચૈત્યનો જે ઉપર ઉલ્લેખ કર્યો છે, તેના સંખંધમાં વિશેષ હકીકત જાણી શકાઈ નથી, છતાં સુવર્ણગિરિ ઉપર અષ્ટાપદ નામનું ચૈત્ય હતું એ વાતને ઉક્ત નાગપુરીય દેવચન્દ્રના ઉલ્લેખ ઉપરાંત હાલનું જલોરના કિલ્લા ઉપરનું ચોમુખજીતું દેહરું પણ પુષ્ટિ કરે છે. ખરું જોતાં ચોમુખજીતું દેહરું એ પ્રાચીન અષ્ટાપદ ચૈત્યનું જ નવીન રૂપ છે એમ એની રચના, માંડણી અને કારણી જોતાં ખુદકું જણાઈ આવે છે.^{૪૫}

૪૪ આ સ્થાન જલોર શહેરની લગલગ વચ્ચે આવેલું છે, આની અંદર પ્રવેશ કરતા જ જાણે કોઈ ખાવનગિનાલય યુક્ત નિર્મમંદિર હોય તેવાં આભાસ થાય છે, ચારે તરફ આશુના દેવલોની દેહરિયોની ધુમટિયો જેવી કારણીવાળા સંકટ પથરની ધુમટિયો નંદરે પડે છે, અને સંખ્યામાં એટલી બધી છે કે એક ખાવનગિનાલયથી અધિક દેહરાઓની તે હોવી જોઈએ એમ જણાઈ આવે છે.

ખાવનગિનાલયમંદિરના આકારમા ગોઠવાયેલી આ ધુમટિયોની વચ્ચેના વિશાળ એકમા એક વિશાળ મંડપ આવેલો છે જેની કારણી આશુના દેવલોની કારણી જેવી છે, આની પડખે પડશાલ અને દીવાનખાનું વિગેરે પણ તેની જ કારણી વાળા મંદિરોના પથરાથી બનાવેલ છે, આ સ્થાન પૂર્વે મસીદ હશે પણ હાલમાં ‘તોપખાના’ ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, આમા ઓછામા ઓછા ત્રણ જૈનમંદિરોના આરસપાષાણ કાંમે લાગેલો છે-સુવર્ણગિરિના પાર્શ્વનાથચૈત્યનો, શ્રાવક યશો-વીરે કરાવેલ આદિનાથચૈત્યનો અને લગવાન મહાવીરના ચન્દનવિહાર નામક જવાહિરના પ્રસિદ્ધ તથા પ્રાચીન ચૈત્યનો.

આ તોપખાનામા સંવત ૧૧૯૪, ૧૨૩૯, ૧૨૬૮, ૧૩૨૦ અને ૧૩૨૩ આ જુદા જુદા વર્ષોમા લખાયેલા જૈન શિલાલેખો હજી પણ વિદ્યમાન છે.

હાલમા આ સ્થાન રાજ્યના તાખામાં છે, અને તોપો રાખવાના કારણથી તોપખાનું કહેવાય છે.

૪૫ હાલમા મહારી પાસે નવી પણ મેં એક પ્રાચીન સંસ્કૃત

વિક્રમની તેરમી સદીમાં ‘યક્ષવસ્તિ’ નામના પૂર્વોક્ત મહાવીર ચૈત્યના સંખંધમાં ક્યાંઈ કોઈ ઉલ્લેખ થયો જોવાતો નથી, છતાં તારંગાહિલ ઉપરના દેવલની પ્રતિ-મૂર્તિ જેવા મહાવીરના વર્તમાન દેહરાને જોતાં તેરમી સદીમાં સુવર્ણગિરિ ઉપર મહાવીરનો મહિમા ઓછા હોય એમ જણાતું નથી.^{૪૬}

સંવત ૧૩૬૮ નું વર્ષ.

પવિત્ર ગિરિરાજ શત્રુજયની પવિત્રતા લૂંટાવનારું વિક્રમનું ૧૩૬૭ સું વર્ષ અને આશુતીર્થના મૂલગિઓનો ધ્વંસ કરાવનારું ૧૩૬૯ સું વર્ષ જેમ જૈન સમાજના ધાર્મિક હૃદયોને ચીરી નાખનારું નિવડ્યું હતું તે જ પ્રમાણે સં. ૧૩૬૮ નું વર્ષ પણ જૈનોના પાવન અને પ્રાણસમા તીર્થ ‘સુવર્ણગિરિ’ ની પ્રાચીન જલોરના લીના અંત દરનારું નિવડ્યું. ઘણાક વર્ષોના ઘેરા પછી રાજપૂતોની આપસી કુટકાટનો લાલ લઈ આદંશાહ અલાઉદ્દીન ખીલજીના લશ્કરે ઉપર જણાવેલ વર્ષમાં જલોર અને તેની પાસેના સુવર્ણગિરિના સોવનગઢ ઉપર પાતાનો અધિકાર જમાવી દીધો.^{૪૭} અને શહેરમાંનાં તેમ જ ગઢ ઉપરનાં જૈન દેહરાઓનો કચ્ચરઘાણ કાઢી નાખી તે પથરો વડે ચાંદીની જેમ ચમકતી મસીદો બનાવી દીધી.

તોત્ર વાંચ્યું યાદ છે કે જેમા સુવર્ણગિરિ ઉપરના કુમાર વિહાર, અષ્ટાપદાવતાર અને મહાવીરના ચૈત્યનું વર્ણન કરેલ હતું. આજહાલના ચોમુખજીના અંદરના મુગ ગભારાની કારણીની પ્રાચીનતા જોતા સહેજે જણાઈ આવે છે કે આ રચના તેરમી સદી પછીની તો હોઈ શકે જ નહીં. સંભવ છે કે અષ્ટાપદાવતારને મુસલમાનોના હાથે તુકશાન પહોંચવા છતાં તેનો મુખ્ય ઉપરિ ભાગ ગયો ગયો હશે જેનો છણોદારના વખતમા સુધારો વધારો કરીને ‘ચઉ અહ મસ દોય’ ને દેહણે બે મળ-લાના ચોમુખજી બનાવી દીધા હશે.

૪૬ ગઢ ઉપરના મહાવીરના મંદિરનો ઝરાખા, પ્રેક્ષામંડપ, ગૂટમંડપ એટલો ભાગ છણોદારના વખતનો હોય તો પણ પથર, કારણી અને તેનું મુસલમાનોના હાથે છિન્ન લિન્ન થયું એ બધું જોતાં એનું મૂલ શિખર તો મુસલમાનોના આક્રમણ પહેલાનું જ હોયું જોઈએ.

૪૭ મુહલ્લોત નૈપુસીની ગ્યાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ ઘટના વિક્રમ સંવત ૧૩૬૮ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૫ ના દિવસે થઈ હતી અમારી પાસેના ઇતિહાસના હસ્તલિખિત ડુટકર પત્રમા પણ આ ઘટનાની સાલ ૧૩૬૮ લખેલી છે, પણ ‘તારીખ ફરિસ્તા’ માં આ બનાવ સંવત ૧૩૬૬ માં બન્યાનું જણાવ્યું છે.

ખીલજીવંશ, મેવાડના રાણા, સોનગરા ચહુઆણ અને વિહારીપઠાણ એમ એક પછી એક જુદા જુદા રાજ-વંશોના થતા આક્રમણો અને અધિકારોના યોગે જાવા-લિપુર અને એની પડોળે ઉભેલા સુવર્ણગિરિની પાયમાલી થવામાં કંઈ કસર રહી નહિ. આ રાજ્યકાન્તિની આંધિ-યોમાં અહીંની પ્રાચીન જાહોજલાલી અને અનુપમ શિલ્પ કળાના ઉચ્ચ નમૂના સદાને માટે વિલુપ્ત થઈ ગયા.

પુનરુદ્ધાર.

સહિયો સુધી ઉત્તર સ્થિતિ ભોગવ્યા^{૧૦} પછી રાજ-રમી સદીમાં રાઠોડવંશીય મહારાજા શ્રી ગજસિંહજીના વખતમાં સુવર્ણગિરિ તીર્થ ફરી એકવાર જીવિત સ્થિતિ-માં આવ્યું.

જલોર રાજ્યકાર્યના સર્વાધિકારી મંત્રી જયમલજી મુહણેત એક લાઘ્યશાલી પુરૂષ થઈ ગયા છે, તે જોધપુર વાસી હતા છતાં રાજકાર્યને અંગે ઘણો વખત જલોરમાં જ રહેતા, એ દરમિયાન તેમણે જલોરમાં સંવત્ ૧૬૮૧, ૧૬૮૩ અને ૧૬૮૬ માં એમ ઓછામાં ઓછી ત્રણવાર અંજનશલાકા પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવીને હજારો જિન પ્રતિમા-ઓ પ્રતિષ્ઠિત કરાવી^{૧૧} હતી, જેમાં સંવત્ ૧૬૮૩ ની પ્રતિષ્ઠા તપાગચ્છીય આચાર્ય શ્રી વિજયદેવસૂરિ અને તેમના અનુયાયી સહજસાગર ગણિના શિષ્ય જયસાગર ગણિના હાથે કરાવીને સેંકડો વર્ષોથી ઉત્તર થયેલાં સુવર્ણગિરિનાં જિનમંદિરોમાં જિનપ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી હતી જે હજી સુધી વિરાજમાન છે.

તેના બદલામાં વર્તમાન ચૈત્ય બનવા પામ્યું હોય છતાં કારણ યોગે તેમા મૂર્તિઓ એસવા ન પામી હોય કે પાછલથી નાશ પામી હોય. કારણ કે હાલની મૂર્તિઓ જયમલજીના વખતની જ છે.

૫૦ સંવત્ ૧૬૫૧ ના વર્ષમાં નગા ગણિએ બનાવેલી જલોર ચૈત્યપરિવારીમા જલોરના કિલ્લાના દેહરા કે મૂર્તિઓનો ઉલ્લેખમાત્ર પણ નથી. આ ઉપરથી સમજાય છે કે મુસલમા-નોના આક્રમણકાળથી તે સમય સુધી સુવર્ણગિરિના દહેરાં ઉત્તર સ્થિતિમાં હતાં જે સં. ૧૬૮૩ મા નૂતન પ્રતિમા સ્થાપી મુહણેત મંત્રી જયમલજીએ પાછાં આપાદ કર્યાં.

૫૧ જલોરના ગઠના મંદિર ઉપગત શહેરમાંના મહાવીર સ્વામીના, નેમિનાથજીના અને ખરતરા પાર્શ્વનાથજીના મંદિ-રોમાંની ઘણીખરી પ્રતિમાઓ જયમલજીની પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી છે, ખરતરા પાર્શ્વનાથની મૂલનાથક પ્રતિમા પણ એ જ વખતમાં તપાગચ્છીય આચાર્યશ્રી વિજયદેવસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠિત થયેલી છે.

શત્રુજય તીર્થના મૂલમંદિરની પ્રથમ ભમતીમાં દક્ષિણ તરફની એક દેહરીમા જયમલજીથી પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી ધર્મનાથની પ્રતિમા વિરાજમાન છે.

મુસલમાનોએ તોડી ફેંટીને બેઠાર કરી નાખેલા સુવ-ર્ણગિરિના જિનમંદિરોની ફરીથી આ વખતે મરમત થઈ. મંડપ, ઘુમટ, ઘુમટિયો વિગેરે બંધરી અંગે પાછાં આ વખતે તૈયાર થયાં. આ પ્રમાણે અપૂર્વ આરંભર અને અનર્ગલ ગર્વ^{૧૨} કરીને લગભગ વિચ્છેદપ્રાય થયેલા પ્રાચીન તીર્થનો એક ધર્મવીર ઓસવાલે પુનરુદ્ધાર કર્યો.

વર્તમાન દશા.

સુવર્ણગિરિ તીર્થની પ્રાચીન તેમજ મધ્યકાલીન સ્થિતિનું અંદાજિત વર્ણન કરી હવે એની વર્તમાન દશાનું અવલોકન કરીએ.

પૂર્વકાલનો સુવર્ણગિરિ વર્તમાનમાં ‘સોવનગઢ’ ‘જલોરનો કિલો’ અને ‘જલોરનો ગઢ’ આમ અનેક નામોથી ઓળખાય છે, છતાં સામાન્ય રીતે જલોર નિવા-સિયોમાં ‘ગઢ’ અને બીજા ગામોના મનુષ્યો ‘જલોરનો ગઢ’ આ નામથી એને વિશેષ ઓળખે છે.

સોવનગઢ આજે પણ એની આમપાસના પ્રદેશમાં જૈન તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. લાઘરવા વદિ ૧૦ અને માધ શુદિ ૧ એમ વર્ષમાં એવાર યાત્રા નિમિત્તે ત્યાં મેળો.

એ સિવાય શત્રુજયની મુખ્ય ટુંકમાં ઉપર જતાં જમણી તરફ જ્યાં આચાર્ય ધનેશ્વરમૂરિની મૂર્તિ નજર પડે છે તેની પાસેજ ઉપરની બાલુમાં એક ચોમુખજનું દેહરું છે જે આ સુવર્ણગિરિના ઉદ્ધારક જયમલજનું દર્શાવેલું છે અને તેમાંની પ્રતિમાઓ સંવત્ ૧૬૮૬ ના વર્ષમાં જલોરમાં ગોતે દર્શાવેલ પ્રતિષ્ઠામા પ્રતિષ્ઠિત કરાયેલી છે. આ દરીકન ઉક્ત મંદિરમાની એક મૂર્તિના લેખ ઉપરથી જાણી શકાય છે, જે લેખ નીચે પ્રમાણે છે—

“સં. ૧૬૮૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વ. ૫ શુક્રે શ્રી ચોધપુર વા. ૦ જ. ૦ જા. ૦ શુદ્ધ શા. ૦ મુહનોત્ર ગોત્રે મં. ૦ જેમાં સુત મં. ૦ જયમલજીકેન સ્વકારિત શ્રીશત્રુજયગિરિ શ્રીચાલુર્મુલપ્રાવાદમંડન શ્રીમહાવીરવિંવે કા. ૦ પ્રતિષ્ઠાપિતે સ્વપ્રતિષ્ઠાદાં શ્રીજાલોરતરે પ્ર. ૦ તપાગચ્છાધિરાજશ્રીગાહિપદત્તજિહાંગીર મહાતપાવિહરધારક મં. ૦ શ્રી ૬ શ્રીવિજયદેવસૂરિમિ: ॥ સ્વપટલંકાર આચાર્યશ્રી ૫ શ્રીવિજયસિદ્ધસૂરિપ્રમુલપરિવારપરિકરિતે: ॥”

૫૨ જયમલજીએ કરાવેલી આ પ્રતિષ્ઠાઓની અપૂર્વતા જણાવનારી કેટલીક કિંવદન્તિયો હજી પણ જલોરની પ્રજામા ચાલી ગઈ છે જેમાની એક જનશ્રુતિ અત્ર જણાવીએ છીએ—

પ્રતિષ્ઠા જેવા મોટા મેળાઓમા મારવાડમા સર્વત્ર ‘લાપસી’-તુજ જમણુ કરવાનો રિવાજ છે. પરંતુ જયમલજીના સંબંધમાં કહેવાય છે કે તેમણે પ્રતિષ્ઠાઓમા ‘જલેખી’ જેવા પકવાનોનાં અર્ચણ જમણુ કર્યો હતા કે તેવાં જમણુ હજી સુધી બીજા કોઈએ કર્યાં નથી, એથી જલોરમા કહેવત રહી ગઈ છે કે “જયમલ જલેખી લે ગયો.”

લગય છે, ભાદ્રવાના મેળામાં ઘણે ભાગે બલોતવામિયો જ ઉપર ચઢે છે, પણ માથ મામના મેળામાં દુર-નજીકના અનેક ગામોના નેકરો જૈનો ગઢની ચાના નિમિત્તે બલોત જાય છે

ગઢ ઉપર ૧૦-૧૨ મન્ડારી માણસો હમેશા પડે છે, તેમને સુખિયો ‘ કિલ્લેદાર ’ કહેવાય છે, ચાના નિમિત્તે કે ગમે તે ટામ માટે ગઢ ઉપર જનાર નીચે બલોતમાં પડેલા ઉછા કિલ્લેદારની કે તેના માણસની ચીકી (પાન) લઈને જવું જોઈએ ચીકી વગર જનારને કિલ્લાની અદર જવા દેવામાં નહીં આવે, કેવલ મેળાના દિવસોમાં ચીકી લેવાની જરૂર પડેલી નથી

સોવનગિરિ પર્વત પૂર્વ પશ્ચિમમાં લાંબા પથરાયેલો છે, બલોત શહેર એની જોડમાં ઉત્તર તરફ વસેલું છે, ગઢ ઉપર જનારને લગભગ આખા ગઢેરના દર્ગાન અનાયાને થઈ જાય છે, શહેરના નૈઋત તરફના છેડાથી ગઢ ઉપર ચઢવાનો ન્સો શરૂ થાય છે, ચા પહોંટા દવાબ અને લગભગ દોઢ માઈલ જેટલો ચઢાવ ચઢતા ગઢની અદર જવાય છે, થોડા દવાબની અદર પા મૂકતાજ પહેરો લગના મગકારી માણસો ચીકી માગે છે, પાથ દગ કે સો પાથમોના મચુદાયને માગે કાગળી લાવેલ ચીકી ગિપાહીને આપીને આગળ પગલુ લગતા જ જમણી તરફ ગગન ગામી શિખરવાળા લગવાળ મહાવીરના મહિના દર્શન થાય છે, અને દશેઠ કદમ આગલ વધીને ડાબી તરફ જતા છકે પાસેજ નિહનિપવાના આઠારતુ અષ્ટપદાવ ના ઉર્દે ચોસખજીતુ દેહકે મેગ્રોને આકર્ષણ કરતું જણાય આવે છે, ચોસખજીતી પૂર્વમાં અને મહાવીરજીતી જન ઇશાન તરફ પાર્શ્વનાથનું પ્રાચીન સીલીતુ ચૈત્ય દર્શનની નજીકે એ ચી રહ્યું છે

ઉપર્યુકત ત્રણે ચૈત્યો મુકલોત જયમલજીના વખતની પ્રતિમાઓથી સુગોભિત છે

ત્રણેમાં મહાવીરનું મહિં પહેલે નળરે જણી શકાય, એનું ઉચ્ચ શિખર અને બે મજલાનો મકપ એનારને તાગાહિલના સુખ્ય મહિંતુ સ્મરણ કરાવે છે, જ્યારે ચોસખજીતુ મહિં મહાવીર મહિંની અપેક્ષાએ ધીબ નબર મૂકાય છે, હતા રચના અને ડોળણીમાં એ ચતુ પમ છે, નીચે તેમજ ઉપર ચોસખ જિન સ્થાપના, જેવે રીના આકારમાં ગનાવેલી ઉપલી ભમતી અને ચુ અજની સુદ ઢાંગેગી પ્રેશકને કાણુજ સુખ જનાવી દિયે છે, આ મહિંને બાહ્ય દેખાવ પણ ઘણે ભાગે લાગે છે, પાર્શ્વનાથનું મહિં એ કે ઉપરના બને મહિંઓની નકાતુ

છે, હતા તેના શિખરનો દેખાવ પ્રાચીનતાતુ ભાન કરાવતો ઘણો સુંદર લાગે છે

ગઢમાં ઉપર જણાવેલ જૈનમહિં ઉપરાંત ગજમ હેલો, ડેટલાક સગડગી મઠાનો, ગિવમહિં, ધર્મગાળા, બે વાવડિયો, ટાકાઓ અને મસીદ ઇત્યાદિ ઇમારતો નજરે પડે છે

રાજમહેલ, નરગડગી મઠાનો, ગિવમહિં વિગેરે ગઢ ઉપર રહોટોતુ ગજ્ય થયા પછીના બનેલા લાગે છે, જ્યાં મસીદ તે પહેલાની હોય એમ એના પ્રત્યેક ઉપરથી જણાય આવે છે

પૂર્વ તરફની મર્વથી ઉચી ટેકરી ઉપર એક મહોટી ચોકી આવેલી છે, જે મુસલમાનોની માથે બકાહુથી લીધે મરનાર રાજ વીરમહેવના વખતની હલેવાય છે, સર્વ સાધારણુ તેને “ વીરમહેવ કી ચોકી ” એ નામથી જ ઓળખે છે

આલુ અને ટોલ નામની બે વાવડિયો જૈન દેહરા ઓગી નજીકમાં જ આવેલી છે, ગોધક નજીકે જોતા તે ઘણી પ્રાચીન જણાય છે, પણ પાણીના પ્રવાહની માથે ધમકાઈ આવતી રેતી અને વચગાળી લગાઈ જવાને લીધે લગભગ બેઠાર થઈ પડી છે, એટલુ જ નહિ પણ તેની વાસ્તવિકતા પણ ઢાઢ ગઈ છે

ગઢ ઉપર ગતવાનો કરવાની સગકારી મનાઈ હોવાથી ચાત્રિકો દર્શન પૂર્વાદિ કરીને પાછા નીચે ઉતરી આવે છે, મામાન્ય રીતે લગભગ દોઢ ટલાક ચઢતા લાગે છે, જ્યારે ઉતરતા અડધો બહુ થઈ જાય છે

છત્રી લઈને કે બેડી પહેરીને^{૫૬} જનારને ગઢમાં જવા હેતા નથી નાંદ ગઢનાર એ ચીને નીચે મૂકીને જ ઉપર ચઢવું જોઈએ

૫૩ આ ચોકી ૪૦-૫૦ માણસા સુખપુરક બેસી ગાંઝેરી મહેગી છે, અને આના ઉપરથી પદાગી ચાગે તરફનું દુર-નજીકનું દંસ્ય સાંક સાંક જણાય આવે છે એમ જનાય છે કે લાંબાના સમયમાં ગતુ મેન-પતી નિરચાન જોના માં આ બંધ મયમમાં કિંનાની આસપાસની ફેગખો માં આ ગિનાર ચોગી બનાવે રી દગ

૫૪ પુગાના જમણા પગમાં પહેરનાના ચાદીના ડગો મારનામાં ‘ બેડી ’ કહે છે, જુના જમાનામાં ચામૂપણુ પહેરનાનો મા વાડમાં વખો ગિનાર દેનો, અને દુર પગ ચોડી રખો ચાતુ ઇ

જવાલિપુર.

સુવર્ણગિરિ તીર્થના વર્ણન પ્રસંગે શહેર જવાલિપુરનો કંઈક પરિચય આપવો અનુચિત નહીં ગણાય. કારણ કે સુવર્ણગિરિ વા સોવનગઢના યાત્રિકોને પ્રથમ જ જવાલિપુર જવું પડે છે, પાલીતાણુ જોયા વિના શત્રુંજય ઉપર જઈ શકાય, જુનાગઢને લેક્યા સિવાય ગિન્નારની યાત્રા કરી શકાય અને અનાદરા કે આમુરોડને પડતો મૂકીને આમુરાજ લેટી શકાય, પણ જવાલિપુરમા પગ ધર્યા વગર સોવનગઢની યાત્રા થવી અસંભવિત છે, એટલા માટે સુવર્ણગિરિના નિરૂપણ પ્રસંગે જવાલિપુરના ઇતિહાસની રૂપરેખા દોરવી પ્રાસંગિક લેખાશે.

કહેવાની જરૂર નથી કે આજનું ‘ જલોર ’ પૂર્વે ‘ જવાલિપુર ’ એ નામથી ઓળખાતું હતું. આની પ્રાચીનતાનો યથાર્થ ઇતિહાસ હજી પ્રકાશમાં આવ્યો નથી. ‘ જવાલિપુર ’ ક્યારે અને કોણે વસાવ્યું તે હકીકત હજી અધિકારમાં જ છે. વિક્રમની દશમી સદી પછી અત્ર શરૂ થયેલ દેરૂંક રાજવંશોનો આંખો ઇતિહાસ મળી આવે છે છતાં એના વસાવનાર આદિવંશ કે આદિપુરૂષનો હજી પૂર્તો મળ્યો નથી. ૫૫

આરમ્બી સદીના પરમારોના ત્રાંખાપત્ર ૫૬ ઉપરથી, તેમજ તેરમી સદીમાં લખાયેલ ચહુઆણના લેખો ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે ‘ જવાલિપુર ’ વા જલોરની આસપાસનો પ્રદેશ તે વખતે ‘ પિલ્વાહિકા મંડલ ’ ના નામથી ૫૭ ઓળખાતો હતો, સંવત્ ૧૧૬૫ ના વૈશાખ

૫૫ એક હસ્તલિખિત નોંધમાં લખેલ છે કે ‘ વિક્રમ સંવત્ ૧૧૦૦ માં ભોજ પરમારે જલોર વસાવ્યું. ’ પણ આ લખાણ વિશ્વાસપાત્ર નથી, કારણ કે પ્રથમ તો આ સમય ભોજ પરમારનો નથી, બીજો ભોજ નામનો પરમાર રાજા જલોરમાં થયાનું કંઈ પણ પ્રમાણ નથી, કારણ કે જલોરના પરમારોમાં એ નામ ક્યાંય જોવાતું નથી, અને પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે રાણા ખેમાલુના વખતમાં જલોર આબાદ હતું એમ કનલગ્રાંડ લખે છે, એ બધું જોતા ભોજે જલોર વસાવ્યાની વાત કેવલ નિગદ્યાર હરે છે.

૫૬ આ ત્રાંખા-પત્ર ભીનમાલમાં એક મીલુસની પાસે છે, જે પોતે નજરે જોયું નથી પણ આની એક અંશુદ્ધ નકલ મ્હારી પાસે છે, સંવત્ ૧૧૬૫ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫ ના પર્વ દિવસે જલોરના પરમાર રાજા ‘ વિજયલે ’ ભીનમાલ પાસેનું ‘ કાસથા ’ ગામ એક આલ્મજીને દાન કર્યું તે બાબતનું આ શામનપત્ર છે.

૬૭ “.....શ્રી જાવાલિપુરાદિ સમસ્ત પિલ્વાહિકા મળ્ડ-લાન્ત:પાનિત:” (સ્ક્રીપ્ચરનો ઉલ્લેખ)

શુદ્ધ ૧૫ શુક્રવારને દિવસે લખાયેલા ‘ કાસથા ’ ગામના દાનપત્રમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જલોરમાં પરમારોનું રાજ્ય ‘ વાકપતિરાજ ’ પરમારથી શરૂ થયું હતું, ૧ વાકપતિરાજ, ૨ ચન્દનરાજ, ૩ દેવરાજ, ૪ અપરાજીત, ૫ વિજયલે અને ૬ નિહલદેવ આ ક્રમથી તેમાં જલોરના પરમારોની વંશાવલી આપેલી છે, જલોરના તોપખાનામાંથી મળેલા સંવત્ ૧૧૭૪ ના શિલાલેખમાં પણ ઉપર પ્રમાણે જ વંશાવલી જણાવેલી છે, પણ તેમાં ‘ વિજયલે ’ પછી ‘ ધારાવર્ષ ’ એ નામ આપેલું છે, અને ધારાવર્ષનો પુત્ર તથા ઉત્તરાધિકારી ‘ વીસલ ’ જણાવ્યો છે.

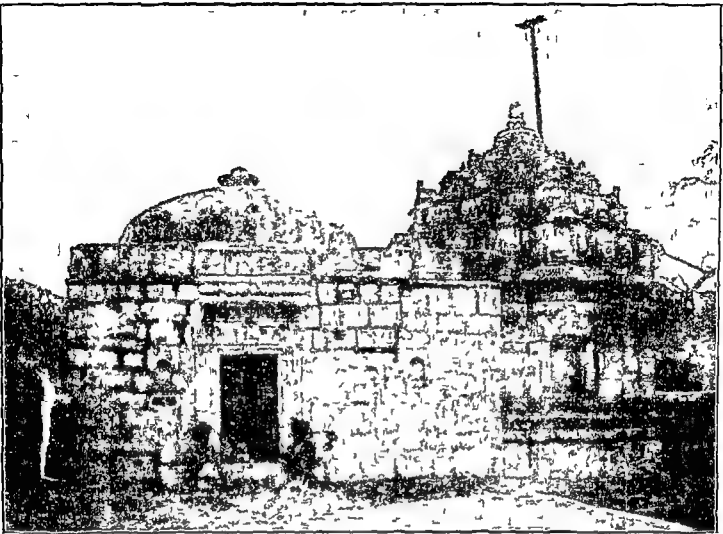
વિક્રમની તેરમી સદીની શરૂઆતમાં જ્યારે નાગલના ચહુઆણ રાજા આલ્હણના પુત્ર કીર્તિપાલે પહેલવહેલો જલોરનો કબ્જો લીધો ત્યારથી જલોરમાં ચહુઆણોનું રાજ્ય સ્થપાયું.

કીર્તિપાલનો પુત્ર સમરસિંહ જલોરમાં એક પ્રતાપી રાજા થઈ ગયો છે. કહે છે કે સુવર્ણગિરિના પ્રાચીન કિલ્લાનો સમરસિંહ પુનરુદ્ધાર કરાવ્યો તેથી એ અને એના વંશજો સોનગિરા ચહુઆણ કહેવાણા, શ્રી સમરસિંહના વખતમાં સંવત્ ૧૨૩૬ ના વર્ષમાં શ્રીશ્રીનાથ શ્રેષ્ઠિ યશોદેવના પુત્ર શ્રેષ્ઠિ યશોવીર ધ્રાવકે જલોરના આદિનાથના મંદિરનો મંડપ કરાવ્યો હતો કે જે મંડપ ‘ શિલ્પકળાનો એક અદ્ભુત નમૂનો હોઈ દેશ પરદેશના સેંકડો પ્રેક્ષકોને પાતાની તરફ આકર્ષતો હતો. ૫૮

“.....મહારાજશ્રી સમરસિંહ દેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે રત્પાદ:ઓ-પજીવિત્તિ નિજપ્રોદિમાતિરેકતિસ્ક્રુત: સકલપિલ્વાહિકામળતસ્કર વ્યતિકરે રાજ્યચિન્તકે જોજલ રાજપુત્ર.....” (માદિનાથમળ્ડલ પ્રશસ્તિનો ઉલ્લેખ)

૫૮ આ મંડપનો ઘણો ખરો કોતરેલ પથ્થર જલોરના તોપખાનામાં જળવાઈ રહ્યો છે. આનું કોતરકામ જેતાં માણસની અક્કલ ચકરાઈ જાય છે, અને કલ્પના બહાર મારી જાય છે, આનું કોતરકામ આરીકપણે જોયા પછી આશ્ચર્ય દેવલો જેતા જેતા-રને કંઈ પણ નવાઈ લાગે તેમ નથી. આ મંડપના સંબંધમાં લખેલી પ્રશસ્તિમાં તેના કર્તા પૂર્ણભદ્રસૂરિ લખે છે કે ‘ આ મંડપની રચના જોવા બીત નવાં અનેક દેશોના સ્ત્રી-પુરૂષોના ટોળા આવે છે પણ જેમને કોઈયે તૃપ્ત થતું નથી. ને પોતપોતાનાં ગ્યાને જાતે પણ આની રચનાની વિચિત્રતાનું જ ઉત્કંઠાની સાથે ચર્ચા કરે છે. શુ આને વસુધરાવધુનું શ્રેષ્ઠ નિલક છે ? યો લક્ષ્મીનું ક્ષીલાકમલ છે ? અથવા દેવોએ અપેક્ષ અમૃતકુંડ છે ? આમ આને જોતા માનવ હૃદયોમાં અનેક વિકલ્પો ઉદ્ભવે છે. જુઓ નીચેના શ્લોક—

“ નાનાદેવસમાગતૈર્નવનૈ: સીધુસવગૈર્મુહ-
યૈસ્યાહો જ્વનાવિકોક્તપર્વૈર્નૈ તુમિગસાયે !

મુવળગિ પાથનાર જૈન (પાલિભાષા ઉપરથી મુવળગિ મંદિર)

નમનમિહનો પુન ઉદયમિહ અને ઉદયમિહનો પુન
આચિગદેવ, આ ગને પિતાપુત્ર બલોન્ના નામોડિત નબ
ચક્ર ગયા છે, આચિગદેવના વખતમા લખાયેલા અનેક
નિલાલેખો મળી આવે છે

આથી ઉપર મંત્રી તેજપાલે ડંગેલેલ ‘લુણમિહ
વસતિ નામના નેમિનાથ ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠાના અવચર ચન્દ્રા
વતી, નાડોડ અને બવાલિપુરના એન ત્રણ મહોટા
મહાલેશ્વર ગાનાઓ ત્યાં એકઠા થયાનો વસ્તુપાલ ચન્દ્રિમા
એના કર્તા જિનહર્ષ ગણિએ ઉલ્લેખ ‘કર્ષો છે, તેમાનો

બવાલિપુરનો નમન તે આ ઉદયમિહ ચક્રમાણ મમજ
વાનો છે કે અને તેજ પ્રમળે શાસનમૂત્રધાગના બનાવેલા
‘લુણમિહ વચતિ’ જેવા અદ્ભુત ચૈત્યમા મહોટા ૧૮
બૂલો બતાવનાર મંત્રી યજ્ઞોવીની મંત્રી વસ્તુપાલે જે
સ્તુતિ કરી છે તે યજ્ઞોવી પણ આ ઉદયમિહનોજ મંત્રી
હતો જે શ્રીમાન હોવા માથે નામી વિદ્યાન પણ ફીહતો.

ફેર અને ચન્દ્રાસીનો મડરેશ્વર ‘ધારાવ’ ગી પુ.
‘ઓમમિહ’ સમજતો કે જેનો આણના રેખેમાં ‘સોમ’ ના
પામથી ઉલેખ થયેલો છે, તથા નાગોનો મડરેશ્વર ‘ધારાવ’
અ ‘આ’ અથવા એના પુ. ૮૭

ફેર મંત્રી યજ્ઞોવી ‘માઘ’ ગિ. ધારી મંત્રી ઉપમિહનો
પુ. ૮૮નો, એ નાનિએ ‘ધ-ટ’ અને ધમે પડગમ્જીય પ મ
જેન હતો, ૧૫ રીંડે એ બલેમનો રહેતા રીંડેનો, એમું આણ
ઉપ મિત્ર-સ્પદિમા મ. ૧૫ ૧૭ મા એક-દેડી દગી તેમા
મનિ પદપરી દલી અને ત્યાજ લણિગમદિમા મ. ૧૫ ૧૭૯૨
ના વાગા ૭ દુરિમા નાગી મનિયો ગિ. ૧૫ ૧૮૧ દલી, ૧૮૧,

સ્માર સ્મારમયો ગદીવરના વૈવિધ્ય સિદ્ધિર્નિ,
તે સ્થાનમૈરપિ પ્રતિદિન મોચન્દ્રમાવર્ત ૫૫૫

વિષમગવલ્લુતિનક વિમેતદ, સ્ત્રીચાવિદમય ૧ દુહિત વયાપ ૧
દત્ત દુર્લભ્વતદુન્નમિદ કિમય, ચન્દ્રાલોચનવિધૌ વિદિમા વિરચ ૧૮

(—એક પ્રતિષ્ઠાના મૂર્તિ જેના દરેકે)

૪૧ “શ્રી જાણલિપુરકમી નમિતનામધ ૧
જા જાણલિપુરકમી નમિતનામધ ૧” (સ્તુતિપાન ગમિ)

આગ્રિગદેવ પછી એનો પુત્ર સામન્તસિંહ અને તે પછી કાન્હડદેવ નલોરના રાજા થયા, અને કાન્હડદેવ તથા એના પુત્ર વીરમદેવના વળતમાં નલોર ઉપર અલા-ઉદીન ખીલજનો અધિકાર થયો.

વીરમદેવ સમ્બન્ધી દન્તકથા.

વીરમદેવના સંબંધમાં નલોરમાં દન્તકથા એવી આલે છે કે—વીરમદેવ એકવાર બાદશાહની આકરીમાં દિલ્લી ગયો હતો, ત્યારે ત્યાં એને બાદશાહની પુત્રીએ જોયો અને તેણી આની સાથે પરણવાને તૈયાર થઈ ગઈ, બાદશાહે પોતાની પુત્રીનો કદાચ નલોર તેની સાથે વીરમદેવને પરણવાની આજ્ઞા આપી; પણ વીરમદેવ પોતે શાહનદીને પરણવા રાજ ન હતો, છતાં બાદશાહની આગળ ખુદ્દી ના પાડવી અયોગ્ય ધારી, તેણે મનમાં કપટ રચીને બાદશાહને કહ્યું—‘ હું એક સામાન્ય સામન્ત છું, મહારી પાસે એટલું દ્રવ્યબળ પણ નથી કે જેથી આપના દરબાનને છાજે એવા ઠાઠમાઠથી હું શાહનદીને પરણવા આવું. ’ આ ઉપરથી બાદશાહે જે જે ચીજભાવ અને રોકડનાણાં જોઈયે તે બાદશાહી ખજાનામાંથી લઈ જવા હુકમ કર્યો, વીરમદેવ પોતાના કપટમાં ફાળ્યો, લાખોનું રોકડનાણું તેમ જ ખીજ સામગ્રી લઈને નલોર તરફ રવાને થયો, અને નલોર આવી પોતાનું લશ્કર વિગેરે સજ્જ કરી કિલ્લામાં ભરાઈ બેઠો, પાછળથી જ્યારે બાદશાહને જણાયું કે વીરમે પોતાને દગો દીધો છે, ત્યારે તે બહુ જ ગુસ્સે થયો અને વીરમને પકડી લાવવાને નલોર તરફ તેણે પોતાનું લશ્કર રવાને કર્યું. વર્ષો સુધી લડાઈ ચાલી પણ કિલ્લામાં રહેલો વીરમદેવ બાદશાહને તાબે થયો નહિ, બાદશાહી લશ્કર છેવટે કંટાળીને દિલ્લી તરફ પાછું વળ્યું.

નલોર પરગણામાના ‘ માદરી ’ ગામમા દેહડું કરાવ્યું હતુ અને અનેક મૃતિયો ભરાવી હતી. જેમાની કેટલીક મૃતિયો હાલમા જમીનમાથી મળી આવી છે. એ ઉપર્યુકત નલોરના રાજા ઉદય-સિંહનો મંત્રી હતો. સંવત ૧૨૮૭ મા આશુ ઉપરની લૂણસિંહ વસતિની પ્રતિષ્ઠાના પ્રસંગે રાજા ઉદયસિંહની સાથે એ પણ આશુ ઉપર ગયો હતો, જે વેળા આની વિદ્વતાની કદર કરનાર મંત્રી વસ્તુપાલે ઘણીજ સ્તુતિ કરી ને તૈયાર થયેલ પ્રાસાદના ગુણ દોષોની બાબતમાં પ્રશ્ન કર્યો, જેના ઉત્તરમાં યશોવીરે અનેક સાધારણ ભૂલો ઉપરાંત મોટી ૧૪ ભૂલો બતાવીને તેના કળનું વિવેચન કર્યું હતું. એ પ્રસંગ વસ્તુપાલ ચરિત્રમાં નીચેના શબ્દોમા વર્ણવ્યો છે—

“ યશોવીરમહામાત્યમમાત્યપુરુષોત્તમ ”

પ્રાસાદગુણદોષાદિસ્વરૂપ પૃથ્વાસ્ત્વદા ॥

સોપાનલઘુતાપૃષ્ઠિર્વજસ્થાપનાદિકમ્ ।

દૂષણં સ જગૌ તત્ત્વ હૃલ્લેખ્યા મવિત્ત્વ્યતા ॥” (૧૦ વૉ)

વીરમદેવને પોતાની આ છતથી ઘણો ગર્વ ઉપજ્યો, તે પોતાના સામન્ત અને સૈનિકોનો દરબાર ભરી ખુશાલી મનાવતો બેઠો હતો, ત્યાં તેનાથી ‘ દિયા ’ બતિના એક રાજપુતનું અનાયાસે અપમાન થઈ ગયું, અપમાનિત રાજપુતે રાજાને ટોક્યો; પણ રાજાએ પશ્ચાત્તાપને, હેઠાણે તેનું વધારે અપમાન કર્યું. ગુસ્સામાં ભરાયેલો રાજપુત રાજાની સાન હેઠાણે લાવવા માટે ઉપાય વિચારતો ગઢથી નીચે ઉતરી બાદશાહી સેનાના મુળિયાને મળ્યો અને તેને પાછા વળવા પ્રાર્થના કરી. લશ્કર પાછું નલોર આવ્યું અને ‘ દિયા ’ રાજપુતે બતાવેલ ‘ સુરંગ ’ ના પ્રયોગથી મુસલમાની લશ્કર ગઢ ઉપર ચઢ્યું. સુરંગના દ્વાર પાસે ખુનખાર લડાઈ ચાલી અને છેવટે વીરમદેવ મરણ પામ્યો. મુસલમાનોએ ગઢ ઉપર પોતાનો કબ્જો કરી ત્યાં બાદશાહી વાવટો ફરકતો કર્યો. આ પ્રમાણે વર્ષો સુધીની લડાઈમાં નહિ છતાંયે સોવનગઢ આપસની કુટથી થોડાજ સમયમાં મુસલમાનોથી ભરાઈ ગયો ૧૩ ।

૬૨ દારસી તવારીખ પ્રમાણે આ લડાઈમા નલોરનો રાજા કાન્હડદેવ ઉતર્યો હતો અને મુદણોત નાગુરીની ખ્યાતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કાન્હડદેવ અને એનો પુત્ર વીરમદેવ બન્ને ત્રીજીને મુસલમાનોના હાથે મરાણા દના. પણ નલોરમાં જે પરંપરાગત દન્તકથા ચાલી રહી છે તેમાં આ લડાઈનો નામક વીરમદેવ જણાવાય છે અને વીરમદેવને જ રાજા તરીકે પણ વર્ણવે છે. તેથી અગોએ પણ આ લડાઈના નામક તરીકે વીરમદેવને જ જણાવ્યો છે.

૬૩ ‘ તારીખ ફરિસ્તા ’ માં આ લડાઈની દ્રષ્ટિકત નીચે પ્રમાણે આપી છે—

‘ નલોરનો રાજા કાન્હડદેવ દિલ્લીના બાદશાહના દરબારમા રહેતો હતો. એક દિવસ સુલતાન અકબરની ગર્વમા આવીને કહ્યું કે ‘ હિન્દુસ્થાનમાં મધ્યે સુકાબલો કરનાર એક પણ હિન્દુ રાજા રહી નથી. ’ એ સાંભળીને કાન્હડદેવ ઉત્તર આપ્યો કે ‘ જો હું નલોર ઉપર આક્રમણ કરનારી બાદશાહી સેનાને હરાવનારી સેના એકઠી ન કરી શકું તો આપે મને પ્રાણાન્તની શિક્ષા કરવી. ’ આ ઉપરથી સુલતાને તેને સલાહો દીધીને ચાલ્યા જવાની આજ્ઞા કરી. પણ જ્યારે સુલતાનને તેના સેના એકઠી કરવાના સમાચાર મળ્યા ત્યારે તેને શર્મિષ્ઠો કરવાને સુલતાને પોતાની ‘ ગુલબદિસ્ત ’ નામની દારસીની આગેવાની નીચે નલોર ઉપર આક્રમણ કરવા માટે સૈન્ય મોકલ્યું. ને દારસીએ ઘણી બહાદુરીથી લડાઈ કરી પણ જ્યારે કોલ્લો છતવાનો વખત આવ્યો તેજ અવસરે સેનાધિનાયિકા દારસી માદી પરીને મરી ગઈ. આથી તેના પુત્ર શાહીજે સેનાપતિનું પદ ગ્રહણ કર્યું, પણ એજ અવસરે કાન્હડદેવે કિલ્લાની બહાર આવી બાદશાહી સેના ઉપર હુમલો કર્યો અને પોતાને હાથે શાહીનને મારી નાખી તેની સેનાને દિલ્લી તરફ નસાડી મુકી, પરાજયની

કુટકર અમલદારિયો

મુમલમાનો પછી કટલોક વખત બલોલ ઉપર મેલા
કુટકર ગણાઓના પછુ અધિકાર થઈ ગયો હતો,
પછુ ચલુઆંગેએ તેમને હટાવી પાછી ત્યા પાતાની તત્તા
જમાવી લીધી

ચલુઆંગેને બીજવાન વિહારી પહાણોએ બલોલ
માથી હાકી કાઢીને પોતે જલોલના માલિક બની ગયા
હતા આ વિહારીયો અકબર બાદશાહના મમય મુખી
ત્યા રાજ્ય કરતા હતા, ઉપરે જહાંગીર બાદશાહના વખતમા
મહાગત ત્રી ગરમિ હજીએ વિહારી પહાણોને પાલણુ
પુગની તરફ હાકી કાઢી ‘ જલોલના કબજે પોતાના હસ્કત
લીધા એ જ મહાગત ગરમિ હજીના વખતમા સુવર્ણ
ગિરિના ઉત્તર કાંઠે મહિંગાને ઉઠાડ કરાવી મુકલોલ
શ્રી જયમલજીએ ત્યા પ્રતિભાઓ સ્થાપન કરી હતી

એ પછી કટલોક વખત નવાબ અમીરખાને પછુ
બલોલ ઉપર રાજ્ય કર્યું અને બીજુ પછુ કુટકર અમ
લદારીયો થયા પછી ઉપરે સવત ૧૭૪૨ મા મહાગત
શ્રી અલતમિ હજીએ બલોલ છતીને પોતાના ભેધપુગના
રાજ્ય સાથે ભેડી દીધુ એ આજયર્થેન તેમના વશ જ
ભેધપુગના રાહોડ મહારાજઓના અધિકારમા આજુ
આવે છે

સદર મુકામ.

સદર મુકામ બલોલ ભેધપુરથી આમરે ૭૦ માઈલને
છટે હસિણુ તરફ અને આજે એમ રેલવેના એન્જીનુગ
રેશનથી ૩૮ માઈલ પશ્ચિમમા મોનગિરિ પહાડની તળા
ટીમા વસેલુ છે એની દમિયુમા લામા પધયેવા નાવન
ગિરિના ઉચ્ચ શિખરે, જેમ કિલ્લેબદીથી ઘેરયેલા છે તેમ
એ આમુ જાહેર પછુ જુના વખતના કાટથી વિદાયેલુ છે

ભેધપુર નાજ્યના બાવીસ પ્રગળાઓ પૈકી બલોલ
પણ એક પ્રગળુ છે જેનુ સુદર મુકામ બલોલ છે

અમર મનાન અવાઉરીન ઘણો ગુપ્ત ભગાઓ નો જેમે પ્રમિદ
મેળાવે આ તુરીની આગીતામા એક ન્દોગ ના મદાવના
માન ૨૦૦૦ માં તુરી ત્યા જ્યાં જાણ ઉપર અધિકાર કરી
લી ના અને મનાન તુરી નેના કુટુબ ત્યા મનાની નાથ મારી
નાયો નો તેનો બધા ખગલો જગી ની ના (ભા ૧૩ પ્રાચીન
ભગવત ત્યા ૧૦ ૩૦૮)

૧૮ જાતો થી રસિય તરફ જ્યાં નિર્મિતો પાલણુ અને
એની આસપાસના પ્રેમ કમરે કરી પાલણુમા ત્યા જતા
જેમના વસને આજ પવન ત્યા ૧૮ કો છે એ પાલણુમા
નાથ ના નામથી આજમા છે

ઇ મ ૧૬૧૧ ની ગણતરી મુજબ બલોલ પ્રગળામા
૧૩૩૭૧૬ જેટલી મનુષ્ય મખ્યા છે, ત્યાં ૧૫૫૦
ચોરમ માઈલ જેટલી જમીન આ પ્રગળા નીચે આવેલી છે
એટલે આગાધીની અપેક્ષાએ ૨૦ પ્રગળામા ત્રીજા ન બરે
અને જમીનની અપેક્ષાએ ૮ આકમા ન બરે બલોલ પ્રગળુ
ગામી ગકાય તળાવદ બલોલની મનુષ્ય મખ્યા ચોક્કસ
ભલુવામા નથી, છતાં દશ હજારની આસપાસની મખ્યામા
આજે બલોલમા મનુષ્યો હશે, જેમા બે હજાર જેટલી
મખ્યા જૈનોની છે

પૂર્વ વર્ણવેલ સોવનગદના ૩ ત્રણ હજાર ઉપગત ગદ
નીચે બલોલમા ખીન ૧૧ જૈન હજાર છે, જેમાના ૬
હજારની અદર અને ૨ ગહેડની બહાર

બહારના ૨ દેહગજોમા ૧ હુ સુન્નપોવની બહાર
કપભવેલનુ અને ૨ જુ ગહેડશી પશ્ચિમ તરફ પોણા
માઈલ ઉપર ગોડીપાર્શ્વનાથનુ

ગહેડની અદરના ૬ હજારજો પૈકી આદિનાથ, શાન્તિ
નાથ, નેમિનાથ અને મહાવીર આ ચાર તીર્થ કરોના ૪
હજાર તપાવામમા આવેલા છે

અગરાવામમા પાર્શ્વનાથનુ, ખાનપુરાવામમા મુનિ
મુમતનુ, ફોલાવામમા વાચુપુત્રનુ, કાકગિયાવામમા
પાર્શ્વનાથનુ અને માણેચોક પાસેની ‘લલુડીપોશાલ’ માનુ
જીવલતા પાર્શ્વનાથનુ આ પાવની અધે તપાવામના ૪
અને બહારના બે મેળવતા કુલ ૧૧ હજાર શહેજના અને
૩ ગદના મની નલોલના કુલ દેહગજોની મખ્યા ૧૪ ની
વાથ છે

પ્રાચીન જૈનમદિંગની ઉત્તમ કાગિરી નામના
જેવા હોય તા યાત્રિકાએ બલોલના તોપખાનાનુ નિરીક્ષણ
પછુ અવગય કરી લેલુ ભેધયે આથી પોતાના પૂર્વજોની
મનુલનીય વપત્તિ, અનુપમ જીવભક્તિ અને તે શ્રમયની
અપૂર્વ શિષ્યમાનો આગાકાર થતાજ દૃઢ્ય હર્ષપૂર્ણ
થઈ જશે, અને આથે જ હિન્દુ નાજોની આપમની
કુળના પંચીએ મુસલમાન બાદશાહોએ હિન્દુધર્મને
ખગલે કબી હિન્દુઓના નખ્યાતીન પવિત્ર અને કીમતી
વિશ્વાસ દેવધર્મને કેવી રીતે તોડીને અમીરોના આધારમા
ગોઠવી દીધા હતા તે આ મધ્યના નિરીક્ષણથી નનવરશે,
અને હિન્દુઓની નમગાઈ અને ધર્મોપ બાદશાહોના
જુ મેને થાક કરુ દંઢ્ય દાણબર ની પડશે

અનરની

મુનિ દયાપુરિજય

અભિનન્દન.

(રાગ:—આશા. ભૈરવ સોરઠ. સારંગ)

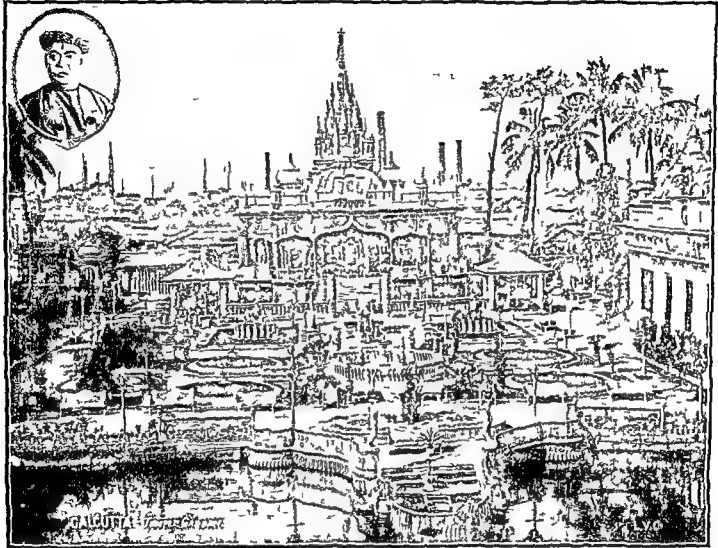
ઉર અભિનન્દન આજ,

સ્વીકારો ! ઉર અભિનન્દન આજ.

જવલંત જ્યોત સમુ ઝળહળતું, જૈન પત્ર કરે રાજ;
રંગ રંગ નવચેતન ભરી કરજે, ગર્જન ઘોર અવાજ—સ્વીકારો
સંકાંતિયુગ અમોઘ ચાલ્યો, જૈનો જ્યાંન ત્યાંજ;
કર્મ-યોગના આ શુભકાળે, નિષ્ક્રિય જૈન સમાજ—સ્વીકારો
ચમકાવી ચમકાર અતુર્દિશ, ઝડ પ્રગટાવ પ્રકાશ;
શાસન રંગ રંગ ધર્મ ધગશના, ઉછાળ નવલ ઉજાસ—સ્વીકારો
વીરશાસનમાં આંતર કલહો, કુસંપના ઉલટયાજ;
વીરની કાલી કુલી. કુલવાડી, ધારે નવલખ સાજ—સ્વીકારો
પ્રખર તત્વનાં લખાણુ તેજલ, ધ્રુજવે હૈયા હાંમ;
ગર્જન ઘોર નિડર થઈ કરજે, થીજે હાડ ને ચામ—સ્વીકારો
ડરણું ડગણું પાછા હાંડણું, એ કાયરનાં કામ;
સત્ય ખખતરે શૂરા સોહો, જૈન જીતે તસ નામ—સ્વીકારો
સાગર તોફાની વળી જર્જરે, નાવ ડગે જળમાંજ;
ખીન અનુભવી નાવિક નહાનો, મુકાન શોધે આજ—સ્વીકારો
ભલા જૈન તું ભણાવ એને, કુશળ નાવિકના પાડ;
કંઈક નાવિકો તળીએ બેઠા, શાસન સાગરનાજ—સ્વીકારો
સેવા કીધી સંકટ સહીને, હજી ધગશ દિલમાંજ;
દીર્ઘાયુ: ખળ અખુર ઉભરો. હો પ્રભુનાં વરદાન—સ્વીકારો
હરિદ્ હજારો હાંસી કરતા, દેજો કીર્તિ અમાય;
ભગુભાઈ સમ ભવ્યાદર્શો; ધરી સફળ કરવાજ—સ્વીકારો
દેવચંદ સૌરાજી દીપી, ગર્જો સત્ય અવાજ;
મણિમય રાષ્ટ્ર મહોત્સવ ટાણે, અમ અભિનન્દન તાજ !—સ્વીકારો

—: પાદરાકર :—

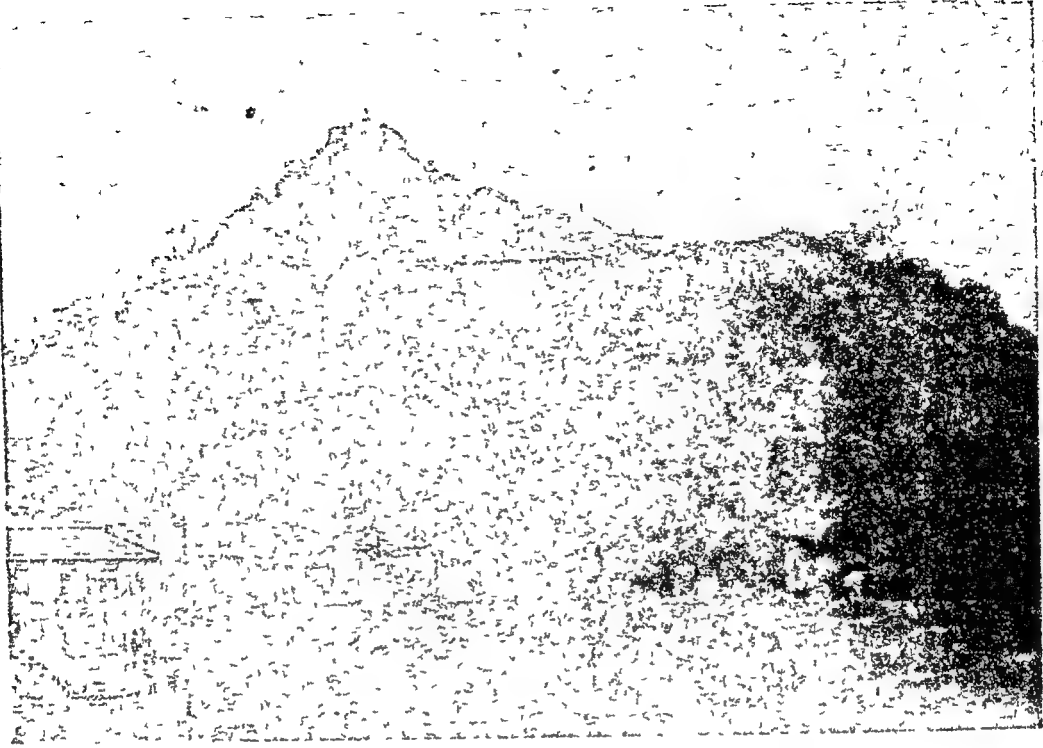
ચાલુક્ય બાળ્ય બદ્ધીસણ સુકીમ-જીનમિર-કલકત્તા.

દિલી બદ્દખન કળાકૃતિઓમાં કલકત્તામાં આવેલું રાવળદીલસણ સુખીમન જીન મદિર મહત્વનું સ્થાન મેળવે છે. આના પુરાતત્ત્વ વરીની ગ્રેવાથી રામ મળી નાનકડે આ મદિરનો પાયો નાખ્યો અને આવકનો મોટો હિસ્સો દરવરે આ મદિર પાછળ પાનવિ આમના ભોખરામાંથી દીવાલે પ્રાપ્ત થયેલ થી ધર્મનાથજીની પ્રભાવિક પ્રતિમાની સ ૧૯૨૩ મા પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી આગસ્ટના વિશાળ ચોક, કરસમધી તળાવ, સુરમ વાડી અને વીળળીના પ્રમથમાં પચરગી મીણાકારીથી અમરી રહેલ આ નુરમ મદિરની આન્ને દેશ-વિદેશના કળાકારો મુકાક ઠે પ્રસા કરી રહ્યા છે.

‘જૈન’

શી
ધ્ય
મ
હો
ત્સ
વ
અં
ક.

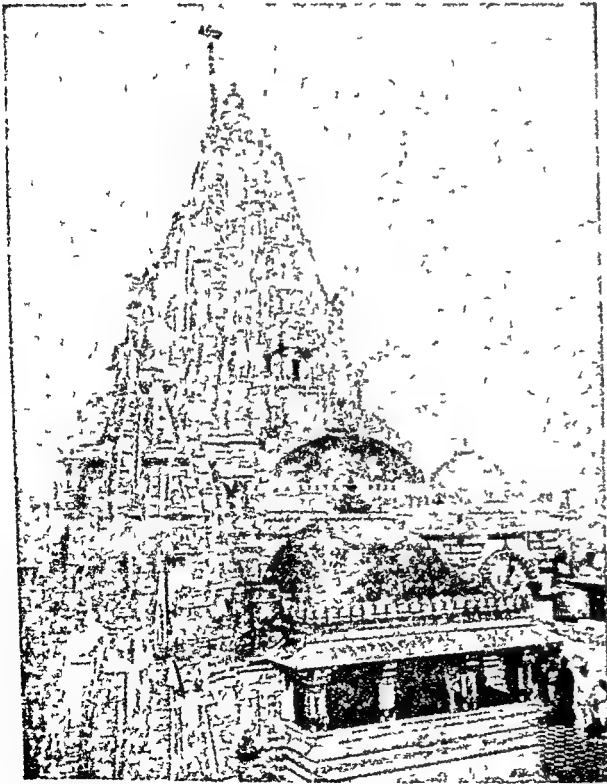

શ્રી

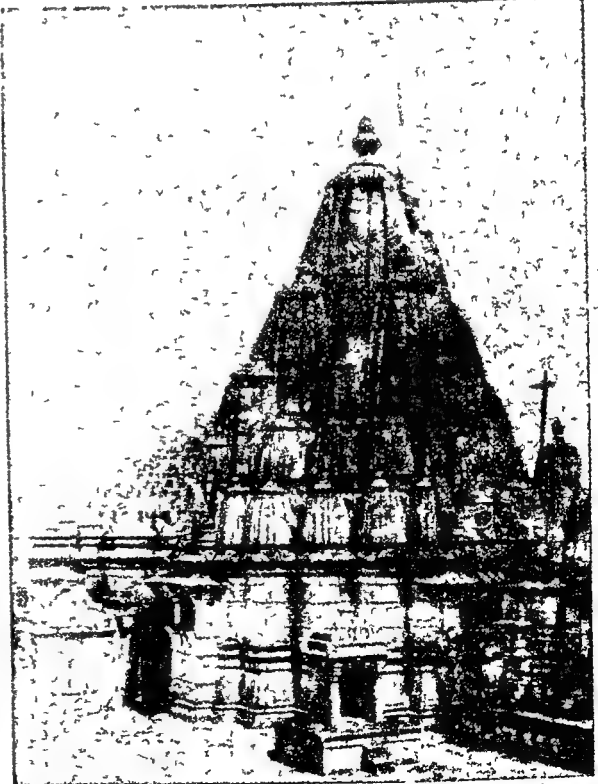
તા
લ
ધ્વ
જ
ગિ
રિ.
ત
જા
જા

શીખરતું સામ્ય.

ચૌમુખજીતું શિખર—પાલીતાણા.

ગિરનારજીના દેરાસરજીતું શિખર—લુનાગઢ.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા અન્તર્ગત સિરીઝ-ગ્રંથમાળાની યોજના.

તમારૂં નામ અમર કરવું હોય તો

આ ટ હુ

વાંચી નિર્ણય કરી લ્યો.

આ જગતમાં જન્મ ને મરણ પ્રત્યેક પ્રાણીને માટે મળીયેલ છે જ્યારે સંતુષ્ટોને પરમાત્માએ જ્ઞાન અને બુદ્ધિ આપેલ હોવાથી તે પોતાના માટે અનેરો માર્ગ શોધી શકે છે જેથી તમારે આ જીવનમાં તમારૂં નામ અમર રાખવું હોય, જ્ઞાનશક્તિ કરવી હોય, જૈન સાહિત્ય-સેવા કરી જ્ઞાન ઉપાર્જન કરવું હોય તો નીચેની યોજના વાંચી-વિચારી આજે જ આપ નિર્ણય કરો અને આપના નામની અથમાણા પ્રસિદ્ધ કરાવી તે અમૃત્ય લાભ મેળવો.

યોજના—જે ગૃહસ્થ ઓછામાં ઓછા રૂા ૧૦૦૦) એક હજાર આ સભાને આપે તેમના નામથી અથમાળા (સીરીઝ-અથો) આ સભા તરફથી નીચેની શરતે પ્રકટ કરવામાં આવશે

૧ સીરીઝને પ્રથમ અથ છપાવવાને માટે વધારેમાં વધારે રૂા ૧૦૦૦) સુધી આ સભાએ ખર્ચવા
૨ અમુક સંખ્યામાં જાહેર લાઇબ્રેરી કે બહાર તેમજ સાધુ સાધ્વી મહારાજ વગેરેને આ સિરિઝના અથો સભાના નિયમ મુજબ જે જે લેટ અપાય તે તે ' સિરિઝવાલાની વતી સભા મારફત લેટ ' એવી ચીટી છપાવી પુસ્તક ઉપર થોડી લેટ મોકલવામાં આવશે

૩ સીરીઝની છપાતી પ્રથમ પુકળી પચીસ કોપી જે ગૃહસ્થના તરફથી આ અથમાળા-સીરીઝ છપાય તેમને લેટ આપવામાં આવશે

૪ સીરીઝના પ્રથમ અઠધા અથો ખપી ગયા હોય તે સમયે ઉપજેલી તે રકમના પ્રમાણમાં તે ગૃહસ્થના નામથી બીજે અથ (સિરિઝને) સભાએ છપાવવો શરૂ કરવો એજ કંમ સાચવી સિરિઝના બીજા અથો સભાએ નિરંતર છપાવવા

૫ અથમાળાના પ્રથમ એકજ અથમ, સીરીઝવાળા ગૃહસ્થનું ટુંકું જીવનચરિત્ર, ફોટોગ્રાફ અને અર્પણ પત્રિકા તેમની ઇચ્છાનુસાર (એકજવાર) આપવામાં આવશે

નીચે પ્રમાણેના મહારાષ્ટ્રોના નામથી અથમાળાઓ પ્રકટ થઈ ચૂકી છે.

૧ શેઠ આણંદજી પુરૂષોત્તમ	૨ વોરા હરીચંદ જવેરચંદ
૩ શ્રીમાન સુખસાગરજી મહારાજ	૪ શ્રીમાન આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજી મહારાજ
૫ વકીલ હરીચંદ નયુભાઈ	૬ શ્રી આત્મવ સભા અથમાળા
૭ શેઠ નાગરદાસ પુરૂષોત્તમદાસ-રાણુપુર	૮ શેઠ જવેરભાઈ ભાઈચંદ
૯ શાહ મંગનલાલ ઓધવજી	૧૦ શેઠ અમરચંદ હરજીવનદાસ
૧૧ શેઠ દીપચંદ ગાડાભાઈ	૧૨ શ્રીમતી કસ્તુર બેન શ્રી ઉપયોગી અથમાળા
૧૩ મયેત કુલચંદ તીર્થમજી	

ઉપરના મહારાષ્ટ્રોએ પોતાની લક્ષ્મીનો સફળ્ય કર્યો છે આપ જણ વિચારી તે રમને ચાંવવા પ્રયત્નગીત થઈ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં આપનું નામ અમર કરશો તેમ છૂંચીએ છીએ

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના ધારા-ધોરણ, પ્રકટ થયેલા ગ્રંથોનું લીસ્ટ અને તે માટે કેટલીક ઉપયોગી સૂચના.

સભાસદ:—કોઈપણ સ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન આ સભામાં સભાસદ તરીકે દાખલ થઈ શકે છે.

પેટ્રન:—એક સાથે રૂ. ૫૦૦) આપનાર ગૃહસ્થ આ સભાના પેટ્રન (માનવંતા મુરખી) થઈ શકશે.

૧ લા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર:—એક સાથે રૂ. ૧૦૦) આપનાર પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર થઈ શકશે.

૨ ના વર્ગના લાઇફ મેમ્બર:—એક સાથે રૂ. ૫૦) આપનાર બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર થઈ શકશે.

હક્કો:—જૈન લાઇબ્રેરી, શાળા કે સંસ્થા મેમ્બર તરીકે રજીસ્ટર્ડ થવા માટે તો રૂ. ૫૦) ભરવાથી બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોના હક્કો લોગવી શકશે.

લેટ:—પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને સભા તરફથી પ્રગટ થતાં પુસ્તકની એક એક નકલ તથા આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક તેમની જાહેરી સુધી લેટ આપવામાં આવશે.

બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને સભા તરફથી પ્રકાશિત થતા બે રૂપિયાની કિંમત સુધીના દરેક ગ્રંથની એક એક નકલ તેમજ 'આત્માનંદ પ્રકાશ' માસિક તેમની જાહેરી સુધી લેટ મળશે.

અમારા તરફથી સંસ્કૃત, માગધી, ગુજરાતી ભાષાનાં, કથાના, ચરિત્રોના, ઇતિહાસના, નૃત્યજ્ઞાનના, શિલા-લેખોના, પ્રકરણના મળી દોઢશો ગ્રંથો નીચે પ્રમાણે પ્રગટ થયા છે. અન્યની જેમ ગમે તેટલી ભારે કિંમત રાખવામાં આવતી નથી. સિરિઝ સિવાયના ગ્રંથોની મુદલ કિંમત, સંસ્કૃતની અડધી કિંમત સાહિત્ય પ્રચારના હેતુને લઈને રાખવામાં આવે છે. લાઇફ મેમ્બરને સઘળા લેટ અપાય છે. ઉંચા કાગળ, શુદ્ધ અક્ષરો અને સુંદર બાઇડીંગથી પ્રગટ કરવામાં આવે છે. નફા જ્ઞાનખાતામાં વપરાય છે. કોઈપણ ગ્રંથ અત્રેથી મંગાવી લાભ લેવા જેવું છે. આ લીસ્ટ અમોએ પ્રસિદ્ધ કરેલ અને સીલીકમાં રહેલ ગ્રંથો માટે જ આપવામાં આવેલ છે.

(સંસ્કૃત માગધી અને મૂળ ટીકાના ગ્રંથો.)

૧ સિદ્ધ પંચાંગિકા ૦-૨-૦	૧૦ ચતુર્વિંશતિ બિનસ્તુતિ સંગ્રહ ૦-૬-૦
૨ અભાય ઉચ્છ કુલકમ્ ૦-૨-૦	૧૧ સુકૃત સંકીર્તનમ્ ૦-૮-૦
૩ વિચાર સમીક્ષા ૦-૩-૦	૧૨ કરુણા વળાસુદ્ધ નાટકમ્ ૦-૪-૦
૪ સુકૃત રતનાવલી ૦-૪-૦	૧૩ કૌમુદી મિત્રાનંદમ્ ૦-૬-૦
૫ મેઘદૂત સમસ્યા લેખ: ૦-૪-૦	૧૪ પ્રભુદ્ધ રોહિણ્યમ્ ૦-૫-૦
૬ ચેતોદ્ધૃતમ્ ૦-૪-૦	૧૫ ધર્માવ્યુદયમ્ ૦-૪-૦
૭ શ્રી પર્યુષણ પર્વાજ્ઞાનિકા વ્યાખ્યાનમ્ ... ૦-૬-૦	૧૬ રમણસેહરી કહા ૦-૬-૦
૮ સુકૃત સાગર ૦-૧૨-૦	૧૭ સિદ્ધ પ્રાણીત સંકીર્તનમ્ ૦-૧૦-૦
૯ પ્રતિમા શતકમ્ ૦-૮-૦	૧૮ બંધહેતુદય ત્રિભંગી પ્રકરણ ૦-૧૦-૦

ખાસ સંસ્કૃતના ચિપાસુઓને માટે

ધાતુ રતનાકર.

[પ્રણેતા:—આમ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી લાવણ્યવિજયજી મહારાજ.]

ધાતુ રતનાકરનો પ્રથમ ભાગ બહાર પડેલ છે જેમાં દશે ગણના દરેક ધાતુઓના દરેક રૂપો આપવામાં આવેલાં છે. તે ઉપરાંત અનેક વિષયો છે, શ્લોક ત્રીશ હજાર પ્રમાણ આશરે છે. પુસ્તક રોપલ આઠ પેણ સાર્થકમાં ફારમ ૧૭૩ નું છે. બાઈડીંગ પાકું સુંદર કરવામાં આવેલ છે. છતાં કીમત રૂ. ૩-૦-૦.

બીજો ભાગ છપાય છે—જેમાં બે હજાર ધાતુઓના શિગન્ત પ્રક્રિયાના રૂપો આપવામાં આવ્યા છે.

ભાગ ત્રીજો—ચોથો—પાંચમો—આ ભાગોમાં દરેક ધાતુઓની સવત પ્રક્રિયાના સવિસ્તર રૂપો, યદન્તપ્રક્રિયાના સવિસ્તર રૂપો અને યદ્ લુપન્ત પ્રક્રિયાના રૂપોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, કુલ પાંચ ભાગે આ મંથ બહાર પડશે. આજેજ નામ નોંધાવો.

જીઆ સિવાય નીચેના પુસ્તકો પણ મળી શકશે.

સંગ્રહ પ્રકરણ	મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦	સ્તોત્રભાતુ	મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦
ન્યાયાલોકવૃત્તિ (તત્ત્વપ્રભા)	,, ૫-૦-૦	નવતર્કવિસ્તરાર્થ: ૫૦ ફારમ ઉભી સાંધકમાં	,, ૩-૦-૦
સ્વાધ્યાદિનિદુ	,, ૨-૦-૦	દષ્ટક વિસ્તરાર્થ: ૨૫ ફારમ	,, ૧-૦-૦
જૈનતત્ત્વ પરીક્ષા	,, ૦-૬-૦	પ્રાકૃતરૂપમાળા	,, ૧-૮-૦

જૈન મંથ પ્રકાશક સભા.

૬૦ જૈન એડવોકેટ પ્રેસ, ધી કાંટા, શેઠ જેસંગભાઈની વાડી—અમદાવાદ.

મુંબઈમાં કેસર, કસ્તુરી વિ. ક્યાંથી લેશો?

કેસર, કસ્તુરી, અંબર, ખરાસ, ગોરૂચંદન, કટોરી, બાદલુ, અગર, લાખ, મુમાઈ, હરડેખરી, ધૂપ, વાસણેપ, શીલાજીત, સુખડ, મધ, સોના-રૂપાના પાનાં, વાળાકુંચી, અમર-કસ્તુરીની ગોળીઓ; તેમજ દેશી-વિલાયતી દવાઓ, પરક્યુમરી વિગેરે કરીયાણું ગંધીઆણું ચૌકખું, સાઈ અને સસ્તું મળી શકે છે. તો બહાર ગામથી મંગાવનારે જરૂર જૈન ગાંધીની દુકાને ઓર્ડર મોકલવા અથવા જાતે પધારવું.

લખો-શાહ ઓધવજી નારણદાસની કુંપની.

૬૦ ૩૧૭, જુમામસજીદ—મુંબઈ નં. ૨.

‘એનિય’ દાક્ષિણ્ય

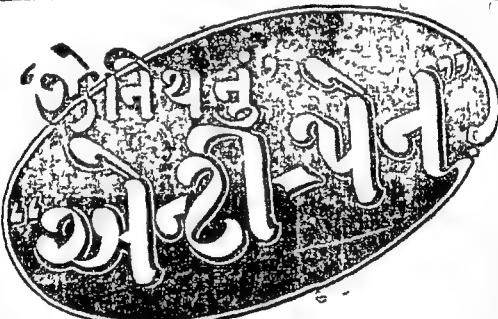
દરેક જગ્યાએ મંદ હરે છે.

૧૯૨૮ના મુગ્ધા અખીલ આરવર્ધિય ઓવોચી
પ્રદાનના કોનાનો કાક તથા પ્રથમ પદ્મિનુ
મર્ટીફિકેટ મેલ છે

“એનિય દાક્ષિણ્ય” પ્રતિદ આયુરવિદ્ય પદ્મિનિ
કાચોકા રીને જનાવવામા આવેલ છે આના સેવનથી
કોમળી પ્રથમાવરણ, દન પાલી તેમજ કાલીનાં દરો,
મોખમ, આડી બાલુ, બપોલ, કારીયા બોલર,
આગળીન વહી, કોરોન, વિચેર તાલ મલી નય ઇ
તેમજ નાના અપાંચિને ઇ રાડીઆ ઉપર પડેલાં કાને

કાચો આપે છે પીવામાં પડેલાં લીનબદારા ઇ તેમજ આના નિવમિત સેવનથી હરત માફ આવે છે ને કા-
ચોને છૂંક લે છે પાચનશક્તિ વધારે છે અને અન્યરૂ રૂની ઇ પૃષ્ઠ હરે છે રાત્રીએ મુતી વળતે “એનિય
દાક્ષિણ્ય” પીવાથી ઇ પ કારી આવે છે અને સવારે વહા મામ હરવાને ઉત્સાહ અને નેમ રહે છે

દરેક નામાકિત દવાવાળા પામેવી મળે

શુદ્ધ વનરૂપિનુ જનાવેલ “એનિયનું એન્ટી-પેન” પીવાથી તેમજ જહારના ભાગે પર
ચોળવાથી નીચેના દરેક દરો નાસુદ થાય છે

જેવા કે — પેટની ચુક, પેટનો ઝાલો, સારી, વધરસ, સળેખમ, કોલેરા, ઝાગ, ખરો, અપચો, ગતીમા
જળતો દાદ, વાચુના ઝોડાર, મદારી, વળાનો સોજો, પેટશુક વાચુમુલ, રૂપચુની ખેચ, કમરનો વાચુ, મધીવા યો રખાવી અપે
મલ ઉપરાલ કરેલી મદેનન, મુગ્ધના તાપથી પળી લુ કાચી શરીર માફે વધે બધુ દોષ, છલના મુલ બાચળી માં પાણી વાધારણ
મુનુવ, સરળી, કાનખડા, વીંછી, તથા જેરી છબોના કબ, કામ વરાળથી લાગુ તથા આંતરથી અપાઈ જુ કીમણ થાડી
રાડથી પડેલાં ચીરા, કાપચપની તાજ, માથાનુ દાદ, અપચના કબ વિચેર વિચેર

દરેક નામાકિત દવાવાળા પામેવી મળે

ખનાવનાર — ધી એનિય કેમીકલ વર્કસ, કવકરજી મેનરામ, પ્રી-એસ રટીટ-મુબઈ ન ૨

સંસ્કૃત-પ્રાકૃત અનોખે ગ્રંથ.

વિલકુલ થોડીસી પ્રતિયાં સીલક હૈં !

પ્રમાણમીમાંસા પૃ. સં. ૧૨૮	રૂ. ૧.
સચિત્ર તત્ત્વાર્થ સૂત્ર સમાખ્ય પૃ. સં ૨૪૬	રૂ. ૨૧.
સ્યાદ્વાદ મંજરી પૃ. સં. ૩૧૨	રૂ. ૨.
સ્યાદ્વાદ રત્નાકર પૃ. સં. ૯૯૦ ભાગ ૧-૨-૩-૪	રૂ. ૮૥
સૂયગડાક (સૂત્રકૃતાંગ) સનિર્ણય પૃ. સં. ૧૫૨	રૂ. ૧.
પ્રાકૃત વ્યાકરણ પૃ. સં. ૨૪૪	રૂ. ૨.

આર્હતમત પ્રભાકર કાર્યાલય

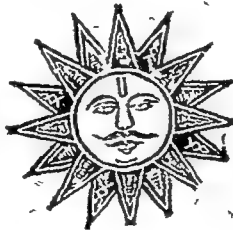
મવાનીપેઠ., પૂના નં. ૨

તથા વમ્વદ્, સુરત, અમદાવાદ કે બુકસેલરોં સે મિલેંગે.

પ્રિયા: દેવાનામ્-દેવોને પ્રિય

એ નામ અસલના જમાનામાં મહારાજ અશોકતું હતું આજના જમાનામાં એ

સુરજ છાપ કેસર

ને ધરાધર લાગુ પડે છે. પવિત્રમાં પવિત્ર, શુદ્ધ, સુવાસિત ચોક્કસ કેસર તે એજ.
સૌ તીર્થધામો, મંદિરો, દેવસ્થાનો એને વાપરે છે. ખાવાની વસ્તુઓમાં વાપર્યાથી પણ એની લહેજતે આરજ છે.
આજેજ મંગાવવા લખો:—એસ નારાયણની કું. ૨૯ હમામસ્ત્રીટ-કોટ, સુંબઈ
તા. ૬.—સુરજ છાપ કેસરના ડબાની પેકીંગમાં ફેરફાર કર્યો છે, માટે ગ્રાહકોએ લેતી વખતે નવા સોલ રીવેટવાળા ઢાંકણાં
વગરના એ રતસના ડબા ચોક્કસાઈથી બંધરમાંથી ખરીદ કરતી વખતે તપાસીને લેવા બધામથ્ય છે.

જૈન માલીકી ધરાવતું દેશી દવાઓનું એકજ કારખાનું.

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી.

માલીક — રસવૈદ્ય નગીનદાસ છગનલાલ શાહ.

રીચીરોડ-અમદાવાદ, કાલબાદેવી-સુબર્ષ તથા ઊંઝા.

અમારે ત્યાં તમામ જાતની બસ્તો, રસો, ગુગીકા, ગુગળ, ઘૂત, તેલ, ચૂર્ણો, આસવ, અવલેહ વિગેરે મોટા જથ્થામાં તૈયાર થાય છે અને કીકાયતે વેચાય છે. દવાઓની ઉત્તમ બનાવટને માટે સુખાઈ, મદાસ, પુના, લાહોર, નાસીક, વડોદરા, સુરત વિગેરે ઘણા આયુર્વેદિક પ્રદર્શનોમાંથી આદો તથા સર્ટિફિકેટો મળેલા છે છતાં માલ કોઈને ખરીદ્યા પછી પસંદ ન પડે તો પાછો લેવાની ગેરંટી અપાય છે તેથી માલની ઉત્તમતા માટે વધુ લખવાની જરૂર રહેતી નથી.

સાધુ સાધ્વીને તથા ધર્માદા દવાઓ આપનારને ઘણા જોછા ભાવે દવાઓ અપાય છે.

સુચીપત્ર મફત મળાવો.

ઊંઝા ફાર્મસી-રીચીરોડ, અમદાવાદ.

ધર્મપ્રેમી જૈનખન્ધુ માટે

પૂજા સંગ્રહ. (પૃષ્ઠ ૪૬૦)

દરેક આચાર્ય મહારાજો તથા પડિતોની વિવિધ પૂજાઓથી બરપુર પાકુ બાઈ-ડીંગ મૂલ્ય રૂ. ૨૫ ને બદલે રૂ. ૧૫

— સંસ્કૃતી પ્રકાશ —

થેર બેકા તમારૂં અવિધ્ય તમારી મેળે જ નેવાં માટેનો અતુલ્ય સરળ ગ્રંથ ૧૫૦ ચિત્રો સાથે મૂલ્ય રૂ. ૩ ને બદલે રૂ. ૧૫

પત્ર પ્રતિક્રમણ સૂત્ર. (વિધિયુક્ત)

માત્ર વાચી જવાથી પ્રતિક્રમણ થાય છે મૂલ્ય રૂ. ૧ ને બદલે રૂ. ૫૫

૦૦૦

ખા

સ

લા

ભ

૦૦૦

— ૧ ખાસ પ્રભાવતા માટે :—

સ્થાપનાલ (માપકા સાથે)

તમારી સુડીમાં સમાઈ શકે તેવી રેશમી પુકાની રેશમી બુક, રમકડાં નેવાં સાપકા સાથે. મૂલ્ય રૂ. ૦.૭૦ એ નંગના રૂ. ૧૦

— ૨ રત્નાકર પચ્ચીશી :—

(નેમનાથના શ્લોકો સાથે)

મૂલ્ય ૦.૭૦ એ નકલના રૂ. ૫

— ૩ નેમનાથનો નવરસો તથા ચોક :—

મૂલ્ય ૦.૭૦ એ નકલના રૂ. ૫

ચમત્કારીક બુક — બે સુદર છબીઓ સાથે — મૂલ્ય ત્રણ આના

આ સિવાય જૈન ધર્મના કોઈપણ પુસ્તકો સસ્તા અને આગ જોઈતા હોય તો એક વખત અમેને યાદ કરવા ખાત્ર લેવામણ છે. મળવાના ટેકાણા,

સંઘવી મુળજીભાઈ ઝવેરચંદ

જૈન બુકમેસર — પાકીતાણા.

મહેતા નાગરદાસ પ્રાગજીભાઈ

દોશીવાડાની પોળ — અમદાવાદ.

શ્રી-પુરૂષના અનેક રોગો માટે અત્યંત ગુણકારક ઉત્તમ દવાઓ.

પુરૂષત્વ સંજ્ઞાની ચૂર્ણ.

[રજીસ્ટર્ડ]

આ ચૂર્ણ ધાતુ પૌષ્ટિક તથા શક્તિવર્ધક હોવાથી સ્વપ્નાવસ્થા, હસ્તમૈથુનથી ધાતુક્ષીણતા, નામર્દપણ, કામેચ્છાથતાંજ વીર્યપતન થવું, ધાતુ સ્થાનની ઉષ્ણતા, અશક્તતા આદિ દોષ સમૂળ ખલાસ થઈ લોહી શુદ્ધ થશે, ભૂખ શક્તિ તથા વજન વધે છે. અને શરીર વજનજેવું સુદૃઢ થઈ ગર્ભધારણને યોગ્ય વીર્યની મજબુતી કરે છે ૨૧ દિવસ લેવાનો તથા પૂર્ણ ગુણકારી ડોઝ ૧ ની કિં. ડ્રા. ૫) (ટ. ખ. બા)

❧

સુપ્રસિદ્ધ સંજ્ઞાની

આ
ચૌ
પ
ધા
લ
ય
માં

ખનાવેલી દવાઓ.

શ્રી ધર્મ સંજ્ઞાની ચૂર્ણ.

[રજીસ્ટર્ડ.]

રોગદોષ, સર્વપ્રદર, કમરનો દરદ, ઉષ્ણતા, રક્તેશૂળ, ક્ષીણતા આદિ દોષોથી અથવા બીજા કોઈ પણ કારણથી ગર્ભાશયમાં દોષ હોવાથી સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક ધર્મ બગડીને રક્તેશ્રાવનું બંધ તથા અનીયમિત થવું, ગર્ભ ધારણ ન થવું, અશક્ત સંતતિનું થવું, તથા થઈને મરી જવું એવા પ્રકાર થાય છે; પરંતુ શ્રી ધર્મ સંજ્ઞાનીનો અત્યંત ગુણકારી ૨૧ દાડા લેવાનો એકજ ડોઝ ઉપરના દોષોવાળી દરેક સ્ત્રીને

આપવાથી ગર્ભાશયમાંથી તથા શરીરમાંથી સર્વ દોષો ખલાસ થઈ રક્તેશ્રાવન

નિયમિત થાય છે, ગર્ભપાત બંધ થાય છે. ખાંલકો સશક્ત, નિરોગી તથા હીર્ષાયુ જન્મે છે અને ૪૦ વરસની સ્ત્રીને પણ ખાત્રીથી ગર્ભધારણ થાય છે. ડોઝ ૧ ની કિં. ડ્રા. ૫) (ટ. ખ. બા)

કોઈથી ૨ ડોઝા મંગાવનારને ટ. ખ. માફ. પડેલું નથી. સશાસ્ત્ર તથા પવિત્રપણાથી અનેક વનસ્પતિની ખનાવેલી આ દવાઓ ખાત્રીથી અત્યંત ગુણકારી છે. અનેક હલકી દવાઓથી ફૂસી ગયેલાઓને વિશ્વાસ રાખી એકજવાર દવા મંગાવી અનુભવ કરવા ખાસ સલામણુ છે. બીજા કોઈપણ રોગોની સમક્ષ અથવા કાગળ લખી સમાચાર આપવાથી રામબાણુ દવાની યોજના કરવામાં આવશે.

પતા:-મેનેજર સંજ્ઞાની ઔષધાલય

પોષ્ટ મિરજ. B. M. C.

નખળા માનસિક જગત્ પ્રત્યે સંદેશો

આજકાલ લોકોને પોતાની વ્યવહારિક ઉપાધિઓ સંભાળતાં આહાર-વિહારમાં જે અનિયમિતતા લોગવવી પડે છે તેનું પરિણામ સેકંડે લ્પ ટકા જેટલું લોકોની મગજની વિકૃતિમાં આવ્યું છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં સ્ત્રી પુરુષોમાં વિસ્મૃતિ, નિંદ્રાનાશ, ઝેંચેની, તામસીપણું, વાઈ, હીસ્ટરિયા, ગાંડપણ, ઉદાસીનતા, ફિકાશ, કળતર, તોડ, ઝનઝણી, કંપ, શીત, ચક્કર, અને સણકા વગેરે કાંઈને કાંઈ ફરિયાદ જરૂર નજરે ચડે છે. આ સ્થિતિ સુધારવાને સૌ કોઈ ઇચ્છે છે. જે દરદીઓ ઇન્જકશન લઈને, વિજળી પ્રયોગો, અજમાવીને તથા ઇંગ્લિશ, જર્મન, ફ્રેન્ચ, અને અમેરિકન દવાઓનો ઉપયોગ કરતાં પૈસા ગુમાવી નિરાશ થયા હોય તો છેવટના ઇલાજ તરીકે—વાયુસુકતાનો ઉપયોગ કરો. તે બીન જોખમી અને સમખાણુ દવા છે. એ દવા ૨૫ વર્ષથી મગજની અને નાડીતંત્રના રોગની અનેક ફરિયાદોના સેકંડે સો ટકા આરામ આપનાર અને નિર્દોષ ઇલાજ તરીકે તેના હજારો વાપરનારાઓમાં પુરવાર થઈ ચુકી છે એવા પુષ્કળ દાખલા અમારી પાસે છે.

ડૉ. જી. પી. કોઠારી. આયુર્વેદ વિશારદ,
H. M. B. & L. A. C. D. C. O. (Hon) કોટડા-કચ્છ
ચેરીટેબલ હિસ્પેનસરીના સસ્થાપક, જીવનશક્તિના શો-
ધક, શ્રીમાન પ્રાણાચાર્ય વૈદ્યશાસ્ત્રી નારાયણશંકર
દેવશંકર—અમદાવાદ, શ્રીમાન પોડતદેવદત્ત શર્મા
વૈદ્યશાસ્ત્રી શંકરગઢ પંજાબ, શ્રીમાન પં. ભુવનેશ્વર
ઝા. વલ્લીપુર-દરભંગા તેમજ મેડીકલ ઓપીસર
ખેરગામ, શીરોધ-મારવાડ વિગેરેના જાત અનુભવના
જીતમ અભિપ્રાયો છે, માટે વાપરો—

વાયુસુકતા. ૩૦ દિવસના રૂ. ૫) } પોસ્ટેજ જુદું.
૧૦ દિવસના રૂ. ૨)

હિસ્ટિરિયા રોગ દર્શન—વાંચીને મનન કરવાથી
ઘણી જાતની રાહત મળે છે. કીમત રૂ. ૧-૪-૦

દેશી નામું—નવી આવૃત્તિ, ગવર્નમેન્ટ ટેકસ્ટબુક.
કી. ૦-૬-૦ પોસ્ટેજ દરેકનું ૦-૨-૦

છગનલાલ લઘુભાઈ દેશીનામાવાળા.
પેલેસરોડ નાકે—વડોદરા.

ઓટો દીલ ખહારનું

એકજ ટીપુ રમાલ ઉપર લગાડવાથી મધુર મોહક
ખુશખો પ્રસરી રહે છે. એકજ વખત ખાત્રી
કરી જુઓ.

હરેક ઠેકાણે વ્યાપ છે.

ખરીદતી વખતે ઓટો-દીલ ખહાર ખરાબર વાંચીને
પેકપેથ શીશી લેજો. નહિંતો વેપારીઓ ભળતું જ
આપી દેશે,

કીમતો નાની બી દ્રામની ખાટલી રૂ. ૦-૮-૦ વચલી
૧ દ્રામની ખાટલી રૂ. ૦-૧૨-૦ છે. મોટી બી આઉસની
ખાટલી રૂ. ૨-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૫-૦ જુદા.

સુગંધી કાર્ડનો રૂ. ૦-૧-૦

નમુનાની શીશી આજેજ મગાવી ખાત્રી કરો.

પ્રોફેસર જેમ્સની વીજળીક શક્તી ગોળીઓ.

આ ગોળીઓ હિંદુસ્તાનના હજારો લોકોએ વાપરી ખાત્રી
કરી છે. જ્ઞાનતંતુની નખળાઈ, શારીરિક અશક્તતા, અજરણ,
કબજાત, યાદદાસ્ત શક્તિ મંદ પડી જવી, કોમ ઉપર ચિત્ત
ન લાગવું, ધાતુ ક્ષીણતા, સ્વપ્નમાં તથા પેસાળમાં ધાતુનું
જવું. વિગેરે દરદો આશ્ચર્યકારક રીતે ઝડપથી સારા કરે છે.
ફક્ત પેહેલે જ દિવસે ગુણકારી પ્રભાવ માલુમ પડે છે.

કી. ૨૫ ગોળીની ખાટલીનો રૂ. ૧-૪-૦ કી. ૪૦ ગોળી
ની ખાટલીનો રૂ. ૨-૦-૦ નમુનાની શીશી જે બે દીવસ ચાલે
છે તેના રૂ. ૦-૪-૦

(વી. પી. ખર્ચ ૧ થી ૩ શીશી સુધીનું ૦-૬-૦ જુદું)

તા. ક.—ખરીદતી વખતે પ્રો. જેમ્સ ઇલેક્ટ્રો રોનીક
પર્લસ મામ વાંચીને ખાટલી લેજો.

સોલ એજન્ટ—

ધી એન્ડો ઇડીયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.

નં ૧૧૫ જુમામસીદ—મુંબઈ.

મનોવિજ્ઞાન અને મનોયોગ.

મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગ ઢગ્ગુ, ઢગ્ગવગુ અને અનુભોગુ એ ત્રણ ઢગ્ગુ યોગ અને ઢગ્ગુના મલિનથી નવ પ્રકારે કર્મબંધન થાય છે એ જ્ઞેન ધર્મનો પગમ નિહાત છે મનુષ્યની કર્મે દ્રિયો અને જ્ઞાને દ્રિયો ઢાગ દેહને બધો ન્યાયા થાલે છે, પગુ એ ન્યાયા ચલાવનાર તો મન છે, અર્થાત મનના અધિકાગ્ની બંકાડ ઇ દ્રિયો કશો વ્યાપાર કરી શકતી નથી, એટલે કર્મબંધન કગ નાગ તો ખાડ મન જ છે મન ઇદ્રિયોને આજ્ઞા કરે છે અને એ

લેખક—ગુનિસાચ નર્મમાન માહ.

આજ્ઞાને અનુમગીને મુખ વાણીનો વ્યાપાર કરે છે તથા હાથ-પગાદિ અવયવો સ્વ સ્વ વિપયાનુમાગી પ્રવૃત્તિ કરે છે આમ હોવા ડતા થલ્લી વાગ મનુષ્યના અનુભવમા આવે છે ડે અણમાનતે મને મનુષ્યને ડેટલાડ કાયો કરવા પડે છે તે વખતે અણમાનતુ મન કયુ અને ડ્રિયોને ન્યાયા કરવા માટે પ્રવૃત્ત થવાની આજ્ઞા કર નાડે મન કયુ ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવવા માટે આપમે મનોવિજ્ઞાનની ડ્રિયો મનોયોગને જોઈશુ

કુર્મબંધન કરના અને કર્મ નિવાગ્સ કરના માત્ર મન ડ અને તેથીજ મનને ઇદ્રિયોથી ‘ પગ ’ માનવાના આવે છે ડ્રિયેષ્ય પર મન નબ અને મોગના ડાગ્સ ડગ એવા મનને મયમિત ઢગ્ગા અને મસ્મગી ઢગ્ગા માટે ધર્મગાત્રમા અનેક વિધિ-નિવંધ આપ્યા છે, ક્રિયા એ મૂલવી છે, અને ભયો દર્શાવીને કર્મબંધનથી દગ ડહેવા માટે ઉપદેશ આપવામા આ યો ગ ન્યા મુધી આ મનનો વ્યાપાર વૈજ્ઞાનિક રીતે મમગવામા ન આપે ત્યા મુધી તેની ઉપગ મુમચ્છાગ્ની ડાપ પાડવા માટેનુ મયન નિરૂપયોગી નીવડવાનો મભવ છે અનેક મનુષ્યોના મય

ધમા ધર્મ-ક્રિયાઓ કેવળ જડ-વડથી જોવામા આવે છે અને એવી ક્રિયાઓ મનોયોગને મુન-કાગી બનાવવાના ઉપયોગી ની વડતી નથી, ઢારપુ કે ક્રિયા ઓનો પગમ હેતુ તેઓ ભણુતા નથી અને ક્રિયાઓ તથા મનો યોગનો મયવ જોડવાને તેઓ ચલ્મશીલ બનતા નથી પરિણામ એ આવે છે કે જીવનના અત મુધી એક નગમી જડક્રિયાઓ આલુ રહે છે અને મન તો ઢેગુ ઢે રહે છે

મનુષ્યના દેહડથી આ ઢારખાનુ પ્રત્યક્ષ રીતે તો જ્ઞાને દ્રિયો અને કર્મે દ્રિયો ઢાગ ચાલતુ હોય એવુ આપ ભુને જ્ઞાન થાય છે ઇદ્રિયોનો ન્યાયા થાલે છે એટલે આપભુને અમભય છે ડે ઢાખાનુ બધ પડયુ નથી પગુ થાવે છે વસ્તુન ઇદ્રિયોનુ નિયમન મનના તાણામા હોય છે અને મનની આનાથી જ ઇદ્રિયો ન્યાયા કરે છે એટલે મન એ કાગખાનામા શકિત છાડનાર-પ્રરનાગ એ જીનડપ છે આ મન જ ઇદ્રિયોઢાગ નરકર્મો અને દુષ્કર્મો કરે છે, એ મનજ નકપ અને વિકપ કરે છે અને મનજ કર્મબંધનો હેતુ છે તેટલા માટે પ્રાવૃત ભાપામા મનને ઘણીવાર માડડા જેવુ ચચળ કહેવામા આવે છે પગ્ગુ આ મન ઢાડ આ દેહને ગત નથી માત્ર પ્રધાન છે ગત તો આત્મ મન છે ઇદ્રિયોડથી દૃષિગ-જેડુનો અને આતર્મનડથી ગત્તની વચ્ચે મન એ પ્રધાન છે ડ્રિ યોઢાન મન એક વસ્તુ ભુએ છે, માભજે છે, પિનાંજે છે, પરી મન આતર્મનડથી ગતથાસે એ વસ્તુનુ વચ્ચ નિ વેદન કરે છે ગત, પ્રધાને નિવેદિત કરેલી વસ્તુવચ્ચનો આય તોજે છે માડ શુ અને જાગળ મુ તે વિચારે છે, અને જે કાર્મ યાડ રોય તે કરવવા પ્રધાને આના

કરે છે, પછી પ્રધાન ઇંદ્રિયોદ્વારો તે કાર્ય કરાવી દે છે. આ આંતર્મન જ સદસદ્ વિવેકબુદ્ધિ છે. તેને ઘણીવાર ચિદ્વૃત્તિ, Coscience, અથવા બુદ્ધિ એ નામે પણ ઓળખવામાં આવે છે. રાજા આંતર્મન છે, પ્રધાન બહિર્મન છે અને ઇંદ્રિયો-કૃષિકારો કિંવા કામદારો છે. તેમાં જો રાજા ગમે તેવો પવિત્ર હોય છે, છતાં જો તે જાગૃત હોતો નથી તો પ્રધાન રાજાને કશું પૂછ્યા વિના જ કાર્ય કરાવી દે એવો સંભવ હોય છે. તેટલા માટે આંતર્મનને-સદસદ્વિવેક બુદ્ધિને સદા જાગૃત રાખીને તેના અભિપ્રાય મુજબ જ મનની દ્વારા ઇંદ્રિયો પાસે વ્યાપાર કરાવવો એ મનુષ્યના હિતને અર્થે આવશ્યક કરે છે, બીજી રીતે જોતાં રાજાની આજ્ઞા થવા છતાં પ્રધાનની ઇચ્છા નહિ હોવાથી ઇંદ્રિયો પાસે તેવું કામ કરાવતો નથી કિંવા અન્યથા કરાવે છે. રાજા રૂપી આંતર્મન ફરમાવે છે કે— આ ભિખારી સત્પાત્ર છે માટે તેને દાન દેવું આવશ્યક છે અને પ્રધાનને તે મુજબ તે કહે છે. બહિર્મનરૂપી પ્રધાનમાં કંઠાવૃત્તિ જ નથી કિંવા રાજા પોતાનો અભિપ્રાય આપીને તુરત ચૂપ બની જાય છે, એટલે પ્રધાન તે દાન આપવાનું કાર્ય ઇંદ્રિયો પાસે કરાવતો જ નથી. આથી બહિર્મન સર્વોપરિ અવસ્થા ભોગવીને પોતાની ઇચ્છા તથા અનુકૂળતાએ વર્તે છે. તેટલા માટે જ આંતર્મન રૂપી રાજાએ જાગૃત રહેવાની અને સ્વકાર્યકારી આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે.

મનોવિજ્ઞાનના વિચારકોએ વિધવિધ શોધો અને વિચારણાને અતે નિશ્ચિત કર્યું છે કે મનુષ્ય જ્યાંસુધી જાગૃત અવસ્થામાં હોય છે, ત્યાંસુધી તેનું બહિર્મન જાગૃત હોય છે અને ઇંદ્રિયો જે કાંઈ વ્યાપાર કરે છે તે આ બહિર્મનની આજ્ઞાને અનુસરીને જ કરે છે; પરંતુ મનુષ્યની જાગૃત અવસ્થા પૂરી થઈ કે તુરત બહિર્મનનો વ્યાપાર બંધ પડે છે, કિંવા અન્યથા બહિર્મનનો વ્યાપાર બંધ પડ્યા પહેલાં નિદ્રાવસ્થા આવતી નથી. પરંતુ રાજા રૂપી આંતર્મનની વાત કેવળ જાગૃત જ છે. મનુષ્ય જાગૃત હોય કે નિદ્રિત હોય પણ આંતર્મનનો વ્યાપાર અપ્રતિહત રીતે ચાલુ જ હોય છે. મનુષ્ય ઉઘી જાય છે છતાં તેનું હૃદય ચાલ્યા કરે છે, ડિઝિરાલિસરણ થાય છે, અન્ન પચે છે, શ્વાસોચ્છવાસ ચાલે છે, એ બધી ક્રિયાઓ સહેતુકપણે થતી હોવી જોઈએ એવી કલ્પના જ્યારે મનોવિજ્ઞાનના વિદ્વાનોને આવી ત્યારે તેમને આંતર્મનનું અસ્તિત્વ સ્પષ્ટ રીતે સમજાયું. દેહના અહેતુક વ્યાપાર માટે પણ આંતર્મનની આવશ્યકતા હોવાથી તેને કદિ વિશ્રાન્તિ મળતી નથી. કોઈ સદૈવ જાગૃત દેવતાના જેવી આ આંતર્મનની સ્થિતિ છે

અને આપણે જેને વ્યવહારમાં ઘણી વાર ‘ મનોદેવતા ’ ને નામે ઓળખીએ છીએ.

આ આંતર્મન ઉપર કોઈ પણ બનાવ કે વસ્તુની છાપ પડે છે તે કદાપિ ભુલ્ભાતી નથી. બહિર્મન અનેક વસ્તુઓ ભૂલી જશે, પરંતુ આંતર્મનની સ્મૃતિ તો અભેદ છે. આજે જોએલી કે સાંભળેલી વસ્તુ કાળે કે કાળાંતરે ભૂલી જવાય છે તે બહિર્મનનો વિષય છે. બહુ જુની કે ઓછી મહત્ત્વની વાતો સંભારી રાખવાની શક્તિ બહિર્મનમાં નથી, પરંતુ આંતર્મનની સ્મરણ-શક્તિ તો અપૂર્વ છે. પરંતુ જ્યાંસુધી પ્રધાન રાજાની સમીપે વસ્તુસ્થિતિ રજુ કરીને કોઈ બાબતની સલાહ લેતો નથી, તેનો ન્યાયરૂપી અભિપ્રાય પૂછતો નથી, ત્યાંસુધી રાજા કશો ન્યાય આપતો નથી અને પ્રધાનને કશી સલાહ મળતી નથી. આંતર્મન વિશેષ શક્તિમાન છે પરંતુ તેની શક્તિ બહિર્મનની દ્વારા જ કાર્યકારી થતી હોવાથી અને આંતર્મન સીધી રીતે કાર્યકારી થઈ શકતું નહિ હોવાથી આંતર્મન અને બહિર્મનનો સંબંધ જોડવાને મનુષ્યે મથન કરવું જોઈએ. બહિર્મનમાં અનેક વિકારો અને વાસનાઓ જડાએલાં હોય છે એટલે તે આંતર્મનના ઉદ્ગારની દરકાર કરતું નથી અને પોતાના વિકાર તથા વાસનાથી દોરાઈને ઇંદ્રિયો દ્વારા વ્યાપાર કર્યે જાય છે. આ સ્થિતિને અટકાવવા માટે મથન કરવું જોઈએ. આંતર્મનનો અભિપ્રાય પૂછવાને બહિર્મન તત્પર બને તેટલા માટે તેનામાં વિકાર કે વાસનાનું પ્રબળપણું ન હોવું જોઈએ અને જે આંતર્મન સદૈવ જાગૃત હોવા છતાં દેહની સુષુપ્તિના કાળમાં જાગૃત થએલું ભાસે છે તેને દેહની જાગૃત અવસ્થામાં પણ જાગૃત રાખવું જોઈએ. ઘડીલર બહિર્મનને સંયમવડે સુષુપ્ત કરે એટલે આંતર્મન જે સદૈવ જાગૃત જ છે તે આગળ આવશે અને પોતાનો ઉદ્ગાર પ્રકટ કરશે. આ ધ્યાન અથવા ચિંતન અથવા માનસિક સમતાની અવસ્થા છે. પુનઃ પુનઃ આંતર્મનના ઉદ્ગારોની છાપ બહિર્મન ઉપર પાડતા રહેવાથી બહિર્મનમાંની વાસના કિંવા વિકાર દૂર થવા લાગશે અને ધીમે ધીમે બહિર્મનરૂપી પ્રધાન આંતરમનરૂપી રાજાની સલાહ પૂછ્યા વિના કોઈ પણ કાર્ય નહિ કરે એવી ખાત્રી રાખજો. આ આંતર્મન કે જેને વેદાંતીઓ વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિ. કહે છે અને બહિર્મન કે જેને વ્યાકરણાત્મકમ કહે છે, અર્થેજ તત્ત્વવિદો અનુક્રમે Coscience અને Mind કહે છે, તેઓની બેઉની દ્વારા ઇંદ્રિયોનો જે વ્યાપાર ચાલે છે તે એકલા બહિર્મનના વ્યાપાર કરતાં વિશેષ શુદ્ધ હોય છે. ઉદાહરણ તરીકે—મનુષ્યની

આખ એક ભીખારીને જુએ છે તેના મેલા વસ્ત્ર, ક્ષીણ શરીર અને મદ ઉદ્દગાળ ઉપગ્રથી મન નિશ્ચય કરે છે કે તે ભીખારી જ છે બહિર્મનમા એ દયાવૃત્તિ હશે તો તે હાથને આજ્ઞા કરશે અને હાથ ગળવામા પેચી એક રૂપિયા ત્રાદી ભીખારીને આપશે એ બહિર્મનમા દયા નહિ હોય તો તે ભીખારીને જોયા જના તેને કશું આપવાનો નિશ્ચય નહિ કરે અને ઇંદ્રિયોને દાન દેવા માટે પ્રવૃત્ત નહિ કરે એ બહિર્મનમા લોભ કે દેશનો વિકાર હશે તો તે ભીખારીને ગાળો દેશે અને લાકડી લઈને હાકી કાઢવા દોડશે એ વખતે બહિર્મન આનર્મનની મલાહ લેતું હોતુ નથી એ આતર્મનને સખગ બનાવીને અને બહિર્મનને મયમિત ઠરીને તેની ઉપર આતર્મનનો પ્રભાવ પાડવાનો યત્ન એવો હોય તો તે વખતે આતર્મન—સદમહાવિવેકબુદ્ધિ ભીખારીના બાહ્યવેશથી દાન આપવાને લલચાઈ જશે નહીં કિંવા બહિર્મનના લોભ કે દેશથી દોરાઈ જશે નહિ તે સમયે તે મદ અને અમદ્દનો નિર્ણય પોતાના અપૂર્વ જ્ઞાન અને ઋતિના આધારે કરશે. એ તેને એ ભીખારીની અવસ્થા, ઉદ્દગાળ કિંવા ક્ષીણતા ઉપગ્રી લાગશે કે તે અગ્રેષ્ઠ સુખાત્ર ભિખારી છે તો તે બહિર્મનને મલાહ આપશે કે એ ભીખારીને એક રૂપિયા અપાવ એ તેને એમ લાગશે કે રોકડો રૂપિયા આપવાથી તેના દુરુપયોગ થવાનો ભય છે તો બહિર્મનને તે મલાહ આપશે કે તેને એક રૂપિયાનું અનાજ અપાવ, પરંતુ એ ભીખારી કુપાત્ર છે તે દાનનો ઉપયોગ નયમ નમા કે પાપમા જ કરશે, તો તે ‘ દયાવૃત્તિનો ઉપયોગ કરવો યુક્ત નથી ’ એવી બહિર્મનને મલાહ આપશે અને તેને દાન હેતા અટકાવશે આવી હડગોઈ મલાહ વિકારવશ બહિર્મન માને કિંવા ન માને પરંતુ આતર્મનનો ધર્મ તો પોતાની રાક્ષિતા પ્રમાણુમા વિશુદ્ધ ન્યાય તોળીને ઉદ્દગાર નાદવાનો છે અને તે ધર્મ તે જરૂર બળવે છે મનસ્સુ પરાબુદ્ધિ એવું જે ગીતામા કહેલું છે તે બુદ્ધિ લક્ષણ આ આતર્મનનું જ છે તાત્પર્ય એ છે કે જે મનુષ્ય બહિર્મનનો વ્યાપાર બુદ્ધિપૂર્વક કરે છે અને એ બુદ્ધિપૂર્વક ઇંદ્રિયોનો વ્યાપાર કરે છે તેની પ્રવૃત્તિ, ક્રિયા, કર્મ ઇત્યાદિ વિશેષ વિશુદ્ધ નીવડે છે

પરંતુ આ આતર્મન કિંવા સદમહાવિવેકબુદ્ધિ પણ મ પૂર્ણ કિંવા કેવળ વિશુદ્ધ હોતી નથી એકજ કાર્ય ઉપર બે વિચારકોની સદમહાવિવેકબુદ્ધિ બુદ્ધિ બુદ્ધિ ન્યાય તોળે છે, એવું ઘણીવાર માલુમ પડે છે આપણા દેશમા જે ભાષાઓ વચ્ચે એક સ્ત્રી હોય એ કેટલા અમદ્દ છે,

પરંતુ ઉત્તર હિંદુના ડોકે ભાગમા બે ભાષાઓ વચ્ચે એક સ્ત્રી હોય એજ નીતિ મનાય છે । મોટો ભાઈ જે સ્ત્રી પછે તેને નાનાભાઈએ પણ ન્વીઝાન્વી પડે છે અને એ નાનો ભાઈ બીજી સ્ત્રી પળે તો તે તેણે દુષ્ટ કાર્ય કર્યું એમ તેનો મોટો ભાઈ જ નહિ પણ આખો મમાજ માને છે । નાનાભાઈનું આનર્મન પણ કહે છે કે પોતે મોટું તો કર્યું જ છે, પરંતુ પોતાને માટે બુદ્ધિ સ્ત્રી પરણવાની તેને ફર્જ હિંદુ સહુ । આ ઉપગ્રી નમનત્ય છે કે આતર્મનને પણ—સદમહાવિવેકબુદ્ધિને પણ વિશેષ શુદ્ધ કર્યું વિના મનુષ્ય કેવળ મતકરો આદરી શકતો નથી આ આતર્મનને વિશુદ્ધ કરવા માટે અતરાતમાને ભગૃત ગણવો જોઈએ અને તેજ મનુષ્યત્વમા ચક્રવર્તી ગણ છે અતરાતમા મહાજમા ભગૃત થતો નથી તે માટે સદ્જ્ઞાન જોઈએ અને મદ્જ્ઞાન માટે બહુશ્રુત થવા ઉપગ્રત ધ્યાન, ધ્યાણાદિવેદ્યાતમાને મમતાથી પરિપોષા જોઈએ મદ્જ્ઞાન વિના આત્મા—પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજાતુ નથી અને ધ્યાન—ચિંતન વિના એ સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થતુ નથી વેદા તીઓ જેને આતર્મનિષ્ઠ બુદ્ધિ કહે છે તેજ આ અતરાતમા ॥

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા એક સ્થળે કહ્યું છે કે—

જહામે મયમૂરમણે ઉદ્ધર્ષી અરરત્ત્વોદય ।

નાણ રણણવહિષ્ણે ન્વ હરદ્દ બહુમુગ ॥

અર્થાત—જેમ મયમૂરમણ સમુદ્ધાસી કે ની નાના પ્રમાત્રના મ્લોથી પરિપૂર્ણ છે, તેમ મનુષ્ય પણ મુશ્કેલ ધારી મો છે

આ પ્રમાણે બહુશ્રુતતા, ચિંતન, મમતાદિથી ભયાર આત્મા અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજાય છે, ત્યારે એક વર્તી ગણ જેવો અતરાતમા ભગૃત બનીને આતર્મન પાને અન્યાય થવા હેતો નથી, બહિર્મન આતર્મનના અવાજની વિરુદ્ધ ઇંદ્રિયોને આજ્ઞા કરી શકતુ નથી અને ઇંદ્રિયોનો વ્યાપાર પણ પરિણામે વિશુદ્ધ થને છે આ બધા સોપાન સિદ્ધ કરવાને શ્રમ તો સેવવો જ જોઈએ, મયમ કરવો જોઈએ, પણ મયમ પૂર્વકની ઇંદ્રિયો દાન થયેલી બાહ્યત મુદ્ધ પ્રવૃત્તિઓ જમે તેવી હોય તોપણ તેથી શુભકર્મ ઉપાન્નિત થતુ નથી

ઈંદ્રિય, બહિર્મન, આતર્મન અને અતરાતમા વિષેના વિશેષ મ્પદીકન્ણાર્થે આપણે એક વધુ દૃષ્ટાન્ત લઈએ એક મનુષ્ય માર્ગમા આગેથી બંધ છે, તેને માર્ગની પૂજામા પડેલી એક વસ્તુ દેખાય છે તેને તે વસ્તુનો યજ કાટ બૂએ છે એટલે મન સમજે છે કે તે સુદઢ કાચનો

અહિંસા પ્રાપ્તિનો ઉપાય.

ટુકડો છે. મન-બહિર્મન હાથને આજ્ઞા કરે છે કે તે કાચનો ટુકડો ઉપાડી લે. ટુકડો હાથમાં આવતાં મન સમજે છે કે તે કાચનો ટુકડો નથી પણ મૂલ્યવાન હીરો છે. હવે બહિર્મન આંતર્મનની સલાહ લે છે કે-આ હીરો મને ધૂળમાંથી હાથ લાગ્યો છે, તે કોઈનો જોવાઈ ગયેલો હશે, તેના માલીકને હું ઓળખતો નથી, તો મારે તે હીરો રાખી લેવો કે શું કરવું? આંતર્મન સલાહ આપે છે કે-જે વસ્તુ તારી નથી તે તારાથી રાખી શકાય નહિ. માટે યત્ન કરીને તેના માલીકને શોધી કાઢ અથવા રાજાને જઈને કહે, એટલે તે દાડી પીટાવી તેના માલીકને શોધી કાઢશે અને તેને તે હીરો સોંપશે. એ વખતે વિકાશે અને વૃત્તિ-ઓથી પ્રેરાયેલું બહિર્મન આંતર્મનરૂપી ન્યાયાધીશ પાસે વિધવિધ દલીલો કરે છે કે-એવી રીતે હીરાનો માલીક નહિ જડી આવે તો રાજા પોતે હીરો રાખી લેશે, તેને બદલે મારા ભાગ્યમાં હીરો લખેલો હશે તેથી તે મને જ જડયો તો હું રાખી લઉં તેમાં જોડું શું? આતર્મન કહેશે કે-પરાઈ વસ્તુ વિના પરિશ્રમે પોતાની કરી લેવી તે વા-

અહિંસા એ મોટામાં મોટો ધર્મ છે. પણ પાળવો તે પણ તેટલોજ કઠિન છે. જેનું હૃદય સવળાય બન-પ્રાની માટે પ્રેમથી ડ્રવે છે તેજ સ્ત્રી કે પુરુષ અહિંસા ધર્મ પાળી શકે છે કાંઈ જીવની શરીરથી હિંસા ન કરવી તે સાક છે, પણ તે અહિંસાનો એકજ પ્રકાર છે. શરીરથી વાળીથી તથા મનથી કાઈનું જરાય હુકું ન થાય ત્યારે સાચી અહિંસા કહેવાય આવી અહિંસા મનુષ્યે પોતાના ગૃહમાં. પોતાના પાંડાશમાં પોતાના ધધા-રાજગારમાં રહીને ખીલવવાની છે. ગૃહસંસારનો ત્યાગ કરીને અહિંસા પાળવી સહેલી છે. પણ વ્યવહારમાં રહીને તે સિદ્ધ કરવી એમાજ ખરી મદત છે.

ન્યા મુધી આપણા ગૃહમાં કંકાસ થાય છે, એક બીજા ને કડવા શબ્દો સંભળાવીએ છીએ. આપણા પાંડાશીને અડ-ચણ કરીને આપણે સુખી થવા ઇચ્છીએ છીએ. આપણા નોકર-ચાકરની સગવડ અગવડનો વિચાર કરતા નથી. પણ એછું પગાર વધારે દામ લેવાની વૃત્તિ રાખીએ છીએ. ધંધા-રાજગારમાં બીજાને ખર્ચે અને બેખર્ચે અને ધારધાર કરતા હોઈએ તો મોટું વ્યાજ લઈને આપણે પૈસાદાર બનવા માગીએ છીએ. બીજાના ધર્મની નિંદા કરીએ છીએ ત્યા મુધી આપણી અહિંસા માત્ર નામનીજ છે સાચી અહિંસા પાળવી હોય તો આપણે તેને માટે પ્રયત્ન અને ચાલુ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સવારના જાગવાની સાથે પહેલો વિચાર અહિંસાનોજ કરવો અને ‘ દિવસભર અહિંસા પાળીશ ’ એવો નિશ્ચય કરવો. અને રાત્રિના સુતી વખતે સાજીથી સવાર મુધીનો જીવનવ્યવહાર તપાસી જવો. કોની કોની સાથે, કેવા સંયોગમાં કયા પ્રકારની હિંસા થઈ ગઈ છે તે જોઈ જવું અને આવતી કાલથી એ અથવા એવા મનુષ્યની સાથે એવા સંયોગોમાં. એ પ્રકારની હિંસા નહિ કરવાનો સંકલ્પ કરવો.

આ રીતે પ્રયત્ન કરતા, હજી આપણી અહિંસા કેટલી કાચી છે, આપણા શરીરમાં, વાણીમાં, મનમાં કેટલી હિંસા રહેલી છે, આપણે હજી કેટલો પ્રયત્ન કરવાનો છે, આપણે હજી નામનાજ અહિંસક છીએ તેનું ભાન થશે અને દિન પ્રતિદિન અહિંસા વધતી જશે અને એકાદ માસમાં જ આપણી પ્રગતિ આપણે જોઈ શકીશું.

અહિંસા સિદ્ધ થતા તે મનુષ્યની પામે હિંસક મનુષ્યો, પશુઓ અને પક્ષિઓ પણ અહિંસક બની જાય છે અહિંસક મનુષ્યનો ચહેરો, અને તેનું વાતાવરણ પ્રેમપૂર્ણ હોય છે, કારણકે અહિંસા એ પ્રેમનું જ સ્વરૂપ છે.

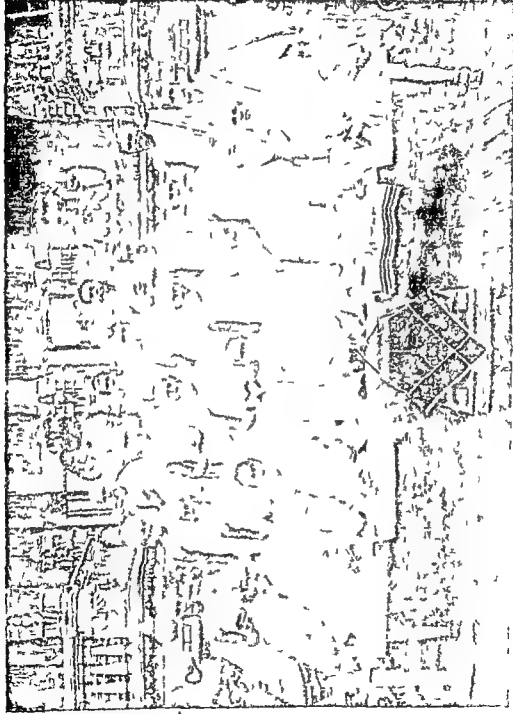
જગી નથી. આવી રીતે અનેક પ્રકારના પ્રશ્નોત્તરને અતે આંતર્મન બલિષ્ઠ હોવાથી બહિર્મનને તે હીરો તેના માલીકને કે રાજાને આપવો પડે છે. પરંતુ એ મનુષ્ય જે સજ્જાની અને આત્મા તથા જગતના સ્વરૂપના ચથાર્થ ભાનવાળો હશે તો તેનો અંતરાત્મા કાંઈ જુદું જ કહેશે. તે કહેશે કે આ અનિત્ય જગતમાં એ હીરો એક માટીના કણથી કાંઈ વિશેષ નથી. તે તારે ન જોઈએ અને અન્યનું આત્મકલ્યાણ એ નિઃસ્વર્ગ કલ્યાણથી થવાનું નથી તો તેને ફેંકી દે !

મનોવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ
મનોયોગનું આ પૃથક્કરણ કરવાનો હેતુ એ છે કે મનનો સંયમ કેળવવાની આવશ્યકતા આજે જરૂરકિયાઓમાં રચી-પચી રહેલો જૈનસમાજ સમજે અને કિયાઓનું કેંદ્ર કેવળ દેહને કે ઇન્દ્રિયોને નહિ પણ મનને-બહિર્મનને બનાવે, તથા ઉત્તરોત્તર અંતરાત્માને જાગૃત કરવા મુધીનાં સોપાને ચડવાના અભિલાષ પૂર્વક શ્રમસેવન કરે.

હરજીવન કાલીદાસ મહેતા.

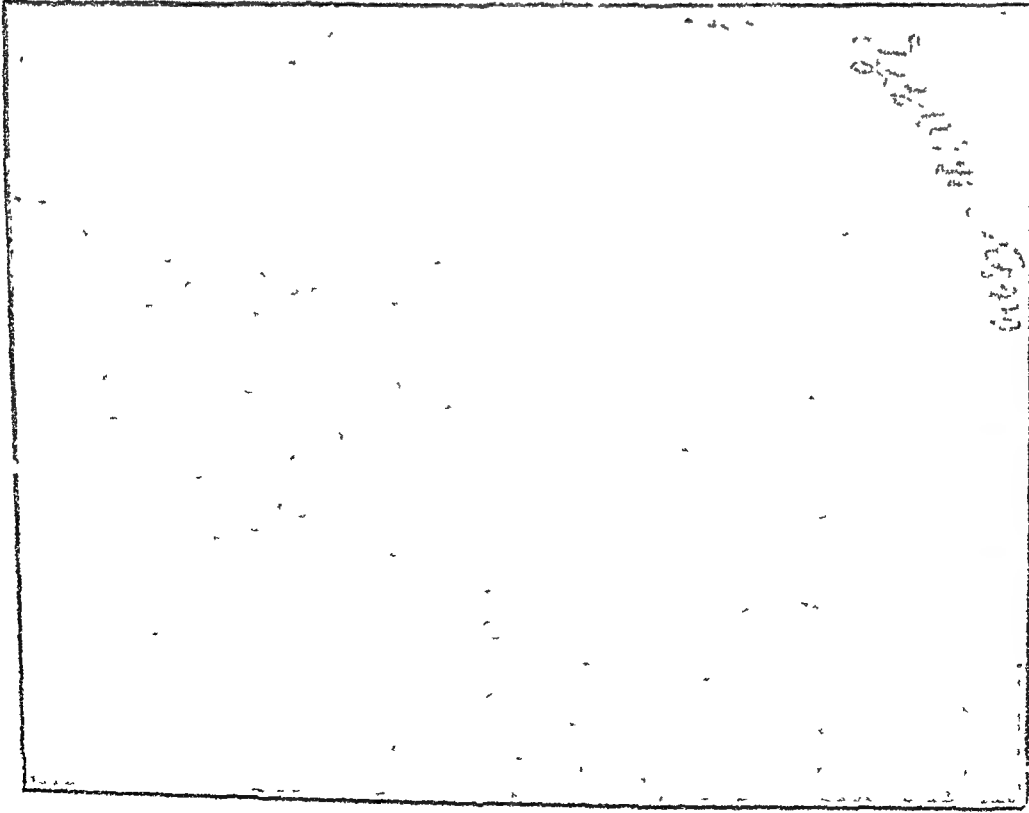
‘જેન’
સોય મ હા સ વ આ ક

‘જેન’ વળ કે જ
પિતિ વોય પર્ન
ગામ લેનવય જૈન
સમાચ મેં હરિગત
હાતા ના આ રજા
દે હાતર હાતરી
જાગેગાગીવરા આર
સમયલલતા કે
માયદાં જતામૈં
પરિવય હો રજા હ
સાવનવલતા મુદ્દે
સહાયતા દેશે સા
રિ તુમ આરિદમે
ઝાપિક શાવન
સેવા-સમાજસેવા
લાભ વટા મળે
રતિ રામ
‘દ શ્રદ્ધામંદિગચરા’
પર્મભામ

નગરની આડા સડામમા — (૧) ૫ સોતીવિન્યથ (૨) ૧૦ થી માંતવિન્યથ (૩) આંકી વિન્યથવલગચરિ (૮) શાન્તમુતિ
થી હ નવિન્યથ (૫) ૫ થી અપતવિન્યથ અને ઉપ ની લાઇનોમા ૫૫ થી મકિન્યાનર હ (આસાન ૬) ચરીધરકલ મહારાજના
ન પાનના વનિચોતુ નચુકત મળ ગાય છે [પાટણ (ગુરુસત) ૨ ૮૯]

‘જેન’પર પ્રાચીન
તીર્થોના ઇતિહાસ
પ્રગટ કર્યાં અને
છબોદાર તેમજ
પ્રાચીન પૂર્વદેશના
ઉદાર મારે પાટલ
જેસનસેર આ
ગિના બકારોના
ઉપેચ કરીતીયે
તથા સહિત્યસેવા
બળવી છે તથા
સંપ અને યો
તિનાક્રમના મીટા
વવાજે સુલતાઓ
કરી છે તેમજ
અતુલિય સંધમા
સુધિ-સંપ વધા-
રવા અને તીર્થો
મતિ કરવા જે
સાવચેતીથી આપી
ઉતે માનવઅંગો
સંતાપ બહિર કે
રીસે છીએ અને
તેથી જ રીતે આ-
ગળા પળ સંપસેવા
પ્રભાવે જોડી આ
રેખી ગમુમિતી
પ્રમગે ખાસ બ
નામાજ કરી કર્મ
માલતો આગી
વગ નપાળ ક-
રીયે છીએ
હી. હ સવિન્ય

લલ્લુભાઇ દીપચંદ ઝવેરી, સુળક,

મમળ - શ્રી કવલયા મંડી મુંબઈ.

૧૯૬૩

સારામાં સાફ કોમી પત્ર.

ભાઈ ભગુભાઈ કાર-
વારીએ આજથી રૂપ
ચર્પી પહેલાં એક કોમી
પત્ર શરૂ કરી સામાજિક
સેવાના ક્ષેત્રમાં અંપવા-
વ્યું તે ખરેખર એક
ચાલસ ગનાયું હતું તે
હતા પાન નંગની સેવા
કરવાનો તેમના, તેમના
તેમના અનુયાયીઓ
તેમના આદ્ય તિરય,
ગણ-અપચતની બેપર-
વાઈ અને તમારા તે
સામસે આજ દેવ સમા-
જને એક સાચામાં માટે
કોમી પત્ર કુટ પાડ્યું.
છે તેમની સામજિક
પરિસ્થિતિ પરત્વે તેમને
સદાવા ભરી નીતિપત્ર-
નગરી ગ્રામ ગ્રામી
અંતરગુ અનાજીલા પ્રગ-
પર અનુચિત ખાદ્ય કે
તે નિત્ય હેલ છે. “કેવલ”
પત્રના વ્યવસ્થા તમે
સમાજને સચેત રાખ-
વાના એક અનગર પા.
જના નીચ તમી

લલ્લુભાઇ દીપચંદ
ઝવેરી

વર્તમાન જૈન સમાજ.

લખક—ગણેશ જીભ, કપાસી—સૂતા.

માસખીએ ઝીએ કે આ યુગ પ્રગતિના ઠ ફેગના અરયુદયને માટે દેશનેતાઓ પ્રયાગે ઠગી જ્યા છે નામા છડ ઉન્નતિ માટે મમાજનાયઠા જુદા જુદા અખતન અજમાવી જ્યા છે જનતાના ગરીબિદાગ માટે વ્યાયામ મજિગ અને અખાડાઓની ન્યાપના થતી જાય છે માન પાના માનગિક ઉદ્ધાને માટે વિરાણ વિગ્રહયોની ચોજ નાઓનો અમલ ધાય છે અને ખી તવા પુરેપના આત્મિક ઉત્કર્ષને માટે પળુ ધાર્મિક મન્થાઓ દાગ પ્રય નો વાય છે પ્રીટીગ હિન્દના લોડા ન્વગજ્ય પ્રામ ન્વાને વા ત મ્મલકાગના પ્રયોગો આટગી જુએ ઠ દેગી ગજ્યોની પ્રભ, પનિયદો ભરીને પોતાના ઉદ્ધાને વાન્તે ગોકાગ ઠરે છે હિન્દુઓ પોતાનુ જાતીય અંકય કન્વાને વાન્તે ગુદિની નગવળ થકાવી જ્યા છે સુમવમાનો પોતાની મખ્યા વધાન્વા તનતોડ પ્રય નો ઠગી જ્યા છે થીઓનોડીન્દો ભાતુભાવનો મદેગ દેસાવી જ્યા છે આય મમાજુઓ હિંદુ મમાજને જોડત્ર ન્વાને મથી જ્યા છે વર્તમાન પત્રકાગે તેમના પત્રોદાગ લોકમત ઝળવી ર્યા છે વિદાનો ભાતોઆપી અને લેખઠા લેખો લખીને પ્રગતિનો ઉપદેગ આપી જ્યા છે ખાદી અને ન્વખાના પ્રયાગ માટે ફેડા ધાય છે અત્યગ ગણખી નતિઓના ઉદ્ધાને વાન્તે ઉપદેગ અપાય છે મામાજક કુટગીઓનો નાગ ઠન્વા માટે મખન આલેખનાઓ વાય છે વિધવાઓના દુખ નિવાનને વાન્તે પુનર્જનને ઉત્તેજન આપવામા આવે છે ખીસ્વાત ન્ય માટે મહિવામ રજો અપાય છે અને જનતા ॥ નેવાને વાન્તે સ્વયનેવડ ફજો પલ તૈયા ધાય છે દુકામા કહેવાનો આશય એ છે કે ગમાઠ દેલગ પ્રગતિ ઠરો,

નવચેતન ઠહો, નવજીવન કહો કે જાગૃતિ કહો જે ઠહો તેમા મોજાઓ ફરી વળ્યા છે અને મનાય છે કે દેશનુ કન્યાણુ હવે થોડા જ મમયમા થવાનુ એ નિશ્ચિત છે વર્તમાનમા દેશમા જે ગજદીય અને નામાજક ઉન્નતિને માટે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ ચાલી ન્હી ॥ તેથી દેશનુ અને મમાજનુ ઠટલુ વાગતવિક હિત નધાયુ છે અને ભવિષ્યમા ઠટલુ નધાગે, એ પ્રશ્ન અતિ મહત્વનો છે, પનુ તત્વ ગ ખી ન્યામા ઉત્તરવાનો આનય પ્રનુન લેખમા ગખ્યો નથી અને તેથી તે પ્રશ્નને અગ્રે જતો જ ઠન્વામા આવે છે અગ્રે તો વર્તમાન જૈનમમાજ મખા ખી જ થય્યા ઠન્વાનો ઉદ્દેશ ગખ્યો છે અને તે ઉદ્દેશને લક્ષ્યમા લેતા દેશમા જે નવજીવનનો મચાન થઈ ન્તો છે તેથી જૈન મમાજને ઠાર્થ અગ્ર વધ છે કે નહિ ? અને થઈ હેાય તો ઠટલી ? તે સ્વાવ આપણી મન્મુખ ઉપગ્તિ ધાય છે બહુ વિચાગ ઠરતા જપાય છે કે જૈનમમાજ દેશમા વ્યાપી મ્હેલા નવજીવનના મન્વાગી અચન્થી વદન મુખ તો નવી ન્હી ગકયો આગ્રે જૈન મમાજમા નગ્ર નાખીએ તો ન્યજે મ્યજે ધાર્મિક મહોત્સવો ઉજવાય છે, નવકાગી અને સ્વામીવત્સલના જમતાવાગ ધાય છે, તીર્થયાત્રા માટે નાતા-મોટા મંથો નીકળે છે, દીશા આપવાની પ્રવૃત્તિ પળુ જોમજો ન્વાટી ન્હી છે, નાપુઓને પદવીઓ પળુ ઉત્પાડજો અપાય છે, નવા તીર્થો અને મહિન ગ ધા વાય છે, ગુટગી મુર્તિઓ અને પાદુમજો મ્મપાય છે, વર્તમાન પત્રો, માગિકા અને પુનઠા પ્રગ ઠન્વાનુ કામ અવિનત ચાની ન્હુ છે અને મખ્યામધ મ્મખો વિચાર્થીજવનો, પાદગાગાઓ તથા જોલીજ ખીગ ઠમી

ટીઓ અને સંસ્થાઓ તથા એવાંજ બીજાં ખાતાઓ ખોલીને જૈન સમાજનું ગાડું પ્રગતિના માર્ગે પ્રયાણ કરી રહ્યું છે. જૈન સમાજની પ્રગતિના આ વિવેચનથી વસ્તુસ્થિતિથી અનુભવ કોઈ પણ વાંચનાર જરૂર માની લે કે વર્તમાન સમયમાં જૈન સમાજથી લાગ્યેજ બીજા કોઈ સમાજ પ્રગતિશીલ હશે. પણ વસ્તુસ્થિતિના જે જ્ઞાતા હશે તેમના સમજવામાં તો જરૂર હોવું જોઈએ કે જૈન સમાજની આ કહેવાતી પ્રગતિ કેવળ પોકળ છે. ખરું કહીએ તો વર્તમાન જૈન સમાજનું ગાડું પ્રગતિના માર્ગે પ્રયાણ કરતું નથી; કિન્તુ અધોગતિના ઉડા ગર્તમાં ધસતું જાય છે. અને એ ગર્તમાં કાઢવ તથા અધકાર એટલો બધો ભરેલો છે કે જૈન સમાજરૂપી એ ગાડાંને જેમ જેમ બહાર ખેંચી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ તે વધારે ઉડું અને ઉડું ખુંચતું જાય છે; કારણ કે આ ગાડાંનો હાંકનાર તો કોઈ છેજ નહિ, તેના બંને બળદો ઘોંસરીમાંથી છુટી ગયા છે અને એ ગાડાંને કાઢવમાંથી બહાર કાઢવાનો પ્રયાસ થોડાં જ માણસો કરી રહ્યાં છે, જેથી તે ફલિભૂત થતો નથી. વસ્તુતઃ જોઈએ તો જૈન સમાજરૂપી ગાડાની વર્તમાન સ્થિતિનું આ આશ્ચર્ય ચિત્ર છે. આ ચિત્ર જોઈને ગમે તે સહૃદય જૈન બંધુને જોઈ થયા સિવાય રહેશે નહિજ. વિશેષ જોઈજનક તો એ છે કે જે ધર્મ એકવાર દેશનો મુખ્ય ધર્મ હતો, જેનાં ઉચ્ચ તત્ત્વજ્ઞાન અને સર્વદેશીય ઉપદેશથી મહાન્ નૃપતિઓ જેતું બહુમાન કરતા હતા, જેણે વિવિધ પ્રકારનાં ઉત્તમ અને જ્ઞાનગર્ભિત સાહિત્યની રચના કરી છે, જેમાં સમર્થ ત્યાગી અને સમભાવી આદર્શ મહાત્માઓ થયા છે, જેમાં પ્રખર વિક્તાનો, કુશળ કળાકારો, મહાન્ દાનવીરો, મોટા ધનાઢ્યો, પ્રભાવશાળી મંત્રીઓ, ઉત્તમ ચારિત્રધારીઓ ઇત્યાદિ નરરત્નો અને પવિત્રતાના નમુનારૂપ નારીરત્નો ઉત્પન્ન થયાં છે તથા જે ધર્મ અને સમાજે અનેક લબ્ધ તથા કળાના આદર્શરૂપ તીર્થસ્થાનો ઉપરાંત અતિ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની સંસ્કૃતિ આપી છે, તેવા ઉત્તમ ધર્મ અને લબ્ધ સમાજની વર્તમાનનાં ચોતરફથી અવનતિ થતી જાય છે. વર્તમાન જૈન સમાજમાં આ ચિત્રને કોઈ અતિશયોક્તિભરેલું માનશે; પરંતુ જેઓ શાંત ચિત્તથી વિચાર કરી જોશે તેમને સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે કે તેમાં અતિશયોક્તિ નથી; કિન્તુ વાસ્તવિકતાજ છે. પ્રતિ દિવસ જૈન સમાજની સંખ્યામાં ઘટાડો થતો જાય છે, સામાજિક જીવનની અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ, કેળવણીની ખામી અને ધાર્મિક જ્ઞાનના અભાવથી તથા જ્ઞાતિબંધારણના અતિ સંકુચિત વ્યવહારથી જૈન સમાજમાંથી અન્યથ-

ર્મમાં લગી જવાની ઘટનાઓ વારંવાર સંભળાય છે, શ્વેતામ્બર તથા દિગંબરના તીર્થ સંબંધી કલેશો અને દેરાવાસી તથા સ્થાનકવાસીના મતભેદોથી કુસંપની વૃદ્ધિ દિન-પ્રતિદિન થતી જાય છે અને ધાર્મિક આચાર તથા વિચારને એક બાબુએ રાખી મૂકીને સ્વતંત્રતાનાં નામે સ્વચ્છંદતા અથવા તો નિરંકુશતાનું જોર વધતું અનુભવાય છે. સારાંશ કે જૈન સમાજની માત્ર અગીયાર લાખની જનસંખ્યામાં શ્વેતામ્બર, દિગંબર અને સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયોમાં તીર્થવિષયક તથા બીજા અનેક કલેશો વખ-તોવખત ઉત્પન્ન થાય છે અને તેના અંગે સમાજની ધન-સંપત્તિનું પાણી પણ થાય છે. સમસ્ત જૈન સમાજની વાતને જવા દઈ માત્ર શ્વેતામ્બર સંપ્રદાયની વાતને લક્ષ્યમાં લઈએ તો એ પાંચેક લાખની જનસંખ્યામાં પણ અનેક તડો, વિવિધ ભેદો, જૂદી જૂદી પાર્ટીઓ, જ્ઞાતિનાં નામે સાંકડા બંધારણો, દેવદ્રવ્ય અને દીક્ષાની તકરારો અને ઈર્ષારૂપી અગ્નિનું જોર સર્વત્ર પ્રસરેલું જોવામાં આવે છે. દાખલારૂપે એક ચોક્કસ ગામમાં શ્વેતામ્બર સંપ્રદાયના માત્ર પોણાસો ઘરોમાં છોતેર આગેવાનો અને તેના દોઢસો મતો છે. એટલે એ પોણાસો ઘરોનાં નિર્ણાયક ટોળાંની સ્થિતિ શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા પાંચસે સુલટો જેવી હોય તો એમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી. પણ પાંચસો સુલટો જેવી અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ ઉપર કહ્યા તેવા કોઈ એક ગામની નથી; કિન્તુ સમસ્ત જૈન સમાજની પણ મોટા ભાગે તેવીજ અવસ્થા છે. કલેશ અને ઈર્ષાના પ્રભાવથી સમસ્ત જૈન સમાજની નિર્ણાયક અને અસ્તવ્યસ્ત અવસ્થા થવા પામેતો એ સર્વથા સ્વાભાવિક અને સંભવિત જ છે. તીર્થોના હક્કો જાય તો એની દરકાર નથી, જીવનનાં જરૂરી સાધનોના અભાવે તથા ધાર્મિક અજ્ઞાનનાં કારણે કટાણીને કોઈ જૈનધર્મ ત્યજીને ચાલ્યા જાય તો એની પરવા નથી, કોઈ માર્ગભૂલી વિધવાઓ સામાજિક દુઃખોથી થાકીને વિધર્મી બની ખેસે તો તેની ચિંતા નથી, સમૃદ્ધિશાળી વ્યાપારોના બદલે સદ્દા કિંવા જુગારથી સમાજનું વ્યાપારી જીવન નાશ પામે તો એની હરકત નહિ, યુવાન સ્ત્રી-પુરૂષો અને બાળકોનાં વધતાં જતાં મરણપ્રમાણથી જનસંખ્યા ઘટતી જાય તો કંઈ પ્રીકર નહિ, વિક્તાન ગણાતાં જૈનેતર લેખકો અને વક્તાઓ જૈન આચાર્યો અને મહાપુરૂષોની કેવળ કલ્પના અને માત્ર નવલકથાના રસની ખાતર અણઘટતી નિંદાત્મક અને તદ્દન અસત્ય ટીકા કરે તો સહન કરવામાં કંઈ અડચણ નથી અને એકજ ધર્મના સંતાનો હોવા છતાં વીશા, દશા, ઓસવાળ, પોરવાડ ઇત્યાદિ અનેક ભેદો, ઉપભેદો, તડો, એક-

હાઓ અને નાના ગોળોથી લખના નામે વિવિધ પ્રકારના કળે હાઓ ગોઠવાતા હોય તો એનું ભાન નથી, પરંતુ કુમર, કલેશ અને ઈર્ષાના મહકાળ વિના અત્યાગ જૈન સમાજને ક્ષણવાર પણ ચાલે તેમ નથી તેને યોતાના જ મ પ્રદાયના સાધર્મી બધુને માટે લાગણી નથી, તેમજ જ્ઞાતિ, મમાજ કે ધર્મને માટે અભિમાન નથી એટલું જ નહિ, પરંતુ યોતાના નગા કે કુટુંબી ભાઈ પ્રત્યે સ્વાભાવિક પ્રેમ પણ નથી અતુર આપરાજ, ધીર વિમળ, મહામત્રી ઉદયન, વસ્તુપાળ અને તેજપાળ, દાનવીર જગદુશાહ, ભટવી-ભામાશાહ અને પ્રતાપી પેદઠ કુમારના વશજ આજના જૈનની વર્તમાન અવસ્થાનું ચિત્ર નિહાળવાનો જો વિચાર કરવામાં આવે તો ગામ બહાર શિયાળ અને જાનરમાં મિહ, કમજોર અને શુષ્ક પાછોત, થોડું જ્ઞાન અને અધિક દોહડોહાપણ, સુખમાં રામ અને બગલમાં દૂગી, વાતોમાં ન્યાય, નીતિ અને ધર્મ, પણ વર્તનમાં ડેવળ નવાઈપન ચણતા, ખાવાપીવામાં ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિચાર પણ વ્યવહારમાં વિસ્થાનીત ગણુ કરી નાખવાની ઉત્સુકતા અને જીભમાં મીઠામ પણ હૃદયમાં હળાહળ વિષ, એવા ઘણા અંશે પરસ્પર વિરૂદ્ધ લક્ષણવાળો જૈન વણિક વાચક મહાશયોની દ્રષ્ટિ સન્મુખ ખડો થશે. મતલબ કે પ્રતાપી પૂર્વજના વર્તમાન વશ જ જૈનમાં શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક ઉચ્ચ શૃંગોને બદલે શરીરની નિર્બળતા, મનની સંકુચિતતા અને આત્માની પામળતા જ મોટા ભાગે જોવામાં આવશે.

વર્તમાન જૈન સમાજના આ ચિત્ર ઉપરથી કોઈ પ્રશ્ન કરે કે શું અત્યારના જૈન સમાજમાં કોઈ શુભ તત્વ જ નથી ? તો તેના ઉત્તર રૂપે અહીં એક વાતનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાની અગત્ય છે વર્તમાન મમયમાં દેશમાં જે નવચેતન પ્રસરી રહ્યું છે, તેની અસરથી જૈન સમાજમાં પણ પ્રગતિ માધવાનો જી મો યોડા કે ઘણા અંશે ઉત્પન્ન થયો છે અને એ જુસ્સાને વધારી લેવા માટે મુનિ મહાગાળો, મમાજના આગેવાનો અને મેવાભાવી સુવાનો યથાયોગ્ય પ્રયાસો પણ કરી રહ્યા છે અને તેઓ મઘના ધન્યવાદ કેવા પ્રશ્ન સામે પાત્ર છે, પરંતુ વિશેષ તાજે તો ઉપ-દોગલા ચિત્ર મગાનજ સમાજની વર્તમાન રીથિત છે, એની કોઈપણ વિચારકથી ના પાડી શકાય તેમ નથી અને એ વાતને લક્ષ્યમાં નાખી આમાજીક વસ્તુચિત્તિનું ચિત્ર આજેનાવામાં આવે તો તેમાં અસ્વાભાવિકતા જેવું પણ કાંઈ નથી.

વર્તમાન જૈન સમાજની આમાજીક પરિસ્થિતિનું ઉપરનું ચિત્ર અવશ્ય ખેદાનક છે, પરંતુ એ ચિત્રને સુધારી

તેને ભવ્ય અને મુદર બનાવવાનો ઉપાય છે અને એ ઉપાય મળે પછી વિચાર કરવાનું અત્રે ઉપસ્થિત ધાય છે બહુ ઝીણી અને વેધક નજરથી જોઈએ, તો નડાની વિશેષતાના પ્રમાણમાં અનેક માધનોનો ઉપયોગ કરવાની હાલમાં જરૂર છે પરંતુ આ લેખમાં તો આપણે મુખ્ય અને અતિ મહત્ત્વના માધનો વિશેજ વિચાર કરવું, કારણ કે આ મક્ષિપ લેખમાં પ્રત્યેક માધન અથવા ઉપાયનું વર્ણન અને સમર્થન કરીએ તો એક વિસ્તૃત ગ્રંથ બરાબર અને તેથી અત્રે તો મુખ્ય મુખ્ય માધનોનો જ વિચાર કરવાનું ઉચિત માન્યું છે અને વાચક મહાશયો પણ તે વાતને માન્ય રાખશે.

હાલના મયોગો લેતા જૈન સમાજની વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં મુદાર કરવા માટે મોટી પ્રથમ અગત્ય તો એકનય અને મગફળની છે જૈન સમાજના ત્રણ મ પ્રદાયો શ્વેતાગર, દિગંબર અને મ્યાનકવાસી જૈનો-વચ્ચે તીર્થ વિપયક કે બીજા જે કાંઈ મતભેદો હોય તેને એક બાજુ નાખી અથવા તો તેવા મતભેદોનું મમાધાની પૂર્વક નિગ-કરણ લાવવાના કાર્યને ઉદા-મતવાળા બધુએને સોંપી દઈ ત્રણે મ પ્રદાયોના અનુયાયીઓએ જૈન તરીકે એકત્ર થવાનું અતિ મહત્ત્વનું કાર્ય કરવાનું છે ત્રણે મ પ્રદાયો વચ્ચે બધુભાવ સ્થાપવાનું કાર્ય જો કે ઘણું કઠિન છે, પરંતુ તે દિશામાં દંઢ નિશ્ચયથી યોગ્ય પ્રયાસ કરવામાં આવે, તો તેનું શુભ ફળ આવ્યા વિના રહેશે નહિ આ કાર્યને વાન્ટે ત્રણે મ પ્રદાયોમાંથી ઉદા- અને મમભાવી બધુઓનું એક મડળ રચાવું જોઈએ અને એ મડળ ત્રણે મ પ્રદાયો વચ્ચે ભ્યા ભ્યા મતભેદ ઉપસ્થિત ધાય, ત્યા ત્યા વચ્ચે પડીને યોગ્ય સમાધાન કરી આપે અને તે દરેકે સ્વીકારી એ પ્રમાણે વર્તવું એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ કાર્ય કરવામાં આત્મભોગની ખામ કરીને અગત્ય રહેશે, કેમકે આત્મભોગ વિના મવાહ કે સપનો કોઈપણ પ્રયત્ન ફલિભૂત થતો નથી.

આ પછી બીજી મહત્ત્વની વાત ધાર્મિક શિક્ષણની છે અલગલ અત્યારે જૈન સમાજમાં ધાર્મિક શિક્ષણને માટે પાઠશાળાઓની ન્યવસ્થા છે, પરંતુ અનુભવે આપણને મમજન્યુ છે કે માત્ર મૂળ મૂળોને સુખપાઠે જગવવા મિવાય મદરદુ પાઠશાળાઓ ધાર્મિક કે ગવણીના મેદમાં કાંઈ વિશેષ ફાળો આપી શકતી નથી જો કે મૂળ મૂળોને સુખપાઠે કરવાથી તેમણે પણ જ્ઞાન તો પ્રાપ્ત ધાય છે, પરંતુ હાલની પરિસ્થિતિને લક્ષ્યમાં લેતા તેટલા મુખક નાનથી જ આપણને આવે તેમ નથી આપણને તો આપણા પરમ પવિત્ર ધર્મના મહુચને જાણવાની તથા તેનું મિશ્રણ

લેવાની ખાસ અગત્ય છે અને તે વિના આપણી ઉન્નતિ અધૂરીજ રહેશે એ નિઃસંશય છે. આપણે અવશ્ય જાણીએ છીએ કે આપણા પૂજ્ય સુનિરાજે ઉપાશ્રયમાં જોડીને પ્રતિદિન આપણને ધાર્મિક યોગ આપે છે; પરંતુ એ યોગ કેટલા મહાનુભાવોના હૃદયમાં ઉતરે છે, એ આપણાથી અજાણ્યું નથી. જુનાલયમાં પૂજાર્થે જતાં ઉચ્ચ સ્વરે સ્તવન ગાવામાં તથા ઉપાશ્રયમાં વ્યાખ્યાન સાંભળતાં તહીનતા દર્શાવવામાં આપણે જેવા ધર્મપ્રિય છીએ, તેવાજ ધર્મપ્રિય આપણે આપણા નિત્યના જીવનવ્યવહારમાં છીએ કે નહિ, તે વિચારવાની જરૂર છે. પશ્ચિમના જડવાદના સંસર્ગથી ઘણા ભાઈઓનું માનવું છે કે અત્યારે દેશને કિંવા સમાજને અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા નથી, પશ્ચિમની બાહ્ય ઉન્નતિ નિહાળીને આશ્ચર્ય પામનારા ઘણા વિચારકો માને છે કે દેશનું અને સમાજનું આપણી ધાર્મિક વૈરાગ્ય ભાવનાથી જ અધઃપતન થયું છે અને કેટલાક પંડિતમન્યો તો એટલે સુધી કહેવાની હિંમત કરે છે કે દેશ તથા સમાજની હાલની અધમાવસ્થા અહિં સાધર્મને જ આભારી છે. આ પંડિતમન્યોને એમની વિલક્ષણ માન્યતા માટે શું કહેવું તે સમજાતું નથી; પરંતુ ભારપૂર્વક એટલું તો કહ્યા સિવાય ચાલતું નથી કે અગાઉ કરતાં પણ અત્યારે આપણા દેશને તથા પ્રત્યેક સમાજને ધર્મનાં જ્ઞાનની અને અહિંસાના વર્તનની અધિક અગત્ય છે. ધર્મ એજ પ્રત્યેક મનુષ્યના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય હોવું જોઈએ અને જે દેશ કે જે સમાજ પોતાની વાસ્તવિક ઉન્નતિ કરવાને ઇચ્છતો હોય, તેણે ધર્મનેજ મુખ્ય સાધન બનાવવું જોઈએ. આ ખાતરજ કહીએ છીએ કે આપણા સમાજમાં ધર્મનું વાસ્તવિક જ્ઞાન ફેલાવવાને વાસ્તે તેવા પ્રકારનું શિક્ષણ આપનારી સંસ્થાઓ સ્થાપવી જોઈએ અને જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનો દુનિયાભરમાં પ્રચાર કરવાને માટે પ્રબંધ થયો જોઈએ આ કાર્યને અમલમાં મૂકવા વાસ્તે સુનિરાજે તથા ધર્મપ્રિય બંધુઓનું મધ્યસ્થ મંડળ રચાવું જોઈએ અને તે દ્વારા સમાજમાં તથા દેશ પરદેશમાં આપણા ધર્મનું પ્રચારકાર્ય થવું જોઈએ. ટુંકામાં ધાર્મિક કેળવણી માટે એવી વ્યવસ્થા થવી જોઈએ કે તેવા પ્રકારની અજ્ઞાનતાથી પ્રેરાઈને આપણા સમાજની ડોઈ પણ વ્યક્તિ જૈન ધર્મ ત્યજીને જવી જોઈએ નહિ; કિન્તુ અન્ય ધર્મી મનુષ્યો પણ આપણા ધર્મનાં ઉચ્ચ રહસ્યોને સમજીને જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કરવાને પ્રેરાય, તેવું મંડળાત્મક શૈલીએ પ્રચારકાર્ય થવું જોઈએ. આ પ્રમાણે પ્રચારકાર્ય થવાથી આપણને ધર્મનાં કેવળ પોપટીયા જ્ઞાનને જાહેરે તેનાં રહસ્યનું શિક્ષણ મળશે અને અન્યધર્મી વિદ્વાનો

પ્રસંગોપાત જૈનધર્મના સંબંધમાં જે કેવળ ભ્રમભ્રાજન્ય ટીકાઓ કરે છે તેઓ એવી ટીકાઓ કરવામાં પોતાની ભૂલ જોઈ શકશે અને જેઓ સત્ય વસ્તુના યોગ્યકે હશે તેઓ તો આપણા ધર્મનો સ્વીકાર કરવાને પણ તૈયાર થશે. આ વાતનાં ઉદાહરણરૂપે ખારસી બંધુ માણિકજી. ડા. જેકોબી અને કુમારી સુભદ્રાદેવી અથવા મીસ કૅઝ વિગેરેના દાખલાઓ મૌજુદ છે. અને તેટલા માટે દ્રીથી પણ સ્પષ્ટતાથી કહીએ છીએ કે ધાર્મિક ઉન્નતિ એજ ખરી ઉન્નતિ છે અને તે વિનાની સાંસારિક, રાજકીય અને ઔદ્યોગિક ઉન્નતિ એ એકપક્ષી અથવા અધૂરી ઉન્નતિ છે.

હવે ત્રીજી મહત્વની વાત સામાજિક વ્યવસ્થા અને સાંસારિક સુધારાને લગતી છે. સામાજિક કિંવા સાંસારિક સુધારામાં અનેક વાતોનો સમાવેશ થઈ શકે છે અને તેનાં સમર્થનમાં બાળસજ્જ. વૃદ્ધસજ્જ, કન્યાવિકેય. રૂપ-ગુણ અને વયનાં કળેડાં, દેખાદેખી તથા ચરસાચરસીથી થતાં હદ ઉપરાંતના ખર્ચો, કારજના ફરજિયાત જમણવારે અને તે ઉપરાંત સમાજવ્યવહારના અનેક અનિષ્ટ રીવાજો વિગેરે ઘણી બાબતોમાં સુધારા કરવાની અગત્યનો આપણે સ્વીકાર કરીએ છીએ; પરંતુ એ પ્રત્યેક વિષય ઉપર વિસ્તારથી વિવેચન કરવાનું આ લેખમાં બની શકે તેમ નહિ હોવાથી માત્ર સમાજના સંકુચિત બંધારણો કિંવા જ્ઞાતિભેદો વિષેજ અત્રે વિચાર કરવાનું યોગ્ય માન્યું છે. શ્વેતાંબર. દિગંબર અને રથાનકવાસી એ ધર્મના ભેદો છે એટલે તે સંબંધમાં અત્રે કાંઈ કહેવાનું નથી; પરંતુ એકજ સંપ્રદાયને માનનાર સમૂહમાં દશા, વીશા. શ્રીમાળી, ઓસવાળ, પોરવાડ, કાઠિયાવાડી, કચ્છી, ગુજરાતી, મારવાડી, બંગાળી જ્ઞાતિના અનેક તડો છે અને એ તરોમાં અમુકજ સંખ્યાના નાના નાના ગોળો અથવા એકડાઓ છે અને એ પ્રકારની અતિ સંકુચિત સ્થિતિને લઈને આપણો સમાજ અવનતિમાં ઉતરતો જાય છે, એ કેવળ નિર્વિવાદ છે. આવા અતિ સાંકડાં બંધારણોથી એક જ્ઞાતિમા ઘણા મુરતિયા હોય તો તેમને કન્યાઓ મળવી મુશ્કેલ થઈ પડે છે અને બીજી જ્ઞાતિમાં કન્યાઓની છૂત હોય તો તેમને લાયક મુરતિયા મળવાનું અશક્ય બને છે. આવી પરિસ્થિતિમાં લગ્નની પવિત્ર ભાવના અને તેનાં ઉચ્ચ સસ્કારને જાહેરે લાકડે માંકડું વળગાડી દેવાનું બહુધા બનતું જોવાય છે અને એથી કન્યાવિકેય તથા કળેડાનું પ્રમાણ વધતું જતું હોઈ ચુવકે અને યુવતિઓનાં જીવન વિષમ બની જાય છે તથા તેમનો સંસાર દુઃખમય થઈ પડે છે. વળી આવાં સંકુચિત તડોથી એકબીજા તડોમાં તેમજ એકજ તડમાં અદરોઅદર પણ

સાહિત્યનો શોખ.

લેખક-શ્રી લીલાવતી સુન્દરી

સાહિત્યનો શોખ કેમ કેળવવો અને કેવી રીતે કેળવવો એ વીશે આજે ઘણા જાણે ખરખરે અને ઉંટા વિચાર કરવા માંડ્યો છે કેટલાકના મનમાં એક પ્રશ્ન અત્યંત ઘોળાયા કરે છે કે માણુને સાહિત્યનો શોખ શા માટે કેળવવો? કેાઈ વિનોદમાં ઉત્તર આપી દે કે “મારા મારી કરવા” તો એ પણ એ પ્રશ્નની એક બાજુ છે અને તે સાવ જોટી છે એમ ન કહી શકાય પણ તેનો ખરો ઉત્તર તો ખીલે જ છે સાહિત્યનો શોખ માત્ર ઉત્પન્ન કરવાને ખાતર ઉત્પન્ન થતો નથી પણ માનવની માનસિક બુખમાથી તે પ્રગટે છે માણુને બુખ લાગે ને એ અજ્ઞાપ્ય તેમ તેની માનસિક ક્ષુધા એની પામે સાહિત્યનો શોખ ઉત્પન્ન કરાવે છે શરૂઆતમાં તો બુખ્યો માણુ મારામારોને વિચાર કર્યા વિના ગમે તે વસ્તુ ખાઈ નાખે છે, તેમ જ માણુને વાચનનો શોખ પહેલ વહેલો ઉત્પન્ન થાય ત પહેલા તો જે કંઈ તેના હાથમાં આવે તે વાંચી નાખે છે વિચાર કરવાની શક્તિ તે વખતે તેનામાં હોતી નથી

ત્યારે માનવની સાહિત્યની યમ કંગીમાં સુરચિ ક્યારે ઉત્પન્ન થાય? આપણે જુની જ ઉપમાને જરા આગળ લાખાવીએ સાડે ખાવાનો અને સાડે જ ખાઈ શકવાનો આગ્રહ અને અધિકાર કેના હોય છે? જે અનેક પ્રકારના પકવાનોથી સદા ધર્મિયત હોય, જે સ્વાદુ નમવતી વાર વાર આગેગી તેના મ્વાદ અને ગ્ગની ખુખીને પાખી

કલહ અને ક્રુમ પેના મૂળ એવા તો ઉંડા ઉતરી ગયા છે કે જેનું પશ્ચિમ નૈન જાતિને નામશેષ કરી નાખવામાં આવે તો તેમાં કશું પણ આશ્ચર્ય નથી આ કારણથી એ ગમસ્ત નૈન મમાગતુ સગઈન માધવ હોય, તો જાતિ, તડ, ગોળ અને એકડાનો નાશ કરી વસ્તુત એકજ નૈન જાતિ સ્થાપવાની અગત્ય છે, પરંતુ હાવની જાતિઓની ધણી વિષમ સ્થિતિનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે એક

શકતો હોય અને માથે માથે એ સ્વાદને પોષવાના જેની પામે માધનો હોય તેજ માણુમ સ્વાદુ, માનવિક, સુરચિ વાળું, એવા બધા પોતાને ક્યતાં ભેરે અજ્ઞામાં પાછી મરે છે અને તેમાં મળતું પણ લઈ શકે છે સાહિત્યના શોખને માટે પણ એવું જ છે સાહિત્યનો માગે શોખ ઉત્પન્ન કરવા માટે જોઈ પહેલા તો અનેક પ્રકારના સાહિત્યથી માણુમ પરિચિત હોવો જોઈએ અને તેનું વાચન વિવિધ અને વિશાળ થવું જોઈએ માત્ર મહેવત શાવળીંગા વાચનાએ કદી પ્રેમાનંદની ખુખીઓ અમળતં નહીં અને માત્ર પ્રેમાનંદનો અભ્યાસક ‘કાન્તા’ નાટિકોના રમ પુરેપુરો પીછાની શકે નહીં અને તેથીએ વધારે આગળ વધીને કહીએ તો માત્ર ‘કાન્તા’ જ વાંચીને અટકી જનાર “મત્યુગદા ને ગાગેય” આદિ સુરચિ નાટકો માનો રમ લઈ શકે નહીં

અને આ બધુંએ વાંચી જનાર માણુતોમાં પણ ભિન્ન રૂચિ તો રહેવાની જ કાળને પૂ આનંદ શ કરવાઈતું શબ્દાર્થ ગલીગદ અમે અને કેાઈ પૂ ગાધીજીની આડ બગ વિનાની સચોટ શૈલીના લક્ષ હોય, કેાઈને ચ દ્રશ કર પડ્યાના તમતમતા વાકચબાણોમાં મળતું પડે અને કેાઈ ‘ગુજગતી’ ની કિલ્લ વાર્તાઓમાં પણ રમ લઈ શકે વટલાક જુનાના લક્ષો હોય તે જુનું એટલું બધું જ શિષ્ટ માને અને તેથી પ્રેમાનંદ, શામળ, અખો, નન્સિહ અને

માથે એકજ નૈન જાતિ ઉત્પન્ન કરવાનું કાર્ય ધણુ સુરચિ લાગે છે જેથી હાલ તો પ્રાથમિક મુદ્દારી તરીકે એકજ જાતિમાં નાના તરો અથવા ગોળો હોય તેને મીટાવી દઈ લખપ્રદેશના વિશાળ બધાંજો ગ્યવાની અગત્ય છે અને એ એવા વિશાળ બધાંજો ગ્યારો, તોજ વર્ષો જતો એક નૈન જાતિ ગ્યવાનું કાર્ય સરલ થઈ પડ્યો. શાંતિ.

લોભ લગત જેવા જુદી જુદી ડોટીઓના કવિઓથી માંડી “ કુવડની ફોતેલી ” જેવા લોકગીતો સુધીમાં શિષ્ટતા ભેતા હોય તો કેટલાક નવાઓના ઉપાસકોને નરસિંહરાવથી માંડી પુષ્પ, ભ્રમર કે કીટક એવી કોઈ પણ સંજાધારી લેખક સુધી નવાઓના યથા જ વર્ગોમાં એક સરખી જ શિષ્ટતા લાગતી હોય. અને વળી કોઈ વિવેચકને તો પોતાના કે પોતાના વાડાના લેખકો શિવાય બીજા સૌ અશિષ્ટતાના અવતાર સરખા દેખાતા હોય.

વળી રૂચિભેદના બીજા પણ પ્રકારો છે. કોઈને સાહિત્ય પ્રેરક ભેદ્ય છે, કોઈને ઉત્તેજક ભેદ્ય છે, કોઈને માદક ભેદ્ય છે અને કોઈને અમત્કારિક ભેદ્ય છે. કોઈ માત્ર આખા સોપારી જેવાં જડખંતોડ શબ્દો ચાવી રાજ થાય, કોઈ રસીયા અર્થ ઉપર વારી નાય, કોઈને ખળખળ વહેતા ઝરણાસમી શૈલી ગમે, કોઈને કોણીલના ફૂલન જેવી કવિતાઓ પર પ્રેમ થાય. ચોથી ચોપડીમાં જેમ બાપ-દિકરો ટકુને મેળામાં વેચવા જતા ત્યારે લોકોના જુદા જુદા અભિપ્રાયોની વાર્તા વાંચીએ છીએ, તેમ આ વિષયમાં પણ સાહિત્યના દરેક પ્રકાર પર જુદા જુદા અભિપ્રાય અને જુદી જુદી રૂચી જડી શકે તેમ છે.

શું વાંચવું અને શું ન વાંચવું એ પ્રશ્નને પણ દરેક પોતાની દૃષ્ટિએ જુએ છે. કેટલીક ચીજો બાળકોને વાંચવા લાયક નથી હોતી, કેટલીક ચીજો બાલ મનોદશાવાળા મોટાં થએલાંઓને પણ વાંચવા લાયક નથી હોતી. કેટલાક ડાહ્યા માણસો તરફથી સ્ત્રીઓને વાંચવા લાયક પુસ્તકોની યાદીઓ તો હમણાં ઘણે ઠેકાણે વગર માંગ્યે અને વડીલતાના હમામથી પુરી પાડવામાં આવે છે.

ન વાંચવા લાયક પુસ્તકો એટલે જ્ઞાનગીમાં વાંચવા લાયક પુસ્તકો એવો અર્થ કેટલાકો કરે છે. કેટલાકો માત્ર ધાર્મિક ઝનુનની દૃષ્ટિએ સારાં પુસ્તકો પણ ન વાંચવાનો ઠરાવ કરે છે—આનાતોલ ફ્રાંસના પુસ્તકો કેથોલીક ધર્મીઓને ન વાંચવાનું ફરમાન છે તેમ—કેટલાક પિતાપુત્રી અને ભાઈ બહેન સાથે વાંચી શકે તેજ પુસ્તકો વાંચવા લાયક એવું દૃષ્ટિબિંદુ રજૂ કરે છે. પણ શાકુન્તલ પણ એ રીતે તો સારા પુસ્તકમાં ગણાય કે કેમ તે વીશે શંકા પડે તેમ છે અને નાટક ચીનેમામાં પુત્રીઓ અને બહેનોની સાથે ન જવાની પ્રતિજ્ઞા તો હજી સુધી કોઈ એવા શિષ્ટતાના ઉપાસકે કરી જાણવામાં નથી એટલે ઘણાઓ તો માત્ર ડાહ્યામાં ખપવા પુરતો જ ભાઈ બહેન કે પિતા પુત્રી સાથે જુએ કે વાંચે તેટલું જ શિષ્ટ એ અભિપ્રાય ઉચ્ચારે છે એમ કોઈને શંકા થાય તો તે અસ્થાને નથી.

છતાં શિષ્ટતાનું કોઈ ધોરણ જ નથી એમ નથી. સંસ્કાર અને રસજ્ઞતાની જુદી જુદી કોટિએ ઉભેલાં તેની

જુદી જુદી મર્યાદાઓ આંકે પણ તે એક મુળ મર્યાદાની આગ્રપાસ. પૃથ્વીની ઉત્તર દક્ષિણ નક્કી કરવા જેમ આપણે ઇકવેટરની મધ્યદોરી કલ્પીએ છીએ તેવી સાહિત્યમાં પણ શિષ્ટ અને અશિષ્ટ વચ્ચેની એક મર્યાદા છે. ઇકવેટરની એક પાસ ઉત્તર અને બીજી પાસ દક્ષિણ. લેટીટ્યુડની ડીગ્રીઓનો તેમાં ફેર ખરો પણ છતાં તે ઉત્તર દક્ષિણ તો ખરાંજ. તેમ સાહિત્યમાં પણ શિષ્ટ અને અશિષ્ટ તે બેની વચ્ચે એવી એક દોરી ઉભેલી છે. કેટલી ડીગ્રીના તફાવતે? તે નક્કી કરવાનું કામ સંસ્કારી રસજ્ઞતાનું છે.

અને એમ પણ હોઈ શકે કે એકજ વિષય પર લખાએલી બે કૃતિઓમાં એક શિષ્ટ અને બીજી અશિષ્ટ કહી શકાય. કાળીદાસ અને જયદેવ કવિઓએ શૃંગાર ગાયો તે શિષ્ટમાં ગણાયો. તે વખતના બીજા કેટલાકે કવિઓએ શૃંગાર ગાયો હશે પણ તે અશિષ્ટમાં ગણાઈ નાશ પામ્યો હશે. આનાતોલ ફ્રાંસે ઘણા વર્ષોનો આપણી દૃષ્ટિએ ભયંકર લાગે એવા લખ્યા છે છતાં તે શિષ્ટ સાહિત્યક ગણાય છે. ઝોલા અને રેનોલ્ડ્સે કેટલાંક સારા પ્રસંગો લખ્યા હશે; છતાંએ તેઓ શિષ્ટતાની કોટીમાંથી બહિષ્કાર પામ્યાં છે. કૃતિ શિષ્ટ કે અશિષ્ટ તે તેના વિષય કરતાં લેખકની પોતાની શક્તિ પર વધારે આધાર રાખે છે.

પણ આ બધીએ મુરકેલીઓ છતાં આનંદની વાત એટલીજ કે સાહિત્યનો શોખ જનસમાજમાં દિવસે દિવસે વધારે પ્રસાર પામતો જાય છે. તેથી સારાજ વાંચનનો શોખ વધે છે એવું કહેવું નથી. તે તો ન્યાંસુધી જનસમાજનો મોટો વર્ગ શિક્ષણ પામી અસુક હંદની કેળવાયેલી રસવૃત્તિના પાયાપર ન ઉભો રહે ત્યાંસુધી બનેજ નહીં. આજે શિક્ષણ પામેલા દેશોમાં પણ મોટો ભાગ હલકા પ્રકારના સાહિત્યને વાંચનારો છે. પણ એટલું તો ખરું કે જે સાહિત્યનો શોખ આજે આપણા જનસમાજમાં છે તેટલો પૂર્વે કોઈ વેળા પ્રસરેલો નહોતો. જે રસ અને જ્ઞાનાસાથી આજના સાહિત્યકારો તરફ લોકો જુએ છે તેવું પૂર્વે કવચિતજ બનતું. આજે સાહિત્યકોની લોકો તરફ દૃષ્ટિ છે અને લોકોની સાહિત્ય તરફ છે. અને તેથી સાહિત્ય લખવાનો અને વાંચવાનો બંને શોખ વધે છે.

આ સાહિત્યના શોખની જીવનપર પણ કંઈ જેવી તેવી અસર નથી. પ્રજાજીવનનું ઘડતર એ સાહિત્યના શોખ પર રચાય છે. અને તેથી સાહિત્યકોએ જનસમાજનો એ શોખ સુરૂચિ ભર્યો બને તે માટે અને જનસમાજે સાહિત્યકો એવું સુરૂચિ ભર્યું સાહિત્ય સર્જે તે માટે પરસ્પરના પ્રેરક અને ઉત્તેજક બનવું ભેદ્ય છે. આવતી કાલનું સાહિત્ય એજ ઉદ્દેશ ધ્યાનમાં રાખી સર્જાશે એવો આશાવાદ આપણે જરૂર કેળવીએ.

‘જૈન’

શૈલ્ય
મ
હો
ત્સ
વ
અ
ક

મ પ્રતિ મહારાજના શિવાવેશો

ધીર કેલુહ

મહારાજ અરોક

મગ્રાટ મ પ્રતિ

શ્રી કચનમાળા દેવી

શ્રી પદ્માવતી દેવી

શ્રી સ પ્રતિ ચ્યવનગળ

નિવેના ચિત્રમા મ
હાગળ મપ્રતિના માતુશી
કચનમાળાને સ્વપ્નમા
હુમિત નશ્તિ થાય છે
ઉપરના જુમખાની મ
ધમા મગ્રાટ મ પ્રતિ
ભાગ્યદેખાથી ઝળે છે
અને તેની આસપાસ
ભામ જળમા ઉપર જમા પી
તર તેમના પિતા
કુલુહ અને કામી તર
પિતામહ (ના) સમાટ
અરોક છે ત્યારે નીરે
જમા પી તરફ માતા
કચનમાળા અને કામી
આજુ હામી પદ્માવતી
દેવી નિગળ્યા છે

(ગચમે-ટ ઓફ
ધન્વીયા-કલકતા ઓરી-
સેરી સને ૧૮૭૭ મા
પ્રગટ થએન ભાગતદપ
ગુપો ॥ આનમઅમા
આ ચિત્રોને માયાદેવીના
કાપનિઠ ભાવેથી ઓ-
ળખાન્યા છે પરંતુ ડો
શાલ કૃત ‘સમાટ મ
પ્રતિ ના અપ્રગટ સાહિ-
ત્યતુ અવરોહન કન્તા
અને મહારાજ સ પ્રતિના
અનજોશમા દસ્તિચિત્ર
અમગ્યાન ભોગવે છે
વૌરે અંતિદાસિક દષ્ટિએ
તે ચિત્રપટોનો સળધ
પ્રભુ મહાતીરની કેવલ
ભૂમિ મધ્યમ અપાપા
(ભારતદપ) સાથે હોય
તેમ રપષ્ટ તરી આવે છે)

નવો પ્રકાશ.

“સંપ્રતિ મહારાજના શિલાલેખો”નો નિબંધ મુદ્રિત થવા પછી કેટલીક વધુ પ્રતિ મળી આવના અંતર રજુ કરવામા આવે છે (પૃ ૮૪ દલીલ નં ૧ ના અંતે, અને નં ૨ ની પહેલા)

સમ્રાટ પ્રિયદર્શિન જેમ જીવન પ્રાપ્ત ઉપર, રાજકારભાર ચલાવવા પોતાના ગજકુટુંબી ખાસ નર્મીરાઓનેકે ગ્રામા તર્કિક નીમતો, તેમ આ સૌરાષ્ટ્ર પ્રાંત ઉપર, ગાલિયુક નામના સગાની મુખાપદે તેમણે નીમણુક કરી હતી, અને તેની દેખાવ નીચેજ, તે તળાવનું દુરસ્તીનું કાર્ય પોતે કરાવરાવું હતું. જેથી બધા વિશેષણો રાજા કર્દામને સમ્રાટ પ્રિયદર્શિનને અનુલક્ષીને વાપર્યા છે, જ્યારે પોતાના મુકુત્યોને જેમ આપવા, માત્ર તુલના કરવાના સ્વરૂપમા તેના તેજ અડક લેખ ઉપર અંતના ભાગમા વિદગદ્દિએજ કાનરાવ્યા છે. કારણ પોતે મમજતો હતોજ, કે કયા સાર્વભૌમ દિદી મૌર્યવંશી સમ્રાટો અને કયા પોતે માત્ર પાશ્ચાત્ય દિદના એક નાનકડા ભાગનો રાજા ! તે જેની મરખામણી હોઈ શકેજ નહી. આ વસ્તુની વિશેષ ખાતરી એ ઉપરથી થાય છે કે, આ તળાવ તે સમયે શ્રી ગિરનારજીની નજીકીમાજ અધાવાયેલુ હતું અને ખડકલેખ પણ ત્યાજ ઉભોય કરાવાયો છે, કે ત્યા ને તળાવના સ્મરણચિન્હ તરીકે, તેની પાળનો કેટલાક ભાગ તથા તેમા મળતી બે નદી-ઓનાં પ્રવાહમાર્ગથી વેદકળાઓ, આપણને અદ્યાપિ દદિ-ગોચર થાય છે. મનુલખ કે તે સમયે શ્રી ગિરનારજીની નજીકી, ત્યા દાલ ખડકલેખ નજરે પડે છે, ત્યામુઠી લંગાયલી હતી.

(પૃ. ૮૫ પારી. ૯ પછી ઉમેરવું.)

(૧૦) ઔદ્ધ તેમજ અન્ય પુત્રકો સાક્ષી પુરે છે કે, સમ્રાટ અશોક, પોતાના ગભ્યકાળના છત્રીમમે વર્ષે યવનકુંવરીને પરણ્યો હતો ૧૧ ખીજુ એમ પણ ઇતિહાસના પાને નોધાયલું

(ક) અશોકના લેખ—ગ્રાં ૬૯૮૭ કૃત Piv XXXVII Seq અશોકચરિત્ર ગ વ સો કૃત પૃ ૪૮-૪૯: Bhandarkar Asoka P ૪૭-૫૦.

(એક) નેપાળમા દેવપાળને (વીન્સેટસ્મીય કૃત ત્રીજ આદિતિ પૃ ૧૬૬-૭) (ખીજે) મગધમા ફારથને (જીવો નાગજીની શુક લેખો) (ત્રીજે) કલિંગમા તોસલીપુત્ર (ચોથો) સલ્યપુત્ર (પાચમે) કેરલપુત્ર અને કુર્જિનીમા છટો: ઉપરના છમાંથી બધા ચારનો ઉલ્લેખ કરે છે બાકીના બેને ખીજરીતે જણાવે છે.

(બ) જીઓ હર્ફિપ્રકાશ પુ ૭૬ અંક ૩ પૃ. ૬૩ કે ત્યા ગર્ગ સહિતા ઉપર વિચરણુ કરેલ છે: વીન્સેટ સ્મીય કૃત અર્લી-હીસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા ત્રીજ આદિતિના પૃ-૨૧૪ ટીકા નં ૧ પૃ-૧૬૪ ટીકા નં-૧: પૃ-૨૮૮ પૃ-૨૦૭ ટીકા નં-૧

(ગ) જીઓ આ નિબંધમા પૃ-૭૪ દલીલ નં-૨ અને ૩

(ઘ) પૃ-૮૪ ઉપર ચર્ચેલી દલીલ નં-૧-૨ અને ૩માં વપરાયલા સર્વે વિશેષણો: તથા પૃ-૭૪ ઉપર દલીલ નં-૨ ૩, અને ૪ સાથે સરખાવો

(ચ) રાજા પ્રિયદર્શિને, શામટે ખડક લેખો હમા કરાવ્યા છે તે માટે માત્ર પુસ્તક, સમ્રાટ પ્રિયદર્શનનું જીવન ચરિત્ર જે હું તૈયાર કરી રહ્યો છું તે પ્રગટ થયે જોડું.

(છ) લેખમા તે બેનાં નામ સુવર્ણસિક્તા અને પલાશિની જણાવેલ છે, જેના અપભ્રંશ થઇને તે હાલ અનુક્રમે સોનરખ અને પલાસિસો-વોકળો તરીકે ઓળખાય છે

૧૧ અ-હી-ઇ સ્મીયકૃત ત્રીજ આદિતિ પૃ-૧૧૬: કેમબ્રીજ હીસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા પૃ-૪૩૧, ૪૭૨

છ કે. અલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટની પાછળ ગાદિએ આવનાર. તેના સરદાર મેલ્યુકમનીકેટોરને, ઈ. પૃ. ૩૦૪ ૧૧ અમાં મગધપતિ સમ્રાટ અશોક સાથે સલાહ કરવાની ૧૨ કરજ પડી હતી. ને તે નદમા બે મુખ્ય સરોવરો ૧૩ એ હતી કે, મેલ્યુકમે મિથુ નદીની પેલી પારના પશ્ચિમના પોતાના પાત્ર પ્રાપ્તો મગધપતિને દવાલે કરવા તથા પોતાની કુંવરીને મગધપતિ વેર પરણાવવી, અને સામા અલ્લામા મગધપતિએ લગ્નકરી મરંતમયુક્ત પાત્રમા લાકીઓ મેલ્યુકસને આપવા.

આ બંને દટીકોના સમ્રાટ અશોકને જ અંધએસતી છે, નદી કે સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્તને (મેંડેકેટસને:) કેમકે, અશોકનું ગાદિએ આવવું ઈ. પ. ૩૩૦ માં છે. ૧૬ એટલે તે હીસાબે તેનું છત્રીસમું વર્ષ તે ૩૩૦-૨૬= ઈ. પ ૩૦૪ થયું. તથા યવન-કુંવરીને જે પરણવું તે મેલ્યુકસ પોતાની કુંવરીને, નદનામાની રૂએ સમ્રાટ અશોકને પરણાવી છે. તે દટીકત સમજતી. આ ઉપરથી, નિર્વિવાદ રીતે સાબીત થઈ શકે છે કે, મેંડેકેટસ તે ચંદ્રગુપ્ત નહીં પણ અશોકજ છે.

ઉપર પૃ. ૮૫ મે દલીલ નં. ૨ જે લખી છે તે આ દલીલની માથેસાથ વાચવાથી વસ્તુસ્થિતિ વિશેષ સ્પષ્ટ સમજશે.

(૧૧) જે સર્વે સ્તંભલેખો અલારમુઠીમાં મળી આવ્યા છે. અને જૈન ઇતિહાસકારાએ-પુરાતત્વ વિશારદોએ-સમ્રાટ અશોકના ઔદ્ધર્મની પ્રશ્નપણા કરતા જાહેર કયા છે, તે દરેકની ટોચ ઉપર મથાળે જે સિંહ ત્યાપિત કરેલ છે. તેનો અર્થ શું છે !

શું ભગવાન ખુદ પોતાને કે, તેમના ધર્મના કોઇ સિદ્ધાંતો સાથે, આ સિંહની આકૃતિને કાઈ સખંધ બતાવી શકાય તેમ છે ! ના. તેને અદલે જૈનધર્મના કેટલાંક તત્વોના ગોધનમાં જે કુબટ્ટી મારવામા આવશે તો ખુલ્લું જણાશે કે, તેમાં સિંહને એક ઉમદા પ્રાણી ગણેલ છે અને કેટલાયે જના-લ્યો ૧૫ ઉપર માગળિક ચિન્હ તરીકે તેની આકૃતિ જ એસા-ગ્વામાં આવે છે. અરે એટલું જ નહીં, પણ આતો જગજન-હેર વાત છે કે, જે ભગવાન મહાવીર ભગવાનના પ્રશ્નિત જૈન ધર્મનો સમ્રાટ પ્રિયદર્શિન પરમ ભક્ત હતો, તે ખુદ ભગવાન મહાવીરનું ઓળખવા માટેનું લાજન ૧૬ જ સિંહ છે. અને તેથી જ ભગવાન મહાવીરના જીવન વૃત્તાત સાથે સંકલિત થયેલ કેટલાક અનાવોના ૧૭ નિર્દેશ માટે સમ્રાટે, તે તે સ્થળે આ સર્વે સ્તંભલેખો હમા કરાવ્યા છે અને તેની ઓળખ-માટે જ, તે સર્વે સ્તંભો ઉપર તેમણે સિંહાકૃતિ ગોઠવી છે. ૧૮

ત્રિભુવનદાસ લાહેરચંદ શાહ.

૧૧ અ-ટીકા નં ૧૧: ઉપરાંત: અ-હી ઈન્ડિયા-વીન્સેટ-પૃ-૧૬૬-૭

૧૨ ટીકા નં-૧૧ની સાક્ષીઓ તેજ અર્હી પણ સમજ લેવી.

૧૩ વીન્સેટસ્મીય કૃત, ત્રીજ આદિતિ અર્લી હીસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા પૃ-૧૧૬ કેમબ્રીજ હીસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા પૃ-૪૩૧ તથા ૪૭૨

૧૪-ઉપર પૃ-૭૦ જીઓ (અ) તથા ક્રકરા નં-૪-૫-૬ તેની ટીકાઓ સાથે—

૧૫ જેસલમીરના મંદિરો રાજા સંપ્રતિના બનાવેલા અત્યારે તેની કીર્તિ ગાતાં જગતને આશ્ચર્ય પમાડતાં હમા રહેલાં છે: જેના ઉપર અનેક સિંહો ગોઠવી દીધેલા નજરે પડે છે.

૧૬ ચાહુ અવસર્પિણી કાળમાં થયેલ ચોવીશે તીર્થંકરોના નામો તથા તેમની ઓળખ માટેના લાંબોના માટે જીઓ.

૧૭-૧૮ હું અત્યારે બે પુસ્તકો લખી રહ્યો છું: (૧) સમ્રાટ પ્રિયદર્શનનું જીવન ચરિત્ર, અને (૨) ભગવાન મહાવીરનું જીવન ચરિત્ર: તે પુસ્તકોમાં આ બધાનું સવિસ્તર વર્ણન લખીશ.

पद्मव्युत्त सम्राट् अशोकः

જે મુખ્ય બનાવ ઉપરથી
આ ૧૧ ઇતિહાસ ગોઠવવામાં
આયે છે અને જે ઉપર
જનમ્યાના પ્રમાણે કાઢકે શકે
અથ તેને ઇ. પૂ. ૧૪૭૦ ની
સાથેના અપરકે ઇ. ૧૪૭૦
શ્રીકે પા સાદ મહાન સિકે
સાદ દિન ઉપર ચડી આન્યો
હતો, અમે સિંધુ નદીના પા
નથી નાખી પડ્યો હતો, ત્યાં
સાંચવની નવસુવાન બૂપતિ
હિંદા કુમારે તેમને મન્યો હતો
અને તેન નામ, તે સમયના
માયવની સમાટની રાજ્યવાન
પાનવીપુત્ર જે શ્રી મોનથી
મી એગેશીત એગેશી હતો
તેને જે મધકે બા ૧૧ નુરી
ગોયો ચોનાની રેગીમીમા
હી ગમ્બી હતી, તેમ મેં
મદ્રસ વાપુત દુર તેને શ્રીકે
દનિભવેતા-યેષકા બી ૧૪
જીન બન રૂઝેગોડે, કાઇ ૧૪
જીનના સોમી પોતા કે ૨૪

માણુ ખતાવ્યા સિવાય સેન્ડ્રેકોટ્સ એટલે ચંદ્રગુપ્ત દ્વારા દીધું હતું. ઉપરના ખતાવની જે સાલ ઇ. પૂ. ૩૨૭ આપેલી છે. તેને વિષે તો જરાએ શંકા જેવું છે જ નહીં, કારણ કે તેને અનેક પ્રમાણોથી ટેકા મળે છે. પણ સેન્ડ્રેકોટ્સ તે ચંદ્રગુપ્ત જ છે તે માની લેવા પહેલા જરા આંચકા ખાવો પડે છે.

આપણે સર્વે છદ્ધા દોડસો વરસથી નામદાર બ્રીટીશ સરકારની કે તેમના સંરક્ષિત દેશી રાજ્યોમાની, કોઈને કોઈ નિશાળમાં જ લાણી લાણીને બહાર પડેલા હોવાથી એવી તો દ્રઢ માન્યતા ધરાવતા થઈ ગયા છીએ કે, સેન્ડ્રેકોટ્સ ને ચંદ્રગુપ્ત જ છે, અને તે જ મહાન સિકંદરશાહને તેમની જાવણીમા મળ્યો હતો આ વિચારને ઉખેડી નાંખવાની વાત તો કોરે મૂકીએ, પણ તેને માત્ર હચમચાવવાને પણ તેટલો જ સામો જખરજસ્ત પ્રયાસ કરવો જ નોંધએ. અને તોજ ઇનિહાસને શુદ્ધ સ્વરૂપમા આજેખી શકાય

તે માટે અન્ય શોધકો, જેમ ઇ. પૂ. ૩૨૭ની સાલને મધ્યવર્તી ગણીને બીજા ખનાવોને સાલ અર્પતા ગયા છે તેને બદલે આપણે કોઈકે બીજા જ ખનાવને મધ્યવર્તી ગણી કામ લેવું નોંધશો.

આવો વિકટ પ્રશ્ન હાથ ધરવા પહેલાં, મારે નિખાલસ દિલે સર્વ પાઠક વર્ગ પાસે એકરાર કરવાની જરૂરીઆત છે કે; આવા વિષયો ગ્રહણ કરવામાં આ મારો પ્રથમ જ પ્રયાસ છે. અને તેથી મુદ્દાઓ કેમ ઉભા કરવા અને તેની ચર્ચા કરી કેમ તેને સ્થાપિત સિદ્ધાંત તરીકે પ્રવાર કરી આપવા, તે કળામાં કોઈ રીતે નિષ્ણાત છું જ નહીં અને તેથી આ લેખમાં ત્યા ત્યા કાંઈ ત્રુટી દેખાય કે ભાષામા અવિનય કે શિથિલતા નજર પડે તે સર્વે મારા ઉપર કણ્ણા લાવી ઉદાર હૃદયે ક્ષમા કરી સહી લેશો.

એટલું તો ન્યાયસરજ છે, કે જે કોઈ ઐતિહાસિક ઘટનાની સાલ સિદ્ધ થઈ ગઈ હોય અને કોઈ બીજી ઘટનાની સાલ પણ ગણિતશાસ્ત્રના આંકડા પ્રમાણે તેને અંધએસ્તીજ દ્વારા શકાય તેમ હોય તો, તે આ બીજી પાછળની ઘટનાને પણ સત્ય સિદ્ધ થયેલી જ માની શકવાને જરા પણ સંકોચ ખાવો ન પડે; આ નિયમને અનુસરીને, સેન્ડ્રેકોટ્સ તે ચંદ્રગુપ્ત જ છે એમ માની લેવાને બદલે પ્રથમ દરજ્જે મૌર્યવંશની વંશાવળી ઉભી કરવાનો પ્રયાસ આદરીશ. જે કે તે પગલું કાઢક કંટાળા ભરેલું છે જતા અનિવાર્ય તો છે જ—અને તે ઉપરથી આપ સૌ સ્વયં નિર્ણય ઉપર આવી શકશો કે આ સેન્ડ્રેકોટ્સ ને કોણ છે મૌર્યવંશની વંશાવળી ગોઠવવા માટે સૌથી પ્રથમ દરજ્જે તો આપણે યૌદ્ધ સવતની મદદની જરૂર છે.

નાત્યર્થ કે, આખા વિષયને યથાર્થિત સમજાવવા માટે, આ લેખને મારે ત્રણ વિભાગમા વહેંચી નાખવો પડશે. પહેલો—યૌદ્ધ સવત નિર્ણય કરી ખતાવવાનો. બીજો મૌર્યવંશની વંશાવળી ગોઠવવાનો. અને છેલ્લો પણ અતિ ઉપયોગી અને રસિક લાગ કે જેમા બધા ખડક શિલા-

લેખો અને સ્થંભલેખોમા આજેખાયેલ હકીકતો. તેની ટીકા-ટીપ્પણ અને વિવેચનો સાથે આપ સમક્ષ રજુ કરી તેનો નિર્ણય કરવાનું કામ આપને સોંપવાનો—કે આ બધી કૃતિઓ સમ્રાટ અશોકનીજ હોઈ શકે કે કોઈ બીજી વ્યક્તિની ?

વિભાગ પહેલો.

યૌદ્ધ સવત નક્કી કરવા માટે, આપણે ઇ. પૂ. ૩૨૭ ની સાલ મધ્યબિંદુ તરીકે લઈને ત્યાંથી પાછળ ખસતાં ખસતાં જવાનું છોડી દેવું પડશે; કારણકે ને એ ખનાવ વચ્ચેનો આતરો (અંતરકાળ) અનેક શંકાઓ, દુર્વૃટ્તાઓ, ભૂલો, ત્રુટિઓ અને ભંગાણોથી ભરપૂર છે. તેને બદલે, તેજ સમયમા જે બીજા એ ધર્મો અસ્તિત્વમા હતા તેમાંના એક (બ્રાહ્મણ ધર્મ કે જૈન ધર્મમાંથી) જૈન ધર્મની—જે ઘટના સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે તેને જ મધ્યબિંદુ તરીકે લઈને આગળ વધવાનું રૂચિકર ગણીશું. માફ કરેલું, જૈન ધર્મના છેલ્લા તીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીરના નિર્વાણ સમયને અનુલક્ષીને છે.

મહાવીર નિર્વાણ (મોક્ષપ્રાપ્તિ—જેમ દક્ષિણ હિંદનાં યૌદ્ધ પુસ્તકોમાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિને નિર્વાણ કહેવામા આવે છે તેવા અર્થમાં નહીં) ઇ. પૂ. ૫૨૬ માં થયું છે; આ સ્થળે મારે જણાવી દેવાની જરૂર છે કે, જે વિદ્વાનોને આ સાલ માન્ય નથી તેઓ પોતાની ગણતરી સેન્ડ્રેકોટ્સ તે ચંદ્રગુપ્ત. અને તે ચંદ્રગુપ્ત પાદશાહ સિકંદરશાહને જાવણીમા ઇ. પૂ. ૩૨૭ માં મળ્યો હતો. તે ખનાવનો આધાર લઈનેજ આગળ વધે ગયા છે. ત્યારે તે રીત તો આપણે ઉપર નોંધ ગયા છીએ કે ભૂલ ભરેલીજ છે. અને એ તો સિદ્ધજ છે કે, જેનો પાયો કુલો તેની ઇમારત પણ ડગુચગુજ હોય.

ઇ. પૂ. ૫૨૬ ની સાલ ઉપરથી (મહાવીર નિર્વાણની)

(૧) (અ) જુઓ હેમચંદ્રસચિવું પરિશિષ્ટ પર્વ (ખ) (સેક્ટર) જુકસ ઓફ થી ઇસ્ટ નામક ગ્રંથમાળાના ક્રમાંક અંક ૨૨ મો. ગ્રો જેકોબી સાહેબનું ટીપ્પણ; જેમાં તે લખે છે કે ચેતાબર અને દિગંબર નામના જૈન સંપ્રદાયના બંને વિભાગોવાળા મહાવીર ભગવાનના નિર્વાણ સમય (ઇ પૂ ૫૨૬) વિષે તો એક મત જ છે. (ક) મીસીસ સ્ટીવન્સન નામની ગ્રંથકર્ત્રી, પોતાના “હાર્ટ ઓફ જૈનીઝમ” નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પૂ. XIV (૬) સર કર્નીગહામની, જુક ઓફ ઇન્ડીઅન ઇસ્ટ નામે પુસ્તક પૂ. ૩૭ (વિક્રમ સંવત પહેલા ૪૭૦ વર્ષે વીર નિર્વાણ છે) (ઇ) ડો. સ્ટીવન્સન દ્વંતે કલ્પસૂત્ર પ્રસ્તાવના VIII અને ટીકા પૂ. ૬૬ (ક) મેટલુગાચાર્યની સ્થવીરાવલી, ડો. ભાલ દાબ્જએ ખનાવેલી (જ. રો એ. સો બો પુસ્તક ૯ પૂ. ૧૪૯) (ગ) કર્નેલ માઇલ્સ (ડા. રો એ સો પુસ્તક ત્રીજું પૂ. ૩૫૮) (હ) ગ્રો કાર્પેન્ટીઅર (ઈ એ પૂ. ૪૩ ૧૯૧૪ પૂ. ૧૩૨) ગમે તેમ પણ ઈ પૂ. ૫૨૭ ની સાલ તે દત્તકથાએ ઉતરતી આવેલી છે અને ઈ પૂ. ૪૭૭ ની સાલને માત્ર ગણતરીથી કહી કરેલી છે અને તેથી પાછલી હકીકત, તે સાચી ન પણ હરે એમ ખનવાલોગ છે ”

(૨) મહાવીરનું નિર્વાણ ક્રાંતિકે વદ ૦) (જુની ગણતરી, અમાસાંત મહિનાથી) હાલની પદ્ધતિએ (પૂણિ માંત મહિનાથી) આશિન વદ ૦) એટલે ઇ પૂ. ૫૦૭ના ઓક્ટોબર માસમાં કદાચ આવશે.

શુદ્ધ સવત તારી કાળને, અને દષ્ટિકોતો અને બનાવોની સદાય આપણે યદ્ય શકીએ તેમ જ પાલ અને તે વિષય નથી એટલે જે એક જે તવારીખો આપણને પ્રમાણબદ્ધ અને ઉપયોગી થઈ પડે તેમ જ તેનો જ ઉપયોગ કરીશ

(૧) સિદ્ધાંતીક ઇતિહાસમાં શુદ્ધભગવાનના જન્મ કમની કેટલીક દષ્ટિકોત, સાદના ગત અવગતના સંદર્ભમાં નીચે પ્રમાણે લખેલી માત્રમ પડે છે

- શુદ્ધ ભગવાનની ઉમ્મર
- (અ) શુદ્ધભગવાનનો જન્મ (અવગત સવત) ૧૮—૦
(બ) “ શિશુકપલુ (અ સ) ૬૭—૩૬
(ક) “ ધર્મપ્રવર્તકપલુ (અ મ) ૧૦૩—૩૫
(દ) “ નિવાણ (જ્ઞાનપ્રાપ્તિ) (અ સ) ૧૨૭—૫૬૪
(સાસારિક મોક્ષથી વિમોચન)
(ઈ) “ પરિનિવાણ (સાસાની જીવિતી-સર્વથા મુક્ત થવું-દેહત્યાગ)
(૧) “ (અ સ) ૧૪૮—૮૦

(૨) ગત અવગતશત્રુના રાત્ર્ય અમર, બીજાવર્ષ ભગવાન મહાવીરનો મોક્ષ અને આદિમાવરે ભગવાન શુદ્ધનો મોક્ષ થયો

આ બે પુરાવામાં બીજાની દષ્ટિકોત નિ થયો આપણે કહી શકીએ કે તે બંને ધર્મરચાપકના અત્તકાળની વચ્ચે ૭ વર્ષનો અંતર છે ભગવાન મહાવીરની મુક્તિ પ્રથમ અને ભગવાન શુદ્ધની મુક્તિ પાછળથી થયેલ છે એટલે જ પ ૫૭૭ માં મહાવીરનું મોક્ષગમન છે અને પ ૫૫૦ માં શુદ્ધનું મોક્ષગમન સિદ્ધ છે

મહાવીરનું આયુષ્ય ૭૨ વર્ષનું લખાયું છે, અને મોક્ષ પ ૫૨૬ માં છે એટલે તેમની જન્મ પ ૫૨ ૫૭૨ = ૫૬૮ માં થયો કહવાય તેવી રીતે શુદ્ધ ભગવાનનું આયુષ્ય ૮૦ વર્ષનું લખાયું છે અને મુક્તિ પ ૫૨૦ માં છે તો તેમનો જન્મ પ ૫૨૦+૮૦= પ ૬૦૦ માં થયો ગાંધી સદાય તે મહાવીર સરખામીની આ મત્તવ્ય નીચે પ્રમાણે ગોઠવી શકાય

- (૩) ઈ.સ.વ. ૩૨૫ ૩૨૮
(૪) આને બદલે ૨૪૫-૪૭૦ ૫૭ એટલે (અ બહુ મ થઈ હશે તે કદી સાચું નથી)
(૫) કેમ્બ્રીજ હીસ્ટરી ઓફ ઈ.સ.વ. ૫ પહેલું ૫ ૧૫૬
(૬) ઈ.સ.વ. ૫ ૩૭૪ કેમ્બ્રીજ હીસ્ટરી ઓફ ઈ.સ.વ. ૫ ૧૫૬, એસે બાઈ પ્રો. ડૉ. એચ. કૅપ્લીંગર
■ ઈ.સ.વ. ૧૬૧૪ (મહાવીરનો સમય વિષે) ૫ ૧૩૨
(૭) ભગવાન મહાવીરનું નિર્વાણ પ ૫૨૭ માં આજના બરમા (જુદ્યા રીક ન ૮) તે પહેલાં ૧૮ મહીન-અત્તરશુ રાત્રી ગાદીનચીન થયા છે અને મહાવીર નિર્વાણ થા સાંઠા છે વર્ષે શુદ્ધ નિર્વાણ છે એટલે અત્તરશુ ગાદીનચીન થવું પ ૧૫૨ માં એપ્રિલ માસમાં, તેમજ શુદ્ધ નિર્વાણ પામવું ત પખ પ ૫૨૦ માં એપ્રિલમાં સમાવે છે
(૮) સર્વે નેત્ર મથા એકમત છે
(૯) ૭૫૨ રીક ન ૫ એ.એ.

ભગવાન મહાવીર	ઉમ્મર/ઉમ્મર	ભગવાન શુદ્ધ
જન્મ પ ૫૬૮		જન્મ પ ૬૦૦
પ્રવર્તક ધર્માપનેશુક, તિલ્લા પ ૫૬૮	૩૦ ૩૫	૨૬ મસાગત્યાગ મિત્રુકપલુ પ ૫૭૧
જ્ઞાનપ્રાપ્તિ, કેવલ્યપ્રાપ્તિ Attainment of supreme knowledge પ ૫૫૬	૪૨ ૫૭	પ્રવર્તકપલુ Attainment of Buddhahood પ ૫૫૫
મોક્ષ (death નિર્વાણ) પ ૫૨૬	૭૨ ૮૦	નિર્વાણ પ ૫૫૩ પરિનિર્વાણ પ ૫૨૦

ઉપરના કોષ્ટકથી આ પલ્લ સાબીત થાય છે કે, શુદ્ધના સમરન જીવનકાળ ૧૨ માં મહાવીરની દેવાતી હતી, તેમજ જન્મ શુદ્ધના જન્મ બાદ બે વર્ષે થયો છે અને તેમનો મોક્ષ શુદ્ધના મોક્ષ પૂર્વે ૭ વર્ષે થયો છે એટલે બંનેના આયુષ્ય-ઉમર વચ્ચે આઠ વર્ષનો અંતર છે મહાવીરનું આયુષ્ય ૭૨ વર્ષનું અને શુદ્ધનું ૮૦ વર્ષનું છે

એટલે બંને સવતો નીચે પ્રમાણે નિર્ણયિત થઈ શક્યા ગયા છે

મહાવીર સવત (અ સ) પ ૫૨૬
શુદ્ધ સવત (અ મ) ૫૨૦
ઉત્તર દિ. પ્રમાણે (મહાનરા) પ ૫૨૦+૩
“શિશુ દિ.” પ્રમાણે (દીપાવત) પ ૫૪૦

વિભાગ બીજો

મૌર્યક ગાની વ સાવળી—આ હળીકતન સ્થાપન કરવાને આપણે ત્રણે ધર્મના કેટલાક બનાવોની માફકથી ઉગાવવી પડે (નોંધ મૂકો—માહાત્મા શુદ્ધ અને જૈન) અને તે સર્વે જાણીએ એક બીજાને કેકાદિપ અને અમર્યનમાજ ઉભી રહેતી આપણે જોઈ શકીએ, ત્યારે આપણે મેષ-ક ઠાંતી ઠાંતીને ઉદ્ધેયોપાય પલ્લ કરી શકીએ કે, “તે તેમજ” અને અન્યથા દોષ શકેજ નહીં”

(૧૦-૧૧) દક્ષિણ દિ.મા (સિદ્ધાંતીક બરમાજ સીમામોજ) શુદ્ધ નિર્વાણથી સવત ત્રણે જ ન્યાર વતર દિ.મા શુદ્ધના પરિનિર્વાણથી પૂર્વ સવત ત્રણે જ એટલે આ પ્રદેશના શુદ્ધ સવત વચ્ચે ૨૨-૨૩ વરસનો અંતર રહે છે અને મહાવસ તે ઉત્તર દિ.મા અને દીપ વસ તે દક્ષિણ દિ.મા ધર્મ પુનઃક યોગી તે બે વચ્ચે ૬૫૨ પ્રમાણે ૨૦-૨૩ વર્ષનો અંતર રહે છે

(૧૨) ન્યાર શુદ્ધ બરમાજ સયામ નામ ગ્રામમાં હતા ત્યાં તેમને સમાચાર મળ્યા કે તેમના દરદી મહાવીર પાપાપુત્રીના નિર્વાણ પામ્યા છે અને નિર્જેયાના ઘણી ફાટક પૂર્વ રહી છે (સિદ્ધાંતક પ ૧૧૭ અને આગળ, ૧૦૮ ને આગળ મહિષ્મતિનાયક II પ ૨૪૩ ને આગળ, ઈ.સ.વ. ૧૬૧૪ પ ૧૭૭)

(૧૩) ૭૫૨ જુદ્યા રીક ન ૬ થી ૧૦ અને રીક ન ૭

આપણે પ્રથમ સમ્રાટ અશોકથી શરૂઆત કરીશું.

(૧) સિંહલીક તવારીખ પ્રમાણે, સમ્રાટ અશોકનો રાજ્યાભિષેક, બુદ્ધ નિર્વાણ ૧૪ પછી ૨૧૮ વર્ષ છે. અને સિંહલીક લોકોની ગણતરી ૧૫ (દક્ષિણ હિંદ) બુદ્ધ નિર્વાણ ઇ. પ. ૫૪૩-૪ છે, એટલે ૫૪૩-૨૧૮=ઇ. પ. ૩૨૫ માં અશોકનો રાજ્યાભિષેક થયો ગણાય.

(૨) સુદર્શન વિલાશ-જે ચિનાઇ ગ્રંથ છે-તેમા જણાવ્યું છે કે, અશોક બુ. સં. ૨૧૮ માં ૧૬ થઇ ગયો. ચિનાઓ પણ બુદ્ધ સંવતની ગણતરી, ખર્મીઝ અને સિંહલીક લોકો પ્રમાણે કરતા હોવાથી નં. ૧ ના પારિત્રાફ પ્રમાણે ઇ. પ. ૩૨૫ ની સાલ આવી ગણાય.

(૩) ડોન ફ્રાન્સિસ સાહેબ ૧૭ પણ અશોકનો રાજ્યાભિષેક બુ. સં. ૨૧૮ માં ગણે છે.-ઉપર પ્રમાણે.

(૪) જનરલ સર કર્નિંગહામ પોતાના પુસ્તક (કોરપસ ઇન્સ્ટ્રીપ્શન્સ ઇન્ડીક્રેમ) માં પ્રસ્તાવના પૃ. ૯. (IX) માં જણાવે છે કે, અશોકનું રાજ્ય બુ. સં. ૨૧૫ થી ૨૫૬ સુધી ૪૧ વર્ષ ૧૮ માસ. (૫૪૪-૨૧૫=ઇ. પ. ૩૨૯ ૧૯થી ઇ. પ. ૨૮૮ સુધી).

(૫) અંતિમ શક્ય મુનિ બુદ્ધનું નિર્વાણ. સિંહલકીપ અને ખર્મીના, બૌદ્ધગ્રંથ પ્રમાણે, ૫૪૪ ઇ. પ. થયું છે. તથા તે બાદ અશોકનો રાજ્યાભિષેક ૨૧૮ વર્ષે થયો છે. તેના પિતાનું મરણ બુદ્ધ નિર્વાણ પછી ૨૧૪ વર્ષે છે, તે પછી ચાર વર્ષે પોતાના ભાઈઓને સમન્વિત કરીને પોતે રાજ્યા-રૂઢ થયો છે.

આ ઉપરથી અશોકના પિતા જિંદુસારનું મરણ ઇ. પ. ૫૪૪-૨૧૪=ઇ. પ. ૩૩૦ માં નિપળ્યું ગણી શકાય. તેજ વર્ષે અશોક ગાદીએ આવ્યો ગણાય પણ તેનો રાજ્યાભિષેક ચાર વર્ષ બાદ એટલે ઇ. પ. ૩૨૫-૬ માં ગણાય.

(૬) અશોક ઇ. પ. ૩૨૯ અને ૩૨૫ ની વચ્ચે ૨૧ ગાદીએ બેઠો છે.

(૧૪) જુઓ હીપવંશ VI ૧ અને આગળ: ઈન્ડી એન્ડી ૩૨ પૃ. ૨૬૬ ઇન્ડી એન્ડી ૩૭ પૃ. ૩૪૫

(૧૫) ઉપર જુઓ ટીકા નં. ૯, ૧૦.

(૧૬) ઈન્ડી એન્ડી ૩૭ પૃ. ૩૪૯.

(૧૭) ઇન્ડી એન્ડી. ૩૭ પૃ. ૩૫૦.

(૧૮) આ ૪૧ વર્ષનો આક કેમ આવ્યો તે માટે નીચે જુઓ નિર્ણય નં. ૬ પૃ. ૬ ઉપર તથા તેને લગતું ટીપ્પણ આક નં. ૨૭

(૧૯) તે ગાદીએ બેઠો ઈ. પ. ૩૨૯-૩૦ અને તે બાદ ચાર વર્ષે રાજ્યાભિષેક થયો છે એટલે ઈ. પ. ૩૨૫

(૨૦) બુદ્ધ બોદ્ધ ઇન્ડીઅન ઇરાજ, સર કર્નિંગહામ કૃત પૃ. ૩૪ થી ૩૬; જે કે. પી. પુસ્તકોમાં, મારી નાંખ્યાનું લખેલ છે

(૨૧) ઈન્ડી. એન્ડી. પૃ. ૩૨ પૃ. ૨૩૨ જુઓ, મી. પી. સી. મુકરજી સાહેબ, આસીસ્ટન્ટ-બોદ્ધ ડિરેક્ટર જનરલ બોદ્ધ આર્કીઓલોજી.

(૭) શિશુનાગવંશી રાજ્ય ઐલિક ગાદીએ આવ્યો, અને અશોકના રાજ્યનો ૨૨ અંત (વધારે અષ્ટ એમ કહી શકાય કે તેનું મરણ થયું તેને) આવ્યો તે બેતી વચ્ચે ૩૧૧ વર્ષનો ૨૩ આંતરો છે. ઐલિકરાજ ઇ. પ. ૫૮૦ માં ૨૪ ગાદીએ આવ્યો છે. એટલે ૫૮૦-૩૧૧=ઇ. પ. ૨૬૯ માં અશોકનું મરણ થયું કહેવાય.

(૮) લગવાનબુદ્ધ અને સમ્રાટ અશોકના વચ્ચેનો અંત-રક્ષાગ્રંથ અવધાનશાનક પ્રમાણે અંદાજ ખસો વર્ષનો છે. હવે બુદ્ધના મરણનો સમય ઇ. પ. ૫૨૦ છે તે દિસાએ, અશોકનો સમય ઇ. પ. ૩૨૦ આવે. (જે કે અશોકનો રાજ્યાભિષેક ઇ. પ. ૩૨૫ છે. અને તે ૨૬ બાદ ચાર વર્ષે જે તેણે બૌદ્ધધર્મનો સ્વીકાર કર્યો એમ અર્થ હોય તો તેની સાલ ઇ. પ. ૩૨૧-૨૦ આવે ખરી; પણ ગાદીએ આવ્યા બાદ ચારવર્ષે ધર્મ સ્વીકારની હોય તો ૩૩૦-૪=ઇ. પ. ૩૨૫ આવે.) જે કે, ૩૨૧ ની સાલને અશોક પોતે બૌદ્ધધર્મી થયો તેની સાથે કદાચ સંબંધ હશે એમ અનુમાન બાધી શકાય; કારણ કે, નહીં તો ધાર્મિક પુસ્તકમાં તે બનાવની મહત્વતા આપી નિર્દેશ કરત નહીં; છતાં અંદાજ શબ્દનો પ્રયોગ વચ્ચે કરવામાં આવ્યો છે. એટલે આપણે તે બાબત અહીં જ પડતી મૂકીશું.

ઉપરની બાદ સાક્ષીઓથી આપણે નીચે પ્રમાણે સાર સમ્રાટઅશોક પરત્વે કાઢી શકીએ

(અ) તેનું ગાદીએ આવવું અને જિંદુસારનું મરણ પામવું, ઇ. પ. ૩૩૦-૩૨૯ (ફકરા ૪, ૫ અને ૬ પ્રમાણે)

(બ.) તેનો રાજ્યાભિષેક, ગાદીએ આવ્યા બાદ ચાર વર્ષે, ઇ. પ. ૩૨૫ માં (ફકરા ૧, ૨, ૩, ૫, ૬ અને ૮ પ્રમાણે).

(ક) તેનો રાજ્યકાળ ઇ. પ. ૩૩૦ થી ઇ. પ. ૨૮૯ સુધી ૪૧ વર્ષ, ૨૭. (ફકરા ૪ જુઓ).

(ઢ) તેનું મરણ ઇ. પ. ૨૭૦ (તેનું કુલ આયુષ્ય ૮૨ વર્ષનું લેખાય છે. એટલે તેનો જન્મ ૨૭૦+૮૨=ઇ. પ. ૩૫૨ માં ગણાય.) (ફકરા ૭ જુઓ).

(૨૨) (ઈન્ડી. એન્ડી. ૩૨ પૃ. ૩૪૨) કેઈ પિક્કાને મૂળનું ભાષાંતર કરતાં Death શબ્દને બદલે Termination of reign કરી નાંખ્યો લાગે છે.

(૨૩) વાસુ પુરાણમાં ૩૧૨ વર્ષ, અને મત્સ્ય પુરાણમાં ૩૧૧ વર્ષ લખેલ છે બુદ્ધ બોદ્ધ ઇન્ડીઅન ઇરાજ પૃ. ૩૫ તથા ઈન્ડી એન્ડી. પૃ. ૩૨ પૃ. ૨૩૨ જુઓ.

(૨૪) જુઓ મારો લેખ-શિશુનાગ વંશની વંશાવળી ટીકા નં. ૫

(૨૫) કોરપસ ઇન્સ્ટ્રીપ્શન્સ ઇન્ડીક્રેમ પ્રસ્તાવના IX જુઓ

(૨૬) હીપવંશ VI ૧૮, તથા ઇન્ડી એન્ડી. ૧૯૧૪ પૃ. ૧૬૯, મહાવંશ V ૧૮૯,

(૨૭) તેના ત્રણ ભાગ; પ્રથમના ચાર વર્ષ રાજ્ય તરીકે, પછીના ૨૩ વર્ષ મહારાજ તરીકે, અને તે પછીના ૧૪ વર્ષ વાલી તરીકેના ૪+૨૩+૧૪=કુલ વર્ષ ૪૧

(ક) તેણે ગાંધીની તમામ જે હાંપ ૨૮૬ માં ડોલીંગ
નીધી (ઉપર ફ લુઓ) અને તેનું મળ્યું જે હાંપ
૨૭૦ માં નીપાત્ય (ઉપર ડ લુઓ) તે 'મે' અને ૧૬
૫ સ જેટલો કાળ તેણે સંન્યસ્તશા અને પ્રાથમિક કર
વામાં ગાળ્યો રેખાય છે

હવે સમ્રાટ ચદ્રગુપ્તની સાલો તપાસીએ.

(૧) ક્ષાત્રિયુષ્મના પાગલિક ગ્રંથોમાં નમેત છે કે,
નદ પહેલાના પરી બગામ એકમો ૫૨૦૩૦ ચદ્રગુપ્તનો મજ-
ધારિણિ નીકે તત્કાલિનિક થયો, ન પહેલાનો ગાંધી
અમય હાંપ ૧૭૮ કે જેણે ચદ્રગુપ્તો તત્કાલિનિક હાંપ
૫ ૭૭ માં થયો કહેવાય (૫૭૭-૧૦૦=૩૭૭)

(૨) સિદ્ધાંતી તત્કાલિન પ્રમાણે ચદ્રગુપ્ત છ મ
૧૬૦ માં ગાંધીએ આપ્યો ૬ સિદ્ધાંતી મોંઘો છુ સ ૫૪૩
હાંપ, થી ગળે, તે ગાંધીથી ૫૪૩-૧૬૦= ૫ ૩૮૩
આવશે અથવા તેના તત્કાલિનિક પહેલા (ઉપર ન ૧ કહેરો
લુઓ) નવ વગેરે ગાંધી શરૂએ

(૩) જાનના સર કનિગદામ આદેમ બધે છે ૭૭૬,
મમે તેમ પાળ્યો એનું તો અત્ય છે કે, ચદ્રગુપ્તની આદીએ
એસવાની સાન વેશમાં હાસ (૬૬) નાની જૂન થયેલી છે
હાંપ ૩૬૬ ને બદલે છુદ સ ૧૬૦ નોછએ

હાંપ ૩૬૬+૬૬=હાંપ ૪૩૨ થાય, અને તે ન ૨ કહે ૧
પ્રમાણે છુદ સવન ૧૬૨ માં થયાનું બગામ મળતું આવે છ

(૪) જૈન પુસ્તકોમાં ચદ્રગુપ્ત નદવશનો અતરંગમ
સ ૧૫૫ (હાંપ ૩૭૨) માં કર્યાનું વખતુ છે હાંપ,
૫૨૬-૧૫૫=હાંપ ૩૭૧-૩ થયા (ઉપર ક ન ૧ મરખાવો)

(૫) મૌર્યવંશની સ્થાપના=ચદ્રગુપ્તની, ગાંધીએ આપ્યું
છુ સ ૧૬૦ માં જેણે જેટલ હાંપ ૫૪૪-૧ ૦૦=હાંપ ૪૪૨
૩૮૨ માં ચદ્રગુપ્ત ગાંધીએ મોંઘો ગાળ્યા

(૨૬) ઉપર જુઓ જ ઈંગ એન્ડી ૩૭૫ ૨૩૦
(૨૬) ઉપર જુઓ ૬
(૩૦) જુઓ મારા રેખ-સિંચાનાવશની વશાયથી મીપ્પલ
ન ૧૧ (મમે તેમ દોષ પલ હજુ ચદ્રગુપ્તની ગાંધીએ આપ્યાની
સાલ ફરેકના મત પ્રમાણે એક સરખી ગોઠવી મકાની નથી વધા-
શોધ કરવી રહે છે)

(૩૧) મૌર્યવંશની સ્થાપના, મળવા તો ચદ્રગુપ્તનું ભાવે
એસતુ તે તો હાંપ ૩૭૮ માં થયું છે પાળ્ય પછીના પ્રાવ-છ
વપ, નદ નવમા ભવા સમર્થ દરીકની સામે ગળી મમગીગો
સમર્થ કરવામાં માળવા પદયઃ દત્તો સરખાવો ફરેક (૨) તથા (૪)

(૩૨) સરખાવો ઉપરની ટીકા ન ૩૧ તથા જુઓ ઈન્ડી
એ ડી ૩૭ ૫ ૩૪૫

(૩૩) ગરપસ ઈન્ડી ઈન્ડી પ્રીફેસ IV
(૩૪) ઉપરની ટીકા ન ૩૧-૩૨ મરખાવો હેમવદ્રસરિનું
કહેવું એમ છે કે, આ બનાવ બધો લાદે મહાવીર વિવાદને ૧૫૫
૫૫ થયા દત્તો (કેમ્બ્રીજ લીગ્ગરી એન્ડ ઈન્ડી મા ૫ ૧ ૫ ૧૫૬)
(૩૫) ઈ.દી. એ ડી ૩૨ ૫ ૨૦૭

ઉપરની છ સાહે ત-પુરાણી આપણે જાણી શક્યા છીએ
કે સમ્રાટ ચદ્રગુપ્તની સાલો નીચે પ્રમાણે નારની મકાય છે

(અ) મૌર્યવંશની સ્થાપના હિના ચદ્રગુપ્તનું ગાંધીએ
આપ્યું હાંપ ૩૮૨ (કમ્બ ન ૨, ૩ અને ૫)

(બ) મગધની ગાંધી ઉપર તેનો તત્કાલિનિક થયો
હિવા નદવશનો અવ આપ્યો હાંપ ૩૭૨ (કહેર ન ૨
અને ૪ લુઓ)

(ક) ઉપરાત, પુરાણમાં, મૌદ પુનઃમામાં અને જૈન
ગ્રંથોમાં સર્વેએ ચદ્રગુપ્તનું રાત્ય ૨૫ ૧૬ માં આપ્યું બધેત
છે, તો તે ગાંધીથી હાંપ ૩૮૨-૨૫= હાંપ ૩૫૮ માં
અત આપ્યો લેખાય જેટલે ૩૮૨ થી ૩૫૮=૨૫ ૧૬

હવે આપણે મૌર્યવંશના પ્રથમના નદા શત્યકતાએની
સાત ગોઠવવાની રીયતિમાં આરી નુકયા અને તે નીચે પ્રમાણે
દરી કહેવાય

આદીએ એસતુ, રાત્યાલિન ગાંધીએ અત કેના વપ	હાંપ	હાંપ	હાંપ
(૧) ચદ્રગુપ્ત	૩૮૨	૩૭૭ ૧	૩૫૮ ૩૭ ૨૪
(૨) બિદુસાર	૩૫૮ ૪	૩૫૪ ૩	૩૩૦ ૨૮ ૪૦
(૩) અશોક	૩૩૦ ૪	૩૨૫ ૬	૨૮૬ ૪ ૧

હવે આપ સર્વે, ઉપરની વશાયગાંધી સાંતની મરખામણી
કરીને નિર્ણય કરી શકોગે કે, મદાન સિકદગમાં હાંપ ૩૨૭
માં દિંદ ઉપર ચરી આપ્યો ત્યારે મૌર્યવંશી કોનો પુરુષ તેને
જાન્યોમાં મળવા ગયો હોય અને ઓ છતિદાસકારિએ, જે
સેક્રેકેદસ=ચદ્રગુપ્ત લખી માણું છે, તેમ લખવામાં તેમણે
સત્યનું કે અસત્યનું સમર્થન કર્યું કે તથા તે અગ્નિ ક્રમા
રખે દત્તી કે રાત્યપર દત્તી ?

(૩૭) ઈસ્ટીસાન્સ મોર્ક મસોક પ્રો ફુલ્ગ ફેટ ૫ ૧ છ
પ્રસ્તાવના XXXII જુઓ

(૩૮) ગાંધીનિક તો હાંપ ૩૫૫ ના તોમ જાન નીકા જ
નીધી છે, તે બાદ કેલ્લાક રસરે હસિલ દિંદમાં અવજુલેલોગા
પારો ચદ્રગિરિ પવત ઉપર (૭) તેના નામ ઉપરથી ચદ્રગિરિ
નામ પડ્યું છે) અનસન કરીને રસો થયા છે ભદ્રાદુરવાસિ
ન્યારે હસિલુમાં અથા ભાર તેમની સાથે વિદારમાં જતા

(૩૯) જૈન મત પ્રમાણે તેમણે ૧૬ વર રાત્યકયુ છે તે વત
મળી આવે છે ૩૩૦-૧૬=૩૧૪-૫માં રાત્યાલિનિક થયો મળાય
ત્યા મુધી એટલે ૩૫૫ થી ૩૪૫ મુધીના ૧૩ વરસ ચદ્રગુપ્ત પોતે
સાંધું લરીકે જવત રહ્યા હશે તેથી બિદુસારે પોતાના આપની
દવાનીમાં રાત્યકયુ પહેરવા ઉચિત ધાતુ નહીં હોય, એટલે ચદ્ર
ગુપ્તનું મરણ હાંપ ૩૪૫ માં થયું કહેવાય

(૪૦) જુઓ ઉપરની ટીકા ન ૩૮

(૪૦) પુરાણોમાં ૨૫ વરસ લખ્યા છે ન્યારે બીજ પુસ્ત
કેમાં ૨૮ વર લખ્યા છે (પ્રો ફુલ્ગ, અસોકના લેખો ૫ ૧ છ
પ XXXII) જૈન મત પ્રમાણે તેણે ૨૫ માર માર રોળ
વર ૨ ૧ જેટલે બીજ અને જૈન મત બને મળતા કદી શકાય
(ઉપર નોટ ૩૮ માં જુલાસો જુઓ)

(૪૧) ઉપર પાસ ૫ ૫૬ ૭ માં જુઓ

મી. સી. પી. મુકરજી સાહેબ પણ નીચેના શબ્દોમાં પોતાનું નિવેદન કરે છે કે:—

“યુરોપી સાહસરોએ, જોઈતા પુરાવા સિવાય, માત્ર ઉચ્ચ-રના સામ્યપણાને લીધે, જેમ મેસર્સ જર્મીન, ગ્રૂઓ અને અન્ય સંમાનિત ગ્રીક લેખકોની ટોળાએ મેગેરથેનીસ સાહેબની કલ્પિત નોંધ ઉપરથી લખી માર્યું હતું કે સેન્ડ્રોકોટસ એટલે ચંદ્રગુપ્ત ૪૩ અને તેણે મહાન સિકંદરશાહની મુલાકાત લીધી હતી તથા ઈ. પુ. ૩૧૦ સેલ્યુકસ નીકેટોરને હરાવ્યો હતો અને પંજાબ-માથી (કે જે પ્રદેશનું ચંદ્રગુપ્તે કાઠી દીવસ દર્શન પણ કર્યાનું કયાય નોંધાયું જણાવ્યું નથી.) ગ્રીક લોકોને કાઠી મૂક્યા” — આ હકીકતને, હાથે હા, બહુને નક્કર સત્ય તરીકે ઠોકરી ખેસારી છે.

ગ્રીક ઇતિહાસમાંનું અસલ લખાણ કે જેના ઉપરથી મેસર્સ જર્મીન અને ગ્રૂઓ સાહેબે સકળ જગતને સેન્ડ્રોકોટસ એટલે ચંદ્ર-ગુપ્ત એમ જે બહેર કયું છે તેનું ભાષાંતર મી. ક્રી-ડેલ સોહેબે (જુઓ પોમ્પી ટ્રોગી XV, 4) કર્યું છે ને જેનો ઉતારો પ્રો. હુલ્ટ્રા સાહેબે, ૪૪ પોતાના પુસ્તકમાં કર્યો છે, તે સદાચરે હું અત્રે ઉતારું છું—સલે તે અહીં લાખો છે પણ ખીન્ન અનેક મુદ્દાઓ તેમાંથી આપણને જણવાને મળી આવે છે:— (તે ફકરાનું ભાષાંતર)

“સિકંદરશાહના સરદારોએ રાજ્યના કડકાણુકળા કરી નાખ્યા પછી મી. સેલ્યુકસે પણ પૂર્વ તરફ ધણાં આક્રમણો કર્યાં. પ્રથમ તેણે બાબીલોનીયા છલ્યું અને પછી ફતેહથી, ગર્વિત થઈને, સંન્ય સહિત બેક્ટ્રીઅન્સોને અંકુશમાં લીધા. પછી તે હિંદમા દાખલ થયો. સિકંદરશાહના મરણ પછી કેમ જાણે ગુલામગિરિની જાંજીરે ફેંકી દીધી હોયતી ! તે મીસાલે તેના બધા મુખ્યાઓની હિંદે કલ કરી વાળી હતી. નેમનો મુખ્ય સરદાર સેન્ડ્રોકોટસ હતો કે જેણે જ તેમની વ્યાતંત્ર માટે વિજય મેળવ્યો હતો; પણ વિજય મેળવ્યા બાદ, જે જુલ્મ ૪૫ તેણે આદર્યો હતો તેથી મુકિતદાતા તરીકેનું બિરુદ તે ગુમાવી બેઠો હતો. કારણ કે ગાદીએ બેસીને, ૪૬ પરદેશી રાજ્ય-

કર્તાની ૪૭ ઝુંસરીમાથી પ્રજાનો નેણે ઉદ્ધાર કર્યો હતો. તેજ પ્રજાને તેણે ગુલામગીરીમા કચડવા માંડી હતી. નેનો જન્મ સામાન્ય ૪૮ રિથિતિમાં થયો હતો. પણ પ્રજાજ સૌભાગ્યદર્શક શુકનના બળે પોતે રાજ્યાધિપતિ થશે એવી આશાથી પ્રેરાયો હતો. કારણ કે. પોતાના ઉદ્ધત ૪૯ વર્તનથી ન્યાયે તેણે રાજ નંદુમનું ૫૦ અપમાન કર્યું, ને જે ઉપરથી નંદુમે તેને મારી ૫૧ નાખવાનો હુકમ કર્યો, ત્યારે તે પોતાનો છવ બચાવવા મૂકી વાળીને નાકો. ૫૨ અને થાકથી લોથપોથ થઈને ધોરનિદ્રામા મુતો હતો.

(૪૭) અશોક કેવો બળવાન તથા દિગ્મતવાન હતો તે સિદ્ધ કરી બતાવાય છે; તેમજ હિંદ ઉપર કેવા આક્રમણો થયા ને પણ જણી શકાય છે

(૪૮) અશોક પોતે રાજકર્તાનો ન્યેષ્ટ પુત્ર નહોતો હોય, પણ માત્ર રાજકુમારજ હશે એમ આ ગણધી સૂચવાય છે.

(૪૯) અશોક પોતે કંઈ સ્વભાવી હતો એમ ને બૌદ્ધ પુસ્તકોમાં વર્ણન છે તે આ ઉપરથી બરાબર લાગે છે. પણ જો તેને ગજદારી ભાષામાં થતા અર્થ પ્રમાણે લઈએ તો અશોક કોઈથી ગાંજ્યો નય તેવો નહોતો, મોં ઉપર જ શકેલો જવાબ પર આવે તેવો જવાબદાર હતો. અને સામે માણસ પ્રજાજ સત્તાવાહી હોય તોયે જો અથોમ્ય માંજણી જાહેર કરે તો, જેવાની સામે તેવા થવા, પોતે શકિતમાન છે એમ પોતે સમજતો હતો.

(૫૦) નંદુમ્ રાજ્દ બીજી વિભક્તિનો પ્રયોગ છે. ગ્રીક હસ્ત-લીખીત પુસ્તકોમાં ફેલકાકમાં નંદુમને બદલે અલેક્ઝાંદ્રમ્ રાજ્દ વખ-સચેલ છે એટલે દેખાય છે કે નંદુમનું અપમાન નહીં પણ અલેક્ઝાંદ્રમનું અપમાન થયું હતું, બીજે પ્રશ્ન એમ પણ થાય છે, કે એક હિંદી રાજા ને બીજા હિંદી રાજાનું પ્રદેશી રાજની ધાવ-ણીમાં કાંઈ પણ કારણ સિવાય કે બોલાચાલી થયા સિવાય (કાર-રણ કે નંદુમ રાજ્દ તે નંદ રાજની બીજી વિભક્તિ છે. અને નંદ નામ તે હિંદુ રાજાનું નામ છે. પ્રદેશી રાજ નથી) અપમાન કરવાનું પ્રયોગન શું ? એટલે ગાણું તરી આવે છે કે, નંદરાજને હરાવીને ચંદ્રગુપ્ત મગધની ગાદીએ આવ્યો છે એમ સાખીત કરવાને, મારી મચડીને સ્વેચ્છા પૂર્વકજ નંદુમ્ રાજ્દને અલેક્ઝાંદ્રમ્ રાજ્દ તરીકે બોલવી દીધો છે.

(૫૧) એક રાજકર્તાને પોતાની ધાવણીમાં સલાહની વિધિ કરવા મળવા બોલાવવો, અને તે કયુલ ન રાખે, એટલે તેને મારી નાખવાનો હુકમ કરવો તે વસ્તુ જ સાખીત કરે છે કે, અલેક્ઝાંદર પોતે કેવો ઝવુની હશે, અને ન્યાય અન્યાયનો તેને કેવો વિચાર થતો હશે

(૫૨) એક માણસ ગમે તેવો નીર, શરો અને હિંમતે બંહા-દર હોય છતાં ન્યાં તેને સલાહની ગોઠિ માટે બોલાવ્યો. હોય ત્યારે તો માત્ર એકાકિન હોય ને ! પછી તેને નાસ્તી છુટવા સિવાય બીજે જણાય શો ! આણું કૃત્ય સિકંદરશાહ જેવા પ્રતાપી બાદશા-હને અણુછાનનું કહેવાય. હલદું મહત્વાકાંક્ષી સ્વભાવને બદલે જુલમી સ્વભાવવાળા તેમને કહી શકાય, કારણકે સામે માણસ તેમની ઈચ્છા-પછી વ્યાજબી કે ગેરવ્યાજબી-ને તાણે ન થાય માટે મારી જ નાંખવો, તે શું ડહાપણ ભરેલી રાજનીતિ ગણાય ? ભલે ગ્રીક લેખકો પોતાના પાદશાહને હચી ટાચે ચડાવવા ગમે તેવા કલગી ભરેલા વિશેષણો વાપરે, પણ સત્યશોધક તો જરૂર બીજા અનુમાનો જ આ ઉપરથી તારવી કાઢશે.

- (૪૨) ઈન્ડી-એન્ડી પુ ૩૨ પ ૨૩૨ જુઓ.
- (૪૩) હલટો પ્રશ્ન એમ હાલવી શકાય છે કે, સેન્ડ્રોકોટસ તે ચંદ્રગુપ્ત જ છે એમ ઠરાવવાને શું સાક્ષી છે. તેમજ અશોક જ મગધની ગાદી ઉપર હતો અને તેના સમકાલીન તરીકે ગ્રીકના પાંચ ભાગ પાડીને જૂદા જૂદા રાજાઓ જેના નામ શીલાલેખમા આવેલ છે તે રાજ્ય કરતા હતા તે સાખીત કરવાને શા પુરાવા છે અથવા અશોકે તે પ્રદેશમાં પોતાના બિશ્વકોને મોકલ્યાનો પુરાવો કયાં છે. મહાવંશ અને દીપવંશ જેવા સત્તા સમાન ગણાતા બૌદ્ધ પુસ્તકોમાં પણ તે વિશે એકે રાજ્દ લખાયો જરૂર નથી.
- (૪૪) અશોકના શિલાલેખો નામક ગ્રંથ પુ ૧ હું ૫ XXXIII જુઓ
- (૪૫) અશોક જુલમી હતો તે આ વાક્યથી સાખીત થાય છે
- (૪૬) તે વખતે અશોક ગાદીપતિ તરીકે રાજ્ય કરતો હતો તે આ રાજ્દથી નક્કી કરી શકાય છે. (ઈ. પ. ૩૨૭ માં)

તે વખતે એક મોટા કંદેનો સિદ્ધ લા આવી ચડ્યો હતો અને તે નેસકાગ ધરડતા માણસનું શરીર જે પગેથી રેખા જેવું થઈ ગયું હતું તેને પોતાની હાથથી ચાટતો હતો પંચ અને જેવો તે નજીવ થયો કે સિદ્ધ ગમ્યુપા પોતાની પથે પડ્યો. આ બનાવો તેણે ગુપ્ત ટુકન તરીકે માની પોતે રાજા માંદા મેળવવા વિલાસિત થયો હતો એટલે તે ટુકાળની મેળાએ એમના કંડી લેવામાં ગમ્યુપાને કિચાની નાખવા કહી બદ્ધ થયો હતો. વળી તે પત્રી બધા સિક્કા રચાવના સુખા ઉપર હુમલો નહીં જવાની તૈયારી કરતો હતો, ત્યારે એક જગ્યા જગત જગની હાથી તેની માંમે કપી આવ્યો અને નાળે કેમ તેનો પાગેલો દોષ તેમ તેને છુટાળીએ પડી, પછી જેન કરી, પોતાની સુવંતી કિચાને પોતાની પાં ઉપર તેને મેસારી દીધી, અને સારા સમયમાં, તેને પીઠ ઉપર બેસાડી દુધ્યો, લાગ્યો. આ પ્રમાણે સેન્ટ્રોકાટ્સને પાં વિવેચ થયો, અને દિવ ઉપર અમન ચનાવવા લાગ્યો આ સમયે સેસ્યુક્સ પોતાની સત્તા જમાવવા અને ગ ત્યનો પાં મળ્યું કરામાં મુથાયો હતો જેથી તેણે પૂર્વમાં બધું ઠાંકીક કરીને સધી પડે કરી અને એન્ડીશીનસની સાથે બળ અજમાવવા સ્પેશ તરફ પાઠો વળ્યો.

ઉપર આપણે જોઈ ગયા કે સેન્ટ્રોકાટ્સ તે ચદ્રમન નદી, પછી તેમનો પોત બગોલક કે એટલ કે બે રાત્રી આપણે આગળ વધવાનું ગયું જેનો સમય લગભગ ૬૦ વર્સ થાય છે તેની જ રીતે, નવાં બદ્ધ નવાના તાંતો સમય પછી બગોલકને બદલે તેની આગળ ૬૦ વર્સ પછી બસેડીને, જે રાત્રીકતાનો અમન મગધેશ ઉપર હશે તેજ સ્વીકારવા પડશે જે આપણે વિશેષ સાક્ષી પુરાવાને આધારે, આ લેખમાં આગળ ઉપર

(૧૫-૫૪) આવા કોઈ જનાવ વિષે બીજાં પુસ્તકમાં કોઈ લખાણ કે કેમ તે જોઈ જોઈએ, અને તેમાં પછી આજ લખાણો હોય તો તે અશોક છે એમ નહીં થઈ શકે

(૫૫) જેમ સુચના કરવા ઉપર થાય છે કે સેન્ટ્રોકાટ્સ શબ્દનો બ્યુત્પતિ પ્રતિપાદિત અર્થ શું છે તે તપાસણ-અશોક પોતે શરીરે બીનેવાન હતો તેમજ કદરૂપો પછી હતો તો તેણે કઈ અર્થ સુચવતો તે સેન્ટ્રોકાટ્સ શબ્દ નથી ને! આ બાબત પાછળથી બે એક સારા શ્રીક બાપાના સત્તા સમાન લેખાવા વિદ્વાનને મળીને બધા પુલકારો લીધો હતો. પછી તેનાથી કાઢ વિશેષ પ્રાપ્તિ થઈ નથી

(૫૬) અલેક્ઝાન્ડરની પાછળ ગાદીએ બેસનાર ઓ-પારસાદ હતો તેણે ૫ ૩૦૫ અરસામાં હિંદ ઉપર ચઢાઈ કરી હતી અને મધ્યપ્રદેશને ત્યાં કરવા કાળે નહોતો (અશોક કેવો શબ્દ કારી તથા શરવીર હશે તે કોનાઈ આવે નીકરાર પછી નળખો પોતો નહોતો જ તે પાં મિક્કરસાદ જેવો જગત પ્રતાપી હતો જેમ શ્રીક કાલિદાસ ઉપરથી સાબીત થાય છે) એટલે સધી તરીકે પોતાની પુત્રી મધ્યપ્રદેશને આપી હતી અને સામા પાચસેકાં જેટલા હાથી લઈને સમગ્ર સમય જોડી પોતાના દેશ તરફ હમેશ માટે વિદાય થયો હતો

(૫૭) ચદ્રમનના ૨૪ બિડુસારના ૨૬ } કુલ મળી ૫૭ એટલે બારા અશોકના ૨૬ } ૬૦ વર્સ કહી શકાય

સાબીત કરીયું ત્યારે તો આપણે એટલું કહીને મંતોપ ધરીયું કે જૈન મન આ માત્રને દેખ આપે છે જૈન ધર્મના પગમ સુત-લાન્ધાગ તરફ બે બ્યક્તિના નાંમે જાણિતા છે એક મોર્ચાની સત્રાપ સપ્રતિ આ બીજો ચીયુકપાની ગંગા દુમાગપાળ તેમણે, રાત્રી પ્રવેશના કિનારની, તેમજ દરેક કંડેના જૈન ધર્મકથોની દરિયા, ગત્ત દુમાગપાળ તો સત્રાદ મપ્રતિ પામે કંઈ વિમાનમાં કેવું નહીં મપ્રાદ નપ્રતિએ પછી તો કુમાગપાળ ગત્ત કરના આગળ વધી, જૈનધર્મને પ્રચાર કરવા સત્તન અને સજન પ્રયત્નો કર્યા હતા એટલું નહીં, પણ સાતે શેરો (મર્ગિ, મરિ, પુતક, સાધુ, નાધી શ્રાવક અને શ્રાવિક) ને ઉત્તેજન દેવામાં પોતાની શક્તિનો વ્યય કર્યો હતો સારાસ કે જૈનધર્મીનુયાયી રાજપુદામાં, સત્રાપ સપ્રતિની જગ્યા સર્વોત્કૃષ્ટ છે અને જૈનો તેના અત્યંત નણી છે છતાં પ્રાંત જેકાથી સાહેબને ૫૮, (મપ્રતિના વિદ્ય ધળા હમીકન વાચી છે છતાં) કહેવું પડ્યું છે કે તે તો એ-કાન્થનિક બ્યક્તિ તરીકે છે આમ કહેવાનું કાણુ યુ' મારી અમજ પ્રમાણે, જેમ સર કનિઅદામ સાહેબે મન દશા યોગ્ય છે કે, ચદ્રમનના ગાદીએ આવવાની સાન નખવામાં ૬૦ (સારક) વરસની થૂન થયેલી લાગે છે-તેમ આ હકીકત જ વારણશૂન થઈ પડે છે

પ્રાંત જે એન્ડ કાર્પેન્ડીઅર સાહેબ ૬૦ લખે છે કે 'પોરા-લિક અને જૈન પ્રથોમાં નવ નવમાનું જે વર્ણન વાચવામાં આવે છે, તે કાકરીતે તેજ રાજાઓના ડીઓડોરમ સીક્યુવન અને કીન્ટસ કગીઅર્એ આપેના નયુન માથે મળતા આવવા નથી, કે જે નવ બ્યારે સિક્કરસાદે પળન ઉપર ચઢાઈ કરી ત્યારે પાટલીપુત્રની ગાદી ઉપર હતો તેમજ શ્રીકોટાએ વણે' વેના સેન્ટ્રોકાટ્સ ઉર્દે ચદ્રમનેનો પુરાવાની હતો

બે ક્રોકેટ્સ તે ચદ્રમન નદી પછી બગોલક છે, એટલું પાં પાં સામીન થઈ ગયું હવે આપણે આ પેખના નીમ વિભાગ ઉપર જઈએ કે આજગના બને કરતા નધાર રસપ

વિભાગ ત્રીજો

જે કે ખાફરેખોમાં કાનરના દરે ૨૦ નાકમ તેમજ શા અને તેની રચના, તેમજ ખગોની હવનકાળના દતાની બારીક તપસના અંતે, જેમ હાન માની લેવામાં આવે છે તેના કરતા અન્યથા માખીત કરી શકાય તેમ છે, છતાં તેમ કરવાનું આ જ્ઞાન પછી નથી તેમ સમય પછી નથી એટલે અને તો થોડ

- (૫૭) સરખાવા આ લેખમાં દીઠ ન ૬૫ પૃષ્ઠ ૭૩ જે
(૫૮) જુઓ પર્સિસાદ પવઅન એ સાઈકેલોપીડીયા એન્ડ્રીની ન ૯૪ થ એન્ડ્રીકસ તામે પુસ્તકમાં જૈન, શબ્દને બધુ વર્ણન
(૫૯) કોરપસ ઈન્ડીયસ સ ઈન્ડેક્સ પ્રીફેચ IV
(૬૦) જુઓ ઈ. ડી. એન્ડ્રી ૧૯૧૪ મહાવીરનો સમય નામન તેમના લેખો ત્રણ વિભાગમાં

બંધ પુરાવામાથી માત્ર એ-અઢી ૩૦૦૦ આપણા વિષયને પુષ્ટિ અર્પનારી જે હકીકતો છે તેનું જ હું પૃથક્કરણ કરી બતાવીશ અને આપ સર્વેને ખાત્રી થવાથી મારા મતને સંમત થશે એવી ઉમેદ ધરાવું છું.

(૧) સૌથી પ્રથમતો જ ખડ્ગલેખ શુ બતાવે છે ? શા માટે “ અહિંસા ”-અપ્રાણતિપાત-ને સર્વોપરી સ્થાન આપવામા આવ્યું છે ? જે ક્રમથી ખડ્ગલેખો લખવાનું શરૂ કરવામા આવ્યું છે તે વસ્તુજ સાબીત કરી આપે છે કે, તેનો લખાવનાર-કર્તા તે જૈન જ હોવા નોંધએ. બૌદ્ધ નહીં.

(૨) શ્રી ગિરનારજીની તળેટીમા જે સુદર્શન નામનું મોટું તળાવ હતું તેનું સમારકામ કર્યા બાબતનો લેખ ત્યા કોતરેલ છે. તેનું લાખાતર પ્રો. પીટરસન સાહેબે એમ કરે છે કે-આ તળાવ પ્રથમ સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્તના સમયમા વૈશ્યગુપ્તે બંધાવ્યું હતું અને તેનો ફરતો કાઠો, સમ્રાટ અશોકના વખતમા તુપસ નામના અમલદારે પ્રથમવાર સમરાવ્યો હતો. જ્યારે બીજી વખતનું સમારકામ પ્રિયદર્શિનના સમયે કરવામા આવ્યું છે.

આ કથનમા ત્રણ દૃષ્ટ રાજ્યકાળનું સૂચન થયેલું છે. એક ચંદ્રગુપ્ત, બીજું અશોકનું અને ત્રીજું પ્રિયદર્શિનનું. આથી સાબીત થાય છે કે, અશોક અને પ્રિયદર્શિન તે બંને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ છે. આવા શિલાલેખરૂપી પુરાવા કરતા બીજા વધારે મજબૂત કયા પુરાવાની જરૂર હોઈ શકે ? છતાં પ્રો. જેકોબી સાહેબ સંપ્રતિને કાલ્પનિક વ્યક્તિ ગણવાને દોરાયા છે.

(૩) મજુર સુદર્શનના લેખવાળા બાદશાહના રાજ્ય અમલ વિષે લખતા પ્રો. પીટરસન સાહેબ જણાવે છે કે “ તે રાજ્યવંશી પુરૂષને પોતાના જન્મકાળથી માનીને ઉત્તરોત્તર અપ્રતિબદ્ધ સમૃદ્ધિજ વર્ગો કરી હતી ” વિશેષણરૂપે વપરાયલા આ

(૬૧) અહિંસાતત્વને જેનું મહત્વ જૈન ધર્મમા અપાયું છે, તેનું કોઈપણ ધર્મમા અપાયું હોય એમ સાબીત કરી શકાય તેમ નથી

(૬૨) જુઓ ભાવનગરના શીલાલેખો સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત પૃ. ૨૦.

(૬૩) મગધપતિ-ચંદ્રગુપ્તના રાજ્યનો વિસ્તાર કયા સુધી હતો તે હકીકત આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે. (પ્રશ્ન : કૌટિલ્ય અથવા ચાણક્ય, જે ચંદ્રગુપ્તના મુખ્ય મંત્રીપદે હતો, તેનું નામ તો વિષ્ણુગુપ્ત હતું, તેને અને આ વ્યક્તિને કાઈ સંબંધ હશે કે ! કારણકે આનું મોટું તળાવ બંધાવવું તે જોવા તેવા સાધનવાળા પુરૂષનું કામ નથી ! જે કે મૂળ લિપિના શબ્દો તપાસતાં તો વૈશ્યગુપ્ત જ લખેલું સ્પષ્ટ વંચાય છે કે પછી, ચાણક્યનું નામ અત્યાર સુધી વિષ્ણુગુપ્ત જણાયું છે, તેને બદલે વૈશ્યગુપ્ત હોય અથવા બન્ને નામ એક જ વ્યક્તિના હોય અથવા સંબંધ વિનાની પણ નિરાળી વ્યક્તિ પણ હોય).

(૬૩ અ) આ બાબત વિશેષ ખુલાસા માટે, લેખની છેવટે પરિશિષ્ટ જુઓ.

(૬૪) સંપ્રતિ તેજ પ્રિયદર્શિન છે. એની સાબીતી માટે જુઓ પારા ૩, ૫, ૧૫, ૨૫, ૨૭, ૨૮ અને ૩૦.

શબ્દોજ શુ જૈન સમ્રાટ સંપ્રતિ ઉકેલ પ્રિયદર્શિન માટે છે એમ કહી ન શકાય ? કે જેને માત્ર ૬ થી ૧૦ મહિનાની અલસકે અવસ્થામાજ ગાદી પ્રાપ્ત થઈ હતી.

(૪) પ્રો. રા. ગો. ભાડારકર સાહેબે કહે છે કે “ રાજ સંપ્રતિની ઉમ્મર માત્ર ૧૦ દીવસની હતી ત્યારે ગાદીએ બેસા-રવામાં આવ્યો હતો. ” દશ દિવસને બદલે દશ મહીના લખવા નોંધતા હતા. છતાં એટલું તો કલિતાર્થ કાઢી શકાય છે કે, સંપ્રતિ જ્યારે હતું તદ્દન બાળક અવસ્થામાં માતાનું ધાવણ ધાવતો હતો ત્યારે ગાદિપતિ તરીકે જાહેર કરવામા આવ્યો હતો.

(૫) એમ હકીકત નીકળે છે કે, કંઈ મગધની ગાદીએ શ્રેણિક રાજ થઈ ગયા. તેમની પછી ૧૭ મા રાજ સંપ્રતિ થયા છે. તેમનું રાજ્ય મ. સ. ૨૩૮ (ઇ. પૂ. ૨૮૯) થી શરૂ થયું છે. કે જ્યારે સમ્રાટ અશોકના રાજ્યનો અંત આવ્યો. ૬૮ આ ઉપરથી એમ પણ નક્કી થયું કે સમ્રાટ અશોક પછી લાગલો જ સમ્રાટ સંપ્રતિનો રાજ્ય અમલ પ્રવર્ત્યો છે.

(૬) કર્નલ ટોડ સાહેબે લખે છે કે સંપ્રતિનું રાજ્ય ઇ. પૂ. ૩૦૩-૪ મા શરૂ થયું-એટલે રાજ સંપ્રતિનો જન્મ ઇ. પૂ. ૩૦૪ મા થયો છે. અને દશ મહિનાની ઉમરે ગાદીપતિ થયા તથા ૧૫ મા વર્ષે ઇ. પૂ. ૨૯૦-૮૯ મા તેમનો રાજ્યાલિપેક થયો ગણી શકાય

(૭) ખડ્ગ લેખોમા લખેલ છે કે, ૭૦ જ્યારે સમ્રાટ પ્રિયદર્શિનનું રાજ્ય ચાલતું હતું, ત્યારે ગ્રીક સામ્રાજ્યના પાચ્છ લાગલા પડી ગયા હતા; જે નામ તેમા નિર્દેશ્યા છે તે પાચેના નામ ઉપરથી યુરોપી વિદ્વાનોએ તેમનો રાજ્યકાળ નીચે પ્રમાણે તારવી કાઢ્યો છે. (૧) ઇ. પૂ. ૨૬૧-૨૪૬ (૨) ઇ. પૂ. ૨૮૫-૨૪૭ (૩) ઇ. પૂ. ૨૭૮-૨૪૨. (૪) ઇ. પૂ. ૨૫૬ અને (૫) ઇ. પૂ. ૨૭૨-૨૫૪.

(૬૫) જુઓ ભાડારકર સાહેબનો રીપોર્ટ IV ૧૮૮૩-૪ પૃ ૧૩૫.

(૬૬) જુઓ ઇન્ડી એન્ડી પુ ૧૧ પૃ. ૨૪૬

(૬૭) જુઓ શ્રીશુનાગ વંશની વંશાવળીવાળો મારો લેખ

(૬૮) ઉપર પૃ. ૬ મા કંઈક જુઓ તથા નીચેના પારા. ૨૪ જુઓ

(૬૯) કર્નલ ટોડ રાજસ્થાન બીજી આવૃત્તિ

(૭૦) જુઓ ખડ્ગ શિલાલેખ નં ૨ તથા ૧૩

પ્રો. રા. ભાડારકર પોતાના સમ્રાટ અશોક નામના પુસ્તકમા પૃ. ૧૫૬ લખે છે કે, હિંદુસ્તાનની બહાર બુદ્ધધર્મનો ફેલાવો અશોકના રાજ્યે (B. E. XIII) થયો હોય એ બાબત ઘણા વિદ્વાનોને શક છે. વળી (પા. ૧૫૮) લખે છે કે, તોપણ ગ્રીક લોકોએ, બૌદ્ધધર્મ તેમજ હિંદુના બીજા ધર્મોના સ્વીકાર કર્યા હોય તેવા ઘણા દાખલાઓ (જુઓ ઇન્ડી. એન્ડી ૧૯૧૧ પૃ ૧૧-૩) અંગ્રેજોમા તેમજ શિલાલેખોમા આપણા વાચકોમાં આવે છે.

(૭૧) પૃ. ૭૯ ઉપર પારા ૨૭ સાથે સરખાવો. તથા પૃ. ૮૦ મા પારા ૨૯ પણ સરખાવો: સીલોનનો રાજ તિસા (ઇ. પૂ. ૨૪૭-૨૦૭) પણ અશોકનો સમકાલિન હતો એમ લખે છે તો આ સાલની સાથે મળતાપણું કયા આવે છે. સરખાવો આ લેખની નોંઠ-૧૨૭.

અહીં લેખ કોતરવાના સમય થયે ગોડા દરો, પણ તેમાં ચોખ્ખુ લખેલ છે કે, ઉપગો અનાવ (શિવાનખમા મનરેન) પ્રિયદર્શિન રામએ પોતાના ગભ્યાભિષેને આઠ વર્ષ થયા કનિચન હતી થીરો ને પૂર્વે બન્યો છે દવે બે ગણોક અને પ્રિયદર્શિન એકજ દેશ તો ઈ પૂ. ૩૨૫-૮ મા અગોક ને ગભ્યાભિષેક થયો તે દિમામે ઈ પૂ. ૩૧૭ ની સાલજ આવે અને તેમ બેના તો ઉપગની પાચ સાશેમાથી કોઈપણની સાથે (રાત્ર અમલના આઈ ૬ અન સાથે) મેળ ખાતો નથી, પણ ઉનની તેના કળના ૫૦-૧૦ વર્ષ પૂર્વે થઈ નય છે આથી ચોક્કસ થાય કે પ્રિયદર્શિન અને અગોક એક અર્થિત જ નહિ

(૮) જનન અ કનિચદામજ્જનુ એમ મતન્ય છે કે, “અકરુનેમ અને સ્તભનખમા લખેન પ્રિય સિન ગળ તે અરોમધીય હોના વિગે પ્રાં વીસ્તન સાદેન રેકે બુધી શકા ગીલન રથા છે” પ્રાનીન ગ્રાધખોળના આના અઠગ-એ અથગ અભ્યાસી-પ્રક્રિતી નખાવટ ત્યારે આવી છે ત્યારે પ્રિય સિન તે અગોક ૮ એમ બાધોકાગ જાહેર કરતા, થયે વધાર નહીં તો ચોગક પણ આચકા તો આવોજ પડશે.

(૯) રૂપનાથ, વરાટ અને સદસામના લેખમાજ (૨૫૬) ના આક છે બે કે દાય તેો અર્થ લિપિચાતા આએ, એમ કથો છે કે “પૂનમા ૫૫૬ ગરી તિયા બાદ” પણ અરો અર્થ તેનો એમ કે કે “તે સદગતના દેવ પાચા પછી ૨૫૬ વર્ષે આવે અર્થ દળુ માત્ર ચોના વખતથી જ બધ કરવામા આવ્યો છે ખાકે તે પહેલા તો આ પ્રમાણે જ અર્થ કરાતો હતો

પ્રાં દુલ્લશ સાહેમ નમે છે કે “શા માટે નેમને (તેમની માન્યતા અગોકની ૬ નથી તેમજો અગોક ૭મા ૧૫૧૧ કે) આ ૨૫૬ તો આક સાપરો પડ્યો તેનું ખાસ કાણુ દળુ સુધી જાણવામા આવ્યું નથી ૧થી પોતે જણાવે ૮ કે કાકર કહીટ માહેમે જે એમ સૂચના કરી ૮ કે (જ ગે એ મો ૧૯૧૦ પૂ ૧૩૧-૭) સુદનિવાણુ ના ૨૫૬ વર્ષે વીતી ગયા હતા માટે ૨૫૬ રાત્રી પૂર્ણ કરી આ મૂચના સાથે કુ કાઈ રીતે સમન થતો નથી

(૭૨) જુઓ, નિર્ણય ૪ પૂ ૭૦ ઉપર અરોકની સાવચારી

(૭૩) કો ઇન્ડી ઇન્ડી ૫ ૪

(૭૪) જુઓ ઇન્ડી એન્ડી ૧૬૧૪ પૂ ૧૭૩ થે જુલ્લર, ઇન્ડી એન્ડી VI પૂ ૧૯૯ અને આગળ, ઇન્ડી ૨૨ પૂ ૨૬૯ અને આગળ એશીઆડી ઇન્ડી III પૂ ૧૩૪ અને આગળ થે કહીટ ને રો એ સો ૧૯૦૪ પૂ ૧ વિગેર આ બધામા એમ લખાણ છે કિલ્લર સદસામ અને રૂપનાથના શિલાલેખમા ૨૫૬નો આક છે તે જુદનિવાણુ પછી તેલવામા વરસે એમ સમજાવ આ માન્યતા ૧ એક દળુથ ચોરસસાદેને દાન ચોડી છે એમ સમજીત કયું છે

(૭૫) ઇન્ડી પાન્ડસ એક અગોક પૂ ૧૯૪ X LVII

હવે બે રૂપ ના આકને આપો જુ મ તરફ લંખીએ તો જુદનુ ૨૫૬ ઈ પૂ ૫૭૦ છે ને દિમામે ૫૭૦-૨૫૬=૩૧૪ આવે, એટલે કે મજાકના મગજજ પછી ૩ વર્ષે આવે ૬ અને જુદના નિવાણુના દિમામે ૫૪૪-૨૫૬= ઈ પૂ ૨૮૮ આવે એટલે કે અગોક ગભ્ય વગમ છોડી દીધી હતી ને આ આવે કે આ ઉપગથી માગીન થાય છે કે અકરુશિવાના લેખો માથ અગોકને કાઢ રીતે કાઈ પણ નિષ્પત્ત જ નથી

(૧૦) રૂપનાથ વરાટ અને સદસામના લેખો પછી રાત્રપ્રિયદર્શિનના જ દે એમ પ્રા પીશન માટેજનુ કહેવું છે આ અસવ નિનકનો તરજુઓ કરતા, કોકટર સુલ્લર સાહેમ પોતાનું મતન્ય જુદ ૬ એમ જાહેર છે ૭ કળા ઉમેરે છે કે, પ્રા રીઝ કેવીસ, બે કે પ્રથમ ૨૫ ની સાન સાથે મળતા નહોતા થતા પણ વધારે ઉના અભ્યાસની ગવેપણાએ તેઓ પછી પીશવ માહેબના મનને મળતા થયા છે

(૧૧) નાગાર્જુનની ગુપા ૧૧ લેખોમા અગોક સમ્રાટના પોત તેમજ તેમની પછી તુરનન આગીએ આવનાગ નરી દેવાણુપ્રિય દસરથનું નામ નખ્યુ ૭ આથી ખાત્રી થાય છે કે, અરોકની પછી ગાગીએ આવનાગ પ્રિય સિન રામજ હતલ તેલેજ ગુદની બીજગના વેગો કોનરવેન કે અને તેનું બીજુ નામ દસરથ હતુ

(૧૨) મહાવસ કે દીપવસ જેવા મર્મમાનનીય બૌદ્ધ મથોમા કથાય પણ પવન રાત્રનું નામ સુદા પણ સુચવેતુ જાડુ નથી ૮૩ થી વીસેટગીથ આ નામેના અભ્યાસન કરણુ એમ જણાવે છે કે, આ પુસ્તકો ૪ સ પાચમી કે

(૭૬) વાલ એમ છે કે પ્રિયદર્શિન રામને ગાડીએ બેઠા ૩૨૫ (૩૦૪૨૧/૮ જમીતિમાન જુએ રૂપનાથના લેખ) વર્ષ થયા હતા ત્યારે એટલે કે ૧ પૂ ૩૦૩-૩૦૫ ઈ પૂ ૨૭૦ ની સાલમા તેણે આ પાચર લેખો કોતરવાયા હતા એમ લખવાનો તેનો દેવ છે અને ૬ પૂ ૨૭૦ એટલે મહાવીર સવત ૨૫૬ ની સાલ, પોતે નેમધર્મી દોવાથી મહાવીર સવતનો ઉપધાય કરતા હતા અને કથો

(૭૭) જુઓ ૫ ૭૧ (૬) ૮ લખાણ

(૭૮) નીચેનો થેસ ન ૧૦ જુઓ

(૭૯) ઇન્ડી એન્ડી પૂ ૭ ૫ ૧૪૨ આ અસલ લેખતો પ્રા પીશલે લખેલ છે પણ તેનું ઉમેઠ બાપાતર કરીને ઠા સુલ્લરે ૭ખાણુ છે

(૮૦) જુઓ પ્રા દુલ્લરપુત અરોના શિલાલેખો પુસ્તક ૧૯ પ્રત્યવના પૂ XXV અને XXXIII વિરોપ માટે જુઓ ડીક ન ૧૨૩ ૪ પૂ ૮૦

(૮૧) જુઓ ૫ ૭૯ થે પારીઆદ ન ૨૪

(૮૨) જુઓ ૫ ૭૪ પારીઆદ ન ૫

(૮૩) (દે સ બાડારકર પૂ ૧૬૪) મીક રાત્રના પ્રદર્શમા કોઈ બૌદ્ધ બિદ્ધોએ જાને ધર્મના ઉપદેસ કર્યો હોય એમ કોઈ કમલે લખવામા આવતુ નથી (તેજ પુસ્તક ૫ ૧૧૧)

(૮૪) ઇન્ડી એન્ડી પૂ ૪૪ પૂ ૧૮૩

છઠ્ઠી સદીમાં લખાયા છે તેથી તેના લેખકોને, કાતો આ વિસ્મૃતિમાં ગયેલું; અને કાતો તે ને દેશોના નામોની હાલના દેશો સાથે ઓળખ નહીં પડવાથી (કારણકે લગભગ ૮૦૦ વરસનો અંતર પડી ગયો હતો તેથી) તેનો નિર્દેશ આ પુસ્તકમાં કરેલો નથી.

શું આ બચાવ સ્વીકારી શકાય તેવો છે ? કે બૌદ્ધ જેવી પ્રજા જે જૈનધર્મને પોતાથી પાખંડ મતના ગણે, અને તે પ્રજાના સત્તાસમાન, લેખાતા મહાવશ અને દીપવંશ જેવા ગ્રંથોમાં લેખકો-ગ્રંથકર્તાઓ, શું આવી બાબત લખવી જ ભૂલી જાય, કે જે હકીકત સારી દુનીયાને જાણ થતા પોતાના ધર્મનું ગૌરવ વિશેષ વૃદ્ધિ ને પામે ? તે બનવાનું જ નથી. ખરી વાત તો એમ છે કે, મૌર્યવંશી રાજાઓમાં અશોક સમ્રાટજ માત્ર બૌદ્ધધર્મી હતો ને તેણે કોઈ કાળે આ પ્રાતોમાં ધર્મોપદેશકો મોકલ્યા પણ નથી તેમ તે પ્રાતો સાથે તેને કોઈ જાતનો સંબંધ પણ નહોતો.

(૧૩) ખડ્ડલેખ પાચમાંમાં રાજા પ્રિયદર્શિનને પાટલીપુત્ર શહેરમાં તેમજ અન્ય શહેરોમાં પોતાના લાઘ્યો, બહેનો તથા બીજા કૌટુંબિકો તેમજ અંતપુરની રાણીઓ, દાસીઓ વિગેરે હોવાનું જણાવ્યું છે. બ્યારે અશોકના વિષે તો ઉલટું એમ કહેવાય છે કે, તેણે ગાદીએ આવ્યા પહેલાં, પોતાના રાજ્યાભિષેક પહેલાં માત્ર એક લાઘી સીવાય, બીજા બધા લાઘ લાંડરની કલ કરી નાંખી હતી કે જેથી નિષ્કંટક તે રાજ્ય ચલાવી શકે. ઉપરાંત રાજાપ્રિયદર્શિનના પુત્રો તેમજ બીજા રાણીના પેટના પુત્રોનો ઉલ્લેખ દીલ્હી-ટોપરાના સ્તંભલેખ નં. ૭ માં પણ કરેલ છે. આ બધા ઉપરથી એજ અનુમાન ઉપર અવાય છે કે, આ સર્વે લેખો અશોકની કૃતિઓ નથીજ.

(૧૪) ગ્રીક ગ્રંથકર્તા મી. જર્જીનની માન્યતા પ્રમાણે સેન્ડ્રોકટસ ઉર્ફે ચંદ્રગુપ્તનો રાજ્યકારભાર જુલ્મી હતો; બ્યારે હિંદી ઇતિહાસના પુરાવા આ માન્યતાને કોઈ રીતે ટેકાડપ જણાતા નથી

(૮૫) (જુઓ ઈન્ડી એન્ડી પુ. ૩૪ પૃ. ૧૮૧) તવારીખના ખ્યાન બેતાં તો (અત્રે બધા પ્રાતોનો કોઠો કરીને નામો આપ્યા છે) દક્ષિણુદિનના સ્વતંત્ર રાજ્યો જેવા કે ગોલા, પાંડ્યા, સત્યપુત્ર અને કેરલપુત્ર તેમજ પાચ યવન રાજ્યો (શીલાલેખમાંના) કોઈના નામ નનરે પડતાં નથી

આટલું જણાવવું ખાસ અગત્યનું છે કે, અત્યારના સમયે દક્ષિણુદિનને સુધરેલા અને સંસ્કારિત પ્રદેશ (આર્યદેશ) તરીકે ઓળખાવાય છે. નહીં તો ઈ સ ના ગ્રીક-ગ્રીક સૈન્ય સુધી તો વિધ્યાચળ પર્વતની નીચેથી માંડીને બધાં પ્રદેશને અનાર્ય પ્રદેશ તરીકે જ લેખવામાં આવેતો તેથીજ જેમ અઘ્ધાનિસ્તાન, ઇરાન, અરબસ્તાન, ઓઝસ્તિરિયા આદિ અનાર્ય દેશમાં રાજાપ્રિયદર્શિને પોતાના ધર્મોપદેશકો મોકલ્યાનું જણાવ્યું છે તેવીજ રીતે, દક્ષિણના અનાર્ય દેશોમાં પણ મોકલાયાનું લખ્યું છે.

(૮૬) જુઓ કેમ્બ્રીજ હીસ્ટરી ઓફ ઇન્ડીયા પુ. ૧ હ. ૫ ૧૭૩ તમા પૃ. ૭૨ એ રીમ નં. ૪૫

આ કથનથી જ ખરી સ્થિતિ તાદસ્ય સમજી શકાય છે કે કેવી રીતે મેસર્સ જર્જીન અને સ્ટ્રેબોએ, યુરોપી પુરાતત્વ વિશારદોને, સેન્ડ્રોકટસ તે ચંદ્રગુપ્ત છે એમ સમજાવીને ઉધે રસ્તે દોરવેલ છે હવે તેને બદલે જો સેન્ડ્રોકટસ એટલે અશોકજી લખ્યો, (જેમ ઉપર આપણે સાબીત કરી ગયા છીએ તેમ) તો દરેક વાતની ઘડ આપો આપ બેસી જાય છે.

(૧૫) ખડ્ડલેખોમાં નીચેના શબ્દો જે અહીંતહીં વપરાયલા છે, તે ઉપરથી પણ સાબીત થાય છે કે, તેનો, કર્તા એક ચુસ્ત બૌદ્ધ (અશોક) હોવા કરતાં વધારે દરજ્જે એક ચુસ્ત જૈન છે (પ્રિયદર્શિન ઉર્ફે સંપ્રતિ).

(અ) અનારંભ (ખ. લે. નં. ૩ ગીરનારના લેખો, ઇ. એ. પુ. ૩૭ પૃ. ૨૪) જૈનધર્મમાં સંસારી કાર્યનો આરંભ કરવાને હંમેશાં પ્રતિબંધ કરેલ છે, કારણ કે આખાં કાર્યમાં જે હિંસા-રૂપ પાપકર્મ ઉપાર્જન થાય છે, તેનો ભોક્તા તે આદિ પ્રવૃત્તિ કરનારને માનવામાં આવે છે. અને ‘ હિંસાથી નિવૃત્ત થવું ’ તે તો જૈનધર્મનું પ્રથમ સૂત્ર જ છે.

(બ) મંગલં+ધર્મ ઉપસર્ગ=ધર્મમંગલ (ખ. લે. નં. ૬) આ બંને શબ્દો, છૂટા છૂટા કે એકત્રિતપણે, જૈનધર્મમાં સ્તુતિ, પદ, સન્નગાય કે સૂત્રના અંતે ૐ આધારણુરીતે વપરાય છે; કોઈ વખતે શુભશુકન તરીકે પ્રારંભમાં પણ વપરાય છે.

(ક) દેવાણાંપ્રિય ૐ (સર્વે લેખોમાં વપરાયેલ છે) આ શબ્દનો ઉપયોગ બહુધા સાધુ મહારાજ, કોઈ ભક્તજન (શ્રેષ્ઠ કે રાજકુટુંબ વર્ગનો હોય કે કોઈ મોટો હોદ્દદાર હોય તો) ને ઉપદેશ દેતી વખતે કે સંબોધતી વખતે સામાન્યરીતે હંમેશાં કરતા આવ્યા છે ને હંબુપણ કરવામાં આવે છે.

(ડ) સ્વામિતા (ગિરનાર લેખ નં. ૩) પ્રો પીટરસન સાહેબ ૐ આનો અર્થ સ્વજાતિજનનું રક્ષણ કરવું, એવો કરે છે. જેને સ્વામિવાત્સલ્યતાનું નામ અપાયલું છે. જૈન સામ્રદાયીક શાસ્ત્રોમાં જે કેટલીક ચીજોને બહુ મહત્વના અપાયલી છે તેમાં આ સ્વામિવાત્સલ્યતાનો પણ સમાવેશ કરી શકાય છે. આ ઉપરથી કહી શકાય છે કે, તેનો લખાવનાર જૈન જ છે. બીજું આ શબ્દનું અસ્તિત્વ પણ બૌદ્ધધર્મમાં સંભવિ શકતું નથી. કારણ કે તેમનામાં તો મિત્તુક (monk) અને મિત્તિકા (Nun) એમ બે મળીને દ્વિવિધસંઘ ૐ છે એટલે કે બ્યારે આવક

(૮૭) સરખાવો ઉપરના પારા નં. ૧૪ ની હકીકત તથા તેને લગતી કુટનોદસ એટલે સેન્ડ્રોકટસ તે અશોક છે એમ સમજાવશે

(૮૭) અ-જુઓ આ લેખની અંતે કુટનોટ ૧૩૦

(૮૭) વ-ઘણી-ઘણીઆણી પણ એકબીજાને સંબોધતી વખતે દેવાણાંપ્રિય અને દેવાણુપ્રિય શબ્દનો ઉપયોગ કરી શકે છે (જુઓ કલ્પસૂત્રની સુખબોધિકાની કીકા પૃ. ૪૭)

(૮૮) જુઓ બાવનગરના સંસ્કૃત તથા પ્રાચિન શિલાલેખ નામનું પુસ્તક.

(૮૯) આ ખામીયુક્ત બંધારણને લીધેજ (આવક આવકોને સંઘના અંગભૂત નથી ગણ્યા તે) બૌદ્ધધર્મની પડતી સુખ્યપણે યર્ષ છે એમ ડૉ બરગેસ સાહેબ અને ડૉ ફરબ્યુસન સાહેબની માન્યતા છે.

કે શ્રાવિકા તેમનામાં છેજ નહીં, તો પછી સ્વમિવાત્સલ્યતા થી રીતે સહારી રહે ? ” મૂલ લાગે કુલ શાલા ત્યાર જૈનધર્મમાં તે વ્યવસ્થિત વચ ઠલો કે (જેમાં સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિગ એમ ચારેના ન્યાયેશ થાય છે

(ક) પાલ્લ (ખ ને ન ૧૩) પ્રો જ્યે જ્યે વીત્તન સાહેમ બારપૂર્વક જાહેર કરે છે કે, આ શબ્દ બૌદ્ધ ધર્મનો હોઈ શકેજ નહીં

(ક) શ્વેત (ખ તે ૧ ૧૩) આ શબ્દ પણ જન સમજાવે છે તે તેનો અર્થ શ્વેતાચર ગમ્મવ્ય કરવામાં આવેલો હોય તો, ગાન સપ્રતિ ઉર્ધ્વ પ્રિય સિનના ગુરુમહારાજ ને આશ્ચર્યક્રાન્તિ, દત્તા તેમના સમયમાજ જૈન ધર્મના જે મુખ્ય ભાગના પડવાની તૈયારી થઈ રહી હતી નહીં—જે બનેનારે આમ અત્યાર મહારૂપણે જાણીતા ઇ શ્વેતાચર, ઓ દિવસર તેમાં પાણી સપ્રતિ ગાન શ્વેનાનુ પથનારે અનુવાચી હતા અથવા બીજે અર્થ શ્વેત=સફેદ કાષ્ઠી એમ કહેવામાં આવે છે (પ્રો કેન સાહેમનો મત) અને તેનો તાત્પર્ય એમ બતાવે છે કે, જ્યારે ભગવાન શુદ્ધ અર્થથી અર્થને તેમની માતાના

હિત-અર્થમાં આ-આ ત્યારે સ્વપ્રમા તેમની માનાએ મને દાધાને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરેતા જોયો હતો (પ્રો કેન સાહેમ આ પ્રસંગ શુદ્ધ ભગવાનના સમયમાં લાગુ પાડે છે જતા જો તેજ પ્રમાણે હોય તો, વધારે સહયિત તે ભગવાન મહાવીરની બાળતામાં છે) જે ચૌદ સ્વપ્રમા નિયમ સર્વે તીર્થંકરની માતા ગણસંક્રમણ સમયે જુએ છે (અને જેમાં પ્રથમ શ્વેત હરિત છે,) તેનો જૈનધર્મમાં સુવિનિ છે (તેમજ પુરુષધના તહેવારમાં શહેરે શહેર અને ગામે ગામ ત્યાં ત્યાંના ઉપાશ્રમમાં, લાઘવ શુદ્ધ અનિપદાના કિમે ભગવાન મહારાજના જન્મનાચન સમયે સ્થાન માટે ગણુ કન્યા છે તથા રથયાનાના વગેરેમાં સાથે પણ શ્રાવિકાવર્ગ પોતાના સિરે મૂકીને પગેપાળા ચાલે છે) ભગવાન શુદ્ધની માતાને આ સ્વપ્ર દર્શન થયા હતા કે કેમ તે શકારવ

(ગ) સ્વકોષિયવાય (ખ લે ન ૮) આ શબ્દનો અર્થ સાક્ષરોએ એમ કહે છે કે “જે જાતની નીચે ભગવાન શુદ્ધને સંવાદ્ય જાતની પ્રાપ્તિ થઈ હતી તે કોષિયજી નીચે—છાયામાં જાતને” આ લાવાઈ અસંગત છે એમ તેના સ્વરૂપીય કહી શકાય તેમ છે પણ સાથે સાથે તેઓ એમ પણ કહી શકે છે કે, સારાએ ખાકુ લેખોમાં તે કાંઈ પણ શબ્દ બાળાને કરવામાં કુષ્ટરમાં કુષ્ટર લાગતું હોય તો તે આ શબ્દ છે જ્યારે જૈન સપ્રદાયમાં તો આ શબ્દ માધાન્ય વપરાયો છે એમ પણ કહી શકાય અને તેનો અર્થ “સમ્યક્વપ્રાપ્તિસંપૂર્ણ થઈ, સમ્યક્સંપન્ન” થાય છે

(૬૦) જ શે શે સાં પુ ૧૨ ૪ ૨૩૬

(૬૧) ભગવાન મહાવીરની દશમી પાંચે આ સ્થિતિ મહા શબ્દ થયા છે તેમજ સ્થિતિ મ સ ૨૧૦ થી ૨૨૨ સુધી હવે અને તેમના વહીવટ બધુ (સુચાર તેમજ વિશિષ્ટ) આર્થ મહા સ્થિતિ મ સ ૨૨૬ માં સ્વયે સીધાવતા સધના બાર તેમન વહન કરવા પડે છે હતા

(૬૨) શ્વેતાચર-સફેદ કપડા પહેરતા તે અને કિમ બર-કિમ-કિયા રૂપી જ્યોને કપડા છે તે કિમેલે કે નહીં સ્થિતિમાં ને રહે છે તે

(૬૩) આર્થમહાસ્થિતિ મોદ્ય હતા અને આર્થસ્થિતિ નાના હતા મહાસ્થિતિ થાતે નિનકરિય આચાર સાધવવાના હિમાચરી હોઈને “કિમ બર” મતના કહી શકાય જે કે તપ્ત કિમ બર ન મત તો તેમના બાહ કટલાક વરશે સ્થાપિત થયે છે પણ તેમનાથી શરૂઆત થઈ ગયેલી જાતી શકાય જ્યારે આર્થસ્થિતિ, જ્યાં નાનુસાર, રૂપીને વહન કેવાના મતવાળા હોવાથી, શ્વેતાચર સ્થિતિને ન વળગી રહ્યા અને ના પ્રતિશાન થાતે, આચ સ્થિતિને ન ગુરુ તરીકે માનતા

(૬૪) જૈનપુસ્તકો જણાવે છે કે (કલ્પસુત્ર સુખપ્રાપ્તિની યીકા પુ ૫૮) જ્યારે કોઈ તીર્થંકરની છબ માતાના ઉદરે ગર્ભરૂપે આવે થાતે ચૌદ સ્વપ્રમા જુએ છે મહાવર્તની માતા પણ ચૌદ વાસુદેવની માતા સ્થાવ, જાહેરવની માતા ચાર પ્રતિવાસુદેવની માતા પલ ચાર અને કોઈ મોટા માર્ગિક રાજ હોય તેની માતા એક સ્વપ્રમા જુએ છે (યોદનાથી ઉપરની સખ્યોને કોઈપણ સ્વપ્રમા જુએ અનુક્રમવારે ન જુએ એમ નહીં) (પ્રક ૭૮ ઉપર આ વેળખ યીકા ન ૬૮ જુએ)

(૬૫) વધારે સહવ તો એમ લાગે છે કે, રાજ સપ્રતિ તેમની માતાના ગર્ભે આત્મા હશે જ્યારે “શ્વેત હરિયન” આકારમાંથી ઉતરી પોતાના મુખમાંથી શરીરમાં પ્રવેશતા તેણીએ જોયા હશે એણે તે છબ સહયિતમાં કેવો નીવડશે તેની આગાહી બતાવી અને તેનો રથાચ પ્રમાણ જણાવે જ્યારે રાજ સપ્રતિએ ખડકીયા લેખોમાં “હરિયન” ની આકૃતિ આગેથી છે જુએ આ લેખમાં પુ ૭૩ યીકા ન ૫૭ જ

(૬૬) ભાષા શિનારેખ, અથવા જેને બીજે વૈરાટને લેખકે પણ કહેવાય છે તેની આસ્થિમાળ અમોઘને શુદ્ધ ભગવાન, ધર્મ અને સદ્ય અત્યે બળિતભાવ જાહેર કરેતા લખેન છે, જે પ્રમાણે મોદ્યધર્મમાં ત્રિપદીનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે તે મિસાવે બલે કેટલાક વિદ્વાનો આ અર્થને સમજ થતા હોય, પણ જો તેજ અર્થ નિર્મિત હોય તો તેજ લેખમાં આગળની જે લીંકિઓ છે તેની સાથે તે શા માટે બધમેસેતા થતો નથી? વળી, ખાકુ લેખોમાં તેમજ સ્તભ લેખોમાં, જે ધર્મ પ્રણેતા છે તે કોઈ પણ અર્થે બૌદ્ધધર્મ નથી, આમ કો કૃત્રીક સાહેબની રૂઠ સુધી માનવા દતી કારણકે તેમાં કયાય “શુદ્ધ” જોવા શબ્દ લખેલ જાહેર પડતો નથી અને “સદ્ય” શબ્દ પણ માન એકજ વખત વપરાયો છે અને તે પણ એવો ખૂણે ખાચરે વપરાયો કે તેનું અદ્યત્ત એવું બધુ વ્યકારી શકાય નહીં

જે ત્રિપદીના ઉપરમાં નિર્દેશ કર્યો છે તેની ત્રિપદી જૈન સપ્રમા, “શુદ્ધ સુચર સુધર્મ” એ નજ તાતેલી બનેલી રત્નત્રયમ કહેવાય છે અને સમ્યક્ દર્શન=સમ્યક્વપ્રાપ્તિ=કોષિ બીજ મેળવવા માટે પ્રાથમિક જરૂરીઆત, પ્રથમ પાયાએ તેની ગણના કેણી છે

(૬૬) કે ના આકારસ્થિત રાજ અરોક પ ૭૩ જુએ

(૧૭) ગ્રો હુલ્લશ સાહેબ એવું મનુષ્ય ધરાવે છે કે, સ્તંભ લેખ નં. ૩ માં જે મલિન વિકૃતિના સ્વરૂપની અને મનોવિકારની નથા આશ્રવ (પાપ) આમિનવગામિનિજાતમ) ની રીપ આપી છે. તેનો અને ઔદ્ધર્મમાં વર્ણવાયલા આમિવ અને કલેશ સાથે કોઈ રીતે મેળ ખાતો નથી.

(૧૮) સામ્રાજ્યને જેમ મનુષ્ય કલ્યાણ માટે દ્વાખાના અને પશુકલ્યાણ માટે પાજરાપોળો છે તેવીજ પદ્ધતિ અનુસારે, દ્વિવિધ સંસ્થાઓ રાજ્ય પ્રિયદર્શિને આપ્યાનું જે શીલાલેખમાં જણાવ્યું છે તે પણ એમ સાબીત કરે છે કે, અશોક (અથવા શીલાલેખનો કર્તા) તે પોતે ઔદ્ધર્મ ન હોતો પણ જૈન હતો અને જે સાહિત્ય અલારે ઔદ્ધર્મમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે પ્રમાણે અગોક્તું ચારિત્ર્ય તો તેવું છે જ નહીં. એટલે નિર્વિવાદ રીતે માખીત થાય છે કે તે સર્વ કૃતિ અશોકની નથી જ, પણ અન્ય પુરૂષની—અને તે જૈનધર્મી પ્રિયદર્શિની.

(૧૯) દેવવિમાન, હરિયન્ અશિસ્કંધ વિગેરે દેખાવો, ૯૮ પ્રજાને આનંદ પમાડવાને માટે રાજ્ય પ્રિયદર્શિને ખતાવવાને ગોઠવણ કરી હતી, ૯૯ તેનો ખુલાસો એમ છે કે, જે ચૌદ સ્વપ્નાની વાત આપણે ઉપર (પારીગ્રાહ નં. ૧૪ ફ, પૃષ્ઠ ૧૪) લખી છે તે ચૌદ સ્વપ્ના માંહેલી છે. જેમ શ્રાવકોને તેના દર્શન કરાવાય છે. તેવી જ રીતે રાજ્ય પ્રિયદર્શિને, સકળ પ્રજાને ખતાવવાની યોજના ધડી હોય, અને તે એવડા હેતુથી નિર્માયાનું જણાય છે, પ્રથમ દરજ્જે લોકોને આનંદ પડે, વખતનો સહૃદય થાય અને “ નવરા એઠા નખોદ વાળે ” એમ જે કહેવત છે તેવા દુર્ગુણોમાં પડના અટકે, અને ખીન્ને પણ પ્રાધાન્ય હેતુ એ કે પોતાના ધર્મ વિષે લોકોને શ્રદ્ધા ઉપજે.

(૨૦) સ્તંભ લેખ નં. ૫ માં પંખીઓના વધની, જળચર પ્રાણીઓના શિકારની, ગોધાઓ ને ખસી કરવાની—વિગેરે આવા પ્રકારની દિસાને નિષેધ કરનારા જે છપ્પન દિવસોની ૧૦૦

(૬૭) જુઓ ઇન્ડીયાન્સ કોરપોરમ ઇન્ડીકેરમ પુ. ૧ હું જૈનધર્મમાં ૧૮ પાપસ્થાનક વર્ણવેલા છે. (૧ પ્રાણાતિપાત ૨ મૃધાવાદ ૩ અદત્તાદાન ૪ મૈથુન ૫ પરિગ્રહ ૬ ક્રોધ ૭ માન, ૮ માયા ૯ લોભ, ૧૦ રાગ ૧૧ દ્વેષ ૧૨ કલહ ૧૩ અભ્યાખ્યાન ૧૪ પૈશુન્ય ૧૫ રતિઅરતિ ૧૬ પરપરિવાદ ૧૭ માયામૃધાવાદ ૧૮ મિથ્યાત્વશલ્ય)

(૬૮) ચૌદ સ્વપ્નાના નામ (કલ્પસૂત્ર—સુખલોધિની ટીકા પૃ. ૧૦) હાથી, વૃષભ (બળદ), સિંહ, લક્ષ્મીમાતા, પુષ્પમાળા, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધન, કળશ, પદ્મસરોવર, સમુદ્ર (સ્કીરસમુદ્ર), વિમાન અથવા જીવન, રત્નરાશિ તથા અગ્નિશિખા (ઉપર ટીકા નં. ૯૪ જુઓ)

(૬૯) જુઓ ખડક શીલાલેખ આંક નં. ૪

(૧૦૦) સમ્રાટ અકબર અને હીરવિજયસૂરિ નામક ગ્રંથમાં, જે દિવસોએ દિસા નહીં કરવાનું કરમાન સૂરિ મહારાજે સમ્રાટ પાસેથી મેળવ્યું છે તે દિવસો સાથે સરખાવો. (શાહી કરમાન છ મેળવ્યાં છે તે), તથા વૈશટ નગરે પાર્શ્વનાથના મંદિરના લેખમાં ૧૦૬ દિવસ (આ લે. સર્વે વેસ્ટર્ન સર્કલ કનિંગહામ) ૧૯૧૦; પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ ખીન્ને, ખંડ ત્રીજો નં. ૩૭૬

ગણના કરાવી છે. જેમકે ચાતુર્માસિ પોસહ ૧૦૧ ને બધા જૈનધર્મીનું જ મહત્વ સૂચવનારા છે.

કારણ કે જૈન ધર્મમાં અષ્ટમી તથા ચતુર્દશીનું જેવું મહત્ત્વ મનાય છે તેવું નથી જોદ્ધમાં કે નથી બ્રાહ્મણોમાં ૧૦૨ તેમજ આર મરિનાની ત્રણ રતુના અને આઠ આઠ દલાડાની અઢાઈ જેને ચાતુર્માસ કહેવાય છે (જેમકે કાર્તિક ચોમાસું દ્રાવ્યુણ ચોમાસું તથા અપાદ ચોમાસું) તે સારી રીતે પ્રસિધ્ધ છે ઉપરાંત આયંખીલની બે ઝોળી આવે છે (આશ્વિનમાં અને ચૈત્ર માસમાં) તથા પર્યુષણ પર્વની અઢાઈ આવે છે આ બધા જૈન ધર્મના પવિત્ર દિવસોમાં ગણાય છે. અને તેવા દિવસોમાં કોષપણુ જાતની દિસા થતી અટકાવવા પ્રયત્ન સેવવો જોઈએ તે જૈન ધર્મના ભક્ત એવા પ્રિયદર્શિન રાજાની પ્રથમ દરજ્જા માની શકાય તેમ છે.

(૨૧) આ નીચે લખેલા બધા શબ્દો પણ જૈનધર્મના પારિભાષિક શબ્દો જ છે. પચૂપગમન ૧૦૩ (સંકૃત શબ્દ પ્રત્યુપગમન) (સ્તં. લે. નં. ૬.) કલ્યાણ અને પાપ બે શબ્દોના અર્થનો તફાવત—બેદ (ખ. લે. નં. ૫) વચગુત્તિ ૧૦૪ (વાચાગુત્તિ અથવા વચનગુત્તિ) (ખ. લે. નં. ૧૨ તથા ૭) તથા તે શબ્દો પરત્વે સંયમ અને માવશુદ્ધિ વપરાયા છે: આસિનવ (આશ્રવ) (ખ. લે. નં. ૧૦; સ્તં. લે. નં. ૨) સમવાય (ખ. લે. ૧૨) નિમ્મપયિસંતિ (સ્તં. લે. ૪) મદંત (બાબાલેખ) ચેરા ૧૦૫ (દે. રા. લાડારકર પૃ. ૬૮) આ શબ્દો ૧૦૬ અન્ય ધર્મ પરત્વે વપરાતા દેખાતા નથી.

(૨૨) આસિનવ (આશ્રવ) પાપપ્રાણ, મૂત, જીવ, સજ્જા બધા સમાનાર્થી શબ્દોના જોડકા વિષે મી. દે. રા. લાડારકર સાહેબ ૧૦૭ છે કે—આ વિચિત્ર આસિન શબ્દ (સ્તં. લે. ૩) નો અર્થ શું હશે ? શા માટે સેનાર્ટ સાહેબે તેને પાપ શબ્દ જોડે જ લખ્યો હશે ? બૌદ્ધ દર્શનશાસ્ત્રમાં પાપ અને આશ્રવ આ બે શબ્દો વિષેનો બેદ ક્યાય જણાવાયો નથી. તેમજ પ્રાણ અને મૂત વચ્ચેનો તફાવત પણ ક્યાંય વર્ણવાયો નથી. ત્યારે જૈન દર્શનમાં આ બધા શબ્દો વચ્ચેનો જે ફેર છે તે પણ સમજાવાયો છે. અને ઉપરાંત જીવ અને સજ્જા વિશેનો ભેદ પણ સમજાવ્યો છે.

(૧૦૧) (જુઓ ખ. લે. નં. ૨)

(૧૦૨) મારી સમજ પ્રમાણે, બ્રાહ્મણધર્મમાં ચતુર્દશી કરતાં એકાદશીનું મહત્ત્વ વધારે ગણાય છે. બૌદ્ધધર્મમાં કઈ તાથીકું છે તે હું જાણતો નથી. પણ ચોક્કસ છે કે જૈનધર્મની માન્યતાથી તો જુદું જ હશે.

(૧૦૩) “પ્રતિકંમણ” શબ્દ સાથે સરખાવો

(૧૦૪) આઠ “વચન માતા” ગણાવી છે. પાંચસમિતિત્રણ ગુપ્તિ—આઠ. તેમાં ત્રણ ગુપ્તિના નામો, મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ.

(૧૦૫) જુદામાં ભિક્ષુકશબ્દ વપરાય છે દે—રા ભાંડારકર અશોક પૃ. ૬૮

(૧૦૬) પાસ ૨૧ માં દર્શાવેલા આ શબ્દોના અર્થોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનું અત્ર સ્થાન નથી.

નળ્યો છ આ ઉપરથી જોખમુ થાય ૬ કે, આ બધા નળ્યો જૈન સામ્રાજિક , એટલે તેો વખાવનાર પશુ જૈનજ હોના સભવ છે

(૨૩) પ્રો. ૧૮૮૪ સાહ્ય એમ નિવેન કરે ૭ ૬ પ્રોધમતની તરફગિવામાં, તરિવા મનથી નથા આત્મગિવા સબધી જે વિકાસીકમ મનાયો છે, તેના કળા જે વિકાસ-કમ શિનારખોની નિપિમા ધમ્મવદના સબધે આવેખાયો , તે એમા જ પ્રથમ તો મ. જોગો ૮૭ ૬ નેમનાથા તિવાજ જેવું કાઈ તત્ત્વજ દેખાનુ નથી. પણ આ સસારમા સારા સારા કૃત્યો જનામા આવે તેનુ કળ, આવના જનમા, વપ મુખ્ય ૧૦ મજે એનુ દિકુધર્મનુ જે સામાન્ય મતન્ય છે તેને મળનુ જ પ્રોદ્ધર્મનુ પશુ મતન્ય છે જ્યારે અતોકે તો પરમવમા મુખ મજે છ એમ લખવાને મત, વારવાર જ્વળ ૧૧૦ શબ્દનો પ્રયોગ કરન છે અને ધમ્મવદ, જ્વળ અને નિર્વાણ તે મધાને બિનભિન અથમા વાપમા છે

જો કાષપશુ “શંભા મગ્ધ” (દેવગોક-ક જ્વાથી ટવનો પ્રોક્ષ સિંધા થતો જ નથી પણ સસારભમણુ બાગી રહે છે જ) અને પ્રોક્ષ (જ્વાથી ટવને ફરી ફરીને વેદધારણુ કરવાપણુ રહતુ જ નથી સસારો અત તે પ્રોક્ષ) આ મે શાખોનો તકાવત-અં મનાયામાં હોય તો તે આજળાં ટનજ છ આ ઉપરથી મેધક અને નિ સસાયપબે કહી શકાય છ કે શાધાલખોની ધમ્મલિપિ ની આખી રચનાજ જનધર્મને અનુસરી જ કોતરાયતી છે

(૨૪) તિમેટ “વાનામથોમા લખનુ ૧૧૯ ૭ કે, સપ્રતિ પારસાદ (તે પ્રથોમા “સપ્રતિ ને મજ્જ સબાધિ” યજ્ઞ લખનુ છે) મ સ ૩૩૫ મા ગાદીનશીન થયો છે દિવ્યદાન ૧૧૨ નામક પ્રથમા, મગધેશના રાજની જે અનુક્રમવાર ૧૫ આપની ઇ તેમા પશુ અશીકનો પાત્ર અને કણા મીઠા પુન સપ્રતિ ૧૧૯ હતો એમ જણાવ્યુ ,

(૨૫) પ્રો. પીશલ સાહ્યનો એવો દ જ્વાલિત્રાય છ કે, રૂપનાથ સદ્જ્વામ અને વરાટના ખડકે નખા પણ સપ્રતિ

(૧૦૭) જુઓ દે શ બાદારફત “અથોક” નામક પુસ્તક ૧ ૧૪૭, ૧૨૮ અને ૧૩૦

(૧૦૮) દેર ઇન્સ્કી ઇન્ડીકે પુ ૧ છ (અથોકના શિલાલેખો) પૃ ૨૮૮

(૧૦૯) જુઓ ખ શી લેખ ન ૬, ૧૦, ૧૧ અને ૧૩; ધોલીના જ્વાલ લેખો ન ૧ અને ૨ સ્તંભ લેખો ન ૧ ૩, ૪ અને ૭

(૧૧૦) જુઓ, રૂપનાથ, સદ્જ્વામ અને વરાટના ખડકલેખો મહાનિરિ અને સિલપુરના ખ ને ન ૬, ૯, ધોલીના લેખો ન ૧ અને ૨

(૧૧૧) ઇસી એન્ડી પુ ૩૨ પૃ ૨૩૦

(૧૧૨) ઇસી એન્ડી ૧૯૧૪ પુ ૧૬૮ની કુટીયા ન ૧૭ (પ્રો જે એમ કાપેરીઅર)

(૧૧૩) ઉપર જુઓ પૃ ૭૫ ફફો ૧૧ નોટ ૮૧ :

મહારાજના છ આ અભિપ્રાય સાથે પ્રો. રીઝ ડેવિસ સાહ્ય ૧૧૪ પણ સદ્મત થયા છે

(૧૬) ખ લે ન ૮ મુખ્ય કઠિને શિકાગી બધીને લગતો છે અને તે પોનાના ગભ્યાભિપક થયા બાદ દશમા વરસે કોતરાવેન ઇ હવે જ તે અતોક મહારાજો હાય તો તે તો ને સમયે પશુઓના શિકાર બધ જવાયો મ ને ઉગેરો મનુખ્ય સદ્ગ કળામા મન ૧૧૫ ગ્રેટો મનુખ્યપુત્રો લીંડે તેણે એમ નકાદય નામનુ સ્થાન ઉત્તુ કપુ હતુ અને તે રત્ને જો કાઈ માખસ આરી અયો તો, તેના કાષપશુ ગુન્હે ન હોય અંજો તજન નિર્ભય હોય ટતા મતો તે સ્થાનમા તેો ફાર્સને માંચટ લટકારી દેવામા આવતો, અથવા તો ઉગળના તેના કડામા હડમની દેઇ મારી નાખનામા આવતો જ્વા તેમની મનો દશા જ આમ અવર્તી હોય ત્યા, તેમની તરફથી શીકાગને નિધ થવાનુ ફરમાન થાય એરી કરવના કરની તે પશુ બેઠુકુ અંજો મેનકરી ભરતુ ઇ તેમાંય વળી પ્રોદ્ધર્મનો જે પરમ સુસ્ત ભકત ટેપ તેના તરફથી, કે જો ધમમા મારી બૂન ન થતી હોય તો, જનપામા મારે ન પ્રાણીઓના માસની તો આનદયા ઉમાની કરવાનુ નિધાન લખનુ છે આ બધુ એજ છેનટના અનુમા ૧ ઉપર આવવાને આપણને ફરજ પાડે છે, આ લીના લખોના કના, તે બોદ નથી પશુ જૈન જ ઇ અને તે કોષ બીને નર્દો પશુ રાજ ઝિયલ્સિન જ છ કે જેણે રાજ્યા ભિપક થયા બાં નવમા વરસે (આવકેના) આઠ નત ૧૧૬ મદ્ધુ કયા હતા

(૧૭) સપ્રતિરાજના અવનવિષ જ ની પ્રથમા ૧૧૭ નીચ પ્રમાણે ઉત્તેષ મળી આવે ૬-નિર્મિજ્ય કઠિને પાગ દયા મા એકલા તે પોનાના મહેનના મનાક્ષમા મેઝો હતો ત્યા અવત સ્વામિની રચપાત્રાનો વગેરો નીકળ્યો. તેના ઉપરી ભાગે મને ૧૧૮ સુરિમહારાજ આવતા હતા તેમને જૈન વિચાર કરતા ભતિગમરણુ ગાન થનાથી પોતાનો પૂર્વજવ જોના રાજને મૂઝા આરી મીઓના નાપ પ્રક્ષેપ આદિ શિયાચારથી તે સચેતન થયો એટલે મહેનથી નીચે ઉતરી, ગુરમહારાજ પાસે આરી, ત્યા પ્રકાપાં ઇધ તેમને વડન જી મે લાય જેડી પૂઠવા નાખ્યા કે ‘આપ મને ઝોળખો ડો ?’ સુરિમહારાજે ગાનનો ઉપરોગ દીધા અને તેમને પોનાના કુલ્યક ક્ષિપ્ત નરીકે ઝોળખા લીલો મગનને ગુરવચન ઉપર, ગદા ઘઈ તેજ વ મતે પોતે જૈનધર્મ અગીકાર કયો તે મા બે

(૧૧૪) ઇસી એન્ડી પુ ૬ પ્ર ૧૨૯

(૧૧૫) સરખાવો મીઠ ન ૪૫ પૃ ૭૭ ૬૧૧

(૧૧૬) ની ૧ સુ મે પારોમાર જુઓ

(૧૧૭) હેમચ દસરિત્તિ પારસિપત્ર, મહાન સપ્રતિ નામનુ તેમનુ જીવન વચાતપ્ત પુસ્તક, તથા ભરતેશ્વર બાહુબળરતિ વિગેર અથ જુઓ

(૧૧૮) જ્વા મહાનિરિજ નને આર્થ સુદસ્તિજ-સસરીપમે આ બન્ને આચાર્યો સગા બાધએ હતા અને દિક્ષા અનરથમા ગુ-ભાધમા હતા વિશેષ મટે, જુઓ ડીકા ન ૮૧-૨ અને ૯૩

વર્ષથી ઝાઝેર થયે તેમણે કલિંગદેશ જત્યો; પ્રત ઉચ્ચર્થાં અને સમ્યક્ત્વવ્રતધારી શ્રાવક થઈ સંઘ સહિત તીર્થયાત્રાએ નીકળ્યો; કુવા કરાવ્યા, ધર્મશાળા દાનશાળા વિગેરે સ્થાપી, અનેક મંદિરો બનાવ્યા, જૈનખિખે ભરાવી અજન શલાકા કરાવી ઈલાહી અનેક પ્રકારે શુભ કાર્યો કરાવ્યા.

ઉપરના વર્ણન માટે કોઇ જાતની ટીકા કે ખુલાસો કરવાની જરૂરીયાત દેખાતી નથી. ખડક લેખોમા આજેખાયલી સર્વ હકીકતની સાથે તેનું સમર્થન થતું દેખાય છે.

(ખડક લેખ નં. ૮) તેમણે રાજ્યાભિષેક બાદ નવમા વર્ષે, આઠ વ્રત ૧૧૯ લીધાનું લેખન કરેલ છે તે પહેલા એક વરસ તે સંઘ સાથે રહ્યા છે, અને તે પહેલા અઢી વરસ ઉપાસક પણ ગાળ્યા છે. એટલે કે તેમણે (૧૦ વર્ષમાથી ૧+૨૬ = ૩૬ બાદ જતા ૬૧ વરસ) રાજ્યાભિષેક થયા બાદ ૬૧ વર્ષે જૈન ધર્મમા પ્રવેશ કર્યો હતો.

આગળ જતા તેમના જીવનવિષે લખેલ છે કે ૧૨૦ તેમણે પોતાની યુવાવસ્થામાં હિંદના સર્વે રાજ્યોને ખંડણી ભરતા કર્યા, અને અટક પાસે આવી સિંધુ નદી ઝાળાંગી અફઘાનિસ્તાનમા થઇને ઇરિન, અરબસ્તાન, મીસરાદિ યવન પ્રદેશો ૧૨૧ તાબે કર્યા ને ખંડણીઓ લીધી. બાદ પાછા અવતિ કર્યા, ત્યારે આચાર્ય મહારાજ પણ વિચાર કરતા ઉજ્જયિનીમા પધારેલ હતા, તેમની પાસે વ્રતો લેઇ સમ્યક્ત્વ-વ્રતધારી શ્રાવક થયા. આ હકીકત પણ ખડક લેખોના વર્ણન સાથે આબેહુમ મળતી જ આવે છે.

(૨૮) પ્રાચીન શાધખોળ ખાતાના આસિસ્ટન્ટ ડીરેક્ટર જનરલ મરહુમ મી. પી. સી. મુકરજી સાહેબ લખે છે કે ૧૨૨ આ બધા શિલાલેખો કે જેમાં યવન રાજ્યોના નામનો અંગ્રુહિ નિર્દેશ થયો છે તે કોઈકાળે પણ સમ્રાટ અશોક (બીજો) ૧૨૨

(૧૧૯) શ્રાવકના બાર વ્રત છે. તેમા પાંચ ગુણવ્રત, ૩ અણુ-વ્રત અને ૪ શિક્ષાવ્રત છે. પણ શિક્ષાવ્રત છે તે વિશેષ કરીને ગૃહસ્થ સંસારીથી પળાય તેવાં છે. રાજકર્તાને હુન્નાધ્ય હોવાથી સંપ્રતિએ આઠ જ વ્રત ગ્રહણ કર્યાં લાગે છે.

(૧૨૦) ઉપરના જ અંગ્રેજી લેખો દીકા નં. ૧૧૭

(૧૨૧) સરખાવો પારા ૭ પૃ. ૭૪ તથા પારા ૨૯ પૃષ્ઠ ૮૦

(૧૨૨) ઇસી એન્ડી ૩૨ પૃ. ૨૩૨ મજકુર સાહેબે પ્રસ્તાવણી રજૂ કરે છે કે (૧) જો બધા ખડકલેખો મહારાજ અશોકની જ કૃતિ રૂપે હોય તો શામાટે પોતે પોતાનું નામ એકેમાં નિર્દિષ્ટ કર્યું નથી ? (૨) પ્રિયદર્શિને રાજ્યાભિષેક બાદ નવમા વર્ષે વ્રત લીધાં છે; ત્યારે જો અશોકપરત્વે તે હકીકતનું નિવેદન હોય તો, તેણે રાજ્યાભિષેક પહેલાં જ મહિને અને ગાદીએ આવ્યા પછી ૪ થા વર્ષે બૌદ્ધધર્મમા પ્રવેશ કર્યો છે (૩) જો બીજી ધર્મપરિવર્તન કહી શકાતું હોય તો રાજ પ્રિયદર્શિને, મગધ સંઘયાત્રા પોતાના રાજ્યના દશમા વર્ષે કરી છે ત્યારે મોગલપુત્રની સરદારી નીચે ત્રીજી બૌદ્ધકૌસીલ અશોક રાજ્યે સત્તરમા વરસે ભરાઈ છે. આવાં આવાં કારણોને લીધે તે અશોકના લેખો નથી એમ પોતે સમર્થન કરે છે

(૧૨૨) અ શિશુનાગવંશી-કાળાશોકને ઊર્ફે મહાપદ્મને અશોક

ના બનાવેલા હોય નહીં. વધારે સંભવ તો, તેના પોત્ર રાજ સંપ્રતિએ બનાવેલા લાગે છે, કે જેણે જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરીને, પોતાના પિતામહના પગલાનું અનુકરણ કરી શિલાલેખો કાતરાવ્યા હોય અને ચંદ્રગુપ્ત=ચંદ્રરક્ષિત, તે તો માત્ર ઉપનામ લાગે છે. ”

(૨૯) સમ્રાટ સંપ્રતિ શીર્ષક ગ્રંથમા લખ્યું છે કે “ સિંધુનદીની પેલીપાર ૧૨૩ના સરદારોને જીતીને કે જેઓને સમ્રાટ અશોક પણ પોતાની આજુમા લાવી શક્યો નહોતો, તેમને ખંડણી આપવાનું કણુલ કરાવ્યું. જેમ અજાતરાતુ રાજાને ૧૬૦૦૦ ખંડીયા રાજા આજુમા હતા તેમ આમની સખ્યા પણ તેટલી જ હતી અને ત્યારે તે દિગ્વિજય કરીને સ્વદેશ પાછો ફર્યો, ત્યારે સમ્રાટ અશોકે ઉદ્દગાર કાઢ્યા કે, મારા પિતામહ ચંદ્રગુપ્ત તો માત્ર ભારતવર્ષના જ સમ્રાટ હતા ત્યારે આ મારો પૌત્ર સંપ્રતિ તો સારા જગતનો સમ્રાટ થયો છે. ”

આ શબ્દો ઉપરથી ચંદ્રગુપ્ત, અશોક અને પ્રિયદર્શિન એ ત્રણેના રાજ્યનો વિસ્તાર માપવાનું સાધન મળી શકે છે.

(૩૦) ઉપરના કેટલાક મુદ્દાની ચર્ચાના પરિણામે આપણને ખાતરી થઈ છે કે, સંપ્રતિ અને પ્રિયદર્શિન તે નિરનિરાણી વ્યક્તિઓ નથી. તો સંપ્રતિનું નામ પ્રિયદર્શિન થાથી પાડવામા આવ્યું છે તે પણ જરા જાણવાની અગત્યતા છે. તેનો ઇતિહાસ નીચે પ્રમાણે દુકામા કહી દઇએ:-

પ્રિયદર્શિનના પિતા કુણાલ, તે અશોક મહારાજનો ભાડકો પુત્ર હતો. વળી તે જ્યેષ્ઠ પુત્ર હોવાથી તેમજ બહુ ચાલાક અને ઉત્તમ કીર્તિ મેળવવાની આગાહી આપતો હોવાથી તેને યુવરાજપદે નિયુક્ત કરવામા આવ્યો હતો. મહારાજ અશોકે, પોતાના ભાઇના સીધા સરક્ષણ નીચે ઉછેરવા તેને અવંતી (ઉજ્જયિનિ) રાખ્યો હતો. કારણકે અશોકને હમેશા સંશય રહ્યા કરતો કે, રખેને પોતાની પટ્ટરાણી તિષ્ઠરક્ષિતા, કુમાર કુણાલની જીંદગીની સાથે અડપલા રમે કે કાવતુ કરી તેને મારી નાખે, એવી ઉમેદથી કે તેણીના પોતાના કુવર મહેંદ્રને રાજ્યગાદી મળે. અતે અશોકનો ભય ખરો પડ્યો હતો.

તે સમયે બાદશાહી-રાજકુટુંબની સર્વે ટપાલ ખાસ દૂતો મારફત મોકલવામા આવતી. ત્યારે કુમાર કુણાલની ઉમર રાજદારી અનુભવ લેવા યોગ્ય થઈ, ત્યારે અશોકના મનમા એવો વિચાર રફર્યો કે જો કુમારને તેવી કેળવણી અપાય તો સાર, તે ઉપરથી પોતાના ભાઇ, કે જેમની દેખરેખમાં કુણાલને મૂક્યો હતો, તેમના ઉપર ખાસ પત્ર (આજ્ઞા) લખ્યો કે કુમારને અધ્યયન કરાવો આ આજ્ઞાપત્ર પુરો તો લખ્યો. પણ તેવામા જરૂરી કામને અંગે, સહી સીક્રો કર્યા સીવાય ને પોતાનું સીલ માર્યો સિવાય, ઉભો થઇને, બહાર ચાલ્યો

પહેલો કહેવાય છે જેનું રાજ્ય ઈ ૪૫૪ થી ૪૨૬, જુઓ શિશુનાગવંશની વંશાવળીવાળો મારો લેખ દીકા નં ૧૬-૧૭ પૃ. ૨.

(૧૨૩) સરખાવો, પ્ર. ૭૪ પારા ૭ તથા પૃ. ૭૬ પારા ૨૭

ગમે તેવામાં તાળી નિબધશિતા ત્યા અકસ્માત આવી નહી, તેથી ઉપારી કાગળ નેતા સમક્ષ, પોતાના હાથમાં લીધો, વાનરો, અને ક્લેષ્ટિતા દાન આલુધામાં મળી જરાથી તુલ નાભ ઉકારી લીધા પામે માસાભી મળી પડી હતી ને તે પોતાની આખમાં આગેથી ફેરી કાળજામાં કરી પડ્યા ને જીવનન નાન હતો તેમાં એ ને માથે અનુવાન ઉમેરી ને એ એન જીવનન-વિલાસાસ કંગવરો મન જીવનન જનનું આધારો કરવો તેથી અથ થરા એરી ગણીથી કે કુણાન ન આધારો થાય તો મટેને ગણી મળે પડી જેવી તે આની હતી તેવી જ ને ખખારથી મનર નીકળી મળી મદા ગન અગ્રેક પાછા આના ને ઉનાવળમાં ને ઉનાવળમાં કરી કાગળ વાચ્યા સીવાય, સંકી કરી મહાર મારી હતને આપી અવતી તરફ રવાના કરી દીધો ફતના પદાવ્યા બાન શુ પરિણામ આવે ને કષિ ગકાય તેમ છ જેવો કાગળ ત્યા કચેરીમાં ફાટીને વચાચે ૭ બધાના મુખ કાળાસ્યામ પડી ગયા રાજનુમારના વાની, સમ્રાટના બાઇ તો તુગ સમન જ ગયા, કે આ માન રાજનુમટપટન જ પરિણામ છ પણ પોતાના પિતાના માદી ફગાનનું પાનન કરેવા, તુગન કુમાર કુણાને અગ્રિમા તપાવેલા લાવચોળ મે ગોળના સગીયા મગાના અને પોતાના હાથે જ પોતાની આખમાં ખોગી દીધા પોને આધારો થયો તે સમાચાર વળના હૂત દારા પાટનીપુત્ર પહેાવ્યા મદા રાજ અગ્રેક બા ખ પામ્યા આ પોતાની મકનતિ ઉપર પચાસપ કરવા નાન્યા

દવે આ માણ કુણાન અથ થવાથી નાજગારી પગો તેનો દક્ષ ઉકી ગયો ઉમ પદાવના તો પરણવાના આના અને પોતાનું દનન મુખમથ મનાવના તેજો મગિનકાળોના અમ્યામ કનના માડના થોડા મમયમાં મગિત નિતા નન્યો ને મમયમાં તેને પુત્ર થયો એટલ પોતાની ધાનમાતા (પોતાના જન્મ પછી થોડા સમયમાં જ જન્મતા જનની મ્વો સંધારી હતી તેથી ધાનમાતાને જ જન્મતાના જેટલું સન્મા નતા)ની નાનદથી તેજો અગ્રાસ સમ્રા પામ જઈ, પોતાના સગીનથી મીડાની ન માગાની પ્રસન્ન આવે તે ને માગ કુમાર માટે કાકિનીના નની માગળી વરના દિ ધાર કરી, પાટનીપુત્રના પદે પડો પહેાવ્યો પ્રથમ લહેતમા ફરી પોતાના મગીનથી સર્વના મન દરણુ કઠી લીધ મહારાજન કુધી નાન પહેાવ્યા તેમને પશુ તેને એ નખ તો સાલવો જ એમ નાનાવેરી થઈ, પણ તે વખતમાં મધિક એવો જ મીલાજ પ્રવનિન હતો કે ગનવતા પોતે અવપુરુષને પોતાના અમીમે દાનદાદણ પોતાની સાલગી મેકે નહી, એટલે પના પાળળ

● મૂળ કથાનિર્માનનામીશ્વરના કુમાર ને વાક ૬ ને તેમાં માત્ર મના કાગળ અનુવાર કરી દીધો, ગ્રંથી ન્દાનીમીશ્વરના કુમાર જે પ્રમાણે વચાશુ એને પહેલા વાકયથી ને કુમારને અધ્યયન-ભણવેલા એક એ તેને બાદે હવે કુમાર ન આધારો કરવો-બનાવેલા આ મતલબ નિકળવાથી વિવેકી કુમા પિતાની આજ્ઞા પાલન ના માટે સ્વય-પાતે આધારો થયા ;

મેસારી ગાયનની વીરૂત આખની એમ ફગાનું ગવૈયાના કદમાં પુ થઈ અને સગીન કળાનાં લક્ષ્યમાં મહારાજન અસવધુગ યગ્રગયા નર માગવા કહ્યું વરમા તેજો “કાકિની” ની માગળી કરી મહારાજ એમ સમભાષે કાચનો દુકો માગે છે કાગળને ન મનને મામાન્ય અર્થને પ્રમાણે થતો હતો પાનુભાવ ત્યા એકમા મગેના ગનુભાવ-મયગીઓએ મમનનુ કે, તે ગાન (કાકિનીના મ ગાય) માગે એટલે મહારાજને પ્રન નો ને તેને ગાનનુ સુ કાગે છ જવામ્મા તેમજો માર્મિક ગીત સભળાનુ, જેનો બાનાથ એમ થતો હતો કે, પોને મનાન મમાદ વક્રુમના રચનો ગીતના વાગમ રાગ અને માન પુન-કુમાર માટે ગાન માશુ છુ આ અમસ્યાથી મહારાજન અગ્રેક ને ગવૈયાને પોતાના અધપુત્ર નાડિના કુણાન તરીકે તુગન એજાખી લીધો કે જેલે માત્ર પિતૃઆદા શિસાવલ કરીને મ્વદમ્તેજ અવાધો ન્દાગી રીધો હતો તુગન પડો ખસેરી નાખી નામા વિશેષ પડી દપોત્થા પુત્રને બેગી પડ્યો અને એક મ પ્રન દ્યો કે કયારે પુત્ર આપનો ? કુણાને જવાન દીધો સમ્રતિ ૧૨૩૩ (આ સમ્રુત રા નો અથ દાનમાન-દમણુજ એવો થાય કે કાગળ કે તે નખને કુમારની ઉમર છ માસની જ હતી) પોતાને ત્યા પોતો જન્મ થયો એન ગુલ મમાઆન સાલગી મહારાજન અગ્રેક એટલા મધા દપધેના થઈ ગયા કે (એક તો હામે કાકે પુ વિશેગ દલ્યો હતો તેથી આન આનદ જાઇ રહ્યો હતો અને તેમાં વળી પા. જન્મની ખુદાની મળી એટલે પડી માગી શુ રહી ?) ત્યાને ત્યાજ અમ્ય સચીને આના કે મારી દીરી કે, ગીત આનિત મગ્રો ને એક ગાનની બકે ગાન ન્દાને શોભે તેના પુત્રના મામા અને મ્વારીથી માગકુમારને અર્ધો નેરી નાવા ને મગધપતિ તરી ગાનનની કગ (મપ્રતિ જન્મ છ પુ ૩૦૪ ત્યા) મપ્રતિને ગાનનની કયા ત્યા તેમની ત્યા સર્વનાની ઉમર હતી છ પુ ૩૦૪) અને પ્રમ અને અનુસરી કુમારનું નામ મહારાજન અગ્રો પ્રિયદર્શિન ૧૨૩૩

(૧૨૩) અ બુદ્ધો નીચે ૧૨૩ ૩

(૧૨૩) થ આ ઉપરથી એમ અથ થય કે રાજ પ્રિયદર્શિને, પોતાના પિતાના બાલની વીરૂતની તરીકે તેમજો પદેદ નામ પછુ સલાળી રાખ્યું છે, તેમ રાજનુમા પાતાના પિતામહની માદીએ આજ્ઞો છે તેની અધાવી તરીકે, તેમનુ આપેદ નામ તેજો સાચવો ગળી વાર વાર શિલાલેખમાં ઉપયોગ કર્યો હાજે છે આ બંને ઉપ રથી તે થોતે પાતાના પિતા અને પિતામહ નરુ દ્યો ભમિમાય મનાવતો હતો તે પુરવાર કરવાને સબળ કારણરૂપ થઈ પડે છે ન્યારે દશરથ નામ તે તેવું, આદિને અનુક્રમ પડત શરીથી નામ રાજ હારે પાડ્યો હશે અને તે નામ તેમના કદાચ પોતાના પિતામહના અવસાન પછીના ભદ્રનની કુશાના મેતસનુ દોય અને નેમન બે બુ દોય તો ન શરૂનની કુશાને કાળ થ પ ૨૦૦ પછીનો થયો ગભાય (બુદ્ધો આ લેખમાં પુ ૫૫ મે દીકા ન ૮૦) આ લેખ લખાયા આદ અને તે હપવા માયા તે મે વખતના અલકમા, વિશેષ વાચનથી સાબીત થયુ છે કે દશરથ તે પસ અશોકનો પૌત્ર છે અને પ્રિયદર્શિનના હાથ નીચે એદિગાં મુખે હતો પ્રિયદર્શિન અને દશરથ મિત્ર મિત્ર બધ બધનિએ છે

પાડ્યુ, કેમકે, તેમના ચહેરાના દર્શનમાગથીજ મહારાજ અ-
શોકને આનંદ, સુખ, અને હૃદયશલ્યથી મુક્તિ મળી હતી
અઘાપિપર્યંત તે પોતેજ કુણાલના અધત્વ માટે કારણભૂત છે.
એવા વિચારથી હમેશા ઉદ્વિગ્ન રહ્યા કરતો હતો અને તેથી
કુણાલને થયેલા અન્યાયને કંઈક અંશે નિર્મળ (આછો-પાતળો)
કરવા તેનાજ પુત્રને ગાદી આપી દીધી; સાથે સાથે પોતાના
મનમાં એમ સતોષ ધાયો કે મેં જે જૂઠું કરી હતી તેની
શિક્ષા પણ ચલ્લસ્તે ખમી ખાધી છે. આ સમયથી મારીને
સંપ્રતિ કુમાર પદ્મક વર્ષની પૂજા ઉમંગના થયા (ઇ. પ
૨૮૯-૯૦) ને તેમનો રાજ્યાભિષેક થયો ત્યાં મુધી મહારાજ
અગ્રેકે તેમના વાલી તરીકે રાજ્યવહીવટ કર્યો.

આ ઉપરથી દરેક જણુ સમજી શકશે કે પ્રિયદર્શિન ને વિશેષ
નામ છે. પણ વિશેષણુ નથી ૧૨૪ અઘાપિ પર્યંતકાષ્ટપણુ પુ-
રાતત્વ વિશારદે પ્રિયદર્શિન શબ્દ, જે શિલાલેખોમાં સર્વત્ર વ-
પરાયો છે તે વિશેષનામ છે કે મહારાજ અશોકનું ઉપનામ
છે એમ સાખીત કરવાનો પ્રયાસ કર્યાનું વાચ્યું નથી.

(૩૧) અશોકના બધા શીલાલેખો, સિકંદરશાહના સમય ૧૨૫
પછી આશરે ૮૦ વરસ પાદના લાગે છે; તે ગણતરીથી તેનો
સમય ઇ. પૂ. ૩૨૩-૮૦=ઇ. પૂ. ૨૪૩ આવે છે. ત્યારે મહા-
રાજ અશોકનું મરણુ તો ઇ. પૂ. ૨૭૦ માં નીપળ્યું છે એટલે
કે શીલાલેખો અશોકની કૃતિઓ નથીજ. એટલે હવે સમ્રાટ
સંપ્રતિના સમયનો નિષ્કર્ષ નીચે પ્રમાણે થયો ગણાય.

જન્મ ઇ. પૂ. ૩૦૪ (પોપાસ-જન-યુઆરી) ૦ માસ
ગાદિનશીન ઇ. પૂ. ૩૦૩ ૧૦ માસ
રાજ્યાભિષેક ઇ. પૂ. ૨૮૯ (કદાચ અક્ષય

તૃતીયા કે વિજ્યાદશમી હોય કારણુ કે
તે શુભમુહૂર્ત ગણાય છે). ૧૫ વર્ષ

મહારાજ સંપ્રતિએ પોતાની રાજગાદિ, અવનિ ઉર્કે
ઉજ્જિનીમાં કરી હતી. તેને તેના તરફ પ્રીતિ-પક્ષપાત હતો
કારણુ કે જન્મસ્થાન તેજ હતું, પોતાની શિશુ અવસ્થા પણ
ત્યાંજ ગાળી છે, પોતે ધર્મનું અવલંબન પણ ત્યાંજ ગ્રહણ
કર્યું છે. મતલબ કે આખી જીંદગીના સર્વ સારભૂત બનાવતું
સ્થાન તેજ છે. વળી રાજદારી નજરે જોતાં પણ તે કાષ્ટકે
દીર્ઘદષ્ટિવાળું ગણી શકાશે, કારણુ કે એવડા મોટા સામ્રાજ્યનો
વહિવટ, દેક પાટલીપુત્ર કે રાજગૃહી જેવા એક બુણે પડેલ
મગધદેશમાંથી ચલાવવો તેના કરતાં ભારતવર્ષના હૃદયરૂપ મધ્ય-
સ્થળ અવતિથી ૧૨૫ રાજ્ય વહિવટ ચલાવવો તે શ્રેયસ્કર
અને વધારે ઉચિત ગણાય.

(૧૨૪) ઇ. પૂ. ૩૧ પૂ. ૨૩૩ જુઓ મી પી સી.
મુકરજ સાહેબનું દીપ્પણુ

(૧૨૫) જુઓ સરકનીગહ મની “જુક એક એન્સીયન્ટ ઇરાજ”
પૂ. ૨ જુ.

(૧૨૫) જ આ સમયથી અવ તિનગરીનું મહત્વ હિંદના રાજપા-
ટનગર તરીકે વધ્યું ને તે મેળવવાને સર્વકાર્ય રાજકર્તા, મહત્વાકાંક્ષી

દું ધારું છું કે. આ આખા લેખના વાચન ઉપરથી આપ
સર્વને નીચે પ્રમાણેના મુદ્દાની હવે ખાત્રી થઈ લગે:—

[પહેલો] મહાન સિકંદરશાહના સમકાલિન નરીકે જેનું
નામ ગ્રીક અંચકનાંઓએ સેકંડેક્રસ નરીકે જણાવ્યું છે તે
મગધરાજ ચંદ્રગુપ્ત નરી પાલુ મગધરાજ અશોક હતા [વિભાગ
ત્રીજો, પારીગ્રાફ ૧૪ અને ૩૧]

[બીજો] મહારાજ અશોક ને પરમ બૌદ્ધ હતો તેણે
નરી, પણ મહારાજ પ્રિયદર્શિન ને એક પરમ જૈની હતો,
તેણેજ ખગ્ધલેખા ૧૨૬ કાતરાવેલ છે [વિભાગ ત્રીજો, પારી-
ગ્રાફસ ૧, ૯, ૧૦, ૧૨ ૧૩. ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯,
૨૦. ૨૧, ૨૨. ૨૩. ૨૬. ૨૭ અને ૨૮ જુઓ]

[ત્રીજો] મહારાજ અશોક અને મહારાજ પ્રિયદર્શિન
તે બંને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓ છે. વિભાગ ત્રીજો પારીગ્રાફસ
૨. ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૧. ૧૮. ૨૪, ૨૬, ૨૭, ૨૮. ૨૯ અને
૩૦ જુઓ.]

[ચોથો] મહારાજ પ્રિયદર્શિન અને જૈન સંપ્રદાયના
રાજ સંપ્રતિ તે બંને એકજ પુત્ર છે. [વિભાગ ત્રીજો
પારીગ્રાફસ ૩, ૫, ૧૫, ૨૫, ૨૭, ૨૮ અને ૩૦ જુઓ.] તેમનું
બીજું નામ દશરથ પણ સંભવે છે. [પારીગ્રાફ ૧૧ જુઓ].

[પાંચમો] પ્રિયદર્શિન શબ્દ તે વિશેષનામ છે. ગુણવાચક
વિશેષણુ નથી (વિભાગ ત્રીજો, પારા ૩૦ જુઓ).

આ લેખ સમાપ્ત કરું તે પહેલા એક-એ શંકાઓ કદાચ
વિદ્વાનવર્ગના મનમાં ઉભી થાય એવી મને ભીતિ રહે છે તેનું
સમાધાન કરી લેવા ઇચ્છા થાય છે. (૧) ને અશોક તેજ
પ્રિયદર્શિન ન હોય તો શા માટે મગિકના શિલાલેખમાં “અશોક”
શબ્દ જોખખા અક્ષરે લખ્યો છે? (૨) શા માટે પ્રિયદર્શિન,
બૌદ્ધધર્મના યાત્રારથાન કુખિનિ અને નિઝીવિ ગામે ગયા છે?
જો પોતે બૌદ્ધધર્મી ન હોત તો જા્ય ખરા, માટેજ પ્રિયદર્શિન
ને અશોક સંભવે છે. આ બે શંકાનું સમાધાન:—(પહેલી
શંકા) નિર્વિવાદ છે કે, મગિકના શિલાલેખમાં મહારાજ
અશોકના નામનો નિર્દેશ થયેલો છે. પણ તેમાં “દેવાણાપ્રિય
અશોકસ્ય” આવા શબ્દો છે—પહેલી દલીલ એ
કે દેવાણાપ્રિય ૧૨૭ શબ્દ તો કાષ્ટપણુ ભક્તજનના સંબોધન

ધરાવતો; અવંતિપતિ સાધારણ રીતે સર્વેનો મોવડી ગણાવા લાગ્યો.

••••• દીકા નં. ૧૨૩ જ જુઓ

(૧૨૬) મસ્કીના શીલાલેખ માટે જુઓ નીચે, આ પાનાનો
અંતભાગ.

(૧૨૭) ઉપર પૂ. ૧૩ ક જુઓ. સીલોનના ગત તિસ્સાને પણ
સંબોધતી વખતે દેવાણાપ્રિય શબ્દનો ઉપયોગ કરાયો છે (જુઓ
દીપવંશ તથા દે. રા ભાંડારકર કૃત અશોક પૃષ્ઠ ૭) આ તિસ્સાનું
રાજ્ય ઇ. પૂ. ૨૪૭ થી ૨૦૭ સુધી ચાલ્યું હતું તે અશોક
(સંપ્રતિ) નો સમયવર્તિ હતો પ્રીન્સેસ ઇડીઅન એન્ડીકવીડી
પુ ૨ પૂ. ૨૬૫, તેનો સમય ઇ. પૂ. ૩૦૭-૨૦૭ આખો છે સરખાવો
નોટ ૭૧ પૂ. ૭૪.

માટે વપરાય છે [જુઓ પાગ ૧૫ ૬] એટલે પ્રિયદર્શિનના સમયમા જેમ તે વાપરી શકાય, તેમ અશોકના સમયમા પણ વાપરી ગયમ આથી કાર્ધ એમ સાબીત નથી થયું કે પ્રિયદર્શિન તે અશોક જ છે હા, “ દેવાણાપ્રિય પ્રિયદર્શિન ચક્રોર ” એવા શબ્દો હોત તો અશોક જ છે એમ સાબીત થઈ જત ન બીજી દનીન એ છે કે ચક્રોરસ્ત શબ્દ છઠી વિભક્તિમા લખીને જમ્યા આવી પકેની કે [સમર્થનમા નીચેની લખીકન ઉપરોક્તી થઈ પડે છે જેમ કે “ ચક્રોરસ્ત શબ્દને છઠી વિભક્તિમા ૩૫ તરીકે લખ્યું છે તેમ ગ ૨૧ ગણકર્યું મુકરજ્ય પણ પોતાના “ અશોક ” નામક પ્રસ્તકમા પૃ ૧૨ મા લખે છે “ of his Gracious Majesty Isoka ” આવા શબ્દો તેમજ બાપાત્ત કરતા લખ્યા છે] એટલે કોઈક બીજો શબ્દ ૧૨મું હજી લખવાનો હોય એમ જણાય છે અથવા લખાયો હોય ને કાગે કરીને બુતાર્ધ ગયો હોય અથવા ચક્રોરસ્ત છઠી વિભક્તિ ને બ ને ચક્રોર એમ પ્રથમા વિભક્તિ વપરાઈ હોત તો શકાયું નિરાકર્ય થઈ જત [ઉપરનાજ સેખ વીશે લખતા કહે છે કે “ It indicates that it was drafted and incised by the local authorities in commemoration of the emperor's visit and gifts to the place and not directly by the emperor, like most other edicts [એટલે મહીયતે શબ્દના અર્થમા જે હેરફેર સમજ જવાય છે તેનું કારણ અહીં નજરે પડે છે] [બીજી શકા] હુબિનના ૧૨મું લેખમા દેવાણાપ્રિય પ્રિયદર્શિન છે ખડ પણ લેખનો અર્થ એટલો જ થાય છે કે પ્રિયદર્શિન રાજાએ, પોતાના રાજ્યાભિષેક થયા બાદ ૨૦ મા વર્ષે આ યજ્ઞની મુલાકાત લીધી લેખમા કેાતગેના મહીયતે નો અર્થ “ પૂજા કરી એમ ને ગેપવેન છે તે બરાબર નથી તો Worship of personalties નો અર્થ શું કરાય ? મતલબ કે મહીયતે=મદિમા વધાર્યો મદીમા ગયો તેવા અર્થમા ને વપરાયો છે, અો તેમ કવાના અનેક કારણ હોઈ શકે છે [વળી વ્યાકરણનો એક એવો અમાશિત નિયમ છે કે, વિશેષણ અને વિશેષ બનેને એકજ વિભક્તિ અને વચન હોવા જોઈએ તે નિયમ પ્રમાણે ને “ દેવાણાપ્રિય ” શબ્દ “ ચક્રોરસ્ત ” નું વિશેષણ હોત, તો દેવાણાપ્રિય ને બ લે “ દેવાણાપ્રિયમ ચક્રોરસ્ત ” આવા શબ્દો લખાયા હોત. પણ જ્યારે “ દેવાણાપ્રિય ” શબ્દ પહેલી વિભક્તિમા હ ત્યારે તેનું વિશેષ પણ પહેલી વિભક્તિમા જ હોતું જોઈએ એમ સજ અનુમાન કરી શકાય છે, અને તે શબ્દો આવી રાખેલી જગ્યામા હતા પણ હાલ જુ સાધ ગયા છે એમ ને ને અનુમાન કર્યું છે તેને રજા મળે છે] સાથી પ્રાધાન્ય એમ સલાવે

કે ગમ પ્રિય શિનના રાજ્યાભિષેક આ ૧૯ મા વર્ષે [૬ પૃ ૨૮૯-૨૯૦] પૃ ૨૭૦] અગ્રોકનુ મ લા થયું છે અને તે બાદ એક વર્ષ પોતાના પૂજ્ય પિતામહની સાતત્યકિ દિવા કરવાને તેમના ધર્મતીર્થ યજ્ઞે ગમ પ્રિય શિન ગયો રોય, [અત્યારે પણ મિદુ લોકિમા આ ગીરાજ પ્રચલિત છે] બીજું કારણ જેમ તેજે પોતાના ગમ્યમા નેક લાગની મુલાકાતો લીરી છે તેમ અહીં પણ આવા હોય નીજી ગમકર્તા તરીકે પોતાની કેમતના ધમચરોત સન્માન કરના પુરો પળ હોય, એટલે પોતે ધર્મનિદિપ્તતા ફરી દાખવી શકે છે અથવા એક સામ્રાટ ફરી રીને નવું જોઈએ ન બનાવવા માટે હોય ચોથું કલ્પા દિદુરાજ્યોએ, પોતે બન્ય ધર્માનુયાયી હોના ગતા, બીજા ધર્મોના મરિગ વિશેષે કરાની આપાનુ આપણે વાચીએ છીએ એમ રાતપિતા નર્ગકે પ્રત્યવાત્મયતા બનાવ પોનો હેતુ પણ હોય

ઉપ પ્રમાણે બને ગણતુ નિના જી કરીને હવે છેવડે વાચકવગને પ્રાર્થના કે, ને તેઓ ઉપ મા ને ને સાક્ષી પુગવા આપીને મે સારાશ કાગી બતાવ્યા છે તે તેમને કહ્યુન હોય અને મારી સાથે સમન થતા હોય તો આભાનિક રીતે માન્ય કરશે કે, અહાપિ પથત જે મદતા કે કીર્તિ સમ્રાટ અશોકે હને વરામલી છે, તે સર્વ સમ્રાટ સમ્રતિને આપવી જોઈએ તેમજ, શીરાગોખડક કે મતલ લેખો [એ ને કઈ અસર સકળ જગતની સામાન્ય જગના ઉપ-સામાજીક, રાજા કરી કે અન્ય ક્ષેત્રપરતે-નોપમની રંગે તે નીકલમને લીરે નીકે પણ જૈનધર્મને લીવે છે એમ ઠરાવતું પડશે અને તેથી આ વિષયનો જેમ બને તેમ બહોળો અને વિગત ફેવાવે કવા પોતપોતાનો હાથ લગાવશે કે જેમ કરીને ને અન્યાય જૈનધર્મને અલાર સુધી કવામા આવ્યો છે તેને બૂસી ન ખાય એટલી પ્રાર્થના કરી, સર્વેની કામા નાદી વિગ્મુ છુ

સર્વ મર્ગલ માગલ્યમ, સર્વ કલ્યાણકારણમ ।

પ્રધાન સર્વધર્માણા, જૈન જયતુ શામનમ્ ॥

પરિશિષ્ટ “ જા ”

(૫ જા પારિ ૨ અને પારિ ૩ અ-પેનીચેનું લખાયું છે)

સુધર્શન તજાવની પ્રશસ્તિનો અનુવાન ૧૩૧ ને કરવામા આન્યો છે તે, બાળતમા-ત્રો. હુદુશ માટેમે ૧૩૧ જાતે યશ-કીર્તિનો આખો કળશ ક્ષત્રપ રૂદ્રામનના શીરે ઢોળ્યો છે, છતા માનપૂર્વકે મારે તેમના વિચારથી જ્ઞાન પ-વાતુ થાય છે કે મીર્તિકળશ સમ્રાટ સમ્રતિ ઉર્ધ્વે પ્રિયત્વનને શરિ ચક્રાવવા માય છુ અને તે મારે નીચે પ્રમાણે મારી લીધો રજુ કર છુ

(૧૩૦) જુઓ ૬ પાગ ૧૫ મે ૫૪ ૫૬ ૬૫૨
૧૩૧ જુઓ પારિ ૨ થાય નીચે ૫ જા
૧૩૨ ૧ એપ્રિમા જ-નીકા પુ ૮ ૫. ૩૨ અને આગળ.

● આ સૂચના મારે દીવાનજહાડર કેશવલાલજી દર્બકરાય મુનને આભાર માનુ છુ

(૧૨૮) કહાય ચક્રોરસ્ત પૌત્ર રાજાપ્રિયદર્શિન એમ લખવાનો મુો હોય.

(૧૨૯) રે જા બાનાકરજીવ અશોક ૫. ૭૪

(૧) પંકિત નવમા-“ વિસ્તૃત ” અને “ રાગ આ ગર્ભાત પ્રમુલ્ય અવિહત સમુદિત રાજલક્ષ્મી ” આમે વાક્યની વચ્ચે મોટી ખાલી જગ્યા રહી ગઈ છે. અને આ વાક્યનો અર્થ એમ કરેલ છે કે, (તે) ન્યારથી ગર્ભમાં આવ્યો, ૧૩૩ ત્યારથી રાજ્ય-રૂઢિમાં અબાધિતપણે વૃદ્ધિ થયા કરી હતી. ”

આપણે ઐતિહાસિક પૂરાવાથી જાણીએ છીએ કે રૂદ્રા-મનના પિતામહ ચણાણ મહાક્ષત્રને જે જે મુલકો હતી લીધા હતા, તેમાંના મોટા ભાગ, તેના પિતા જયદામને ગુમાવી દીધા ૧૩૪ હતા એટલે કે રૂદ્રામન ન્યારે ગર્ભમાં હતો, ત્યારે તેમજ તે બાદ તેના અચપણમાં તેના પિતાની રાજરૂઢિ અને જાહોજલાલીનો તો ઓટ હતો. એટલે ઉપરની હકીકત રૂદ્રામનને લાગુ પાડી ન શકાય. કદાચ એમ માનો કે, રૂદ્રામનનું ગર્ભમાં આવવું અને જન્મ તથા અચપણનો સમય બધો મહાક્ષત્રપ ચણાણની ઉત્તરોત્તર ચઢતી થતી જતી હતી તે સમયે થયા હતા, તો પણ એટલું તો નિર્વિવાદ છે કે, તે ચઢતીના જુવાળા અટકીને, તેનાજ પિતાના સમયે ઓટ થયો હતો. મત-લબ્ધ કે, ઉપરનું શ્લોકાત્મક વાક્ય સર્વોંશે રૂદ્રામનને લાગુ નજ પડી શકે. જ્યારે સમ્રાટ સંપ્રતિને તે સર્વોંશે લાગુ પડે છે.

વળી તે વાક્ય સમ્રાટ સંપ્રતિને જ લાગુ પાડેલ છે, એમ અનુમાન કરવાને પણ કારણ છે, કેમજે ઉપરની આઠમી પંકિત મા, મૌર્યવંશી સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત અને તે બાદ સમ્રાટ અશોક પરવે ઉલ્લેખ કરેલ છે, અને પછી જગ્યા ખાલી આવે છે, એટલે સ્વાભાવિક છે કે સમ્રાટ એક પછી એક ગાદિએ આવનારનું વર્ણન કરવાનો શિરસ્તો હોઇને સમ્રાટ અશોક પછી તેની ગાદીએ આવનારને જ લગવું તે ખ્યાન હોઇ શકે.

(૨) તેજ નવમી પંકિતમાં વળી લખેલ છે કે “ રણસ-ગ્રામ સિવાય, ૧૩૫ ગ્રાણાન્તે ૧૩૬ પણ, મનુષ્યવધ ન કરવો તેવી પ્રતિજ્ઞા તેણે લીધી હતી ”

આ વાક્યજ રૂદ્રામન ક્ષત્રપ કરતા, સમ્રાટ સંપ્રતિને વધારે બંધેરનું થઇ પડે છે. કારણ કે શિલાલેખ ન ૮ ઉપરથી સંપ્રતિ રાજના જીવન સિદ્ધાંતોથી ૧૩૭ આપણે વાકિફ થયા છીએ, કે કલિગદેશ જીતવા માટે જે ચડાઇ તેણે કરી હતી, તેમાં અગણિત સંખ્યામાં મનુષ્ય હત્યા થતી જોઇ તેનું દયાળુ હૃદય કંપી ઉઠ્યું હતું અને તેવી લડાઇઓ ન લડવા પોતે તુરંતજ પ્રતિજ્ઞા પણ કરી છે જ્યારે ક્ષત્રપ રૂદ્રામનના જીવન

વૃત્તાંતમાં આપણને કયાય આ બાબતે ઇસારો વટિકે પણ નજરે પડતો નથી. ઉપરાંત, શક જેવી ધાનકી અને કુર ચલાવવાળી અનાયઃ જાતિની કોઇ વ્યક્તિત્વ—(કે જે જાતિના રાજ રૂદ્રા-મન હતા) આવી અનુકંપા ધરાવતું હૃદય હોય એમ સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ કરી શકાય નહીં

(૩) આગળ જતા એમ નિર્દેશ કરેલ છે કે “ પૂર્વ તથા પશ્ચિમ આકરાવતિ, ૧૩૮ અનુપદેશ ૧૩૯ આનર્ત ૧૪૦ સુરાષ્ટ્ર. શ્વશ્ર ૧૪૧ મરૂ, કચ્છ, સિંધુ સૌવીર, ૧૪૨ કુકુર ૧૪૩ અપરાંત, નિષાદ ૧૪૪ વિગેરે દેશો તેણે પોતાના બાહુબળથી તાબે કરી લીધા હતા. ૧૪૫

ક્ષત્રપ રૂદ્રામને પોતાના બાહુબળથી ઘણા દેશો જીતી લીધા હતા તે આપણે ભલે કબૂલ રાખીએ (જે કે આપણી આ માહિતિનો આધાર પણ મુખ્યત્વે કરીને તો આ સુદર્શન તળાવનો સંશયાત્મક લેખજ છે) તો પણ એટલું તો ચોક્કસજ છે કે, આવા વિસ્તૃત પ્રદેશ ઉપર તેણે કદી સત્તા જમાવી નહોતીજ, પણ સમ્રાટ સંપ્રતિના દિગ્વિજયમાજ ૧૪૬ આ બધા પ્રદેશોનો સમાવેશ થઇ જાય છે

(૧૩૮) આ શબ્દો છુટા પાડતાં, આકર=આણુપ્રવર્તિ=જન-ચિની વાળો પ્રદેશ પણ આ શબ્દાર્થ બંધબેસતો થતો નથી. દેખાય છે કે તે પ્રદેશના બે વિભાગ રાજકારણની દૃષ્ટિએ પાડયા હશે. પૂર્વ અને પશ્ચિમઃ અત્યારે પણ આવા વિભાગો ઘણા પ્રદેશોમાં આપણને દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

૧૩૯ હાલ જે વરાડપ્રાંત છે તે તથા તેની દક્ષિણનો પ્રદેશ (શ. એ. એ. પે. પુ. ૭ પૃ. ૩૪૧).

૧૪૦ કેબોજ, સિંધ, અને ચવનપ્રાંતો સાથે તેનું વર્ણન કરા-ચેલું હોવાથી (જુઓ શ. એ. સો. એ. પુ. ૭ પૃ. ૩૪૧ દીપ્પલુ તથા એશીયા. રીસર્ચિઝ પુ. ૭ પૃ. ૩૩૯) તે પ્રાંત પણ હાલના પંજાબનો સીમા પ્રાંત હોવો જોઈએ એમ અનુમાન કરી શકાય. જે આનર્તદેશને કાઠપણ સંબંધ હોય તો શત્રુજય પ્રકાશ (ભાવનગર મુદ્રિત. ૧૯૨૯ પૃ. ૧ દીપ્પલુ નં. ૨) મા તેનું બીજું નામ વડનગર મૂચવ્યું છે. કે જે ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલું એક શહેર છે આનર્ત= ગુજરાત અને માલવાનો થોડો ભાગ (જુઓ નંદલાલ ડે, ફ્રેટ Agra, Neo, India.)

૧૪૧ હાલ કચ્છ પ્રદેશ છે તે હું જાણતો નથી.

૧૪૨ હાલના કચ્છના ઇશાન ખણે હાલ રાજપુતાનાના અગ્નિ તથા પશ્ચિમ ભાગે આવેલ પ્રદેશ

૧૪૩ બનારસ શહેરવાળો ભાગ (શ. એ. સો. એ. પુ. ૭ પૃ. ૩૪૧ દીપ્પલુ)

૧૪૪ રાજપુતાનાના જયપુરના કચ્છવાલો અંબ રાજ્યના છે એમ ઓળખાય છે અને અંબરના ક્ષત્રિઓને નિષદ (હાલ નિહુર) દેશમાં વસતા અસહ ક્ષત્રિઓની એ સાખા છે. જે ક્ષત્રિઓમાં પ્રખ્યાત દુર્ભાંગી નળ-દમયંતીનું નામ આપણને જાણીતું અને મશહૂર છે, (ટાડરાજસ્થાન પુ. ૧ પૃ. ૧૪૦)

૧૪૫ આ સુદર્શન તળાવના શિલાલેખ. સીવાય રૂદ્રામનનો સત્તા વિસ્તાર બહુ વિશાળ હોવાનું જાણવાને આપણી પાસે બીજું ઐતિહાસિક સાધન હાલ નથી.

૧૪૬ જુઓ પારિ. ૨૭, ૨૯ પૃ. ૧૭ અને ૧૮ સરખાવો પારિ. ૭ પૃ. ૭૪ મું.

૧૩૩. જુઓ દીપ્પલુ નં. ૬૪

૧૩૪. જ. બો. ધાં. ડી. એ. એ. નવી આવૃત્તિ પુ. ત્રીજી પૃ. ૭૩ અને આગળ

૧૩૫ પોતે રાજપદે હતો એટલે રણસ ગ્રામમાં ઉતરવું પડશે જ એમ તેને ખબર હતી અને તેથીજ તેણે આવા આગાર-અપવાદ સાથે વત ધારણ કરી હશેઃ અથવા કલિગદેશ જીત્યાબાદ, જે તેણે આંકે વત લીધાં છે. (જુઓ નીચેનું દીપ્પલુ નંબર ૧૩૬) તે આ બાબતની યાદ આપે છે

૧૩૬. સરખાવો. પૃ. ૮૦ નું દીપ્પલુ નં. ૧૧૯ઃ પુરવણી પૃ. ૬૯ દીપ્પલુ નં. ૧૦ તથા આદિસાનો અડકલેખ નં. ૧

૧૩૭ મુખ્ય લેખ (આ નિબંધનો ભાગ ત્રીજો) મા જુઓ પારિઆકો જુઓ. મુખ્ય કરીને પારિ. ત. ૭-૨૭ વિગેરે.

વિશેષમાં સમ્રાટસપ્તિન સબધી એમ પણ દર્શાવેલ નીમ-
જેલ છે કે, તે શ્રી મધ્ય મધ્યે ૧૪૭ પ્રતિવરે શ્રી જિન ૧૧૭ની
યાત્રાએ જતા અને આ મુર્તિન તથા તે ગિરિજાની નજ
ગીમાં આવેલું કે એટલે તેને તેની કાષ્ઠ સમગતતા જેવું હોય
તો તેની નિગાહ ઉપ પ્રભાજનને તે મુકયું પણ હોય, અને
લોક કલ્યાણ તથા પ્રજાદિનના કાર્યો ૧૪૮ કરનામાં જે ચીવટ
અને ઉત્સાહ તે ધરાવેલો હતો તે જોતા, તેને કુરુપ કનની
આપ્યું હોય તો તેમાં કાષ્ઠ આશ્ચર્ય પામ્યાં જેવું પણ નથી
તેમજ ૧૬ મન અને મપ્રિનના સમય ૫ એ લગભગ ત્રણસો
વર્ષનો અંતર ૧૪ છ એટલે જનનામાં ફલકારણે પણ આવા
લોકકલ્યાણના કાર્યો વિશેની દર્શક કલોપકલ્પ તરવરતી
સ્થાન કરતી હોય, કે જે ઉપથી આના મૌખિક નિર્દાન
મત્રાદિના મત્રદાયોના ઉલ્લેખ કરવાનું નહીં ૧૭ મનો મન
થતું હોય જેથી એમ પછી એમ મત્રાના મારાન નિવે ।
કર્તૃ હાય તો તેમની દમગતમાં પોતાનું નામ પણ મોક્ષ-
વતુ-શીભવ કરના માટે એમ જાન્યું હોય કે ઉપરના સમ્રાટો
કે જેઓએ અન્ય દેશો મુ બાકુમને નીની રીધા હતા, તેમની
મહાકે ૧ કે જેને પણ ધર્મના ધર્મવાદિ કાર્યો કર્યા છે તે
પોતાના કથોના આમ મુગો મદિમા વધારવાનો હેતુ જ
હોય તો, રાજા રૂપામને પોતાના કાર્યો જીજ્ઞાસકરીના
ઉપર કોનગના પણ હોત પણ એકજ નીના ઉપર કોન-
ગવર્ધ હોઇને તે સરખામણી કરના માટેજ છ એમ આપણ
અનુમાન દર્શાવત થાય છે

ઉપર પ્રમાણે બધી પરિસ્થિતિનુ અવલોકન કરના સદગ
પણે અનુમાન થાય છે કે પકિત નવ અને દશમીમાં જે ૫
આવા નિનાના ભાગ રહી ગયા છે તેમાં ગળ પ્રિયવર્શિનનું
નામજ હોયુ જોઇએ કાગલકે તે મત્રા અગ્રીક પછી પુરત
જ ગળ્યા ૧૭ થયે ૬ અને મધી દર્શાવેલ તેનાજ નીનો
જોલાકે અને બધમેસની છે તેમજ પ્રસમારે જે નામો
ઉપરના છે જેવા કે ‘ જ્યારથી ગળમાં આવેલો ત્યાંથી
ગળ્યર્શદમાં અપાધિત મદિ થયા મરી દની, ‘ ગળ્યસામ
સિવાય પ્રાણાને પણ મનુષ્ય વધ ન કરતાની પ્રતિગા લીધી
હતી ” અને ‘ આવા આના પ્રદેશો ૧૫૦ પોતાના માનુષ્યથી

૧૪૭ જુએ અશ્વસિવાલેખ ન ૮ ઉપરના પારિ ૧૧ મ પ
૧૪ પારિ ૨૭ પ ૧૭, ૧૮ પરિશિલ પવ બાવનજર મુદ્રિત

૧૪૮ તેમજ દર્શકો મામે કવા તથાવ વાવો, ધમશાળાએ
દનશાળાએ ઇન મદિરો વિગેરે બધાવા ૩ (બાવનજર મુદ્રિત
પરિશિલ પદ ૧ બાવનર ૫ ૨૧૦૮ અને આશલેખા જીવેવ વહન
મરખાને)

૧૪૯ સમ્રાટ સપ્તિન મરજી ૬ ૫ ૨૩૦ આસપાસ ૩
ન્યારે ૧૬૬૨મનુ અસ્તિત્વ ૬, સ ૧૫૦ મા છે

૧૫૦ જે જે પ્રદેશો સાથે રાજ્યદ્વારી સબધ સમ્રાટ પ્રિય
શિન ધરાવતો હતો, તે બધાની સરખામણી કરે (અશ્વ લેખ ન
૨ તથા ૧૩ રીપજ ન ૭૦ પારિ, ૭ ૫ ૧૦ મુ કે ૩ બાસરકર
૬૮ અરોહ ૫ ૧૫૬ ૧૫૮ ૬૬૬૬ ૬ ૧૧૧૧ ૫ ૧૧ ૬૫૨ ૫ ૧૭
૧૮ ૫ ૨૨ ૭૭એ વિગેરે વિગેરે)

જો છતી લીધા દતા” — આ સમગ્ર ગત પ્રિય શિનના જ
શગાન પે પ્રિયશ્વે ૩ અને તે રહે માન તેના નામને
જ મમમપણે લાગુ પડી નક નેમ ૧, બીજા કાષ્ઠ ગમને
સમગ્ર ગતે અને સવાશે લાગુ પડે તેના નથી

પુરવણી

પદ્મ્યુત્ત મહારાજા અશોકના લેખની પુરવણી

[૧] ગ્રેયલ અશોકનાગિક મોલા ૧૫ ૧૮૮૭ ૧ ૧૭૫
ના રીપજમાં ૧૫૫ ૮ ૬, The testimony of
Megasthenes would likewise seem to imply
that Chandragupta submitted to the devotional
teachings of the Brahmanas as opposed to the
doctrines of the Brahmins આ રીપજ ઉપરથી મે
૧૬૬૮ પુરવા થઈ ગઈ છે, એમ તો એ કે ચદ્રગુપ્ત મધ્ય
કાલકલ્પમાં પાળેલો દન પણ પાળાથી તેના જૈનધર્મનો
સ્વીકાર કર્યો હતો, અને બીજી એ કે મેગેસ્થનીઝ ના મમમનિ
તરિકે નહીં પણ પુરાણની તરિકે ચદ્રગુપ્તને મમમ દર્શ
ન્યારે ગ્રીક લેખકોએ મેગેસ્થનીઝ તો ચદ્રગુપ્ત ઉપે મેટ્રેકો
દસના દરમ્યાં એટલી લીધાનું ૧૫૫ ૧ મનતમ એ થઈ ,
ગ્રીક લેખકોના મેટ્રેકોદસ તે ચદ્રગુપ્ત નથી, પણ ચદ્રગુપ્ત તો
મેટ્રેકોદસનો પુરાણી છે

[૨] એક તરફ એમ લખે કે ૬, ૨૫ ૫ ૧૦૪-૫ મા
મેલ્યુકસે પોતાની કુવરીને મેટ્રેકોદસને પરણાવી અને બી
બીજી લખે છે કે, આ મેટ્રેકોદસ પોતે ૬ ૫ ૩૦૦ મા
ગાદીએ બેઠો છ એટલે સાગ એ થયો કે, મેટ્રેકોદસનું જન
પોતાના રાજ્યે ૩૦૦-૩૦૦ મે ૧૫ મેલ્યુકમની કુવરી જે
થયુ દલે ચદ્રગુપ્તને એ મેટ્રેકોદસ હાય તો ચદ્રગુપ્તનું જન
પોતાના રાજ્યે ૨૬ મે ૧૫ થયું મેલ્યુક, પણ ન ચુનનું ગત્ય
તેમ ૩ અને મરના મને પાનું માન ૧૪ ૧ મનું મેખાય છે
તો ૬ ચદ્રગુપ્ત પોતે પોતાના મત્રાપદ કુવરી પગે ૧
મન ૧૫ મે મેટ્રેકોદસ તે ચદ્રગુપ્ત હજી નહીં

[૩] પ્રાં ૬૦૦ ૬ જે પાલીયાથાને અન્ટો અભ્યાસી હતો,
તે લખે છે કે, સમ્રાટ અસોકે, પોતે કયા પથનો કે તે ન

૧ અથબ મેલ્યુકમનો શિવાજેવ જુએ
૨ Prof Hultzsch નુ અરોહ ૫ ૧ ૬ ૫ ૧૮૪૫
Seleucus gave his daughter to Sandrocottus in B
C 301 & this Sandrocottus came to the throne
in B C 330, (that is marriage took place in
26th year of his reign)

૩ રો એ સે ૧૮૦૫ ૫ ૧૦૫ At fitting time and
place Asoka makes mention in a most becoming
manner of the doctrine he had embraced but
nothing of the Buddhist spirit can be discovered
in his state policy

સભ્ય અને શિષ્ટ લાપામા તેણે જણાવ્યું છે ખરું, પણ પોતાની રાજનીતિમા કયાય તે પંથના-ઐહ્વના સૂત્રાનુસાર વર્તન દેખાઇ આવતું નથી.

આ શબ્દોથી ચોખ્ખું અનુમાન કરી શકાય છે કે, શીલાલેખનો કર્તા ઐહ્વર્મી નથી જ.

[૪] એમ હકીકત નીકળે છે કે, ફાહિયાન અને યુઆનચાંગ નામના બે યાત્રાળુઓ જે હિંદમા આવ્યા હતા તેમણે પોતાના વર્ણનો જે લખ્યા છે તેમા આ બધા શીલાલેખોની હકીકત છે પણ તે અશોકની કૃતિઓ છે એમ કયાંય જણાવેલું નથી. માત્ર એટલું જ તેઓ કહે છે કે, આ લેખો પ્રાચીન છે અને તેમાં જણાવેલ હકીકત આગળના જમાનાની છે.

ઐહ્વર્મી મુસાફરોથી શુ આટલી વાત અજાણી હોય ખરી કે? “તેમના જ સ્વધર્મી અશોક મહારાજે આ બધા શીલાલેખો અને સ્તંભલેખો ક્રાંતરાવેલ છે!” આ શબ્દો સ્પષ્ટ રીતે પુરવાર કરે છે કે, શીલા લેખોને અને અશોકને કાર્ષ્ણ જેવા દેવા નથી

[૫] દીવ્યદાનમા પૃ. ૪૩૦ મા, કુણાલનો પુત્ર સંપ્રતિ હતો એમ સ્પષ્ટ જણાવેલ છે; અને મુખ્ય લેખમાં આપણે સાચીત કર્યું છે કે, અશોકની પછી ગાદીએ આવનાર પ્રિયદર્શિન ઉર્ફે સંપ્રતિ હતો. આ ઉપરથી સાબિત થયું કે, અશોકની પછી તેના પુત્ર કુણાલનો પુત્ર સંપ્રતિ જ ગાદીએ બેઠો છે. પુરાણમા જે કુણાલનું નામ રાજકર્તા તરફ દાખલ કર્યું છે તે બનવાબેગ નથી.

[૬] પાલીલાપાના સત્તા સમાન લેખાતા અભ્યાસક પ્રો. વીલસન સાહેબ લખે છે કે “પ્રાણીઓના શ્રવ બચા-

નવયુવકને સંબોધન !

(મંદાકાન્તા.)

ઉંચા વૃક્ષે ગગનપથમાં વેલ્ય આ જેમ જાવે, જ્ઞાલા મારા નવયુવક ! તું દિવ્યશક્તિ પ્રભાવે, જાજે નિત્યે શ્રવણપથમાં વધતો હર્ષ સાથે, કૃત્યોદ્ગ્રી નવલ સુમનો વેરજે લોક કાળે.

જો આ જુદાં સહુ હુઃખ સહી મૌનથી ધૈર્યથીને, આરે બાળુ નિજ શરીરથી સૌરભી ફેરવીને; લોકો કેરાં સહુ હુઃખ હરે પુષ્પના હાસ્યથી જે, તેને વીરા ! અનુસર મદા શાંતિથી સર્વ રીતે.

વવા સંબંધી તેના વટ છકમો, ઐહ્વર્મના કરતાં નેના દરીક જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોને વધારે બંધ બેસતા આવે છે.

આવા એક સમર્થ અને ઉડા અભ્યાસીના ગ્રન્થોથી પુરવાર થાય છે કે. ખડક બેંચોની સિધિ જૈન ધર્મોપાધીની જ છે. ઐહ્વર્મને વિશેષ કાગળ વળગતુ નથી.

[૭] તેરાજ બીજા ઐહ્વર્મના અભ્યાસી કેવડ એસ બી. ભાર. મ્હને જાહેર કરે છે કે ક્રીકના પુસ્તકોમાં ઐહ્વર્મ વિષે જરા પણ ઉલ્લેખ હોય તો ને વિશે મને પ્રરેષે શક છે.

મનશય કે ક્રીકના કોઇ પણ પુસ્તકમાં ઐહ્વર્મ વિષે કિચિત્ ઉલ્લેખ સરખો પણ નિર્દિષ્ટ થયેલ નથી તો પછી ઐહ્વર્મ અશોકના ધર્મપદેશકો ગયા કયાને ધર્મનું પ્રકરણ કર્યું કયાં ?

[૮] ઉપરના જ પુસ્તકમા પૃ. ૧૯૯ મા આગળ જતાં લખેલ છે કે “સ્તંભ લેખોમા. નિરાધાર તેમજ દુષ્પ્રિત પ્રતિ, દ્વિપદ તેમજ ચતુષ્પદ પ્રતિ, અને વાયુઆશ્રિત શ્રવ જંતુ તથા જળચર પ્રતિની જે દયા ધસાદી”.....આવી ઝીણી શ્રવદયાના જે શબ્દોનું સૂચન કરાયેલ છે તે જૈન ધર્મ સિવાય કોઈ બીજા સંપ્રદાયનું સંલવતું નથી.

[૯] ભાંડારકર સાહેબ લખે છે કે. સ્તંભલેખ નં. ૩ મા તો પાંચ આશ્રવ બતાવ્યા છે, ત્યાં ઐહ્વર્મમા તો માત્ર ત્રણ જ છે. જે કે જુદ્દર સાહેબે આ પાંચને આશ્રવને બદલે જૈનના પાંચ આશ્રવનું હોવા વિષે પોતાના અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે.

ઉપરના શબ્દોથી પ્રતિત થાય છે કે, સ્તંભલેખોની હકીકત જૈન ધર્મની જ છે.

૪ Radha Kumud Mookerjee Asoka P. 14 f n. 3. It should be noted that neither of these Chinese pilgrimes (Fa-Hian and Yuan Chwang) has described the inscriptions they had noticed as the inscriptions of Asoka (they generally describe them as belonging to and recording events of earlier times.

૫ Radha Kumud Mookerjee Asoka p. ૪: Ind Ant 1914 P 168 f. n. 67.

૬ જુઓ જ રો. એ. સો. ૧૮૮૭ પૃ. ૨૭૫ His ordinances concerning sparing of animal life agree much more closely with the ideas of the heretical Jains than those of the Buddhists.

૭ જ. રો. એ. સો. પુ. ૧૯ મુ. પૃ. ૪૨૦ Rev. S. Beal emphatically declares “I doubt very much whether there is any deference to Buddhism in the Greek accounts.” (R: A S. vol. p 191).

૮ જ. રો. એ. સો. પુ. ૬ પૃ. ૧૯૯ “ Pillar Edicts:— Towards the poor and afflicted, towards the bipeds and quadrupeds towards the fowls of the air and things that move in the waters.”

૯ દે. રા ભાંડારકર કૃત અશોક પૃ ૧૨૭

૧૦ તે પાંચ આશ્રવનાં નામ—(૧) પ્રાણતિપાત વિરમણવત (૨) મૃદાવાદ વિરમણવત (૩) અદત્તાદાન વિરમણવત (૪) મૈથુન વિરમણવત (૫) પરિમહ વિરમણવત

જૈન,

શેષ
મ
હો
સે
વ
અ
ક

પ્રભાવશાળી જૈન સાહિત્યનો, ખાસ કરીને જૈનતર સમાજના પ્રચાર કરવા એ સાસન પ્રભાવનાનું એક મહત્વનું અંગ છે અને એ દિશાએ જીવનની સમગ્ર શક્તિ નો અર્પણમાં જીવનનું મહત્વ સમજી શકે આચાર્ય શ્રી વિશ્વધર્મસુરિજીએ વિદેશના આગેવાન સાહિત્ય સેવકોમાં જૈન સાહિત્યનો સાચો પ્રચાર કર્યો પરિણામે વિદેશી જૈન-સ્કોલરોની રક્ષિયા પામી, અને જૈનધર્મના પ્રચાર માટે તેઓની પાયાસા આજે વૃદ્ધ થઈ રહી છે આવા સાસન પ્રભાવનાના શુભ સંસ્મરણો રજુ કરતું આ કૃષ્ણ આચાર્ય શ્રી અને તેઓની પેઢીના વિદેશી સ્કોલરોના આઠા પરિચય રજુ કર છે

જૈન સાહિત્યના અભ્યાસક
ન્યાયાધિકારી શ્રીયુત્ અરદેશર જી. સુનાવાલા.

“જૈન” રૌપ્ય મહોત્સવ
અંક.

જૈન સમાજ

તેની આર્થિક, માસારિક અને ધાર્મિક સ્થિતિ

[લખનાર — અરદેગર જ. સુનાવાલા.]

હું-કોઇ સમાજની ઉત્પત્તિનો આધાર સુખ્યત્વે ઠીને તેની આર્થિક, માસારિક અને ધાર્મિક સ્થિતિ ઉપર રહેલો છે આ ત્રણ સ્વવાલોના સંતોષકારક ફરજવાથીજ સમાજનો ઉદ્ભવ થઇ શકે છે જૈન સમાજનું મ્યાન જગ તમા અનેક નાની-મોટી બાઇબલ કોમો વચ્ચે ઠવા અને કેવુ છે, તેનો નિર્ણય કરવા માટે આ ત્રણ સ્થિતિઓનો ખારીકીથી અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે

આર્થિક નજરે ભેતા વર્તમાન જૈનોની સ્થિતિ આગળના જેવી રહી નથી; કેમકામ શ્રીમતો છે, પરંતુ કોમનો મોટો ભાગ ગરીબાઇમાં મળકેતો નજરે પડે છે વેપાર-ઉદ્યોગ આગળના જેવો રહ્યો નથી, દિવસે દિવસે બેરોજગારી વધતી જાય છે જુવાનો અને તેમા પણ કેળવણી જુવા નોનો મોટો ભાગ નોકરી-ધંધાના માધન વિના ટળવળે છે ખરૂં છે કે, કેટલેક ઠેકાણે આવશ્યકતા ઉપરાંતના ફરજોએકા થઇ નહા છે, જ્યારે બીજી તરફ સમાજ ઉપયોગી અનેક મસ્થાઓ, નાણાની તગીને લીધે દુ ખટાયક અસ્થિતિમાં મળકેતો ભેવામા આવે છે એટલુજ નહીં, પણ સમાજ હીત માથે અતલગનો મળક ધનાવતી એકે મસ્થા આજ સુધીમા અસ્તિત્વમા આવી નથી માળખા વિનાના નિરાધાર બાળકોને આશરો આપવા માટે એકે 'એફનેજ' અગર બાળશ્રમ ભેવામા આવતુ નથી સમાજના યુવકોને તેમની શક્તિ અનુસાર હાલના ચાલુ જમાનાને જરની, વહેવારીક ઉપયોગી કેળવણી આપનાર એકે પણ આદર્શ વિદ્યાલય અગર મહા વિદ્યાલય સ્થાપિત થયુ નથી કામ કરવાને અશક્ત એવા લાચાર-શી-પુરૂષો માટે એકે અનાથ આશ્રમની ભેગવાઇ હજી સુધી થઇ નથી સુજ્ઞાનના માધન વિના ટળવળતા કેળવણીવા આગળ બીનકેળ વાયેલા આમાગીઓને નોકરી-ધંધે લગાડનાર, સમાજના આગેવાનો અને શ્રીમતોનું એકે પણ મહત્ત્વ અસ્તિત્વમા આવ્યુ નથી કમનગીબ દુ ખી વિધવાઓના નશુ અર્થે એકે વિધવાશ્રમ નજરે પડતુ નથી દુ ખી દંપતીઓને

મહત્ત્વ આપવા માટે એક સુધર ઔષધાલય ભેવામા આવતુ નથી ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના શી-પુરૂષોને અડી લીકીએ નાણાની મદદ કરનારી, અથવા નાણુ ધીરનારી, મહકાગી ધોરણે સ્થપાયેલી એકે મહત્ત્વ અગળ એકે આજ સુધીમા અસ્તિત્વમા આવી નથી અલખત, મધો કાઢવા કઢાવવામા, તેમજ ઉજમણ, ઉપધાન આદિ મહોત્સવો પાછળ પ્રતીવર્ષ લાખો રૂપીયાનો વ્યય કરવામા આવે છે, પરંતુ જે સમાજમા નેકકો અને હજારે જીવોને એકે વખતનુ પુરૂ અન્ન મળુ મળતુ નહીં હોય, જ્યાં મમા જના બાળકો અશિક્ષિત અવસ્થામા મળકતા હોય, જ્યાં સ્કેલ અને કોલેજની ડેખવણી લીધા છતા પણ યુવકોનો મોટો ભાગ ઉદરનિર્વાહના માધન માટે ચિતામા દિવસો સુજરતો હોય અને જ્યાં અનેક દુ ખી વિધવાઓ મેટ લીના ટુકડા માટે ઘરે ઘરે અથડાતી હોય, ત્યાં આવા ખર્ચોની માર્થકતા શી છે અને તેથી સમાજનો ઉદ્ભવ કઇ રીતે થઈ શકે છે, તે એક વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે, જેનો ઉકેલ કરવાનુ કામ સમાજના આગેવાનો અને ધનાઢયોને તેમજ સમાજની રાહબરી કરનારા પુરુષ સુનિવશ અને આચાર્યોને જ આપણે મોપીશુ

સમાજની મામાનિક સ્થિતિનું અવલોકન કરતા જણાયે જે આજનો જૈન-સમાજ ઘણીએકે બદીઓને આધિન થઇ પડયો છે બાળલમ અને કન્યાવિકચ વિગેરે કેટલાકે હજી રીવાજો કેમકામ જરૂરવાલી એકા છે વિધ વાનુ સ્થાન કુટુંબમા નજીવુ છે પશ્ચિમના ડેટલાકે કુરીવાજો સમાજમા હાજલ થઈ, સમાજના આચાર-વિચાર અને નેટલી-નટલી ઉપર મારી અગર દરી ગદ્દા છે બાળકા અને યુવકોની શારીરિક સ્થિતિ નગળી થતી જાય છે આવક કરતા ખર્ચો જિનપ્રતિદિન વધે જાય છે ટેખા ટેખીના કેટલાકે ખોટા ખર્ચો પણ સમાજને હાની પહોચાડી નહા છે પરિણામે જે કોમમા લીખારીનુ નામ નહોતુ, તે કોમમા માન-માઠા પ્રમજે અનેકવિધ ટીપાના ટીપણ

ઘરેઘરે ફરતાં નજરે પડે છે. કુટુંબકલેશો વધી પડ્યા છે. કોર્ટ દરબારે લડવાનો ચડસ પણ તેટલો જ વધ્યો છે. કુટુંબમાં પ્રેમ, સંતોષ, એકતા અને સહકાર આગળનાં જેવાં રહ્યાં નથી. આજનો શ્રાવક ઉપાશ્રયમાં ભુદો છે, અને બહારનો ભુદો છે. તેના ધર્મમાં અને વ્યવહારમાં. તેના વિચાર અને વચનમાં, તેના શબ્દ અને આવરણમાં આકાશ-પાતાળનું અંતર છે, એવી ફરીયાદ વારંવાર સાંભળવામાં આવે છે. સત્યતા, ઉદારતા, સ્વતંત્ર વિચારોની આપ-લે અને સહનશીલતા જવલ્લેજ જેવામાં આવે છે. વૃદ્ધો અને વડીલો પ્રત્યે વિવેક, માન અને તાબેદારી યુવકોમાંથી એછાં થતાં જાય છે, અને તેનાં પરિણામે વડીલોનો આહ અને વિશ્વાસ યુવકો ગુમાવતા જાય છે. દુકંમમાં કહીએ તો, સંસાર ઇમારતના પાયા સમાન લેખાતા ઉત્તમ સદ્ગુણો ધીમે ધીમે સમાજમાંથી નાશુદ્ધ થતા જાય છે: સુંદર આચાર-વિચારો કે જેનાં ઉપર કુટુંબ અને સંસાર સુખનો સર્વ આધાર રહેલો છે, તે ધીમે ધીમે પણ મક્કમપણે સમાજમાંથી નષ્ટ થતા જાય છે.

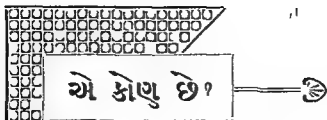
સમાજની આ દુર્દશા ઘણાંયે કારણોને આભારી છે. જે માંહેનું એક મુખ્ય કારણ ઘર તથા ઘરની બહાર સ્કૂલ અને કોલેજોમાં અપાતી હાલની ખામીલરી કેળવણી છે. આ કેળવણીના ક્ષેત્રમાં નજર નાંખીશું તો જણાશે જે જૈન કોમમાં કેળવણી પામેલાં જ્ઞાનરૂપી કુલોનો કાંઈ તોટો નથી; વકીલો અને બેરીસ્ટરો, ડોક્ટરો અને ઇન્જનેરો, સારા સારા લેખકો અને વક્તાઓની એક મોટી સંખ્યા કોમ ધરાવે છે. નાના મોટા બાળાશ્રમો, બોર્ડિંગો, ગુરુકુળો, અને પાઠશાળાઓ પણ અનેક મોજુદ છે, જે પાછળ પ્રતિવર્ષ સમાજના લાખો રૂપીયા ખર્ચાઈ રહ્યા છે; પરંતુ આ સઘળું છતાં આવી સંસ્થાઓમા સમાજના બાળકો અને યુવકો ચાલુ જમાનાને અનુસરતી ઉપયોગી શિક્ષા કેટલી પ્રાપ્ત કરે છે, તેમજ જે શિક્ષણ અપાય છે તે શિક્ષણ લેનારને પોતાને, અગર સમાજ, જાતિ, ધર્મ કે દેશને કેટલું ઉપયોગી નિવડયું છે અને નિવડે છે, તે અત્યાર સુધીના અનુભવથી જોવાઈ ગયું છે. અનુભવે આપણને શિખવ્યું છે જે, સમાજની ઉન્નતિનો આધાર શિક્ષા આપનારી આવી સંસ્થાઓની સંખ્યા ઉપર જ નથી; કેળવણેલાઓની સંખ્યા ઉપર પણ નથી; પરંતુ કેવા પ્રકારની કેળવણી આપવા-લીધામા આવે છે. તે ઉપર જ રહેલો છે. શિક્ષાનો ઉદ્દેશ સુંદર જીવન, સુંદર આર્થિક ઘડવાનો છે, શિક્ષકો અને પુસ્તકોદ્વારા બુદ્ધિનો વિકાસ કરી, જીવન-માર્ગ સરળ અને સુલભ કરવાનો છે. ખરી કેળવણી યુવકોને સાચા, સદ્ગુણી અને સદાચારી શહેરીઓ બના-

વવામાં સમાયેલી છે; તેમનામાં આર્યત્વની ભાવના જીવતી જાગતી રાખવામાં સમાયેલી છે; તેમનામાં ઉત્તમ ધર્મ-સંસ્કારોની જ્યોતી કાયમ પ્રગટાવેલી રાખવામાં સમાયેલી છે; માતૃપિતા, ગુરુ, ધર્મ, જાતી અને સમાજપ્રત્યેનું કર્તવ્યજ્ઞાન અખંડિત રાખવામાં સમાયેલી છે; આવી કેળવણી બાળકોને ઘરમાં આપવા માટે. માવતરેએ પોતાના જાતી દાખલાથી અને ખીજી રીતે પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે; આવા પ્રકારની કેળવણી આપનારી સંસ્થાઓ સ્થાપવા અને સ્થપાવવા તરફ સમાજના શ્રીમંત અને આધુવર્ગે પહેલી તકે લક્ષ વાળવાની જરૂર છે.

સમાજની ધાર્મિક સ્થિતિ પણ તેટલી જ શોચનીય છે. જેમ દિવસ પછી રાત. તેમ ચડતી પછી પડતીનો અચળ કુદરતી નિયમ આ જગતમાં એક સરખી રીતે કાર્ય કરી રહ્યો છે. એક પણ સમાજ એવો નથી, કે જેના ઉપર સમયનો પ્રભાવ પડ્યો નહીં હોય. એક વખત એવો હતો જ્યારે જૈનધર્મના અનુયાયીઓની સંખ્યા કરોડોની ગણાતી હતી; આજે માત્ર દશથી બાર લાખ મનુષ્યો જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ રહ્યા છે. મારવાડ, મેવાડ, બંગાળ, બીહાર, પંજાબ, ને દક્ષીણ વિગેરે દેશો અને પ્રાંતોમાં સેંકડો અને હજારો જૈનધર્મીઓ જૈનધર્મથી વિમુખ થઈ, અન્ય ધર્મ અને સમાજમા લળી ગયેલા જણાયા છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ સને ૧૯૦૧ પછીનાં વસ્તીપત્રકો જોતાં પણ જણાય છે જે, જ્યારે ખીજી બધી કેમોની સંખ્યા ઘોડી કે ઘણી વધી છે, ત્યારે આ એક જ કમનશીબ જૈનકોમ છે. કે જેની સંખ્યા માત્ર બેજ દાયકામાં દોઢ લાખ કરતાં વધારે ઘટી છે. આ પ્રમાણે જૈનધર્મના અનુયાયીઓની સંખ્યા દિન-પ્રતિદિન ઘટવાના શા શા કારણો છે, તેનું સંશોધન કરી, તે કારણો જેમ અને તેમ જલદી દૂર કરવાનો વખત હવે આવી પહોંચ્યો છે.

જૈન કોમ નાનકડી છે, છતાં ધર્મશ્રદ્ધાળુ છે; ક્રીયાઓને તે ચીવટાઈથી વળગી રહેનારી છે; તે ઠેકઠેકાણે દેરાસરો અને ઉપાશ્રયો ધરાવે છે. આ દેરાસરોમાં સેંકડો સ્ત્રી-પુરૂષો નિયમીતપણે નીત્યકર્મ અને પૂજા કરતાં નજરે પડે છે; ઉપાશ્રયોમા દરરોજ વ્યાખ્યાનો થાય છે, અને સાંભળાય છે; ઉપધાન અને ઉજમણાં. અઠાઈમહોત્સવો અને સમવસરણની રચનાઓ પાછળ વખતોવખત તે લાખો રૂપીયા ખર્ચાઈ નાંખે છે; પરંતુ તેટલાંથી જ સમાજની ધાર્મિક સ્થિતિનું ખરું માપ થઈ શકે તેમ નથી. ધાર્મિક જીવનનું લક્ષણોંદુ તો એક જ છે, અને તે જીવનશુદ્ધિ અથવા કષાયશાતિ છે, જેને માટે જુદા જુદા ધર્મો જુદા

બુઢા માગોં દેખાડી રહ્યા છે મહાવીરનુ શાસન વીતરાગ ધર્મને પ્રગોષે છે મહાવીરના પ્રવચનમા જ્યાં જોશો ત્યાં સમતા અને ક્ષમાના બંશ વહી રહ્યા છે મહા વીરના આમ્યવાદે જગ તના ધાર્મિક, ઇતિહા- મમા એક અતિ ઉત્તમ તત્વ ઉમેર્યું છે વીરના સનતો મહીમા અને કીર્તિ આ અદ્ભુત ઉદા- રતા અને વિશાળ ભાવ નાને જ આભારી છે પરંતુ આજે આ જ સમતાધારી વીતરાગદે વના ઉપામને અનેક નાના મોટા ઝગડાઓના લીન થઈ ધર્મના નામે અધર્મને પોષી રહ્યા છે, અને તેમ કરીને વીરના ધર્મ અને શાસનની જગતમા અપકીર્તિ ક- ગવી રહ્યા છે એક જ પ્રભુને પૂજનારા, એક જ ધર્મને આરાધનારા આ જૈનો બુઢાં બુઢા ગરુછા અને તડાઓમા પહે- ચાઈ ગયા છે સૌ પોત પોતાના વાઙાઓ મજબુત બનાવવા પાછળ, પોતપોતાના ભક્તોની સખ્યા વધારવા પાછળ મડી પડ્યા છે પરિણામે શ્રીરકાઓના ઝગડા, ગરુછાના ઝગડા, નાત-ભતના ઝગડા, તીર્થોના ઝગડા, સાધુઓ અને શ્રાવકોના ઝગડા, આ રીતે જૈન શાસન અને સમાજના એકેએક અંગમા સર્વત્ર કલહ-ક કાંસ અને કુસ પના, ઈર્ષા-દ્રેષ અને અદે-

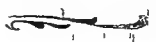

કોઈકને જોઈ રહી છે વેરતા મુજ આખી, મારા જીવનના માગમા મુલાબ મરી પાખી, મુજપથી એનું હૃદય ઉઘાડમય હુ અનુભવ, એ કોણ છે? એ કોણ છે? બહાવા પ્રજા! બહાવા પ્રજા! અધાર કેરો પટે જીવનના માર્ગમા છાયો દીસે, ત્યાં મેલ ઉત્તર તેજ દીપ અમર થતો આજો દીસે, આશાભર્યો મારા જીવનનો માર્ગ એથી અનુભવ, એ કોણ છે? એ કોણ છે? બહાવા પ્રજા! બહાવા પ્રજા! મુજ જીવનપથમા ગોર હા! નિ રાખતા ફેલી રહી ત્યાં મધુર મુદ્દ સચીતધારા કણમા રેવી રહી સસારના સૌ શોક ને સતાપ ઉઘા અનુભવ એ કોણ છે? એ કોણ છે? બહાવા પ્રજા! બહાવા પ્રજા! જ્યારે તમારો પુત્ર બહે મર્મ જીવનનો ખસ, સસારના કુખ ને નિશામા પડે જીવ એકળે જીવનના કર્તવ્યમા જીવ બન બન રાકાભર્યું ત્યાર જરૂર કે ઇક રૂપે આવો પ્રજા! આવો પ્રજા!

આપશી વિકુલદાસ ઉદેશી.

ખાઈના વાહજો ચામેર છવાઈ રહ્યા છે શુધ્ધ વાહવિવાહો, શુધ્ધ ક્રીયા કાડો, અને અર્થવિનાના માન-અપમાનના કલ-યાઓ પાછળ મમાજનુ જીવન ધમાઈ રહ્યું છે, તેમ જ બીજી વહુ છે, તેના અર્થેક અગો કીર્ત બીજ થઈ રહ્યા છે, તેની રંગેરંગમા અસતોપ-અશાંતિ અને ઉદાસીન તાના એરી ધીને રોપાઈ નહ્યા છે એ કડો સાધુઓ અને સાધવીઓ-ત્યાગી ઉપદેશકો અને ઉપદેશી કાઓ-ટેકેટેકાણે વિચરવા છતાં, સમાજનુ નાવ પ્રતિદિન પાછળ હેંટુ બન્યું છે તેમ થવાના શા કાળો છે તે શોધી કાઢી, તે દર કંવાનો પ્રયામ સમાજના નેતાઓ અને સમાજની નાહબરી કરનારા સાચા સાધુઓએ કરવો જોઈએ છે કલેશ અને અસહકાંથી જૈન સમાજે ઘણું જોયું છે, અને હજી જોવું છે મારે સમાજની જો ઉન્નતિ ઠગી હોય, બીજી ભાષ-

બધ કામે વચ્ચે મમાજનુ માન બાળવી રાખવું હોય, સમાજની પૂર્વની ભદોજલાલી અને કીર્તિને પાછી સજીવન કરવી હોય, તો આપસ આપસના કલ્યાણ અને કલે શોને દૂર કરી, સમાજની હાલની પરિસ્થિતિના ગલીરપણે વિચાર કરી, સમાજનુ કલ્યાણ કરવા પાછળ તમારી સર્વ શક્તિઓનો ઉપયોગ કરો, અને છંવટે વિજય તમારો જ છે

ઉપર-સંખેશ્વરનું નવું દેરાસર.

નીચે-૧ સંખેશ્વરનું નવું દેરાસર-ખાનુપરથી લીધેલ ફોટો

૨ સંખેશ્વરના જૂના દેરાસરની કોતરણી.

શ્રીશંખેશ્વરજી.

શંખેશ્વર પાસજી પૂજાએ નરભવનો લાહો લીજાએ
મન વંછિત પૂરજી સુરતરૂ જય વામાચુત અલવેસરૂ.

શંખેશ્વર સ્વામિ ! તારા દર્શનની અભિલાષા અમારા દિલમાં અલવતી હતી. તારા મંદિરની શોભા, તારી મૂર્તિનો અમત્કારિક પ્રભાવ અને મહિ-
માથી ભરેલ ઇતિહાસ, આ બધી બાબતોની આકર્ષણ શક્તિ અમને ઘણા
વખતથી તારી પવિત્ર ભૂમિ તરફ ખેંચતી હતી આખરે અમારી ઈચ્છા
પૂરી થવાની હતી મધૂર સ્વભાવવાળા રત્નેહી-મિત્રોની સંભાળમાં ભક્તિ-
વાળા માંડલ ગામથી ગરયાન કરીને વિપમ સડક ઉપર આગલ વધતાં
અને કયાય મૃગતૃણિકાની ચંચલ શોભા કે કયાય હરિણના ઘંટોનું અદ્વિતીય
લાલિત્ય ઉતાવળથી નિહાળતા અને ઘણા કલાકોની મુસાફરીના અંતે શંખે-
શ્વર ગામમાં નહીં પરંતુ અકસ્માત ઠેક શંખેશ્વર ભગવાનના ચૈત્યની
આગલ જ પહોંચ્યાં. મધ્યાહ્નકાળ હોવાના લીધે દેરાસરજી મંગલિક હતું.

ગુજરાત-કાઠીઆવા-

લેખિકા:-ભારતીય સાહિત્ય

ઉઘાડવાનો બંદોબસ્ત ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી બાહેર ફરતા
જગ્યાનું સિંદાવસોડન કરીએ ! અરે મિત્રા, જગ્યા
કેવી વિશાળ છે 'દેરાસરનું' કાર્યાલય, રસોડા સહિત ભો-
જનશાળા, ન્દાવાની જગ્યાઓ, અત્યંત વિશાલ સ્વચ્છ
ધર્મશાળાઓ અને જેમા ગમે તેવી મોટી સંખ્યાવાળા
સંઘ સહજે માય એવી એક લાંબી ચોરી વ્યાખ્યાનશાળા.
આ વિગેરે શોભાયમાન મકાનોની પુષ્ટગતા ! ક્યારીક
સાંધ્વીજીઓ અને યાત્રાળુઓના બે-ત્રણ કુટુંબ દેખાતાં
દતાં બાકી બધું ખાલી હતું. આજ જેવા સાધારણ
દિવસોમાં આ સમસ્ત જગ્યા હંમેશાં ખાલી રહે છે.
એમ મુનિમજી સાહેબે અમને વિવેકપૂર્વક જણાવ્યું.
પરંતુ જ્યારે શંખેશ્વરની ત્રણ મોટી તિથિઓ નજદીક
આવે છે, અર્થાત્ ચૈત્ર શુદ્ધ પૂર્ણિમા, માગશર વદ દશમ
અને કાર્તિક શુદ્ધ પૂર્ણિમાના દિવસોમાં શ્રી શંખેશ્વર
ભગવાનના ચૈત્યની ભૂમિમાં ઘણી મોટી યાત્રાળુઓની
ગરદી ભેગી થઈને અદિઆ મુકામ રાખે છે. જો કે આ
બધા હજારો માણસોની એક નિશાની પણ હવે દૃશ્ય
નહીં હોય, છતાં હજારો હૃદયોમાં સમાધ શકે તેટલી
ધર્મવાસના, તેટલા વૈરાગ્ય અને તેટલી દેવ ભક્તિ, આ
પવિત્ર ભૂમિની આસપાસમાંથી જાણે વરાળરૂપે નિકળે
છે અને અમારા આત્માને પણ ધીમે ધીમે વીંટવા માંડે છે.

હવે શ્રી બાવનજિનાલયમાં દાખલ થઈએ. એની
ચારે લાંબી ભમિતિઓમાં જુદી જુદી મૂર્તિઓની મોટી
સંખ્યા બેસારી છે. મુખ્ય દેરાસરજીની પ્રદક્ષિણા કરતા
તેના દર્શનનો લાભ લઈએ અને હવે દેરાસરજીને નિહા-
ળીએ ! અહહા, આંખો જરા બંધ રાખો, રખે આવી
શોભાથી તમે અંબઈ જાઓ ! હવે ધીમે ધીમે જોવા
માડો ! ત્રણ ઉંચા શિખરોના કલશોથી લાંબી ધ્વજાઓ
ખુશાલીથી હવામાં ઉડે છે, ત્રણેમાં સોનેરી કુંભો ચક્ર
ચક્રે છે અને ત્રણે મંડપો ઉપર સરસ કોતરણી સાફ
દેખાય છે અને વધારે નજદીકથી જોવાની ઇચ્છા મનમાં
ઉત્પન્ન કરે છે. આગલના અન્ને રંગમંડપની ઉપરના
લાગો ખૂણાદાર કુંભોના સમૂહથી અનેલા ગુમ્મતોવાળા
છે. વચ્ચેનો લાગ મોટા ભારી કુંભોના એક ગોળ ધુમ્મ-
ટવાળો અને આગળનો લાગ અનેક નાના નાના કુંભોથી
જનાવેલા એક સમયોરસ મિનારા જેવી આકૃતિવાળો
છે. આ ધુમટો ઉપર કોતરેલી સિંહોની શ્રેણિઓ તથા
ચાર ચાર પાખવાલા કેસરીસિંહો. હાથીઓ ઉપર સ્વાર
થયેલા દેવતાઓ અને બીજા દેવો અને દેવીઓ જુદી

ડની મારી તીર્થયાત્રા.

વિશાલ મુલદ્રાવિની.

લુદી સ્થિતિએમા દેખાય છે આ બધું બગભગ સો વરસ પહેલાનું કામ છે સુન્દર, સ્વચ્છ અને આખોને આનન્દ આપે એવું કામ. મૂલ્યથી આ ઘોડો અને સુનાનું કામ હતું છંટો અને સુનાની દષ્ટિએ અને છંટો અને સુનાને માટેજ શિખીએએ આ જ નકશો પસંદ કરેલ હતો માટે છંટો અને સુનામા જ આ શોભે છે આગસમા કોઈ દિન શોભી શકે એમ નથી. નાટકની હયાકી સખી ધર્મશાસ્ત્રમા કે ધર્મશાસ્ત્રની ગભીર શૈલી નાટકમા શોભતી નથી, પરંતુ ત્યાં અણેએ છે અંગે મિત્રા. આ અસાધારણ સુનાનું દેરાસર કે જે શિલ્પશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ખરેખર એક કૌતુક છે, તેનો નાશ કરીને તમે અહીંઆ આરસથી છલોદાર શા માટે કરો છો? અગર તમારે એવું આરસનું દેરાસર જોઈએ તો શું અને માટે આ પુરાણા સુનાના દેરાસરનો હોમ કરવા જોઈએ કે મિત્રા? હું હાથ જોડીને તમારી આગળ પ્રાર્થના કરું છું કે ગમે તેટલા નવા ચક્રચકિત આરસના દેરાસરો બાધો, પરંતુ તમારા જુના અસાધારણ મંદિરોને જેવી શૈલીમા અને જેવા દ્રવ્યથી તે બાધવામા આવ્યાં હતા તેજ શૈલીમા અને તેજ દ્રવ્યથી તેનો છલોદાર કરજો. નહીં તો તમારા વધારે શિલ્પચાની પોતે તમારા આવા કામને માટે બહુજ તિવગીરી જાહેર કરશે અને ફિનિયા હસશે. મિત્રા, છલોદાર આ એક રમત નથી પરંતુ એ એવું મોટું અને કડીન કામ છે કે જે માત્ર જુના વખતની શૈલી અને સંખ્યાતનો ગભીર અભ્યાસ કરીને જ યોગ્ય રીતે સાધી શકાય તેમ છે એ જૂની, મન જાઓ.

પરંતુ આ પ્રશ્નો હવે ગટેવા છકે નિગમિદિ, નિગમિદિ, નિસીદિ. શખેશ્વર નાથ, તારા શરપુઆ આવીએ. જારજા ઉપક્રમા છે, બોલો, આ મુર્તિનું રહસ્ય શું છે? આરી સાતિ, આરી કાનિ, આવી શીતલતા. તમે પાંજા જઈ શકતા નથી. હાલી શકતા નથી પ્યાનમા બેસવું, આ અદિતીય મુર્તિની જાણમા બેસવું અને આખોને તુમિ થાય ત્યાં સુધી એના ક્ષાનમા તલ્લીન રહેવું આખો કોઈવાર તમ થઈ શકે એમ નથી. મરના પ્રજાવથી જરાવડે કમજોર શરીરવાલા થએલા શ્રીકૃષ્ણજી આ મુર્તિના ન્દવજીથી સાંજ થયા હતા એમ લોકો કહે છે આવી મુર્તિના ચમત્કારો માટે તમે કેમ તકા સળો એ? એની આખન બેસો અને એની શકિત અનુભવો. કેટલાં વરસની હશે એ કોણ જાણે? દતકથા છે કે તે મઘ ચતુર્વિંશતિના નવમા તીર્થકરના વખતે જન્મવાવા આવી હતી. આપાઠ નામના શ્રાવક એને પોતાની પાંધડીમા રાખતા હતા અને દેવતાઓ એને સહ જતા હતા. ગમે તેમ હોય. એમો અને શુદ્ધ પ્યાનમા તમારા આદમાને પવિત્ર કરો.

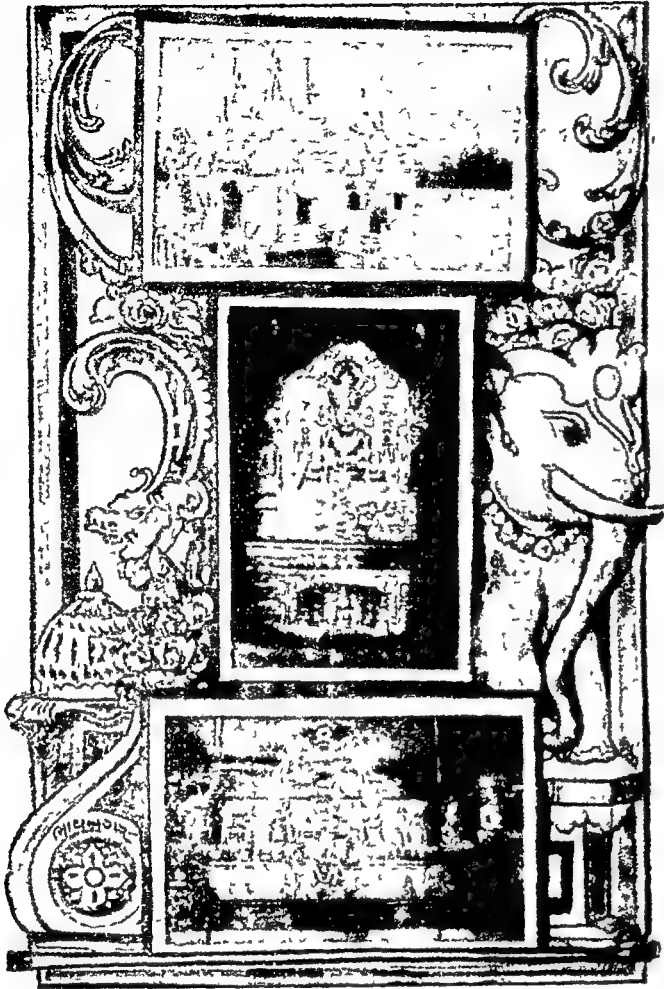
(મિસ શાલોદ કીટ પી એચ ડી સિલ્પિય હનિવસિ ડી-નમ ની)

આ ગતર બાધસમા આનું હતું, તે પહેલાના વખતના જેનાસરના ખરેખરે પણ જુના કાળપુરુષમા આજકાલના શખેશ્વર ગામમા નવા દેરાસરજ પામેજ, હજી વિશ્વમાન છે આ પણ છંટ અને સુનાથી મધિતુ હતું વિશાળ હતું અને જુની કાતગળીના દર્શનિય અનજોડા હજી દેખાય છે એનો કત્તા કોણ અને એનો નામ કરનાર કોણ? એ કાઠને માન્ય નથી.

ભાવનગર.

કોઈ કાલ કહેને કે ભાવનગર એ કઈ જોન તીર્થયાત્રા નથી તો તું એમની સાથે લડવા તૈયાર છું ભાવનગર શ્રી વિજયધર્મસૂરીધરજીનું દીમાસ્થાન છે અને એજ કાળ જીથી એમના ભક્ત અને મિત્રજને, અર્થાત્ શ્રી સ્વેતાબન્ધનસંઘના મોગ બાગને વહતીય છે ભાવનગર એ શ્રી યશોવિજયજી જીનમથ ધમાળા, શ્રીઆતમાનદ જીન સભા, શ્રીજેન સર્વ પ્રકારસક સભા ક્ષમાર્થિ શ્રમિકસ સ્થાઓની તેમજ જોનોના જુનામા જુના અને પ્રસિદ્ધ 'જીન' પત્રની

ભાવનગર.

ઉપર-શ્રી દાદાસાહેબજી દેરાસર.
મધ્યમાં-મ્હોટા દેરાસરના મૂલનાયકજી.
નીચે-મ્હોટા દેરાસરમાંની બીજીમૂર્તિયો.

પવિત્રભૂમિ હોવાના લીધે પણ જૈન ધર્મના અનુયાયીઓને અને અભ્યાસીઓને પ્રિય છે. આઠી ભાવનગરનો શ્રી સંઘ પોતે જ એક જંગમ તીર્થ ગણી શકાય, કે જેના આગેવાન જૈન ભાઈઓની દેવગુરુલકિત, વિદ્વતા, ઉદારતા, મધુર સ્વભાવ અને ચાતુર્ય અસાધારણ છે. વિદ્વાન શેઠ શ્રીકુંવરજીભાઈ, આદર્શ ભાવનાવાળા ગિરધરલાલ શેઠ, ચતુર જીવરાજભાઈ, લોકસાહિત્ય પ્રવીણ મેઘાણીજી, સ્નેહીલાઘ અભેચંદ, આનંદી અને ઉત્સાહી દેવચંદભાઈ (‘ જૈન ’ પત્ર ના અધિપતિ) તથા વિનયી અને મધુરભાષી ભાઈ ગુલાબચંદ (‘ આનંદ પ્રેસના મેનેજર ’) અને સદાસમરણીય, ગભીર, ન્યાયપ્રિય અને સરલ શ્રીમાન સુનાવાલા સાહેબ અને મારા બહાલા માણેકબેન (મિસિસ સુનાવાલા) । તમારી વયમાં ગુજરેલ દિવસો હું ક્યારે પણ ભૂલી જઈ શકીશ ? અને તમારી સાથે થયેલી વિવિધ ધર્મચર્યાઓનો લાલ જે મને મળ્યો છે તે પણ મારે ચિરસ્મરણીય કેમ નહીં રહેશે ?

ભાવનગરનાં દેરાસરો પણ જે કે વધારે પુરાણાં નહીં તો પણ દર્શન કરવા લાયક છે. એની સંખ્યામા શ્રી દાદાસાહેબજી મંદિર પોતાની વિશાલતા અને શોભાને માટે તથા ગામની વયમાં આવેલ મોટું દેરાસરજી તથા ઝાડીજી મહારાજજી દેરાસર પોતાની સરસ મૂર્તિઓના લીધે ખાસ આકર્ષક છે.

આઠી ઘોઘા, તલાગ, માહુવા જતા માટે પણ ભાવનગર કેન્દ્રસ્થાન છે.

ઘોઘા.

ઘોઘા પુરાણા વખતમાં એક મોટું અને પીરંબેટની સાથે સ્પર્ધા કરતું આવું ખંદર હતું. અહીંથી જ ભાવનગર વસાવવામા આવ્યું હતું જેના રહેવાસીઓનો મોટો ભાગ આજે પણ ‘ ઘોઘારીયાણીયા ’ આ નામથી ઓળખાય છે. ભાવનગરના મ્નાથી નજીક આવતાં મુસાફરને આખું ગામ સમુદ્રથી વીંટાએલા જેવું લાગે છે. પરંતુ આ ‘ જલ અજવાત ’ બલ જ છે. સમુદ્ર એક બાજુથી માત્ર ગામને અડે છે. આ ઘોઘા અત્યારે બિલકુલ જીર્ણ, અસ્વચ્છ, બદસ્તર દેખાય છે. દીવાલો પડી ગઈ છે, અને ઘણા મકાનોના ખરેખરે જ જેવા તેવા ઉભેલા છે. ત્રણ દિગંબરોના અને ત્રણ શ્વેતાબરો ના દેરાસરો પહેલાંનાં વખતની પ્રૌદ્તાની સાક્ષી પુરે છે. તેમાં શ્રી નવખંડાપાર્શ્વનાથજી દેરાસર ખાસ વિશાલ અને સુંદર છે. ખરેખર આ એક જ નહીં પરંતુ ચાર જુદા જુદા શિખર અને ધુમટવાલા દેરાસરોના સમૂહ છે. નીચે વિશાલ બોંયરા છે કે જેના કમરાઓમા અમે ઘણી ધાતુની તથા આરસની જૈન મૂર્તિઓ ઉપરાંત પણ ત્રણ કાંતિવાન શાંત મુખવાલી છુદ્ધ મૂર્તિઓ જોઈ શક્યા હતા. એના માથા કાપેલાં હતાં. એક વિકસિત કમલના ફૂલ ઉપર, પાતળા કપડાની શોભામા કે જે સોનાના રંગથી ચિત્રિત છે અને ઉપદેશ આપવાની સ્થિતિમાં એવા ગૌતમચુદ્ર દેખાતા હતા. દેરાસરજીના મૂલનાયક શ્રી નવખંડા પાર્શ્વનાથજીની પુરાણી મૂર્તિ છે, તે મૂલ મારવાડથી ભાવનગર અને પછી ભાવનગરથી ઘોઘા લાવવામાં આવી હતી. એના બદલે મૂલથી ઘોઘામા રહેલ શ્રી આદીશ્વર જીની મૂર્તિને કે જેના દર્શન કરવા માટે પહેલા એક એક સોનાની મ્હોર આપવી પડતી હતી, એમ લોકો કહે છે, તે ભાવનગર લેઈ જવામા આવી હતી અને હજુ ત્યાના મોટા દેરાસરજીમા શોભે છે. કેવી રીતે શ્રી નવખંડા પાર્શ્વનાથજીની મૂર્તિ ભાવનગરથી ઘોઘે લાવવામા આવી હતી અને કેવી રીતે તેનું શરીર નવ ટુકડા વાળું થયું અને પછી મંત્રના બલથી અપૂર્ણ રીતે સાજું કરવામાં આવ્યું હતું તે સંબંધી જિજ્ઞાસુ વાચક ઘોઘે જઈને ઘણી સુંદર, ચમત્કાર રસથી ભરેલી દંતકથાઓ સાંભલી શકે છે. એ વાત જરૂર સાચી છે કે આજે પણ શ્રી આદિનાથજીની અધિષ્ઠાત્રી ચક્રેશ્વરી ઘોઘાના નવખંડા પાર્શ્વનાથજી પાસે અને શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી પદ્માવતી ભાવનગરવાલા શ્રી આદીશ્વર ભગવાનના દેરાસરમા ખીરાજે છે.

પાસે આવેલ શ્રી જીલાવાલા પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરમાં અમે એક ઘણો વિચિત્ર દેખાવ જોઈ શક્યા હતાં.

ત્યાના એક ગોખાના એક દેવની મૂર્તિ ઉભેલી કે જેને હાથમાં એક સોહીવાણુ માથુ ગણેન છે એક નીચે ઉભેલુ સ્વરૂ તેનુ સોહી આટલુ દેખાય છે આ ચિત્ર કે જે જૈન મિલપકળાની દૃષ્ટિએ ખરેખર અસાધારણ લાગે કે, તેના નુ અર્થ હશે તે અમને કોઈપણ કરી નથી શકયુ એનો ઇતિહાસ કોઈને પણ માનુષ નહીં હતો

તળાજી

શ્રી તાલુકાજી, આજ કાનુ તવાગતીર્થ, એ ભાવ ગરથી અતિ દુર નથી ભાવનગરના ગોખાપમાન મકાનો અને લીના બગીચા ગેરી હવે તવાગતની મ કયા આગન રધના મુસાફર નમાની માનુમા નર રહના પરંતોની એવ વાસ્તવી રગની ગખા નિર્માણે છે તેમા એક ઉચી ટેકરી કે જે આખી મસાફરી મા વખતે અને પછી પણ મહુના મુધી આગળ વધતી વખતે દરેકે જામણા માથે દેખાય છે આ પાલીતાણુની ટેકરી કે આ સિદ્ધાચલ, આ ત્રી મનુજય કે અત્યાર તે બધા જોયેને માટે મહાવિરહક્ષેત્રની માફક અગમ્ય છે પવિત્ર પર્વત તાગ મગનેનો લાભ કયાર થયો? ચુપ ચુપ આ મસાફર લાખે છે અને ઘણા ભવે અમારી આગન કે કોઈવાર જરૂર થશે કોઈવાર પૂર્વ ભવમા કાચ ચઇ અઇ પણ હશે અને પૂર્વ રમગોની ધારા બધ થવાના લીધે આ બધું જુવી ગયાં છીએ હવે માન મનથી શ્રી સિદ્ધાચળની અડધી પ્રદક્ષિણા કરતાં જ સતુષ્ટ રહીએ

જુઓ, આ વિચારણેનીમા પડવાથી અમને ખનર નથી પડી કે આગન શ્રી તાલુકાજીને મે રોધવાળી ટેકરી દૃષ્ટિગોચર થાય છે તવાજી નહીના કિનારે મોટા લીના ઝડે નીચે રહેલ મુશ્કેલીયા તથા કંચેરીમા અને ચોલીવાર મેલા ઘણી માખીઓ અને શ્રી કપુરવિજયજી મહારાજના ચાન અને વાર્તાનાપો લાભ અમે ઉતાનગથી પણ લીએ તવાગતની ટેકરી અને ત્યાના દેરાસરના દર્શન મુગમ કે મુગમિદ એભ લાભ હપ નામની લખાઈ અને મુકાઓ રખામા આવે કે, અને અમારા મિત્રો તો મારા જોલસાના, અને ચાપ શજનાના, નાકે અને નાકે, ધીકલે અને મોનવેલી અને દુનાળી ૧૬૦૦ કન્યાઓનુ લાભ મહોત્સવ આ વિગેરેની વાર્તા કયાં સિવાય મ્હી શકતા ન્હોતા કે જેથી સૌરાષ્ટ્રની અધારની ઘણી શરસથી ભરેલી કયાઓ અમને માલ આવે છે એલલ મ હપ વિગેરે મુકાઓની કાતરણા ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે અહીંયા એ હજાર વર્ષ પહેલાં ધૌલક સોતના મકા હતા અને અશોક મકાનાના વખતે કદાચ આ ટેકરી મીલ સોતની નીચજુમિ અને એક મોટું ધાર્મિક કેદરામાન હતુ કે ત્યાથી ગ્રીતમ લુન્દના પીળા કપડાનાળા ભિમ્બો પોતાની જુની સખ્યતાને સદેશો ગામડાઓમા ફેનાવતા હતા એ બધુ જયુ છે એલલ વાળા અને ચાપરાજનાના અને જીન ઘણા શરસીરો થયા કે

• આ હરીકત ત્યારે લખાઈ છે કે ત્યારે સિદ્ધાચળની ચાના બધ હતી

ધોધા

ઉપર-શ્રી નવખડા પાર્શ્વનાથજી દેરાસર નીચે-બહારની દિવાલ ઉપર ચિત્રકામ

નમિલ મહોતાજી પણ નીચે ચઇ મયા કે જેનુ નામ એક મુકા મખ કે મોલક મમની મકિન અને મહિમા પણ મયા છે હવે આ ટેકરી રુનોની જ છે જોનાનુ મન્ય આ ટેકરીમા તદન નંતુ નથી જે કે લાનુ મોથી જુનુ દેરામ માન ૧૫૧૪ મા બાધકમા આવ્યુ છે, યના એ બુધિમાથી થોડા વગસ પહેલા એક મૂર્તિ નિકળી કે જેના શિનાનેખમા મ ૧૪૩૭ આ સાન મ્ખત રીતે નાચી શકાય કે

ટેકરી ઉપર ચના મોથી પહલા શ્રી પાર્શ્વનાથજીનુ નજુ શિખરનાજી દેરાસર આવે કે એ માન નમથી ચાર વગસ પહેલાનુ કે દેખાવથી એ બધુ મનોદર છે એની રચનામા એક વિગેરેના છે કે જે ખરેખર નવા દેાસરે બધાની વખતે અનુકરણ કરતા લાયક કે, તે એ વિગેરેના છે કે દેરાસરજીની નિસળીમા શિખર મુની ચની કે બોલરામા ઉગતી વખતે બીતોમા રહેત મનાસો હાગ મુખ્ય મગચુદ તથા નીચેથી શિખરમા મ્હેની તથા ઉપરથી બોલરામા રહેતી મૂર્તિઓના દર્શન થઇ મે કે જુનામાજીની મૂર્તિ મપ્રતિ સમીપના

વખતનાં લક્ષણો બતાવે છે, તે થોડા વરસ પહેલાં સાંકેલાસરના ખેતરોમાંથી નીકળી હતી, ખીજી મૂર્તિઓ પણ સુંદર છે.

અહીંથી થોડા પગલા આગલ ચલતા શ્રી સુમતિનાથજીના દેરાસરમાં પહોંચીએ છીએ. એનું ખીજું નામ સાચા દેવનું દેરાસર વધારે યોગ્ય લાગે છે; કારણ કે મૂલનાયકજીની મૂર્તિ કે જે

તાલધ્વજગિરિ ઉપરના શ્રી સાચાદેવ તથા પાર્શ્વનાથ વિગેરે જિનાલયો.

સંપ્રતિના વખતની નિશાની રાખે છે, એ શ્રી સુમતિ સ્વામીની નહિ પરંતુ શ્રી કુંડુનાથજીની છે એમ મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજીએ સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે. આ દેરાસરની જગ્યા મોટી છે, આવન જિનાલયજીની એકજ લમતી વિદ્યમાન છે. જેમાં ઘણી મૂર્તિઓ શોભે છે; એક ખુણામાં ધુમટવાળું ગુરૂમંદિર દેખાય છે, કે ત્યાં શ્રી ગૌતમસ્વામિ, જંબુસ્વામિ, સુધર્માસ્વામિ, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય અને શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર મહારાજજી ઇલાદિ મોટા ધર્મગુરૂઓની મૂર્તિઓ ખીરાજે છે.

અહીંથી રસ્તો સૌથી ઉંચી ટેકરી ઉપર જાય છે, જેની ઉભા માંચડામાંથી શ્રી ચંદ્રસુખજીની નાની દેહુરી એક દુર્લભ ગદની માફક શોભે છે. શ્રી અભિનન્દન, શ્રી અજીતનાથ, શ્રી સુપાર્શ્વનાથ, અને શ્રી મહાવીરસ્વામિની એક એક મૂર્તિ એક ચતુર્ભુજી મૂર્તિની રચનામાં ભેગી કરેલ છે. અહીંયાંથી તલાજ ગામ તથા દૂર રહેલ સમુદ્ર સુધી એક મોટા ચાંદીના સાંપની માફક ચાલનારી શેત્રુંજય નદી, લીલા લીલા ખેતરો અને જંગલો અને સામે શ્રી કંઈપગિરિ અને શ્રી હસ્તગિરિ તથા તીર્થરાજ શત્રુંજય પોતે નજરે પડે છે. એક ખરેખર લલકારવાલો દેખાવ ! આ રમણીય જગ્યાને છોડી ફેરી એ મનને કેમ ગમે ? આગલના વખતના ઋષિઓની માફક ભોજન અને નિદ્રાની અગલતાને ભૂલી જતા આપણે પણ કેમ દિન રાત શુદ્ધ દર્શનમાં ખેસી રહેતા નથી ! સંસાર આપણને બોલાવે છે અને સંસાર આપણને રાખે છે !

મહુવા.

તલાજથી અમારે મહુવા જવાનું હતું. મહુવા ખાસ પ્રોગ્રામમાં રાખવામાં આવ્યું હતું. આ શ્રી વિજયધર્મસૂરિજીની જન્મભૂમિ છે. શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના અમે બધા યુરોપીયન જૈનધર્મના અભ્યાસીઓ આભારી છીએ એ નવી

વાત નથી. બાકી

હું આ મહાત્માની ખાસ આભારી છું. એટલા માટે કે જેના વિદ્યાશાલિ, શુદ્ધિ-શાલિ અને ચારિત્ર-શાલિ સાદુશિષ્ય મં-દ્યે મારી ઉપર અ-વર્ણનીય ઉપદેશ કર્યો છે. જે મહાત્માને આ બધા બુદ્ધિ બુદ્ધિ સ્વ-ભાવવાલા વિદ્વાન અને પવિત્ર સાધુઓ કે જેમાંના દરેક ખરે-ખર જૈન ધર્મને માટે શોભાવ્યું છે, એકજ લક્ષિતઆવથી અનુ-

સરતા હતા અને જેમની આજ્ઞામાં તેઓ દમેશાં સરખા ઉત્સા-હથી રહેતા હતા અને એમના સ્વર્ગવાસ પછી આજે પણ રહે છે, આ મહાત્માના કેવો ગુણોત્કર્ષ હોવો જોઈએ ! આ વિદ્યા-રશ્મિને લઈને શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીની જન્મભૂમિના દર્શન કરવા, એ ઘણા દિવસોથી મારી તાત્ર મુશ્કેલી હતી.

મહુવા ગામ પોતાના વિશાલ બગીચા અને નાલીયેર ઝાડોના સ્લેન્ડેશનો વડે રમણીય છે અને “ કાઠીઆવારનું કાશ્મીર ” આ નામ ખરેખર મહુવા માટે અગ્રણ્ય નથી. મહુવાનું દેરાસર પણ અજાણીતું નથી. આ જીવિતસ્વામિનું દેરાસર કહેવાય છે કારણ કે ત્યાંના મૂલનાયકજી શ્રીમદ્વાનીર સ્વામીની મૂર્તિ શ્રીમદ્વાનીરસ્વામીના વખતની છે, એમ લોકો કહે છે. બુદ્ધ બુદ્ધ રંગવાલા મીનાકારી કામથી આ મંદિરની શોભા વધે છે. અહીંયાં પણ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીની એક સુંદર આરસની પ્રતિમા ખિરાજે છે.

મહુવામાં શ્રી ગુરૂદેવના ઘણા સંસ્મરણો મળ્યા હતા એમના ઘણા સગા અને મિત્રો વિદ્યમાન હતા. શ્રી વિજય-ધર્મસૂરિજીએ સ્થાપિત કરેલ શ્રી યશોવૃદ્ધિ જૈન બાલાશ્રમ હજુ સારી રીતે ચાલે છે. અને મહાત્માજીની પવિત્ર યાદ દરેકના દિલમાં હજુ તાજ છે અને તાજ રહેશે એ મારી ખાતરી છે.

જામનગર.

ભાવનગર અને મહુવાનું નામ લઈને શ્રી જામનગર-નવાનગરના જૈન દેરાસરોની વાત કર્યા વિના કેમ રહી શકાય ? જામનગરના રાજમહેલો મનોહર છે, એની ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિથી આખો અંજાલ જાય છે અને ખોટા તથા લખોટા જેવાં ઐતિહાસિક સ્થલો જોવા લાયક છે એ ખરી વાત છે. છતાં ભારતવર્ષમાં એનાથી વધારે સુંદર મહેલો અને વધારે ચક્રચ-ક્રિત સમૃદ્ધિ અને જોવાલાયક સ્થલો મળતા હશે. પરંતુ જામ-

નગન્ના જૈન દેહરાસંગે ભેળાં
અપૂર્વ યાત્રાને તિ હમા દૂર્લભ છે એ
ચોક્કસ છે સદેશ શેરીવાણુ પોર
બદન, કે ભ્યાથી વચ્ચે માનનીય
શ્રીમાન દેવીદાસ લક્ષ્મીચંદ સેવ
નીયાની હાર મદ અને મોટરમા
પ્રગ્યાન કયુ હતુ, ત્યાની મુન્નર
સડક થઇને નજદીક આવતા અને
દૂરથી જ આ લગ્નકાંડ મંદિરના
આકાશરપરથી ગિખરો ભેળા દત્તા
અને આ મનોરજક આવાથી પુર્ણ
પુર્ણ થયા હતા પછી કી લાલ-
નજીના મુખથી ‘ આ તો આપણા
જૈન દેરાસરો છે ’ એમ સામળીને
અમારા આનન્દો પાડ ન રહી
નજદીક આવતા, માત્ર પડયુ
આ તો ખરખર દેરાસરોનો એક
મોગે મારું, જે શ્રી નામન
ગન્ના હૃદયમાજ નામે હ એવી
સ્મૃતિયાત્રામા ગોમે છે કે જેથી નજન
ઓ શેરીઓ અને મહેતો આ બધુ
નાહુ, ગોચુ અને વ્યથન જેવુ લાગે
છે આ મધ્ય દેરાસરો પુરાણા નથી
મધ્યોમા કાગરા વિગેરે મુસનમા
ગોની સીનીની નિતાનીઓ આપ છે
શ્રી ચારીનાયા દેનસન્નુ સિખર

સાથી ઉભુ છે ની શાતિનાવણુ લાના મુનામક આ
મંદિર નામ એક મોગે પચરની ચેરી ઉપરથી પાવમા
આનુ છે કે જે શ્રી નેમિતાથ લગવાનના વચ્ચે અને દીક્ષાની
વાં કરાવવા માટે લા શોભે છે આ દેરાસર તથા શ્રી નામુ-
પૂજ્યથુ દેવદ આ શ્રી નર્મમાનગાહુતુ દેનગન્ આ
ત્રણે દેરાસરો ભેગા ભેગા લાવખાગ આ નામની જગ્યામા
એકજ દીનાની અદર આવેન છે ભાર શ્રી શેઠુ દેવદ
કે જેમા શ્રી આદિનાથ ખીરાને છે, તેની માટે દેખાય છે

ગિરનાર.

ઉચ્ચો મહ ગિરનાર, વાદળથી વણુ કંચ
મરતા રાખે નાર, ખેડી ખાગે નવ પટે
મા પડ મા પડ મારા નાથ! ચોસણ કેળુ ચઢાવશે
ગયા ચઢાવખડાર, રાખે નાર રણમા પડશે

આ સની નામદવીના શરો છે પોર સમાગમા એમના
પ્રાણનાથ શ્રી નર્મગેગર જેવુ નામ ચાળોને આદતુ
બધુ પ્રિય છે, આખરે કામ આવ્યા હતા શ્રી ગિન્નાગન્ના
ચિખર ઉપર આવેત એનો રાજખેલ શય દતો વિવાપ કળી
નાજુકેવી સની ઉતરતી હતી. આ પડ મા પડ મારા નાથ!

અમનગર.

ચેરીવાણુ દેરાસર

નથી પડી ગયો ગિરિગન્, પ્રોક્-
તામા ઉભો છે બધા ધર્મોના અનુ-
યાયોએ, બધી જાતિઓ, બધા વર્ણો
એના રાજમા આવે છે ડાળીમા
મેલે ગોખી રાજઓ અને ગોટા
રોકીઆઓ, ચીપીઓ હાથમા રાખ-
નાર રાખથી ચોપડાએન બાનાઓ
અને દાડો, તરપણી તથા બોધા
સદિત મતનાપૂર્વક આનનાર મુનિ
રાજઓ, બીર મારવાડો જેના બારી
આભુપણે પગને પગલે ધમ ધમ બોલે
છે, પાખડી જેવી પાતળી સાડીઓમા
નાચતી નાચતી રૂપાળી શુભરાતો, લાન
અને સદેશ, સાખા અને ગોળ
એમ જુલુ જુલુ તિતકવાળા મળી
લાભણો અને હાથીની ગતિઓ આવ-
નાર દેવનાઓ જેવા પ્રતાપી ચારણો
આ બધા ગિરિગન્ના ગિખર પહો
ચાંની ઉત્ક્રા સિવાય ખીને કંઈપણ
વિચાર નથી બળુતા, ભણે આ ખર
બચડો અને ઉભો રતો સ્વર્ગલાકનો
દુર્ગમ માર્ગ હોય!

ગિરિગન્ની આગળ આ બધા
હજાર ઉત્સાહી યાત્રાળુઓ તો કાઠી
સમાન જ છે આની કાઠીઓ તેણે
લાખો નહીં પરંતુ કરોડો ઓ વધારે
બોધ છે

જા ને વાદ કરી શકે ત્યારથી એની પહોળી પાંખ ઉપર
તીર્થક ભગવાનોના ચૈત્યો દમેશા વિવિધમાન હતા એક એવો
વખન પસુ આવ્યો હતો કે ભારે અશોક સંસ્કારના કંક
મથી ખડકની ગ્રાઓમા બીજ સંપૂર્ણમાને માટે નિહાળે
અને ચૈત્યો બાધવામા આના હતા આ બીજ ગ્રાઓ કે જે
હીંદુનેનસ્તીય ગુના વખન મુધી ચાપરામા આવતી હતી,
તેની જગ્યા પસુ આજે કોઇને માત્ર નથી બોલે પછી
દિહુઓ આના હતા દિહુ મંદિરો ખની ગયા હતા, અને
ગિન્નાગ્નુ ગિખર ‘વચ્રાપથ દેવ’ આ નામથી દિહુ સાનિ-
લગા નિહદ થયા માંડુ હતુ વચ્રાપથ દેવમા ગિય
પારતી વિગેરે દેવનાઓના અચાવતાં દમેશા મોજુદ છે,
જે માન્યતા ઉપન થઈ આજે છેવટે વચ્રાપથ દેવ પ્રધાન
દેવથી પાનુ વધારે પવિત્ર માનવામા આનુ હતુ પડી,
નમન મં મ ની દસમી શાન્તિની વચ્રમાનમા, ન્યાસ
વિગેરે શ્રિઓ ગિરિગન્ના શ મુખ આના નાલ તેઓએ
ઓ એમના વચ્રનેએ મહેતો અને ગરો નધાના હતા આ
ગિનામેખાની સાગી પ્રચલે તેઓ પાપી સદીઓ મુધી ત્યા
સ્થા હતા. પડી આ મહેતો અને ગરો વિગેરેના મોટા ભાગ
પણ નાથ પામ્યો હતો, ભ્યાથી અત્યાર યાત્રાળુઓ પ્રવેશ કે

છે. આ બાબુની દીવાલ તથા જે ‘રા’એગારનો મહેલ’ આ નામથી પ્રસિદ્ધ છે, આ બડી-દીવાલવાળું પુરાણી શૈલીનું મન્-ખૂત મકાન, એ જ રાજપુતોના વખતના અવશેષ છે. આ “રા’એગારના મહેલ” ના ભોંયરા જેવા અંધારા કમરાઓમા હવે શ્વેતાંબર જૈન ધર્મશાલા, તીર્થની પેઠી (કાર્યાલય) ભોજનશાલા વિગેરે છે.

અને સમસ્ત શિખર ઉપર પણ અત્યારે જૈનોનું સામ્રા-ન્ય ચાલે છે. એમ અતિશયોક્તિ વિના કહી શકાય તેમ છે. હિંદુઓના તો ગોંરખનાથજીની ધૂણી, ગૌમુખી ગંગા, સાચા કાકાની જગ્યા, બાલાજીનું મંદિર, ભીમકુંડ ઇત્યાદિ થોડા ઘણા મઠો, કુંડો, અને કુંપડી જેવા મંદિરો છે એ ખરી વાત છે. પરંતુ એ તો બધા જનાલયોની વિશાલતા સુન્દરતા અને પુષ્કળતાને લઈને સ્વર્ગની આગળ આગિયા જેવા લાગે છે.

હા, શ્રી અંબામાતાનું પુરાણું મંદિર ઘણું પ્રૌઢ અને ભલકાદાર છે એમાં શી શંકા ? સરસ કોતરેલા બળ્લે શિરસ-વાલા સ્તભોવાડે ટેકવી રાખેલા એના ઉચા એ માળ શુદ્ધ આર્ય શિલ્પશૈલી કેવી હોવી જોઈએ, એ અષ્ટ દૂરથી જ ખતાવે છે. પરંતુ કેને માલૂમ નથી કે આ મૂલથી હિંદુમંદિર નહીં હતું, પરંતુ જૈનોએ નહીં તો બૌદ્ધોએ બંધાવ્યું હતું.

બીજી બાબુમા કોઈક ઠેકાણે પણ સિંદૂરનું ત્રિશુલ અને ચોખાનો સ્વસ્તિક એ બન્ને ભેગા દેખાય છે એમ છાતી ભેર ચઢી શકાય તેવી ઉભી પાંચમી દુંકની સાકડી સપાટી ઉપર શ્રી નેમીશ્વરસ્વામીની પાદુકા સ્થાપિત છે કે જેને વૈષ્ણવ લોકો, પોતાના ધર્મગુરુ પરમહંસ દત્તાત્રયજીના પગલા તરીકે પૂજે છે. એના દર્શન કર્યા પછી જ તેઓ દ્વારકાની યાત્રા સફલ ગણે છે, એમ મેં સાંભળ્યું છે. એમ જૈનોની અને હિંદુઓની પૂજા અહીંયા ભેગી થાય છે, અહીંથી કેઠ નીચે લીલી ખીણમાં “સેસાવન” દેખાય છે આ ઉત્તરા-ધ્યયન સૂત્રની ટીકામા આવેલ સહસ્રાવ્રવન છે, ન્યા શ્રી નેમિનાથજીને કેવળજ્ઞાનનો ઉદય અને નિર્વાણ પ્રાપ્ત થયું હતું. ઉન્નત આત્મજ્ઞાની હંડી છાયામા ન્યાં હવા કુંપડીઓની સુગંધીથી મહેકે છે ત્યા ભગવાનની પાદુકાની પૂજા કરવામા આવે છે. અને જેઓ શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના સમકાલીન અને સગા હતા અને જેઓ શ્યામ વર્ણવાળા શરીરનાં પણ હતા આવા શ્રીકૃષ્ણજીના અનુયાયીઓએ આજ જગ્યાએ પણ દેરીઓ વિગેરે બંધાવી છે.

બાકી સમસ્ત શિખર ઉપર ન્યા ન્યા સુન્દરતા અને સફાર્ધ જેવામા આવે છે અને ન્યા ન્યા નમને નજીકથી દેખવાનું મન થાય છે ત્યા લા જૈનોનું સામ્રાન્ય સમજવું ! જે શ્રી ગિરનારના શિખર ઉપર આવેલ છે. આ સાતે દુંકા-માની દરેકમા (અનુસુયા માતા તથા મહાકાલીની આ બે છેલ્લી ભયાનક જગલમા આવેલી દુંકા સિવાય અને ત્રીજી અંબામાતાની દુંકા સિવાય) જૈનોનું એકાદ દેરાસર કે દેહરી કે બીજી પવિત્ર જગ્યા વિદ્યમાન છે, જેમ કે પાંચમી દુંકામાં

ઉપર્યુક્ત શ્રી નેમીશ્વરસ્વામીનાં પગલાં, ચોથી દુંકામાં શ્રી નેમિનાથના કેવલજ્ઞાન કલ્યાણકની દેહરી, બીજી દુંકામાં શ્રી ગૌમુખી ગંગાની જગ્યાની અંદર ચોવીસે તીર્થકરોના પગલાં ખીરાળે છે; અને જે સૌથી મોટી છે તે પહેલી દુંકા જેટલી અંતર્ગત દુંકા અને તેમા જેટલાં મંદિરો દેખાય છે, એ લગભગ બધા જૈનોના જ છે.

મુખ્ય દરવાજાની ડાબી બાબુમા રા’એગારના મહેલ પાસે જ ગિરનારનું સૌથી વિશાલ દેરાસર શ્રી નેમિનાથનું દેરાસર આવે છે, કે જે ઈ. સ.ની ૧૧ માં સદીની શરૂઆતમાં પુરણુ નામના ગુજરાતના રાજાએ બંધાવ્યું હતું, એમ એક પુરાણા લેખમા વાંચી શકાય છે. શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનાં દીક્ષા, કેવલ, અને મોક્ષ આ ત્રણે કલ્યાણક શ્રી ગિરનાર ઉપર થયેલાં છે, માટે સમસ્ત દેવતગિરિ, ઉન્નયતગિરિ આ જિનેશ્વરનું પવિત્ર ક્ષેત્ર ગણાય છે, શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ગિરનારના અધિરાજ, અને આ પ્રૌઢ દેરાસર એમની શોભતી ગાદી છે. ત્યા ભીંતની અંદર જોડાવેલ આવી એમની પ્રસિદ્ધ ગ્યામ રંગની અત્યંત રમણીય પ્રતિમા ખીરાળે છે, કે જે ઘણી શતાબ્દો પહેલા અંબાજીની મદદ લઈને કારમીરવાળા શેઠ રત્નશાહ કાચા તાતણાના આધારે અહીંયા લાવ્યા હતા, એમ દંતકથા ચાલે છે, આ મૂર્તિના અંગે શ્રી વીત-રાગ ભગવાનના જગન ઐશ્વર્ય સૂચક ભારી હીરા અને મણિ જડિત સોનાના આભૂષણો ધીના દીવાના કોમળ પ્રકાશમાં ચમકે છે, ખરેખર આ પ્રાસાદ જગતના ઇશ્વર માટે થોગ્ય છે. જુઓ બન્ને વિશાલ રંગમંડપોમા કોતરકામની કેવી શોભા અને ઉચા સ્તભોની કેવી પુષ્પલતા ! અને ઘુમટોના ગુપ્ત સ્થળોમા જેમ અગ્નિ લાગી શકતો નથી, આવાં અમૂલ્ય અના-શવાન લાકડાના મોભો નિહાળો ! સરસ રીતે કોતરેલી બહુ કોણાવાલી પ્રદક્ષિણાના ગોખલાઓમાં જુદી જુદી જાતની મૂર્તિઓના દર્શન પણ કરો ! પગલે પગલે આ મંદિરમા કંઈ નવો અસાધારણ દેખાવ દષ્ટિગોચર થાય તેમ છે. સાં પીળા પથ્થરમા ગણધરોના પગલા કોતરેલ છે. એક ખુણામા શ્રી હેમચંદ્રઆચાર્ય અને કુમારપાલ રાજાની પ્રતિ-ચ્છાયા અને ભગવાનની મૂર્તિની છાયામાં એમની અધિષ્ઠાત્રી દેવી શ્રી અંબિકાની સુન્દર પ્રતિમા પણ ખીરાળે છે, હવે જેનાથી મૂલ દેરાસર અને એના ચોક્કમા આવેલ દેહરીઓ વીંટાયેલી છે, એ બાવન-જિનાલયની વિશાલ કરતી ભમતિ-ઓમા દાખલ થાઓ ! ત્યા શ્રી સહસ્ત્રકમલ તથા વીશે વિહરમોનોનાં નક્ષા ઉપરાંત ઘણી જુદી જુદી મૂર્તિઓ શોભે છે, કે જેમા બે જરૂર અસાધારણ છે, એક તો શ્રી જીવિત-સ્વામી આ નામથી ઓળખાતી શ્રી મહાવીરસ્વામીની શ્યામ પ્રતિમા અને બીજી હડા ભોયરામા આવેલ શ્રી અમ્મીઝરા પાર્શ્વનાથની ચમત્કારિક મૂર્તિ છે, જેના ગુણોની વિવિધ વાર્તાઓ ચાલે છે.

આવી શ્રી નેમિનાથની દુંકા થઈને ઠેઠ ‘શ્રી મેલકવશી રાજાની દુંકા’ આ નામથી ઓળખાતા સિદ્ધરાજ અને

એમના ધર્મપ્રિય મંત્રી મજ્જિનાના નખતમા બધાવેના દેરામંગલા ગુપ્તખાની અંદર રાખવા યથ શકાય તેમ છે તાપન થતા જમણા હાથ તરફના દેરામંગલા શ્રી આદિનાથ ભગવાનની અસાધારણ મોટી પ્રતિમા મોઝે છે આ શ્રી આદિબુદ્ધનાથ અથવા બાપામા શ્રી અદ્વૈત આ નામથી મુપ્રસિદ્ધ અને લાની પ્રતિબિંબનિતુ રહ્યું પણ બાનગોપાનને માનુષ્ય છે કાળા હાથ તરફ આવેન શ્રી પાંચ મેકના દેરામંગલા પાસે મેરની રચના પ્રતિષ્ઠિત છે મુવ દેરામંગ તો શ્રી મહા શેકેણા પાર્થનાથનુ મે મોટા રંગમ-પવાણુ દેરામંગ છે કે જે અસ્યત સુન્દર કોતરના જન્યોથી અને મરસ મુર્તિવાલી મોટી ફરતી ભમતીઓથી વિશિષ્ટ છે એના એક ભમતિની અંદર શ્રી ચૌધુભણુ દેરાસર આવે છે અને એક બીજા સુન્દર કોતરનીવાના દેરા સરમા શ્રી અદ્યાપદણની ઉંચી રચના મોઝે છે આ સમસ્ત દુકના જન્યો વિગરની કોત બી ખાસ જોવા લાયક

શ્રી ગિરનાર (ઉજ્જયિત) તીર્થ

જો, શ્રી નેમિનાથનુ પુરાણ દેરાસર આખા ગિરનારનુ માધી ધિખાન ગણાય તો શ્રી સીંગરામ સોનીનુ જે માળનુ મદિન મધ્યામા સૌથી ઉચુ છે જો કે તે ઇ સ ની ૧૬ થી સતાવિદમા બાધવામા આવ્યુ હતુ, હતા એનો ઇશોદાર એટલીવાર યથ ગયા છે કે જેથી જે જે હવે ખાવ કે તે ધણે અશ્રી નવા વખતનુ જ કે સહચરના પાર્થનાથ અર્થાત મૂનનાથ ૫, એની સંદેશ મર્તિ પા ની ના મનોહર છે આ મદિનની ભમતિઓમા નણુ દેરામંગ

આખા ગિરનારનુ મોટી પુરાણ દેરાસર પાસે આવેનુ શ્રી સ પ્રતિ રાજનુ મદિર ગણાય છે મુપ્રસિદ્ધ સ પ્રતિ નામ તેઓ તો અ મોક્ષના પૌન હતો અથાત એમના વખતના હવે લા વધાર અન્યો મો, એ સંભવિન નથી, ત્યાથી નિકળેય સૌથી જુના શિનાતેખમા તો માન છે સ ૧૧૫૮ આ સાવ વચાય છે, બાકી દેરાસરની શની જગ પુરાણ છે મકાન જે માળવાનુ છે, અને બહુએ ખલોના વચ્ચેની જગ્યા કમાનરહિત છે, માહેરની બીતાની કોતરખી ઉત્તમ છે મર્તિઓ લાથી ઘણી નીકળી હતી તેનો મોટો ભાગ હવે પુરોજા તપન લા રાખવામા આવેન છે, કેટલીકોમા સ પ્રતિના વખતની નિશાનીઓ અપટ દેખાય કે કેટલીકોની સુન્દરતા અને ગભીર દેખાવ અસાધારણ છે, શ્રી નેમિના થણની એક સ્વામ પ્રતિમા છે તે ઇ સ ૧૪૬૧ મા શ્રી કલ્કરામ જયરાજે અર્પણ કરી હતી આ મૂનનાથક ગણાય છે, એમ સ પ્રતિ

- (૧) વસ્તુપાલ તેજપાલનુ-શ્રીનેમનાથનુ મદિર
- (૨) ગુપ્તસ્થાનુ મદિર જેનો જિર્ણોદ્ધાર યથ થયો છે
- (૩) અલ્પ છત્રી મુર્તિ
- (૪) એક મદિરની છતનો દેખાવ

રાજનુ જિનાયવ વધારે વિસ્તૃત વર્ણન કરવા ના- કે, એમા શી શકો ? પરંતુ આવા એક દુકા લેખમા તેટલો પ્રસંગ કેમ મળે ?

હવે ઉત્તર શિશ તરફ આવેલુ કેનુ દેરાસર શ્રી કુમા ન્પાલ નાગનુ મદિન છે જેના સબધમા -

પાંચ કોડિને કુહરે, પાંચમા દેશ અહારક
કુમારપાલ રાજા થયો, વર્ષો જે જે મર

આ કથન ચાને છે, અથાત જેઓ ઈ સ ૧૧ બારમી સદીની વચમા ગુજરાતના રાજા હતા અને જેને શ્રી હેમચંદ્ર

અસચાર્યના ઉપદેશથી જૈનધર્મ અગીકાર કર્યો હતો એજ ગુમારપાલે આ દગમર શ્રવણી બધાનુ હતુ આનો ચોવીસ શાલનાત્રો મ-પ ને પર્લના મુન્ના પનો તે અલ્પાગ યુરો પીયન માર્ગન હાઉમની નહી પ્રમાણ રગીન કાચોથી બધ કરનામા આનો છે, અને આન દેવાથી પર્લતાનુ નામ તે પણ મૂનુ કામ નથી ગય, કારણ કે આ દેરામંગનો ધર્મવાગ ઉદ્ધારકગવામા આ નો દેનો શ્રી આદિનાથ, શ્રી મહાવનાથ અને મૂનનાથક તરફ શ્રી અભિમન્યુ નામિની પ્રતિમાઓ ગર્ભગૃહમા ન્યાયિન છે

અહીંથી દક્ષિણ દિશા તરફ રા'ખેંગારના મહેલ મુધી પાછલ વળીએ, એની અને શ્રી નેમિનાથજીના દેરાસરની સામે શ્રી વસ્તુપાલ અને તેજપાલની દુકંદ આવે છે, કે જેમાં ત્રણ પરસ્પર જોડાયેલા દેરાસરોનું એક મોટું મુખ્ય શોભે છે. આ તો શ્રી રૈવતગિરિના મુન્દરમા મુન્દર બુધ્ધા, આ ખરેખર શ્રી ગિરિનારના અમૂલ્ય મુગુટનો ચમકતો ધ્વજ છે એના દિવ્ય કોતરકામથી મુશોભિત અને જુદા જુદા નકશીવાળા લટોમાં શ્રી શિલ્પકળાદેવી પોતે અવતરી લાગે છે. માનુષીય લાથેથી આવું કામ કેમ બની શકે ? આ મનુગ, દેવ, તિર્થંગ, નારક જીવોની ગરદીથી ભરેલા ચંચલ નૈસાકયના છાપરાભૂત જેમ ઇપ્ત પ્રાગભારની શુકલશાંતિ રહે છે. તેમ બને બાજુ દેરાસરોના સેકડો થાભલા, ગેંકડો દેવમૂર્તિઓ અને સેકડો ખુશનુમા કુલો વિગેરે બીજા નકશાઓ ઉપર એક એક સાદો ઠિંગણો ધુમટ શોભે છે. ત્યાં વચ્ચેનું દેરાસર એક ધુમટ ઉપરાંત ચાલતી રૂઢીને અનુસરને પાણુ એક મુન્દર વિવિધ શૃંગ અને ઉરશૃંગવાળા શિખરથી શોભિત છે. બધા થાભલા આયશૈલી પ્રમાણે કમાનરહિત અને કેટલાક બે શિખરવાળા છે કે જેથી આ ત્રણ દેરાસરો અલગ થઈ અને ધીર દેખાય છે. શ્રી સામળા પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા સલીના પથ્થરના ખાંધવાલા વચલા દેરાસરમા મૂલનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠિત છે. જમણા અને ડાબા મંડપમા લગભગ છબ્બ મુધી ચઢતી અને લગભગ ભીંતા મુધી પસંગેલી આવી ગોટી શ્રી સમવસરણુ અને શ્રી મેરૂ શિખરજીની રચના પીલા પથ્થરમાથી કોતરેલી છે. શિલાલેખોથી માલમ પડે છે કે આ દેરાસરો ઇ. સ. ૧૨૩૧ માં શ્રી વસ્તુપાલ તથા તેજપાલ નામના આ બંને સુપ્રસિદ્ધ વણિકપુત્રો અને વીરધવલ રાજાના મંત્રીઓએ બંધાવ્યા હતા. બંનેનો અને એના કુટુંબનો ઇતિહાસ વિસ્તારથી ત્યાં લખાણો છે. રંગ છે આ દાનવીર બાંધવોને !

આ બધા પોતાની વિશાળતા અને બીજા કારણોથી પ્રસિદ્ધ દેરાસરો ઉપરાંત શ્રી ગિરનારના જૈનરાજ્યમા દળુ ધણું વર્ણવવાનું બાકી છે. ઉંચી ટેકરી ઉપરથી એક મોટા સદેદ પુષ્પ જેવું ઠિંગંબરોનું મુકામલ અને વિમલ દેખાવવાળું દેરાસર દરથી દેખાય છે, બાકી શ્રી-રથનેમિ અથવા ભાપામા રહનેમિ કે રેનેમીતુ અને જ્ઞાનવાવવાળું ચઉમુખજીનું. એક બીજું જિનહર્ષસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલું શ્રી ચઉમુખજીનું, શેઠ માનસધ ભોજરાજનું, શ્રી જોરાવરમલાવાળું. શ્રી હાથીપલાવાળું ચંદ્રપ્રભુજીનું, શ્રી શાંતિનાથજીનું ઇત્યાદિ ઘણું બીજા દેરાસરોના દરેકમા ઐતિહાસિક કે ધાર્મિક કે શિલ્પકલાની દૃષ્ટિએ કંઈક વિશેષતા બતાવી શકાય તેમ છે. પરંતુ પેલા રાજકીય જિનાલયોના વર્ણન સબધમા જે આ નહાના દેહરા અને દેહરીનું વર્ણન જરા વિસારી મૂકીએ તો એમા અયોગ્ય જેવું શું છે ? રાજ અને મહારાજાઓના સમ્મેલન પ્રસંગે પ્રધાનોના વાક્યમા શું વળન હોય ?

માત્ર એક વાત કરવી ભૂલી ન જવી જોઈએ અને તે એ વાત છે કે જેઓનો ઇતિહાસ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના બાવીસમા

અધ્યયનમા તથા શ્રી દરાવૈકાલિક સૂત્રની કેટલીક મુન્દરમાં મુન્દર ગાથાઓમા પણ આવે છે, આ રથનેમિ અને મલાસતી રાજમતીની મર્તિઆ ઠિંગંબર મંદિરની પાસેની એક અંધારી ગુફામા બીરાજે છે બંનેનો સંવાદ આવ ગુફામા થયો હતો. માટે આ ગુફાનું નામ આજે પણ રાજુલમાતા અર્થાત રાજમતીની ગુફા એજ છે, એમ સંભવાય છે. મલાસતી મલામતીનું નામ બધા સાધુઓ એજ લે છે અને એમના અબધમા મેલ ગાથાઓ બધા સાધુઓને રાજ બોલવી પડે છે એ પ્રસિદ્ધ છે. અને ખરેખર

एवं करंति मंबुद्धा पंडिया पवित्रकवण ।

विणिवदंति भोगेसु जहासे पुग्निमुत्तमे ॥

શ્રી ગિરનારના વેરાજ્યવાસિન વાતાવરણમા આવા શબ્દોને કોણ બાસ આનન્દથી યાદ નહીં કરે !

હવે શ્રી ગિરનારના દેરાસરોની વાત અંધ કરી શકાય નેમ છે. પરંતુ એક વાત કહેવાની બાકી છે. અને એ શ્રી ગિરનારના દેરાસરોના જીર્ણોદ્ધારની વાત છે. શ્રી ગિરનારના દેરાસરોમા ઘણીવાર જીર્ણોદ્ધાર કરવામા આવ્યો છે. ઇ. સ. ૧૧૫૮ જેવા જુના વખતમા જીર્ણ થએલા કેટલાક પુરાણ દેરાસરોનો બદલે નવા બાંધવામા આવ્યા હતા. ઇ. સ. ૧૨૮૩ માં કરીયા મૂલથી જ ઉદ્ધાર થયો હતો. ઇ. સ. ૧૨૭૮ માં શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું દેરાસર દુરસ્ત કરવામાં આવ્યું હતું. જોમ પાઝડની શતાબ્દિઓમા પણ અત્યારમુધી વારંવાર જીર્ણોદ્ધાર થઈ ગયો છે. એની સાક્ષી ઘણા શિલાલેખો પૂરે છે. આ પુરાણ વખતના જીર્ણોદ્ધારો કઈ જાતના હતા તે આપણે કહી નાંખીએ નેમ છીએ લેખો અથવા કોતરકામવાલા પથંગ વાળે કંઈક ઉલટી મુલટી રીતે દીવાલોની અંદર જોડેલા દેખાય છે વસ્તુપાલ-તેજપાલના દેરાસરમા આવેલી પાળા પથ્થરમાથી કોતરેલી શ્રી મેરૂશિખરની રચના જરા જીર્ણ થઈ હોવાથી બિલકુલ સુનાથી લાકવામા આવી છે ઇત્યાદિ નિશાનીઓથી અનુમાન થાય છે કે આ જુના ઉદ્ધારો હમેશા ઐતિહાસિક સમજણ તથા ચતુરાઈપૂર્વક તો નથી કરવામાં આવ્યા. છતાં શ્રી ગિરનારના સમસ્ત દેરાસરોના શાંતિ-મૂલક અને આબરૂદાર દેખાવ આટલી ઘણી શતાબ્દિઓ મુધી અખંડિત રહ્યો છે જે સતી સ્ત્રીની જુની સાદી સારીમા કંઈ થીગડું જેમ નેમ લગાડેલું દેખાય તો એમાં અયોગ્ય જેવું શું છે ?

આ વીસમી સદીનો જીર્ણોદ્ધાર તદન જુદી જાતનો છે કાઈ સતી સ્ત્રીએ પોતાના સાદા કપડા કાઢી મૂકીને મશકરીમાજ નડીનો ચપલ પોષાક ઝાઢી કીધો હોય. તેમ આ દેગરો આજે દેખાય છે. જે હું શ્રી ગિરિનારના મુગુટનો લીંગ કહી ચૂકી છું. આ મુન્દર-વસ્તુપાલ તેજપાલના દેરાસરજીની ભીંતા ઉપર હવે ગાઢ શતાબ્દિની યૂરોપીયન શૈલીવાલા રંગીન પડાઓ ચિત્રેલ છે, કે જેથી “ અમે કેમ ભૂલથી એક નાટકશાલાની આગલ પહોંચ્યા છીએ ? ” એ શકા મનમા ઉત્પન્ન થઈ શકે તેમ છે, આ શંકાનું

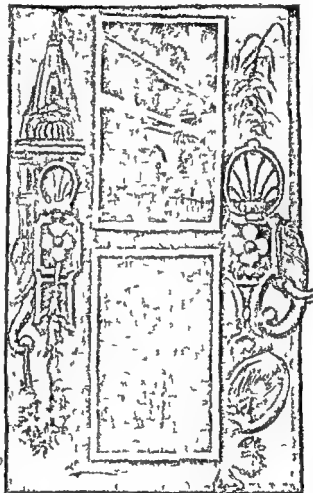
સમાધાન જન્મી ચાલ કારણ કે બીજા ત્યાના દેરાસરોની માફક આ મંદિરોના ધુમંગે ઉપર પણ મહાટા આગેલા તેનું ામ રખેન છે, બધી જીવનના ક્ષેત્રનું એકત્રીકરણ હવે એના પેલેન પ્રાપ્તિના દ્વારા ગમે ક્યાંના આગળ હોય ! ને આ અક્ષરોવાળા ધુમંગે જગ નજી કથી પીડાળીએ તો માન્ય થાય છે કે આ તો જે વિનાય તમા ગાયત્રી વિગેરના કુરોરિગમા વપરાય આવા ગીન પત્થરના જડાવકામથી / કા

ચેલા છે શ્રી ગુમાસ્તાની નાની દેરીનું પુરાણ કોનરકામ તો હવે તદ્દન તોડી નાંખવામાં અને એને બે ને ચારે બાજુથી “અમ પી” શેરીવાળું ગીન જડાવકામ લગાડવામાં આવ્યું છે કે જેથી આ દેરાસરજી એના યુરોપ જઈ આવેન મુસાકાને જડાવ ત્યાના બાગે અને બોજના નાંખોની યા” આવે તેમ જ લુના વખતની સુગંધના અને “અ” માટે ચોંચ ગૈતી કયા ગઈ છે ? અરે જેની સુગંધતા સેકડો વરમે સુધી અરપૂજ રહેથી દતી, આવા બજા દેરાસરોના જગ એને હવે અગવચ્છ રીતે ધુણાણક રંગીન એકાધિક નેરોથી બપોરવામાં આ બધા છે અને આગમ જેના સુન્દર પત્થરોની અપૂર્વ સુખ કોતરણી આનાથી મિનકુન નજી કરવામાં આવી છે ભાગે આ સરમ પત્થરોના કુદરતી ગગ બનાવના બનાવના ને સરમ આવી હોય શ્રી ગિરનારનું આજકાનનું ટીજોદાર કામ એના દરેક શિલ્પકાની અથવા સુન્દરતાપ્રિય હવેમાં અત્યંત કુખ ઉત્તમ થાય તેમ છે એ બધું શા કારણથી અને છે ?

અંક છે તો સંદેહ કે બીજા કોઈ સાદા ગગ કેમ વાપરવામાં આવેતો નથી ?

ત્વે તો કમચ ટીજોદારનું કામ પૂરે ચકુ હને છતાં બધા ત્યાં દલુ બની રહે ત્યાં ત્યાં ક્રિતિદાસ અને જુની શિલ્પકાને માન આપી ગિરિ જગના પ્રદ શિખર ઉપર ચાલુ સરમ અને ચોંચ ઉદા કામ કરી સકાય તો સારું કે જેથી જીગનાના પુણ્યા જૈન ગસરો અને જૈન લાકાએની કીર્તિ” જગતમાં દલાય

શ્રી પ્રભાસપાટણ.

ઉપર-અત્યાની લુખ મસહદ કે જે પહેલા શ્રી પાર્શ્વનાથનું દેરાસર હતું, તેને બદલના દેખાવ નીચે- આ દરને દેખાવ

તે હવેન સફળ કર્યું એ શ્રી ટીજોદાર કમીગીના દાનમાં છે માટે જે જે માનથી ચિન્તાનું નથી અને ટીજોદારથી વખાણ છે, તે શબ્દોને શ્રી ટીજોદાર કમીગી વિચાર કરવા વાપક ગણીએ એજ અત કગાની મારી ધ્વિષ્ટા છે

પ્રભાસ પાટણ

જે દિકુ “અને અગણિત વખતથી પૂજનીય છે આ પવિત્ર પ્રભાસ ક્ષેત્રના “ વમા ક્રિતિદાસ પ્રાખ્યાત પ્રભાસપાટણ આવેન છે હ સ ૧૦૨૫ મા મહામુદ ગીજનીના દમ્બાદીન ચોદાઓ શ્રુત્યુદેવીની ભય કરે સોબતમાં સ્વાર થઈને પ્રભાસપાટણને આખરે હતુ ત્વ ચેનાવલ અને પ્રભાસપાટણની વચ્ચેના બે માઈન લાના રસ્તામાં આખી જમીન મમદ સુધી સુસન્માન ચોદાઓની કબરોથી દકાયેલી છે જે બિનકુવ નજી થઈ ગઈ છે આવી અને જે અર્ધી દુરેથી દુરેની છે આવી અને જે હવે પીરોની જગ્યાએ તરીકે મુસન્માનોને પૂજનીય છે આવી-એમ ધવતી દિકુ ગત્યના વખતની દેરીઓ અને

સમાધિઓ આ કમરોની વચ્ચા ઉભેલી દેખાય છે અહીં આ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની શ્રુત્યુભુમિ છે જે પીપર નીચે તેઓ સુતા દતા તે તથા આકાશપર્થી લીડલ જન મંદિર પામેની જગ્યા બધાથી ભગવાનના દતાએ પોતાનું તીર માયું હતું, એ અન પણુ દલુ બનાવવામાં આવે છે

પ્રભાસપાટણની ખીજ બાજુમાં ૫૨મ પવિત્ર ત્રિવેણીની જગ્યા, “કેદારગર્ગ, બવભદ્ર મંદિર, લીધયાટ, નરસિ હ

કોઈ કદામિન કહેજે કે “અમે આ રંગો લેખ બી આ જડાવકામ તો ધારિંગ દરિએ અથાવ દિસાને બધ કરવા માટે લીનકુવ વિગેરે જલવાની ઉત્પત્તિ રાહના મારે જ લગાડીએ છીએ એ તો જલ વાનુ કામ છે.” તો કહેવાની આવશ્યકતા છે કે લીનકુવ વિગેરે જલો” ખાસ આ જગના કામની નાના પત્થરોની વચ્ચા જ પેા જરી તે એને ગવવાન છે આ ને એકાધિક નેરો લેખ જલવાના મગણી આવ

મંદિર, સૂર્યદેવના અત્યંત રમણીય મંદિરના લલકાદાર ખડેરો અને બ્યા દિન-રાત લય કર મોળાંઓની ગર્જના સંભલાય છે, એવા સમુદ્રના કિનારે આવેલ શ્રી સોમનાથના જગત પ્રસિદ્ધ મંદિરના થોડા ઘણા અવશેષો-આ બધા સ્થળોની પ્રશસા કોણે સાલળી નથી? શ્રી સોમનાથનું મંદિર, કે જેની શોભા અને વિશાળતા અગ્યારમી શતાબ્દિમા અલબીરનીના વર્ણન પ્રમાણે અદ્વિતીય હતી, એનો ઇતિહાસ ખરેખર મહિમાથી ભરેલ છે મોટા રાજાઓ શ્રી સોમનાથવાલા શિવલિંગના દર્શન કરવા દૂરથી આવતા હતા તેઓમા પરમાર્હત શ્રી કુમારપાલ રાજાનું નામ પણ છે, જેની યાદ જૈનોને પ્રિય છે એમના પ્રસિદ્ધ ગુરુ જૈનાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની ઉદાર સૂચનાથી આ અપૂર્વ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરવામા આવ્યો હતો, એમ જુના કવિઓ કહે છે. પછી તે ફરીથી મુસલમાનોએ તોડી નાખ્યુ હતું અને જે થોડા ઘણા અપૂર્વ રીતે કોતરેલા સ્તંભો અને લદ્દોના ભાગો હજુ ઉભા છે, તે પણ દિવસે દિવસે ઓછા થતા જાય છે, એમ સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કારણ કે બની શકે તેટલી કોતરણી કાકરા મારવાથી નષ્ટ કરવી, તે ત્યાંના મુસલમાનો જો એક આનન્દદાયક રમત નહીં તો કદાચ એક જાતની પુણ્યકારક ક્રિયા સમજતા હાગે છે. શું જુનાગઢ સ્ટેટના શિક્ષિત, ઉદાર વિચારવાલા અને નીતિસૂત્ર પ્રધાન શ્રીમાન મહમદભાઈ પાસે ખરેખર આ તોફાનને રોકવાની શક્તિ નહીં હોય ?

આ પુરાણા સોમનાથ પાટણના બજારમા ઉંચા તથા જુની ચાલના મકાનો અને સાકડી શેરીઓની વચમા શ્રી ચંદ્રપ્રભુ તીર્થંકરનું પુરાણું દેરાસર ખાસ દર્શન કરવા લાયક છે આ દેરાસર અને પાસેના સુવિધિનાથના દેરાસરનું શિલ્પ તથા કેટલીક મોટી પાચ ધાતુની પ્રતિમાઓ જરૂર સાધારણ નથી. એક બીજા મોટા કપાઉડની અંદર ભેગા ભેગા આવેલ શ્રી મહાવીર, શ્રી મહ્મીનાથ, શ્રી આદિનાથ, અને શ્રી અજિતનાથના દેગસંગે જો કે ઉપરથી નવીન શૈલીના છતા મૂલ્યથીજ પુરાણા હાગે છે. એની પુષ્કળ મૂર્તિઓ શિલાલેખો વિગેરે જુના જુના અવશેષોથી ભરેલા ભોયરા પણ દર્શનીય છે આટલુંજ અને તે ઉપરાત એ ત્રણ નાના દેરાસરો અત્યારના પ્રભાસપાટણમાં જૈનોના છે ઇતિહાસજ્ઞો આનાથી કેમ સતુષ્ટ રહી શકે ? પહેલા તો પ્રભાસપાટણ જૈનોનું પ્રખ્યાત તીર્થસ્થાન હતું, અર્થાત્ સદીઓ પહેલાં ત્યાના જૈનોના હાથમાં જરૂર મોટી જગ્યાઓ અને દેરાસરો હતા, એમા શી શકા ? તે કયા ગયા ? તેના અવશેષો કેમ નથી મલતા ? મલે છે ખરા ! બજારની વચમા ઉચી દિવાલથી વીંટાયેલી જે વિશાલ જગ્યા દેખાય છે, તેજ જૈનોની હતી. હવે એક મસજીદ ત્યા રહેલ છે. મુસલમાનોના ફકીરની રજલ લઇને દાખલ થઇએ. કેવી સુન્દર મસજીદ ! અથવા કેવું સુન્દર દેરાસર એમ કહેવું એ કદાચ ખોટું નથી. કાગળ કે આજ મસજીદ મૂલ્યથી શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સુપ્રસિદ્ધ મંદિર હતું. ફર્સી ભાષામા લખેલ એક પ્રત, કે જે અમારા મિત્ર શ્રીમાન શંકરપ્રસાદ

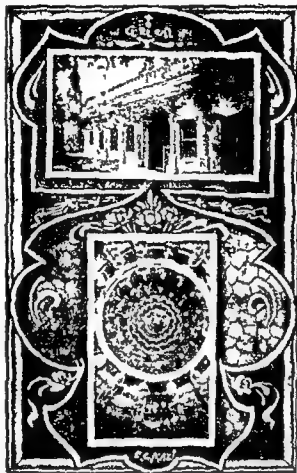
હરપ્રસાદે જોઇ હતી, તે આ બાબતની સાક્ષી પૂરે છે. મકાનની શિલ્પશૈલીમા પણ આર્યતાની બધી નિશાનીઓ સ્પષ્ટ દેખાય છે. શ્રી આબુજી અને ગિરનારજીની શૈલીમા કોતરેલા ઉંચા અને મજબૂત શ્રીધર સ્તંભોના આધારથી પાચ વિશાલ ધુમટો શોભે છે. પાચે લલકાદાર રંગમંડપોની અંદર આબુઆબુ કીર્તિમુખોની પંકિતઓ, પુષ્પ અને પાનોની કોરો અને શણગારે જુદી જુદી સ્થિતિવાલા દેવો તથા દેવીઓની મૂર્તિઓ અને પ્રતિચ્છાયાઓ અને અત્યંત સુન્દર રીતે કોતરેલા છાંયો નજરે પડે છે. કેટલીક મૂર્તિઓના હાથ પગ નાક વિગેરે કાપી નાખેલ છે અને જુની આર્ય શૈલીની શુદ્ધતાને બગાડનાર કમાનો પાછલથી સ્થભોની વચમાં લગાડવામાં આવેલ છે. છતા સ્વભાવથી પ્રતિમાદ્રેષી મુસલમાનોએ અહીંઆ ઘણું શિલ્પકામ સારી વ્યવસ્થામા રાખ્યું છે, એ ઘણી ખુશીની વાત છે. આ અસાધારણ મોટા અને સુન્દર મુખ્ય મકાનની આસપાસ પહેલાના બાવન જિનાલયના કીર્તિમુખ વિગેરે કોતરણીવાલા સ્થભો એ પંકિતઓમા પાટાઓ સાથે હજુ વિદ્યમાન છે. આ બાવન જિનાલયની એક દિવાલની વચમા એક પુરાણું એ માળવાળું મકાન પણ ઉભું છે, જેમા ગિરનારમા ખીરાજેલ શ્રી અંબિકા માતાના મંદિરની સીધી શૈલી શુદ્ધતાથી ઓળખી શકાય છે. સાં અત્યારે ધૂલ અને ગંદકીમા ભીખારીઓ અને કુતરાઓ મુના હોય છે, અને એનું નિવારણ કોઇ કરતું નથી.

આ ઉપરાત પ્રભાસપાટણની આસપાસ પણ જૈનોના સમયમાં ઘણા અવશેષો જરૂર મળતા હશે. દાખલા તરિકે દેહોત્સર્ગની જગ્યાએ મોક્ષપીપલાની છાયામા લક્ષ્મિનારાયણનું એક મંદિર છે. તેની આગલના જંગલમાં એક પીંપલ નીચે સૂર્ય ભગવાનની એક પ્રતિચ્છાયાની પાસે એક ઉંચી શ્વેતાંબર કાઉન્સગીઆની પ્રતિચ્છાયા ઉભી છે, પથ્થરમાંથી કોતરેલ લતાઓ ઉપરાત લીલી કુદ્રતી લતાઓ પણ આ કાથોત્સર્ગમા ઉભેલા મહાત્માના શરીરને વીંટે છે. શ્રદ્ધાળુ બ્રાહ્મણીઓ વિગેરે સુન્દરીઓ એમની આગલ કંઈ માનતા કરે છે. પરંતુ વીતરાગ મહાત્મા કોની ઇચ્છાઓને માન આપે ?

વંથલી.

આજકાલનું વંથલી, જુના વખતનું વામનસ્થલી એ સેકડો વરસો પહેલા એક જૈન કેંદ્રસ્થાન તરીકે પ્રભાસ પાટણ સાથે સ્પર્ધા કરતું હતું. વંથલી પહેલા સજ્જન મંત્રીની જન્મભૂમિ હતી કે જેણે પોતાના સ્વામી રાજા સિદ્ધરાજ ના પૈસાથી શ્રી ગિરનારના ઘણા દેરાસરો બંધાવ્યા હતા. અતિ ઘણો ખર્ચ થવાથી અપ્રસન્ન થઇને સિદ્ધરાજ પોતાના મંત્રીને શિક્ષા આપનાર હતા, ત્યારે વંથલીના ઋદ્ધિમાન વાણીયાઓ જેટલો ખર્ચ થયો હતો તેટલા રૂપીયા ભેગા કરી રાજાને પાછા આપનાર હતા; પરંતુ શ્રી ગિરનારના જિનાલયોની દિવ્ય શોભા જોઇને તેઓ ખુશી થયા. સજ્જનને ધન્યવાદ આપ્યો અને વાણીયાઓના રૂપીયા લીધા નહિ. આ રૂપીયા પછી વંથલીમાંજ જૈન મંદિરોના કામમા વાપરવામા આવ્યા એમ

વચળી (વામનસ્થલી)

અત્યારની જુગમસજ્જ કે જે પહેલા જૈન મંદિર હતું, તેની આ દરને અને બહારનો દેખાવ

કહેવાય છે, પરંતુ જો આજ કાલના વચલીએ ફરીએ તો માત્ર જો એ જ જગ્યામાં બેગા આવેન દેહરાસરો અને છે અને તે પણ નવા છે સંસ્કારના વખતનો એક પણ પત્થર નજર પડતો નથી દા, જે મોની મફદ મસ્તિઓ ઉપ યુક્ત દેગમગેમાં ખીરાજે છે તે જરૂર જુના સમયની લાગે છે પૂજના માત્રમ થાય છે કે તેમાંની જે, અધ્યાત્મ વ્યક્તિ અને પદમપ્રભ ભગવાનોની પ્રતિમાઓ ગામના દરવાજા પામે બો એક નીચ શ્રી શીતલનાથ ભગવાની પ્રતિમા લગભગ પચીસ વરસ પહેલા ગામની ભાંગી નમા આવેન “ ગાધીનો બગીચો ” આ નામથી ઝોળખાતી જમીન માધી નીકળી હતી આ જમીન પામેજ દિહુઓનો એક સમ-ચોરસ કુદ દરિયાપર થાય છે જેનું નામ સૂર્યકુદ છે એના સીધી નીચા પગથીઆમાં એક શિવલિંગની પૂજા શુભા-બના કુનોથી થાય છે, આ શિવલિંગની પાસે જ પડના ત્રણ ગોખાઓમાં ખરેખર

નયમા ઈંટની દીવાલ અને બ સરેન ચારીઓ પાછળથી જ લગાડવામાં આવેન છે આ આધારોનીવાળી મસજદ મુલથી હિંદુ મંદિર નવી પરંતુ જરૂર જૈન દેરાસર હતું, એમ જણાય છે

દીવ, અબાહરો અને ફેલવાડો.

જે બનેક વિચિત્ર પ્રસાદ-રીઓ કરી છે છતાં શ્રી અબાહરો તરફ કબી તીર્થયાત્રા જેવી વિચિત્ર તો કોઈ પણ બીજી પ્રસાદરી નહીં હતી અબાહરો ગામ જગતની વચમાં આવેન છે ત્યાં મોટરની સડક નથી, ત્યાં ફક્ત નથા, લા બફર પાણી નથી સહેપમાં કોઈ ચુરાપીયન ત્યાં જઈ શકે તેમ નથી અને બીજી માણુમાં અબાહરોમાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક મોળ લાખ વરસની ચમત્કારિક મૂર્તિ છે અબાહરોની ભાગોળમાં જે ભવાનક રાગોને મટાડે છે અને જેના પાડા કોઈ પણ નખતે કંઈક નથી જતા, આવા

જેનોના નહુ કાંઈક અસંગીઆની મૂર્તિઓ ઉભી કે એ પણ અહીંથી જમીનમાંથી નીકળી લાગે છે જે કોઈ આસપાસ મેં તો કદાચ જૈન ઇતિહાસ પ્રકાશનાર બીજા સાધનો પણ મની શક એમ નાગે છે આ બધી પ્રતિમાઓ મુસલમાનોના ભયથી નાવવામાં આવી હોય એમ કદપના થાય છે તે પહેલા કયા આપિન હતી ? તેની પૂજા કયા થતી હતી ? કદપના તો જરૂર થાય છે કે જે હમણા મુસલમાનોની મસજદ બની ગઇ છે આ મોટું બનરમાં આવેલું મકાન મુનથી જ પ્રભાસપાટણની જુગમમસજ્જ જેમ-એક જૈન દેરાસર હતું કારણ અહીંયા પણ પુરાણી આર્યસનીની નિશાનીઓ મોની સપ્થામાં મલે છે કાર્તિકમુખની પકિતઓ તથા ઘટપથ્થવના શણગારે બધા મનભેતા દેખાય છે ત્રણ ધુમંગે હોવાથી આ મંદિર ત્રણ મડપ વાડ છે જમણેમાં નાટાંગ કરનાર દેવતાઓ ઈશ્વરિ બીજા ધણા નકશા કાતરેલ છે જેનો મોટો ભાગ ધરાધારી નાશ કરવામાં આવ્યો લાગે છે ગાણ પકિતઓ ના જમણે મતબોની

અમરથપાદ નાગે છે, અને અબાહરો પાસે ત્યાં એક મફદ માપ જિન તત ગસા રે જે આવા એક ચોરા નીચ ધાની પુગાળી જિનપ્રતિમા વિગેરે દાંટી છે ” આ વિગેર નાનો અંગે આભળી હતી

અમે તે મધી વાતોરી સાચી માનના હતા તે હુ કહેવા માગતી નથી ક્યાં આ જમીન જૈન ઇતિહાસની દરિએ જરૂર જેવા વાચ્ય હોની જોઇએ, તે અમને ચોક્કસ લાગ્યું હતું માત્ર તો હુલસશીશામ અને ગીરજ ગલ્વ ત્યાંથી દૂર નહીં હોય ક્યાંક સાચો સિંહ જેવામાં આવરો, ચારણોના નેસડા રસ્તામાં આવરો ચાણુના લાચથી અમે જો શોનુ મીઠું દુધ પીગુ અને ચારણોની રસ ભરેની વાતાઓ ન જેના એક જે નમુના શ્રીમાન મેઘાણી ભાઈના મુખથી આભની હ આનંદથી પેની પેની થઇ ગઇ હતી, શાનિથી સાહનીયુ સહેપમાં અવગેમાં જેટલો આનંદ નહીં મગે તેટલો આનંદ શ્રી અબાહરોથી વાત કરના પ્રશસ્ત ગીગ ન જમણેમાં અમગે એમાં શી શકો હોય

હીક, તો જવાનું નક્કી થયું. શ્રીમાન સિસ્સ સાહેબની મહેરબાનીથી અમે જુનાગઢ સ્ટેટગેસ્ટ થયા હતા અર્થાત વેરાવળ સ્ટેટની સ્ટીમલોચ અમારે માટે તૈયાર હતી. ચાર વાગે મદવાઈ અમે વેરાવળથી રવાના થયા હતાં જે કલાકમા દીવમા પહોચીશું, દીવનો કિલ્લો વિગેરે આરામથી જોઈશું અને દીવથી મોટરમાં આગળ વધીને ૧૦-૧૧ વાગે બપોરે ઉનામા જમી લઈને સહેજ રીતે ત્રણ વાગ્યાની અદર શ્રીઅબ્જહરા પાર્શ્વનાથના દરબારમા પહોચીશું, એમ પ્રોગ્રામ હતું.

પરંતુ માણસ ધારે છે કંઈ અને થાય છે કંઈ ઉપર્યુકત ગણતરી લેટેસ્ટ ફેશન લોંગ્રો અને મુખઈની ક્વીન્સ રોડ જેવી સડકોની અપેક્ષાએ કરવામા આવી હતી અમારી સ્ટીમલોચ તો જરા મોટી ઉમરની હતી કે જેથી અમે લગભગ જે વાગે બપોરે દીવમાં પહોંચ્યા હતા ત્યાં અમારા મિત્રો સવારથીજ અમારી રાહ જોતા જોતા હોવા હતા. દીવ ફીપનો દર્શનીય ગઢ અને શોભાયમાન રોમન કથોલીક ચર્ચ

જોઈને અમે ત્યાંના એકજ મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબર કુટુંબ કે જે જુના વખતના એક મોટા સંધનો છેલ્લો અવશેષ છે, તેઓના મેમાનો થઈને જમ્યા હતા. દીવના નાના અને નહવા દેખાવવાળા દેરાસરના દર્શન પણ થયા. પછી નામદાર પોર્ચુગીઝ ગવર્નર સાહેબને મલીને અમે બરાબર ટાઈમ ઉપર સામે કિનારે આવેલ ઘોઘલા ગામમા પહોંચ્યાં હતા, કે ત્યાં મોટર ઉભી રહેવાની હતી પરંતુ મોટર મૌલુદ નહીં હતી. સૂર્યાસ્ત પછીજ તે હોડીમાં ધીમે ધીમે, નજદીક આવી હતી. એ મોટર લેટેસ્ટ ફેશનની નહીં હતી. અને સડક પણ ક્વીન્સરોડ જેવી નહીં હતી. ખાણો અને ટેકરીવાલી હતી. છતાં અમે એજ રાતે ઉનામા પહોંચ્યા હતા.

ખીજ દિવસે અમે અમારી જુની મોટરમા અબ્જહરા તરફ રવાના થયા, પહોંચ્યા, પણ ત્યાંના દેરાસરની શૈલી નવી અને સાધારણ છે. છતાં એ સ્થાન પહેલા એક મોટું જૈનોતું કેન્દ્રસ્થાન હતું,

એ ચોક્કસ છે. કારણ કે ૧૫૦ મૂર્તિઓ ત્યાંથી નીકળી હતી. જેમાં મુખઈવાલા શ્રી ગોડીજ પાર્શ્વનાથ તથા ભાવનગરના દાદા સાહેબના મંદિરમાં આવેલ મૂળનાયકની મૂર્તિ વિગેરે છે. બાકી પ્રવૈકન અજયપાલના ચોરામાથી સફેદ કાઉન્સગીયાની મૂર્તિઓ નીકળી હતી, કે જે દેવે દેરાસરના ગર્ભદ્વારની બન્ને બાજુઓમાં ઉભેલી છે. અને જે કાષ્ઠ બોત્વાની તકલીફ લેશે તો જરૂર આ ચોરામાંથી ખીજ મૂર્તિઓ પણ નીકળશે. તેમ લાગે છે. દેરાસરજીના મુલનાયક શ્રી અબ્જહરા પાર્શ્વનાથની પ્રસિદ્ધ પ્રતિમાના દર્શન, એ તો અમારી લાખી મુસાફરીનો મીઠો ઉત્તમ અદ્વેશ હતો, એમા શી શંકા ? આ મૂર્તિ વેલુથી બનાવેલ અને લાલ લેપથી વિભૂષિત છે. બન્ને બાજુ બિલકુલ નંગ રીતે શરીરમાં ચોટલા દેખાય છે. એક ભામંડલની માદક ઘણા નાગોના ઉંચા ફૂણો લગવાનના માથા પાછલ શોભે છે. મૂર્તિ એક વારથી ઉંચી નદી દશે છતાં એનો પ્રભાવ મોટો છે, આ પૂજ કરનાર શ્રાવકો અને

શ્રાવિકોઓના ગંભીર ભક્તિભાવ અને તેઓની તત્ક્ષીનતાથી સ્પષ્ટ માણસ થયું હતું.

શ્રી અજયપાલનો ચોરો કે ત્યાંનો સફેદ સાપ તો મૌલુદ નહીં હતો. તથા અજયપાલનાં ઝાડો કે જે લગભગ દાડમના વૃક્ષો જેવાં દેખાય છે. તે અમે પણ જોઈ લીધાં હતાં.

પછી અમે દેલવાડા તરફ રવાના થયાં હતા. એ પણ પહેલાં જૈનોતું એક કેન્દ્રસ્થાન હતું. છતાં હમણાં ત્યાં ફક્ત એક નાતું દેરાસર છે. જૈનોતું એક પણ ઘર વિદ્યમાન નથી.

ત્યાંથી અમારી મોટર પ્રાગ (ગુપ્તપ્રયાગ) આ પ્રસિદ્ધ હિંદુતીર્થસ્થાન સુધી ચાલી, કે ત્યાં ઘણા મંદો, મોટા વૃક્ષોની છાયામાં આવેલ રમણીય કુંડો અને હિંદુ દેવતાઓની ઘણી મૂર્તિઓ જોવાલાયક છે.

પ્રાગથી ફરીને ઉને જવાનું હતું. ત્યાંના મહેરબાન શ્રાવક ભાઈઓએ સુન્દર સત્કાર તથા એક મોટી જાહેર સભાની તૈયારી કરી હતી. અને બાકી અમારે માટે તો હજુ ઘુલશી

શ્રી અબ્જહરા પાર્શ્વનાથ.

ઉપર-અબ્જહરા પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાંના એક કાઉન્સગીયા.
નીચે-અબ્જહરા પાર્શ્વનાથજી

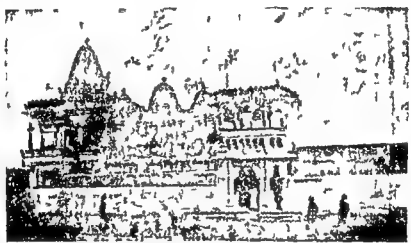
શામ અને ગીના સિહો અને નેમડા તથા ભેગોતુ દુન અને ચારણીની કનિયાઓ વિગેરે અનુભવનાં પાત્રો હતાં. વિવર્ગીય પૂર્વક કહેવું પડે છે કે આ બધું આજે પણ અનુભવ વાતુ બાપી છે આ સભા પણ થવાની બાપી છે કારણ કે દેલનાડા પામેના જગતની વચ્ચા અમારી મોટા માન પચર થઈ હતી એમ નહીં પરંતુ મોટા અકસ્માતથી બિન-વ મધ થઈ હતી તદ્દન દુર્ગી ગઈ હતી હતું કે ત્ય જગતના પરી નો હજો કારણ જે સામગ્રી નોઈતી હતી તે માત્ર મુ મધમા મળી શકે તેવી છે મુ બાપ કયા તથા દેનવાડાનું જગત કયા ?

હવે અમે દેનવાડામાં એકે માયાણુ કાલણુ દુકાનું આતિથ્ય સ્વીકારીએ અને ગતમા મળ ગાનામાં ધોધવે પાળા જઈને ત્યાની ધર્મશાળામાં મુકામ કરીએ, એ મિત્રાણુ બીનુ નુ કરી શકીએ ? રસ્તામાં ચદ્રમાં નહિ દના સૂર પછુ નહિ દતો હતા રૂતો અજવાળો દતો ગીના જગતના લાગેરો

નાવાનળ દુરથી ધણે પ્રકાશવાન ચમકતો હતો ધોધવામાં પહેલ્યીને અગે રંગી-મહોત્સવાના લોકોને ખાતર આપવાની હતી કે કાને સર્વોદય પ-હેલા વેનાવળા અ મને પાછા જવાનું છે પરંતુ અમારો સંકલ્પવાકે જૂત ગ્રેત વિગેરેથી ડરી જઈને નહિ ગયો હોય તેમ લાગે છે, ધોધવા તથા દીધ જેવા માસ માહ-લીના આતરવાળા ગામમાં ભવાનકે બન વિગેરે કેમ નહિ હોય ? અમે પાચ વાગે સવારે મગિનાયમાં પહેલ્યા દના ત્યારે તેમાંના બધા તોકગ પાપી નિદામાં ઘોરતા દતા એન્જનને માટે નોઈતા મીકા પાણીનું એક પણ દીપુ ન હતું હવે બધા જન્યા ઉતાવળથી પાણી મગાનું સીવાઅવતી બીઓ એકસો આઠ કે વધારે મેડા પાણી બેસકાર લાવવા માટી એમ કરતા કરતા અચ્ચાર વાગી ગયા અને જે સમુદ્ર સવારે તેન જેવો શાન દનો, તે હવે ત્યાર બો વધાર ઉછળા માવવા તાજો અમારી લોચ રવાના થઈ, લાઅપસાર તોફાન ઉપડ્યું મન માળના ઉચા મકાનો જેવા ઘૂંઘવાટા કરતા મોળાઓની નન્ય એ જીન ને-ત્રણ વખત બધ થઈ ગયું પાણીના ઉછળા નોવની અ વ ધારી આસના દના અને ઉ-એમ રમતી અમારી નાની મેન તો દમજીજ સમુદ્રને તળીએ જગમગાધિ વેગે, એ અમારી ખાત્રી હતી પાણ જેવા મોગ માગના દેવે થો

થોડે દૂર દેખાવા લાગ્યા કે જેની પીકમાંથી પાળીના કુંવારા ઉત્તા હતા. એ તે વલણને પોળાની પુઠીનો એક સપાટો નવાવે તો મધા કુબી જઈયું, એ વિચારથી લોચ હવે આટી આવળી ચાનવા નાગી દૂર દૂર જઈના દેખાની હતી અને અમે એ રાહમાં માહના, ભચક મોગ અને તોફાનની વચ્ચા દના હવે શુ કરીશું ? તોફાનનામી ગાળીયું કે તીર્થકગેના નામનો જાપ કરીશું ? ત્ર નવકાર ગણના ચાચુ મધ નધાકુણ્ય કે નદમી નાગવણ કે ગરુને મલારના નાચુ નાઇ રામ કે પીગના બળ્લોના ગાવા બાચુ, નઇ માર નાવ ચકુ તોફાને પાળ ઉના ને ? એ પ્રમાણે ધનને નમ પ્રાર્થના કરવા લાગુ કાઇ કહેરા નાચુ કે- મારો ચપુ કે નુ કરતો હશે ? બીજા કાઇએ પ્રનિદા કરી કે ‘ જો નુ મારી આપી છ-ગીમાં કાઇપપ વાર વલાજુમા પગ મુક તો નુ વાળીરા નહિ, ’ અને કાઇ તો આપે પાટા બાધી કેબીનના ખુણામાં ઉઘમુધ પડ્યા હતા મને તો ખાત્રી થઈ કે મર-જના ભય જેવું નુ નિમામાં બીજુ એકે કજનથી ઉપર આ કાશ અને નીચ ચાગે તરફથી ઘૂંઘવાટા કે રતા પાણીના ભય કર મોગ એ અને ટુડીકી નાની રોચ જે માણસ આ સંચોગમાં નુ કલધ્યાનમાં નહી શકે તે જ સાચો સુધ્વી છે.

હિમ્મતનગર

ગામનું એક બિનાલય

આખર ગરે આડવાગે અમે વે રાવળા પહેલ્યા

દના અગે જઈમી. ' અર ધરતી માતા ' તુ કેવી મીઠી છે ' અને નને ડાટી-પાથી દતો પ્રમાણપ થાય છે. ' એમ આ વાત્રા પૂરી થઈ ગીરની આસપોસના કાથથી ભેગોતુ મીઠું કુધ પીતુ અને ચાગેના મુખથી જુના ઘડીરાની વાતોએ સાલ જાતી એ અનભવ અમને તો નથી મળ્યો. કાઇ વિચેએ એ પછુ કે ત્ય મળશે.

ઇડર.

જેપદના અલ્હમ-નનાં આ નામથી આજાખાનુ હતુ અત્યા મન હિમ્મતનગર થઈ. અમારે ધનિદાસ પ્રસિદ્ધ ડિન નગર જવાનું હતુ આ હિમ્મતનગરની ભાગેનામાં એ-રિનિ-નાન કામથી શોભતે ઘણા દિખારવાળુ દેગાર આવેન છે જે અંને પુગાડ નથી લાનુ કમાનોની આકૃતિ કાગરા વિગેરે ઉપચી મુસનમાન જૈનીનું સચિત્રાનુ દખાય છે ઉતાવળથી જ આ દિગારાનુ નિદારનાકન કરીએ અમે ઈન નગ

સ્વાતા થયા હતાં. સડક સરસ છે. બન્ને બાજુઓથી ફળદ્રુપ ખેતરો, નાના ગામડાઓ, પાળીયાઓ, સમાધિઓ વિગેરે દેખાય છે અને નામદાર મહારાજના પ્રાધિવેટ સેક્રેટરી શ્રી હરિલાલ ભાઈ આ દેશના અને તેના પ્રખ્યાત શ્રેયશીના ઇતિહાસ સબંધી આંતરનિદત મંત્રી ધણું સલવાવના હતા. ધડોઆ કુંગરો, કે જે આરાવલી પર્વતની એક શાખા છે, દરથી દ્રવ્ય થઈને વધારે અને વધારે સ્પષ્ટ દેખાતા હતા તેની એક કિચી ટેકરી ઉપર એક મેયમુના ડબ્બા જેટલી નાનકડી સંકેદ ડાપડી દ્રવ્ય થઈ હતી. આ રૂઠી રાણીનું માળીયું છે કે ત્યાંથી દરવરસે આખા પ્રદેશનો સૌથી પહેલો દીવાલીના દીવો સલગાવવામાં આવે છે. અને દરવરસે ત્યાં બરાબર ચુનો ઘોળવામાં આવે છે. છતાં આજ કાલ કેઠપણ રાણીને આદે તેવી રીસાણી હોય આવી ઉંચાઈ સુધી ચઢવાનું મન નહીં થતું હશે પર્વતની અર્ધી ઉંચાઈએ હવે ઇડરના મહારાજનો રાજમહેલ દેખાતો હતો કે જેમાં હાલ સુધારો ચાલે છે નજીક આવીને અમે પણ ઇડરના પ્રખ્યાત કિલ્લાની દીવાલ કે જે ઉચી ટેકરી ઉપર રૂઠી રાણીના માળીયા સુધી પહોંચે છે તે સ્પષ્ટ જોઈ શક્યા. આ કિલ્લાની અંદર જંગલની વચમાં ન્યા ચિત્તા અને વાઘ ફરે છે ત્યાં ઉંચી ટેકરીઓથી ઘેરાયેલ ત્રણ જૈન મંદિરો છે, જેનાં દર્શન કરવા અમે નિકળ્યા હતા. જુના મહેલોના ખડેરો, કુડો અને મંદિરોની વચમાં શ્વેતામ્બર દેરાસર આવેલ છે. જેના મૂળનાયકશ્રી શાંતિનાથ ભગવાન છે આનું શિખર ઉચુ, અને એનું બાવન જિનાલય વિશાળ છે. ત્યાં જીર્ણોદ્ધારનું કામ ચાલે છે, અર્થાત્ જે જુની કોતરણી જોવામાં આવે છે તે સંખેશ્વરમાં જેવી રીતે નાશ કરવામાં આવે છે, એમ નથી, પરંતુ સીધા સાદા ચુનાના પેસ્ટરથી અથવા આરસથી ઢાકવામાં આવે છે. આવી જુની આર્કીટેક્ચરની નિશાનીઓ કે જે શતાબ્દોથી હજુ વિદ્યમાન છે તે તો બહુમુલ્ય નહિ પરંતુ અમુલ્ય છે અને તેની રક્ષા સંભાળપૂર્વક કરવી જોઈએ. રક્ષા કરવાને બદલે અહિંયા શામાટે આ અવશેષોનો નાશ કરવામાં આવે છે, તે સમજાતું નથી.

શ્વેતામ્બર દેરાસરથી થોડું ઉચુ દિગમ્બરોનું ત્રણ સીધા ઉચા શિખરવાળું મંદિર ઉભું છે. આમાં મૂર્તિઓ ઘણી છે. અહિં પણ ઉદ્ધારનું કામ ચાલે છે પ્રતિષ્ઠા હજુ થઈ નથી.

હવે રણમલજીની ચોકી તરફ ચડીએ, આ એક નાના એકજ સમયોરસ રમવાળા જૈન દેરાસરનું ખડેર છે, કે ન્યાં જવા માટે ઇડરકોટની દીવાલ સિવાય બીજો કોઈ પણ રસ્તો નથી મળતો, આ રસ્તો તો એવો સીધો અને ચીકણો છે કે જેથી ખુલ્લા પગે ચડવું પડે છે. છતાં ચડવાની મહેનત ઉપરનું કામ જોઈને સકળ લાગે છે રણમલજીની ચોકી એક અત્યંત કઠણ અને જે પછાડવાથી એક સુદર તીક્ષ્ણ આવાજ ઉત્પન્ન કરે છે, આવા પત્થરથી બાંધેલ છે. આ દ્રવ્યમાંથી કોતરેલ સમગ્ર નકશો જાણે આજે કોતરવામાં આવ્યો હોય એવો તાજો અને સુંદર હજુ દેખાય છે. આદે-

રથી ચારે બાજુમાં ગણપતી હતુમાન વિગેરે દેવો અને દેવીઓ ઉભેલી દેખાય છે. તે અને અંદરની ભિત્તિ તથા પ્રતિષ્ઠાનું કોતરકામ અત્યંત રંગબેરંગી અને પુષ્કળ હતું. પરંતુ રત્નું છે થોડું. દરવાજા ઉપર મંગળમૂર્તિ હજુ દેખાય છે. શિલાલેખ નથી મળતો. એ ઘણી અકસોસની વાત છે. કારણ કે આ અસાધારણ નાનકડી જૈન દેહરીનો ઇતિહાસ જરૂર ઘણો જાણવા લાયક હશે.

ઉત્તરની વખતે શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના દેરાસરની ઝાયામાજ જે ગુફાઓ ખડકની અંદર આવેલ છે, અને જેમાં વજ્રમાતા વિગેરે દેવતાઓના મંદિર છે. તેની બાજુમાં એક લયાનક દેખાવ અમારી નજરે પડ્યો, એટલે કે લાખી હારામાં લટકતી નાલોએંગની વચમાં બકરાના ચામડાની પટ્ટીઓ દવામાં ઉડતી અને ત્યાં થયેલા પશુઓના નિર્દય વધની સાક્ષી પૂરતી હતી. અમારા સાલગવામાં આવ્યું કે ખરેખર અહિંયાં ઘણીવાર દરબારના હુકમથી બકરાનો હોમ થાય છે. અર્થાત્ મૃત્યુની પીડને અનુભવનાર પશુઓનો કંઈ પણ વિલાપ અહિંયાં ભગવાનની સ્તુતિ કરનાર, વ્યાધર્મના પાલક શ્રાવકોના અવાજની સાથે ભેગો થઈને અનેકવાર દેરાસરના શુદ્ધ મડ્યો સુધી સલગાતો હશે.

શોકાતુર થઈને અમે પાછા વળ્યા હતા શ્રીમાન્ હેમચંદ માસ્તરનું અને પછી હિંમતનગરના નામદાર દિવાન સાહેબ શ્રીમાન્ રાયબહાદુર કોટક સાહેબનું માયાણ આનિધ્ય બોગવના અમને આ દુઃખદાયક અનુભવ શ્રેણી આપ્યો એક ખરાબ સ્વપ્ન જેવી લાગી હતી આ વાત વાંચીને જો કોઈ જીવંતના હિમાયતી ભાઈ ઉપર્યુકત હિંસાને અટકાવવા માટે પ્રયત્ન કરશે તો અમારો અનુભવ સારાને માટે થયાં એમ લાગશે અને દુખી થયેલી શાસનદેવી ફરીથી પ્રસન્ન થશે.

ધોલકા.

વીરધવલ રાજના વખતે જે ગુજરાતની રાજધાની હતી અને જે પાશ્ચાત્ય હિંદુસ્થાનના વ્યાપારનું એક મુખ્ય કેન્દ્રસ્થાન હતું તે વિરાટનગર આજકાલનું ધોલકા, તો અત્યારે ખરેખર પત્થરોના એક મોટા ઢગલા જેવું દેખાય છે. થોડાજ કુટુંબો હવે ત્યાં રહે છે અને મકાનોની સંખ્યા પણ ઘણી ઓછી થઈ ગઈ છે. છેલ્લા ચોમાસામાં ૩૦૦૦ મકાનો પડી ગયા છે. છતાં આખા ગામના જે સૌથી પુરાણા મકાનો હજુ નથી પડી ગયા. આ મજબૂત કામના અને મજબૂત સામગ્રીના, બનાવેલા છે. અને બન્ને અર્થાત્ ‘પાંડવની નિશાલ’ આ નામથી જોલખાતી મસજિદ જે પોતાની શિલ્પશૈલી અને લોકોની યાદગીરી પ્રમાણે મૂલ્યથી એક પ્રખ્યાત હિંદુ મંદિર હતું તથા ‘ટાંકાની મસજિદ’ આ નામથી જોલખાતું વિશાલ મકાન આ બન્ને ઘણા ચઉમાસા સુધી ઉભા રહેશે એમ લાગે છે બન્ને આર્યસભ્યતાના અવશેષો છે. અર્થાત્ ‘ટાંકાની મસજિદ’ પણ મૂલ્યથી મુસલમાનોના

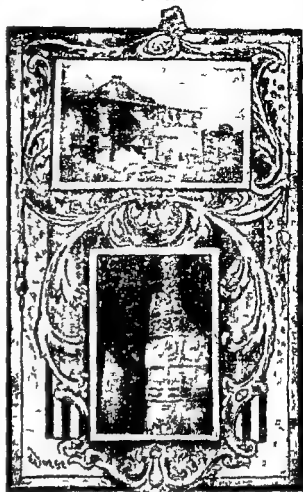
હાથમાં નહીં દત્તી આ પહેલાં જૈનોનું એક મંદિર હતું હતું ઘણાં લોકોને માન્ય છે કે એકદા વચ્ચે પહેલાં જૈના ભોજ-ગામા અને જિનપ્રતિમાઓ સત્તાડવામાં આવી હતી ભોજ-ને કે દાન નથ કરવામાં આવ્યું છે, કાનાં જૈની નિસંગલીની જગ્યા હતું ગપ્પટ ગેખા છે કે પાઉંડ મોટું છે તો પણ મકાન વધુલી અને પ્રભાસપાણની મમલદો જેવું હતું અને મોલિતુ નથી ધુમંગે રહિત બાનનજિનાન્ય અને વચમાં એક ધુમટ તથા છત નિનાનુ સાધાગલ મકાન માન બાકી રહ્યું છે મારનજિનાનયના સ્તભો દુકા અને ઘણે ભાગે મીતિમુખ તથા ઘટપલ્લવના ગણગારોથી મોલિત કે એક ખુલામાં મે-નલ ઘણા પુરાણા મુસ્-ગીતે મનરેન શીધ-સ્તભો પણ દમ્ય છે અખ દરવાજાનું પગિક ઘણ સમ છે જૈની શાખોમાં નાચના વગાડના વેનાઓ, વનપતિના ધ્વાજિ વિવિધ શણગારો અને ઉપર મગનમુતિ પણ કોન ફેની છે બાકી આખા મકાનમાં ઘણી કોનરની નટ કરવામાં આવી છે કયા ભગવાન આ દેરાસરના મુવનાયક ? કોણ જૈના સ્થાપનાર દત્તા ? ધ્વાજિ ઘણા પ્રતો સબધી વધારે માલમ નથી માનનીય શેઠજી શ્રી મૂલચંદ આશાસરમ ઘેરાદી જેઓ પોતે વિરાટનગરના વાની કે, અને જેઓએ અને સ્નેહપૂર્વક પોતાની મનુષ્યિ બતાવી દત્તી, તેઓ પણ આ સબધમાં વધારે કહી નહીં શક્યા કાંઈ દેશપ્રિય નુજરે પુન આ વિષયની શોધ નિશ્ચયપૂર્વક કરી આપે એ ધ્વજવા લાયક છે

બાપી ધોલકાના જૈન દેરાસરોમાં કેટલીક અસત રમણીય મુતિઓ બીરાને જો જોના દર્શનના લાભ જરૂર ફરક મુસાફરે સેવો લેખ્યે

ભરૂચ

જેરૂસલેમ અને ગેમની માત્ર માત્ર ટેકરી ઉપર માન પાપાશક નમનાના પિનારે આવેન ભરૂચ આનામીમાંથી દિદુઓનું પવિત્ર ક્ષેત્ર હતું સમૂત્ર માનિત્યમાં આ નગર ‘ ભુમુદ્ગલ ’ આ નામથી ઓળખાય , ભાર્મક ક્ષાલ્લો અદર્શિત નીચા અને તેઓનું પ્રદશ્યન આજે પણ ભરૂચમાં આવેન ભુમુદ્ગલિનું આશ્રમ કે ગામની ભાગે ગામ નર્મનાના પિનારે આવેન ‘ ગાયધેમ ’ નામની જગ્યા ખજેખ વૈદિક મમ્ય અને રીક રીતગીવાજોની થા કે વિ છે આ ભરૂચ કેના રખન પહેલાં જૈનોનું તીર્થસ્થાન થયું હતું તે કદી શકાય તેમ નથી શ્રી રૂદ્રભૂત ગૌતમે એવેન ‘ જગત્થિ તામણિ ’ સત્યવન્ના આવેન શરો ‘ ભરૂ-અન્નહિ મુણિશુન્નય (જલક) ” અર્થાત “ જે મનિ મુવન ભગવાનનું દેરામ ભરૂચમાં કે તેઓ જ્ય પામે ’ એમ બધા જૈનો રોજ પ્રતિમ્યભૂમાં ભોતે છે આ ઉપરાંથી ભરૂચ એક બદ પુરાણ જૈન રથાન વાગે છે

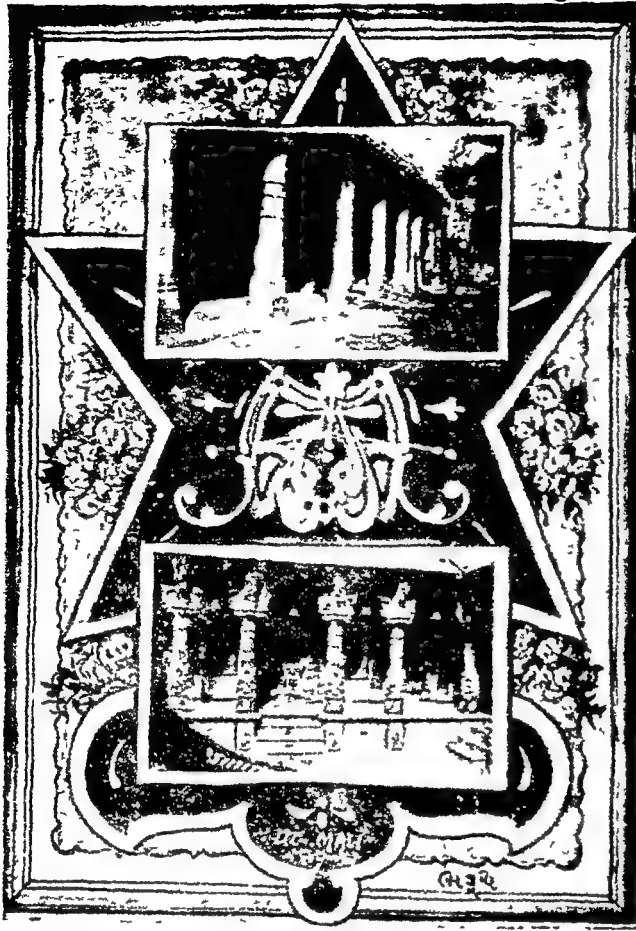
ધોળકા.

ઉપર-બાજારની ડાયાની મહાજા કે જે પહેલાં જૈન મંદિર હતું, તેનો બહારનો દેખાવ નીચે-વાળા એક સ્થબની મેલરથી

જા જે નન દેરામંગે અત્યારે ભરૂચમાં વિદ્યમાન છે તે મુસ્-ગેખાનામાં ખા પગતુ વધારે જૂની રાનીના તો નથી પગેનાના રખનનું ભરૂચ ન ની ગયું કે ઉન પાન રીતે રીવાસે તથા નના મકાનોની બનીમાં ને-વેના ઘણા કોનરના પત્થર તેની માફી પૂ છે તેમાંના કેટલાક પત્થરો નટ થયેના જૈન મંદિરના અવશેષો દને એ કોણ જાણે ! વધારે તો કાચ નર્મ હોય કા ને લેખાની વાતો પ્રમાણે ભરૂચની કેલીક મસદે ને દમણ મોલુ કે તે મુનથી દેરાસરો દત્તા તેમાં ભરૂચની ભુમમામરુદન પામ છે, કે જે ખરેખર મુસ્-ગીધાનનો, બાણદની રીતિમાં ગાનને છાન્યો, કીર્તિમુખ વીજોની પકિનઓ કંપાનિ સજીયારોથી મોલિત વિરાન મ-ઓ, ઉદ્ધર અને મીતિમુખવાળા મગાકો, મગનમુતિઓ વિગેરે રીતોની જે અર્ધી બજારોથી જતા રપટ નિશાનીઓથી ભરેલ છે આપુ મકાન એક ઉચા માચડા ઉપર બાપેન દોવાથી પન્ન પગથીવાળા એક પત્થરની સીટી થધને ઉપર ચડ્યું પડે છે અહીંના તો દવે ભાવન જિનાવય નથી દેખાતું

લક્ષ્ય.

ઉપર-એક જુમામસજીદ, કે જે ધણું કરીને પહેલા મુનિસુવ્રત
સ્વામીનું મંદિર હતું.
નીચે-મુનિ સુવ્રતસ્વામીનું નવું દેરાસર

બાહેરના દરવાજા ઉપર ઐત્થીક અક્ષરમાં એક શીલાલેખ કેતરેલ છે, જેમાં ફરથી વાચી શકાય કે આ મસજીદ દિગ્વરી સ. ૪૫૮ મા આંધવામાં અને તેના ધુમટા દિગ્વરી સ. ૮૨૧ મા લગાડવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ જો આ મકાન મૂલથીજ ખરેખર લોકો જેમ કહે છે તેમ શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામિના જીના દેરાસરના અવશેષો છે તો તે દેરાસર ઇ. સ. થી પહેલા નોડી નાખવામાં આવ્યું હતું. એમ અનુમાન થાય છે.

એવી જ રીતે પાશ્ચાત્ય દિદુરથાનમાં ઘણા જૈન મંદિરો નષ્ટ કે અધો નષ્ટ કરવામાં અને પછી મસજીદોના કામમાં લેવામાં આવ્યા છે, તેના પુષ્કળ દર્શાત મળે તેમ છે. આવા બધા અથોમાં તીર્થંકરોની પૂજા હવે બંધ થઈ ગઈ છે એ દુઃખની વાત છે. છતાં તેમાંના ઘણા મંદિરો આજે પણ ધાર્મિક અથો તરીકે મર્યાપવિત્ર ગણવામાં અને સંખવામાં આવે છે અને તેની લગાર પણ આશાતના ન થઈ શકે તેની સંભાળ આજકાલના મુસલમાનો તો કહોરતાથી જ રાખી રહ્યા છે. આ કંઈક અંશે શાતિકારક પણ છે. એમાં ગી શંકા ?

અમદાવાદ.

જખ કુતે પર સરસા આયા,
તખ બાદશાહને શહેર બસાયા.

અમદાવાદનો ઇતિહાસ પુરાણો નથી. અર્થાત્ ત્યાં જુના જૈન મંદિરો મળી શકે તેમ નથી; છતાં અમદાવાદના દેરાસરોની પ્રશંસા ફર ફર ફેલાઈ ગઈ છે, એવું કારણ આ મંદિરોની શિલ્પકળા તો નવી; પરંતુ તેની અદિતીય લવ્યતા અને મદિમાવાળી પ્રતિમાઓની શોભા હોય એમ લાગે છે. તા. એક અપવાદ તરીકે જરૂર દિલ્લી દરવાજાની આગળ આવેલ શ્રી હુડીસિંગભાઈનાં ધર્મનાથ મંદિરનું નામ લેવું જોઈએ કે જે જોનાના શિલ્પકામની શોભા અને વિશાલતાના લીધે એક તીર્થસ્થાન ગણાય છે. એવું મૂલ દેરાસર ઘણું ઉંચું અને સરસ કોનરજીવંતે મુશોભિત છે અને એના આવનજિનાસયના રથલશિરમો અને શિખરો ખરેખર રમણીય દેખાય છે.

ગામમાં આવેલ શ્રીઅન્નિતનાથ સ્વામીનું દેરાસર એક મુંદર આવનજિનાસયથી વીંટાએલું છે, જેમાં તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ ઉપરાંત બીજી ઘણી પ્રતિમાઓ શોભે છે. શ્રીઅષ્ટાપદજી દેરાસર આ નામથી ઓળખાતો જુદા જુદા મંદિરોના જુમખો સાધારણ દેખાવનો નથી. ત્યાંના એક મંદિરમાં શ્રી અષ્ટાપદજીની મોટી પત્થરની રચના અને એક બીજા મંદિરમાં શ્રી નંદીશ્વર દીપના નકશા તરીકે આવન, એક એક મૂર્તિવાળી દેરીઓ દર્શન અને પૂજા કરવા લાયક છે. શ્રી હીરવિજયસૂરિજીની એક લાકડાની પ્રતિમા પણ બિરાજે છે બાકી દહેરાસરની અંદર ઘણું રમણીય દિનેમજતું કામ લગાડવામાં આવ્યું છે. શ્રીસંભવનાથના દહેરાસરમાં કાળી કસોટીમાંથી કેતરેલ એક ચતુર્મુખજીની તથા એના ભોંયરામ મોટી સફેદ પ્રતિમાઓ બહુજ પ્રભાવવાના છે. શ્રી ચતુર્મુખ શાંતિનાથનું દહેરાસર સાકરી શેરીઓની વચમાં, જેના મકાનોની લીંતિ ઉપર મલા માતાના અનધક ચિત્રો જોવામાં અને પૂજવામાં પણ આવે છે. ત્યાં બિરાજે છે આ દહેરાસરની ઘણા ગોખલાવાળી અને વિવિધ મૂર્તિઓવાળી પ્રદક્ષિણામાં શ્રીક્ષેત્રપાળજીની પૂજા ઘણા લકિતલાવથી કરવામાં આવે છે એમ લાગે છે. નંદીશ્વર દીપની પ્રતિચ્છાયા અહિંયા મુંદર રીતે કેતરેલ છે. શ્રી આદિનાથના દેરાસરમાં એક મોટી પ્રદક્ષિણા અને જેની પાસે શત્રુંજયના પવિત્ર દિવસે યાત્રા કરવામાં આવે છે. આવી શ્રી આદિનાથની એક પ્રભાવશાળી પ્રતિમા તથા શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથના દહેરાસરમાં એક સુંદર

પ્ર દિશ્યાવાળી શ્રી પાર્શ્વનાથની એક શ્યામમૂર્તિ અને શ્રી સમેતશિખરનો નકશો તથા શ્રીસીમધન્વામીના મહિન્મા શ્રી અષ્ટાષ્ટ, શ્રી મન્દેરી માના, એનાયગીયુત છત્રાદિ સુન્દર ગીતન ચિત્રો મેળે છે

શ્રી જગત્ પદ્મલ પાર્શ્વનાથના હેરાસના C.A બોધ રામા શ્રી જગત્ વનલ પાર્શ્વનાથ અથવા ભાષામા જગતના પાર્શ્વનાથની ચમત્કારિત્ર મેળી પ્રતિમા પ્રતિલિન છે, જેની ભક્તિ કરના વેળાએ આત્મા કરૂં કે એમ સંભળાય છે, અને જેના મર્ગનું રુનાતો અધિમર પામના માટે પૂર્વ સદીઓમા એક એક મેતાની મહેર આપની પાની હતી આ મંદિરમા પણ શ્રી સંકેતકણ પાર્શ્વનાથની એક અસાધારણ ભવ્ય મૂર્તિ મેળે છે, જેના મુખે પગો એક મગુધ્ય કે જે વગીને પકડી રાખતા જેમાય કે આખરે જે શસેપુરતુ પુગપ્ હેરાસર અદ્વૈતાદિત્રીને નહ કયું હતુ, તે મંદિરના ચતુર્મુખમાની શ્રી આદિનાથની એક મેળી પ્રતિમા પણ શ્રી જગત્ પદ્મલ પાર્શ્વનાથના હેરાસરમા રાખવામા આવેલ છે જેના બીજા ત્રણ ભાગો શ્રી આદીશ્વરના મંદિરમા મિરાળે છે

અતમા એક અસાધારણ અને જેની કિંમત અંતિદામિક દ્રષ્ટિએ અકલ્પ્ય છે એવું એક ફહેરાસર વપુ વવાતુ બામી છે આ સમેતશિખરની પોળમા આવેલ શ્રી સમેતશિખરજીતુ નાતુ ફહેરામર છે એની ગિરિયામા એ છે જે નકશા બીજા દેકાલે પત્થરમા કરવામા આવેલ છે તે અદિ મિત્રુત નાકડામાથી કોતરેલ છે, અને ઉત્તમ રીતે કોતરેલ છે નાચના વગા તા દેવ તાઓ અને દાથીઓના મુર્તિકાની પદ્ધતિઓ વિગેરે રણુગારા ભાના ઉપર અને છત્રમા મહેન મમચાત્રસ આપ્તિવાળી બારી ની આમવાસ મેળે છે શ્રી સંકેતકણ પાર્શ્વનાથની એક સદા આરસની મૂર્તિ ત્યા મિરાળે છે, અને ત્યા આવેલ શ્રી સમેત શિખરજીતો વાકડાનો પદ્મક શ્રાવક, શ્રાવિકા, સંકુ વેના, પગુ વનપ્રતિન વિગેરેના વિવિધ મણગાયાથી સુશોભિત બો જેના ભુ । ભુ । ભાગો ત્યાની શકાય એની એક ઉંચી ગચના જરર આખા અમ ના નું એક કૌતુક મળી શકાય તેમ છે આખુ હેરાસર તો એક જાનતુ કૌતુક છે અને તે પાટણમા આવેલ અને મૂરાપીયન નિર્દાનોમા પ્રસિદ્ધ થયેલ એવા શ્રી વાહીપાર્શ્વનાથના નાકડાના મન્દિરની થા કરાવેલ જેમ આ વાહીપાર્શ્વનાથના ફહેરાસરની અમુલ્ય સાકડાની કેમરણી તોડી નાખવામા આવી અને આખરે શ્રાવકોતુ નાવાતુ પાણી ગમ કરવા માટે બાળી નાખવામા આવી હતી, (એ નાન લુનાગર મેટના પ્રસિદ્ધ સિંમર સાહેબે શોકોતુગ દિનથી મો કહન છે) તેમ આ સમેતશિખરજીતુ હેરાસર પણ થોડા રખનમા તોડી નાખ વામા આવશે કારણ કે એક નતુ આગમતુ હેરાસર બાધવા માટે ત્યાની જમીનની જરર છે એમ મે ત્યા સાબનુ હતુ મે ત્યાના જગત્ ર રોળી આગમ આ હે હસના ના કર વાની ખામ પ્રાર્થના કરી હતી, એ સફળ થયે હમ તે કોણુ ભણે ?

ઉપર-શ્રી હરીમજની વાહીના મંદિરનો એક દેખાવ.
નીચે- બીજો દેખાવ

ભક્તિભાન બો અતિનામિ- સમજાય એક જ આત્મામા ઘણે ભાગે તો બેમા નથા દેખાતા બન્ને અમુલ્ય શુભો છે, અને નવા તેના અમો અભાવ છે ત્યા સમ્બનાની મીમા ઉપર કેમ પહોળી શકાય ?

એમ અમદાવા ના ત્રિવિધ જૈન મંદિરાસત આખા નગરનુ એક અગત્યનું લક્ષણ છે પરંતુ આની માંહે એક બીટ વાત પણ અમદાવાના વલ્લુ તરફિ ભૂતી નવા જેવી નથી. અર્થાત્ અમદાવાની સાઠડી અને અદ્ભુત વાકડાના મેન કામથી સુશોભિત નરીઓ અને નવા નના, નગના, આધળા, ખુબજીવાળા હવેલિ કુતગમેઓના ટોળા ભવાન બનોતી માફક નિવન દુધા મર , આની પોળો બો મહેતાઓમા જે છેવે છે એ અમદાવા ના ગીધ નવાસાળા ધમત્રિય ભક્તિવાન બો દમેશા છાત્રુ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓની વાત મ્યા સિવય કેમ વિરમી મડુ ? સદાકે દુધ ગીધા અને ખાખગ ખાધા પહેલા પનના વાન બો પીળા રગના મપા ઝોળીનો ભગવા ની મેવાક ની, પડી ઉપાશયમા ગુર મદારજો રના કરીને

એમનું વ્યાખ્યાન સાલળવું. પર્વ દિવસોમા શુદ્ધ વર્ષોમા કટાસણ અને ચરવળા સહિત પ્રતિક્રમણ કરવા ઉપાશ્રય તરફ પધારવું, વારંવાર જ્યારે સાધુ મહારાજ ગોચરી વખતે ઘરે પધારે ત્યારે ભક્તિભાવથી આહાર-પાણી વહોરાવવા, કોઈગર પોસહની કઠિન ક્રિયાથી આત્માને પવિત્ર કરવો, એ વિગેરે સુદર ભાવનાના અનેક નિશાનીઓ ત્યા રેજ પ્રલક્ષ જોઈ શકાય છે. કેવું શાન્ત અને મીઠું જીવન ! શું અસોએક વરસ પછી પણ આ નિદોષ જીવનની નિશાનીઓ અમદાવાદની પોળોમા દેખાશે કે કેમ ! એમ હું વારંવાર ચિતાતુર દિલથી વિચાર કરું છું. અને મને મન થાય છે કે હું ખાસ શિક્ષિત શ્રાવક વર્ગમા ઉભી રહીને બધાઓની આગળ આ વિનંતિ કરું કે “ ભાઈઓ, બહેનો, તમારો ધર્મભાવ કોઈવાર છોડશો નહિ. તમારા જીવનની પવિત્રતા કોઈવાર મુકશો નહિ. ”

તમારી વચમા રહેલ માનનીય શ્રીમાન કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદી, કે જેઓ યુરોપિઅન સભ્યતા અને વિદ્વાનતા સપૂર્ણ લાભ લીધા છતાં અને શાસ્ત્રજ્ઞાનમા ઉંડા ઉતર્યા છતાં આજે તે રાજ અને મહારાજાઓની આગળ પણ એક ધર્મપ્રેમી અને દેશભિમાની ગુજરાતી શ્રાવકભાઈ રહીને જ પોતાનો જન્મ સફળ માને છે, તેઓશ્રીની તેમજ મૂળચંદભાઈ આશારામ વૈરાટી તેમજ અમૃતલાલભાઈ કાળીદાસ જેવા ઉત્સાહી ઉદાર અને શાસનપ્રેમી મહાનુભાવોની સુદર ભાવનાને તમારા છોકરાઓ અને છોકરીઓ અનુસરશે, તો જૈનકામનું જરૂર કલ્યાણ થવાનું.

ઉપસંહાર.

ગુજરાત અને કાઠીયાવાડમા આવેલા હિંદુસ્થાનની આર્થ સભ્યતા, અને એની અંદર ખાસ જૈનધર્મના સંબંધમા રહેલ ઐતિહાસિક સ્થળો જોવા માટે હું તા. ૧૯ મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૭ મુંબાઈથી નીકળી હતી. ઘણા સ્થાનો હજી જોવા બાકી હોવા છતાં વધતી જતી ગરમીના લીધે આ મુસાફરી તા. ૨ જ એપ્રિલ ૧૯૨૮ ના દિવસે અંત કરવામાં આવી હતી. આ મુસાફરી

પ્રસંગે કરેલ અનુભવો અને લખેલ નોટોના આધારે ઉપરનો લેખ લખવામા આવ્યો છે. શ્રી શત્રુઙ્ગ, આયુજી, તારંગા, અંભાત, પાટણ વિગેરેનાં દર્શન આ વખતની મુસાફરીમાં નહીં થયા હોવાથી એ સંબંધી કંઈ લખ્યું નથી. બાકી ઉપરનો લીટીઓમા જુદા જુદા સ્થળોનું તટસ્થ વર્ણન જ નહીં પરંતુ એનાથી વધારે કેવી કેવી અસર આ બધા સ્થળો જોતાં મારા મનમા ઉત્પન્ન થઈ હતી, તેનું વર્ણન આપવામા આવ્યું છે. એ વાત કદાચ કેટલાક વાચકોને નહીં ગમશે તો કહેવું જોઈએ કે જે આ શૈલી અભિપ્રાયથી જ પસંદ કરી છે. મેં આ પદ્ધતિને એજ આશાથી વાપરી છે કે જે મને અસંભવિત અથવા નુકશાન કારક જેવું લાગ્યું હતું તે અપૂર્ણ બતાવવાથી કદાચ કંઈ સુધારો કે ફાયદો થાય. ઘણી બાબતો મેં ખરેખર દુઃખી દિલથી લખી છે અને જો મારા શબ્દોથી કોઈ ખીન્નનું મન પણ દુઃખી થાય તો હું અંતઃકરણથી એની મારી માનું છું.

કેવટે મારા પૂજનીય ગુરુઓ શ્રીમાન આચાર્ય વિજય-ઈન્દ્રસૂરિ અને શ્રીવિદ્યાવિજયજી મહારાજનો આભાર માનું છું કે જેઓશ્રીના આત્મીયતા પરિણામેજ મારી મુસાફરી સફળ થઈ હતી અને જેઓના શુભ નામ લેવાથી એકંદો વિદેશી મનુષ્યો, મદદ અને મહેમાનદારી કરનારા મારા રેલ્વે ભાઈઓ અને મેનો બની ગયા છે.

અંતે મારા પ્રિય, નિઃસ્વાર્થી અને હંમેશાં માયાતુ ગુરુ-ભાઈ લીંબડીવાળા શ્રીમાન ચુનીલાલ શિવલાલ ગાંધી કે જેઓ મારી આખી મુસાફરી દરમ્યાનમાં મારા મદદમાર સાથી, ચતુર ગાઈડ અને કાઠીયાવાડી શોકસાહિત્ય વિગેરેના અભ્યાસમા મારા ઉત્સાહી અધ્યાપક સમાન હતા-એમનો પણ અંતઃકરણથી આભાર માની વિરમું છું.

શ્રી વીરતત્વ પ્રકાશક મંડલ
શિવપુરી.
શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૨ વીર સં. ૨૪૫૫
(૧૭-૮-૨૬)

સુભદ્રા.

શ્રી મન્નતશિખર—(પાર્શ્વનાથ તીર્થ)

પૂર્વદેશનું પ્રભુત્વ.

અષ્ટાપદે શ્રી આદિજીનંદ

વીર પાવાપુરી વ,

વાયુપુત્ર્ય ચ પાનથર મિત્યા

નેમ રેવન ગિલ્લિ

મન્નતશિખરે વીર જીનંદ

મોડ પહોવ્યા મુનિવં,

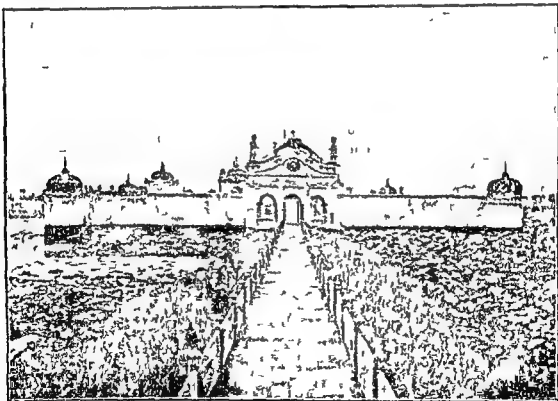
ગાવીશ જીનંદ નિત્ય વડ

મકલ મધ મુહર

ઉપગમ સ્તુતિમા વણુચેતી વર્તમાન

અવનર્પીતીમા ગાવીશ તીર્થકન્તી નિર્વાણ ભમિ,

એજ પૂર્વ દેશનું પ્રભુત્વ છે

શ્રી પાવાપુરી તીર્થ—જલમંદિરનું સન્નિધાન.

(બાન પુસ્તક દ્વારા નાહરના સોન-મધી)

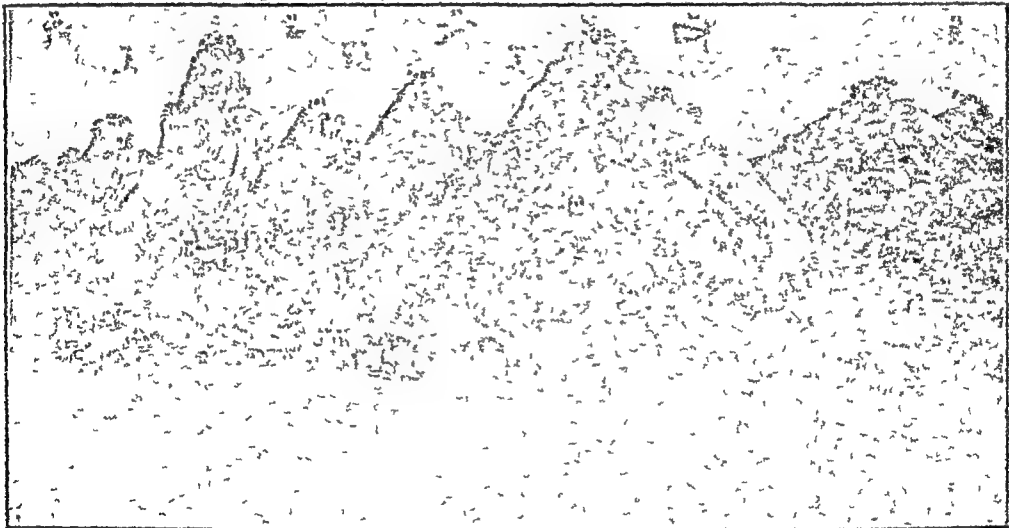
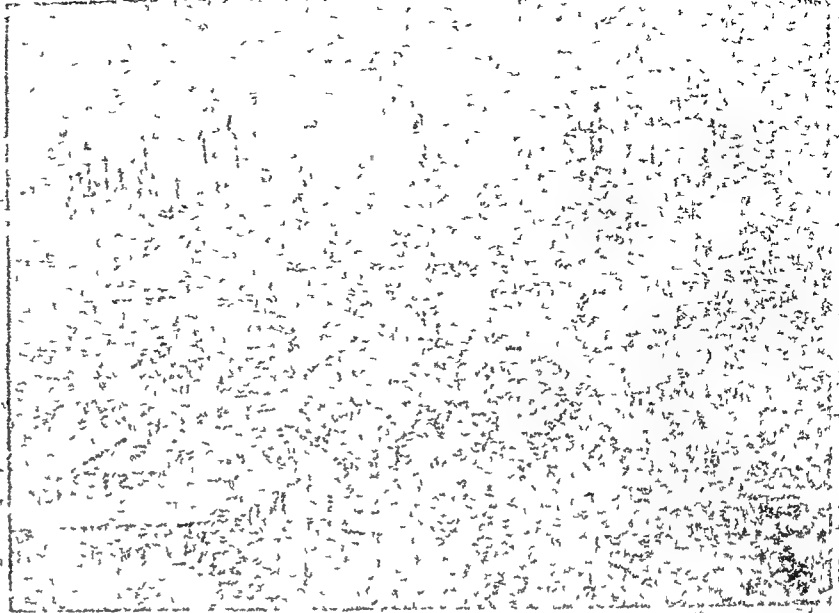
“સેત”

વૌચ મહોત્સવ

અંક

વીર તિર્વાણ ખડી
૨૩ વર્ષે દાનવીર આવક
દેવચંદ્રેણ પ્રાવેલ કુચ-
ભદ્રેશ્વરનું ૨૧૮ સ્થંભ-
યુક્ત આ જિનાલય
કુચની ગદ્ગદ કારી-
ગરીનો આજો પ્રતિયક્ષ
કરો છ.

શ્રી ગિરનારજીના શિખરોનું મુરખ ચિત્રપટ

કુચ-જામોદ

વીર શાખરચુક

શાદ્યકળામય

જિનાલય

આનંદ ડી. પ્રેસ

ભાવનગર

(નેન સતી વાચનમાળાની સોજન્યથી)

A. P. Press—Bhavnagar.

સન્મતિતર્ક અને તેનું મહત્ત્વ

[લેખક-૫૦ મુખલાલજી અને ૫૦ બેચરદાસ]

જેન શુનને બા. મોટા ભાગ નાશ પામ્યો છે તે નામના અનેક કાણુઓ છે પણ આજે તેનો જેટલો સ્ફુરણ અને જે ભાગ સચવાઈ રહ્યો છે તેનું ફક્ત એક જ કાણુ છે અને તે જેન

સઘની શુનભક્તિ જેન જનતા જ્ઞાન માનને પૂજે છે પણ શુન પ્રત્યે એની ભક્તિ એટલી જગરૂક છે કે નહિ તે વિષય નખવા જતા તેનો મનોરમ ઇતિહાસ તૈયાર થાય માત્ર મોડી વયના આ-પુરુષા જ નહિ પણ નાના કુમાર-કુમારિકાઓ સુદા શાસ્ત્રજ્ઞાન આરાધવા તથા કરે છે, એના નજવા સાધનોની આરપૂવક પૂજા કરે છે અને એ માટે પોતાનું સવસ્ત્ર આપી દેવા તૈયાર રહે છે આગિનપૂજન જેન સઘમા મોટું સ્થાન છે પણ તે જ્ઞાના એક ભાગ તરિક આગિન એ જ્ઞાનનો છેત્રોડો પેરિપેક્ષ અસ જ છે તીથપ્રજા હોય કે શરપૂજા હોય એ બધી વિવિધ પૂજાઓની પાછળ જ્ઞાનભક્તિ જ રહેલી છે એ જવાબા સત્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો એક જ હેતુ મુખ્ય છે

આજે વિશિષ્ટગતિ જેન દર્શન જનિત હોય તે એક શુનને આભારી છે, અને શુન હવિત હોય તે તે જ્ઞાન ભક્તિની આભારી છે 'શુદ્ધિમા' અને દીર્ઘદર્શી જેન આ ચારોએ જ્યાં જ્યાં જાયું અમુક અમુક શાસ્ત્ર વિશિષ્ટગતિ જેન દર્શનની પ્રજ્ઞાના કરે તેવા છે ત્યારે ત્યાર તેઓએ તે ત શાસ્ત્રોને જનદર્શનના પ્રજ્ઞાવક કરી તેના તાજ શોકાનુરાગ કળ્યા, તેના અભ્યાસને હિતેજન આપ્યું તેની પોશિએ નખી-લખાવી તેની સાચવણીમા ભારે ફાળો આપ્યો આગમમથોતી પ્રતિષ્ઠા તે ભગવાનની પ્રતિષ્ઠાનો એક ભાગ જ છે પણ ત્યાર પછી રચાયેલા ઘણા શાસ્ત્રોને આચાર્યોએ આગમ જેન મહત્ત્વ આપ્યું છે, એવા શાસ્ત્રોમા સન્મતિનું સ્થાન મુખ્ય છે નેમિચંદ્રચંદ્રો ગ્યન પ્રવ મનસાંગીદાનના રસિમા તેના કક્ષા શ્રીમદ્ધર્મસેન સન્મતિતર્કને અને જે લખે છે તે ખાસ ધ્યાન દેવા જેનું છે તેઓ જ નના પ્રજ્ઞાવક તરીકે અથો જન્માવાના સન્મતિને પહેરો મુકે અને સાથે જ કહે છે કે એ દર્શનપ્રજ્ઞાવક અથોનું રૂક રીતે ભક્તિપૂવક બુદ્ધિમાન કરતું જીતકલ્પ નામના, યુવની ચુલિની ન્યાખ્યામા તેના કર્તી સન્મતિતર્કને એ મદા પ્રજ્ઞાવક અથ તરીકે વધુવે છે, આ તે એવે સુધી કે તેનો

અભ્યાસ કરતા કોઈ અપનાદ સેવવો પડે તેને પ્રાપ્તિત યોગ્ય નથી માનતા શુતજ્ઞાનની જગમ-મુક્તિ ઉપાખ્યાય શ્રીયજો વિજયજી તે એના ઉપર શી. રી. ૩ અને છેલ્લે શ્રીમદ્ રાજ્યદ તથા શ્રીમાન આત્મારામજી સુદા એ અથ ઉપર ભારે મત્તવ દર્શાવે છે

આ રીતે સન્મતિતર્કનો મદિમા જ્યા ત્યા ગાવામા આવ્યો છે અને દરજી ચનાય છે, ત્યારે એ જાણવું જરૂરનું છે કે સન્મતિતર્ક એ શુ છે ? તેનું મહત્ત્વ શા માટે છે ? અને બીજા શાસ્ત્રની સરખામણીમા એનું સ્થાન શું છે ? વગેરે વગેરે આ હંતુથી પ્રેમગ્રા પ્રસ્તુત અથ નખવા પ્રેરણા થઈ છે

જેન ચારિત્ર્ય બો મનાજમા 'સન્મતિતર્ક' એ જ નામ મુ જન્મીતુ છે પણ છેલ્લી માહિતી પ્રમાણે તેનું જ નામ 'સન્મતિતર્ક' નામે છે ધર્મી અને જુની દસ્તાવિજન પ્રતિઓમા સન્મતિતર્ક એવો જ ઉલ્લેખ મળે છે એ ઉત્તેખ ઉપર નિચાર કરતા જણાય છે કે મનનિ નહીં પણ સન્મતિ નામ ખર હોતુ જોઈએ કારણ કે ધનજય નામમાજોમા ભગવાન મદાનીરના જે નામો લખાયા છે તેમા એક નામ સન્મતિ એનું છે તેથી એકજુ લાો છે કે આચાર્યશ્રી મિદ્ધમેને પોતાના પ્રો. અથ રત્નને ભગવાનના નામથી અક્તિ કરી સન્મતિતર્ક એજ નામ આપ્યું હશે આો તે હાગ સચિત કહ્યું કે-આ મારા ગ્વેના પ્રગ્જ્ઞાનો નિયમ કાપન અગર નો આધારશુ નથી, પણુ ને કહુ છું તે તો ભગવાન મદાનીરના તર્ક છે એટલે તેમનો સિદ્ધાંત છે અથવા ભગવાન મદાનીરના મત છે -

નામની જાળખમા આટલું સ્પષ્ટીકરણ કરી હવે તે અથ અને તેના રિપય તરફ વળીએ એ અથ અથનસાર પ્રાકૃતભાષામા છે એના નજુ ભાગો ૪ નામે ૪૫૬ ભાગ ના નામ પ્રમિદ છે, એનું એ અથ ત્રિકા છે ૨૫ ॥ ગદ્ય નહિ પણ પદ્યમાય છે પઠો બધા આપા ૪૬૪૬ છે, પહેરા કાડમા ૫૪, બીજા કાડમા ૪૮ આો ત્રીજા કાડમા ૭૦ પઠો છે કે ૧ પઠો ૨૬૭ છે -

આ અથ જાણ ગ્યનામા સ્વિગજરાચાર્ય કુંદકુંના પ્રવ મનાગ જેવો છે પ્રવચનસાખના પણ નજુ ભાગ છે તેમા

પહેલા લાગમા ૯૨, બીજા લાગમા ૧૦૮ અને ત્રીજા લાગમા ૭૫ કુલ ૨૭૫ પ્રાકૃત આર્યાબદ્ધ પદો છે. પ્રવચનસારના ત્રણે લાગો કાઠ નહિ પણ જૂની દબના યુતરકંઠ એવા નામે પ્રસિદ્ધ છે.

પ્રાકૃતભાષા, આર્યાબદ્ધ અને ત્રણ લાગમા વહેંચણી એટલું બાહ્ય સામ્ય જોવા પછી હવે એ બન્ને ગ્રંથોના આંતર સ્વરૂપ તરફ વળીએ

પ્રવચનસારમા ચારિત્રતું પ્રતિપાદન ખાસ એક અધિકારમા કરવામા આવ્યું છે, બ્યારે સન્મતિતર્કમાં એ

પ્રતિપાદન વિષય લીધો જ નથી. સન્મતિતર્કમાં આખું

વિષય એક કાઠ નયની ચર્ચાથી ભર્યું છે, બ્યારે પ્રવચનસારમા એ વિષય સ્પર્શાયો જ નથી. એમાં

માત્ર સમ્મલંગીનો અતિદૂંકમા ઉલ્લેખ છે, ત્યારે સન્મતિમા એની પૂર્ણ અને વિશદ ચર્ચા છે, પ્રવચનસારમા આત્મિક પરિણામના વિકાસને સૂચવતી જે શુભ-અશુભ અને શુદ્ધ પરિણામની હૃદયંગમ ચર્ચા છે તે સન્મતિમા નથી બન્ને ગ્રંથોમા જ્ઞાન અને જોયતી ચર્ચા તો છે જ; પણ એમા ધણું અંતર છે, પ્રવચનસાર મુખ્યપણે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ જ્ઞાનનો તદ્દાવત જૈન દષ્ટિએ સમજવે છે અને જ્ઞાનને લગતી પ્રાચીન જૈન મંતવ્ય પરંપરાને બીજા દર્શનોથી જૂદી પાડી કાંઈક તર્ક-પદ્ધતિએ સમજવવા પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે સન્મતિમા એ વિષય જૂદી જ રીતે ચર્ચાયો છે એ પોતાના સમય સુધીમા ચાલ્યા આવતા જ્ઞાનને લગતા બધા વાદોને એકે એકે લઈ તેની ઉડી માર્મિક અને અદૃષ્ટપૂર્વ સમીક્ષા તેમ જ પરીક્ષા કરે છે અને એમાં દિવાકરશ્રી પોતાનો તદ્દન સ્વતંત્ર તેમ જ નવો વાદ મૂકે છે તેમ જ સ્થાપે છે. તે વાદ એટલે કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન વચ્ચે ભેદ ન માનવાનો. આ વાદ સ્થાપતા તેઓશ્રીએ પ્રાચીન વાદોને બહુ ઝીણવટથી જણાવ્યા છે અને તેમા તર્કદષ્ટિએ દેખાતા દોષોને દર્શાવ્યા છે એ જ રીતે પ્રવચનસારમા છે તે કરતા સન્મતિની જોય ચર્ચા જૂદી જાતની છે. પ્રવચનસારમા જૈન પરંપરા પ્રમાણે મનાતા છ દ્રવ્યોતું આગમિક શૈલીએ શ્રદ્ધાગમ્ય વર્ણન છે, બ્યારે સન્મતિમા એમ નથી. એ તો વિસ્તારથી એટલું જ વર્ણવે છે કે જૈનદષ્ટિએ જોય તત્ત્વતું સ્વરૂપ કેવું મનાવું જોઈએ. એ સ્થાપતા એણે મૃદુતાથી વિરોધી દષ્ટિઓની ખૂબ ઝાટકણી કાઢી છે.

પ્રવચનસારની શૈલી મુખ્યપણે આગમિક છે. એમા તાર્કિક

શૈલીની જાયા છે, બ્યારે સન્મતિમાં શુદ્ધ તાર્કિક

પ્રતિપાદન શૈલી પ્રધાન પદ છે. કહેવાની વસ્તુ ભલે ગમે

શૈલી તે હોય પણ એને તર્કની તીક્ષ્ણ શાણ ઉપર

ચઢાવી અને છુદ્ધિની કસોટીએ કસાને જ

દિવાકરશ્રી કહે છે-પ્રવચનસારની શૈલી આગમિક એટલા મારે છે કે તેમા તત્ત્વતું નિરૂપણ કરતા કરતા ડગલે ને પગલે ઉપદેશ દેવાતો જાય છે. તે સાલળતા એમ ભાન થાય છે કે જાણે આપણે ધર્મસ્થાન ઉપાશ્રયમા એસી કોઈ મહામના નિર્ગ્રંથના મુખેથી શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉપદેશમિશ્રિત જૈનતત્ત્વ સાલળી રહ્યા

છીએ, ત્યારે સન્મતિની આખતમાં એમ નથી. એમાં ઉપદેશનો જાણે એ નથી. એમા તો શુદ્ધ જૈન તત્ત્વો પોતાની દબે દિવાકર-શ્રી પ્રવાહબદ્ધ વર્ણવે જ જાય છે. એને સાલળતા એમ લાગે છે કે જાણે કોઈ પ્રતિભામૂર્તિ તાર્કિક શિરોમણિના મુખેથી જૈન તત્ત્વો સાલળી રહ્યા છીએ.

પ્રસ્તુત બન્ને ગ્રંથો જૈનતત્ત્વજ્ઞાન અને સંપ્રદાયના પોષક છે જનાં બન્નેમા મોટો તદ્દાવન છે. એક જૈનમત સાથે સાથે તેના એક કાટાતું પોપણુ કરે છે, બ્યારે બીજો કોઈ કાટાના પોપણુમા ન ઉતરતા માત્ર જૈનતત્ત્વજ્ઞાનને જ સ્થાપે છે અને અવરિથત કરે છે. પ્રવચનસારતું ચારિત્ર વર્ણન દિગંબર શાખાતું પોપણુ કરે છે, પણ સન્મતિને કોઈ શાખાની કશી જ પડી નથી. એ તો લગવાન મદાવીરતી દષ્ટિ સ્પષ્ટ કરવા, તેને અવરિથત રીતે સમજવવા અને નર્ક ઉપર તેની માંડણી કરવા મથે છે.

દિવાકરશ્રીના સમયનો સવાલ હજી વિચારવા જેવો હોવાથી કાળના પૌર્વાપયનો વિચાર છોડી માત્ર સર-બૌદ્ધ અને વૈદિક ખામણી મારે કેટલાક પ્રાચીન, બૌદ્ધ અને ગ્રંથો સાથે વૈદિક ગ્રંથો લઈએ. પ્રવચનસાર જોતા તેના સરખામણી પ્રણેતા આચાર્ય કુંદકુંદના માનસમાં ત્રણ જૈન-તર દર્શનોના અભ્યાસની છાપ પડેલી દેખાય છે અને તે પણ સ્થૂલ. સાંખ્ય, વૈશેષિક અને બૌદ્ધ, એ ત્રણ ઉપરાત ન્યાય, વેદ, ઔપનિષદ આદિ બીજાં તત્ત્વાલીન પ્રસિદ્ધ જૈનેતર દર્શનોના અભ્યાસની ઉડી અને વિસ્તૃત છાપ દિવાકર-શ્રીના માનસમા પડેલી છે. એ તેઓશ્રીની સન્મતિ, ખત્રીશિઓ વગેરે કૃતિઓ જોતા સ્પષ્ટ થાય છે. (ક) સાખ્યાચાર્ય ઇન્દ્ર-કૃષ્ણની કારિકાઓ લ્યો અને સન્મતિ સાથે સરખાવો. ભાષા અને સંપ્રદાયનો ભેદ આદ કરીએ તો એ એમા છંદતું તેમજ પોતપોતાના વિષયને તર્કપદ્ધતિએ જોઈવવાતું સામ્ય નજરે પડશે. (ખ) ધન્યવાદી બૌદ્ધાચાર્ય નાગાર્જુનની મધ્યમક કારિકા અને વિજ્ઞાનવાદી વસુબન્ધુની વિંશિકા તથા ત્રિંશિકા સાથે દિવાકર-શ્રીની કૃતિઓ સરખાવતા એમ લાગે છે કે એ આચાર્યો ઉપર એકબીજાની અસર અવશ્ય છે. (ગ) વૈશેષિક સૂત્ર અને ન્યાયદર્શનના અભ્યાસે તો સન્મતિની રચનામા દિવાકરશ્રીને ખાસ પ્રેરણા આપ્યાતું ભાન થાય છે તેથી એ દર્શનોનાં સૂત્રો અને સન્મતિ વચ્ચે ભાષા તેમ જ ગદ્ય-પદ્યનો ભેદ હોવા છતાં શુદ્ધ તર્કદષ્ટિના ઉપયોગતું એમાં મુખ્ય સામ્ય છે.

દિવાકરશ્રીએ સન્મતિતર્ક એ ઉદ્દેશથી રચ્યો હોય તેમ લાગે છે. (૧) વ્યસંપ્રદાયમાં વિચાર-શકિત અને રચનાનો ઉદ્દેશ તર્કબળ કેળવી પ્રજાનો વિકાસ કરવો અને (૨) જૈનેતરદર્શનના વિદ્વાનોમા જૈન મૂળ-તત્ત્વોની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

જૈન નિર્ગ્રંથો મૂળથી જ જ્ઞાનપ્રિય છતાં ત્યાગપ્રધાન હતા. તેથી તેઓમા આત્મશ્રદ્ધાતું તેજ હતું; પણ તે કાળક્રમે ધીરે ધીરે સ્થૂલ માન્યતા અને સ્થૂલ રૂઢિઓમા જકડાઈ સંકુચિત-પણામા બદલાઈ-ગયું હતું, તેથી આગમપાદી સાધુસંઘ મોટે

બાગે 'શબ્દસ્પર્શી' યથ ગયો હતો, તેથી ભગવાનના વ્યાપક સિદ્ધાંતો દેશ-કાળ પ્રમાણે ઘટાવી તેનો વિસ્તાર કરવાને બદલે તેઓ નવી પદ્ધતિથી માનવી બાંધતા અને નવા વિચારો અને વ્યવહારો તેમને નવા અમલ થઈ પડતા કાંઈ ચાતી પ્રથા મદારનો વિચાર મૂકે કે મળ વસ્ત્રોને નવા રૂપમાં સજા જાવે તો તેને તેઓ શ્રદ્ધા વિનાનો-સમયગ શૂન વિનાનો કહી વીસવા વિચાર અને આચારનું જે નિશિષ્ટ બળ શ્રમણસંઘ માં હતું તેનો ઉપયોગ માત્ર પ્રાચીનતાની રક્ષા કે રૂપિ માચર નામ જ થતો આ સ્થિતિ દિશાકરશ્રીને બદલી તેઓને લાગુ કે ભગવાનના ઉપર અને ગભીર મિદ્ધાનો મુજબ વ્યાપક બની શકે તેમ જ તે મિદ્ધાનો દેશ-કાળના અધનથી પગ હોવાને લીધે તેનો પ્રમાણે મુજબ વિસ્તાર કરી મહાકથ તેમ જ અને તેમાં જનુ કે નનુ જે કાંઈ સામ્યિક હોય તે મધુ સમાવડાનો અનુભવ કે ફક્ત તે માટે સમ્યક વિચાર કેળવે તો જ, નક શક્તિ ખીનની નેપથ્યે અને પ્રણાદી વિમલ કવો નેપથ્યે દિશાકરશ્રીની પ્રતિભાને ભગવાનના સિદ્ધાંતોની અમિદ્ધાનો ઉઠે અને સ્પષ્ટ દર્શન થતું હતું ન્યાયે બીજે શ્રમણનું જે મધુ માલ બાગ સુદાં તેવાર ન હતો ઉનકું ભગવાનના જ મિદ્ધાનની પોષક પથ્ય માન નવી એકાદ વ્હીન સાલળીને જ કેળવે જતા અને તે નવા વિચારક ઉપર તેની નવી વિચારણાને અંગે આલેખ મૂકતો કે તમે તો સ્વમિદ્ધાનની પ્રપથ્યા નાદિ પથ તીર્થ-કરની અવસા-આશાતના કરો છો શાસનની આશાના કે તીર્થ કરની આશાતનાનો આરોપ જૈનપરપગમા નાસ્તિકપથ્યાના આરોપ કરતા પથ્ય વધારે ભારે મનાતો આવ્યો છે, એ વાન સ્મરણમા રાખવી જોઈએ તેથી એવા આરોપ મૂકનાર વગર દિશાકરશ્રીએ સ્પષ્ટ સભાગી રીધુ કે નયોના વિવેક અને તેનું સમુચિત ગાન એ જ સ્વસિદ્ધાંતની પ્રપથ્યા છે અને બીજી બધું તીર્થકરની આશાતના કે કંટલામ દિશાકરશ્રીના નવા તર્કમાં માગે થઈ કહેતા કે તમે જો છો ને સુખમાં કયા બાજુ છે ? અને સુખના શરૂ વિરદ જનુ એ તો તીર્થકરની આશાતના છે એનું જોનારના મનની મળીના મળા દિશાકરશ્રી તેઓને ઉદ્દેશી કહે જ કે તીર્થકરની આશાતનાથી કનારા અને સુત્રાક્ષરને વળગી રહેનારા કંટનાક આચારો દુરગા-કનળ દર્શનોને જે માને છે ઇલાદિ દિશાકરશ્રીના આ કથનમાં કટાક્ષ એ લાગે છે કે તીર્થકરની આશાતનાના ભવથી માન સુધા કાગે વળગી રહેનું અને તેનું મર્મ ન વિચાર કે તર્ક ન વાપરવો એ કથાનો ન્યાય છે ઉનકું વિચાર અને તર્કને અંગે અરિ રીતે જોવામાં જ તીર્થ કરની આશાતના છે દિશાકરશ્રી કેવલગાન-કેવલગા ૧૧ અભેદનો પોતાનો પક્ષ સ્થાપના આગ મમા દેખાતા તેથી વિરદ પાંડેનું સમાધાન કરતા કહે છે કે સુત્રોમાં અભેદ પક્ષ વિરદ જે જે કથનો છે તે અન્ય દર્શનોના મતનાંનું માત્ર નવદષ્ટિએ વળુનું કે, સ્વસિદ્ધાંત નથી માટે સુત્રોનું વ્યાખ્યાન કરતી વખતે માત્ર શબ્દસ્પર્શી કામ ૧ ચારે ખરી નજલકાર હોય તો તે પૂવાપર અથનની હાડી વિચારણા કરીને જ સુત્રાર્થનું કથન કરે, એમને એમ નદિ વળા, જેઓને નવી વિચારણામાં મિથ્યાત્વદષ્ટિની અંધ

આવતી તેઓને ઉદ્દેશી દિશાકરશ્રી કહે જ કે મે જે રીતે કહ્યું છે તે રીતે બિનકથિત તત્ત્વો ઉપર શ્રદ્ધા ગાળનારનું નાન એ જ સમયગદર્શન છે તત્ત્વોનું વાસ્તવિક ગાન હોય તો સમ્યગ્-દર્શન નિમગ્નથી આવી જાય છે, પણ વાસ્તવિક ગાન ન હોય તો સમ્યગ્ શૂન થી રીતે આવે ? ખરી રીતે સમ્યગ્ગાન એજ સમ્યગ્ શૂન છે તેથી એનું ગાન મેળવવાના પ્રથમ વિના સમ્યગ્-શૂનનું અભિમાન રાખનું અને એવા ગાન માટે પ્રયત્નશીનને મિથ્યાદષ્ટિ કહેવા એ ધ્યાનો ન્યાય ? જેઓ સુદત્ત વિવેચના કર્યા વિના જ આગમનું ગાન મેળવના અને પોતાને આગમન માનતા તેઓને તેઓથી કહે છે કે-જુદી જુદી નય દષ્ટિવાળા સુત્રોને માન બળી જેઓ પોતાને સુત્રધર વહેનગવવામાં મતોપ માને છે અને એ નયના ની યોગ્ય મી રાસા નથી કરતા તેઓ અજ કે મપૂર્ણ નયવાનું ગાન એ જ નિર્ણય સમ્યગ્ શૂન છે એ વિનાના માન આત્મોત્કર્ષથી પોતાની પ્રથામાં કરતા કરતા કરે નંદ થાય કે કેટલા પોતાને શાસનભંગ અને મિદ્ધાતર માની દિશાકરશ્રી જેવા સુદત્ત દર્શનો શાસનનાશક અથવા મુઠક તાર્કિક કહેતા તેઓને લખીને વિશાકરશ્રી કહે છે કે-ભાઈઓ ! માત્ર શાસનબંધિતથી સિદ્ધાંત નથી થવાનું અને માત્ર મિદ્ધાતર અવાધી તેની પ્રરૂપણા કરવા નેટલી સ્થિરસુદિ નથી આવી શકતી વળા આગળ વધી તેઓ કહે છે કે મા ! સુત્રપાઠથી અધર્મનો ઠીક મોષ નથી થતો એવો મોષ કઠિન નયવા ની અપેક્ષા રાખતો હોવાથી ડુગર્ગ છે તેટલા માટે સુત્રપાઠી દરેક જણે અધર્મગાન મેળવના પ્રયત્નશીન થતું એ આચારો અશિક્ષિત અને છના કૃષ્ટ કે તેમના ભગવાનની આશાને અવગણે છે છેવટે કેટલાકની બલારની મધાન અને મોટપનો વેલો નેપથ્ય દિશાકરશ્રી કુ અપૂર્વક કહે છે કે જેઓ વિચાર વિના જ ધણા પોથા વાચી પોતાને મુશ્કેલ માને છે, જેઓ મોટા શિષ્ય-પરિવારને લીધે પોતાને મુશ્કેલ મત માનવાની બૂન કરે છે, તેઓ શાસ્ત્રમાં રિયગમિત ન થતા ઉનકું મિદ્ધાતરની બને છે

દિશાકરશ્રીના આદતના પ્રામગિક ઉદ્દારોથી એ નવદ થાય છે કે મનસ્થિતિની અના એ મુખ્યપણે શ્રમણ મધમાં પ્રમાણગ પ્રેરવા માટે થયોતો પરંતુ એ ઉપગન એ રચનાનો બીજો પથ્ય ઉદેશનો આતો તે એ છે કે જૈન તત્ત્વોનું જોનાર નિર્ણયમાં નાન દેવાયનું અને જેઓ જૈન મિદ્ધાનો ઉપર આલેખો મૂકના તેઓને અલેખ ઉત્તર આપવો આલેખે મનસ્થિતિની નય, શાન અને મેળની પ્રરૂપણાઓથી નય અને મેળની પ્રરૂપણાઓમાં મપદ જોઈ શકાય છે એ બીજો ઉદેશ સિદ્ધ કરવા દિશાકરશ્રીનું આમ નવદ દત્ત તેથી જ તેઓએ નયનાનું મુદ્દા પૃથક્કલ કરી ઉપ નય તરફલીન સમગ્ર દર્શનોને આકારની મામળની દીઓ જેવા બિન ભિન્ન નોમાં યોગ્ય રીતે ગોઠવ્યા છે અને તે રીતે તેની મદત્તા આપી છે જે ગતિ માન પોતાની પ્રરૂપણા મિવાધ બીજી પ્રરૂપણાઓને ધનુ સ્થાન નથી આપતા તે બધાને તેઓએ એમતરની અને અધૂગા આલિન કરવાનો ખાસ પ્રયત્ન કર્યો છે અને નયવાદનું તત્ત્વગાનના પ્રદેશમાં કેવુ રચન છે એ સમજાવવા પ્રયત્ન પુરવાધ દાખવે છે જેઓ વગર સમજને અનેકાનો ઉપકાર કરતા તેઓને તેનું સ્વરૂપ સમજાવવા આકર્ષક ચર્ચા

કરી છે અને છેવટે કહ્યું છે કે જોના વિના વ્યવહારનું એક પણ કામ સિદ્ધ નથી થઈ શકતું એવા અનેકાંતવાદને નમસ્કાર હો.

આરીકીથી જોના ખરેખર એમ લાગે છે કે નય અને અનેકાંતવાદને સ્પષ્ટ સમજવવા અને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની એ વિશેષતાને સર્વગમ્ય કરવા સૌથી પહેલાં શુદ્ધિ અને તર્કસિદ્ધિ જો કોઈ પ્રયત્ન થયો હોય તો તે દિવાકરશ્રીનો જ પ્રયત્ન છે. દિગંબરાચાર્ય સમંત-લદ્રની આસ્તમીમાંસા અને શ્વેતાંબરાચાર્ય હરિલદ્રની અનેકાંતજયપતાકા વગેરે કૃતિઓ એ પાછળના પ્રયત્નો છે.

વીર અને વિદ્વાન પુરૂષની પ્રભા કાંઈ પોતાના જ કુલને વ્યાપીને અટકતી નથી. એ તો સદસ્તકિરણ દિવાકરશ્રીનો સૂર્યની પેઠે અધી દિશાઓને ઝગઝગાવી ચૂકે અને સન્મતિનો છે દિવાકરશ્રી પોતાની પરંપરામાં તો ગવાયા પ્રભાવ જ છે. પણ એમના તેજોમળથી આકર્ષાએલા ખીળ ખીળ વિદ્વાન આચાર્યોએ પણ એમનું ગુણગાન કરવું વીસાયું નથી. હરિવંશ પુરાણના કર્તા મહાકવિ જિનસેનાચાર્ય (પ્રથમ) પોતાના એ ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં ન્યા મોટા મોટા પ્રભાવશાળી આચાર્યોનું અને કવિઓનું સ્મરણ કરે છે ત્યાં તેમણે અત્યંત આદર સાથે દિવાકરશ્રીને પણ સ્તવેલા છે. એ ઉપરાંત આદિ પુરાણના પ્રણેતા ખીળ જિનસેનસૂરિ, સિદ્ધિ-વિનિશ્ચયના ટીકાકાર અનંતવીર્ય અને પડિત લક્ષ્મીલદ્ર વગેરે દિગંબર પડિતોએ પોતપોતાની કૃતિમાં દિવાકરશ્રીનાં નામને અતિ ઉચ્ચ સ્થાને સ્થાપેલું છે. દિવાકરશ્રીની જેમ એમની કૃતિઓનો પણ કાંઈ એવો પ્રભાવ વિસ્તરેલો નથી. તત્ત્વાર્થ રાજવાર્તિકના પ્રણેતા ભટ્ટ અકલકંઠે દિવાકરશ્રીના એક પ્રસિદ્ધ પદ્યદ્વારા પોતાના વાર્તિકને શોભાવ્યું છે, તત્ત્વાર્થ શ્લોકવાર્તિકના કર્તા શ્રી વિદ્યાનંદ સ્વામી અપર નામ પાત્રકેસરીજીએ એ વાર્તિકની વ્યાખ્યામાં પોતાના વચનના દૃઢીકરણ માટે સન્મતિની ગાથાને ઉદ્ધરીને સન્મતિના પ્રામાણ્યનું બહુમૂલ્ય આપી બતાવ્યું છે. સિદ્ધિવિનિશ્ચય ટીકામાં પણ આચાર્ય અનંતવીર્ય સન્મતિની ગાથાને વિસારતા નથી. દિવાકરશ્રીની કૃતિનો પ્રભાવ કાંઈ આટલેથી જ અટક્યો નથી; પણ વિશેષ વિચારતા એમ પણ લાગે છે કે, પ્રસિદ્ધ તાર્કિક આચાર્ય અકલકંઠ લદ્દની લઘીયત્ત્વથી એ જાણે સન્મતિનું પ્રતિબિંબ જ ન હોય ! આમ ચારે કોર દિવાકરશ્રી અને સન્મતિનો પ્રભાવ વિસ્તરેલો જોઈએ છીએ ત્યારે આ એક તવાઈ જેવું લાગે છે કે, એમની સન્મતિ અને ન્યાયાવતાર સિવાયની ખીજ કોઈ કૃતિ ઉપર કોઈએ સાધારણ ટિપ્પણી સરખી પણ કરી નથી સંભવ છે કે, સિદ્ધસેનની તર્કસમીક્ષારૂપ ચીજુગારીને લીધે લોકો ભડક્યા હોય અને તેમના પ્રતિભાષણ પાડિત્યને લીધે મુગ્ધ થયા હોય. એથી તેઓએ દિવાકરશ્રી અને તેમની કૃતિને લલે અભિનંદી હોય પણ પેલી ભડકામણને લીધે એઓ દિવાકરશ્રીની મહત્ત્વપૂર્ણ એ બત્રીશિઓને સ્પર્શ કરતા અચકાયા હોય વધુ સંભવ તો એ છે કે એ બત્રીશિઓને કોઈ વિરલ પુરૂષે જ વાંચી હશે અને એથી જ આજે એ એટલી અધી અશુદ્ધ રીતે ઉપલબ્ધ છે કે જેમાં શ્લોકની માત્ર એકવીશ બત્રીશિઓ છતાં ય એના શુદ્ધ

સંસ્કરણ માટે ખાસા બત્રીશ માસ તો સહેજે વીતી જાય અને ખીજો આયાસ થાય તે તો વળી જુદો જ. હવે તો દેશમાં અજ્ઞાનતાના ધૂમસને દર દરવા, લોકોમાં ચેતન્ય પ્રેરવા અને સામાજિક અંધ વાતાવરણની ઠંડીને ઉગાડવા એમની એ ચીજુગારીઓને ચેતવવી આવશ્યક છે.

સન્મતિ ઉપરાંત ખીજ પણ કૃતિઓ દિવાકરશ્રીની છે. ખીજ કુલ કેટલી કૃતિઓ રચેલી તે જાણવાનું અત્યારે ખીજ કૃતિઓ: કાંઈ સાધન નથી પણ એ બત્રીશ બત્રીશિઓમાં જો ન્યાયાવતાર ન આવતો હોય તો તે અને કલ્યાણમંદિર એના પાણુ નેઓની કૃતિઓમાં ગણવા જોઈએ. નેઓને નામે ચડેલી કે મનાતી ખીજ કેટલીક કૃતિઓ સંભળાય છે. પણ તેમાં વર્તુલ બાંધે જાણતું નથી અત્યારે તેઓશ્રીની નિશ્ચિત કૃતિઓમાંથી ઉપલબ્ધ તો સન્મતિ ઉપરાંત ક્રૂત એકવીશ બત્રીશિઓ, ન્યાયાવતાર અને કલ્યાણમંદિર છે. સન્મતિ અને ખીજ કૃતિઓ વચ્ચે મુખ્ય તફાવત ભાષા અને વિષય બન્નેનો છે. કારણ કે બાકીની અધી કૃતિઓ સંસ્કૃતમાં જ છે.

બત્રીશિઓ કાંઈ એક ખાસ વિષય ઉપર નથી પણ તે જૂદા જૂદા વિષય ઉપર લખાયેલી છે. શરૂઆતની કેટલીક બત્રીશિઓમાં ભગવાન મહાવીરની અનુપમ સ્તુતિ છે. ત્યારપછી કેટલીકમાં જૈનેતર દર્શનોનું વર્ણન છે. એકમાં વાદકળાનું મર્મ અને વળી એકમાં વિવાદની દુર્દશાનું ચિત્ર છે. ન્યાયાવતારમાં જૈનન્યાયની સ્થાપના અને કલ્યાણમંદિરમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ છે. ભારતીય સમગ્ર દર્શનોનો અભ્યાસ કરવા માટે ગ્રંથ રચનાની ગ્રેણી આચાર્ય હરિલદ્રને કે માધવાચાર્યને દિવાકરશ્રીની ભિન્ન ભિન્ન દર્શન ઉપરની પ્રૌઢ બત્રીશિઓમાંથી મળી હોય તેમ સ્પષ્ટ લાગે છે. સન્મતિનો શુદ્ધ વિષય જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો છે. જ્યારે બત્રીશિઓનો મુખ્ય વિષય ભારતીય સમગ્ર દર્શનોની મીમાંસા અને તેનું નિરૂપણ એ છે.

દાન, શીલ, તપ અને ભાવના સન્કારોમાં જૈનોનું વારસા ગત ચઢીયાતાપણું કબૂલ કરવામાં આવે તો ઐદિક સન્કારોનું તેવું ચઢીયાતાપણું બ્રાહ્મણ જાનિતું કબૂલ કરવું જોઈએ એ વાતની સાક્ષી અનેક બ્રાહ્મણ જૈનાચાર્યોની કૃતિઓ પૂરે છે. વૈશ્ય જાતીય શ્રીમાન હેમચંદ્ર અને યજ્ઞવલ્કયજી જેવા તો અપવાદ માત્ર ગણાય. દિવાકરશ્રી જન્મે બ્રાહ્મણ જાતિના અને પોતાની જ પરંપરામાં વ્યાકરણ, કાવ્ય, વેદ અને ઉપનિષદ ઉપરાંત તત્કાલીન સમગ્ર વૈદિક દર્શનોને તેમજ ઐદિક દર્શનને પી ગયેલા. એમનો સંસ્કૃતભાષા ઉપરનો કાણુ અને કવિત્વ એમની કૃતિઓમાં ચમત્કારક રીતે નજરે પડે છે. પૂર્વાશ્રમના દાર્શનિક પ્રૌઢ અભ્યાસે તેઓની શુદ્ધિને તીક્ષ્ણ અને દર્પણ જેવી સ્વચ્છ બનાવી હતી. હૃદય તેઓનું સરળ અને ગુણપક્ષપાતી હતું પરિક્ષારકિત અને નિર્ભયતા તેઓમાં સ્વતઃ સિદ્ધ હતા. તેથી જૈન આગમ જોતા વેંત જ ખીજ કોઈ સાધારણ વિદ્વાનને ન લાગે એવું ભગવાન-ભાષિત તત્ત્વ તેમની

પ્રતિબાને લાસ્યુ અને તેમની કિંકરતગતિ સાથે નિભયતા બની જાતી, પશ્ચિમને તેજોએ દીર્ઘતપસ્વી મહારીનું શાસન આકાસ્ય અને પોતાની મમત્ર મહિત્તે એ શામનને બર્ષા, તેની અન્યથા અને પ્રભાવના કલ્યાણ જ પોતાના પાતિત્યને ઉપયોગ કરે.

એમની બીડીસિએ સચતા ઉપગની બધી હમીકત સ્પષ્ટ જાણાઈ આવે કે અદિમા આ અનેકાતનુ બીજને બાગેજ સમગ્રએતુ તરવ તેઓને સળતાથી મળવસ્યુ તેથી જ તેઓ દીર્ઘતપસ્વીના કુદિઅમ્ય તરવસિકાંતો ઉપર શી. યદ્ય એમની ગદ્ગદ ભકિતથી સ્તુતિ કરવા મરી ગયા એ મુતિભા પશુ તેમણે પોતાને કુદિપાવાવ અને તક્યા સ્પષ્ટ કર્યો કે એ સમજવા ઘટલાક બીડીસિએમાના પદા તેમના અતમા અર્થ સંહિત નમ્રનારેખે આપવામા આવે છે જેને વાચતા વાચકોને સ્વાકર્ષણના વિશિષ્ટ વ્યકિતત્વની ખાતી થશે અને તેમનું દાર્દ સમજશે.

એકદર રીતે જોતા પ્રવચનમાર અને સન્મતિતકં એ બંને ત્રયો મહત્વના છતાં તેમા સન્મતિ સન્મતિનો અચારતકં જ સ્થાન મુખ્ય આવે છે. મેમાથી એમણે કેમ છે અભ્યાસ માટે જો એકની જ પસ ગી કરની અને હવે તે વધે કેમ ? હાથ તો સન્મતિતકંની જ પસ ગી વિશેષ ફળ પ છે પ્રવચનસાગની પઘરચના કરતા સન્મતિની પઘરચના પશુ વિશેષ ધ્યાન ખેંચે તેવી છે છતાં સન્મતિતકંના અભ્યાસી પ્રવચનમા ની ઉપેક્ષા કર તો ઘણુ જ શુભાવે એ ચોક્કસ છે.

પ્રવચનસાર કરતા સન્મતિતકંનું ધ્યાન વિવિધ રીતે છતાં આ બંને મૂળ અર્થો પ્રમાણુ લગભગ મરુજુ હોવા છતાં અભ્યાસક્રમમા પ્રવચનસાર જેટલો વધારે પ્રચલિત છે તેટલો વધારે સન્મતિતકં અપ્રચલિત છે તેના શા કારણે ? એ પ્રશ્ન થશે સ્વાભાવિક છે ઉત્તર સ્પષ્ટ કે પ્રવચનસારમા માત્ર પ્રાચીન પદ્ધતિને અનુસરી જૈનતત્ત્વો નિરૂપવામા આમા, જ્યારે સન્મતિતકંમા તરવોનું નિરૂપણ નવીનરીતે કરવામા આવ્યુ છે તેથી નવીન વિચારને અને નવી પદ્ધતિને મદન ન કરી શકનાર પ્રાચીન વર્ગે એ મદત્વપૂર્ણ ત્રયથી જોડેલા લાભ ન ઉઠાવ્યો બીજુ કારણ એ છે કે પ્રવચનસાર ઉપરની દીકાઓ એ બં. મોડી કે લાજનાગને સુએ તેની નથી, જ્યારે સન્મતિની ઉપવચ્ચ ગીકા અસાધારણ મદત્વપૂર્ણ છતાં અતિ-વિગત અને માધારણ અમાગી માટે અગમ્ય હોવાથી તે મૂળના અભ્યાસમા દરકને માધક થતી નથી. બીજુ કારણ પ્રવચનસારીય મૂળ અને ગીકા જુની-નરી દેખી લાપાઓમા અનુવાદિત છે તેથી ગમે તે જિજ્ઞાસુ તેને વાંચી અને લખી શકે છે, જ્યારે સન્મતિતકંની માન્યતા તેમ નથી તેની દીકાની માન તો ખાણુએ રહી પશુ એવં. નાનકડાશા મૂળ ત્રયના જુની કે નરી પ્રેમ પશુ દેશી લાપામા અનુવાલો આજ સુદી ક્યારેય થયો હોય એમ જાણવામાં નથી કોઈ લેખકે જુના વખતમા

એના ઉપર સંદિષ્ટ ટળો સુદા લખ્યો નથી આ અને આના જેવા બીજા અને- કારણોથી એ અસાધારણ ગોગ્વાળા ત્રયથી માત્ર મુદ્દચય જ નહિ પશુ નાન અને ત્યાગપ્રધાન ભિન્નુર્ગ સુદા મોટે લાગે આજ રહ્યા છે.

જૈનતત્ત્વના વ્યવજ્ઞ મનાઈ ઉપાધ્યાય શ્રીયજ્ઞાનિત્યજેને પાપુ નથી જાણતુ ? તેઓશ્રી દ્રવ્યગુણપચાવના રામમા સ્પષ્ટ કહે છે જેઓ દ્રવ્યાનુયોગનો વિચાર નથી કરતા અને ક્રિયા-કાકમા જ મન્યા રહે છે તેઓ નિવસ્યુદ્ધ ચાગિનુ સ્વરૂપ જ નથી જાણતા એ રીતે દ્રવ્યાનુયોગ-નવચિંતનના અભ્યાસનુ મદત્વજતાની તેઓએ કહ્યુ છે કે તેમાટે સન્મતિતકં વગેરે ત્રયો રાખના અને તેનું મનન કરનુ ખરેખર ઉપાધ્યાયજીની તીક્ષ્ણ દષ્ટિ વસ્તુરિચિતીને સ્પર્શ કરે છે પશુ બહારની ધમાધમ અને ઉપરની ટાપડીપમા રસ લેનાર ત્યાગપ્રધાન ભિન્નુર્ગને મોટે લાગ એ વસ્તુથી નવુ વેગળે હોય એમ લાગે છે નહિ તો સન્મતિતકંના નાના-મોટા અનેક અનુવાદો અનેક લાપા-ઓમા ક્યારનાએ થયા હોલ અને આજે તેનું પાક્યક્રમમા આકર્ષક સ્થાન હોત.

ઉપાધ્યાયજીએ સન્મતિતકંનો જેટલો જુટથી ઉપયોગ કયો કે જેટલી તે ઉપર વિચારણા કરી છે અને તે ઉપર છુટ્ટે છવાયુ જેટલુ લખ્યુ છે તે સન્મતિતકંના સ્વાભાવિક ગૌરવને શોભાવે તેનું કે ન્યાયાભોધિણિ વિજ્ઞાનદસ્યરીશ્વરે ઉપાધ્યાયજી પછી એ ત્રયને સપૂર્ણ જોડેલો છે એવા નિશ્ચિત પ્રમાણે અમો મન્યા છે શ્રીમદ્દશગ્વ્યંદે સન્મતિતકંનું ગૌરવ પૂજ્ય ગાયુ છે પણ કોઈએ એને લાપામા ઉનાર્યો નથી એ ત્રયનુ વગ્ન અને તેનું ગૌરવ સવગમ્ય થના માટે તેના મરુજુ અનુવાદની જ ખાસ જરૂર છે જો એ ત્રયના મધ્યમ પરિમાણનો અનુવાદ થઈ બહાર પડી શકે તો અમારી ખાતી છે કે જેમ તરસાય મર્વન પદનપામનમા છે તેમ સન્મતિતકં પણ એ કક્ષામા આરે એટલુ જ નહિ પશુ યુનીવર્સિટી નુ દામા લાખન થાય એનો પ્રાજ્ઞલ અનુવા વિદેશી વિદ્વાનોને પણ ખરેખર આકર્ષશે એવો અનુવાદ કંઠ્યાની બં. જુની અને બળવાની ધારણાએ જ સન્મતિતકંના સપાન કાયમા અમને રેવો છે આ બાધી ગમ્યા છે.

અત્યારે સન્મતિતકંની એક જ ગીકા મુલખ છે અને તે તાર્કિક અભ્યસેવની આ ગીકા પડેતા નીજ ઉપલબ્ધ દીકા ધારી ગીકાઓ તેના ઉપર લખાયેલી પશુ અને તેનુ મદત્વ આજે તેમાની એ પ્રાપ્ત નથી શ્રીમાનુ. લખેલ પછી સન્મતિ ઉપર ખીન કોઈએ ગીકા લખી જાણતી નથી ત્ર અભ્યસેવ પડના રચાયેલી ધારી ગીકાઓમા એક સ્વેનામગ્યાય તાર્કિક મયવાદીની અને બીજી ત્રિજગસ્યાય સુમતિની હોમાના પ્રમાણે મગે છે આ મે ઉપગત બીજી ગીકાઓ દત્તી કે નહિ ? અને દત્તી તો કોની કાની રચેલી ? વગેરે પ્રશ્ના દુષ્ટ વિચા માના પાકી જ છે તેરીજ રીતે જેમ ત્રિજગસ્યાય અકનકે પોતાના પ્રકોષ્ઠો ઉપર નધુ

સ્વોપન વૃત્તિઓ રચેલી છે તેમ ખુદ દિવાકરશ્રીએ પોતાના સન્મતિતર્ક ઉપર નાની-મોટી કોઇ સ્વોપનવૃત્તિ રચેલી હોવી જોઈએ એવી પ્રો. લાયમનની સંભાવના પણ ખાસ વિચારણીય હોઇ સંશોધનનો વિષય છે. ગમે તેમ હો પણ આજે તો એકમાત્ર શ્રીઅભયદેવની ટીકા જ સન્મતિતર્કમાં પ્રવેશ કરવાનું કાર છે.

ટીકાનો સામાન્ય અર્થ એટલો જ છે કે તેનાવડે મૂળ ગ્રંથમાં પ્રવેશ કરવો અલગત. એ રીતે જોતા ટીકા એ મૂળ ગ્રંથરૂપ નગરનું કાર કહેવાય. પણ પ્રસ્તુત ટીકાને માત્ર કાર કહેવું કે નહિ તે એક ખાસ સવાલ છે. સળખ એ છે કે પ્રસ્તુત ટીકા જેમ પ્રમાણમાં અતિવિશાળ છે તેમ મૂળ ગ્રંથમાં સ્પષ્ટરીતે નહિ આવતા એવા અનેક નાના-મોટા દાર્શનિક વિષયોની વિસ્તૃત અને સુદૃઢ ચર્ચાથી ભરેલી છે. તેથી એ ટીકા જ એક સ્વતંત્ર ગ્રંથ બની ગયેલ છે. એ ટીકાકારા મૂળગ્રંથમાં પ્રવેશ થવાનો વાસ્તવિક સંભવ હોવાથી એ ટીકા મૂળગ્રંથનું કાર છે, છતાં એ સ્વતંત્ર અધ્યયનની યોગ્યતા ધરાવતી હોવાથી મૂળગ્રંથની પેઠે એક સ્વતંત્ર જ કૃતિ છે એમ કહેવું જરાએ અસ્થાને નથી.

૧૬૭ પછી ઉપર પચ્ચીસલગ્નર શ્લોકની પ્રસ્તુત ટીકામાં શ્રીઅભયદેવસૂરિએ પોતાના સમય મુધીમાં પ્રસિદ્ધ એવા તમામ ભારતીય દાર્શનિક વિષયોનો સંગ્રહ બહુ ખૂબીથી કર્યો છે. અને દરેક વાકેને આને મૂળગ્રંથના પ્રતિપાદ વિષય અનેકાન્તવાદનું સમર્થન કરી પોતાની ટીકાને મૂળ ગ્રંથના અંચની સાધક બનાવી છે.

એક રીતે પ્રસ્તુત ટીકામાંની દાર્શનિક વિષયો ઉપરની લાખી ચર્ચાઓ સાધારણ શુદ્ધિવાળા માટે અગત્ય હોવાથી એ ટીકા કેટલાકને બહુ ઉપયોગી ન લાગે એવો પણ સંભવ છે. છતાં ખરીરીતે એથી એનું મહત્ત્વ ઘટતું નથી, ઉલટું તે વધારે સિદ્ધ થાય છે. જગતમાં કાઇ દરેક વસ્તુ સર્વભોગ્ય જ નથી હોતી અથવા જે સર્વભોગ્ય ન હોય અગર તો અસ્પ-ભોગ્ય હોય તેની કિંમત ઓછી એવો પણ નિયમ આદી ન શકાય. ખરી વસ્તુચિતિ એવી છે કે પ્રત્યેક વસ્તુનું મહત્ત્વ તેની કક્ષાના પ્રયોજનની સિદ્ધિ ઉપરથી જ અંકાતું જોઈએ. આ દૃષ્ટિએ જોતા શ્રીઅભયદેવની ટીકાનું સ્થાન તેના ઉદ્દેશ પ્રમાણે બહુ ઉચું છે. બૌદ્ધદર્શન, લિન લિન વૈદિકદર્શનો અને દિગંબર સંપ્રદાયના નવમા સંકા મુધીના જે મોટા મોટા આકર ગ્રંથો હતા તે બધાના સંપૂર્ણ વિષયોનો સંગ્રહ કરી તેના ઉપર જૈનદૃષ્ટિએ ચર્ચા કરવી અને છેવટે અનેકાન્તવાદનું સ્થાપન કરવું એ જ શ્રીઅભયદેવસૂરિનો ઉદ્દેશ તે ટીકા રચવામાં હતો. અને પ્રો. લાયમન પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે તે પ્રમાણે ઉદ્દેશ અરેખર અભયદેવસૂરિએ સિદ્ધ કર્યો છે તેમના પોતાના સમય પહેલાં સંસ્કૃત દર્શનસાહિત્યમાં આકરગ્રંથોનું પ્રમાણ વધારેમાં વધારે ૧૮૦૦૦ શ્લોક જેટલું વધુ હતું. બૌદ્ધ દર્શનનો મહાન ગ્રંથ ત્રયસંગ્રહ હોય કે વૈદિકદર્શનોનાં વાર્તિક આદિ કોઇ ગ્રંથો હોય ત્રિગંગાચાર્યના માર્ત્તગદિ ગ્રંથો હોય કે સ્વેતાશ્રવાચાર્યના નયગદ આદિ ગ્રંથો હોય એ બધા ક્ષગલગ

અદાગ લગ્નર પ્રમાણ છે. તે બધાથી કદ મોટું કરી પૂર્વકા-લીન સમગ્ર ચર્ચાઓનો સમાવેશ કરી અભયદેવસૂરિએ ૨૫૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણે ટીકા રચી અને તેને દાર્શનિક સર્વ વિષયોનું સંગ્રહસ્થાન બનાવ્યું. આવા મહાન ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા જતા ટીકાનું પ્રમાણ વધે એ અવાલાયિક છે. જે એનો અંદરો વિ-સ્તાર કરવામાં એઓએ કૃપાલુતા કરી હોત તો દશમા સંકા મુધીના ભારતીય સમગ્ર દાર્શનિક વિષયોની વિદ્યસિત ચર્ચા એક ગ્રંથમાં આપણને લાગ્ય જ જોવા મળત. તેથી ટીકાનો વિસ્તાર એ એનું ખરું મહત્ત્વ છે. કારણકે તેથી જ તેનો ઉદ્દેશ સધાય છે.

અગિયારમા સંકા પછી સ્વેતાશ્રવ સાહિત્યમાં એવા પણ ગ્રંથો રચાયા છે કે જે કદમાં પ્રસ્તુત ટીકા કરતાં વધુ ગણ્યા છે. છતાં એ મહાકાવ્ય ગ્રંથો અભયદેવસૂરિના સર્વ સંગ્રહનો આગળી છે. કારણકે પ્રસ્તુત ટીકામાં સંગ્રહીત થયેલ વિષયો તેમને સરળતાથી મળી ગયા છે. એક બીજી દૃષ્ટિએ પણ પ્રસ્તુત ટીકાનું મહત્ત્વ છે. અને તે એ કે દશમા સંકા પછીના ગ્રંથોની જેમ તેમાં ક્ષમ્બાદંબર નથી. એમાં ભાષાનો પ્રસન્ન પ્રવાહ શ-રૂપતુના નદીપ્રવાહની જેમ વહે જ જાય છે.

સાહિત્યના સર્જન. રક્ષણ અને વિસ્તારમાં આ દેશના બીજા ભાગોને મુકાબલે ગૂજરાતનું સ્થાન ભારતીયભાષામાં કયા છે એનું સ્પષ્ટ અને વિસ્તૃત જ્ઞાન તો ગૂજરાતનો કાળો ગૂજરાતીઓને જાગ્રત કરી પુરપાથની દિશામાં પ્રેરે તેનું અને ધનર પ્રાન્તના દેશવાસી-ઓને ગૂજરાત પ્રત્યે બહુમાનસીલ કરે તેનું અવશ્ય છે; પણ એ વિષંતી ગંભીર અને વિસ્તૃત માહિતીમાં અત્ર ન ઉતરતાં કદમાં એટલું જણાવી દેવું બસ થશે કે ભારતીયદિશમાં સાહિત્યપાસનાતું નેવેલ ધરવામાં પોતપોતાની દબે બીજા પ્રાંતોએ જે શ્રદ્ધાપૂર્વક લાગ લીધો છે તેવો ભાગ લેવામાં વૈશ્યવૃત્તિપ્રધાન ગૂજરાત જરાયે પાછું નથી રહ્યું, બસકે ઘણા અંશેમાં તો તેનું વ્યકિતત્વ માત્ર નિરાણું જ નહિ પણ બીજા પ્રાંતો કરતા ચઢીપાતું છે.

જૂના યુગને બાદ કરી ઐતિહાસિક યુગ તરફ આવી પૂર્વ અને ઉત્તર હિંદુસ્તાનના વિદ્વાનોને જોઈએ છીએ તો તેઓ વ્યાકરણ, કોષ, કાવ્ય, નાટક, અલંકાર, દર્શન, અર્થશાસ્ત્ર, કામશાસ્ત્ર, નીતિ, ધર્મશાસ્ત્ર, સંગીત, શિલ્પ, બ્યોનિપ, ચિકિ-ત્સા આદિ અનેક સાહિત્યની શાખાઓના મૌલિક તથા ટીકા-ત્મક ગ્રંથો રચી વિશ્વભારતીને ભેટ કરતા નજરે પડે છે. દક્ષિણ હિંદુસ્તાનના આઠાણ વિદ્વાનો પૂર્વમીમાંસા અને ઉત્તર-મીમાંસાના જગદગર્વકે ભાષ્ય અને ટીકા ગ્રંથો રચીને સર-સ્વતીની આરાધના કરતા નજર પડે છે; તેમજ તે ભાગના જૈન વિદ્વાનો આગમિક અનેકાન્તવાદને તાકિ કે પદ્ધતિએ વિશદ કરતા ગ્રંથોને રચી જૂદી જ રીતે સરસ્વતીની સેવા કરતા નજરે પડે છે, કાશ્મીરના વિદ્વાનો વળી તંત્ર, શૈવ અને પાશુપતદર્શન વિષે અનુપમ સાહિત્ય નિર્માણ કરી કાવ્ય અને અલંકારના પ્રદેશમાં અદ્ભુત પ્રતિભાદર્શક કૃતિઓ સરજી શારદાને પ્રસન્ન

કરી ન્યા છે, ત્યાર ગુજરાતના સુખી પણ નગર સારિલ
ઓ કાળી પ્રાચીન બધી માખાઓમા ઝોર પ્રાપ્ત કરે તેની
કૃતિઓ બનાવી શકે તેની મહત્ત્વના કાળા રેખા છે

સાહિત્યના સર્જન, સમ્રદ અને રક્ષણમા ગુજરાતના
બ્રાહ્મણ સમ્રાટો કે શ્રમણમંત્રણો અને શ્રમણસમ્રાટના
પણ જેને કે મોઢ કટકો ભાગ આપી એનું પૃથક્કરણ
અત્યાર અનાવશ્ય છે. અત્યારે તો એમ જ માનું જોઈએ -
એ બધા કાળો ગુજરાતે આપેલા કાળો જ અને તેમા જ
ગુજરાતના વિશિષ્ટ યકિનત્વ અને ઉત્કૃષ્ટ

ત્યાગ પુત્ર, હિતર ઓ દાનિલ દિ બાળના કાલણ
વિનાશો જ મુખ્ય બાજે પોતાની પ્રતિભા અને વિદ્યા-બામન
અદ્ભુત નિર્દાન રાશિનું ઓ નાદિકે પ્રથા માર્ગન કારી
ત્યા છે, ત્યાર ગુજરાતના જૈન શ્રમણો જ રાશિ અને નાદિકે
પ્રશસ્તિ પોતાની ગભી વિચારબાનુ પ્રસાદ કરાવે છે

ગુજરાતમા મોઢ વિનાશો દાથે ગ્યાવેલી મોઢ કૃતિ વિગ
આજે નાદ પ્રમાણ નથી કાલણ વિનાશો દાથે નાન
ન્યાયના વિવચના કાલપણ મદતપણ લખાયુ દોય એવી
સાહિતી અદ્યપિ નથી જ મગી દગન અને નકના પ્રશ્નમા
તરે રિદા કળા સિદ્ધિએ, મનાવાદી, મિલકુમાર
માનુ જિનભાઈ, હરિભાઈ, ગાત્યાચાર્ય, અલ્પયદેન,
મહાયગિરિ, હેમચંદ્ર, ચંદ્રપ્રભ, નચંદ્ર, જિનેધન,
મુનિચંદ્ર, નાદિકેનશુનિ, ગુણવન, અધિષેષ રાજ
શીખ અને હજી ઉપાધ્યાય શ્રીયરોવિજયથ એ બધા
જૈન શ્રમણો જ છે, અને તેમા કેટલાયે નો એવા છે કે જેની
કોઠકોની કૃતિઓની સખા શેષેન્દ્રની તે સખા કલ્પા
બમણા કે ચારણી સુદા છે એ બધાની કૃતિઓ અત્ર મુખ્ય
પ્રગુણ નથી એમા સિદ્ધિએની કૃતિઓ અને તેમાયે મ મ
નિર્દાન પ્રગુણ, અને તેથી ગુજરાતે જીલ્લ ભેનું નેષકો
મનમતિ અમર તેની ગીત એ ગુજરાતનું મનન છે

આપણા જૂનામા જનુ જે જાન મચસાઈ ને જ તેના
માધોમા મુખ્ય સાધન ભાગ છે પુત્રને
ગુજરાતના સમ્રદ (તાલકા) ની પ્રથા આ દેવધારે
બધારે નવી નવી એના કનિદાન જેવા મદતનો
તેવો જ આદર્શ છે આપણા દગમા ભારો
જે જનના જે વ્યક્તિની માયિનીના અને મધની માયિનીના
બ્રાહ્મણ સમ્રાટના ભારો મોટે ભાગે પાતા પ્રમના છે
જે સમ્રાટના વ્યક્તિએ ગ્યાવેલા અને વધારા ભાગ પા
ઉવો મધના જ કનજમા આવે છે તેથી જૈન સમ્રાટના
ભારો સધની જ સર્પિત મનાય છે દિગણ, પુર અને હિતર
દિગુનામા એવા મેકો મોગ મોગ જૈન ભારો પણ
આદિ તે પ્રગુ નથી વ્યાપક અને અધારિય નાદિકે માન
પ્રસાદો મદદ નથી કા કિનુ એણે નામચંદ્ર ક વામા
પણ જ ભે પાછી પાલી નથી કરી કનુ કાર્યાવાક અને
ગુજરાતના ના માંગ દરકે જાળીના મહાનમા એક ક વધારે
જૈન ભાગ દોવાના જ કેટલાક મેકો નો જૈન ભાગને

લીવે જ જાળીના છે પાટણ, ખલાન નીવી ગાઈ વગે ન
નામ સાલજના જ વિદાનોના મનમા બી વગુ પટેના
ભાગ જ આવે છે આના મેકો ભારો ગુજરાતે સાચામા
છે અને તેમા વામા વિવિધ પુત્રકા સચાયેલા છે

જૈન ભારો એ કાર્ધ માન જૈન પુત્રકાના જ સમ્રદ
ગ્યાનો નથી એના ગ્યાવેલા અને રક્ષકોએ કેકે વિવચ તેમ જ
સમ્રાટના પુત્રમા સમ્રદવનો પ્રશસનીય પ્રયત્ન કરો છે
આજે કેટલાક એવા મ જાના અને મદતના ભેદ તેમ જ
કાલણ મત્રાવના પુત્રમા જૈન ભાગમા મગી આવે છે જે
બીજે કપાઈ લખ્ય નથી પુત્રમા માન કાળણ ઉપ જ લખાયેલા
નથી નાવના પણ દગન પુત્રકા અને તેના આખે આખા
ભાગ સાચી ગખવાનું પુણ્ય કર્યું મગ ને કયુ છે

એવા ભાગમા મનમનકની અને પ્રતિગ્યા મચાયેલી
વી છે તે નાગ અને નાવન મને ઉપર નેપેલી મને

મગ અને ગીકાનુ અસાધ્ય મદત્ત્વ જોડેન જ એ
મચના ગ્યાવસની અને પછી તેના આનુ
અનમતિતક વા મચવાની નાચ જગી એ બાન્યમાથી
અને ગુજરાત મપાદનની મચના જગી નાપાગ ઓ
વિદ્યારીક અર્થ-પ્રધાન મચાના ગુજરાતની વિદ્યાની
બાબતમા વાજ ગખવાને જ કમ જોડે જોના
ચાઈએ જે કિમની મરુન સાદિલ ભા નો અને વિશ્વને
ચરણે ધણુ છે તેમા સમ્રાટન-ગીમાનુ પણ રથાન ક
એવા એક ગુજરાતની જાહજવાલીના અને વિદ્યા-વિનાશ
મમમમા ગુજરાતમા જ ગ્યાવેલા અને ગુજરાતના જ ભાગ
ગમા મુખ્યપણે મચાયેલા આકર પ્રથન પ્રકાશન ગુજરા
નમાથી જ થાય તો વધારે સાક એમ મમથ કેગ જૈન
નમાજની કોપિલા સચાએ કરવા જોડના કામને ગુજરાત
પુનાતત્વ અદિ અપના મુ ઓ નિર્દાષીકની ઉ નીનિએ
એ કામ ક વામા અન્ય પ્રાસાદન આપુ પાખામે એના
આ ભારો પ્રમિક થા મા ઓ કયા ભાગ શેડા વખતમા
પ્રનિક થા નચમત્ર નીસ પામી દગ જેટો ખચ કરી
એ મચાએ ગુજરાતના ચચરણની કેવી આગધના કરી છે
એ વાન તો મખાણી તદ્દથ વિનાશો જ જાણી શકે

આ ગદ્ય ગુજરાત પુનાતત્વ મત્રિા એ નાદાવની
નાથ એટલા માટે તેમામા આવે છે કે પાખા ખગ અ વગુ
ન જાળીના દાંધ નો નિર્ન ચાપ પાન દવે ઉમા ઓ
નકાની વાન ઉપર આપીએ

મગ પ્રથ અને ગીકાનુ પ ન-પાન મત્રાવમા ન દગ
અથવા નો નદન ન જેનુ દગુ એમ માન
સસોધિત રાને ધામા કાગેલા પ પગિજાને રખન
અકૃતિને કુક રેદવા માયે નકાની અને અકૃદિઓની
પરિચય તદ્દ અને ગીને થવી જ મગ પાકો નદ
થા વાકમા અનિ થા, અને કેટીકુ
અવનુ થા પણ મદજાન પ્રનિઓ મચવાઈ વી એવી

કાગળ અને તાડપત્રની મળી ત્રીશક પ્રતિઓ ઉપરથી સંશો-
ધિત આવૃત્તિ તૈયાર કરવામા આવી અને તેમા પાઠ-પાઠાન્તરો
કાયમ રાખી અનેક દષ્ટિએ ટિપ્પણો કરવામા આવ્યા છે.
જે, ગ્રંથ લાગુનારને તેમજ ઐતિહાસિક અવલોકન કરનારને
કામના છે. એવા ટિપ્પણો કરવામા લગભગ ૨૫૦ જેટલા
ગ્રંથોનો ઉપયોગ છુટથી કર્યો છે. એ ઉપયોગમા અમુદ્રિત
પણુ ઘણા ગ્રંથો કામમાં આવ્યા છે.

સ્વાદ્વાદમંજરી કે સ્વાદ્વાદરત્નાકર, શાસ્ત્રવાર્તાસમુ-
ચ્ચયની સ્વાદ્વાદકલ્પલતા ટીકા કે ન્યામૃતતરંગિણી, પ્રમે-
યકમલમાર્ત્ત કે પ્રમેયરત્નકોષ, સિદ્ધિવિનિશ્ચય કે ન્યાય-
વિનિશ્ચય, અષ્ટસહસ્રી કે ન્યાયકુસુદયદ્રોહય, નયચક્ર કે
અનેકાન્તજયપતાકા કે ધપણુ જૈનગ્રંથ અગર તત્ત્વસંગ્રહ જેવા
બૌદ્ધગ્રંથના અભ્યાસીને સન્મતિ ટીકાની પ્રસ્તુત આવૃત્તિ વધારેમા
વધારે ઉપયોગી થાય એ દષ્ટિએ જ ટિપ્પણમાં પ્રચુર ગ્રંથોનો ઉપયોગ
કરવાની પ્રેરણા આપી છે અને વિદ્યાપીઠના ઔદ્યોગ્ય અને પુરાતત્ત્વ-
મંદિરના મુલક પુસ્તકસંગ્રહ એ પ્રેરણાને અમલમા મૂકાવી છે

એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે કે સંસ્કૃત ટીકા અગર
પ્રાકૃત મૂળ ગ્રંથનું ગમે તેટલું મહત્ત્વ હોય
ઉપસંહાર અથવા તેની સંશોધિત આવૃત્તિનું ગમે તે
સ્થાન હોય છતાં એ ગ્રંથની સર્વ સાધારણ

ઉપર છાપ પાડવા કહો કે તેનું જ્ઞાન બહુભોગ્ય કરવા કહો
એના ગૂંજરાતી, હિંદી આદિ અનેક ભાષાઓમા સુગમ
અને મુલક અનુવાદો થવા જ જોઈશે અને અનુવાદ મારફત
જેમ ઉપનિષદો કે દાર્શનિક-વૈદિક સૂત્રગ્રંથો વિશેષ ને વિશેષ
લોકપ્રિય થતાં જાય છે તેમ અનુવાદ મારફત જ સન્મતિને
એ સ્થાન અપાવી શકાય.

દિવાકરશ્રીના ગ્રંથ રચનાનો ઉદ્દેશ્ય એક એ પણ હતો કે
જેમ વૈદિક અને બૌદ્ધ સાહિત્ય લોકપ્રિય તેમ જ વિકૃતપ્રિય
થતું જાય છે તેમ જૈન સાહિત્ય પણ થાય, અને તેથી જ
તેઓશ્રીએ કેવળ સંસ્કૃતમા કે કેવળ પ્રાકૃત ગ્રંથરચના ન
કરતા તે વખતની પ્રસિદ્ધ બન્ને ભાષાઓમા ગ્રંથરચના કરી
છે. અલગત, એ ખરું કે તેઓશ્રીની બધી કૃતિઓ જેટલી
ઉચ્ચતમ છે તેટલી જ તે સતી અને અસ્પૃશ્ય રહી છે, પણ
એ વિરોધ દૂર કરવાનો અને તેની ઉચ્ચતમતાનો આસ્વાદ
લેવાનો કલિયુગ હવે આવી લાગ્યો છે. તેથી જેટલી કૃતિઓ
અવિત છે તે બધીનો અનુવાદદ્વારા અને સંશોધનદ્વારા ઉદ્ધાર
કરવામા જ જ્ઞાનપૂજનું રહસ્ય સમાયેલું છે માત્ર ગ્રંથ અને
તેના ઉપકરણોની પૂજામા જ આપણે રચ્યા પચ્યા રહીએ તો
તેના ચેતન-આત્મા મુઘી પહોંચી ન શકીએ અને પરિણામે
ઉપાધ્યાયશ્રી કહે છે તેમ ક્રિયાગ્રહિલ જડપૂજક બની, જઈએ.
એ ગિચિન અનેકાતદષ્ટિને ન શોભે તેથી સાચા જ્ઞાનપૂજક
માટે શું કર્તવ્ય છે તે જૂદું કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર રહે છે.

પ્રત્યુત લેખદારા એકપણ વાચકની રચિ કોષપણુ કાળે
સન્મતિનર્કના ખગ મહત્ત્વ તરફ વળજે તો પ્રયાસ સફળ જ છે.

[આગળ કલા પ્રમાણે એકંદર બધી કૃતિઓ જોતા
દિવાકરશ્રીના અવનનું ખરું હાર્દ શું છે તે
જણાઈ આવે છે અને તે એ છે કે, તેમનો
લગવાન મહાવીર પ્રત્યે અનન્ય અનુરાગ છે
એ અનુરાગ આગમજ્ઞાનમાંથી ઉત્પન્ન થયો
છે અને તેથી શાસનની પ્રભાવના એ તેમને મન લગવાના
સિદ્ધાંતોને સર્વગમ્ય કરવામા છે. એ માટે તેઓ કાઈ નિર્વિચાર
રૂઢિબંધન નથી સ્વીકારતા અને સમગ્ર જ્ઞાનને અનેકાતમા
ગોઠવવા તેમજ જૈનશ્રુતને વિસ્તારવા પ્રયત્નશીલ છે. આ ગ્રંથને
તેઓનો ભક્તિપ્રસાદ પારખવા અને વિવેચ્ય વિષયના મર્મને
સ્પર્શી તેઓની અનન્ય સાધારણ વિવેચક શક્તિનો પરિચય
આપવા તેમની બત્રીશિઓમાના કેટલાક પદો સારસહિત
આપવાનો લોભ રાખવો એ અસ્થાને નથી]

સ્તુતિ કરવાનો હેતુ જણાવતાં કહે છે કે—“ હું વીર !
કવિત્વશક્તિથી, પરસ્પરની ઇર્ષ્યાથી કે કીર્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાની
ધ્વજાથી કે શ્રદ્ધામાત્રથી તારી સ્તુતિ કરવામા નથી આવતી,
પણુ ગુણજો નાક બહુમાન કરે છે તેથી માગે આ આદર
છે.—૧, ૪.

લગવાન મહાવીરમાં પોતાનો અતિઆદર થવાનું કારણ
આપતા તેઓ કહે છે કે—

“ હું લગવન ! પરસ્પરના વિખવાદને લીધે જેઓના મન
બહેર મારી ગયા છે અને એથી જ જેઓ પોતાના વાદને
—સિદ્ધાંતને પણ સળંગ સમજી શકતા નથી એવા તથા તત્ત્વના
માર્ગને મૂકી અવળે રસ્તે ચડેલા આ એકાંતવાદીઓની
સમીક્ષા કરતો કયો પુરૂષ તારા તરફ ન આકર્ષાય ? અર્થાત્
એકાંતવાદના દુરાગ્રહથી કંટાળેલો પુરૂષ તારા જેવા અનેકાંત-
વાદી-સમ-વ્યવાદી તરફ જરૂર આકર્ષાય ”—૧, ૫.

અનેકાંતવાદના વિજ્ઞાન (science) ની ખૂબી બતા-
વતા તેઓ કહે છે કે,

“ હું લગવન ! ગુણો તરફ અધ રહેનારા અને એથી
જ પોતાની બતના અહિતકારી એવા આ એકાંતવાદીઓ
બેગા થઈને તારા સિદ્ધાંતમા જે જે દોષો બતાવે છે તે જ
દોષો અનેકાંત-વિજ્ઞાનની કસોટીએ કસાતા તારા સૂક્ત સમ-
જવામા સાધનરૂપ નીવડે છે અર્થાત્ એકાંતવાદીઓ જેને
દોષરૂપ સમજે છે તે જ દોષ અનેકાંતવિજ્ઞાનની દષ્ટિએ તપા-
સતાં તત્ત્વમાર્ગને સમજવાનું સાધન થાય છે ”—૧, ૬.

ગમે તેવા વાદ કરવામા કુશળ એવા એકાંતવાદીઓ લગ-
વાનની તોલે તો ન જ આવી શકે એમ બતાવતા કહે છે:—

“ સમૃદ્ધપત્રવાળો? એટલે સુદર પીંછાની સમૃદ્ધિવાળો
પણુ મોર ગરૂડની ચાલે તો ન જ ચાલી શકે; તેમ હું લગ-
વન ! કોષપણુ પ્રકારના વાદનું મંડન કરવામાં એકા છતાં એ
એકાંતવાદીઓ તારા વિચારને તો ન જ પહોંચી શકે ”—૧, ૧૨.

ભગવાનના અદિસાના સિદ્ધાન્તમાથી જન્મેલા-જીવજતુ-વિજ્ઞાનનું માહાત્મ્ય દર્શાવતા કહે છે કે —

“હે ભગવન! બીજા વારીએને જેનો સ્પર્શ સુદા નથી થયો એવો આ પૃથ્વિનિકામનો વિગ્રહાર તે જે સ્પર્શ્યો છે તે દારા જન્મ-સર્વજ્ઞતાની પરીક્ષામા લગ્ન એવા-આ વાદીઓ તારા તરફ પ્રમત્તા અને ઉત્તર સાથે ઝૂકી ગયા છે”-૧, ૧૩

ભગવાનની શિષ્યપર પરાના સામર્થ્યનું વર્ણન કરતા જણાવે છે કે —

“હે ભગવન! વનવિહારી, અવધૂત અને અન્યાય હોવાથી જેઓની કથામાં નિષ્ઠા-આસક્તિ-નથી એના જન્મનું ચિત્તવાળા તારા પ્રશિષ્યો જે જાતનો યશ વિતારે છે તેટલો પશુ યશ એક સમદમા સંજ્ઞાએના આ એકાતવાદીઓ નથી મેળવી શકતા અર્થાત જગતમા ત્યાગ અને યાગિની જ પૂજા થાય છે, પશુ વાદિઓ કે પાત્રમનની વમાવેને કાંઈ પૂઠનું પશુ નથી”-૧, ૧૫

આગમોના માધુર્યને લીધે જાણે ભગવાન મહા-હિતો માણા કાર જ ન થતા હોય એવો પોતાનો અનુભવ નિવે તા કહે છે કે,

“હે જિનેન્દ્ર! આજે પશુ તારી વાણીને ઉકળતા એમ લાગે છે કે, જાણે તું પોતે જ સાક્ષાત તારા વચનામનનું પાન કરાવી રહ્યો છે એ તારી પ્રાકૃત વાણી સ્વાભાવિક છે, અધુર છે, નયના પ્રસંગોથી વિસ્તરેલી છે અને અનેક ભેદ પ્રવેશોના ભાવોથી પેશન છે”-૧, ૧૮

ભગવાનનું કર્મવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર તો અદ્ભુત છે, એવું એ બીજા કોણથી કહી શકાય નથી એમ બતાવતા કહે છે કે,

“કર્તા સિવાય કર્મ હોઈ શકતું નથી જે કર્તા છે તે જ કર્મના ફળને ભોક્તા છે, એ સિદ્ધાન્તને અવનબી તે જે આત્મ પ્રકારનું પૌર્ણિક કર્મ પ્રાપ્ત છે તેવું સંસારમા બીજો કાંઈ કહી શક્યો નથી”-૧, ૨૬

‘કેવળ’ કર્મના સિદ્ધાન્તને કમજોર શુભાશુભ ફળને આપનાર છે આ કાપિક કે વાચિક કર્મ તેવું નથી, એવા કર્મવિભાગ તારા કર્મવિજ્ઞાનમા નથી હે શરણ્ય! તારા કર્મવિજ્ઞાનમા તો માનસિક, વાચિક અને કાપિક એ ત્રણે કર્મોને યથોચિત્ત રચાન છે તેથી જ એટલે કર્મવિજ્ઞાનને લગતી તારી આવી અદ્ભુત વિચારશૈલીથી જ મુગ્ધ થયેલા વિચારક પુરુષો તારા તરફ જ નજર કરી રહ્યા છે”-૧, ૨૭

એક કુશળ કૃપિકાની પેઠે ભગવાનનું ગોધિમીલવપનનું અદ્ભુત કૌશલ જાણ્યું કેટલાં સેનો અણુખેડારોના જ રહ્યાનું કારણ બતાવતા કહે છે કે —

૨ સરખાનો — ‘ઋત્વિમસ્તાલુપદો પરમાયામિયાવિનિર્મલ! મવમાપમરિષ્ણોઃ જૈનો ચાવમુખાસ્મદે” —

હેમય દ્ર કાલ્યાણુગાસનનું મગવ.

૩ નંદો ‘સુતકૃતના સુતમા આવેલા કેટલાક પરમતોનો ઉલ્લેખ ૫ ૧૨૧ સિદ્ધાન્તમાં પુરાતત્ત્વ પુસ્તક ૩ થી

“હે તોકબાધવ! સદ્ધર્મરૂપ બીજના વપન માટે તા અગ્રાધ કૌશલ જાણ્યું કેટલાય સેનો અણુ નીવડ્યા તે કાંઈ આગમનું કારણ નથી કારણ કે, સૂર્યના કિરણો તો ધણામ જાળવવામાં છે, છતાં અનધિકારિય ધૂવડના કૃતને મારે તો તે સહજ પીળા જેવા જ લાગે છે એ કાંઈ આશ્ચર્ય ન રહેવાય”-૨, ૧૩

પાપ અને પુણ્ય વિભેદી લોકોની અજ્ઞાનતાને ઉત્તેજ કરતા તેઓ જણાવે છે કે —

“માણસ જે પાપને વાળે તો નથી તે પાપનું સ્વરૂપ પશુ મજબૂત નથી અને જે પુણ્યો વાળે છે તેને પશુ સમ જવાની નેને રકાર નથી આવી સ્થિતિમા પડેલો મનુષ્ય હેયોપાદેશનો વિવેક શી રીતે કરે? ત્યારે હે સુખન! તે તો દિનાદિતના રૂઢ નિર્ભય સાથે પાપની પેઠે પુણ્યને પશુ કહી નાખ્યું છે અથાત ધણા લોકો પુણ્યને જ પોતાનું દિનકર મજાનો સકામપ્રગતિ થયાં કરે છે, છતાં અતે તે પુણ્ય જ તેઓના આત્માને સુવર્ણપત્રની પેઠે બાધી ગમે છે એ કહી ત તેઓની જાણમા નથી હોતી ત્યારે તે તો પાપપુણ્યનું સ્વરૂપ બગાડે સમજી એ બંનેને બાળી નાખ્યા છે”-૨, ૧૯

છદ અને સૂય કરતા પશુ ભગવાનો અધિક મદિમા વર્ણવતા કહે છે કે —

“જગતના જે અધિકારોના નાશ સદસનાયન-છદનું નવ પશુ ન કરી શક્યું, સદસકિંગ્યાનો સૂર્ય પશુ ન કરી શક્યો, હે ભગવન! તે જ અધિકારને તે બેદી નાખ્યો”-૪, ૩

વાસનાથી ભરેલો માનવ ભગવાનની મુદ્રાને ભેદને સતોય પાને કે કેમ? એ વિશે જણાવે છે કે —

(હે ભગવન! તું તો સ્થિતપ્રજ છે, વિષય અને કષા પેાથી પર છે ત્યારે) આ જન અમયાદ અચળ છે અને વિષય કષાઓની રમ્પતિથી ભરેલો છે, એવી સ્થિતિમા જેમ નવા પડેલા હાથીને તેને માપના માગેલો સ્પર્શ પરિતોષ ન આપી શકે તેમ એવા જનને તારામા પરિતોષ કેમ થઈ શકે? —૪, ૪

અનેકાતવાળી અબીગતા અને વિરાજાનાનું ગાન કરતા કહે છે કે —

“સમુદ્રમા બધી નદીઓ ભળી જાય છે તેમ હે ભગવન! તાન્યા-તારા અનેકાતવાદમા-બધી દૃષ્ટિઓ ભળી જાય છે પશુ જેમ ભિન્ન ભિન્ન વહેતી નદીઓમા કયાં સમુદ્ર જાનો નથી તેમ ભિન્ન ભિન્ન પ્રવેશી તે તે એનાદૃષ્ટિ ઓગા તુ કયાં કરાતો નથી”-૪, ૧૫

૪ ભૂઓ અને સરખાનો —

“નિનવરમા સધળા દરિસણ છે, દરને નિનવર જાળનારે, સાવરમા સધળી ટાંકિની ॥ ટાંકિનીમા સામર જાળનારે

૫૬૦ ૧૧૧

(આજ દહનજીવન નમિનાથનું સ્વપન)

પોત પોતાના વાદને પુરાતન : માનનારા વાદીઓ શ્રી સિદ્ધસેનને કહે છે કે, ‘અમુક વિચાર તો નવો છે’ ‘તમે પણ આજકાલના છો’ અને અમે જ પુરાતન છીએ, માટે સાચા છીએ. આ વાદીઓ પ્રત્યે તેઓના ઉર્જીરા આ પ્રમાણે છે.

“ હે પુરાતનવાદીઓ ! તમે ‘પુરાતન’ ‘પુરાતન’ શું કહ્યા કરો છો, આ માણુમ પણ આપની જ કાલે પુરાતનોનો સમો-વડીયો થવાનો છે. વળી કેટલાય પુરાતનો થઈ ગયા. કેટલાય થવાના. એ રીતે પુરાતનોનું તો કાંઈ ઠેકાણું જ ન રહ્યું એવી સ્થિતિમા પુરાતનોકિતને પાગળ્યા વિના જ માત્ર તેના એક પુરાતનત્વને લીધે કેમ પ્રમાણ કરી શકાય ?—૬, ૫.

“ જે કાંઈ આહુ—અવળું, કે ઉંધું—અતું કહ્યાયેલું હોય, પણ તે જો પુરાતનોએ કહેલું હોય તો તે જીવું છે એમ કહી વખાણ્યા કરવું અને આજના મનુષ્યની મુનિનિશ્ચિત શેલીવાળી એકાદ કૃતિ પણ કોઈને જોવા, વાચવા કે શીખવા ન દેવી એ અમૂ-તિમોહ નહીં તો બીજું શું ? ”—૬, ૮

“ હે પુરાતનો ! તમે પણ આગળ આવીને દિગ્મત અને યુક્તિપૂર્વક તો કાંઈ કહી શકતા નથી, તેમ બીજાની અંદરે નવા મનુષ્યની વિદ્વત્સમાજે કરેલી પ્રતિષ્ઠાને પણ સાંખી શકતા નથી અને ‘અમે જ પુરાતન છીએ’ ‘આમપુરના વારસદાર પણ અમે જ છીએ’ એવું એવું કહીને પરીક્ષકો તરફ અંગુલિ નિર્દેશ કરવાનું જ એક કામ તમારે કરવાનું છે જે તમે બરાબર કર્યા કરો છો અને પાછા હસો છો ”—૬, ૧૬.

પ્રથમા દ્વાત્રિશિકા

ન કાવ્યશક્તેન પરસ્પરેર્થયા ન વીર ! કીર્તિપ્રતિવોધનેચ્છયા ।
ન કેવલં શ્રાદ્ધતયૈવ નૂયમે ગુણજ પૂજ્યોઽમિ ચતોઽયમાદર- ॥ ૪ ॥
પરસ્પરાક્ષેપવિલુપ્તચેતસઃ સ્વવાદપર્વાપરમર્દાનશ્રયાન ।
સમીચ્ય તત્ત્વોપથિકાન્ કુવાદિનઃ કથં પુમાન્ સ્યાન્નિહિલાદરસ્ત્વયિ ૫
વદન્તિ યાનેવ ગુણાન્ધચેતસઃ સમેત્ય દોષાન્ કિલ તે સ્વવિદ્વિષ ।
ત એવ વિજ્ઞાનપથાગતા સતાં ત્વદીયસૂક્તપ્રતિપત્તિહેતવ ॥ ૬ ॥
સમૃદ્ધપત્રા અપિ સન્નિહિત્વિહિનો યથા ન ગચ્છન્તિ ગતં ગરુમત ।
સુનિશ્ચિતજેયવિનિશ્ચયાસ્તથા ન તે મતં યાતુમલં પ્રવાદિનઃ ॥ ૧૨ ॥
ય એપ પદ્મજીવનિકાયવિસ્તર પરૈરનાલીઢપથસ્ત્વયોદિત ।
અનેન સર્વજપરીક્ષણક્ષમા—સ્ત્વયિ પ્રસાદોદયસોત્સવા સ્થિતા ॥૧૩॥
અલબ્ધનિષ્ઠા પ્રસમિદ્ધચેતસસ્તવ પ્રશિષ્યા પ્રથયન્તિ યથશ ।
ન તાવદપ્યેકમમૂહમહતાઃ પ્રકાશયેયુ પરવાદિપાર્થિવા. ॥ ૧૪ ॥
નયપ્રસન્નાપરિમેયવિસ્તરૈ—રનેકમજ્ઞામિગમાર્થપેશલૈઃ ।
અકૃત્રિમસ્વાદુપર્દર્જનં જનં જિનેન્દ્ર ! સાક્ષાદિવ પાસિ ભાપિતૈ ॥૧૫॥
ન કર્મ વર્તારમતીત્ય વર્તતે ય એવ કર્તા સ ફલાન્યુપારણુતે ।
તદ્દષ્ટ્યા પુદ્ગલમૃતિકર્મજ યથાથ નૈવં મુવિ કશ્ચનાપર- ॥ ૨૬ ॥
ન માનસં કર્મ ન દેહવાદ્મયં શુભાશુભજ્યેષ્ઠફલં વિભાગશ ।
યદાથ તેનૈવ સર્માદ્યકારિણ શરણ્ય સન્તસ્ત્વયિ નાથબુદ્ધય ॥૨૭॥

દ્વિતીયા દ્વાત્રિશિકા

સંદર્ભર્વાજવપનાનઘઠાંજનમ્ય યજ્ઞોઠ્ઠવાન્ધવ ! તવાપિ નિલાન્યમ્ભવ ।
તન્નાદમ્ભુતં રાગફુલેષ્વિહ નામમેષુ મર્યાશવો મધુકરીચરગાનઢાતાઃ ॥૧૩॥

પાપં ન વાગ્ધૃતિ જનો ન ચ વૈતિ પાપં

પુણ્યોન્મુગ્ધ ન ચ પુણ્યપથઃ પ્રવર્તિ ।

નિર્ગમ્યં સ્ફુર્તિહતાદિતનિર્ગમ્યન્

ત્વં પાપન્મુગ્ધ ! પુણ્યર્માપ વ્યધાક્તા ॥ ૧૬ ॥

ચતુર્થી દ્વાત્રિશિકા

કલિશેન મહમ્લોચનઃ મવિતા ચાંગુમ્દમ્લોચન ।

ન વિદારયિતું ચર્દાશ્વરો જગત્મન્નૃવતા દત્તં તમ ॥ ૩ ॥

નિરવગ્રહમુક્તમાનસો વિષયાગાઠુલપમ્મૃતિર્જનઃ ।

ત્વાયિ કિ. પરિતોષમ્પ્રતિ દિરદઃ સ્તમ્ભ ઉવાચિગ્રમ્હ. ॥ ૪ ॥

ન્દધાવિવ મર્વાગિન્ધવ. સમુદાંશાંસ્વર્ગિ મર્વદષ્ટયઃ ।

ન ચ નાનુ મયાનુદાંચતે પ્રાવમ્ભક્તમ્ નામ્નિવ્વોદાધિ. ॥ ૧૪ ॥

પઠી દ્વાત્રિશિકા

જનોઽયમન્યસ્ય મૃત. પુરાતનઃ પુરાતનરેવ સમો ભવિષ્યતિ ।

પુરાતનેષ્વિત્યનવાસ્થિનેષુ કં પુરાતનોક્તાન્યપરોદય રોચયન્ ॥૫॥

યદેવ કિંચિદ્વિપમપ્રવર્ણિતં પુરાતનરક્તમિતિ પ્રશસ્યતે

વિનિશ્ચિતાપ્યય મનુષ્યવાક્કૃતિ—નં પાદયેતે યત્સ્મૃતિમોહ એવ સ ॥૮॥

યદા ન શક્નોતિ વિગૃહ્ય ભાષિતું પરં ચ વિદ્વત્કૃતશોભમોક્તિતુમ્ ।

અધાત્સંપાદિતગૌરવો જનઃ પરીક્ષકક્ષેપનુલ્લો નિવર્તતે ॥ ૧૬ ॥

[આ નીચે દિવાકરશ્રીની ત્રણ બત્રીશિઓના કેટલાક શ્લોકો-
તો લાવ આપવામાં આવે છે. જેમાંની ૧ શ્રી
શ્રીસિદ્ધસેન વાદોપનિષદ બત્રીશી. ૨ જ વાદબત્રીશી અને
દિવાકરકૃત દ્વાત્રિ- ૩ જ ન્યાયબત્રીશી છે. વાદોપનિષદ બત્રી-
શિકાઓ શીમા વાદપદ્ધતિમા કુશળતા મેળવવા ઇચ્છ-
નારે તેના જે રહ્યોનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ
તે રહ્યોનું વર્ણન કરેલું છે. વાદબત્રીશીમા વાદની ચિંતા અને
વિબળની તૃણાથી વિદ્વાતો અને ત્યાગિઓની સ્થિતિ કેવી
શોચનીય થઈ જાય છે તેનું આગેહૂય ચિત્ર મૂકેલું છે અને
ન્યાયબત્રીશીમાં ન્યાયદર્શનના પદાર્થોનું અક્ષપાદના ન્યાયસૂત્રોને
કાંઈક મળતું વર્ણન છે. સાર એ છે કે, આ ત્રણે બત્રીશી-
ઓને વાચનાર દિવાકરશ્રીના સમયનું વાદવિવાદનું વાતાવરણ,
વાદી અને પ્રતિવાદીના મનોભાવનું ચિત્ર અને ન્યાયની પદ્ધતિ
વિશે સ્પષ્ટપણે સમજ શકશે અને એજ આશયથી આ ત્રણે
બત્રીશીઓને આહી મૂકવામાં આવી છે]

વાદોપનિષદ દ્વાત્રિશિકા:—

જે દ્વારા ધર્મ, અર્થ અગર કીર્તિ મેળવવી ઇષ્ટ હોય
એવા શાસનો (માનપત્ર, દાનપત્ર, અને આજ્ઞાપત્ર આદિ
કરમાનો) કેવળ સ્પર્ધાને લીધે કાંઈ શોભતાં નથી, તેથી જે
માર્ગે રાજસભાઓમાં વિગ્રહ કરીને તેવા શાસનો સંપાદન કરવા
ધટે તે માર્ગનું (વાદનું) કથન કરવામા નિર્વિધનતા હો. ૧

પ્રથમ જ પોતાના પક્ષની રચાયતામા તત્ત્વ એના પ્રતિ
સાદીના વક્તાન્ય માગ ઉપર આ શ મુક્યા સિવાય જ વાદી
વાદનાટા કર છે, તે પોરપરાન હતા પોતાનો અન્યથા યુક્તિ-
વેત્તા હાવાથી વિનાનોની સંભાષા ઉત્તુ મળતક કરી ગોતી
સકતો નથી ૭

‘તુ યુ બોન ક ર ને’ ।થી મળતો આ તે નો
સિકાન ૭ ? મિદાનયુક્ત બોન, આ કયા કપ્પુ ૭ ? આ પ્રથ
રત્ના અર્થ નક્કી કર આ માર્ગ (રીત) નથી આ પ્રકેષ
છ ” એ રીતે અપાટ-આગમવાળા પ્રતિસાદીતુ મુખ મધ
કરાય છે ૮

કહોર ઉત્તરાવડે જે પુરુષ આધાન પામી જાય છે તેની
જીદિ બે આભાસ માગને અનુસરી ચુકુમાર અભિયાગ કઠ-
નારી હોય છે તો તે વિધી । થઇ જાય છે તથા જ પુરુષ એના
કહોર ઉત્તરો નહ ઉત્તરજિત થઇ જાય છે, તમા મનુષ્યા સભા
જરાથી જરમ રજીગણ્યમા મોક્ષમા માર ખાઇ સુધ જાય ૭ ૨૧

જેવું માદમ યિય છે તેને માટે ચાનુના વિષયમા મર્મ-
ચાનુ તુ જોરાતુ હોય ? અને જે મ છે તેને માટે તો
પોતે મર્મ ઉપર કરેતા પ્રતાર જ્ઞાનાશયુ વાગુ થઇ જાય છે
કાગણુ કે મદજ અને પ્રથમ વર્ષવાળા કાતોરડે કીન કરતો
આશીરિય મપ તમા રપરા કર તે જ મમ થઇ જાય ૭ ૨૬

મ, અપામ્યામા પપુ જે તાન ચિત્તરાજો હોય છે તો
તેનુ નવ । અપહનીય થાય છે તેથી ઉત્તર જ અપ્યાસી
પપુ જન અશાનચિત્ત હોય છે તો તે પુરોમા ઉપદાસ પાન
મને ૭ તેટલા માત્ર સજાના બનના ન્યાન મેગવરા તત્ત્વર
થનાર નાન્ય જગા પ્રસામના વિષયમા જ સોગમો પ્રયત્ન
કરેતા નવજન ૭ ૩૭

જે પોતાના મિદાનનુ મધાપન કરી નિર્બંધ મન અને
નિષ્કા ને નાગો થઇ પ્રતિસાદીઆ માથે જીએ છે તે મજ
મથા ઉપર કાન્ય મેગી તેજવી અનેતો પોતાના મનુષ્યો
મોક અને તત્ત્વ જુના કુખથી કમળ કરી મે ૭ ૩૮

સમુખ થઇ મેના મનુષ્યામા મજન કરારથી નુ થચાનુ
૭ ? તેમ જ નિવંધભાવે જેમા પાગ્ય નિદાગી વ્યા હોય
તેમની નન્ય પળ મજન મવાથી નુ થચાનુ છે ? કાગણુ કે
સાધીથી પ્રકટાવેતુ તેજ મા । ધાસના અમિ જેટુ મગ
પરાવે છે કલાન મુડી યિય રદ ને ને નો પાકમથી
જ પ્રમી રાક છે ૨૯

જેમ અદિશાગી અો નીતિત હોવા જતા પપુ જે રાગ
મદમ્યથથી કુર્મળ હોય છે તો તે પ્રાપ થતી મપર્ણ
મપર્ણે ભાગી રામો નથી તેમ તાજાનો નાન હોવા
જતા (ચાતા) રવવને ન મજ્જતો હોય તો તે (જ્ઞાસય
દમા) દોષી ઉત્તો નવી કાન્ય કે જે (ચાગી અય રાન)
જે રીતે નાના દાય તે રીતે ને વિમદ કરી મ ૭ ૩૭

વાદકાનિ શિકા—

જા । જૂ । ગામથી જાતી નરેતા અો એક જ મામતા
રકા ઉપર તાકી દંડાથી પ પ મત્તરી મોના અના બે
નાનોનુ પળુ ડાનિત્ત મમ મબને ખા પતુ વાદીઓ
જે મે મથા ભાદ હોય તો પા નેવાનુ પનપ મમ્ય રેતુ
અનભાનિ કે ૧

કયા તે તત્ત્વનો આગ્રહ અને કયા આવે ૧થી આગુ
(ચરેન) આખરાતુ (હીનુ) મુખ ? કયા તે વિશ્વામની
મનિમી દોલા અને કયા નો કટિન વાદ ? ૨

ત્યા સુધી રગ (વા મથવી) મા નથી ઉતરતો ત્યા સુધી
સાદી મગતા જેનો મુખ્ય વ્યાય છે, પણ મગમા ઉતરતા જ
ને મત થઇ ડામ । જેવો ઉદ્ધત અને ક્રોધ થઇ જાય ૭ ૩
મુત્તકવાદી કુકા અને તેતલી પો પૈમાદારોનુ મમક
મની પોતાના નાજીને માગકો મારગન ઉપદામ અને લગુના
પ્રાપ કરાવે છે ૪

બીજાઅમ્ય (અન્ય વાદીઓએ) મેમ્યાપૂર્વક રચના
વિતિપ્ત અથોને કપ્તપૂવ જાળીને વાદી, તલો અર્ધી જ
સપૂળ ચાખા છે અમ પંડ અજોને કરડે ૭ ૫
ક પાણી બીટ જ નરક છે, અો વાવિષ્ણો બીટ જ
નરક વિચર છે મુનિઆએ તો વાપીના યુદ્ધો કયાયે કન્યા
નાં ઉવાય કયા નથી ૭

વાકુનરુષી મનુમિથા જનગીને જેવું નિર્ચયન કરવાનુ
ક, એવા તત્ત્વની ન મનરક અકનદથી કરે અને
તેમ વિચા હા કરામા આર તો તેમા કરો હોય ન થાય ૮

શાલ જાણનાર નિત્ય જે શાત હોય તો તે અકરો
જતા પપુ પોતાની પપ સાધી છે, પરંતુ વાકયોની લાજ
માનનારા મનેક નિતોને એકથ થઇને કનદપ્રધાન એકી
કરડો કાટિઆથી પા પાતાને પદ સાધી રાતા નવી ૯

વાદી કુધ્યામાં પરી પ્રતિવાદીના અો પોતાના પપરિ
યક, નવવિષક, હેતુવિષક તાલવિષક અને વચનમાજ
વિષય સામથની જ ચિતા કરો રહે છે ૧૦

અમુકવાદી હંતુ (નમર) છે તો મદદશાસ્ત્ર નથી
જાળીતો વળી અમુક બીને વાદી શમદશાસ્ત્ર છે તો તક-
કથામા કુશી નથી બીને વળી તક મો શમદશાસ્ત્ર બને
જાળીતો જતા બાન પ્રકટ કરામા પડુ નથી, તો મોધા વા
પડુ છે પણ તે પોતાની જીદિ નથી ૧૧

“અમાગ વપ્તે તે કયા ચતાની તેમા મા આ જનિઆ
(અસત્ય ઉત્તરો) ચાન્વાલી ૭ ” આના પ્રમાગની વિનાશી નિ ।
હીન થઇ જા બીને વખને ત્ય । અને નુખની કમરન કર ૭ ૧૨

મત્રમા જેનો મ ૧૧ વડી મો ૧ અને સારી પોતાની
મિથા આલમમવાચની આધાન પામી આપી રાન અમુખ
વિનિકથી ધેરાવેના હવાગો થઈ ઉધ ૧૪ મળે નથી. ૧૩

ને રાગી કપિપુ ગીને તે તો તેથી થતી પુગામા ને મ ૧ ।
નેતી માત્રમપ્રમાથી ફસાઇ જાય તો તેની અવેગા કર ૭

પરંતુ જો હારે તો તે વાદી ક્રોધાધ થઈ સભા અને પ્રતિ-
વાદી ઉપર ઉડી મર્જના દ્વારા આક્રમણ કરતો પોતાની આખ-
પને દૂર કરે છે. ૧૫, ૧૬.

ન્યારે વાદી વાદ-કથા-નથી સહી શકતો ત્યારે માનભંગના
ભયથી ગરમ અને લાભો નીસાસો મૂકે છે અને તે રમ્યસ્થા-
નોમા પણ ખેંચેનીથી સતત થયેલો હોય મિત્રોના પ્રત્યે પણ
વજ્ર જેવા નીકળે વચનો બોલવા લાગે છે. ૧૭

સર્વ શાસ્ત્રકરોનો એ મત છે કે અહંકાર એ જ દુઃખનું
મૂળ છે છતાં તે જ અહંકારનો આશ્રય લઈ વાદી તત્ત્વની
પરીક્ષા કરવા ઇચ્છે છે. ૧૮

પોતાના પક્ષબળના નિશ્ચયની ઉપલબ્ધિ (ખાતરી) માટે
જ બીજાનો સિદ્ધાંત બાણી લેવો આવશ્યક છે; પરંતુ સામાના
પક્ષને ક્ષોભ પમાડવાના ઉદ્દેશથી તેનો સિદ્ધાંત બાણી એ
તો સંભળવો માટે અનાયાર જ છે. ૧૯

પોતાના હિતની દૃષ્ટિએ જ પરાક્રમ કરવું ઉચિત છે, કારણકે
અનેક મતભેદોથી બ્રાન્ત થયેલું આ જગત સર્વજ્ઞોથી પણ એક
મત ન થયું તો પછી તેને કયો વાદી એકમત કરી શકશે ? ૨૦

સર્વજ્ઞતા જ વિષયભૂત એવા પદાર્થોને જો છદ્મરથ
(અલ્પસ) મનુષ્ય પ્રકટ કરી શકતો નથી, તો તેમાં કાઈ
આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી એવા અલ્પજ્ઞો જે કાંઈ થોડું
બાણી શકે છે તે જ આશ્ચર્ય માનવું જોઈએ. ૨૧

પામર જનોના ચિત્તને ભરમાવવા માટે પિશાચ જેવા અને
કઠોર વચન બોલવા માટે જ જેઓના મુખ તત્પર હોય છે એવા
ધૂર્તજનોએ કલહને મીમાસાના નામમાં બદલી નાખ્યું છે. ૨૪

બીજાઓને નિગ્રહ આપવાના નિશ્ચયથી વાદી ચિત્તની જે
એકાગ્રતા મેળવે છે તેવી જો વૈશગ્ર્યમા મેળવે તો તે વાદી
વગર વિજયે મુક્તિ પામે. ૨૫

અહીં—આ લોકમા ન્યારે મનુષ્ય સર્વ અંશોથી નિર્વ-
ચન કરવા યોગ્ય એવી એક વસ્તુને પૂરી બાણી શકતો નથી
તો પછી ‘ હું ’ કે ‘ મારા પ્રત્યે ’ એવા પ્રકારનો ગર્વ કરવો
કયા સ્વસ્થ પુરુષને યોગ્ય હોય શકે ? ૨૬

ન્યાય દ્વાત્રિંશિકા.

મોહું દૈવે બોલું છે (બનાવી રાખ્યું છે) અને વાદુભય
પોતાને અધીન છે, જે કાઈ પણ કહેવામાં આવે તેને સાલળનાર
પણ મળી જ આવે છે એવી સ્થિતિમાં કયો નિર્લભજ પડિત
ન બની શકે ? ૧

સર્વે કથા (વાદ) માર્ગો પરપક્ષના ઘાત માટે જ રચા-
યેલા હોય છે; છતાં શખ્ અને અર્થમાં બ્રાન્ત થયેલા વાદીઓ
અદરો અદર વિપ્રલાપ કર્યો જ કરે છે. ૭

જલપરૂષ વચનયત્રમા પીડિત થયેલી શુદ્ધિ એક પક્ષમાં
હણાઈ જાય છે, અને શાસ્ત્રસંભાવના (બહુમાનની) શત્રુ
બની નીરસબાણું પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૬

ઉપપત્તિ (યુક્તિ) થી કાંઈ બળવાન કે દુર્બળ છે જ નહિ
વક્તાની વિશિષ્ટ શક્તિને લીધે જ તે તેમ અને અથવા
ન અને ૨૮

સામ આદિ ઉપાયો સમાન હોવા છતાં જેવી રીતે શક્તિ-
શાળી વિજયેચ્છુ ચઢી જાય છે તેવી રીતે વક્તા પણ શાસ્ત્ર
કરતાં શક્તિના યોગે ચઢી જાય છે. ૨૯

સમ્ય અને સભાપતિનો સદ્ભાવ, ધારણુ શક્તિ અને
આલોપશક્તિનું કૌશલ, સદનગીયતા અને પરમધૃષ્ટતા—આ છ
વાદચ્છક કહેવાય છે. ૩૧

વાદોપનિપદ્-દ્વાત્રિંશિકા

ધર્માર્થકીર્ત્યધિજ્ઞાન્યપિ શામનાનિ

ન જ્ઞાનમાત્રનિયમાત્ પ્રતિમાન્તિ તદ્દમ્યા ।

નંપાદયેન્નુપનમાસુ વિગૃહ્ય નાનિ

યેનાધ્વના નમભિધાતુમવિવ્રમસ્તુ ॥ ૧ ॥

પૂર્વં સ્વપચ્છરચના રમસઃ પરસ્ય

વક્ત્ર્યમાર્ગમનિયમ્ય વિનૃમ્મતે ચ. ।

આર્પોઽપમાનમમય કૃતપૌરુષોઽપિ

નોઝઃ ગિર મ વદતિ પ્રતિમાનવન્તુ ॥ ૭ ॥

નાવૈમિ કિં વદગિ કસ્ય કૃતાન્તે એષ.

મિદ્ધાન્તયુક્તમભિધત્ત્વ કુર્તૈતદુક્તમ ।

પ્રત્યોઽયમવધારય નૈષ પત્ન્યાઃ

ક્ષેપોઽયમિત્યવિશદાગમતુરુદવન્ધ. ॥ ૮ ॥

આમ્નાયમાર્ગમુકુમારકૃતાભિયોગા

કુરોત્તરૈરભિહતસ્ય વિલીયતે ધી ।

નારાજિતસ્ય તુ નમામટસંકટ્ટેષુ

શુદ્ધપ્રહારવિભવા રિપવઃ સ્વપન્તિ ॥ ૨૧ ॥

કિં મર્મ નામ રિપુષુ સ્થિરસાહસસ્ય

મર્મસ્ત્વપિ પ્રહરતિ સ્વધાય મન્દ. ।

આશીવિષો હિ દશનૈઃ સહજોમ્ભવીઃ

ક્રૌઙ્ગપિ સ્પૃશતિ યત્ર તદેવ મર્મ ॥ ૨૬ ॥

મન્દોપ્યહાર્યવચનઃ પ્રશમાનુયાતઃ

સ્ફીતાગમોઽપ્યનિમૃત. સ્મિતવસ્તુ પુંસામ્ ।

તત્સાત્ પ્રવેષ્ઠુમુદિતેન સમામનાંસિ

યત્નઃ શ્રુતાચ્છત્તગુણ. સમ એવ કાર્ય. ॥ ૨૭ ॥

આક્ષિપ્ય ચ. સ્વસમયં પરિનિષ્કુરાજ.

પસ્યત્યનાહતમનાશ્ચ પરપ્રવાદાન્ ।

આક્રમ્ય પાર્થિવસભા સ વિરોચમાન.

શોકપ્રજાગરક્રશાન્ દ્વિષત કરોતિ ॥ ૨૮ ॥

કિં ગર્જિતેન રિપુષુ ત્વમિતો મુલેષુ

કિં ત્વેવ નિર્દયવિરૂપિતપૌરુષેષુ ।

વાગ્દીપિતં તૃણકૃશાનુવલં હિ તેજઃ

કલ્પાત્યયાસ્થિરવિભૂતિ પરાક્રમોત્થમ્ ॥ ૨૯ ॥

परिवर्तनय स्फायाऽपि धिय परिभगना
न नृपतिरल भोयतु कृष्ण कृष्णोपनिषद्भन ।
विदितममयोऽप्यय वामो विनोपनिषाक्या
न तपनि यथा विनातारम्या कृतविप्रहा ॥ ३ ॥

वादद्वानिश्चिका

प्रामान्यरोपगतयोरेकामियमगतममरया ।
स्यात् शो (१ म) रथमपि शुनाऽयोरोपि धानिनाम स्यात् ॥ १ ॥
क च तत्त्वभिनिबन्धन मरम्भानुरक्षण वदनम् ।
क च सा दीक्षा विधुमनीयस्मान्दुष्टादौ (१) ॥ ॥
तावद् बकसुखमुल्लिखति यत्नश्च रक्षमवतरति ।
रक्षावतारमत्त काकोद्गर्तनिष्ठो भवति ॥ ३ ॥
कीडनकर्मक्षराणां कुर्बुटलावकसमानवलेभ्यः ।
शोकागम्या ह्यस्त्वक्या लघुतो वा क्षुल्लको नयति ॥ ४ ॥
अन्यै स्व चारचितानयविशेषान् श्रेमेण विनायः ।
कृष्ण बादमयमिति इति व्यादयज्ञानि दर्पण ॥ ५ ॥
अन्यत एव श्रेयान्यन्यन एव विचरन्ति वादिप्रया ।
बाह्यात्मन इतिदिपि न जगाद् मुनि शिवोपायम् ॥ ६ ॥
यद्यवलहाभिज्ञान बाह्यज्ञानोक्तवतारनिवाच्यम् ।
स्वस्वमनोभिस्तस्व परिमोमागम्य दोष स्यात् ॥ ७ ॥
माधयति पक्षभर्त्ताऽपि हि विद्वान् शास्त्रावन् प्रथमयुगन ।
न तु रत्नहर्त्ताऽपि ममेता (१ मगना) वाक्यलालभुज ॥ ८ ॥
आतप्यलोपगतो यादा प्रतिवादिनमन्या स्वस्व ।
चिन्तयति पक्षनयद्वुराख्यवाग्व्यावागमध्यम् ॥ ९ ॥
हनुविदमो न शब्द (शब्द) सान्द्राऽमो न तु विद्वद्भक्त्युक्त ।
उभयसो भावपद पद्वरन्योऽपि स्वमतिर्न ॥ १० ॥
मा न कथा भविषी नप्रता चान्धया यथा याज्या ।
इति रागावेगनिष्ठो वासुत्ययोऽपि मिश्र उवाचि ॥ ११ ॥
अनुभविर्नविभूतिहृन्म कृष्ण क्षणमपि न शत ।
शुभ्रगन्धर्व परिपति प्रथममगमनात्तरन ॥ १२ ॥
यदि निरयते कवितोऽपि वातात्प्रभममोदः ।
स्वपुण्ड्रविकथनद्विष (१) छानपि ओकात् खलोकुर्गने ॥ १३ ॥

न जायते कथमिन् वाप्यपरिवादिन म कायाध ।
मन्मथनाक्रमन वनद्वयनिनाम्न कुरते ॥ १४ ॥
वादरथा न चमते दर्पे नि धर्मिणि मानभक्तोऽपि ।
रम्येऽप्यरतिज्वरिन् मुहूर्त्तवर्ष वृत्तकर्मवाच्य ॥ १५ ॥
दुग्धमहकारप्रभवमिलिय गवन प्रणिधान्त ।
अथ च तमेरात्मन्तत्परात्ता किन् करानि ॥ १६ ॥
अथ परामदान् स्वपक्षननिधयान्दम्यधम् ।
परपक्षोभममभ्युत्थे तु गतामनाचार ॥ १७ ॥
स्वहितायेवायेव को नानामतिविशेषन जायम् ।
य तवैशेन कृत शब्दयति न कर्तुमेकमतम् ॥ १८ ॥
मवर्जयिष्यसम्भारहृष्टम्यो न प्रकाशयस्यथा ।
माधयमेतदल्लभ्युन तु यकिचिदापि वेति ॥ १९ ॥
परपक्षनोपानयुष काहलजनचित्तवत्प्रमपिशायै ।
धूर्ति कलहस्य कृता सीमाणा गम्य परिवत्त ॥ २० ॥
परिप्रहायवर्गितधित्वाकाम्यमुपयाति तद्गदी ।
यदि नत्स्यद्वाग्ये न विरेण शिव पदमुपयातु ॥ २१ ॥
एकमपि मवययनिबन्धीय यदा न वदयधम् ।
मा प्रयहमिति तव स्वस्वस्य न युक्त इह पुन ॥ २२ ॥

न्यायद्वानिश्चिका

द्वयान् न वदन आमावत्त च वाच्यमम् ।
अतोऽन गन्ति ताकस्य निलज्ज को न पतिन्त ॥ १ ॥
द्वितीयपक्षप्रतिपा सव तव कदापया ।
अभिधावाधविश्रान्तरयोऽप्य रिप्रलप्यत ॥ २ ॥
एकपक्षदना मुद्विजम्भवाधयप्रगहिता ।
धुनमभाचना वरो वरस्य प्रतिपद्यत ॥ ३ ॥
न नाम इदमवेति दुबल वापरातिन ।
वक्तृसाक्षिवाशेषान् तत्तद्भवति वा न वा ॥ ४ ॥
तुल्यगामाधुनायाम् शरस्या युक्त विरायत ।
विमिथ्ययुक्त्या वाग्यो मधाम्भ धुतादपि ॥ ५ ॥
प्राप्तिर्न दुरगामुक्त्य धारणाचारकालम् ।
सहित्युना पर धर्म्यमिति वादप्रमानि पद ॥ ६ ॥

જૈન સાહિત્ય અને દષ્ટિ-કોણ.

(લેખક:—પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપલ્યા M. A., મુંબઈ.)

જૈન સાહિત્ય અનેક પ્રકારના વિષયો ઉપર પ્રકાશ પાડે છે (બુદ્ધો શ્રીશોભન-સ્તુતિની સંસ્કૃતમાં લખાયેલી મારી પ્રસ્તાવનાનાં પૃ. ૨૭-૩૦), તે વિવિધ લાખાત્મક છે તેમજ એની મૌલિકતા, વિચાર-સરણી, પ્રતિપાદન-શૈલી ઇત્યાદિ વિદ્વદ્ધર્મોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેમ છે, છતાં પણ આ ક્ષેત્રમાં યથેષ્ટ વિહાર કરનારી વ્યક્તિઓની સંખ્યા ગણી-ગાઠી જોવાય છે એ શોચનીય હકીકત છે. એથી પણ વિશેષ ચિંતાજનક વાત તો એ છે કે આ વીસમી સદીમાં પણ જૈન સાહિત્યનો જોવો જોઈએ તેવો પ્રચાર થતો નથી ખ્રિસ્તીઓના પવિત્ર પુસ્તક બાઇબલની લાખો નકલો છપાય છે. કોલેજોમાં ઉચ્ચ કેળવણી લેનારા વિદ્યાર્થીઓને ખાસ કરીને ઈ. એ. ની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારાને મનોમોહક રીતે તૈયાર કરેલા આ પુસ્તકની એક એક નકલ પ્રતિવર્ષ અહીંની ખાચબલ સોસાયટી તરફથી ભેટ અપાય છે; તેમજ તેના પ્રચાર માટે ગુજરાતી, મરાઠી વગેરે ભાષામાં પણ તેના અનુવાદો તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે એવી રીતે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનો પણ ફેલાવો થતો દુર્ગોચર થાય છે, પરંતુ ખેદની વાત છે કે જૈન સાહિત્યના કોઈ પણ પુસ્તકનો હજી આવો પ્રચાર થયેલો

જોવામાં આવતો નથી. શું જૈન સાહિત્યમાં પ્રચાર કરવા લાયક કોઈ પુસ્તક જ નથી ? હું ફક્ત પાંચ સાત વર્ષો થયાં જ જૈન સાહિત્યનું અવલોકન કરી રહ્યો છું એટલે એક પ્રખર અભ્યાસી તરીકે મારે અભિપ્રાય આપવાનો હાવો ન કરી શકું, પરંતુ એટલું તો જરૂર જ નિવંદન કરીશ કે શ્વેતાંબર તેમજ દિગંબર એ ઉભય સંપ્રદાયને અતિ-માન્ય વાચકવર્ગ શ્રીઉમાસ્વાતિકૃત તત્ત્વાર્થાધિગમ-સૂત્ર આ કાર્ય માટે યોગ્ય ગણાય તેમ છે. કેમકે આ ગ્રંથમાં લગભગ સાઠાણસે સૂત્રો જેટલી અલ્પ સંખ્યામાં અનેક વિષયો ચર્ચવામાં આવ્યા છે. આનું પ્રથમ દિગ્દર્શન કરાવવાનું માન સદ્ગત સાક્ષર-રત્ન શ્રીયુત જગમંદર-લાલ જૈનીને ઘટે છે, એમ મને લાગે છે. એમણે અંગ્રેજી અનુવાદ પૂર્વક તૈયાર કરેલા પુસ્તકના આધારે મેં પણ આ વિષયનો ઉલ્લેખ શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર સંસ્થા તરફથી થોડાક માસ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયેલા શ્રીતત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (ભા. ૧)ની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવના (પૃ. ૬)માં કર્યો છે. હું ભૂલતો ન હોઉં તો આ ઉલ્લેખ ઉપરથી જ ‘જૈન સાહિત્ય સંશોધક’ (ખં. ૩ અં. ૧)માં પ્રસિદ્ધ થયેલા ‘શ્રીઉમાસ્વાતિવાચક અને તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર’ લેખમાં આવો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૧ મે એમ સાબળ્યું છે કે કેટલાક સંસ્કૃતમય રચાયેલા અને અનિઉપયોગી એવા જૈન ગ્રંથો તામિલાદિક ત્રિપિમા લખાયેલા છે. જો આ વાત સાચી હોય તો ફક્ત એક ત્રિપિના કારણે નહિ કે ભાષાના કારણે આવા ગ્રંથોનો ઉદ્ધાર થવામાં વિલંબ થાય તે ઉચિત નથી તો આ તરફ પણ ગ્રંથ-પ્રકાશકોનું દુ સવિનય ગ્રંથ ખંચુ છું.

શ્વેતાંબર સાહિત્યમાં કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્ર સૂરિકૃત વીતરાગ-સ્તોત્ર પણ પ્રચારાત્મક કાર્ય માટે અનુપયોગી નહિ લેખાય. કારણ કે એમાં ત્રિપષ્ટિશ-

લાકાપુરપચરિત્રના આ રાગનો-તદ્દગત શ્રેયોકોનો અમાવેશ કન્વાના આન્યો છે એક ન્તોત્ર હોઇ કરીને પણ તે ન્યાય જેવા વિષયને પણ આશ્રય આપે છે, માન્ય-દૃષ્ટિએ તે મનનીય છે અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ તે માનનીય છે

ન્યાયવિશાદ ન્યાયાચાર્ય ઉપાધ્યાય શ્રીયશો વિજયદ્રુત જ્ઞાનસારની પણ આ પ્રનગે નોંધ લેવી આવશ્યક સમજાય છે આ વીતરાગ-સ્તેત્રની જેમ પગલદ અન્ય છે એમા જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ વગેરે વિવિધ વિષયો પરત્વે અદ્વકો સ્વાયેલા છે અને તેમા મનન કરવા લાયક અનેકદેશીય સુદાઓ સર્ચવામા આન્યા છે

યાકિનીમહત્તમસુતરીકે સુપ્રસિદ્ધ અને ૧૪૪૪ અન્યાના પ્રણેતા શ્રીલ રિક્ષદ્રમિદ્રુત પોઠે શકેના પણ નિર્દેન કરવો અશક્યને નહિ ગણાય કેમકે આ અન્યમા એ કદર નોખ પોઠગકા છે અને પ્રયેકમા એક એક શ્લોકો કે ધર્મપરીક્ષાનિ મુખ્ય વિષયોને આમા માગ ન્યાય આપવામા આ યો છે આ આન્ય-ત્રે કદન્ય પ્રવા જેવા છે વિશેષમા એ આન્યો વિવિધ ભાષામા-વિદેશી ગિગા પણ અનુવાદ પ્રસિદ્ધ કરવો

શ્રી મેઘકુમાર-

આખ્યાન.

લેખક-માહ ગિરજ દેવસિદ્ધ-મહાકાવ્યાળા.

ચોપાઇ

વિક્રમ પહેલાની એ વાત, મનધરેગ હિન્દે વિખ્યાત, રાજગૃહી નગરી મુખકાન, શ્રેણીક નામ્ય કંઠે હિતકાન-૧ ધારિણી ગણી મનોભાન, શીલવતી નફગુણ ભરાન, થઈ સદ્ભાવ્યે આગની માત, ફલ નભમા ગગિ નમ નાશાત-૨ મેઘકુમાર આપે તમ નામ, કેવે જન જન માને કામ, પનો પ્રીત પતિન માઠ, ભણે પ્રમના નિગમિન પાઠ-૩ દોર ।

ભાનતમા તે ગમયમા, વિચરે વીર ભગવાન, મન્ય ધર્મ મમલરીને, દન કંઠે આનન-૧ ગજગૃહી નગરે પ્રભુ, આન્યા રાગ મિતકાન, દીએ રંગા નેકશી, શ્રવણ કંઠે નન્નાન-૨ મેઘકુમાર મુગેધગી, કંઠે અતર મિરધાન મલુત્ર યમ પ્રભુ પાનહુ નગરે રંગદ અકાન-૩ આગ લેવા તાતની, ગયો પ્રમવી પામ, મુકે મનમ ચન્નમા, ગણી મોગી આગ-૪

[૧]

હું આવશ્યક અને છંદ માનુ છું

આ પ્રમણેનુ પ્રથા ગતમક કાર્ય એ જૈન મા હિ યની મેવાનો એક પ્રકાર છે આ ઉપરાંત આની મેવા બીજી ઘણી રીતે થઈ શકે તેમ કે આની ત્યુલ ઉપજમા એ ‘માહિત્ય મેવા’ નામક લેખમા આલેખી છે (જુઓ જૈન તા ૧૦-૧૦-૨૦ ૨૦-૧૦ ૨૬, ૨૪-૪-૨૭ અને ૧-૫ ૨૭) આને ખામ કરીને જૈન નાહિ ત્યની કયા દૃષ્ટિ કોણથી ગવેપણા કરવી આવશ્યક છે એ મળધી મારા નમ્ર વિચારે ગળુ કરવા હું પ્રયત્ન થયો છું અને મારે નિવેદન કરવું પડે છે કે જેટલે અશ્રે અજૈન મા હિત્ય જેવી વેદ, ઉપનિષદ, પુરાણ, મહાભારત વગેરે સિદ્ધિ અન્યાનુ તેમજ નિ પિત્રકાદિ યોદ્ધ અન્યાનુ અન્યેપણુ અન્યાન્ય દૃષ્ટિ-કોણથી પાર્શ્વે ય તેમજ પા આત્ય માશરેને કાંઈ થતુ જેવામા અરે કે તેમલે અશ્રે જૈન અન્યાનુ ગરેપણુ થતુ હોય એમ ભામતુ નથી આથી અપ્ર એ ઉદ્ભવે કે મુ જૈન સાહિત્યમા આવી ગરેપણા મારે ધ્યાન નથી ? કિવા ઉત્તર આલખન આપવામા મ નોન્ય હોઈ રીતેને ગરેપણુ કરવા કોઈ ભાગ્યે જ નૈયાગ થાય છે કે કોઈ અન્ય જ કાનુ છે ?

ન્દ્રિય અને લાવેન્દ્રિયની વાત Biology નાં તત્ત્વો સાથે વિચારી શકાય તેમ છે.

આ વિવિધ વિષયના વિશિષ્ટ અભ્યાસી અને મારા સહાધ્યાપક પ્રોફેસરોની સાથે આ વિષયમાં વિચારોની આપ-લે કરી. તેનો એક લેખ તરીકે સમન્વય કરી, તેને તત્ત્વાર્થના દ્વિતીય વિભાગની પ્રસ્તાવનાના અંગરૂપે પાઠક-વર્ગ સમક્ષ રજુ કરવાની આ સેવકને પૂરેપૂરી ઉમેદ છે એટલું જ નહીં પણ તે દિશામાં થોડો ઘણો પ્રયાસ પણ ચાલુ છે.

ગવેષણીય તત્ત્વો કે-વળ આગમ-બાહ્ય સાહિત્યમાં જ નજરે પડે છે એમ નથી, પરંતુ જૈનોનાં પવિત્ર પુસ્તકો-આગમોને પણ તે લાગૂ પડે છે. આગમો પ્રતિ જૈન-ધર્મનો અનુયાયી વર્ગ જેવી ધાર્મિક શ્રદ્ધાની નજરે જુએ તેવી નજરે તો અજૈન પરંતુ સાહિત્ય-રસિક સાક્ષરો ન જુવે એ સ્વાભાવિક છે. તેઓ તો ભાષા-દૃષ્ટિએ, તત્ત્વજ્ઞાનનાં તત્ત્વોની તુલનાત્મક દૃષ્ટિએ, આધુનિક વિજ્ઞાનનાં મન્તવ્યોનાં મૂળના ગવેષણની દૃષ્ટિએ એમ વિવિધ દૃષ્ટિ-કોણથી જૈન સાહિત્ય-મંદિર પ્રતિ દૃષ્ટિપાત કરે.

જૈન આગમોમાં જુદી જુદી જાતના અનેક ગવે-

“ લહું સિંહનો સાથ રે માડી !, પકડું પ્રભુનો હાથ રે; છેમમ શિરપર જગનાથ રે, માતાજી રે!” મેઘ વદે છે-૧૬
“ છે કોમળ તવ અંગ, બાહુરા ! કરજો ન ત્રતનો ભંગરે: તું જમાવ અરિથી જંગરે, બાહુકા રે!” ધારિણી કહે છે-૧૭
“ કરો ન ચિન્તા લેશ રે માડી !, જાત્રત રહીશ હું મેશ રે: ‘શિવ’ કર ન લજવુ વેશરે, માતાજી રે!” મેઘ વદે છે-૧૮
દોરો.

માત તાત સમજી ગયા, ગયો મેઘનો ખેદ:
પતિજો પાસે ગયો, રાખી મોટી ઉમેદ-૧
કથા પતિની આલણી, મુઘ્ધ બની સહુ નાર:
મુજાણી મનમાં સહુ, કરતી શોક અપાર-૨
ડગ્યો ન ઉરમાં રાજવી. પર્વત સમ ધરે ધીર.
દંપતીનો સવાદ આ, સાંભળજો સહુ વીર-૩

દંપતી સંવાદ—

(આદીશ્વર અલખેલો છે) એ ચાત.

“ શિવસુખ લેવા હું જાઉંરે, રનેહ મેઘકુમાર કહે
પ્રીતે આજ્ઞા તુમ ચાહું રે. ”
શ્રી વીરનાં ગુણગણ ગાઉંરે. ”
સંયમ લેવા હરખાઉ રે. ” —૧
“ શું વગર વિચાર્યું બોલોરે, કહે લટકાળી લલનાઓ
અમ વચ્ચનો ઉરમાં તોલોરે. ”
સંયમ માર્ગ નવ પોલોરે. ”
બાહિરથી દેખી ન ડોલો રે. ” —૨
“ રહેં કહ્યું છે તમને સાગું રે, રનેહ મેઘકુમાર કહે
સંયમ સુખમાં હું રાચું રે, ”
મમ હૈયું ન ગણજો કાચું રે. ”
કરગરીને આણુ ચાચુ રે ” —૩
“ એ દિવસો કેમ વિસારોરે, કહે લટકાળી લલનાઓ
કહેલાં વચ્ચનો સંભારો રે; ”
કાયર થઈ કેમ ન પાળો રે, ”
અમને અતરમાં બાળો રે. ” —૪
“ છે એ લૌકિકની વાતો રે, રનેહ મેઘકુમાર કહે
હું મુકું નાતને જાતો રે; ”
લોકોત્તર મારગ ચહાતો રે, ”
સયમ લેવા હરખાતો રે ” —૫

પાણાપાત્ર વિષયો નજરે પડે છે. દાખલા તરીકે દર્શન-કાલિકનિર્ધુક્તિમાં ત્યાગશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ ધરાવતા દર્શાવયવીનો ઉલ્લેખ. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં અંગીત શાસ્ત્ર વિષયક સમ સ્વરની હકીકત. રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં ગત્રીસ પ્રકારના નાટકનો નિર્દેશ, સૂર્ય-પ્રજ્ઞસિ તથા ચન્દ્ર-પ્રજ્ઞસિમાં ખગોળ વિદ્યા તેમજ ગણિતનાં તત્ત્વોનું વિવેચન. ભગવતી સૂત્રમાં વૈજ્ઞાનિક વિઠ્ઠલજીને માટે સામગ્રી અને ઉત્તરાર્ધચયન સૂત્રમાં કાળની ગણના માટે સૂચન છે. કેટલાક અંગોપાંગોમાં તો સામાજિક ચિત્રની પણ રૂપરેખા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. લગભગ ૭૫ વિષયો ઉપર આગમો પ્રકાશ પાડે છે, એ વાતને સ્ફુટ કરનારી એક ચાલી આગમોદ્ધારક જૈનાચાર્ય શ્રીઆનન્દસાગરસૂરિજીએ લગભગ પાંચેક વર્ષ ઉપર તેમના રતલામના ચાતુર્માસ દરમિયાન મને બતાવી હતી. તેઓ તે જલદી બહાર પાડવા કૃપા કરે એવી તેમને મારી નમ્ર વિનંતિ છે.

અત્ર એ નિવેદન કરવું અસ્થાને નહિ ગણાય કે આધુનિક શોધભોળથી આશ્ચર્યાકિત થતી જનતાને વધારે અચ્ચો પમાડે તેવા મન્તવ્યો જૈન દર્શનમાં છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે આધુનિક વૈજ્ઞાનિકોએ

ભાષે પશ્ચિમ અવીને પ્ર-
યોગો કરી કેટલીક ગોધ
ઓળા કરી છે દાખલા
તરીકે જળ એ હાઈડ્રોજન
(Hydrogen) અને ઓક્સિ-
જન (Oxygen) એ બે
વાયુના મિશ્રણરૂપ છે, વન
સ્પર્શિને મનુષ્યની જેમ
આધાત-પ્રત્યાધાત થાય છે,
એક જ જાતના પરમાણુઓ
(Electrons) ની મધ્ય
અને અનાનાં પરિવર્તનથી
જૂદા જૂદા દ્રવ્યો ઉદ્ભવે
છે, પરમાણુઓમા અનેક
શક્તિઓ રહેલી છે ઇલેક્ટ્રિક
જૈન આગમ તરફ નજર
કરીશું તો જણાશે કે અપ-
વાય એ વાયુઓનિજ છે,
એમ જૈન ગાંધી પ્રાચીન
જાણથી ઉદ્ધોષણ કરી જ્યા
છે, વનસ્પતિના શરીર તરફ
દૃષ્ટિપાત કરીશું તો મહજ
જાણશે કે તમા લોભને
રથને પેરો ત્વચાને યદલે
છાલ, અધિને બદલે અ
મામલ પેશીઓની જ
અચ્છે અનિષ્ટો, અનાયુ
ઓના અધાનમા ગિજાઓ,
હાડકાને અધાને અજ્ઞ ભાગ
અને નજોની જેમ છેદાતા
કરીથી ઉગે તેવા પદાર્થો છે
જળી તેમા પણ કોષાદિ
લાગણીઓ રહેલી છે આથી
કરીને જૈન દર્શન વનસ્પ-
તિને અચેતન માને છે,
એટલું જ નહિ પણ તે
આગળ વડીને કહે છે કે
પૃથ્વીજાય, અપકાય, તેજ
સ્થાય અને વાયુકાયમા પણ
મુખ-દંડાની લાગણી ર-
હેલી છે પાંચવાદિય પુદ્-

“ જો કે તે કળે વિચારીને, રહે લટકાળી વડનાઓ
છે વૃત્તિ વિવામી તમારી કે, ”
આ અજી સુષુએ અમારી કે, ”
મોહનજીએ એ છ ભારી કે ” —૬

“ હું અતિ નજીકે લટકાનો કે, અને એ મેઘકુમાર રહે
અત્યંતે હું ભણવાનો કે, ”
નિજ દેડથી નવ અણવાનો કે, ”
કુરમનને હું દળવાનો કે ’ —૭

ગીત

માત તાત પતિઓ, કરી પ્રમત્ત મેઘ તો નતને રહે,
અગો અગે ઉમગે, રગે ઉરમા શિવ મુખને જ રહે—

ચોપાલ

મુનિ મહાત્મા ઠગવા વામ, ત્રિગણામૃત કે આજા ખામ,
નાથ નગ કહ્યો મુખ કાર, રહ્યો મુખે મેઘકુમાર ૧
અમત થયો અવિ જન દિલકાન, મર્વત્ર વ્યાપે અધકાન,
મેઘ મુલ્લો પાનવાગ, કેળાયે નવ કઈ તિલકાન ૨
મહુથી નાનો છે મુનિ કોલ, તેથી કેટલો બેડા તેલ,
મુનિઓ માના કરવા જાય, મેઘની માથે મહુ અચકાય ૩
પાંચો અતમા તે જોલ, નવ મમજ્યો સયમના ભેદ,
અનવા લાગ્યો પુદ્ગલ મુખ, રગે નયમમા મહુ દંડ ૪
માત તાત લલનાનો ગ્રોધ, અમી કે નિજ પત્ર તે કોધ
ચિત્તમા પાંચો મહુ ન તાપ, ઠગવા વાગ્યો પશ્ચાત્તાપ ૫
ચિત્તમા ચિત્ત બોળવિલાન, થયો તે મનમા મોહનો દાન,
ભર્યો જમથી શ્રી ભગવાન, ડગળ દિલના મુલને ગાન

મેરો પશ્ચાત્તાપ

ગગનભિષગમ-તાન નિતાન

(૧૧૧૧ પા નવા ૧૧) એ નાન

૨ થયો હું મૂળ મુનિપદને રહે, તૃથા કર્યો અભિલાષ
તૃથા કર્યો અભિલાષ અત્યાસ, કરી ન પૂર્ણ તપાસ — થયો
કયા તે મનહર મેલની મોઝો ? કયા વૈભવના વિલાસ ?
પવનની કયા મળમલ ગયા ? કયા આ જામળ-ધાન ? — કે
કયા મલમલ ગમનના ચીન ? કયા તે પુષ્પ મુવાન ?
મુલવિત વોચન લવનાના કયા ? કયા આ નત ઉદાસ ? થયો
ગમિક અભીનાનગન ગ કયા ? નતિ ગના કયા ઉદાસ ?
કયા તે તેજ અત્યાસ વિલેપન ? કયા આ વિનવવાય કે થયો કે

અલોના અનેક પરિવર્તનો
મલને છે એવી જૈન મા
અના ધ, અર્થાત્ જળ તે
અગ્નિકે પણ પશ્ચિમી
ગડ છે વિદ્ય (લોહાડાન)
ની છેડ નીચે હેલ પ
માત્ર એક મમમમા તેની
ટોચે નહ ને એવી
તેમા ગકિલ છે એમ જૈન
ગાંધી પોડારી રથા છે
આની તુલનામત્ત દૃષ્ટિએ
અભ્યાસ કરવા લાયક અ
નેક બાબતો જૈન માહિ
ત્યમા છે પ્રો આઈન
સ્ટાઈન (Einstein) ની
Theory of Relativity
માથે પણ વિચાર કરવા
લાયક જૈન તત્ત્વો છે આ
ઉપથી મમજી અકાય
કે જૈન માહિત્યમા ગમે
ભીય તત્ત્વોની ન્યૂનતા નથી
આ માહિત્યમા નહેવ કે
ટવીડ વિશેષતાઓ પણ
આમા ઉમેરો કે છે હા
ખલા તરીકે આગમોમા
ગમે-આલાપરો વિશેષત
નજી પડે છે આ વાતની
શ્રીશોભન-સ્તુતિ નાક્ષી
પૂર્ણ છે, કેમકે તેના કર્તા શ્રી
શોભન મુનીશ્વર મિહા
ત્તની સ્તુતિ કરતી વેળાએ
એનો ઘણી વાન ઉલેખ કે
છે (જુઓ શ્રીશોભન-
સ્તુતિના ૭ મા, ૮ મા,
૭ મા, ૭ મા અને ૯ મા
મા પેરો) એવી ઝીતે આગ
મોમા ભગો ? (લાગાઓ)

૧ નવાનની અનચરદ
કૃત પ્રસ્તાવનાનાની બા-
મોનોના મનમા મારા પ્રા
પાડે કે, એમ વર્ણાય કે

પણ મોટી સંખ્યામાં નજરે પડે છે, તેમાં ભગવતીના નવમા શતકનો ગાંગેયનો ભાંગો સુપ્રસિદ્ધ છે આ વાતનું પણ શ્રીશૈલસન-સ્તુતિનાં ૩૫ મા, ૬૩ મા, ૬૭ મા અને ૮૫ મા પદો સમર્થન કરે છે.

પાંચ સાત સૈકા પૂર્વે રચાયેલા સંસ્કૃત અન્યો તરફ દૃષ્ટિપાત કરતાં તેમાં કેટલીક વાર ગૂર્જર ગિરાના શબ્દો સંસ્કૃતરૂપે રજુ કરેલા હોવાય છે. વળી કેટલીક વાર વિશિષ્ટ જૈન પ્રયોગો પણ નજરે પડે છે. આ વાત શ્રીજિનસૂર મુનિવચકૃત પ્રિયંકરનૃપકથાની પ્રસ્તાવનામાં મેં આલેખી છે. આ પ્રસ્તાવના અત્યારે છ-પાંચ રહી છે. અજૈન અન્ય-કારોએ પોતાના અન્યના માપનો પ્રાયઃ નિર્દેશ કર્યો હોય એમ જણાતું નથી, જ્યારે જૈન અન્યકારોએ ડર અક્ષરનો એક શ્લોક થાય છે, તેવા કેટલા શ્લોક-પ્રમાણક પોતાનો અન્ય છે તેનો ખડુંધા નિર્દેશ કર્યો છે. આ વાતને તેઓ અ-ન્યાઅ અથવા અન્યાઅન્યથી સૂચવે છે. ઘણીખરી વાર તો આનો અંકોથી નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે અને કેટલીક વાર સંજ્ઞાત્મક શબ્દોથી (જુઓ સમ્યક્ત્વ-સખતતિની ટીકા). વળી અન્યના અંતમાં અન્યકારના ગુરુની પરપરા, જે સ્થળમાં અન્ય રચાયો હોય

જાન તાન આરામ એ કયાં છે ?, કયાં ચુંદરી સહવાસ ?; અધરામૃતનું પાન એ કયાં છે ?, કયાં કલ્પિત સુખ આભાસ ?; શિખંડ, ગરૂડી, ગાસુદી કયાં ?, કયાં અનાર, અન્નાસ ?; પડસ ભોજનનાં સ્વાદો કયાં, કયાં જળ વિણ ઉપવાસ ?; ચરણકમળ કોમલાંગીનાં કયાં ?, કયાં સ્વાધિન આવાસ ?; કયાં આ કંઠાર પાદનાં તાડન ?, કરતાં અંગ વિનાશ. રથયો. યુગ સમ લાગે રાત અંતરમાં, રવિ કવ કરશે પ્રકાશ ?; સંયમ સાધન ધરૂં પ્રભુ ચરણે, તણ ‘શિવ’ સુખની આશ રે.

ગીતિ.

મેઘ ગયો પ્રભુ પાસે,

નત મસ્તક કરી મનોવ્યથાને ઠહે;

સાગરસમ ગભીરા,

વર્દમાનજી સુણવા સજ્જ રહો.

આત્મ-નિવેદન.

(ઓધવજી સંદેશો કહેલો જ્યામને)-એ ચાલ

“ શાસન નાયક ! શાસન દ્રોહી હું થયો, મુનિ થઈ મુનિપદને લજબ્યું આજ જો; જે પદ ભવજળ તરવા નાવ સમાન છે, તે પદથી મહેં કર્યું ન આતમ કાજ જો ”-શાં-૧

“ તર્યા, તરે છે, તરશે ભવિયો એ પદે. કલ્પતરૂ સમ ધ્વંસીત પૂરણ હારજો; અધમાધમ મતિહીન હું દુર્ણલ આતમા, નિજ શક્તિનો કર્યો ન ઉરનિરધારજો ”-શાં-૨

“ ઢોલ વગાડી મદથી બોલ્યો હું જગે, ‘ ગૃહસ્થ મટી હું થયો આજ અણુગાર જો; સયમ નાવેં તરવાનો ભવ સિંધુને, ’ પાળી શક્યો નવ એ વચનો ગુણકારજો ”-શાં-૩

“ પુદ્ગલ સુખની રહી અંતરમાં વાસના, આત્મભાવના અંકુર નવ સુખ કાર જો; જાન પાન આરામની ઉરમાં લાલસા, અસારમાં મેં માન્યુ મનમાં સારજો ”-શાં-૪

“ સંયમ રૂપી ગજવર લેવા હું ગયો, પણ નિજ કરમાં પાંચ પાંચ જિનરાજજો; વસ્તુતત્ત્વની જોળખ ન કરી અંતરે, શક્તિ વિણ હું લેવા ગયો ‘ સ્વરાજ ’ જો ”-શાં-૫

તેનું નામ, રચના-સમય, અન્ય-નિર્માણમાં સહાય કરનારાનાં મુળારક નામો વિગેરે માહિતી આપનારી પ્રશસ્તિઓ પણ ખાસ કરીને જૈન સાહિત્યમાં જેટલે અંશે નજરે પડે છે તેનાથી અલ્પાંશે પણ અન્ય સાહિત્યમાં છે કે નહિ, એ પ્રશ્ન છે.

આ પ્રમાણેની અન્યાન્ય વિશેષતાઓના સંબંધમાં વિચાર ન કરતાં ફક્ત એક જ વિશેષતાનો અત્યારે તો ઉલ્લેખ કરીશ. આ વિશેષતા તે બીજી કેમ નહિ પણ અન્યના રચના-સમયને નિર્દેશવાની પદ્ધતિ છે. અંકથી સમયનું સૂચન કરવામાં આવે એ એક સાધારણ બાબત છે. સંજ્ઞાત્મક શબ્દોથી તે સૂચન કરાય તેમાં કંઈક વિશેષતા છે, અધિક વિશિષ્ટતા તો આ બેના મિશ્રણથી ઉદ્ભવે છે. આનાં ઉદાહરણાર્થે સહસ્રાવધાની શ્રીમુનિસુંદર-સૂરિની ગુર્વાવલીનું અવલોકન કરતાં જણાય છે કે એના ૧૬ મા પદના પ્રથમ ચરણમાં ‘ તિથિદ્વિસહસ્રે ત્રિદિવં ગતસ્ય ’ ઉલ્લેખ છે. વળી એ કાવ્યના ૭૨ મા પદના પ્રારંભમાં અષ્ટહયેશમિતે એવો ઉલ્લેખ છે, જ્યારે ૨૬૬ મા પદના અંતમાં તો ત્રિસપ્તવિશ્વે એવો પણ નિર્દેશ છે. એવાં

તો અનેક ઉદાહરણો એમાં તેમજ અન્યન મળી શકે છે આવા ઉદાહરણોમાં જ્ઞાના વામતો ગતિ એ નિયમનુ પાલન, નહિ કે ઉલ્લંઘન તેવામાં આવે છે આ નિયમની અવગણના થતી હોય તેવા ઉદાહરણો અત્યંત માહિત્યમાં છે કે ? જૈન માહિત્યમાં તો તેવા પશુ મળી શકે છે જેમકે શ્રીશીલન-સ્તુતિની અંતરમાં શતાબ્દીય શ્રીજય વિજયગણિકૃત વૃત્તિનો ‘હન્દુરમા ધીન્દુમિતવર્ષ’ એ ઉલ્લેખ, શ્રીજયવિજયગણિકૃત અમેતશિ ખર રાસનો ‘મનિ અમ સુરપતિ’ એ નિર્દેશ વિગેરે

આથી પણ આશ્ચર્ય જનક ઘટના તો એ છે કે શ્રીહીરવિજય સૂરીશ્વરના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજયે તેમની કૃતિ શ્રીવિચારરતનાકરનો નમય-નિર્દેશ ‘શૌનહિમ કરગગનમેવેયક’ થી કર્યો છે આશ્ચર્યજનક કહેવાનું કાણુ એ છ કે એ રીતે વિચારતા આથી અનામય ૬૦૧૬ આને છે, ત્યારે અન્ય રીતે વિચારતા ૬૧૦૬ આવે છે, પછી આ એમાંથી એક પશુ માન્ય થઈ શકે તેમ નથી આ તો શૌનહિમકર એ

“અગ્નિદાનના મન ન મમજ્યો ઉગ્રમાં, નિદ્ધ કર્યો નવ મુનિપાત્રો અધિકાગ્રને, વીરના ગમ્ભો કાય ગહે કન્ધા ગ્રહા, થયો ફળેતી જગમાં પાગવાગ ભો”—શાં-૬
“દીનાનાથ ! દયા કરી દિલમાં રક પગ, ત્યો મયમના માધન આ હિતકાંઠે ભો અપાત્રને નાપાત્ર ગણીને આજથી, શિવકે પદ દેના કળે મનમરજો”—શાં-૭

ગેદશ

સુભી વચનો પ્રભુ મેઘના, આણી ઉગ્ર હાગ કહે મેઘને ન્નેહથી, કન્ધા પ્રમ તમ નાગ

મેાને પ્રભુનો મહુપદેશ

(મયા મન રૂપના અભિમા) એ માન

દિલમાં દુર્ણલતા નવ ગામ, જાનસુધારમ ગ્રેહે આખ દિન પૃથ્વીકાય ગણાય એટલી, નકટ મહે મહારે હજ હાકે કે ખોદે એક, ધરન ગણ કદારે—દિલમાં—૧
શીત તાપ નિશદિન મહે તડવર, તદપિ નવ ગણગયે, કાપે કે સતાપે કોઈ, હતાશ કહિ નવ થાયે—દિલમાં—૨
ભેદીને બજાદો ગાડામાં, ભાગ ભરી કો મારે, શાતિથી તે મહે ખાપડા, દુર્ણલતા નવ ધારે—દિલમાં—૩
પગધીનતાથી મહે મકટ, અનંત જગમાં ભયો, કર અમમ નિર્જન તે તો, નથી જ્ઞાનનો દીપો—દિલમાં—૪
ગજના ભવમાં ફવ લાગ્યો તવ, કરી (તે) મસલાની સેવા, પશુભવની યુચ્યાઈ તુજને, આવી નરભવ દેવા—દિલમાં—૫
કાળ અનંત ગયો અજ્ઞાન, મર્મ ન મમજ્યો મનમાં, મોહ ધરે છે મિથ્યા પ્રમથી, નાગવત આ તનમાં—દિલમાં—૬
જિનવન, ગણધન, મુનિવન જગમાં, મહે પચિષ્ઠ સમભાવે, કર મકમ નિર્જન જ્ઞાને, રિાવભાલનની લગાને—દિલમાં—૭

ચોપાદ

મેઘના મેદનમાં નવ લેગ, યાચે પ્રભુ પાને મુનિગેશ, કર પ્રતિજ્ઞા પ્રીતે તેહ, પ્રભુ ચરણે અર્પે નિજ દેહ—

મેાની પ્રતિજ્ઞા—

(જુડુ તો યય રે દેવન) એ માન

કર તન મન કુન્ઘાન પ્રભુભા ! કર તન મન કુન્ઘાન, બહાવા ! દુર્ણલતા ગદ દિલની મારી, કર તન મન કુન્ઘાન

[૭]

ટલે ૧ અને ગગનમેવેયક એટલે ૬૦ એમ બે ભૂદા વિચારી તેનો મમનવ્ય કરી ૧૦૬૦ મમનવાનો છે અત્ર ઉપર્યુક્ત નિયમનુ અશત પાલન અને અનાત ઉલ્લંઘન નજરે પડે છે આવી વિશિષ્ટ વિશેષતા અત્યંત માહિત્યમાં હોય કે ન હોય પણ જૈન માહિત્યમાં પણ ટટલે નથી છે ?

હવે એક વાતનો નિર્દેશ કરી હાવ તો પ્રથમ પ્રશ્નને પડતો મૂંઝીશ જૈન આગમોના નિરીક્ષકથી એ અભળ્યું નથી કે આગમોમાં અનેક પ્રકારના વર્ણનો મળી આવે છે કાંઈક વાર ઢોધ નગરનું, તો કાંઈક વાગ ઢાધ ચૈત્યનું, તો કાંઈક વાર કાંઈ શાવ કનુ, તો કાંઈ વાગ ઢોધ નગરનું ઇત્યાદિ અત્ર વિગેરના તો એ છે કે ત્યારે ન્યાયે આવા વર્ણનોનો પ્રમગ આવે છે ત્યાં તે વર્ણનો માટે ધર્માધીની વાગ્ય આગમની ભયામણ કન્ધામાં આપેની નજરે પડે છે આથી તે તે નથી નજરે ફેકવી ખાત્રી મહે છે અર્થાત એક નાગમ વા અતી વખતે ખીલત અને બાંદ ગીલત આગમની અચેક્ષા રહે છે તો આથી કરીને તેમજ હુ મૂચ વીશ તેમ ખીલત કાણુનન પણ આ વર્ણનોનો એક

અંગ્રહ પૃથક્ પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. આ દ્વારા વર્ણન-શક્તિની અપૂર્વતા સમન્વય અને ભાષા તરફ પણ વિશેષ લક્ષ્ય આપવાની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય. વેળી આવો અંગ્રહ બહાર પડે તો વિશ્વ-વિદ્યાલયોમાં જૈન સાહિત્યના અભ્યાસ-ક્રમ માટે કેદપ-મૂત્ર, રાજ-પ્રતીય, વિગેરે આગમો રાખવામાં આવ્યા છે અને તેથી તેની જે આશાતના તેમજ અનધિકારિત્વ પરત્વેની ખૂમ હજી સાંભળવામાં આવે છે તે પણ દર થઈ શકશે. કારણ કે જો જૈનોના તત્ત્વ-જ્ઞાનને પ્રાધાન્ય આપવું હોય તો તત્ત્વાર્થાધિગમ-મૂત્ર જેવા ગ્રન્થો. ન્યાય માટે પ્રમાણનયતત્ત્વ-લોકાલંકાર જેવા ગ્રન્થો અને પ્રાકૃત ભાષા માટે ઉપયુક્ત અંગ્રહાદિ અભ્યાસ-ક્રમ માટે નક્કી કરી શકાય.

આ ઉપરથી પાઠકવર્ગને પ્રતીતિ થઈ હશે કે ગવેષકોને માટે જૈન સાહિત્ય યથેષ્ટ સામગ્રી પૂરી પાડી શકે તેમ છે, પરંતુ એ નિવેદન કરવું અનાવશ્યક નહિ લેખાય કે એ દિશામાં પ્રયાણ કરવું એ વિકટ કાર્ય છે; કેમકે પ્રથમ તો મારા પરિચયમાં જે કોઈ જૈન સાક્ષર-મુનિ-

ગજના ભવતું ભાન કરાવ્યું, આત્માનું અસ્તિત્વ બતાવ્યું; અકામ સકામ રહસ્ય જણાવ્યું, નવ ભૂતું ભગવાન! બ્રહ્માવ દેહભાવ દિલમાં નવ રાખું, આત્મ ભાવતું અમૃત આપું; પરતાં દોષ કદિ નવ ભાખું, ધર શિરપર પ્રભુ આણું-બ્રહ્મા-૨ દુશ્મન દિઠા દિલમાં મારા, જન્મોજન્મનાં દુઃખ દેનારા; નિરખ્યા પાપ પુન્યનાં કયારા, નવ ચૂકું રે નિશાન-બ્રહ્મા-૩ શ્રી જિનશાસન સેવા કરવા. અજ્ઞાની જીવો ઉદ્ધરવા; ભવસિંધુ તારીને તરવા, આપું જીવન દાન-બ્રહ્મા-૪ જૈનધર્મની જ્યોત જગાવું, દિલદિલમાં બરી લગન લગાવું:- ભવનાં ભ્રમ ને ભીતિ ભગાવું. કહું દર અજ્ઞાન બ્રહ્મા-૫ જિન આણું સમરું નિજ ચિત્તે; સંગઠન શુદ્ધિ કહું પ્રીતે: સંઘની શક્તિ વધારું નિત્યે. લડું જીવનની બ્રહ્માણુ બ્રહ્મા-૬ સ્વપરના કલ્યાણને ટાળે, સર્વસ્વ અપું હું આજે: પ્રેમુ શિવ કર ભક્તિ જાળે, મુકું મોહ-મદ-માન બ્રહ્મા-૭ ચોપાઠ.

અંધમ પાળી મેઘ કુમાર, વિજયવિમાન લહે સુખકાર: મહાવિદેહે લઈ અવતાર, સુક્રિત પદ લેશે મનોહાર-ગીતિ

વીર સમયની વાર્તા, અંતરંગમાં સર્જીને સતત સ્મરે: હર્ષલ મેઘ પ્રમાણે. આ કાળે મુનિઓપર નજર કરે-૧ ડાળ દંભ દેખાયે, ભક્તિ-શક્તિ-ત્યાગદશા ન મળે; રક્ષક ભક્ષક જેવા, દાંભીકતાથી ભદ્રીક જનને છળે-૨ શાસનદેવી પાસે, કહું યાચના અંતરથી આજે; સહાય કરે જો દેવી, શ્રીજિનશાસન જગમાં તો ગાજે-૩

—: શ્રી શાસનદેવીને પ્રાર્થના :—

(મનમોહન બલિદાર ગાધીજી) એ ચાલ

શાસનદેવી ! રક્ષા કરજો,
શાસન દાઝ અંતરમાં ધરજો;
રણ રણ ભાવને ભક્તિ ભરજો,
પતીતને પ્રીતે ઉદ્ધરજો—શાસન-૧
વદ્ધમાન સમ ગુરુવર જ્ઞાની,
સરળ મેઘ સમ શિષ્ય અજ્ઞાની;
કયાં પ્રભુ સમર્થ જ્ઞાની ધ્યાની,
મેઘસમાન જીવનના દાની—શા-૨

વર્ષો અને ગૃહસ્થો આવ્યા છે તેની અંખ્યા અત્ય છે. આથી પુરાતત્ત્વની ગવેષણા કરવામાં કેટલા ભાગ લઈ શકે તેમ છે એ પણ એક પ્રશ્ન છે.

માની લઈએ કે કદાચ કોઈ અંદાજ કે વ્યક્તિ આ દિશામાં ધનનો સફળ્ય કરવા પ્રેરાય તો પણ તેને આ કઠિન કાર્ય કરવામાં કુશળ એવા વિદ્વદ્વર્ગો મળવા મુશ્કેલ છે. કેમકે અભિલપિત પદ્ધતિનો અભ્યાસી જ આ કાર્ય કરી શકે. પરંતુ તેની કદર તો પૃથોની પંકિતઓ ગણી વેતન આપનાર-ચોડા પૈસા આપી ઘણું કામ કરાવી લેવાની વૈશ્યવૃત્તિ રાખનાર ન જ કરી શકે.

પાશ્ચાત્ય દેશમાંથી પ્રસિદ્ધ થતા ગ્રન્થો પ્રતિ નજર ફેંકતા કેટલીક વાર એમ જરૂર લેઈ શકાય છે કે મૂળ ગ્રન્થ કરતાં તેની પ્રસ્તાવના મોટી હોય છે. ભૂલવું ન જોઈએ કે પ્રસ્તાવના એ સમગ્ર ગ્રન્થનું દોહન છે, પરંતુ એની કોમલ આંકનારા જૈનોની અંખ્યા કેટલી છે? પચીસેક વર્ષોમાં તો જૈનોનાં ઘણાં પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે અને હજી પડે છે, પરંતુ પરિશ્રમ, અભ્યાસ અને રસ-વૃત્તિનો પરિપાકરૂપ

મુશોધન-કળાની અને પ્ર-
તાવનાની ખરી ઠહ કરી
ગઢ તેવા પ્રત્યક્ષની અ-
ત્યંતને કાને આ અન્ધોનુ
મહત્ત્વ પૂરેપૂરું ન અઠાય
તેવા કેવળાં મોટે ભાગે તે
પ્રતિષ્ઠિત થયા છે અને લાયક
છે ખરી ઠહ તો ત્યાં જ
થાય, ન્યાયે કાર્ય કરનારા
પરિતોને પાતોષક આપ
વામાં અનુચિત મકોચ ન
ગણાય જૈન સાહિત્યનું અ-
ન્યાન્ય દૃષ્ટિએ ગવેરણ ક
ગવી તંતુ નમુચિત મહત્ત્વ
જગત-અમલ જુ કંબુ
હોય તો યુગ હાય ખર્ચ
કંવાળી જરૂર છે ભેતો
પારે ડાચની ખામી નથી,
પરંતુ જે દિશામાં-જે મે
પ્રમા તેના કાગે પ્રમાના
નેકરો તેની જ બુદ્ધિશક્તિ
મગીધી ખર્ચેલ ડાચની
ધનિષ્ઠ માર્યકતા થતી
નવી મગીન શિખ-ક
સિચો અને ઉજા પાડિત્ય
-વનનો મગી મક તેમ
હોય તો ચાહા ધણા પછુ
કાર્ય કરનારો જરૂર
મગી આયે જોણ માટે
માનવુ છે જૈન સાહિત્ય
એ મહામાગર છે, એમ
અનેક જનો જોવા છે,
જેની ગંગાણા કંવાળી
આવશ્યકતા જ આ વાન
જાણે ઉત્તરતી હોય તો
નિપુણ વજકાન પુટ ઉત્તે
જન આવી શક તેના રીધ
હરિ મનિકા ઇ અપનો

દુર્બળ પામ- ગુરૂ આ ટાળે,
મોહ-મદ-માને જીવન જાણે
ગિધોની શકા નવ ટાળે
દોષો તેના નજર નિહાળે—શાં-૩
દુર્બળતા તો મળી નિવાન,
વિષય વિદ્યોકી ન હિંમત હારે
તરી શક તે પને તા,
કેલ સતતોને દાર—શાં-૪
માપત સપ્રદાય મદ-માતા,
શિષ્ય વધારીને હજાતા,
સ્વાર્થ ગુહ્યોના ગુણ ગાતા,
યજા-કોતને ચિત્તમાં ચહાતા શાં-૫

વિવેક પાનાપાત્ર ન પેણે,
હિતની દુર્બળતા નવ હણે
ગિધોના અવશ્યજને ઉવેણે,
વશ વિષે મથમત લેણે—શાં-૬
દેખા દેખી દિશા આપ,
દાપ વડે શિષ્યો મતાપે,
કરે પ્રવૃત્તિ પાતે પાપે,
કમલગી જાને નવ કાપે—શાં-૭

‘તુ નાનો છ હું છુ મોટો’
વડે અંમ જાણે હલ જોટો,
એવા ગુરૂનો જગમા ન જોટો,
વીર પ્રભુને ન મળે જોટો—શાં-૮

પગ પગ એકકુમારો પેખાયે
વીર સમાન ગુરૂ ન દેખાયે
શિષ્ય વધારી ઉ-જાણે,
હમીન આકારે પ-જાણે—શાં-૯

જે કરે રક્ષકપદનો મનો,
તો ગુનિવર્ગના ઠગા આવે
જાનામુલના પ્યાલા પાવે,
અંશ પાનો લઈ દ્યો લડાયો—શાં-૧૦

વિશ્વ ધર્મના મર્મને જોવે
પ્રમટ કરે પાપીની પોતા,
વીર પ્રભુના કાગે તોવે
‘રિષવ’ ડા નુગોધ ગાવો-જાણે—શાં-૧૧

ઉદા- હાય લખાવજો ?
જાનો નકિયાતમ ઉત્ત-
એ મે સ્વચ્છ દિતીય
પ્રશ્નનુ મમાધાન છે જેમ
કહેતુ નુ અનુચિત છે ?
અતમા એટલુ જ નિ
વેદન કંબુ ઘાકી નહે છ
આ લેખ ઠાન નેન ગા
હિત્યની ગવેપલાના ઠાગ
ગરેડાની કંવી જોઈતી
કદ, ડાચનો મહુપયોગ
કંવાળી દિગા ઇત્યાદિ હ
કીકતોનુ મે યથામતિ
હિન્દશન કનવવા પ્રયાગ
કર્યો છે એની મકગતા તો
મોટે ભાગે પાકમહોદય પી
મનોજ્ઞા ઉપ- માધાન
નખ છે જોટવે એ ન મ
ધમા વિશેષ ઉ નખ ન
કતા ઉપ- ગુણ કરવા
માન વિચારો ઉપ- જૈન-
માપિત્યગિદા વિશેષ પ્ર
કાવ પાદી આ દિગાને વ
ધા- તે વધાન નકળ બા
વવા પ્રયાગ એવજો એટલી
જઈ હા માર્ય આ લખ પી
આધિકતા લેખી ‘જૈન તથા
‘મામાપ’ એટલુ સુનવી
વિનુ છ

મરક

દીનદાસ નિમદાન
માપિયા
અવલોકી મેર-મુખા,
૧૧-૧૧-૧૧

૨૬૬

મનુષ્ય કલહકાળ.

લેખક—મુનિ ચારિત્રવિજયજી.

૨૬૭

મનાતા વિદ્યાર્થી, વ્યવહાર શિક્ષા અને ધર્મોપદેશના કથનામાં હેવાને પણ પ્રિય એવા આ મનુષ્યાવતાર મનાતા આવેલો છે. જીવમાત્રના જીવનનું લક્ષણિંદુ “મોક્ષ પ્રાપ્તિ” એટલે જન્મ-મરણચક્ર ભવાન્તર પામતું હુઝમદ ચક્ર જે અનંત કાળથી ચક્રાયે ચક્રી રહ્યું છે તેની સદૈવને માટે પરિણામિ છે. અને તદર્થે માત્ર મનુષ્ય જન્મ જ યોગ્યતા ધરાવી શકે તેવા સાધનસપત્ત છે. ઇતર ભવામા એવા સાધનોનો અભાવ છે. એ જ્ઞાન જાની-ઓદ્ધાર શાસ્ત્રોથી માણસ જાતને મળેલું છે. પાછળથી એ માન્યતામાં પાછલા મનુષ્યોએ વિવિધ દિશામાં અનેક કલ્પનાઓ ઉપજાવીને એને ઇશ્વરીવાક્ય કે પેગમ્બરના પેગમ કે સિદ્ધોની સિદ્ધિરૂપે દસાવી દીધા છે. અને એ સિદ્ધાંતો જનસમુદાયમાં માન્ય થઈ પડ્યા છે. આશ્ચર્ય તો એ છે કે એમ છતાં સર્વત્ર જીવનશાંતિનો ઇચ્છિત લહાવો પ્રસરી શક્યો જ નથી. અત્યુગ કે કળીયુગમાંના કોઈ યુગમા મનુષ્યમાં કલહનો અભાવ સંભવી શકતો નથી. આ વાત પ્રાચિન ગણાતા શાસ્ત્રોથી સાબિત કરી શકાય તેવી છે. હીક !! પ્રાચિન અને અર્વાચિન સમય ગયો ગુજર્યો, અને ગમે તેવે રૂપે ગુજર્યો, પણ તેના પ્રાવાહિક પરિણામરૂપે વેદાંતો વર્તમાન કાળ તો “કલહ કાળ” રૂપે મનુષ્યસૃષ્ટિ અનુભવે છે એ નિર્વિવાદ છે.

શાસ્ત્રો વધ્યાં, શાસ્ત્રજ વધ્યાં, વિજ્ઞાન વધ્યું અહ્લુતપણે યત્રો વધ્યાં, વેપાર વધ્યાં, દેશે દેશ વચ્ચેના સંબંધ વધ્યાં, રાજનીતિનું પુરેપુરું વધ્યાં. એમ મનુષ્ય જીવનની ગાદી જાડાજલાલીની સર્વ સામગ્રી વૃદ્ધિ પામ્યા છતાં તેના પરિણામે જીવનકલહ કો? જાણે કે એ બધા યોગો કે જે દરેક મનુષ્ય જીવનની સરજતાને પાષવા ઉપસ્થિત કર્યા હતા; છતાં અસહ્ય અસરગતા કેમ અતુ-ભવાય છે? સકળ રોગવિદ્વંસક સુખકર ગુટીકામાં મેળવવાનાં ઔષધો સપ્રમાણ નહીં લેવાતા વધતા આછા પ્રમાણમાં જેમ મન્યા તેમ લેવાથી એ ગુટીકા ભયંકર વિપર્યય ધની જાય તેમ એમાં પણ, એટલે ગાદી જાડો-જલાલીની સર્વ સામગ્રીની વૃદ્ધિમાં પ્રમાણની વિપરિતતા થઈ પડવાનું પરિણામ આ કલહકાળ ઉપજાવી રહેલ છે. કુદરત સૃષ્ટિનિયમની ઘટના કાંઈ અહ્લુત છે. ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લયના અનેકવિધ કારણના અહોરાત્ર કાર્ય જાતવી રહ્યા છે. મનુષ્યજુદ્ધિ એની ચથાર્થતા સમજવાને પૂર્ણતા પામી શકી નથી. તેથી જેમાં તે સુખરૂપ પરિણામ કલ્પે છે તેમાં હુઝમ પ્રગટે છે અને અનુકુળ ધારણા જેમાં ગાંધે છે, તેમાં પ્રતિકુળતા અનુભવે છે, ત્યારે મનુષ્ય આશ્ચર્યમુગ્ધ ધની વિધિની કે કર્મની અથવા તો પ્રભુની કલ્પનાનો આશ્રય માનીને આશ્વાસન

અહીં કહે છે અને વળી કૃત્રી પામળ થઈ ગીજી તન
હની પ્રવૃત્તિમા પ્રવૃત્ત થાય છે તેમજ જોમા ગુણશય
પ્રાપ્ત થવાની કલ્પના બાંધે છે. જોમ અનેકવિધ અખતરા
પ્રબલતા ગહેલુ જો બલે જોનો ભલાવ જ છે તં કમ
બાળકાગથી જ શરૂ થાય છે જેમ બાળક બાળકોના
મોટા માણસોની ક્રિયાઓના અનુકરણરૂપ અનેક ચેષ્ટાઓ
અને ક્રિયાઓ કરે છે-તેમ કરવાનો તેમનો સ્વભાવ છે
જોમ સ્વભાવ મોટી ઉમરના માણસોમા પણ વૃદ્ધિ
પામીને કુદરતનુ અનુકરણ કરવામા શુદ્ધિને ઠસે છે,
અને તાને ક્રિયામા ચોળે છે. જોના પશ્ચિમરૂપ જીવ
નની ભવં બાહ્ય મામરોઓનો અનુભવ છે, તેમા માનુક
જતા જેટલી જ પ્રતિકુળતા મેલાય છે, હતા જનસમાજનો
મોટો ભાગ તેમાની માન સાનુકુળતામા જ મુજબ હોય છે
ચોરસ ભાગ પ્રતિકુળતામા રહેયો પડ્યો. દુષ્ટિગોચર થાય
છે અને ગેરકાયદેસર માત્ર એ બંને બાજુને અમરોતર જોઈ જન
ખેલનો જ છે. આ દ્રષ્ટાને દિવ્ય દ્રષ્ટિવાળા કે તત્ત્વ
વેત્તા તરીકે મનાય છે. જોવા પૂર્વગામી પુરોષને નામે
અનેક ધર્મ, મત, પદ્યની ઘટનાઓ ઘડાઈ ગેહલી છે
અને તેના વિવિધરૂપે અનેક ખેલ-તમામા જનનમુદા
યમા ઉજ્જવળ ગેહલા છે તેથી સર્વ પ્રકારના ન્યવહારિક
ગણતાર કાર્ય તેમજ પાનાથિક ગણતાર કાર્યમા ભવં
માનુકુળ કે મુખ્ય પ્રતિકુળ કે હુ બક જન માથે જ
નવાય છે બાહ્ય માધન મામરીની અધિકતા અને વિવિધ
તામા મુખની દૃષ્ટિ અધિકપરો દરી હોવાને પશ્ચિમ પ
શ્ચિમ-ગદમાથી પ્રગટેલો અને વૃદ્ધિ પામેલો પાના-હુજ
નો યુગ ચાલે ખડકા કાગા ભય કર વિધન નાન રી જેમ
પાનાની ઝેરી હવા ફેલાવી ગઈ છે તેણે તે વિપરી પ્રથમ
અથેત જેવા બનાવ્યા બાદ દુષિત ચેતના ભગવા જગ
તની પીઠપર અનેક ઉકાપાત ઉપતત્ત્યા છે અને એ
ઉકાપાતે ત્રિદોષ જનની જેમ જો પકડાયું છે કંચુ
મળ કાઢ્યા છે, પાકીને તે પડ્યો ત્યાં અતિ નિર્જળતા
અનુભવી દરી ધીમે ધીમે આગામીની દિશા પાછી
નધાશે આ વખત પ્રાપ્ત થતા મુખી આ કલકલકાળ
પ્રધાનપદ ભોગવશે. હાલ જો જવર ઉગરી ભય તો પ્રબ
ધમા ભયન થયેલું નેતન નહ વ. નય મો
પુન નળ પાકવા મુખી જવરને જાણવો જોઈએ મળ
પાક આપો આપ તે ઉગરી જશે, એક કુદરતી નિયમ
છે આજનો આ કલકલકાળ એ માન ધનની હાથના
પાખાગથી ધની નીન મગજને વેલડામા અને નોકોને
ચડાવી ગેહલ છે તે માન માનવમુખિના ઉદ્ભવ અનેક
વંદરી મામરીની દુઃખમય ભગવા તેમા તે પૂર્વીક

તત્ત્વ અતિશય પ્રચાર નેવાયો છે તેના ચોળે અજીવનો
કુયોગ ભગીને માનવમાનવમા મહા વિપત જવરને
ભય કર ન્યાધિ કાગી નીકળ્યો છે

વળી માનવભતિમા અમુક માગી ગણતારી પ્રવૃત્તિ
તરફ ત્યાં આજો મનાજ જુદી પડે છે ત્યાં તેમા યો યા
ચોળ્યો વિચાર બહુ નીચીલતા પામીને વિરેકચર્ય
બની ભય છે જેમકે કથ-વિકચનો બહોળો વિસ્તાર
વધતા મગજની ખાત નાલાડેપે મધ્યસ્થિતિની અના
વિસ્તારવા જરૂર પડી અને તેટલાથી પણ ત્યાં કથ-
વિકચમા સાનુકુળતા પુરુષી માયવવામા અડચણ પડી
ત્યાં તેના બહોળા તરીકે નોટોનુ ચલણ ઉપતત્ત્યુ,
પરતુ ન્યવહાર કામની અગિયમથી જ પ્રવર્યોને ધન
પ્રાપ્તિને જોવી જગજ હાય પ્રગટ કે જેને લીધે નાડુ કે
નોટોમા જ જીવનમુજબ બન્યા એ મુખતા જેટલી વધી
પડી કે જેના પરિણામે જીગર અને સદી પ્રગટ થયા તમા
અનેક અમાનુષી ભાવે પામાયા શાહાવટ અને પ્રમાણિક
પણ હોવાનુ ખાતુભાવગીથીલ થયો અને અચોળ્ય સ્પર્ધા,
ધર્મ અને વૈરવૃત્તિ વિસ્તાર પામી, બુદ્ધિમામર્યમા વિકાસ
બાવો, સ્વાર્થની અધી ફેલાઈ એ બધા જીવનકલકલના
વિવિધ અગરપ હોઈ કલકલકાળ નામે આ કાગ પન
ખાયો છે તને યોજે જ પૃથ્વીતળ ઉપર અનેક બહોળા
તણે ત્યાં ત્યાં વિગ્રહ મચી ગઈ છે માનુષી નિય
જીવન હોવાને આને આસુરી જીવન ભોગવાઈ ગયું છે

કલકલકાળમા માવિદીની ભાવના પણ વાળખૂન
દે અને તે ભાવના પદા નાના બાળકથીજ શરૂ થાય છે
નાનુ બાળક હંદાઈ મનમતી જગજ પોતીની ગણ
વાની ઇચ્છા જણાવે છે ખરી નમજની શુદ્ધિ ભગવા
મુખી પણ હંદક માણસમા જે માળભાવના નીચીલ
થતી નથી, પતુ ઉપાનપને વધાર સ્ત્રાજક થતી ભય
છે બાળકનુ માવિદીપણ પાતાની જાન માથે જ ભેટા
થેલુ હોય છે તે ઉમર વધવાની નાથે ભાડુકે, કેડુ મ
અને તેથી વધીને આસવર્ગ, સ્વચમાજ વિગેર મુખી એ
ભાવનાનો પ્રદેશ વધનો ભય છે અને વધાર દંડ થતો
ભય છે તંડુપગત એ ભાવનાના મનગણ્ય થાય નીતિના
ઉત્તરાક ધોણુ પળુ તે નકરી દરી લે છે જન મગજને
આગળ વધેલો મોગે ભાગ તે માલિદીની ભાવનાને વધાર
વધાર વિગતરો ભય છે દેશ મન્ય વિગેરની માલિ
દીની ભાવના પણ કમર વિગત પામતી ભય છે એ
ભાવના વિગત પામ્યા હતા તમા દેવી ઉચ્ચ ભાવનાનુ
વડપ હોવુ નેઈએ તં હાનુ નથી, પતુ કાળને કાળ

સ્વાર્થસિદ્ધિની મલીન ભાવના જ એમા પોષાય છે. એ ભાવનાના ધારા ઘેરણુ પણ એવા જ રચાય છે, જીવનનો ઉદ્દેશ પણ એની તૃપ્તિમાં જ જઈ ઠરે છે. પૃથ્વી ઉપર વર્તમાન કાળમાં ‘ઉપરકાં અચ્છી માંતરકી રામ જાણે’ એવી પડદાપોશી ખેલાતી માલિકીની મલીન ભાવના હઠીલા બાળકમાં જે રૂપમાં એ હોય છે તેજ રૂપ ધારણ કર્યું છે અને તેમાં બહુ ભાગે માનવસમાજનો લગભગ આખો ભાગ ફસાઈ રહ્યો છે. એટલે કે તદ્દન વ્યકિત જીવનની સ્વાર્થી સકુચિત ભાવના માત્ર સેવાય એ જ જીવનમાંના કર્તવ્યનું અતિમ લક્ષ્ય થઈ પડ્યું છે. એ લક્ષ્યે પતિ-પત્નિ, પિતા-પુત્ર, શુર-શિષ્ય, રાજા-પ્રજા, શ્રીમંત-ગરીબ, શેઠ-નોકર, સ્વદેશી-વિદેશી માણસ અને ઇતર પ્રાણી વિગેરે વિગેરે વચ્ચેનો સંબંધ ગડમથલ કરી મૂક્યો છે. એની હદ ઉપરાંતની વિપરિતતાએ મનુષ્ય બુદ્ધિમાં અપતી મોહાંધતાર્થે અનેકવિધ વેપાર, હુન્નર, વ્યાજ, સાટા, સોદા, રાજ્યપ્રપંચ, વૈભવ, વીમાકંપની બેન્ક, નાણું, નોટો, લોનો વિગેરેના ખેલની ભુલ ભુલવણી પ્રગટાવી દીધી છે. જે ઉપરથી માનુષી જીવન ભય કર રાક્ષસી, અનર્થનું પાપક, હિંસક સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યું છે. તેથી ઘણા ભાગે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષકર્મ ઉપાસનાને જાન, સમ, દમ, ઉપરતિ તિતિક્ષા, સાધન, સમાધાન વિગેરેના ઉપદેશો સર્વ ઉપર જણાવેલી માલિકીની ભાવનાની તૃપ્તિને માટે જ હયાતિ ધરાવનારા થઈ પડ્યા છે.

જે જમીનના ટુકડામાં ઘણો કસ જાય છે, તેમાજ અંતે સડો પેદા થાય છે. તેમાંથી તે કસને ધાવીને નવા છોડ પેદા થાય છે. એ છોડ પાછા ત્યાં મરે છે કે ખુદાર ફેલાઈને ત્યાં વિલય પામે છે એમ કેટલીકવાર થતાં પાછો એક ઠેકાણે વધી પડેલો કસ બીજે વહેંચાઈ જાય છે. એવાજ સૃષ્ટિકર્મથી માલિકીની ભાવના રાજસત્તાધીશોમાં શ્રીમંત વર્ગમાં, હદ ઉપરાંત જે જામી પડી છે તેમા હવે સડો થયો છે. તેમાંથી ઝેરી છોડ પેદા થયા છે, તે છોડની વૃદ્ધિ થવા લાગી છે. એજ હાલનો બૌલસેવીઝમ. કામદાદારની હડતાલો, સત્તાધીશોની સામે સત્તાધીનનું સામઠું ઝાળ જે કહો તે છે. એથી કરીને હાલનું માનુષી જીવન કષ્ટસાધ્ય કહો, ત્રિદોષ વ્યાધીગ્રસ્ત કહો, આસુરી કહો કે કુદરતના કોપભાગી કહો; જેવું કહો, તેવું અતિ દુઃસહ્ય રીતે જ વ્યક્તિત થાય છે. હડકાયેલા ધ્વાનના જીવનમાં અને હાલના મનુષ્ય જીવનમાં કેટલી સમાનતા છે તે વાંચક પોતે જ વિચારી લે.

હાલની સેવાતી માલિકીની ભાવનાનો પ્રાચિન ઇતિહાસ વિચારીએ:—જંગલી રખડતી હાલતની માણસ

જાતિમાં સ્વભૂમિ અને સ્વસાધન સામગ્રીની જંગલી ભાવના તો સહેજ હોય છે. એ ભાવનામાંથી જ કુટુંબ ભાવના, જાતિ ભાવના, દેશ ભાવના વિગેરે અનેકરૂપે માલિકીની ભાવનાના બુદ્ધા બુદ્ધા સમાજના જઘ્થામાં સેવવા સંબંધે તેના ધારા-નિયમ બંધાય છે. પ્રાચિન આર્યપ્રજાને પ્રથમની સુધરેલી પ્રજા લેખાય છે, તેમાં એ ભાવના કેવે રૂપે હતી તે મનુ આદિના સામાજિક કાયદા ઉપરથી માની શકાય છે. આર્યાવર્ત, બાકરીયા, મીસર, ગ્રીસ, રોમ વિગેરે જે પ્રાચીન સુધારાના ક્ષેત્ર ગણાય છે તેમાં માલિકીની ભાવના અનેકરૂપે ઉભી હતી, મધ્ય કાળમાં મુસ્લમાન વિગેરે દ્વારાના ક્રાંતિકાળમાં પણ માલિકીની બુની ભાવનાઓ ગમે તેવે રૂપે ઉભી જ રહી હતી. પરંતુ એ બન્ને કાળમાં એ ભાવનામા શીથીલતા સેવનારા અને સેવાવનારા શખ્સો હતા અને તેઓ સમાજની એ ભાવનાથી ઉપસ્થિત થતાં અનર્થોનું બળ, ધર્મ, ફરજ, નીતિ, સદાચરણ વિગેરેના ધોરણ પ્રગટાવીને નરમ પાડતા રહેતા હતા. રામ, કૃષ્ણ, મહાવીર અને ખુદે પોતપોતાના કાળમાં તે મલીન ભાવનાથી ઉપસ્થિત થયેલ અનર્થોનું બળ ફર કરી સદાચરણ વિગેરેના ધારા ધોરણ પ્રગટાવ્યા હતા. તેમ જ સોક્રેટીસનો જમાનો ઇયુક્રાઈસ્ટનો જમાનો અને મહમદનો જમાનો માલિકીની ખુરી ભાવના ઉપરનો ક્રાંતિકાળ જ હતો. ઉપરાંત પુરૂષોએ મનુષ્ય કર્તવ્ય મનુષ્યને સમજાવ્યું હતું એટલે કે મનુષ્યનો ખરો અર્થ અને મનુષ્યત્વની ભાવનાની જાગૃતિ તે પુરૂષોએ તે કાળમાં અતિ શ્રમ વેડી પ્રગટાવી હતી. તેઓએ મનુષ્ય એટલે કે જેના માનસિક પ્રદેશમા જ્ઞાનેન્દ્રિયવડે દૃષ્ય શ્રુત-સંસ્કારોની સ્મૃતિ તેને લગતા ભાવોને વાણીવડે વ્યવહારવાની શકિત અને વિવિધ ઘટનાઓ કલ્પવાની કલ્પનાશકિત સમજાવી હતી; કેમકે મનુષ્ય પ્રાણી કુદરતથી રચાયેલા પ્રાણી પદાર્થોને અનેકવિધ ગોઠવણથી પોતાને અનુકુળ કરી લેવાની તેની જોડ-તોડ કરી નવીન રચનાઓ ઉપજાવવાને અને તેનો વિવિધરૂપે ઉપલોગ પામીને એ દ્વારા સુખદુઃખના અસખ્ય દહાવા મનુષ્ય ભોગવી શકે છે. જો આ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યની હયાતી જ ન હોત તો હાલ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યકૃતિના જે પરિણામોને યોગે જે જે કૃત્રિમ નાની મોટી, સાદી કે અદ્ભુત રચના રચાઈ રહેલી અનુભવાય છે તેની હયાતી હોત નહીં. અબાણી જગ્યામાં કોઈ વખત કોઈ પણ મનુષ્યનો પગપેસારો સરખોએ ન થયો હોય તે જગ્યા જેવા પ્રથમ સ્વરૂપમાં પ્રથમના નિરીક્ષકને દેખાય તેવી લગભગ આ પૃથ્વીના બધા પ્રદેશની રચના હોત તે સ્વરૂપ કરતાં

મનુષ્યે અનેક યુગ થયા પોતાના માનસિક અને જાતી
જિક મામથ્યને યોગે પૃથિવ ઉપર કેવા અનેકવિધગ્યતાના
કાર્યો ઉપજવી દીધા છે તેનું નિરીક્ષણ જેમ જેમ વિજ્ઞાન
અને ખાનગીશી કમીએ તેમ તેમ મનુષ્યની વિશેષતાનું
ભાન થાય છે એવા અનેક યુગના મનુષ્યકોળીના કર્ત-
વ્યના પશ્ચિમમરૂપ વર્તમાન કાળે જે જે માધનો મોતુફ
છે તે તે માધનો આપણા હાલના જીવનમા આ જન્મ
આપણા પોતાના ભોગવટામા લાવી આપણા જીવનની
સુખ-અગવડતાઓ ભોગવવાને મારે શકિતમાન થયા છીએ
તેના ભોગવટો જન્મથી જ જે આપણે કરતા આપ્યા
છીએ અને જીવનની છેલ્લી પગ મુધી જન્તા રહેવાના
ગીએ તે તેના ગદ્દા તરીકે અર્થા કન્વાના ભાવી પ્રજા
માટેના ભોગવટાના માધનની સુખરૂપ વૃદ્ધિ કરવાના
પ્રયત્નની કળ જ વર્તમાન મનુષ્યની હરેકે હરેકે ચક્રિતને
માટે યથાશક્તિ સતત ખતલવાની જવાબદારી ઉત્પન્ન
થાય છે તે જવાબદારી ફરક મનુષ્ય પોત પોતાની
શક્તિ અને મયોગાનુસાર વિચારપૂર્વક ગળા ભાવથી
બળને ત્યારે જ માનવ મળ અર્થ થઈ શકે છે તેમ જ
વામા જે મનુષ્ય કર્તવ્યધર્મથી શુદ્ધ છે તે પતિત-પાપ
ભાગી થાય છે વિચારે તુ ઉપજી હકીકત લક્ષમા
રાખી તારી શક્તિ અનુસાર વિચારે જ કે તારી જીવગી
દુઃખ્યાન જે જે મનુષ્યકૃત માધનમામશ્રીનો ભોગવટો
કર્યો છે અને હવે પછી ટરીશ તે કેટલા ગદ્દા અમર થય
મનુષ્યની લાખો વર્ષની વ્યાજબી અને અમર તન-મનની
મહેનતથી બનેલ હોય છે ? તે પછી બીજાના દૃષ્ટિનો
ભોગવટો આપણે ભોગવીએ છીએ અને આપણા દૃષ્ટિનો

ભોગવટો બીજાનો આપવાનો ધર્મ શુદ્ધ કલહ ઉપ
જીવી કલહકાળ પેલા ટરીએ ટીએ એ જ મનુષ્યત્વ
ભાવનાનો નારા અને પ્રાચી ભાવનાની ઉત્પત્તિ કહેવાય
ન્યા પ્રાચી ભાવનાનો અમલ હોય તે કાળ, કલહ
કાળ સિવાય બીજો શું હોઈ શકે ?

ભાગભમિ કે જેને બીજી ભમિ જન્તા સુખ હ બને
જનું મહોળો અનુભવ મળેલો છે અને જેમા મમભાવ,
નાસ્તિક વૃત્તિ, અહિંસા વિગેરે ગર્વધર્મના દુષ્કર્મી કાનુ
નના સ્થલરૂપ છે તેના સુખ માટીમા મિશ્રિત છે તેમા
થોજ રામ, દુષ્ટ, મહાવીર કે જુદા જેવા છોડ પ્રગટશે
અને તે છોડ પ્રગટી માનવરૂપે સુખકાળનો આહવાદ
અમુક મમથને અતરે જગતમા પ્રચલનશે અને મનુષ્ય
સુખ મારે ડોડ યાત્રિક નાધન મનુષ્યહિંસાના માધન
તરીકે વાપરી શકશે નહીં તરવનિદ્રા મભાવિત માત્વી
કાને નમાજનું નેતૃત્વ મમપાર્શિ હવા, પાણી, ગોખાડ
પોશાક અને આશ્રમ એ પાંચ જટગીયાતો વિનામુદ્યે,
નમભાવે મર્વને મોપણે નૌર્થભાવની તપ્તિ અર્થે જ
વૈભવની વસ્તુઓની હયાતી અને અભિરુદ્ધિ કગવાશે,
તેમજ તે નમાજની મીલકત તરીકે વ્યવહારશે ગત્ય
મત્તામા પ્રજન સ્વામિત્વ મીકાળશે ત્યારે જ કલહ-
કાળ મટી શાતિકાળ પ્રાપ્ત થશે ભારતવર્ષના પ્રાચિન
નિર્ણીત થયેલા માર્ગો પણ ઉપજી વાતને અનુનુના જ
હતા, મર્ત દેશોમા પણ પ્રમગે પ્રમગે તેવા પુરોયો
ભગશે અને કલહકાળ મટી શાતિકાળ ન્યાપશે એમ
છે શ્રી આ લેખ પુરો કરું છું

ભગૃતિના યુગમાંથી પસાર થાય છે

જૈન પત્રના જન્મના મહર્મ મી ૧૭માર્ગના મ ૨૦ પત્ર માથેના મ ૫૫ ડાન્ડ પડી
મહેર પડકા તરીકેની ભોગવટી પત્રની અંકે મુગલીઓ પમાર મગી પણ તેનું જીવન નવી
રેખાને સીધા જીવનથી મહોત્સવ ઉજવનાને કનેદમ થયા જા તે આનની વાન છે જૈનો
વેપારી કેમ તરીકે ગણુના પેલાથી પોતાના આમના મધની મગી ન કાર્ય થાય છે તે
મલ્લાના ભારે જ ઇતેજાર હોય કે જાના દાન કેપાક વસા થયા કદ પણ હીડી પ્રગતિ
મળવાની જીસામા જૈન પ્રજામા ની ગિતે થઈ છે તેવા વખતમા કામી પત્ર તરીકે મર્
મામાન્ય જન હીતના પ્રશ્નમા આગેનાની ભયો નામ જઈ જૈનપત્રે કામની ને મેસા નમરી
જ તે થઈ જ મતેપકાર છે આજે જૈન પત્ર પરીસર ને પમાર કમી નીન રપમા ૧૫૫
થના આગળ અને પાછળ નિષ્કે વના જોઈ ગાગે કે જૈન પ્રજા જીવનિ ॥ યુગમાંથી પમાર
થાય છે પરતુ દલ્લુ તીથેજી, જુની રૂગીન જળ જોણુ કન્સ અને જૈન પ્રજાનું ધધા મને
ઉલોગ તરફ લક્ષ ખેયાય અને કામની ઉમ્મિત તરફ દલ્લુ ધધાજ મથનની જરૂર છે તે મક્ક
કરનાને જૈન પત્ર બાનિધ્યમા સમજ થાય તેવી અન કમળથી ઇચ્છા ગમ્મમા આગે ૩

લી સેવક
મંગેતમ બી. સાહ.

સુંખર્ષ

ગુજરાતનો એક વૈદ્યક ગ્રંથ—જ્વરપરાજય.

[કર્તા:—જયરત્નગણિ—સં. ૧૬૬૨.]

સમાલોચક:—રા. મોહનલાલ દલીયદ દેશાઈ B. A LL. B. મુંબઈ.

‘જ્વરપરાજય’ નામના એક સંસ્કૃત ગ્રંથની પ્રત મારા પર ગોધરાથી મુનિ સંપત્તિવિજયજીએ મોકલી છે, તેનો ટુંક પરિચય અત્ર કરાવવામાં આવે છે. તેમાં પહેલા શ્લોકમાં દેવના દેવ—ઈશ્વરની સ્તુતિ છે.

ત્રૈલોક્યાધિપતિં નમત્ સુરપતે કોટીરુમ્મંજરી—
રજ્યત્પાદસરોરુહં ગુણગણાંભોધિં દયાદાકરં ।
રાગદ્વેષમુખાન્ જયંતમસ્તિલારીનાત્મમક્તેપ્સિતં
ચચ્છંતં પ્રણમમિ મંગલનિધિં શ્રી દેવદેવં સદા ॥ ૧ ॥

—નમતા ઇદ્રના મુગટના પ્રકાશના કિરણોથી જેનાં ચરણારવિંદ શોભિતા છે એવા, ગુણના સમૂહના સમુદ્ર. દયા આદિની ખાણ, રાગદ્વેષ આદિ સર્વ શત્રુઓને જીતનારા, પોતાના ભક્તને વાંછિત દેનારા, મંગલનિધિ એવા ત્રિલોકનાથ દેવાધિદેવને હંમેશાં પ્રણામ કરું છું.^૧

પછી ગણપતિ નું વર્ણન છે:—

સકલસુખનિધાનં જ્ઞાનપિયૂષસિંધું
બ્રમરમધુરગુંજારાવરાજત્કપોલં ।
અખિલભુવનનાથં વાલ્મીકીશુવર્ણ
કરણતપરશું તં નાગવક્ત્રં નમામિ ॥ ૨ ॥

—સકલ સુખના ભંડાર, જ્ઞાનામૃતના સમુદ્ર, જેનું કપોલ ભ્રમરના મધુર ગુંજારવથી શોભે છે એવા, સર્વ ભુવનના નાથ, અક્ષુણ્ણ વર્ણવાળા ને હાથમાં પરશુ ધરી છે જેણે એવા, હાથીના વહનવાળા (ગણપતિ) ને નમું છું.

ત્રીજા શ્લોકમાં સરસ્વતી નું વર્ણન છે:—

વીણાક્ષપુસ્તકકમંડલુચુક્રહસ્તા
કર્પૂ (ર) કુંદધવલા સુકલાકલાપં ।
આત્મીયસેવકજને વિનિદેશયંતી
વાગ્દેવતા મવતુ સા મમ સુપ્રસન્ના ॥ ૩ ॥

૧ આજ પ્રમાણે દેવનાં દેવની સ્તુતિ આ કર્તાએ પોતાના જ્યોતિષપરના ગ્રંથ નામે દોષરત્નાવલીના મગલાચરણમાં કરી છે. યસ્યોત્તમામલવિભાચિતપાદપદ્ય દ્વંદ્વં સુરાસુરકિરીટમણીમયૂલૈઃ । મંગ્યતે કનકરત્નસુપીતસંસ્થં તં દેવદેવમહામાત્મનિ ચિંતયામિ ॥

—જેના હાથમાં વીણા, અક્ષમાલા, પુસ્તક અને કમંડલુ છે, જે કર્પૂર અને કુંદ જેવી શ્વેત છે, જે પોતાના સેવક-જનમાં સુકલાઓનો સમૂહ નાખે છે—ભરે છે તે વાગ્દેવી (સરસ્વતી) મને પ્રસન્ન થાઓ.

પછી પુસ્તક પર આવતાં પહેલાં ધ્વજંતરી ની સ્તુતિ કરે છે:—

પથ્યા પદ્માક્ષમાલામૃતકલશશિખીવાલનર્હાન્ કરેષુ
નિભ્રાણા પ્રાણિમાત્રં પરમકરુણયા નીરુજં કર્તુકામ ।
સિંધોરઘ્યાવિરાસીદક્ષિણસુરવરૈર્વદિતો વૈદ્યાવિદ્યા—
દીપ: પાયાદપાયાદિહ ભુવિ ભગવાન્ દેવધ્વજંતરિન્ ॥ ૪ ॥

—પથ્ય, પદ્મ, અક્ષમાલા, અમૃતકલશ, મયૂરપીંછ હાથમાં જેણે ધાર્યાં છે, પ્રાણિમાત્રને પરમકરુણાથી નિરોગી કરવાની જેની ઇચ્છા છે, સિંધુમાંથી જે ઉત્પન્ન થયેલ છે, સુરો—દેવતાઓથી જે વંદિત છે, વૈદ્યવિદ્યાનો જે દીપક છે એવા ભગવાન ધ્વજંતરી દેવ વિશ્વમાંથી અમને રક્ષણ આપો.

ત્યારપછી પ્રાચીન વૈદ્યક શાસ્ત્રીઓનાં પુસ્તકોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે:—

આત્રેયં ચરકં ચ સુશ્રુતમથો મેજામિથં વાગ્મતં
સદ્દંદગદ નાગર્મિહમતુલં પારાશરં સોટ્ઠલં ।
હારીતં તિસટં ચ માધવમહા શ્રીપાલકાવ્યાધિકાન્
સદ્ગ્રંથાન્વલોક્ય સાધુવિધિના વૈતાંસ્ત્યાન્યાનપિ ॥ ૫ ॥

—આત્રેય, ચરક, સુશ્રુત, વાગ્લદ્, સદ્દંદ (? વૃંદ), અંગદ, નાગસિંહ, પારાશર, સોટ્ઠલ, હારીત, તિસટ, માધવ, શ્રીપાલકાવ્ય, તેમજ ખીન્ન ગ્રંથોને અવલોકી આ ગ્રંથ ઉત્તમ પ્રકારે રચવામાં આવ્યો છે.

આ સર્વે તેમજ ખીન્ન ગ્રંથો જોઈને કર્તા પોતે ગ્રંથ રચે છે એમ જણાવી પછી તરત જ પોતાનો પરિચય આપે છે:—

ય જ્ઞેતાંબરમૌલિમંડનમણિ સત્પૂર્ણિમાપન્નવાન
યસ્યાસ્તે વસતિ યમૃદ્ધનગરે ત્ર્યંબાવતી નામકે ।
નત્વા શ્રીગુરુભાવરત્નચરણૌ જ્ઞાનપ્રકાશપ્રદૌ
સદ્બુદ્ધ્યા જયરત્ન આરચયતિ ગ્રંથં ભિષક પ્રીતયે ॥ યુગ્મં ॥ ૬ ॥

—જે પૂર્ણિમાપક્ષના શ્વેતાબગામા
સુકુટના આલગણ રૂપ છે, જેની પ્રભા
વતી (ખભાત) નામના સમૃદ્ધ નગરના
વગતિ (વાસ છે) તે જાનપ્રકાશદાતા શુર
ભાવરતના અગ્રણી નમીને જયગ્ત
આ વૈદ્યક ગ્રંથ સદ્યુદ્ધિવડે રચે છે

સદ્વચનઠમણિભૂષણકાતિહીતી
પ્રખેતમે ‘જ્વર-પરાજય’ નામનેઽસ્મિન્ ।
જ્ઞાનપ્રજ્ઞાશનરત્નો મુનિસ્વયં સ્વા
દુસ્તાતિરૂપરિવિદ્યુતિસિતાનામ્ ॥ ૫ ॥

—સદ્વૈદ્યાના કઠમણિ ભૂષણની કાતિ
ખાટે આ ‘જ્વર-પરાજય’ નામનો
ઉત્તમ ગ્રંથ કે જે જ્ઞાનનો પ્રકાશ
કળામાં સ્પર્શ રૂપ છે તેનું મારી રીતે
નિરૂપણ, જ્વરની ઉત્પત્તિ, રૂપ,
પરિચિન્હ અને ચિકિત્સા સહિત ।
(કરૂ છ)

આ પછી પુસ્તકના વિષયની શરૂઆત થાય છે તેમાં
જે વિષયો આવે છે તે નીચે પ્રમાણે જે જે શ્લોકમાં આ-
પેલ છે તેની મધ્યા દાકીને જણાવીએ —

રાશિ પ્રકરણ — ૮ થી ૧૬ શિરા પ્રકરણ પછી
તેના દોષ કહેતા જણાવે છે કે —

નત્તા ત્થી શુભાવરતલચરણ વિદ્વદ્ભિરોષિવિત
ચચન્નમ્મહીશમસ્તન્મણિપ્રેક્ષ્મત્પીતપ્રમ ।
ધ્વસ્તાનેકપુષ્પાવત્કુમ્ભતિર પ્રયત્નાવતીતસ્મિતો
પ્રયેઽસ્મિન્ જયરત્ન પ્રવરણ દોષસ્ય સોદ્ધ દુષ્ટે ॥ ૧૭ ॥

—વિક્ષોનોએ સેવેલા એવા અને ગભ્રોમાંથી નમાએલા
એવા, અનેક કુમતિનો નાશ કરનારા એવા શ્રી શુક
ભાવરતના અગ્રણી નમીને પ્રભાવતીમાં રહેલ એનો હું
જયગ્ત (જ્વરના) દોષો કહું છું

હવે દોષો કહે છે — આમાન્યરીતે પ્રસ્તાવ ૧૮-૨૬,
પિત્ત ૨૭, કફ-શ્લેષ્મ ૨૮, વાતોદ્દાશ ૨૯-૩૮, પિત્તો
દ્દાશ ૩૯-૪૨, કફોદ્દાશ ૪૩-૪૪, શ્લેષ્મોદ્દાશ ૪૫,
ત્રિદોષ ૫૨ ઉપમહા ૪૬-૫૦, પછી કહે છે કે —

યોઽનેવં મુંચ વાગવં કૃતનિતિદુઃકૃદૈ સૂરિભિ
મેઘપ્રીતિનમ્ભક્તાનમ્મલ શ્રી માયન્નાયિષ ।
તસ્યાદ્ ગયરન એપ પાર્શ્વધોવગ્નિર્ણાયનૈ-
વધ્યામિ પ્રાપ્ત જ્વર નિતર્પિત શાન્તિવત્ કામન ॥ ૧૧ ॥

—જે અનેક ભૂપેદ્રો અને ભુદિવાળી સુ-આચા
ર્યોની વદાયેલ છે અને જે જિનભક્તમાં સ્વચ્છ રત્નરૂપ

ગોહનલાલ દલીપદેશાઈ. B A LL B

સેવવા યોગ્ય છે એવા શ્રી ભાવરત નામના (શુક) છે
તેનો (શિષ્ય) હું સિંહની કીડાપેટે જ્વરની ઉત્પત્તિ, રૂપ
ચિન્હ વગેરે બોલું છું

હવે જ્વરોત્પત્તિ આદિ પ્રકરણ આવે છે —

પ્રસ્તાવ ૫૨-૫૯ દિગ્ધારિ કવિએકથી અતુર્નિધ તેમાં
પ્રાણુ જ્વરોત્પત્તિ ૬૦, પ્રાણુજ્વરરૂપ ૬૧, ભૂદેવજ્વ-
રચિન્હ ૬૨, વાદજ્વર શાતિ ૬૩, ક્ષત્રિયજ્વરની ઉત્પત્તિ
૬૪, ક્ષત્રિયજ્વરરૂપ ૬૫, ક્ષત્રિય જ્વરચિન્હ ૬૬, ક્ષત્રિય
જ્વર શાતિ ૬૭, વૈશ્ય જ્વરની ઉત્પત્તિ ૬૮, વૈશ્ય જ્વર
રૂપ ૬૯, વૈશ્ય જ્વર ચિન્હ ૭૦, વૈશ્ય જ્વરશાતિ ૭૧,
શૂદ્રજ્વર ઉત્પત્તિ ૭૨, શૂદ્રજ્વર રૂપ ૭૩, શૂદ્રજ્વરચિન્હ
૭૪-૭૫, શૂદ્રજ્વર શાતિ ૭૬, એ આઠ પ્રાણુદિગ્ધારિ ઉપ
મહા ૭૭, પ્રાણુ જ્વરદિગ્ધારિ બેઠ ૭૮, વાતજ્વરોત્પત્તિ
૭૯ વાતજ્વરરૂપ ૮૦, વાતજ્વર ચિન્હ ૮૧, પિત્તજ્વ-
રની ઉત્પત્તિ ૮૨, પિત્તજ્વરરૂપ ૮૩, પિત્તજ્વરચિન્હ ૮૪,
હવે જ્વરજ્વરની ઉત્પત્તિ ૮૫ જ્વર જ્વર રૂપ ૮૬,
જ્વર જ્વર ચિન્હ ૮૭ હવે ક્ષત્રિય જ્વરના બેઠો ૮૮,
ગમનજ્વરની ઉત્પત્તિ, સ્વરૂપ, ચિન્હ ૮૯, ૯૦ અને ૯૧,
કામજ્વરની ઉત્પત્તિ, રૂપ-ચિન્હ ૯૨, ૯૩, ૯૪-૯૫-
બેઠ જ્વરની ઉત્પત્તિરૂપ અને ચિન્હ ૯૬, ૯૭, ૯૮ હવે
વૈશ્યજ્વરના બેઠો ૯૯, દષ્ટિ જ્વરની ઉત્પત્તિ-રૂપ અને
ચિન્હ ૧૦૦ થી ૧૦૨, શ્લેષ્મજ્વરની ઉત્પત્તિ રૂપ અને
ચિન્હ ૧૦૩ થી ૧૦૪ હવે એકાદગ જ્વરની ઉત્પત્તિ,
રૂપ અને ચિન્હ ૧૦૫ થી ૧૦૬ હવે શૂદ્રજ્વરના બેઠો

૧૧૦-તરીઆ (તૃતીય) તાવની ઉત્પત્તિ, રૂપ અને ચિન્હ
૧૧૧ થી ૧૧૪, ચોથીઓ (ચાતુર્થિક) તાવની ઉત્પત્તિ
રૂપ અને ચિન્હ ૧૧૫ થી ૧૧૭. કાલજન્મની ઉત્પત્તિ,
રૂપ અને ચિન્હ. ૧૧૮ થી ૧૨૧.

હવે વાતપિતાદિનાં લક્ષણ કહે છે. ૧૨૨-૧૪૦. ધાતુ-
ગતજન્મ (રસ શોણિત માંસ ભેદ) ૧૪૧, રમજન્મ લ-
ક્ષણ ૧૪૨, શોણિત જન્મ લક્ષણ ૧૪૩. માંસ જન્મ લક્ષણ
૧૪૪, મેદજન્મ લક્ષણ ૧૪૫, અસ્થિજન્મ લક્ષણ ૧૪૬.
મજ્જાજન્મ લક્ષણ ૧૪૭, ઉપસંહાર ૧૪૮.

હવે અન્ય પણ જન્મો છે તેના ભેદ કહે છે ૧૪૯-
૧૫૩. દોષપાક લક્ષણ ૧૫૪. ધાતુપાકકૃતિ લક્ષણ ૧૫૫
ધૃતિ જન્મ નિરૂપણ કરતાં કહે છે કે:-

ન.ગ.થ નોતન્યયો ન જનાદયોધો
નોક્તં મયા જ્વરનિરૂપણમત્ર તેષાં ।
ગ્રંથસ્ય વિસ્તરમયાત્ રાતુ પાલકાસ્ય-
શાસ્ત્રાદિતસ્તદાલિલં હિ વિલોકનોયમ્ ॥ ૧૪૯ ॥

—નાગ, ગો તરૂવય (?) જલાદય વગેરે સંજાંધી જન્મ
નિરૂપણ અહીં ગ્રંથના વિસ્તાર લયથી થયું નથી તેો તે
પાલક નામના શાસ્ત્રમાંથી ભેદ લેવું.

ધાતુ ૧૫૭ દેશ, કાળ ભેદ ચિકિત્સા કરવાની-
૧૫૮, ૧૫૯, આતુપદેશ લક્ષણ ૧૬૦, જાગલદેશ
વર્ણન ૧૬૧, મિશ્રદેશ વર્ણન ૧૬૨; ઋતુજ્ઞાન ૧૬૩-
૧૬૪, વસંતવર્ણન ૧૬૫-૧૬૭, વસંતોપચાર ૧૬૮,
ગ્રીષ્મવર્ણન ૧૬૯, ગ્રીષ્મોપચાર ૧૭૦, વર્ષાવર્ણન ૧૭૧-
૧૭૫, વર્ષાપચાર ૧૭૬, શરદઋતુ વર્ણન ૧૭૭, શરદો-
પચાર ૧૭૮, હેમંતવર્ણન ૧૭૯, હેમંતોપચાર ૧૮૦,
શિશિરવર્ણન ને ઉપચાર ૧૮૧-૧૮૨, કુચિકિત્સિક
નિંદા ૧૮૩, ચિકિત્સિક પ્રશંસા ૧૮૪, વૈદ્યશિક્ષા ૧૮૫,
ચિકિત્સારૂપ ૧૮૬-૧૮૭, આમજન્મ લક્ષણ અને તરૂણ-
જન્મ ૧૮૮-૨૦૫, લંઘન-૨૦૬-૨૧૦, અતિલંઘનદોષ
૨૧૧-૨૧૨, ઉપજુલ શીતલજલ અને ષડાંગ પાણી
૨૧૩-૨૨૦, સામાન્ય ૨૨૧-૨૨૪.

ખરિતકર્માધિકાર ૨૨૫ થી ૨૩૪. નિરામય લક્ષણ
૨૩૫-૨૪૬, જ્વરના કુળ આદિ ઉપદ્રવો ૨૪૭-૨૫૧,
વાત જન્મ કવાથ ૨૫૨-૨૫૬, પિત્તજન્મ કવાથ ૨૬૦-
૨૭૭, જીર્ણજન્મ કવાથ ૨૭૮-૨૮૧. રક્તજન્મ ચિકિત્સા
૨૮૨-૨૮૩, કામજન્મ ચિકિત્સા ૨૮૪-૨૮૬, તેના ઉપ-
ચાર વિધિ અને ઔષધ ૨૮૭-૩૦૨, ખેદજન્મ ચિકિત્સા
૩૦૩-૩૦૪, દુષ્ટિજન્મ ચિકિત્સા ૩૦૫-૩૦૬, શ્લેષ્મજન્મ
ચિકિત્સા ૩૦૭-૩૧૩, એકાંતજન્મ ચિકિત્સા ૩૧૪-૩૧૭,

તૃતીયજન્મ ચિકિત્સા ૩૧૮-૩૨૬, ચાતુર્થિક જન્મ ચિ-
કિત્સા ૩૨૭-૩૩૨. કાલજન્મ ચિકિત્સા ૩૩૩-૩૪૦. પિત્ત-
શ્લેષ્મજન્મ ચિકિત્સા ૩૪૧-૩૪૭. વાતપિત્તજન્મ ચિકિત્સા
૩૪૮-૩૫૬. વિષમ જન્મ ચિકિત્સા ૩૫૭-૩૬૬.

પશ્યાધિકાર. ૩૭૦-૩૮૮.

રુક્ષા નિઃશ્વિયા વિગદા વચરાગ્નામને દર્શય પ્રત્યર્થનામાં ।
ગ્રંથાવનિસ્તે(સ્થે)ન દિ મપરમ નિર્ણયે પારિવરણનાન્તા ॥૨૪૧॥

તેર સંનિપાત રક્તપિવિ આદિ ૩૬૦-૩૬૧, રક્ત-
પિવિ પ્રતિકાર ૩૬૨, પ્રસાપ પ્રતિકાર ૩૬૩-૩૬૪, કર્ણક
પ્રતિકાર ૩૬૫-૩૬૬. કંઠ કુળ પ્રતિકાર ૩૬૭-૩૬૮,
અભિન્યાસ પ્રતિકાર ૩૬૯-૪૦૦, સંધિગ પ્રતિકાર ૪૦૧
-૪૦૨, નિર્મલક પ્રતિકાર ૪૦૩-૪૦૪. બન્ધનંત્ર પ્રતિ-
કાર ૪૦૫-૪૦૬. રૂઝાદ પ્રતિકાર ૪૦૭-૪૦૮, ચિત્ત-
ગ્રામ પ્રતિકાર ૪૦૯-૪૧૦. તંદ્રિક પ્રતિકાર ૪૧૧-૪૧૨.
અંતક પ્રતિકાર ૪૧૩-૪૧૪, ઉપસંહાર ૪૧૫-૪૧૬.

અન્ય તેર સંનિપાત અંતર્દોષાદિ-૪૧૭-૪૧૮,
અંતર્દોષ ૪૧૯. દંડપાત ૪૨૦, અંતક ૪૨૧. કુભીપાક
૪૨૨, પ્રોણનાવઃ ૪૨૩, અજઘોપ ૪૨૪, અપ્રસાપક (૪૨૫
ની સંખ્યા નથી) ૪૨૬. અંગદાહ ૪૨૭, ખૂતદાહ
૪૨૮, મન્યાસ ૪૨૯, યંત્રપીક ૪૩૦, હાશ્વિક ૪૩૧.
આ પ્રમાણે ૨૬ સંનિપાત.

હવે કર્તા ગ્રંથ પૂરો કરે છે:-

ભૂમિમંડલમંદનો સુનવનાપુમાદિ રત્નાકરઃ
સેવ્યત્વેન મમઃ મદાદિ વિદુષાં લોકમ્મ ધર્માયનં ।
પૂર્ણા નવેમચાર્દિભઃ સુમરિતાં પુણ્યામ્ભયા પ્લાવિતઃ
માંમદ્ ગુર્જર નામગૌસ્તિ નિપયોજેત્પ્રદેશગ્રહી ॥ ૪૩૨ ॥

નાન્મન ધાર્મિકનિસ્યાદાનગાનિભ્રાતઃ પવિત્રોક્તો
તુંગ દમ્બજિનાલાગાવલિમતી સ્વર્લોકલક્ષ્મીસદૃશ્વ ।
વિદ્રદુભિ. સમલંકૃતા સુરપુરોસદ્ધરી સર્વદા
મેયં સર્વ પુરોક્તમાસ્તિ નગરી ગ્રંથવાર્તાર્થમિક્ષા ॥ ૪૩૩ ॥

તત્ર શ્રી ભાવરત્નાભિધગુરુભવત્સર્વશાસ્ત્રાભિવેક્ષા
દાતા ચાતુર્યમિધુજિનપદકમલદ્વંદ્વેસેવામુનિષ્ઠઃ ।
વિદ્વદ્વંશપ્રવંચ. સકલગુણિવરં સંસ્તુતોઽન્વર્થનામા
નાના ભાવ પ્રવીણો જિતકરણચયો વિશ્વવિસ્તારિકૌર્તિ. ॥ ૪૩૪ ॥

તસ્યાસ્તિ શિષ્યો જયરત્નનામા

સંતામિતા તંત્રગુણી ગુણીન્દ્રઃ

દયાનિધાનં સુવ (ક) વિ- કલાવાન્

સદ્વૈશ્યવંચ. પૃથિત. પૃથિવ્યા

॥ ૪૩૫ ॥

અપિ ચ સુવિધિરત્તાવા ભવતસ્ય શિષ્યા

રૂપતિસદસિ માન્યા. સત્કલાનાં કલાપૈઃ ।

નગ્નિ (વિ) નય વિવેકાનેઃ નૌમાતિરેવા
ગુરુચરાણમુક્તા સ્વીયધર્મસુગતા ॥ ૪૩૬ ॥

મા વિક્રમાદીશ્વર પટ રાશ વસ્ત્રેષુ ૧૬૬૦
યાનેષ્વશે નમમિ મામિ સિતે ચ પદ્મે ।
તિષ્થામય પ્રતિપદિ ક્ષિતિસુભારે
મયોદરિજ વરપરાજય એવ તેજ ॥ ૪૩૭ ॥

મતો ભવત સ્વરૂપલભ
યદિ પ્રદાસ્યસિ મમ પ્રસન્ના ।
ક્ષતાચરાત્પરિતમૌનયુગ્મ-
સાર કરિષ્યસિ ન દોષદાને ॥ ૪૩૮ ॥

સ્યાયતુ ક્ષતાદ્યપિ દુષ્ણોદ્ધાટન હિ સ ।
સજિતગોત્ર મૌનાય તન્મન્યદ્દમનુપ્રદ ॥ ૪૩૯ ॥

—હિત ધીજયરત્નપટિતવિરચિતે જ્વરપરાજયનામગે પ્રથ મમાત ॥

ધીરસ્તુ, શુભ મંત્રુ, કન્યાશામસ્તુ ઈર્ષ્યાયિતિ હરિ ॥
મગલ લેલકાના ચ પાઠજાના ચ મગલ
મગલ સર્વભૂતાના મળલાયતનો હરિ ૧

શ્રી રામતમર્ય છે શ્રી રામ જયરામ જયજય રામ શ્રી હરિ
મમય પત્ર ૩૪

ભાષાપાઠ-મુમિમ ડળતુ બાલગણ, સુદર આખ
વાળી શ્રીઓ અને પુરૂષો આદિરૂપ રત્નનો આકર, સત્પુરૂષો
વિદ્યાનોવડે લોકના ધર્મભાટે સરખી રીતે સેવાયેલો,
સર્વસમૃદ્ધિથી પૂર્ણ, મારી નદીઓના પુણ્યજલથી છટા
યેલો, અનેક પ્રદેશોવાળો શ્રીમદ્ ગુર્જર (ગૂજરાત)
નામનો વિષય દેશ છે ડરર

ત્યા સર્વ નગરીમા ઉત્તમ એવી નગરી પ્રબાવતી
(ખલાત) નામની છે કે જેમા ધાર્મિક નિત્ય-કાનરૂપી
જલથી કબ્જી પવિત્ર થાય છે, જે સ્વર્ગલોકના ચિહ્નરૂપાન
એવા મોટા ગગનચુખી જિનાલયોવાળી છે, જે વિદ્યા
નોથી અલ્પ કારણથી-શબ્દગારાયેલી છે, જે અમરપુરીની
સર્વદા સ્પર્ધા (હરીશ્વ) કરનારી છે

ત્યા સર્વશાસ્ત્રના બાણકાર, દાતા, આતુર્યાના સમુદ્ર,
જિનના એ ચરણકમલની એવામા રક્ત, વિદ્યાનોથી
વહિત, બધા શુણીઓથી વિશેષ વખણાયેલા, માર્થિક
નામવાળા એટલે વિવિધ પ્રકારના ભાવમા પ્રવીણ,
આચાર પાળનાગ અને વિશ્વમા કીર્તિ વિસ્તરી છે એવા
ભાવરત્ન નામના શુરૂ થયા

તેના જયરત્ન નામનો શિષ્ય છે કે જે શુણી છે,
દયાળુ છે, સુકવિ અને કલાવાન છે મારા વૈવાશી વહિત
અને પૃથ્વીમા વખણાયેલ છે

તેના વળી સુવિધિરત્ન નામના શિષ્ય છે કે જે નજ
મભામા નંદલાના મમુદ્ધથી માન્ય છે, જેના નય વિનય
વિવેક અનેક લોકાથી ઝડી બંધ છે, જે શુરૂચરણભકત
છે ને પોતાના ધર્મમા અનુરક્ત છે

તેણે (જયરત્ને) વિક્રમના ૧૬૬૨ વર્ષો ગયા પછી
નલ (વૈશાખ) માસમા શ્વેત પક્ષમા પ્રતિપદે-એકમે પૃથ્વી
પુત્ર (મ ગલ) વારે આ જયરત્નનાજય નામનો અથ રચ્યો

સત્પુરૂષો મારાપર પ્રસન્ન થઈ મને પોતાના હસ્તનો
અવવળ આપશે વિગેરે”

લેખક-હીયો જૈનેતર-હરિ અને રામનો ભકત
બ્રાહ્મણ લાગે કે અક્ષરના મરોડ પછુ બ્રાહ્મણી જાણાય
છે અક્ષરો સુદર-સુવાચ્ય છે, પછુ લેખકે સસ્કૃતથી
અનભિજ્ઞ હોઈ તેને અશુદ્ધ લખી ભાષા બગાડી નાખી
છે લખ્યા સવત્ આપેલ નથી પ્રત સત્તરમા અને
અઠારમા વચ્ચેની જુની જાણાય છે

અથર્ત્તા અનેક વંદક અથના બાણનાર હોવા ઉપ
રાત વૈદકના અનુભવી જાણાય છે વળી તેમણે જ્યોતિ
પના પ્રથમભાગ ઉપર દોષરત્નાવલી અથ રચ્યો છે જૈન
સુનિઓ પંક્રી પૂર્વાના આચાર્યો વૈદકના બાણ હોવા છતા
તેના ઉપયોગ પોતાને યાવડે આદિમા કરવો કષ્ટે જ
નહિ-અનનાય અને ગટે જ નહિ પાછળથી મત્તગમા
સેડાથી મત્ર જ્યોતિષ આદિ કળાગ અમુક વર્ગ થયો
તે હાવ જનિઓ (યતિઓ) તરીકે જાણખાય છે આ
યતિવર્ગમા અને મહાત્મમર્થ જ્યોતિષીઓ, વૈદ્યો,
અને મત્રગામીઓ થઈ ગયા છે પછુ તેમનો ઇતિહાસ
કા સાપડતો નવી તે હુલોચની વાત કે યતિઓ પાસે
આ નામના ખાન ઉમદા અને પ્રાચીન અથો રહિનાનેઓ
નિપુણ લેખકો-લેહિયાઓ હતા અને અથોતુ બાહુ સર
લણુ કળતા હાલના તમના ખાખડા પામે ટલેશાદિ વિવા
સાદિ કારણે તે અથો રહ્યા નથી તે પ્રેચાઈ ગયા, નાશ
પામ્યા, ચોરાઈ ગયા, કાઢી તૂટી ગયા, બળી ગયા

અથર્ત્તા પૂર્ણિમા-પુનમીઆ ગરહના હતા તેમના
શુરૂતુ નામ ભાવરત્નહતુ અને પોતાને સુવિધિરત્ન આદિ
ગિષ્ઠો હતા પાત પ્રબાવતી એટલે ખલાતમા રહેતા ને
ત્યાજ રહીને ૧૬૬૦ મા આ જયરત્નનાજય અથ રચ્યેલ છે
એજ પ્રમાણે ત્યાજ પોતાનો દોષરત્નવલી અથ રચ્યો છે આ

૦ શ્રીમદ્ ગુર્જરદશ ભૂષણમણિ સ્ત્રાવતા નામને
માણુ નગરે કબર સુગુ શ્રી ભાવરાત્નાગિય ।

સમયમાં જ પ્રસિદ્ધ શ્રાવક શ્રી ઋષભદાસ^૩ તેજ નગરમાં થઈ ગયા કે જેમણે પુષ્કળ રાસો, ચોપાઈઓ રચી છે ને ઉત્તમ શ્રાવક ધર્મ પાળ્યો છે. તેમણે પોતાની પ્રશસ્તિમાં ખંભાતનું જ્યાં વર્ણન કરેલ છે તેમાં સ્પષ્ટ જણાવેલું છે કે તેનું બીજું નામ ત્રાંબાવતી પણ હતું.^૪ આ જયરત્ન પંડિતે પણ આજ ત્રાંબાવતીનું વર્ણન કરેલું છે. તે પંડિત જે પૌર્ણિમ ગચ્છના હતા, તેજ ગચ્છના રત્નસુદરસૂરિ (ગચ્છપતિ ગુણમેરૂના શિષ્ય) એ ખંભાતમાં જ સં. ૧૬૪૧ ના પોશ શુદ્ધ ૫ રવિવારે (એટલે આ ગ્રંથ રચાયા પહેલાં ૨૧ વર્ષે) ‘સાત વ્યસનપર સાત કથા’ ની ચોપાઈ ૧૩૭૦ કડીમાં ગૂજરાતીમાં રચી છે.^૫ જયરત્ને પોતાના ગચ્છના નાયકનું નામ આપ્યું નથી તેમજ

તત્ત્વિજ્ઞો જયરત્ન દ્વિભિધયા ય પૂર્ણિમાગચ્છવા-
સ્તેનેયં ક્રિયતે જનોપકૃતયે શ્રી જ્ઞાનરત્નાવલી ॥

—હતિ પ્રશ્નભગ્નોપરિ દોષરત્નાવલી સંપૂર્ણા । ડૉ. ત્રિભુવનદાસ લે. શાહના પ્રશસ્તિ સંગ્રહમાંથી—જુઓ પીટસૈનનું અલવવારના મહારાજની લાયબ્રેરીનું કેટેલોગ)

૩ જુઓ આ શ્રાવક—કવિ માટેનો મારો નિબંધ—સુરત સાહિત્ય પરિષદ રીપોર્ટ અને વિસ્તારથી આનંદકાવ્ય મહોદધિ મો. ૮ મું પ્રસ્તાવના

૪ ઇસ અનૂપમ ગામ, જેહના બહુ છે નામ, ત્રાંબાવતી પિણ કહિયે, ખંભાનગર પિણ લહિયે.
ભોગાવતી પિણ હોય, નગર લીલાવતી જોય.
કર્ણાવતી પિણ જાણું, ગદ મદ મદિર વખાણું
ભરતબાહુબલી રાસ.

૫ સુગુર ચરણ પ્રણમ કરજોડિ, કર કથા સાતે મન કાડિ,
દૂત કર્મ આમિષ નેં સુરા, આખેટક વેશ્યા તરકરા
પરદારા સેવેં નર ભાટ, વ્યસન સાત કહીએ ઉવાટ.
અંદ વેદ રસ પુહવી માન, વરમાસ સિત પોપ પ્રધાન
પંચમિ તિથિ રવિવાર દિણેશ, ખંભાનયર શ્રી પાસ જિણેસ:
પક્ષ પુનિમિ શ્રી ગુણમેરૂસુરિ, તાસ સીસ લાખેં રસ પૂરિ.
સુરિ રત્નસુદરની વાણિ, વિષુધ જને કરવી પરમાણિ.

આ કૃતિઓ ‘જૈનગૂર્જર કવિઓ’ પ્રથમ ભાગ છપાયા પછી હાથ લાગી તેથી તેમાં આવી શકી નથી. આ રત્નસુદરસુરિએ સં. ૧૬૨૨ માં પંચોપાખ્યાન ચોપાઈ (કથાકલ્લોલ ચોપાઈ) સાણંદમાં રચી છે, વળી શુકબહોત્તરી (રસમંજરી) ચોપાઈ સં. ૧૬૩૮ માં ગૂર્જર ત્રાંબાવતી (ખંભાતમાં) જ રચી છે.

શ્રી ગુણમેરૂ સૂરીવર સીસ, રત્નસુદરસુરી કહે જગીશ,
ગુજ્જરદેશ ત્રાંબાવતી હામ, થંભણ પાસ તીર્થ અભિરામ,
સાનિધ શ્રી જિનશાસન કરી, એ કથા કહી શુકબહોત્તરી.
—૨૪૦૪૫ કડી.

જુઓ રત્નસુદર માટે જૈન ગૂર્જર કવિઓ પ્રથમ ભાગ
૫૦ ૨૩૦—૨૩૪

પૌર્ણિમ ગચ્છની અનેક શાખા (સાર્ધ પૂર્ણિમા વગેરે) માંથી કઈ શાખાના પોતે હતા તે જણાવ્યું નથી.

આ ગ્રંથમાં વૈદ્યકશાસ્ત્રના ગ્રંથોનો જે ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમાં શ્રીપાલ કાવ્યનો ઉલ્લેખ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. સિદ્ધરાજ જયસિંહના પ્રતિપત્તબંધુ મહાકવિ શ્રીપાલ થયા તે કદાચ હોય. દુર્ભાગ્યે તેમનું એકે કાવ્ય હમણા સુધી ઉપલબ્ધ થયું નથી. જયરત્નના સમયમાં શ્રીપાલ કાવ્ય જરૂર વિદ્યમાન હશે ને તેમાં વૈદ્યક વિષય પણ હશે એમ લાગે છે.

બીજા ઉલ્લેખેલ ગ્રંથકારો પૈકી આત્રેય, ચરક, સુશ્રુત, વાગ્બહુ, વૃંદ, સોદલ, અને માધવ એ તો પ્રસિદ્ધ છે. ચરકસંહિતાના મૂળ વક્તા પુનર્વસુ, આત્રેય (ઇ. સ. પૂર્વે ૬૦૦) છે, અને તેને અગ્નિવેશે, દૃઢબળે અને સંવર્ધકે સંસ્કારી છે. સુશ્રુતસંહિતાના રચનાર વિશ્વામિત્રના પુત્ર સુશ્રુત છે કે જેનો ઉલ્લેખ ઇ. સ. પૂર્વે ચોથા શતકમાં થયેલા કાત્યાયનના વાર્તિકોમાં પણ છે. પાંચમી સદીના આરંભમાં વાગ્બહુ અષ્ટાંગહૃદયસંહિતા રચી છે, નવમા સૈકામાં વૃંદ થયો, ઇસુના આરંભસૈકામાં ગૂજરાતના વૈદ્ય સોદલે ગદનિઘ્રહ રચેલ છે. અને પછી માધવે રૂઝ્ગિનિશ્ચય—અપરનામ માધવનિદાન રચ્યું. પરંતુ બીજા નામે નાગસિંહ, પારાશર, હારિત, તિસટ, અને પાલક નામના ગ્રંથકારો ક્યારે થયા અને તેમણે કયા ગ્રંથો રચ્યા તે આ લેખકના જાણવામાં નથી, તો તે સંબંધી કોઈ વિદ્વાન કંઈક પરિચય કરાવશે. આ સર્વનો કેટલો આધાર આ ગ્રંથના કર્તાએ લીધો છે અને પોતાનો અનુભવ શું મૂકેલો છે એ સંબંધી આ લેખકનો તે વિષય નહિ હોવાથી તે કંઈ કહી શકે તેમ નથી.

હવે આ ગ્રંથકર્તાની ભાષા તથા ભાવ જાણવા માટે ખાસ જાણીતા વિષય લઈએ:—

આનૂપકો જાગલમિશ્ર સંજ્ઞાવિતિપ્રદિષ્ટસ્ત્રિવિધોત્ર દેશ ।

કપાનિલશ્ચ પ્રથમે ભવેતાં પિત્ત દ્વિતીયે તનુત તૃતીયે ॥ ૧૫૬ ॥

એટલે કે આનૂપક (અનૂપ), જાંગલ અને મિશ્ર એ સંજ્ઞામાં અહીંનો દેશ ત્રણ પ્રકારે વહેંચાયેલો છે. પ્રથમ (અનૂપ)માં કફ ને વાયુ થાય છે, બીજામાં પિત્ત થાય છે ને ત્રીજામાં શ્લેષ્મ ફેલાય છે.

હવે ૬ અનૂપ દેશનું વર્ણન લઈએ:—

× વિશેષ માટે જુઓ ‘નિબંધ આદર્શ’ (જે ગ્રંથ) લેખક અને પ્ર.૦ વૈદ્ય બાપાલાલ ગ. શાહ, હાસોટ.

૬ અનૂપ—અનુપ દેશ તે કયો તે તપાસ કરતાં મને હજી સુધી જણાયું નથી.

૧૨ જમીન મહેસુલ તરીકે વસુલ કરવામા આવતા, જ્યારે ઝાડ, માચ, મધ, મધ, ઘી, સુગંધી દ્રવ્યો, દવા, તેળના, ઝળ, મૂળ, પાહડા, ઘાસ, નેત્રકામ, પથ્થરો (હીંગ, માણેક, પત્તા, પોખરાજ આદિ), માટી અને કાચના વાનગ્યો આદિ પર ૬ વેનના લેવામા આવતા આમા સોના પરનો કર તો આવકવેરા રૂપે હોય તેવા ભાગ થાય છે, જ્યારે ફળ, મૂળ, પાહડા, ઘાસ, આદિ પરનો કર તે વસ્તુઓનો ખીકતો વેપાર અને તે નાશવત વસ્તુને સાચવવાની સરક્ષક શક્તિનો વિકાસ સૂચવે છે કાપડ, ધાતુકામ, હથીયાર, રથ, ઘોડા, આદિ પર ગોળપણ પ્રકારના વેરાનું નામનિશાન જણાતું નથી, જ્યારે વહાણનો અને દાંડગોળાના ઉદ્યોગ પર કયા તો સરક્ષણ જકાત હતી અને કયા તો તે ગત્ય ઉદ્યોગો હતા આ મર્વ વસ્તુમિથિત જોતા માત્રમ પડે છે કે ગત્ય માટે આવક તરફ દષ્ટિ રાખી આયાત અને નિકામની વસ્તુઓ પર જરૂરીયાતની વસ્તુઓ પર કુ ન નાખતા માત્ર મોજ-શોખની વસ્તુઓ પર અધિક વેરા નાખવામા આવતા

હિન્દનો વેપાર—જગ્ગેદમા પશુ નાવિક, ખલાસી, ટહેલ આદિ શબ્દોનો જે ઉલ્લેખ છે તે સુચિત કરે છે કે તે કાળમા અને તેના પહેલા પશુ હિન્દનું વહાણવડુ અતિ શય પ્રમાણમા વિકાસ પામેલ હતું અને આ વસ્તુ હિન્દ માટે વેપાર ખેડવાનું અગત્યનું સાધન આ વાતને ત્યા પછીના જૈન અને બૌદ્ધ સાહિત્યનો પશુ ખામ ટેકો છે હિન્દ ઐશીયાતું મધ્યસ્થળ હોવાથી તે વેપારનું કેન્દ્ર હતું અને તેનો વિગાળ હરીઆ કિનારો પશુ તે વેપાર વધારવાનું બીજું સાધન હતું તે વખતે હિન્દના મુખ્ય બંદરો પર વહાણો બાંધવાનાં મોટા કારખાના અને શોદાગો હતા, જ્યાં હિન્દી માગમાસી હિન્દના માણસો દ્વારા દરિ-આઈ જહાજો બાંધાતા, અને તે વહાણો તેનાજ (ટહેલ, ખલાસી, નાવિક, આદિ) માણસો વહાવતા આ વેપાર અને તેના દાન થતા વેપારથી હિન્દ અદ્યક ધન પેદા કરતું હતું આ વહાણોમા માણસો સુસાફરી કરતા અને વેપારનો માલ જતો અને આવતો તે પૂર્વમા જાપાન, ચીન, લકા, અને તેળનાના દ્વીપો સુધી અને પશ્ચિમમા ઇંગ્લંડ અરબસ્તાન, ઇજીપ્ત, ગ્રીસ, અને ઇટાલી સુધી, આ સુસાફરી અને નૂની આવક તે કાળે હિન્દને પ્રાપ્ત થતી હતી અત્યારે તે શ્રીલંકા હાથમા છે આને તો હિન્દી કિનારાનો વેપાર પશુ હિન્દી વહાણવગીઓના હાથમા રહ્યો નથી

રેશમ, અદીક, હીરા, માણેક, પત્તા, પોખરાજ, મોતી, જીણા કપડા, કટલરી, બખતર, શુ યજ્ઞમા,

ભાતકામ, અત્તર, તેલ, દવા, તેળના, હાથીદાન, જંગેત, મોતુ અને કવચિત્ત યાદી એ તે કાળના વેપારની મુખ્ય વસ્તુઓ હતી આ વેપાર પુર જોસમા હોવા ઉપરાંત જુદા જુદા પ્રકારનો હતો અને તે વ્યવસ્થિત રીતે ચાલતો હતો ઉપર્યુકત યાદીમાની ખીતળ, મીસુ, કલાઇ, સોનુ, ડુપુ આદિ ખનીજ વસ્તુઓ, દાંડ, લીલો મેનો, સુકોમેવો આદિ ખેતીની પેદાશ, ધાતુના રમકડા, વાનજી, રેશમ, કિમતી પથ્થરો, મોતી, કાચ ચીનાં માટીના વાસણો આદિ મોજશોખની વસ્તુઓ, જનનરોમા ઘોડા આદિ હિન્દમા આયાત થતી વસ્તુઓ હતી આથી ઉલટું જનાવરોમા માકડા, મેર, કુતળ, હાથી આદિ કિમતી પથ્થર, સાંતુ અને ધાતુના વાનજી તેમજ મામાન આદિ ખનીજ વસ્તુઓ, પોલાહ, લોખંડ, કટલરી, બખતર, હથીઆરો, સુતરાઉ કાપડ, મલમલ, રેશમ, રેશમી કપડા, વહાણો, માટી અને પાક્કીસના વાંમણો આદિ તૈયા-માલ, રૂ, સુખંડ, સાગ આદિ ખેતીના પદાર્થો, હાથીદાન, રંગો, ગળી, તેલ, અત્તર આદિ મોજશોખની વસ્તુઓ, મરી, સુક સોપારી, લર્વાંગ, તંજ, ચોલચી આદિ તેળના, ચોખા, વિંગેરે અનાજ અને કપુર આદિ વસ્તુઓની નિકામ થતી

વેપારનું પૃથક્કરણ—વેપાર તે વસ્તુની યાદ માત્ર નહિ, પરંતુ તેની માર્ગજાનો પશુ વિચાર કરવો જરૂરી છે ઉપર્યુકત યાદી અત્યાગના આપણા આયાત નિકામની યાદી સાથે જે મળવાથી તે તોમા આકાગ-પાતાળ જેટલું અતર છે, તે કાળમા આપણે આપણા રેશના કાચા માલને તૈયા કરી તે તૈયાર માલ પર દેશખાતે નિકામ કરતા, આને તો કાચોમાલ નિકાશ કરી તૈયાર માલ આયાત કરીએ છીએ સુતરાઉ કાપડ તો ચીનથી માટીને ટંપ ગોમ શુ હોપ મુખીમા માન હિન્દી માળનું જ વપનતુ, ગો અને મગીનો તો આપણે ઇંગ્લંડ જ હતો લોખંડનું શુદ્ધ પોલાહ અનાવી તેની જરૂરી વસ્તુઓ બનાવી તે પશુ પંદેરાખાતે મોકલવામા આવતી

ઉપેગડન હિન્દના પોનાના વેપાર ઉપરાંત હિન્દ પામે આતંતનો પણ વેપાર હતો, અર્થાત પૂર્વના દેશોના માવ ખનીદી તે પશ્ચિમના દેશોને વેચતુ હિન્દના સાહસિક વેપારીઓ બધા ૧, લકા, ચીન, મલાયા આદિ દેશોનો માન ખનીદીને તે અંગતસ્તાન, ઇંગ્લંડ, ઇજીપ્ત, ગ્રીસ, દુનવી આદિ દેશોમા હિન્દી બન્દગએ યદ્યને જતો અને વેચાતો આ આતંતનો વેપાર તો અત્યુ પણ ચાલે છે, પરંતુ તેની ગતિ બદલાઈ છે

હેટલીક વિગિષ્ટતાઓ—કાપડ તો હિન્દની મુખ્ય

વસ્તુ વેપાર અર્થે હતી; અને ખીજી વસ્તુ હતી તે લોખંડ અને વહાણો. ઢાકાની મલમલ તો જગમશદુર હતી, જ્યારે પોલાદ તૈયાર કરવામાં હિંદ નિષ્ણાત ગણાતું. ધાર અને દિલ્હીના લોહસ્તંભો તો અદ્વિતીય છે; કારણ કે અત્યારના ગંજવર કારાખાનાના જમાનામાં પણ તેટલા પ્રમાણનો લોખંડનો જથ્થો ઉત્પન્ન કરી શકે તેવા તો આગળીની પેઠે ગણાય તેટલા જ છે, આ ઉપરાંત તે વખતના પોલાદના જેટલી શુદ્ધતા હજી

પણ લાવી શકાતી નથી; કેમકે તે પોલાદને કાટ પણ લાગતો નથી. દિલ્હીનો સ્મરણસ્તંભ લગભગ ૨૪ ફુટ ઉંચો અને વજનમાં ૬ ટન છે; જ્યારે ધારનો સ્મરણસ્તંભ ૪૨ ફુટ ઉંચો અને વજનમાં પ્રથમ કરતાં વધારે ભારે છે. આટલો કળા વિકાસ ઉતાવળે થયો હોય તેમ તો ન જ બને; પરંતુ તે વિકાસે પહોંચતા પહેલાં શાંત વિકાસના કેટલાક સૈકાઓ વિત્યા હોવા જ જોઈએ.

વેપારનું પાસું પણ હિંદના લાભમાં રહેતું અને વિશેષ પ્રમાણમાં હિન્દમાં આવતું. પ્રાચીન હિન્દની આયાત મોજ-શોખ પુરતી હતી, જ્યારે અત્યારની આયાત જરૂરીયાત પુરતી છે. તે કાળમાં ગળી અને રંગની નીકાશ થતી; તેનું સ્થાન અત્યારે શણ, ચાહ અને રૂઆદિએ લીધું છે; અને રંગની પેદાશ અને નીકાશ તે નામ-શૂન્ય થઈ ગઈ છે. આ ઉપરાંત કાપડ કે લોખંડની વસ્તુઓ હિન્દ આયાત કરતું ન હતું; પણ ઉલટું દુનિયાને પુરી પાડતું હતું. આ તો માત્ર હિન્દના પોતાના વેપારની વાત.

હિન્દનો આડતનો વેપાર પ્રાચીન, મધ્ય અને અર્વાચીન એ ત્રણે કાળમાં અગત્યનો જ રહ્યો છે; પરંતુ તેમાં તેની ગતિ બદલાઈ છે. હિન્દના દરીઆઈ વહાણના કાફલાનું સ્થાન અત્યારે ઓટીશ વહાણોએ લીધું છે; પૂર્વનો કાચો માલ પશ્ચિમમાં લઈ જવાને બદલે પશ્ચિમનો તૈયાર માલ અત્યારે પૂર્વમાં લઈ જવાય છે અને પૂર્વનો કાચો માલ પશ્ચિમમાં ઠલવાય છે.

વેપાર વ્યવસ્થા: તે કાળમાં ગૃહ-ઉદ્યોગો મુખ્ય હતા, અને તે વ્યક્તિગત તેમજ સામુદાયિક પણ હતા. વ્યવસ્થિત

આ પ ગો

મો

ક્ષ

હિન્દુસ્થાનની નવી ઘટના થતી જાય છે તે વખતે એકજ વિચાર અને આવે કે, ગુજરાત એક અભેદ અને અતૂલ ક્યારે બને ? આ અભિલાષની આડે

આવતી દરેક વસ્તુને આપણે દ્રઢતાથી દૂર ફેંકી દઈશું ત્યારે જ એ અભિલાષ સિદ્ધ થશે. જે જે ઇચ્છાઓ એ અભિલાષને અંતરાયરૂપ થઈ પડે તેને દબાવી દેવામાં જ આપણો મોક્ષ રહ્યો છે.

તમારા પત્રદારા તમે એજ ભાવના પોષે એવી શુભેચ્છા.

સુખંધ.

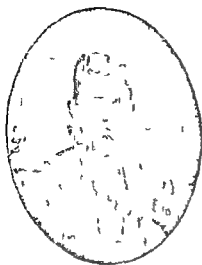
કનૈયાલાલ મા. સુન્દી.

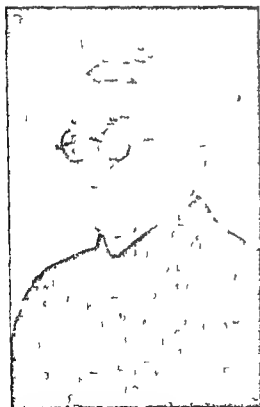
વેપાર હરીફાઈના સં-જોગમાં વિકાસ પામે છે તે, તે કાળમાં પણ સત્ય મનાતું. મજૂરી તો હિન્દની વંશપર-પરાગત મિલકત છે અને તે સ્થાનાંતર કરવાની ટેવવાળી હતી.

નાણાનું ચલણ અને ધીરધાર પણ સામાન્ય વસ્તુ હતી. આ તો ઉત્પત્તિની દૃષ્ટિએ વાત થઈ, હવે વેપારની દૃષ્ટિ પણ જોઈએ. વેપાર વ્યક્તિગત, લાગીદારીનો તેમજ સામુદાયિક પણ હતો, સામુદાયિક વેપાર સાર્થકમાં ચાલતો; આ સાર્થક જમીનમાર્ગે કે દરિયામાર્ગે સાહસ ખેડતો એટલે સાર્થકવાદ તે વેપારનું મુખ્ય અંગ હતું. માલ ઉત્પન્ન કરનાર સાથે માલ વાપરનાર સીધા સોદા પણ કરી શકતા; છતાં દલાલો પણ છુટથી સોદા કરતા. લાંબા કાળથી સિદ્ધાંતો ઉપયોગ થતો હતો; અને તેમાં કતીપન, નિષ્ક, સુવર્ણમુખ આદિ સુવર્ણના સિદ્ધાંત પરદેશના વેપાર માટે લેવડ-દેવડમાં વપરાતા, જ્યારે દેશમાં તો ખીજી ધાતુઓના બનેલા કંકસ, પાદ, નિષ્ક આદિ સિદ્ધાંતો પણ તેટલા જ પ્રખ્યાત હતા. આમ કરતાં પણ લેવડ દેવડ અને ચલણમાં તો કોડી જ વપરાતી અને હિસાબ પણ તેની ગણતરીએ રાખવામાં આવતા.

ઉપસાહાર: ઉપર્યુક્ત વિષયમાં આપણે માત્ર હિન્દના વેપાર પુરતી દૃષ્ટિ રાખી છે; તે દૃષ્ટિએ આ લેખ લખાયો છે. અત્યારના આપણા વેપાર પર અભ્યાસ કરવા સાડા આ વસ્તુ ઉપયોગી છે. ભારતના પ્રાચીન વેપારની આ શોધ અર્થેના સાધનો નિર્દેશ કરી, તે કાળનું રાજ્ય અંધારણ

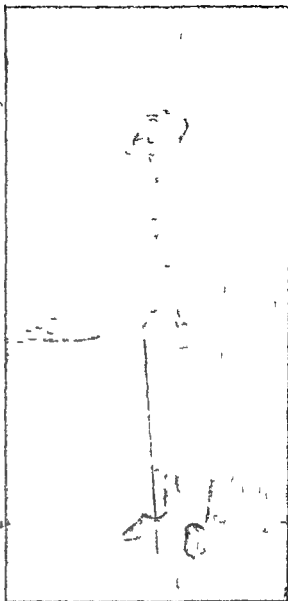

૧ મુનાબચાં જી સંગીત-જી ટટ્ટા-મુખ્ય
(સંગીત જી સંગીત-જી ટટ્ટા-મુખ્ય)

મી વર જ્યુમીતીના મા.લી. પ્રસંગે હું ખાતર
અન કરણ પૂરક મુગાકમારી આપુ હું અને
અનિષ્ઠા આપની ઝામમા ના અનિષ્ઠાક તેજની
આમારી પાને એમ કહું હું

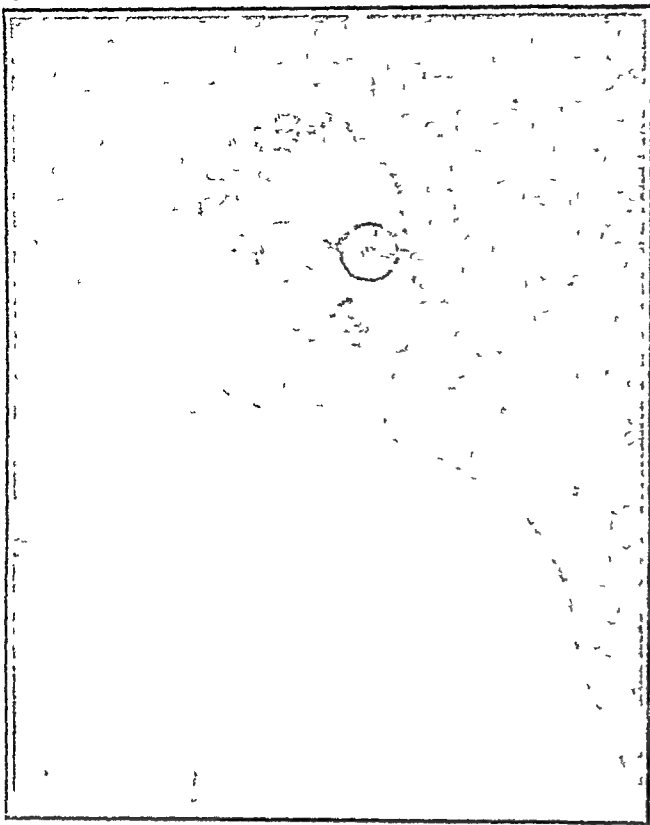
મીયુન શાન્તિ-સ આમકનજ જો. પી.
પ્રેમિ-ટ જોન એમોમિશન એક ક-લીઆ-મુખ જ.

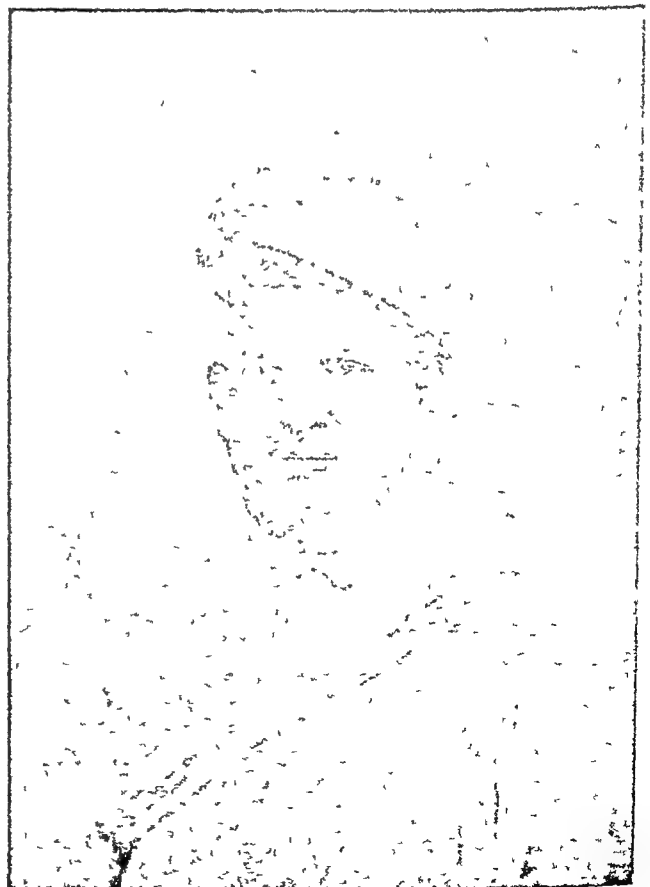
૨ બાગ પૂરનજી નાદાર MADL M R A S
જમીનદાર અને કવચના દાઉદદેના વખી-કવચના

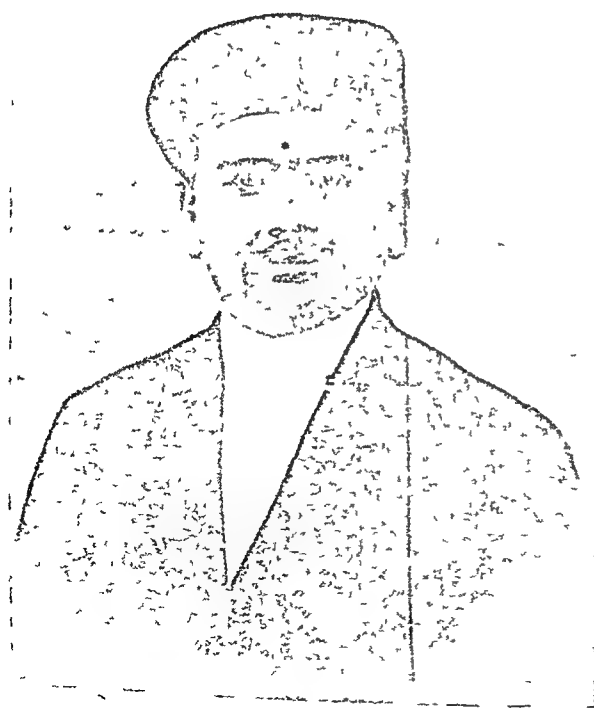
રાવળદાદર એક રવજ સોનપાળ-મુખ
મુખ જી જોન એમોમિશન એક ક-લીઆ-મુખ જ.

દિ. ટી. વહાણવટાની રવત્રતા મળે ધન સુખમાં લડતને મોખે ઉભેલા
શેઠ સ્વારાણી નેમચંદ હાથ ખાર. એટ હો.
એલ બી. ૬

શેરબંદરનો સમ્રાટ
દાનવીર શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ—સુખર્ષ

અવેરી રણુછોડભાઈ રાયચંદ
વેસીંટ નનવલ એકેટરી નેન સ્વેં કોન્ટરન્સ—સુખર્ષ.

સ્વં શેઠ ત્રિલોચનદાસ ભાણુભાઈ-ભાવનગર.

જ્ઞાનદાનનો ઉત્તમ પ્રકાર.

(શ્રીયુત ગમનાગયજી પાઠક—ત.વી ' પ્રસ્થાન ')

હિન્દુસ્તાનમાં અને ખાસ કરીને શુન્ગતમાં જૈનો નાનવીનતા માટે સુપ્રસિદ્ધ છે. જૈનધર્મમાં જ્ઞાનના અનેક પ્રકારમાં જ્ઞાનદાન પણ સ્વીકાન્ય છે. તેથી જો કે જૈન શુદ્ધસ્થાને શુન્ગરાત—હિન્દી વિદ્વતામાં ઘણાં ઓછાં કાળો આપ્યો છે, છતાં સાહિત્યના નક્ષત્ર અને વિજ્ઞાનને માટે અનન્ય સેવા કરી છે. જૈનના જ્ઞાનદાનમાં જ શુન્ગતી ભાષાના અનેક દુર્લભ ગ્રંથો તેમના લેકાગેમાં મળ્યા છે. અને નકલો થઈ થઈને દૂર દૂરના પ્રદેશોમાં ગયા છે.

પણ જમાનો બદલાતા જ્ઞાનદાનનો પ્રકાર પણ બદલાવો જોઈએ. ભારતમાં દાખલામાં ઉપેક્ષા ખાઈ જાય, ડાંગળો ઝેની ઝેયો નાશ પામે ત્યાંથી પુસ્તકો કોઈને બતાવવા જ નહિ એ હંમેશાં પુનઃ નક્ષત્રની માચી રીત નથી. અંગ્રેજ અમલદારો અથવા માગીને લાંબા અને પરી પાઠા આપના જ નહિ એથી જહીને હંમેશાં આપણા વિદ્વાનોને પણ ન આપવા એ થોડું નથી. ગ્રંથોને જ્યાં વાંચે પણ એક જ્ઞાન નક્ષત્રનો પ્રમાણ છે એટલું નમ જતા પણ જૈનોને ઘણાં મમત ત્યાંથી હંમેશાં પછાતિનો વેગ અને હિન્દી પ્રગતિનો વેગ હંમેશાં ઘણો વધ્યો છે. તેમાં જૈનો પણ આગળ વધ્યો તા જ તેઓ જ્ઞાનને માટે જે સ્ત્રીવં રાજે છે તેના પ્રમાણમાં ઓછાં. ફળ જોઈ શકો.

અ ચારે ઘણાં જૈનો પાતાના ધર્મના પુસ્તકો ઉપાય તેટલાથી જ ન તો ન માનને જોઈ નહિ છે. પ્રસિદ્ધ થતા બતાવી વધારા નીધી દૃષ્ટિ પેઢવી છે, પેશાનું જુની જુની દૃષ્ટિએ પૃથક્કા પણ કર્યું છે. તે કાળના મનાજ અને આમાણક બધાંજુનો અર્હો વિચાર કર્યો નથી. કાળજુ કે તેને ઇતિહાસ માથે વધા મળે હોય, એક છે, પેશાનું માથે નહિ આ વેળા પછી મધ્યમગણના હિન્દી વધારા તેમજ અર્વાચિન કાળના પિન્દી પેશાનું પાવ આ દૃષ્ટિએ લખવા કાર્ય પ્રગયે એ ઇન્દ્રિય મા વાનગી બાદ મૂંડી વાચક પણ આ વસ્તુને મમજી શકે એક હંમેશાં મગા હાવાતી આ વિષયને બની એક તે રીત મકળ કંવા પ્રચલ પે થો છે. પગનું તે મકળ થયો છે કે કમ તે ના વાચક ગાનું જ કરી ગઈ ?

ઘણા ધર્મ પુનઃ જો તો સાહિત્યમાં બપવાને પણ થોડા હોતા નથી, પણ માત્ર ધર્મ થયો તમ માનીને શ્રદ્ધા જૈનાતે પાવ છે અને તેમની શ્રદ્ધાના પ્રજા માધુ—આચાર્યો તે શ્રદ્ધાને ડોડ વધારે નારે જોતા નથી.

અત્યાજી જમાનો બુદ્ધિનો છે. શ્રદ્ધાનું પણ જો બુદ્ધિથી પરિગોધન થયો તો જ તે ટકી શકશે.

અત્યાજી જમાનો પ્રમાણે જૈનોએ જ્ઞાનને માટે, જૈનધર્મના જે તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથો હોય તેનું તત્ત્વજ્ઞાન નવીન રીતે વિદ્યાસ પામે અને હિન્દીમાં તત્ત્વજ્ઞાનમાં અમર સ્થાન હો તે માટે મતલ પ્રચલન કર્યો જોઈ આ દિશા જૈનોથી અજ્ઞાત નથી. જર્મનીના પ્રદિશ્વ યાદોળી વગેરે જૈનધર્મના પુસ્તકોના આધુનિક દૃષ્ટિએ મરજી કરી મહાર મરજી છે પણ જે કામ માત્ર જર્મની જ કે અંગ્રેજે જ કરી એક જોમ કાર્ય નથી. શુન્ગરાત પુગતત્ત્વ નિર સમતિનું મ પાવન હોલમાં જ વધુ છે જે પશ્ચિમના ઉત્તરોત્તમ પરિતાની પણ પ્રગા પામ્યું છે. જૈનો અને જૈનેતના વિદ્વાનો એવા ઘણા નીકળે કે જેઓ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથોનું નક્ષત્ર તેની દિલસુકીત મેટાટ વગેરે આ પન્દેગીય વિદ્વાનો કંતા વધારા માડ કરી મગ હિન્દી વિદ્વાનો જૈનાનો કાળો ઓછા છે, તેમ જ ઉપલબ્ધ ત્યાં ઘણા જૈન ભાષિને માડુ લાગ્યું હશે, પણ હું માનું છું કે એ બન કે જોડા માથે પમાથી બન્યું હોય તો બન ઉપાય એ કે હિન્દી જ બુદ્ધિશાળી, વિગાળ અને આધુનિક દૃષ્ટિવાળા વિદ્વાનો આગળ પોતાની કિલસુકીત મેટાટ વગર એમ નહિ વાચ તો, હંમેશાં બુદ્ધિને જમાનો આપ્યો કે નવીન બુદ્ધિશાળી શિક્ષિતામાંથી તો જૈન ધર્મ નવા બનુયાયો. નહીં જોઈ મગ, પણ જૈન ધર્મના અનુયાયીઓમાંથી પણ જુવાન પ્રગતિમાંથી મગ બપન તા જોડી ટીમની મુલ કાળાં જેવી એકાદ પન્દેગી બાકના ધર્મની ની જૈના હંમેશાં પામતા હશે, પણ જૈન જુવાનો પોને કેટલા ધર્મમાં ગિલિલ થતા જાય છે તેનો મેડાં જે વિચાર થયો? અને અડા હું માન બાહ્યકિયાની વાન નથી કરતો માન બાહ્યકિયાને હું ધર્મ બનુનો નથી, પણ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જ.

પિપાસુઓને ચાલુ ધર્મજ્ઞાનમાંથી તૃપ્ત નહિ છીપતી હોવાથી તેઓ ધર્મપરાડમુખ થશે જ અને થાય છે એ માફ કહેવું છે. એથી ઉલટું જો જૈનધર્મ પોતાના જ્ઞાનને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં બહાર મૂકે, તો હવે પ્રજા અહિંસાની દિશા તરફ વળી છે, ત્યારે જૈનસિદ્ધાન્તો સર્વત્ર સ્વીકારાવાની આ અનન્ય તક છે.

મુખ્ય યુનીવર્સિટીની ઉચ્ચ પરીક્ષામાં જૈન પુસ્તકો નીમાયાં છે. પણ તેમાં શું વળ્યું? પ્રથમ તો એ પુસ્તકો નીમનાર અધિકારીઓએ પણ કશો વિવેક દર્શાવ્યો લાગતો નથી. નહિતર વિશેષ-આવશ્યક માણ્ય અને ગોમ્મટસાર જેવાં મોટા પુસ્તકો નીમાય નહિ. વિશેષ-આવશ્યક માણ્ય તો મુળ ગ્રંથ ત્રણ ચાર હજાર શ્લોકનો છે અને તેના પરની સંસ્કૃત ટીકા ૨૮ હજાર શ્લોક પુરતી છે. ગોમ્મટ સાર કર્મવિષયક મોટો ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથો નીમાયા એટલાથી ધર્મલિમાની કેટલાક જૈનોએ પોતાને કૃતકૃત્ય માન્યા હશે, પણ આ ગ્રંથોને શીખવનાર કયાં છે? જૈન સાધુઓમાંથી પણ આના કેટલા ખરા અભ્યાસી નીકળે? અને તેઓ પણ આધુનિક દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથો શીખવી તો ન જ શકે. મારા મિત્ર અધ્યાપક આઠવલેએ આ અભ્યાસ સ્વીકાર્યો હતો, તેમને વિશે પંડિત સુબલાલજીએ મને કહ્યું હતું કે કોઈ સાધુ કે જૈનને આટલા ઉદ્યમ અને ખર્ચથી અભ્યાસ કરતાં મેં જોયા નથી, અને છતાં શિક્ષણની સગવડ નહિ હોવાથી તેમને નિરૂપાયે એ અભ્યાસ છોડવો પડ્યો!

આનો ખરો ઉપાય શિક્ષણનો પ્રબંધ કરવો એ છે. એ કામ સાધુઓ ઉપર છોડી શકાશે નહિ. તેમને આધુનિક દૃષ્ટિ નથી, આધુનિક દૃષ્ટિ હોય તોપણ એ સંસ્થા લોકનિયત નથી. હવે આપણે આપણા ધ્યેયો લોકનિયત સંસ્થાદ્વારાજ સાધવાં જોઈએ. એવી સંસ્થાઓ જ જમાનાની જરૂરિયાત પ્રમાણે ફેરવી શકાશે. સરકારી યુનીવર્સિટીઓ બહુ ધીમી ચાલે છે, તેનું તંત્ર અતિ જટિલ છે, તેમાં લોકનો અવાજ પહોંચતો નથી. પહોંચે ત્યારે પણ એટલો મંદ થઈને કે તેનું પરિણામ આવતું નથી, તેને કામ કરતાં બહુ વાર લાગે છે, અને તેની પદ્ધતિ અતિ ખર્ચાળ છે. આને માટે લોકનિયત સંસ્થાઓનો લાભ લેવો જોઈએ અને જ્યાં એવી સંસ્થા ન હોય ત્યાં નવી કરવી જોઈએ.

જ્ઞાનપ્રચાર પ્રાંત ભાષામાં જ કરવો જોઈએ. ત્યારે જ જ્ઞાન સમાજના દરમાં દર કચારા સુધી પહોંચે. અંગ્રેજી મારફત કંદેલા વિચારો કે મેળવેલું જ્ઞાન સમાજમાં પ્રસરી શકતું નથી અને ધર્મનું જ્ઞાન, કાંઈ અસુક થોડી સંખ્યા માટે જ નથી, પણ દરેક માણસ માટે છે. અંગ્રેજી ભા-

ષાના નડતરને લીધેજ આપણા શિક્ષિતોની અસર જોઈએ તેટલી પ્રસરતી નથી. શ્રમણધર્મોનું તો એ વિશેષ લક્ષણ છે કે તેણે હમેશાં પ્રાકૃત એટલે બોલાતી ભાષામાં જ ઉપદેશ આપ્યો છે.

આ રીતે પ્રાંત ભાષાઓ જોતાં મારવાડ-રાજપુતાના માટે એક કેન્દ્ર ત્યાંના જ જૈનોએ રચવું જોઈએ અને તે દ્વારા અધ્યયન-અધ્યાપન અને પ્રકાશનની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. તેવું જ બીજાં કેન્દ્ર દક્ષિણ માટે પૂના અને મદ્રાસ માટે અડીયાર કે એવું કોઈ કરવું જોઈએ. બંગાળ માટે કલકત્તા કે મુર્શીદાબાદ રાખવું જોઈએ, પંજાબ માટે પણ એક ભિન્ન કેન્દ્ર જોઈએ. ગુજરાત માટે એ રીતે ગુજરાતના કેન્દ્રરૂપ અમદાવાદમાં એની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ. આવી પ્રાન્તિક વ્યવસ્થા ન થઈ શકે તો હિંદુસ્તાનની સંસ્કૃતિના કેન્દ્રરૂપ કાશીમાં એટલે હિંદુ યુનીવર્સિટીમાં જૈન ફિલ્સુફી માટે એક વ્યાસપીઠની યોજના થવી જોઈએ.

બીજા પ્રાન્તોમાં શી-કેટલી સગવડ છે તે હું બાજુ તો નથી. પણ ગુજરાત આ બાબતમાં પહેલ કરી શકે એમ હું માનું છું. ગુજરાતનાં કળા-કૌશલ્યમાં અને સમાજની ઉન્નતિમાં જૈનોનો ફાળો નાનોસૂનો નથી જૈનોનું પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞાન બ્રાહ્મણદૃષ્ટિએ ઘણું વરસોથી વિચારાય છે. પણ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન તેમાં પાછળ રહી ગયું છે. પૂનામાં ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં જૈનોએ મદદ કરી છે, પણ ત્યાંના અભ્યાસીઓ બધા બ્રાહ્મણ હોઈ તેમને બ્રાહ્મણ તત્ત્વજ્ઞાન તરફ પક્ષપાત હોય અને તે જ દિશાનું કામ વેગથી ચાલે એ સ્વાભાવિક છે. પણ અમદાવાદમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠના પુરાતત્ત્વ મંદિરમાં તેવું નથી. તેના આચાર્ય જિનવિજયજી જૈન શાસ્ત્રના પ્રાચીન લિપિના પ્રામાણિક સંશોધક છે અને અત્યારે પોતાનો અભ્યાસ જર્મનીમાં આગળ ચલાવે છે. ત્યાંના બીજા અધિકારીઓ પણ મોટે ભાગે જૈનો છે. અને તેમનાથી ત્યાં ભાષાશાસ્ત્ર અને દર્શનશાસ્ત્રનું સંશોધન વગેરે કામ ચાલે છે. શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર જેવા જૈન સંતનું નામ તેની સાથે જોડાયું છે. તેમાં જૈન અને ઇતર પુસ્તકોનો સારો સંગ્રહ છે. એ કેન્દ્ર જૈન અભ્યાસ માટે સ્વાભાવિક રીતે અનુકૂળ છે. આ વિદ્વાનોના હાથમાં પોતપોતાનું કામ પૂરતું હશે તોપણ તેમની સાથે તેમની સલાહગ્રી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન માટે એક વ્યાસપીઠ ઉભું કરવું એ જૈન ધનિક વર્ગ ધારે તો સહેલ છે. આ વ્યાસપીઠ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ તેમજ જિજ્ઞાસુઓને જૈન તત્ત્વજ્ઞાન પશ્ચિમની શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી મળી શકશે તેના અધ્યાપક દ્વારા

બ્રહ્મદેશમાં જૈનોનું સ્થાન.

લેખક —

શ. રા. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ

આશરે સો વર્ષ ઉપર બ્રહ્મદેશના દક્ષિણ કિનારે આવેલા મોક્ષમીન અને બેરીન બંદરોએ મહાત્મ, કોકનાડા, સુરત વગેરે સ્થળોથી હિંદવાસીઓ આવ-જા કરવા લાગ્યા બ્રહ્મદેશના મહુમ્મ થીબો રાજના દિવાન તરિકે સુગ

પુસ્તકોનુ આધુનિક રીતે સચો થન કરાવી પ્રસિદ્ધ કરાવી શકાયે એથી આખા જૈન મતમાજને નવી નફે પોતાનુ તત્ત્વજ્ઞાન મળી શકશે. પશ્ચિમના બુદ્ધિપ્રકાશથી અને વ્યવહારથી દૂર રહેલા મધુ-આચાર્ય વર્ગને પણ નવી દૃષ્ટિએ જૈનતત્ત્વજ્ઞાન જોવાનો પ્રસંગ મળશે અને તેમના દ્વારા તે તત્ત્વજ્ઞાન અજ્ઞાન વર્ગમા પણ વધારે સુધારા ઉપમા પ્રસંગે. બ્યામપીઠ માથે વિદ્યાર્થીઓને માટે છાત્રવૃત્તિની ગોઠવણ થશે તો જૈન દર્શનના અભ્યાસને વળી જોર જ ઉત્સાહ મળશે. દુકંમા જૈન તત્ત્વજ્ઞાન માત્ર 'વખાણુ' કે પોથીમા નહિ પરી રહેતા જ્ઞાનના અનુકૂળ નવા અવતાર પામશે અને બુદ્ધિની વેગીવી પ્રગટિમા પોતાનુ સ્વા ભાવિક સ્થાન પામશે.

જૈન ધર્માભિમાની ધનિકા આનો વિચાર અત્યારે નહિ કરે તો પછી ક્યારે કરશે ?

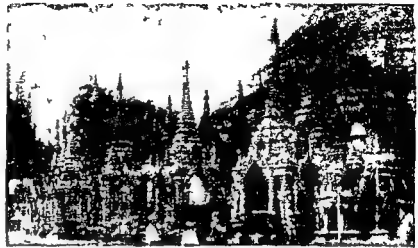
તના વહોરા પ્રિમાલ મુલ્લા હતા રજુન ગહેર પ્રથમ બરમા લોકેના કુળી-આધુ પામે હુતુ તેની પાસેથી અંગ્રેજ મરકારે વેચાતુ લીધુ, ત્યારથી અંગ્રેજ મરકારે રજુનમા પોતાની ભારે સત્તા જમાવી એટલુ જ નહિ પણ વેપારનુ મોટુ મથક બનાવી વેપાર ખીલવવા માડયો હિન્દવાસીઓ વેપારાર્થે આવવા લાગ્યા અને કાયમનો વસવાટ કરી ગયેલા લાગ્યા તેમા શ્રેષ્ઠ આહમિક જૈનો પણ રજુન તરફ ઉતર્યા તે પછી એટલે લગભગ મ વત ૧૮૪૦ મા કરુના નવા વાસવાળા આસુભાઈ વાણુભાઈએ ભગવાનદામ ભાગવાના લાગમા " ભગવાનદામ વેળુ " એ નામની મોગી ચોખાની પેટી ઉધારી ત્યા પછી સવત ૧૯૪૨ ના અરમામા પાટણવાળા શેઠ મનસુખલાલ દોલતરાજ રજુનમા આ-ચા અને હીંગનો-જવેગતનો વેપાર જમાવ્યો જનમાનો સુખ્ય પાક ચોખાનો અને જનમા મીઝોનો ચોખ હીરા પહેરવાનો હોવાથી આ બે સુખ્ય વેપારમા જૈનો પણ માથુ મારવા લાગ્યા ત્યા સુધી જ મામા ત્રીશ-ચાલીશ જૈનો આવેલા જણાતા હતા તે પછી વધુ પ્રમાણમા જૈનો વેપારાર્થે બરમામા અને ખાસ કરી રજુનમા આવવા લાગ્યા પાટણ,

પાલનપુર વિગેરે સ્થળોથી જૈનોએ આવી જવેગત અને મોનાચા નીની દુકાનો ઉધારી તથા કચ્છ વિગેરે સ્થળોમાથી જૈનોએ આવી ચોખાના વખાની મોટી પટ્ટીઓ સ્થાપી, માવગડ તથા કાડીઆ વાડ તરફથી પણ લોકે આવવા લાગ્યા શરૂઆતમા વેપારની નવી નવી ખીલવણી થતી હો વાથી દરેક જાતના વેપારમા સારો કમ હતો તેથી હીંદવાસી વેપારીઓ વધુ મ ખ્યામા બરમામા આવવા લાગ્યા અને નાણુ જોડી મોટા પ્રમાણમા વેપાર કરવા માડયો આ પ્રમાણુ હિંદવાસી ઓમા આવેલા જૈન બધુઓ પણ વેપારી મથકમા, કંટ લાક વેપારમા અને કેટલાક નો-ગીમા જોડાયો

જેમ જેમ જૈનભાઈઓ આ વતા ગયા અને વેપારમા કસ દેખતા ગયા તેમ તેમ રજુનરાત કાડીઆવાડ અને માવગડમાથી વધુ જૈનો આ તરફ આકર્ષાયા અને અત્યારે અગ્રધા સૈકામા બ્રહ્મદેશમા આશરે અડીહજાર જૈનોએ વાસ કર્યો છે એકવા રજુનમા આશરે બે હજાર જૈનો છે તેમા લગભગ અગ્રધા દેરા વાસી તથા અરધા સ્થાનકવાસી અટકળવામા આવે છે તેથી

ખરચી મગમત કરી માત્રી ઐતિહાસ
ગણે છે અને નવા બધાવે છે રશુનમા
શહેરના મ યલાગમા એક નાધાગણ
દેવાલય છે અને બીલુ મોટું બન્ય
દેવાલય તેથી જગ ફર છે દેગને તેજો
કયો (પંગોડા) કહે છે આ મોટા
દેગસન્ની રચના ઘણીજ સુદર છે
દેગસન્ની આગુખાનુ ઘણી ઘણી સુદર
દેરીઓ છે, તે કરીને ભેદ્યએ છીએ ત્યા
પાલીતાણાના કુગર ઉપરના મગમોને
આછો ભાગ થાય છે આ દેરામા ગૌત
મધુકની સુદર નાની મોટી ભ ય
મૂર્તિઓ છે બેઠેલી મૂર્તિની આકૃતિ
જૈન પ્રતિમાની આકૃતિને જમણા
હાથના ભાગ નીચા ધમ્મા ભાગે મળતી આવે છે

ખર્મોના બુદ્ધ-દેવાલયની અન્ની નેહીઓનું એક મંડપ.

ખર્મોના ઉત્તરના ભાગમા રશુનની ઉત્તર નાદે
નામે પ્રાચીન અને મોટું શહેર છે, તેના મધ્યભાગમા એક
કુગર છે, તેના ઉપર ખર્મીઝ લોકોના મહાન દેવાલયો છે
કુગરની ચારે બાજુ પગથીઆબધ ચડવાના ઝના છે,
તેના ઉપર સુદર છાપગની અના કચેલી છે આ કુગરના
દેખાવ દુરથી જોતા પાલીતાણાના કુગર જેવો ખલીય
લાગે છે માટેમા ૫૦-૬૦ જૈનો છે જે આગેવાની ભરે
ભાગ લે છે

જૈનોની માફક ખર્મીઝ લોકોમા ધૌધ માધુઓ હોય
છે, જેમને તેઓ કુગી કહે છે તેઓ માથે વાળ ગખતા
નથી અને જમણે હાથ ખભા સુધી ખુલ્લો મુકી પીળો
કપડો ઓઢે છે તેમને ઠેલા માટે ઉપાધ્યો હોય છે તેને
તેઓ ચાઉ કહે છે આ માધુઓ પોતાને જોતક મવાર
ખર્મીઝ લોકોને જે જ વહોરી લાવે છે તેમને નપેલા
જોખાને જોખક આપવામા આવે છે તેઓ ખર્મોના ભાગ
વાન્યા સુધીમા ખાઈ લે છે જેમ જૈનોમા સૂર્યોગ પછી
ખાવાની મનાઈ છે તેમ તેમનામા ખર્મોના ભાગ વાન્યા
પછી ખાવાની મનાઈ છે આદમ તથા ચૌદશના દિવસો
મોટા દિવસો તરીક પાળે છે

આ ધૌધ માધુઓ પાસે મિકાનો પાળે છે જેને તેઓ
પચ્ચીલ કહે છે, તે નૌનાના પચ્ચમહામતને ખીવકુવ
મળતા આવે છે આ પચ્ચીલ પાલીઆવામા છે તેના
ઉપરના ખર્મીઝ લોકો નીચે પ્રમાણે કહે છે—૧ પ્રાણ
નિપાના વિન્મળી (પ્રાણીની પ્તિના નદી કન્ની) ૨
મદિનાલાના વિન્મળી (અદનાલાનથી કન્નું નહેવુ) ૩
કામેસુમીસામા વિરમળી (કામવામના પી કન્નું નહેવુ)

૪ સુનાવાના વિન્મળી (અમત્ય મોનનું નર્કા ૧ ૫ મુન
મેગ મત્તજ્ય પમાધ કાના વિન્મળી (કાટ મેફકાન પ્રમાદ
વિગે યમનથી કન્નું નહેવુ)

આ પચ્ચીલના મહો જૈન પચ્ચ મહાનનની સાથે
જીવી મમાનતા ધનવે છે તે નીચેના પચ્ચ મહામત વાચ
વાથી મમભગે—

૧ મન્વાઓ પાખાકવાયાઓ વિન્મળે (મર્વહિ માથી
કન્નું નહેવુ) ૨ મન્વાઓ સુનાવાયાઓ વિન્મળે (મિધ્યા
ભાપણથી કન્નું નહેવુ) ૩ મન્વાઓ અદનાલાઓ
વિરમળે (નર્કા આપેલી વસ્તુ લેવી નર્કા અર્થાત્ જોનીથી
કન્નું નહેવુ) ૪ મન્વાઓ મિહુણાઓ વિરમળે (સર્વ
પ્રકાનના મૈયુનથી કન્નું નહેવુ) ૫ મન્વાઓ પતિગાહા
ઓ વિન્મળે (મર્વ પતિગાહથી કન્નું નહેવુ)

ઉપર જણાવેલા ખર્મોના પચ્ચીલ ઉપનત જેમ
જૈનમા પચ્ચ મહાનત ઉપ ના કન્નું નત નાદાયણ (નત્રિ
જોજનનું) છે તેમ મોટમા પણ ખીલત શીવ ખર્મોના
છે જે નીચે પ્રમાણે—

૧ વિકાના જોજનાવિન્મળી (મધ્યાહ્ન સમયે જોજન
કન્નું અર્થાત્ તેમની ઉડી પ્રમાણે મધ્યાહ્ન પડી ખીલકુવ
જોજન કન્નું નર્કા ૨ નીગા શીગા, વાહીના, શીતુખા,
ધાતના, માવાગાગા વિલેખના, ધાનના મનના, વિષુનના
વિન્મળી (નાન, ગાન, વાણત નગર ૧, કુલહાન, લેપ વિગે
ગી કન્નું નહેવુ) ૩ મોમા તન્ના મહાનગના વિન્મળી
(જોજન અને જોજન શીવાય ખીલત ઉપ જોજન નર્કા)
૪ જોજના હજવા પતિગાહના વિન્મળી (મોનુ ઉપ
તથા મોજના વાપવાના પોખાક શીવાય ખીલતથી કન્નું
નહેવુ) વગી તેમના મત્રાશના મોવ નીચે પ્રમાણે છે —

આશ્ચર્યજનક ઘટના.

૩

"જૈન" પદ્ધતિની મીઠાઈ ગુરુત્તરના સુખ પ્રાપ્તિ કરનાર છે. આનંદના તિલાંશ છે. જનસંખ્યામાં જૈન ધર્મીઓની સંખ્યા ઓછી છે. "જૈન" ને જાણે મનમાં મેં રમણ પ્રાપ્તિ કરી છે. એક આશ્ચર્યજનક ઘટના છે. સામાન્ય-પ્રજાના એ જાણે

(૬)

જાણે કરતો જાણે એક જીવન જાણે જાણે મનમાં મેં રમણ પ્રાપ્તિ કરી છે. "જૈન" ને જાણે મનમાં મેં રમણ પ્રાપ્તિ કરી છે. જાણે જાણે મનમાં મેં રમણ પ્રાપ્તિ કરી છે. —મુનિ જ્ઞાનસુધામાં

નમોતાતા, ભગવાતો, અરહાતો, તામાતાઓ પુરુષારથના. (અર્થાત્ અર્હત પુરુષ ભગવાનને નમસ્કાર દો).

જેમ પ્રાદ્યલોકમાં છોકરાને જનોઈ આપવાની રિવાજ હતો માથું મુંડાવી દંડ ધારણ કરાવી સન્યસ્ત આપી કાશી લાથુવા મોકલવાની વિધિ કરવામાં આવે છે તેમ જરમીજ લોકોમાં પણ તેવા પ્રકારનો રીવાજ છે. છોકરો સાત આઠ વરસની ઉપરાંતનો થાય છે ત્યારે તેને કુંગી-સાધુ-જનાવવામાં આવે છે—અર્થાત્ દીક્ષા આપવામાં આવે છે. આ પ્રસંગે તેનાં માળાપ જૂજ અરજ કરે છે. જેમ જૈનોમાં ઉજમણા વળને માંડવામાં કસળી ડોરની રચના કરી તેની આગળ પુસ્તક પેટી પાતરાં વિગેરે સાધુને ઉપયોગી વસ્તુઓ ગોઠવી સુદર રચના કરે છે તેમ જરમીજ લોકો આ પ્રસંગે ઘરની આગળ માંડવો જાંખી પોતાની શક્તિપ્રમાણે ગાલીચા, ટીકીન ગાન્કેટ વારાણા વિગેરે ગોઠવી રચના કરે છે અને તે જાંખી વસ્તુઓ નેમના આધુઓને દાન તરીકે આપે છે અને પુષ્કળ કાળા ગોળા આપે છે. પહેલા દિવસે મોટા વરચોડા ચલાવે છે. પછી છોકરાના વાળ ઉતારે છે, અને તેમના કુંગી પાસે બીજ ક્રિયા વગેરે કરાવી કુંગીનાં-સાધુનાં કપડાં પાંદરાવે છે. આમ દીક્ષા આપનાર કુંગી પછી તેને ઉપર જણાવેલા પંચશીલનો ઉપદેશ આપે છે અને છેવટમાં કહે છે કે "લઈસેલા ઢાંસેલા" અર્થાત્ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નહીં કરીશ તો પાપ લાગશે. આ પ્રમાણે વિધિ થયા પછી તે છોકરો તે કુંગીના ઉપાશ્રયમાં-આઉંમાં જાય છે અને સાધુના આચાર પ્રમાણે પોતાને યોગ્ય લાગે ત્યાં સુધી આઉંમાં રહે છે તેવા દીક્ષિત છોકરાને તે શાનનેર (શ્રમભેર) કહે છે. કોઈ અરધા માસમા, કોઈ ત્રણ માસમાં, કોઈ છ

માસમા જે પ્રમાણે કરી પાછા રહે જાણે છે, તેને આપે અવરજાવવાંકેવમ સંવર્ધિત થતાં તે પાપ તેમ કરી કહે છે.

શ્રીચિંતા પદ્ધતિના લોકો કહે છે. તેવી આવીઓને તેઓ મેલીલા કહે છે. તેમને કોઈના માટે પાપ નહીં ઉપાશ્રયો લેવાયે. તે વર્ષિયો જેવાક વતો-સ્ત્રી નહીં પરંતુ સીધું જાણી ઉપાશ્રયમાં સંખીને આવે છે તેઓ સાધુની માફક પીણો કપડો નહીં જોડનાં બચવા રહે. નો કપડો જોડે છે. જાંખીનાં જાંખીનાં કપડો પાંદરાવે અને નીચે અગવારની નીચે પાંદરાવે છે. માથું મુંડાવે છે. આઉંમાં

અંદરે અને બહારમાં અને હંફાદ બંધિતમાં વાળ માળે છે

જરમામાં કોઈનું મરણ થાય છે ત્યારે તેને કહે છે. પરંતુ કુંગી નામ-મેલીલા (માથુ-સાધુ) મરણ પામે છે ત્યારે તેને પાતળી જેવા વાદનમાં મોટા કાઠથી કોઈ ક્યો-દેશમાં પામે લઈ જવામાં આવે છે અને તેને અગિયંદકાર કરી તેના ઉપર દેરી જનાવવામાં આવે છે. આ પ્રસંગે જરમીજ લોકો જૂજ પેસા જરમીજ અને કુંગીને દાન કરે છે.

ઉપરની સ્ત્રીકન ઉપરથી સદાજ ખ્યાલ આવશે કે જૈન અને જોડના સિદ્ધાંતોમાં કેટલી બધી અમાનતા રહેલી છે. ને આમેં કેટલી પદ્ધતિ કહે છે કે આટલી બધી અમાનતા હોવા છતાં પણ જરમીજો જેમ માંસાહાર કરે છે? આ મંજાંખી કાસ કાસ અનુભવી જરમીજોને પૂછતાં તેઓ કણુત કરે છે કે "પાણુનિપાતા" (પાણુનિપાત) મૂળ પ્રમાણે હવડિસા કરી શકાય નહીં. પરંતુ કેટલાક વધો ઉપર ઉપર ઉપરી હંફાળો પડ્યા, અનાજ અને બાજીપાકો કયાંકથી આવી શક્યું નહીં. લોકો અજ વગર મરવા લાગ્યા તેથી આચાર્યોને પૂછતાં તેમણે ખુલાસો કર્યો કે હાથિ હિંસા કરવી નહીં પરંતુ મરેલા પ્રાણીનું માંસ મળે તો વાપરવું! આ પ્રમાણે મળેલી છૂટ હમેશના માટે હાયમ રહી.

આવા આચાર-વિચાર વાળા પ્રદેશના લોકોને જે માંસાહાર ત્યાગ કરાવવાનો સંગીન પ્રયત્ન થાય તો તે અવશ્ય સફળ નિવડે. જૈનધર્મના ચારિત્રશાળી ઉપદેશકો અને યતિ મહારાજો જર્મીજ લાપાનો અભ્યાસ કરી આ તરફ દેશાટણ કરી ઉપદેશ કરે તો માંસાહારનો ચાલ ધીમે ધીમે કમી થાય અને જૈન સંસ્કૃતિ તરફ તેઓને આકર્ષવામાં આવતાં આપણે આપણી સંજ્યામાં ઉમેરો કરી શકીએ.

આ એક સ્વતંત્ર વિચાર-
સૂત્ર છે કાષ્ટપણ્યાસ વ્યક્તિ,
પથ, સમાજ કે ધર્મને અનુન-
ક્ષી તે લખનારા આરી નથી.
સામાન્યભાવે જગત, સમાજ,
ને વ્યક્તિઓ સાથે કેવી કેવી
રીતે સંત્યસુદરી મહચાર કરી
શે છે તે દર્શાવતુ આનેખન છે

સોક્રેટીસ, ગ્લેન, નિરો,
ટેસ્ટાથ, ગાંધીજી, અરવિ ને
આનંદપનંદને વાચ્યા પછી
તમા થીઓસોરીને 'સાધક'

લંઈ નો ઘોડો- અભ્યાસ
કરી સોના નમવ્ય રૂપ કેવળ
અભ્યાસકે દર્શિએ ઉતારા છુ
અધિકારી વ્યક્તિઓને વાચવા
જ નામછુ છ, અને સામ્રાજ નિમ
ગણુ છે કે આમાના કાષ્ટપણ
વિચારો 'સત્યસુદરી' ની પિ-
છાણુ કરવામા અતગમરૂપ
ભાસતા હોય, તે તેઓથી
મીઠ્ઠાભાવે જાણાવશે તો સામાજ
સ્વીકારીશ

લેખક

(૧)

મનુષ્યના જીવનને ઉચ્ચતમ કક્ષાએ કોણુ લઈ જાય
છે? સ્વતંત્ર માનસ ને પવિત્ર મનોવૃત્તિ ભવ્ય ભાવનાને
વિશુદ્ધ માનવતા એ બધા પર્વતોની ખીણોમાંથી અનાદિ
હૃદયમંથનના પરિણામે દૃઢયની ઉદ્ધી શુદ્ધિઓ ભેદીને
પ્રેમ, પ્રકાશ ને નિર્મળતાના વાયવ્ય વચ્ચે સ્વયં તેજે
ઝળકતી, ખળખળ વહેતી, ઝળતી ગુદ વિચારભગા અનુ
જ નામ 'નમ સત્ય'। મુખ્યમંદિરો પ્રભુતાભર્યો
સુદર દારપાળ, તલવાળી ધાર જેવું મર્વ શાઓના
નિચોડ રાસુ એક જ એ સૂત્ર 'નમ સત્ય'।

હિમાવયના આનંદી શિખરોની એ ગરનેવિહારી
જેખનવતી પુત્રી એના ન્નભર્યા જીવન અને જોખનની
મરત હોયે દારીઓને દમરો, અને તરંગી-ઝાવઓને
મીઠું મીઠું હરી મોહ પમાડી પોતાના તરફ જગા બેચે,
અદ-બેચે ને પડાડ પછી નીચે કૂંતાથી એ તોફાની
શિખરપુત્રી તેને જ કીપટકાવે-ગજકાવી મૂકે! તરફવાહીઓ

શુદ્ધિવાહીઓ એને વગ્વા લય તેા અભડાવી મૂક, વ્યવ
કારશાસ્ત્રીઓ તેને અપગ કરવા લય ત્યાજ બળી મરે,
અને પવિત્ર હૃદયના-સાંધ્યભર્યો સ્વતંત્ર મનના 'વિદ્યા
ધરોજ' માન એ રૂપવતી-ભાને ફર ફરથી નિરખીને હસતા
હસતા તેના મ્હેન પછી જ શાંતિના, પવિત્રતાના ધાન
કવ્વા લાગે ત્યારે એ ધ્રુવતિ માણુ હને ને વિદ્યાધરો ફરી
દરી હમે જેવી હાથ લાગો કરે, ત્યારે વિદ્યાધરો એના
પુદ્ગલને પગથી બેસવા કગ્તો એ મુદ્ગનીતો મોહભર્યો
નિર્દોષ સુખકાના મીઠ્ઠા ભાવોને જ પી જવા દોરે, એના
દૃઢયમાંથી ઉભળતા અમૃતને-આદર્શ ને ચાખવા તપે આ
મમયે ખડખડાટ હાથે ફેફાળી તવાગમા ઝૂંતી એ
તેલગ્વી 'ગધા' તેમને પોતાના ઝૂંપડે વસવા નિમરી,
આમા કુલો દેવ, ત્યાં એ વિશ્વપેળના ગાલ પન નવનવા
ગો ઉતર સત્યસુદરીના નરકારથી અને પુષ્પાજલીથી
તેમના દૃઢયમાં પ્રકાશ પથરાઈ નય! સત્યસુદરી અને
આનંદી વિદ્યાધરોનો મકગગ આ રીતે થાય.

આમ પૃથ્વીપન્થના પીઠાજી નામાન્ય લોકો ને વોક

પ્રવાહથી સદાય ‘બ્રહ્મચર્ય’ વ્રત ‘પાળી’ રહેલી એ વિશુદ્ધ કુમારિકા કેવળ આદર્શના આકાશમાં ‘ઉડતા’ વિદ્યાધરોના, આત્માના પાતાળમાં જોદાણ કરી પવિત્રતાનું દર્શન પામ્યા પછી આત્મભળ પામવાને મથતા એ ‘યોગી’ઓના કંઠમાં જ લગ્નની વરમાળા સપ્તેમ આરોપે ! યોગ્ય વરરાજ્યો માટે તે સસુહૃદ્રી હીમ જેવી ઠંડી છે. ને હુનિયાની એ સૌથી મનહર ને ગર્વિષ્ઠ ‘સુહૃદ્રી’ને વરવા નિકળેલા કુખડા ‘કંથો’ને તે આગ જેવી ગરમ ભાસે છે ! વ્યવહારીયું જગત્ એનાથી ખૂબ ભડકે છે !

* * *

Masses સામાન્ય લોકો સાથે એ કુમારિકાના લગ્ન વ્યભિચારમાં પરિણમે, ગાડર પ્રવાહમાં વહેતી જનતા વચ્ચે એ દેવીના નૂર લૂંટાય, એની પવિત્રતા, સુકુમારતા, નિર્દોષતા ને દૈવત્વને ઉધા સ્વરૂપમાં ભ્રષ્ટ કરી તેના ભલુચા કરી ખાવા ને નિહારવા એ તુચ્છ શોળીન લાયકાઓ ગમે તેવી તેલની ઉકળતી, ફફળતી કઢાઈમાં તેને ઝબોળી મારે અને આકાશમાંથી નીચે ઉતરવાના ‘પાપ’ તુ એ નજન સત્યદેવીની પાસેથી પુરતું પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવે ત્યારે જ છોડે ! કે.....લોકોધન્ય છે.....બહાદુરીને ધન્ય છે !

* * *

તર્કવાદીઓ એને પકડીને ચૂંથે ત્યારે એ રૂપસુંદરીના સ્થૂલ હાડકાં, લોહી ને માસનાં લોંઘાજ હાથમાં આવે ! આ સમયે એ રાજકન્યાનો બાદશાહી સૂક્ષ્મ આત્મા તો દૂર દૂર જ નાસી જઈ અન્ય ક્ષેત્રે સ્વતંત્ર વિહાર કરતા હોય : આત્મા વિનાના મૂડમાં ચૂંથવામા તર્કવાદીઓ ત્યારે રોકાય ત્યારે સત્યસુહૃદ્રીના વિહાર ખીજે સ્થળે હોય છે; કારણ કે એ હાડકાં ઉછરેલી સ્વતંત્ર છાંકરીને તર્કની અટપટી જાળનાં તુચ્છ બધનો નથી પાલવતાં; અવળગંડી ખુદ્દિની તાબેદારી તેને નથી પોસાતી; તેથી એ સુહૃદ્રી ત્યાંથી છટકી જાય એ સ્વાભાવિક છે : ખીજુ તરફ Logic ના કહેવાતા અધિષ્ઠાતાઓ એ દેવીના હાડકાનો ભૂડો કરી, તેની ભસ્મ બનાવી બજારમાં તેને ‘સત્યના સત્વ’ તરીકે ચલણી સીક્કા માફક ચાલતું કરે. ખુદ્દિના બારદાનોની બેવફૂદી પર એ વેપારીઓ સત્યસુહૃદ્રીના નામે કમાઈ ખાય....ને....ને એ સત્યસુહૃદ્રી આકાશમાં ઉભી ઉભી એ સત્વ (!) ના ખરીદનારાઓની મૂર્ખાઈ પર દયાભર્યું હાસ્ય ફેંક્યા કરે ... ને....બોલો....રે ..જગતની પ્રજાને સત્ય જોઈતું નથી. સત્યાભાસ જોઈએ છે. સત્યની પ્રતિમા જોઈતી નથી, પરંતુ સત્યનો પડછાયો જોઈએ છે. ..હા ...હા....ભસ્મ ને ! ભગવાં પર રાચનારા ગરીબ ખુદ્દિના ઈન્તરદારો ...! ધન્ય છે.

* * *

ત્યારે એ સુહૃદ્રી છણકો કરી કયાં આલી ગઈ ?

આત્માની પવિત્ર હંદોરે વડે દિન પ્રતિદિન ઉચ્ચ ઉડવાની પ્રકૃતિવાળા, દંડી વ્યવહારના ક્રિયરૂપમાંથી દૂર થઈ, સ્વતંત્ર માનવતાનું ચૈતન્ય ઉછાળતા ઉછાળતા સિદ્ધ શિલાની ઉચેરી ટોચ પર જ જઈને વિરામ લેવાની જંગમ કરતાં કોઈ કોઈ પવિત્ર વિદ્યાધરો-ઉચ્ચ આત્માઓ-માયા સંશોધકો પાંખો ત્યારે ફફડાવતા ફફડાવતા એ દેવીની શોધમાં રખડે, શુક્રાઓ ને શિખરો ફેંદી વળે, સરોવરો ને સમુદ્રોનાં મથન કરે. આકાશ ને પાતાળ ચોમેર સફરો આદરે, થાકે, ખૂબ થાકે, અને હુંદગીની એકની એક એજ જંગમનામાં જીવનને સત્યના રંગથી રંગવા ત્યારે એ પૂરતી કિંમત ભરી ચૂકે ત્યારે જ માડ-માંડ એ મહાદેવી સત્યસુહૃદ્રીના દર્શન. હર્ષભ દર્શન કોઈ ભાગ્યશાળી યોગી, યોદ્ધા, વિદ્યાધર કે પવિત્ર મહા આત્માઓને લાધે ! દેવી હસે : હસતાં હસતાં મધુર સ્વાગત કરીને એક પછી એક સરતો એ થાકેલા મુસાફરની સામે ધરી, તેની બરાબર કસોટી કરી જો તે પાળી શકે તોજ તેને પોતાના પવિત્ર આશ્રમમાં પ્રવેશવાની રજા આપે. એક પછી એક સરતો સાંભળાય છે :

* * *

સત્યના પરમ શોધક, અને સત્યસુહૃદ્રીને વરવા નીકળેલા આ ભાગ્યશાળી પુરૂષ ! સાંભળ !

એક પછી એક એવી પ્રાથમિક પાંચ સરતો સાંભળી લે !

(૧) ‘અહ’ ના ચીસા જેવા વજનદાર પોટલાને પૃથ્વી પર ફેંકીને જ ઉચે ઉડી શકાય. તેથી એ ‘હુંકાર’ ના વળગાડને પહેલે ધડાકે દૂર કરવો પડશે : મંબુર છે ? મંબુર હોય તો એક ડગલું આગળ આવ :

(૨) જ્ઞાનના ‘ગુમાન’ ના ગાંડાઓને સમુદ્રમાં પથરાવી દઈને જ પવિત્ર વૃત્તિના અંજન કરી માત્ર દિવ્ય દૃષ્ટિનાં દોરવ્યાં દોરાવું પડશે : મંબુર છે ? મંબુર હોય તો ખીજુ ડગલું આગળ આવ :

(૩) મોહ ને માયા, કામ ને ક્રોધ, લોભ ને તૃષ્ણા, ઈર્ષા અને દ્વેષભાવની ચૂડેલોને વશ કરી સૌંદર્યના-આત્મસૌંદર્યના ‘એરોપ્લેન’ માં ઉડતાં ઉડતાં વ્યકિતગત રંગોથી રંગાયલા મતોનું મંડન, કે પોતે પૂર્વકાળમાં ‘માની લીધેલા’ સિદ્ધાંત-વિચારોથી ખીજા પક્ષનું ખંડન-આ બન્ને ‘ધૂળ જેવી ચીજો’ ને પાતાળમાં દફનાવી દેવી પડશે : મંબુર છે ? મંબુર હોય તો ત્રીજું પગલું આગળ આવ .

(૪) સુદરી જગ આજ તાણીને કહેવા લાગે છે કે ચોથુ સાબળી લે મિત્રતાના પશ્ચાત્તથી પણ યદ્ય પ્રમાણિકપણે પ્રિયજનો પાસે પોતાની આ હૃદયદેવી-મત્યસુદરીની વફાદારી એ ન્યાના જીવત પ્રમાણે રજુ કરી શકે અને એ નિખાલમ ‘મત્ય’ ધર્મ જાળવતા બલેને પછી પ્રિયજનોની ‘ખંડની’ વફોરવી પડે, છતા તેથી જરાય મકોચ ન મેવવા માટે પોતાની હજુરમા ‘મ પૂર્ણ વફાદારી’ ના સોગદ લેવા પડશે મજબુ છે ? મજબુ હોય તો ચોથુ કગલુ આગળ આવ

(૫) અને પાચમુ માલગ ! એ મત્યના ધ્યાન ઉપાસક ! માલગ ! આશીર્વાદે કરીયાનીના મોહક ઠગાગ શબ્દો ઉપરથી જગમિન્ટલુ તાણુ નહિ કરતા, અણુપ્રો-લાયલા ને અણમ લગાયવા હૃદયના સૂરો માલગી લા, તેની અગમ્ય લીપી હૃદયથી ઉઠેલી લઇ તટસ્થ ન્યાયાધીશી છતાથી હલ ટકા માચી વાત મમજની ને મલગાવચી, એથી સ્વતન્ત્ર, પવિત્ર ને અઢોળ મનોદગ્ધા ભળવી શકે તો જ અને તો જ માદી-આ જીવાન મત્યસુદરીની તહેનાતમા હાજર રહેવાનું મજબુર હોય તો આત્મો આપ આ સુદરીના હાથમા તારો પવિત્ર હસ્તાભિલાષ કરી લે !

આટલી પ્રાથમિક સરતો જેને જેને મજબુર હોય તેજ એ ગવિષ્ઠ સત્યસુદરીની છાયામા વગી શકે વ્યક્તિગત ‘ભાવ’ માધી અલિપ્ત યદ્ય સમસ્ટિમય જીવન જીવી શકે, સ્વાર્થી કે ગદી રમતોને જાહેર મધુરા વિચ્છાદ્યુતમા ખેલી શકે હરદોષ ભોગે પોતાની આત્મીય રમણીયતાને અમત્યના હાથે વિધાવા ન દે અને એ રીતે ‘મત્ય’ ના ચરણ સેવતા ચોચરથી આવી પડની અણુધારી આક્રોશ, ઉપાધિઓ ને વિઠળનાઓ હમતે રહે જે મહી શકે છે-એ નિમત્રી પણ શરૂ છે તેજ એ રમસુદરીના નહકારને હીપાવી શકે છે અને તેમજ જ પરજીવર ધન્ય અને છે એજ વિધાવ રોને મત્યના શીતળ આશ્રમમા રથાન હોય છે એજ એ સુદરીના સયોગથી અમૃતતરંગો-નીગતત્વો જગતમા જન્માવે ને વિચ્છેદવજ કરકાવે છે વાહ ! ગવિષ્ઠ સુદરી ! તારા મમપનીના મત્રો કાઈ ઓરજ છે !

(૨)

સુક્તિના શિખરની એજ અતિમ માર્ગદર્શિકા દેવી છે બાકી, બીજા ધંધાસૂત્રો ને શાસ્ત્રોએ તકજાચ્છીઓના પામપારીડા મમા છે બુદ્ધિવાદીઓના ઉપર ઉપચી ગંગેલાએ અકડાઓ મા ! છે વ્યવહારશાસ્ત્રીઓના તુચ્છ વેપલા ને વેળલાઓ જ મા ! છે અને બીજા ધંધા આડા અવળા-લાજો મિહોતો ! છે વસ્તુત આલુ પરિચિતિથી

જગ્ય નહિ ટંગેલા ચીલાચાલુ-ચિત્તિચરતોના શુદ્ધતા પલાટો છે ! સુક્તિમિદિના માયા ઉપામડોન એ મત્યસુદરીની આગધના ઠગે છે મત્ય ! મત્ય ને મત્ય નોજ માત્ર જેમના આત્મમિદિમા કૃપ-જાપ થતો હોય છે એજ મત્યનો નાચો પૂતળી-આગધક છે

‘નન મત્ય’ કેવી મહાન દેવીની આગધનામા હૃદયના પવિત્ર અર્ધ નગીડે ‘શુદ્ધ મનના વ્યાપારો’ અને ‘સ્વાદાદ દષ્ટિ’ જ જમ થાય પૃથ્વીમા થતા દરેક પ્રદેશના પ્રવાસો અને અનેક પોથાઓના ‘ઉચ્છાદ’ પછી પણ ‘શુદ્ધ મન’ તથા ‘વ્યાપક જ્ઞાન’ જે ન મેળવી શકાય તો એ પ્રથાનો માવ વ્યર્થ છે ! એ ધંધા પોથાઓ માત્ર પાવકના આત્મા પર પથની શિલારૂપે જ જીવતા પડેલા ઠગેવાય એમા જોડુ શુ ?

આવી શિલાઓ છાતી પર શખીને મલીન મને ઠાઈ ઠગારો એ દેવીને ભેટવા જાય, બુદ્ધિવાદનો નચાવ્યો નાચી-ને સુધારક કે કુધારકના લેગામમા અપવિત્ર ભાવો સજીને કેવળ પોતાનો સ્વાર્થ નાધવા કોઈ એ કુમારિકાના કૌમારની આશાતના કરે ત્યારે એ દેવીના કોપનો પાન નહે ! ખીસે માટે જાલાવીને દેવી તેના મોહા પર એક પછી એક તમાચા લગાવવા માટે ને પરિણામે બકવા દનો રોજ એ ઠગોને લાણુ પડે પછી તો લોકમમ્મૂહમા આવીને એ ‘જાદશીકલવાળા’ ધરિષ્ઠીઓ એ પવિત્ર દેવીની બની યાદે તેટલી જોરજોરથી નિદા કરે-એને કાળા સ્વરૂપમા ચીતરી પોતાની હૃદયતાનું પ્રદર્શન ખડુ કરે ! આ વખતે પણ તેમની મહેલી માનવતા પોતાનેજ ‘મત્ય’ નો અવતાર મનાવવા વચળા મારે, ‘મત્ય’ ને નામે એ ચરી પાચ છતા એ માદી સ્ત્રીના પતિવ્રતને શ્રદ્ધ કવા ગયેલા તે મો પામજ જતુઓ, તેણીએ કર્ગા મેવ તામનિક ! પ્રવૃત્તિના વર્ણન કરી કરી પોતાની ‘માતિવ્રતા’ ના લાગા સૂરે ગાણુ ગાય ! અને લોકો તો બીચારા ગાડરો બેવા ! ‘હા’મા ‘હા’ લણે, પણ પૂછે નહિ કે ભાઈશ્રી ! મત્યસુદરીના પાવિત્ર્યને મલીન મને નપર્શ કરવાના અટકચાળા તો તમે નહોતા કર્યા ને ! મત્યને નામે અમત્યનો પ્રચાર તો નથી કરતા ને ! ઠાઈ જ પૂછ નહિ, કેને પછી છે ? લોકોને-ગાડરોને વળી મત્ય બાણવાની પસ્વા દોય જ યાની ? પછી તો એ સુદરીના હાથનો પોત ખાંડને આપેલા મન્દભાઈ ! ‘ભૂતચૂકદ્યે પણ એ મત્યસુદરીના જોતોયે ઉલા નહેવામા જગતની મહિસલામતી નથી વ્યવહારીયા જગતમાટે એ દેવી ભયક છે’ એવા સદેશાઓ વાનવા લોકમમ્મૂહ વચ્ચે

છૂટથી વેરી ‘આચાર્ય શેષાર્થી’ નો નાંદકાગી કરતા દરે !
અને ભોળા હોઈને એવા દંબીદોશની આંખ મીચીને પૂલ
કર્યા કરે. વાપરે વાપરે ! આપરે મત્ય આપરે જતાં આપ-
ત્ય જ સત્યના નામે પૂતવા પામે

અને એ દેવી પ્રભાવની દોષીને એવું કામચલાણ કરી
બોલે : ‘સારું થયું. મહીનનાં મેઘાં વિદાને નેહાને
આ દેહને અભણવાના પ્રનયો કોણાં થકે : નહીં.
મને-આ સત્યમુંદરીને વચ્ચાને નો પવિત્ર ને રીધરે સિ
વાળા ઉદાર ને પ્રગળા આનંદના જ રેતરે !

અન્યાના બામાં રીકાં રપરાં, નેકા નેકા કે અણવા
સજી-બની રાખીને આત્માની અમે આરાધીની જે નરપોથી
રમી એ કુપમુંદરીને દેહસદાસી. પટાળી પગનાં બેનવાની
મનોવૃત્તિવાળા પામને મનુષ્યોત્તરે એ કુમારિકા અમે જઈ
પ્રાગ્યની ચામના કરે ત્યાં, મું આચાર્ય દેવી પદાવન મોત આપી
બીજી પળે આંખમાંથી મગધગના અંધારા વરસાવવા માટે.
એકપત્ની વૃત્તથી વાણ થયેલા એ અમે ઢોંગીઓની આમપણ
પ્રચંડત્વાળા કરી વળે : કાળી વેદના ઉપાસતી નેમનાં મુખ-
માંથી ગીસો પડાયે. એ પવિત્ર કુમારિકાના કમરે એકત્રિયા
જઈ તેણીના ખીડતા કોમરને દાંત્રીથી પણ અમરદાખતા
‘પાપ’ સારું તેમનાં શિરે દ્રાપ ઉતરે ! બેનવન મુખી તેમને
દેવીના દર્શન તો થું. પણ દેવીનું નામ મુઠાં આંખકાળી
તક ન મળે.....તેને અમત્યની જગદરમાં મરેના કાળી કાળે
પોતે સત્યના મોલેલનો રાજા હોય તેણે અગિય વાન ઉપ-
લવં અને એ વિદાને કીટા પછી તો વિદામાંજ મરણે !
એ દ્રાપ કાંઈ જોઈ. બચકર નથી. આ આપનું કાળ તેજ
મિથ્યાત્વ....અભવિત્વ.. એ આપને ગાળવા માટે અનરુદ
તપશ્વર્યા જોઈએ ! હાહની પૂર્ણ પવિત્રતા અને મનની
મહાત્મ વ્યાપકતા સધાવી જોઈએ. અને એ મનુષ્યોમાં
વિચારની વિમળતા ને ભાવનાની મુંદરતા મેળવાય. ‘સત્ય
તેજ માત્ર’ ગણી નિર્દોષપણે દરેક ચીજ, બનાવ. દ્રવ્ય કે
ભાવમાં અડોલ રહી શકાય તેવી મેળવિલા કેળવાય
ત્યારે અને ત્યારે જ એ દેવીની પુનઃ છાયા જોવાને
મળે. નહિંતર મોટા અમરણાંથી દહેવાના મહાત્માઓને
પણ તેનાં દર્શન દોહાલાં છે ! મુદિતાદીઓ ને તર્કવાદીઓ
ખીચારા કુટખોલ જેવા રે !

સ્વાતંત્ર્યતા મનોહર વાયરામાં ખીલેલી એ રાજ-
કન્યાને પટારાના અંધકારમાં પુરાવું ન ગમે : કારણ કે એ તો
સળગતી મશાલ જેવી તેજસ્વી ને જાજવદ્યમાન છે. સંકુચિ-
તવૃત્તિની નણદીના બંધનમાં એ ‘લાભી સાહેબ’ને રહેવાનું

ન પાડવે : કારણ કે એ નૌનિશાળકિલન ને કાળી સુમનઃમાં
નિમગ્ન. એ દેવપુત્રી છે : અણ દેવનાં બાકનારો અવર ન
કરતાં એ અણ ‘મોહા’ અવરતાવીયા દંબીરવવાનું
વાંદેદારી દાળી પાળાન નેહાને રૂપવાનું એ મુંદરીના
કાં આનંદને ન પેળવાય કામ ને. એ અવરે એકબે
નિમગ્નને દેહા દેહિતરે કુલકાળ-જમા મોંડું પુરુષે.
અન્યાના આરાધનાં રૂપ વાક્યો કે ‘મનવર’ ને
કેળવી શખા. નથી કે ‘જગદમણી’ ના આનંદને પેળા
જવાળા અણ. એ ને નેહવા. જણ ને અમરદિન મીઠ
વિમળાને આંખમાં મળે નથી. કારણ કે અમરદેવ
અણ નવોત્તર પૂર્ણ તીવ્ર પીડને દીર્ઘ અનેહું એક
દેવનું નેહું નિમગ્ન અણ એ દેહા મોહનવૃત્તિવાળે, પે-
નાનીરવત્તે નિર્ધારે. અણ નેહને નેહી અવરદેવને દેહાને
વાંદેદાર નથી કે આપને નેહ કે એ મુંદરીની ગદાકારી-
પૂર્વક મેવા કાળી કોટીની અનરુદ પૂર્વક ‘સત્ય’ ની અવર-
માના કરે. જાણ નેહવા. વિચાર : ત્યાં જ ને પાકસાવુરે, અ-
પવિત્રતા અને મુનગતને નાંધે અવરની દિવ્યતાથી પૂરે
તેનેજ એ મુંદરી વરે : સત્ય.....અણી વદાદારીનાં અ-
તો જગતના તેરો જ છે ને !

(૩)

ત્યારે આ સત્યમુંદરીને પવિત્રેવ. એ અવરદેવને
અને ઉપાસક કાળ દોષ કરે કે એ અવિદ્ય મુંદરીને
અનકાર કરી તેની કાવેતા અગંધને અવિત્યાંમ દીપાથી
શકે તેજ કાળ દોષ કરે કે અવરના ચર્ચાથી અનેકે તેની
ઉપાસના કરી રમે. કેટલાંકોએ તેની પ્રાધ્યકાંદ મૂકી રમે.
પણ તેમાંથી કેટલેકે દટ દટા જેટલાં આનંદો નિમગ્ન નીવ-
તાં. અણ અવરદેવને દોષ નથી. દેવ તો ઉપાસકને જ
દોષ છે. એની ઉપાસનાથી ઉપાસના જીવન જેવી પોતાના
જીવનને નવરીક્ષા આપવાની તીવ્ર ભાવના પ્રવર્તતી હોય-
એટલે કે સત્યની ઉપાસના કરતાં કરતાં પોતાના જ જીવન
પર સત્યના અંગેજો આરાધી તેમણે મનોવરતાનાં દર્શન
મેળવાતાં હોય-યા દર્શન કરવાની પ્રગળા આનુરતા હોય
તો જ અને તેજ મનુષ્ય સત્ય-નજ સત્યના અંદા ભક્ત.
સાચો સાધક બની શકે છે : દુનિયા આખીને માટે સત્યની
ગીરી મળેદાર વાતો કરવી. પણ પોતાને માટે ‘સત્યદષ્ટિ’
મેળવવાને આંખો મીચવી સત્યના સાચા શોધકને હરગિજ
ન જ પાડવે : એ તો જીવનપર્યંત સત્યનો અચળ
ભેળધારી હોવો જોઈએ, સત્યાચક્ર એજ તેની
પ્રકૃતિ હોવી જોઈએ, સત્યનો પ્રચાર એજ તેનો જીવન
મંત્ર હોવો જોઈએ. એની નસેનસોમાં, નાડીઓમાં, રધીર-
નાં બિંદુઓ બિંદુમાં બસ ! એક સત્યવૃં વિમળ તત્ત્વ વહેતું

હોયુ જોઈએ, અને જીવનના દરેક પ્રમગમથી હમશી-
ન્યાયે ડેવળ મત્તજ વીણીસેવાની જેને કુશળતા વડી હોય
એજ પુરોષોત્તમ આ મહાદેવીનો મીઠો પ્રમાદ-મધુર કામ્ય
પ્રાપ્ત કરી શકે છે ખાસી તો ‘મત્તાભાન’
નામની દાનીઓએ ‘નન્નન ચ’ રૂપી રાજકુમારીના ગાંધ
ગૂંઠમાં કામ કરવા ધાર્મિક હાજર હોય છે, તેમણીએકના
‘પડછાયા’ માથે ગજરાણી તેને પરણાવી છટકી લાય છે!!

પોતાના તરફની મ પૂર્ણ ‘વક્ષાદારી’ જ્યાસુધી જોઈ
શકે ત્યાસુધી જ એ સુંદરીનું પરણેતર ટકી શકે છે, નહિ
તર છુટા છોડા કરતા એને શન્ન ન જ હોય કાંણુ લગ્નની
સરતોનો ભગ એજ તેના મૌન છુટા છોડા છે મરોતોથી
બાદ ધર્મ રહેવા પતિને છોડતા તે સુંદરી એમની એમ
ગૂંપગૂંપ તો શાનીજ ચાલી લાય ? એ માત્વિક નાનકંચાનો
નાત્વિક રોષ (Noble Intemperance) પણ જેવો તેવો ન
હોય ! જતી વખતે તેણી એક એવી કંઠી નજર નાખીને
ચાલી લાય કે આજો જન્મનો એ બીચાગ જીવતા જન્યા
ઠરે ! પછી તો જગતના તુરુષ વિખવારો ને સ્વાર્થના
ગદા જેલોમા પણ જ્યા ત્યા તેના નામનો હરપયોગ કરી
તુચ્છતાના કીચ્છડમાં તેનું જીવન પુરૂ થાય વાંક
સુંદરી ! એને ભગતગમોની દલી ભક્તિ કરતા-ભગત
રામોની ‘વાંકવાંક’ પર જ કુલાઈને જીવવા કરતા પોતાના
હજીવા તોજને કાયમ ગખવાની જીવતી ભગતી ઢવી સુંદર
જિવન હોય છે ! એ વિવદન યશકલગી રૂપે શોભી રહે છે

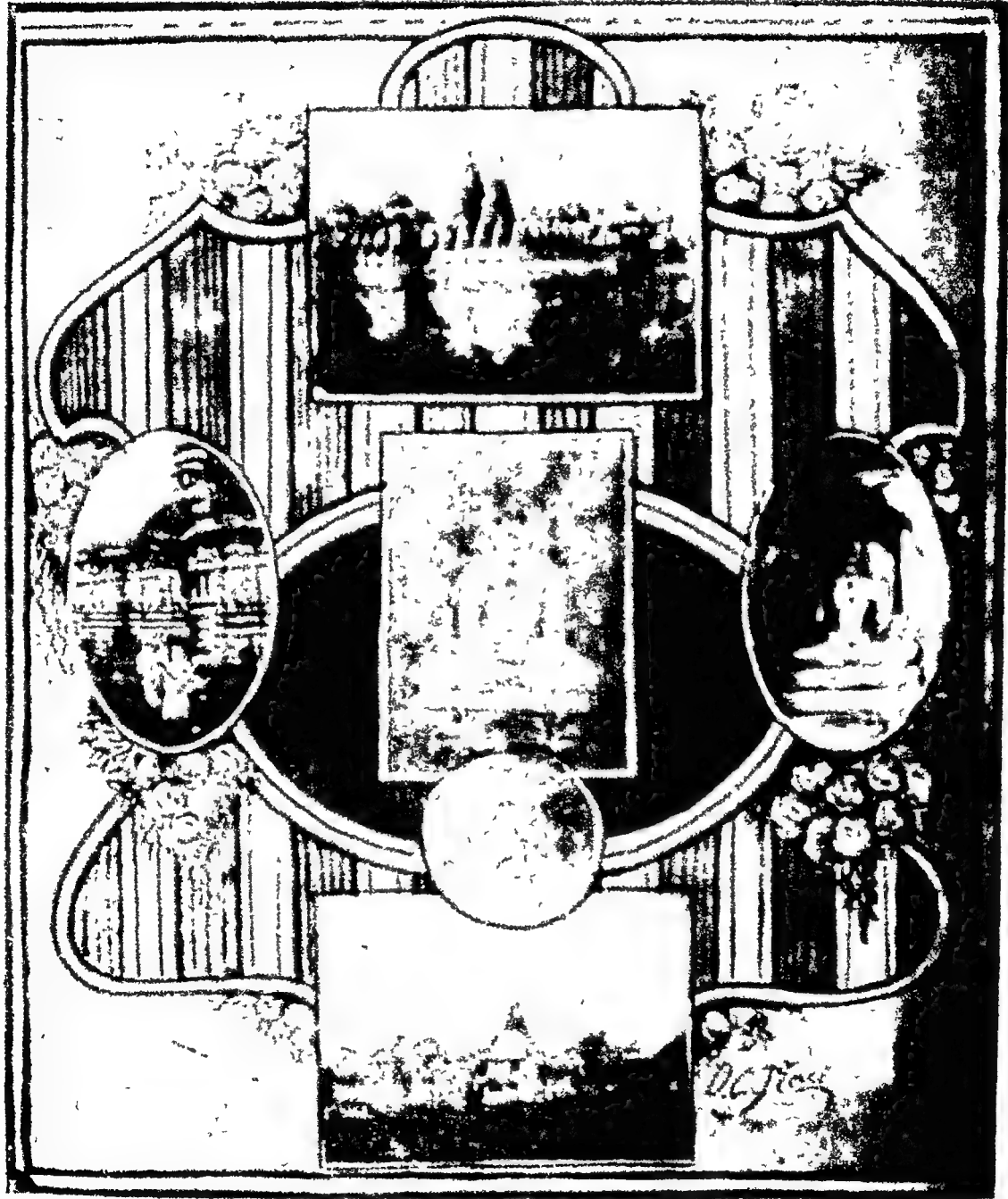
ભણેલા, ખૂબ પોચા, પુસ્તકો કે ચોપડાઓ લખેવા
છતા જેના ભણતરમાં નરી અધતા ને હળાહળ વિષ
હોય, મ કુચિતતા ને હડીલપણુ હોય, દલ ને સ્વચ્છ દના
હોય, કોટીપ્રિયતા અને ઉચ્છૃંખલતા હોય, તેનું મુખ
જેવા જેટલીય ઉદારતા ખતાવવા સત્યસુંદરી તૈયાર નથી
કાંણુ એ પોચાપડિતો ખીચારા પોથીમાના સ્થૂલ અક્ષ
રોથી જ એ સુંદરીના રૂપને માથે છે, તેઓને એ અક્ષ
રોની પાછળ છૂપાયલી અદૃશ્ય ભાવનાસુષિતા ખ્યાલ
સરખો પણ ન હોવાથી તેઓ મત્તસુંદરીની પવિત્રતાને
શબ્દોના નાટકી ગજથી અને ભાષાના તુચ્છ ભલકાટોથી
માપી અલકાવે છે ! આવને મટ્ટે મત્તસુંદરી ન હોય !
પણ એ રૂપસુંદરીનું લગ્ન તો આવ જ નિર્દોષ, મરળ, ને
પુસ્તકોના ઉપલકીયા જ્ઞાનથી દૂર એવા મનુષ્યો, લોકો ને
પછી તેઓ ગામડીયાઓ હોય, દત્તા બીજી બાજુએ
જેમના હૃદયમાં પાતાળ દોડીને ડોઈ મધુરી પવિત્ર વિશ્વ

વ્યાપી જ્ઞાનની શુભ ગળા વહેતી હોય અને નિર્દોષી
જીવનની ખુશખો જ્યાથી છૂટતી હોય ત્યાજ હરખાતી
હજીવાતી આતી નત્યસુંદરી સદમ ગીતે આલિંગન
આપે નજર મગવાનો મદેગ આપે, ને ચૂંબીઓ ભરે
વાંક મત્તસુંદરી તાન પતિની પન દગી ઓર છે !

હરે એટલ પ્રશ્ન ! આપણા ભુદિવાદીઓએ એ દેવીને
‘નન્ન’ કેમ કીધી ? ‘મત્ત’ ન શુ ‘નન્ન મત્ત’
અપદનુ ભાવવાંક મ પૂર્ણ વાંકન નવી ? સત્યને-એ
ગર્વિષ પતિરૂતા મત્તસુંદરીને વળી અમત્યના પડછાયા
વેદાંગવા પડતા હરો ? ના, ના, મત્ત એજ વસ્તુત નન્ન
મત્ત છે પરતુ તર્કમાગના એ ખારવાઓએ આ
‘જલદેવી’ ના મનોહર સ્વરૂપને ઓળખવામાં લય કર
જૂલો કરી છે કાંણુ કે સ્વરૂપ જેવા જેવામાં દૃષ્ટિના ફરક
ખડુજ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે જેમ, ડોઈ પવિત્ર પુરૂષ
આત્મા રત્ને ચાવતી મીને-એક પહેનના પવિત્ર સૌદર્યને
ભાઈની નિર્મળ મનોદશાથી નિહાળે, ને બીજો કોઈ ક ગાળ
કામીજન મગી મા-નણી પહેનને પણ આશકના ચરમાથી
જૂએ, તેમજ હોલક’ ના પિતાઓએ પોતે પણ ન
નમશુ ગદે તેમ એ સુંદરીની કંઠકપતા-નાગાઈ જેવામાં
આનંદ માન્યો અને જગતને પોતાની પોકાગીને સૂચવ્યું
કે “આ તો નીતિથી વિરૂદ્ધ નન્ન પુતળુ-નન્ન મત્ત ! કે,
ખડિષ્કાર કરે !” આ નીતિવાદ (I) ના ખામાડેઓ મોઝા
ને બીચાગ માડન પ્રવાહમાં તણાતા ઘેટાઓ-Masses
એ પોતાનું હૃદય વેગીને એ બીરુધુ ને દરીથી તેમણે
પડવા પાટયા ન જોઈએ ! આ અવહારિક દુનિયામાં મત્ત
ન જોઈએ, ‘મત્ત’ ના માર્ગે વ્યવહારુ તો હાય હાય !
ખૂન થાય છે ! તેથી હાડોડો ભોગે અમારે વ્યવહારુનો ગદ
માયવલો જ ગ્લો એ મત્તસુંદરીના પનોતા પગલા થતાજ
દુનિયામાં-અમે જેને કહીએ છીએ તે-નીતિ (I) નો (દલી
વિવેક ?) નાશ થવાનો મ ભવ છે અને ‘નન્ન સત્ય’ થી
મમાજમા અવ્યવસ્થિતતા ઉતરવાનો રૂ છે એ સત્ય !
ચાલી જા નન્ન મત્ત ! ચાલી જા, ન જોઈએ, આ જગતને
રણોએ ન જોઈએ રહેવા ઘો અમારા નસીબે કાળી
કુખજો, અને ગહેવા ઘો એજ કુખજો કે જે અમારી
વામનાઓને સંતોષી ગદે ! અમારે ડોઈ સરતે એ
પ્રહસ્યારિણી બાળા ન જોઈએ !” ખરેખરજ
વામનાની આગમ જલતા જગતને પ્રહ
ચાણિ બાળાનો મહકાપ નજ પોચાય !!

મારવાડની મોટી પંચતીર્થી.

૧૪૪૪ સ્તંભયુક્ત રાણકપુરગઢનું વિશાળ દેવાલય.

દેવવાડા જેવી મોટી કળાકૃતિની દરીદ્રાઈ કરતી રાણકપુરના બધા જિનાલયની સુંદરતા, સ્વચ્છ બાંધણી અને વિશાળતા જોઈ, સમગ્ર, તેમજ રાજા પી રહે તેને, કરાના દેખો પાંચવાની કે જોન નજીવતા જગલન દાનિદાસને અભ્યાસ કરવાની જગ્યા પાલુ જરૂર નથી આ જિનાલય જ એ સમગ્ર રાજામંત્રીની નાથેન્નપ પ્રતીતિ કરતો છે. આ ચિત્રમાં તો માત્ર અણમુઝી-કળાકૃતિની બાહારના સ્તંભે મૂળભૂતકતા દરમિયાન રહી કરવામાં આવે છે. પરંતુ અદ્યતન કળાવિધાન અને કોમળભાવ પ્રગટ કરતા આ જિનાલયની અવ્યભાવિત જ્ઞાન તો તે મંદિરને પ્રત્યક્ષ નીહાઈને જ થઈ રહે.

૧. ગાળપુત્રનામા એ પચતીયી આવેલી ૭. નેમા ગો. વાઙ પ્રાન્તની પચતીયી મોટી ગણાય છે. અદિના દેગમ્બે પ્રાચીન અને શિવપ્રજ્ઞાની દ્રષ્ટિએ મુશ્કેલી, કિચની આંચ પુર્વ કાંગેરી વાળા છે આ પાંચે બન્ધ તીથા દેસુરી ૫૦ ગણુની દક્ષમ નીમે છે (૧) ગણપુર-સા ડી, (૨) ધાણુગર-મુઠાદા મદાકીર, (૩) નાડુવાળ, (૪) નાડેન તથા (૫) વજાણાજ પાંચનાથ એ નામે પચિદ છે આ પ્રાન્તની આમવામ ઉપરોત્ત યથોતી નજીકમા જ મોમેશ્વર, મેમરી પાંચનાથ, ગંગા મદાકીર આિ અન્ધ તીર્થો પા. ડે મજુમિ, ખામ કરી એમસાન, પો સાન, શ્રીમાન આપિ સાનિ સમ્પદોની મન ઉત્પતિ થયા. મનાય છે, ૭ના પળુ સારવુ જાનિએમાંના ધણાએ જૈન ભાષ પોનાના પુત્રજેની આનુમિતિ આ અત્યુત્તમ યથોયો અનલ્લ અને અપરિચિત ડે કોષ કોષમે તો આ નામ સુદા માભજ્યા નદિ હોય હાથમા આ તીર્થયથોતી આધિક પરિચિત નગરી જોવાના મધની આ તમની દુર્લભતા મરિ નિગીરી ઉપન થાય તેડુ છે કસોડોની લાગેતી બનેા આ દેસસે. આજે ૭ળુ-વચ્ચા ભોમરી રવા ડે કેસરીયાજ-પાલીતાના આિ યથોએ વહેતો દન્ધપ્રવાહ આ તરફ કંચાય તો દેશિમા. મ આ આ દેસા જમીનપ્ત થના નથી ગય

નાજકુપુરજીવે ત્રેસેકધરીપક દેનાવય —

પચતીયનું મુખ્ય યથા ગણકુપુરજી ડે ચાનાડુઓ ગણકુપુર આવસા મરિ ગણો યા કાનના ડેએને ઉતરી અજકમે મન આં પાય ગાઉ ઉપ આવેના ચાડી મુકામ આરડુ પક છે ગા ડી મહેરથી ડે માધન દૂર, માગવા નથા મેલા નાગોતી વન્ધ નિયરનાથી અ મ ઉજા રડી નેને જી. પાડના આગમના (અન્ધની) પદાગેની પચિત આભુની પીજોમા ઉતરજી, આં મિદામમા જગની વન્ધોવચ, જોનોની ધાનવાના, ધર્મપ્રિયતા, સિંધ-રેમ અને મદો જતાપી આફિની આ સતને પ્રતિપાન કરુ, આ પ્રાચીન તીર્થ કીંગણકુપુરજી, પોવાન વગનઅ ધનામા (ધર ખાસા) ને મહાગાન કરુ નિર્જન યથા એકાન્તમા આવેડુ ડે જૈને મરિ દેસ-વિદેસના અનેક વિરતો અને ક્રમકોસવ ચાદક શાખિન પ્રાન, અન્ધ ધમાનુવાધી હોવા છતા, એ તે અર્થ અને સમવાના ભોમે જોવા ચુકે નદિ, તેજ મરણ તીર્થ, પુદ પહા જૈન ભાષઓથી આજે અપરિચિત છે એ આશ્ચર્યકારક સંભવ

આ સથાનની પૂર્વ સ્થિતિ અને મહેન્ની વિધમાનતા નાજકુપુરજી એને “ નર્મીશુભ વિમાન, ” અથવા કાગા દોસમ્બો આર્ચી આ તીર્થનું બધકામ વિ. સ ૧૪૩૮ મા સર કરવાયે ડે ૮૩, આં તે વખતે આ બધિમેકાડ ગત્તા નર્મન દતી મદાન ક્રમા ભગોતી ૧૦૫૫૫ દતો. આ અર્ચા રાખાના ન્વાધપ્રિય મામન પ્રવારથી ગણપુરજી ઉગ્ગિતના ઉન્નમ સિખ પડેનડુ દુગ ધનપન્ધીયી પ્રમ મુખી

દતી આજ મળી આવના પદારો ઉપરના ખરીપગે આ નામની પ્રત્યક્ષ આ ડે આપે છે ઉપન દ્રષ્ટિએ આજની દેનાવ આમવામની પરિચિતિ નેના રવાએને અડી શહેરની રિવ મા લા માટે મકા ઉપન થાય તે આભાસિ ડે રિવારેમે, પ્રચિત આખ્યાયિમએ, પ્રાચીન મ ડો, જુના ખરીપગ, તથા રહેર રિખગા જના મેગતારમા કુ વમેરી અને જૈન આં જોવર જનીતોના કુવે-વેરીઓના કાનના જગનમા મરી આવના મોનુ. ન્યો, રેરી, મસ- આધી નિ રિવા મિદ થાય છે ન પૂર્વે આ જગ અગરે આનમથી ભગુ ગીનાગીય વચાવુ દનુ ગણકુપુરજીના આ દેનાવનુ એકે અન “ જેદ ” નામના એક પતિએ વિ સ ૧૮૬૬ ના કાર્નિક મામમા પ્રતિગા આ નમુ જ વે-બનાવુ છે તેમા ધજાસા (૫ ઠાસાદ) નુ મન વાગવાન રાજકુપુરજી બના વના તેડુ વખત આ પ્રમાણે આપુ છે —

હાથડ હરથઈ મજ ઉજ્જમી, રાજિગુર દોઠઈ મનવસીડ અજલવપુર અહિનાભુ, મઠમઠ મરિ પોસ મુચમે, નિશમ નીર વઠઈ વચિ ગમે, પાપ પખાકસુ અને ક્રમા વાચિ વાડી હટ્ટસાસા, નિજલ ભવજી દીમઈ દેવાસા, પુજ રથઈ તિહા બાસા, વરજી અદારઈ હોક સચિચારી, કોટિધજ વસઈ વિવહારી, પુન્ધવ ત મુચિચારી તિહા મુખિ અધવી ધરજી, કાનિ પુલ્લ મજિજસવમીરજી, નિજલ ભવજી ઉધરજી

ઉપગત અનમા કરિની અનુદિવપુ (પાટજી) ની સથની સરખામી મોટા નગરુ બા. કગે ડે કોટિધજ ન્વદારીમા (આપારી) ડે ઉ રેખ નગરી આપારોમનિ મુચા છે નગરની વન્ધાવચ એક ની વહની લાવાનુ મરાપુ છે તે આજે પળુ મુખ્ય મદીદા દરસન પામે વહે છે એટિનર્થ વનામા, અને તમને પચિથ. —

આ મદાન દવાવ નધાન ઠા પ્રાન્ધવસજીવજી ધતાસા ના કહેવાય ડે પમામા અને આમા નામે જે રોવવ ડે ભાષએ સિગદી ડેટના હાથમા મામના દેવાસા ના કોઈ એક મુમત્યાન થના શાદો પુગમર પોનાના પિતા સાથે અજુબાન થના સિગદી ડેટમા ધધને ધ્યાનાન્ત કર રજા દતો નાથિ મામે નેનો નુકામ થના મને ભાષએએ અનિર્થી-સ કા કા અને પુગાગની પ્રીતિ સપાદન કરી ધમપ્રિય બને ભાષએએ રાજકુમરને પુરધર્મો પાસ સમ જની કાર્ને માન કરી પિત્રની મેવામા દાખર થવા દવીડ પુવક વિનવી કરી આસાદો આ વાનવી જનુ થના, પ્રમમ થપ માનપુર્વક મને ભાષએ પાન્નમમા તેગા પોનાની પામે ગખ્મા પગનુ થા. જ મમવમા કાના કાનના આદર, અરેમા રાજકુમરની ડી ૧૪૫૧ આદારી બનેરી દેડ કમા બે ૮૮ જાનના સિકાઓ ૬૦ કરી માન મિદા નગી શપ કરી મુકમા છુડ થવા પડી દરિ, રાજનમા પોનાા જન જુ તમો વાનુ રાગુ દિ, નેધી નેએ

સંપાદક:—શાહ ભગવાનલાલ ધારશી. “શુભકાન્ત”

તે વખતના વ્યાપારપ્રધાન રાણકપુર નગરમા દક્ષિણ તરફના ‘પાલગડ’ નામના વિભાગમા આવી વસ્યા. રાણકપુરને તે વખતે ‘માઢી’ કહેતા, એવું પણ કેટલાકોનું માનવું છે. બાદશાહના જીલ્લા અપમાન પછી અને ભાષાઓએ લક્ષ્મીની ચંચળતા પૂરેપૂરી પારખી લીધી હતી. વ્યાપારથી અને ભાષાઓએ પોતાનું ગુજરાન શરૂ કર્યું અને સ્થિતિ સ્થાપક થએથી પોતાના કુટુંબને નાદિયાથી અહિં તેડાવી લીધું, ધનાશાહની પત્નિનું નામ ધારલદે હતું અને તેનાથી તેમને બે પુત્રો જન્મ્યા અને જવડ નામે થયા; રત્નાશાહને રત્નાદે નામક પત્નિથી લાખા, મના, સોના, અને સાલિંગ એમ ચાર પુત્રો થયા. ધર્મપરાયણ ધનાશાહની જીજ્ઞાસા, સાધારણ સ્થિતિમા પણ, પોતાથી કાષ્ટક ઉપકારી ધર્મકાર્યો અને એમાં જ પ્રવૃત્ત રહેતી. એક રાત્રે સુષપ્તર્થે નિદ્રા લેતા. ધનાશાહે સ્વપ્નમા બારમા દેવલોકનું (નલિનીગુહ્ય વિમાન) નિહાળ્યું અને ભાવના જાગૃત થઈ આવી કે ‘આવી રચનાવાળું દેવાલય અગર ભૂમડલ ઉપર મારાથી અને તો ધર્મની ખરી પ્રભાવના કરી કહેવાય અને મને પોતાને તથા ઘણાંએ જીવેને આત્મકલ્યાણનું કારણ અને.’ પરંતુ સમય તો અત્યુક્ત નહોતો, છતાં ભાવના ઘટ હતી. કોઈપણ રીતે આ કાર્ય પાર પાડવું એમ સંકલ્પ કરીને કુલદેવીની આરાધના શરૂ કરી. અપૂર્વ શ્રદ્ધા-ભક્તિથી દેવી પ્રસન્ન થઈ અને નિર્ધારિત કાર્યમા મદદ કરવા વચન આપ્યું તુર્ત મોટા મોટા સોમપુરા-શિલ્પજ્ઞ,

સલાટ, મિસ્ત્રી વિગેરેને તેડાવ્યા અને એક મહાન સુંદર દેવાલય બનાવવાની પોતાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. મિસ્ત્રીઓએ ધનાશાહની વર્તમાન સાધારણ પરિસ્થિતિ પારખીને માન્યું કે સાધારણ નાનું મોટું જનમંદિર બનાવવાની શેઠની ઇચ્છા હશે. અને તે મુજબ વ્યવસ્થા અનુસાર તેઓએ સાધારણ દેરાસરનાં જુદા જુદા પ્લાનો રજુ કર્યા. પરંતુ આ નકશાઓ ઉચ્ચાભિલાષી શેઠને કેવે ક્યાથી ? કારીગરોન સ્વપ્નાનુકૂળ દેરાસરનો નકશો બનાવવા સમમ્મવતા, મિસ્ત્રીઓને શેઠની વાતો ઉત્પટાગ લાગી અને તેમને ભાસ થયો કે આવા નાના દેરાસરો બનાવવા જેટલી પણ જેની પાસે ધનસંપત્તિ નથી તે માણસ દેવજીવન સરિખા મહાન દેવાલયની વાતો કરે એટલે જરૂર ગેઠનું મગજ ફરી ગયું છે અને તેમને એક પ્રકારની વેલજા લાગુ પડી છે. ધનાશાહનાં વાર-વાર આગ્રહથી, કંટાળાપૂર્વક હાસી કરતાં પૂર્વોક્ત કારીગરોએ દીપા (દેપાક) નામના મુંડારા ગામના એક અપહિત સોમપુરાનો નિર્દેશ કર્યો. ભદ્રિક શ્રદ્ધાસપત્ર શ્રેષ્ઠિએ દીપાને બોલાવ્યા અને પોતાની ભાવના પ્રદર્શિત કરી. દીપો અર્ધ સંન્યાસી જેમ રહેતો હતો, તેને શિલ્પશાસ્ત્રનું બિલકુલ જ્ઞાન નહોતું. શેઠની લલામણુથી દીપાએ પણ કાગળ ઉપર આડાઅવળા લીંટા ખેંચવા શરૂ કર્યા, પરંતુ દેવીકૃપાથી દીપાની આદીઅવળી લીંટીઓ પણ ધનાશાહે સ્વપ્નમાં જોએલા વિમાનના આકારમા ગોઠવાઈ ગઈ. હાસી કરનારા મિસ્ત્રીઓ પણ નકશો નિહાળીને દિગ્મૂઢ બની ગયા. દીપાને શેઠની આજ્ઞાથી સૂત્રધાર સ્થાપન કર્યો. અને દીપાએ કામની શરૂઆત કરી, પરંતુ સોમપુરાઓની, શેઠની આર્થિક પરિસ્થિતિ બાબતની શંકા નિવૃત્ત થઈ નહોતી તેથી એક વખત પરીક્ષા કરી જોવા નિશ્ચય કરીને અજ્ઞાન દીપાને શેઠની પાસેથી પાંચો પુરવામાં અમુક મણુ કંચુરી અને સાત જાતની ધાતુઓ આદિ બહુમૂલ્ય વસ્તુઓની માગણી કરવા કહ્યું. આ તરફ દેવી કૃપાથી ધનાને વ્યાપારમા અનર્ગલ દ્રવ્યનો લાભ મળવા માડ્યો હતો. ભદ્રપરિણામી ગેઠે મીસ્ત્રીની માગણી મુજબ સર્વ વસ્તુ તુરત જ હાજર કરી; અને મેવાડાધપતિ મહારાણા કુંભા પાસેથી દેવાલય નિમિત્તે વિ. સં. ૧૪૩૪ માં જમીન મેળવી મંદિરનો પાંચો નાખ્યો, અસંખ્ય કારીગરોએ કાર્ય શરૂ કર્યું. કહેવાય છે કે દેરાસર સાત માળનું બનાવવું એવી શેઠની ભાવના હતી. પરંતુ બાસઠ વર્ષ સુધી કામ ચલાવવા છતાં પોતાની હૈયાતિમાં ધાગેલ રીતિએ દેરાસર પૂર્ણ થઈ શકે તેમ ન લાગવાથી ચોથોમાળ અધૂરો જ રાખી કેટલુંએ બીજું કામ અપૂર્ણ રહેવા છતાં પોતાનું આયુષ્ય નજીક જાણીને વિ. સં. ૧૪૯૬ માં બૃહત્ તપાગચ્છાચાર્ય શ્રી સોમસુરિના શુભ હરતે પ્રતિષ્ઠા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અનેકાનેક મહોત્સવ પૂર્વક પ્રભુ પ્રતિમા બિરાજમાન કરી. કહે છે કે ધનાશાહે દેવાલયના બાધકામમા—તે વખતનાં સુલભ સસ્તા જમાનામાં—૯૯ લાખ સોનૈયા (આશરે ૧૫ કોડ રૂપિયા) ખર્ચ કર્યો હતો. જે મંદિરનાં દર્શનનો લાભ લેવાને અને તેને સુવ્યવસ્થિત રીતે જાળવી રાખવાને આપણી પાસે આજે સમય અને શક્તિ નથી.

આ ચતુર્થ પંચાંગના ગર્ભદાર ઉપરના શિલાલેખ ઉપરથી સાફ જાણાય આવે છે કે ધનાશાહે આ મંદિર સિવાય અન્યદરી, પોન્ડરવાટક (પિન્વાના), માલેર આદિ રથગાએ નવા અનેક દેવાલયો બનાવ્યા અને ધણીએ જીર્ણોત્થન કરી રોનો મુનરોદા કરાવ્યો હતો ઉક્ત રથગો શિરોલી રોટમાં નાદિયા ગામની જ નજીક હોઇને તેઓ તે જ ગામના મુનરોદામાં હતા એમ નિર્વિવાહ સિદ્ધ થાય છે આ ઉપરના વીર ધનાશાહે ૮૪ રથગોની એક પૌષ્પશાળા રાણકપુરમાં બનાવી, ૧૪૮૪ ની સાલમાં વીર જગદીશદત્તી માફક નવતાળા બોલી ગરીમોનો ઉદ્ધાર કર્યો, તથા વાવ, તળાવ વિગેરે રોકી પયોગી સાધનો કરારી પોતાના ઉપવનને અમર બનાવ્યું છે

દેવાલયની રચના અને આધક્રમ.

આ ચતુર્થ પંચાંગને દેવના મંદિર સપુર્ણ વર્ણન આપના જગએ તો મોટું પુસ્તક બની જાય તેમાં નવાઇ નથી એ વિચારમાં ન ઉતરતા પ્રાચીન કવિઓ અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો આદિએ આ તીર્થો માટે ઉચ્ચગત શબ્દોનો થોડો ભાગ આદિ ઉતારી આ તીર્થોના પરિચય કરારીય, દેરામગ્નુ વર્ણન થતી થી “ એટ ” કપીએ ૧૪૮૯ માં નીચે મુજબ આપ્યું છે

સેનુએ સિદ્ધિ મિસ્ત્રાસે, શલિખપુર થી ધરણ વિદારે; વજ્રાચલ અધિષ્ઠિત કૃષ્ણલીલ, મહેલ મથી ચતુર્થ ધોળકી દેવગઢ તિહા અવધારિ, શાસત જિજ્ઞાસુ જાણે આરિ, વિદ્યારાણી બીડાવતારી, ચતુર્થ જિજ્ઞાસુ મૂરતિ આરી, તિહા જિજ્ઞાસુ બિજા અવધારિ, સચલ બિજા અવધારિ

જિજ્ઞાસુ, ફિરતી બિજા નવિ જાણ્યું પાર, તીરથ નદિસર અવધારિ વિવિધરૂપ પૂતલીય અપાર, દેશબીધે અશ્વત્થ અવધારિ તોરણથ ભપારનવિજાણ, એજાણ કિમકલીય વખાણ

વળી યુરોપિય વિજ્ઞાન સર જેમ્સ પ્રિન્સપલ History of Indian and Eastern Architecture નામક પુસ્તકમાં શ્રી રાણકપુર તીર્થનું વર્ણન આપના જણાવે છે કે —

‘ આ દેવાલયનું ભોવતળીય સપાતીથી બાજુ ઉંચું હોવાને લઈને તથા મુખ્ય ધુમંગોની વધારે ઉંચાઈને લીધે એ મહાન જૈન દેવાલયનો બરાબર દેખાવ આપે છે કારણ કે બીજા જુના દેવાલયોમાં બાજુ ભાગ ઉપર કોતરકામનો આભાવ હોય છે દેવાલયના વરેક સ્તંભો એક એકથી જુડે છે તથા તે ઉત્તમ રીતે ગોઠવ્યા છે તેના ઉપર બીજા બીજા ઉંચાઈના ધુમંગો ગોઠવેલા છે આ બધા ઉપરથી મન ઉપર ઘણીજ સુધ્ધ અમર થાય તેમ છે પરંતુ આવી સારી અસર કરે તેનું તથા સ્તંભોની સુદૃઢ ગોઠવણી વિશે સંચના કરે એવું હિન્દુસ્તાનમાં એકે દેવાલય નથી, ’ ‘ ગોઠવણીની ઉત્તમતા ઉપસત બીજા જાણના લાયક બાબત એ છે કે દેવાલયે રોકેલી જ્યાં ૪૮૦૦૦ ચો. ગીટ છે કારીગરી અને સુદૃઢતામાં મધ્યકાલીન યુરોપીય દેવાલયો કરતાં બધી રીતે ચડે તેમ છે ”

આ ઉપરના પ્રોફેસર ડી આ બ્રાન્ડગ્રાફ એમ એ ઇતિહાસવેત્તા રા મૌરીશક જોગા વિગેરે વિદ્વાનોએ આ મંદિર માટે અનેક વિવરણો કર્યા છે

નધાર પરિચય માટે દેરામગ્નુ ગયાના જાણી લઈએ દેરામગ્નુ બાધક્રમ મેનારીના તેમજ સોનાલાના આગસ પત્ન્યરથી કરવામાં આવ્યું છે, આ પત્ન્ય ૧૧ ઉપયોગ મિવાય, મકરાણા અગર તેના બીજા ભંતના કોઈ પણ પત્ન્યરથી દેરામગ્નુ હાનની પણ આગની મજાજીની રાખી રાકત નહિ પચીસથી ત્રીસ પચતીયા ચાવવા પછી દેરામગ્નુ પ્રથમ સપાતી ઉપર આવ્યા છે, તેથી ભોવતલીયાની ઉંચાઈ, બાધક્રમ અને તે માટે તે મુજબનો જરૂરી પાસે વિગેરે કામોમાં કેટલું અર્થ આ મહેનત થયા હશે તે મહેનતે આનંદમાં આવી જશે સપાતી ઉપર આવાનાજ અમ્બદામાં પ્રવેશ થાય છે ‘ રાસગમા પ્રવેશ કરવાને ચાર બાજુએ ચાર દોરી ગવાળ છે પ્રત્યેક દોર ઉપરનું મેતરકામ પાચ પાચ મગ્નુની કિમ્મતથી બનવું મુશ્કેલ છે દેરામગ્નુ ૧૪૮૪ સાલનાઓ ૭ દર્યાએક થાબનાઓની ઉંચાઈ તે ૪૦-૫૦ ફીટથી પણ વધારે છે આવા મેરખીવાના થાબ લાંબા આને દસ દમ્બજરની રીતેને પણ થતા મુશ્કેલ છે તે ઉપર મુગ મેતરકામવાયા મજાજીના આરમના પાટકાઓ આવેલા છે આને એક પાગની મગ્નુમન કરાવના (અવનતા) આસરે આઠોથી ૧૦૦૦ રૂપિયા અર્થ આવે છે પાટ ધુમ્મદ તથા થાબનાઓ અને દેરામગ્નુ અનેક લાગોની તે વખતની ખગળત સંદર્ભ સમગ્ર રાકતો તે વખતે ધનાશાહે ખરચેલા ૧૬૬૬ થોનાનો આદાજ દિસાળ આપ લગાવી રાકશે ચારે બાજુએ ૭૨ દેગીઓ શિખરમદ આવેલી છે તથા ચાર ખૂણે મગ્નુ દેરામગ્નુ, તેના રગમગ્નુ, સભામગ્નુ તથા મુખ્ય મગ્નુ ૩૬૦ પોતપોતાના જુદા જુડે છે મુખ્ય દેરામગ્નુને પણ ચારે બાજુ વિશાળ મગ્નુ છે તેનાં મુખ્યમગ્નુ, રગમગ્નુ જુડે ૭૨ મુખ્ય મંદિર ઉપર બીજા મે ચારો છે અને ત્યાં ચોમુખ્ય નિગળમાન ૩ આસપાસ ૧૧ મુખ્યમગ્નુ પણ ત્રણ ત્રણ માળના છે બીજા માંગે ચાર ખૂણે ચાર દેરામગ્નુ શરૂઆત કરવામાં આવેલી તેમાંથી મે મંદિરની બન્યા મગ્નુ પગ પગ પૂજી થતા પહેલાં જાણ્યું રંગી ગયા અને બીજા બેની ગરબાત માન ૪ થઈ રાકી હતી થાબનાઓની સુગ ગોઠવણી, બદારની નજરે દેખાતી વાકસુ કવાલી જમીન ઉપર ગ્રીયાની સરખાવટવાલી રચના, આ બધું મેનધારની અપૂર્વ મગ્નુશક્તિના ખ્યાલ આપે છે દેરામગ્નુ બનાવટ એવી છે કે જ્યાં જુઓ ત્યાં તેનીજ દેગીયા અને દેરામગ્નુ નેવાય યતિયા પણ મર્યા આકારની નજર પડે કે જેથી માણસ જુનાવામાં પડી જાય, કે અહિં આવ્યા હતા કે નહિ ’ ઉપરના મજાજીમાં અને ધુમ્મદોમાં રૂચા જતા તે એકવા માણસને નીચે ઉતરવાની સીડી શોધી પચું મુશ્કેલ થઈ પડે આરામ રચાનની છાનો એકજ મરનકમાં જોડાએક પાચ પુતળીઓની દેખાવ, કમળપત્ર બાજીક કોતરકામ, સભામગ્નુના ફરેલા જુમ્મદો વિગેરે નમુનાઓ સિદ્ધકાળના અનેક

દબ્બો પુરા પાડે છે; તેમજ પાચસો વર્ષથી સ્થિત ઉભેલું રાયણુવૃક્ષ અને તેની નીચે શ્રી રૂપભદ્રેવ પ્રભુનાં પગલા, સર્પ-જન્યનાં તે રાયણુ અને પગલાઓની ભાવનાને તાજ કરે છે. મૂલ નાયકજીની સન્મુખ જે તોરણો છે. આ તોરણો આશુની કારીગીરીને યાદ દેવરાવે છે. આરપાર કાનગેલા એકજ પન્થરનાં અદર ગોરવેલા તોરણો. દસ દત્તરની લાગને પાળ થવા મુશ્કેલ છે.

આ દેરાસરમા ૮૪ ભોયરાઓ દતાં એમ કહેવાય છે. પરંતુ ભવિતવ્યતા વશ માત્ર પાંચજ ભોયરાંની યાદ આજે રહેવા પામી છે. બહારના બીજાં જે દેરાસરોમાં અંદક ભોયરૂં છે. એકંદરે સાત જ ભોયરાઓ અત્યારે જોવામાં આવે છે. ૮૮ ભોયરાની વિદ્યમાનતા આખત શંકા જેવું તો નથી જ; કારણ કે ત્યાં જોઇએ છીએ ત્યાં ભોયરા હોવાનું અનુમાન થાય છે. કહેવાય છે કે વ્યવસ્થાપકોએ આ આખતમાં કેટલેક ગ્યજો ખાદકામ કરાવેલ હવું અને કેટલેક રથજો ભોયરાઓ જોવામા પણ આવ્યા હતા, પરંતુ અંદરથી કાઢવાણુ ઉપયોગી વસ્તુ ન મળવાથી આ કામ બંધ રાખવામાં આવ્યું. દાસનાં મોલુદ ભોયરાઓમાં પ્રાચીન કાળની સુંદર, ભવ્ય, દિલને આલ્લાદ પમાડે તેવી દરેક જાતની ઉંચાઇવાળી પ્રતિમાઓ વિરાજમાન છે. કહેવાય છે કે અગમ શુદ્ધિ ધન્નાશાહે ભવિષ્યની પ્રજા માટે ૮૪ ભોયરાઓમા પ્રતિમાઓનો તેમજ દ્રવ્યનો સંચય કરી રાખ્યો હતો. તેણે માનેલું કે આવા વિશાળ દેરાસરનો વારસો જે સંપન્ને મોપી જઈ ધૂં, તેમને કદાચ કાલાનુસાર પ્રતિમાઓ ખંડિત થાય અગર મંદિર છૂલું થાય તો, નવી પ્રતિમાઓ તેમજ દ્રવ્ય લાવવામાં મુશ્કેલી ન પડે એમ કરી જવું એ માફ પ્રથમ કર્તવ્ય છે. બન્યું પણ તેમજ. મુસલમાની આદશાદના વખતમા આ દેરાસરની પ્રતિમાઓ ચાર ચાર વખત ખંડિત થઇ અને ધન્નાશાદનાં સચિત ભોયરાઓએ પ્રતિમાઓ પુરી પાડી.

આ ઉપરાત ઉત્તર પશ્ચિમ તરફના ખૂણાનાં દેરાસરો પૈકી એકમા શ્રી સમ્મેતશીખરની કારણીવાલી રચના અને સામેના બીજા અષ્ટાપદની (અધરી) રચના તથા જે મોટી શિલાઓ ઉપર જંત્રાકારે નંદીશ્વરની કારેલી રચના, સમ્મેતશિખરવાલા દેરાસરની ભીંતનાં લાંબા-પહોળા પત્થર ઉપર કારેલ શત્રુંજય ગિરનારનો પટ, ડાબી બાજુએ નાલમંડપમા સદસક્રદંતી સુંદર રચનાનું કોતરકામ વિગેરે દ્રશ્યો ચિત્રાકર્ષક છે. દક્ષીણ તરફના નાલમંડપ પાસેનાં ખૂણાના દેરાસરની ભીંતમાં એકજ મોટી શીલામાં ૨૩ મા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું વિચિત્ર કોતરકામવાળું ગિંબ છે જે સદસક્રણુ પાર્શ્વનાથના નામે ઓળખાય છે. પ્રભુમૂર્તિ સર્પની પીઠ ઉપર કાયોત્સર્ગ ધ્યાને ઉભેલી છે અને તેમના મન્તક ઉપર તેજ સર્પનું વિચિત્ર યુક્તિથી શુથેલું ૧૦૦૮ ફણાનું છત્ર છે. કળાનું અજબ મહત્વ આ શિલાપટમાં નજરે પડે છે. કારીગરે આ પ્રકારનું ચિત્ર આજેખવામા હદજ કરી નાંખી છે. સર્પે પોતાની પીઠ ઉપરજ પ્રભુને ઉભા રાખી, પોતાની એક હજાર ફણાથી છત્ર કરી, પોતાનું પૂજકું એવી તો આંટા ધુંટીથી બીજી સર્પિણીઓ સાથે વિંટાળેલું છે કે સામાન્ય

દ્રષ્ટિથી જોનારને તો આ ક્રાપટા ઉઠેલવો મુશ્કેલ જ પડે. તેમાં વળી એક સર્પિણીનું પૂંજ મોટા સર્પનાં પૂંજડા સાથે ગુંથા-મને બીજી સર્પિણીનાં કાન આગળ આવીને અટકે છે. સર્પિણીઓના પૂંજડાઓ સાથે મોટા સર્પનું પૂંજ એવી તો સરસ રીતે ગોઠવાયું છે કે ત્યાં જુઓ ત્યા બરાબર એક સરખાજ શુંચળા પડે છે. આ સુંદર કળાનું ચિત્ર આ સાથે આપેલું છે તેનો સદજ દેખાય જોઈ આપ ખાતી કરી શકેશો કે આવી ચિત્રરચના મગજ શક્તિથી ગોઠવવી અને તેને કાગળ ઉપર આંખેખવી એ પાનુ દુષ્કર છે તો પછી પત્થર ઉપર જરાપણ બાડખાંપણ શિયાળ કોતરી કારનું એ કાંઈ ગોઠી અશ્કલ અને મહેનતનું કામ નથી.

મૂલનાયકજીના સભામંડપમાં જે ચાંમલાઓમાં પ્રવૃત્તિ-માના દર્શન પોતાને દર સમય થઈ રહે તેવી રીતે મંદીર બંધાવનાર પુણ્યશાલી ધન્નાશાદની અને સુંદર જ્ઞાન બતાવી મંદીરનું આધકામ કરનાર રોમપુરા મુચ્ચાર દિપા (દેપાક)ની ઉભી મૂર્તિઓ છે એક ખૂણાના દેરાસરમાં શ્રેણીવર્ધ ધન્નાશાદની, પાઘડી-ગેસ આદિ વન્નાજૂપણો સદિત અને હાથમાં માળા સાથેની મૂર્તિ છે. ગોથા દરવાજાની છત ઉપર ધન્નાશાદના વરીલ બંધુ રત્નાશાદની ઉભી મૂર્તિ છે. દંતકથામાં કહેવાય છે કે ધન્નાશાદની ૬૨ વર્ષની મહેનત પછી પણ દેરાસર પૂર્ણ થઇ શક્યું નહિં ત્યારે રત્નાશાહે, ધન્નાશાદની અંતિમ અવસ્થામાં વચન આપ્યું હતું કે ‘ હું તારી અભિ-લાષાને પૂર્ણ કરવાને મારાથી બનતું કરીશ અને અધુરા ભાગોમાં તમારાથી પણ મરાયું કામ કરાવીશ. ’ અને તે મુજબ પાછળના આદ-દશ વર્ષ સુધી રત્નાશાહે આ તરફનાં મંડપમા કામ કરાવ્યું અને પોતાના વચન માફક આ મંડપમાં ધન્નાશાદ કરતાં વધારે કોતરકામ કરાવ્યું છે. આ મંડપનો એક પણ પત્થર કારણી વિનાનો રહ્યો નથી.

બીજાં જે બહારનાં દેરાસરો.

પ્રાચીન રત્નપોમાં મુખ્ય દેરાસર ઉપરાત પાંચ દેરાસરો લખ્યા છે. પરંતુ હાલ તો જે જ દેરાસરો મોલુદ છે અને બહુજ નજીકમાં છે. તેમનાથ રવામીનું દેરાસર બહુજ છૂલું થઇ ગયું છે. આ તથા પાર્શ્વનાથ રવામીનું દેરાસર પ્રથમના મુખ્ય દેરાસર કરતા પ્રાચીન હોવાનું અનુમાન થાય છે. અહિં પણ એક ભોયરૂં છે અને તેની અંદર પ્રાચીન મોટા બિંબો છે. આ દેરાસરની તાકીદ મરમત નહિં થાય તો થોડા વખતમા જમીનદોસ્ત થઇ જાય તેવી ભીતિ છે. કારણ કે મંડપના દરેક ચાલલાઓમા તેમજ પાછલા ભાગમાં મોટી ફાટો પડી છે. શીખરબંધ કોટ સહિતનું આ દેવાલય ઉંચી બાંધણીનું છે. પાર્શ્વનાથ રવામીના દેરાસરમાં શિલ્પકળા અને કારણીની હદ વાળી છે. મોટા દેરાસર કરતાએ બહુ ખારિડીવાળું કોતર કામ અહિં છે. કારણીની સાથે પત્થરમાં ગોઠવેલા દેવાંગનાઓનો સુંદર આકર્ષક નાય તથા તેની અંગમરોડ, ભારતની પ્રાચીન નૃસકળા અને વ્યાયામની નાજુકતાનો આબેહુબ ચિતાર ખડો

દેરાસરની દુર્દશા જોઈ જ્ઞાની ઉત્પન્ન થઈ અને વ્યવસ્થા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પોતાની સાથે આઠ મજબુત આરમોને દેરાસરની રક્ષા માટે રોક્યા અને મેળાઓને મંદિર બહાર હાકી કાઢ્યા. ભોયરામાંથી નવી પ્રતિમાઓ કાઢીને બહાર દેરી-યોમાં પધરાવી અને પૂજનની વ્યવસ્થા માટે પોતાના ખર્ચે માણસો ગોઠવ્યા. નવી ધર્મશાળાનો કોટ કરવો શરૂ કરી દીધો અને જત્રાળાના જનમાલનાં રક્ષણ માટે સાદીથી રાણકપુર સુધી ચોકીદારોની ગોઠવણ કરી. જત્રાળાઓનો અવરજવર વધવા માડ્યો. સાદીના સંઘે પણ વ્યવસ્થામાં પોતાનો ફાળો આપવો શરૂ કર્યો. પાછળથી સંઘમાં ફરીથી ટુટ-પડી અને અમદાવાદની હિન્દુસ્તાનના સંઘની પેઢી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીએ વહીવટ સંભાળ્યો. ત્યારબાદ તીર્થની વ્યવસ્થા સુધરવા માડી અને જત્રાળાઓનું પ્રમાણ કાંઈક વધવા માડ્યું; પેઢીના હસ્તકે જીર્ણોદ્ધાર થવા માડ્યો. પરંતુ હજીએ થોડો જીર્ણોદ્ધાર થવો બાકી છે. દસ લાખ રૂપિયા ખર્ચાં ત્યાંસુધી તો કાંઈ કામ થયું છે તેમ લાગ્યેજ દેખાય.

શ્રી વરકાણા

પાર્શ્વનાથજી:—

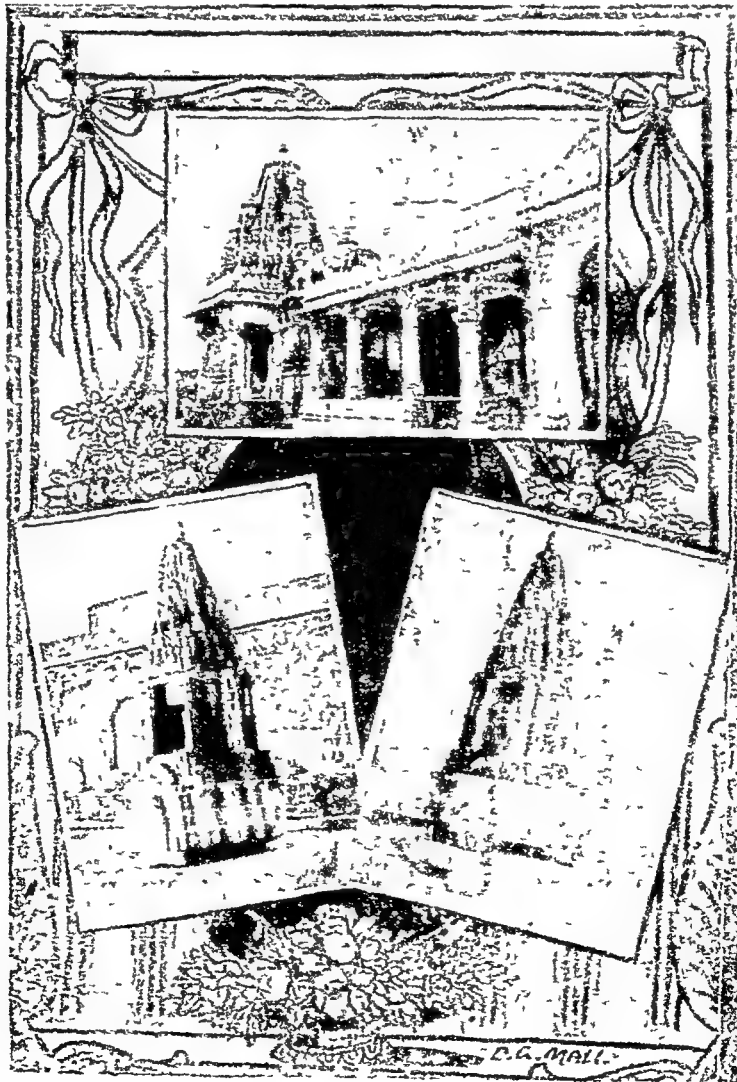
રાણી સ્ટેશનથી ત્રણ માઈલ દૂર વરકાણાજી છે. અહિં શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામીનું બહુ કાળ પહેલાંનું પ્રાચીન ધામ છે. દેરાસર બાવન જનાલય છે. “અંતરીક્ષ વરકાણા પાસ” આ વાક્ય સકલતીર્થસ્તોત્રમાં આપણે સવારના હરહંમેશ પ્રતિક્રમણ વખતે ગાંધ્યે છીએ. હજાર-બારસો વર્ષ પહેલાંનું આ તીર્થ હશે એ નિર્વિવાદ વાત છે.

વરકાણા ગામ નાનું છે. જૈનોની વસ્તી બીલકુલ નથી. પરંતુ પ્રાન્ત-ભરની પંચાયતીનું મુખ્ય સ્થાન છે. આ પ્રાન્તમાં ન્યાત, જત અને સંઘ સંબંધે કોઈપણ કામકાજ કરવું હોય તો શ્રી વરકાણા મુકામે થાય છે. પ્રાન્તના બધાં ગામો અહિંનાં હુકમોને માને છે. આ તીર્થનો વહીવટ પણ પ્રાન્તીય

કમીટીના હાથમાં છે. તીર્થના જીર્ણોદ્ધાર તેમ જ સમાજના ઉદ્ધાર માટે ખાસ વિચારણાની જરૂર છે. ગોડવાડ પ્રાન્ત કેલવણીમાં તો બહુ જ પછાત છે. ત્રણસો ને આઠ ગામ આ પ્રાન્તમાં ગણાય છે. આખાં પ્રદેશમાં એક પણ સારી પાઠશાલા નથી. લક્ષાધિ-પતિઓનો વસવાટ આ પ્રદેશમાં કીક છે પરંતુ સરસ્વતી દેવીની ઉપાસનાનું નામોનિશાન નથી આ અજાનતા દૂર કરવા આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસુરિજીની પ્રેરણાથી અને તેમનાં વિદ્વાન શિષ્ય પં. લલિતવિજયજીના અથાગ પરિશ્રમથી તેમજ કૃતિપથ વિદ્યાપ્રેમી પ્રાન્તીય આગેવાનોની સલાહથી શ્રી “પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય” ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. એ વર્ષ જેટલા દુર્લભ સમયમાં પણ વિદ્યાલય પ્રગતિને માર્ગે ચડી રહ્યું છે.

નાડોલ તીર્થ:—

વરકાણાથી ત્રણ ગાઉ દૂર નાડોલ ગામમાં ચાર પ્રાચીન જન મંદિર છે. તેમાં શ્રી પદ્માવ્રભુજ મહારાજનું દેવાલય મહા-

રાજન સંપ્રતિના સમયનું બહુ જ પ્રાચીન અને અત્યુત્તમ કારીગરીવાળું છે. દેરાસરની ભમતીની એક દેરીમાં એક ચોતરા ઉપર કસોટીથી બાળ ખાતા શામ પથરનું એકજ પથરમાંથી કોતરી કાઢેલું ચોમુખ અખંડ દેરાસર છે. કસોટી જેવો સખત પથર અને તેમાં બારીકમાં બારીક કોતર કામ એ એક આકર્ષક દ્રશ્ય છે. આ નાના દેરાસરમાં ચાર પ્રતિમાઓ પણ બિરાજમાન હતા. પરંતુ કોઈ બદમાસ ચારે પ્રતિમા ચોરી ગયો એમ કહેવાય છે. એક તરફ એક ભોંયડું છે. આ ભોંયડું બહુ જ ઉંડું છે. કોઈ પણ માણસ અંદર ઉતરીને આગળ જઈ શકતો નથી. નાડોલથી નાડલાઈ સુધી આ ભોંયડું જાય છે એમ લોકોમાં કહેવાય છે. અહિં જ શ્રી માનદેવસુરિએ ‘લઘુ શાંતિ સ્તોત્ર’ ની રચના કરી હતી શ્રી માનદેવ

૧ નાડોલનું મુખ્ય ચૈત્ય. ૨-૩ કસોટીના મંદિરની બે બાજુના દરશ્યો.

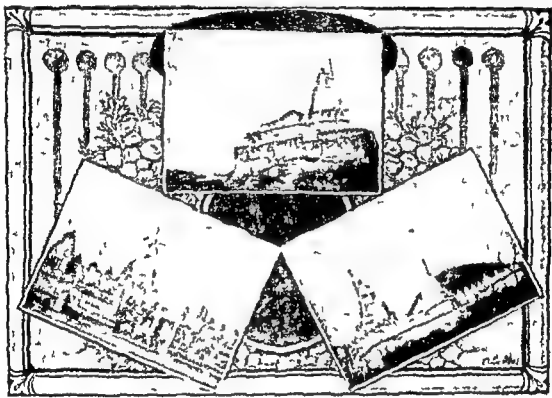
મંત્રિ યોગસાધન પણ બાદિ જ કરના દતા આ સિવાય
(૧) શ્રી શાન્તિનાથ, (૨) નેમનાથ, (૩) શ્રી પાર્શ્વનાથ
એમ ત્રણ દેરાસર ૬ તેમાં જે દેરાસર મુજબ પ્રાચીન છે
પદ્મપ્રનુદ મદારાજના દેરાસરમાં હોલોદાગની પૂરી જરૂર છે
ધમશાળા માધનયુક્ત આ મંત્ર વિશાળ છે જેનેની વચ્ચે
આશર ખુબો વચ્ચે તીર્થસ્થાન ગામના મધને આવીને ૬
શ્રી નાકુવાઈ તીર્થ.

નાકુવાઈ નાકુવાઈ નજીક રૂર ૬ પ્રથમ આ
શહેર ૧૧ હુપુરીના નામે ઓગળાવુ હતુ પ્રાચી. પૌરા
ણિક ગ્રંથોમાં પણ આ નામ પ્રસિદ્ધ ૬ શહેર અત્યારે
તો બીનડન આગી પચુ ૩ વેપા નામ માન થી

મંત્રિ માન, શ્રી મુખાસપ્રભુ તેમકુમા ' જુના લખોમાં આ
ગામના નાનકડાગિકા, ન નાની, ન નાનકડા આનિ જુ. જુ.
નામો આપેના ૩

અમરનાગીઝ આગિનાથ મંત્રિ.

નામના ગામની બહાર નજીકમાં જ આદિનાથનુ
પ્રાચીન એ મોટું મંત્રિ આવેતુ છે, લોખિમાં તેના
વિા કાળે અમરનાગીઝ વાના મળગાય છે જુ. જુ.
જ-સાન ગિનાતેઓ ઉપરથી આ ગામ દસમાં મેકાથી પણ
પ્રાચી. હોવાનુ જણાય આવે ૬ એ સિવાતેમથી એમ
અપર થાય ૬ કે પ્રથમ આ અલ્ય "મદારીગ અલ્ય" ના
નામથી પ્રસિદ્ધ જો પાગથી શ્રી આદિનાથની પ્રતિમા પદ

નાકુવાઈ - આગિનાથના અમરનાગીઝ મંત્રિના જુના જુના દેરા

અ મા પટેલા નારેન આ નાકુવાઈ એ દના અમ
કહેવાય છે અત્યાર અદી ૧૧ જેન દેરાસર અને જે
વળી માન પા વળી ઠે નમવનુ રજી રચિત તીર્થમાનાના
અનના " નાકુવાઈ મદારી " આ વાક્યમા આ પ્રાચીન
તીર્થનો નામો રેખ કર્યો છે અને આ ને શ્રી પ્રાચીનનાનો પુ. પો
છે ઉપરોક્ત ૧૧ મદારીમાં ૮ ને ગામની બહાર અને નજીક
૮ ને દેરાસર ને ટેકરીઓ ઉપર આ ટેકરીઓને લોખિ
સામુજ્ય આ પ્રિાગ નાનથી ઓગળે ૮ ૫ શિવવિ
જ્યજ્ઞના મિત્ર સીવવિજ્યજ્ઞ મન જ સ્વચિત તીર્થમાનામાં
આ અમર નવ મંત્રિ દેરાસર જણાવે છે " નાકુવાઈ નવ

ગનરામાં આવી તેવ અને ને મંત્રિ પણ વધુ વખત રચિત
દના ન પામી અને દાનની વિગરિત આદિનાથની નવિ
નવેમર વિગરજમાન પ્રરામાં આવી દાર એમ અનનાનેમ છે
આ આગિનાથ મંત્રિ થી શેર ૮૩ દાલજોનુ નવેમર
મદારેનુ એક મંત્રિ તે નવે મંત્રિના દનમામાં
પરતપ મ નેમ કહેવાય છે તેને આ એકી નમ્યા આને
છે કે એક જેન જનિ આ શેર ગોમાન માતપ્રભુથી અવધિત
દના તેઓએ એક ૮ ૩ પામે રિવાધ્યવન કર્યું હતું ૫ ૨૫ મા
વાન-વિદાદ થયા જ કે નો અને મંત્રિવાના ગુદમાં તેઓ મદ
૧૧ દેના દના જોનાની રિવાજો રી પડિશા ખાનગ અનકરા

તેઓ હસ્તિશાધમા ઉત્તર્યા હતા જૈન યતિની વખતોવખત છત થતી જોઈ ગોસાધનાં મનમા વૈમનસ્યભાવ પેદા થયો અને સ્નેહને બદલે ધર્ષા અને દ્રેપ ઉત્પન્ન થયા. એક વખત પોતપોતાની મંત્રશક્તિ દેખાડવા માટે દલીલ મારવાડના મહાશાળીનાં ખેડ-માથી બન્નેએ પોતાના મતના આ મંદિરો મંત્રબળથી આકાશમા ઉડાડ્યા અને પ્રતિજ્ઞા કરી કે સૂર્યોદય પહેલા નાડલાઈ પહોંચવું અને સૂર્યોદય પહેલા જે પહોંચે તે પોતાનું મંદિર ગામની વચ્ચે સ્થાપન કરે અને બીજાનું મંદિર ગામની બહાર રહે. બન્ને જણાએ એકજ સમયે આ મંદિરો ઉડાડ્યા. ગોસાધએ પોતાનું મંદિર આગળ ઉપર લીધું ત્યારે જનિએ પોતાનું મંદિર કાચા સૂતરનાં તાતણા ઉપર લીધું. એક સાથે રવાના તો થયા પરંતુ ગોસાધ જતિની પાછળ રહી ગયો નાડલાઈ નજીક દેખાતા જતિની છત થઈ જવાના લયથી ગામની નજીકમાજ ગોસાધએ મંત્રશક્તિથી ફૂકડાનો અવાજ ક્યો જતિના મનમા ભ્રમ થયો કે સૂર્યોદય થવા આવ્યો છે અને તેથી ગામમા પ્રવેશ કરવો તે દરાવ વિરૂદ્ધ છે એમ માની અવાજ સાંભળતાની સાથેજ મંદિરને ગામના દરવાજામા સ્થાપન કરી દીધું. પરંતુ ફૂકડાનો અવાજ કૃત્રિમ હતો. ગોસાધ આગળ નીકળી ગયો અને શહેરની વચ્ચેવાચ્ય મહા-દેવના મંદિરની સ્થાપના કરી દીધી. આ દંતકથાને લાગુ થતી એક કડી ત્યાના લોક બોલે છે તે આ પ્રમાણે છે.

“ સંવત્ દશ દહોત્તરો,
વહિયા ચોરાશી વાદ,
એડનગરથી લાવિયા.
નાડલાઈ પ્રાસાદ. ”

ઉપરોક્ત જૈન જતિ અન્ય કોઈ નહિ પણ શ્રી યશોભદ્રસુરિ મહારાજ હતા. તેમના વિષે અનેક ચમત્કારિક વાતો સાંભળવામા આવે છે. “ સોહમ

કુંવરતન પટ્ટાવલી ” ના લેખક પણ આ હકીકતનું સૂચન કરે છે અને તેમણે પણ આ કડી આપેલી છે, પરંતુ તેની આપેલી કડીમા ઉત્તરાર્ધ આ કડી કરતા જુદો છે ને લખે છે કે “ વલ્લભીપુરથી લાવિયા, ઋષભદેવ પ્રાસાદ. ” પરંતુ યશોભદ્રસુરિનો રાસ લખનાર કવિ લાવણ્યવિજય આ હકીકત આપતા નથી. બ્યારે તેમના ચમત્કારોની ખીજ ઘણી વાતો તેમણે વર્ણવી છે. તથાપિ કવિશ્રી લાવણ્યવિજયના સમયમા આ માન્યતા અવશ્ય પ્રચલિત તો હતી. આ દેરાસર શ્રી યશોભદ્રસુરિ મંત્રશક્તિથી બીજે ટેકા-ણેથી ઉપાડીને લાવ્યા હતા, એ વાત તો નિર્વિવાદ છે. કારણ કે, એક શિલાલેખ કે જે વિ. સં. ૧૫૯૭ મા લખવામા

આવ્યો છે તેમા સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે ‘ સં. ૯૬૪ માં આ મંદિર યશોભદ્રસુરિ મંત્રશક્તિથી અત્રે લાવ્યા હતા. ’

દંતકથા તથા મોનુંદ મલી આવતા શિલાલેખોથી આ મંદિર અચ્ચારમા સૈકા લગલગ નાડલાઈમા હોવાના પુરાવાઓ મળે છે. સૌથી જુના લેખમાં સં. ૧૧૮૭ ની મિતિ છે. તેથી સદરહુ મિતિ પહેલા તે મંદિરની સ્થાપના લા થઈ હોય તે સ્વતઃસિદ્ધ છે. વિશેષમા જાણુવા જેવું એ પણ છે કે પ્રથમ આ મહાવીર ચૈત્ય હશે.

નાડલાઈ ગામના અગ્નિખૂણમા એક ટેકરી છે. તે ગિરના-રજના નામે ઓળખાય છે. ટોચ ઉપર બાળબ્રહ્મચારી શ્રી નેમનાથ ભગવાનનું જીવું દેવાલય છે અને તે ‘ જલદવ ’ ના નામે

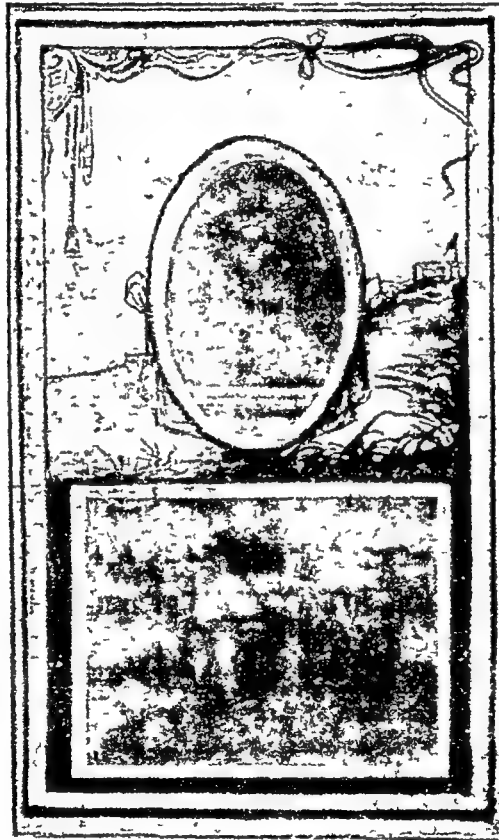
આજે પણ ઓળખાય છે. આ દેરાસર પણ રાજ રાયપાલ દેવના સમયનું એટલે અગીયારમા સૈકા પહેલાનું છે એક શિલાલેખની મિતિ વિ. સં. ૧૧૮૫ ની છે અને બીજે લેખ જે એક થાંભલા ઉપર છે તેમા વિ. સં. ૧૪૪૩ મા જીર્ણોદ્ધાર થયાનું વર્ણન છે. ગામના પૂર્વ તરફ એક ખીજ ટેકરી છે. જે શત્રુંગ્યના નામે પ્રસિદ્ધ છે. આ ઉપરાંત અગ્નિનાથ, શાન્તિનાથ, નેમનાથ, પાર્શ્વનાથ, વાસુપૂજ્ય, ગોરીજી પાર્શ્વનાથ, સુપાર્શ્વનાથ, વિગેરે વિશાળ, ઉચી બાંધણીના અને પુષ્કળ પૈસો ખર્ચેલા જિનાલયો છે. એટલે પ્રથમ જણાવેલું શ્રી આદિનાથ ભગવાનનું ચમત્કારિક દેરાસર મેળવના કુલ્લ ૧૧ દેરાસરો છે. ઘણાએ દેરાસરોના જીર્ણોદ્ધારની જરૂર છે. ગામનો સંઘ વહીવટ ચલાવે છે. આર્થિક પરિસ્થિતિ નબળી છે.

શ્રી મુછાલા મહાવીરજી અને ઘાણેરાવ તીર્થ.

નાડલાઈના અત્યુત્તમ દેરાસરની જગ્યા કરીને ઘાણેરાવ આ-

મુછાળા મહાવીરજી ચૈત્ય અને મુળનાથજી

વાવું છે. નાડલાઈથી ઘાણેરાવ ૨૫ કોસ થાય છે. અતિ પણ દસ લવ્ય દેરાસરો છે. સૌથી મોટું આદીશ્વર મહારાજનું દેરાસર છે સરકારી ડોટની જોડાજોડ આ દેરાસર છે. બીજાં દેરાસરો પણ ગામમાં નજીક નજીક છે. મુખ્યત્વે આ ગામ શ્રી મૂચ્છાલા મહાવીરજીના કારણે પ્રસિદ્ધ છે. મૂચ્છાલા મહાવીરજી આ તીર્થ ઘણુંજ પ્રાચીન મનાય છે. બે હજાર વર્ષ પહેલાનું આ દેરાસર હશે એમ અનુમાન થઈ શકે છે. પ્રાચીન શિલાલેખોનો, ખેદકારીને કરણે વિનાશ થયેલો જોવાય છે. ઘાણેરાવથી દોઢ કોસ દૂર જંગલમાં આ ચૈત્ય એકલું આવેલું છે જે કે એક ધર્મશાળા પણ છે. પરંતુ અવાવર પડી છે.

પ્રતિમા બદલ પ્રાચીન અને ચમત્કારિક ૬ કેટલાક નોકો ગળ નવીનરૂપના ભગવાન આ પ્રતિમા ઉ એમ પણ માને છે એવા પ્રાન્તમાં શ્રી ધુનનાથ-શ્રી કેસરીયા ૭ મનાજી નો અધિષ્ઠાત્ર છે અને જમનો દાજરા ૮ જી અને અલિનાથ પૂર્ણ કરનારો મનાય છે, તેમ અદિના આ ગોસ્વાડ પ્રાન્તમાં શ્રી મદાવીરજના અધિષ્ઠાત્રની પણ તેરીજ પ્રમા ૭ દરક વર્ણ કેમગીયાજની માફક અદિ પણ માનનારો કરે છે એવા બીન અદિ દલકા વા પાના લોકો પણ આ છત્રને આધીન છે કેટલાક તો કુનવે તર્જ રેક શુભકાર્યની આર્તિમાં અદિની જાના પ્રથમ કહે છે મુવનાથ ૭ મદાતજની પ્રતિમા ધણી જગાએથી ખદીત છે અને ઉપર ચેપ કરવામાં આ-નો ૭ આ ખડિન પ્રતિમા ઉત્થાપન કરી મનાગીયામાંના નવા મિન પરાયણને નાવધામાં આના પર તુ જુના મિન માંડી ઉપરથી ઉઠારી શકાયા નહિ તેથી નવા મદાવીરજમાંથી જેડની દેગીમાં પધારનામાં આવ્યા છે ધાણેગવમાં ગયાનાનો મેજો મર્નિકે ૧ ૧૫નો ભગય ૭ અને શ્રી મનાજીના મનાગીજનો મેજો કાર્તિક ૫ ૧ (મામશા ૫ ૧ મનાગી) ના ભગય ૬

તકથા એવી ૭ કે આ પ્રેશમાં ઉદેક મદાગણના અમન દત્તા શિકાર નિકળેના મદાગણા એમ વખત ફરતા ફરતા આન આવી મુખ્યા અને ધમ શાળાના મદાના એટલા ઉપર મનાકમચારીયો મદીન વિશ્રામ કર્યો આનેના અનિ થિતુ આતિથ્ય કરવુ જોઇએ ને અનુસાર પૂનગીએ નિતક કરવા માટે કેસર મદાગણાની મેરામાં દાજર ક્યુ કેમગી વાટખીમાં બેઠકમાંત બાન નીકરી આ-નો મનાગણાની પામે જોદલા જગમકચારીયોમાંથી કાઢએ પૂનગીને જેટકારી માંડે કપડે કાપાના દામી કરી કે “ પૂનગી ” તમારા ભગવાને પૂજ દાની-મુજ જળાય છે નહિ તો કેમગી બાન કયાથી હોય ? તે વખતના સાચા દીનના એકનિષ્ઠ પૂનગીથી પોના ૧ છટ્ટેવની આગ પ્રમગની ૧૧મી સંદન થઇ શમી નહિ તેજે ૮૦૦ વગમાં નિ નાપરક કરી રીધુ - “ માગ ભગવા ૧૧-મ ” તો યુ પર તુ બનેકરપ માં મનિતમા ૧ ૭ મદાગણાએ પણ આ વાકય સાંભળી કીતુકપૂર્ણ બાનથી કહ્યું - “ અગ જે તારી વાન સત્ય હોય તો તુ તારા ભગવાનના મની-મુજ સાથે દર્શન કરે ત્યારે જ તુ તારી વાન ખરી માતુ ” પૂનગીએ પણ પ્રતિજ્ઞા કરી કે “ જો પ્રમુ મની-મુજ સાથે દર્શન આપે તોજ ” અનજલ મદલ ૭૦ ત્યારના પૂનગી પ્રતુના નામની માળા વધને

અધિષ્ઠાત્ર દેવની સેવામાં મેસી મયો મજુ નિજળ ઉપવામ યથા આ પૂનગીની સત્યભક્તિથી અધિષ્ઠાત્રકેવ પ્રમન થયા અને આદા આપી કે “ તારા મદા ગણને કહેજે કે કારે પ્રતુ દાદી-મુજ સાથે દર્શન આપશે ” પૂનગી ઉત્સા પૂર્વક, મદાગણાને પ્રમાતમ ૧૪ આ નો મદીરના દાર ખૂદગાજ આવેદુજ નાદી-મુજ સાથે પ્રતુપ્રતિમા નિદાવીને

મદા ૧૧ બો તેમનો અધિકારી મ આશ્ચર્યમાં મગકાન થઈ ગયો અને બન મ બાનમનિ નમન થયા મનેના મનમ પ્રતુ પાદપદમાં મુગી ગયા પર તુ પ્રથમના દારી કરનાર માથમને પ્રતીનિ થઈ નહિ તેના દીનમાં શકા હતી કે નજ દિવસની આ બનારી કરામન છે અને મધો મગ આ પૂનગીએ કો ૭ નહિ તો પચગની મનિને વરી દાદી-મુજ મભવે ખગ કે ૧ મ કાની સાથે જ પ્રમગી નજમ જળને દાગેનો એમ માન ખચ્ચો અને માન ખે માતાની સાથે જ દુધની ધાગ છગી મનાગણા વિગેરે થયક કાપવા વાચ્યા ગોનાના પ્રમુગી આની આસાનના પૂનગીથી મદન થઈ શમી નહિ તેથી વાનચોળ તેમ કરીને ઉપગકત પમિને ત્રાપ આપ્યો કે “ તારા કુટુબમાં તરી-મ ગયાથી થયેજ નહિ ૧૪મન પણ એવીજ બની કે મ ગ માણમોના વગને મ અગમાં મુધી જેપુ મા ગુદેના દત્તા તેના કટબમાં પૂગ્યા જ-મના પર તુ તેમને ૧૧-મ ૭ થતાજ નહિ નમ ગીયાના નામે તમતુ મુદય એવાખાન હતુ અને વાન પણ ખરી છે તે વખતના પૂનગીએ આજના બાદી પૂનગીએ જેવા નળના તેમને મ પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ હતી મદાવીર જેવા મની આસપામમાં પ્રથમ મો ગુદે ૧૫ એમ અવાજ મળી આવના નિગાનો બો ખ દાથી ખાત્રી થાય છે અથારે પહુ ધાણેગવમાં ગયેમાં થા જૈનેનાં છે

ધાણેગવથી ભુ મહિ સા દી ૭ અને ત્યાથી પદના લખ્યા મજુજ ગણકપ છ જવાય છે અદિ જૈનેની વસ્તી ૫ જ સાગી કે ચાર દેનતરે ૭ એમ મુખ્ય અને મેહુ જુનુ દેશમ થી થી તામજી પાધનાથવામીનુ છે પ્રતિમાઓ બજ બદોળા પ્રમાણમાં કે સત્તારી મેરી ૭ છે અને રમમકપ, સભામ ૫ તથા મુમ-પો પણ ૭ મનાય ૭ મદાગણની પ્રતિમા ૫ જ ચમત્કારિ-૭ બીજુ નાનુ દેશમર બ ૭ ઉપા-અયની એમ દેરીમાં ૭ ગ્રામ મદાની ધમશાળામાં એમ ૭ છે બો મા દીથી બડધા માઇન ૭ ૭ પિપરવદ મદાગણનુ એક દેવાન ૭ નેમા ૭ ૭ શિખરમધ મેરી ૭ છે આ શીવાય ૭ ૭ માદેમનુ હેકે પહુ ૭ તથા જનિના ઉપાશ્રવમાં થોડી ધાતુની પ્રતિમાઓ એક થા દેશમગી જેમ વિગાજમાન કરેની ૭ મામની અદક કારખાનાના નામે એાગખાની ધમશાળા છે જનાગુઓને ત્યા સાગી સમવડ મજે ૭

પ્રતિજ્ઞા

જૈન સમાજમાં મુખ્યપદ મણવામાં આવે તે “ જૈન ” મિત્રામ નિબંધવાની બીનુ મગ પચ જ નથી મને “ જૈન ” પચ જુદુ પસદ છે પચતીથી ગાયત્રીના અજમામ “ જૈન ” પચ પચતી જ થયો ૭ તેથી મે પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે જનપચત “ જૈન ” પચ મધે કરવુ નથી.

શાં ૭ વચમુરિ

આ રા ની મોગી પચતીથીની આ દમીન બની થકે તેટલા સત્ય પ્રમાણે અને અવશેષના આધારે અત્રે ગણુ કર વામાં આરી છ છના રહેલી ખનના દ્રષ્ટિએ પડતા મેહ તેના ઉપર વધુ પ્રકાર થારે તો વધારે દિન સમગ્ર આ વિષ મને યોગ્ય ન્યાય આપવા અવશ્યમકેને વિનતી છે

મી માં સા

સંપાદક.—

પરમાનંદદાસ ડુંવરજી
કાપડીયા.

જ્ઞાન એ આત્માનો સ્વભાવ છે. જે જેનો સ્વભાવ હોય તે પ્રત્યે તેનું સ્વાભાવિક વલણ હોય છે. જ્ઞાન આત્માનો સ્વભાવ છે એનો અર્થ એ છે કે દરેક આત્માનું સ્વાભાવિક વળણ જ્ઞાન પ્રત્યે છે. દરેક આત્માનો-દરેક માણસનો-પ્રયત્ન પોતે જે કાંઈ જાણે છે તેથી કાંઈને કાંઈ વધારે જાણવા તરફ હોય જ છે. ક્ષુદ્ર સ્થિતિમાં અવસ્થિત માણસ ક્ષુદ્ર વસ્તુઓના વિશેષ જ્ઞાનને શોધે છે; ઉચ્ચ કોટિના આત્માઓ દિવ્ય તત્વોના જ્ઞાનની શોધણા ધરાવે છે; પણ સૌ જ્ઞાનના ઉપાસક તો છે જ.

‘Knowledge is power.’ જ્ઞાન એ અમોઘ શક્તિ છે. એ શક્તિ જગત્તો સંહાર કરી શકે છે તેમજ જગત્તો ઉદ્ધાર પણ કરી શકે છે. એ શક્તિના આધારે જગત્માં ચૈતન્ય છે અને પ્રાણીમાત્રમા આત્મત્વની પ્રતિષ્ઠા છે. એ શક્તિના અવલંબનથી પ્રાણી પશુમાંથી મનુષ્ય, મનુષ્યમાંથી દેવ અને દેવમાંથી ઇશ્વર બને છે. જ્ઞાનની આવી અમોઘ શક્તિને ધર્મશાસ્ત્રકારોએ અનેકરૂપે વર્ણવી છે અને ભિન્ન ભિન્ન કલ્પનાઓનો આશ્રય લઈને તેની ઉપાસના કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે.

હિંદુધર્મશાસ્ત્રોએ જ્ઞાનની એક અધિષ્ઠાત્રી દેવી કલ્પી છે અને તેનું નામ સરસ્વતી આવેલ છે. સરસ્વતીનું એવું જ બીજું પ્રચલિત નામ શારદા છે. સરસ્વતીના સ્વરૂપનું ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.

આ સરસ્વતીની આપણાં દેવમંદિરોમાં મૂર્તિઓ બનાવવામાં આવે છે અને વિદ્યાલયોમાં તેનાં ચિત્રો ચિત્રાવીને ટાંગવામાં આવે છે. સરસ્વતીના અંગ-ઉપાંગની ઘટના તેમજ આસપાસના સાહિત્યની રચના સરસ્વતીની કલ્પનાને સુંદર રીતે રજુ કરે છે. સરસ્વતીને કુન્દેન્દુતુષારહારધવલા તેમજ શ્વેતવસ્ત્રાવૃતા કહેવામાં આવી છે. તે સરસ્વતીની એટલે કે જ્ઞાનની સાત્વિકતા રજુ કરે છે, સરસ્વતીના ચાર હાથ કલ્પવામાં આવે છે. બે હાથે વીણા વગાડતી હોય છે; એક હાથમાં માળા હોય છે અને એક હાથમાં પુસ્તક હોય છે. પુસ્તક

તો જ્ઞાનનું જ સૂચક છે. માળા સરસ્વતીની દીશાસૂચક છે અને તેમાં જ્ઞાનસાધનાને યોગ્ય ક્રિયાકાંડ અને ઉપાસનાનો ધ્વનિ રહેલો છે. સરસ્વતીના હાથમાં વીણા હોય છે તે તેમજ સરસ્વતીનું વાહન મયૂર વર્ણવવામાં આવેલ છે (મયૂરવાદિની) તે સૂચવે છે કે સરસ્વતી માત્ર સદસદ્વિવેક જેનું લક્ષણ છે તેવા જ્ઞાન-વિજ્ઞાનની અધિષ્ઠાત્રી નથી, પણ રસ જેનો આત્મા છે એવી સમસ્ત કળાની પણ મહાન અધિષ્ઠાત્રી દેવી છે. વિશ્વતત્ત્વને સત્યસ્વરૂપે સમજવું જેટલું આવશ્યક

છે તેટલું જ સુંદરસ્વરૂપે ગ્રહણ કરવું આવશ્યક છે. જગત્ સત્યરૂપે, શિવરૂપે, સુંદરરૂપે-ત્રણે પ્રકારે વ્યક્ત થાય ત્યારે જ તેના શુદ્ધસ્વરૂપનું સમગ્રપણે દર્શન થયું કહેવાય. જ્ઞાનાનુભવ તેમજ સૌન્દર્યાનુભવ-ઉભય-આત્મામાં રહેલા ચૈતન્યના વિશિષ્ટ ધર્મો છે. આ ઉભય તત્ત્વનું રૂપક સરસ્વતીની કલ્પનાદ્વારા ઘટાવવામાં આવ્યું છે, વીણા સંગીતસૂચક છે; મયૂર નૃત્યસૂચક છે; મયૂર-પીચ ગિત્રકળાસૂચક છે. આમ ભિન્ન ભિન્ન કળાનું આરોપણ સરસ્વતીના સ્વરૂપમાં રહેલું છે. શ્વેત કમળ સરસ્વતીનું આસન છે, એ કમળને સો પાંખડીઓ છે. આ શતહલકમલ ગ્રહજ્ઞાનનું નિરૂપક છે. સરસ્વતીનું એક ચિત્ર જોવામાં આવેલું તેમાં બે પાંખડીઓ સૂરજ-મુખી ફુલના છોડ મૂકવામાં આવેલા હતા. સૂરજમુખી ફુલની કલ્પનામાં જ્ઞાનની ઉપાસનાનો ધ્વનિ રહેલો છે. જેમ સરસ્વતીને મયૂરવાહિની વર્ણવવામાં આવી છે તેમ અન્યત્ર તેને હંસવાહિની પણ વર્ણવવામાં આવી છે. મયૂર કળાને મૂર્તિમન્ત કરે છે; હંસ જ્ઞાનને મૂર્તિમન્ત કરે છે. જેવી રીતે ક્ષીરનીરનો વિવેક કરવો-ક્ષીરને ગ્રહણ કરવું અને નીરનો ત્યાગ કરવો-તે હંસનો સ્વાભાવિક ધર્મ કલ્પાયલો છે તેવી રીતે જગતમાં સત્યાસત્યનો-શ્રેય પ્રેયનો-શિવ અશિવનો-વિવેક કરવો, સત્ય-શ્રેય-શિવનો આદર કરવો અને અસત્ય, શ્રેયવિરોધી પ્રેય અને અશિવનો અનાદર કરવો એ જ્ઞાનીજનનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે

આવી ગીતે જેમ મન્દવતી અજાનનો નામ કાઢી તેમ અનેક અચાર કળારી પણ છે મન્દવતીને પણ મહુ ચિત્ત અર્થમા કાવ્યની જ અધિષ્ઠાની માનવામા આવે છે અને તેથી કવિઓ તેની મવિશેષ પૂજા તેમજ ઉપાસના કરે છે

ઉક્ત મન્દવતીની જે બિન્ન બિન્ન પ્રતિકૃતિઓ અથવા મૂર્તિઓ અત્યારે જનમમાજમા પ્રચલિત છે તેનો અપિ કાંઈક વિચાર કરીએ આપણા સુલ્ભાત દેશમા મૌલી વિશેષ પ્રચાર પામેલી સન્નવતીની છબી રાજ નિવર્માની છે આ છબીની ઘટના તફન આમાન્ય છે તેમાની સરવતી રૂપરૂપ અવધવાણી એક રૂપવતી આ છે, પણ તેમા નથી કશી દિવ્યતા કે જ્ઞાનનુ અપાર ઓજસ આપુ ચિત્ત નણે કે એક વીણા વગાડતી સીનો દોટોત્રાફ છે અને તે પાશ્ચાત્ય ધોરણોને અનુમગને બરાબર તૈયાર કરવામા આવેલ છે આમ છતાં આ ચિત્રે આટલુ બધુ પ્રતિષ્ઠિત સ્થાન આપણા દેશમા મેળવ્યુ છે એ સૂચવે છે કે આપણી પ્રાત કળાના ઉચ્ચ મહાકારોથી વિહીન છે આપણે એક પણ ચિત્રકાર હજુ સુધી સન્નવતીનુ મુન્દર કંપનાચિત્ર પ્રજા સમક્ષ જીવ કરી શક્યો નથી એ જોશનીય છે

મન્દવતીની મૂર્તિનુ એક ચિત્ર હીનવાલ અમૃત લાય શાહ મધુનથી લાવેલ આ ચિત્ર કંપના, ભાવ, ઘટના, વાતાવરણ-નર્વ બાબતોમા નિવર્માથી ઘણું ચર્ચિયાતુ છે આ ચિત્રમા મન્દવતી સ્વેત કમળ ઉપર પહોળા પગ ગળીને બેઠી છે, તેના એક હાથમા સુન્દર વીણા છે, બીજા હાથમા પ્રથ છે, એક બાજુએ મધુર અને હ્રમ ઉભયને સુચવતુ મન્દવતી વાહન છે, જન્મે બાજુએ સૂર જમુખીના છાંડ ઉપર સરજમુખીના ફુલ ખીલી નહા છે, આ ગીતે આ ચિત્ર સુન્દર છે છતાં પુરો મતેષ આપતુ નથી તેમા બેઠેલ સરવતીમા જ્ઞાનનુ ઉત્તમ ઓજસ નથી

બૌદ્ધ ધર્મમા ભિન્ન ભિન્ન પામિતાઓની કંપના છે દાન, શીલ, જ્ઞાન વિગેરે આ માની જે જે વિશિષ્ટ શક્તિઓ અથવા તો ન્યાયાધિક વૃત્તિઓ છે તે પ્રત્યેક પૂણ્ણતાએ પહોંચતા પામિતા પદને પામે છે દાખલા તરીકે ઉત્તમા ઉત્તુ શીલ જેણે સિદ્ધ કર્યું હોય તે શીલ પામિતાને પહોંચ્યો કહી શકાય આવી પ્રત્યેક પામિતાની દેવીરૂપે મૂર્તિ કંપનમા આવે અને તે દેવીની ઘટના તથા આસપાસની સાધનસામગ્રી તે તે શક્તિ યા તો વિશિષ્ટ વૃત્તિના ભિન્ન ભિન્ન વત્તેઓ વોતક હોય હ આવી ગીતે સંપૂર્ણતાને પામેલી જ્ઞાનવકિતને પ્રાપ્ત પા

મિતા તરીકે જોખખાનવામા આવે છે અને તની અનેક નકેતવિદ્ધોયુક્ત મૂર્તિ બનાવવામા આવે છે બૌદ્ધ મંદિરામા પ્રજા પામિતાની મૂર્તિ વિશેષ પ્રચલિત છે તે મૂર્તિની કંપના દેવી સ્વરૂપની હોય છે પદ્માસનમા અવસ્થિત હોય છે, કમળ ઉપર બેઠેલી હોય છે, બાવનુએ સ્વેત કમળો હોય છે, જન્મે હાથ છાતી ઉપર હોય છે, અને દન્ડ આગળીઓવડે તે મૂર્તિ પરમ જ્ઞાનની ચોક્કસ મકેતવિદ્ધ દર્શાવી નહેલ હોય છે આખો બળેલી અને સુખસુદા ધ્યાનાવલીન હોય છે માટે સુગટ હોય છે અને આપુ શરીર દેવીને યોગ્ય અલ કાંગાથી સુમજાવત હોય છે પ્રાપ્ત પામિતાની સુન્દરમા સુન્દર મૂર્તિ આજે જર્મનીના ચુગીયમમા વિગળે છે પ્રાચીન હિંદી સ્થાપત્ય અને મૂર્તિવિધાનને લગતા ગ્રંથોમા તે મૂર્તિની છબી જોવામા આવે છે

આપણી બાજુએ મન્દવતીની મૂર્તિઓ બનાવવાનો સામાન્યત પ્રચાર નથી બોધ હિન્દુ મંદિરમા મન્દવતીની મૂર્તિ જોવામા આવતી નથી દક્ષિણ હિન્દુસ્થાનના કેટલાક મંદિરોમા મન્દવતીની સુન્દર મૂર્તિઓ નજરે પડે છે પ્રજાપારમિતાની મૂર્તિને બે હાથ હોય દક્ષિણ હિંદી સરવતીની મૂર્તિ હંમેશા ચાર હાથ વાળી હોય છે પદ્માસનસ્થિત અને અર્ધનિમિલિત લોચનવાળી હોય છે એક હાથમા વીણા, એક હાથમા કમળ, એક હાથમા પુરતક અને એક હાથમા માળા એમ ચારે હાથમા જુદી જુદી વસ્તુઓ હોય છે આ મન્દવતીની મૂર્તિને ઉદ્ધાર અને મવિશેષ પ્રચાર થાય અને દેશના વિવાલયોમા આવી ભાવનાવાહી મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા થાય તો દેશ નિવર્માની રચના મન્દવતીની કંપનાથી ખુરો ધર્મમ વતીના વિગેષ નિર્મળ દર્શનને પ્રાપ્ત કરે

સુરાધીય નાહિત્ય અને ધર્મગ્રંથોમા પણ મન્દવતીની કંપના છે ત્યાં જુદી જુદી કળાની અથવા તો જ્ઞાન વિષયની જુદી જુદી અધિષ્ઠાની દેવી કંપવામા આવી છે આ સર્વ સામાન્યત ‘ચુગ’ ના નામથી જોખખવામા આવે છે જગત્પિતા ચુગ અને સ્મરણશક્તિને મૂર્તિમન્ત કરતી નેમાળની આ સર્વ પુનીજો ગણવામા આવે છે અગ્રિણ શબ્દગોપમા આમાથી કેટલા કલા નામ નીચે પ્રમાણે આપેલ છે

Culliope of Epic Poetry I nterpe of Lyricd Poetry Lrato of I rotic Poetry Molphomme of Tragedy Thalia of Comedy Polvhymania of the

Hymn as used in the worship of god. Terpsichore of Choral Song and Dance. Clio of History. Urania of Astronomy.

જ્ઞાનની સામાન્ય અધિષ્ઠાત્રીને તેઓ ‘મીનર્વા’ ના નામથી ઓળખે છે. આ મીનર્વાની કલ્પના આપણી સરસ્વતી અથવા તો પ્રજ્ઞા પારમિતાને કેટલીક રીતે મળતી આવે છે. આ મીનર્વા વિષે એક વિચિત્ર ઘટના છે. તેનું આસન અથવા તો સમીપ રહેનારું પક્ષી ધ્રુવડ છે. આપણે ત્યાં ધ્રુવડ વિષે અમંગળ કલ્પના છે. આ ધ્રુવડ યુરોપમાં ઉલટું પ્રતિષ્ઠાને પામ્યું છે, અને જ્ઞાનના સ્વરૂપનું દ્યોતક ગણવામાં આવ્યું છે. જેવી રીતે રાત્રીના ગાઢ અંધકારને ભેદવાને માત્ર ધ્રુવડ જ સમર્થ છે તેવી રીતે જ્ઞાન પણ સર્વ અજ્ઞાનતિમિરનું નાશક છે. વળી યા નિશા સર્વ મૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી । એ જાણીતા સૂત્રનો ધ્રુવડના સંકેતમાં ધ્વનિ દેખાય છે. મીનર્વાના મંદિરમાં ધ્રુવડનું જ્યાં ત્યાં ચિત્રામણુ તથા આલેખન જોવામાં આવે છે.

આવી રીતે પાશ્ચાત્ય દેશમાં સરસ્વતીની કલ્પના તો ઉદ્ભવ પામેલી છે, પણ આપણે ત્યાં તે કલ્પના જે રીતે વિકાસ પામી છે અને પ્રજામાનસમાં સરસ્વતીપૂજા જે રીતે પ્રતિષ્ઠા પામી છે તેમાંનું ત્યાં કશુંએ નથી. ખ્રીસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાં આદમ અને ઇવની કથા જ્ઞાનની વિશદી છે. ઇશ્વરની સરજેલી સૃષ્ટિમાં આદમ અને ઇવ મનુષ્ય જાતિનું પ્રથમ દંપતિયુગલ આનંદથી વિચરતું હતું. ઇશ્વરનો પ્રતિપક્ષી સેતાન આ યુગલનું સુખ હણવા માટે અનેક યુક્તિઓ વિચારી રહ્યો હતો પણ કોઈ રીતે ફાવતો નહોતો. જે ઉપવનમાં આદમ અને ઇવ વસતા હતા, તે ઉપવનમાં એક જ્ઞાનવૃક્ષ (Tree of Knowledge) હતું. તેનાં ફળ ચાખવાનો ઇશ્વર તરફથી ખાસ નિષેધ હતો. આ બાબતની સેતાનને જાણ થઈ. સેતાન એક વખત ઇવ એકલી બેઠી હતી ત્યારે સર્પાકારે તેની સમીપ ગયો અને ઉક્ત જ્ઞાનવૃક્ષનાં મીઠાં ફળ ચાખવા તેના ચિત્તમાં પ્રેરણા જાગૃત કરી. ઇવે ફળ ચાખ્યાં અને તેનામાં જ્ઞાન-કુતુહલ-કૌતુક જાગૃત થયાં. સાડું-ખરાણ, ઉચિત-અનુચિત, શરમ-ખેશરમના ખ્યાલો ઉભા થયા. ઇશ્વર વિષે અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ અને ઇશ્વરની જે સૃષ્ટિમાં પોતે વિચરતા હતા ત્યાં સ્વામીત્વની બુદ્ધિ થઈ, અને આજે જે પ્રકારનો સંસાર ચાલી રહ્યો છે તેના સર્વ વ્યવહારનાં બીજ આદમ અને ઇવના ચિત્તમાં આ રીતે રોપાયાં. સમસ્ત સંસાર વ્યવહારનો આરંભ સમજાવવા માટે આ કાલ્પનિક કથાની યોજના હશે, પણ તે ખ્રીસ્તી ધર્મની જ્ઞાનવિષયક શુદ્ધિ હતી તેનો પણ સાથે સાથે

ચોક્કસ ખ્યાલ રજુ કરે છે. હિંદુસ્તાન બહારના મુખ્ય બે ધર્મો ખ્રીસ્તી અને ઇસ્લામ શ્રદ્ધાપ્રધાન છે; ભક્તિપરાયણ છે, પણ જ્ઞાન પરાડ મુખ્ય છે એમ તે તે ધર્મોનું સ્વરૂપ વિચારતાં સહજ પ્રતીત થાય તેમ છે અને આ મૂળભૂત કથા તે પ્રતીતિની પુષ્ટિ કરે છે. ‘તું બાળક જેવો થા અને એક ઇશ્વરમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કર’ આ એ બન્ને ધર્મોનો પ્રધાન મુર છે. આજ કારણે તેઓના ધર્મવ્યવહારમાં સરસ્વતી પૂજનને સ્થાન નથી મળ્યું એવું અનુમાન થઈ શકે છે.

આપણા દેશમાં સરસ્વતી પૂજા આપણા જીવન સાથે ખૂબ ઓતપ્રોત થયેલી છે. કોઈ પણ સંસ્કારી હિંદુનું એવું ઘર જોવા નહિ મળે કે જ્યાં સરસ્વતીની એક યા અન્ય પ્રકારની છબી ન હોય.

જ્ઞાનનું સૌથી વિશેષ બહુમાન જૈનોએ કરેલું છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં સરસ્વતી શબ્દને બદલે શ્રુતદેવતા શબ્દ વધારે પ્રચલિત છે. શ્રુત દેવતાની કલ્પના સરસ્વતીને લગભગ મળતી આવે છે. દાખલા તરીકે પ્રતિક્રમણ સૂત્રમાં ‘કલ્લાણુ કંદં ’ નું સ્તોત્ર આવે છે તેમાં વાકુશ્રી એટલે કે સરસ્વતીની નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરી છે.

કુંદિદુગોક્ષીરતુસારવન્ના સરોજહથ્યા કમલે નિસન્ના ।
વાણસિરી પુથ્યય વગ્ગહથ્યા સુહાય સા અમ્હસચાપસથ્યા ॥

જે કુંદપુષ્પ, ચંદ્રમા, ગાયનું દુધ અને હીમ જેવા ઉન્નવળ વર્ણની છે, જે કમળ ઉપર બેઠેલી છે, જેના એક હાથમાં સરોજ છે અને બીજા હાથમાં પુસ્તકોનો સમુહ છે તે ઉત્તમ વાકુશ્રી સદા અમારા સુખને માટે હો !

વળી—સુઅદેવયા મગવર્ઘ નાણાવરણીય કમ્મસંઘાયં ।

તેસિ સ્વેવે સયયં જેસિં સુઅસાયરે મત્તી ॥

હે ભગવતી શ્રુતદેવતા, જેની શ્રુતસાગરમાં ભક્તિ છે તેનાં જ્ઞાનાવરણીય સર્વ કર્મોનો સદા નાશ કર !

જૈન શાસ્ત્રોમાં શ્રુતદેવતા અથવા તો વાકુશ્રીની જે કલ્પના રહેલી છે તે સરસ્વતીની કલ્પના જેટલી વિશાળ નથી. આગળ જણાવ્યું તેમ સરસ્વતીના ચિત્રમાં જ્ઞાન તેમજ કળા ઉભયનો સમાવેશ થાય છે જ્યારે શ્રુતદેવતાની કલ્પનામાં કળાનું વિશિષ્ટ સ્થાન જોવામાં આવતું નથી. વળી સરસ્વતી સામાન્ય જ્ઞાનની અધિષ્ઠાત્રી છે જ્યારે શ્રુતદેવતા શાસ્ત્રીય જ્ઞાનની જ અધિષ્ઠાત્રી છે. આટલો ભેદ સ્વીકાર્યા બાદ જ્ઞાનનું જે પ્રાધાન્ય અને જ્ઞાનપુજનનું જે મહત્ત્વ જૈન શાસ્ત્રોએ ગાયું છે તે અન્ય જોવામાં આવતું નથી. તેનું કારણ જૈન શાસ્ત્રનો મૂળ પાથો જ્ઞાન છે. સત્ય

ખરોખ અમજવુ અને તથાપ્રકાર આચરણુ ઠની આત્મા રત્ન માધરો એ જૈન દર્શનનુ ધ્યેય છે પૂર્વકાળમા પિ જ્ઞાનવિચારમા મૈથી વધારે મહત્ત્વનો કાળો જૈનોએ આપ્યો છે દરેક જૈનનુ ધ્યેય કેવળજ્ઞાની બનવાનુ છે અને કેવળજ્ઞાન એટલે દિશા અને કાળથી અપ્રાધિત મ પૂર્ણ જ્ઞાન ‘ પહેલુ જ્ઞાન અને પછી કિરિયા ’ એ એકાન્ત જૈન દર્ષિ છે જ્ઞાનક્રિયામ્યા મોક્ષ । એ પણ એ જ દર્ષિનુ નિરૂપણ કરે છે જૈન આગમમા કહ્યુ છે કે વદમો નાણ તમો વયા । ‘ પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દયા ’ એ જૈન શાસ્ત્રોલુ જ્ઞાનપ્રાધાન્ય સૂચયે છે

‘ જ્ઞાનની અશાતના ન ઠગય ’ એ એકદમ જૈન ખ્યાલ છે આશાતના એટલે અવગણના-અવમાનના જેવી રીતે આપણે દેવદેવીની ભૂતિઓ મમક્ષ કે રાજરાજેશ્વર સમક્ષ વર્તીએ તેવીજ રીતે જ્ઞાનના સાહિત્ય તેમજ પુરસ્કાર પ્રત્યે આપણે બહુમાનથી વર્તવુ જોઇએ આજ કારણે સ્વ રણ્યુતરાશમે એક વખત કહેલુ કે મરસ્વતીનુ પિયર બ્રાહ્મણો છે, સાસરુ જૈનો છે કુવારી છોકરી પિતાને ઘેર કાંવે તેમ ફરે-વાળા કે વચ્ચલુ કેકાણુ ન હોય-એવી રીતે બ્રાહ્મણના ઘરમા પુસ્તક-પાના રખડતા હોય, તેને વ્યવસ્થિત રીતે ગણવાની સાધારણ રીતે બ્રાહ્મણ જિન્તા ન કરે તે જ છોકરી ચોભ્ય દુરમર થતા સાસરે જાય કે તેનામા બધી વ્યવસ્થા આવે એ સરખી રીતે વચ્ચો પહેર વાની-અગ ઉપાગો દાઢવાની મર્યાદાઓ જેમ સ્વીકારે તેવી જ રીતે જૈનો જૈન શાસ્ત્રધર્મોની રક્ષા કરે

જૈનો હિંદુઓ માફક મરસ્વતીની ભૂતિ ગત્યા નથી શ્રુતદેવતાનુ ચિત્ર જોવામા આવેલ છે પણ તે બહુ પ્રચલિત નથી જૈનોની જ્ઞાનપૂજનો વિધિ બીજાઓથી વળી જુદો જ છે જે કાર્તિકે શુદ્ધ પાચમ-જ્ઞાનપચમી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે જૈનો જ્ઞાનના પાચ પ્રકાર અથવા તો ભૂમિ કાચો માને છે —મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન મતિજ્ઞાન તે સામાન્ય બુદ્ધિવિષયક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન તે શાસ્ત્રજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન તે સ્થૂળ છતાં પરોક્ષ સ્પર્શિતુ જ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન તે માનસિક પયોયોગુ જ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન તે સ્વ પૂર્ણ જ્ઞાન આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત્યર્થે જ્ઞાનપચમીને દિવસે દરેક જૈન ગુનિ તેમજ પ્રાર્થના કરે છે

જ્ઞાનવિષે જૈન દર્શનનો અભિપ્રાય જગત વિગતથી સમજવા જેવો છે જૈન મત પ્રમાણે આત્મા જ્ઞાનગ્વ ભાવી છે કાઇ પણ જ્ઞાન બહુકાળથી આવતુ જ નથી મદર જ્ઞાન ભરેલુ છે જેવી રીતે મેવથી ખન્ડાયલુ દર્પણુ અદ

ગ્ના તજને દર્શાવી ગતલુ નથી તેવી રીતે ડર્મના આવ જુન અગે આત્મા અદર રહેવા જ્ઞાનને બુદ્ધિવ કરી ગતલો નથી કરી અનેક પ્રકારના હોય છે તમા જેટલાક કર્મો જ્ઞાનાવરણીય હોય છે આવા કર્મો આત્મા અનાદિ કાળથી આચરતા અને મદરતા આવેલ છે તેથી આત્મા અજ્ઞાનારૂત લાગે છે કર્મો ખસ તો જ્ઞાન જાગૃત વાય આ ઠગો દર કરવાના અનેક માધનો પૈકી તપ મુખ્ય તપ કર્યોને બાળવાનુ અમોઘ માધન છે, તેવી તપ કરતા આત્મા શુદ્ધ બને છે અને તેમા જ્ઞાન જાગૃત થાય છે જ્ઞાન અને તપનો આ પ્રકારનો સબધ પાશ્ચાત્ય તત્ત્વ જ્ઞાનમા કેઇ કેકાણે પ્રૂપ્તિપાલો જ નથી જૈનેત જ દર્શ નોમા તેનો સામાન્ય ઉલ્લેખ છે, પણ મળ ગ વિચારસરણી પુર મર જ્ઞાનની મીમામા અને તથાપ્રકાર ધાર્મિક જીવ ની ઘટના જૈન શાસ્ત્રોઅજ કહેલી છે તેથી ઉક્ત જ્ઞાનપ ચમીના દિવસે જૈનો માત્ર ઉપ જ જીવનેત જ્ઞાનપૂજા કરે છે એમ નથી, તે સ્વિન ઉપવામ કરે છે, પૌષધ મત લે છે, જાપ જપે અને જ્ઞાનવદન પણ કરે છે આ પ્રમાણે જેતુ વળણ જ્ઞાનોપાસના તરફ વધારે જણે તે પાચ વર્ષ અને પાચ માસ મુખી દરેક અજવાળી પાચમે ઉપવામ તેમજ ઉચિત વિધિ કરે છે આલુ જ્ઞાનોપામના મત પૂર્ણ થયા બાદ તેતુ ઉદ્યાપન કર છે જ્ઞાનનુ ઉદ્યાપન અવવા તો જૈનોની લૌકિક ભાષામા કહીએ તો ઉજમ્મા જ્ઞાનવિપયક જૈનોની ઉત્કટ ભાવના તુવરે છે

આ પ્રકારે જૈનોમા મરસ્વતી પૂનતુ વિધાન છે આ પ્રમાણે આપણા આર્યાવર્તમા તેમજ પાશ્ચાત્ય હેશોમા મરસ્વતીની કંવી કવી કટપનાઓ કન્વામા આવી છે અને તેની અર્ચના ડેવી રીતે કરવામા આવે છે અને એ નર્વ પાછળ જ્ઞાનોપામનાની ડેવી ભાવના જહેવી છે તેની મામાન્ય મમાલોચના આપણે કરી

ભગવતી મરસ્વતીનુ પ્રભુત્વ ત્રિકાળમા આપ્રાધિત છે તે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ પુરૂષાર્થ અતુષ્ટયની સાધક છે, અજ્ઞાન તિમિરધોની અજનશક્તા છે અને મમત જીવ માત્રની ઉત્તર ગામિની પ્રેરણા શકિત છે એ બ્રાહ્મણોની મરસ્વતી, વૈરણી ગારદા, બૌદ્ધોની પ્રજા પારમિતા, ખ્રીસ્તીઆની મીનર્વ અને જૈનોની શ્રુતદેવતા, કવિઓની વાનદેવતા અને મીન્ટનની રચુડ પ્રત્યેક આત્મામા જેવી જીવન્ય શકિત અને ઇશ્વરની ચિત્તશકિત ભિન્ન ભિન્ન માધ્યમ ધારણુ કરનારી, અધકારને અજવાળનારી, જ્ઞાનાધિષ્ટાની ભગવતી પચ મકિતને આપણા નદામાગ વદન હો । વ દન હો । વદન હો ।

મેવાડનાં જૈન તીર્થો.

કેસરિયાળ (ઋષભદેવ) :—

શ્રી કેસરિયાનાથના નામથી તો કોઈ મનુષ્ય અપરિચિત નહીં હશે, કહે છે કે એ તીર્થના વર્તમાન ગિંબ ઉજ્જૈનમાંથી વાગડ દેશમાં દેવયોગે આવ્યાં અને ત્યાં ઘણાં વર્ષ પૂત્યા પછી ત્યાંથી ધુલેવ ગામમાં લાવ્યા. આ પ્રતિમાળ શ્યામ વર્ણના મનમોહક અને ચમત્કારી છે, અહીં કેશર વધુ પ્રમાણમાં ચઢે છે. એ ઉપરથી શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુનું નામ શ્રી કેસરિયાળ. પ્રસિદ્ધ થયું હોય એમ અનુમાન થાય છે. શ્રી ઋષભદેવનાં ગિંબ ધુલેવ નગરમાં ક્યારે આવ્યાં તેનો ચોક્કસ સંવત લેખકને મળ્યો નથી, પણ એટલું કહી શકાય કે એ દેરાસરનો મધ્યભાગ વિક્રમ સંવત ૧૬૮૫ ના ભાદરવા વદિ પાંચમ સોમવારે સપૂર્ણ થયો હોય અથવા તે વખતે લેખ લખનાર સૂત્રધાર ભગવાન લાઘા વગેરે તે વખતે ત્યાં કામ કરતા હોય. કેમ કે જાનનેના ચિત્રો નીચે ઉપરોક્ત મિતિનો ઉલ્લેખ છે. ત્યાર પછી ત્રણ વર્ષે સ. ૧૬૮૮ માં મરૂદેવી માતાના હાથની પાસે શ્રી સિદ્ધિચંદ્રાળ ભાનુચંદ્રાળના પગલાં સ્થપાયાનો ઉલ્લેખ છે. આવન જનાલયમાં જોતાં ત્યાં સં. ૧૭૪૬ ના લેખ મળી આવે છે, અને નવ ચૌધીના ઉપરના ભાગમાં વિક્રમ સંવત ૧૮૪૩ માં શ્રી જનભક્તિસૂરિજી અને શ્રી જનલાભસૂરિજીના ઉપદેશથી તે બનાવ્યાનો લેખ મોન્નુદ છે

લેખક:—ચંદનમલ નાગારી-છાટી સાદરી

મેવાડ દેશ એક વખત જૈનત્વથી જળાક્ષી ગ્યો હતો તેમ મેવાડના ગામોગામ અને વનેવન જોવ તાં જૈન દેવમંદિરો અને ખંડીયરો ખાત્રી આપી રહ્યા છે, મહારાણા પ્રતાપ, મહારાણા સાખાળ, મહારાણા હમીરસિંહજી, મહારાણા મોકળજી તેમજ મહારાણા કુંભાજીની વખતમાં મેવાડના જૈનો જલોજલાલી ભોગવતા હતા અને તેમના અમલ દરમિયાન તેમજ તે પછી પ્રધાનો ધણે ભાગે જૈનો જ થઈ ગયા છે, એ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે

વિક્રમ સં ૧૪૫૦ માં મેવાડના મુખ્ય મંત્રી રામદેવ અને સુડની વિનંતીથી શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ વિહાર કરેલ ત્યારે શ્રી ભુવનસુંદર વાચકને દેલવાડા નગરમાં નીળ શ્રાવકે આચાર્ય પદવી અપાવી હતી તેમજ લાખારાણાના માનીતા શ્રાવક વીસલદેવે ઘણું દ્રવ્ય ખરચી જૈન દેરાસરો બંધાવ્યા હતા. મેવાડના દેવકુલ પાટક નગરને તો ઘણાં આચાર્યોએ પાવન કરેલ છે, તેની વિગત, મેવાડમાં થઈ ગયેલા શ્રાવકોનો ઇતિહાસ, મેવાડમાં જૈનોની જલોજલાલી તેમજ શાસન સેવાનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે પરંતુ આ ઇતિહાસના હડાધુમાં ન કુતરતા આ હુંક લેખમાં ક્રમ મેવાડના વર્તમાન તીર્થ સ્થાનોની પરીચય કરવામાં આવ્યો છે કે જે ઉપરથી મેવાડ ભૂમિમાં પ્રસરેલી જૈન શાસનની જલોજલાલીની આખી ચર્ચ શરૂ થશે

મહારાના ભાગમાં શ્રી જગવદ્દલ પાર્શ્વનાથ પ્રભુના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા વિક્રમ સંવત ૧૮૦૧ માં શ્રી સુમનિચંદ્રજી મહારાજે કરાવ્યાનો લેખ છે, પણ એ આખા દેરાસરનો કીલ્લો પ્રથમનો બનાવેલો હોય તેમ તેની બાંધણી જોતાં નિર્ણય થઈ શકે છે. તેના અંગે સલુખરનાં રહેનારા રોડજી શુરજીએ સંવત ૧૮૬૦ મહા શુદી પુનમ શુક્રવારે બનાવેલી લાવણીમાં લખેલ છે કે:—

દેવલ તો મજબુત વન્યા હૈ,
ઉપર રૂંડા સોનેકા,
ઓલું દોલું કોટ વનાયા,
સવ મંગીન વંદ ચુનેકા ॥૧૪॥

એ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે કીલ્લો વિક્રમ સંવત ૧૮૬૦ માં તૈયાર હતો, તે પછી ૧૮૮૬ માં નગારખાતું આદિ બનાવવામાં આવ્યાનું ઘણી હકીકતથી જણાય છે.

કેસરિયાળ તીર્થ ઉદયપુરથી ૨૮ મૈલના ફેસલાપર આવેલ છે. માર્ગ પહાડી પ્રદેશમાં છે. ઉદેપુરથી ગાડી ટાંગા મોટર બધું મળે છે. કેસરિયાળમાં ચૈત્ર વદી આઠમ (મારવાડી મીતી) નો મેળો ભરાય છે.

ચિત્તોડગઢ:—

ચિત્તોડગઢ, મહારાણા પ્રતાપ અને ભક્તિમૈયાના નિવાસ સ્થાનથી સુપ્રસિદ્ધ છે. સતી વિરાડગના પશ્ચિમીના સતિસ્વની

રક્ષા પણ એજ જાદ ઉપર થઈ છે ઇતિહાસમા એ વીરભૂમિ ઇતિહાસ જાણ્ય છે ચિત્તોડગામ સ્ટેગનથી એ મેલ ફ્રં છે ને જામની તલેયેવી પાચમે કીટની ઉચાઈ ઉપર ચિત્તોડગઢ છે જાદ ઉપર જતા દેવગાતા માત દેવગાતા વડાવવા પડે છે એ જાદની લખાઈ મવાનણ માઈલ અને ચોરાઈ અડધા માઈલ જેટલી છે એ જાદ ઘણે પ્રાચીન ગણાય છે અને જોવાય છે ૦ પાદકુલજયમ મહા બલવાન ચોદા ભીમનો બનાવેલો એ જાદ છે અહીં ભીમના નામથી “ ભીમગોડી ” “ ભીમતલ ” આદિ રથાને હજી વિદ્યમાન છે ત્યાગાદ એ જાદનો મૌર્યથી ચિત્તોડગામ જતો ઉદા કર્યો તેથી એ જાદનું નામ “ ચિત્તોડ ” પ્રતિદ થયું, અને તેથીજ નકશાકર્તા યત્તવદનમા કહ્યું છે ૦—

વૈમાર કનકાલ્લોડુર્ગિરિ શ્રીચિત્રૂટાદય—

સ્ત્રા શ્રીકૃપમાલયો જિનવરા હુવંતુ યો મગલમ ॥૩॥

ઉપર પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થયેલ ચિત્તોડનું અપભ્રંશ ચિત્તોડ થયું હોય એમ અનુમાન થાય છે

એ જાદની ઉપર પ્રાચીન કળા—કૌશલ્યથી શોભાયમાન ઘણા મહત્વની મથાને છે જલાશયો, કડો, વાવો આદિ પુષ્પ પાણીની સાધનો હોવાથી ધાન્ય પણ સાડ પેદા થાય છે અને ગાગ બગીચાની જમાવટ આનંદ પ્રમાટે છે એ પહાડ ઉપર જૈન પ્રાચીન ભઠાજલાલીના અવશેષ રૂપે શ્રુગાર ચવરી, ચતવીરા દેવરી, ગૌમુખીવાડુ જૈન મંદિર, કીર્તિ સ્તંભ તેમજ કુલશ્યામ મંદિર, અન્નપૂર્ણા મંદિર, કાવ કાનું મંદિર, તુલસી ભવાની, આદિજીવ ગાવા નીલકંઠ તથા જય તલ તોપખાનું વગેરે રથો તથા જાગાગથોમા કુવરેશ્વર, નૃપકુંડ, ભીમગોડી, ગૌમુખી તથા જન્મા વિગેરે જોવા જેવા છે અને હતા જેમવના પદ્મણીના મહેલ અને શતવીર દેવગીની પાને બનેલા નવા મહેલો સુદ છે

એ પ્રાચીન મ્યાન ઉપર શ્રી નિર્દનેત દિવાકર મહા શાસ્ત્રી મૈનિષ વિદ્યા નિદ્ધ કરેલી કહેવાય છે, તેમજ શ્રી હર્ષિદસિ મહાગજને ઉપાધ્યય, ગુપ્તભાગ અહીં કહેવાય છે લાખાગાનાની નાજલાનીના અગ્રમા (૧૭૩૯) મા વીમલ નામનો શાવક અહિં થઈ ગયો તેજે શ્રી શ્યામાનાથ ભગવાનના દેગનરની પ્રતિષ્ઠા કરવી તથા મ ૧૪૪૪ મા શ્રી હનુમાન સ્તુતિએ શ્રી આદિનાથ જિગની પ્રતિષ્ઠા કરવી અને મ ૧૪૮૯ મા શ્રી ગોમધુદત મૂનિએ પચનીયાની પ્રતિષ્ઠા કરવી હતી, તદુપનત મહાગણા મોકલજીના સુપ્રથ પ્રધાન મજાપાનજીએ અહીં ઘણો દ્રવ્ય ન્યથ કરીને દેગનરે બધાન્યા હતા

એ બધા વિશાળ હનાલયોના અવશેષો—ખરીયે અત્યાધે પણ મોતુદ છે એ પૈદી શ્રુગાર ચવરીના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલા દેગનરના ખરીયેનો હોયો જોતા દેગાય ■ દ ચિત્તોડગઢ ઉપરના હનાલયોમા જૈનોએ છૂટે હાથે ખર્ચ કરીને એવ વિગાળ કુત્રના જેવા ભવ્ય અને વિગાળ ભોયનાવાળા દેગનરે બધાવવાની તીર્થાવળીમા ચિત્તોડનું નામ મમ જણવાઈ હતું છે તે યથાર્થ છે “વા—પૂર્વ માટે જે દેગનરે વિદ્યમાન છે

એ ઉપરત મતનીમ દેવગીના નામથી જાણીતા હનાલયના ખરીયેશની વિદ્યાગતા તેના તમા લગભગ જે હવર પ્રતિમાઓ ન્યાયિત હશે, તેમ જણાય છે અને દેગનરમા નરણીનું કામ થતું છે આ દેગનર નરકારી નવા મહેલની પાને છે નાત માળનો જૈન વલ પૂર્વ દિશામા જાદની કીવાલ પાને છે, જે નીચે એ મી ઘનકુટના વિન્ના—મા અને અનુકરે ચીમ કીટ અને મથાણે પદ— કીટમા છે, એ સ્થલમા મગત ગણીનો કામ બનાવી જૈન પ્રતિમાઓ નાણીમા બનાવી શોભાપદ બનાવ્યો છે મહાગણાએ માલવાના વિજયની યાદગીરીમા ત્યા જય ન્યભ બનાવ્યો તે પ્રમાણે જૈનોએ પણ નાઈ ધાર્મિક વિજયની યાદગીરીમા આ કીર્તિચંદ્ર બનાવ્યો છે

કરેડા તીર્થ—

કરેડા પાર્શ્વનાથનું તીર્થ ઘણું પ્રાચીન અને ચિતોડની ઉદેપુર જતા યુ સી દેવેમા વચ્ચેનું એશન છે એશનથી એક મેલ ફ્રં હોવાથી દેગનર માટે દેગાય છે એ દેગનર ધર્મને જોજે બધાન્યુ તેનો બનાવનું પનો લાગતો નથી પણ મળી આવતા નીચાવેજો જોતા મ ૧૦૦૬ મા ત્રાધશોભાનર મહાગને જમણી ગાળુની પ્રક્રિયામા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરા થાને લેખ છે, તથા મ ૧૩૦૩ ના મવતમા શ્રી હનુમેશ્વરસિંહ મહા નાગના શિષ્ય હનુદેવસિંહએ શ્રી સુમતિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવી, તેનો લેખ જમણી ગાળુ પાલવની દેવગીના મેશ ઉપર છે તેમજ ૧૩૧૭ મા શ્રી દેવસિંહ તથા મ ૧૩૩૯ મા શ્રીમાલદેવે સુમતિનાથ ભગવાનના જિગની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાને અને વાદીન ધર્મધોપમુદિના શિષ્ય સુનિયદમુદિના શિષ્ય ગુણ્યદમુદિના નામાકિત લેખો છે તથા મ ૧૪૬૯ મા હેમકેસરસિંહ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાને થભ ઉપર લેખ છે તે ઉપનત મ ૧૪૮૬ ના વિગેરે પ્રાચીન ગિલાવેજો જોતા આ તીર્થ પ્રાચીન હોવાનું પુન્વા થાય છે અહીંના સભામંડપ અને રગમંડપ સુદ છે અહીં વૈગાળ ગુપી ૩ અને પોપ દગમનો મેજો ભગ્ય છે ન્યવચા પેની હનક છે

દયાલશાહનું દેરાસર—

આ ગગનચુંબી દેરાસર રાજનગર—ઠાંકરોલીની પાસે છે, ત્યાં નાથદ્વારા સ્ટેશનથી ૨૪ મૈલના ફેસલા પર ટાંગામાં જવાને સગવડ છે. મહારાણા રાજસિંહજીના મુખ્ય મંત્રીશ્વર દયાલશાહે એ દેરાસર ઉપર પહોંચી વિ. સંવત ૧૭૩૦ માં બંધાવ્યું હતું. જ્યાં મહારાણા સાહેબે જયસમુદ્રની પાલ બંધાવી તેમાં એક કોડ રૂપીઆ ખર્ચાનું કહેવાય છે. અને દયાલશાહે દેરાસર બંધાવ્યું તેમા પણ લગભગ તેટલોજ ખર્ચ થયો હોવાની લોકવાયકા છે કે—

કે તો રાણા રાજસી, કે શાહ દયાલ,

ઝણી વંધાયો દેવરો, વણી વંધાઈ પાલ.

એ તીર્થ લગભગ દશ પંદર મૈલ છેદેથી દેખાય છે, દયાલશાહનાં દેહરાસરની યાત્રાએ જનાર નાથદ્વારા રોડથી જઈ શકે છે. અહીં ભાદરવા શુદ્ધ ૪ નો મેળો ભરાય છે. દેલવાડા (મેવાડ)—

દેલવાડાનું પ્રાચીન નામ દેવકુલપાટક હતું. અહીં ઘણું જૈન મંદિરો હતાં તેમાંથી કરોડની લાગતનાં ચાર હાલ વિદ્યમાન છે. શ્રાવકોની વસ્તી ઓછી છે, પણ દેહરાસરો જોતાં પૂર્વે અહીં ઘણી મોટી વસ્તી હોવાનું અનુમાન થાય છે. અહીં લગભગ ત્રીસ આચાર્યોએ પૂર્વકાળમાં ચોમાસા કર્યાનું કહેવાય છે. અહીં વૈશાખ શુદ્ધ પુનમનો મેળો ભરાય છે. યાત્રિકો માટે દરેક પ્રકારની સગવડ છે, ઉદયપુરથી પગ રસ્તે ચૌદ મૈલ, એમલી સ્ટેશનથી ત્રણ મૈલ અને દયાલશાહનાં દેરાસરથી અઢાર મૈલ થાય છે.

અદબદ્દલ—

એ તીર્થ શ્રી એકલીંગજી નાથ પાસે છે. અહીંની છટા અવર્ણનીય છે, અત્રે ઘણું મંદિરો દૃષ્ટિગત થાય છે અને લોકવાયકા છે કે અત્રે સાડા ત્રણસો ઝાલર વાગતી હતી. ગાવન જીનાલયવાળા દેરાસરો નકસીકામની પ્રાચીન કળાનું ભાન કરાવે છે. પણ તે દેરાસરોમાં પ્રતિમાજી નથી. ફક્ત એક દેરાસરમાં શ્રી શાંતિનાથ (અદબદ્દલ) ભગવાનની પ્રતિમા સાત પુટ ઉચી વિરાજમાન છે, પ્રતિમાના લેખ ઉપરથી જણાય છે કે સં. ૧૪૯૪ માધ શુદ્ધ ૧૧ શુક્રવારે એ પ્રતિમાજીની પ્રતિષ્ઠા મહારાણાધિરાજ શ્રી મોકલજીના પુત્ર મહારાણા કુંભાજીની રાજધાની સમયે ઓસવાલ વર્ષીય લક્ષ્મીધર શેઠ અને એમના પુત્રોએ કરાવી છે. અહીં વૈશાખી પુનમનો મેળો ભરાય છે. મહા ત્રિકટ જંગલમાં ઘણું દેહરાસરોના ખંડીયરોની વચમાં એ દેરાસર છે, એક પૂનરી રહે છે. ઉદયપુરથી આ સ્થળ દશ મૈલ દૂર છે.

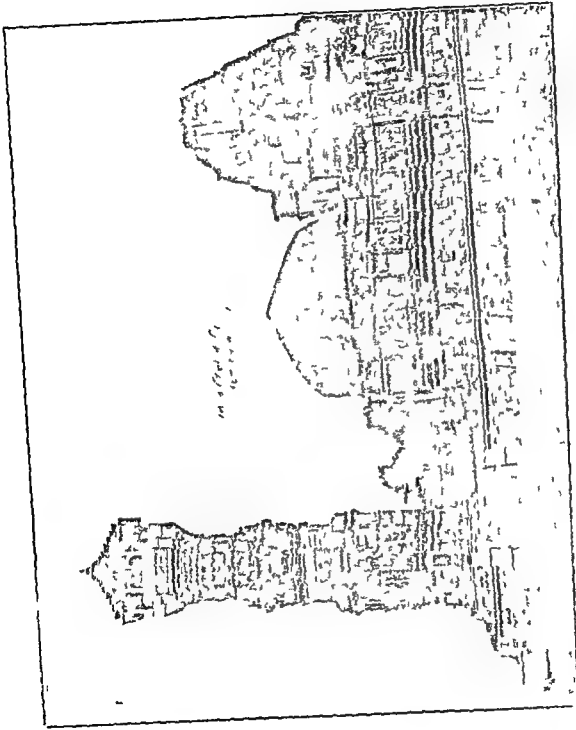
સમીના ખેડા—

અદબદ્દલથી એ માઇલ ઉપર સમીના પાર્શ્વનાથનું તીર્થ છે, એ ગામનું નામ સમીનાખેડા છે, શ્રીમાન આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયેન્દ્રસૂરિજીના મત પ્રમાણે શ્રી જીનચંદ્રસૂરિજી અને દાદા સાહેબ કુશલસૂરિજીનું આ જન્મસ્થાન હતું, શ્રી જીનચંદ્રસૂરિજીના પિતાનું નામ દેવરાજ, માતા કમલાદેવી અને છાજેડ ગોત્રના ઓશવંશીય હતા, સૂરિજીનું નામ ખંભરાયજી હતું, વિક્રમ સં. ૧૩૨૬ માગશર શુદ્ધ ૪ નો જન્મ અને સં. ૧૩૩૨ ભાદરમાં દિક્ષા, ૧૩૪૧ વૈશાખ શુદ્ધ ૩ ચંદ્રવાર સૂરિયદ અને ૧૩૭૬ માં સ્વર્ગારોહણ થયાનું કહેવાય છે.

શ્રી દાદા સાહેબનો જન્મ એ જ નગરમાં સં. ૧૩૩૭ માં થયો. એમના પિતાશ્રીનું નામ જીહ્વાગર અને માતાનું નામ જયંતશ્રી હતું. તે ઓસવંશીય છાજેડ ગોત્રનાં હતા. દિક્ષા સમય ૧૩૪૭. શ્રીમાન રાજેન્દ્રાચાર્યજીએ એમને ૧૩૭૭ માં સૂરિયદ પ્રદાન કર્યું અને સંવત ૧૩૮૯ કાલ્ગુન કૃષ્ણ અમાવસ્યાના દિવસે દેલવાડામાં સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા. જ્યારે શ્રી જીનકૃપાચંદ્રસૂરિજી મહારાજનો મત એવો છે કે સમીયાના નગર મેવાડમાં નહીં પણ મારવાડમાં દાદા સાહેબની જન્મભૂમિ છે અને જન્મ વિ. સં. ૧૩૩૦ નો છે, એ પ્રશ્ન જ્ઞાનીગમ્ય ગણાય.

આ ઉપરાંત ઉદયપુરથી એ મૈલ દૂર દેવાલી ગામમાં પ્રાચીન મંદિરો છે. ત્યાં શ્રાવણ વદ ૦)) નો મેળો ભરાય છે. અને ઉદયપુરથી ત્રણ મૈલ દૂર સીસારમા ગામમાં પણ પ્રાચીન જીનાલયો હોવાથી ત્યાં કાર્તિકી ૧૫ નો મેળો ભરાય છે. તે સિવાય મંજવાડી અને લકડવાસ વિગેરેમાં પ્રાચીન જીનમંદિરો આવેલાં છે. આ રીતે ઉદયપુરની આસપાસ તીર્થજીવનનો મોટો જીમજો ફરી વળ્યો છે જ્યારે ખુદ ઉદયપુરમાં અને તેના પરા તરીકે આવેલા આયડપુર ગામ કે જે સ્ટેશન અને ગામ વચ્ચે છે ત્યાં પણ હારખંધ દેરાસરો વિદ્યમાન છે. તેમજ માંડણથી છ મૈલ દૂર બનેડા તીર્થમાં ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ નો મેળો ભરાય છે. તથા ભીલવાડાથી ૩૨ મૈલ દૂર ચંબલેશ્વરમાં પોષ દશમનો મેળો ભરાય છે.

એકંદર મેવાડના રમણીય પ્રદેશમાં જીનાલયોની પથરાએલી સંખ્યા બતાવે છે કે એક વખત જૈન વસ્તીથી તે ઉભરાઈ જતો હશે અને ખુદ રાજ ઇતિહાસ અને અત્યારે પણ રાજ્યની જૈન તીર્થો તરફ સહભાવભરી કાળજી—રક્ષણ માટે અપાયેલ હકુમતો—ગીરાસદારી અને ગામ ઉપજ જોતાં પૂર્વે એક વખત મેવાડનો રાજધર્મ ‘ જૈન ’ હોવાનું અનુમાન અસ્થાને નથી.

The

3

25

Dr. McK,

• 1647110

‘જીવન’

સીંચ

અ

હો

અ

વ

અ

ક.

આ

નં

૬

પ્રી. પ્રેસ,

હિન્દના નીત્યેનો ત્યજત રતિનામ જાહેર આશાઓએ અને જાહેર રાજ્યતાએ મદદના દિશા આપ્યાનું ઇતિહાસ કહે છે કે સમય મેલાનું પ્રાથમિક ગતરકીય કલ્પન જાહેરની કલ્પના રૂપે હતું તે નગર વિસ્તારના કિંદા ઉપર મહાગાળા મોકલ- સિદ્ધના નેતૃત્વ નીચે મુખ્ય પ્રધાન મહાપાકરૂએ ગોરૂંગા માર્ગે ફરી આ વિશાળ-જિનાકાય ખેંચાણું હતું, જેના પાયાના અંદાજે ૧૪૩૦૦૦૦૦ જે આપના અન્ય જિનાકાયા પળ આ ગદ ઉપર છુટા છાયા મહાન પદ છે.

અંતરના

ઉ
ભ
રા

સમાજના અવનવા રંગ અત-
લાવતુ એક અષ્ટાષ્ટી ચિત્રપટ

લેખક —

હરિલાલ ગિ. શાહ, બી. એ.
(ઓનર્સ), એસ. ટી. સી.

સુધારક મારો આલપણનો એવી
જાની વચમાં પિતા ગુજરી જતા
નાથ સુધારકે મચપણ અને યુવાવધામાં
અનેક સામાજિક, વિગ્ધાઓ વેરેલી
તેનાજ કપડા અનુભવે તે સમાજનો
આફરો મેનક બન્યો. આત્મચરિત્ર
જ પોતાની અને મમાજની પ્રગતિ સા
ધવા તે નિત્ય પ્રયત્નો આ પનો મુમન
નગ મા એક આલોચ નકાન નરીકે તેની
આની પ્રમરી હતી પૂર્વ તેમજ પશ્ચિ
મના મચકારિતુ તેનામા મિશ્રણ હોવાથી,
દરેક વસ્તુને તે જીવિની કસોટીએ અગ-
મવા મથતો હોત અથે શિક્ષણની
સાથે ધમ-સાઓતુ વિશાળ જ્ઞાન પથ
ધરાવતો જોડ ગણાયે તે તેનામા એકેજ
હતી, અને તે આફરમમના પૂર્ણ વ
સ્તુને નિદાગવાની વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી જેમ
વનરપતિની પાછે પાછાતુ સમ્ભાવનો
કેન કહે તેમ સ પૂર્ણ આ સમયવાથી
તે દરેક વસ્તુને નિદાગતો

મારા વ્યાપારી કામગીરને અ એ મને
અનેકવાર તેમની માથે પ્રસંગ પાડવાનો
તેમના ગા-પરિચયમા આપવાનો, તેમજ
તેમની સાથે આપણી સમાજના બિન
બિન અ એ ઉપર થયો કરવાનો સુચાંગ
લાધનો તેઓ અનેક સચાઓના મ ની
તરીકે રહી લાપણો, લેખો, તેમજ પુનઃ
પ્રકાશનદારા સમાજની વધારકતિ મેવા
અનવના સમાજનો મરો. " સમા
જકર્તવ્ય હીમુદી " સમાજની પ્રગતિના
સાધનો " વગેરે અનેક પ્રયોજ વખાને
મમાજની ઉત્તતિ મારે તે તસ્વીક ઉદા
વના સમાજનુ અગાન, દારિદ્ર અને
નેનિક અધ વનન, વિધવાઓની જાગ્ય
નીવ દશા, મમાજમા વ્યાપી રહેલી અ
ધમદા અને કુરંગિઓ વગેરે બાજનો
ઉપર વાતોના અખાઓ ચનાના,
અને સમાજ કષ રીતે પ્રગતિના પથે

વિચારી શકે તેની યોજનાઓ વિનરાવ
જોડવાન કરતા

એક સમયે તેમના નિવામ-આ
નની અગાનીમા અમારા નિકટના મિ
ત્રમળ સાથે અરે વાર્તાનાથ કરી રહ્યા
હતા પુર્ણિમાનો પૂર્ણચંદ્ર અગન-અ
ગરીરે અયો હતો, અદિકા અમૃત વ્યા
નીને શાનિમય વિનળતા રેવાની રહી
હતી અમારી રમે અનેક પ્રતો અને
પ્રત્યુત્તરોની પરપરા ચાલી રહી હતી
પરુ મુખ્ય મુદ્દાનો વિષય આજે તો
એ થઇ પડ્યો હતો કે આપણી આધુ
નિક સામાજિક અવનતિ દુ કરવાતુ
સર્વોત્તમ રાજ (Progress) શુ
હોઇ શકે ? બાબી વાદાપાટ થયા પછી
અમારી મ જ્ઞાનીની દરેક વ્યક્તિનો અ
ભિપ્રાય પૂનામા આ યો આધુનિક
રાષ્ટ્રીય વાનાવજીમા તરમોગ બેના
રાજેન્દ્ર ત ને ક-કહી હીધુ કે આપણે
ઉપરગતો તૈયા કરવા, અને તેમની
દારા મુનવરિથત રીતે મોટા પાયા
ઉપર પ્રગતિ કામ શર કરી દેવુ

" નવલકરને કતિવાલ રીખવે
છે કે ભારતી ઉપરશકો દારા કોઈ
પણ સમાજ કે ગરૂ પ્રગતિ સાધી
નથી, તારા વિચારો આકાશ-કેસંગવત
કે " - સુધારકે તગજ મોહુ મથાગીને
લોકો કયો

વિવાર્ધિ-આનમમા અત્યત પ્રિય
થઇ પડેના મતુલાઈ કે જેમણે પોતાની
નિવાર્ધિઅવરથા એક જ્ઞેન ગુરકળમા
પસાર કરી હતી તેમણે તેજ અવરથાના
મથર્નમા ઉદ્દગાર કદા-પા કે-આપણે
પ્રાચીન આ રાને અનુસરીને જૈનગુ-
કુજો રચવા જોઇએ તે દારા અનેક
સમ્મન, જાનવાન અને ચારિત્રવાન
જ્ઞાત્યારીઓ યે કરવા જોઇએ કે જે
પોતાની આભિમ ઉત્તતિદાગ વધા
સમાજને કમસ ઉખગતિ આપે

આસુરી સંપત્તિના પ્રલોભનોમા અંતર્લ જઈ, બલ્લરમા વેચાતી વસ્તુની માફક પોતાની સુકોમળ પુત્રીઓના લીલામ કરવાના આવા પ્રસંગે જ આપણા સામાજિક જીવનમા વિષ ફેડી રહ્યાં છે

“ એ બધું ખરું, પણ તમને ખબર છે ? ” મુધાકરે કહ્યું—“ તમારા આ બધા વિચારો તો આલમા ઉંચા ઉંચા ઉડવાની કવિઓની કલ્પના સમા છે ખરી વાત તો એ છે કે એક તો આપણો સમાજ જ્ઞાનવિહીન છે. એટલું જ નહિ, પણ જ્ઞાનમા રસ ધરાવતો નથી મુનિરાજેના કરમાનોને અનુસરીને પરધોડા, જમણવાર અને ઉજમણામાથી પરવારતો નથી, તેને જ્ઞાનમા રસ લેતો કેમ કરવો ? આળોકની આગળ જ્ઞાન-દીપ ધરવામા સહાયભૂત કેમ બનાવવો ? એ સવાલ ન્યાયુધી આપણી સમક્ષ ઉભો છે, ત્યાયુધી તેમની પાસે પ્રગતિની અન્ય વાતો કરતી નિરર્થક છે ”

મેં કહ્યું —“ આપણે એક સ્વતંત્ર, નિરર અને કોઈની પણ શેલમા ન દબાય એવું ધરંખમ પત્ર કહાડવું જોઈએ, જે સમાજની નગ્નસત્યો પ્રકાશમા મૂકે, ખોટી અધશ્રદ્ધા, કુરૂદી અને કુવિચારો ઉપર સમર્થ પ્રહારો કરી, સમાજને સત્યનો, ન્યાયનો, પ્રગતિનો પંથ બતાવે અને.....”

હું મારું વક્તવ્ય તબ્બુ પૂરું કરું તે પહેલાં તો મારા મિત્ર મુધાકર એકદમ તાડકી ઉઠ્યા—“ તમને સમાજની મનોદશાનું કાઈ લાનબાન છે કે એમને એમ બાકી છે ? જે સમાજમાં વાણી અને વિચારની અતંત્રતા ઉપર ખંભાની તાળા દેવાયાં છે, ત્યાં સત્ય વિચારોનું પ્રકાશન કરતાં અમાનુષી કારણોએ ઉગામવામા આવે છે, ન્યાં અધશ્રદ્ધા, જોડુકમી અને ‘ પરસ્પરં પ્રત્યુત્થાનિ ગ્રહોરુપમહોદધ્વાનિ ’ નું મોહક વાનાવરણ અને ‘ ગતાનુગતિકો લોક ’ ની નિર્માલ્ય પ્રણાલિકા ચાલી રહી છે, ત્યાં આ તમારા વિચારો દવાઈ કિલ્લા નથી શું ? ”

જુના સંસ્કારોથી શોભી રહેલા શાન્તિચન્દ્રે સૂર પૂરો કે સમાજ-મુધારણાનું કાર્ય આપણા મુનિરાજેનું છે, નેઓ તે કાર્ય બળવવા સમર્થ છે માટે તેવા કામમા આપણે માથું શા માટે મારવું જોઈએ ?

“ પોતાની ગંભીર જવાબદારી સમજીને સાધુ-સંસ્થા કર્તવ્યના પંથે વિચરતી હોત, કાંઈક અંશે પણ સમાજના ઉદ્ધારની વિચારણા ચલાવતી હોત તો સમાજના આ સીનો આજે હોત નહીં. તમે લોકો પણ કીક તમારી જુમ્મેદારીમાથી છટકી જવાનો માર્ગ જોણી રહ્યા છો. ” હૃદયનું દર્દ વ્યક્ત કરતા નિરરતાથી મુધાકર બોલી ઉઠ્યા.

આ પ્રમાણે બ્યારે અમારા મંડળમાના દરેકના મંતવ્યને મુધાકર છિન્નચિન્ન કરવા લાગ્યા ત્યારે અમારાથી બોલ્યા વગર નહિજ રહેવાયું. “ તો પછી તમારો અભિપ્રાય તો દર્શાવો કે જેથી અમે તે માર્ગને અનુસરવાને બનતો પ્રયાસ આદરીએ. ” મેં કહ્યું.

મુધાકર—“ તેજ ખૂબી છે. હું એવીજ યોજનાની ફલ-શુંથણીમાં હાલમાં મારો બધો સમય શેકી રહ્યો છું. આ યોજના સમાજને સર્વ રીતે રચિકર, રસિક, અનુકૂળ અને જગૃત દશા તરફ આકર્ષનારી થઈ પડશે. હાલમા તો તે પરિપક્વ દશામા આવવાની અણી ઉપર છે, એટલે તેનું પ્રકાશન અત્યારે તો નયું ગાડપણ જ લાગે. ”

× × ×
આજે મારા કામકાજને અંગે મુમનનગરમા હું આવ્યો છું. મારા મિત્ર આજે કેમ જાણે મારા શ્રમિત મગજને માટે અપૂર્વ ચિન્તા ધરાવતા હોય તેમ તેને વિશ્રાન્તિ આપવાને બદલે મને એક આલીશાન ઓપેરાહાઉસમાં લઈ આવ્યા છે તેમની આજુબાજુ અમારી ઉપયુક્ત મંડળીના સભાસદો વિરાજ રહ્યા છે ચિત્રપટના દેખાવો શરૂ થાય તે પહેલાં મારી અભયબી વચ્ચે તે ચિત્રપટના લેખકનું નામ મુધાકર એમ. કાપડીયા મેં વાચ્યું.

આ જોઈ મેં કહ્યું—“ આ વળી કયો નવિન મુધાકર ફૂટી નીકળ્યો ! કે આપણા જ મુધાકર સાહેબે પોતાની રસીકતાનો સિનેમા દ્વારા જગતને પરિચય આપવા માડ્યો છે ? ”

“ તમે સિનેમાને શું સમજો છો ? ”—હંસ જેટલી ડોક ઉઘી રાખી મુધાકરે કહ્યું, “ એજ આ જમાનાની આબાલ

૧૬ સરને ઉપવાસી, રમિક અને આકર્ષક શિખણ-સંગ્રાહ, અજ સમાજને જીવના વ્યવસ્થા દ્રષ્ટાન્તો દ્વારા તાલીમ આપવાનો આધુનિક સન્માર્ગ, એજ સમાજો પડેના નેની વૃદ્ધિ-ઓનું ભાન કરાવી પ્રગતિનો પથ જણાવના આ ઉપવાસી મની શકે છે આધુનિક જનતાને મોઝા “ડા” મોટા પ્રમાણમાં ધી ગ્લો, ને કાષ્ઠ તથા જા. ક કે ?” મુદ્દા આગળ કક મોનવા જના હતા પણ તે પહેલા તેો પ્રથમ ભાગ ગર થયો —

વિદ્યાની હાથ —

એક યુવતી ગોનારા પતિ માથ ટકે સમય પરિવર્તન અસ્થિ ભોગવે છે પછી રૂઢિચુસ્ત પ્રાપ્ત કરે છે સામુ-નજીવના મહેલાઓ અને સત્તાધીના અમલ્ય મોગની એમટ કે ન કરે, પિતા માલીન મની તેો તન્કે છે સમાજ નિષેધ મની દર દર ઉભી ઉભી અન્દાશ્ય કે છે એક રાતે રિધના નદીમાં આપવાન કરવાની તૈયારી ગ્લો પદ્ધતિ યર નના સમાગમમાં આવે છે બાળદત્તની કારણજન મને કે યવન દૂર પરદેશમાં વેચાને ત્યા તેનું વેચાણ કર છે, ને છેવટે આ પતિન જીવનમાંથી એક ક્રિસ્તી ધર્માર્થગક તેને ઉગારી એક મહિમા વધ ભય છે

અહિ આ પહેલા અક પૂછ થયો મને તો આ મધી જ અભિગયોક્તિ લાગી

મે કયું — “ આવી અનિશ્ચયોક્તિ ચિન્તનનું પ્રયોગન ? ”

મુધાકર — “ એ તો આપણા સમાજનો મોજનો કાયકમ થઈ ગ્લો છે આ મોનો ઉપયોગ કરી ને માધ દિન્દુધાનના પુણીપુલામાં રતી રહેના સજાગના સસાગના ચિન્તન નિરીક્ષણ કરે, તો હ માનું છ કે આ ચિન્તનપટન ચિન્ત તો આપુ અને અધુર જ લાગે ”

અમારી નાનચિત્તે આગમનો સમય પૂરો કરી આપ્યા હનો અને મારા મિત્ર આગળ ચલાવે ને પડેના બીજને ભાગ રજી થયો

તીર્થ-સ્થાનની તૈયારીઓ —

બીજે અક શર થતા અચળ અને અગ્રેન ગિરિગિને અને તેના ઉપર મગનચુબી પવિત્ર મેનારોની હાગમણના દ્રશન થયા મોપાસ ફેનિટીની કુચકદમ અને તેમના વચિ યારોના ખળખળાટ યધ ગ્લો હોય એમ ભાસવા લાગ્યું તેની સામી દિશામાં થોરક દૂર માન્ટિક મારામારી, મોધાટ અને નિમાય દોડામણના દર્યો ગ્લુ થવા લાગ્યા, ત્યાજે ધણે દર એક ચતુરગી કારવા પગે પ-મ-બાજે કુબકચુને ગોનાની પ્રિય વસ્તુ પરવે દશવમા મથનો હોય તેમ મોરી રલો દત્તો કેન્દાક પડાડો નિર્જન દત્તો, કેટલકે ઇર્ષ્ય ને કેટલાકે કદવ અને મુદની નોખાની માજ ગ્લો દત્તો

આ જોધ રાન્દેડ મોની ઉશ્વે — “ જ્ઞેયા ? આપણા પાન્નેએ પ્રાપ કરેના આ મુખિના આધીના આપણા તીર્થ

સ્થાન-સથાના આર્થને દબાવી કેવો મોતાની અમાલતી ભાવનાની તુખી અર્થજર કચી ભાજન અકારે વેધભ પ્રાપ્ત કરાવતા મહા સાથે પદિગ ” બાવનાના આવા કુર રથો જ વિધવાઓના કષ્ઠ ઇનિદાગે સમાજને મોપડ મોધાવી ગ્લો છે

ક્ષેત્રના અભ્યુદયો વાગ્મો આપણા હાથમાંથી ધીમે ધીમે પર-ધર્મશિલાના હાથમાં સરી ગ્લો કે મન્ને ક્ષક મી ભક્ષ જ વા છે, આપણા પ્રજીવાનમાં વિનકપ બ વા છે, અરી આપણા સમાજ, આનક અને મુનિવચનની નેનાઓ નિર્મોલ્ય બની નિગિતતાથી સમય તીનારી ગ્લો છે નથી કોષ્ઠ તીર્થ-રક્ષક મ્વનત્ર કમિગી માર વ્થા જુઓ ત્યા અધેર અને અપર મ્વન ગ્લો નન્દે પડ કે । । ”

મે કન્ત — “ આપણા અનિર્મર કયા ? તેમની ગિદ્ધિ અને ગિદ્ધિ મ્વા ? મુધાકર ક્ક આમ નાન્દર ? ”

મહાત્માઓની પ્રવૃત્તિ —

માગ પ્રશ્નો જવાબ આપકો ગામે ચિન્તન અધીરાધ મ્વન હોય તેમ નીને અક ના થવા મોરી મારી મેતિની,

વાળ, શરણાધરો અને વાહનોનો ઠંઠેરો, મૂર્તિઓના ઢગ અને સાધુઓના વૃન્દ દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યા. જેમ જેમ ચિત્રો એક પછી એક નજર સમક્ષ કરવા લાગ્યા, તેમ તેમ મુધાકર સમજાવવા લાગ્યા:— “ જોયું ? આપણા પૂજ્ય મુનિ-ઓની પ્રવૃત્તિ કેવી ન્યારી છે ? આ આજના માગલિક પ્રભાતે છ આચાર્ય મહારાજો દખ્ખા ભરેલા પ્રવેશ-મહોત્સવપૂર્વક પધારેલા છે, તેમના ચારની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરવાની હોય એમ લાગે છે, આ પાત્ર મુનિઓને આચાર્યની ગાદી ઉપર ખેસાડવાની ક્રિયા ચાલી રહી છે, અને ખીજ દશ-બારને પંન્યાસ, ગણિ અને ઉપાધ્યાયની પદ્મીઓ એનાયત થવાના ચિન્હો અષ્ટ માણસ પડી રહ્યા છે. લાખો રૂપિયા વરઘોડા અને ઉજમણા, ઠાઠમાઠ અને ધૂમધામ પાછળ ખરચાવીને શાસનનો ઉદ્યોત કરવા તેઓ કટિબદ્ધ થયા છે. વીશ પચ્ચાશેક સંઘ જમાડી લોકોના આત્મ-કલ્યાણના માર્ગ ખુલા કરશે, ખીજાઓને તેમ કરવા પ્રેરશે. ”

“ આવા સામાન્ય સાધુઓને આચાર્ય બનાવવાની અને તેમની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરવાની પ્રણાલિકા આમ જોશભેર ચાલશે તો ખરું દેવત્વ અને સાચું ગુરુત્વ બિચારા ભોળા, સરળ અને અજ્ઞાન સમાજથી તો દૂરને દૂર જ રહેવાનું ! ” રાજેન્દ્રે ઉમેયું.

મેં કહ્યું:— “ આપણુ પ્રાચીન જૈનત્વ જાળવી રહેલા આ યુગપ્રધાન મહાત્માઓ પાસેથી આપણે આટલી જ અપેક્ષા રાખવાની ? અજ્ઞાન અને ભૂખમરામા ફરેલા આપણા સ્વધર્મીઓ તરફ કોઈ લક્ષ્ય નહિ દોડાવવાનું શું ? ખસ, કીર્તિમોહ, પદ્મીમોહ અને ઉપધાન-ઉજમણાના આડંબર પાછળ સર્વ કોઈ થેલા બનવાના ? ” આ વખતે જો શરીરકાન્ત વચ્ચે ન બોલ્યો હોત તો આ અને આવી વાટાઘાટ ચાલ્યા જ કરત.

એણે કહ્યું:— “ લાખી ટીકાઓ માટે આ સ્થાન કે સમય નથી. તારા સ્વધર્મીઓની આબેહૂબ સ્થિતિનું અવલોકન કરવું હોય તો જો આ ચોથા અક્તનું દ્રશ્ય—

જૈનધર્મીનું ઉદરપોષણ:—

આ દ્રશ્ય જોતા તો અમે સૌ એકાએક દિડમૂઠ બની ગયા. અમને સૌને એ સમાજની અધોદશાનું આબેહૂબ ચિત્ર ઉપ-જાળવી કાઢેલું લાગ્યું. જૈનધર્મીનુયાયીઓ દૂર દૂરના પ્રદેશમાં-કુટુમ્બ કપીલાથી વિખૂટા પડેલા-ઉદરપોષણને માટે ગુલામીવૃત્તિ ખેડી રહ્યા છે. કેટલાક આપણા મુખાધ શહેર જેવા સ્થાનની ગલીચ ગલીઓમાં-અધારી કોટડીઓના રોગિષ્ટ વાતાવરણમાં ખાસા-ડઝન બચ્ચાના ઝુંડ વચ્ચે પોતાનું નકંભય જીવન વીતાવી રહ્યા છે. કેટલાક મીલો અથવા ગદા કારખાનાઓમાં અને અનેક ત્યાજ્ય ધંધાઓમાં સૂર્યની સાથે કામે લાગેલા છતાં-સૂર્ય દિવસના કાર્યથી પરવારેલો હોવા છતાં-દીપકના કૃત્રિમ તેજથી રાત્રિના આરામને વખતે પણ પાશવ જીવન ગાળી રહ્યા છે. આવાઓની સમક્ષ ધર્મના સૂક્ષ્મ નિયમોના પાલનની બાધાઓ કેવી અસર ઉપજાવે ! તેમને માટે શુદ્ધ અને રમણીય વાતા-

વરણ કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય એ વિષે હું વિચાર ચલાવી રહ્યો હતો એટલામાં તો મનુભાઈએ આ દર્દનો ઉપાય શોધી કાઢ્યો:— “ આપણા અનેક શ્રીમંત શેઠીઓ અને ટ્રસ્ટીઓ પોતાની સંસ્થાઓ અને પેદીઓમાં આવા સ્વધર્મી બન્ધુઓને સ્થાન આપે તો તેમનો કેવો મુંઢર ઉદય થાય ? ” એમણે એકાએક કહી દીધું. અમારામાંથી ધણાને આ વિચાર ગમ્યો હોય એમ મને લાગ્યું. પણ મુધાકરે નો કહ્યું:— “ તું આપણા સમાજના બન્ને વર્ગના નેતાઓના માનસથી પરિચિત નથી. ખરું કહું તો તેમને સ્વધર્મવલ્લખીઓની મૂળ છે. પારાવાર અશ્રદ્ધા છે. પરધર્મીઓમાં જેટલો વિશ્વાસ છે તેટલો સ્વધર્મીઓમાં નથી; એટલેજ આપણા તીર્થવલિવટમાં, સમાજના કાર્યની વ્યવસ્થામાં, પેદીઓમાં અને સંસ્થાઓમાં જૈનનો કોઈ ભાવ જ પૃછતુ નથી અને જૈનેતરોની જ મદત્તા જણાય છે. ”

“ આનું પરિણામ બહુ ગંભીર અને શોચનીય આવશે, અને તેને માટે લાવી પ્રજાને અતિશય સદન કરવું પડશે ” મનુભાઈએ ઉમેયું. “ આ બન્ધુઓના ઉદ્ધારનો કાંઈ ઉપાય ? ”

“ જો ! જો ! ઉદ્ધારનો ઉપાય તારી આખ સમીપ જ છે. ” મુધાકરે જણાવ્યું.

ઉદ્ધારનો ઉપાય:—

જોઉં તો પાંચમો અંક રેડેજ ઉપર ચાલી રહ્યો હતો. મેં કહ્યું:— “ આ શાની મારામારી, ધમસાણ અને ગડમચલ ? ” મુધાકર બોલી ઉઠ્યો:— “ આપણા અજ્ઞાન બન્ધુઓના ઉદ્ધારનું સાધન. ” અને પછી ધીમેથી ઉમેયું:— “ આપણા ગુરુસમુદાયની સંખ્યામાં ભરતી કરવાના પ્રસંગનું ચિત્ર. ”

મેં પૂછ્યું:— “ તેમાં આટલી ખેંચતાણ શા માટે ? ”

નકશામાં ભૂગોળ શિખવાડતો હોય તેમ મુધાકર બોલ્યો— “ આ એક બાબુ દીક્ષાના ઉમેદવારો-લઘુવયના બાળકો એકેલા છે. કેટલાક માળાપ વગરના અનાથ છે, તો કેટલાકના માળાપ-ઐરી તથા સગા રનેહીઓ તેમને છોડાવવા આવ્યા છે. સામી બાબુમાં ગુરૂપદ લેવા તલસી રહેલો સાધુનો વૃન્દ ઉભેલો છે. જે માળાપ, ઐરી વગેરેની અનિચ્છા છતાં આ અજ્ઞાન, નિરક્ષર અને કુમળીવયના બાળકોને સન્યાસ અને ધર્મની ધૂરા અર્પણ કરવાની તૈયારીમાં પડી ગયા છે. સાચા વૈરાગ્ય વિના ત્યાગ નભી શકેલો મુસ્કેલ હોઈ હવે પછીના ચિત્રો તેમની કેવી સ્થિતિ રજુ કરે છે તે તું જોઈશ એટલે તને સમજ પડશે. ”

ચિત્રો એક પછી એક આવતા જ ગયા. અમે સ્તબ્ધ બની આખો ફાટીને જોઈ જ રહ્યા. હું બોલવાને અત્યંત ઇતે-જનર હતો. આખરે મન:સયમ છોડીને મેં કહ્યું:— “ આપણે શાસ્ત્રોમાં વાચેલા મુનિઓના આચાર વિચાર અને લક્ષણો તેમજ મહાવીર સ્વામીની રહેણી કરણી અને આદર્શભય જીવન સાથે આ સાધુ જીવનને સરખાવતા આસમાન-જમીનનું અંતર લાગે છે. આપણે બહુ નીચે સરી પડતા જઈએ છીએ. ”

અમારા વિચારોની આમ બાપ-લે ચાલી રહી હતી, તેવામા છઠ્ઠા અને કાષ્ઠક યોગજ પ્રસંગ રજુ કર્યો —

લમનો દહાવો —

લમ વિધિનો પ્રસંગ ચાલી રહ્યો હતો. એક વન (એકાવન) મા પોતાના પ્રદ શુદ્ધ-નાયનુ બ્રાહ્મણો, બુદ્ધાશ્રીયા અનેકીઓ અને સગા સબંધીઓના સાબનથી ઘેરાઈને ઇવનની વસત ખસુમા પ્રવેશ કરીને એક ટ્રમનાગીનો નસત ચીકારી રહ્યા હતા એમના મોઢા ઉપર ઘડપણ સુચક કાચલીઓ પડી ગઈ હતી ક્યામગ સમીપ ન જવાનુ અભગનત ધારણ કરતા હોય તેમ એમના પ્રદ બનેલા વાળે આસરી ધોળાશ પકડી હતી.

થોડેક દૂર તેમના પૌત્ર જેવો વાગ્યો, જેને મળેના મોગ પછુ કહેતા નથી એવા રમકડા અને નિશાળની શિખણપાથીમા કુરેના સાસારિક વાતાવરણથી અમાત એક કિશોરવયનો વિદ્યાર્થી, મુમસ્ત યુવાનીના તોરમા ડોકલી પુખ્ત ઉમરની માળા સાથે પાણિમદ્ય કરતો હતો એક બાલુ યુવતીઓ લમમડપ પામે બેસી વરગળઓના મગળસુચક ગીતો માંડ ઉત્સવનો દહાવો માંભે રહી હતી એક તરફ ટંક કરતી વાત ગનાઓ (વેશ્યાઓ) આવાપના સુરો છોડી રહી હતી લમ સમારભની કિયાઓ પૂરી થતા ધીમે ધીમે ચિત્રપટ મુલ્યાવા માડ્યું, અને બને યુગતાની ઇનનલીના ટાર થવા માંડી શુદ્ધરથની પરણેતર ઇવન-ઉપાસ માણવાને કોષ નાર સાથે બુલ્તો અગમર રાખવા માંડી, ત્યારે શેક સાહેબ શારીરિક ક્ષીણતાના ભોગ થઇને સ્વર્ગપુરીની નીકટ લઇને આ કાલી કુનિયાનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળ્યા કન્યાનુ લીલામ કરનાર પિતાના દાય હેઠા પડ્યા બીજા બાલુ લધુ બરધારની સાથેના અસમાન વયની યુવતીનો શુદ્ધસાર કટુ-કલેશમય અને તેડો જ અનર્થકારક થઇ પડ્યો.

અમને ખમર હતી કે આ કમ્ય કૃત્રિમ હતુ, છતાં એની કૃત્રિમતા જેટલ જ એ મજા હતુ, એ રહમભવના સુધાકરે કહ્યું — “આપણા સમાજની આ કમનશીન દશા છે તમારા જેવા યુવકોએ આના કાષ્ઠક અમભાગ લઇ, વિધિ નાખી, લાખરો ગેસડાગની જગ છે પછુ કુ જૂજુ છુ આજના યુવામ એટલે જુ તે તો નુ કલેજ સમજશે હલે બે તારા સ્વધર્મી બધુ બુધ્યોના દિપ્ત, અને તેમની આ કષ્ટમય દશા માટે બે આનુ પાડાં એઓને કુ ખસુકા કરના કષ્ઠક વિચાર કરે.”

ભનિષ્યના નેતાઓ —

દ કાષ્ઠપણ વાવિવા કટ તે પહેલા તો અમે સાતમી બ્રમિકા ઉપર જઈ પહેલ્યા હતા આ ચિત્રપટમા આપણા આશ્રમેનો-આપણી કુમળીવપના વિદ્યાર્થીઓના ચિતાર દેખાવા માડ્યો નેહોઓ તરન નિસ્તેજ, ક્રિકા, ઉડી પેસી ચંચેલી આમો, શરીરો વામન સ્વરૂપ કુનળી, નિર્માલ્ય અને આગળી અડકાતા ગમડી પડે એવા.

“નેવાં આપણા ભનિષ્યના જેનીઓ અને નેતાઓ ? આપણા સમાજના, તીર્થના અને ધર્મના રક્ષણ કરનારા વીર

ગોદાઓ ? વીર-પુત્રનુ મિત્ર ધગાનારા આપણા આજના મદાથીઓ.” — સુધાકરે વિષયને રેફટ કરવા માડ્યો.

એ કહ્યું — “એમા એ બિચારાઓના ગો દોષ ? ને સમાજને આવારે તેઓ પડ્યા કે તે સમાજ તેમના તરફની ફજો કેરી રીતે અ । કરે છે તેનો વિચાર કર્યો ? તેમની શારીરિક, માનસિક, નૈતિક અને ધાર્મિક અધોગતિ માટે શુ સમાજ જવાબ નથી ? શારીરિક વિકાસ માટે કયા છે અખાડાઓ અને વ્યાયામના અનેક સતોપકારક સાધનો ? લધુ બન્યુઓની માનસિક, નૈતિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિ માટે કયા છે તેનુ સ્વ-છ વાતાવરણ ? કા તો સમાજ લાખો રપિષ્યાના વિદ્યાર્થીઓને ઉભા કરીને તેમને વિનામી છાડા બનાવી મૂકે જ, કા તો સ્કાંકાં, મૂવીય અને અયોગ વાના વરણવાળા મકાનમા મૂળે, અથવા અનાથો પાળવાનુ કષ્ટિ-બિન્દુ તેમની સમત રજુ કરીને તેમને પરતવ્રાત્ત, નિરાધારતાનુ અ । નિર્મોલતાનુ બાન કરાવે છે, અને તેમની છુમ્મી સ્વાસ્થ્ય વગરની, લુખ્ખી અને જ નનારી મૂકે છે, જેથી ભવિષ્યમા માયકામના રહીને તેઓમાથી પોતાના પગ ઉપર ઉભાવી શકિત જ ઉડી જાય છે એમના માતા-પિતાઓ પછુ આરોગ્ય અને સર્વદેશીય જગ્યાળીના મિદ્ધાતોથી અપ રિચિન હોઇ, એ વિદ્યાર્થીઓ સરકારે પછુ તેવાજ લાવે છે ન્યારે સમાજના પુરોની આ નશા છે, ત્યારે કુમરિકાઓ અને વિદ્યાર્થીઓ માટેના આશ્રમેની તો વાન શી કરવી ? તેમ છતાં આપણે જરૂર સમાજના બાલક-બાલિકાઓના ઇવન ગાન-દીપકથી તેમમય બનાવવા થશે પ્રયત્ન આપરવા નેઇએ

સુધાકર — “આપણા પૂર્વજોએ સંપાન કરેલા અને તેમના વશને વારસામા આપવા ધારેલા ગાનના સાધનોની શી દશા છે તે તારી નજર આગળ ચિત્રમેલી છે છતાં કેમ નેઇ શકતા નથી ?

જવાબ આપવા જઇ ને પહેલા તો છેલ્લા અકના દર્યો ચિત્ર ઉપર આવી ખાન થઇ ગયા —

પૂર્વજોના નામો —

એક બ્રમજમા દેવા વિશાળ ઓરડામા પાનાઓના વેન્જુલે(લુન્ગ) પડેના દના પીડાઓનુ અખડ નિવામચાન હોય એમ એ નિજ નરથા । મચાતુ હતુ મનુષ્યોની પા રજ યોગવવાનુ એ રચાનના બાન્યમા નહોતુ પછી ધીમે ધીમે એ ઓરડાના દાગ ખનના જવાયા અને થોડા જ મયમમા તે એકાંત યુદ્ધની અત્ર કોષ મુનિ જેના દેખાતા બે પુરોની પધરામણુ થઇ પાળણી એક વ્યકિતએ લા પ્રવેશ કરી તે મેને પૂમ નીચા નગી નમીને નમસ્કાર કયા, ધૂપના ગોરંગોટા ઉડાડ્યા, થોડીકવાન તેના થશોગાન ગાયા, ટલ કહ્યું, અને છેલ્લા નમસ્કાર કરી આતી પકડી મુનિઓએ તે દ્યોમાથી થોડાએક પાના ઉચકી એ નૈયા જેની દેખાતી વ્યકિતને યુમન કર્યો અને બહાર નીકળી આના કે તરન જ દારો એકાએક જઇ થઇ ગયા, અને લડીઆઓની લેખનસૈનીનુ ચિત્ર નજર સમક્ષ અડ થયુ

મેં કહ્યું:—“આપણા પૂર્વ-જ્ઞેનો વારસો કેવો સરસ જળ-વાઇ રહ્યો છે? માતા બાળકની તન્દુરસ્તી જાળવીને જેમ ખોરાક આપેલી જાય, અંગ્રેજ સરકાર જેમ આપણા અધિકાર પ્રમાણે સ્વરાજતા ટૂંકડા આપતી જાય, તેમ આપણા ગુરૂદેવો આપણને અધિકાર પ્રમાણે જ્ઞાનામૃતના ઘૂટડા પાચે જાય છે”

સુધાકર:—“ગૃહસ્થોને અ-મુક ધાર્મિક ક્રિયાઓ (યોગો-દ્વલન) વગેરેની પરીક્ષા પસાર કર્યા વગર જ્ઞાનનો અધિકાર જ ક્યાં છે? વળી જ્યાં મુનિ-ઓનો મ્હોટો સમુદાય ઉચ્ચ-જ્ઞાનથી રંગાયેલો નથી, ત્યાં ગૃહસ્થવર્ગનું તો પૂછવું જ શું? અનુવાદો પણ એકેજ પક્ષ તરફથી થતાં હોવાથી સાહિ-ત્યની શૈલી અરસિક અને ક્લિષ્ટ બની ગઇ છે. આપું સાહિત્ય સમાજને કાંઈજ આકર્ષક નથી. આધુનિક જમાનામાં સા-ધુઓને ભંડારોનો શોખ થવા માંડ્યો છે, પણ તેના કેટલો અને કેવો ઉપયોગ થાય છે તે કોણ જાણે છે? સાહિત્ય પ્રચારના સાહસો ખેડનારને ક્યા છે ઉત્તેજન? ઉત્તેજનને ખર્ચે ગાલિપ્રદાન અને અપયશના પોટલા જ ઉડાવવા પડે છે. આપણે આધુનિક જમાનાની છેલ્લા દબથી પુસ્તકો તૈયાર કરવાં જોઈએ, જેથી સામાન્ય જનસમાજની તે તરફ અભિ-રૂચિ વધે ”

ચિત્રપટના દશ્યો ખતમ થાય છે “શુડનાઇટ” ની તકતી અમને સ્થાન છોડી જવાની વિનંતી કરી રહી છે, પણ... પણ અમારા પગજ ઉપડતા નથી, અનેક આંદોશ-શક્યતાઓ અને અશક્યતાઓના

ધર્મ અને જીવન.

તમારું “જૈન” પત્ર પચીસ વર્ષનો રજત-મહોત્સવ ઉજવવા માગે છે તે જાણી મને આનંદ થયો છે. હું તમોને અને તમારા સાથીઓને આ તકે અભિનંદન પ્રેરું છું. જો કે હું પોતે કોમી પ્રશ્નોમાં બહુ રસ નથી લેતો અને “જૈન” નિયમિત વાંચતો નથી, છતાં તમે જે મહાન સેવાઓ “જૈન” પત્રદ્વારા જૈન સંઘ-ની કરી છે તેનાથી હું અબણ નથી હું આશા રાખું છું કે ભવિષ્યમાં પણ એ સેવાનો ક્રમ ચાલુ રહેશે.

તે કે “જૈન” સંઘમાંથી રાજનામું આપી હું છટો થયો છું પણ એ મહાન સંઘના હિત પ્રત્યે મને એટલીજ લાગણી છે. જો તમારું પત્ર ધર્મમાંથી જોમોને દર કરવામાં કંતેહમંદ થાય, જૈનોને ખરેખરા અહિંસક બનાવી શકે એટલે કે બાળલગ્ન વૃદ્ધ-લગ્ન, કન્યાવિક્રય, એક કરતાં અધિક સ્ત્રીઓ પગલુવાના રીવાજ, અસ્પૃશ્યતા વિગેરે રીવાજોને દર કરાવી શકે અને સ્ત્રીઓને પણ પુરુષોના જેટલાજ હક્ક અપાવી શકે તો તમે દીન અને દુઃખી-ઓના ભારે આશીર્વાદ મેળવી શકશો.

કમનશીમે કેટલાક સાધુઓના તોફાની ઉપદેશ, ધર્મ અને જીવન સાવ જુદા પડી ગયાં હોય એમ લાગે છે. નહાનાં નહાનાં જુદાઓ પ્રત્યે જેટલી દયા બતાવવામાં આવે છે તેટલી દયા માનવપ્રાણીઓ પ્રત્યે બતાવવામાં આવતી નથી એ કેવી આશ્ચર્યજનક ઘટના !

હવે જૈન જીવનોએ એક હીલચાલ ઉપાડવી જોઈએ અને તે એ કે જૈન ધર્મ પોતે મહાન છે તેને ખરેખર મહાન બનાવવા અને અંધશ્રદ્ધાજી સાધુઓ તથા ગૃહસ્થોના હાથમાંથી છોડાવવા એક માર્ગને લ્યુથર જન્માવવાની !

અંબાલાલ સારાભાઈ—અમદાવાદ.

‘જૈન’ નો અવાજ.

‘જૈન’ જૈન સંઘની સેવા બજાવી રહેલ છે તેમાં કંઈ શક નથી શત્રુજયના સંઘમાં શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીએ હજી યાત્રા-ત્યાગ વિશેનો નિર્ણય નહોતો કર્યો તે પહેલાં જ ‘જૈન’ નો અવાજ લગભગ સઠળ સંઘે સાંભળી ત્યાગનો નિર્ણય કરી લીધો હતો વધારામાં તમે ‘શત્રુજય પ્રકરણ’ નામનું ઐતિ-હાસિક પુસ્તક તાબડતોળ જૈન પ્રજાના હાથમાં મુક્યું. આ તમારી તાજી સેવા ન ભલાય તેવી છે

‘જૈન’ નો રજત મહોત્સવ જૈન સમાજ જરૂર વધાવી લેશે, એટલું જ નહિ પણ પ્રથમ જ આવો ઉત્સવ હોય જૈન સમાજને ગૌરવરૂપ છે આપે તે પ્રસંગને સાહિત્યના લ્હાણથી દીપાવવા ધાર્યું છે તે ચોખ્ખું જ છે.

‘જૈન’ ની નિષ્પક્ષપાતતા, નિયમીતતા અને શૈલી મને તો ગમતાં હોવાથી કંઈ કહેવાપણું રહેલું નથી અભિનંદન સ્વીકારશે

લાલચંદ જયચંદ શાહ—કલકત્તા.

વલોવાતા વાતાવરણમાં અમે એટલાં તરબોળ બન્યા હતા કે તે સ્થાનનો ત્યાગ અમને જીવનના બદલામાં બદલા સં-ગાથીના વિયોગ જેટલો સાલ્યો. નિરૂપાયે ઓપેરા-લાઉસની બ-દાર નીકળી યોગાનમાં આ-વતાં જ સુધાકર અમને એકલાં કરીને અમારા હૃદયના ઉડાણને તપાસતો હોય અને કાંઈ ભય-કર ભાવિ યુદ્ધની વ્યૂહ રચના કરતો હોય તેમ અમને ઉદ્દેશીને પોતાનું અંતર ફાલવવા લાગ્યો:-

“મને લાગે છે કે આપણે સર્વેએ આપણી સામાજિક-ધાર્મિક સ્થિતિનું સુકમનલ અવલોકન કર્યું છે-તેની સુધારણા અર્થે હવે કટિબદ્ધ થવામાં દીલ શી? આપણે યુવકોએ તેવી સુધારણાના નિયમો આ-ધવા જોઈએ, તે પ્રમાણે વર્ત-વાને ભીષ્મ-પ્રતિજ્ઞા લેવી જો-ઈએ, તેના પ્રચાર માટે તન-મન-ધન કર્યાન કરવું જોઈએ, તે નિયમો વિરૂદ્ધ ચાલનાર સ્થાને પડકાર, વિરોધ, અસ-હાનુભૂતિ બતાવી-તેમની સાથે હમશરીક ન થવું જોઈએ. તોજ કાંઈક સમાજની પ્રગતિ સાધી શકશો અને ધર્મનું મુખ ઉજ્જ-વણ કરી શકશો.”—

આ પ્રમાણે મારા મિત્ર સુધાકર અમને સમજવતા હતા અને ભવિષ્યના કાર્યક્રમનું સૂચન કરતા હતા, ત્યાં તો કમબખ્ત દૂધવાળાના શુભંદ અવાજે મારી આંખો ખોલી નાખી. જોઈ તો દૂધવાળા સાથે દૂધમાં થયેલી સેળસેળને માટે મિસિસ વાગ્યુદ્ધ ચલાવી રહ્યા હતા. આંખો યોળતો યોળતો અને “આ બધું શું થઈ ગયું.” એમ બોલતો ઉભો થયો અને પ્રાતઃકાલીન કૃત્યોમાં ગુંથાયો.

મહારાષ્ટ્ર

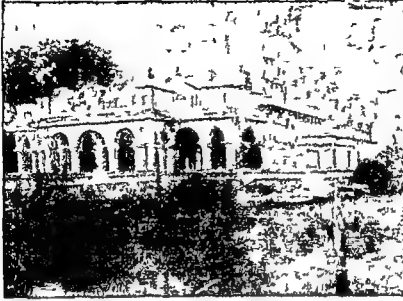
તીર્થ

કું

વા

ક

ળ

શ્રી સિદ્ધેશ્વર જૈન ગુરુકુળના ઉત્પાતક મુનિશ્રી ચારિત્રવિજયજી કમ્પોઝે. શિષ્યસમુદાય મુનિ શ્રી દર્શનવિજયજી, શ્રીજ્ઞાનવિજયજી તથા શ્રી-માયવિજયજીના દક્ષિણ ॥ સમુકત વિહાર ક્ષમિયા નના અનુભવોનુ તારણ

સ યોગજ્ઞ-
મુનિ મહારાજ
શ્રી-ચાયવિજયજી

મહારાષ્ટ્ર એ એક વખતની જૈનોની યશસ્વી ભૂમિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે ભલે આજે ત્યાંથી કાળક્રમે જૈન વસ્તી અન્યત્ર ચાલી ગઈ હોય અથવા ઘટી ગઈ હોય છતાં જૈનધર્મનું પોષણ એ ભૂમિમાંથી અનેકવાર અને તે પણ મારી રીતે થયું હતું. પૂર્વના ખારડુકાળી પ્રમુખ શૈલપૂર્વધર શ્વેતકેવલી શ્રી ભદ્ર બાહુસૂરિ સંઘમહા અહીંજ આબ્યા હતા અને નિવિધે હુકાલી ઉતારી હતી મહારાજ શ્રદ્ધાગુપ્તને ભાગવતી દીક્ષા અહીંજ આપી હતી ભગવાન ભદ્રબાહુસૂરિ અહીંજ જન્મ્યા અને સ્વર્ગવાસ પણ પ્રાપ્ત્ય પ્રખર તાર્કિક શિરોમણિ આચાર્ય શ્રી મિત્રસેનદિવાકર પણ આ ભૂમિ ઉપરથી જ સ્વર્ગે સંઘર્ષા હતા આચાર્ય શ્રી વજ્રસ્વામી પણ ખારડુકાલી વખતે સંઘ સહ અહીંજ પધાર્યા હતા અને જૈનદર્શનની પ્રતિષ્ઠાથી આર્હત ભક્ત બનાવ્યો હતો શ્રેતાબરેમાથી દિગ્ગમર પથ પણ અહીંથી જ નીકળ્યો હતો આચાર્યવર્ધ શ્રી હરિભદ્રમૂર્તિના શિષ્યો હસ અને પરમહંસ અહીંજ જોડાયા હોયે મન્યા હતા તેમજ ઉમર ગામનું ધ્વસ્ત જનમ દિર વિજયનગરના કિલ્લાના પરચરો અને જિભપુત્રી મજુજી આ બધામાં પ્રગટ-અપ્રગટ જૈનધર્મનું જ ગૌરવ દર્શિગેય શાય છે

અહીંનું પ્રસિદ્ધ તીર્થ પદરપુર કે જેમાં શ્રી નેમી નાથ ભગવાનની મૂર્તિ બિરાજે છે, અને નીચે લેખ પણ છે છતાં આજે સારી આલમ તેને વિકુળા તરીકે માને છે- પૂજે છે અને ભક્તિભાવથી નમી પોતાના આત્માને પૂનિત કરે છે આવા પવટા પામેલા ઘણા જૈનધર્મના

ઉત્તમ પ્રકરણો અહીં ગળતી રહ્યા છે અહીં જ જૈનધર્મનો ઉદયકાવક હ્રામ થયો છે સેકડો નહોતો બલકે હજારો સાધુઓને ધર્મને ખાતર પ્રાણની આકૃતિ આપવી પડી છે હજારો શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકોએ ધર્મને ખાતર તરવાની અણીએ ગરહન ક્યાવી છે તેમ ઘણા જૈનોએ જનોધ, કહી કે દલીગ પણ બાધ્યા છે તેમ ઇતિહાસ નાક્ષી પૂર છે એક જ કશિણુમાંથી જૈનોના થયેલ હ્રામના સુખ આ-કારણો છે શ્રી કરેચાર્ય, રામાનુજચાર્ય, લીંગાયતમતના પ્રમ્યાપક વાસવ અને સુસદ્ધમાનો પ્રથમના ગ્રણના મમથમાં ઘણા જૈનો ધર્મ ત્યાગી બેઠા અને જનમ દિરો હતા તે મહાદેવ, વિકુળા, કે રામચંદ્ર જના મ દિરો થઈ ગયા-અર્થાત જનમ દિરોમાંથી જનમ મૂર્તિઓ ઉત્પાપી તે તે દેવોને બેસાડવામાં આબ્યા અને ઘણા ત્યાગી સાધુઓ અને શ્રાવકો જાણુપ્રીથી ચોતના સુખમાં ગયા પરંતુ તે પછીના સુલ્લીમ મમથમાં એ અજૈનો સુમલમાન સરકારથી વિભૂષિત (?) બન્યા તેમજ જૈનેતરોએ રૂપાતર કરેલા એ મ દિરો સુસ્વીમોના હાથે મગીદોના રૂપમાં પલટાઈ ગયા એટલે મહારાષ્ટ્રે તે ઘણા ઘણા અનુભવો માણ્યા છે અને તેમાં જૈનોએ ઘણા વિતરો અનુભવ્યા છે હુ ખના જાડ ઉચ્યા છે એમ કહું તે લગાગે અતિશયોક્તિ જેવું નથી, અને એટલા જ ખાતર જૈનોને પોતાનો પ્રિય દેશ છોડીને પડયો હોય એમ લાગે છે

૧ લીંગાયત નામની અહીં એક મયાજ છે તેઓ વાળી તરીકે ઓળખાય છે અને તેઓ આગા ૧-૧૬ એક રૂપાના મમ ૩ ના આકારના બોખામાં મનદેવ ૩ પીડ યીજ માવે છે

આટલું છતાંય જેમ આપાદની ઘનઘોર મેઘલી રાતમાં વિદ્યુતના ચમકારા ચમકે, તેમ ખુણામાં છુપાએલું જૈનોનું પ્રાચીન-પૂનિત કુલપાકલ્પ આખાય મહારાષ્ટ્રમાં ચમકારા મારી રહ્યું છે. તેની લબ્યતા આખાય મહારાષ્ટ્ર ઉપર છવાઈ રહી છે. તેનો ઇતિહાસ કલ્પનાના તરંગો પૂર્ણ નહિ પણ સચોટ અને લબ્ય છે.

અમે ૧૯૮૨ નું આતુર્ભાસ મુળમં નગરીમાં કરી, મહારાષ્ટ્ર તરફ વળ્યા અને તેના કેન્દ્રીભૂત પૂનામાં આવ્યા. પૂનામાં જ અમે આ તીર્થનું મહાત્મ્ય સાંભળ્યું. સાથે વિહાર પણ ઘણો વિકટ છે એમ જાણ્યું. પરંતુ તીર્થના મહાત્મ્યે અમને ખૂબજ આકર્ષ્યા. લાંબા લાંબા વિહાર કરી સોલાપૂર થઈ હૈદરાબાદ આવ્યા. વચ્ચે ઉમર ગામના ધ્વરત જીનમંદિરનાં દર્શન થયાં, એ જોઈ હૃદય ઘણુંજ ખેદિત થયું. આજે એ ધ્વરત જીનમંદિરમાં મહાદેવજીનાં લીંગ અને રામચંદ્રજીની મૂર્તિ વિરાજે છે. આ મંદિરની બાંધણી લગલગ તારંગાજીને મળતી છે.

નિઝામના મુખ્ય પાટનગર હૈદરાબાદથી ઇશાનખૂણમાં ૪૭ માઈલ દૂર કુલપાકલ્પ શહેર છે. અહીં લાખા મુખ્ય કનડી અને રાજલાખા ઉર્દુ ચાલે છે. કુલપાકલ્પને તે તરફના લોકો કુલીપાક, કુલ્ખપાક, કુલ્ખ્યાક, અને કુલ્પાક તરીકે ઓળખે છે. મંદિરનું નાનકડું શીખર અને આકાર એક દેવવિમાનને મળતો છે. આ મંદિર ગામ બહાર છે. આબુખાબુ બગીચા અને નાનાં ઝૂંપડાં છે. મૂર્તિ લબ્ય અને શ્યામ છે. આદિનાથ પ્રભુની લબ્ય નીલરત્નમય-માણેકમય મૂર્તિ મૂળનાયકજી તરીકે વિરાજમાન છે. માટે આ મૂર્તિ માણેકસ્વામી તરીકે પણ ઓળખાય છે. તેમજ બાબુમાં પીરોન્તરંગની જીવીતસ્વામી-મહાવીર સ્વામીની રમ્ય અને અલૌકિક પ્રતિમાજી અર્ધપદ્માસને વિરાજમાન છે. આ તીર્થની મહત્તા આ ચમત્કારી આસનવાળી શ્રી મહાવીર દેવની પ્રતિમાના લીધે જ છે. મૂર્તિમાં કોઈ અનેરું ઓજસૂ પ્રકાશી રહ્યું છે. શાંતિદેવીના ઉપાસકોને તો અહીં ખૂબજ આનંદ અનુભવાય તેવું પરમ શાંતિનું સ્થાન છે. કળા અને રચનાની દૃષ્ટિએ પણ એ કોઈ અનોખી જ ભાત પાડે છે.

આ તીર્થનો ઇતિહાસ શ્રૃંગલાખદ્ધ મળે છે. “ કણ્ઠી-ટકદેશની રાજધાની કલ્યાણી નગરીમાં શંકર^૧ નામે પ્રભા-

વશાલી મહાન રાજા થઈ ગયો. કણ્ઠીટક અને તિલંગદેશમાં તેનું આધિપત્ય હતું. એ રાજા પરમ આર્હલક્ષ્મ હતો.”

એક વખત રાજ્યમાં ઉપદ્રવ થતાં પદ્માવતી દેવી તેને સ્વપ્નમાં આવી કહી ગયાં કે રાજન ! સમુદ્રદેવ પાસેથી માણેકસ્વામીની મૂર્તિ લાવીને પધરાવ, જેથી તારા દેશમાં શાંતિ થશે. રાજાએ આનંદસહિત પ્રાતઃકાલે અમાત્ય વર્ગસહ પ્રયાણ આદર્યું. અને સમુદ્ર કાંઠે જઈ ઉપવાસ કરી લવણનાથ-સમુદ્રાધિષ્ઠાયક દેવની આરાધના કરી. સમુદ્રદેવે પ્રસન્ન થઈને મંદોદરી રાણીએ સમુદ્રમાં પધરાવેલ નિર્મળ રકતમણિનાં જીનગિંજ-માણેકસ્વામીની પ્રતિમા આપ્યાં. આ પ્રતિમાજી સમુદ્રાધિષ્ઠાયકના કહેવા પ્રમાણે સ્વયં પ્રયાણ કરતા રાજાની પાછળ આવતાં હતાં. ડુંગરા, ખીણો અને નદી નાળા ઓળંગી આગળ વધતા શંકર રાજાએ કુલપાક નગર પાસે પહોંચવા પછી શંકાશીલ નજરે પાછું વાળી જોવાથી ત્યાં જ સ્થિર થઈ ગયા. તેથી અહીં શંકર રાજાએ પ્રાસાદ બંધાવી સં. ૬૮૦ માં પ્રતિષ્ઠા કરી.^૨

કલ્યાણનગરી વિ. સં. ૧૨૦૮ સુધી જૈન રાજધાની^૩ હતી. જૈન રાજા ખીજલરાજે પોતાની ગ્રામ્યજીત્રીના આશ્રહથી પોતાના સાળા વાસવને મંત્રી નીર્યો. તેણે વિશ્વાસ ધાતથી ખીજલરાજને મારી નાખી રાજ્યાસન મેળવ્યું. તે પછી વાસવે ત્યાં લીંગાયત ધર્મ રાજ્યધર્મ તરીકે જમાવતાં જૈનોની વસ્તી રહી નહિ એટલે આ તીર્થની સંભાળ હૈદરાબાદના સંઘે રાખી હોય તેમ ત્યાંના શીલાલેખોમાં મોટા ભાગે ભાગાનગર (અત્યારનું હૈદરાબાદ) નું નામ આવે છે તેથી સમજાય છે.

જૈનગ્રંથકાગ જૈને શંકર રાજા માને છે તેને જૈનેતર વિકાનો શંકરગણ માને છે. એ શંકરગણને પુત્ર ૬૪૮-૬૬૭ લગલગમા હતો એમ ધન્દુ માસિકમા સાહિત્યાચાર્ય વિશ્વેશ્વરરાવ શાસ્ત્રીનો ઉલ્લેખ છે.

૧ ભરતચક્રવર્તિએ આ રકતમણિના પ્રતિમા ભરાવ્યાં હતાં અને પુડરીક સ્વામીએ પ્રતિષ્ઠિત કર્યો હતાં. આ પ્રતિમાજીને વિદ્યાધરા પૈતાદય પર્વત ઉપર લઈ ગયા. ત્યાંથી ઇંદ્રલોકમાં પૂજાયા. ત્યાંથી રાવણે પ્રાપ્ત કર્યો. તે રામ-રાવણના યુદ્ધ પ્રસંગે રાણી મંદોદરીએ સમુદ્રમાં પધરાવેલા હતા તેવો ઉલ્લેખ છે.

૨ ષટ્શતાશીતિ (૬૮૦) વર્ષાણી તત્ત્વ વિંબં ગગને સ્થિતં ॥ ૨૮ ॥ ઉપદેશ સપ્તતિ.

૩ સં. ૧૨૦૮ લગલગમા બિડનગરથી ચાલીશ ગાઉ દૂર કલ્યાણ નામની જૈનોની રાજધાની હતી. તે મંડલમાં બિજળ નામનો સાર્વભૌમ રાજા પરમ જૈન હતો. તેની સ્તુતિ રૂપે જૈનોએ બિજળ કાવ્ય બનાવ્યું છે.

સિદ્ધાંત શિરોમણિ.

૧ કજાહદેસે કલ્લાણ નયરે સંકરો નામ રાયા જિણ મત્તો હુત્યા જીનપ્રભસચ્ચિકૃત પ્રાકૃત તીર્થકલ્પ

એક વખતની આ ઘટાણાનગરી અત્યારે નિઝામ સરકારના ભગીનદારની રાજધાનીનું શહેર છે. આજુબાજુ ખરેખર અને પથ્થરો નજરે પડે છે. આમવામ જોહતા ઘણે સ્થળે મહાદેવજીના લિંગ નિકળે છે એવું મુખ્ય ટ્રાવેલર એક જ જોડે લીંગાયતોમા શખને દોડે છે ત્યારે તેના ઉપર મહાદેવ જીનું પિંડ પધનવે છે. લાખા મમયે શરીર માટીમા મળી જવાથી પધનવેલા પિંડા પુન નિકળી આવે છે. ડોહ ડોહ જગાએ જોહતા જીનમંદિરના ચોટા અને મજા ખુત પથ્થરના મથ ભો, દરવાજાના બારણા ઉપર મુકવાની ચોટી શીલાઓ, જીનમૂર્તિઓના આસનો-માટી અને ખીજા લક્ષણોથી સુકળ પથ્થરો, વાવો, કુવાઓ અને નાની ચોટી જીનમૂર્તિઓ, આચાર્યની મૂર્તિઓ તેમજ પુતળા હાથ આવે છે. વાવો એટલા વિપુલ પ્રમાણમા જડી આવે છે કે પૂર્વે આ એક મહાન શહેર હશે એમ જણાઈ આવે. થોડા વખત ઉપર એક કસોટીની રમ્ય મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ તથા જૈનાચાર્યની મૂર્તિ હાથ લાગી છે તેના લેખ કનડી ભાષામા છે.

અત્યારનું મંદિર ના જુક દેવભુવન જેવું છે જનું મંદિર હવે તે મૂળ લાગમા કાયમ જ છે ને બહાર વધારે કરી હાથ લાગેલી ખીજા મૂર્તિઓ પધરાવી છે. છેલ્લાં જીર્ણોદ્ધાર હંદા બાદના સંઘે કરાવ્યો છે. બહારની મદદ પણ મારી મળે છે. અત્યાર સુધીમા એક લાખ અને એક શી હજાર રૂપિયા લાખા છે હજી થોડું કામ બાકી છે.

આ પૂર્વિન તીર્થને આપણા ગ્રંથોમા દક્ષિણની વારાણસી (કાશી) તરીકે જોળખાનું છે. અત્યારે આપણે તો આ કાગી નગરીને ભૂલી ગયા છીએ, પગનું અહીંની અજૈન પ્રજા તો તેને કાશી તરીકે જ જોળખે છે. અહીંની નદીને ગંગા નદી તરીકે જોળખે છે. અહીં નહાઈ શ્રાદ્ધ પણ સગવે છે. મહાનંદનું આ અજૈન તીર્થ છે.

મૂળનાયક માણેકવાગીનું મહાત્મ્ય અદ્ભુત છે.

જેમ કશીયાજીને ત્યાની દરેક પ્રાત કાળાખાવા તરીકે પૂરે છે, તેમ અહીંની કનડી અને તેલિંગી પ્રજા, હિન્દુ અને મુસલમાન માણેકદેવ તરીકે ખૂબ માનથી પૂરે છે. દરરોજ માટીજો ભરાઈને તેના દર્શનાર્થે આવે છે અને પ્રભુના દર્શન કરી પૈમા ભડારમા કે પ્રભુ મનુષ્ય દરથી નાખે છે. અહીં અજૈનોના શીવરાત્રીના મેળો ભરાય છે ત્યારે ત્યા આવ ના. બધા માણેકદેવના દર્શન કરે છે અને જ્યાં આપણો મેળો ચૈત્રીપૂર્ણિમા ઉપર ભરાય છે ત્યારે જૈનો તો આજુબાજુમાથી થોડા આવે છે. પણ અજૈનો-કનડી

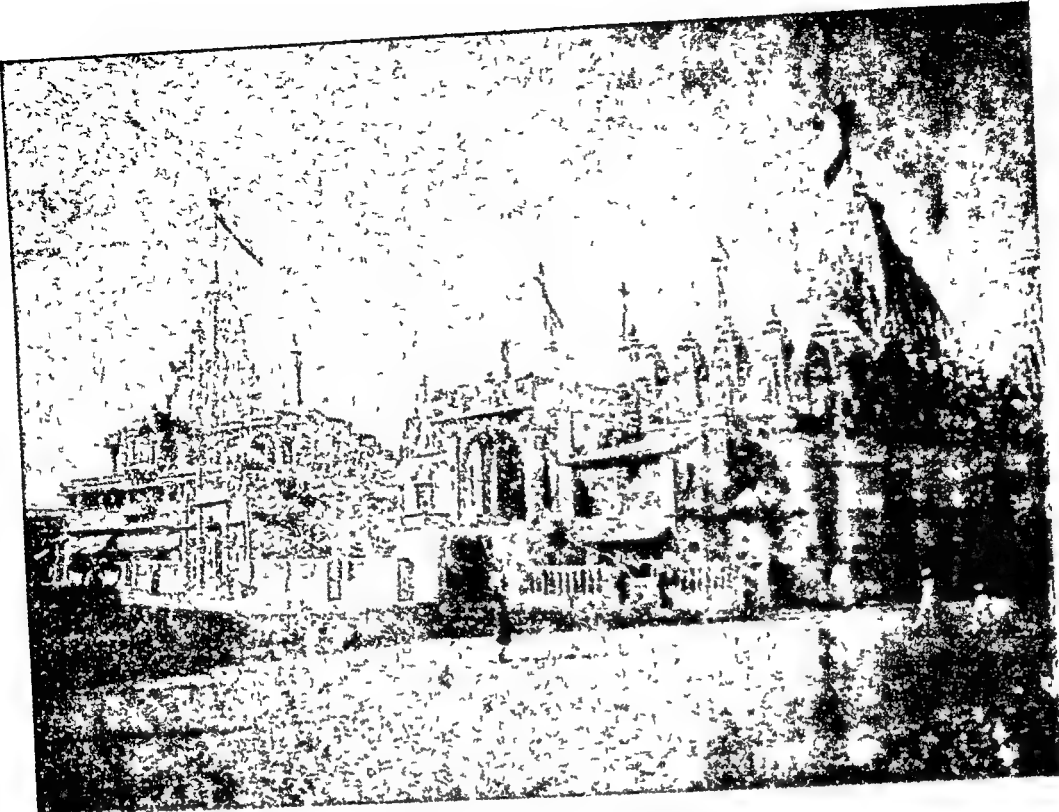
કુટપાક તીર્થના શિલાલેખ માથે શ્રી માણિક્ય પ્રભુ.

લોકો હજારોની સંખ્યામા આવે છે અને માણેકદેવના દર્શન કરી આત્માને પુનિત કરે છે. અહીંના ભગીનદાર જેઓ મુસલમાન છે, તેઓ અસુક વર્ષો સુધી ચો રૂપિયા વર્ષામન આપતા હતા. ખુદ નિઝામ નરકારે પણ અહીં આવતી દરેક ચીજ ઉપગની જકાત માફ કરી છે.

અહીં શિવાલેખો પુગળ મળ્યામા મોજુદ છે જેમા વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દીથી માટી અઢાનની શતાબ્દી સુધીના લેખો જોયા તે ઉપરથી ગમભય છે કે અહીં ૧૪૮૩ મા તપાગચાધિગજ મોમસુ દસ્તુનનો મસુદાય તમના શિખ શાંતિગણિ માથે પધા ગલ હતો. તેમજ ૧૬૬૭

મા મેનસુકિ પધાર્યા હતા. તેમ અત્રે ન્યાપેવા શ્રી વિજય દેવસુકિ તથા શ્રી ભાવવિજયજી ગણીની ચરખપાટકા અને લેખોથી ખાતી થાય છે. એક દગ આ તીર્થોદ્ધારે તપાગચા ચાર્યોના ઉપદેશથી જ થયા છે. અહીંના પ્રદેશના દરેક માચીન મંદિરોમા મણિવદ્રજીની સ્થાપના છે. એ પણ એક તપગચાનું વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. જે કે હમણા હમણા દાદા જીના પગવા સ્થપાતા જાય છે ને અહીં પણ સ્થપાયા છે.

રેવે માર્ગે કુવપાક જનાન મનવાડ જકશનથી હંદાજાદ ગોદાવરી લાઇનમા શીક દરાજાદ જાય છે ને ત્યાથી વગલ લાઇનમા અલીંગ Alt રોશને ઉતરે છે. અહીંથી ચાંગ મેલ શ્રી કુવપાક તીર્થ સુધી પાટી સડક છે.

રાયસી શાહ (ચોરીવાળા)નું જિનાલય પાછળનું દૃશ્ય.

મુનોહર શિલ્પ અને અનુપમ સૌંદર્યનો ખ્યાલ આપતા જૈન જિનાલયો આજે જેમ જામનગરની જાહોજલાલીમાં અગ્રસ્થાન લોગવે છે તેમ જામનગરના સ્થાપન કાળથી જ તેના ઇતિહાસમાં જૈનોનું અગ્રસ્થાન લેખાતું આવ્યું છે. જામ-કચ્છના કિનારેથી જામ શ્રી રાવળ નવાનગર (જામનગર) ને કાંઠે ઉતર્યા, અને વિ. સં. ૧૫૯૬ (શાકે ૧૪૬૧, ઇ. સ. ૧૫૪૦) ના શ્રાવણ શુદ્ધિ ૭ બુધવારના મંગળ પ્રભાતે જામ શ્રી રાવળ સાહેબે નવાનગરની સ્થાપના કરી ત્યારે જ તેમની સાથે વિશા શ્રીમાળી જ્ઞાતિના લણશાળીગોત્રના આણંદશેઠ તથા અબજશેઠના વડીલ અને મક્રીમ કુટુંબ નવાનગર આવેલ અને પ્રતિષ્ઠા સમયે આરોપવામાં આવેલ ત્રણ સ્થ લોમાંથી પ્રથમ સ્થ લે જામસાહેબનો લવ્ય દરબાર બંધાયો, બીજા સ્થ લે, દરબારગઢની નજીકમાં જ શેઠ કુટુંબના નિવાસ-સ્થાનો ચોળયા અને ત્રીજા સ્થ લે મક્રીમને સ્થાન આપતા માંડવીનો વહીવટ તેમના હસ્તક સોંપાયો. આ જામનગરનો પ્રાથમિક ટુક ઇતિહાસ કહે છે કે જામનગરના પ્રારંભ-કાળમાં પણ જૈન-સમાજનું અગ્રસ્થાન હતું. હવે વર્તમાનદૃષ્ટિએ જામનગરને અવલોકીએ

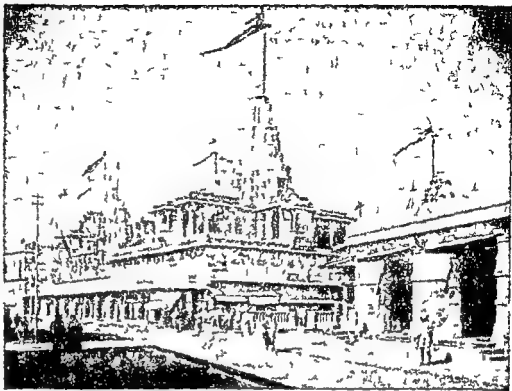
ન મળી શકે. એમ છતાં કાઠીયાવાડમાં જામનગર જૈનોને માટે યાત્રાનું એક ધામ તો અવશ્ય કહેવાય છે. અને જામનગરને જૈનોના યાત્રાના એક ધામ તરીકે પ્રખ્યાતિમાં લાવવાનું માન અહિંના આકર્ષક જિનાલયો ખાટી જાય છે. શત્રુજયની પ્રાચીન ટુંકનું ભાન કરાવતા અહિંના જિનાલયો દૃષ્ટિએ પડતાં જ કોઇપણ યાત્રિક જામનગરની લવ્યતાનો અનોખો જ ખ્યાલ બાંધવાને પ્રેરાય છે અને એટલું પણ ચોક્કસ છે કે 'જામનગર' ને કાઠીયાવાડનું પેરીસ કહેવરાવવામાં જૈન મંદિરો અગત્યનો ભાગ લજવે છે. એટલે આપણે

અહીંના જિનાલ-યોના ટુંક ઇતિ-હાસ તરફ દૃષ્ટિ-પાત કરીએ :
ત્રણસો વર્ષ પૂર્વના છ અને પચાસ વર્ષ પૂર્વના છ-એમ બાર જિનાલયો આજે જામનગરમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. શહેરની મધ્યમાં

લે૦ :—મોતીચંદ પાનાચંદ મહેતા.

જામનગરનો ઇતિહાસ કંઈ બહુ પ્રાચીન નથી એટલે પુરાતત્વ પ્રેમીઓને તેમાંથી બહુ અગત્યનું સાહિત્ય-તત્વ

ચીરાવાળા જિનાલયનો અમરભાગ તથા તપમચ્છ ઉપાશયનું એક દૃશ્ય

આવેલ ચાર પૈકી ચૈકેનું શિખરબધ જિનાલયન ખાત
સુધુર્ત જામશ્રી રાવળની માથે આવેલ વિશાશ્રીમાળી
જ્ઞાતિના આજુકણ ચૈકે તથા અખણ ચૈકે સ ૧૬૩૩
મા જામ શ્રી શત્રુચય (મતાણ) ના સમયમા કચુ
અને મ ૧૬૫૧મા આચાર્યશ્રી વિજયદેવસુરિના નેતૃત્વ
નીચે તેમા આદિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરવામા આવી આ ચૈકે
કુટુબમા ગ ડાઘાલાઈએ વાળનામા ચાલી આવતી નગર
ચૈકાઈને પ્રજા, જામ શ્રી બીખાણ, અને અધિકારી વર્ગ
તરફથી પ્રેમ મેળવી માગી રીતે દીપાવી હતી

નિખાલસ સેવા

“જૈન” જન મહોત્સવનો પ્રમત્ર વિ
શ્વોદારક મોધર્મના આજ્ઞાથી ચરિતાર્થ
કરે કે આ પત્રની નિખાલસ મેવા લગ
ભગ તમામ જૈન-પંચોથી આગળ વધે
છે ‘જૈન’ના અધિપતિ મી રેવચ-આઈ
કુડનાકર તથા તેમના સદચારી ગ
સુલીની કાપર્ધનાથી પ્રવૃત્ત પત્ર લોક
મિત્ર થયુ કે આ પત્રની નિરતર ઉત્પત્તિ
થાઓ એમ હૃદયથી ઇચ્છીએ છીએ

વી-પુત્ર આનંદ માગ
તથા મહેન્દ્ર સાગ.

જામનગર નહ
કના ચેલાગામ
મા આ ચૈકે જિન
ચૈત્યનુ ખાત
સુધુર્ત કરી તેજ
રાત્રે, મ ૧૯૫૧
ના મા શુ ૧૨ના
રોજ સ્વર્ગવાસ
પામ્યા આજે જા
મનગર યહુ ડા
હાચૈકાની પ્રતિષ્ઠા
અને પ્રેમને સ-
હારી તેમની પ્ર
થા સ કરે છે

બીજી જિનાલય વર્ધમાનશાહ (શ્રી શાન્તિનાથ) નું
૮૭૭-આરીખાણુ નિવાસી ચોસવાળ શ્રીમત ગૃહસ્થ
વર્ધમાનશાહે (જેમનો જન્મ મ ૧૯૦૬ મા થયો હતો)
ચોતાના બન્ધુ પદ્મનિહ સાથે કચ્છ-ભદ્રેશ્વરમા બ્યાપાર
શરૂ કર્યો, તેમા સાથે લાલ મળતા વિધિપદ્મ ગમ્મીય
આ શ્રી કચ્છાણુમાગ-સુરિના ઉપદેશથી પકર હંભરના
પગિવા સાથે મ ૧૯૫૦ મા વી શત્રુજયનો મધ કાઢયો,
યાત્રા વગી મધ જામનગર પહોચતા, જામ શ્રી જમન ત
સિહણએ વર્ધમાન ચૈકેને બ્યાપાર અર્થે જામનગરમા
વમવાનુ કબુલાવી, શહેર ગણુમાગી નામ્ય તરફથી અપૂર્વ
ન્વાગત કર્યું વર્ધમાનશાહ તથા પદ્મનિહ વિગેરે પામ્ય
હંભર ચોસવાળ કુટુંબો તે મમયે જામનગરમા વરયા
અને જાઘના ગાડીનાઓને ગીરપાવ આપી વિદાય કરવામા
આવ્યા અને કચ્છમાથી શ્રીમદ્ કચ્છાણુસાગરજી મહાન
જને આમત્રી મ ૧૯૮૮ શ્રા શુ ૫ ના દિને વિશાળ
જિનચૈત્યનુ ચૈકેના હંગે ખાતસુધુર્ત કરવામા આન્ધુ
ચૈત્યના શિખરે અને ઘુમટવાળો ભાગ તેજા થતા મ
૧૯૭૬ મા વૈ શુ ૩ બુધવારે શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુની
તેમા પ્રતિષ્ઠા કરવામા આવી, અને જાવન કહેંગીઓ વિગેરે
તેયાર થતા સ ૧૯૭૮ વૈ શુ ૫ ના દિને શ્રીમદ્

૧ “જામનગરો ઇનિદામ” મ ૧૯૫૦ મા જામનગર
છની માલી હેવાનુ જાણવ ઇ

અપૂર્વ તપ

નીકાચિત કર્મને તોડનાર

શ્રી વર્ધમાન આયંબિલ તપ અને છુટા

આયંબિલ કરવાનું

સરસ સાધન

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર (પાલીતાણામાં)

શેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈના વંડામાં

સત્તર વર્ષથી ચાલતું

શ્રી વર્ધમાન તપ આયંબિલ અને છુટા

આયંબિલ કરવાનું ખાતું

દરરોજ મોટી સંખ્યા લાભ લે છે.

એક તીથી ચાલુમાં અને સુકરર તીથી બ્યાજ

વાપરવા માટેની રકમ નોંધાવી શકાય છે.

દર વરસે હિસાબ તથા રીપોર્ટ છપાય છે.

બ્યવસ્થાપૂર્વક કમીટી અને ટ્રસ્ટીડ થયેલું છે.

ભેવા—લાલ દેવા—જરૂર પધારશે.

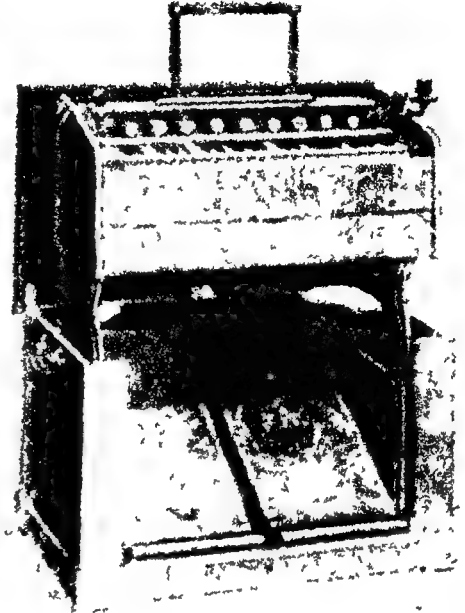
વધુ વિગત માટે છેલ્લો રીપોર્ટ મંગાવો.

શા. લાલચંદ લીલાધર

વહીવટ કરનાર.

સ્થાપના. ૧૮૮૫.

—:વાજાંત્રો:—

એનર્સ

ધી આમોફોન કંપની લીમીટેડ.

જૈન ધાર્મિક સંગીતની રેકોર્ડો વેચનારાં—
તેમજ ઓરગન વાયોલીન, આમોફોન, ઇત્યાદી વાજાંત્રોનાં જાણીતા વેપારીઓ:—

ટેલીફોન ૨૨૮૭૪

ટેલીગ્રામ્સ operaphone

જેમ્સ મેન્યૂફેક્ચરીંગ કંપની

૪૦૭, જી. કાલ્યાણદેવી રોડ

મુંબઈ.

ઈનામ

ર
પી
યા
એ
કા
વ
ન

સુવર્ણમાલીની વસત

તોલા એકની કી રૂા માત

પુરેપુરા શાસ્ત્રીય પાક પ્રમાણે લોકક્ષિતાર્થે બનાવેલી છે જેની વેચો તથા બીજી કાર્મસીઓ વિગેરે તોલા એકની કીમત રૂપીયા ૫૬૨-વીશ લે છે, તેની અમોએ કકત કીમત તોલા એકના રૂા ૭-૦-૦ રાખેલી છે સુવર્ણમાલીની વસતના ગુણો સર્વ કોઈ બાણે છે તેના માટે વડુ લખવાની જરૂર નથી. મુખ્યત્વે જીર્ણ-જ્વર, ક્ષય, ખાસી, દમ, અશક્તિ, પ્રદર, નબળાઈ, ઉન્માદ, અપ-સ્માર વિગેરે અનેક રોગોમા અસરકારક ફાયદો કરે છે અમો તદ્દન શાસ્ત્રીય પાક પ્રમાણે સોતુ, મોતી, સંકેદ મરી, શુદ્ધ હીંગળોક અને ખાપરીયુ (જસત ભસ્મ) નાખી તૈયાર કરીએ છીએ કોઈ પણ ગૃહસ્થ એમ સાળીત કરરો કે આ સુવર્ણમાલીની વસત શાસ્ત્રોક્ત પાક પ્રમાણેની નથી તેઓને રૂા ૫૨) એકાવન ઇનામ આપવામા આવશે પમ્ ૬ ન પડે તો છમાસ મુધી પૈસા પાછા આપવામા આવશે ઠીની મોસમમા રોગી, નિરાગી દરેકને વાપ રવાને ભલામણ છે પોસ્ટેજ અલગ

વૃહત્ સુવર્ણ વસતમાલતી

સોનાનો વરખ એકભાર, પ્રવાણ ભસ્મ ત્રણભાર, શુદ્ધ હીંગ-ળોક (૨૨ સીકુર) પાચભાગ, ધોળા મગી માતભાર કસ્તુરી એકભાર, ગુરૂચંદન એકભાગ, નાગભસ્મ બેભાગ, બગભસ્મ ત્રણભાર, અશ્વકભસ્મ સોપુટી ત્રણભાર, કેસર એકભાર, સાચા મોતી સાતભાર, પીપર એકભાગ, જમતભસ્મ અગીયાર ભાર, આ બધી ચીજોમા માખણ મેળવી લીંછુના ગસમા ઘુટી બનાવ-વામા આવે છે. માત્ર બે રતી સવારે અને બે રતી સાંજે લેવાની છે. આથી જીર્ણજ્વર, પાકુ, શ્વાસ, પ્રદર, કાસ અક્ષે, હરમ, મુત્રકૂચ્છ, સગ્રહણી, ક્ષીણતા, મુવાગેગ વિગેરે વણા રોગોમા અનુપાનથી ફાયદા થાય છે. કી તોલા એકના રૂા ૧૦) દમ પોસ્ટેજ અલગ

મળનાતુ દેકાણ —

પારી પ્રેમચંદ કેવળદામ.

આદરશ મ-પાલનપુર

ગિંઝા કાર્મસીની દવાઓ પણ અમારે ત્યાંથી મળશે.

જૈન સસ્તી વાંચનમાળાનું નામ સૌ કોઈની જાણમાં છે.

કારણકે—માત્ર સાત વર્ષમાં લગભગ ત્રીસ જાતનાં ઐતિહાસિક નવીન પુસ્તક—ગ્રાહકોને નિયમીતપણે આપ્યાં છે અને તે સીવાય પણ ઘણાં પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં છે.

ગ્રાહકોને અપાયેલાં પુસ્તકો—

શાળાઓ માટે—

સં. ૧૯૭૬ થી ૧૯૮૨ સુધીનાં પ્રગટ થયેલાં ૧૫ પુસ્તકોમાંથી જુજ નકલ નીચેનાં પુસ્તકની છે.

અભ્યાસનાં ચાલુ પુસ્તકો —

જે શુદ્ધ સારા પાકા સુંદર બાઈબીંગનાં છતાં સસ્તાં, શુજરાત કાઠીયાવાડની શાળામાં ચાલુ થયેલાં—

૧ આદિનાથ ચરિત્ર ભાષાંતર૧-૮-૦
૨ શ્રી સંજેશ્વર પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર૧-૮-૦
૩ મહાન સંપ્રતિ૧-૮-૦
૪-૫ અપ્પભટ્ટસૂરિ ભા-૧-૨ જો.૨-૮-૦

સં. ૧૯૮૩ નાં—

૧૬ જગદુશ કે જગતનો પાલનહાર૧-૮-૦
૧૭ અખંડ ચરિત્ર૦-૧૦-૦
૧૮ સદ્ગુણી સુશીલા૧-૨-૦

સં. ૧૯૮૪ નાં—

૧૯ મગધરાજ શ્રેણીક....૧-૮-૦
૨૦ શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર૧-૮-૦
૨૧ પેથડકુમાર ચરિત્ર....૧-૪-૦

સં. ૧૯૮૫ નાં—

૨૨ સ્થુલીભદ્રની સંસાર નોકા૧-૪-૦
૨૩ ચિત્રસેન પદ્માવતી....૧-૦-૦
૨૪ અપક્રમેષી કથા....૧-૪-૦
૨૫ શ્રી અન્નરા પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર૧-૦-૦

સં. ૧૯૮૬ નાં—

૨૬ શુભદેશ્વર કુમારપાળ સચિત્ર....૨-૮-૦
૨૭ વિમલમંત્રીનો વિજય૧-૮-૦
૨૮ શ્રી પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથ....૧-૮-૦

સં. ૧૯૮૭ માં મળવાનાં પુસ્તકો—

૨૯ કીર્તિશાળી કોચર૧-૦-૦
૩૦ જૈન સતીરત્નો-સચિત્ર૧-૦-૦
૩૧ શ્રી. ગિરનારજીનો ઇતિહાસ-સચિત્ર૧-૮-૦
૩૨ જૈનોના પ્રભાવિક પુરૂષો-સચિત્ર૧-૮-૦

—અમારાં બીજાં પુસ્તકો—

૧ કચ્છ ગીરનાર મહાયાત્રા-સચિત્ર૨-૦-૦
૨ પ્રતિભા સુદરી (ખાસ સ્ત્રી-ઉપયોગી) ૧-૮-૦	
૩ વિધિયુક્ત પંચપ્રતિકમણ૦-૧૦-૦
૪ વિધિયુક્ત દેવસીરાઈ પ્રતિકમણ૦-૬-૦

૧ પંચપ્રતિકમણ સૂત્ર મોટી સાઈઝ	પાકું પુકું સક્ષિપ્ત અર્થ સાથે	૦-૮-૦	૪૭-૮-૦
૨ દેવસીરાઈ પ્રતિકમણ સૂત્ર....		૦-૩-૦	૧૫-૦-૦
૩ પંચપ્રતિકમણ પોકેટ રેં પુકું		૦-૮-૦	૪૦-૦-૦
૪ પંચપ્રતિકમણ સૂત્ર મોટું સાર્થ		૧-૮-૦
૫ સામાયિકસૂત્ર વિધિ સાથે		૦-૧-૦	૫-૦-૦
૬ ઐત્યવંદન શુરવંદન વિધિ સાથે		૦-૧-૦	૫-૦-૦
૭ જિનેંદ્રસ્તુતિ		૦-૧-૩	૬-૦-૦
૮ રત્નાકર પચ્ચીસી		૦-૦-૬	૩-૦-૦
૯ માંગલીક ગીતો		૦-૧-૬	૭-૦-૦
૧૦ સિદ્ધાચળ સ્તવનાવળી		૦-૨-૦	૮-૦-૦

આ સિવાય બાળકોમાં વહેંચવા લાયક મહાપુરૂષોનાં ચરિત્રો વિગેરે લગભગ ૧૫+૨૦ જાતનાં પુસ્તકો મળશે કે જે બાળકોને નૈતિક અને ધાર્મિક જ્ઞાન આપનારાં છે કિંમતમાં ઘણાં સસ્તાં છે. મંગાવી ખાત્રી કરો—

૫ શત્રુજય તીર્થમાળા વિચાર ૦-૧૦-૦	સોના રૂા. ૪૫)
૬ સ્તવન સંગ્રહ અને નિત્યસ્મરણમાળા ૦-૮-૦	૪૫)
૭ જૈન નિત્યપાઠ સંગ્રહ	૦-૮-૦ ૪૦)
૮ પંચપ્રતિકમણ પોકેટ સાઈઝ	૦-૮-૦ ૪૦)

આ ચાર પુસ્તકો પોકેટ સાઈઝ પાકા રેશમી પુકાનાં છે. સ્નેહીઓમાં ભેટ આપવા લાયક અને નિત્યનાં ઉપયોગી છે.

૯ ભાગ્યવાન ભામાશા સચિત્ર૧-૮-૦
૧૦ નવસ્મરણ સચિત્ર અર્થ સાથે....૧-૦-૦
૧૧ મહિલા મહોદય ભા. ૧-૨૩-૮-૦

આ સિવાય દરેક સંસ્થાના અને બીજાં જૈનધર્મનાં પુસ્તકો અમોરી પાસેથી મળી શકશે. એક વખત મંગાવી ખાત્રી કરો કે આપને કેટલો ફાયદો મળે—

જૈન સસ્તી વ

રાધ

ગર.

શ્રી વિજયકમળકેશર ગ્રંથમાળાના સર્વમાન્ય અપૂર્વ પુસ્તકો—

શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયકેશરસૂરીશ્વરજી કૃત પુસ્તકો—

યોગશાસ્ત્ર—આવૃત્તિ-૪ થી ૪૦૦ પૃષ્ઠ રેશમી પાકુ પુકું ૩૧ ૧-૦-૦ સમર્થ ઈનાચાર્ય કલીકાલ સર્વજ્ઞ શ્રીદેવચંદ્રાચાર્ય શ્રીના મૂળ ગ્રંથનું આ ભાષાતર છે. યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન, સમાધી, તથા પીડસ્થાદિ ચાર પ્રકારના ધ્યાન તથા અનેક અપૂર્વ વિદ્યાના ખજાનાથી ભરપૂર આ પુસ્તક ગૃહસ્થથી માંડી ત્યાગસુપ્રીની સર્વ સ્થિતિવાળા માટે ખાસ ઉપયોગી છે.

મહાયમુદ્ધરી—આવૃત્તિ ૪ થી ૫૪ ૪૫૦-રેશમી પાકુ પુકું કી ૧-૪-૦ પચીસસો વર્ષ પૂર્વે ની આ કથામાં સર્વ સુખમાં ઉછરેલી એક રાજકન્યાને પોતાનું શીલવ્રત પાળવા માટે સહવા પડેલા કુ જોડું કંઠસુખનંદક ખ્યાન છે. સ્ત્રીઓને ખાસ ઉપયોગી છે એકવાર હાથમાં લીધા પછી પુસ્તક છોડવું ગમે નહીં.

આત્માનો વિકાસક્રમ અને મોહપરાજય—પૃષ્ઠ ૪૦૦-પાકું પુકું કી ૧ ૪ ૦ આત્માનો વિકાસ ઓછામાંઓછી બ્રહ્મિકાવાળો એક જીવ પુરવાર્યના બંગાળી આગળ વધતા આત્માના પુર્ણ વિકાસ લગભગની બ્રહ્મિકામાં કેવીરીતે આગળ વધે છે-અને તેમાં આવનાવિમ્મરૂપ મહામોહાદિના સમુદાયસાથે વાર-વાર સુદમાં ઉતરવું પડે છે, પરિણામે સદ્જ્ઞાનાદિથી તેના નાશપત્રી પોતાના મત્ત નવરૂપને અનુભવ કરે તેના આજેનું જિતાર આત્મા છે કાર્મણ્ય દર્શનવાળાને એક ખરા જોશીયાની નરજ સારે છે.

પ્રભુના પદે જ્ઞાનનો પ્રકાશ—આ પુસ્તક ઉપરના પુસ્તકસાથે ભેડવામાં આવેલ છે પ્રભુના માગે ચાલનાર પશ્ચિમે પોતાની અનેક ભૂલોમાંથી બચાવી પોતાના જીવને એક આદર્શરૂપ બનાવે છે-અને પુસ્તકોના સારભૂત અદાર પ્રકરણો જુદા જુદા વિષયો ઉપર આપેલા છે આજ પુસ્તક એક ભતિસ્મરણ વાનું જોડેનના જીવન તથા આત્મીક અનુભવ સાથે તેમની છળી સહીત એગી પૃષ્ઠનું જુદું બાધ વામાં આવેલ છે કી ૦-૫-૦

મહારીંગ તત્ત્વ પ્રકાશ—આત્મવિશુદ્ધિ-નીતિવિચારરત્ન-માળા આ ત્રણે પુસ્તકો લગભગ ૪૫૦-પૃષ્ઠના પાકા પુઠાની સાથે બાધવામાં આવેલ છે કી ૧-૦-૦ મહાવીર તત્ત્વપ્રકાશમાં પ્રભુ મહાવીરના સિદ્ધાંતરૂપ કેટલાક તત્ત્વોનું અધ્યાત્મિક શૈલીએ નિરૂપણ કરવામાં આવેલ છે તત્ત્વજ્ઞાનનું આ પુસ્તક જૈનધર્મમાં પ્રથમ જ છે મહાવીરતત્ત્વમાં દાખવ કરેલ છે.

મહાવીરતત્ત્વ પ્રકાશ-મ સ્કૃત ગદ્યબદ્ધ કી ૨-૦-૦ સસ્કૃતભાષાના ભાજુનાર આ માન્ય માધુ-માધ્વીને પણ ખાસ ઉપયોગી થઈ પડે તેવા સરલ-આગ્રહ ઉપરના ભાષાર્થવાળો છે.

આનંદ અને પ્રભુ મહાવીર—આ ગ્રંથ ખલાસ થઈ ગયો છે, પણ ફરીથી છપાયે કી ૦ ૮-૦

આત્મવિશુદ્ધિ—આત્માને વિશુદ્ધ કરવા ઇચ્છતા જીવોને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે જુદા

જુદા વિષયવાળા ૧૮ પ્રકરણો આમાં આવેલ છે.

નીતિવિચારરત્નમાળા—નીતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાનના જુદા જુદા અનેક પુસ્તકોમાંથી આત્માને જીવિત આપે એવા ૧૦૮ ઉપરાત વચનામૃતોનો સંગ્રહ છે.

શાંતિનો માર્ગ—આ ૦ ૩ જી ૫૦૨૦૦ પાકુ પુકું અધ્યાત્મ, ભાવના, ધ્યાન, મમતા, તથા વૃત્તિ મક્ષેપ, યોગોધ્યાનોપયોગી વિષયોથી ભરપૂર છે.

આત્મજ્ઞાન પ્રવેશીકા—આ ૩ જી ૫ ૧૪૦ કી ૦-૩-૦ મત મતાતર વગર આત્મજ્ઞાનના વિકાસ માટે ૨૮ પાંકો છે.

શ્રીમદ્ મહાપાધ્યાય શ્રી દેવ વિજયજી કૃત પુસ્તકો.

રેખાદર્શન-૫ ૧૧૨ રેશમી પાકુ પુકું કી ૧-૦-૦ સ્ત્રીપુરુષોના પગથી મસ્તક સુધીના સર્વ લક્ષણો-હાથપગની રેખાઓ-આ મુખ્ય-લક્ષ્મી-સંતતિ-વિગેરે બાંધેને બતાવનાર હાથના રેખાસાથે જાતિભાગ છાપાવનારો છે તેમાં અનેક ખીનાઓ આવશે બા ૧-૨ જાનેની કી રૂ ૧-૦-૦

દેવવિનોદ—રેશમી પાકુ પુકું ૫ ૧૪૪ કી ૧-૦-૦ ધ્યાન-સ્વદાદ્ય-પ્રાણાયામથી રોગ મગાડવાની રીત જ્યોતિષ્ય, આયુષ્ય, ભજન પદો વિગેરે રૂ ૩ વિષયોથી ભરપૂર.

દેવભક્તિ માળા—૫ ૧૪૦ પાકુ પુકું કી. ૧-૦-૦ પાંચ પ્રકારની ભક્તિ, દિસાનું સ્વરૂપ વિગેરે બીના અને શાસ્ત્રોના પાંદો સાથે-

પુસ્તકો મળવાનું ટેકાણું

દેહગામ-પ્રાતીજીવન તજાદી-લીખાસાથ મગનલાલ અમદાવાદ-શા સકુલભાઈ તલકચંદ જેઠા રતનપોળમાં વાઘણપોલ વદવાણકર્ષ-શા ખોડીદામ માધવજી જેઠા દેગમરજી માગે ટેકામાં

—: તમારી મદદની સ્વરૂપ કોમિત :—

તમા યોગ્ય ઠેકાણે કે જ્યાં મદદની જરૂરી અને અત્યંત જરૂર છે ત્યાં કરો ત્યારે અકાચ. જૈન શ્વેતાંબર કોમમાં ઘણી જોડીઓ છે; એનું કારણ જૈનો સ્વભાવતઃ દયાળુ અને ધાર્મિક પ્રકૃતિના હોય છે. અને તેથી જ કોઈ પણ ભાગની વ્યવસ્થિત સંસ્થાને સખળ હાથે મદદ કરે છે. આવી જ રીતે દક્ષિણ દેશના શ્વેતાંબર જૈનોએ પણ પોતાની સાંપત્તિક સ્થિતિના પ્રમાણમાં એક સંસ્થા:—

શ્રી દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર જૈન શ્વેતાંબર બોર્ડીંગ-સાંગલી.

એ નામથી આજ લગભગ ૧૫ વર્ષથી શરૂ કરેલ છે; જેમાં ધાર્મિક ડેજવણી સાથે શારીરિક અને વ્યવહારિક ડેજવણી આપવામાં આવે છે. હાલ ઇંગ્લીશ પહેલા ધોરણથી કોલેજમાં B. A (ખી. એ.) સુધીના વિદ્યાર્થીઓ લાલ લે છે. આજ સુધીનું વાર્ષિક પરીક્ષાનું પરીણામ સેક્ટે ૭૦-૬૦ થી ઓછું આવેલું નથી. તેની વ્યવસ્થા મેનેજીંગ કમિટી મારફત હોવાથી તેના રીપોર્ટો વ્યવસ્થિત રીતે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા છે સાંગલી એ તેનાં સારાં હવાપાણી, વ્યાપાર, હાઇસ્કૂલો અને કોલેજ માટે વળણાતું હોવાથી મહારાષ્ટ્રના દરના વિદ્યાર્થીઓમાંથી વિદ્યાર્થીઓની અરજી આવતી રહે છે, પરંતુ સંસ્થાની સાંપત્તિક સ્થિતિના પ્રમાણમાં જ વિદ્યાર્થીઓ મંતુર કરવામાં આવતા હોવાથી ઘણા બુદ્ધિવાન અને ચાલાક વિદ્યાર્થીઓને નાસીપાસ થવું પડે છે. હજી સંસ્થાને પોતાની ઇમારત ન હોવાથી ભાડાની જગ્યામાં રાખવી પડી છે. દરના દેશમાં પોતાના જૈન બાળકોને મદદ કરવાની સાથે અને સંસ્થા સાથે કાયમનું નામ જોડવા ધનીકો માટે આ સોનેરી તક છે. તે સર્વ ધનીકોને વિનંતિ છે કે આપની દૃષ્ટિ આ દક્ષિણ ભાગની સંસ્થા તરફ લંબાવો; કારણ તેમાંથી બહાર પડતા વિદ્યાર્થીઓ પણ સાચા વીરપુત્ર જૈનો છે. વધારે માહિતિ માટે સંસ્થાના રીપોર્ટ મંગાવો. સંસ્થાને મળેલાં નાણાંની પહોંચ સેક્રેટરીની સહિથી મોકલવામાં આવે છે. મદદની જરૂરી આવશ્યકતા જે ભાગની સંસ્થાને હોય ત્યાંજ વખતસર મદદ મોકલવાથી તેનું જરૂર શ્રેય, કીમત, અને પુન્ય છે. એજ વિનંતી

ટે૦ સેક્રેટરી—શ્રી દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર
જૈનશ્વેતાંબર બોર્ડીંગ, ગળપતિપેઠ-સાંગલી

શેઠ ચતુરભાઈ પીતાંબરદાસ
આંન. સેક્રેટરી.

પ્રાચીન તીર્થોદ્ધાર કે લિયે દાન કીજિયે !

વિશ્વવિખ્યાત કાશી જૈસે પ્રધાન તીર્થક્ષેત્ર મેં જૈનો કા કીર્તિસ્તંભરૂપ ગણિવર પૂજ્યશ્રી કુશલાજી મહારાજ કે અચિન્ત્ય પરિશ્રમ વ પ્રભાવ સે બના હુઆ અશ્વસેન મહારાજ કી રાજધાની કા સૂચક મધ્ય કાશી મેં ગંગા કે તીર રામઘાટપર ૧૬ શિખરિયોં સે વેદિત ગગનચુંવી શિખરવદ્ધ વિશાલ મનોહર શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ કા જૈન શ્વેતાંબર વડા મંદિર હૈ । મંદિર મે ૧૫૦ શ્રી જિનબિંદુ વિરાજતે હૈ । ઇસ્કે સાથ ઉપાશ્રય ઔર જ્ઞાનમંદાર હૈ ।

યહ સ્થલ શાસ્ત્રવિશારદ શ્રી ચાલચંદ્રસૂરિજી વ મુનિપ્રવર શાંતમૂર્તિ શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ એસે નરરત્નો કા ઉત્પાદક ઔર સ્મારક હૈ. ઇસ સે ઇસ સ્થલ કા મહત્વ સ્વયંપરિચિત હોતા હૈ. ઇસ મંદિર કે તાલુક શ્રી તીર્થ સિંહપુરીજી કા મી વ્યવસ્થા હોતી હૈ, યહ તીર્થ શ્રીશ્રેયાંમ પ્રભુ કે ૪ કલ્યાણકોં કા ધામ હૈ । જો કિ કાશી સે ૨૥ કોશ દૂર જંગલ મેં રહા હુઆ હૈ.

ઉપરોક્ત સ્થલ કે મંદિર વ ઉપાશ્રય પ્રાચીનતા કે કારણ અતિ જર્જરિત સ્થિતિ મેં હો રહે હૈં જિસ્કા જિર્ણોદ્ધાર કરના વહોત જરૂરી હૈ. વાર્ષિક આવક કે લિયે કોઈ સ્થાયી પ્રબંધ ન હોને સે તથા સ્થાનિક સંઘ વ યાત્રિયોં કી વહોત હી અલ્પ આવક સે કેવલ વાર્ષિક સ્વર્ચ મી મુશ્કિલ સે નિકલતા હૈ અતઃપ્રવ ઇતિહાસિક ઇસ સ્થલ કે જિર્ણોદ્ધાર અવશ્ય હી જૈનસંઘ લક્ષ્ય દેકર યથાશક્ત્ય નીચે લિખે ઠિકાને પર આર્થિક મદદ કરોં એસી નમ્ર વિનંતી હૈ—

ઠિ. રામઘાટ જૈન મંદિર,
બનારસ સિટિ.

વ્યવસ્થાપક,
શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિ.
શેઠ સોમચંદ ધારસી (સતના)
વા. આણંદચંદ રાય સુરાણા.

ખાનદેશ, નાશિક, વગર વિગેરે દક્ષિણ તરફના તમામ પ્રદેશના છેક નાના ગામડા સુધીમા રહ્યા નહ્યા સ્થાનિક અને વિશેષ શુભગત, માંગ વાડ, કચ્છ વિગેરે પ્રદેશોમાથી વર્ષોથી આવી વસેલા નૈન મસુદાયનો વખ વાટ છે ખાનદેશમા તેમજ મોલાપુર બેલગામ છ લાગેમા દીગબરી બ-ધુઓની વસતિ ઠીક છે તેમા કેટલાક ભાગમા હાલ સ્થાનકવાસીના પ્રચાર થવા લાગ્યો છે અને કેટલાક સ્થળે મારવાડી ઘરો સ્વેતાબરી કે સ્થાનક વાસી શ્રદ્ધામિત્ર ભાગમા આવે છે સ્વેતાબરીમા રાંદી વ્યવહાર માટે અડચણ જણાતી નથી, પરંતુ બેટી વ્યવહાર માટે ઘણા હોંકા મૂળ વતન શુભશત સાથે સીધા સબધ ધરાવે છે ને કેટલાકેક નૈનો મૂળ શુભરા તના છતાં અને કાયમ ધર્મ જવાથી ણધો વ્યવહાર આ ભાગ સાથે જ કરે છે હૈદરાબાદ, મહિસુર, મદ્રાસ વિગેરે ભાગોમા પણ નૈન વસતિ સાગ પ્રમાણમા છે જેમા મહિસુર ભાગમા દીગબરી વિશેષ છે અને મદ્રાસ ભાગમા સ્વેતાબરી મારવાડી બાધઓની વસ્તી છે ગામડામા વસતા નૈનો મોટા ભાગે અભણ હોવાથી માર્ગનિક કિતકદિથી અસજા પડી ગયા છે આ પ્રમાણે દક્ષિણના વિશાળ પ્રદેશમા નૈનોની વસતિ છુટી છવાઈ હોવાથી શ્રીકેટગીની જગત છે

નૈન મહિંગે દરેક જગતમા છે તેમા કેટલાક શીખગણ અને દાર્શનિક છે તેમા ખામ કમીને અતગી કાજ, કુલપાકજ (માણિક્ય પ્રજા) ના પ્રાચીન તીર્થ સુપ્રસિદ્ધ છે તેમજ વર્ષો જીવતામા ભાડકજીનું તીર્થ આવેલું છે ત્યાનું મહિંગે ભવ્ય, વિશાળ અને ધર્મશાળા વિગેરેની મારી વ્યવસ્થાવાળું છે ખાનદેશમા જલ ગામ, અમલનેર, ધુલીઆ, શીરપુર, નેર, બાહારપુર, ગીરમલા વિગેરે

ભાડક તીર્થ-શ્રી પાર્થનાથજી.

દ
શિ
ણ
માં
જૈનો

લેખક—શ્રી પાવચ દીનચ દ તની-જનપૂર્વ મહાનપૂ જૈન.

ગામોમા સારા મહિંગે નાશિક વિગેરે ગામોમા મોટા મહિંગે છે પૂનામા તીર્થભૂમિ જેવા મહિંગે છે ને ત્યા નૈનોની વસતિ વધારે હોવાથી ત્યાની બહોળલાલી પણ મારી છે નગર જીવતામા નગર શીવાય ખીજ ગા ગોમા થોડાક મહિંગે છે સોલાપુર, બેલગામ, ધારવાડમા પણ સ્વેતાબરી તેમજ દીગબરી મહિંગે છે ને મહિ સુર-મદ્રાસ સુધી પણ નૈન મહિંગેની હાજમાળા લાગેલી છે દીગબરીનું ગોમઠ સ્વામીનું પ્રાચીન તીર્થ મહિ-સુગ પાતે છે આ તીર્થ શ્રવણ બેલ ગોલા ગામ પાસે આવેલું છે ત્યા ડુગરના ઉચા ભાગમા ૬૦ ફીટ ઉચા પ્રતિમાજી કોગવામા આવેલ છે

વરાડમા એલીચપુર ગામ પાસે મુકતાગિરિ નામનું તીર્થ છે તે એલી ચપુરના ઇલ ગળગે સ્થાપન કરેલ છે ત્યા સ ૧૬૩૮ ની સાલ સુધી કુજ ગામના સ્વેતાબરી સ્થાપનાયો વહીવટ કરતા પરંતુ તેના વશમા કોઈ નહી રહેવાથી દીગબરી હોંકાએ ત્યા પોતાનો કબજો કરેલો છે અને સ્વેતાબરી મૂર્તિઓ ઉત્થાપી ત્યા દીગબરી મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી છે

મતારા જીવતામા કુતલગિરિ અને કુબોજના બે ડુગરો છે ત્યા દીગબરી અને સ્વેતાબરી બન્ને શ્રીર કાઓના મહિંગે હાલ છે

વિજાપૂરમા તેન્મા સેકાની સહ અક્ષ્યા પાર્થનાથની પ્રતિમા હાલમા વિરાજમાન છે તે પ્રતિમા જોદકામ કરતા સોવચરામાંથી નિકળેલી છે અને તે પ્રત્યક્ષ સ્વેતાબરી મૂર્તિ છે

નિજમ રોટમા જાલના નામનું મોટું ગામ છે ત્યા કુમાનપાળના વખ તની પ્રતિમા વિરાજમાન છે અને મહિર ઘણુ પ્રાચીન છે ત્યા પટવા હોંકા રહે છે અને તેઓ બધા સ્વેતા બરી નૈનો છે ત્યા જુની પટાવલીઓ બળી આવે છે

જૈન સમાજનો વિકાસ અને જાળવણી અત્યારે ગુજરાતમાં દેખાય છે તેનાથી પણ વિશેષ એક વખત દક્ષિણમાં પ્રસરેલી હતી. એ દક્ષિણના પ્રાચીન જૈન ભાગ્યરવિનું અવલોકન કરતાં જોવાશે

આ લંબમાં શ્વેતાખર-દીગંખર કે દક્ષિણી મારવાડીના ભેદને મહત્વ આપતો નથી. કેમકે દક્ષિણમાં તેવા ભેદનું મહત્વ નથી. તેમજ જૈન પ્રાચીન સંસ્કૃતિના ઉદ્ધારમાં સમગ્ર જૈન શાસનનો ઉદ્ધાર અને વિકાસ રહેલો છે તેમ માનવું છું.

ઇતિહાસ ઉપરથી જોવાય છે કે હાલના મધ્યપ્રાત, નિજમ, મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક, મૈસૂર, આદિ દેશોપર ઇ. સ. પૂર્વે કેટલાએક સૈકાઓથી ઇ. સ. ૫૫૦ સુધી કદંબ વંશના જૈનોનું રાજ્ય હતું. પછી બસો વર્ષ સુધી આદમી ચાલુક્યોનું, ૯૩૭ સુધી રાષ્ટ્રકૂટોનું, અને

દક્ષિણના

જૈનોનો

ભાગ્યરવિ.

લેખક:—

લક્ષ્મણ ચુનાથ લીટ

સંચાલક અને પ્રેરક:—

પોપટલાલ રામચંદ શાહ.

૧૧૫૦ સુધી કલ્યાણ ચાલુક્યોનું સામ્રાજ્ય હતું. આ બધા વંશો જૈન હતા. મહારાષ્ટ્રપર ઇ. સ. પૂર્વે એ સૈકાઓથી કેટલાક સમય સુધી આધોનું રાજ્ય નમ્યું હતું. પરંતુ તે સંયોગમાં પણ મહારાષ્ટ્રપર અને ખીજા પ્રાંતોપર અખંડપણે જૈનોનું જ રાજ્ય હતું. ઇ. સ. ૧૧૫૦ થી ૧૩૦૦ સુધી દેવગિરિ યાદવોનું રાજ્ય હતું. અને પછી મુસલમાની અમલ શરૂ થયો. આ સમયમાં પણ દક્ષિણ કર્ણાટકમાં ગંગ, હોયસાલ, પલ્લવ, રટ્ટ, કલચૂરી આદિ જૈનવંશના રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા. અને તેથી જ લગભગ દંદર અને ટીપુના જમાના સુધી ત્યાં જૈન વાસ્તવ્ય અને સંસ્કૃતિનું વર્ધન થતું રહ્યું. અને મુસલમાનો અમલ શરૂ થયા પછી પણ રાજધાનીના આસપાસના પ્રદેશના શિવાય બાકી પ્રાંતમાં જૈન મંદિરો સુરક્ષિત રહ્યાં છે. શૈવ કે વૈષ્ણવોના બલાકારને લીધે આ

ચાંદવડ ગામ પાસે ડુંગરની ગુફામાં આવેલું એક શ્વેતાખર જીનમંદિર અત્યારે કાલિકાના મંદિરના નામથી ઓળખાય છે. હોલકર રાજ્ય તરફથી ચાંદવડ અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં ગયું ત્યારથી અમુક સરકારી નીમણુંક (વર્ષાસન) આ મંદિર માટે અપાય છે. મૂર્તિઓ અખંડ કોતરેલ છે. મૂળનાયક શ્રી ચંદ્રપ્રભુ વિરાજે છે. બાળુ ઉપર આવેલ ચક્રેશ્વરી દેવીનેજ કાલિકા મંદિર ઠરાવ્યું છે; પરંતુ દાર્શનિક સ્થિતિએ જોતાં તે જીનમંદિર હોય એમાં શંકા નથી. 'આ મંદિરની સંભાળ-કળા માટે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. દક્ષિણમાં પંદરપુર તીર્થ

ભોંયરામાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલ શ્રી અંતરીક્ષજ પાર્શ્વનાથજીની પ્રાચીન પ્રતિમાજી.

હોલમાં અન્યધર્મીઓનું એક મોટું ધામ ગણાય છે. તે મંદિરની મૂર્તિ ખારી-કીથી જોતાં પુરંકરિક ગણધરની હોય તેમ જણાય છે.

કોલ્હાપુરમાં માતાજીનું એક પ્રસિદ્ધ મંદિર છે. સ્થાપત્ય જોતાં તે જૈન મંદિર જ હોવું જોઈએ તેમ જણાઈ આવે છે; પરંતુ અત્યારે તો એ અંખામાતાનું મંદિર બની ગયું છે; છતાં દક્ષિણમાં પ્રાચીન જીનાલયો અને પવિત્ર ભૂમિકાઓ એટલી બધી છે કે તેના સંરક્ષણ અને સંભાળ માટે ખાસ નાના ગામોમાં પણ સેંકડો જીનમંદિરો આવેલાં છે. તેમાંનાં કેટલાકનો હમણાં પુનરુદ્ધાર પણ થવા માંડ્યો છે.

મહિરામા વિષયે નીચર તેમજ નીચી પ્રતિષ્ઠા થઈ છે એ ખરું, પરંતુ તેમાં મહેવી જૈન શિષ્યકા તેમજ મળી આપના શિનારોમાં તથા તામપના અભાગે પણ દક્ષિણમાં જૈનધર્મની પ્રાચીન આમાદિનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો આપી રહે છે.

કાન્નાર જિલ્લામાં (North Canara) ઈસ પૂર્વે કેટલાક મેકાઓથી સોળથી સદી સુધી જોનોનું જ ગભ્ય હતું. ઈસ પૂર્વે રીજ સદીમાં અશોકરાજાએ જ્યોતીપુર (હાલનું બનારસી ગ્રામ)માં ફૂલ મોકલ્યો હતો કે તે પવની એ જૈન રાજધાની હતી ગામની પશ્ચિમ શિખા દ્વારે એક મંદિર છે ત્યાં બીજી સદીમાં સતરમી સદી સુધીના શિનારોમાં મગ છે (૨) બીજી મહત્વનું ગામ મળીપુર (હાલનું નામ બટલ) છે એ જૈન સોળથી સદીમાં આ મંદિરમાં ધણી આપાર થયો હતો સાર્વજનિક સંતાના અતરણ દ્વારા થાય તો મેસર મહારાજા ફરીથી આ બંને શરૂ કરવા ધાર છે હાલમાં અહીંયા ધણી વિનંતીયું મે-નથુ જિના ધણે છે તેમાં તેરમી સદીના શિનારોમાં છે (૩) ત્રીજી મહત્વનું મ્થાન ગેર-સપ્તા છે ધોધને લીધે હાલમાં પણ એ સ્થાન પ્રસિદ્ધ છે જોનોની મહોત્સવાલી સુચક અર્થે એક લાખ વરા અને ૮૪ જનારોમાં હતા હાલમાં માત્ર નથુ જિ ૧૪૦૬ થી ૧૬૧૦ સુધી અહીંયા એક નાનું જૈન રાજ્ય હતું ૧૬૨૩માં આવેલ ઇટાલીયન યાત્રીએ (Dollivella) આ નદીનું ધણ વર્ણન કરેલું છે (૪) પિનગી ગામમાં એક જનાર્ય છે તેનો ઉલ્લેખ ૧૬૫૦ માં થયેલો છે પ્રાચીન નામ જૈનપૂરમ હતું ત્યાં જો શિનારોમાં છે આ ઉપરાંત મુરદેશ્વરમાં કેટલાએક મંદિરો અને પદરમાં સેકાના કેટલાએક શિનારોમાં છે નવી કુનેદાર, કનનીચક, હોનાવર, કુમ્હા, દાં વધી, વિરકગી, મનગી, મિલકુન આદિ ધણી મ્થાનો જૈન ઇતિહાસને માટે પ્રસિદ્ધ છે.

સારવાદ જિલ્લામાંનું મકાપુર ગામ મગવશના જૈન રાજાઓની રાજધાની હતી અહીંયા એક જૈનમંદિર અને કેટલાક મિનારોમાં છે અહીંયા જૈન વિદ્યાન્ય હતું શ્રી ગુણભાગ્યાર્યે જૈન ગામમાં ઈસ ૯૯૮માં ઉત્તરપુરાણ પૂર્ણ કર્યું (૨) બીજી મહત્વનું ગામ હલ્લેશ્વર છે તેનું પ્રાચીન નામ પુર્ણિચેરી હતું ત્યાં નથુ ચાગ વિનંતીયું જનારોમાં છે કેટલાએક શિનારોમાં પણ છે (૩) લકુદીમાં પચાસ જનારોમાં અને ૩૫ શિનારોમાં છે મધ્ય જળપ્રણાલ્યાર્યે નના-વેના કે તેઓ રાજપુત હતા ત્યારે આગાનપરે એક મુનિની રત્ના તેમને કરી હતી, તેના પ્રાચલિતો માટે તેમને એવા ધણી જનારોમાં બધાના હતા હોયસાવ વશના જૈન ગામ ઓની રાજધાની અહીંયા જ રત્ની (૪) મગ શહેરનું

પ્રાચીન નામ કપુક હતું ત્યાં મે-નથુ મંદિરો ને સાત શિનારોમાં છે (૫) મહોત્સવા ૩૬ મહોત્સવા જનાર્ય છે અને ઈસ ૧૧૭૪ થી ૧૫૫૦ સુધીના શિનારોમાં છે (૬) જમી ગ્રામમાં જૈન રાજાઓની રાજધાની હતી. જ જનારોમાં હતા, પણ દ્વારે એક છે (૭) તુગલ નદીપર જૈનગ. નામનું ગામ, સંધિપુરાણ વશના જૈન રાજાઓ અહીંયા રાજ્ય કરતા હતા (૮) મૂળપુરમાં જો જનારોમાં છે ઈસ ૬૦૨, ૧૦૫૩ અને ૧૨૭૫ ના ત્રણ રીનારોમાં છે વળી ધારનાડ, હાનગ, દમગી, રાણ, અમીનભાવી, આરુચી સોગનુર, અરનાન, કેન્કેરી, ચનવરી આદિ, હબળ, દેવગિરિ, ઉદી વિગેરે ધણી ગામો જૈન ઇતિહાસ માટે મહત્વના છે.

વિજયપુર જિલ્લામાં (૧) બાનામી ગામ ચાતુક્યોની રાજધાની હતી ત્યાં ઈસ ૬૫૦ ની જૈનશુકા છે ઈસ ૫૭૮ ની નીનાર્ય છે આ ગામનું પ્રાચીન નામ વાતાપી છે સાનથી સદીના ચીની યાત્રી હ્યુએનસાંગે આ ગામનું ધણ વર્ણન કરેલું છે (૨) ત્યાંથી ૧૪ માઇલનું એશી નામનું ગામ છે તેનું જાનીન નામ આમરપુર હતું ઈસ ૬૩૪ માંના રીનારોમાં અહીંયા ઈ ત્યાં ધણી શિનારોમાં અને શુકાઓ છે (૩) ત્રીજી મહત્વનું મ્થાન પદ્મકન છે ત્યાં સત્તમી અને નવમી સદીના રીનારોમાં છે (૪) નાગનકોટમાં પ્રાચીન જનાર્ય છે જૈન બ્રહ્માર છે, પામે જૈનપુર નામનું ગામ છે. (૫) સન ગમીમાં ૧૦ મા મકાનો એક શિનારોમાં છે લા એક જૈન વિદ્યાન્ય હતું એનું જોના ઉપરથી જણાય છે (૬) વિજયપુરમાંની મળી કરીમની મસજિદ તે પ્રાચીન જનાર્ય હતું કીલ્લામાં ધણી જન

જેન્ક—પોપહલાલ રામચંદ ગાદ

પ્રતિષ્ઠાઓ છે (૭) જુ ગામ પામે પદાડ ઉપર એક ધણ પ્રાચીન મુર જનાર્ય છે (૮) કરી ગામમાં નથુ જનારોમાં અને નથુ રીનારોમાં છે ૧૧ી બાનાનગ, તનાચક, શીશ, સીંગી, સગમ, મુરેલીદાજ કુશી, હેમ્બાળ, વાસુકાડ, બાગે વાદી તાલીંગ, દુનસુદ, અમીબીડી વિગેરે ગામો જૈન ઇતિહાસ માટે મહત્વના છે.

જેલગામ જિલ્લામાં સૌદતી ગામમાં એક જનાર્ય અને રવશના (૮૭૫-૧૦૨૬) જ શિનારોમાં છે પ્રાચીન નામ મુગધર્મન હતું (૨) જૈનગ્રામમાં બીનામાં કમનમની નામનું જનાર્ય છે ગામમાં જો જનારોમાં છે (૩) દમગી ગામમાં ૯૮૦ થી ઈસ ૧૫૫૦ સુધી કદબનશની રાજધાની હતી ત્યાં એક મંદિર ને નીનારોમાં છે પાચમી સદીના તામ્રપટો અહીંયા મળે છે (૪) કાદાલ ગામમાં એક જનાર્ય ને શીનારોમાં કે વળી હોગન, દુલી, કાન્નુર, નદગ, નમગી, દેયુનપ, મનોગી, મત્રનિધિ, કોકદેવર, કાગવા, રાયનાગ,

સંજેશ્વર આદિ ઘણા સ્થળો જૈન ઇતિહાસ માટે પ્રસિદ્ધ છે. હત્રીકેરીમાં બ્રહ્મદેવનું મંદિર છે. તે જ્ઞાતકય હતું. કુરેલી ગામમાં અગ્નીઆરમી સદીના શીલાલેખો છે. ભુકકુંડ ગામની પાસે મુકતેશ્વર મંદિર છે. પણ તે જ્ઞાતકય હતું.

હૈદરાબાદ રાજ્યમાં (૧) કુંથલગિરિ નામનું જૈન સિદ્ધક્ષેત્ર છે. (૨) બીજું કુલપાક તીર્થ છે. ત્યાં આદિનાથ મહારાજની પ્રતિમા છે. માણિક્યસ્વામીના નામે પણ ઝોળખાય છે. આ બન્ને તીર્થો પ્રાચીન છે. (૩) ત્રીજું મહત્વનું સ્થાન માલખેડ છે. પ્રાચીન નામ મલીયાદિ છે. હાલમાં અત્રે એક જ્ઞાતકય છે. બાકી કીલ્લામાં દટાઈ ગયા છે. જૈનસમ્રાટ અમોઘવર્ષની અહીં આ રાજધાની હતી. જનસેનાચાર્યે પાર્શ્વબ્રમુદય કાવ્ય અહીંયાંજ પુરું કર્યું હતું. રાજવાર્તિક ગ્રંથના કર્તા અકલકદેવ અહીંઆના જ હતા. ઇ. સ. ૮૬૭ માં અહીં આ રાજ્ય શુભતુંગ રાજ્ય કરતા હતા. (૪) એલોરા (વેરુણ) ની જૈન ગુફાઓ ઘણી પ્રેક્ષણીય છે. ત્યાં બૌદ્ધ અને શૈવ ગુફાઓ પણ છે (૫) પાટનચેરમાં ત્યાં ત્યાં ઘણી જન મૂર્તિઓ છે. આ પ્રદેશમાં સાતમી સદીથી દશમી સદી સુધી જૈન રાજ્યો રાજ્ય કરતા હતા. પછી શૈવ અને વૈષ્ણવોએ જ્ઞાતકયો નષ્ટ કર્યાં (૬) કલ્યાણપટ્ટણમાં કલચૂરી વંશના રાજ્યો રાજ્ય કરતા હતા બ્યારે બીજા રાજ્ય રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે તેમના સચીવ વસવદેવ લીંગાયત પંથનો પુનરુદ્ધાર કર્યો. ચેત્રબસવના બલાત્કારથી બીજાજનો પુત્ર શૈવ બન્યો અને જ્ઞાતકયો શીલાલેખો બન્યા. સારપછી એજ ધર્મનો પ્રચાર કર્યાં. કમાં થયો. અને જૈનો લીંગાયત બન્યા. અસ્તુ. આતન, અષ્ટા, ઉખલદ કચનેર, તેર ધારાશિવ, વંકર, સાવરગામ, હોનસલગી, બોધાન આદિ સ્થાનો જૈન ઇતિહાસમાં ઘણા મહત્વના છે.

એક વખત ઉપરના પ્રદેશમાં બધી વસ્તી જૈનોની હતી અને બધા મંદિરો જ્ઞાતકયો હતા. તેનો ઇતિહાસ ઉકેલતાં આ નજરમાં ફક્ત તરી આવતી જ નોંધ છે.

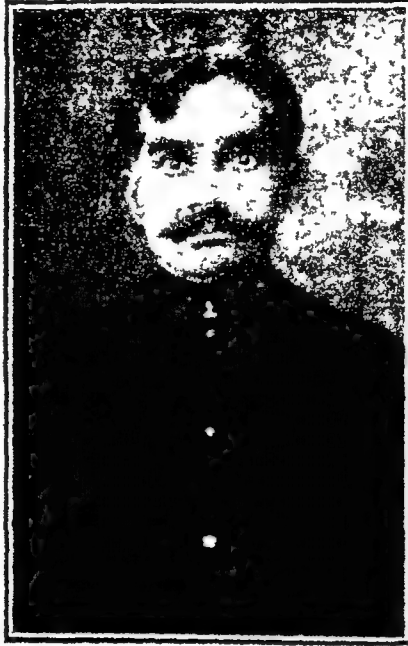
સોલાપુરજીલ્લામાં દહીગામ અને બેલાપુરમાં જ્ઞાતકયો છે. વધી બાવી, મોહાળ, માલશીરસ નાતાપુતા, પંટરપુર, પુલમેજ, કાસેગામ આદિ ગામોમાં હેમાડપંથી કારીગરી ઘણી છે.

સતારા જીલ્લામાં ધુમલવાડી પાસે પદાડપર પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. (૨) કલટણમાં બે દબર વર્ષનું પુરાણું જ્ઞાતકય છે. હવે તે જગેશ્વર મહાદેવનું મંદિર બન્યું છે. (૩) કુંડલ પાસેના પદાડમાં પણ જૈન મૂર્તિઓ છે. વળી કરાડ, વાઈ, પાટણ વિગેરે સ્થળોમાં જૈન અને બૌદ્ધ ગુફાઓ ઘણી છે.

પુના જીલ્લાના નેડસા ગામની પાસે બે ગુફાઓ છે. ત્યાં પહેલા સૈકાનો શીલાલેખ છે. (૨) બુનેર પાસે પણ ગુફાઓ છે. વળી ભવસારી, શીવનેર, બાલચંદ આદિ સ્થળોમાં ઘણી ગુફાઓ છે.

રત્નાગિરિ જીલ્લાના ખારેપાટણ ગામમાં એક જ્ઞાતકય છે. સાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના નામપટો મળ્યા છે. (૨) ખરવારમાં અગ્નીઆરમી સદીમાં જૈન રાજ્યો રાજ્ય કરતા હતા આ સમયનો એક શીલાલેખ પણ મળ્યો છે. (૩) દામલમાં ચંડીનું મંદિર છે; પણ તે સાતમી સૈકામાં જ્ઞાતકય હતું.

દાણા જીલ્લાના સોપારા ગામમાં ઇ. સ. પૂર્વે ૫૦૦ થી ૧૩૦૦ સુધી કોકણની રાજધાની હતી. પ્રાચીન નામ સુર્પારક હતું. સોપારક કે સોપારાય એવા નામથી તે ગામ બુદ્ધોના ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ છે. (૨) કન્હેરીમાં ઇ. સ. પૂર્વે પહેલા સૈકાથી છઠા સૈકા સુધીની ગુફાઓ છે. ૫૪ શીલાલેખો છે. (૩) કલ્યાણ પહેલા સૈકાથી છઠા સૈકાસુધી વ્યાપારનું મથક હતું. વળી અમરનાથ, બોરીવલી, તારાપુર. વળાબાઈ, વશાલી આદિ ગામો ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ છે. કુલાબા જીલ્લાનું રેવડંગામ ઇ. સ. પૂર્વે ઘણા સૈકાઓથી પ્રસિદ્ધ છે. પ્રાચીન નામ રેવતીક્ષેત્ર છે. અહીં આ ગ્રીક પ્રવાસી હીસમાઇસ ઇ. સ. પહેલા સૈકામાં આવેલો. તે પછી ઇસાઈ પાદરી પંટેનસ, અરબ યાત્રી, ચીની યાત્રી તથા ફ્રેંચ યાત્રીઓ આવેલા હતા: તેઓના લખાણ

‘જૈન’ ની પચીસ વર્ષની ન્યુબીલી ઉજવવાનો શુભ દિન પ્રાપ્ત કર્યો એ આપનું સહભાગ્ય છે x x તે પચીસ વર્ષની યુવાનીનો સમય જોવે તે મારે માટે પણ આનંદનો વિષય છે. હવે તે યુવાનીને દિવાની નહિ બનાવતાં જે “જન” મહાવીરના શાસનમાં પોતે આગળ વધે છે તેનું અનુકરણ કરે, તેના જેવા મહાવીરપણાને પ્રાપ્ત કરે. ન્યા ન્યાં તેના પગલાં થાય ત્યાં ત્યાં શાંતિ અને અર્ધસાતું રાજ્ય સ્થાપે અને કેવળી ભગવાનની દેશનાનો પ્રચાર કરે એવી જ ઇચ્છા. “જૈન” નું શાસન રજત મહોત્સવ જ માત્ર નહિ પણ ‘શતાબ્દિ’ મહોત્સવ પણ ઉજવશે.

સાકરચંદ મા. ધડીઆળી.

ઉપરથી એમ જણાય છે કે, ત્યાંના લોકો માંસાહારી નહોતા.

આ ઉપરાંત કુડા ગામની પાસે પાચમી અને છઠી સદીની ગુફાઓ છે. તથા મહાકુ (મહીકાવતી) પાસે, કોલ, રામધરણ પર્વત, ગોરેગામની નજીકમાં પણ ઘણી ગુફાઓ છે.

નાસીક જીલ્લામાં અંજનેરી પહાડમાં ઘણી જૈન ગુફાઓ છે. (૨) ચાદવડ ગામની પાસે જૈન ગુફા છે. અહીં આ યાદવવંશના રાજ્યોની રાજધાની ૮૦૧ થી ૧૦૭૩ સુધી હતી. પ્રાચીન નામ

ચદ્રાદિસપ્ત હતુ અહીંયા પદ્મડ ઉપર ડુગરાની અન્ન જૈન મૂર્તિઓ કોરેલી છે હવે તે મૂર્તિઓને જૈનેતરો પોતાની જ છે એમ સમજી તેન, સીંદર વગાવે છે (૩) ત્રીજાનાડીમા પણ જૈન શુદ્ધિઓ છે (૪) નાશક પામે જૈનોનુ શ્રીગજપથજી તીર્થ છે ઇ સ. પૂર્વે ૨૫૦ થી ૬૦૦ વરસ મુંડીની બૌદ્ધ શુદ્ધિઓ પણ અહીંયા છે (૫) માગીનુગી સિદ્ધેશ્વરમા પાચ ૭ શુદ્ધિઓ છે (૬) અનકાઇના પદ્મડમા સાત જૈન શુદ્ધિઓ છે સિત્તરમા પણ જૈન મૂર્તિઓ છે

અહમનગર જીલ્લામા મેહેકરી ગામ પાસે પદ્મડમા એક જીનાન્ય છે (૧) ઘોટાન ગામમા પ્રાચીન જીનાન્ય છે (૩) સગમનેરમા જીનાન્ય છે અને ત્યાં બે તામ્રપટ્ટો મળ્યા છે (૪) વૈડગામમા ભૈરવનાથનુ મંદિર છે, પણ તે જીનાન્ય હતું (૫) મીરીગામની પાસે પણ ધણા જૈન અવશેષો મળ્યા કરે છે

ખાનદેશ જીલ્લામા અષ્ટકા શુદ્ધિઓ પ્રેક્ષણીય છે ઇ મ પૂર્વે બીજી મૈકાથી આઠમા સુધીની શુદ્ધિઓ ત્યાં છે (૧) એરડો-લમા ખાવન જીનાન્યો હતા હાનમા એક છે પ્રાચીન નામ અરજી-વતી (૩) પીતળખોરામા એક જૈન મંદિર દેખાય છે પશ્ચિમ ધાદમા નાગાજીનું કોટરી છે ત્યાં ધણી જૈન મૂર્તિઓ છે (૪) નીમમપુરમા પર્વતનાથનુ પ્રાચીન મંદિર છે સત્તરમા સૈકામા આ ગામનો સુરત અને આગરા સાથે એક વેપારી સંબંધ હતો (૫) ભામેરમા જૈન શુદ્ધિઓ ધણી છે વગી નંદુરનાર, ટુગ-નમાળ, યાવત વિગેરે ગામોમા જૈન અવશેષો મળી આવે છે

કોટલપુર રાજ્યમા શિક્ષાદાર વરના રાજ્યો રાજ્ય કે રતા હતા કોટલપુર રાજેમાં હવે મે મેઠો છે અને આસપાસ ધણી ખડિત જૈન મૂર્તિઓ મળે છે ત્યાંનુ અખાનાઈનુ મંદિર મંદિર પદ્માવતીનુ મંદિર હતુ બારમા સૈકાના નીતાલેખો ત્યાં મળે છે (૨) ખોદાપુરમા શ્રીસયભદ્રેવનુ મંદિર છે અહીં કેપિશ્વર મદાદેવનુ મંદિર છે તે પણ જીનાન્ય હતુ (૩) કુલોજ ગામના પાસે અડધો માઘન હોયો એક કુગર છે ત્યાં ખાહુનગી મુનિની ચરણ પાદુકાઓ તથા મોળ મથબોનુ એક જીનાન્ય છે (૪) અનકાઇના પાસે પદ્મડપર શિવજીનુ મંદિર છે તે જીનાન્ય હતુ (૫) કાન્દાપુરથી પાચ માઇલ ઉપર જોતી બાનો પદ્મડ છે ત્યાં એક મોગી શુદ્ધિ છે ત્યાં જૈન વિદ્યાન્ય હતુ વગી હેરના, સાવગામ, બમની, વડગામ અને બીડ વિગેરે મથગામા જૈન અવશેષો ધણા જોવામા આવે છે

ગોવા (પ્રાચીન ગામ-ગોવાનયલ) ની સરહદ ઉપર ઇ સ. પૂર્વે કેટલાએક સૈકાઓથી ૧૩૧૨ ઇ સ. સુધી કંબળ નશતુ રાજ્ય હતુ ત્યાં તેમજ સાગલી, મીરજ, જમખોડી, મુધોળ, જળ વિગેરે દક્ષિણ સરધાનોમા પણ ધણા જૈન અવશેષો મળે છે

મહેસૂર રાજ્ય તો ડુંગરાત જેવુ

જ જૈનોનુ મદનુ મથક છે હાનમા પણ ત્યાં જૈન સરગ, પડિતો, વેપારીઓ અને કનાકાગ વસે છે શ્રમણ મેનશુન નામનુ એક ધણુ પ્રાચીન જૈન તીર્થ છે ત્યાં બદમાનુવામી મોક્ષે ગએના છે મહાદ વ્યક્તિ પણ ત્યાંથીજ ગુભગત પામીના હતા ત્યાં ધણા પ્રાચીન મરજીના જીનાન્યો છે આનુવામીઓ એક પ્રતિમા ૫૪ રીટ ઉંચી છે તે જોમદમ્બામી કહે છે એનીજ જનની બે-નણુ પ્રતિમાઓ આ પ્રાતમા છે મગધીમા ધણા નિસ્તીર્ણ જીનાન્યો છે તે જનપ્રવામીઓએ નધાવેના છે અહીં ગામે ગામ જીનાન્યો છે ને શિવાન્યો કે વિષ્ણુમંદિરો પણ છે કે જે પહેલા જીનાન્યો હતા મહેસૂર સરકારે શિનાનેખાના અને મંદિરોના ફોટાઓ લઈ ઇતિહાસના મગધાનને ધાતી મોગી મ આપેલી છે

આ પ્રમાણે દક્ષિણના મહત્વના પ્રદેશો ઉપરાત મધ્યપ્રાત અને મદાસ ઇનાકામા પણ પ્રાચીન કાળમા જૈનોનો ભાગ્યગવિ જૈનશાસનના કિરણો ફેલાવી રહી હતા, પરન્તુ સમય જતા જૈન સંસ્કૃતિનો લોપ કેવી રીતે થના માઝ્યો તે હવે નોંધએ

ઇ સ. પૂર્વે બીજી કે ત્રીજી મૈકામા અને ખાસ કરીને આઠમી સતીમા ભ્યાર વૈદિક તથા બૌદ્ધ વચ્ચે ઉત્તરમા ધર્મ-યુદ્ધ થયા હામા ત્યારે બૌદ્ધ ભીક્ષુઓએ દક્ષિણમા આની આશ્રય લીધો એટલે જૈનો સાથે બૌદ્ધોનુ પણ સંવર્ધન થતુ ચાલ્યુ તેમા જૈન પતાકાને ઉની આચ આવી નહોતી પરન્તુ મહામદીઓ આવ્યા ત્યારે વૈષ્ણવો અને શૈવો પણ દક્ષિણમા આવના માન્યા તે પછી માગ્ધી સદીથી જૈન શાસ્ત્રોનો કનળે આ લાંબો લેસા માંડ્યો અને રીત તેમજ વૈષ્ણવોના પ્રાનસ્થથી જીનાન્યો હતા તે શિવાન્યો કે વિષ્ણુમંદિરમા ફરતાતા ગયા અને જૈનો પણ મૈવ આ વૈષ્ણુન મની મેઠા તેમજ મુસનમાનોનુ જૈન વધતુ ગયુ ત્યારે કેટલાક મુસનમાનો પણ થયા અને જીનાન્યો પણ મસદોના રૂપમા ફેરવાઇ ગયા હતા, છતાં હેક અગરમી સહી સુધી કણાદકમા જૈન સંસ્કૃતિનુ જે વર્ધન થતુ રહ્યુ તે રક્ષાસ્ત્રના જૈન રાજ્યશીઓને જ આભારી છે અને હલુપણ ઉપેગકા જૈન તથા, મંદિરો અને શિષ્યખાના અવશેષો દક્ષિણમા અગમી ગયેન બાન્ય રચીની પ્રત્યક્ષ ખાતી આપી રહેલ છે

હાનમા જૈનોનો ભાગ્ય વિ પશ્ચિમ તરફ દળતા લાગે છે કેમકે જૈન કામ વિદ્યામા, વેપારમા અને કળાકૌતલ્યમા પાછળ

એક જ છે

જૈન કોમની નહોતીલાલી કરનાર આ સમયમા ખાસ કરીને ‘જૈન’ પત્ર એક જ છે તે એક જ અવાજ જૈન મગધો દેખાવ આપનાર છે

૫ શ્રી સિદ્ધિસિંહ, તપસ્વી આચાર-વિનયજી, મુનિ પ્રીતિવિનયજી, મુનિ કુમરસિંહ, શેઠ બીભાજી જોતીજી આદિ

પડતી નય છે અને એમકે આવાત પ્રત્યાધાતોથી નયજા જૈનો કીશીવન કે મદમદી અહીં વૈષ્ણવ કે શૈવ બન્યા છે અને જનતા નય છે પણ એટલાથી નિ-ગમનદાર થતા ફરીજીના ભાગ્યવલેનુ પ્રમશ કરવાને જૈન મુનિગને તેમજ જૈન સન્ધાઓનો આ ઇતિહાસ આવસ્ય ઉત્સાદ પ્રેરે તેમ આમા નાનુ કુ

उन को गड़ों से खबरदार कर सकता है। इधर राक्ष को प्राप्त करने भी अन्धे पुरुष को भय लगा रहता है कि कहीं गड़े आदि में न गिर जाये और प्रायः गिर ही जाता है। फिर राक्ष पर आना उतना ही कठिन हो जाता है जितना पहिले था। लेकिन यदि अन्ध पुरुष लूते पुरुष को अपने कर्णों पर टिका ले तो दोनों बच सकते हैं क्योंकि अन्ध पुरुष चलता जाएगा और लूता उसे गड़ों आदिसे खबरदार करता रहेगा”

इस का सारांश यह है कि सत्ता (अथवा मनुष्य जीवन) कभी जगल है जिसमें जेन्ना और दुःस्वप्नी आग लगा हुई है। इन्द्रिया के विषय (अच्छे अच्छे भोजन, वस्त्र, काम, भोग आदि) गड़े हैं। इन्द्रियजन्य सुख (भोजन, वस्त्र, काम, भोग आदिसे उत्पन्न हुआ नरकर सुख) आग से कुछ कुछ बचे हुए छोटे छोटे स्थल समान हैं। इस जगलसे निकलने के लिये निर्मल्य प्रवचन (जैनधर्म) कभी तग राक्ष है जिस को प्राप्त करना और जिस पर चलना निहायत ही मुश्किल है। चारित्र्य पालते हुए जीव को आगरेणी बुझाने बच जाने की समाधान है परन्तु इन्द्रियों के विषय और कथाम् इतने प्रबल हैं कि वे इसे फिर भ्रष्ट कर देते हैं। बहुधा तो इन्द्रियजन्य सुख को ही आनन्द मानता हुआ पका रहता है, वहाँ पर आग की गरमी तो होती ही है, कुछ काल में आग भी पहुँच जाती है। ऐसी अवस्था में ज्ञानरूपी अवलम्बन जल्दी है अर्थात् ज्ञानपूर्वक चारित्र्य पालने से ही सत्ता के दुर्गों से छुटकारा हो सकता है और फिर भ्रष्ट होने का भय बचाये नहीं रहता।

अब प्रश्न यह होता है कि ज्ञान और चारित्र्य क्या वस्तु है? उस का यही उत्तर है कि जो पदार्थ जिस रूप में हो उस पदार्थ को उसी रूप में जानने का नाम ज्ञान है। ज्ञान के निम्न लिखित सात मुख्य सिद्धांत हैं। जो क्रमशः दिये जाते हैं—

१ पहिला सिद्धांत यह है कि दुनिया में तीन पदार्थ हैं—बाहेर जो बाहेर चेतन। वे सब इन्द्रियार्थ नय की अपेक्षा नित्य और पर्यायार्थिक नय की अपेक्षा अनित्य हैं। इस बात का समझने के लिये स्थण का इष्टान्त देते हैं। जैसे स्थण की एक बत्ती लो। अब इस से कोई भूषण—बड़ा, हार, आदि बनाओ या पता मँचो। इन सब हालतों में स्थणल सदा अविवारी रहता है, केवल एक पर्याय का नाश होकर दूसरी पर्याय का प्रादुर्भाव होता है। बत्ती का कुछ आकार था, वस्त्र हार का कुछ और, पंथे तार का कुछ और ही। इसी प्रकार जब दूध से दही बनता है तब केवल आकार और रस में भेद पड़ जाता है। गोरसल तो ज्यों का त्यों ही रहता है। तात्पर्य यह है कि केवल पर्याय बदलने से द्रव्य नहीं बदलता। पर्याय सादि मानते हैं और द्रव्य अनादि अनन्त। अर्थात् द्रव्य तो न पैदा हो सकता है और न नाश हो सकता है लेकिन पर्याय अपना अपना माधन पाकर प्रकट और नष्ट होता रहता है। इस बात की आज्ञा बल के वैश्वनिर्जित न तो तजखे करके भी सिद्ध कर दिखाया है और इसे Law of conservation

of Matter and Energy अर्थात् पुद्गल और शक्ति का प्रौढ्य-सिद्धान्त कहते हैं। जीव और पुद्गल में रही हुई भिन्न भिन्न अनन्त शक्तियाँ हैं जो दोनों का परस्पर संयोग होने से जगत रूपा अनेक प्रकार की विविध रचनाएँ दिखलाती हैं। जो जीव पुद्गल से सर्वथा भिन्न हो जाता है वह फिर कदापि पुद्गल में प्रभाव में नहीं आता और सदा के लिये शुद्ध अवस्था में अवस्थित रहता है। इसी को जैनमत में सिद्ध अवस्था” कहते हैं और इसी को शास्त्र करने का जनी मान का उद्घा होता है।

२ इस से उत्तर कर इधर सिद्धान्त वास्तव में नम्बर १ के अन्तर्गत है वह कर्म सिद्धान्त है जो कि जीव १ के अन्दर देखा जाता हुआ विरोधता का समाधान करता है। जीव और पुद्गल का संयोग अनादि काल से चला आता है। जब कोई पुद्गल जीव के साथ दूध और पानी की तरह मिल जाता है तब वह पुद्गल “कर्म” कहलाता है। ये कर्म कभी पुद्गल अपनी शक्ति और स्वभाव के अनुसार अन्य पुद्गलों को अपनी और खँचते हैं जिन से जीवका शरीर बनता है। प्रत्येक जीव का शरीर अपने अनादि काल के कर्मों का फल है। चूँकि जीवों के कर्म भिन्न भिन्न हैं इस लिये उनके शरीर और बाह्य ऐश्वर्य में भी भेद दिखाई देता है।

३ तीसरा सिद्धान्त यह है कि बीजसे लेकर हाथा पयन्त जितने जीव हैं—बाहेर मनुष्य हो बाहेर पशु, वे सब के सब सुख के इच्छुक हैं और दुःखसे दूर रहना चाहते हैं। सुख भा वह चाहते हैं जो कभी नाश न हो और जिनमें दुःख का लेशमान भा न मिला हो। ऐसा सुख तो मासुसुख ही है। यह सिद्धान्त स्वतः सिद्ध है। क्योंकि हर एक जीव (मनुष्य) प्रत्यक्षपणे से अपने दिलम इस का अनुभव करता है और अन्य जीवों की भावत उन से पूछ सकता है या उन की चेष्टाओंसे अनुमान कर सकता है।

४ बाया सिद्धान्त यह है कि सत्ता अर्थात् इन्द्रियविषय याज्ञक मनुष्य जीवन दुःखमय है क्योंकि अनादिकाल से जान परम सुख का इच्छा करता और उस की प्राप्ति के उपाय ढुढता आया है लेकिन जब इस को इन्द्रियों के विषयभोगों में कुछ सुख प्राप्त हुआ तो वह उसी को परम सुख मान बैठा। अब इन्द्रियजन्य सुख का ताशबन्त और दुःखसे मिश्रित। वह कुछ काल के पश्चात् दुःख में परिणत हो जाने से सत्ता जीवन दुःखमय दिखाई देने लगता है।

५ पांचवाँ सिद्धान्त यह है कि इन्द्रियों के विषय और कथाम् अति प्रबल है। अनन्तकाल से जीव इनके आधीन हो रहा है। इन को जतनी बहुत मुश्किल है लेकिन जीव को ये बड़ी आगानी में भीत जनी हैं। सभी शाखा में इन के दुःखयत्न का उल्लेख मिलता है। सिद्धान्त न ३ की न्याय यह सिद्धान्त भी स्वतः सिद्ध है, इतर प्रमाण देने की कुछ आवश्यकता नहीं।

६ छठा सिद्धान्त यह है कि हर एक मनुष्य अपने प्यारे और जुजुगों (माता, पिता, शुद्ध आदि) तथा उन जुजुगों सम्बन्धी चीजों (मूर्ति, चित्र, मढ़ी, वस्त्र, पुस्तक आदि) की पूजा करता

और उन को आदर की दृष्टि से देखना है। पूजा में तान्त्रिक फूल वगैरह चढ़ाना ही नहीं है बल्कि दिल में उनकी वास्तव गौरव का भाव रखना है। इसी प्रकार हर एक मनुष्य जिन जीवों को अपने से हान और दुखी समझता है उनपर अनुकम्पा करता है और उन के दुख दूर करने में सहायता देता है।

७. सातवां सिद्धान्त जो सिद्धान्त न० १, २ का अङ्ग है यह है कि मनुष्य सम्बन्धी जितनी संस्थाएं और रिनि-रीवाज हैं, वे सब द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव के अनुसार बदलते रहते हैं।

यह तो हुआ ज्ञान। अब चारित्र को लेते हैं। जीव की अपने निमित्त तथा अन्य जीवों के निमित्त मन, वचन और काया सम्बन्धी क्रियाओं के समूह को चारित्र बोलते हैं। सम्यक् चारित्र वह चारित्र है जो जीव को परम सुख अर्थात् मोक्ष तक पहुंचा देवे। जैन धर्म में सम्यक् चारित्र के दो दर्जे हैं-आवक-चारित्र और मुनि-चारित्र। आवक चारित्र को नाद्विज, और मुनि चारित्र को एकाकी चारित्र भी कह सकते हैं।

आवक चारित्र का मूल या आभ्यन्तर स्वरूप है परस्पर-प्रेम और सन्तोष। चूंकि आवक सद्-सोसायटी में रहता है और अपने सुख दुःख में दूसरे लोगों पर निर्भर रहता है इस लिये सुख-दुःख में एक दूसरे की सहायता करने के लिये जरूरी है कि वह आपस में एक दूसरे से प्रेम रखे। वैसे तो दुःख में सहायता अनुकम्पा से भी की जाती है लेकिन अनुकम्पाद्वारा की हुई सहायता में प्रत्युत्कार की आशा नहीं रहती जाती परन्तु प्रेमद्वारा की हुई सहायता में प्रत्युत्कार की आशा रहती है। मनुष्य को अनुकम्पा तो उन ही जीवों पर आती है जिन को वह दीन या दुखी समझता है लेकिन प्रेम अपने तुल्य और सुखी जीवों में भी होता है। जैनशास्त्र में जो आवक के बारह व्रत लिखे हैं उनमें से पहिले चार व्रतों का आधार तो प्रेम ही है क्योंकि वे चार व्रत तो उसी हद तक चल सकते हैं जिस हद तक आवक को अन्य जीवों के प्रति प्रेम होगा। शेष आठ व्रतों का मूल है सन्तोष अर्थात् जो वस्तु मिले उसी से निर्वाह करना। इच्छा के अनुसार वस्तु का मिलना अपने अर्थान नहीं, परन्तु जितनी वस्तु मिल जाय उसी से विवेक और यत्नपूर्वक निर्वाह कर लेना अपने अर्थान है। सन्तोष को स्थिर रखने के लिये अपनी इच्छाओं को कम करना भी जरूरी है इसी को निवृत्ति कहते हैं। जिस को निर्ग्रन्थ प्रवचन में प्रविष्ट होने का द्वार कहना चाहिये। यह तो हुआ आवक का आभ्यन्तर चारित्र। अब जो बाह्य चारित्र सामायिक, प्रतिक्रमण, पूजा, स्वाध्याय आदि जैन शास्त्र में कहे हैं सो द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव के अनुसार परिवर्तनशील हैं। पूर्वाचार्यों ने समय समय पर इनमें परिवर्तन किया है जैसा कि प्राचीन और अर्वाचीन ग्रन्थों के पढ़ने से स्पष्ट प्रतीत होता है। वर्तमान काल में थोड़े समय के अन्दर द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव की परिस्थिति बहुत बदल गई है, इस लिये जैनी लोगों को चाहिये कि उक्त अवस्था के अनुसार अपने बाह्य चारित्र में परिवर्तन कर लें अन्यथा परिवर्तन तो स्वयं होगा और हो रहा है।

मुनि चारित्र का मूल या आभ्यन्तर स्वरूप है वीरगता और स्वाधीनता। चूंकि मुनि मनु (सोसायटी) में बाहर हो जाता है इस लिये अपने सुख दुःख के लिये न तो वह किसी पर निर्भर है और न कोई दूसरा उस पर। उसे न किसी राग है न किसी द्वेष, वे नया उद्गमन और विरक्त रहता है। इस अवसर में यदि कोई योग्य पुरुष उस के पास आवे तो वह उसे अपने अनुभवस्वरूप सुगमार्थ का उपदेश देवे लेकिन जब वह मुनि अपने चारित्र में दृढ़ हो जावे और उसे विषय निशानों तथा कषायों का भय न रहे तो वह स्वयं लोगों के पास जा कर भी उन्हें उपदेश दे सकता है।

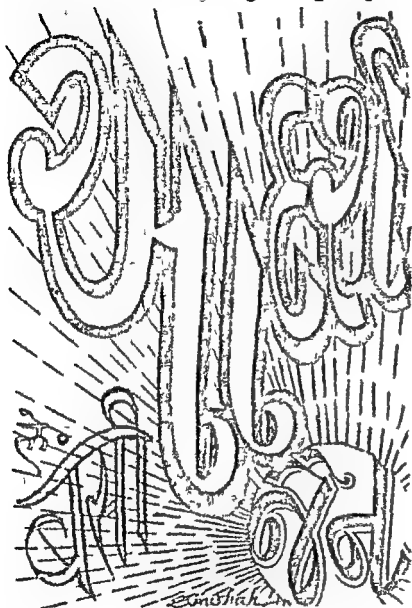
उपर्युक्त स्थापना जो है सो परम वांछनीयता और उन्मृष्ट वैराग्य और निवृत्ति में उत्पन्न होती है। भगवान् महावीर के पाँचें कई सौ मात्र तक इन प्रकार की स्वाधीनता का धारण करनेवाले मुनिगज निर्ग्रन्थ प्रवचन के उपदेश और जैन गुरु के आधिपति (प्राचार्य) होते रहे। अब पाँछेमें वृद्ध आचार्य ऐसे हुए जो निर्ग्रन्थ प्रवचन की पूर्णतया पालन न सके। अपनी मानसिक नियंत्रणता को छिपाने के लिये उन्होंने ने यह कथना प्रारम्भ किया कि पांचवें और में निर्ग्रन्थ प्रवचन पूर्णतया पल ही नहीं सकता। धीरे धीरे यह नियंत्रणता दहांतक बढ़ी कि आचार्यों ने सिद्धान्तस्वरूप से प्रवृत्तता कर दी कि पंचम काल में निर्ग्रन्थ प्रवचन की पूर्णतया पालने का व्यवच्छेद हो गया है। नियंत्रणता अपनी और दोषारोपण काल के सिर। लेकिन जहाँ की बात है कि आज एक जीती-जागती महान् आत्माने अपने जीवनद्वारा न केवल जैनियों और भारतवासियों के लिये बल्कि कुल दुनिया के लिये सिद्ध कर दिया है कि आजकल भी निर्ग्रन्थ प्रवचन को उसी प्रकार पूर्णतया पाल सकते हैं जिस प्रकार कि भगवान् महावीर के समय में पालते थे।

सम्यक् चारित्र के और भी दर्जे हैं जो आवक और मुनि चारित्र के अन्तर्गत ही हैं। इन में मध्यम दर्जा गच्छ में रहनेवाले साधु, भटारक, ब्रह्मचारी आदिकों का होता है। गच्छ एक प्रकार का कालेज या स्कूल है, जहाँ विद्यार्थी दिनप्रतिदिन विद्याभ्यास में उद्यति करता है। इसी भाँति मध्यम दर्जे के चारित्र को पालता हुआ साधु या ब्रह्मचारी अपने आप को मुनिचारित्र पालने के समर्थ बनाता है। गच्छ में रहते हुए साधु, भटारक ब्रह्मचारी आदिक का मुख्य उद्देश यह होना चाहिये कि अपने चारित्र में उद्यति करता हुआ दिन-प्रतिदिन मुनि चारित्र के निकटतर आता जावे और निदान सर्वथा निःसङ्ग हो जावे। अब वर्तमान काल के गच्छ में रहनेवाले साधु ब्रह्मचारियों को स्वयं विचार करना चाहिये कि वे किस अंश तक मध्यम चारित्र को पालते हैं और दिनप्रतिदिन उस में कितनी उद्यति करते हैं।

आजकल के साधु, भटारक और ब्रह्मचारियों को तो (जो इस समय जैन धर्म के नेता बन रहे हैं) इस लेख पर विशेष लक्ष्य देना चाहिये और देखना चाहिये कि वे अपने चारित्र में उद्यति करते हुए दिन-प्रतिदिन मुनि चारित्र के निकट आते हैं या जहाँ हैं वहीं ठहरे हुए हैं ?

અ.....હા.....હા !

‘જૈનત્વ’નો પ્રકાશ પાથરતુ આ સુંદર પુસ્તક

જેને જેને વચ્ચે છે તેના દેશમાં જાનક ને પ્રેમ શોધ ને
નવનના કુવારા દેશ ને જાણી જોઈને ત્રણ જણવા
કહે ? આપ ક્યારે વાંચશે ?

જે વાં મો શાહના વિરૂદ્ધ અવરોધન સામે આ વોર્થી આપણી
રૂઝીન પત્ર શાહીમાં નવદેશ જેટલો

દીપ્ત માત્ર દર્શાવના તબોલ ચેતન ઓડીમ. ખ્યાત

યાદ રાખજો કે—
આખું

એ જોનારું તેમજ હિંદુઓનું પવિત્ર
યાત્રાસ્થાન છે એ યાત્રાસ્થાનને
ઇતિહાસ ઘર ભેઠા રત્નપૂર્વક વાચ્ય
માગના હોય પ્રવાસમા લોભી
યાત્રી જરૂર માટે તેના પુસ્તકની
શોધમા હો ત્યારે મહા પ્રયામે
તૈયાર કરાવેલ આ પુસ્તક આખું
જરૂર વાચશે. પોતાની પામે ગ
ખભે એ પુસ્તક માટે અનેક વર્ત
માનખતોએ મુકનક કે પ્રશ્ન સા કરી
છે તેમાથી એક આ વાચી જોશે

‘માહિત્ય’ માસિક હીસેમ્બર
સ ૧૯૭૮ના અકમા લખે છે કે—

“આ પુસ્તકમા આખું ઉપર
આવેલા જૈન મંદિરો તેમજ કેટ
લાક હિન્દુ તીર્થોનું રચીક વર્ણન
આપેલું છે

આ વર્ણન વાચતા વાચતાં
આપણને તે નજરે નિહાળવાનો
પ્રસંગ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે એલું
લાગ્યા કરે છે ચોપડીમાં એક
ચિત્ર છે એવા બીજા ચિત્રો હોય
તો માટે આવી જાતના પુસ્તક
કોની આપણા સાહિત્યમા જરૂર
છે અને તે જરૂરિયાત પુરી પાડવા
માટે લેખકને ધન્યવાદ
પુસ્તક રસ્તાઓ, ગામો અને
મંદિરો વિગેરે તમામ લાજતોથી
ભરપૂર છે આ પુસ્તકનો બાલો
ભાગ જલ્દી બહાર પડ તેમ
ઈચ્છું છું”

મુદ્રક ૧ ડીપીએ

લખો—મેરેજ,

યશોવિન્દયજી જૈન યાત્રામાળા
રશ્મિ રાટ—સાવનગર.

मुनिश्री ज्ञानसुन्दरजी मारवाड़ में क्या कर रहे हैं ?

अन्यान्य मुनि महा-
त्माओंसे विस्मृत हमारी
पवित्र मातृभूमिके धर्मसंरक्ष-
क पतितोद्धारक और जननी
जन्मभूमि के अनन्य भक्त श्री
ज्ञानसुन्दरजी महाराज कि जिन
का उज्ज्वल यशोगान आज
अनेकानेक बौद्धीग हाउस-
पाठशालायें-कन्याशालायें-
पुस्तकालय-सभा समितियों
और सेवा मंडलादि ३१
संस्थाएं तथा स्वहस्त ग्रथित
ढाई लाख ज्ञानदीपक रूपी
पुस्तके और वहत्तर हजार
समाजोद्धारक इशितहार
आदि गा रहे हैं ।

आप ही की अमूल्य कृति
का और अनुपम ज्ञान का
यह प्रसाद है ।

जैन जातियों के दानी-
मानी नगरस्त्रियों की जन्मदात्री
माता मरुभूमि आप ही के अ-
थाग परिश्रमसे, आज दूसरे
समाजोंके समक्ष कुछ उन्नत
आवाज उठाने लायक बनी है
और बन रही है । आपहीने
तो जैन समाज की मंदिर मूर्ति
उत्थापकों के प्रचंड धर्मघातक
हमलोंसे घनाया है । स्वधर्म-
स्वमातृभूमि के बटार के लिये
आपने ही कमर कसके अनेक
बादी-प्रतिवादियों का खुली
छातीसे सामना करके मंदिर-
मूर्तियोंकी प्रतिस्पर्द्धियोंसे होती
हुई आशातनायें बंध करवाके
उनका पुनरुद्धार कराया है ।

आपकी पुस्तकोंमें स्वदेश-
प्रेम-वीरता-इतिहास-धर्म-
गग आदि ठेस ठेसके भरा है ।

जैन जातिमहोदय ।

प्रथम खण्ड (प्रकरण १-२-३-४-५ और ६)

शीघ्रता कीजिए !

नहीं तो पलुताना पड़ेगा !!

जैन जाति महोदय—अपने ढंग का एक अनोखा और अपूर्व ग्रंथ है । यह ग्रंथ बड़ी खोज और परि-
श्रम से संकलित किया गया है । इस ग्रंथने जैन समाज की बड़ी भारी आवश्यकता की पूर्ति की है । जैन जनता
कितने ही लम्बे अरसे से इस ओर टकटकी लगाए बैठी थी । इसकी मांग के लिये अनेक पत्र भी आ रहे थे और
जिन के लिये हम धैर्य रखने का विश्वास दिलाया करते थे वही पुस्तक सुन्दर सजावट के साथ आप लोगों के लिए
आज बिल्कुल तैयार है । हमें हर्ष है कि हम इस ग्रंथ को इस सजधज से सर्वांगपूर्ण तैयार कर पाठकों के समक्ष
उपस्थित कर सके हैं ।

इस ग्रंथ को उपस्थित करते हुए हम अपने को बड़े अहोभागी समझते हैं कारण कि आज पर्यन्त जैन जातियाँ
के विषय में इतना बड़ा ऐतिहासिक ग्रंथ कहीं भी प्रकाशित नहीं हुआ अर्थात् जैन जातियाँ के इतिहास पर सर्व
प्रकार से प्रकाश डालने वाला यही पहला ग्रंथ है ।

इस ग्रंथ के सब मिला कर २५ प्रकरण हैं । इन सबका इतना विस्तार हो गया कि सब ग्रंथ एक ही बार में प्रका-

शित करा देना हमारे लिये कठिन काम था अतएव हमने प्रकाशन और पाठकों की सुविधा के लिए इस ग्रन्थ के चार खण्ड कर दिये हैं। इस चारों खण्डों में सब से पहला खण्ड ही आज पाठकों के सामने रखा जाता है।

इस खण्ड में जैन धर्म की प्राचीनता, स्वतन्त्रता, महत्ता और उत्कृष्टता को प्रमाणित करने के लिये यूरोपीय तथा भारतीय विद्वानों की सम्मतियों तथा वेद-पुराणों की सर्वमान्य युक्तियों का हवाला दिया गया है। आदि भगवान् ऋषभदेव स्वामी से अन्तिम नीर्यकर श्री महावीर स्वामी तक के २४ तीर्थंकरों का सक्षिप्त जीवन चरित उत्तम शैली से उनके समय की मुख्य मुख्य घटनाओं के साथ दिया गया है। जैन जातियों (महाजन सभ) की मुख्य मुख्य शारदा-ओसवाल, पोरवाल तथा ओमाल जातियों की उत्पत्ति तथा उनके प्रतिरोधक आचार्यों तथा जैन जातियों की उत्पत्ति के समय का निरर्थक आदि विषयों पर भी विस्तृत प्रकाश डाला गया है। साथ ही उपर्युक्त जातियों का रहन सहन, आचार विचार, रीति रिवाज, वंश भूषा और व्यापार-वीरता के कार्यों पर इस प्रकार खूबों से विवेचन किया गया है कि जिस के पढ़ने से पूर्वजों के गौरव का भान हो तथा उनके प्रति सहज ही श्रद्धा और स्नेह भक्ति उत्पन्न हो जाय। मूले हुए उत्तम अस्सीत को फिर न याद कर पूर्वजों के गुणों का अनुकरण कर जैन जातियों के महत्त्व को समार के सामने प्रकट करने के लिए यह वर्णन जैन युवकों के हृदय में अवश्य नवजीवन का संचार करेगा।

इसके अतिरिक्त इसी खण्ड में जैनाचार्यों ने किस प्रकार की कठिनाइयों का सामना करत हुए मरहटल, सिन्ध, कच्छ, पनाब और सौराष्ट्रादि प्रान्तों में भ्रमणकर मिथ्यात्व, अज्ञान और दुर्गुणों से दुष्टी साधारण जनता का चढ़ाकर किया। किस प्रकार उन्होंने ब्राह्मणों की पताका सार विश्व में फहराई। महाजन सभ के कल्याण करने के लिए उन्होंने किस तरह अपना सर्वस्व तक बर्पण कर त्याग और बलिदान द्वारा जैन जातियों का रक्षा किया। इत्यादि बातों का दिग्दर्शन हम खण्ड में बहुत विस्तार से किया है। पार्श्व प्रभु और वीर भगवान् के वंशजों की परोपकारिता का चित्र बहुत ही चमककर खिलवाया गया है। केवल नेपाल, कलिंग, अंग वग और महागण्डू प्रान्त में ही नहीं बल्कि भारत के बाहर पर्यटन कर आर्य और अनार्य देशों में किस तरह जैनधर्म का प्रचार किया गया इत्यादि घटनाओं का सिलसिलेवार उत्तम प्रकार से वर्णन किया गया है। जैनधर्म के प्रचारक महागजा श्रेणिक, कोणिक, ९ नन्द चन्द्रगुप्त, मौर्य, अशोक, विन्दुसार, समप्रति और महामेघवाहन चक्रवर्ती महागजा राजावेल का इतिहास भी प्रमाणिक रूप से लिखा गया है।

लेखक महोदयने इस प्रथम खण्ड में वीमात् ४०० वर्ष तक का इतिहास बड़ी खूबी और कठिन परिश्रम से लिखा है। आगे के तीन खण्ड प्रकाशित कराने का कार्य शुरु है। लेखकजीने अर्वाचीन जैन जातियों की स्थिति को लक्ष्य में रखकर एक समाजसुधारक लेखक से जैन जातियों की वर्तमान स्थिति पर सार गमिन निबन्ध लिखनाकर छठे प्रकरण के रूप में इसी खण्ड में जोड़ दिया है। जिसमें वर्तमान काल की प्रचलित बाल-वृद्ध विवाह, कन्याविनय और व्यर्थ व्यय आदि रूढ़ियों के किस प्रकार जैन जातियों की पतन अवस्था पर रखी हैं, वर्णन किया गया है। इस पतित दशा को दूर करने के लिए पुन महोदय करन के उपाय दूसरे प्रकरणों से विदित होंगे।

इस ग्रन्थ के विषय में अधिक लिखना हम ठीक न समझकर केवल विषय मात्र का ही परिचय पाठकों को देना पर्याप्त समझते हैं। यह प्रकट करते हमें परम प्रसन्नता है कि इस वृहत् ग्रन्थ का मूल्य केवल ४ रुपये है जो इसके १००० से अधिक पृष्ठ तथा २ तिरगे तथा ३८ इंच रंग चित्रों तथा पुस्तक की रेशमी जिल्द और बढ़िया छपाई को दखत हुए नहीं के बराबर है। इसका सारा अथ सादही (मागवाह) के श्री सभ को है जिसकी आर्थिक सहायता मिलने के कारण हम यह ग्रन्थ इतने कम मूल्य में दे रहे हैं। यदि व्यापारी दृष्टि से इस ग्रन्थ का प्रकाशन होता तो कदापि मूल्य १० से कम नहीं रखा जाता। केवल प्रचार के उद्देश से ही इसका मूल्य ४ रुपये रखा गया है। ग्रन्थ हाथों हाथ विक्रम रहा है। जल्दी ऑर्डर भेजिये नहीं तो फिर ग्रन्थ हाथ आना दुर्लभ होगा। पुस्तक मगाने के पत—

सेत धर्मचन्द्र दयाचन्द्र की पेशी।

पो० सादही (मागवाह)

श्री रत्नभण्डार ज्ञानपुष्पमाला

पो० फलोधी (मागवाह)

{ शाह भगवान्दास धारमोभाइ
डी० पन्थनाथ जैन विद्यालय बरवाणा,
पो० राणी स्टेशन (मागवाह)

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા.

શ્રી તીર્થાધિરાજ શત્રુઞ્જયની છાયામાં આ સંસ્થા સંવત ૧૯૬૨ માં સ્થપાયેલી છે. પ્રથમ પાંચ વિદ્યાર્થીઓથી શરૂઆત કરી હાલ એંશી વિદ્યાર્થીઓ સુધી સંખ્યા વધારી છે. હાલ સુધીમાં ૪૦૦ આશરે વિદ્યાર્થીઓએ લાભ લીધો છે.

શહેરોમાં શિક્ષણના સાધનો જેટલાં મુલભ છે તેટલાં ગામડાઓમાં નથી. અને હવે ગામડાઓના બાળકોને પણ ઉચ્ચ શિક્ષણ લેવાની જરૂર ઉભી થઈ છે. કારણ કે આપણા યુવકોને પરદેશ ખેડવાના પ્રસંગો વધતા જાય છે.

વળી હાલ આખો દેશ જેમ નિર્ધન થતો ગયો છે તે પ્રમાણમાં જૈન કોમ પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ ઘણી ધસાતી જાય છે. આ ધસારો અટકાવવા અને નવું ચેતન લાવવા શિક્ષણ એજ પરમ ધ્યેય હોયું જેમણે અને આવા પ્રકારના છાત્રાલયો તે શિક્ષણ પુરું પાડવાના સાધનરૂપ છે.

આ સંસ્થાની વિશેષતા એ છે કે તેમાં અંગ્રેજી પહેલા ધોરણથી સાતમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ ઉપરાંત સાધનહીન કે માબાપથી વંચિત થયેલા ગુજરાતી ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને પણ લેવામાં આવે છે.

વ્યાવહારિક શિક્ષણની સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ તેમજ શારીરિક શિક્ષણ આપવાની સમવડ કરવામાં આવી છે તેથી માબાપો વિના સંકોચે પોતાના બાળકોને આ સંસ્થામાં મોકલી શકે છે.

કોમનું દરેક બાળક એ આપણા વિશાળ કુટુંબનું એક અંગ છે એમ સમજી દરેક સ્થિતિ સંપન્ન બંધુ અને જાહેન આ સંસ્થાને યથાશક્તિ મદદ કરવાનું હંમેશાં ધ્યાનમાં રાખશે એવું ઇચ્છીએ છીએ. મદદના પ્રકારો માટે નીચે પ્રમાણે યોજના રાખવામાં આવી છે.

સ્વામીવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટફંડની યોજના.

૩૧. ૭૫૧) આપનાર પ્રથમ વર્ગના સભ્ય લેખાય છે અને તેઓને નામે દર વર્ષે મુકરર તિથિએ મિષ્ટ ભોજન અપાય છે.

૩૧. ૫૦૧) આપનાર બીજા વર્ગના સભ્ય લેખાય છે અને તેઓને નામે દર વર્ષે મુકરર તિથિએ બન્ને ટંક સાદું ભોજન અપાય છે.

૩૧. ૨૫૧) આપનાર ત્રીજા વર્ગના સભ્ય લેખાય છે અને તેઓને નામે દર વર્ષે મુકરર તિથિએ એક ટંક સાદું ભોજન અપાય છે.

આ યોજનાનું ફંડ કાયમ રાખી તેમાંથી વ્યાજ વાપરવાનું છે અને તેને સફળ કરવાનું કામ જૈન સમાજના દાનશીલ ભાઈઓ અને જાહેનોનું છે.

આ સંસ્થાનો ચાલુ નીભાવ ખર્ચ માટે દરેક પ્રકારની છુટક મદદ તથા દૈનિક જરૂરીયાતની હરકોઈ વસ્તુઓ સ્વીકારાય છે.

સ્થળે સ્થળે વિચરતા-સાધુ-સાધ્વી, કોમની આંતર સ્થિતિનું નિરીક્ષણ અને અભ્યાસ ખરાખર કરી શકે છે, તેવા સાધુવર્ગ અને શિક્ષિત તેમજ શ્રીમંત ગૃહસ્થ વર્ગ સાને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે કે આ સંસ્થાને તમારી પોતાની સંસ્થા માની તેને આગળ ધપાવવા દાન આપી-અપાવી સંસ્થાને આભારી કરશો.

ખેતી વાડી માટે

બળદથી, ઇન્જનથી તેમજ હાથવતી ચાલતા

હમારા લોખંડી રહેંટો

ઘણાજ સંતોષકારક નીવડ્યા છે

ચાલવામાં
ઘણાજ રીચલ

વાપરવામાં
ઘણાજ મેળખુત

તાજેતરમાં કોલ્હાપુરના નામદાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે
કોલ્હાપરમાં ભરેલા પ્રદર્શનમાંથી નામદાર વાઈસરોય સાહેબના
સ્વહસ્તે સોનાનો ચાંદ હમારા રહેંટોએ મેળવ્યો છે.

ખેતી માટે હમારા રહેંટ એ ઉત્તમ સાધન છે.

કુવાની ઊડાઈ તથા પહોળાઈ લખી
રહેંટ માટે આજેજ ઓર્ડર નોંધાવો.

છોટુભાઈ ડાહ્યાભાઈ મીસ્ત્રી

રહેંટવાળા—વલસાડ (જ મુરત)

“ધશ્વર સંબંધી મત-
મતાન્તરો અનેક છે, પણ
અંતરાત્મા સર્વનો એક
છે, તેથી હે મન ! ચંદન
જેમ ધસાય તેમ વિશેષ
સુગંધ આપે છે, તે પ્રમાણે
તું પરોપકારમાં તત્પર થા !”

ધી લેડી વિલીંગ્ડન
અશક્તાશ્રમ-સુરત.

‘આ સંસ્થાની એક વખત પણ
મુલાકાત લેવાથી પત્થર જેવા
હૃદયો પણ પીગળી જવા સંભવ
છે તો કશુંકાદ્ર હૃદયવાળા સંસ્થાનો
માટે તો કહેવું જ શું ? જનવરો
કરતાં અનેક પ્રમાણમાં ચડી
જાય એવી મનુષ્યદયા વિષે તો
પૂછવાનું જ શું ? સાચા દયાપ્રેમી
દાનવીરોનું કર્તવ્ય છે કે પો-
તાનો હાથ આ દિશામાં લંબાવી
સાચો આશિર્વાદ મેળવે.’

શ્રીવિજયવલ્લભસૂરીચરણ.

x x x
‘Visited this Insti-
tution and was much
impressed by the scru-
pulous cleanliness and
attentihn that is being
bestoved on details re-
garding the comfort of
the inmates.

Sir Purushotamdas
Thakordas Knight
C I E, M. B E, M. L. A.

મનુષ્ય સેવા એ પ્રભુ
સેવા છે, કારણ દરેક
મનુષ્યમાં
પ્રભુનો જ

અંશ છે. નિરાધાર અને
અપંગોના આધારભૂત
બનો. દીન-દુઃખીની
બહારે અવશ્ય ધાઓ.

માનવ સમાજથી તિરસ્કારાયેલા, કુટુંબી જનોની અદા
દ્રષ્ટિ પામેલા, દુકડા રોટલા માટે કોઈ ભલાની મીઠી
દ્રષ્ટિની આહવા રાખનારા નિરાધાર અશક્તોની
માવજતથી દરેક દયાપ્રેમી પીગળે જ.

માનવસેવાની અનન્ય સંસ્થા, સંભાવતોનો
ઉત્તમ ઉપયોગ કરવાનું સ્થાન.

ધી લેડી વિલીંગ્ડન અશક્તાશ્રમ.

એટલે માનવ:સમાજમાં જેને, સ્થાન નથી, રહેવા મકાન
નથી, ખાવા અન્ન નથી, પહેરવા કપડાં નથી, એવા અપંગ અશક્ત
માનવોની અઢાર અઢાર વર્ષથી સેવા કરતી.

મહા ગુજરાતની એક જ સંસ્થા.

સાગય ભારતવર્ષમાં જેની ખીજ નેહી નથી, જેને માટે જાણીતા
દેશભક્તો મહાત્મા ગાંધીજી, દરબારશ્રી ગોપાળદાસ, શ્રી નંદુ-
રામ શર્મા, સ્વામીશ્રી સ્વરૂપાનંદજી, સર પુરૂષોત્તમદાસ ઠાકોરદાસ,
બેરીસ્ટર જયકર અને મુંબઈના ગવર્નર સાહેબના બાનુ લેડી વિલી-
ંગ્ડન, લેડી વિલ્સન, ઇલાકાના સરજન જનરલ સાહેબ, કમીશ્વર
અને કલેક્ટર સાહેબો, ગાયકવાડી રાજ્યના મે. દિવાન સાહેબ
ગોવિંદભાઈ, વરીષ્ટ કોર્ટના જડજ સાહેબો ઉપરાંત જાણીતા જૈન
મુનિરાજો પૈકી આચાર્યશ્રી સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજી, પંચાસજી
લક્ષીતવિજયજી આદિએ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

આજે અઢાર વર્ષ જેટલા લાંબા સમયથી આ સંસ્થા સુખ-
વશિત ચાલી રહી છે. આજે ૮૫ અશક્તો તેના લાભ લે છે.
૧૫૦ થી ૧૭૫ દર્દીઓ તેના દવાખાનાનો લાભ લે છે. આવી
માનવસેવાની ઉત્તમ ધામ સમી સંસ્થાની સ્થિતિ આર્થિક દ્રષ્ટિએ
સંગીન નથી. આજે બ્યાજ વિગેરેની આવક રૂપીયા પાંચ હજાર-
રની છે બ્યારે અર્થ રૂપીયા વીસ હજારનું છે.

અશક્તોને ખાવા-પીવા-પહેરવા-ઝોઢવા-વિગેરેના તમામ
સાધનો મફત પુરા પાડવામાં આવે છે. આથી દયા અને દાનપ્રેમી
સમી ગૃહસ્થોને નત્ર વિઘ્નિ છે કે ‘માનવ સેવાના આ મહા
પુણ્યકાર્યમાં યથાશક્તિ ફાળો અવશ્ય આપો !

જનવરોની પાંજરાપોળો તો સ્થળે સ્થળે છે પણ સારાય
ભારતવર્ષમાં દીન-દુઃખી-નિરાધાર અને અપંગ અશક્ત
મનુષ્યની પાંજરાપોળ આ એક જ છે.
દેશના લાચાર-નિરાધાર-અશક્ત અપંગો માટે આપની
બહાની-મહોદી સંભાવતો પ્રભુ પ્રીત્યથે નીચેને
સીરનામે અવશ્ય મોકલો ! ! !

દલીચંદ વીરચંદ શ્રાફ.

પ્રેસીડેન્ટ લેડી વિલીંગ્ડન અશક્તાશ્રમ-સુરત.

“પરોપકાર એજ માનવ
માનવો હેતુ છે. માણસ
પોતા માટે નહિ, પણ
જગત માટે જીવે છે. આ
પ્રકારે જીવનના ઉચ્ચ હેતુને
સમજનાર મહાતુલાવોને આ
અશક્તાશ્રમ પ્રત્યે પોતાની
અમિદ્રષ્ટિ નાખવા નત્ર
પ્રાર્થના છે.”

ધી લેડી વિલીંગ્ડન
અશક્તાશ્રમ-સુરત

“પાંજરાપોળો તો ઘણીયે
જોઈ: કિન્તુ આ મનુષ્યની પાંજ-
રાપોળો તો હૃદયનું અપહરણ
કરી લીધું. આજની માનવ-
સમાજની પરિસ્થિતિ કેટલી
કેફાડી છે તે મ્હેલોમાં રહેનાર કે
ગાડી ધોડામાં મહેલો કરનાર
કષ્ટ રીતે સમજી શકે ? આ
પૂનિત અને પુણ્યકાર્ય પ્રત્યે
હ્યો સહૃદય મનુષ્ય દીલસોજ ન
બતાવે ? દયાળુ બાંધ બહેનો આ
દર્દી-અશક્તોને મદદ કરવાનું
ન જ ચુકે.”

શ્રીવિજયલક્ષ્મિસૂરીચરણ.

x x x
‘The Infirmary is
the first of its kind
which I have seen in
India and as an alms
house as well as a
dispensary. It does
admirable work.

G. E. Chatfield Esq.
Commissioner N. D.

શ્રીમન્તોની પાનસોપારી
એટલે ગરીબોનું એક
દિવસનું લોજન
સમજ

પ્રભુએ આપેલી લક્ષ્મી
પ્રભુના બહાલા બાળકોની
સેવામાં વાપરી મહા-
પુણ્ય પ્રાપ્ત કરો.

લેખક — ડૉક્ટર નીલાલ શાહ.
D O M S (London)
D O (Oron) M B B S

મનુષ્ય દેહમાં સૌથી વિશેષ વિકાસ પામેલ હૃદય “આંખ” ઉપર આધારી છે. જીવનનો કેટલો મધો આધાર છે? અધ્યાત્મી વિરોધ સુધી આકૃત મનુષ્યને બીજ કંઈ હોઈ શકે? મનુષ્યનું જીવન કેટલું કુખી થાય છે? એ બધું આંખજે સંકેત જાણીએ છીએ આપણામાની યોગને આપના છું। છું। ભાગ અને આપના પાઠના જ્ઞાનનું તુના પડેલ ઉપર દૃશ્ય વસ્તુની આકૃતિ કેવી રીતે પડે છે તે કામ ખુબ મજા પડે. પણ મધ કંઈ વસ્તુઓ અથવા ટેવો દાનિકતી છે અને કંઈ કંઈ સુચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવાથી “આંખનું જીવન” થાય એ આંખની પૂરતી માહિતી નથી

દરને અટકાવવાના ઉપાયો દર્શાવવા સાહિત્ય પુસ્તકો પ્રમાણમાં જરૂર છે અગત્યના લખે આવેલ દરને અધ્યાપને માટે જવાબદાર આધુનિક અપૂર્ણ કેળવણી અને સમાજ-ખાસ કરીને વેપાર સમાજ-ખાસ ગોઠા નિરીક્ષી થાય તે માટે વિશેષમાં વિશેષ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર ડૉક્ટર-વૈદની નહિ તો બીજા કોઈ? માધ્યમ લખી નવાં જાણના માણસ પળું એના ધર્મી સમજ શકે તેવી ભાષામાં છું। છું। દરદો અટકાવનારા નિયમો અને સુચનાઓ પત્રિકાઓએ જાણ પાડી સમાજને તે તે વિષયનું સાધારણ જાણ આપવા આવશ્યક ગણાય એ દ્રષ્ટિએ આ લઘુ પ્રયત્ન વાચક આત્મ સમજ રજુ થાય છે

(૧) તબીબી જીવનમાં માનવની આંખ માટે સૌથી વિશેષ સલાહની જગ્યા છે જીવનના અસાધ્ય અધ્યાત્મના કામ વેળાએ અમર્ય મનુષ્યોમાંથી ઘણા

જન્મતી વખતે માતાના ચેપો ભોગ થઈ પડેલા હોય છે સાધારણ નિયમ પ્રમાણે સુવા વડ કરનાર દાઢ અથવા નસની એ જરૂર છે કે પહેલા દમ દીવસમાં જો બાળકની આંખમાં ધણીજ ચેપ પડે અથવા સ્ત્રી નીકળતી હોય તો તુરં ડૉક્ટરને ખબર આપીને યોગ્ય ઉપચાર કરવા ઘણા ખર્ચ કરેલા આની રીતે આંખને ધૂળ પહોંચાડનાર પરમાના જગુઓ હોય છે અને તે જગુઓ એટલા ઝેરી છે કે ધણીજ થોડા કલાકમાં બાળકની કુચળી આંખના કૃષ્ણ-મધુરનો મ તો નાશ કરી નાખે છે અને બાળક જન્મજ આંખનું રહે છે ઉપાય તરીકે ફ્રેક દેહી રાત્રે એવો કાપો કરવા જરૂર છે કે-કેપાપણ બાળકના જન્મ વખતે મ્યુનિસિપલ ઓપીમમાં નોંધ ગણવામાં આવે છે તેમાં સુવાવડ કરનાર દાઢનું નામ નોંધતું ફ્રેક ગામમાં જે જે દાઢ સુવાવડનું કામ કરતી હોય તેનું લીટ રાખતું અને ખાસ સુચના કરી કે તેણે જણાવેના બચ્ચાની આંખ જરાપણ ઉઘા આવી એટલે તુરં ખબર આપવા અને જો તે ophthalmia neonatorum ને કેસ મે તો તેને આઈ જાના ધનામ આપવામાં આવશે અને દાઢએ રીપોર્ટ કરી નહિ હોય અને એવો કેસ માત્ર પડશે તો એ રીપોર્ટ દસ થશે રીપોર્ટ થશે એમને સલાહવાનું કામ હોસ્પિટલના એક ડૉક્ટરને મોખનું જે માટે તેને ખામ આપનાર નાખવું આ રીતે જે ખર્ચ થશે તે જેટલા

બાળક અધ્યાત્મમાંથી ઉગરી જશે તે જેતા ધણીજ નહવું છે

(૨) રીબીના આંખની મ ભાગ-લીબીના દર મા આંખમાં સખત વાવના પડી કોઈ નીકળી જવાથી જન્મજ અધ્યાત્મ વેળાના વર્ગ પછી મોટા છે, જે યોગ્ય ઉપચારથી અટકાવી શકાય માત્ર કાંઈ ની જ જરૂર છે જેવા એક પાળ કેસ હેથ ઓપી સરને બેલામાં બેલી તકે રીપોર્ટ થાય અને તેનો યોગ્ય બેલામસ્ત થાય

(૩) દાઢ પીનારામાં આંખને થતું તુકશાન ઘણા મોટું છે અને ઘણી વખત જાનતગુની નસ ophthalmia સુકાઈ જઈ અસાધ્ય અધ્યાત્મ આવે છે માટે દાઢ તબીબી દ્રષ્ટિ છે

(૪) તમાકુ એવું જ દર બીડી-ખાસ કરી મોટા પીનારામાં (તમાકુ ખાનારામાં જુજ) જેવામાં આવે છે મુબમાં તમાકુના વ્યસનથી અધ અનેના યોગ બગરમાં શીંગ-ગીઓ ઘણા મોટા છે તમાકુની ટેવ ડોડી

(૫) ચાદી-ગમી Syphilis આ ચેપી દર ના ભોગ થએલાને મોટી ઉમરે મૂળ દરવડ એર થોળને કોઈ જાનતગુની નસને પડે છે અને નવાં આંખ ઉપર અમર કંઈ છે ત્યારે ઘણી વખત તો અસાધ્ય થઈ પડે છે સમાજનું નૈતિક ધોરણ ઉચ્ચ થાય એજ ઉપાય

(૬) પરમાને લખે થતી આંખની વ્યાધિ ધારીત્ર માધ્યમથી ડૉક્ટરને ખૂબ ખબર છે નવાં રીબી ચેપ લાગી આંખ ઉઘા આવે અને વાવનું પડે ત્યારે ચા, દાઢ, તમાકુ

ખંધ કરી દુધ સોડા ઉપર રહેવું અને પોટાસ પરમેનો નાશ લોશનથી દીવસમા દશ વખત આખ ધોવી. ન્યારે જુના પરમાને લધને કનીનિકા મંડળનો સોજો આવે grāfs ત્યારે ડોક્ટરને નિદાન મુશ્કેલ છે. પરમાના દરદીએ ખાસ યાદ રાખવું કે ન્યારે પણ આખ દુખે ત્યારે સારામા સારા સ્પેશ્યાલીટ પાસે જવું કે જેથી તથા ઉપચાર થાય અને અંધાપો અટકે.

(૭) પેદામાથી રસી Pyonroca નામના દરદી અને ક્યાર આંખને ઇજા પહોંચે છે. સારા દાતના ડોક્ટર પાસે ઇલાજ કરાવવાથી મુજ એપનું કારણ નાખૂદ થવાથી આખો જલદી સારી થઈ જાય.

(૮) સૂર્યગ્રહણ સામે જેવાથી કેટલીકવાર જ્ઞાનતંતુના પડદા ઉપર ઘણી ખરાબ અસર થાય છે અને એવી જાતના અંધાપા દૂર કરવા મુશ્કેલ છે. માટે તેવે વખતે કાચ ઉપર ખૂબ મેશ લગાડીને અથવા ઘેરા લાલ કાચથી જેવું જેથી હાનિકર્તા કિરણો આખમા પ્રવેશ ન પામે.

(૯) ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ-પ્રકાશના હાનિકર્તા કિરણો એરંડીઆ તેલના દીવામા સૌથી ઓછા, તેથી કેરોસીનમાં વધારે, તેથી ઇલેક્ટ્રીક લાઇટમા વધારે છે. પણ ચાલુ જમાનાની કેશનને અટકાવવી શું રહેલી છે ? ન હોય તો એકજ રસ્તો છે. ઇલેક્ટ્રીક લાઇટમાં કાં રંગીન અથવા milky સફેદ ગ્લોબ વાપરવા જેથી નુકશાન ઓછું થાય.

(૧૦) ઇંગ્લીશ દવાઓથી આખને નુકશાન થતું ઘણીવાર જેવામા આવે છે. ગરમ પ્રદેશમા રહેવાવાળાને શીતવીર્ય ઔષધિઓજ વાપરવી ઇષ્ટ છે. તેને બદલે દારૂમાં મીઠાણુ કરેલ દવાઓ ટીકચરો વિગેરે ઉબ્બુવીર્ય ઔષધિઓ ગરમી કરે તે દેખીતું જ છે. ચાલતાં સુધી ગોળીઓ પાવડર વિગેરે પસંદ કરવા. ઉપરાત કવીનાઇનને લીધે જેમ કેટલાકને ખહેરાપણું આવે છે તેમ અમુક કેસોમા અંધાપો પણ આવે છે.

(૧૧) એકજ ગોત્રમાં લગ્ન જેને અંગ્રેજીમાં blood relation કહે છે. આ પ્રમાણેના લગ્નમાં “ રતાધના ” ના કેસો જેવામા આવે છે. માટે આપણા પુરાણા શાસ્ત્રને માન આપવું.

(૧૨) સવાર-સાજ ગામ બહાર ફરવા જવાથી અને લાંબે લીલા ખેતરોમા દષ્ટિપાત કરવાથી આખને ઘણો ફાયદો થાય છે.

(૧૩) તેવીજ રીતે પતંગ ઉડાડવાની ટેવ પણ આખને સારામાં સારી કસરત છે. અને ઇચ્છવા જેવી છે.

(૧૪) ગરમ પ્રદેશમાં રહેનારા આપણે અસલનો વખતમા આપણી શારીરિક ગરમી હટાવવા ઇચ્છાના ઉપયોગ કરતા હતા હવે તે ઘૂંટી ત્યાં સુધી બહુ નુકશાન નહોતું; પણ ઉપર લગાવી ચા, એટલે ડબ્બલ હાનિ. ખીલના દરદીઓમા મોટા ભાગ ચાના શેખીન ગૃહસ્થોનો હોય છે.

(૧૫) ગોગલ્સ ચડાવવાની ટેવ આજકાલ વધતી જાય છે. એકવાર ટેવ પડ્યા પછી નડકામા આખ ઉઘાડેતા અતિ મુશ્કેલી પડે છે અને માથું દુખે છે. ખામ કારણ વગર આ ટેવ અનિષ્ટ છે.

(૧૬) ખીલના દરદીઓએ દરદની શરૂઆતમાંજ ઇલાજ કરાવવો વધારે સારો છે. પછી કુલા પડે, પરવાળા થાય, આંખ આવે અને આંધળા થાય. ગામડામા રહેનારાઓને સરસમાં સરસ ઉપાય ખોરીક પાવડર સવાર-સાજ આંખવો અને દસ્ત સાફ આવે તેવી કાકી હિમેજ ને એરંડીઆ તેલમા શેકીને ખનાવવી અને મુતી વખત દરરોજ લેવી. ખીલ એપી દરદ ગણાય છે એટલે અમુક સ્કૂલ તથા કોલેજો તથા ઓર્ડીંગમા ખીલવાળા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવાનો પ્રતિબંધ હોય છે.

(૧૭) ચશ્માની જરૂરીઆત-સ્કૂલમા લણુતા વિદ્યાર્થીઓની વાર્ષિક આખની તપાસ થવા ખાસ જરૂરનું છે. શોર્ટસાઇઝવાળા વિદ્યાર્થીઓ જે વેળાસર યોગ્ય ચશ્મા વાપરે તો આખ વધારે ખરાબ થતી અટકે. ચશ્મા પહેરતા શરમાનારા નાની ઉમરના વિદ્યાર્થીઓને ૨૫-૩૦ વર્ષની ઉમર થતા Detachment Retina આખનો પાછલનો પડદો ખસી જવાથી કાયમી અંધાપો અમે નજરે અનુભવેલ છે.

એંતાલીસ વર્ષની ઉમરે લગલગ બધાને વાંચવા લખવામા ચશ્માની મદદની જરૂર પડે તેવા આખમાં કુદરતી ફેરફાર થાય છે. તે વખતે ચશ્માનો યોગ્ય નંબર કઢાવી સારામાં સારી જાતના કાચ Sir Willian Cookesના ચશ્મા પહેરવા અને દર પાચ પાચ વરસે ફરી આંખ તપાસાવી નંબર બદલતા રહેવો.

(૧૮) મોતીઆ કાચા હોય ત્યારે દવાથી ગાળવાના પ્રયત્ન મિથ્યા છે એમ અમારું માનવું છે. શ્રીમંતોએ ગમે તેટલી દવાઓ અગર ઇન્જેક્શનો કાચો મોતીઓ સાફ કરવા માટે લેવા, પણ પૈસાની કિંમત અને જરૂર હોય તેને તો અમારી ખાસ લલામણુ છે કે મોતીઆને શાતિથી પાકવા જ દેવો. પાકે એટલે ઉતરાવવો. સારા સ્પેશ્યાલીટ પાસે કાચો ઉતરાવવામા કંઈ વાંધો ન ગણાય. પણ બનતાં સુધી પાકે ત્યારે જ ઇલાજ કરાવવો તે ઇષ્ટ છે.

(૧૯) આંખમાં નાખવાની ચીજોમાં નાનાં બચ્ચાંઓને આજણુ સારી વસ્તુ છે. એ શિવાય મોટી ઉમરના માણસો માટે દેશી શુદ્ધ મધ અને દેશી એરંડીયું પણ આંખમા નાખવાથી ગરમી હટાવે છે અને તેજ વધારે છે.

(૨૦) અન્ય સાદા નિયમોમા-(૧) માથામાં સારાં વનસ્પતિના તેલ નાંખવા-વેસેલીન અથવા કેરોસીનની બનાવટો હાનિકર્તા છે. (૨) જોડાના સોલને તેલ ઘસવાથી આખને હાડકે આપે છે એમ ઘણા વ્યોષ્ઠક માણસો પાસેથી સાલજ્યું છે અને તે ન માનવાને કંઈ કારણ નથી. (૩) રાતના વાચતી વખતે બત્તી પાછલ રાખવી જેથી પ્રકાશ આંખ ઉપર ન આવતા ફક્ત પુસ્તક ઉપર પડે. (૪) સીનેમા જેવા નહિ. જ્ઞાનતંતુના પડદા ઉપર એકસસોંધજ ઉપરા ઉપરી અમુક ચોકસ પ્રમાણમા જુદા જુદા પ્રતિબિંબ પડવાની કુદરતી બનાવટ છે. તેના કરતા વિશેષ જલદી પ્રતિબિંબો પડે તેને ઉકેલવાને (Fusion) જોર પડે છે અને એ રીતે હાનિકર્તા છે (૫) મોટી રાતમુધી ઉજાગરા કરવા નહિ. (૬) કબજિઆત થવા ન દેવી (૭) ચાલતી રહેને ટ્રેઇન-મોટર કે ગાડીમા વાંચવું નહિ.

શ્રી બુદ્ધિસાગરજીનું ભજન-સાહિત્ય.

(લેખક—નાનકુના નાથાલાલ મકાતી-પાન.)

" રામ રામ પ્રેમમા રે, રોકાનોક સમારા,
" ચો મહાક નાટક સરે, પ્રીતિ પ્રેમે સુદારા
" આનમ ' અનખ લીરાએ સનાયો

(ભજન સમઠ ભા ૮, પૃ ૨૮૪)

જગત્પતી અનેક સમૃત્તિઓમા ભાગનવર્ણની બૂતપૂર્વ સ-
રૂતિ જેમ અને અને અનોખી છે, તેમ જગત્પતી સાહિત્ય
મા જૈનસાહિત્યનું સ્થાન પણ અનેક અને અનોખું છે જૈન
સાહિત્ય નંદોન તો ગુજરાતી સાહિત્ય કેતુ હોન એ પ્રમ
કરેલાં લાજમ નથી કિન્તુ જૈનસાહિત્યના અન્વિતવથો ગુજ
સાહિત્ય કેટલું ગૌરવનવું અને અસરવિધથી પરિપૂર્ણ બન્યું
છે તે સવને નિનિ છે જૈન સાહિત્યના આચારીએ ગ્સની
પ્રત્યક્ષ મૂર્તિઓ સમી અનેક કોષોતો ટાંકી છે તેની જ રીતે
પોતાની ભવકભરી પ્રાચીન મકતાને ટકારી ૧૫મી, જૈનમા
દિવ્યનું મરતક મ ને માટે ઉત્તર રહે તેવો સકળ પ્રયત્ન કરી
સર્વભક્ષી કાળના મુખમા, ૧૫ વર્ષ પહેલાં જ ચાની ગેરન
એક કવિપરભૂતને પગિયાર કરાવવાની તક લઉં છું

પ્રતિષ્ઠા મુખરૂપીઓ પાંચ છે વિષ્ણુ આપેલી આરાજ
કનાં આ અધિકારને ફેલી જગત્પતી સત્ય માર્ગે પ્રેરતુ એ
એમનું જનનરક્ષ હોય છે જગત્પતી દુષો દેખી એમનો
આમા રહી ઉઠે છે આ રત્નમાથી ગરના મગીનમા અક્ષર
લક્ષ્મના ક્ષરના રૂપ સમી અપધિર
બન્યા હોય છે વાયમને દૂર દૂરના
કોઈ અગમ્ય-અગોચર પ્રેમમા એવી
જા, તેને પાગ નીકિક આનંદનો ઉપભોગ
કરાવે છે સામાન્ય મનુષ્યોથી પર આ
મહાત્માઓ મૈવ વિશ્વ-પ્રેમ, પ્રજુભલિ
આ નિર્જનદમસ્તીનાં ગીતો ગાઈ જન
સમૂહો રેરે છે ન સિદ્ધ અને મોગ,
અપો અને નિષ્કાળદ બોલે આ
ધારિ, પ્રીતમ અને મહાર, આ બધા
આ પ્રકારના જ માનવ મહારત્નો કહી
ગકાય પ્રાપ્તિન જૈન સમાજને પણ
આનંદધન અને વરોનિર્ગમ, નેત્ય,
અને ગુનસાગર, પદવિજય અને ની
નિગ્ધ આદિ મદાપુરો સાપડયા છે
પોતાના સમયના આદરો અને પ્રગ્રહને
અનુરૂપ માનના મુદો કાની આ સત
પુરો પયગમજી વાળીમા મૂળન લુના

મરો ઉચ્ચારે કે, હ વમથ કાળના આ મત્તાને ભારખરી
ભાષામા વ્યખ્ત કરી અમરના બહે કે ના મુગે પાપેના આ
કર્મિ-પાગમ્યરોમાના એક તે શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી.

એમની ભાનનાઓ કેરી મળી, નિરાજ, અને મગન
રિહારી કે એજી પાગ તો એમની સમન્તવાળીનો પગિયથ
પાખેજ પમાથ વિશ્વપ્રેમ આ પ્રજુત-મયવાની એમની કહીયો
લનકારતા હ વ નાની ઉઠે છે આત્મસ્વરૂપની માખીના એમના
કાનો જડ ઉપાધિઓમાથી મુક્ત કરી ધરીભર ચિ નં ૦ ૨૧
રૂપના આગના નમા રસનિમમ બનારી દે છે

આના આજન્મથીજ મહાન પુરૂષ નિ સ ૧૬૩૦ મા
વિનપુરના ગિરિભાઈ પોને ત્યા અનન્ધા સાત વર્ષનો
ખેડત માન્ય નહેચર ૧૫ વિનપુરની શામળી શાળામા અવ્યાય
કરના લાગ્યો વખતના વહેલા તારે બહેચર ૧૫ રિદાર્થી મગી
અધ્યાપક થયા અને તે તારે ગવિમાગજ અને મુખમાગરજી
જેમ વિચારણ મહાત્માઓની તેમને સમાગમ થયો મ્હેચરભાઈ
બાલ્યાનપ્રમાથીજ સસાર પ્રત્યે અરવીતળા અને ત્યાગધર્મના
પ્રેમી દના તેઓ પશુચાની લાનચમાથી મુક્ત રહી ચોર
આ વલચર્યાના મુસયોગે શ્રીમાગની દીક્ષા અ ગીકાર કરી
બહેચર ૧૫ મગી શુદ્ધિસાગર બન્યા

નિ મ ૧૮૮૧ મા આ મનાપુરનો દેહાન્ન થયો
પોતાના દુઃક જનનકળમા આ મનામાએ કે પનામાએ ન

મારે એવું કાર્ય કરી બતાવ્યું છે
એકમેને આઠ પુસ્તકો ગ્સી એઓ
શીએ પોતાના અલગગેદો અમરતા
બની ૭ કલિદામ, પુરાતત્ત્વ, નીતિ
આત્મવરૂપ આદિ અનેક નિર્ધારો
તેમના સાદિત્ય મગનમા મમારેગ થાય
૭ આ સધળા પપી તેમના ભજન
સાદિત્યના રિપુત નાના પિમા રહેજ
ચચુપાત કરના પ્રયત્ન કરીયું

મજથીજ ધાર્મિક સરકારોનાગ
ગુજગતી માદિતોવાનમા ભજન, કીર્ત
નાલિતુ ગ્થાન નિગણ અને તદ્દન અ
તત કે નરમિદયો માહીરી નમના
લુગની રાગ્ગ્યાત મુધી ભજન મિદાય
અન્ય સાદિત્ય જગતી માગરેને
અગવણ દતુ પ્રેમાનંદના આખવા
ક શામળની વાતાઓ અપવાત તરીકે
ગીમરી વીધા પડી એટલું મોક્ષમ

૨૪૦ આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી

રીતે કંઠી શકાય કે લજ્જન સાહિત્ય જૈનેતર તેમજ જૈન કવિઓમાં એક સરખી રીતે પ્રચલિત તેમજ માનીતું હતું.

લજ્જનોમા અમુક પ્રકારનું શાંતિદાયક માધુર્ય અને ધ્રુવર સાથે તન્મય કરવાનો ગુણ છે, તેથી તે પોતાની લોકપ્રિયતા આ બુદ્ધિવાદના જમાનામા પણ સાચવી રહ્યું છે, એકાંતસ્થાન, રસનીઝરતી આદની, પહાડી સુર, તંબુરાની લય અને મંજીરાના મંજુલ સ્વરો સાથે ગવાતું લજ્જન માંલણી કોતું હૃદય નાચી ઉઠ્યું નહિ હોય ? લજ્જનની સંપૂર્ણ પ્રભુ તન્મયતા કરાવવાની શક્તિના પૂર્ણ પ્રદર્શન માટે ઉપરની વસ્તુઓ આવશ્યક ગણી શકાય. તે હોય કે ન હોય છતાંયે લજ્જનની પાછળ રહેલા આત્માનું ગુંજન તેમા અપૂર્વ લાવણ્ય સર્જે છે.

તેમનાં લજ્જનોમાં ગુરુલક્ષિત, વૈરાગ્ય, આત્મ ઉન્નગરદશા, પ્રેમલક્ષણાલક્ષિત વગેરે વિવિધ વિષયો પ્રરૂપેલા દષ્ટિગોચર થાય છે. તેમની ગુરુલક્ષિત અતિ ઉદ્વેષ્ટ પ્રકારની છે. ગુરુલક્ષિત રૂપી ચોળમજીહવા રંગથી શ્રીમદ્ગુરુ હૃદય રંગાયેલું છે. તેમાથી ગુરુલક્ષિતની છોળો ઉડે છે. તેઓ કથે છે કે.—

“ સમર્પણ કયું તમને, લવોલવમાં તમારો છું;
અમારો હું કહો મુખથી, પછીથી ઇચ્છવાનું શું ? ”

x x x

“ ભલે કોઈ પ્રેમ વેલા કહે, કહે કોઈ અન્યઅક્ષાલુ;
“ તમારા પ્રેમવધુ શાસ્ત્રો, વિવાદો ના જરા અપના,

* * *

“ પગલાં પગ્યાં તારાં અહો જ્યાં, તીર્થ મ્હારે તે સદા;
“ તવ પાદની ધ્રુવિ થકી, નહાતો રહું લાવે મુદા !

(કાવ્યસંગ્રહ ભા. ૭)

શ્રીમદ્ગુરુ વૈરાગ્યદશા પણ અતિ તીવ્ર છે. નાનપણથી જ મોહમુક્ત આ પરમ મહાત્મા વૈરાગ્યરસમાં નદુપ બની આત્મસ્વરૂપ બનવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એમના પ્રત્યેક લજ્જનમા વૈરાગ્યના અખૂટ ઝરણા વહ્યાં કરે છે. આ રહી તેની વાનગી.

“ મુસાફર છવડા કાયાનો મહેલ નથી તારો,
“ માને શું મોહો મારો મારો. મુસાફરો

x x x

“ કડવા લીંબડાના જેવું છે ભવસુખ,
“ તેમાં ન ચેત કાઈ પડતું;

“ વિષય વાસના વિષ સમ જાણી,

“ મનહું ઉદાસીન ઠરતું રે. (લજ્જનસંગ્રહ ભા ૧)

x x x

“ જગતની માયા દુઃખની છાયા, કર નહિ ત્યાં વિશ્રામ;
“ ક્ષણ કિમ્બાકના સરખું સુખ ત્યાં, કેવલ દુઃખનું ધામ;
“ જોઈને તમે જોરે, જોળાજન ભરમાય છે. અંતરના અજ્ઞાનેરે.

પણ શ્રીમદ્ગુરુ અધ્યાત્મદશા સર્વને ટક્કર મારે તેવી છે. પ્રભુપ્રેમની પાકટનારૂપે અધ્યાત્મ દશા અનુભવાય છે. બાહ્ય વ્યવહારને સમજાવતું લાતમારી, વૈરાગ્યની સખત ભૂમિપર ઉભો રહી મનુજ વ્યારે આત્માનંદમાં લીન થાય છે, ત્યારે અધ્યાત્મદશા તેની સહસ્રકળાએ ખીલી ઉઠે છે.

“ અલખ દેશમે વાસ હમારા, માયાસે હમ હૈ ન્યારા;
“ નિર્મલ ન્યોતી નિરાકાર હમ, હરદમ હમ ક્રુવકા તારા.
“ સમતા સંગે ક્ષણ ક્ષણ રહેના, દુનિઆદારી દર કરણી;
“ સોહં જપકા ધ્યાન લગાના મોક્ષ મહાલકી નિસ્સરણી.

(લજ્જનસંગ્રહ ભા. ૧)

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માના ઉકાણુમા ઉતરી ગયેલા આત્માઓ અધ્યાત્મમુખની દહેરીઓ અનુભવે છે. પરનો મોહ ઉતરતાં જગત એઓને મિથ્યા ભાસે છે. અંતર ધનને ઓળખવાથી આત્મામાં અજવાળાં પ્રકટે છે. આ અજવાળા શબ્દકારા વ્યક્ત થતાં વાયકને રસસમાધિમા નહવરાવે છે.

“ અલખ દહેરો લાગીરે, અગમગપ દર્શાનું,
“ માયાનાં તાળાં ખુલ્યારે, અંતર ધન પરખાયું.
“ નાલિકમળ પર નિરખી નયને, અજાણ અગમગ ન્યોત,
“ ચઢી શિખરપર જોતા જોતાં, થયો મહા ઉઘોત.
“ અંધારે અજવાળું રે, બ્રહ્મ શુક્રમાં જણાયું.

(લજ્જન સંગ્રહ ભા. ૧)

આત્માની સાથે એકાકાર કરતી આ અધ્યાત્મદશા શરીરનું ભાન ભૂલાવી ‘સોડહં’નો પ્રાદુર્ભાવ કરી આત્માને મસ્ત બનાવે છે. ખરું કહીએ તો એજ પ્રભુ-મેળાપનો આનંદ છે, જ્યોત પ્રગટનનું અજવાળું છે, માનવ જીવનનું લક્ષ્ય છે. એ લક્ષ્યની નજદીક પહોંચતાં આત્મા જે તનમનાટ કરી મૂકે તે મસ્તદશા. આત્મજીવનનો એ માંગલિક પ્રસંગ છે. ગુરુદેવ આ મસ્તીમા ઝીલતા ઉચ્ચારે છે કે:—

“ ભયે હમ આતમ મસ્ત દિવાના, દુનિઆકી હમકું નહિ પરવાહ;
“ સળ જગ નાટક માના— ભયે
“ દુનિઆ કે અભિપ્રાયમે હમને, હર્ષ શોક નહિ માના;
“ પ્રભુ મસ્તીમે હમ મસ્તાને, હમ નહિ પાગલ રયાના—ભયે

(લજ્જનસંગ્રહ ભા ૧૦)

આ મસ્તદશાના ગાનો ઝીલનારમા પણ મસ્તી માણવાની તાકાત હોવી જોઈએ. તેથી શ્રીમદ્ ગુરુ પોચાને ચેતવણી આપે છે કે:—

“ હમારા લજ્જનો હું નહિ ગાના, હમ હૈ પાગલ બડા દિવાના;
“ તુમ લી હોગા દિવાના— હમારા

શ્રીમદ્ગુરુ સ્વાત્માનો સાક્ષાત્કાર થયો હશે એમ એમનાં અસંખ્ય લજ્જનો પરથી અવબોધાય છે. ઉચ્ચ પ્રકારની જ્ઞાનદશા અને સમાધિ સ્થિરતા એ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિનાં આવશ્યક અંગ છે. નીચેના ઉતારા ઉપરથી જણાશે કે શ્રીમદ્ સ્વાત્માની રોશની કદિ ઝાંખી, કદિ અગારા મારતી એમ લાગી છે. આત્માના પડળો ખુલ્યા સિવાય એમનું લજ્જન-સાહિત્ય આટલું પ્રાણુવંત નહોત. કેટલાક ઉદાહરણો જોઈએ.

“ તુજ પધરામણી લણકારા, પ્રેમી આંખોમાં તુજ ચમકારા;
“ થતા આનંદનર અગારા, ત્હારી આંખી પ્રભુ બહાવા.

x x x

“ ાન તપ્તપર અગમભગી, જોત જરૂ જયકારીર હેલ,
 ‘ અરમર અરમર મેહુના વરસે, અમકો વિજળી સારીરે હેલ,
 “ સતો મારા અનખ ભેગીયર ભપ ભપે જ્યા,
 સોહ સમોવડ બારીરે હેલ

(ભજનસમૂહ ભા ૧)

શ્રીમદ્ માન રસતુમ જડોગી નરોતા નવનત કમચોળી
 પથુ હતા નિમાત્મ અને બજીવીન મનુષ્યો ન તો ધર્મ સાની
 શકે, ન તો ધર્મ સાધી શકે મધદાન આત્માઓ જગતને ભા
 રૂપ છે તેથીજ શ્રીમદ્ના કથનમાથી વીરસ નીનર છે

“ વીર રસને તો અનુભવ ભલે મદ જનોકી છતી,

“ પતિમતા પતિમતક ભલે દુવડા લાતો ખની

“ અનુભવ એવો અટપડોરે, લથને નહિ કહેવાતો,

“ વાળ્યા બાલકીયા તે ભલે, અનુભવ જ્ઞાની પાતો

(ભજનસમૂહ ભા ૫)

શ્રીમદ્મા પ્રભુ પ્રેમની ખુમારી છે એમનુ ભકતહૃદય પ્રભુ
 પ્રેમના દિવ્યોજ દિવ્યતુ પુન પુન તરફે છે એકરીતે કહીયે તો
 શ્રીમદ્ની ભક્તિમા પ્રભુપ્રેમનો ઉન્માદ છે આ રહી તેઓની
 પ્રભુમીયનની તાવાવેરીસ્યક પકિતઓ

“ પ્રેમોઢા બતલાવેરે કોઇ મારો પ્રેમોઢા બતલાવે,

“ પ્રેમી વિના કું નિરાદિન છૂરે, પ્રેમી મળે સુખ થાવેરે કોઇ

(ભજનસમૂહ ભા ૧)

x x x

“ પ્રભુ સરોવર હસ તહા દુ, વારિ થકિ તો માન,

“ પ્રભુ સાગર તો તરંગ કું છુ પુત્ર પ્રકૃતિન પીન

“ પ્રભુ બાલુના કિરણોર, રસિક વિધાયો

(ભજનસમૂહ ભા ૮)

પ્રભુમા જોને અડગ શ્રદ્ધા છે તેને ભય માનો હોય ? આ
 નિર્ભયતાને લીધે જ શ્રીમદ્ સ ૧ આપ્તા, ઉપાસ અને પ્રેરણાના
 ગીતો ગાતા ફરે છે શ્રીમદ્ની પ્રેમનક્ષણા ભક્તિ કવિ દયારામની
 ભક્તિને સ્મરણપટમા આવે છે

હૃદયમ ધનરૂપે બદાર પડેના ભજનો ઉપરાત સામાન્ય
 મનુષ્યના ઉપદેશને માગે પથુ ધણુ પડે શ્રીમદે રચેલાં છે બ્યા
 અને ત્યા નીનિને ઉપદેશ આપનાર તેઓ ચૂકયા નથી
 આ બધા ઉપરાત ગુજરાતના આજસુ રીના ભખકવિઓમા
 નહિ જાણીયેલા એવા મે અપૂર્વ તરસે શ્રીમદ્ના કવનમા નજરે
 પડે છે-પ્રખર રાષ્ટ્રપ્રેમ અને ઉત્કટ નિસર્ગ પ્રેમ તેમના
 રાષ્ટ્રપ્રેમના ઉત્કર્ષરૂપ માટે એક નાનકડી કડી જ બસ થયે

“ નય ભારતી રગિઆમણી, સદુ તીર્થને ઘટ ધારણી,

“ નય નય રસિની યોગિની, આર્થો તણી ઉદ્ધારણી

“ રાત્રિ અનતી વારિની દખ વારિની વિસ્તેભવી,

“ વળે વિરિધે સોભની, બાવે / નદે માતરમ

x x x

“ જમ જમજમિ દેરા તુ સદુ દેરા શિરપર માગજે,

“ અમ જમજમિ માત તુ, લીલામરી બહુ વાલજે

ગુરૂશ્રીમા કુ ગુપ્રેમ ભાભાગ ભગેડો છે રાષ્ટ્રપ્રેમની
 ભાવનાઓ ભાવના શ્રીમદ્ રાષ્ટ્રની મકળ વતુઓમાથી પ્રેરણા
 પીરે છે આકાશના તાગ, દયામાળી જનીન, ખજાખજ વહેતી
 નદીઓ, કંઠણ પવિત્રો, પ્રામણકુતો, સુદર સરોવરો, રમ્ય
 ઉવાનો સ્વચ્છ અંતર-નિસમ દેવનાના અસંખ્યા ક્રિકા
 શુદ્ધોમા શ્રીમદ્ ભેલી વળ્યા છે સર્વમા તેઓને પ્રણુના નર્શન
 થાય છે પ્રણુ આનંદ રમી ગદેનો જાણાય છે

આ જૈન ભક્તકવિએ ભજનસાહિત્યમા એટલો બધો કોગો
 આપ્યો છે કે તેના સ પૃથ્વી દિગ્ધર્તન માગે પુસ્તકો ભરવા પડે
 આ બધું છતા તેઓ વિગતવાલ ક મનમનાતર અને સામ્ર
 દાયિક અધ્યાત્મોમા રહેજ પથુ પન્થા વિના પોનાતું કેવન
 માધ્યસ અને સર્વભોગ્ય રીતે કર્યે ભપ છે આથીજ તેમના
 શિષ્યનર્ગમા ફક્ત જોનાજ નહિ કિન્તુ જોનેરનો મોટો વળ
 પથુ સામેન છે

“ સર્વ દર્શનરૂપ મારો આતમ નય સાધમે ભવ્યોરે,

“ સર્વ નરાન ધર્મો કું આતમ સમ્યક શુભથી પ્રકાશોરે

એમણે આતમરૂપ થી દુષ્ટચુદ્રનુ પથુ ગા ૧ કહ્યું છે

“ રમણે રમે કૃષ્ણુલ રમણે રે રાચી

“ સમજને વાત આતો સાનીરે—

રમણે

“ ચિત્તતા રમણના રક્ષક ને લક્ષ્મી નેહના પ્રેમમા રમાયા

“ ધાળ્યા બારકામા વાસ કરો રંગે થરણ પચુદેવ શાયર રમણે

સાત નરોના વાકોગીન મટકી વેવ મરીઆણ સારી,
 ક્ષેપાવગમ જ્ઞાનરૂપિઆહિરણ્ય, આત્મજ્ઞાન દાધિ ધારીરે રમણે

આના ચોગમરે પુ રો કુરતતી રમાળ ગોદમા પોતા
 હોવાથી તેઓ કુદરત સાથે પથુ બેગ મેળની શકે છે આથી
 તેમના કાવ્યોમા સાવના, સદજ્જતા અને મૌનિકતા હોય છે
 આ ગુણોને લીધેજ ભજન સાહિત્ય પ્રતિ ગુજરાતી પ્રજાને
 રસ અભગ રીને હણપથુ જળવાઈ ગયા છે ગુજરાત અને
 જૈન આનમના આ મદાન ભજનકાગે માટેજ રચાયેન
 કવિ ન્હાનાવાલના ભજનરૂપી અધ્યાધીજ તેમને પૂછશુ

“ મગે જો જતિ સતિર કોઈ સાહેબને દરબાર

“ ધીમા ધીરી બારખમા સદુધર્મ લલા રણુમાર

“ પુન્ય પાપના પરાનન્દા, કાઈ બ્રહ્મ—

“ આખલકી અનજોમા રમતી, ઉગે દરના પુર

“ સનુ ચિન્ આનંદ ખેલ હા ધમધમર ધર યાર

“ મગે જો જતિ સતિર, કોઈ આદરેકને દરબાર

લેખક:—નરોત્તમ બી. શાહ.

દાન પ્રવાહની દિશા

જૈન કામ દર વર્ષે અનેક જાતના ફડોમાં હજારો રૂપિયા મદદના આકારમાં અર્પણ કરે છે, છતાં બધા ત્યાં આપણને કામની ગરીબાઈ, હાડમારી અને જીવન નિર્વાહના સાધનોની

ઉણપ કેમ દેખાય છે? આપણી સંખ્યાવતંતુ પ્રમાણ ગમે તેટલું હોય છતાં તેમાં મોટા ભાગે દાક્ષીણ્યતા અથવા લાગવગ હોઈ મદદનો હેતુ ભાગ્યેજ સરતો હશે. આજકાલ કીર્તીના લોભે જેટલી સંખ્યાવત થાય છે, તેટલે દરજ્જે કાર્યની આવશ્યકતાની તરફ નજર કરનારો ભાગ્યેજ જીવ ભાગ હોય છે; અને તેને પરિણામે દિન પ્રતિદિન વધતી જતી કામની અનેક હાજતોને પહોંચી વળવાનું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. આ પ્રમાણે કોઈપણ નિયમ વગર, ગમે તેમ પૂરતો વિચાર ક્યાં વિના, પૈસો આપવામાં આવે અને તે પુન્ય ક્યું છે, એમ મનને મનાવવાની ખાતર લડે દેખાવમાં આવે પરંતુ તે રીતે થતી સંખ્યાવતોથી કામના ખરેખરા હાજતમંદોને તેનો લાભ મળી શકતો નથી, કામની સંખ્યાવતનો ઝરો એકજ દિશા તરફ વળા કરવાથી કામમાં હિંમત ઉઘોગની કેળવણીના પ્રચારાર્થે કોઈપણ ઉપાય થયો નથી જૈન કામમાં એવા હાજતમંદો હશે કે જેઓને પેટ પૂરતું પણ ભાગ્યેજ મળતું હશે. અને કેટલાકને તો ફક્ત દુધમાં દિલસો લઈ ચલાવી લેવું પડતું હશે. એક વખત એવો હતો કે જે વખતે કામ પોતાના જીવકતા લવિષ્ય માટે મગર હતી, આજે તે કામ આજસાધ અને બેદરકારીને લીધે વેપારવણુજમાં પણ બીજી કામની પાછળ પડતી જાય છે, અને જીવનનિર્વાહ પણ મોજશાખવાળો થઈ ગયેલ હોવાથી ખોટા ખર્ચો પુષ્કળ વધતા જાય છે.

સૌથી મોટો પ્રશ્ન વસ્તીના ઘટાડાને લગતો છે. જૈનોનું મરણુ પ્રમાણ બીજી કામોની સરખામણીમાં ભયંકર આવે છે, છેલ્લા જ દાયકામાં લગભગ સીતેર હજાર જેટલી જૈનોની મનુષ્યસંખ્યા ઘટી જવા પામી છે. ઉપર પ્રમાણે વસ્તીનો ઘટાડો થતો હોવા છતાં કામની આરોગ્યતાને લગતા સાધન પૂરા પાડવાની શીકર કાને છે? કામની હૈયાતીતો આ ગંભીર પ્રશ્ન હોવાથી કેવળ ભાવી ઉપર આધાર રાખી કે કપાળે હાથ મૂકીને બેસી રહેવું ન પાલવે. આપણા પાસે એવું એક પણ જાહેર ફંડ નથી કે જે ફેંકાણે કુદરતી આપ્ત અથવા

તો એકાએક ઉડના મેગના કાટી નીકળતાં અરધી રાત્રે કામ આવે.

લગાઈ પડીના ખર્ચો વધતાં, ગામડામાં વસ્તી ઘટી જઈને શહેરોમાં વસ્તીનો એટલો મોટો વધારો ધંધા રોજગારના અર્થે થતો જાય છે કે અત્યારે સામાન્ય અને મધ્યમ વર્ગને માટે રહેવાના સહેલાઈથી સરતા મકાન પણ મલી શકતા નથી. મોટા મોટા શહેરમાં આ કાંઈ ઓછું હાડમારીભર્યું નથી, છતાં આવી જાતના દુષ્પ્રે નિવારણ

કરવાનું કાને સુન્ને છે? આજે કમાવાની શક્તિ જોતજોતામાં ઘટતી જાય છે; ખર્ચોમાં ન ધારેલો વધારો થતો જાય છે, અને કામમાં સુખાકારી અગડેલી હોવાથી અનેક કુટુંબોમાં આગ્નરીપણું ચાલુ રહ્યા જ કરે છે. આટલું છતાં ધરના દુકાળને લગતો પોકાર જેવોને તેવો ચાલુ જ છે.

ઉપરના સંજોગો તરફ દૃષ્ટી કરતાં, જાહેર સેવા બજનવનારા કામને નામે બહાર પડતા કેળવાએલ વર્ગે તેમજ તેમની પાછળ દોરવાતા શ્રીમંત વર્ગે બહુજ સાવચેતીથી પ્રગટીતના કાર્યમાં ઉલટ બતાવવા બહાર આવવું જોઈએ. અત્રે આ બાબત તરફ જૈન કામનું ધ્યાન ખેંચતા મને સ્વયંસેવક મંડળના પ્રમુખ સાહેબના શબ્દો યાદ આવે છે. તેઓ જણાવે છે કે “સ્વયં-સેવકનો ખરો અર્થ આપણે સમજ્યા નથી, સ્વયંસેવક નિર્વ્યસની, સાદો; મિતાહારી, શાન અને પોતાના કાર્યમાં નિસ્વાર્થપણે નિમગ્ન રહેનાર, તવંગર યા ગરીબ તરફ સમભાવે વર્તનાર હોવો જોઈએ. તેનામાં મોટાઈની દુર્ગંધ, શબ્દો માટે વાદવિવાદ અને માનની આતરીક ઇચ્છાઓ ન ધટે. અત્યારે આપણામાં આદર્શસંસ્થા નથી, આતું કારણ મુખ્ય એજ છે કે આત્મભોગ આપનાર કાર્યકર્તાઓ પોતાના હૃદયભાવથી કાર્ય કરતા નથી; પરંતુ કાંઈક સ્વાર્થવૃત્તિનો અંશ અને ડોળ નજરે પડે છે; આ ઉપરાંત કાંઈક મોટાઈ, માન અને અભિમાનની લાગણીઓ જોવામાં આવે છે; વળી સામાન્ય માન્યતા છે કે ઘણે ભાગે પોતાના ધંધાને ખીલવવા આવી રીતે સેવા નિમીત્તે બહાર પડી પોતાનો સ્વાર્થ સાધી, સંસ્થાના કાર્યો અધૂરા રાખી પોતાના સ્વાર્થમાં લોલૂપ થઈ જાય છે. દિનપ્રતિ-દિન દંભ, ડોળ તથા તકર્ટ વધતા જાય છે. અને જે આવી દાબીક પ્રથા ચાલુ રહેશે તો ઉપરથી ઘણુંજ સુંદર દેખાતું કાર્ય અંદરથી ક્ષય રૂપી દંભનો કીડો કોતરીને ક્ષીણ કરી દેશે.”

જૈન કામની સંખ્યાવતોના વિષય પ્રત્યે દૃષ્ટિપાત કરતાં એવું ખાસ માલુમ પડે છે કે જાણે કે જૈનોમાં કુદરતી ગુણ હોય તેમ, જે ગમે તે માંગે અને ગમે તે લઈ કાર્ય કરવાનું હોય;

તેને ધૃવ નહિ તો કુન્તી પાખડી પહોં મળ્યા નિના રહેતી નથી કારણ કે જૈનોની સખાવતો ઉપર કોઈ જાતનો અકુશ હોતો નથી, પરંતુ આથી જે મોઝ થાય છે તે સુખસાગા અને આહવાજાનો છે તેઓને તેજ કારણે જોઈતી ગર્વ મળતી નથી કારણે તેઓ દાંધ સામે કપારી માટે અચકાઈ છે અને આમરને વ્હાલી ગળીને નસીમને આધીન રહી પોતાનું નીમારી બે છે કાવના જાનામાં તો જોરમાં ખર્ચો નામે શરમ અથવા દાર્શનિકતાથી અર્ધો તર્ક ગમે તે ઠેકાણેથી સખાવતનો પેસો ગેગરી શકાય છે

જે કામ શ્રીમત ગણાય છે, તે હવે પેમા રહીન થતી જાય છે તેટલાજ સારે ભવિષ્યની જે પ્રગતિ ઉપરોગી થઈ પડે તેવા યાનના સાધનો ઉભા કરવાની જરૂરીઆત છે અને આવા દુર્લભ કાવને ન્યવસ્થિત રીતે પહેચી વળવાને પાટની પચાય ફક્ત જેની બધારણપૂર્વકની યોજના થાય તોજ નેરને સરખો લાભ મળી શકે

મખાવતી નાણાના મુતબજુ મો જૈન એક ધ્યાપસાની-ખામ જરૂરીઆત છે કારણ કે કામનો પેસો જુદે જુદે ટેકાણે વિખરાઈ જાય છે, તે એક કે મ-ગ અથવા બેકના રથાપવાથી તેની મારફતે સનામન જળવાઈ રહેશે અને સામાજિક દ્રવ્યને સનામની ખાતર અધુકત કાપે. સનામના ખાતામાં રાખવા પહોં રહેશે નહિ

સખાવત કરનાર મુદ્દાઓ જાને તપાસ કરી આસપાસનું ગાન લે, કુનીઆના દાખલા ૧ કામો જુએ અને દુરજરેહોથી જો સખાવત કરે તો આજે કામની કાષ્ટ ફરીઆદ ઝોડી થાય.

સખાવતના ધ્યેયના અંગે જણાવવાની જરૂર છે કે વિષ્ણુ વાઝો, નિરાશ્રીતો, તેમજ વાગસામા મળતી ભરણ પોષણ માટેની બચાવેલી રકમો પ્રાપ્ત કરીને મામમા પ્રતિદીન ગણાતા શ્રીમતોને લા જમે કરાવવામાં આવે છે કારણ કે બેકો જેવે ટેકાણે નાણાં મૂક્યા જતાં, નાણાં મુકવા જવાની તથા પાગલ યોજનાવાની વખતે સડી કમળી, તેમજ ઝોળાખાણુ આપવા વગેરેની કાકમારી કટાંગો આવે છે

આ ઉપરાંત કાનના જાનામાં મામાન્ય અને મધ્યમ વર્ગ જે લાગેજ પોતાની ચાકરીના પગારમાથી કાંઈ પણ બચાવી શકે છે, તેની વ્યક્તિઓ પોતાની જીવનિતો રિતો ઉત્તમી ભવિષ્યના વગવારોને આટલિમના સાધન તરીકે અમુક મકમ અર્પણ કરતો જાય છે ત્યાં કોઈ કોઈ ટેકાણે ભવિષ્યનાથી મજા પડી મ-૧૦ નાણાની કેરી રીતે ન્યવસ્થા થાય છે, તે પણ વિચારવા લાયક પ્રશ્ન છે મગનારનો આગમ પોતાના કુટુંબના ભગ્ન-જોડાણના સાધન તરીકે કાંઈ પણ રકમ મુકી જવાનો હોય છે ત્યાં સહુકત કુટુંબમાં પાગલથી નાણાં લેવાની જે કાગમારી ભોગવરી પડે છે તે તો અધુરથી જ

ભાતી શકાય છે અમુક પુ પ મુજરી જતા તેની સ્ત્રી બન્ને પક્ષના સગા-સહાય ઉપર આધાર મળનાર થઈ જાય છે અો આ નાણાં કુટુંબ કરેલના કારણુપ થઈ પડે છે

સરખાવતમાં જાનાના પ્રમાણે જે જે મકમો વ્યાજે શ્રીમ-તોને ત્યાં જમે કરાવવામાં આવે છે, તેમાંના પેક પહોં આમાંથી પોતાની નાણાં મ-૧૧ થી કદાંદી સ્થિતિમાં આવી જતા કમ-સન્નેજે ઉપર જુ કરવામાં આવે ૧ સ-૨૦ ખાતાઓના આ ઉપરાંત ધમા ૧૧ ૧૧૫, દેગમગની પૂજા અને સાર્વજનિક જાહેર સરથા ૧૧ નાણાની નાની અથવા મોની રકમો પ્રાપ્ત કરીને કોઈ ઠેકાણે શ્રીમતો ત્યાં જમે હોય છે, અને ઉપર પ્રમાણે સ્થિતિના પગીણાને કેરી રીતે નાણાં ૧૧૦૨૦ થઈ જાય છે આટલું જા પહોં આરી મખાવતની નકમો ઝોડી કરવામાં અો તેની વ્યવસ્થા કરવાના માર્ગમાં કાંઈ પા પ મુદ્દાગ કરી શકતા નથી તે કોરમીરી ભર્યું છે

સખાવતને લગતા વિષયમાં આપણા તીથો પહોં સમાઈ જાય છે જમના વખતની કરોજ રૂપીઆની સખાવતને ૫ રિધામે આપણે જાય દેસાદો તેમજ આતમો અને મનને આનંદ ઉપજવે તેવા ધાર્મિક રથાંગો આપણી નજર આગળ જસરા વખતની સખાવતના ચિન્દ તરીકે નેધએ છીએ છતાં જોઈએ તેવી સભાગપૂર્વક વ્યવસ્થા નહિ સચવાઈ રહેવાથી આવરે ભયભીત ઘિતિમાં આવી પડે છે, અને બેગો વિષય તો એ છે કે આતુ જાનામાં ન્યારે જરૂરજનુ જોમ વધુ જાય છે અો જમ ઉપરની ચદા દિનપ્રતિતિ. જાતો પ થતી જાય છે તેવે સમયે આના મ્યાનો મૂકેલીના કારણે રાષ થઈ પડે તે બેગજ આપણી કમ ડામીની જે સખાવતના ઉત્કૃષ્ટ કાર્યને ચનારી તેમાંથી પ્રાપ્ત થતુ પુ પ ઉપ જનવા માત્ર ધાર્મિક, કુશળ અને જીવિશાળી મનુષ્યોની ખામ આવવ્યક્તા છે, કારણ કે જુદા જુદા તીથમથોગો ઉપર લાગે નહિ બન્ને કરોડો રૂપીઆ સખાવતના આ મધ્યમાં રોકાયેલા છે આરી રીતે યમેન મખાવત ટકારી રાખવાને તામજે વ્યવસ્થીત બધારણુ કરવાથી સામાજિક દ્રવ્યનો કુર્બ્ય થતો આટલો અને ૦ ૧૫ સરકાર તરફથી મના સખાવતના અો ધમા ના ખાતાઓના નાણાની વ્યવસ્થા બેગમર મચવાય તેટલા મારે Charity Act કાવવા વિચાર ચનાવવામાં આવે છે તેવા પ્રસન્ન આવે તો આપણે ધમી તરીકે હિલા રહી રાકીશુ સમગ્ર સખાવતની વ્યવસ્થા સમધી સોમન કેગવરા અને કાચેસર રીતે સ્વેચ્છા કરી. ખાતાની મખાવતના નાણાની બેગ-બર ન્યવસ્થા મચવાય તેના હેતુથી આતમોગ આપનાર વ્યક્તિઓ તરફથી સભાગપૂર્વક કાર્ય કરવામાં આવે અને નાણાની જમાની થતી આટલે તેટલા સારું જુદી જુદી રિતોમાં કેરી રીતે જાહેરના પેમાથી મોગાવરો થઈ જાય છે તે ઉપર સમા જા બેગસગ બો નેતાઓનું ખ્યાન બેચારમાં આવે છે

લિ ક્ષુ આ નંદ

લેખક:—ગુણીસ.

જૈન ઇતિહાસ અથવા જૈન

આચારવિધિનો અભ્યાસી, બૌદ્ધ ઇતિહાસ અને બૌદ્ધ આચારવિધિના અભ્યાસની ઉપેક્ષા ન કરી શકે. અઢી હજાર વરસ ઉપરનું ઐતિહાસિક વાતાવરણ—તે સમયની ધાર્મિક તેમજ રાજકીય પરિસ્થિતિ બરાબર સમજવા બૌદ્ધ તેમજ જૈન વ્યતિકરે આગ્રહ રહિતપણે વિચારાવા જોઈએ. ખાસ કરીને બૌદ્ધ સાહિત્યના અભ્યાસ વિના જૈન ઇતિહાસ અપૂર્ણ ગણાય અને તે જ પ્રમાણે જૈન સાહિત્યના સમર્થન વિના બૌદ્ધ ઇતિહાસ પણ પ્રાયઃ નિરાધાર રહે. પરંતુ આજે આપણે કોઈ ઐતિહાસિક સંવત કે એવાજ કોઈ વિષયની ત્રીણી ગુચ્છ ઉકેલવાની માથાકૂટમાં નહીં પડીએ. સામાન્યતઃ તે સમે ધર્મજ્ઞાસુઓના અંતર શ્રદ્ધાના રંગથી કેટલા રંગાયેલા હતા, આત્મકલ્યાણની સાધનામાં તેઓ કેટલા ઉગ્ર અને જગૃત રહેતા; તેમજ ત્યાગમાર્ગ વિષે કેટલી તાલાવેલી ધરાવતા તે આપણે લિક્ષુ આનંદ જેવા શુદ્ધદેવના એક શિષ્યના ઉપલબ્ધ થતાં ચરિત્રમાં જોઈ શકીએ છીએ. ગુરુ-જનોનો વિનય, કેવળ નિરભિમાનતા અને અન્યાયને પણ પચાવી જવાની શિષ્યોની શક્તિ અને આશાધીનતા એ બધું આપણને આ ચરિત્રમાં થોડે-ધણે અંશે સ્પષ્ટ થાય છે. લિક્ષુ આનંદના સામાન્ય પરિચય ઉપરથી તે વખતના જૈન નિગ્રથો વિગેરે કેટલા ભક્તિભાવવાળા અને આત્મકલ્યાણુરત હશે તેની તો વાચકોએ પોતે જ કલ્પના કરી લેવાની રહે છે. એ પરિસ્થિતિ વટાવ્યા પછી આખા યે મંડળમાં પ્રકાશ રેલાવનાર મૂળ મહાપુરુષના નિર્વાણ સાથે ધીમે ધીમે શી રીતે અધિકારના ઓળા ઉતરતા ચાલ્યા અને આખરે શું પરિણામ આવ્યું તે પણ કોઈ વિચારકને થોડા શ્રમથી સમજાશે.

આનંદ એ શુદ્ધદેવનો એક શિષ્ય અને સેવક હતો. બૌદ્ધ ધર્મમાં તેનું સ્થાન ધણુ ઉચ્ચ છે. એક રીતે તે શુદ્ધદેવનો પિતરાઈ ભાઈ પણ થાય. તેણે ગોતમ શુદ્ધ પાસે જ બૌદ્ધ ધર્મની દીક્ષા લીધી હતી.

શુદ્ધત્વ મેળવ્યા પછી ગોતમે ૪૫ વરસ સુધી ધર્મપ્રચાર કર્યો તેમાં પહેલાં વીસ વરસ સુધી તો કોઈ ખાસ શિષ્ય તેમણે પસંદ ન કર્યો. જૂદા જૂદા વખતે જૂદા જૂદા શિષ્યો તેમની સાથે રહેતા અને સેવા-મુશ્રુપા કરતા.

૫૫ વરસની તેમની વય થઈ ત્યારે તેમણે એક દિવસે લિક્ષુ-ઓને સંબોધી કહ્યું કે—“આજ સુધી જૂદા જૂદા શિષ્યોએ

મારી પરિચર્યા કરી; પણ હવે હું વૃદ્ધ થયો છું. લિક્ષુસંઘમાં કોઈ એવો નથી કે જે દમેશા મારી સાથે ને સાથે જ રહે!”

સાચિયુત્રે કહ્યું:—“હું પોતે આપના સેવક તરિકે રહેવા ખુશી છું” પણ ગોતમે એ માગણી કબૂલ ન કરી.

તે પછી ઘણા ઘણા મુખ્ય શિષ્યોએ ગોતાની ઇચ્છા બતાવી, પણ ગોતમ શુદ્ધ કંઈ ન ગોલ્યા એ વખતે આનંદ એક મૃણ્ણમાં મુંગો મુંગો બેઠો હતો. પેલા શિષ્યોએ આનંદને કહ્યું:—“આનંદ, તમે પણ ભગવાનની પામે જાઓ અને સેવક તરિકે રહેવા યાચના કરો.” એ જ વખતે ગોતમ પોતે જ બોલી ઉઠ્યા:—“નહીં, એ પ્રમાણે કોઈને પરાણે કહેવાની જરૂર નથી. આનંદે શું કરવું જોઈએ તે પોતે બરાબર સમજે છે.”

છતાં લિક્ષુઓએ આનંદને ખૂબ ભલામણ કરી. એટલે તે ઉડીને ભગવાન પાસે જઈને બોલ્યા: “જો આપ મારી આજ સરતો સ્વીકારો તો

હું આપની સેવામાં રહેવા તૈયાર છું.”

- (૧) ભગવાન મને સુંદર વસ્ત્ર પહેરવા ન દે.
- (૨) ભગવાનને તેમના ભક્તો જે ભોજન આપે તેમાંથી મને કંઈ ન મળે.
- (૩) મારા માટે ઉતારાની ખાસ સગવડ ન જોઈએ
- (૪) ભગવાનને કોઈ ભક્ત લિક્ષા માટે આમંત્રણ કરે તો હું એ ભોજનમાં ભાગ ન લઉં.
- (૫) મને જે સ્થળે નિમંત્રણ થાય ત્યાં ભગવાન પધારે.
- (૬) ભગવાનના દર્શને જેઓ આવે તેમને હું ભગવાન પાસે લઈ જઈ.
- (૭) મારું મન ન્યારે ચંચળ બને અને કંઈ પૂછવા જેવું હોય ત્યારે હું ભગવાન પાસે જઈ શકું.
- (૮) ભગવાને પહેલાં ઉપદેશ આપ્યો હોય તે જો હું બૂલી ગયો હોઉ અને બીજવાર પૂછું તો ભગવાને તે ફરીથી સંભળાવે.

શુદ્ધદેવે આનંદની ઉપરની આજે સરતો સ્વીકારી. તે પછી ૫૫ વરસ સુધી આનંદ, શુદ્ધદેવની છાયાની જેમ અનુસર્યો.

સૌને થયું કે આનંદની નીમણુક બરાબર હતી. તે જોઈને નિરભિમાની હતો તેટલો જ નિઃસ્વાર્થ અને કાર્યદક્ષ હતો. ગમે તેવા વિકટ પ્રસંગે પણ તે મનની પ્રકૃષ્ટતા જાળવી શકતો.

આનંદની કેમળતા

હૃદયના મર્યાપિનિર્વાણ પહેલા થોડા દિવસે આનંદ એકવાર ૨૨ી પંચો હૃદયને જો ચાલ્યા જાય તો પાછળ પોતાની અને સઘની શી દશા થાય તે વિશે તે બારે વ્યથા અનુભવના લાગ્યો એ વખતે તેણે જે ઉદ્યાર કરાડ્યા છે તે ઉપરથી આનંદ પોતાને હજી વિવાદાર્થી અને બીજા અનેક રીતે અપૂર્ણ માનતો હોય એમ જણાય છે હૃદયને ન્યારે તેના આ આંકે વિશે સાંભળ્યું ત્યારે તેમણે આનંદને બોલાવી આશ્વાસન આપતા કહ્યું

“ હે આનંદ ! તે તથાગત પામે સ્ત્રીને ઘણા વખત મુખી મંત્રીપૂર્ણ, દિતકર, સુપક અને અતિથિય, અપરિમિત મેવા મન વચન ૧ કામવડે બળતી છે તુ કૃતપુખ્ત છે ”

બીજા ભિમુએને સંબોધી ગોતમે કહ્યું— “ હે ભિમુએ ! આનંદ પડિત અને મેધાની છે તથાગતના દર્શન માટે ભિમુએને આવવાનો ક્યો સમય છે, ભિમુએને તો મેજા ઉપાસક અને ઉપાસિકાએના આવવાનો ક્યો સમય છે તે બધું આનંદ બરાબર સમજે છે રાજાએ રાજના અમાલો, અન્ય સપાયાના આનોનો તથા શ્રાવકો ક્યારે આવે છે તે પણ આનંદ જાણે છે

“ હે ભિમુએ ! આનંદના ચાર આશ્ચર્ય અને ચાર ગુણ છે

“ ભિમુએ ન્યારે આનંદને મળવા આવે છે ત્યારે પહેલા તો આનંદને જોઈને જ ભિમુએ આનંદ પામે છે આ દેશના મોટી ધર્મવ્યાખ્યા સાંભળનાથી પણ ભિમુએને આનંદ થાય છે પછી આનંદ ન્યારે મૌન ધારે છે ત્યારે તેઓ અત્યંત રહે છે

“ એજ પ્રમાણે ભિમુએને ઉપાસકો આ ઉપાસિકાએના રિપયર્મા પણ એમ જ બને છે

“ હે ભિમુએ ! ચક્રવર્તિઓના ચાર આશ્ચર્ય અને અદ્ભૂત ગુણ ગણાય છે ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણો, ગૃહસ્થો તથા શ્રમણો ન્યારે તેમના દર્શનાર્થે આવે છે ત્યારે તેમને પહેલા તો દર્શનમાત્ર થીજ આનંદ થાય છે પછી તેમની વાગી સાંભળનાથી આનંદ થાય છે અને ન્યારે તેઓ મૌન ધરે છે ત્યારે તેઓ અત્યંત રહે છે

ભિમુએ ! આનંદ મા પણ એજ પ્રમાણે ચાર ગુણો છે ”

ભિમુએ-સપ્રાંય

-૨૬

આનંદના નામ સાથે ભિમુએ સપ્રત્યક્ષની કથા સહજા થેવી છે મહાપ્રજાપતી ગોતમીએ ગોતમની પાસે, સ્ત્રીઓને દીક્ષા આપવાની અને ભિમુએ સઘ ગયાપવાની ન્યારે અનુમતિ માગી ત્યારે હુધી તે મચ્છર ન રાખી પછી એક દિવસે મહાપ્રજાપતીએ માથું મુઝાવી નાખી, કાપાય વસ્ત્ર પહેરી, કેટલીક શાક્ય સ્ત્રીઓ સાથે ગોતમચૂદના વિશ્વામ-કાનનમાં જાતી ઉની રહી ગોતમીના દેખાવ અંગે અંગત “ પાળનક હનો તેના પગમાંથી લોકી નીકળતુ હતુ આપા સગરે ધૂળ છના-યેલી હતી, આખોમાંથી ૬૩૩ આંસુ વળી ગયા દના કેટલીક નારે તે આમ ને આમ બદલ ઉની ગી

આયુષ્માન આનંદ આ નિયતિ જોઈ તેણે પૂછ્યું

“ હે ગોતમી ! આની રીતે આનીને ઉભા રહેવાતુ શું કારણ છે ?

“ કારણ એજ કે સ્ત્રીઓ દીક્ષા લેવાની ભગવાન અનુમતિ નથી આપતા

“ ગોતમી ! તમે ઘડીવાર થોભો ! ભગવાનને એ વિશે પૂછી જોઈ ”

એ પ્રમાણે વાનચિન થયા પછી આયુષ્માન આનંદ ભગવાનની પાસે ગયો અને તેમો વા કરી એક બાજુ બેઠો પછી તેણે કહેવા માંડ્યું —

‘ મહાપ્રજાપતી ગોતમી, જેના તળાયામાંથી લોકી નીકળે છે, જેનું આયુ સરીર ધૂળથી ઝવારેતુ છે, જેનું મન ખિન્ન છે અને જેની આખમાંથી આંસુ ઝરે છે તે, સ્ત્રીઓ દીક્ષા લેવાની આપની પામથી રજા માગે છે ભગવાન રજા આપે તો નહીં છે ”

ભગવાને કહ્યું “ આનંદ ! એ વાતમા તમારે વચ્ચે આવવાની જરૂર નથી એટલું જતા આનંદે પ્રે-ત્રણ વાર આગ્રહ કર્યો અને ગોતમે એનો એ જ જવાબ વાળ્યો

આનંદે વિચાર કર્યો કે આ રીતે તો ભગવાન દીક્ષા માટે અનુમતિ નહીં આપે કંઈ બીજી યુક્તિ કર

“ ભગવાન ! હું જાણુવા માંડ છું કે સ્ત્રીઓ ને દીક્ષા લે તો નેમો સ્નાપાપતિ-૧, સમૃતાગામી-૧, અનનાગામી-૧ અને અર્હત-૧ થઈ શકે ? ”

આ પ્રશ્નો અર્હત સ્પષ્ટ રીતે સમજી લેવાની જરૂર છે હૃદયે દેવ સાધનામાં મોત-ગુણની સાથે સમજાવે છે જેઓ એ પ્રવાસમા પડે છે તેઓ સ્નોતાપન ગણાય એ અવસ્થાતુ નામ સ્નોતાપતિ સાધકની બીજી અવસ્થાતુ નામ સમૃતાગામી તેને બીજીવાર સમારમા જન્મ લેવો પડે છે ત્રીજી અવસ્થામાં અવસ્થા તેને બીજીવાર જન્મ લેવાની જરૂર નથી રહેતી ચોથી અવસ્થાએ જે પહેલે છે તેનું નામ “ અર્હત ” નિર્વાણ પણ તે જ પામે છે

સ્ત્રીઓ ને દીક્ષા ને તો તેઓ ઉપર કહ્યા તે ચારે પ્રકારના ફળ મેળવી શકે કે કેમ એજ આનંદના પ્રશ્નો આશ્ચર્ય આણે છે

“ આનંદ ! સ્ત્રીઓ પણ એ ફળ મેળવી શકે ” ભગવાને ઉત્તર આપ્યો

“ માતૃગતિ એ ફળ ને મેળવી શકે અને મહાપ્રજાપતિ ગોતમી, કે જે ભગવાનની માસી અને ભગવાનની માતાના મૃત્યુ પછી જેણે એટલી ભગવાનને ઉઠેરિને યોડા કર્યા છે તેમને તથા માતૃગતિને દીક્ષા લેવાના તાસાર મોઢા પ્રકારનો બાધ હોય ? ” આનંદના આ પ્રશ્નોમા કેવળ યુક્તિમત્તા જ નહીં, પણ હું યરપરિણીત રહેતી હતી

ભગવાને કહ્યું— “ આનંદ ! મહાપ્રજાપતી ગોતમી ને આઠ પ્રકારના ગુરુધર્મ પાળના તૈયાર હોય, નો તેમને ઉપસપા-દીક્ષા આપી શકાય ”

આનંદે એ વાત મહાપ્રજ્ઞપતીને પૂછી ખાત્રી કરી વાળી. તેણીએ એ આઠે મુખ્ય નિયમો પાળવાની પોતાની તૈયારી બતાવી.

લિક્ષુણી સંઘની એ રીતે શરૂઆત થઈ. મહાપ્રજ્ઞપતી ગોત્રી પહેલી લિક્ષુણી બની. આનંદે જો આ રીતે પોતાની લાગવગ, યુક્તિ ન-વાપરી હોત તો માતૃજાતિ આ પ્રમાણે બૌદ્ધધર્મમાં દીક્ષાનો અધિકાર મેળવી શકત કે કેમ એ એક શંકા છે.

આનંદ અને ઉદેન :

આનંદ એક દિવસે ફરતા ફરતા કોસાંબી જઈ ગયો. ત્યાં વૃક્ષની છાયા નીચે તેણે આશ્રય લીધો. ગામમાં જ્યારે એ સમાચાર ફેલાયા ત્યારે ઉદેન રાજાના અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ આનંદના દર્શન કરવા દોડી આવી. આનંદે ઉપદેશ આપ્યો. તેનાથી સર્વ સ્ત્રીઓને સંતોષ થયો. જતી વખતે તેમણે પાંચસો જેટલા વસ્ત્ર આનંદને અર્પણ કર્યાં.

રાજાને જ્યારે આ વસ્ત્ર-અર્પણની ખબર પડી ત્યારે તેનો મીઠાજ ગયો. તે બોલી ઉઠ્યો—“ શ્રમણ આનંદ એટલા બધા વસ્ત્ર લઈને શું કરશે ? શું તે વસ્ત્રની દુકાન ખોલવા માગે છે ? ”

રાજા પોતે આનંદની પાસે ગયો. કેટલીક વાત પછી રાજાએ પૂછ્યું—“ અંતપુરની સ્ત્રીઓ અહીં કંઈ ઉપહાર દઈ ગઈ છે ? ”

“ હા. પાંચસો વસ્ત્ર દાનમાં આપ્યાં છે. ” આનંદે જવાબ આપ્યો.

“ આપ એટલા બધા વસ્ત્ર લઈને શું કરશો ? ”

આનંદે કહ્યું—“ જે લિક્ષુઓના વસ્ત્ર જીર્ણ થઈ ગયા હશે તેમને વહેંચી આપીશ. ”

“ તોપછી લિક્ષુઓના ઉતરેલા-જૂના કપડાનું શું કરશો ? ”

“ ઉતરેલા બહિર્વાસ, ઉત્તરાસ્તરણ તરીકે વપરાશે. ”

“ તો પછી ઉતરેલાં ઉત્તરાસ્તરણનું શું કરશો ? ”

“ ઉતરેલા ઉત્તરાસ્તરણ, પડ તરિકે વપરાશે ”

“ તો પછી ઉતરેલા પડનું શું કરશો ? ”

“ ઉતરેલાં પડ પાથરવાના કામમાં વપરાશે. ”

“ તો પછી પાથરવાનાં જુના કપડાનું શું કરશો ? ”

“ તે કપડા પગ લૂંછવામાં વપરાશે ”

“ ઉતરેલા લૂંછણાનું શું કરશો ? ”

“ તેમાંથી રજોહરણ બનાવશે. ”

“ તો પછી જુના રજોહરણનું શું કરશો ? ”

“ પુરાતન રજોહરણને ટાપી ફૂંપી, મારી સાથે મેળવી દઈ, આગણા લીપવામાં તેનો ઉપયોગ થશે ”

વસ્ત્રોનો એક પડી એક આપોઆપ ઉપયોગ થતો સાલળી ઉદેન રાજાને ભાગે સંતોષ થયો “ શાક્યપુત્રીય શ્રમણો વસ્તુ-

માત્રનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરી જાણે છે—તલભાર પણ કોઈ વસ્તુનો દુરુપયોગ નથી થતો તે જાણી રાજાને આશ્ચર્ય થયું. તેણે પોતે બીજાં પાંચસો વસ્ત્ર આનંદને અર્પણ કર્યાં.

આનંદ અને લિક્ષુસંઘ :

બુદ્ધ પોતે તો મહાકશ્યપને સર્વમા શ્રેષ્ઠ શિષ્ય સમજતા. બુદ્ધના મહા-પરિનિર્વાણ પછી લિક્ષુઓએ પોતાના સરદારરૂપે મહાકશ્યપની જ પસંદગી કરી હતી.

બુદ્ધના પોતાના સમયમાં તેમનો ઉપદેશ કંઈ-પરંપરાએ શિષ્યો સ્મરણમાં રાખતા. તેમના મહા-પરિનિર્વાણ પછી એ ઉપદેશ સંઘરી રાખવાની સૌને જરૂર જણાઈ. એક સંમેલન ભરવાની અને એ સંમેલનનું નેતૃત્વ મહાકશ્યપના હાથમાં મુકવાને સૌ સંમત થયા. સંમેલન માટે ૪૯૯ લિક્ષુઓની પસંદગી કરવામાં આવી. પરંતુ તેમાં આનંદનો ઉલ્લેખ ન હોવાથી લિક્ષુઓએ મહાકશ્યપને પ્રશ્ન કર્યો—“ આયુષ્મન્ આનંદ હજી હયાત છે. તેમજ તે આસક્તિ, દ્વેષ, મોહ, કે બીકને લીધે ખોટો માર્ગે ગયો હોય એમ પણ નથી. ભગવાનની પોતાની પાસે રહીને તેણે ધર્મ અને વિનયનાં સર્વ-ધર્મા સારી તાલીમ મેળવી છે. તો પછી આ સંમેલનમાં આનંદની શા સાઝ ચુંટણી ન થાય ? ” મહાકશ્યપે આનંદની ચુંટણી ખુશીથી કબૂલ રાખી.

બુદ્ધના ઉપદેશના સામાન્યતઃ બે ભેદ પાડવામાં આવ્યા છે. (૧) વિનય અને (૨) ધર્મ. લિક્ષુ અને લિક્ષુણીઓના આચાર-ચહેરવારના જે ખાસ નિયમો હોય તે વિનય અને બૌદ્ધધર્મના મતામત તથા ધર્મજીવન વિષે જેમાં-ઉહાપોહ હોય તે ધર્મ. ઉપાલિ વિનયના વિષયમાં અને આનંદ ધર્મના વિષયમાં સત્તર રૂપ ગણાતા. તેમને પૂછીને જ વિનય તથા ધર્મનાં વિષે સિદ્ધાંત રૂપે સ્વીકારાતા.

આનંદના અપરાધ :

એ જ વખતે મહાકશ્યપ વિગેરે લિક્ષુઓએ આનંદને સજા કરી હોય એમ જણાય છે. આનંદના અપરાધ તથા સજા વિષે એક નીચેનો પ્રસંગ પ્રસિદ્ધ છે—

મૃત્યુ-પૂર્વે બુદ્ધદેવે આનંદને કહેલું કે “ જો સંઘની ઇચ્છા હોય તો તે ન્હાના-મ્હોટા નિયમો રદ કરી શકે. હવે કયો નિયમ ન્હાનો ગણાય અને કયો નિયમ મ્હોટો ગણાય એ વાંતનો ખુલાસો પૂછવાનું આનંદને એ વખતે ન સૂઝ્યું. મહાકશ્યપ વિગેરે લિક્ષુઓએ આનંદને કહ્યું—

“ આયુષ્મન્ આનંદ ! કયો નિયમ ન્હાનો અને કયો નિયમ મ્હોટો એ વિષે તમે બુદ્ધદેવને કેમ કંઈ ન પૂછ્યું ? તમારે કબૂલ કરવું જોઈએ કે તમે સંઘનો ભાગે અપરાધ કર્યો છે. ”

આનંદે જવાબ આપ્યો—“ પૂછવાનું રહી ગયું એ મારી ભૂલ થઈ, પણ એમાં કંઈ મારો અપરાધ હોય એમ નથી

માનતો. છતાં મને આપને વિશે જે શ્રદ્ધા છે તે ઉપરથી આ પત્રના કહેવા પ્રમાણે મારો અપરાધ દુઃકર્ય કંઈ હું.”

અપરાધના બીજા આશય આ પ્રમાણે છે—

એક વખતે આનંદ, વપાકાને સાડા શુદ્ધિદેવને માટે એક વસ્ત્ર મીસતો હતો. વસ્ત્રનો એક છેડો તેણે પગ નીચે દાખ્યો હતો. આનંદનો આ બીજો અપરાધ એ એમ પણ ભિન્ન મુદ્દે વળેલું હતું.

શુદ્ધના મૃત્યુ પછી સૌ પહેલાં શુદ્ધના મૃતદેહના દર્શન કરવાની ઈચ્છાએ રજા આપી, એ આનંદનો ત્રીજો અપરાધ.

એક વખતે શુદ્ધે આદને કહ્યું કે સિદ્ધ પુરુષો તેમજ તથાગત પાળુ ને ધારે તો મૃત્યુના દૂતને પણ પાછો વાળી શકે એ વખતે આનંદે ભગવાનને કહેલું ભેદધૃત દંડ કે “ભગવન” દેવો અને મનુષ્યોના કબાણુ માટે આપ એ મૃત્યુદૂતને પાછો કહાડો અને આ પૃથ્વી ઉપર વધુ વખત રહી જાઓ.” પણ મૃત્યુ આડે પણ મહિના જ બાળી ગયા ત્યારે જ આનંદને એવી પ્રાર્થના કરવાનું સમય તોણે ઉપરા ઉપરા નાણું વાર થોડો નખત વધુ ઇલવાની પ્રાર્થના કરી પરંતુ શુદ્ધિદેવે કહી દીધું કે “પહેનવહેવા મેં જ્યારે તને એ વાત કહી ત્યારે જો તે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી હોત તો તથાગત કંઈક પણ કરી શકત પણ હવે કંઈ બની શકે તેમ નથી.”

આ પ્રસંગ ઉપરથી ભિન્નભેદે આદને કહ્યું—“પરં વખતે ભગવાનને પ્રાર્થના નહીં કરવામાં તમે ભારે જન કરી છે.” આનંદ ભિન્નભેદે આ મોશિ અપરાધ.

આનંદની જ ભવામણથી શુદ્ધિદેવે માનુષ્યતિને દીક્ષા લેવાની સમિતિ આપી હતી. ભિન્નભેદે આનંદ કે આ પ્રકારની ભવામણ કરવામાં આનંદે આ વાત કહ્યો હતો. આનંદનો આ પાંચમો અપરાધ.

આ બધા આશયો કહી-સભાળી ભિન્નભેદે આનંદને પૂછ્યું “તમારાથી આટલા અપરાધ થયા છે એ વિશે તમારે કંઈ કહેવું છે?”

પ્રત્યેક અપરાધ વિષે આનંદે એ એક કાળુ રંગ કરી જવાનું કે “મને પાનાને એમાં અપરાધ જેવું કંઈ લાગતું નથી. છતાં આપને વિશે મને એટલી શ્રદ્ધા છે કે આપ કહો ડા તે ઉપરથી મારા અપરાધ દુઃકર્ય કંઈ હું.”

મહાકવચ અને આનંદ

મહાકવચ ને કે ભિન્નભેદે

આવેલા અને સર ૧૨ દત્તા, પણ તેઓ આનંદ તરફ જ ન જ નિર્મ નજરથી નીંદાળતા આનંદની કેટલી પ્રગતિ કરે તો તે સદન કરી સકતા નહીં એક નિર્મલે ભિન્નભેદેના મધ્યમાં મહાકવચે વમકથા વિશે એક ન્યામ્યાન આપ્યું, પણ આનંદના કળા એ ન્યામ્યાન કંઈ સારું હોય એમ ન લાગ્યું એક ભિન્નભેદે તો એટલે સુધી જોતી કે “આનંદ જેવા પતિનું મુનિની પામે કસપ ધોતીપહેર આપે એ તો મુનિના વેપારી સુધ મનાવનાર ને સુધ વેચે એના જેવું જ દારવારપદ છે આ વાત ઉડતી ઉડતી જ્યારે મહાકવચના કાને પડી ત્યારે તેમનું અભિમાન થવાયું આનંદને પૂછના તેણે તો મળળભાવે મ્હી દીધું કે “અગ્રેષ્ઠ ઈચ્છાની એવી વાતો આપે દગ્ગજર કરવી નેહએ” પરંતુ મહાકવચે આનંદનો સધમાથી બહિષ્કાર થયો એ વખતે આનંદ સીંગરે અથવા એ કરતાં વધુ અધિગ વધતો હતો.

એક વખતે આનંદના ત્રીસ શિષ્યો બોદધર્મનો ત્યાગ કરી સસાને માર્ગે આત્મા ગયા. એ વખતે મહાકવચે આનંદને સખન હપકો આપેા જે શિષ્યો ઇતેન્દ્રિય ન હોય, જેઓ ઉદ્ધમથી ન હોય, તેમને દીક્ષા આપી એ કળાને જ ધાન કરના બરાબર છે એમ કહ્યું એટલું છતાં આનંદના ચિનમાં કંઈક કે દેખાતો સચાગ સરખા પણ ન થયો.

આનંદની ઉકિતએ

“જે વ્યક્તિ અવપશુન હોય છ તે બાળની જેમ દહિ પામે છે-તેનું માસ વધે છે, પણ પ્રગતિ નથી વધતી.”

“જે બહુમત પાન મેળવ્યા છતાં, પોતાનાથી નાનેગ-અવપશુનોની અગત્ય કરે તેનામાં આ દાથમાં દીવે લઈ ચાલનારા આપના માણસમાં કંઈ તકાવ નથી.”

“દુ પચીમ વગમ લગી મન, વનન અને કાપાથી મેંની પરિપૂર્ણ બાવે શુદ્ધિદેવને અનુસરે એથી મારી માનદિષ્ટ ખુબી એટલું જાનાં દગ્ગ પણ દુ એકે રિવાઈથી હુ-માગી શુદ્ધિ અપકર છે અને દગ્ગ માર કાચુ થતું કરવાનું જાગી છે.”

“ચેર ચાયા” ની આ ઉકિતએ પોતે જ અનંદ ભિન્નભેદે સજાવા અથવા બહિષ્કાર નિદ કરે છે.

પુષ્પાળસી

જનશતના સાદાર શ્રી મનુષ્યજનશતમાં એક વખતે એ ચિનઆદ્ય પ્રસંગે આદે મયા આ એક ભારે કીર્તિત ચિત્ર જોઈ તેમને કહ્યું કે “આની આટલી બધી કીર્તિ? આ સામળી પ્રદશનના રોડે ટરીએ તેમને એક આદ્ય વપર લઈએ કહ્યું કે સાહેબ! એ ચિન આદિ ધીનુવે-મનુષ્યજનશતમાં જોઈ સ્તમ્ભ થયા અને બોલ્યું “આ ચિનની આશી જ કીર્તિત?”

“જૈન” પત્રના આદ્યવાક્યક ભયભાવે જેવમાં મોક્ષનાર અને ભારતનારે ભારતવાર દેવચ દ ભાઈ ઉપર બાળેા વરસાવનાર એક જ્યાએ વધા રહીને “જૈન” પત્રનું નિરીક્ષણ કરે છે, તેઓ એ જે તાત્ત્વ દિક્ષાકા બધીને “જૈન” પત્રના સેવામત્ર ઉપર ઉભા રહીને જાણી કરી જોશે તો તેમને “જૈન” પત્રની સેવાઓની અગ્રેષ્ઠ કીર્તિ સમભાગ સિવ થ રહેશે નહિ.

અથા પચીસ વરસની જૈન કોમળી નવા-નૂની એવાર માટે અને પચીસ વરસના અમ બના દત્તિ દાસનું નિરીક્ષણ કરવા માટે જૈનકોમળે “જૈન” પત્ર સિવાય બીજું સળગ સાનન નથી “જૈન” પત્રે કોમળા દિતના કોઈપણ પ્રસંગે જતો કર્યો નથી એટલું નહીં પરંતુ આકમળ સમયે તેણે બહાદુરીથી સામને જોઈ છે જૈન સહિષ્ણુ ઉપર થતા ક્રમ લાગે વખતે, ચાતાલ્યાગ પ્રસંગે અને એવા જ બીજા અણીના પ્રસંગે તેણે કરેલી સેવા દત્તિદાસમાં ચારેમરણીય રહી જશે કે મની સેવા કરવાની ધમશના પતિજામ તેમના સહાગ આદ્ય રહે તે સીંદર જુનીરી જ નહીં પરંતુ મોદન અને દાવમ ક બહુનીરી ઉભવવા આમશાળી બને એ જ સાસનદેવા પ્રત્યે પ્રાર્થના

હવેની મુશાયદ આશાવામ વૈનદી.

कोशल देश की कल्याणक

श्री बालचंद्रसूरि-काशी.

नू
मि

श्री नेमिचंद्रसूरि-काशी.

वाराणसी और अयोध्या नगरी यह दोनों क्षेत्र कोशल देश की कल्याणक भूमि कही जाती है। वाराणसी नगरी आजकाल काशी (बनारस) के नामसे प्रसिद्ध है। यहां (१) भेलुपुर नामक मुहल्ले में श्री पार्श्वनाथ प्रभु के चार कल्याणकों का पवित्र तीर्थ है मंदिर व तीर्थ की व्यवस्था श्वेताम्बर जैनों के हस्तगत है इस मंदिरमें वेदी के नीचे के भाग में एक कोनेमें ३-४ दिगंबराम्नाय की जिनप्रतिमायें कुछ असें से रखी हुई हैं दोनो ही दिगंबर श्वेतांबरों का यहां संगम होता है, बाग में श्री जिनदत्तसूरिजी महाराज की चरणपादुका है, मंदिर की वेदि के पीछे के गोख में प्राचीन श्वेतावराचार्य प्रतिष्ठित कुछ प्रतिमायें और चरणपादुकायें हैं, बाग के चारों तरफ घेरी हुई यात्रियों के उतरने के लिये धर्मशाला है —

(२) भेलुपुर से आधा माईल के करीब गंगा के तटपर भदनी मुहल्ले में श्री सुपार्श्वप्रभु के ४ कल्याणकों का पवित्र तीर्थधाम है जो कि गंगा के उछलते हुए तरंगों से प्रतिदिन जिनमंदिर का नीचे का भाग टकराता रहता है, मंदिर पर खड़े होकर देखने से गंगा की और उस पार की सघन वनभूमि की शोभा आल्हादक मालूम पड़ती है। काशी नरेश की राजधानी रामनगर और उनका निवासस्थान-राजमहेल का दृश्य अलौकिक दिख पड़ता है यह मंदिर व घाट दोनों ही पूज्य कुशलराजों^१

महाराज के ही सदुपदेश व उनके ही नेतृत्व में श्रीमान् राजा वच्छराजजीने अपना अगणित द्रव्य खर्च कर बनाया है, इसी कारण आजतक इस घाट को वच्छराज घाट के नामसे पुकारा जाता है, इस मंदिर के पास १ श्वेतावर धर्मशाला भी है, इस तीर्थ के स्थापन हो जाने के बहोत काल बाद दिगंबर जैनोंने भी इसी तीर्थ के पास एक नयी जमीन लेकर अपना तीर्थ और एक आदर्श स्यादाद महाविद्यालय भी स्थापन किया है,

(३) काशी से २॥ कोश दूर पर सुंदर आश्रमन में श्री श्रेयांसनाथ स्वामी के ४ कल्याण का पवित्र धाम है, इस तीर्थ की शोभा सब तीर्थक्षेत्रोंसे बड़ी चढ़ी है, ५ बांधा के बाग के मध्य में चारों तरफ घेरा हुआ चतुष्कोण एक कोट है जिसके चारो कोणमें चारों ही बुजोंपर की छत्रियों में श्री श्रेयांस प्रभु के मनमोहक कल्याणकों के भावों को बतलानेवाले भाव बनाये

ले० विद्यालंकार यतिश्री
हीराचंद्रजी-बनारस.

भूमि का जीर्णोद्धार के लिये अच्छा प्रयत्न किया है। श्री मोहनलालजी महाराजने संवेगवृत्त लेकर सुरत-सुबई पर बहोत उपकार किया है यह यति अवस्था में आप ही के शिष्य थे, बनारस में यति परंपरा की गादी पर आपके शिष्य श्री बालचन्द्रजी आये, जो अच्छे विद्वान् थे, आपने गुजरात-दक्षिण और मारवाड में चातुर्मास किया था, आपके शिष्य श्री नेमी-चन्द्रसूरि आज गादीपति होकर बनारस के कई-एक कल्याणक भूमि व मंदिरों की सार-संभाळ कर रहे हैं, लेखक आप ही के शिष्यरत्न है।

^१ श्री कुशलचंद्रसूरि-जो कुशलराज कहे जाते हैं उन्होंने काशी की सभी कल्याणक

आजुबो **जैन** पत्र **जैन** समाज
जैन इति पाभन्तु आस्य आवे छ
ज्यो न तमारी मर्क प्रथु छी समथ
सम्पत्ता तथा ' **जैन** ' पदनी छपरो
पिदिने परिचय जनमाने धर रही
छ शासनदेव तमने सहायक थाओ,
ज्यो तमे दिन-प्रतिदिन शासनसेवा
तेमन समाजसेवाने लाभ अधिक
मिळ प्राप्त करी श्ये.

प्रवर्तक श्री कान्तिविमल

ईस स्वर्ग को देर रही है। एक तरफ मेहरार भगवन्को इन्द्रदिन जन्मभिषेक करा रहे है तीसरी तरफ अशोकचक्र के नीचे भगवान् पंचगुह्य लोच कर रहे ह और नाम शिर से लपेटे हुए इंद्र महाराज अपने उत्तरीय बन्ध के अचल म बाल से रहे है कोट के मध्य चौन में १२ परगदा के भाव पुरस्तर समव तरण का मनमोहक दृश्य दिलाया गया ह। जिस के मध्य म परमात्मा के ४ चरण पादुनयें चारा दिशामिसुनी रहा हुई है। कोट के मध्य म एक तरफ बहोत ही मनोहर शिखरबद्ध १ जिन मंदिर है। जिस में सुलतायक भगवान् ध्यासनान्धस्वामी की प्रतिमा विराजमान ह कोट के एक कोने की छत्री में पूज्य श्री कुशलजी महाराज की भव्य प्रतिमा विराजमान है, वतमान म इस तीर्थ का जिर्णोद्धार हो जानेसे बहोत ही सुंदर और मनोहर दृश्य मालुम पड़ता है। मंदिर के सदर दरवाजा के सामन भगवान् का एक नजरपाग ह जिस के दोनों तरफ धर्मशालायें ह, यहाँसे कोटे ही दूरपर सिंहपुर नाम का गाव भी है, यहाँसे ब्राह्म मेल पर महात्मा बुद्ध का एक अति उच्च स्तूप है जो कि साराग्य ह्य नाम से प्रसिद्ध है, यह बौद्धों का अति महत्व का तीर्थक्षेत्र ह-सारनाथ नाम का रेलवे स्टेशन भी है।

(४) यहाँसे ४ कोश दूर और काशी से ७ कोश दूर चद्रपुरी नामक तीर्थक्षेत्र है यह गाव भी चद्रपुरी नाम से अभी तक प्रसिद्ध है। यहाँ चद्रप्रभुजी के चार क-याणकें हुए है गया के तिनारे एक उष दिने पर जीस को राजा का निष्ठा भी कहते हैं वहाँ

' **जैन** ' पत्रना पिता स्व
बाबुसाध कारभारीके अनेक भुष्ट
दीना वचने ' **जैन** ' पदने छ
वस राख्यु छल ना रस्त तणीवत
तेमन तेमने पेशीस नवानु ध
व थी, न्यान तेमने **जैन**
पदने सल ध डांडा तथा स-
तोष साथ कइता तथा के भउ
पद मे मर्कपुराण देवय ह्मा जना
ह थमा भो।पुछे जेथे भन जाती
छ ते तेम तेने सारा भोग
आपी इष्टपुण जनानेरी अने
नेमने आत्मा स तोषी जेथ
गकरो तेना वंछा **जैन**
पदने रस्त भोतसव कन्या।छ
भोहनवाल भोदीदास शाह

गये है जने
एक तरफ माता
विष्णु राणीजी
सुती हुई चतु

पर श्री चद्रप्रभुजा का एक मनोहर शिखरबद्ध जिनमंदिर है और मंदिर के बगल म दादाजी की चरण पादुकाओंमे सुरोभित एक छत्री है बघाजाल म गया के भयंकर प्रवाहों के आपातों से तीर्थक्षेत्र का उष सत का भाग दिन प्रतिदिन कृन्ता जा रहा है नितसे तावक्षेत्र भविष्य में शोचनीय दिपति को प्राप्त न हो इत के पूर्व हा श्री सच का ध्यान आरंभित होना आवश्यक ह यह स्थान परमशान्त और निस्तब्ध होने से मानो-एक दिव्य तपोवन भूमि का दृश्य दायर रहा ह

(५) काशी के मध्य म रामचद्रजी के तावक्षेत्र के उपर रामघाट उपर श्री अश्वमेन महाराज की रातधानी या द्योतक और कमंड प्रतिषोषक स्वल का सूचक श्री भगवान् विनामगि प्रभु पाध-नाथस्वामी का अति उच्च शिखरबद्ध जिनमंदिर है जिसम बहोत मनो हर १०० जिनप्रतिमाआ करीब विराजमान ह इस के पास ही शहर म और ९ मंदिर (पाठशाला के मंदिर सहित) ह। १ पाठशाला है जो कि हाल म धर्मशाला का काम कर रही ह, इस तरह काशी के पत्रतीर्थों नी यात्रा पूर्ण होती है

काशी से ६० कोश दूर पर अयोध्याजी है जहा पर हनुमादि ५ तीर्थंकरों के १६ कल्याणक है। इस विनीतानगरी पूव में महाराजा भरत, सगरादि महाराजाओं नी प्रसिद्ध राजधानी थी। यहाँ भी १ मंदिर और एक धर्मशाला है यहा से कजाबाद जाना होता है। वहा भी १ मंदिर है। वहाने सोहानल स्टेशनसे उत्तर कर रत्नपुरी तीर्थ को जाना पड़ता है जो कि स्टेशन से आधा मेल दूर है। यहापर श्री धर्मनाथ प्रभु के ४ क-याणक हुए है। यहापर मा तीर्थ सिंहपुराजी के ममान भाव प्रदर्शित कीये गये है। हाल में इस तीर्थ के सरलक कार्यक्ता मिजापुर निवासी श्रीमान् बाबु मिथीलानजी रायबहादुर ह। आप के हाथ म आने बाद इस तीर्थ की कुच्छ तरकी जरूर दुर है।

લેખક :—
મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી.

સાહિત્ય સંરક્ષણ.

પૂર્વકાલીન શ્રૃંગલાભદ્ર ઇતિહાસ જળવાઈ શકે તેમ પૂર્વ પુરુષોની અમુલ્ય વાણી સંભાળવામાં જૈન સમાજે વાપરેલી દીર્ઘદશિતા માટે પૂર્વ અને પશ્ચિમના સાક્ષરો મુકતક ઠે પ્રશંસા કરી રહ્યા છે. કેમકે જૈન સાક્ષરોએ ઇતિહાસ સંરક્ષણની શરૂઆત શીલાલેખો, તામ્રપત્રો અને સંજ્ઞાસૂચક ચિત્રપટોથી સદીઓ પહેલાં કરી અને તે સાથે સાહિત્ય સંરક્ષણ અર્થે તામ્રપત્રો તથા લોખપત્રોનો ઉપયોગ શરૂ કરી દીધો અને શોધકદષ્ટિએ આગળ વધીને કાપડ તથા જાડા કાગળોમાં શાસ્ત્રપ્રાસાદને હાથે લખાવીને સેંકડો ગમે સાહિત્યનો વિકાસ કર્યો. તથા તે સાધનો ચાવત્પંદ્ર દિવાકરો જળવાઈ રહે તે માટે તેને આગ, પાણી કે જીવજંતુ સ્પર્શ ન કરી શકે તેવી સલામત યોજનાથી ડાખડા તથા ભંડારોમાં સંરક્ષણ આપ્યું. એ વાતની અગમ્ય ભંડારો, ભોંયરાઓ અને થાંભલાઓમાં છુપાવેલો ગ્રંથસંગ્રહ અત્યારે પણ ખાતરી આપે છે.

મળેલાં સાધનો ઉપરથી જાણી શકાય છે કે સૈકાઓ પહેલાંથી સાહિત્ય લેખન અને સંગ્રહ માટે દરેક ગમ્મના

૧ માત્ર યતિઓના જમાનામાં અર્થાત સત્તરમી અને ખાસ કરીને અઠારમી-ઓગણીસમી સદીમાં અવ્યવસ્થિત રીતે લખાયેલ કેટલાક મંત્રો લોખપત્ર પર લેવામાં આવે છે.

૨ પાટણના સંઘના ભંડારમાં કપડા ઉપર લખેલા બે પુસ્તકો છે. જેમાંનું એક સંવત ૧૪૧૮ માં લખેલું રમ્ય ધ્યના કદવાળા ૯૨ પાનાનું છે સામાન્ય ખાદીના કપડાના બે ટુકડાને ચોખ્ખાની લહીથી ચોરી તેની બન્ને બાજુએ લહી ચોપડી અડીકના અગર તેવા કોઈ પણ છુટાથી છુટી તેના ઉપર લખવામાં આવેલ છે આ સિવાય ચોમાસાની વિજ્ઞાપિ, સાવ-ત્સરિક લખાવના, કર્મ ગ્રંથના યત્રો, અનાનુપૂર્વી આદિ પણ એકવગ કપડા ઉપર લખાયેલ પાંચ છે.

સમર્થ આચાર્યાદિ મુનિવર્ગના ઉપદેશથી કે પોતાના આંતરિક ઉદ્વાસથી અનેક રાજાઓ, મંત્રિઓ તેમજ ધનાઢય ગૃહસ્થોએ તપશ્ચર્યાના ઉદ્ધાપન નિમિત્તે, જિના-ગમશ્રવણ નિમિત્તે, પોતાના અથવા પોતાના પરલોકવાસી સ્વજનના કલ્યાણ અર્થે, સાહિત્ય પ્રત્યેની પોતાની અભિરુચિને કારણે અગર તેવા કોઈ પણ શુભ નિમિત્તે નવીન પુસ્તકાદર્શો લખાવીને અથવા પુરાતન જ્ઞાનભંડારો મેળવીને મોટા મોટા જ્ઞાન-ભંડારોની સ્થાપના કરીને જ્ઞાનનો પ્રચાર કર્યો છે. આ સ્થળે ધ્યાનમાં રહેવું જોઈએ કે— સાધારણમાં સાધારણ વ્યક્તિઓએ પણ ઉપરાંકત શુભ નિમિત્તોમાંનું કોઈ પણ નિમિત્ત પ્રાપ્ત થતાં મહત્વ-પૂર્ણ જાણો આપવામાં પાછી પાની નથી કરી.

પૂજ્યપાદ શ્રીમાન દેવધર્મિગણી ક્ષમાશ્રમણે ગ્રંથનો આરંભ કરાવ્યો ત્યારે અને તે પછી અનેક સમર્થ તેમજ સાધારણ વ્યક્તિઓએ વિશાળ જ્ઞાનભંડારોની સ્થાપના કરી છે. એનું સંપૂર્ણ સંશોધન કરવું અશક્ય છે. પરંતુ ઉપલબ્ધ નજરે જોતાં સાહિત્યરસિક મહારાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે ત્રણસો લહીઆ એકઠા કરી સર્વ દર્શનના ગ્રંથો લખાવી રાજકીય પુસ્તકાલયની સ્થાપના કર્યાનો તથા આચાર્ય હેમચંદ્રકૃત સવાલાખ વ્યાકરણ ગ્રંથની સેંકડો પ્રતિઓ લખાવી તેના અભ્યાસીઓને દેશ-પરદેશમાં ભેટ મોકલાવ્યાનો ઉલ્લેખ ‘પ્રભાવક ચરિત્ર’ તથા ‘કુમારપાલ પ્રબંધ’ માં છે. મહારાજા કુમારપાલને માટે પણ કુમારપાલ પ્રબંધાદિમાં એકવીસ જ્ઞાન-ભંડાર સ્થાપ્યાનો તથા પોતાના રાજકીય પુસ્તકાલય માટે જૈન આગમ ગ્રંથો અને આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર વિરચિત યોગશાસ્ત્ર-વીતરાગ સ્તવની હાથપોથી સ્વર્ણાક્ષરે લખાવ્યાની નોંધ છે.

મંત્રિઓમાં જ્ઞાનભંડાર લખાવનાર મહામાલ્ય વસ્તુ-પાલ-તેજપાલે નાગેન્દ્ર ગરુડીય આચાર્ય વિજયસેન તથા ઉદયપ્રભુસૂરિના ઉપદેશથી જ્ઞાનભંડારો લખાવ્યાની નોંધ જિનહર્ષ ગણિકૃત ‘વસ્તુપાલચરિત્ર’ ‘ઉપદેશ તરંગણી’ આદિમાં નજરે પડે છે. તેમજ માંડવગઢના મંત્રી પેથડ

શાહે તપગન્ધીય આચાર્ય ધર્મશાસ્ત્રિ પામે આગમ શબ્દ કરતા ભગવતી સૂરમા આવતા વીર-ગૌતમ નામની મોનાનાણાથી પૂલ કઠી, તે એકઠા થયેલ ધ્વજથી પુસ્તકો લખાવી ભરૂચ આદિ માત રથાનોમાં ભડાર સ્થાપ્યા હતા આ ઉપરાંત ગૃહધોમ, ખગત ગન્ધીય આચાર્ય ગ્નિભટ્ટના આદેશથી ધણુ માહે, મહોપાધ્યાય શ્રી મહીસુદ્રગણીના ઉપદેશથી નડુખાગ નિવાસી મ. ભીમના પોત કાલુએ, આગમ ગન્ધીય-શ્રી મત્યસુતિ જ્યાનહસુતિ વિવેકગ્નસુરિના ઉપદેશથી પેશડશાહ, મડવીક તથા પર્વત-કાન્હાએ નવીન ત્રયો લખાવી જ્ઞાનભંગી સ્થાપ્યા હતા

આજ સુધીમા આવા મેકડો જ્ઞાનભડારો ઉભા થયા અને કાળની કુગીલતાને બળે, રાત્ર્યની ઉથલપાથ હને લીધે, ક જૈન સમાજની અજ્ઞાનતાને લીધે તેમના ધણુ શીર્ષ-વિશીર્ષ થઈ ગયા અને ધણુ માલેકીના મોહમા કે અજ્ઞાનતાથી ઉધમ્પના મુખમા અદૃશ્ય થયા કે છુછીકશાને પામ્યા આ ઉપરાંત પાળીથી ભાભા નિ ચોટી જવાથી અથવા તો ખગડી જવાને કારણે, ઉદ્ધ આદિએ કડી ખાધેવ હોવાને લીધે, ઉથલપાથવના મમથમા એક ખીન પુસ્તકોના પાનાઓથી ખીચડાઉપ થઈ અ-અવસ્થિત થવાને કારણે અગર તેવા અન્ય કોઈ પણ કાલે વહેતી નદીઓમા, દરીઓમા અથવા જૂના કવાઓમા પથ ગવીને મેકડો થયો ગુમાવી દેવાયા તેની તો ખડુ થોડા ઓને જ ખબર હશે આવા જ દે કી દેવાને તથાગ કેગયેવ અનેક સ્થળના કચરાડુપ મનાતા પાનાઓના મર્જકમાથી વિદ્વા મુનિવર્ગે કેટલાયે અશ્રુતપૂર્વ, લભ્ય તેમજ મહેત્વના મેકડો થયો શોધી કાઢ્યા છે એ વાત ને ધ્યાનમા રહે તો એવા નષ્ટ થતા અનેક કીમતી ત્રયો હંચુ પણ મળી શકે

જેમ જૈન મંથે મેગયોની ચકાકાના જમાનામા પ્રતિ માઓના વ્જણ માટે મ કિંગી અદ્ધ ગુમ અગર્ય માર્ગ વાળા તેમ જ અકન્થ ઉડારવાળા ભૂમિગૃહો-ભોયનની મ કલના વિચારી હતી, તેમ જ્ઞાનભડારની ન્હા માટે જેમલમેગને કિન્હો એવાથી ત્યાના ભડારને ડેવી ગીતે મુક્ષિત રાખવામા આવતા હતા તે મમભંશે આચાર્ય મિદ્ધસેન માટે એમ માલગવામા આવે છે કે-તેમણે શુસ રચભને ઔપધિવડે ઉધારી તેમણી મત્રામનાયના કેટલાક ઉપયોગી પુસ્તકો બહા કાઢ્યા અને રતભ અચાનક જમીનમા ઉતરી ગયો આવા (લીલેસમાતી) ગુમત્તભો કે મકાનોમા ઘટુ યે મત્રસાહિત્ય નદાને માટે અદૃશ્ય પડ્યુ હશે તે કપના બહાનું નહે છે

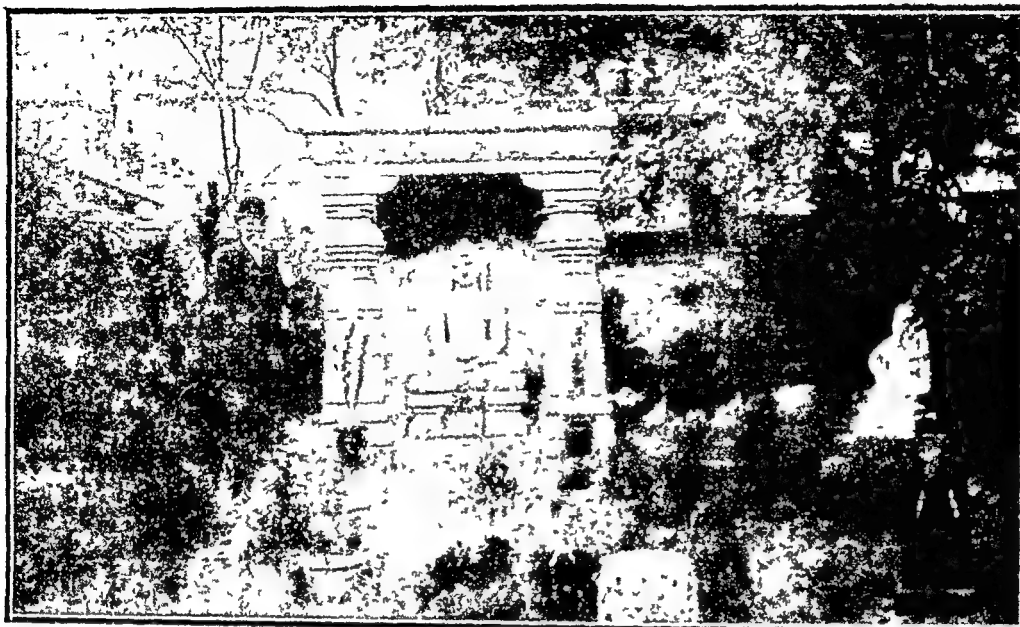
પ્રાચીન સાહિત્યને આ ગીતે પ્રકાગન કરીને તેના

મરણુ માટે પુસ્તક મૂકવાની પેરી, મ અમ કે કખાટ આદિ જમીનથી અધ-ગળવાનો મીવા જે છે કે જેથી ધળ, ઉધપ કે ઉદ્ધ ઉપડવ કરી નકે નહિ તેમજ હસ્તલિખિત પુસ્તકોની શાહીમા શુદ્ધ પડતો હોવાથી શરદી લાગતા તે ચોરી ન ભય તે માટે ત્રયભ શરતુ યાન ભેગમહીત તેમજ ચોમાસાતુ પાણી ન ઉતરે તેવુ પમદ કરવા તથા દેકે ત્રયને મજબુત રીતે બાધીને ગળવામા આવેછે જૈન હસ્ત-લિખિત ભડારના કાર્યવાહકો ચોમામામા ભડારને ઉધા કરતા નથી તેનુ કારણ પણ પુસ્તકોને હવા ન લાગે એ છે

આવી મલાળ છતાં જો કોઈ પાના શાહીના હોપથી ચોટીને રોગલા જેવા થઈ ગયા હોય તો તેવા પુસ્તકને ઉખાડવા માટે પાળીઆરામાની મૂકી જગ્યામા અથવા પાળી ભર્થા યા ખાલી કરેલ બીનાશ વિનાની પણ પાળીની હવાવાળી માટીની કે ઘડામા જલમિશ્રિત શરદી લાગે તેમ મૂકવા અને તે હવાની અત્ર-થવા પછી ચોરી ગયેવ પાનાને ધીરે ધીરે ઉખાડવા જો વધારે ચોટી ગયેલ હોય તો તને વધારે પ્રમાણમા શરદી લાગ્યા પછી ઉખાડવા પણ ઉખાડવા માટે ઉતાવળ ન કરવી ચોમામામા પુષ્કળ વસાહના ભેજની અમર પણ એ કામ કરે છે આવા પાના ફગીથી ચોટી ન ભય માટે તેવા દેક પાના ઉપર ગુલા ન દારી દેનો આ ઉપાય કાગળના પુસ્તક માટે છે

જો તાડપત્રીય પુસ્તક ચોટી ગયું હોય તો એકે કપડાને નીતરે તેમ પાળીમા ભજીવી તેને પુસ્તકની આમ પામ લપેટવુ અને જેમ જેમ પાના હવાતા ભય તેમ તેમ ઉખાડતા જવુ તાડપત્રીય પુસ્તકની શાહી પાકી હોવાથી તેના આમપામ નીતરતુ કપડું લપેટતા તેના અમ । જુનાવાનો કે ખરાબ થવાનો ભય રાખવો નહિ

વર્ષાઋતુમા જ્ઞાનભડારોમા પેમી ગયેવ ગ્નિ ધ હવા ઉનડવાને વાતિક મામમા શન્દઋતુની પ્રાદાવમ્થા હોઈ સૂર્યનો પ્રખ તાપ અનુક્રમે છે તેથી કાતિક શુકલપચમી (જ્ઞાનપચમી) માટે જ્ઞાનભકિતનુ મોહાકમ્ય જણાવુ છે પત્તુ અત્યારે આ પર્વના હેતુને મમજીને પુસ્તક ભડારે તપાસવા ત્યાનો કચરો માદ કરવો, પુસ્તકોને તડકે દેખાડવો, ખગડી ગયેવ પુસ્તકો સુધારવા, તેમા છુવડા ન પડે તે માટે મૂકેલ થોડાવજના ભકાની પોટલીઓ બદલાવવી, આદિ કશુ જ ન કરતા માત્ર જૈનોની વસ્તીવાળા ઘણાખગ નાના-મોટા નગરોમા થોડાધણુ જે હાથમા આવ્યા તે પુસ્તકોની આડબરથી રથાપના કરી તેની પૂલ-મટકા આદિથી જ દૃતદૃષ્ટતા માનવામા આવે છે તો આશા છે કે જ્ઞાનના ઉપામકો અને જ્ઞાન ભડારના મરણજ્ઞ જ્ઞાનભકિતનો મર્મ સમજી યથાવિધ જ્ઞાનોપાધનાનો અપૂર્વ લાભ લેશે

लेखक: —

शु
नि
श्री

ज्ञानसुंदरजी
महाराज

जैन मंदिर

वर्तमान समय में बहुत से लोगों का यह ख्याल है कि जैनीयम का प्रचार केवल आर्यावर्त में ही है, परन्तु इतिहास गवेषियों से और जैन इतिहास से यह बात स्पष्ट हो चुकी है कि पूर्व ऋषि-महर्षियों ने अपने अनेकानेक प्रयत्न से सारे जगत में जैन धर्म का प्रचार किया है। शत्रुंजय माहात्म्य में लिखा है कि संवत् १०८ में जावड-शाहने शत्रुंजय का उद्धार किया और वहाँ पर जो प्राचीन विव स्थापन किया था वह अफघानि-स्थान-यवन प्रदेश से प्राप्त किया हुआ था। अटार् द्विप का भौगोलिक वर्णन से एवं और २ देशों

की सरहद का हिन्दु इतिहास से इरान, ग्रीक आदि देशों का संबंध हिन्द से होने का बहोत कुछ संभव मालूम पड़ता है। अष्टापद आदि महान् तीर्थ जो कि आज अपने को उपलब्ध नहीं हैं तथापि शास्त्रों से अनुमान किया जाता है कि प्रायः वह हिमालय के प्रदेश में अन्तर्हित है। परन्तु आज उस तीर्थ को खोजने की किस की पड़ी है?

जिस समय जैन समाज अनेक क्लेशदायक घटनाओं में व्यग्र हो उस समय पूर्वोपाजित शासन प्रभावक कार्यों की खोज कहाँ से कर सके? जिस समाज को समीपवर्ति तीर्थभूमियों की संभाल रखने का व व्यवस्थित प्रबंध रखने का ख्याल नहीं उस समाज के

पाम सारे जगद्व्यापी तीर्थों के प्रबंध की आशा कैसे कि जाय?

इतिहास से देखा जाता है कि श्री संप्रति नरेश की विनंता से आचार्य श्री सुहस्तिचरिने अपने बहोत में शिष्य संप्रदाय को अनार्यदेश में जैनीयम का प्रचार के लिये भेजे थे, जिन्होंने अरबस्थान, अफघानीस्थान, तुर्कस्थान, इरान, मिश्र, तिब्बत, चीन, ब्रह्म, आसाम, लंका, आफ्रिका और अमेरीका तक जा कर जैनधर्म का प्रचार किया था। बलकी जगह २ पर कड़ मंदिर भी कराये थे

याद रखें कि उस समय तक महमद ईसा व महमद पेगम्बर का जन्म भी नहीं हुआ था। क्या आर्य और क्या अनार्य सब लोग मूर्ति को मानते थे। उस समय जैनीयों की संख्या चालीस करोड़ की मानी जाती थी।

यह प्रचार इतना संगीन और विराट् था कि विक्रम की चौदहवीं शताब्दि तक यूरोप में मूर्तिपूजा विद्यमान थी। आस्ट्रेलिया और अमेरीका में तो भूमि के खोदने पर अब भी कड़ मूर्तियाँ निकल रही हैं -

उपर दिया गया चित्र अन्तिम तीर्थकर श्री महावीर स्वामी का है। यह मूर्ति हाल ही में आस्ट्रेलिया के अन्तर्गत हंगरी प्रान्त में बुडापेस्त नगर के निकट एक अंग्रेज खेडत को अपने बगीचे में खोदकाम करनेपर प्राप्त हुई है। यह प्रत्यक्ष प्रमाण से सिद्ध होता है कि पूर्वकाल में जैन धर्म का प्रचार सारे जगत में था। इस प्रसंग से जैनधर्म के उपदेशक व प्रेरक महानुभाव संशोधन की प्रवृत्ति में सुप्रबंधपूर्वक आगे बढ़ेंगे तो जगद्व्यापी जैनशासन का अलभ्य प्रकाश हो सकेगा।

१ “बाबू कृष्णलालजी बनर्जी ने लिखा है कि भारत में पहिले चालीस करोड़ जैन थे, यह धर्म अति प्राचीन है। इस धर्म के नियम सब उत्तम होने से देश को असमि लाभ पहुंचा है।”

ગાયકવાડ ઓરિયન્ટલ સિરિઝમાં

સંસ્કૃત પ્રાકૃત અપભ્રંશ શાહિ ભાષામાં પ્રકાશિત થયેલા અપૂર્વ ગ્રંથો.

ઉપયોગી દૃષ્ટિએ અને પરિગિષ્ટો સુકૃત

નૈન થ યો

૧ નરનારાયણાનન્દ ક્તાં વસ્તુ
પાલ-ગુર્જરેશ્વર મહાભારતે વિ ની તેરમી
સદીમાં રચેલું શ્રીકૃષ્ણ અને બલુ નંગા ના-
નન્દને દર્શાવતું સંસ્કૃત મહાકાવ્ય કિ ૧૧

૭ વસન્તવિલાસ-ક્તાં ચાલુક્ય
મ્નાચાર્ય-મુનીશ્વર વસ્તુપાતને ઉદ્દેશી
રચેલું શુભરાતના ઇતિહાસ સુધે સ
બધ ધરાવતું સંસ્કૃત મહાકાવ્ય કિ ૨૧

૯ મોહરાજપરાજય-ક્તાં વજ્ર
પાલ-ગુર્જરેશ્વર કુમારપાસે એક પર
કરેલા વિજયને સૂચવતું, અભયપુરના
પ્રધાને સુ. પ્રા માં તેરમી સદીમાં રચેલું
આખ્યાયિક નાટક કિ ૨

૧૦ હમ્મીરમદમદન-ક્તાં જય
સિંહસૂરિ-મહારાજા વીરધરસે મનીશ્વર
વસ્તુપાલ તેમજ પાદની પીરતાથી કેસ
દમીરના મહામર્દનને વર્ણવતું સ પ્રા માં
રચેલું ઐતિહાસિક નાટક કિ ૨

૧૩ સાલોનગૂરકાવ્ય લગ્ન-
નૈન વિશેષે વિ ની તેરમી સદીથી ૧૬
મી સદી સુધીમાં રચેલા મધ્ય-પદ્ય પ્રાચીન
શુભગતી કાવ્યોના અપૂર્વ સમૂહ કિ ૨

૧૪ કુમારપાલમતિબોધ-ક્તાં
લોમમમાચાર્ય-હેમચંદ્રાચાર્યે ગુર્જરે-
શ્વર પ્રમાણસને સંપાત્તસન નિષેધ ઉપર
આપેલ પ્રતિરોધકરૂપ પ્રકૃત અને અપ્રત્ય
કમાં, મધ્ય અને પદ્યમાં સ ૧૨૪૧માં
પાટણમાં રચતા મહાન મ થ િ ૭૧

૨૦ મવિસલવસન્તકા ક્તાં યજ્ઞ
પાલ વસિક ઇન્દ્રિયે બારમી સદીની
આશપાસમાં અપ્રમથ બાપામાં ૨૨ સ-
ક્રિમાં રચેલી, ભાવબદ્ધતની કથા કિ ૬૧

૨૧ કૅસલમેર માળદામરીય
વ્રજસુધી-જેસમંગેના નૈન બંગા
માં રહેલા, તાડપત્રે અને કાગળ પર લખા
મેલા મહત્વના અપૂર્વ પુસ્તકોનું વર્ણના
ત્મક સૂચિપત્ર. ૧૧

આ શિનાય બીજા છપાયેલા અને છપાના ગ્રંથો સબધી નિનો પરિચય માટે ડીસી સૂચીપત્ર અગાવો

પુસ્તકો મળવાનું ટેકાણું —

૨૧ મલવિલાસ-ક્તાં રામચન્દ્ર
સૂરિ સુપ્રસિદ્ધ હેમચંદ્રાચાર્યના પદ્યધરે
બારમી સદીના અતમા રચેલું નવ-દમ્યતી
સબધી મપાક્રી મ પ્રા નાટક કિ ૨૧

૩૭ અપ્રજ્ઞાકાવ્યવચ્ચો-ક્તાં
સિત્તવસત્સૂરિ, બાખ્યામારે ઉપાધ્યાય
સિત્તવપાટ તથા સૂરમમ વિધિચૈત્ય વિ
વિષય અને તેને પ્રખટ જનાર જિનવલ્લભ
સુરિનો, પરિચય કરાવનાર, વિક્રમની બારમી
સદીના અતમા રચાયેલા ચર્ચરીડવદેશ
રસાવન અને કાલસ્વરૂપ નામના
અપ્રમથ-ભાષામય ત્રણ મથો સંસ્કૃત
બાખ્યા તથા છપા સાથે કિ ૪

૪૮ નાટ્યવલ્લખ-ક્તાં રામચ
ન્દ્રસૂરિ અને શુભચન્દ્રમણિ-સુપ્રસિદ્ધ
હેમચંદ્રાચાર્યના મુખ્ય શિષ્યોએ બારમી
સદીમાં રચેલા વિવરણ સાથે રચેલ નાટ્ય-
શાસ્ત્ર વિષયક અપૂર્વ પામ્ય ગ્રંથ િ ૪૧

૪૮ નાટ્યવલ્લખ-ક્તાં રામચ
ન્દ્રસૂરિ અને શુભચન્દ્રમણિ-સુપ્રસિદ્ધ
હેમચંદ્રાચાર્યના મુખ્ય શિષ્યોએ બારમી
સદીમાં રચેલા વિવરણ સાથે રચેલ નાટ્ય-
શાસ્ત્ર વિષયક અપૂર્વ પામ્ય ગ્રંથ િ ૪૧

૩૦ ૩૨ તરવલ્લખ-ક્તાં ચા
ન્તરક્ષિત, બાખ્યામારે કમલશીલ
આમી સદીમાં રચેલા નાના વિચાર
છાનપના આખ્યાયિકે નેના બોદ તરવરા
નના મહાન ગ્રંથ-એ લામમાં કિ ૨૪

૩૮-૩૯ જ્વાલમયેશ ક્તાં વિહ
નાગ, વૃત્તિકાર દરિદ્રમસૂરિ (નૈન)
અને પતિહાસ પારશ્વદેવમણિ (નૈન)
બોદ ન્યાય વિષયક પ્રાચીન મ થ નિચે
ટન અનુવાદ થા ૨ કિ ૧૧

(પ્રથમ લામ થોડા વખતમાં પ્રમથિન થયે)
૨૬-૨૭ સાધનમાલા-નારમી
મીનાનુ ૧૧૮૧ વિદાને ચિત ૩૩૦ મા
ધનેનો તાત્ત્વિક મથ-એ ભાગમાં ૧૨

ન્યાય
૧૨ મહાવિષ્ણુવિદમ્બન-ક્તાં
મદ્દુષાદોમ્બન ૧૫૫૫ માનમ્દુષ્ણ
અને મુખનસુદરસૂરિ (નૈન) કિ ૨૧

૧૨ મહાવિષ્ણુવિદમ્બન-ક્તાં
મદ્દુષાદોમ્બન ૧૫૫૫ માનમ્દુષ્ણ
અને મુખનસુદરસૂરિ (નૈન) કિ ૨૧

૧૨ મહાવિષ્ણુવિદમ્બન-ક્તાં
મદ્દુષાદોમ્બન ૧૫૫૫ માનમ્દુષ્ણ
અને મુખનસુદરસૂરિ (નૈન) કિ ૨૧

સાહિત્ય

૧ કાવ્યમોમાલા-ક્તાં યાયા
વરીય રાજસોશ્વર નવમી સદી ભગલ
મમાં રચાયેલ કા ૧ વિશ્વાવિપયક અપૂર્વ
પાક્ય ગ્રંથ સુ મધ અને પદના કુનિવ
મિંગીમાં ટેકમ સુક તરીકે કાપલ થયેલ
બીજા અ રતિ કિ ૨૧

૪૬ માલમકાશન-ક્તાં શારદા
તનય વિક્રમની તેમમી સદીમાં રચાયેલ
ભાવ ૨મ, ૩૫૬ વિ અર્થનો ગ્રંથ િ ૭)

૨૨ સમીતમકરજ્ઞ-ક્તાં શારદા (કિ ૨)
નાટ્ય

૧૬ નાટ્યશાસ્ત્ર-ક્તાં મરત
સુનિ, અમિનચસુતની અમિનચ
મારતો વિદ્યુત સાથે સાત અખ્યાયનો
સચિત્ર પ્રથમ ભાગ કિ ૬)

૪ પાર્શ્વરામન-ક્તાં મદ્દુલાદ
નદેવ પાતનપુર વસાવનાર ચંદ્રાવતીના
પગમારે રચેલ વીરસાતમક નાટક કિ ૭૧

૮ રૂપકવટ્ટક-ક્તાં વલ્લરાજ કિ
૭૨ પરમદિવના મહાભારતે વિક્રમની
તેમમી સદીમાં રચેલા ૭ પ્રકારના રમિક
૩૫૧ કિ ૨૧

કથા-અ પુ
૧૧ હવલસુદરીકથા-ક્તાં લો
હુલ કાલની સાથે ૫૫૧ કતરી ૧૧ મી
સીમાં રચાયેલ મ પૂરક રસિક કથા કિ ૨૧

૨૬-૩૨ સમરામન-ક્તાં મદા
ગલ મોલ એ ભાગમાં સિદ્ધ વિષયક
અપ્રત મ થ કિ ૧૦)

નિવિત્ર
૨૮ માનસોહાલ (અમિલગિ
લાપચિન્તામણિ)-ક્તાં સામિદ્ધર
દક્ષિણા યોગ્ય મ પાસકાર રચાયેલ
કલામ મદા મક ગ્રંથ કા ૧, કિ, ૧૧

૧૬ મરકટ, ઓરિયન્ટલ પ્રિન્ટરસુટ-વડોદરા.

અને અત્યાચારી હતો. તે એક વખત આ સુરપતી બાલ-
બ્રહ્મચારિણી સાધ્વીને જોઈ તેના ઉપર રાગી બન્યો. અને કંઈ
પણ વિચાર કર્યા વિના પોતાના સેવકોદ્ધાર તેને ઉપાડી અંતે-
ઉરમાં લઈ ગયો. ઉપાડી જતાં ‘ સરસ્વતી ’ એ કારમી ચીસો
પાડી અને ઝડપ કર્યું. તેની સાથેની બીજી સાધ્વીએ એકદમ
કાલકાચાર્ય પાસે ગઈ અને સરસ્વતીના સંકટની વાર્તા નિવે-
દન કરી. કાલકાચાર્યની આખોમાં ખૂનભરાઈ આવ્યું. “ પ્રજાનો
પાલક એક રાજા જગત્તું કલ્યાણ કરનારી બાલ બ્રહ્મચારિણી
સાધ્વી ઉપર આટલો અત્યાચાર કે ? ” તેઓ એકદમ રાજા પાસે
ગયા. પહેલાં તો શાન્ત ચિત્તથી રાજાને ખૂબ સમજાવ્યો પરંતુ રાજા
ન માન્યો. કાલકાચાર્યે ઉપાશ્રયે આવી સંધને એકત્રિત કર્યો.
અને બધી હકીકત કહી સંધ ઘણું ભેટણું લઈ રાજા પાસે
ગયો અને બહુ વિનયપૂર્વક સાધ્વીને છોડી દેવા રાજાને વિ-
નયો પરંતુ સંધનું વચન પણ ન માન્યું હવે તો કાલકા-
ચાર્યને રોમ રોમ ક્રોધ વ્યાપ્ત થયો. તેમણે સંધની સમક્ષ
પ્રતિજ્ઞા કરી. — “ ગર્દભિલ્લ રાજાને એના ગળ્યની સાથે
ઉપાડી ન નાખું, તો હું કાલકાચાર્ય નહિં. ”

કાલકાચાર્ય એક ત્યાગી, સંસારથી વિરક્ત સાધુ હતા. છતાં
એક અત્યાચારી, દુષ્ટ રાજાને એના પાપનું પ્રાયશ્ચિત આપવું,
નહિં નહિં, કંઈપણ પ્રયત્ન દ્વારા પ્રજા ઉપરનો અત્યાચાર
દૂર કરાવવો. એ આ ત્યાગી, વૈરાગી સાધુએ પોતાનું કર્તવ્ય જાણ્યું.

ઉપરની પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી પણ કાલકાચાર્યે રાજાને પોતાના
કર્તવ્યનું ભાન કરાવવા એક એર પ્રયત્ન કર્યો અને તે એ કે—
તેઓ એક ગાડા સાધુની માફક જેમ તેમ બકતા ગામમાં ફરવા
લાગ્યા. આચાર્યનું આ પાગલપણું રાજાના કાન સુધી પહોંચ્યું
છતાં એ નિર્દય રાજાના હૃદયમાં દયાનો અંકુરો ઉત્પન્ન ન થયો.

આખરે કાલકાચાર્યને પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવા તે દેશ
છોડવો જ પડ્યો. તેમણે પોતાના ગચ્છનો ભાર એક ગીતાર્થને સોંપ્યો
અને પોતે-સિંધુનદીના તીરે પાર્શ્વકુલ નામના દેશમાં ગયા, કે જે
દેશના બધા રાજાઓ “ સાખી ” ના નામથી પ્રસિદ્ધ હતા.

રાજા હતો. એના મરણ પછી બીજા કોઈ શક્તિશાલી નહિં હોવાથી
વિદેશી રાજાઓ હુમલો કરતા હતા અને વિષ્ણુ પુરાણના કથન
પ્રમાણે અલીર, ગર્દભિલ્લ, શક, ચવન અને વાહલિક વગેરે લોકો
અને એના રાજાઓ હિંદુસ્થાનમાં સમ્રાટ થયા હતા. આ બધું ઇ.
સ. ની ત્રીજી શતાબ્દિમાં થયું. ”

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે ગર્દભિલ્લ રાજા પણ હિંદુ-
સ્થાનનો નહિં; પરંતુ બહારનો આવેલો જ રાજા હોવો જોઈએ.

૧ સંસ્કૃત કથામાં સાખી રાજાઓ તરીકે ઓળખાવ્યા છે. જ્યારે
પ્રાકૃત કથામાં સગકુલ (શકકુલ) કહેલ છે.

અહ સૂરી સગકુલે વચ્ચડ, ઇગ સાહિયો સર્માવંમિ ॥ ૩૭ ॥

પરંતુ આ શકકુલના રાજાઓને ‘ સાહિ ’ (શાખી) રાજાઓ કહેતા
હતા, એ તો ખરું જ.

‘ સાખી ’ કે ‘ શાહી ’ એ નામ હિંદુ અથવા પાશ્ચાત્ય ઇતિહાસ-
કારે કયાંય આપ્યું નેવાતું નથી બેશક, ‘ શક ’ નો ઉલ્લેખ સર્વત્ર
જોવાય છે. મનુસ્મૃતિ માં કહ્યું છે : “ શક, પૌંડ્ર, આર્ય, દ્રવિડ
કામ્બોજ, ચવન, પારદ, પહલવ, ચીન, કિરાત, દરદ, અશ, એ બધા

આચાર્યશ્રી જતા હતા ત્યાં માર્ગના એક ગામ પાસેના મેદાનમાં
કેટલાક કુમારો દડો-ગેડી રમતા હતા. કિંમતી દડો કુવામાં પડી
ગયો. તેથી યુવકો કુવા પાસે આવી પોતાનો દડો કાઢવાની
ચિંતામાં બેઠા હતા. લાંથી પસાર થતા આચાર્યે પૂછ્યું. “ કુમારો,
તમે શું જુઓ છો ? કુમારોએ પોતાના બહાર દડાની વાત
કરી. આચાર્યે કહ્યું : તમે ઘરેથી ધનુષ્ય-બાણ લાવો. ” એક
યુવક ઘરેથી ધનુષ્ય-બાણ લઈ આવ્યો. આચાર્યે લીલા છાણથી
વેદિન બળતું ઘાસ નાખવાપૂર્વક ધનુષ્યને ખેંચી એક બાણ
ફેંકી દડો વિંધ્યો. પછી બીજા બાણથી પહેલું બાણ વિંધ્યું
ત્રીજાથી બીજું બાણ. એમ પરંપરાથી બાણોને વિંધવાપૂર્વક
કુવાના તળીએ પડેલા દડાને બહાર કાઢ્યો. કુમારો દસતા-
આનંદ કરતા-આચાર્યની વિદ્યાની તારીફ કરતા ઘરે ગયા અને
પોતપોતાના પિતાઓને બધી વાત કરી. આ વાત ફેલાતા ફેલાતાં
બાંશાહના કાને પહોંચી. (બાંશાહ એટલે ત્યાના ‘ સાહી ’
અથવા ‘ સાખી ’ રાજા) રાજાએ પોતાના પુત્રોને મોકલી
કાલકાચાર્યને સમ્માનપૂર્વક પોતાના દરબારમાં બોલાવ્યા.
અરિએ રાજાને આશિર્વાદ આપ્યો.

‘ સાખી ’ રાજાએ આચાર્યના કળાચારુથી પ્રસન્ન થઈ
બહુમાનપૂર્વક તેમને પોતાની પાસે રાખ્યા.

કાલકાચાર્ય ત્યાં રહે છે. જ્યોતિષ નિમિતાદિ વિદ્યાઓથી
રાજાને ચમત્કૃત કરે છે. આમ કેટલાક દિવસો વ્યતીત થયા.

એક દિવસની વાત છે. આ ‘ સાહી ’ રાજાની પાસે એક
હતે આવી રાજાની સ્લામે એક કચોળું, એક છરી અને એક
લેખ-પત્ર મૂક્યો. રાજા પત્ર વાંચી સ્તબ્ધ થયો. એનું મુખ
પડી ગયું. શ્યામ થઈ ગયું. રાજાની આ સ્થિતિ જોઈ ત્યા
બેઠેલા કાલકાચાર્યે કહ્યું. “ રાજા ! તમારા સ્વામીનું ભેટણું
આવ્યું છે. એને જોઈને હર્ષ થવો જોઈએ. જ્યારે તમે એકા-
એક સ્તબ્ધ-ઉદાસ કેમ થયા ? ”

રાજાએ કહ્યું : — “ અહો મહા પુરૂષ ! આજે મરણરૂપ મહા
ભયનું કારણ મને ઉપસ્થિત થયું છે. ”

કાલકાચાર્યે કહ્યું : — “ કેમ વાર ? ”

રાજાએ કહ્યું : — “ અમારા વૃદ્ધ સ્વામીએ કોષિત થઈને
હુકમ લખ્યો છે કે-આ છરીથી તમારું મસ્તક કાપી આ
કચોળામાં મૂકી જલદી મોકલવું. અને જો તેમ નહિં કરવામાં
આવે તો તમારા આખા કુટુંબ સાથે તમારો ક્ષય થશે. આ
પ્રમાણે મને જ નહિં, પરંતુ મારા જેવા બીજા બધા ‘ સાખી ’
રાજાઓને તેમ લખવામાં આવ્યું છે. ”

બ્રહ્મ થયેલા ક્ષત્રિયો છે. અને જે દેશમાં તે રહેતા હતા, તે દેશનું
નામ તેમણે જાતિ તરીકે રાખ્યું. જુઓ મનુ. ૧૦-૪૪ પ્રાકૃતમાં
‘ સગકુલ ’ (શકકુલ) કહેવામાં આવ્યું છે, તે વસ્તુતઃ બરાબર છે.

ફ્રાન્સ બ્લાસનપે પોતાના “ દેઅર જૈનીસ-યુસ ” નામના
જર્મન પુસ્તકમાં આ સાહી-સાખી (શાહી) રાજાઓ માટે લખ્યું છે :

“ શાહનશાહી, કે જે શક અર્થાત્ સીચિયન લોકોના નાયક
હતા, તેમની પાસે કાલકાચાર્ય ગયા હતા. ” પૃ. ૪૩

૧ કુવામાં પડેલા આ દડા સંબંધી હકીકત કોઈપણ પ્રાકૃત
મૂળમાં નથી.

કાવકાચાર્યને પોતાની કાર્યસિદ્ધિ માટે આ મુશ્કાળ જાન્યા તેમણે રાજાને દિશ્મત આપી અને કહ્યું— ‘ તમે બધા એક ત્રિત યજ્ઞને મારી સાથે ચાલો ’ ‘ દિલ્લ ’ ગ્રંથમાં જણાવે છે કે જાન્યાના ગદ્યલિપિ રાજાને ઉત્ક્રાંત કરી એ ગાનના વિભાગ કરીને તમને સોપુ ”

મુનિના વચન ઉપર વિશ્વામ નાખી આ ગાનએ બીજા લખ ગાનએને દેશાધ્યા અને તેમની માથે પ્રચાલ કયુ મિતુ ઉતરીને આગ વધના તેમજા ? સૌગાધ્યા આપ્યા અહિં આ-વના વસાકાશ આરી પહાડો એટલે કાવકાચાર્યના ધન પ્ર-માણે એમી પોતપોતાના પગ નાખ્યા એમાંથી પૂર થયા ? સૌ આગળ વધ્યા લાથી ? વાટદેશમાં પ્રવેશ કરતા ત્યાના જે ગાનએ બહુભિન્ન અને ઘાનુભિન્ન કે જેઓ આ આપ્યા પંના બાજોળ થતા હતો—તેમને પણ માથે લાધા ?

બીજી તરફથી ગર્ભલિપિ રાજાએ પોતાના ઉપર આનના આ ધુમનાની ખમગ પડતા તેણે પછુ પોતાનું નેત્ર તૈયાર કરી મ્દામે જ આવીને પગ નાખ્યા ?

એક રવિવારે આ બન્ને સૈન્યો વચ્ચે યુદ્ધ જમ્યુ એમાં ‘ સાખી ’ ગાનએનાં સૈન્યે સાક લોગે ખનાયુ ગર્ભલિપિનું નેત્ર નાસવા લાગ્યુ અને ગર્ભલિપિ પોતે પછુ નગરના નગરમાં બધ કરારી ગમ્મા પેળી ગયા કાવકાચાર્યનું નેત્ર નગરને પેશ થાવી ત્યાનું પડ્યુ

૧ સિદ્ધુ નગરે ઉતરીને સોગાધ્યા આપ્યાની હજીકત મૂન પાદતમા વસ છે —

વર્તારમાં સિદ્ધુ નદ વચ્ચા સોરઠમડલ વળો ॥ ૫૫ ॥

સિદ્ધુ નદી વતરીને કયા પહાડ નાખ્યા એ વાત મસ્તકથ મા નથી, પરંતુ મૂન પ્રાદતમા છે —

તે હજીગિરિસમીથે ટિયા ટિયા કહ્યુ મતવસા ॥

અર્ધાનું ઢાકિરિની પાસે તેમણે મુશ્કાળ નાખ્યા હતો

૨ અહીં ક્યેં બહી જતા રાસનદેવીની સદાવધી સુવર્ણસિંહિ પ્રમાણ સાધ્ય કરીને તે અગવડ વર કર્યાં જાણ્યુ છે

૩ આ બહમિત અને બાનુમિતને લાટદેશમાંથી (અરબ) થી સય લીધા હતા, એ લોકોત સરૂતમાં છે પ્રાદતમા નથી પ્રાદતમા તે તેમને ઉત્ક્રાંતના સુવચને તરીકે બેળખાળ્યા છે

બહમિત માનુસિસા કાસી ક્વર્તાદ રાયગુવરાયા ।

નિયમાણિકરિતવા તલગમ્મો કાલગમ્મરિઓ ॥

બહમિત અને બાનુમિતે લીરનિવાલુ ૭૫૩ થી ૪૧૩ સુધી રાત્ર ક્યું હતું, એ વાત પ્રારમ્ભમાં આપેલા સભ્યએના રાત્ર કાળ ઉપરથી મુશ્કાળ વાચ છે તે પછી લખ્યો ૫૩ થી ૪૧૩ સુધી રાત્રને લઈ ઉત્ક્રાંતી ઉપર ચર્ચા આવે છે અને તેમાં બહમિત અને બાનુમિતને સાથે લેવાનું કહેવામાં આવે છે એ કેમ સમ્ભવિત લાગે શકે ? સભ્ય જ છે એ પદના રાત્રના લખ્યા પહેલા બની હવે

૪ મોગવામાં પડામ્યા પછી યુદ્ધની પહેલા પગ આપ્યા । એક હતને ચોક્કસ કહેવાયું કે હે રાજા ! હલ્લ પામુ સરન્વીને મુશ્કાળ કરણે પછુ તાણુ દુરી નવ છે સરૂતમાં આ વાત નથી પ્રાદત મૂનમાં આ અર્થને કહેવાની માધ્યમ આ છે

! દુષ્મન્ વેતદ મુક, ક્વચિત્ નરનાહ ! ભયદ મુશ્કાળ

મદ તાણિયં દિ વુદ્ધ, વુદ્ધમ દેવ । ક્વચિત્ ॥ ૬૬ ॥

જાણ વખત કુધી ન લિપિમાં નેત્ર ॥ એકપણ માનસ કિયા ઉપર દેખાતે નહીં અને નવ વાતાવરણ મા ન દખાયુ, ત્યાર એક ‘ સાખી ’ ગાનના પુત્રાથી આચાર્યે ઉપાગ આપી જો, આ નોકો ચિત્તના — ‘ ગર્ભલિપિ રાજા અમ ગર્ભલિપિ આપી ગયા છે જગ જૂઓ, કરાવ કિયા ઉપર કાંઈ જ બી દેખાય છે ?

તપામ કરતા માનમ પડ્યુ—એક રથને એક ગ બી મ્દે હારીને ઉભી છે

આચાર્યે જાનો પરમાર્થ સમજાવના કહ્યુ— ‘ ત્યાજ ને રાજાને ગર્ભલિપિ સિદ્ધ થયે ત્યારે તે ગર્ભલિપિ કરવા માંજે તે રાજા ગાનના જે નવુઓ માંબળે તેમને શોધીની ઉતરીઓ થયે બી જમાન ઉપર પડી મરી જમે, ’

‘ સાખી ’ ગાનએને તે ઉતરે બધ ઉત્પત થયે પરન્તુ આચાર્યના કહેના પ્રમાણે પોતપોતા નેત્રો ત્યાથી પાચ પાચ ઉપર લઈ ગયા અને મારામાં આગ ૧૦૮ માણારીઓને આચાર્યની પામે ગમ્યા ત્યારે ગર્ભલિપિ રાજા માટે મ્દે પડેલું ક્યું, તેજ વખતે તેઓએ એક સાથે જોરી રીને બાળ હાંધા કેન્દ્રમાં તે ગર્ભલિપિ મુશ્કાળ જ પ્રવેશ કરવાથી ગર્ભલિપિ રાજાને પડેલું કરી નજી નહિ પરિણામે તે ગર્ભલિપિ ગર્ભલિપિ ઉપર પ્રમાણમાં થઈ અને તેના મમ્મક ઉપર વિદ્યા કરી, તેને લાન મારીને આકાશમાં ચાલી મધ

‘ સાખી ’ ગાનએના સુખેટ કિયાની દીરાન નોહી અન્ન પકા અને ગ લિપિ નાથી કાવકાચાર્યની પામે બારી મુક ॥ આચાર્યને દેખનાનું ન લિપિ ગાન મગ્માઈ ગયા

આનાર્થે તેને ઉપરના આપના કહ્યુ— ‘ એક સતી માધવીના ચર્ચિના બગના પાપનુ આ તો એક પુષ્પમાન પ્રાપ્તિત, હલ્લ તેનું કળ તેને ભવિષ્યમાં-પગાંકમાં મળશે, ’

તન્તન્ત ગર્ભલિપિ પોતાના આ માની હલ્લ રણુ નુદિ કરવા મસાગથી નિગમ થવાનો—દીક્ષા લનાને ઉપેશ આપેલા પગનું તે ઉપરને નર્થ ગયા દીક જ છ ક્ષત્રાર જનસૌતલ મલિનત્વ ન મુલતિ । અન્ન, આ પ્રતને પેના ‘ સાખી ’ ગાનએ તેને મારવા નાના પગનું આચાર્યે પાકી વાળન વર્ણને સમઢ વાથી તેને છાના ॥ અને પડી તેણે તે દેશને ત્યાજ કોલ

આચાર્ય આ ગાનના નિનામ પાળતા, જે ‘ સાખી ’ જાને ત્યા તેના લા હતા, તે ખાસ ઉત્ક્રાંતી ગાન આપ્યુ ૧ અને બીજા લખ ગાનએને માનવા નિનામો

૧ ઉત્ક્રાંતની ગારી કયાર આવેલા શક (શાખી) રાજ્યેના સ-અધિષ્ઠવાક દતિલાસુતે કહે કે રાજા કાની રાજાત દ સ-ત્ર મા થ દની તેનો મુશ્કાળ ભ શાવિષાદન દેના ‘ અર્વા દિસ્ટરી એક દિવિ મા દિસિય મિત્તેસાર વિ સેન્દ એ રાજીય કહે છે ૧ બુમકસુદરત ’ એ નામના એક રાજા આ વશ રસપિત કરે દેના જેલુ ઉપનામ મનાવેલ હતું એ પહેલી રાત્રિની આતમાં દેને દિ દેના રાજાને રાજા સમગ્રતા દાના ‘ નહવન રાજા ન એક રાક દેના તેના પછી ચર્ચન નામને રાજા અર્થમાં સુધિ થયે, જેની રાજ્યાની ઉત્ક્રાંતમાં દતી તે પછી

કરીને જોઈ આપ્યા. (૨)

સરસ્વતી સાંખ્યોને પણ ગમ્યમા લીધી. તેણીએ પરાધીનતામાં પણ લાગેલા પાપોના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે તપશ્ચયા કરી. આલોચના લીધી અને કાલકાચાર્યે પોતે પણ કેટલીક આલોચના કરીને નિરનિયાર ચારિત્ર પાળવા સાથે ગમ્મનો ભાર ધારણ કરવા લાગ્યા.^૨

પાચમની ચોથ કરનાર કાલકાચાર્યના બીજને કંઈ જીવન-પરિચય નથી મળતો. માત્ર એક પ્રતિમા ઉપરના વૃત્તાન્તથી ચોથનું વૃત્તાન્ત જુદું પાડવામાં આવ્યું છે. પાંચમની ચોથ કરવા સંબંધી હકીકત આમ છે.

કાલકાચાર્ય વિચરતા વિચરતા પ્રતિષ્ઠાનપુર^૩ માં આવ્યા.

૩૬૬માં અને ૩૬૬માં રાજ્યો અત્યંતે આજ વંશમાં થયા. આ ૩૬૬માં ઉપર બીજા ચંદ્રગુપ્તે—એટલે ચંદ્રગુપ્ત વિક્રમાદિત્યે હુમલો કર્યો હતો. આ વાત ઈ સ ૪૦૦ લગભગની છે.

આ હિસાબે તો ઉત્તરેનના રાજ્યોધિપતિ તરીકે શક લોકો લાંબા કાળ સુધી રહ્યા હોવા જોઈએ. પરંતુ બીજી તરફથી ‘કેન ગ્લાસનપ’ પોતાના “દેચર જૈનીસ-યુસ” નામના જર્મન યુસ્તકમાં લખે છે કે—

“ચોડા વખત પછી વિક્રમાદિત્યે એ શકોનું રાજ્ય નષ્ટ કર્યું. આ વિક્રમાદિત્ય, કે જે ગર્દભિલ્લ રાજાનો એક પુત્ર કહેવાય છે.”

જો વિક્રમાદિત્ય, ગર્દભિલ્લ રાજાનો પુત્ર હોય તો શકરાજા ઉત્તરેનની ગાદી ઉપર ચોડાકર સમય રહ્યો હોવા જોઈએ. કારણ કે ગર્દભિલ્લ પાસેથી રાજ્ય છીનવી લેનાર જ શક રાજ્યો હતા. અને એ જ ગર્દભિલ્લનો પુત્ર જો શકને હાંકી કઢે છે તો પછી શકનું રાજ્ય ઉત્તરેનમાં નામમાત્ર વર્ષો સુધી જ રહ્યું હોવું જોઈએ.

મિ કેન-ગ્લાસનપના શબ્દોમાં કહીએ તો “ગર્દભિલ્લ, શક, અને વિક્રમાદિત્ય (મારા તરફથી હમેશં તો ‘કાલકાચાર્ય’ પણ) સંબંધી કથાઓમાં શું ઐતિહાસિક છે ને શું નથી, એનો નિર્ણય હજી થયો નથી એમ લાગે છે કે—આ વિક્રમાદિત્યના ઇતિહાસનું બીજા ચંદ્રગુપ્ત-વિક્રમાદિત્ય (કંઈસ્ટ પછી ૩૬૦ વર્ષે ઉત્તરેન હતું, અને જે કાલીકાસ મહાકવિના ઉત્તેજક હતા) ની સાથે સંમિશ્રણ થયું હોય.

૧ શક રાજ્યોને કાલકાચાર્યે જે જુદા જુદા પ્રાન્તો જોઈ આપ્યા, તેમાં કેટલે સૌરાષ્ટ્ર પણ આવી જાય છે. કારણ કે વિન્સેન્ટ એ સ્મીથ ‘અર્લી હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા’ ના પૃ ૧૩૭ ની નોટમાં લખે છે :

“સૌરાષ્ટ્રમાં જે શક હતા તેમને બીજા ચંદ્રગુપ્ત-વિક્રમાદિત્યે હરાવ્યા હતા. ઈ. સ. ૩૬૦ ” આજ નોટમાં ‘શક’ ને ક્ષત્રપ કે ક્ષત્રપના નામથી પણ ઓળખાવ્યા છે.

૨ સંસ્કૃત કથામાં આજ સંબંધને આગળના સંબંધમાં મેળવવામાં આવ્યો છે. અર્થાત્ ઉપર વર્ણવેલા કાલકાચાર્ય, એ જ બલમિત્ર-ભાનુમિત્રના નિમત્રણથી ભરત થયા, પુરોહિતે વિરોધ કર્યો, વિગેરે છે. અને તે વર્ણન પૂરું કરીને એક આચાર્યનો સંબંધ સમાપ્ત કરવામાં આવેલ છે. અને પછી ‘પાચમની ચોથ કર્યા’ નું વર્ણન શરૂ થાય છે. જ્યારે પ્રાકૃત કથાઓમાં બલમિત્ર અને ભાનુમિત્રને જોઈને કાલકાચાર્યના સંબંધમાં જ પાચમની ચોથ કરનારનો સંબંધ મેળવવામાં આવ્યો છે.

૩ સંસ્કૃત કથામાં પ્રતિષ્ઠાનપુરના રાજાનું નામ સાતવાહન આવ્યું છે, જ્યારે પ્રાકૃતમાં સાલવાહણું નામ આવ્યું છે, સાલવ છે લખવામાં ગલતી થઈ હોય.

અસ્તુ !

કે જે પ્રતિષ્ઠાનપુર દક્ષિણ દેશમાં હતું. ત્યાંનો રાજા સાતવાહન આવક હતો. અને સાધુબક્ત હતો. તેણે ભક્તિપૂર્વક આચાર્યને ચોમાસું રાખ્યા. પર્યુષણપર્વ નજીક આવતાં રાજાએ આચાર્યને પૂછ્યું—“ મહારાજ ! પર્યુષણપર્વ ક્યારે થશે ? ” આચાર્યે કહ્યું. “ ભાદ્રપદ શુક્લ પંચમીએ. ” રાજાએ કહ્યું. તે દિવસે જ અમારે કુલકમાગત ઈન્દ્રમહોત્સવ આવે છે. મારે તેમાં અવરજીવું જોઈએ. આમ એક જ દિવસે જો ઉત્સવો મલાળવા અશક્ય છે. માટે કૃપા કરીને પાંચમના બદલે જુદું પર્યુષણપર્વ રાખો તો હું પૂજા રનાત્ર-પૌષધાનિ કાચો સારી રીતે કરી શકું. ”

ગુરૂએ પાચમની રાત્રિનું ઉત્સવન કદાપિ ન થઈ શકે, એમ જણાવ્યું ત્યારે રાજાએ ચોથ રાખવા માટે પ્રાર્થના કરી.

રાજાના આગ્રહથી અને કલ્પસૂચના ઇતરાવિયસે...એ પાઠેનો આધાર લઈને કાલકાચાર્યે પર્યુષણપર્વનો દિવસ પાચમના બદલે ચોથનો રાખ્યો. અને તે પ્રમાણે ચૌમાસી, પૂર્ણિમાના બદલે ચોદશે કરી. આ દિવસથી લઈને સમસ્ત સંધે પણ આ પ્રવૃત્તિ આદરી. (૩)

ઉપરના વૃત્તાન્તની સાથે જ ઈન્દ્રને નિગોહનું સ્વરૂપ સમજાવનાર કાલીકાચાર્યનું વૃત્તાન્ત મેળવી દેવામાં આવ્યું છે. લકીકત આમ છે:—

કાલકાચાર્ય સુખથી સંયમ પાળતાં ત્યાં રહ્યા છે. પરંતુ એમના શિષ્યો પ્રમાદી થયા. ગુરૂએ ઘણી પ્રેરણા કરી; પરંતુ તેઓ સારી રીતે ક્રિયાનુશાન કરતા નથી. એક વખત આવા પ્રમાદી શિષ્યોની સાથે રહેવા કરતાં એકલા રહેવું સારું, એમ માની શય્યાતરને (ઘરના માલીકને) બધી વાત કરીને શિષ્યોને સ્નાત્રાખી આચાર્ય ત્યાલતા થયા અને સ્વર્ણપુર ગયા. ત્યાં સાગરચંદ્ર નામના આચાર્ય રહેતા હતા, કે જેઓ કાલકાચાર્યના પ્રશિષ્ય થતા હતા. તેમના ઉપાશ્રયમાં ગયા અને પરિચય ન આપતાં એક ખુણા માગીને રહ્યા. પ્રાતઃકાલમાં સાગરચંદ્રે સલા સમક્ષ મધુરધ્વનીથી વ્યાખ્યાન આપ્યું અને પેલા વૃદ્ધ સાધુ (કાલકાચાર્ય) ને પૂછ્યું. “ હે વૃદ્ધ મુને ! કહો, મેં કેવું વ્યાખ્યાન કર્યું ? કાલકાચાર્યે કહ્યું : “ બહુ સુંદર કર્યું ” તે પછી સાગરચંદ્રે અહંકારપૂર્વક કહ્યું : “ અહો વૃદ્ધ સાધો ! તમને કોઈ સિક્ષાન્તાદિનો સંદેહ હોય તો પૂછો. ”

કાલકાચાર્યે સાગરચંદ્રના ગર્વનું ભાન કરાવવા વિવાદ ઉઠાવતા કહ્યું : “ આચાર્યજી ! ધર્મ છે કે નહિ ? ” સાગરચંદ્રે “ ધર્મ અવશ્ય છે. ” કહ્યું. ત્યારે કાલકાચાર્યે એનો નિષેધ કર્યો.

બસ, બન્નેનો ખૂબ વિવાદ થયો, ખૂબ તર્ક-વિતર્ક થયા, આખરે સાગરચંદ્ર નિરંતર થયા—સારે તેમણે વિચાર્યું કે આ કોઈ સામાન્ય વૃદ્ધ સાધુ નથી. પરંતુ કોઈ પ્રતાપી, વયોવૃદ્ધની સાથે જ્ઞાનવૃદ્ધ અને અતિશયશાલી મહાપુરૂષ જણાય છે.

બીજી તરફ પેલા પ્રમાદી શિષ્યો સહવારમાં ઉઠીને જુએ છે તો ગુરૂ ન મળે. તેઓ લલિનજન થયા. આખરે શય્યાતર દ્વારા એમને માલુમ પડ્યું કે એમના જેવા પ્રમાદી કુશિષ્યોથી કંટાળીને ગુરૂ સાગરચંદ્રસર પાસે સ્વર્ણપુર ગયા છે.

સાધુઓએ સ્વધૃષ્ટિ તરફ પ્રયાણ કર્યું મોટા સમુદાય હોવાથી ત્રણ દુકડીઓ કરી નાખી એક પછી એક વિહાર કરતી આ દુકડીઓ નળ છે. મ્હતામાં લોકો પૂછે છે કે—“ કાનકાચાર્ય કોણ છે ? ” જવાબમાં પાછળની ગોળી ‘ આગળ ગયા ’ બતાવે છે ને આગળની ગોળી ‘ પાછળ આવે છે ’ એમ બતાવે છે આ મઝળી સ્વધૃષ્ટિ તરફ આવી ત્યારે સાગરચંદ્રાચાર્ય, —એમ જાણીને કે ગુરુદેવ પધારે છે—ત્યાંએ આવ્યા પૂછ્યું “ ગુરુદેવ (કાલકાચાર્ય મહારાજ) કોણ છે ? ” ત્યારે જવાબ મળ્યો તે તો તમારી પાસે પહેલા જ આ-આ છે ”

સાગરચંદ્ર વિચારમાં પડી ગયા અને, જેની સાથે જે શાસ્ત્રાર્થ કથો આ જગેએ અને હસા-એ, તે પોતે જ ગુરુ પ્રભાકર જી કાનકાચાર્ય છે ને ?

બધાઓની સાથે ઉપાસ્યે આની સામગ્ર્ય ત્યાંએ પણ ગુરુને વદણ કરી આ પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી કહેવાય છે કે આ અવસર સૌધર્મેન્દ્રે સીમધરવામી પાસે જાણે નિગો નો વિચાર સાબળ્યો અને પછી પૂછ્યું “ હે ન્યામી ! આવા પ્રકારનું નિર્ગોષ સ્વરૂપ ભરતક્ષેત્રમાં કોઈ જાણે છે કે ? ” ભગવાને શ્રીમુખે હરમાયુ પ્રતિજ્ઞાપુરમાં કાલકાચાર્ય છે તેમજ જાણે છે ? ”

ઉદ્ધ માલજીનું સ્વરૂપ લાઇને પ્રતિજ્ઞાપુરમાં આવ્યા, અને કાલકાચાર્યની પાસે આની નિગોષનું સ્વરૂપ પૂછ્યું અહિં ગુરુએ બહુ સૂક્ષ્મ રીતિથી નિગોષનું સ્વરૂપ પ્રકારનું જે માલજી પેના આજણુ દર્શિત થયો પછી પોતાનો હાથ લાગે કરી પૂછે છે મહારાજ ! મહા આયુષ્ય કેટલું છે ? જો થોડું હોય તો કંઈક સાધના કરી લઉં ?

ગુરુને હાથ જોતા માનુષ પક્ષે કે આનું આયુષ્ય તો સાગરોપમનું છે તત્કાળ કાનકાચાર્ય સમજ ગયા કે આ તો ઉદ્ધે તેથી આયુષ્ય બતાવવાને બે વે કહ્યું —“ હે છન્દ ! ધર્મલાગોદર ! ” તે પછી ઉદ્ધે પ્રકટ થયો શેરિશામાં ઉઘાટ કર્યો વદન કરીને રત્નિ કરી અને મીમધરવામી પાસે જવા સબધી બધી હકીકત કહી

તે પછી કાનકાચાર્ય લાગે કાગ નિર્મળ ચારિત્ર પાગાને અનશન કરી સમાધિપૂર્વક દેવસોક પધાર્યા

ઉપસહાર.

કાનકાચાર્યની કથા ઉપરથી એટલું તો અવશ્ય તારતી તકાય કે—કાલકાચાર્ય એક ઐતિહાસિક પુરૂષ અવશ્ય હતા તેઓ અનેક વિદ્યાઓના પારંગત હતા શાસ્ત્રના પ્રખ્યાત હતા બાલુવિશ્વ વિજેત્રે નળ્યુતા હતા. સ્વાન માત્ર એજ છે કે—આ ત્રણે ધર્મનાઓરે જુદા જુદા સમયમાં થયેલા કાનકાચાર્યો દારા

1 કાલકાચાર્યનું વર્ણન સ્વધૃષ્ટિનું આશી રત્ન છે અને તેટલામાં ઉદ્ધ આવે છે પ્રતિજ્ઞાપુરમાં, અને કલકાચાર્યને અને જે સીમધરવામીએ પણ પ્રતિજ્ઞાપુરમાં હોવાનું જણાય છે સભવે છે કે સ્વધૃષ્ટિથી વિહાર કરીને પાળ પ્રતિજ્ઞાપુર ગયા પછીનો આ બનાવ હોય

૨ દરેક કથાનકમાં કાલકાચાર્યની માતા, પિતા દીક્ષા વિગેર જ્ઞાન તો લગભગ સરખું જ મળે છે, છતાં એક સમૂહ પ્રતિની અદર્શ જણાય છે કે—

બની હોય કે એક, અથવા એક કાનકાચાર્ય ઉપરની ધર્મના-ઓમાંની મોટ પલ એ કરી હોય ? એ પ્રશ્ન ઉભો રહે છે

એક વાત અનશ્ય કહી તકાય કે ગર્ભલિપ્તગમને ઉમેરી નાખી નક મોટેમને મ્થાપન કરનાર કાનકાચાર્ય થયા, તે નીર નિરાશ પડી પાચમી શતાબ્દમાં થયેલા હોવા જોઈએ કારણ કે યુરોપીયન ઇતિહાસકારોની ગોધ પ્રમાણે શક લોકો દિંદુ-સ્થાનમાં ઈ સ ની પહેલી શતાબ્દમાં આવ્યા હતા અને વીર નિવાણ પડીને કમ જોતા વીરથી ૧૦ વર્ષ પાલમરાજનું રાજ્ય ગયું ત્યાંખાદ ૧૫૫ વર્ષ નવ નહતું રાજ્ય આનું તે પડી ૧૦૮ વર્ષ મૌર્યવંશ, પછી ૩૦ વર્ષ પુષ્પમિત્રનું રાજ્ય, ૬૦ વર્ષ બલ્લભિન-ભાનુમિત્રનું રાજ્ય, ૪૦ વર્ષ નમોબાહનનું રાજ્ય, ૧૩ વર્ષ ગર્ભલિપ્તનું રાજ્ય, અને ૪ વર્ષ ગકનેડીનું રાજ્ય આવ્યું એટલે વીર નિર્વાણના ૪૭૦ વર્ષ બ્લીત થતા શક પડી વિક્રમાદિત્ય ગાળ થયા છે એ હિસાબે વીર નિર્વાણથી ૪૫૩ મા વર્ષ ગર્ભલિપ્ત જાની ઉપર આવે છે અને તેના ગાદીએ આવ્યા પછી થોડા જ સમયમાં ઉપર્યુક્ત ધર્મના બનેલી હોની જોઈએ અને તેથી સન્સ્વતી માધ્યમે ગર્ભલિપ્ત રાજ્યએ ઉપાદી જવાની ધર્મનાનો સમય ૪૫૩ કે તેથી આસપાસનો માનવે એજ વીક લાગે છે ગર્ભલિપ્તે ૧૩ વર્ષ રાજ્ય કર્યું છે, એટલે શકનું રાજ્ય ૪૬૬ મા કાનકાચાર્યે મ્થાપન કરાનું, અને ૪૭૦ મા વિક્રમાદિત્ય થાય છે એ રીતે ચાર નર્ જ ઉભળીમાં શક રાજ્ય રત્ન હાથ એ પકડ નિર્વાણ છ આગળ ઉપર ‘ શક લોકોના રાજ્ય સબધી આપેલી ગોટમાં શકોએ થોડા જ સમય ઉભળીમાં રાજ્ય કર્યું, એ વાતને પણ આ પ્રમાણે ગે આપે છે

ભારે બીજા કાલકાચાર્ય સવન્તરી પર્વ પાચમના ૫ ને ચોથે પ્રારબ કરનાર વીર સવત્ ૯૯૩ વર્ષ એટલે એક હમ્બરી શતાબ્દમાં થયા છે આટલો ઉંમર ને માધ્ય થયો હોય તો પડી—

૧ બલભિન અને ભાનુમિત્રને ભરમથી સાથે લેવા
૨ બનમિત્ર અને ભાનુમિત્રના નામ ત્રણથી ભરમ જનું અને પેના પ્રગોદિતની માથે શાસ્ત્રાર્થ કરવે

૩ આજણના વેશે આવેલા ઉદ્ધને નિગોષનું સ્વરૂપ સમજાવવું
૪ પ્રમાદી શિષ્યોના કારણે શિષ્યોને મૂકી આત્મા જનું આ વિગેરે ધર્મનાઓ કથા કાનકાચાર્યના સમયમાં, કયાર અને કયા જતી ? એનો નિર્ણય કરવાનો મદ છે

આ ઉપરાંત કાનકાચાર્યની દીપાના સબધમાં તેઓ ગુણકરચરિ પાસે દીક્ષા ને છે એ ગુણકરચરિ તથા એક કાનકાચાર્ય, પ્રમાદી શિષ્યોને મૂકી પોતાના પ્રશિષ્ય સાગરચંદ્રચરિ પાસે જાય છે, એ સાગરચંદ્રચરિ કોણ ? કયારે થયા ? વિગેરે સબધી ગોધ કરી પણ આવશ્યક છે

નિત્યપગલીસ હોય, ચતુરાતિવજ સરસદર્શન હોય ।

નવવય તિવજ વીર જગતિવજ જો કાલગાયરિયા ॥

અર્થાત્ (૧) મહાવીરનિર્વાણથી ૩૨૫ વર્ષ ઉદ્ધપ્રતિષેધક, (૨) ૫૫૩ વર્ષ સરસ્વતીને (પોતાની બહેન સાધ્વીને) મટે વદનાર, અને (૩) ૬૬૩ વર્ષ પાચમી મૌર્ય કરનાર કાલકાચાર્ય થયા.

શરીરબળ ઉપર મનોબળનો આધાર છે. અને મનોબળ મજબુત હોય તો જ આત્મબળ ટકી શકે છે. તેથી જ શાસ્ત્ર-કાર્યોએ વજ્રપલ

નારાય સંઘણુ બળવાળાને મોક્ષના અધિકારી થવાને લાયક કહ્યા છે.

પ્રમુ મહાવીર સ્વામીનું જીવનચરિત્ર સાલળતા તેમા પ્રભુ બાળ વયના હતા ત્યારે ગામને પાધર રમતા, ઝાડો કુદતા અને મુઠ્ઠીબળની તાકાદ ધરાવતા બતાવ્યા છે અને તે પછી પણ વિમળશાહ, કુમારપાળ, વસ્તુપાળ-તેજપાળ, લામાશા વગેરે સમર્થ ધર્મપ્રેમી પુરુષોના લડાયક બળની વાતો સાંભળીને અંગબળની મહત્વના તરફ માઈ ધ્યાન ખેંચાયું.

આ જુની વાન જવા દૃષ્ટએ તો હલુ પચાસ વર્ષ પહેલાના માણસોને પાચ દસ મણુ વજન ફેરવી નાખ્યું તે રમત હતી. અને પાચશેર ખોરાક હોઢ્યા કરી શકતા. આ શરીરબળ, અને પાચનશક્તિની ખીલવણીનો યશ ખાસ કરીને કુદરતી હવા-પાણી, ખોરાકનો નિયમીત વપરાશ અને નાનપણથી જ અંગકસરતની ટેનને આભારી ગણી શકાય.

ગામડાના ખેડુતો મળસકે હિંમને ખેતર દોડે, જમીન ખેડતા તાપ સહે, વાવણી કરતા વરસાદ અને કાઢવ ખુદે અને મોડીરાત સુધી મહેનત મજુરી કરી સવા શેર પરસેવો ઉતારે તેના શરીરબળ સામે કોઈ રોગને મીટ માડતા પણ બેઢી થંભી જતું પડે તેમા શું આશ્ચર્ય !

વેપારી વર્ગમા પણ રમતના જ્ઞાને અંગ કસરતનો લાભ લેવાતો ન્હાનાં ન્હાના બાળકો સવાર સાજ ગેડી-દડા ખેલવા નીકળે. મીનીફકામણી રમે, ઝાડવા ઓળંગે અને મોઢ દાડીયો, લગડનુતી. આઘળાઓ-ખીલો પાડો એવી એવી રમતો રમીને અંગેઅંગની ખીલવણી કરી લેતા. પુરુષોને પાચ-પચીશ ગાઉનો પંથ કાપેતા તે રમત વાત હતી. સ્ત્રીઓને કુવાના પાણી ખેંચવા, ખેટા ઉચકવા. દ્રણું દળતું, છાશ વંદાવવી, છાણુ-વારીદા અને એવાં ગૃહકાર્યોમા અંગકસરતનો લાભ મળતો. અજવાળી રાત્રે શેરીના ચોક્કમાં સ્ત્રીમંડળ મળીને રાસડ લલકાતી હોય ત્યારે અંગના મંદો, કુડી, હાંમેસ, તાગમીસણથી

અંગ-કસરત અને આત્મબળ

લેખક:—પ્રોફેસર કે. કે. શાહ.

વિવિધ અંગકસરત સાથે હૃદયવિકાસ થતો. એટલું જ નહિં પણ સંગીતના મુર-તાલનો પણ અનુભવ મળતો હતો.

દિવસાનુદિવસ એ રમતો અને એ લાવના ભુંસાવા લાગી. અંગ-કસરત એ વેડ ઉતારવાનો વિષય હોય તેમ નિશાળોમા રહ્યા સહ્યા પ્રયોગ કરાવવાને માસ્તરોના ઉત્સાહ ઉપર રહ્યું. ગામોગામ નળ-ધંડીના કારખાના ખુલવાથી સ્ત્રીઓએ દરણા-પાણી ધરે કરવામા લાજન માન્યું. દોરઢાંખર સાચવવાની તાકાદ ગુમાવી એસવાથી દૂધ-ધીનાં પૌષ્ટિક ખોરાકનું સ્થાન ચા-સીગારે લીધું. અને તેવા માદક ખાણાં-પીણાં અને એ લગામ રહેણી કરણીના પ્રતાપે અલ્પચર્યાનું મહત્વ ભુલાવા લાગ્યું: લા પછી શરીરબળની આશા ક્યાંથી રહી શકે ?

દશ વર્ષની ઉંમરે મને શરીરબળની અગત્યના સ્વપ્ના આવવા લાગ્યા. પરંતુ તે માટે ગામના પાધરમા ખેલનારી હેડી નહોતી. તેમ ગુજરાતી નિશાળમા અંગ-કસરતની યોજના નહોતી. તે અંગ્રેજી સ્કૂલમાં જોઈ. અહીં દોડવાથી અંગ-કસરતની શરૂઆત થઈ અને ધીમે ધીમે દંડ, બેઢક, સીંગલ-ખાર, ડબલખાર, મલખમ, લાડી, ફૂસ્તી વગેરેનો લાભ મળ્યો. જેમ જેમ હું દંડ પીલવામા ગતિ કરતો ગયો તેમ તેમ શરીર-

બળ વધવા લાગ્યું. તાકાદથી સ્ફૂર્તિ અને મનોવેગને સંગીન લાભ થતો જોયો. અને પરીણામે અંગ-કસરત એ અંગ વિકાસનું ઉચામાં ઉચું અને આવશ્યક સાધન છે તેમ ખાત્રી થઈ.

પંદર વર્ષની ઉંમરે અમારા નામદાર રાધનપુર નવાબ સાહેબનું મારા તરફ ધ્યાન ખેંચાયું. તેમણે ઇનામ-ઉત્તેજનથી મારા ઉત્સાહને વેગ આપ્યો અને રાત્રીના પંખાની પહેલવાન પાસે સોંપી મને આગળ વધાર્યો.

સત્તર વર્ષની ઉંમરે ચાર-પાંચ મા-પલ દોડવા, છાતી ઉપર ત્રણ હજાર રત લેતો પથરોના ભાર ઝીલવા અને તે પથરના દુકડા થતાં સુધી તેના ઉપર ધણુના પ્રહાર સહવાની શક્તિ કેળવી શક્યો. તે પછી તો લોઢાની મજબુત સાંકળ કડાતા બળથી તોડી નાંખવી, શરીરના કોઈપણ ભાગ ઉપરથી મર-

જૈન સમાજનો ઉગતો બાળસેન્ડા સી. કે. શાહ.

તીય ગાદ ચાલવતુ વગેરે વિવિધ પ્રયોગોમા સકળતા મળી, અને બારીસ વર્ષની ઉંમરે જાતી ઉપર નાણુ પાગીયુ મુકી તેના બન્ને છેડા ઉપર એકેક હાથી ઉભો ગળીને તેનુ વળન ત્રીવી શકયો

આવા પ્રત્યક્ષ પ્રયોગોની જગતમા સારી અમર થવા લાગી સંધનપુરના નામ તર નવાન સાહેબ મોટા છતાંમો આપી ઉત્સાદ પ્રેરતા રત્યા અને પાટણુ, મુળદ, કરગચી તેમજ શુન્શન-કાઠિયાવાડના પલ્લા સહેરી સમાજે અને મોનાના આદ આપી અગમનળી મદત્વનાનો તત્કાર કરો છ તે માટે આ તકે તેમજો ઉપમર માનુ છુ

અગ-કસરતના કાય । જોધો પલ્લા સુવકો અગ-કમરત તરફ આકર્ષના લાગ્યા છે આવા ઉત્સાહી ઉમે વાગેને કેમી બેદ વિના પડયે ગળી અગ-કસરતમા આગળ વધારવાથી આજે પલ્લા સુવકો મમથ મેન્ડો તરફિ માન પ્રતિદા મેળવી ગયા છે

અગ-કસરત અમુક ઉમેજે જ શરૂ થઈ શકે તેમ માન વાનુ નથી બે મહીનાનુ બાળક પારખામા પડયુ પડય હાય પગ ઉપાળીને કુદરની રીતે જ કસરતમા પ્રવેશ કર છે ઉધા પડીને વાગેડીયાબર થવાની કારોય કરવી, ઉંચા આગોટવા એ બધા અગ-કસરતના પ્રયોગમા છે મારી પુત્રી ચક્રાવતી અને પુત્ર ચપકાનની કુદરતી અગ-કસરતની રમતોને પદનિસર ખીતવવાથી તે બાળા અને બાળક સામા ત્રણ વર્ષની ઉંમરે સોળાની મજાનુ સાકળ પગના જોગથી તોડી નાખવા જેટલી શક્તિ કેળવી શકયા છે અને તેના પરિણામે ચપકાન આટલી બાળવયમા જ “ મેમી જૈન-સેન્ડો ” ના માન સાથે સુવચુ પ ક, માનપન તથા છનામો મેળવી શકેન છે

અગ-કસરતના વાંબ તરફ પાટણના સુવકે મડગનુ ખ્યાન બેચાતા તેમજે જૈન બાળકો માટે કસરતશાળાની વલ્લયા કરવાથી પાટણુ જૈન મળા મોડીંગના વિદ્યાર્થીઓ તથા જૈન સુવકોને અગ કસ નના શિખણ આપવાને અને તમ મળી છે જેનો એમજ વર્ષમા થોડો વિકાસ નજરે જેવાથી સમજાશે

મુ મધ, અમ વા, વડો તા, નડીઆદ, ભાવનગર વગેરે પલ્લા સહેરીમા આપા । થયા છે અને થતા જાય છે તેનો વાંબ જૈન યુવક સમાજ રમે તે જ મંત્રગીના જમાનામા ઉત્કાર રહેવાશે

અગ-કસરતમા દડ મેલ મુગળ, વેઇલીટીટીંગ, આદિ પ્રયોગોથી પેર બેમ પળુ અગમનળી સગી ખીતવવી શાય છે વાળીની કસરત મારી ગયા મદત્વની ક માનવા-દેવાના પ્રયોગ દરેકાને મજાનુ ક છે નદીના ઉંચા વડેનમા, સમગ્રમા કે તેવા કદ તી નાધન ન હોય ત્યા હોજમા ત વાની કમ ત પળુ કિમની ક તો આસા છે-જૈન સમાજ અગ-કસરતની મદત્વના સમજ વીરપુત્રના વીરવની નાધકના કરો

લેખક —

ગુલાબચંદ મૂળચંદ આપિશી.

જોન સેક્ટરી લીપરરી મોસાવની જામનગર

બોડિંગો

બોડિંગોની અસ્તિ, એ તો ભાવના પ્રવાહના મોભા જેવી છે ભાવના પ્રવાહનુ આ નોબન, ગરુદ ઉપર એકવાર કરે એટલે

તેની દરેક ક્રિયા-વિક્રિયાને નવી રચુતિ અને નવુ બળ આપ્યા વિના ન રહે તેમજ લોક-માનમના પ્રત્યેક અ અને પ્રકૃષ્ઠ અને સત્ત્વશાળી બનાવે તે સુજન બોડિંગો સ્થાપવાની ઉમિ અને તેના વ્યવકાંઠ પગલા, જે તેની દષ્ટિ, ઉચ્ચવ દર્શન કરગરે તો, ઇતિહાસમા અમરના પ્રાપ્ત કરે અને લોકમાનમની ચુની લાગતીઓને જામત કરે

બોડિંગના શ્રેત્રમા કે તેની કૃતિમા ક્ષણબર તલીન થઈએ-તન્મય બની બઈએ તો જ તરૂંમોના હૃદય સુધી પહોચી શકાય અને એ શિલ્પકાળના શ્રમ થકી બોડિંગોની “ રગમિ ” કોણ જુદુ જ સ્વરૂપ ઉભુ કરે ત્યારે મમત્ત લોકકવ્યાણનો માર્ગ જડી આવે.

મૌમી સુન્દર ગોટિની તે સરથા કહેવાય કે જેની હેખરેખ મારી, સુધક અને મજેની હોય, જેનો ગુહપતિ સેવા અભિલાષી અને મજ્જાનિર શાળી હોય ત્યા એક હંધુ મત્તા ન હોય

કાંઈ પળુ બોડિંગના મકાન આગ ખડા રહીશુ એટલે, ત્યાના વ્યવસ્થાપકો અને વિદ્યાર્થીઓના અત નીંધથી એ મરથાનુ આત-વાચી શકે ।

કોમની મમૃતિમા ઉત્કાન્તિવાદ લાવવો હોય અથવા તો કોમમા નવુ જ જીવન રચવુ હોય તો, મધ્યાદ્ધારા ગરી શકાય છે પરન્તુ વેગવાન ધગરા અને અવૈકિક સુદ્ધિન જોઈએ સુદ્ધિનને જીવના જોઈએ અને જી લીને તેનો મડપયોગ કન્નાર ભાવીક આત્મા જોઈએ દંડ કોમમાથી નો મો આત્માએ આવા નીકળી પડે તો બોડિંગોમા જીવનમા-બોડિંગોના ઇતિહાસમા નવોજ સુન પગે જામતો અને એકાદ-એ દાયકા પછી, આગે જે વસ્તુ ભાવનામા છે, તે કલ્પ્યમા અને દર્શનમા વ્યવહાર પળે જોઈ શકયો-માની શકયો

દેવમંદિર.

દેવમંદિરનું નિર્માણ
સંપ્રદાયમાં આવેલાં મનુ-
ષ્યોને કોઈ અંધપરંપરાની
જાળમાં ગુચ્ચવવાને નથી;
પરંતુ જગતના મહાત્મપત્વી

લેખક:-રવિશંકર મહારાજકર રાવળ.

૬૪

અને સાધક મહાત્માઓએ જીવનનાં પરમ આદર્શો કેળવી
ને આત્મસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી તે ઉદારતાપૂર્વક જગતના ધીજી
વારસોને વહેંચવાને તેના કેંદ્રરૂપે દેવમંદિર બન્યાં છે. એ
દેવમંદિરો એ મહાસિદ્ધોના આદર્શોનું પ્રચારકાર્ય કરવામાં
મિષ્ટજી નીવડે તો દેવમંદિરની સાર્થકતા નથી એ સુસ્પષ્ટ છે.

જીવનક્રમની અનેક દશાઓ વટાવી આત્મા પરમ-
કોટીએ પહોંચે ત્યાં સુધી તેને હમેશાં ચોક્કસ દિશા સૂચ-
વનાર, દોરનાર કે પ્રેરનાર સ્વરૂપે જાળવવાને દેવમંદિરો
સરજાય છે. દેવમંદિરનું અંતર-ગાદી જનસમુદાયના
વિવિધ માનસને લક્ષ્યમાં રાખી દરેક જણુ યોગ્યતા
પ્રમાણે સંસ્કાર અને સફળોદ્ધ ઝીલી શકે એવી રચના
શિલ્પશાસ્ત્રે કરી છે. આથી જ દેવમંદિરમાં દરેકથી પણ
દર્શન થઈ શકે માટે શિખર, ધ્વજ વિગેરેને સ્થાન મળ્યું
છે. નગરજનો દિન-રાતના વ્યવહારમાં પણ જીવનનો પરમ
આદર્શ વીસરી ન જાય અને થોડો સમય પણ દેવકાર્યમાં
ગાળે એ સ્મૃતિ દેવમંદિર કરાવી શકે.

દેવમંદિરનો ચોક્ક માનવસંગમનું એક પ્રધાન સ્થાન
બને છે. એક જ ભાગે ઉપાસકના કે સાધના કરી રહેલા
અનેક જીવનનો ત્યાં મેળો થાય છે અને એકબીજાથી
ભાવનાનું બળ અને શ્રદ્ધા મેળવે છે. ત્યાં દરેક જણુ પોતાનું
કે સમાજનું વ્યક્તિત્વ બાજુએ મૂકી કોઈ મહદ્ ભાવમાં
લીન થવા ચત્ન કરે એ હેતુ જણાય છે.

ગરીબ અને તવંગર દેવમંદિરના ચોક્કમાં એકસરખી
છૂટ લોગવે છે. દેવમંદિરના શોભા કે ઉત્સવ એ-સંગીત,
સંસ્કાર અને કળાની પરખો નહિં તો બીજું શું છે ?
અનેક લોકોના આનંદ અને વિશ્રામનું ધામ, સંસ્કાર અને
શિક્ષણનું કેંદ્ર દેવમંદિર બન્યાં હતાં. ત્યારે જ જનતાએ
પોતાની સંપત્તિનાં દાન અને સ્વાર્પણનો પ્રવાહ ત્યાં
રેલાવ્યો હતો. અજંટા, ઇલોરા કે દેલવાડાનાં મંદિરો, દેવ
મંદિરની આ શકિતનો સંપૂર્ણ સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે
છે. મોટા વિદ્વાનોનાં પ્રવચનો કે લાંબી કથાઓ અનેક
આર્યજનોના હૃદયમાં ઉતરતાં વાર થાય; પણ દેવની
પ્રભાવશાળી ધ્યાનમગ્ન મૂર્તિ અથવા મંદિરની પ્રદક્ષિણાની
દિવાલો પર કોરેલી કે ચીતરેલી કથાઓ માત્ર થોડી જ
ક્ષણોમાં જીવનના અનેક રસોમાં પસાર કરાવી મૂળ
ભાવના પ્રત્યક્ષ કરાવી દે છે.

ચિત્ર અને શિલ્પને બહુ ઉદાર આશ્રય આપવામાં
દેવમંદિરો આખી જનતાની સેવા કરી છે. પ્રાચીન

હિંદમાં આવના કરતાં
કળા અને શિલ્પનો પ્રસાદ
વધુ ઉતર્યો અને પ્રજાએ વધુ
રસ માણ્યો હોય તો તેનો
યશ દેવમંદિરોને જ મળે.

પુસ્તકોના ભંડાર, સાધુ-સંન્યાસીઓના અગાડા અને
પ્રવચનો દેવમંદિરની છાયાને પવિત્ર રાખતાં.

એ સાધુઓએ, સંન્યાસીઓએ અને આચાર્યોએ
જ્યારથી દેવમંદિરને વ્યક્તિગત સંસ્થા કે સંપ્રદાયના
ઈગર બનાવ્યા ત્યારથી દેવમંદિરની છાયામાં મલીનતા,
ગુંગળાટ અને વિકૃતિ પેદા થયાં છે. મિથ્યાશ્રદ્ધ, વૈમનસ્ય,
અધિકારની હરિકાઈ, શ્રીમંતની હરિકાઈ, લક્ષ્મીનું પ્રદ-
ર્શન, ગરીબ, વિદ્વાન કે કળાકાર શિલ્પીની અવગણનાએ
ત્યાં આંધ્રી પ્રસારી છે.

હિંદના દેવમંદિરો આજે તેની પ્રાચીન પ્રતિષ્ઠા
ગુમાવી ગયાં છે. દેવ મંદિરના પૂજારીઓ નિરક્ષર, વાસના
લુપ્થ અને દ્રવ્યાર્થી હોય છે. દેવમંદિરના ઉત્સવોમાં
સોનાં-રૂપાનાં અળકાટ માત્ર દેખાય છે. ત્યાગ, પ્રેમ, ઉપ-
શાન્તિ અને સરળ વ્યવહારને બદલે ત્યાં દંભ, પાખંડ
અને દેખાવ માત્ર પ્રવર્તે છે.

જ્યાં અનેક લોકોનો અવરજવર હોય ત્યાંની હવા
શુદ્ધ રાખવા ખાનપાનની વ્યવસ્થામાં અચુક વિશુદ્ધિનો
આશ્રદ રાખવો જોઈએ તેને બદલે ગંદવાડ અને એકાપણું
સામાન્ય સ્થિતિ બની છે. માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને ઉન્નતિ
માટે પણ બહુ ઉચ્ચ વાર્તાલાપ, વાચન, ગર્યા કે સંગીત
અને શિલ્પ પ્રવૃત્તિઓ કાળજીપૂર્વક રક્ષાવી જોઈએ; તેને
બદલે ગંદા બેંડવાળાઓના યાવની પોશાકનું ટોળું ઘોંઘા-
ટીયાં કે શ્રૃંગારોત્તેજક ગાયનોના સ્વરો, માનવચિત્તમાં
વિક્ષોભ અને વિકૃતિ પેદા કરી રહ્યાં છે. આખી કોમને
લાંછનરૂપ આ સ્થિતિ ઉપરાંત મંદિરના શિલ્પમાં પરદેશી
ચિત્રામણ, લાદીઓ અને સીલીંગો વાતાવરણને વધુને વધુ
ભ્રષ્ટ અને કુસંગત કરે છે. નાથદ્વાર, કાંકરેલી, અને
જગન્નાથપુરીનાં વૈશ્ણવ મંદિરો અને દેલવાડા મંદિરની
ધર્મશાળા આ હકીકતોના મોજૂદ પુરાવા છે.

દેવમંદિર મનુષ્યને ઉચ્ચ સંસ્કાર, પ્રેરણા કે જ્ઞાન
આપવા અસમર્થ બનશે તો તેનો નાશ થશે અને બીજાં
મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા થશે. પરંતુ યુગોથી સંચાલેલી શિલ્પ
કળાની સમૃદ્ધિ અને સંઘરેલી સાહિત્ય સમૃદ્ધિનો વિનાશ
તેના જ વારસોને હાથે થતો જોવો એ કંઈ જાનક છે.

જાપાને આજે તેવાં દેવમંદિરોને સમાજના હૃદય-
સ્થાને રાખી મંદિરની છાયામાં યુનીવર્સિટીઓ વિકસાવી
છે. કળાકારો, વૈજ્ઞાનિકો, વિદ્વાનો મંદિરની દીક્ષા લઈ લોક-
સેવા આપી રહ્યા છે. દેવમંદિરમાંથી રાષ્ટ્રદેવતાની પૂજનો
પ્રચાર થઈ રહ્યો છે. આપણે કંઈ શીખીશું ખરા ?

જૈન શૈખ મહોત્સવ ચક્ર

શ્રી વિનાયક મહાશિકર રાનજી.
તેની 'કુમાર' અમીતી.

ગૃહ ભાગાભાજી ભુગલ-ખીલીગામી.
(ગે કસરીય-જાગ્યાભાષી પેગામી)

માસ્ત-કાનથ કંબશી માહ-ભુષણ.
મુળધ મ્યુનીમીપન કોસ્પોરેટર.

સિદ્ધાર્થ કુમાર ગુલાબચ દટ્ટા-જયપુર.
જેના સુધિ વેલવ, અને તલ વર્તની વધે યતુ જયની ચાલીને
મતવર્તક ચાના કરવા માટે પૂર્વ જ્ઞાનની વાતો ચાલવી હતી

“જેન” શૈષ્ય મહાત્સવ અંક.

શ્રીયત પુરુષોત્તમ ગીગાભાઈ શાહ—ભાવનગર.

તંત્રી—ભૂતપૂર્વ “જેન શાસન”

શ્રીયત કમલભાઈ ભટ્ટરાય વકીલ—સુમક.

આર્ય રમણીની આત્મજ્યોતિ.

જગતભ્રમમાં પૂજની આર્યજાતીઓ
આત્મારે કહ પ વીએ વિગતે કે ?
ગૌરવભા મદાયોના શીખરેથી બુ-રેડી ॥ આગણે આગેરની
એ દયાજનક દેડી કા દેખાય ?
એક વખતની યોગ વીગના
સમગ્રા બની આત્મારે અખળા કેમ કદાવે ?
પૂવે રણજેત્રમા લડી સરાનનના સુર છાની-મઝામના મેના

પનિને આધીન કરી-
જ્યવજ્ય દુકાવતી-
તેજ તેજોમય પાત્રની પીડ-
શક્તીની પાખો કાપી નાખી
પાળેયા પશુ જેવી જ નિન
ધાર બની,
નિમજના કા બનાવે ?
શરમ છે, એ આર્થ-મ
દિનાની માનીતી પુત્રીઓને !
આખપ છે, એ અગદગતી
જ્યોતના મોશરોને !
રાજ્યસભાની અધિદાની
દેડીઓ !
મતાધિમંગી માનીતી
માતાઓ !
કામંદુશળનામા અનિશ્ચ
ગણાતી અપગાઓ !
આત્મારે માત્ર મૃત્યુ પાળજ
કાયરા વચ્ચે છાટવાની ધમ
પહાડના બુગડો કુકરામા-
અને રંગના કરમાનોની
પૂજનજી બની જોડી બેડીઓમા
અધાર્થ ગ્હેવામ જ !
મદાયુતી શક્તી તેરી
શરાતન ખપારી રહી છે
એ

અપૂર્વ મમતાજી આર્થ
માનને ઓળખવા-
ગૌરવગાળા બખત સજવા-
બલેવી ભાગીનીના દાવે
ધરાવવા કપાર સહભાગી થયો ?
પણ એ પુરાતન પુણ
પચાવવા ને-
તેના યાગમદાર બનવાને
નખીજ કયા તેરી છ ?

છની મકતીને મતાડી બેડીએ પડી તે દેખાય કે ?
મનુષ્ય, વિચારોના પુદ્ગળો ધરીનેજ
જન-દારની બાજુ રમી રલો કે
મોનાના મિદાસને પૂજતી
ભાખસાળી નરોત્તમની જગદેવની
પોતાના ઉપમાર નીચે દમાએના તેના આભારી
આત્માના જ પય તજે કચરાવાનો ભોગ બની જેમે

શુભેચ્છા

જૈન ધર્મે " અર્હિસા પરમોધર્મ " સ્વીકારી અર્વને
જે અર્હિ સાનો ઉપદેશ કર્યો છે, તે અર્હિ આ જૈન ધર્મી
પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીઓ માથેના વર્તનમા નાજે કોમા જૈન
ધર્મના ઉપદેશની આર્થજતા છે
અલુ "જૈન" દોમનુ અને "જૈન" પત્રનુ ક'થાણુ કરે !
લેન રમા પટણી

તે કેવુ જોખનીય !
કંટુ ખેદજનક !
યુ તે પ્રેમાળ પીડ !
પવિત્ર માતાગો રૂઠી બાળક-
ઉપકારના મ નામા દુજો કે ?
પૂજનીય જગ બા યુના
મીની અઝીંગ પહેરી પગલુ થયો ?
નહિ, નહિ, તે કરી
નહિ બને !
તે તો જગત બાગની
માનવ બનવા મળ્યો ન મે
જગત બાગના ખીનના
કુનો જોઈ
તે ગદીકા ગચશે-મદા નજે,
અને તેનો અભ્યુદયો
મળતો બનાવી જગતને ખોજે
અપજો
તેથીજ તે જગમલાલી
ઉપર જગતમા બેડી નહેવા
પુલ-ગળગતો આધાર છે
x x
આ ઉચા આસને વિ-
જતી મારી ' બ્હાતુડી ખેડેનોતુ
પતન કેમ થયુ ? તે ક્યય
વાએતુ ટાકડે ઉડેવના
એ ગરીમ ગરી કાગિ-
નીનો દોષ કાડું ?
કે ભાવભીના ભ ઇએનો ?
સમથનો દોષ કાડું ?
કે પુણ સામ્રાજ્યનો ?
દા, બગાડર સમગ્રતુ
ત્તી મગાજ ઉપર પુરૂષ મામાન્ય
અન્ય

नवयुग की क्रान्ति

(लेखक—तत्त्वद्रष्टा मुनि श्री कर्पूरमुनिजी)

स्त्री-शक्तिनी अवतार-तेजना अंगारने
पुष्पो न छरवी शक्या
तेधीन स्त्रीसभाजने त्यागनी भूर्ति जेवाने गदये मात्र
रमयाना रमकडा जनावी भेडा ।

पृथ्वीने समय जगववानी टेडीली खगाम-स्त्री-शक्तिनी
वासना पुरी पाउवानी छच्छा शक्तिने स्वाधीन जनावी
जगतमा नरवीरानी आशुमुखी गोत्र परी,
क्षण ओधडीओ जन्मेवी नभगाधओ उच्च विद्याओ छिपेडी
नाभी, स्त्री जवनना थीजेला पुतणा सन्ध्यां.
ज्ञानरूपी वाडीमा भमती भोडली कडगीओने खुटी-
कयरी नाभी.

अज्ञानताना अधकागमा अधकानी भोधुं जवन कडरानी
भाकक बेरी नाभ्यु

स्त्री जेगवणीमा लउरीगेने नोदप लागी.

गौवशाणी आर्य भयाना ओजसमा आगोटनां तेमने
लाज्जन लाग्यु

नथी ओ आर्य भयाना अपमानमा तमाइं सन्मान,
नथी मणवातुं स्त्रीओने परतंत्रतानी श्रृंखलाभा नरुडी
गणवाथी भाभान्य स्त्रीओनी सहाय बिना स्वराज्य ते केम भणशे?
स्त्रीसभाजने सरस्वति देवीनी गाढ मैत्रीथी विष्टुटा पाडी,
तमे नथी रखा तेजेमय जानना उंचा आसने भेसवाने
अधिकारी,

आम अविचारी पगलुं लंरी साओ सलाहकार भोयो.
दुःखमा हिलासा शे उली-रहेती लागियलु भोछ !
सुखना सूत्रो छेडी तेमां ह्दाणु भाबुती भनभंत्री भोछ !
तमाइं रभवायुं करती ओक अंगरक्षीका भोछ,
तमारी शुद्ध ने गंभीर वातो जीवनी सत्यरी भोछ.
साथे साथे जमणो साथ भोयो अने
अधुं अग भोटुं करी पक्षघातथी धवाया.
तो ये ओ आजाकिन देवीओ रद ओजगी नथी.
सेवाना करमानो श्रीकारी तेओने सन्तोष छे.
पुष्पेने राछ राभवानो धर्म समजे छे.
ओज आर्य रमशीनी आत्म न्योति !

ते जगदंजाना पूजन तमने पूजनीये जनावशे.
जउ जनावशे तो तेमा जउता आवशे.
कणाकारो पीछीने सहउपयोग करशे तो अहंभुत चित्र
अडुं करशे

शीर्षी धारे तो पत्थरमाथी मनोरजक भूर्ति धडी शके छे.
पण ते भाटे सभाज कयारे जगशे !
अधोगतिने आगे उभेला स्त्रीसभाजने सज्जन कयारे करशे ?
मानसग थयली भाताओना मान-प्रतिष्ठा कयारे समजशे ?
अज्ञानताना अधारा कालु छेयजे.

छे केछ हिंसाताना भाडी जयो ?

इंसी.

वर्तमान समय में अपनी २ कोम और स्वदेश की उन्नति
के लीये नवयुवकों और देशभक्तों प्रबल जोर शोर से प्रयत्न
कर रहें हैं—चारों और घूम २ कर लेक्चरें देते हुए अनर्थकारी
पुराने वातावरण को बदल कर नूतन और शुद्ध वातावरण
फैला रहें हैं । ऐसे समय में हमारी जैन समाज और खास
कर के हमारी मरुधर (मारवाड) वासी जैन समाज अज्ञानरूप
घोर निद्रा में सो रही है । इस देश में कुरीवाजोंने-कुरटीयोंने
इतना तो जोर पकड़ा हुआ है कि उनके अवलम्बनसे जैन
प्रजा दिन प्रतिदिन दुस्वरूप अवनति के कूप में गिरती जा रही
है और परिणाम में जैन संख्या का ह्रास हृदय को व्यथित
कर रहा है ।

नवजवान वीरो ! निद्रा का त्याग करो ! उठो, और विचारो कि
जैन समाज की उन्नति के लीये जैन समाज की संख्या का जो
ह्रास हो रहा है उसे बंध कर संख्यावृद्धि के लिये अपने को
क्या २ उपाय करना चाहिये ? समाज का आंतर सडा कैसे
नष्ट हो ? आदि अनेक प्रश्न आप के सामने पड़े हैं । जब तक
इस बात पर विचार कर सकिय प्रयत्न न किया जायगा समाज का
अभ्युदय की आशा दूर २ गमन करती जायगी ।

मेरी मान्यतानुसार अब नवजवान कहलानेवाले वीरों को
निडर होकर जगत के मैदान में आना चाहिये और वहा द्रढ-
तापूर्वक खडे होकर संगठन और शुद्धि के लिये जोर शोरसे
धूम मचानी चाहिये । समाज में वर्षों से घूसी हुई कुप्रथायें
जैसी कि—वालयविवाह, विद्धविवाह, लग्न में रंडीयों का नचाना,
मारवाड में लगनादि प्रसंगपर अपने २ घर के आंगन में अच्छे
२ घराने की औरतों का नाचना, स्त्री समाज में शिक्षण का
बिलकुल अभाव, देशकालानुसार उजमणा, प्रतिष्ठा, उपधान और
स्वामिवात्सल्यादि में हृदसे ज्यादा खर्च का करना, आपसी
क्लेश में लाखों रुपिया कोर्टद्वारा, बिगाडना विगैरह अनेक प्रश्नो
पर व्याख्यान द्वारा लोगों को समझाकर उस समाजहित घातक
प्रवृत्ति से कोमको बचा लेनी चाहिये । और स्थान २ पर केलवणी
विषयक संस्थाएं, हुन्नर-उद्योगशालाएं, गुरुकुल-बाईगे, कन्या-
शालायें, आपस में प्रेम बढ़ाने के लिये मंडलों, शारीरिक
विकास के लिये व्यायामशाला-अस्लाडा, विधवाओं का आदर्श जीवन
बनाने के लिये विधवाश्रम, महिलाश्रम, आरोग्य के लिये औष-
धालयें विगैरे खोलकर समाज को प्रचंड घोषणा से जगाओगे
तब ही समाज का श्रेय साध्य हो सका है ।

नवयुवको ! इस बातपर खूब ख्याल करो कि इस वर्तमान
जमाने में समाज का उज्ज्वल भविष्य उन्ही नवजवान वीरों के
हाथ में है जो निस्वार्थ-निर्दम समाज सेवा के लिये विजयध्वज
उठाकर जगत्भर में महावीर का संदेश फैलावेगा ।

જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ

પત્રિચય—

જિનપ્રભસૂરિ નામ ધાન્ય કૃ
નારા બે વિકાન આચાર્યા બાણનામાં
આન્યા છ તેમાં પહેલાં આગમિક
ગચ્છના જિનપ્રભસૂરિ વિક્રમની તેરમી
સદીના ઉત્તરાર્ધમાં તથા ચૌમ્બી સદીના
પૂર્વાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા જેઓ પોતાને
શત્રુજય-સેવક તરીકે ઓળખાવે છે
અને જેમના અપભ્રંશ ભાષામાં રચેલા
અનેક ગ્રંથો પાટણુ વિગેરેના જૈન
ભક્ષારામાં મળી આવે છે

બીજા જિનપ્રભસૂરિ ખરનરગચ્છમાં
થયેલા જિનસિદ્ધસૂરિના પંદર હતા
જેઓ વિક્રમની ચૌમ્બી સદીના બીજા
ચરણથી ચોથા ચરણ સુધી વિદ્યમાન
હતા આ આચાર્યનો પત્રિચય કોનાના
આ લેખનો ઉદ્દેશ છે ખાસ કરીને
તેમના ગ્રંથોમાં મળી આવેલા ઉત્તર
પોના આધાર પર આ ગચ્છના છે

પ્રસ્તુત જિનપ્રભસૂરિનો અત
પરિચય મળી શક્યો નથી છતાં તેઓ
વિક્રમની ચૌમ્બી સદીના પૂર્વાર્ધમાં
બીજા ચરણમાં વિદ્યમાન હોવાનું
જણાય છે

મમાન નામ ધારણ કરનારા લગ
ભગ સમકાલીન બે વિકાન જિનપ્રભ
સૂરિ થયેલા હોવાથી કેટલેક રથો
એક-બીજાના ગ્રંથોને બ્રમથી એક-
બીજાના નામ પર ચણી દેવામાં આવ્યા
છે તે પછી આનરિષ્ઠ્ય અવેષણુ કર-
વાથી તેનું નિગરણુ થઈ શકે છે આ
જિનપ્રભસૂરિએ ધણી ગ્રંથો રચ્યા

૧ શક સંવત ૧૨૧૪-વિ સ ૧૩૪૪
માં નામે દ્રગ-છના ઉદયપ્રનસૂરિના પૃ
પર મસ્તિષ્ણસૂરિએ સુપ્રસિદ્ધ હેમચંદ્ર
ચાર્યની અન્યથા-અવગચ્છના સિદ્ધિ
પર વિનમ્ર વિરિતિ (સ્થાનગત્વની)
રચી છે તેમાં સોરમના યેતુમ્મત જિન
પ્રભસૂરિની સદ્વત્તા સૂચવી છે

મહાન સમ્રાટના કપર અપૂર્વ પ્રના
પાદીને તીર્થો મને ગાસનસમુદ્ધિનું સ
લાભ કરનારા કુરુધરાચાર્ય-જૈન ન્યાતિ
નર ચી હારિવિજયસૂરિના પ્રસિદ્ધ હતિ
દાસથી પછુ વચગચ ૨૫૦ વષ પહેલા
એટલે વિક્રમની ચૌમ્બી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં
મુસ્લીમ આક્રમણના વિષય સુરમાં પરમ
પ્રભાવક શ્રી જનપ્રભસૂરિએ સુવત્તાન
મહમ્મદ કપર પારેલી અભળ પ્રમાણે
અપ્રમટ હતિદાસ આ લેખમાં બદ્દ લક્ષ્ય
રથી અને વિસ્તાર ઇલુ ડીપલ-ડીક સાથ
પ્રગ કરવામાં આવ્યો છે એ કે આ
લેખ છેક અસુગ મળવાથી તેનો કેટલોક
નામ છાદી દેવે. પૃથો છે, છતાં લેખકના
સંસ્કૃત-પ્રાકૃત અભ્યાસ અને વૈદિકતાના
બોદીએટલ ખાતા નાસ અગ્રાધનના શેળવેલ
કડા અનુત્તરનો સાત સમાજને આ લેખથી
મળશે તેમ ખાતરી છે

લેખક—
૫ લાવચ્છદ ભગવાનદાસ ગાધી

હોય તેમ જણાય છે અને તેમાં મુદ્ધા
નામ, મ્દળ, સમયાદિના ખાસ ઉત્તરેખ
કરેલા હોય છે અત્યાગ સુધીમાં તેમની
જે જે કુનિયો જણવામાં આવી છે, તેમાં
પ્રથમ વિ. સ ૧૩૫૨ માં યોગિનીપુર
(દિલી) માં માધુરવતીય કંકુરકુલીન
કામચ ખેનની અભ્યર્થનાથી રમેલી
કાત ત્રિવ્રમ (વ્યાકરણ વિષયક) પર
મ ૧૧૧ શ્લોક પ્રમાણુ ડીકા છે

આ પ્રથમ 'અક્ષરકોરવિ' (અ
પ્રો-સુદિવાળા) એવું વિશેષણુ જે કે
પોતાની તથા બતાવવા વાપર્યું દશે
જતા તે વખતે તેમનું વય નગભગ
પચ્ચાસ વર્ષનું કદીએ તે તેમના જન્મ
વિ સ ૧૩૦૫ ની લગભગમાં માની
મકામ અને વિ સ ૧૩૫૨ માં અથવા
તે પહેલાં તેઓ સુરિપર પર પ્રતિષ્ઠિત
ચલ ગયેલા હોવા નેધર એ પટ ૭
અને એ સમયમાં ન્યાય તથા નાક
ગણાદિ વિષયોમાં જિજ્ઞાસુ જેથી લીધી
હતી તેમ સમજ નકામ છે

માહિત્ય આલેખન—

જિનપ્રભસૂરિ પ્રતિનિતિ નનુ
મોનાર રચ્યા પડી આદાર લેના એવી

૧ આ નુચન અમે સાતવષ પહેલા
જેસવનર બાડા પરીચ-મ ચરણી [૧
આ સિદ્ધિ તરફથી પ્રકાશિત ૪ ૪૦-
૪૦] મા ક્યુ છે અને ન જ રૂ. ૧૦ મા
અપ્રસિદ્ધ અન્ય-મ થદ પત્રિચય [૪, ૫૦]
માં જિનપ્રભસૂરિ સંબંધી મ મા સ સિસ
પરિચય આપ્યા છે

જિનપ્રભસૂરિને રત્નલા અરસિદ્ધા
તરત્ત પર વિવરણ કરનાર આશ્ચિત્ત
ગિય રચિત સિદ્ધાન્તસ્તાવનૂરિ મા
લખે છે કે— જિનપ્રભસૂરિ પ્રતિનિતિ
નવીન સ્તાવ નિર્માણ કર્યા પછી નિર્દોષ
આદાર મદ્યુ મરેના અંશ અનિમદ્વજા
દવા તેમને પદ્ય મરી દેવી પ્રવચ્ચ થયા
હતા તે દેવીના વચનથી તપાસરુને
અભ્યુદયવાનો અળી, પૂજ્ય શ્રી સોમ

રીતે તેઓએ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશાદિ વિવિધ ભાષામાં, વિવિધ છંદોમાં, વિવિધ અલંકારોમાં, ચિત્રમય, મંત્રાદિગર્ભિત કાવ્યોદ્ધારા સાતસો સ્તોત્રો રચ્યા હતાં. તીર્થંકરો, ગણપરો. તીર્થો, તીર્થરક્ષકો, ગુરુ. શારદાદેવી વિગેરેને ઉદ્દેશીને રચાયેલા એ સ્તોત્રોમાંથી લગભગ મીતેર બોત્રો^૧ દાલ મળી આવે છે.

આ સિવાય જિનપ્રબસુરિએ વિ સં. ૧૩૫૬ માં શ્રેણિ-કચરિત્ર (દ્વયાશ્રયકાવ્ય), વિ. સં. ૧૩૬૩ માં ત્રિધિપ્રભા (સામાચારી), વિ સં ૧૩૬૪ માં કલ્પસુત્રવ્રતિ (સંસ્કૃત વિષયોષધિ), વિ. સં. ૧૩૬૫ માં ખોપમ દાશરથિપુર (સાંકેતપુર-અયોધ્યા)માં અભિનવશાન્તિસ્તવવ્રતિ (આધર્મીપિઠા ગ્ર. ૭૪૦), ઉપસર્ગહરસ્તોત્રવ્રતિ (અર્થકલ્પવતા), ભયદર (નમિહાણ), સ્તોત્રવ્રતિ (અભિપ્રાયચન્દિકા,) વિ. સં. ૧૩૮૦ માં પાદલિખમંરિકૃત વીરસ્તોત્રવ્રતિ, સ. ૧૩૮૧ માં રાગદિસ્યાદિ ગણવ્રતિ, સાધુપ્રતિકમણ્યુરવ્રતિ, સુરિનંત્રાન્નાય (સરિવિદ્યાકલ્પ) એ વિગેરે ગ્રન્થો રચ્યા હતા.

વિહાર પરિચય—

ઉપર જણાવેલ સ્તુતિ, સ્તોત્રો, વ્રતિયો અને અન્ય ગ્રન્થો સિવાય જિનપ્રબસુરિના તીર્થંકલ્પ ગ્રન્થ ઐનિદાસિકર દષ્ટિએ અતિ મહત્વનો છે. જેમાં ૧ શતુજ્ય, ૨ ઉત્તરપંત (ગિરનાર), ૩ પાર્શ્વ- (સ્તંભન-ખંભાત), ૪ અહિચ્છ-ત્રા, ૫ અર્જુદ (આખા), ૬ મથુરા, ૭ અન્નાવળોધ (ભ-ર્ય), ૮ વૈભારગિરિ (રાજગૃહ), ૯ કૌશાભી ૧૦ અયો-ધ્યા. ૧૧ પાવાપુરી, ૧૨ કલિકુટ, ૧૩ હસ્તિનાપુર. ૧૪ સત્યપુર (સાચોર), ૧૫ અષ્ટાપદ, ૧૬ મિથિલા, ૧૭ રત્ન-પુર, ૧૮ કન્નાનયનપર (કન્નાનર, દક્ષિણ) વીર. ૧૯ પ્રતિ-ધાન (પેહણ) પત્તન. ૨૦ નન્દીશ્વર, ૨૧ કાપિલ્યપુર, ૨૨ અરિષ્ટનેમિ (શૌરીપુર,) ૨૩ શંખપુર, ૨૪ નાસિકપુર, ૨૫ હરિકંખી-પાર્શ્વ, ૨૬ શુદ્ધતી, ૨૭ અભિનંદન, ૨૮ અંપાપુર, ૨૯ પાટલિપુત્ર (પટણા), ૩૦ શ્રાવસ્તી, ૩૧ વારા-ણસી, ૩૨ કૌકા (પાટણ) પાર્શ્વ, ૩૩ કાટિશિલા, ૩૪

તિલકસુરિને તેમના શિષ્યો વિગેરેને લખાના અને જેવા વિગેરે માટે યમક, શ્લેષ, ચિત્ર, છંદોપરિણેષ વિગેરે નવા નવા પ્રકારથી સુંદર સાતસો જેટલા પોતાના નામથી અકિત કરેલા સ્તવો (સ્તુતિ-સ્તોત્રો) ભેટ કર્યા હતા. ” ઉપરાંત વી સં. ૧૫૦૩ માં પં. સોમધર્મગણી રચિત ‘ ઉપદેશ સમતિ (પ્રકાશક આત્માનંદ સભા—ભાવનગર) માં પણ એજ ઉલ્લેખ નીકળે છે.

૧ જેમાના કેટલાક નિ સા કાવ્યમાલાના શુચ્છક (૭) માં, પ્રકરણ રત્નાકરના ભા. ૨, ૪ માં જૈનસ્તોત્ર સંગ્રહોમાં, જૈનસ્તોત્ર સમુચ્ચયમાં પ્રકાશિત થયેલાં છે અને કેટલાંક પુસ્તક-લંકારોમાં છે તે પ્રકારમાં લાવવા યોગ્ય છે. તેમ પ્રગટ થયેલ પારસી-ભાષ્યમય નકષભજિનસ્તોત્ર જેવાથી જણાશે.

૨ આ તીર્થંકલ્પની રાગ્યાત શત્રુંજયકલ્પથી વિ સં. ૧૩૮૫ માં માધ શુ. ૭ શુકવાદે કરતા રાજધિરાજ (સુલતાન હુમ્મીર મહમ્મદ તથાલખ) સંઘ પર પ્રસન્ન થયા હતા, તેથી એણે નામ ‘ રાજ-પ્રસાદ ’ એણે રાખવામાં આવ્યું છે એ ૩૫૦૩ શ્લોક પ્રમણ તીર્થંકલ્પ (કલ્પપ્રદીપ) ની પરિપૂર્ણતા, વિ. સં. ૧૩૮૬ માં લ દ્રપદ વ. ૧૦ ને કિચરો યોગિનીપત્તન (દિલ્લી) માં થઈ હતી; એમ તેઓએ ગ્રન્થના અન્તમાં સૂચવ્યું છે.

એકલ્પ પાર્શ્વ (ટિ પુટી). ૩૫ કુંડગેશ્વર (ઉત્તરવિની) ૩૬ માગિક્યદેવ (કુલ્પાક દક્ષિણ), ૩૭ અંતરિક્ષપાર્શ્વ, ૩૮ કુંવ-વર્ધિ (કુંભાધી) પાર્શ્વ એ વિગેરે જૈનોના પ્રાચીન તીર્થો. સમવસરણ-ગ્રન્થના, મહાવીરના ગાયપરો તથા એ તીર્થોના ભકતો કપરિયદા, કોદંડિયદેવી, અંબિકાદેવી, આરામકુંડ, પદ્માવતી દેવી, વ્યાક્રો (શત્રુંજય પરની). મંત્રીશ્વર વસ્તુ-પાલ-તેજપાલના સંદેપ-વિગ્નારથી દલ્લો જેવામાં આવે છે. એ અને અન્ય જૈન તીર્થોના નામોનો સંગ્રહ પણ તેમાં છે, તેમાના કેટલાક તીર્થોના સ્તોત્રો પણ છે. આ વિશિષ્ટ ગ્રન્થ પરથી જૈનોના તીર્થોનો પ્રાચીન-અર્વાચીન ઇતિહાસ જાણી શકાય છે. ને સાથે ને તે દેશો, નગરો અને રાજ્યો સૂચવી પણ ખરું ઉપયોગી જાણવા લાયક પ્રાચીન ઘટનાઓનું વર્ણન જેના જિનપ્રબસુરિએ અનેક દેશોમાં પર્યટન કર્યું હતું. અનેક તીર્થોની યાત્રા-પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. અનેક પંડિતોના પરિચયમાં આવ્યા હતા. અનેકવાર રાજ-સભાઓમાં પ્રવેશ કર્યો હતો, અનેક શાસ્ત્રોનું અવલોકન કર્યું હતું. અનેક ભાષાઓમાં પ્રવીણતા મેળવી હતી. કાવ્ય-સાદિત્યકલામાં અપૂર્વ વિચ-ક્ષણતા-સિદ્ધસ્તતા પ્રાપ્ત કરી હતી. એ બધું એમના ગ્રન્થ સંચયમાંથી પદે પદે જાણી રહે છે.

સુસ્ત્રીમ સત્તા—

સં. ૧૨૪૮ માં ગદાલુદ્દીન ઘોરીના હાથે પૃથ્વીરાજ ચો દાણનો અન્ત થયો ત્યારે જૈન મંત્રી રામદેવ શેઠે શ્રાવક સમુ-દાયને પુરક સત્તાથી દેવમંદિરોને સંભાળવાને^૨ લેખ મોકલી દીધા

આ પ્રસંગે દક્ષિણ દેશના કન્નાણ્યપુર^૨ (કાનાનર) માં

૧ જનપ્રભ સુરિકૃત તીર્થંકલ્પના કન્નાણ્યનયર (કન્નાપુર) મહા-વીરના આધારે તથા તેજ અરસામાં વિદ્યાતિલક સુનિ રચિત જે ન કલ્પના પ્રાકૃત ભાષામય પરિશિષ્ટના આધારે આ હકીકત લખેલી છે. સદરહ કલ્પ અને પરિણેષ ભ.ગ, ‘ અભિધાન રાજેન્દ્ર ’ નામના મહાકોષ [ભા ૩ ભે, પૃ. ૨૧૨ થી ૨૧૫] માં સં ૧૬૭૧ માં અગુહિયોની બહુલતા સાથે પ્રકાશિત થયાં છે, તથા પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના સંગ્રહની તીર્થંકલ્પની નવીન લખાયેલી એક અશુદ્ધ પ્રતિમા છે. ઉપરાંત મહુમ પ્રોફેસર પિટર્સનના રિપોર્ટ^૩ યથામા ઉલ્લેખ થયા પછી આ તીર્થંકલ્પનું પ્રકાશન કાર્ય, કલકત્તાની એ-શિયાટિક સોસાયટી એન્ડ બેંગાલે હાય થ્રુ^૪ છે, પરંતુ આજથી ૭ વર્ષ પર માત્ર તેનો એક ભાગ [પૃ. ૬૬] પ્રકાશિત થયા પછી અગળનો ભાગ પ્રકાશિત થયેલો હોય તેમ જણવામાં નથી

૨ આ નગરને જિનપ્રબસુરિ તથા વિદ્યાતિલક સુનિના ઉલ્લે-ખોમાં કન્નાણ્યપુર, કન્નાણ્યનયર તથા કન્નાણ્ય, કન્નાનયનીય વિગેરે નામોથી ઓળખાવેલ છે. ‘ જૈન ગ્રંથાવલી, ’ માં કાત્યોથ-નીય નામ સૂચવેલ છે ગ્રેા પિ રિ ૪ ‘ જૈનધર્મનો પ્રાચીન ઇ-તિહાસ ’ વિ માં કલ્યાણ નામ સૂચવેલ છે; પરંતુ તપાસ અને વિચાર પછી આ સ્થળ દક્ષિણના ચોલદેશમાં શ્રીરંગમ ટાપૂની ઉત્તરે પાય માર્ગલ દર આવેલ કન્નાનૂર જણાય છે, જે એક વખતે હોયસાલ રાજાઓની રાજધાની તરીકે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું હતું. વિ-રોષ માટે તલ્લો [કેમ્બ્રીજ હીસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા વો. ૩, પૃ. ૪૮૧, ૪૮૪, ૪૮૮] આ નામ નિશ્ચિત કરવા મા સક્ષર શ્રીયુત કેશવલાલ હિં કાનદર બરોડા પ્રોફેસરના ઇતિહાસના પ્રોફેસરનો હિં આભારી હું.

શ્રી જિનપતિસગિના કાકા માનદેવ શાહે ભરવેના અને ઉપ-રોક્ત સંસ્કારે સ ૧૨૩૩ મા પ્રતિષ્ઠિત કરેના ૭૩ પર્વ-પતિ માણના પ્રભાવિક મહાતીર બીજો આ વર્ષાએ ગુપ્તધાનમાં મિષ્ટન વેળના પુરમાં (૧) ગ્રામ્યા દત્તા તે પછી સ ૧૩૧૧ મા ભ્યારે આ પ્રદેશમાં આતિ દાશ્યુ કુલિકા (કુલકળ) થતા આઠવિકા અર્થે જ જમ્યા નામના સુન

જિનપ્રભસરિ અને સુવર્ણ મહામહા મિનન પ્રસંગે અનુસરવ અંગીસો વર્ષ પછીનું દશ્ય

ધારે ત્યાથી કંટક સાથે પ્રયાણ મુદત્ત કયું અરી કેવનાએ તે મથે મહાતીર બિંબ છે તેનું મ્બન આપવાથી જાગીને પુત્રો દ્વારા યોગકામ કરના પ્રતિભા છોડા તેથી સતુષ્ઠ થઈ નગરમાં જઈને આવકસધને નિવેન કયું આવકાએ ઉત્સાહપૂર્વક પરમેશ્વરને પ્રવેશ કરનારી ચૈત્યગૃહ-મંદિરમાં રથાધ્યા ને તે સુનધારને દત્તિનિર્વાહ કરી આપ્યો

શ્રી શ્રી મહાના ઉત્તરાર્ધમાં એક વખતે ન્હવણુ-ગનાન થયા પછી ભગવતના શરીર પર પરસેવો વરસેના દિગ્ગ તેથી ઉપદ્રવની વાકા થઈ, એવામાં પ્રભાતમાં જુદુય રાજપુતો (૧) ઠી ધાડ આવી (માનવાને કારણે કંઈ મદમ્મ તનનખતુ લરકરે ચરી આન્યુ હજે) પોર પરિણામનાળાએ આવકો અને સાધુઓને નરી હરીને વિડાયા શ્રી પાર્વનાયતુ સૈન્ય મિબ ભાંયુ અને મહાતીરની તે પ્રતિભાને અખડિત જ ગા નામાં અધારી દિનિપુરમાં લારી સુત્તાનના ભગદરમાં રથાધી જિનપ્રભસરિનો પરિચય—

આ પ્રસંગે મદમ્મ સુવર્ણન દેવગિરિ (દોનનામા) મા રહેતા આ વાનને ૧૫ મામ પસાર થયા ત્યારે સુનનાન યા-ગિનીપુર (દીલી) મા આન્યા અને શ્રી જિનપ્રભસરિ નીના માદ (શાખા) પુર-પરામાં આવ્યા

કાલકે મહારાજ-સમાધા પડિતોની ગોઠી થતા મહા ગમ્મએ પુન્ય કે-અનિસય વિગિષ્ઠ પડિત કાણુ કે ? નેતરી દારાધે તેમના (જિનપ્રભસરિના) યુગોની મુતિ

૧ સ ૧૩૮૨ મા દક્ષિણમાં સુવર્ણમાનેએ દુષ્ટો કર્યો ને તેમાં મુગ અને તેની બહારનું કુખ્ય કાનનર મહમ્મદ તથાએ કબજે કર્યો વર્ષનું (૧૪૬૦, કેમ્બીજ દિસ્ત્રી એક હડિયા વે ૩ ૫ ૪૮૮)

કરી ત્યાર પછી મહારાજે તે (૧૪૬૦ ધ) ૭ જ મોકલી બુધમાનપૂર્વક જિન પ્રભસરિને તેડાન્યા

પોષ તુ ૨ ની સાગ સરિષ મહા રાજાધિગજને બેટયા સરિષને અત્યત પાસે બેસારી કુશલાદિ જ તાન્ત પૂછ્યો સરિ ઇએ નરીન કાવ્ય ૨થી આવી વાદ આપ્યો ગુગભગ અર્ધી રાત સુધી એકાન્તમાં ગોઠી કરી રાને ત્યા જ વામ

કગરી પ્રભાતે તેમને ફરી બોલાવ્યા સતુષ્ઠ થયેના મહાનરે ૧૦૦૦ ગાયો, ૬૦૦૦ સમ્રા, ૧૦૦ વગ્ગ, ૧૦૦ કા-નન અને અગર, ચદન, કપુર વિગે સુગધી દ્રવ્યા દેવા માગ્યા પરતુ ‘ સાધુઓને એ ન કહેયે ’ એમ મહારાજનો સંમતની ગુરુએ એ અર્વ વપુઓનો પ્રતિદેશ કર્યો ‘ ગમ્મધિગજને અપ્રીતિ ન થાયો ’ એમ વિચારી રાજાભિયોગ (અપચ) વડે ગુરુએ તેમથી કમન વસ્ત્ર વિગે કછા અંગીઝ કયુ તે પછી દેશાત્રમાંથી આવેના પડિતા સાથે વા-ગોમી દરીની સુનતાને ગ્રે મે હાથીઓ અણ્યાના તેમના એક પર ગુરુ- (જિનપ્રભસરિ) ને અને બીજા પર શ્રી જિનવંદી આચાર્યને અધારી આઠ પ્રકારના સ્વરગણી (૧) ભેગી વાગના, યમન શબો કૂકાતા મુદ્ગ, મૂલ, કમાન, ૭૦૧ વિગેરેની ધ્વનિ થતા, બદ્ધસમ્રાદ પાસ કરતે ગતે (વિશ્વાત્મી ભોનતે ગતે), આગ વગ્ગ સાથે આગ પ્રકારના સુધ સાથે સરિષો ગોસદશનાએ પાન્યા આરકોએ પ્રવેશ-અહોત્તર કર્યો મહા નો આખા

પાતશાહ સકળ વેનાન હરીને ઉપ વધી તદાણ કર વામાં અર્ચ્ય ફરમાન સમપણુ કયું ગુરુએ તેની નકલે ત્યારે દિશાઓમાં મોકસારી નાસનની ઉત્તત થઈ અન્યદા સરિએ શ્રી ગુરુજન્ય, ગિરનાગ, દુનોધી પિંગેર તીધાની ગ્લા માટે ફરમાન માગ્યુ, સાર્વભૌમે તેને જાણે આપ્યુ, તેને

૧ “ તજો નાણાદેવનરાયવપદિર્ણ સદ કાયમોદ કારમિસા મયગલહવિજ્યુઅલ અગ્રાવેય યગમે ગુરુઓ સક્ષમ ય સિરિજિ શુદેવાચરિયા આરોવિતા x x ” —તીર્થકંદુષ [કા. પ ૪૪] આ પ્રયોગે જ્ઞેન આચાર્ય દાશી પર ચડતુ એ એક વિચારગીય નિચિત ધરના છે, તે અપવાદથી અવિચ્છાના લાભાવાસને વિચાર કરી સમન-અમ સમજ સ્વીકારી હશે

તીર્થોમા મોકલાવ્યું. ગુરૂજીવું વચન થતા જ રાજધિરાજે બંદી (કેદી તરીકે પકડેલા) એને મુક્ત કર્યો

પાછાં મેળવેલાં મહાવીર બિંબ.—

કરી સોમ (?) વારના દિવસે ગુરૂજી વરસતા વરસાદમા રાજકુલમા પહોંચ્યા, સુલતાનને બેઠ્યા. મહારાજને ગુરૂજીના કાદવથી ખરડાયેલા પગને મલિક કાપુ(ફૂર) પાસે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રખંડ વડે ક્ષલાવ્યા. ત્યારપછી આશીર્વાદ આપતા અને વર્ણના કાવ્યનું આખ્યાન કરતા મહાનરેન્દ્રનું ચિત્ર અત્યંત ચમત્કાર પામ્યું. અવસર જાણીને સર્વ સ્વરૂપ કહેવા પૂર્વકે લગવંત મહાવીરની તે પ્રતિમા માગી. એકછત્ર વચ્ચુધાના અધિપતિએ (મહમ્મદ સુલતાને) તુગુલકાબાદના ખજાનામાથી અસૂચ્ય (અસૂચ્યા કરનારા) મલિકોની ખાધે કરી સકળ સલા સમક્ષ પોતાની આગળ આણવી અને દર્શન કરી ગુરૂજીને સમર્પણ કરી. ત્યારપછી સકળ સંધે મહોત્સવ-પ્રભાવના પૂર્વકે સુખાસન (પાલખી) મા સ્થાપી તે પ્રતિમાને મલિક તાજનસરાઈના ચૈત્યમા સ્થાપી. ગુરૂજીએ વાસક્ષેપ કર્યો. મહાપૂજાથી પૂજવા લાગી.

ત્યારપછી મહારાજના આદેશવડે શ્રી જિનદેવસૂરિને અખ-પનરસમે (? ચૌદ સાધુઓ સાથે, પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે) દિલ્હીમંડલમા સ્થાપી ગુરૂજીએ અનુક્રમે મહારાષ્ટ્ર-મંડલ તરફ પ્રસ્થાન કર્યું. રાજધિરાજે શ્રાવકોના સંઘ સહિત ગુરૂજીને રથ, ઘોડા, શુભચિહ્ન (તખ્ત), સુખાસન (પાલખી) વિગેરે સહાયક સામગ્રી આપી. વચ્ચે આવેલા નગરોમા પ્રભાવના કરતા, પદે પદે, સંઘોવડે સન્માન કરાતા અને અપૂર્વ તીર્થોને નમતા સૂરિજી અનુક્રમે દેવગિરિ (દોલતાબાદ) નગરે પહોંચ્યા. સંઘે પ્રવેશ-મહોત્સવ કર્યો. સંઘ-પૂજા થઈ.

ભટ્ટારક શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ દોલતાબાદ નગરમા શાહ રસહજ અને ઠ. અચલના કરાવેલાં ચૈત્યોના ટુરઝોદારા કરાતા લગં ફરમાન દર્શાવીને નિવાર્યો હતો. તેવી રીતે જિન-

શાસનની અનિશય પ્રભાવના કરતાં, પ્રાતીચ્છકો (ગ્રહણ કરવા ઇચ્છતા શિષ્યો) ને સિદ્ધાન્તની વાચના આપતાં, નપચીઓને અંગપ્રવિષ્ટ અને અનંગપ્રવિષ્ટ આગમનાં તપો કરાવતા, શિષ્યોને નથા અપરગચ્છના મુનિયોને? પણ પ્રમાણ, વ્યાકરણ, કાવ્ય, નાટક, અલંકાર વિગેરે શાસ્ત્રો ભણાવતા, ઉદ્ભટ વાદ કરનારા વાદિવૃદ્ધોના અતિદર્પને અપહરતા સૂરિજીએ ત્યા લગલગ ત્રણ વર્ષ વ્યતીત કર્યાં

સુલતાનનો પુનઃ સત્કાર—

આ તરફ યોગિનીપુર (દિલ્હી) મા રાજધિરાજ શ્રી મહમ્મદશાહે કોઇ અવસરે સલામા પંડિતોના ગોળીપ્રસંગે શાસ્ત્ર-વિચારમા સંશય થતા ગુરૂ (જિનપ્રભસૂરિ) ના ગુણોને સંભારી કહ્યું કે—‘ જો તે ભટ્ટારક આ સમયે મહારી સલાને અલંકૃત કરતા હોત. તો મહારા મનમાં રહેલા સંશય-શલ્યને સહજમા ઉદ્ધરત. ખરેખર ગૃહસ્થિતિ પણ તેમની શુદ્ધિથી પરાજિત થઈ આ ભૂમિને તજી શન્ય આકાશમાં ફૂપાઈ ગયો જણાય છે. ’ આવી રીતે રાજવડે ગુરૂ (જિનપ્રભસૂરિ) ના ગુણોની વર્ણના કરાઈ રહી હતી; તે જ વખતે દોલતાબાદથી આવેલા અવસરના જાણ તાજલમલિકે ભૂમિતલ પર લાલપટ લગાડી વિરૂપિત કરી કે—‘ મહારાજ ? તે મહાત્માજી (જિનપ્રભસૂરિ) ત્યા (દોલતાબાદમા) છે, પરંતુ તે નગરના નીર (પાણી) ને સહન ન કરી શકવાથી અત્યંત કૃશ શરીરવાળા થઈ ગયા છે. ’ ત્યારપછી ગુરૂ (જિનપ્રભસૂરિ) ના ગુણોને સંભારતાં ભૂમિનાથે (સુલતાન મહમ્મદ) એજ મીરને આદેશ આપ્યો કે—‘ મલિક ? જલદી જઈને દુવીરખાને ફરમાન લખાવ અને ત્યા તેવી સામગ્રી સાથે મોકલાવ, કે ભટ્ટારક ફરી અહિં આવે. ત્યારપછી તેણે (મલિકે) તેવીજ રીતે કરીને ફરમાન મોકલ્યું. અનુક્રમે દોલતાબાદ દીવાન પાસે પહોંચ્યું. નગરનાયક કુતુહલખાનેર વિનયપૂર્વકે ભટ્ટારકને દિલ્હીપુર પ્રતિ પ્રસ્થાન કરવાનું પાતશાહનું આવેલું ફરમાન જણાવ્યું. ત્યારપછી ૭ (૧૦) દિવસમાં સજ્જ થઈ જે શુ. ૧૨ ના રાજયોગમા સંઘ સાર્થિકોની પરિપટ્ટથી અનુગમન કરાતા ગુરૂ (જિનપ્રભસૂરિ) મોટા આડંબર પૂર્વકે ચાલ્યા.

અનુક્રમે સ્થાન સ્થાનમા સેંકડો મહોત્સવો પ્રકટ કરાવતા, વિષમ-દુઃખમ કાળના દર્પને દળતા, વચ્ચે આવતા સકળ દેશોના

૧ પ્રાકૃતકથાશ્રવણ [વિં ૨૦ ૧૩૮૭], પદ્મદર્શન સચ-ચય, રત્નાકરાવતારિકાપંજિકા, અતુલિત પ્રબંધ (પ્રબંધ કોષ સં. ૧૪૦૫), અતુરશીતિ પ્રબંધ (બિનોદ કથા સંગ્રહ), નેમિનાથકાગ વિં અનેક ગ્રન્થો રચનાર, હર્ષપુરીયગચ્છના મહધારી રાજશેખરસૂરિએ શ્રીધરની ન્યાયકંદલીનો અભ્યાસ જિનપ્રભસૂરિ પાસે કર્યો હતો—એણે સૂચન રાજશેખરસૂરિએ પોતે જ ન્યાયકંદલી પર સંક્ષિપ્ત વિવરણ પ્રારંભ કરતા પ્રકટ કર્યું છે.

૨ ઇતિહાસના પુસ્તકોમા જેને ક્યુતલધખાન મલિક ક્યવાસુદીન તરીકે વર્ણવ્યો છે, તેનેજ અહિં કુતુહલખાન નામથી ઓળખાવ્યો જણાય છે. (આનો વિશેષ પરિચય, કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઓફ ઈન્ડિયા વો. ૩, પૃ. ૧૩૦, ૧૫૪, ૧૫૬, ૧૬૫ વિ. મા મળી આવે છે.)

૧ પાછળ દિલ્હીમા જિનદેવસૂરિએ વિજયકટકમાં મહારાજ (સુલતાન) ને દીકા-મળ્યા. મહારાજે બહુમાન આપ્યું. એક સરાઈ આપી ‘ સુલતાન-સરાઈ ’ એણે તેણે નામ સ્થાપ્યું, ત્યાં વાસ કરવા માટે આરસો શ્રાવકકુલોને આદેશ કર્યો. કલિકાલ-ચક્રવર્તીએ (સુલતાન મહમ્મદ) ત્યા પોસહ-શાલા અને ચૈત્ય કરાવ્યું. તે ચૈત્યમાં તે જ દેવ શ્રી મહાવીરને સ્થાપ્યા. લગવંતને પરતીર્થિકા-અન્ય મતાનુયાયીઓ તથા શ્રેતાખર અને દિગંબર ભક્ત શ્રાવકો ત્રિકાળ મહામૂલ્ય પૂજન-પ્રકારોથી પૂજે છે.

૨ આ સહજ, સુપ્રસિદ્ધ સંઘપતિ સમરસિંહના વડિલખંધુ જણાય છે, જેણે દક્ષિણમંડલના દેવગિરિ (દોલતાબાદ) મા ગ્રામીણ જિનવાણું મંદિર બંધાવી તેમાં મૂલનાયક તરીકે પાર્શ્વબિંબ સ્થાપ્યાનું વર્ણન, અખદેવસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૭૧ માં રચેલા જણાતા સંઘપતિ સમરસિંહરાસ (ભાષા ૨, ક. ૧૨-૧૩) મા કર્યું છે. આ સહજપાલ પણ વિ. સં. ૧૩૭૧મા થયેલા શકુંજલોદ્ધાર પ્રતિષ્ઠા વખતે દેવગિરિ (દોલતાબાદ) થી આવીને હાજર થયા હતા; તેમ ઉપર્યુક્ત રાસમાં તથા ‘ નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રબંધ ’ નામના સં. ગ્રન્થમાં વર્ણવ્યું છે. (જ્ઞેઓ જૈન ઐ. ગ્રૂ કાન્યસંચય પૃ. ૨૪૬ તથા રાસસાર પૃ. ૧૩૮)

મનુષ્યોના નયનોને કૃત્તવ્ય ઉપગમવતા, ધર્મ-
આનોને ઉદ્ધાર કરના, દુઃખી ઉત્ક્રિંત યજ્ઞને
સામે આવના આચાર્યવર્ગવંદે વન કમતા
ચુરણ (જિનપ્રભસરિ) રાત્રની બુધિના
બૂતચુરપ અશ્વવપુર કુલ પલોચ્યા

જિનરામા ચુર પ્રભવનાના પ્રકર્યને સહી
ન શકતા અસહિષ્ણુ એવગ્રાએ પ્રિતિપતિ
કરી હતી, તે બાળીને તે જ ચુર (જિન
પ્રભસરિ) ના ઉત્તમ શિષ્ય, ચુર-ચુરોધી
અવકૃત, રાજભલાને શોભાવના જિનદેવ
સુરિએ સુનતાને વિતરિત કરી એટલે
સુનતાને બદ્ધમાનપૂર્વક સામે ફરમાન ચોકડી
મનિક માફત સાચીકેની સધળી વસ્તુઓ
પાડી અપાવી હતી એવી રીતે વિરેપનાથો
જિનરામનની પ્રભાવના કરના હો' માસ
ગ્હીને અધ્યાવપુરથી સુરિજ વિદાર કરી આગળ
વધતા ધગ્ગીનાથે મંડી પાડા મિંગેદ (૨)
નામના મહાનગરમા અતિઠોમળ અને
ચીકારાવાળા દેવબ્રામ્ય દસ વજ્રો સામે
મેકલી સુરિજનો સત્કાર કર્યો

અનુક્રમે સુરિજ હુમ્મીરની (મહમ્મ
સુનતાન) ની રાજધાનીના પરિસર પ્રેરેશમા
પહોંચ્યા આ તરફ લાખા નખતથી પુટ
થયેલા ભક્તિગગનડે સામે આવેના, માત્ર
દર્શનથી પણ જાણે અમૃતકુડમા ન્હાયા
હોય તેમ પોતાના આત્માને ધન્ય માનતા
આચાર્ય, યતિ-સધ અને શ્રાવકોના સમૂ-
હથી પરવરેલા યુગપ્રધાને (જિનપ્રભસરિ
જીએ) માફવા શુદ્ધ ૨ ને વિવેક ગજ-
સલાને શોભાની તે વખતે અનિશય આન-
ન્તિ થયેલી આંખોવડે અમુચ્યાન આચરતા
હોય તેમ ધ જિગજ અદમ્મપાતશાહે
કોમટ વાળીથી કુશન-પ્રસિતિ પૂડી રનેલ-
પૂર્વક ચુરના હાથને નુચ્યો અને અચત
માફપૂર્વક પોતાના હૃદય પર ધર્યો ચુરજીએ
પણ તત્કાલ નીન એવ કાન્યવડે આની
વર્ષ આપ્યો એથી નરેશ્વરુ મન ચમ કા
પામ્યુ, અને મહોત્સવક વિજાન પોતકલાઓ મોકલ્યા
મહીનાથે ચુરજીની સાથે જવા માટે પ્રધાન પુરોહિને, હિંદુ ગજ
એને હીનાર વિગેરે મોટા મંત્રિકોને આગા કરી લાખા વખતથી

સ્નેહી ભા.લી દેવચંદ્રભાઈ

આપને આપના ‘ જૈન ’ પત્રને
રજત મહોત્સવ ઉજવવાનો વાચ્ચશાળી
પ્રસાદ પ્રસાદ થયો છે તે નહીં બલુવ
આનંદ થયો છે

બાળકને પાળા-પોપાને મોટું કરવું
તે કેટલું કઠણ કાર્ય છે તે તો તેના માતાજી
માત્ર નહીં રાજે તેમ એક પત્ર અથવા
સંસ્થાને સ્થાપી પોપા-વહેરી મોટી કરવી
તે કેટલું કઠણ કાર્ય છે તે તો એ અનુભવી
હોય તેજ નહીં રાજે

આપે જૈન બુદ્ધિની આપના જૈન
પત્ર ડારા ને સેવા આદવા વર્ષોથી કરી
છે તે બદલ ખરેખર આપને ધણા ધન્ય
વાદ થતો છે

હવે પછીના વર્ષોમા નિષ્પક્ષપાત
પણે નિઃસ્વતાથી પક્ષ નિષ્પાવરપો દિસા,
તીર્થંગેત્રા પાળવપોળો હુનર-વહોવની
કેવળથી સાચા સહેરીએની કરજા વિ-
વિષયે ઉપર ચર્ચા કરી-કરાવી જૈન તેમજ
અન્ય મંત્રી બુદ્ધિની સેવા કરવાને પર
માત્રમા આપને લાગુ આશુધ્ય મળિત અને
સામર્થ્ય આપે એવી અત કરજાની પ્રાર્થના
સાથે નમ્ય હીર

ગોપાળજી એશ્વરજી.

બવ-સનાતન છાત્રીસ સ્કેલ-ભાવનગર

ઉત્ક્રિંત થયેલા શત-સદમ (વાપો)
પ્રજાજન પ્રણામ કરના હતા લાખા વખત
તરીકે જાનાવુ થયેલા નગર લોકો મળ્યા
પ્રતિ (પ્રધાનમંડળ) અને દેગના માણસો
વતહળથી એકલા થયા ત્યારપછી બદી
(ભાટ, ત્યારણો) ના સમુદાયે મિત્ર નીતીથી
સ્તવતા અને રાજ્ય પ્રસાદિત કરના બેરી,
વેપુ, વીણા, મલ, મૃગ, પટુપટલ, યમત
મજ, બૃગન વિગેરે ધણા પ્રકારના વિપુલ
વાહોના પ્લનિવડે શિશ્યોના અનંતરાવને
વાચ્ય બનાવના તિપવર્ગવડે વેદધ્વની દારા
સ્નાના મધવે અને મુલમ-સધવાઓથી
મગળ ગીતારે ગનાતા સુરિજ ‘ મુતતાન
-મરાઈ ’ પોમદગનાઓ પહોંચ્યા સધના
પુરોહિએ વવાપન-મહોત્સવે કમા

માફવા ગુ કને દિવસે મકળ સધે
શ્રેષ્ઠ મહોત્સવ કરીને શ્રી પધુચણ-કષ્પ
વચ્ચાઓ આગમન-અભાવનાના લેખો રચાને
મ્થાનમા પહોંચ્યા સકળ દેશના સધે રજિત
થયા ગળના બદી તરીકે બધાયેના અનેક
આવેશ અને ધનસેકોને નાખોના રાજ્યે
(૬૦, ૬૨ વિ) થી મુકત કરાવ્યા કરણાવડે
કે-ખાનામાથી મુકત કરાવ્યા અપ્રતિષ્ઠિત
થયેનાઓને પ્રતિના આપી-અપાવી અનેક
પ્રકારે જૈનધર્મની પ્રભાવના કરી-કરાવી
એવી રીતે હજારો રાજસભામાં જવાથી
તથા પડિતે અને વાહીઓ પર વિવિધ
મેળવવાથી પ્રભાવના પ્રવતના અનુક્રમે
વર્ષોરાત ચોમાસી નીતી

હીમા-પ્રતિષ્ઠાન કાર્યો—

ચંદ્ર શુ ૧૨ ને વિવેક રાજ્યેગમ
મદાગમની રજા મેળની પાનગાહે આપેલ
સાધનાયુ (૨ શાહીબાગ) ની ઠાયામા
નદી કરી, ત્યાં પાચ ચિથોને દીક્ષિત કર્યા
માનાગેવણ સમ્પદ્વારોપણ વિગેરે ધર્મક્રિયા
કર્યા વિરેનના નદન બલ ભે (૧૬
મ ને) વિત વાપુ આપા શુ ૧૦ ને

૧ આ ચતુષ્પાદાવધના દુર્ભય પડે પર વિવગમપ પજિક
કે જેનુ અપર નામ સન્દેહ વિગેરેવિ છે, એ પ્રસ્તુત જિનપ્રભ
સુગ્ધિ રનેલ છે જાનનગરવાગી ૨૨૦ પ હી હ નરા ન્યા
પર પ્રકટ થયેલ છે ત્યાં તેના રચના નમય જોડામા આવતો નથી
૩૪૮ આન્ય પ્રતિ પછી તેની રચના ૧૫ ૧૩૬૬ મા થયેલી
જણાય છે ત્યારે હવમા પ્રચલિત કાપ-કિંગમાવન ૬ પચુગ્રો
મિત્રા કટપ-નીપિષા વિગે ક પચુ ની ટીમગો આ જિનપ્રભસ
રિની સ્કેલ વિગેરેવિ પછી લખમ અગીના વર્ષ પછી ગયે થી છે

૧ જૈન ગ્રન્થાવની (જૈન મે કો એવીસ વરફથી પ્રકાશિત
૫ ૩૨-૩૬) મા જિનદેવસરિને આ કટપ-પરિશિષ્ત ત્યારના આ
વિધાતિલક અપર નામ સોમતિલકસરિના શિષ્ય મૂલગ્યા છે તે ઉપર
જણાવેલા શાબ્દોથી અપ્રમાણિક કરે છે ખર જોતા તે જિનપ્રભ
સરિના શિષ્ય હતા

દિવસે નવાં કરાવેલા ૧૩ બિંબો મહોત્સવપૂર્વકે પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યા. તેમાં બિંબ કરાવનારાઓએ અને ખાસ કરીને સાહ મ (સ) દગબજના પુત્ર અબ્બયદેવે બહુ વૈભવ વાવવું હતું.

અન્યથા ‘ગુરુજને દ્વરથી હમેશા પાસે આવવામા કષ્ટ છે’ એમ વિચારી મુલતાને ખુદ પોને જ પોતાના પ્રાસાદ (મહેલ) પાસે શોભના લવનોવાળી સરાઇ આપી. શ્રાવકસંઘને ત્યા વસવા માટે ફરમાવ્યું. ખુદ મુલતાને તેનું ‘લક્ષ્મીસરાઈ’ એવું નામ ક્યું પાતશાહે ત્યાં જ વીર-વિહાર અને પોસદ-શાલા કરાવી ત્યારપછી વિ. સં. ૧૩૮૬ આપાદ વ. ૭ ને દિવસે મુમુક્ષુને મહીપતિએ ફરમાવેલ ગીત, નૃત્ય, વાદ્ય વિગેરે વિભૂતિદારા મહાન્ ઉત્સવપૂર્વક, ખુદ મુલતાનવડે અપાતા મહા દાનપૂર્વક, મંગલગીત ગવાતા લક્ષ્મીરકે (જિનપ્રભસૂરિએ) પોસદશાળામા પ્રવેશ કર્યો. પ્રીતિદાનવડે વિદાનોને સંતોષ્યા. દાનદારા દીન, અનાથ આદિનો ઉદ્ધાર કર્યો.

જયયાત્રામાં સૂરિજનાં સંકાર્યો—

તે પછી માગશિર માસમાં પૂર્વ દિશાતરફ જય-યાત્રા માટે પ્રસ્થાન કરતા મહારાજાએ સૂરિજને પોતાની સાથે ચલાવ્યા હતા. સૂરિજએ બદ્ધિ-ભોજનાદિકારા જિન-ધર્મની પ્રભાવના કરી હતી મથુરાતીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો દાનાદિવડે બ્રાહ્મણો, ગરીબો વિગેરેને સતુષ્ટ કર્યા. ‘નિલ પ્રવાસમા સ્કંધાવાર (પડાવ) મા ગુરુજને કષ્ટ થાય છે.’ એમ માનતા મહીનાથે ખાજેજલા મલિકે સાથે સત્યપ્રતિજ્ઞ ગુરુજને આગરા નગરથી રાજધાની તરફ પાછા મોકલ્યા.

યાત્રાથી આવતા જ ગુરુજએ વૈશાખ શુ. ૧૦ ના દિવસે સકળ દુરિત દૂર કરનાર. અતિ તેજસ્વી તે જ શ્રી મહાવીરના બિંબને સાહિરાજે (મુલતાને) કરાવેલ વિહારમા શ્રેષ્ઠ મહોત્સવ પૂર્વકે સ્થાપ્યું, ત્યારથી સંઘદ્વારા વિશેષે કરી પૂજાય છે.

હસ્તિનાપુર યાત્રા પ્રતિષ્ઠાદિ—

હસ્તિનાપુરની યાત્રાનું ફરમાન લખ મુનિપતિ પોતાના સ્થાનમા આવ્યા. ચતુર્વિધ સંઘ મેળવી વાહડપુત્ર સાથે શાહ

૧ ઇસ્વીસન ૧૩૩૩-વિ. સ. ૧૩૮૬ માં મહમ્મદ તખલખે પૂર્વ દેશમા જય-યાત્રામાટે પ્રયાણ કર્યાનું વર્ણન કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા વો ૩ પૃ ૧૪૭-૧૪૮ માં મળી આવે છે.

૨ જિનપ્રભસૂરિના તીર્થકલ્પમાં મથુરા-કલ્પ પણ છે (જુઓ. એ. સો. બેંગાલ પ્રકાશિત પૃ. ૫૫-૬૪)

૩ મહમ્મદ તખલખના એક પ્રધાનપુત્ર તરીકે ‘ખાલ્લજહાન’ નું નામ ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ છે. (જુઓ કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા વો ૩ પૃ ૧૩૪, ૧૪૦, ૨૪૩, ૧૪૮, ૧૫૨, ૧૫૮, ૧૭૨)

૪ વિ. સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુજય તીર્થના ઉદ્ધારક સમરસિંહે પાતશાહ (ગ્યાસુદીન) ના ફરમાનથી મથુરા અને હસ્તિનાપુરમાં સંઘપતિ યજ્ઞ ઘણા સંઘપુરુષો અને જિનપ્રભસૂરિ સાથે તીર્થ-યાત્રા કરી હતી; એમ વિ. સં. ૧૩૯૩ માં રચાયેલા કક્ષસૂરિના નાભિનન્નોખા પ્રબંધ [પ્ર૦ પ, શ્લો ૧૦૧૬] મા જણાવ્યું છે (જુઓ જૈન ઐતિહાસિક ગર્જર કાવ્ય સંગ્રહ, આત્માનંદ સભા,

બોહિલ્થને સંઘપતિનું નિલક કરી, ‘આચાર્ય’ વિગેરે પરિવાર સાથે ગુરુજને શુભ મુહૂર્તે હસ્તિનાપુરની યાત્રામાટે પ્રસ્થાન કર્યું. સંઘપતિ બોહિલ્થે સ્થાને સ્થાનમાં મહોત્સવો કર્યા. તીર્થ-ભૂમિએ પહોંચ્યા. વદ્ધાવણું કર્યું. નવાં કરાવેલાં શાંતિ, કુંથુ અને અરજિનનાં બિંબોને ગુરુજને લાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યાં. અ-બિકાની પ્રતિમા સ્થાપી. સંઘપતિએ ચેત્યસ્થાનોમાં સંઘ-વા-ત્સલ્ય વિગેરે મહોત્સવો કર્યા. સંઘે વચ્ચો, મોજન, નાખલ વિગેરે દારા યાચકો વિગેરેને સંતોષ્યા.

અમત્કારો—

જિનપ્રભસૂરિ એક વખતે યોગિનીપુર (દિલ્લી) માં ચોમાનું રહ્યા હતા, જ્યાં પીરોજ મુલતાન રાજ્ય કરતો હતો. સૂરીધર ધર્મપ્રવચનપૂર્વકે અવસરોચિત વાક્યોથી રાજાને હમેશા પ્રસન્ન કરતા હતા. એકદા રાજાએ વિજયપત્રનો આશ્રાય પછયો: સૂરિએ તેને જણાવ્યું કે—તે અગોચર છે. રાજા! જેની પાસે તે હોય, તેને દેવી અસ્ત્ર પણ ન લાગે અને અત્યંત મૃદુ થયેલા વેરી પણ પીડા ન કરી શકે. એ પ્રમાણે સાંભળી રાજાએ તે યત્ન બનાવરાવી પરીક્ષા માટે એક બકરાની ડોકે બાંધ્યા, તેણે તરવાર વિગેરે અસ્ત્રોના પ્રદારો મુકાવ્યા, પરંતુ જાણે બાંધર ધારણ કર્યું હોય તેમ તેને અંગે લાગ્યા નહિ. કૌતુકી તે રાજાએ જતન પર એ વિજયપત્ર બાંધી તેની નીચે ઉંદરને સ્થાપી. બીલાહીને ગ્રેરી—હંકારી. ઉંદરને જોતાં ઉત્પન્ન થયેલા વેરથી બીલાહી ને તરફ દોડી, પાસે રહેલાઓએ ગ્રેરી જતાં તે જતની જાયામાં આવી શકી નહિ. એ અને અદ્ભૂત જોઈ તાત્રમય (તાબાના) એ યત્રો કરાવી તેમાંનું એક તેણે પોતાની પાસે રાખ્યું અને એક ગુરુજને ભેટ કર્યું ત્યારથી માંડીને એ ગુરુજને સ્થાન, યાન, ધર, ગામ, સભા, વિજન કે વનમાં ક્યાય મૂકતો નહિ.

ભાવનગરથી પ્રકાશિત; રાસ સાર પૃ ૧૬૩). એ જ પુસ્તકના અંતિમ ભાગમા જણાવ્યા પ્રમાણે પાતશાહ ગ્યાસુદીને આ સમયે રને પોતાના પુત્ર તરીકે અને ગ્યાસુદીનના પુત્ર ઉલ્લાગીખાને તેને વિશ્વાસપાત્ર પોતાના ભાઈ તરીકે સ્વીકાર્યો હતો અને તિલગદેશનો સ્વામી (સૂબા) બનાવ્યો હતો. કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા [વો. ૩, પૃ ૧૨૯-૧૩૪] માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉલ્લાગીખાન એ જ મહમ્મદ તખલખ જણાય છે.

૧ તપાગચ્છીય પં. સોમધર્મગણિએ વિ. સં. ૧૫૦૩ માં રચેલી ઉપદેશ સમિતિમા જિનપ્રભસૂરિને ૧૩૩૨ માં વર્ષમાં થયેલા જણાવ્યા છે, તે જ વિદાને તે જ અન્યમાં જિનપ્રભસૂરિને યોગિનીપુર (દિલ્લી) માં પીરોજ મુલતાનના રાજ્ય સમયમાં ચાતુર્માસ રહેલા સુચવી તેમના કેટલાક અમત્કારી વૃત્તાન્તો વર્ણવ્યા છે; પરંતુ આ પહેલાનું વૃત્તાન્ત વાંચતા સહજ સમજી શકાય તેમ છે કે—આ નામને બદલે મહમ્મદ મુલતાનનું નામ હોવું. જોઈએ. મહમ્મદ તખલખ પછી ગદીએ આવનાર પી (ફી) રોજ મુલતાનનો રાજ્ય-કાળ વિ. સ. ૧૪૦૭ (ઈ. સન ૧૩૫૧) થી વિ. સં. ૧૪૪૪ (ઈ. સ ૧૩૮૮) સુધી હતો. એ વખતે જિનપ્રભસૂરિની વિદ્યમાનતા શકિત છે, બીજું જિનપ્રભસૂરિએ અને તેમના અનુયાયીએ મહમ્મદ મુલતાન સાથેના જ સમાગમ-પરિચયનું કરેલું વર્ણન વિશેષ વિશ્વાસપાત્ર છે.

શુભાશીર્વાદ.

લગત વિરોધ નમે ક્ષાંતિનકા સત્ય લેખ,
મહાજન છાયા દેખ સદા મગર હે
દેશ સેવા કરને કા નિત્ય ઉપદેશ દેખા
પાપ દત્તિ હરને કા મોધ બરપર હે
એકપુર ય ત્રાવય મમ આતિ સુન્દર હે
દેખા અર આશા નિત્ય ચોમ નહીં દૂર હે
પાંગલ વિદેશ દગ મે પ્રસિદ્ધ જગ પાવે,
જગત મે હમેશ “ જૈન ” પત્ર કી જરૂર હે
નાન્યકનિ પાંગલશી પાતાભાધ.
ભાવનગર.

અભિન દન

વૌશી વસુધા વિષે, પ્રગટ જૈનનું પત્ર
ધન્ય એ સેવા-નમને અભિન દન છે અત
છાપુ અધક ચવનતુ ક્ષાતિ તલા ગણાય
સત્ય શક્તિને રનેકથી ‘ જૈન ’ ગદ્ય જળવાય
પ્રગતિ ‘ જગ ’ પથમા, બહો ‘ જૈન ’ નો ભાગ
એથી ઉત્સવ જનવા, અભિવાધા અનુગા
વમ અહિં સા વારવા, કરવાને શ્રમ કાલ,
‘ જૈન ’ પત્ર ગ્રહો છવનું, એ ઉદાર છંદાન
નાન્યકનિ હું નાભાઈ પાંગલશી
ભાવનગર.

એક વખતે સુવત્તાને જુલુતામાં જવાની છઠ્ઠી ગામની
મદ્રાઝ એક વડાની નીચે પ્રધાન કથું શીતળ લીની ઠાપા
નાળા ધટાવા તે જ ને વાગવા નેના સુનાને ગુરુદો હે
યો અભિપ્રાય પૂછશે કે— ‘ સુરિ ! આ વડા સારો છે ? તેના
મનોભાવને જાણનારા આચાર્ય બોલ્યા કે— ‘ ને તમારી છઠ્ઠા
હોય તો, એને સાથે ચલાવીએ ’ સુનાને ‘ હા ’ કહી અને
ચાલ્યા મારપુ, સારે સુરિના પ્રભાવથી વચ્ચે પશ મેવકની જેમ
ના િ તે વચ્ચાને જોઈ લેખા પ્રદુલ્ય નેનાનાળા ઘઈ સુરિન્દ્ર
અને સુવત્તાની પગલે પગત પ્રથસા કરના હતા ‘ ટેનો પ્રમાર્ગ
ઓળખ્યા પછી સુનાને ગુરુદને કહ્યું કે— ‘ આ વડાને વિસ-
જન કુશ-રજા આપો એને ધણો કેડો થયો એટલે સુરિ-
દએ વડાનો કહ્યું કે— ‘ રાજાને નમીને પોતાના સ્થા ! પર
જન વડે પશુ સુશિખ્ચની જેમ તે પ્રમાણે જ કથું ’

ત્યારપછી રાજા મગરધરી (મારધાર) મા આવતા ત્યાના
નગરવાસી જનો હાથમા ભેટજીવ વધ ઠેકાણે ઠેકાણે સામે આ-આ
તેઓને સામાન્ય વેપાળા જોઈ રાજાએ તે ગુરુદ (જિનપ્રભ-
સુરિ) ને પૂછ્યું કે— ‘ આ લોકો આવા પ્રકારના છુટોરા
જેવા કેમ જોવાય છે ? ’ સુરિદએ જણાવ્યું કે— ‘ દેતાચારથી
અને બુદ્ધ્યના અભાવથી આદિ લેખા પ્રારે એવા પ્રકારના
શૈલ્ય છે, બીજી કંઈ કારણ નથી ’ તે પછી પ્રત્યેક પુરુષની
નિત્ય પાંચ પાંચ વડો અપાના અને દરેક સ્ત્રીની મન્યો
સૌવજ્ય દંક (સૌનેયા-ને વખતનું) ચાલી નાહ) જો એકેક
સાડી અપારી

એ પ્રમાણે મેની જેમ લોકની આસા પગના એ
(આચાર્ય) અનુક્રમે પાટણ પાસે જ ધરાવન નામના મહા
નગરમાં પહોંચ્યા ત્યા પહેના થી સોમપ્રભસુરિ આવેના હતા,

૧ મા સોમસુરિને જન્મ વિ સ ૧૩૧૦ મા નેમા વિ સ
૧૩૨૧ મા, સુરિપદ વિ સ ૧૩૩૨ મા અને સ્વ વિસા વિ સ
૧૩૩૩ મા થયો હતો, તેમ સુનિસુદસુરિએ રવેલી પૂર્વવતી
[૪ ૨૦] પરથી જાણ્યું છે, જિનપ્રભસુરિને તેમના સમપક્ષીન
સંચયના સ ૧૩૩૨ મા થયેલા જન્મબા દેખ તો તે સ્પષ્ટિત છે

તેમને મગરા માટે સુરિદ (જિનપ્રભસુરિ) નગરમાં ગયા
અજસુત્યાન આસન વિગેરેથી તેમનું ત્યા અનુમાન કરવામાં
આવ્યું, એટલે જિનપ્રભસુરિ તેમના પ્રત્યે બોલ્યા કે— ‘ તમે
આરાધ્ય છો, કે જેમની આવા પ્રકારની ક્રિયા છે ? સોમપ્રભ-
સુરિએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે— ‘ પ્રભો ! અમારી પ્રથસા શા માટે
કરવામાં આવે છે ? તમે ધન્ય છો કે જેમના આધારે જિન-
શાસન જાગે છે ? ’ એ પ્રમાણે પ્રીતિપરામણ થઈ તે જાને સુરિ
પ્રવર પગપર વાતો મ્તા હતા, તેવામાં શાના (ઉપાશ્રય)
મા એક કૌતુક થયું —

એક સાધુની સિદ્ધિકા ઉદરે બગાડી, તે મુનિએ ગુરુદ
આગળ આવી રાર કરી ત્યારે જિનપ્રભસુરિએ વિદ્યારો
શાનામાં રહેવા સંવ ઉદરને વ્યાકર્ષ્યા અને તે હાનર થયા
વિનીત નિહાની જેમ ભયભીન એ ઉદરે મુખ ઉચ્ચ કરી ને
હાથ (આગળના મે પગ) જોડીને ગુરુદ આગળ ઉભા ગયા
સુરિદએ તેમને જણાવ્યું કે— ‘ અરે ઉદર ! સાબળો, જે કાઈ
અપરાધી (ગુરુદગર) હોય, ને ગે અને બીજા બધા પોતાની
ધ્મિજા પ્રમાણે ચાલ્યા નહોતો આચાર્યના એ વચનને સાંભળી
બીજા મે એક મ કદાને ચા-આ ગયા, એક ઉદર ચોરની જેમ
આગળ ગયો સુરિન્દ્ર તેને કહ્યું કે— ‘ હુ ગ નહિ, ધીરજ
ખ, અમે તો સાધુઓ છીએ, કાઇને પશુ પી ! કરના
નથી એમ કહી તેને શાનાની બહાર કાઢી મૂક્યો

એ વિગેરે કૌતુકોથી જિનપ્રભસુરિએ તાના વખત સુધી
સાધુવર્ગી પ્રસન્ન કરી ત્યારપછી સુરિદના ઉપદેસથી સ ય
અને સંધ સાથે સુનાના મનુષ્ય પત્ર પર ગયો ત્યા સંધ-
પત્ર નરકિના કુલ્યે કરનાગ મનપર સુરિદએ રાધધુના કાઠને
ફાડી વસાવ્યું એની રીતે વૈવતકા (ગિગનાર) મા પશુ
ચાના કંડી સુવત્તાન ગુરુદ સાથે ઉત્તરોપવંક યોગિનીપુ
(નિની) મા પહોંચ્યો

સુર્યપૂરનો સુવર્ણયુગ.

લેખક.—પોપટલાલ પૂજાલાલ પરિખ.

ગૃહપતિ-જૈન વિદ્યાર્થીઆશ્રમ—મુરત.

ભારતવર્ષના નંદ-
નવન સમા મહાગુળ-
રાતમા સુર્યપુર (આ-
જતું મુરત.) એક
વખત સ્વર્ગપુરી ગણા-
યેલું. એક વખત તો
એને આગણે વસંત

પૂરબહારથી ખીલેલી. વસંતનો સ્વભાવ 'ખીલવું' અને ખીલાવવું' એ મુળ્ય સુર્યપુર ખીલેલું અને તેણે અનેકને ખીલવેલા. હિંદુ-
ત્વના તારણહાર શિવાજી મહારાજને સાત સાતવાર હુંટ આપી
સમૃદ્ધ કરનાર સુર્યપુર અને આજે ભારતના માલીક ખતનાર
અંગ્રેજોનું પ્રથમ આતિથ્ય કરનાર અને ધ્યાન આપનાર
પણ આ જ સુર્યપુર.

પણ આટલામા જ મુરતની સુંદરતા આવી નથી જતી.
મુરતનું સૌંદર્ય નિહાળવા તેના આતંપટ ઉદ્ભવા બેઠ્યો.
મુરતે અનેક જલપ્રલયો નિહાળ્યા છે, અનેક દાવાનળો અનુ-
ભવ્યા છે, અનેક હુંટો આપી છે, એવા અનેક કારી 'ધા'
ઝીલ્યાં છે અને તે છતાં આજે પડકાર આપવું-પોતાનું
ધત્વ નામ દીપાવતું ઉભું છે તેમાંજ મુરતની સુંદરતા છે.

મુરત એટલે એક વખત ચોરાશી બંદરનો વાવટો. કળા
અને કારીગરીનો ઉત્તમ નમુનો. 'સંસાર સુધારાની જ્વલંતમૂર્તિ,
રાજકીય ઉચ્ચ પાથલોનું કેન્દ્રસ્થાન, એથીજ મુરતની મુરત
ભારતવર્ષમાં બે-નમુન ગણાયેલી અને આજે એ ગૌરવ યથા-
શક્ય મુરત જાળવી-રહ્યું છે.

સુર્યપુરની સુંદરતા વધારવામાં, તેનું ગૌરવ મહિમાવંતુ
કરવામા જૈન જનતાનું સ્થાન અગ્રસ્થાને હતું અને આજે પણ
તેનું સ્થાન કેટલેક અંશે જળવાઈ રહ્યું છે. સુર્યપુરના ઇતિહાસના પાના ઉકે-
લીએ અને આજના વૃદ્ધોને પૂછીએ કે
'મુરતની સુંદરતા અને દાનપ્રિયતા ક્યાં
વસે છે ?' તો તુરત પ્રત્યુત્તર મળશે કે
'નાણાવટ અને ગોપીપુરામાં.'

અને એ નાણાવટ અને ગોપી-
પુરાના માલીકો કોણ ? જેમણે મુરતને
ધન્ય મનાવ્યું ? ઇતિહાસ સાક્ષિભૂત છે
કે 'તેમા જૈનોનું સ્થાન અદ્વિતીય છે'
આજે એ નાણાવટ અને ગોપીપુરામા
દાખલ થતા ગગનચુંબી જીનમંદિરો,
ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનભંડારો, છાત્રાલયો, પા-
જરાપોળો, અને સફોળાના રમ્ય દર્શન
થય છે અને આ વૈભવ અને જાહોજ-
લાલીની શરૂઆત આજકાલની નહિ
પણ જૈન મેઘફોટો સચાયા ત્યારથી છે.

લાખે નજર ન દોડાવીએ તો પણ મોગલ બાદશાહીને
નમતુ ન આપનાર અને આજીને પ્રસંગે ઇશ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને

સન આપનાર શ્રી લણુલાલીજી જૈન હતા. ભયંકર દુષ્કાલોમાં
મક્કત અને અર્ધા દિવસે અનાજ આપવાની ગંબીર દુકાનો
જૈનોએજ કાઢેલી. સર્વત્ર પૂતમે ઉજવાતો બજેવનો તહેવાર
ક્ષયતિથિને અંગે એકમે ઉજવવાની પ્રથા પાડનાર શ્રી લક્ષ્મીદાસ
જૈન હતા. સુર્યપુરે મુરત નામ ધારણ કર્યું તે વિષેની કોઈ
કથાઓમાં એક આ પણ છે કે-ગોપીપુરામાં શ્રી મુરજ મંડન
પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ભવ્ય અને ચમત્કારી છે. અમદાવાદવાળા
શ્રી શાંતિદાસ શેઠની જાહોજલાલી શ્રી મુરજ મંડન પાર્શ્વનાથના
ચમત્કારોમાની એક છે. આ સો જોતાં જાહેર જનતામાં મુરતમાં
જૈનોનું કેટલું મહત્વનું સ્થાન હતું તે સહેજે સમજી શકાય.

વર્તમાન સદી વિચારીએ તો પણ મુંબઈને રાજબાઈ
ટાવર. અમદાવાદને ટ્રેધર્નિંગ કોલેજ આપનાર અને સારાય
ભારતમાં પ્રસિદ્ધિને પામેલાં શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ, તેમ મુરતને
ટાઉન હોલ જેવો નગીનચંદ ઇન્ડીયન ને ડગલે તે પગલે
જૈનોની જાહોજલાલીનું સ્મરણ આપે છે તે આપનાર શેઠ
નગીનચંદ ઝવેરચંદ મુરતના જૈન જ હતા.

ત્યારે મુરતની આ જૈન જનતામાં એવું શું છે, ? એવી
કઈ વિશિષ્ટતા છે કે તે આટ આટલી મહત્તાને પામી ? ધર્મ
શ્રદ્ધા અને દાનપ્રિયતા આ પ્રજાના વિશિષ્ટ સદ્ગુણો છે. આ

કોમી પત્રકરિત્વના ઔચિત્ય સંબંધી આ-
પનો હલ્લેખ મને વ્યાજબી લાગ્યો છે કેમપણ
દેશ-કાળમાં અમુક કોમના કે ધર્મના વિશિષ્ટ વાજ-
તથી થતાં ગુણ કાર્યો એ પણ દેશહિતના જ કાર્યો
હોય એ દેખીતું છે. ગદ્ય પચાશીમાં સ્વધર્મની
સેવા કરી x x ગુર્જર પ્રજાની સેવા કરવા જૈન
દીર્ઘાયુઃ થાઓ એ અંતિમ ઇચ્છા.

વિજયરાય કલ્યાણરાય
તંત્રી "કૌમુદી"

'જૈન' પત્રે પચાશ વર્ષ દરમિયાન જૈન કોમની
ઉન્નતિ અર્થે, જૈન તીર્થોના રક્ષણ માટે, જૈન સા-
હિત્યના ઉદ્ધાર માટે અને હુંકમાં જૈન ધર્મના
હલ્કપાર્થ જે નિરૂપ નિ.પદ્ય અને સતત સેવા
બલવી છે તે બદલ જૈન કોમ આપની ઋણી છે,
આપના પત્રનો બહોળો કેલાવો એજ જૈન કોમની
વિશ્વાસભરી કદરનો પુરાવો છે.

મહાસુખ હરગોવિન દોશી.

સદ્ગુણો જન્મતા સંસ્કારોમાંજ મજેલા
હોય છે. ત્યાં જન્મતાં આ સંસ્કારો હોય
ત્યાં લક્ષ્મીદેવીને ખેંચાઈને પણ આવવું
પડે છે. ત્યારે મુરત જાહોજલાલીની
ટોચે હતું ત્યારે નાણાવટના આટલા
દુકાનો અને બેન્કો હતી. સાહસપ્રિય
જૈનો એરખીયા, ક્રાન્સ અને ઇંગ્લેન્ડમાં
પોતાના થાણા નાખી ચુક્યા હતા. જરી
અને મોતીનો બહેપાર તો મુરતી જૈ-
નોનો જ હતો. એમ મેળવેલી લક્ષ્મીનો
ઉપયોગ કરતાં જૈનોએ દાન આપવામાં
પાછી પાની નથી કરી તેમ સુખ-વૈભવ
ભોગવવામાં પણ બાકી નથી રાખી.

આજે પાલીતાણા જાવ કે આ-
જીજી-ગીરનાર કે સમેતશિખર-પાવાગઢ
કે કેશરીયાજી ત્યાં ત્યાં મુરતનું જૈનત્વ
ઝળકતું દેખાશે. એટલે મુરતના આંગણેથી

કોઈ પણ બિહવા મ્હોંચે પાછું ગયું નથી. મુરતે તેનું સુખ ખૂબમુરત
રાખ્યું છે તેમ અન્યનું રાખવામા યથાશક્ય કાળો જરૂર આપ્યો છે.

એક લાઠીએ અને પાંચુ કે ધર્મ શેમા છે? દિસા- માં કે અદિમામાં? એ જ્યોત્ય માંના શ્વેતગુણ કયુ એ કયુ કે ધર્મ આણુમાં છે "જે કાણા થઈ ધર્મ" કાગ અ દિમા ધર્મ યુનિને નદી નદી એળગાને, જ્યોત આમાં ધર્મ એળગાવશે નિાન, આણા થય એજ ધર્મથય છે પણ 'આણા' સમજતી એ મહેતુ નથી. 'આણા' સમજતા સમજતા 'આણા' ના પ્રય નીકાં પશુ કદલાક થઈ ગયા છે એવા પ્રત્યક્ષિમા મદા- પીર ભગવાનના જમાઇ અને કાણેજ એવા જમાનિતુ નામ સદુથી પહેતુ નેવાય છે નિન્દ વોરે માથ કઈ શિગડાં નથી ઉગતા જિન-આણાથી વિષ રીત સદહે તે નિન્દવ. પણ જ્યા સખુરુ. જિનભરજના અનુચરો સિદ્ધસેન પર ઉત્પન્નભાવકતાનો આરોપ મુકે તો એ વ્યાજખી ગણીને યાદ નહિ, રંગિજન- નહિ. કેમકે સિદ્ધસેનજ ને બાબે છે તે જિન-મન સમજીને

જૈન ફિરકાઓના લાભમાં.

જે ન્યાયવિગાર ન્યાયતીર્થ યુનિ થી ન્યાયનિજયથ.

બાબે છે જેને જિન-મન અને જિન શ્રદ્ધે હોય, તેની અમુક માન્યતા કથાય પ્રાનિતાગી હોય, તો પશુ તે જે પેતાની માન્યતાને જિનમનાનુયાયીની સમજ નિષેધી ગ્યો છે તો સમ્યક્તથાની છે વિપરીત થા પ્રમિત મન્ત-મન્ત ધરાવનાર પશુ જે જિનમનપૂરક છે અને કાઇ પણ મન્ત-મન્તે જિન ગનમજન સમજીને સકારે છે તો તે સમ્યકદષ્ટિ છે એને 'આગામી' ન કહેવાય મિદમે. અને જિનબ. તો સમ્યક પ્રવચનથી છે એટલે તેઓમાનો કાજ મુકે છે એ તો એ બેઉથી જે વિસિદ્ધ યુગધ હોય તેના જ દાયે નિર્જન થઇ શકે જમાસિ જેવળી બાનન ન્યાયી ઉતરી ગયાય એ બાબેને તો બજાના ચુમાની કાપના થઈ અપેવી.

સમ્યકદષ્ટિય પ્રવચનના ઉપેયો સદહે એ તો ઉદાર છે પણ સાચ તો એવુ પશુ નિરે છે કે, સમ્યકદષ્ટિ એ અસંભવ પાથને પણ સમજનાર હોય છે સમ્યકદષ્ટિને પશુ વિપરીત થવાન કાણે દોષ છે સમ્ય દષ્ટિ પણ અભાવપૂર્ણે અથવા તથવિષ ગુણગત-અવશાન-નય વિષ સુમદવાગવશાત્તુન્યવિષ શ્વ ચોચસદાત્ અમદ્યુત બાબને

પણ નહ આમ અમદ્યુત નહવા છતા પણ તે સમ્યકદષ્ટિ છે એમ પ્રાન્યકાર ગણાવ છે આ રીતે તે ગાથા— 'મમ્મ' નેવા ઉચકટ પવવગ તુ મદ્ય'।

મદ્યદ્દ શ્રગન્માર શ્રગન્મારગણા ગુનિયોગ ॥

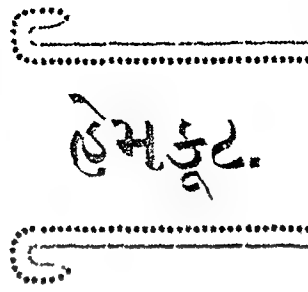
(કમ પ્રકૃતિ, ઉપતમના-અકલ્પ્ય) અધ્યાત્મ-સમ્યકદષ્ટિ એ પ્રવચનના ઉપેયોને સદહે છે અને અભાવ્ય દાનમાં અથવા શુકયા ગાત અસદ્બુતને પણ સદહે છે આ જ ગાથા એકાં શુભના ફક્ત સાથે બાળાદુરવાથી પશુ ઉત્તરાધ્યયનની નિષ્ક્રિયા વે છે એ ગાથાને ટેકા લેતા શ્રીવ શાવિજ્યપણિ માનનિજયેયા પાયાના 'ધર્મ' સમ્રદ' મા દિગ્વચકાર તરીકે લખે છે કે— "શ્વનામોગદ્ ગુનિયોગદ્ વા મમ્યકદષ્ટિય વિવિધમદ્યમામણત્' અધ્યાત્મ-બનામોગને લીધે અથવા ગુનિયોગવશાત્ સમ્યકદષ્ટિમા પણ અસદ્બુત શ્રદ્ધાન સભવે છે

આ બંધા ઉપ થી શો શ્વ નિકે છે? વાચનાર' કઇ સમજના જાલે છે? વતમા જૈન ફિરકાઓના શાસ્ત્રીઓ અને ગાઠાઓમાંઓ, પ્રાઓ અને વિશ્વાધર્મીઓ, શ્રમજો અને અસંભોપાસકોનુ આ ગાથા તરફ ખાત લખ પેચુ છે તેઓ આ ગાથાને વિચારે, સભવે અને વધતમા ઉતારે તો તેમના વચ્ચે મગણી મહેલી આજ એન્દમ કદી પરી જશે એમા મને મુદ્દસ થક નથી માન ચિત્તની ક-વાસને દૂર મેલીને આ ગાથા વિચારતી રહી આ ગાથા ઉપાગ-સંગો રિવ્ય કસથ છે આ ગાથા લગના-જ્ઞાના જેવા મામે સમાધાનીનો દિવ્ય પેચાય છે આ ગાથા જૈન ફિરકાઓમા સમગ્રી રહેલા કમદ-દાનનગ પર મદાન મેષદષ્ટિ છે આ ગાથા! ગમ્ય વિચાતા ચોખ્ખુ અદેર થાય કે જેનાઓ! રિત્ર-નરો, કે રિત્રમ્મરો જેવાઓ 'ને' શામન-ગદા' નથી કદી શકના જેવાઓને જોમ પા નાન 'મમ્મકટિ' માટે છે તેમ રિત્રમ્મરોને પશુ તેમણે નેતા માગ લેએએ આમ એ બન્ને પરિવારોનુ દરિદ્રાપાન થયુ જ્યરુ છે આમ ન થાય ત્વાં મુશી એ બન્નેની મનેદશા પ્રમિત જ ગણાય જેનાઓની દષ્ટિએ રિત્રમ્મરો જો રિત્રમ્મરોની દષ્ટિએ જેવાઓ કેમ બાબનેમા અમદ્યુત-અગાયુ

સમજના હોય તો પણ તેઓ એક-બીજાની દૃષ્ટિએ ‘સમ્યગ્દષ્ટિ’ તો અવશ્ય મનાવા જોઈએ: કેમકે એક-બીજાની વિપરીત શ્રદ્ધાન ધરાવવાથી તેમનામાંથી સમ્યગ્દષ્ટિપાત્રું નથી ખસી જતું એમ ઉપરની ગાથાથી ચોખ્ખવટ થઈ ગઈ છે અન્નાણપણે અથવા તથાવિધ પરમ્પરા વશાન એક-બીજાની વિપરીત માન્યતા બધાં જવાનો પૂરો સંભવ છે. એમ છતાં પણ તે બન્ને પરિવારો જિનલક્ષ્મ અને જિનશાસન પૂજક છે અને પોતપોતાની વિભિન્ન માન્યતાઓને જિનમનાતુયાયિની સમજીને સમર્થ છે. એટલા માટે તે બન્ને પરિવારો સમ્યક્ત્વશાલી છે.

આ જ પ્રમાણે કોઈ ધ્યાનકવાસીના ગળે મૂર્તિપૂજન અવિધેય હસી ગઈ હોય, પણ તેણે જે સામ્યભાવ ન હોયો હોય અને અહીંના પ્રવચન પર તેને ગમે રોમ રાગ વ્યાખ્યા હોય તો તે શાસનની અન્દર છે મૂર્તિપૂજન તેને જે નથી રચતી તેવું કારણ તેના મગજમાં તેવા સંસ્કારો ભરાઈ ગયા છે, કે જેને લીધે “તે શ્રુત-વિદિત નથી” એમ તેને હસી ગયું છે. શ્રુતવિદિત નહિ હોવાની સમજથી જ મૂર્તિવાદ તેને અરાચક થઈ પડ્યો છે. અનેકાન્ત દર્શનનું રહસ્ય જે તે સમજ લે અને આત્મસાધક અસંખ્ય યોગો પૈકી મૂર્તિવાદ પણ એક યોગ છે અને તે અમુક દંડ સુધી ઉમદા સાધન છે એ વાત તેના સમજવામાં આવી જાય તો પછી તે વિષેની તેની અચ્ચા હિડી જ જાય. પણ ભોળા પ્રાણીઓને એવી લાંબી દૃષ્ટિ ન હોય એ શુ બનવાજોગ નથી કે / ઉંચી પાયરી પર આવેલાઓને પાગુ ત્યાગે એટલો વિચાર નથી આવતો કે એવા ભોળા પ્રાણીઓને ગાળો ન ભડાય, તો પછી તેવા પ્રાણીઓ, કે જેઓ દાનદષ્ટિથી દળુ વેગળા છે તેમની સમજણ ભૂલ ભરેલી હોય એમાં શુ આશ્ચર્ય ?

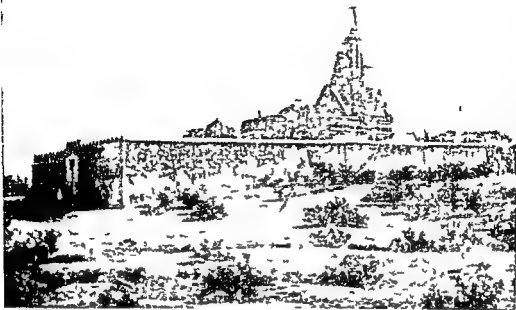
શાસનલક્ષ્મ સુજોએ પૂર્વોક્ત ગાથાર્થ-રહસ્ય સોડાના ગળે ઉતારવાની ખાસ જરૂર છે. એ ઉદાર તત્ત્વ સધળા જૈન દ્વિકાઓમાં કેલાવવાની જરૂર છે. એ મદાન ભાવનાને કેળવ્યા વગર જૈન ધર્મનો ઉદ્ધાર કદી થવો નથી એ નક્કી વાત છે. મેલ અને વેર વધાર્યાં વધે અને ઘટાડ્યા ઘટે. સમન્વયની દૃષ્ટિ હોય તો સમન્વય કરવાનો રસ્તો શોધાય અને વિરોધી મનોદશા હોયતો વિરોધની દીવાલ ખડી કરાય. દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ ! વેરથી વેર વધે છે, અને મધ્યસ્થદૃષ્ટિ તથા પ્રશમવૃત્તિ વેરને શમાવીને સૌમનસ્યભાવને પ્રગટાવે છે. શાસ્ત્રોના હથોડા એક-બીજાનાં માથા ભાગવા માટે નથી, પણ એનો સદુપયોગ તો એક-બીજા વચ્ચે ઉભી કરાયેલી વિરોધની દિવાલને તોડી પાડવામાં છે. શાસ્ત્રોની તો એ સ્થિતિ છે કે, આકરી વૃત્તિવાળો એમાંથી આકર્ષ લેશે અને એક-બીજા વચ્ચે ઝગડા વધારી મૂકશે અને સુખ દૃષ્ટિવાળો એમાંથી સાર્વભૌમ સિદ્ધાન્તો ગ્રહણ કરીને વિશ્વમાં પ્રેમના વહેણા વહેરાવશે, શાસ્ત્ર સુદષ્ટિને શિખામણરૂપ અને છે ત્યારે કુદૃષ્ટિને શસ્ત્રરૂપ નિવડે છે. શુદ્ધિભેદ, અવ્યાસભેદ વિચારભેદ, સંસર્ગભેદ મતભેદ પ્રચલિત થવા સ્વાભાવિક છે. કિન્તુ મતભેદની હાલતમાં સૌમનસ્ય તો ન જ ખોઈ એસીએ ત્યારે વૈમનસ્ય તો વધારીએ જ કેમ ?

છેલ્લા કેટલાક મ-
હીના મારે દક્ષિણમાં કરશનલાલ વનમાળી શાહ.
મુસાફરી કરવાની તક
મળી. ગુજરાત અને વરાહ જીલ્લામાં જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં સ્થળે સ્થળે જીનાલયો અને છુટા છવાયાં તીર્થોનો લાભ મળ્યા કરે; પરંતુ દક્ષિણમાં પુના છોડીને જેમ જેમ નીચેના પ્રદેશમાં જઈએ તેમ તેમ જૈન વસ્તી ઓછી દેખાય-છતાં જૈન પ્રાચીન ભૂમિઓની વાતો અને જૈન શિલ્પનું લાભ કરાવે તેવાં વિશાળ દેવમંદીરો જોઈને સહેજે કલ્પના થઈ જતી કે એક વખત દક્ષિણ દેશ જૈનોથી ગાજી રહ્યો હશે.

જે કે આ બધા ભાગમાં મારે જવાનું બન્યું નથી. પરંતુ એક વખત એક લાઈએ મને હેમકૂટ તીર્થની વાત કરી. ચૈત્યવંદન કરતાં કરતાં હેમકૂટે એશબ્દો ઘણીએ વખત સાંભળેલા અને ગાયેલા; તેથી આતુરતાપૂર્વક પૂછતાં એટલું જાણવાનું મળ્યું કે કર્ણાટક દેશમાં કિર્કિંધા નગરીની પચીશ કોશી વિશાલ પર્વત-શ્રેણીમાં હેમકૂટ નામે એક શીખર છે. ત્યાંની કિર્લેખીંધી શ્રી શત્રુંજયની પેઠે વિસ્તારવાળી ભૂમિમાં જીનાલયો પથરાયેલાં છે. છુટાછવાયા કુંડો પણ છે. આવાં લાખો બલકે કરોડોના ખર્ચે બંધાયેલ દેવનગર પ્રભુપ્રતિમા વિના સૂનું છે. સરકારનું તે તરફ ધ્યાન ખેંચાતાં તેનો કબજો બહારી કલેક્ટરને સોંપાયેલ છે. અને તેમની દેખરેખ નીચે ચોક્કી પહેરો તથા મંદિરોની (પ્રાચીન દ્રશ્યના રક્ષણ માટે) સારસંભાળ રખાય છે.

આ વાત ખરી હોય તો જૈન લાઈઓનું તે તરફ અત્યાર સુધી કેમ લક્ષ ખેંચાયું નથી તે આશ્ચર્ય જેવું છે. પ્રાચીન તીર્થમાળાના રતવનો અને કાવ્યમાળામાં આવા વંદનીય થઈ ગયેલાં પવિત્ર તીર્થોની શોધખોળ માટે યોજના કરે તો વિચ્છેદ જતા આવા ઘણાં તીર્થોનો પુનઃ ઉદ્ધાર થઈ શકે.

कोरटकेऽतिरमणीयपवित्रतीर्थ, वीरपंथी जिनवरौ भुविकल्पश्रुतौ ।
सन्तौ सदैव कुरुतामिह मङ्गलश्री,—सहै नितिम्यमनुजाऽसुरसेविताघ्नी ॥१॥

प्रवेशः—

मौर्याद देश म जिस प्रकार
ओमिया, आबू, कुभारिया,
राणकपुर और जेसलमेर आदि
पवित्र और प्राचीन तीर्थ माने
जाते हैं, उसी प्रकार कोरटक
(कोरटाजी) तीर्थ भी निज
प्राचीनता दिखलाने म किंगो
तरह कम नहीं है। यह पवित्र
और पुरानी स्थान जोधपुर
रियासत के बाली परगने में
एरनपुरा स्थान से १२ माइल
पश्चिम है, जो किंगो समय बना
आबाद शहर था। वर्तमान में
यहां सभी जातियों की समुचित
घर-संख्या ४०० और जन-
संख्या १७५० है। इनमें बाँया
ओपावन जैनों के ६७ घर
हैं जिन में पुण्य १२२ और
श्रियों ११३ हैं। इस समय यह
एक छोटे गांव के रूप में देखा
पड़ता है। इसके लगते ही एक

प्रयोजक.—व्या० या० उ० श्री सतीन्द्रविजयजी ।

छोटी, पर बड़ी विशद पहाड़ी
है। पहाड़ी के ऊपर अनन्तराम
सांकलाने अपने शासनकाल म
पड़ा किला बनवाया था जो
थोलागढ़ के नाम से प्रसिद्ध
था और अब भी इसी नाम से
पहचाना जाता है। इस समय
यह किला नष्टप्राय है, इसके
सम्पन्नभाग म पहाड़ी की चोटी
पर 'वरधेरजी' नामक माता
का स्थान और उसीके पास
एक छोटी गुफा है। गुफा के
भीतरी कमरे में किमी तपस्वी
की धूनी मालूम पड़ती है, परन्तु
इस गुफा में कोई रहता नहीं
और न कोई आता-जाता है।
कोरटानी के तारों तरफने खजूर,
पुराणे जैनमन्दिर, आदि के
दखने से प्राचीनकाल में कोई
बड़ा भारी गगर होगा ऐसा सट्टन
ही अनुमान हो गया है। इसका
पश्चिम-दक्षिण भाग मगध
नौ के दरबाने दखा हुआ है।

विक्रम की १३ वीं शताब्दीमें बनाया हुआ श्रीरूपभदेव मंदिर—श्री कोरटा तीर्थ.

प्राचीन महावीर मंदिरः—

इस की प्राचीनता सिद्ध करनेवाला श्री महावीरप्रभु का मन्दिर है। यह धोलागढ पहाड़ी से, अथवा कोरटाजी से पॉन साइल दक्षिण में ‘नहरवा’ नामक स्थान में स्थित है। श्री वीरनिर्वाण के बाद ७० वर्ष पीछे इस भव्य मन्दिर की प्रतिष्ठा हुई है। इसके चारो तरफ पक्का कोट और भीतरी दैलान में जुने समय का मजबूत भूमिगृह (तलघर) बना हुआ है। कल्पसूत्रका कल्पद्रुमकालिका नामक टीका और रत्नप्रभाचार्यपूजा में लिखा है कि—“उपकेशवंशगच्छीय श्री रत्नप्रभसूरिजीने ओसिया और कोरंटक नगर में एक ही लग्न में दो रूप करके महावीर प्रतिमा की प्रतिष्ठाजनशलाका की।” आत्मारामजीने भी स्वरचित ‘जैनधर्मविषयिक प्रश्नोत्तर’ के पृष्ठ ८१ में लिखा है कि “एर-नपुरा की छावनी से ३ कोश के लगभग कोरंट नामा नगर ऊजड़ पड़ा है जिस जगो कोरटा नामे आज के काल में गाम बसता है, तहाँ भी श्री महावीरजी की प्रतिमा श्री रत्नप्रभसूरिजी की प्रतिष्ठा करी हुई है। विद्यमान काल में सो मंदिर खड़ा है।”

इन उल्लेखों से हमें दो बातों के निर्णय पर आना पड़ता है—एक तो यह कि वि० सं० ४००) वर्ष पूर्व और वीरनिर्वाण से ७० वर्ष पीछे यह मन्दिर बना और इसकी प्रतिष्ठा आचार्य रत्नप्रभसूरिजी के हाथ से हुई। दूसरी बात यह कि इस नगर में सब से पहले यही मंदिर बना था और इसके कारण यह स्थान सर्वत्र तीर्थ तरीके प्रसिद्धि में आया था और आया है।

पंडित धनपालने वि० सं० १०८१ के लगभग ‘सत्यपु-रीयश्री महावीर उत्साह’ बनाया है। उसकी १३ वीं गाथा के

‘। कोरंट सिरिमाल धार
आहडु नराणउ’ इस प्रथम
चरण में कोरंट तीर्थ का
भी नमस्करगाय उल्लेख
किया गया है। तपाग-
च्छीय सोमसुन्दरसूरिजी
के समय में मेघ (मेह)
कविने स्वरचित तीर्थमाला
में ‘कोरंट’ पन्चास
शिवविजयजी के शिष्य
शालविजयजीने अपनी
तीर्थमाला में ‘वीर कोरंट
मयाल’ और ज्ञानविमल-
सूरिजीने निज तीर्थमाला
में ‘कोरंट जीवितस्वामी
वीर’ इन वाक्यों से इतर
तीर्थों के साथ साथ इस
तीर्थ को भी वन्दन किया
है। इस कथन से भी
जान पड़ता है कि विक्रम

की ११ वीं सीकी से १८ वीं सीकी तक यहां अनेक साधु,
साध्वी, श्रावक, श्राविका यात्रा करने को आते थे। अतएव यह
पवित्र पूजनीय तीर्थ है और २४०० वर्ष का पुराना है।

प्रतिमापरावर्त्तन—

आचार्य रत्नप्रभसूरि—प्रतिष्ठित महावीर प्रतिमा किसी कारण
से खंडित, या विलोप हो जाने में उसके स्थान पर संवत्
१७२८ में विजयप्रभसूरि के शासन काल में जयविजयगणि के
उपदेश से दूसरी महावीर प्रतिमा स्थापन की गई थी। ऐसा
इस मन्दिर के मंडपगत एक स्तम्भ के लेख से पता लगता है।
लेख इस प्रकार है—

“संवत् १७२८ वर्षे श्रावण सुदि १ दिने, भट्टारक श्रीविजय-
प्रभसूरीश्वरराज्ये, श्रीकोरटानगरे, पंडित श्री५श्रीश्रीजयविजयगणिना
उपदेशार्थी मु० जेतापुरासिंगभार्या, मु०महारायसिंग भा०, सं०बीका,
सावरदास, को०उधरणा, मु०जेसंग, सा० गागदास, सा०लाधा,
सा०खीमा, सा०छाजर, सा०नारायण, सा०कचरा प्रमुख समस्त-
संघ भेला हुईने श्रीमहावीर पवासरण बइसार्था छे, लिखित गणि
मणिविजयकेसरविजयेन, वोहरा महवद सुत लाधा पदम लखत,
समस्तसंघनइ मांगलिकं भवति शुभं भवतु.”

इस लेखोक्त महावीरप्रतिमा भी शिखा, कान, नासिका,
लंछन, परिकर, हस्तांगुली और चरणांगुलियों से खंडित हो गई
थी। अतः पूजने और सुघराने लायक न होने से उसको उठा
कर उसी जगह नवीन महावीर प्रतिमा वि०सं० १९५९ वैशाख
सुदि १५ गुरुवार के दिन महाराज श्रीविजयराजेन्द्रसूरीश्वरजीने
स्थापन की है जो विद्यमान है। और जयविजयगणि स्थापित

सहित प्रतिमा को प्राचीन स्थिति के लिये मध्य के एक ताल में कायम रखी है।

भवान महावार प्रतिमा कोरटा के ठापुर विजयसिंह के समय में मियाणा (मारवाड़) निवासा पोरवाड़ पोमाजी लुणजाने भराई है जो अदाजन ७ फुट बड़ी और सुन्दर है। प्रतिष्ठा के समय एक छोटा प्रसारित खेल लगाया गया है उससे जान पड़ता है कि महावार प्रतिमा को रटाया के रहनेवाले और तबाल कस्तूरबद यश राजने विराजमान करा। और हनुमा टेकचन्दने की मंदिर पर कलशारो

श्री शान्तिनाथ मंदिर—भी ३२१ तीर्थ

पण, पोमावा दिवासी सेठ हनुमा खमाने ध्वजा और कलापुर निवासी ओसपाल रतनाजी के पुत्राने दमरोपण किया।

कोरटनगर की पूर्व जाहोजलाली—

कण्ठापुर कोलापुल, कोरटपुर, कोरटक, और कोरटी ये इसके पुराने नाम हैं। वि० स० १२४१ के लेखों में इसका कोटा नाम हुआ मालूम पड़ता है। इसके प्रथम के लेखों में यह नाम नहीं पाया जाता। उपदेशतरंगिणा ग्रन्थ से पता चलता है कि 'संवत् १२४२ में यहाँ था वृद्धदेवसूरिजाने वीरमाया करके मनी नाहड़ और सातलिंग के पाचसी सुट्टम्बी की प्रतिबोध देकर जैन बनाया था। इन के पहले भी कोरटनगर में वृद्धदेवसूरि जीने सीसहजार 'नैतर सुट्टम्बी की जन बनाया था, ऐसा वृद्धप्रवाद है। इस कथन से इसकी पूर्व जाहोजलाला का सहज अनुमान हो सकता है।

कोरटगच्छ—

जिस समय यह नगर भरपूर जाहोजलाल था, उस समय इसके नामसे 'कोरटगच्छ' नामक गच्छ भी निवना था जो वि० १६ वीं शताब्दी तक विद्यमान था। इसके मूल उत्पादक आचार्य वनवप्रभसूरिजी माने जाते हैं, जो उष्णवश स्थापक भुवनेश्वरी रत्नप्रभसूरिजी के छोटे शुरुआद थे। इस गच्छ के आचार्यों की प्रतिष्ठित जिनप्रतिमाओं अनेक गाँवों में पाई जाती हैं, जो इनके अस्तित्व की सिद्ध करता है। वि० स० १५१५ के लग-भग इमाम 'कोरटतपा' नामकी एक शाखा भी निरुनी थी। मालूम होता है कि यह गच्छ अपनी शाखा के सहित विक्रम की १० वीं शताब्दी में भारत में विस्तृत हो गया। इस समय इसका नामरोप ही रहा जान पड़ता है।

एक ताम्रपत्र का पता—

वि० स० १६०१ में जब माडुना निवासी ईंगलिया मरेड मारवाड़ की लूटने के लिये आया था, तब वह कोरटा से एक तावा-पत्र और कालिकादेवी की मूर्ति से गया था। कहा जाता है कि यह ताम्रपत्र अब भी माडुना में एक महान्त के पास है। कोरटा के महान्त प्रतापजी की वही में एक ताम्रपत्र से चौदह हजार उत्तारे गये हैं। वे इस प्रकार हैं—कण्ठापुरपाठण १, कनरघर राणा २, कनकावती राणी ३, बनैयाड्वर ४, कनकेश्वर मूला ५, कालिकादेवी ६, कांठवान ७, वेदारनाथ ८, ककुआता लाज ९, कनरवाण १०, वेदारिया बाभण ११, कनकावती बैरवा १२, जिनमन्दिर १३, बैसरियाना १४

इन चौदह करारों में से किरान (चारभुजा) का मंदिर गाँव के बायें में, कालिकादेवी के ककुआतालाय गाँव से दक्षिण, बावीबाव और वेदारनाथ गाँव से पौन भाइल पूव-दक्षिण कोण में, कलरवाव धालागढ और बामणेश्वर गाँव के मध्य में, और बैसरियाना वोगनाजी के नव मंदिर में विराजमान हैं।

किं वदित है कि 'आन-दचोरना' के राज्यपाल में नाहड़ भोजने कालिकामंदिर, वेदारनाथ खेतलादेव, महादेव, वल और बावीबाव ये पांच स्थान मयभागभूमि के श्रामहर्वाग्रप्रभु की सेवा में अर्पण किये थे परन्तु आन काबाबाव के सिवाय अन्य कोट स्थान महावीरप्रभु के मंदिर के अधिन में नहीं हैं।

दूसरे दो प्राचीन जिनमन्दिर—

गाँव से पश्चिम धोलागढ की दालू जमीन पर पड़ता श्री शान्तिनाथ का और दूसरा गाँव में उत्तर तरफ है। इन दोनों मंदिरों की स्तम्भलताओं के एक स्तम्भ पर 'अनाडा' अक्षर

उक्रे हुए देख पड़ते हैं। इससे जान पड़ता है कि ये मन्दिर नाहड के पुत्र ढाकलजीने अपने श्रेय के लिये बनवाये हों। नाहड और सालिंग के कुटुंबियोंने कोरटाकादि नगरों में नाहड-वसहि प्रमुख ७२ जिनालय बनवाने का उल्लेख उपदेशतरङ्गिणी ग्रन्थकारने किया भी है। इनमें प्रथम जिनालय की मंढप स्तंभ-लताएँ यशश्चन्द्रोपाध्याय के शिष्य पद्मचन्द्र उपाध्यायने अपनी माता सूरि और ककुभाचार्य के शिष्य भट्टारक स्थूलिभट्टने निज माता चेहणी के श्रेयोऽर्थ बनवाई है, ऐमा दो स्तंभों के लेख से ज्ञात होता है। इन दोनों मन्दिरों की प्राचीन मूलनायक प्रतिमाएँ खंडित हो जाने से, उन्हें इन्हीं मन्दिरों की भमती में भंडार कर, उनके स्थान पर एक में श्रीऋषभदेव प्रतिमा सं० १९०३ माघ सुदि ५ मंगलवार के दिन और दूसरे में श्रीपार्श्वनाथ प्रतिमा सं० १९५५ फाल्गुन वदि ५ मा की प्रतिष्ठित विराजमान की गई हैं। प्रथम के प्रतिष्ठाकार सागरगच्छीय शान्तिसागरसूरि और द्वितीय के सौधर्मवृहत्पोगच्छीय ध्रुविज-यराजेन्द्रसूरिधरजी हैं।

प्राचीन मूर्तियों का प्रादुर्भाव—

सबसे प्राचीन जिस महावीर मंदिर का ऊपर उल्लेख किया गया है, उसके परकोटे का संभार काम कराते हुए बायें तरफ की जमीन खोदते समय दो हाथ नीचे सं० १९११ जेठ सुदि ८ के दिने पांच फुट बड़ी सफेद पाषाणमय अखंडित श्रीऋषभदेव भगवान् की एक और उतने ही बड़े कायोत्सर्गस्थ दो विंव एवं तीन जिनप्रतिमा निकली थी। कायोत्सर्गस्थ प्रतिमाओं में एक संभवनाथ और दूसरी शान्तिनाथ भगवान् की हैं। इनकी प्रतिष्ठा सं० ११४३ वैशाख सुदि २ गुरुवार के दिन वृहद्गच्छीय श्री विजयसिंहसूरिजीने की है। इसी प्रकार सं० १६७४ में 'नहरवा' नामक स्थान की जमीन से १३ तोरण और ४ धातुमय जिनप्रतिमा निकली थी। समय समय पर कोरटाजी की आसपास की जमीन से छोटी बड़ी ५० प्रतिमा उपलब्ध हुई हैं, जो सभी प्राचीन और सर्वाङ्गसुन्दर हैं। इनके प्रतिष्ठाकार देव-सूरि, शान्तिसूरि और जज्जगसूरि आदि आचार्य हैं। कोरटावासियों का कहना है कि यदि दस-बीस हजार का खर्चा उठा कर यहाँ की जमीन का खोदकाम कराया जाय तो मँकड़ों प्राचीन जिन प्रतिमाएँ निकलने की संभावना है।

नया जैनमन्दिर—

यह मन्दिर कोरटाजी के पूर्व फला के ऊपर अतिविशाल और रमणीय शिखरवाला है। इसमें भूमि निर्गत उपरोक्त विशाल, प्राचीन और सर्वाङ्गसुन्दर श्री ऋषभदेवस्वामी की प्रतिमा दो

काउसगियों के सहित विराजमान है। इस विशाल मन्दिर की प्रतिष्ठा, और उसी उन्मय में नवान तीनमौ, जिनबिम्बों की अंजनशलाका सं० १९५६ वै० सु० १५ गुरुवार के दिन श्रीमद विजयराजेन्द्रसूरिधरजी महाराजने की है।

राज्यपरिवर्त्तन—

कोरटाजी जागोर पर प्राचीन समय में किस किस राजा का अधिकार रहा? यह बतलाना अति कठिन है। परन्तु प्राप्त सामग्रियों से जान पड़ता है कि कुछ शताब्दियों के पहले इस पर भीममाल के राजा रणहर्स्तावत्तराज, उनके बाद जयन्तसिंह, उदयसिंह, और चाचिगदेव का: उनके बाद नन्दावति और आव् के परमार राजाओं का, उनके बाद अणहिलवाड (पाटण) के चावडा और सोलंकिओं का, फिर नाडील और जालोर के सोन-गारा चाहानों का, बाद में सिरोही के लाखावत देवडा चौहानों का, बाद में आबेर और मेवाड के महाराणाओं का अधिकार रहा। सं० १८१३ और १८१९ के दरनियान उदयपुर महा-गणा की महारचाना में पांच गाँवों के साथ कोरटा जागीर बाकली के ठाकुर रामसिंह को मिली। गोडवाड परगना जब जोधपुर के तरफ आया, तब महाराजा विजयसिंहजीने सं० १८३१ जेठ वदि १२ के परवाने से ठाकुर रामसिंह को कोरटा १, बांभरोरा २, पोंईणा ३, नारवी ४, पोनावा ५, जाकोडा ६, और वागीणा ७. इन सात गाँवों की जागीर की सनद करदी, जिससे रामसिंह के तरफ अपने वंशकी बांकलीगाँव की जागीर और कोरटा पट्टे की जागोर रही, जो अब तक उसीके वंशजों के अधिकार में है।

कोरटाजी तीर्थ का मेला—

इस प्राचीनतम तीर्थ की संसृजति के लिये कृष्णपट्टी के २७ गाँवों के जैनोंने विद्वान् मुनिवरों की मलाह मुजब कार्तिक सुदि १५ और चैत्र शुद १५ का दो मेला सं० १९७० से प्रतिवर्ष भरा जाता है। यहाँ यात्रियों के आराम के लिये एक विशाल धर्मशाला और एक प्राचीन उपासरा भी है।

उपसंहार—

यहाँ तीन प्राचीन और एक नवीन एवं चार नौधशिखरी जिन-मन्दिर हैं, जिनमें सब से प्राचीनतम श्रीमहावीरप्रभु का मन्दिर है। तीर्थ एरनपुरारोड स्टेशन से १२ माइल पश्चिम में है। एरन-पुरारोड से कोरटाजी तक मोटर, बेलगाडी, टागा, जंठ आदि सवारियों मिलती हैं। आबुराज और गोडवाड की पंचतीर्थों की यात्रा करनेवाले यात्रियों को इस प्राचीन तीर्थ की यात्रा का भी लाभ अवश्य लेना चाहिये। ॐ शान्तिः !

‘जैन’ पत्रने जिस प्रकार समस्त गुजरात में अपनी ललित भाषासे अमृत सिखन किया है उस प्रकार हम चातकों की तृपाको ऐसे अमृतसे सिंचनेवाला आज तक कोई भी नहीं मिला और न हम किसी से समीप भविष्य में आशा ही रख सकते हैं। आशा है कि यह सिलवर ज्विली संसार के सन्मुख उच्च आदर्श उपस्थित करेगी।

रोशनलाल चतुर—उदयपुर.

હાલે ન્યાં અમદાવાદ વસતુ છે તેની નજીકમાં જ પૂર્વે આશાવલ નામનું એક મોટું નગર હતું. હિન્દુસ્તાનના તે વખતના વ્યાપારના રાજમંત્રી ઉપર આ મથળ હોવાથી પરદેશીમાં તે ધણ જાણીતું હતું. ઇ.સ.ની દશમી સદીના પરદેશી સુસાદરોના લખાએવા વણીઓમાં આશાવલનું નામ આવે છે. ઇ.સ. ૧૦૩૨ થી ૧૦૬૪ ની વચ્ચેમાં પાટણના ચૌહાણ વંશના મહારાજા કચ્છે ૭-લાખ ભીંતોના રવાથી આશાલીસને હગવી તે નગરનો કમળે લીધો ત્યારપછી તેનું નામ કર્ણાવતી આપી પોતાની રાજધાની ત્યાં રાખી હતી. પરંતુ લાંબા વખત સુધી તે આશાવલના નામ થી જ પ્રસિદ્ધ રહ્યું હતું. આ શહેરને કે શ્રીનગર, વાજનગર, આશાવધી, આશાવલ, કર્ણાવતી એમ છતાં જુ. નામોથી અલકૃત થયું છે, પરંતુ પ્રયોગમાં મોટે ભાગે આશાવન અને કર્ણાવતીના નામો પ્રસિદ્ધ છે. આશાવન એ હાલના 'અસારવા'ની જગ્યા ઉપર હતું એમ અમ.વાદના મંત્રી કહે છે. પરંતુ "મીરાતે અહમદી" માં આશાવન અને અસારવા જુદા બતાવે છે. આશાવલના મુળગ્રામ માટે "ગુજરાતના પાટનગર" ના લેખકનો મત જમાનાપુર દરવાજા બહાર હોવાનો છે. ઇ.સ.ની ૧૨મી સદીના જૈનમંત્રીમાં આશાવલનું વર્ણન કરતા ત્યાં અનેક જૈનમંદિરો હોવાનું જણાવે છે, તેમજ આ નગરમાં વસ્તુપાળ તેજપાળે પશુકળાપૂજા દેરાસરો બાંધાવ્યાના ઉલ્લેખો મળે છે. જનપ્રભસૂરિ આશાવનને ગુજરાતની બીજી રાજધાની તે વખતના પાટનગર પાટણ અને બહામણી બીજે નબરે-જણાવે છે. આશાવધી કેનસૂરિ આશાવનના શ્રી તેજીનાથના પ્રાસાદમાં રહેતા હતા તે વખતે તેમણે કુમુદ-ચંદ નામના દિગમ્બર જૈનાચાર્ય સાથે વાતવિવાદ કરી તેને હરાવાના ઉલ્લેખો મળે છે. આ મિનાચ અશ્વઊર્ધ્વદીનના સત્તા ઉત્પત્તિનારે આશાવનના ઘણા જનમંદિરો અને હિંદુ મંદિરોના નાશ કર્યો અને તે પછી પશુ ગુજરાતમાં આવતા

આશાવલ

જેડેગી મુળચંદ આશાનમ વેરાડી તરીકે "મુલોષા" અમદાવાદ.

મુસલમાન બાદશાહોના આક્રમણથી એ નગર ધીરે ધીરે વસાઈ જવા પછી આશાલીવના વંશને પાછા આશાવલના કંકાર બન્યા ત્યારબાદ અહમદશાહે એ આશાલીવના વંશજ પર ચડાઈ કરી તેને હરાયો અને તેની તેજ નામની પુત્રી (કે જે બાંી ખુબસુરત હતી) ની માંગણી કરી, બીરને લાચારીએ તેમ જવાની ફરજ પડી, તેમ બાદશાહની બેગમ થઈ અને પાટણ ગઈ, પરંતુ તેને પાટણમાં ગમતું નહિ અને વાતનાતમાં પોતાની જન્મભૂમિના દવાપાણીની પ્રશંસા કરતી બાદશાહ એક વખત શીકારે નીકળ્યો ત્યારે સાબરમતીના કાંઠે પોતાના પડાન નાખ્યો ત્યાં એક જળામાથી સસનાએ નીકળી બાદશાહના શીકારી કુતરા ઉપર નાપ મારી તેની સામે દહરૂં ઝીલી કુતરાને નસાડ્યો. આ દશ્ય જોઈ બાદશાહે જમીનના પ્રવાનને ખ્યાલ આવ્યો અને વખાણમાં શ્રદ્ધા વધવાથી તેજ ભૂમિ ઉપર એક સુન્દર નગર વસાડી ત્યાં પોતાની રાજધાની સ્થાપવાનો નિશ્ચય કરી પાટણ ગયો અને તત્કાલ ત્યાંથી પાંચ લાખ રૂપિયા અને મોટા રસાલા સાથે ધણો સરજામ લઈ અમ.વા. આવ્યો અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રના નિષ્ણુ પુરોહિ પામેથી મર્ત્ત લઈ સવત ૧૪૪૯ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૭ ને વારશનીવારે સૂર્યોત્થ પછી ૧૫ થી ૩૬ પ્રગે ગણેશવારીના દરવાજે અત્યારના માણેકજીનગર સ્થાને અહમદ-અબાબાદ (અમદાવાદ) નો પાંચો ચાર અહમદોએ મળીને સુભસુહર્તે નાખ્યો અને જમર માટે માણેકચોકની મુરત પોળવું મૂકી રતી થયું એ ગમે તેમ હોય પરંતુ શહેરની આનાદી જૈનજ્ઞાનામાં વધવા વાગી અને મહેરના રક્ષણ અર્થે કોટર બંધાવ્યો.

આ કામમાં માણેકનાથ નામનો બાવો ગુપ્ત વિદ્યાના પ્રયોગથી ખતેન કરતો હતા તેને સાધકોની મદદથી ધણામાં પુરી પાયામાં આવી લઈ ત્યાં માણેકજીનગર બાંધ્યો અને શહેરના મધ્ય જગતરું નામ માણેકચોક પાડ્યું તેમ કહેવાય છે. ત્યારબાદ અહમદ બેગડાએ રસ્તાઓની વિશાળતા વધારી, રસ્તાઓ ઉપર ડાંગરના ઝાંડો રોપ્યા, સખ્યાનાથ બાગ-મગીચાઓ વધાર્યા

- ૧ કોટલાકે અધમંદિર બનાવતે કર્ણાવતી જણાવે છે. પરંતુ હમીર મદમદન નાગ આશાવલને જ કર્ણાવતી હોવાનું જણાવે છે. તેમજ સાબરમતીના સખતપીના આરેશો એક રીધાલેખ હાથ લાગે છે. જેમાં કર્ણાવતી એવું નામ આવે છે.
- ૨ હજીના સોમનાથ મહાદેવ તથા જ્યેષ્ઠ રાજ્યના સત્વપુર (હાલ સોધર) ના મહાવીરના પ્રાણીન ધીરેના નાસ કરી મુર્તિને દીલી લઈ ૧૪૮૫ નહ કરી હતી. હજીના આશાવલમાં વિવાસ કર્યો હતો તેમ જનપ્રભસૂરિ જણાવે છે.

- ૧ કેટલાક જ વકારો બદલના કીશીદત્ત મહુરત થયું જણાવે છે.
- ૨ આ કોટને ૧૨ દરવાજા (પાટણથી ૧૭ દરવાજા થયા છે) અને ૧૬૬ છુરજ તથા ૬૩૦૬ જમીનવાળો બાંધવામાં આવ્યો હતો. જેમાં ૬ સ ૧૩૦૦ માં બે એકેના મારાથી અને ત્યારપછી બાવેની પાણીની રક્ષા લીધે બગાડા પડ્યું હતું તે કોટર બાંધ્યો. ઇ.સ. ૧૮૩૨ માં સમસાઓ છે.

સુંદર અને લવ્ય મકાનો, આરામગૃહો અને મસજીદો બાંધી શહેરનું સૌંદર્ય ધણું જ વધાર્યું. વ્યાપારીઓ પણ આથી આકર્ષાઈ આ શહેરમાં આવવા લાગ્યા અને તેથી આ શહેરમાં વેપાર અને હુન્નર ઉદ્યોગો ધણાજ વધવાથી વસ્તી ધીરે ધીરે વીશથી ત્રીસ લાખ સુધી પહોંચતા આસપાસ ૩૬૦ (ત્રીસતે અહમદીના અભિગ્રામ મુજબ ૩૨૦) પરાઓ વસ્યાં. એક એક પર્ષ એક એક શહેર જેવું હતું. ઇ. સ. ૧૬૩૮ માં આવેલ પરદેશી મુસાફર મેન્ડેસે તેના પ્રવાસ વર્ણનમાં જણાવે છે કે-“શહેરના કુરતા ૨૧ માઇલ સુધી પરાનો વિસ્તાર પહોંચ્યો છે. નવલાખ મકાનો અને ૨૦ થી ૩૦ લાખ મનુષ્યોની વસ્તી છે. પોણોસો ઉપરાત કોડપતીઓ, સખ્યાબંધ લખપતીઓ, અને શરફોની મોટી વસ્તી છે તેનો વ્યાપાર હિન્દની ચારે બાજુ ફેલાયો છે. અરબસ્તાન, મીસર, ચીન અને આફ્રીકાના જંગલી પ્રદેશો સુધી રેશ્મી, કરખી અને મુતરાઉ કાપડના માલનો જથ્થો જાય છે. અને બદલીમાં ખંભાતના બંદરેથી મોનું, તેજના, હાથીદાત-ઝવેરાત, ધાતુઓ, ઘોડા અને બીજી અનેક વસ્તુઓ આવે છે.” આ પ્રમાણે ઇ. સ. ૧૫૧૧ સુધી ઉત્તરોત્તર તેનો વિકાસ થતો રહ્યો. ઇ. સ. ૧૫૧૨ થી ૧૫૭૨ સુધીના કાળમાં સુલતાનોના નિર્ણય સમયને લઈને તે નિરંતર થતું ચાલ્યું. અને ઇ. સ. ૧૫૭૩ થી ૧૭૦૭ સુધીના મોગલ શહેનશાહતના સમયમાં તે પરિપૂર્ણ વિકાસને પામ્યું. આ સમય તેના ખરેખરા સૌંદર્યનો મધ્યાહ્ન હતો. ઇ. સ. ૧૭૦૮ થી ૧૮૧૮ના સમયમાં મોહો માહે લદતા મોગલ હાકિમો અને મરાઠા સરદારોના વિગ્રહે તેનું સૌંદર્ય, વેપાર અને વિસ્તાર નષ્ટપ્રાય થયા. વસ્તી બીજા શહેરોમાં જવા લાગી. પરાઓ લાગવા માડ્યા સ્વાર્થી હાકિમોના સ્વાર્થે મહોલ્લાઓના યોગાનોમા મકાનો ઉભા થવા લાગ્યા, રસ્તાઓ સાંકડા થતા ચાલ્યા અને શહેરનું સૌંદર્ય, વિસ્તાર અને વ્યાપાર નષ્ટપ્રાય થયાં. ઇ. સ. ૧૭૩૮ થી ૧૭૫૭ના સમયમાં અમદાવાદ મરાઠા અને મોગલ એમ બે સત્તાઓમાં વહેંચાયું. આ સમયમાં તેને ઘણું સહન કરવું પડ્યું. ત્યારબાદ ઇ. સ. ૧૭૮૦ સુધીના સમયમાં પેશ્વા અને ગાયકવાડ એમ બે સત્તાની ભીસમાં વધારે હાની પહોંચી. ઇ. સ. ૧૭૮૦ માં ફતેહીંગ ગાયકવાડ જનરલ ગોડાર્ડની મદદ લઈ અમદાવાદ ઉપર ચઢી આવ્યો. આ લડાઈમાં અંગ્રેજોને ઘણું સહન કરવું પડ્યું. આથી ચીડાઈને જનરલ ગોડાર્ડે ત્રણ દિવસ સુધી શહેર

લુંટવાનો ઓર્ડર કાઢ્યો. પરંતુ શાન્તિદાસ શેઠના વંશજ નગરશેઠ નથુશાહ શેઠ, બાદશાહી દીવાન અને શહેરના કાઝીએ મળી જનરલને મીઠા વચનોથી સમજાવી શહેર લુંટવાનો ઓર્ડર રદ કરાવ્યો. આ લડાઈ પછી એકજ વર્ષે ફારખસ સાહેબ અમદાવાદ આવ્યા હતા. તે લખે છે કે-શહેર પુરે પુરું પાયમાલ થયું છે. મકાનોના ખંડેરા પડ્યા છે. લોકો શહેર છોડી ચાલ્યા જાય છે. કોટની અંદર પણ જમીનોના પુષ્કળ ટેકરાઓ પડ્યા છે. કોટમાં લંગાણ પડેલા હોવાથી જંગલી જનવરો શહેરમાં આવી શીકાર કરી જાય છે આ પછી દુષ્કાળો, અતિવૃષ્ટિ અને મહામારીએ શહેરની બાકી રહેલી પાયમાલી પુરી કરી. મરાઠી રાજ્ય કાળમાં તે પુરું પાયમાલ થયું. છેવટે ઇ. સ. ૧૮૧૭ ના કોલ-કરારની રૂએ અમદાવાદનો સ્વતંત્ર કબજો અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યો, તે વખતે અમદાવાદની વસ્તી ૮૦૦૦૦ માણસોની હતી. ઇ. સ. ૧૮૨૯ માં શાહીબાગ પાસે લશ્કરી છાવણીનો કેમ્પ નંખાવ્યો. ઇ. સ. ૧૮૬૫ માં અમદાવાદ અને મુંબાઈ વચ્ચે રેલ્વે વહેવાર બેડાયો લોકોએ શાન્તિનો શ્વાસ લીધો. ધીરે ધીરે તેની વસ્તી વધવા માંડી અને મીલ ઉદ્યોગથી ૧૯૨૧માં ૨૭૦૯૬૪ વસ્તી નોંધાઈ છે. એ રીતે આ પ્રસિદ્ધ નગરની

ઘણું જીવો “ જૈન ”

નિષ્પક્ષપાત અને નિર્દોષ લખાવટ, શુદ્ધ અને સરસ વિચારસરણી અને સત્ય અને અહિંસાભરી ભાવનાની ત્રિવેણી જેને જીવન આંગણે નિત્ય વહે છે એવું “ જૈન ” ઘણું જીવો !

આજે પત્રકારની દુનિયામાં આસુરી આંધી જમી છે એ વખતે પ્રભુના પ્રકાશ કીલનાં “ જૈન ” ઘણું જીવો !

હામ હામ વિશેષ અને વેરના થાણા બેસવાની શરૂઆત થઈ છે એ વખતે સુલેહ અને શાંતિના પયગામ આપનાર “ જૈન ” ઘણું જીવો !

વૈશ્યવૃત્તિ અને વાણીનો વ્યભિચાર આજનાં પત્રકારિત્વને અલડાવી રહેલ છે એ વખતે વિશુદ્ધિનું વાતાવરણ જમાવનાર “ જૈન ” ઘણું જીવો !

ધન્દિયોની શુભામી સરીખી જીવન-નંજમાં સપડાતા જૈન સમાજને “ ધન્દિયો જીતે તે જૈન ” એ “ જૈન ” જીવનનું મૂળતત્વ સમજાવનાર “ જૈન ” ઘણું જીવો !

જૈનધર્મનાં મૂળતત્વને કાયમ રાખી નવિ દુનિયાના વિકાસપથને સંસ્કારનાર “ જૈન ” ઘણું જીવો !

વાણી, વિચાર અને વર્તનમાં જૈન નામને શોભાવે તેવું જીવન જીવનાર “ જૈન ” ઘણું જીવો !

હિંદી રાષ્ટ્રના અંગ તરીકે જૈન સમાજને પ્રગતિનાં પરિચાણ કરાવનાર “ જૈન ” ઘણું જીવો !

— ગોકળદાસ દારકાદાસ રાયચુરા —

સ્થાપના અને તેની ચડતી-પડતીના બદલાતા રંગોમાં જૈનોનો ફાળો ઘણો મોટો છે. નગરના સૌંદર્યમાં જૈન મંદિરો અને જૈન સંખાવનોથી તૈયાર થએલાં જાહેર મકાનો અગ્રસ્થાને છે. રાજ્યદારી ક્ષેત્રમાં પણ જૈનોનો ફાળો મોટો છે. ઝૈનગજેએ સુખા ગિરીના સમયમાં એક જૈન મંદિરને અપવિત્ર કરવા પછી તેની નુકશાનીનો બદલો સરકારી તીજેરીમાંથી લઈ તે મંદિરનો કબજો મેળવવા જેટલી પ્રભા જૈનોમાં હતી. હુન્નર ઉદ્યોગોમાં પણ જૈનો સૌથી આગળ છે. ટ્રેનીંગ કોલેજ, સ્કૂલો, કન્યાશાળાઓ, બોર્ડિંગો, લાયબ્રેરીઓ, હોસ્પિટાલો આદિ સ્થાનોમાં જૈન સંખાવત અગ્રસ્થાને છે. રાષ્ટ્રીય શિક્ષણકાર્યમાં પણ જૈન પંડિતે અગ્રસ્થાને છે. આ રીતે એક વખતનું આશાવલ અને હાલના અમદાવાદના ઇતિહાસમાં જૈનોએ જળવી રાખેલ અગ્રસ્થાન ચિરસ્થાયી બને. શુભલવનુ.

એક્ટી અવાને વખણાવેના જૈન આળ માહિત્યનાં
આ ૪૦ સુદર પુસ્તકો હેઠે જૈન
ધરમા દોનાજ બેઝએ.

ફક્ત

રૂ. ૩

માં

સુદર કામળ, અમલી સરગ બાણ, મનોહર છપાઈ ને ઉચી
ભલના પુઠાળ વેચાર કરેલા ૪૦ સુદર પુસ્તકો જે ચેટમા વેચાળ
છે જે એટલી કિમત રૂ. ત્રણ વી પી. પોસ્ટેજ દશ આના અલગ.
એક સેટની કિ. રૂ. દોઢ વી. પી. પોસ્ટેજ અલગ.

થોડાજ સેટ સિલકે છે માટે આજેજ મળાવો વિચાર કર્યો
તો રહી જયો.

વ્યવસ્થાપક—

બાળ ગ્રંથાવળી કાર્યાલય, ખાનપુર—
અમદાવાદ.

૪૦

સુંદર

પુસ્તકો.

એકવાર ઓર્ડર આપી જાત્રી કરવા જાસ મલામળ છે.

માનવવાદાની ઉચ્ચ
પ્રકારની સનાયટથી
પ્રત્યેક ધર્મની સદામ
ગયા સીમાની પુરી પો
માનવિક સમા સી
સુધારાની કાને કરી
સંસ્કૃતિ સુદર સનાય
સાની સર્વાધમ સી
સરી છે.

ફે. એમ. સાહુવાલા.

સી. જી. રોડ—(કાર્યાલય)—અમદાવાદ.

Please try once
our extra-superior
preparation to re-
fresh and invigorate
your mind and men-
tal faculties.

Those who try
our preparation
one of our are
fully aware that it
is an exceptional
preparation and
particular excellence
in flavor and texture
which is not found
in any other.